Universidad de Deusto
Biblioteca

D. THOMAE

VOL. III

N LIBROS DE ANIM

ET

DE METEORORUM

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

L. 1

Tomus Tertius

D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

COMPLECTENS EXPOSITIONEM,

In quatuor libros Meteororum.
In tres libros de Anima, et
In eos, qui Parua naturalia dicuntur,

ARISTOTELIS.

Qui autem sint exacte expositi, qui uero mortis culpa imperfecti relicti, propriis manifestum est locis.

ITHS

ROMAE M. D. LXX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI THOMAE AQVINATIS IN QVATVOR LIBROS METEORORVM ARISTOTELIS *EXPOSITIO.*

LIBER PRIMVS.

LECTIO PRIMA.

SICVT in rebus naturalibus nihil est perfectum dū est in potentia, sed solum tunc simpliciter perfectū est, quando est in vltimo actu, quando vero medio modo se habens fuerit, inter purā potentiam & purum actum, tunc est quidem secundum quid perfectum, non tamen simpliciter, sic & circa scientiā accidit scientia autē quę habetur de re tantū in vniuersali, non est scientia cōpleta secūdum vltimū actum, nam aliquis scit aliquid in vniuersali, & scit quidem aliquid eorum actu, quæ sūt in propria ratione eius, alia vero sciēs i vniuersali, non scit actu sed solū in potētia, puta, qui cognoscit animal solum, sic scit partem diffinitionis hominis in actu .s. genus eius, differētias autem constitutiuas speciei nondū scit actu, sed potētia tantum: vnde est ꝙ complementum scientiæ requirit, ꝙ non sistatur in cōmunibus, sed procedat vsque ad species indiuiduum enim non cadit sub consideratione artis: non enim eorum est intellectus sed sensus. Quia igit Aristoteles i libro de generatione determinauit de transmutationibus elementorum in cōmuni, necessarium fuit ad complementum scientiæ naturalis determinare de speciebus transmutationū, quæ accidūt circa elementa & de his determinat in hoc qui intitulatur Meteorologica. Est igittur intentio eius in hoc libro determinare ḋ transmutationibus q̄ accidunt circa elementa ſm singulas species, & ad manifestandā suā intentionem præmittit proœmiū, in quo tria facit. Primo. n. enumerat ea de quibus tractatum ē in libris scientiæ naturalis præcedentibus hunc librum. Secundo manifestat de quibus in hoc libro sit agendū, ibi, ¶ Reliqua autē pars huius. ¶ Tertio, ostēdit de quibus in sequentibus libris restat agendum ibi. ¶ Pertransseuntes autem de his. ¶ Præcedūt autē hunc librum ſm ordinem in scientia naturali tres libri. Vnde tria facit, primo ponit de quo sit actum in libro Physicorum, in quo quidem quantum ad duos primos libros eius agitur de causis naturæ, & hoc tangit concludens ex determinatione præcedētium librorū cum dicit. ¶ De primis causis naturæ ¶ vt intelligantur primæ causæ naturæ, prima principia quæ sūt materia, forma, & priuatio, & quatuor genera causarum scilicet materia, forma agens, & finis. In sequentibus autē libris Physicorum agitur de motu i generali, & hoc est quod subdit. ¶ Et de omni motu naturali. ¶ Secundus scientiæ naturalis liber est liber de Cælo & mundo in cuius prima parte scilicet in duobus eius primis libris agitur de cælo & stellis, quæ mouentur motu circulari, & quantum ad hoc dicit, adhuc autem de secundū superiorem lationē perornatis astris, perornatis, idest valde ornate dispositis ¶ secundum superiorem lationem ¶ idest secundum motum circularem, quo mouentur omnia corpora cælestia. In secunda autem parte huius libri scilicet, tertio, & quarto libro determinat de numero elementorum & de motu locali eorum, & quantum ad hoc dicit. ¶ Et de elementis corporalibus, quot & quæ sint. ¶ Dicit autem elementa corporalia ad differentiam primorum principiorū, scilicet materiæ & formæ q̄ nō sunt corpora, sed corporum elemēta, seu principia. Ignis autem & aqua & terra, corpora sunt, & sunt aliorum corporum elementa. Tertius liber scientiæ naturalis, est, liber de Generatione, in quo determinat de permutatione elementorum in inuicē, scilicet de generatione, & corruptione in cōmuni. Et hoc tangit consequenter cū dicit. ¶ Et de ea quæ in inuicē ꝓmutatione. ¶ Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat de quo sit in hoc agendū, & circa hoc duo facit. Primo ponit nomen consuetū huius doctrinæ. Secundo enumerat ea quæ in hac doctrina continentur. Dicit ergo primo, ꝙ reliqua methodi. i. scientiæ naturalis pars, quā præ manibus habemus restat cōsideranda, quam oēs priores philosophi vocabant Meteorologiā a meteore q̄ est excedēs, vel eleuatus, & logos, quod est sermo vel ratio. Considerantur. n. in hac doctrina ea quæ in excelsis generantur. sicut stellæ cadētes, stellæ comatæ, pluuiæ, niues, & alia hmōi, quāuis & alia quædā considerētur quæ fiunt in imo, sicut Fulmina, Terræmotus, & aliā huiusmodi. Sed quia ea quæ fiunt in alto sunt mirabiliora & magis desiderata, ideo ab eis tota doctrina nomen accepit. Secundo ibi,

c ¶ Enumerat ea, de quibus in hac doctrina cōsideratur, q̄ videtur in quatuor distingui, quædā n. sunt, q̄ fiunt in loco suprēmo ꝓpinquo corpori cælesti, & hæc primo tāgit, cū dicit. Hæc autē sunt .s. de quibus adhuc restat cōsiderandū, quæcunq; accidunt quidē ſm naturā, sed īordinatā, & causaliter, vt quidā putabāt. Natura tñ inordinatior nō est natura illa, q̄ est primi elementi corporū. i. corporis cælestis, qđ dicitur elementū, qa est pars totius vniuersi corporalis, licet nō veniat in cōpositionē corporis misti, sicut eleméta. Nó est autē natura inordinata natura corporis cælestis, qa ea, q̄ sunt in cælesti corpore, simpliciter sē habēt, in hmōi tñ trāsmutationib⁹ inferiorū corporū, accidit multa varietas, ꝓp quā quidā crediderūt, ꝙ hæc nō a natura, sed a casu accideret, nō cōsiderātes, ꝙ naturaliter fiūt nō solū ea, q̄ sunt semp, sed etiā q̄ sunt vt in plurib⁹. Hæc inq̄ accidūt circa locū maxime ꝓpinquū lationi astrorū. i. astris circulariter motis. Et hoc ponit ad differentiā subsequentiū. Et exēplificat dicēs, puta de lacteo

ANTIQVA INTERPRETATIO.

a DE primis quidē igitur causis naturę, & de oī motu naturali. Adhuc autē de secundum superiorem lationem perornatis astris, & de elemētis corporalibus quot & quę, & de ea quę inuicem pmutatione, & de generatione, & corruptione communi, dictum est prius.

b Reliqua autem pars huius methodi est adhuc consideranda, quam omnes priores Meteorologiam vocabant.

c Hæc auteē sunt quæcunque accidunt secundū naturā quidem inordinatiorem. ante ea, quę primi elementi corporum circa locū maxime propinquū lationi astrorum, puta de lacte & cometis, & ignitis, & motis phantasmatibus.

VICOMERCATI INTERPRETATIO.

DE primis quidem naturæ causis, & omni motione naturali, prætereа de sideribus in supera latione ordine dispositis, ac de corporeis elementis, quot & quæ sint, quæue eorum mutua mutatio, & de ortu ac interitu communi, antea dictum est.

Reliquum autem quid huius methodi, quod superiores omnes [Meteorologiam *nuncuparunt, adhuc uidendum est.*

Hæc autem sunt, quæ natura quidem, sed minus ordinata quam primum sit corporum elementum, in loco siderum lationi maxime uicino (ut uia lactea & cometæ, & eæ quæ incenduntur mouenturque imagines) eueniunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de lacteo ideſt, de lacteo circulo, qui galaxia dicitur, & ſtellis, q̃ F
comatæ dicuntur, & phantaſmatibus, ideſt, apparitionibus ignitis, & motis, quæ dicuntur ſtellæ cadentes. Secundo cũ dicit.
d ¶ Enumerat ea, quę ſub prædictis ſiunt, ſcilicet quæcunque ponuntur eſſe paſſiones communes aeris, & aquæ, quia ex materiã aquea in loco
aeris generãtur, vapo
ribus i aquã tranſmutatis. Tertio cũ dicit.
e ¶ Enumerat ea, q̃ ſiunt in fundo, & dicit. Adhuc autem oporter dicere de his, quæ ſunt partes terræ, puta oriens, occidens, ſeptentrio, meridies, & quæ ſunt ſpecies, puta, quòd quędam terra eſt calida, & arenoſa, quædam frigida, & calcata, & paſſiones partium terræ, puta, q̃ quædam ẽ ſulfurea, quædam lapidoſa, vł aliquo modo diſſoluta, ex quibus terræ rationibus, conſiderabimus omnes cauſas ſpirituum ideſt ventorum, quorum differentia attenditur ſecundum diuerſitatẽ terræ, ſimiliter & terræmotibus, quorum etiam cauſæ aſſignãtur ex diuerſa ſpecie terræ. & de omnibus quę ſiunt ⁋ ſecũdum motus horum⁋ ideſt ventorum & terræmotuum, in quibus a
non omnia perfecte, & ſecundum certitudinem tradere poſſumus, ſed quædã ſub dubitatione relinq̃mus, ad vtrãque partẽ rationem inducẽtes, in quibuſdã vero veritatẽ attigem⁹ aliquo mõ. Quarto ibi.
f ¶ Enumerat ea, q̃ ex alto in infimum deſcendunt, ex ventis cauſata, dicens.
Adhuc autem dicemus de caſu fulminũ & tiphonibus, qui dicuntur tiphi, & incẽſionibus, quæ circa huiuſmodi tiphones accidunt, & alijs circularibus, quæcunq; propter coagulationem accidunt paſſiones ipſorum corporum, ſcilicet elementorum. Dicit autem hoc, q̃a tiphones ex
materia cõpacta generãtur, cũ quadã rotatiõe, & multa alia ſimilia accidũt tiphonibus, ex materia coagulatione cõpacta, cũ quadã circulatione: vel poteſt hoc referri ad Iridẽ, & Aloné. i. circulũ continentẽ ſolẽ, & lunã, & ſtellas, quæ accidunt ex reuerberatione radiorum ad aliquam materiam. Deinde cum dicit.
g ¶ Ponit de quo reſtat agendũ in libris ſequẽtibus, & dicit q̃ primo, q̃ſ ptranſiuerimus de his, quæ dicta ſunt, tũc ſpeculabimur, ſm noſtrũ poſſe, mõ inducto. in libris p̃cedentibus. ſ. non tm̃ recitãdo opiniones aliorũ, ſed etiã cãs inquirẽdo ſde anima
libus, & plãtis⁋ i vniuerſali, & ſm ſingulas ſpecies, & tũc fere erit finis ſciẽtiæ naturalis, quã a principio elegim⁹ tradere. Dicit aũt ferẽ, quia non omnia naturalia ab homine cognoſci poſſunt.

d Et quæcunque ponemus vtique aeris eſſe communes paſſiones, & aquæ.

e Adhuc autem terræ quæcunque partes, & ſpecies, & paſſiones partium, ex quibus etiã de ſpiritibus, & terræmotibus cõſiderabimus omnes cauſas, & G
de his, quę ſiunt ſecundum motus horum, in quibus hoc quidem dubitabimus. hęc autem attingemus aliquo modo.

f Adhuc autẽ & de fulminum caſu. & de tiphonibus & incenſionib⁹, & alijs circularib⁹, quæcunque p̃p coagulationẽ accidũt paſſiones ipſorũ corporũ.

g Pertranſeuntes autẽ de his, ſpeculabimurſi quid poſſum⁹, ſecundũ inductũ modũ, aſſignare, de animalibus, & plãtis, vniH
uerſaliterque, ſingillatim. Fere enim his dictis, finis vtique factus erit omnis eius, quę a principio nobis electionis.

LECTIO II.

Incipitur incipiẽtes, dicamus de ipſis primo. Qm̃.n. determinatũ eſt prius a nobis vnũ quidẽ principiũ corporũ: ex quib⁹ cõſtat circulariter latorũ corporũ natura: alia autẽ quatuor corpora p̃p quatuor principia quorũ duplicẽ eſſe dicimus motũ: hunc quidẽ a medio, hũc autẽ ad mediũ. quatuor autẽ exiſtentibus igne, aere, & aqua, & terra, omnibus quidẽ his ſuper eminens eſſe ignẽ, ſubſtans aũt terrã, duo autẽ, quæ ad ipſa his proportionaliter ſe habent. aerẽ quidem igni p̃pinquiorem alijs, aquã autẽ terræ, qui itaq; circa terram totam mundus, ex his conſtat corporibus. de quo accidentes paſſiones dicimus eſſe ſumendum.

LIBER PRIMVS.

b ¶ Oſtendit, quomodo principia prædicta ſe habeant ad inuicem in cauſando, & dicit, quòd neceſſarium eſt, q̃ iſte mundus inferior conſiſtat ex quatuor elementis. ſic continuatis ſuperioribus lationibus, ideſt corporibus circulariter motis. Cõtinuũ autẽ hic accipit pro contiguo, vt. ſ. nihil ſit medium inter ea. Cuius quidẽ
neceſſitatis ratio eſt, b
non ſolum, quia impoſſibile eſt locũ vacuũ eſſe, vnde corpora oportet corporib⁹ cõtignari, ſed etiam p̃p hoc. vt. ſ. tota virt⁹ inferioris mundi gubernetur ſuperioribus corporibus, q̃d nõ eſſet niſi ſe tangerent: oporter. n. q̃ agens corporale tangat paſſum, & motũ ab ipſo. q̃ autẽ inferior mũdus regatur a ſuperioribus corporibus & moueatur, p̃bat duabus rationibus, quarũ prima talis eſt. Cauſa mouẽs vnde. ſ. eſt principium motus, neceſſe eſt, q̃ ſit prima cauſa: & hoc intelligitur p reſpectũ ad cauſam formalẽ, & materialem nam materia patitur ab agente, agens autẽ naturaliter, ẽ prius a
patiente, forma etiã eſt effectas mouẽtis, qui educit materiã de potentia in actũ, ſed finis eſt prior agẽte, quia mouet agentẽ. non tũ ſemper eſt prior in eſſe, ſed ſolũ in intentione: manifeſtũ eſt autẽ corpus cæleſte, inter naturalia, eſſe primã cauſã, q̃ eius incorruptibilitas, & nobilitas, demonſtrat. oportet igitur, q̃ corpus cæleſte, reſpectu horum corporũ inferiorũ ſit cauſa vnde principiũ motus. Secũda ratio talis eſt. Motus cæleſtis corporis eſt perpetuus, & hoc apparet ex ipſa diſpoſitione loci. nã in linea recta
ipſius lineæ i circulo vero non eſt accipere ſinẽ, ſecundum locum: & ne aliquis crederet propter hoc, quòd motus corporũ circulariter motorũ eſſet imperfectus ſicut motus rectus ante quam perueniat ad ſinẽ, ſubiungit, q̃ motus circularis ſemper eſt in ſine. quodliber. n. ſignũ tactũ in circulo eſt principiũ, & finis, & motus circularis in qualibet parte ita eſt perfectus, ſicut motus rectus. quando eſt in ſine. Sic igitur apparet ex ipſa diſpoſitione loci, q̃ motui cæleſti cõpetit perpetuitas, motus autẽ inferiorũ corporũ nõ poteſt eſſe perpetuus, quia ſiteriora corpora mouẽtur motibus rectis, motus autẽ rectus nõ durat vnus exiſtens niſi ſm̃ menſurã magnitudinis rectæ, per quam trãſit: motus autẽ reflexus non eſt cõtinuus, vt in octauo phyſicorum probatum eſt. vnde, cũ oſa corpora inferiora diſtent finitis locis ab inuicẽ, & nullũ eorũ ſit infinitum, vt probatum eſt in tertio phyſicorum, & in primo de cælo, neceſſe eſt, q̃ motus eorum, ſint finiti, & nõ perpetui. illud autẽ, quod eſt perpetuũ & ſemp, conſequenter eſt motiuum eorũ, quæ nõ ſunt ſemp, vnde elementa inferiora. ſ. ignẽ & terrã, & alia ſyngenea. i. congenerabilia his. ſ. aerẽ, & aquã, & quę ex eis cõponuntur, oporter putare cauſas accidentium circa ipſum mundum inferiorẽ. vt in ſpecie materiæ, ideſt per modum cauſæ materialis, quia hoc modo dicimus ſubiectũ, & patiẽs eſſe cauſã rerũ. vt vnde principiũ motꝰ. i. per modũ cauſæ mouẽtis, cauſandũ eſt, ideſt extimandum eſt eſſe cauſam eã virtutẽ, quæ eſt ſemper motorũ. i. corporum cæleſtium. quę ſemper mouentur. quod .n. ſemper mouet cõparatur ad id, quod non ſemper mouetur, ſicut agens ad patiens.

LECTIO III.

Stenſo q̃ ſunt principia actiua, & q̃ ſunt principia materialia paſſionum, de quibus intendit tractare, incipit nunc determinare de eis. Et diuiditur in partes duas. in prima determinat de particularibus tranſmutationibus, elementorum, quibus ſecundum ſe tranſmutantur. in ſecunda determinat ẽ tranſmutationibus eorum, ſecundũ q̃d veniunt in compoſitionem miſti. in quarto libro. ibi. ⁋ Quoniam autẽ ſecũdum datum duo. ⁋ Prima autem pars diuiditur i duas. in prima enim determinat de tranſmutationibus, ſeu paſſionibus, elementorum. quæ i alto accidunt. i ſecunda de his, quæ accidunt in infimo. & hoc in ſecundo libro: ibi, de mari autẽ, prima autem pars diuiditur i tres. in prima dicit ẽ quo eſt intentio: in ſecunda præmittit q̃dam, quæ ſunt neceſſaria ad ſubſequẽtiũ determinationem. ibi, ⁋ Dicimus vtiq; ignem & aerem. ⁋ in tertia incipit determinare de principali propoſito. ibi, ⁋ His autẽ determinatis: ⁋ Dicit ergo primo, dicendum eſt de phãtaſia lactis ideſt de lacteo circulo, & de cometis, & de alijs omnibus hmõi, quæ ſunt his ſyngenea. i. congenerabilia: ita tũ, q̃ συγγενῶς
reſumamus poſitiones a nobis poſitas in prioribus libris, & determinationes in eis prius determinatas, & in iſtis vtamur ad p̃poſitum manifeſtandum, cum opus fuerit. Deinde cum dicit.
b ¶ Præmittit quædam, quæ ſunt neceſſaria ad ſubſequentia. & circa hoc duo facit. primo præmittit aliquid, quod pertinet ad tranſmutationem elementorum adinuicem: ſecundo dicit ẽ ordinatione eorum in mundo, & ſpecialiter de aere. ibi, ⁋ Primo quidem dubitabit. ⁋ Dicit ergo primo, q̃ ignis, aer, & aqua & terra, ſiunt ex inuicem, quãuis Empedocles contrarium ſenſerit, & hoc reſumit, vt probatum in ſecundo de generatione: & huius rationem aſſignat, quia vnũ quodque elementorũ eſt in alio, in potentia, & quæ ſic ſe habent, ad inuicẽ generari poſſunt. Vlterius huius rationẽ aſſignat, quia cõmunicant in vna materia prima, quæ eis ſubijcitur, & in quam ſicut in vltimum reſoluuntur, omnia enim quorum materia eſt vna cõmunis, ſic ſe habent, q̃ vnum eorum eſt potentia in alio, ſicut cultellus ẽ potentia in clauũ, & clauis in cultrellũ, quia vtriusque materia communis, eſt, ferrum. Deinde cum dicit.
c ¶ Inquirit de ordine elementorum & præcipue aeris, & circa hoc tria facit. primo mouet quæſtionem. & dicit, quòd primo dubitatur circa corpus. quod vocatur aer quãm naturam

Mundus autem iſte ſuperis motionibus neceſſario quoddammodo eſt continuatus, ut eius inde omnis facultas regatur. Nam unde motionis principium in omnia deriuat. primam eam ſam eam eſſe cenſendum eſt. Accedit etiam, quod illa ſempiterna eſt, & motionis quæ in loco ſit nullo fine
B *terminatur, ſed ſemper in fine eſt: omnia autem hæc corpora interſe locis ſimiliis diſtant. Ignem itaq; et terrã, & quæ his ſunt cognata, eorũ, quæ accidũt in eo, cauſam in genere materiæ eſſe, cenſendũ eſt, (ſubiectũ. n. & quod patitur, hoc modo nominamus.) quæ autẽ ita cauſa eſt, ut unde motus principiũ, in eorũ quæ ſemper mouentur, facultatem, eſt referenda.*

Tractatus primi: primi libri: in quo determinatur de quantitate elementorum in comparatione ad
C cælum. Cap. III.

Agitur igitur quæ prĩcipio ſunt poſita, quæque antea conſtituta, repetentes, de lacteo qui apparet circulo, & de cometis, ac cæteris, quæ his ſunt cognata, dicamus.

Ignem autem & aerem, & aquã & terram uiciſſim ex ſe oriri, eorum que ſingula in ſingulis poteſtate ineſſe dicimus, perinde ac alia, quibus
D *unum quid ac idem ſubiectum eſt, in quod poſtremo diſſoluuntur.*

Ac primum quidem dubitauerit aliquis de eo, quod uocatur aer, quæ eius natura in eo, qui terram ambit, mundo accipienda ſit, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

habeat in mundo. qui ambit terram. vtrum, scilicet totum sit aer. & si nō, quomodo ordinetur ad alia eleméta. Secundo ibi.

d ¶ Proponit quædam circa ordinem elementorum manifesta: quorum primū est de terra, scilicet quòd non est immanifestum, quanta sit moles terræ, per comparationem ad ambientes magnitudines, scilicet cælestiū corporum, & aliorū elementorum. iam enim apparuit perconsiderationes astrologicas, quòd terra é multo minor quibusdam astris, & quòd in comparatione ad vltimam sphērā obtinet vicem puncti. Secundum proponit de aqua.

e ¶ Et dicit, quòd non videmus aquam per se constantem, & separatam a corpore locato circa terram, scilicet mari, & fluminibus, quæ sunt manifesta nobis, & a congregationibus aquarum, siquæ sunt in profundo terræ immanifestæ nobis, vt quidam posuerunt: conuenit autē aquā sic congregatam esse, eo quòd, humidum aqueum non terminatur nisi termino alieno. Iterum ibi.

f ¶ Hic prosequitur quæstionem suam ītēmotam. qua quærit quid est inter prædicta medium. & circa hoc duo facit. Primo enim ostendit, quòd non totum spatium, quod est a supremis stellis vsque ad terram, est plenum vno aliquo corpore, scilicet igne aere, aut vtroque, sed supra hoc é aliquod corpus præter ista. Secundo, ostēdit quo modo ad illud supremum corpus ordinētur alia corpora, secundum positionem ibi, ¶ Reliquum autem: ¶ Circa primū sic procedit. primo dicit, quòd dubiū é, vtrum inter terram & inter astra vltima, quæ dicuntur nō errantia, sed fixa, sit putandum esse vnū corpus, secundum proprietatem naturæ. vel plura, & si plura quot sunt, & vbi terminētur secundum locū. Secundo ibi.

g ¶ Resumit quoddam in libro de cælo determinatum, quod est, quale est secundū virtutē primum elementum, scilicet corpus cæleste. & quòd totus ille mundus qui est circa superiores lationes, idest quæ mouentur motu circulari, est plenus illo corpore: omnia enim corpora cælestia ad naturam illius primi elementi pertinent. Et quia philosophi ponebant contrarium, ideo ne sua opinio noua videretur, subiungit quòd hanc opinionem non solum ipse habuit, sed fuit etiam aliqua opinio priorum hominum. Illud enim corpus dicitur æther, quod nos cælum nominamus. Ab hac appellationem: sed Anaxago. videtur putasse, quòd significaret idē quod ignis. Accepit enim quòd æther dicitur non propter semper currere, idest continue moueri, sed ab ethin quod est ardere, quia superiora corpora credidit esse plena igne, & quamuis in hoc male diceret vt ibi probatum est, tamen hoc rectē putauit, quòd nihil ætheris conueniret alicui potentiæ corporali, quæ é præter illa corpora. Omnes. n. antiqui visi sunt opinari, & determinauerunt illud corpus nominari æthera, quod semper currit idest mouetur, & quod é quoddam diuinum, idest perpetuum secundum naturā suā, tanquam illud corpus, nulli corporum quæ sunt apud nos sit idem. Nec est mirum, si hanc opinionem quam nos de nouo videbamur assumpsisse, etiam antiqui habuerunt: quia non dicimus, quòd eadē opiniones sunt rectæ in hominibus postquam desierunt propter negligentiā studij, non tantum bis vel ter, sed infinities. hoc autem dicit secundum suam opinionem, qua putauit mundum & generationem hominū fuisse ab æterno, vt apparet i prioribus libris. hoc enim suppositio, manifestum fit quasdam opiniones, & artes a quibusdā certis temporibus incepisse, & oportet dicere, quòd multoties, vel magis infinities sunt destitutæ propter bella, vel alias corruptiones. Et iterum reinuentæ. Tertio ibi.

h ¶ Ostendit, quòd non est vnum horū corporum inferiorū corpus, quod circulariter mouetur: & circa hoc tria facit. primo, ostendit hoc quā-

habeat in mundo. qui ambit terram. vtrum, scilicet totum sit aer. & si nō, quomodo ordinetur ad alia eleméta. Secundo ibi.

quo ordine disponatur ad alia, quæ corporum elementa nominantur.

ambientem terram, & quomodo se habet ordine ad alia dicta elementa corporum.

d Moles quidem enim vtique terræ quāta quidē vtique sit ad ambientes magnitudines non immanifestum. iam enim visū est per astrologica theoremata a nobis. quòd multo etiam qui busdam astris minor est.

Terræ enim moles ad eas, quæ ambiunt magnitudines, quanta sit obscurum non est: quippe cum iam ex Astrologiæ theorematibus perspectū sit, multo minorem eam esse nō nullis sideribus,

e Aquæ autem naturā constantem, & separatā, neq; videmus neque cōtingit separatiam esse ab eo, quod circa terram locatum est corpus, puta, a manifestis, mare, & fluminibus, & vtique si quid in profundo immanifestum est nobis.

Aquæ autem naturam consistentem & secretam non cernimus, nec fieri potest, ut a corpore, quod circa terram situm est, diuellatur: cuiusmodi sunt, & quæ nobis patent, mare & flumina, & si profunditas aliqua minus nobis comperta sit.

f Intermedium autem terræ, & vltimorum astrorum, vnum aliquod putandum secundum naturā esse corpus, aut plura? & si plura: quot, & vsquequo determinata sunt locis?

Illud uerò quod inter terram, & ultima sidera interiectum est, vtrum censendum sit corpus unum aliquod secundum naturam, an plura: & si plura, quot, & quatenus suis locis distincta sint?

g Nobis quidem igitur dictū prius é de primo eleméto quale secundū virtutem est. & quia totus q circa superiores lationes mūdus illo corpore plenus est. Et hanc opinionē non solū nos existimamus habentes, videtur autē antiqua quædā existimatio ipsa & priorum hominum. Dictus. n. æther antiquā accepit appellationem, quam Anaxagoras quidē, ignī idem mihi putasse videtur: putans superiora plena igne esse. Et ille eam quæ ibi potentiam ethera vocari putauit, hoc quidē rēcte putans. Quod. n. corpus semp currēs simul & diuinū aliquid secundū naturam, visi sunt existimare & determinauerūt nominari æthera, & tale tanquam nulli eorūque apud nos existēs idem. Non. n. dicemus semel, neque bis, neque raro easdem opiniones reiterare factas in hominibus. sed infinities,

Primum igitur elementum, quam uim habeat, à nobis antea dictum est, & quam ob causam totus ille, qui superis motionibus cietur, mundus, eius modi corporis esset plenus: & hanc quidem opinionem non nos solum habemus, sed uetus quædam priscorum hominum sententia uidetur. Nam qui æther dicitur, uetusta appellatione uocatus est, cuius significationem eandem quæ πυρὸς, hoc est, ignis esse, mihi uisus est Anaxagoras putasse: quippe qui & superas partes, ignis plenas esse, & uim, quæ ibi esset, æthera appellandam esse existimauit: quod rectè quidem censuit.

h Quicunque autē ignem purum esse aiunt quod ambiēs nō solū lata corpora. Quod autē inter medium terræ est & astrorum, aerem. Considerantes vtique nunc ostensa per mathematica, sufficienter, vtique desi-

Corpus enim dei θεον idest, quod semper cursu rapitur: simul & θεον hoc est, diuinum, existimasse illud uisi sunt, & quod esset tale, æthera nuncupare, tanquam ab ommibus, quæ apud nos fiunt, diuersum esset, constituerunt. Non. n. semel aut bis aut raro, easdē in hominū animos in orbē redire opiniones, sed infinite dicimus.

Quicunque autem id, quod ambit, & non solum ea, quæ feruntur, corpora ignem purum aiunt esse: quod autem inter terram & astra interiectum est, aerem, si ea, quæ nunc in Mathematicis, monstrantur, satis essent contemplati, ab hac fortasse

tum ad ignem, secundo, quantum ad aerem, ibi. ¶ At vero neque aer. ¶ Tertio quantum ad vtrumq; ibi. ¶ Et etiā si duobus.

Idē primi cæli tex. cō men. 22.

Circa

Circa primum sciendum est, quòd aliqui putauerunt solū corpus cæleste latum, idest solem lunā & stellas esse naturæ igneæ quòd vero ether, eas est naturæ aereæ. Quidam vero posuerunt totum, esse naturæ igneæ sicut Anaxag. dixit. Dicit ergo, quòd quicunque posuerunt non solum corpora delata igneam [illegible] sed totum [illegible] scilicet omnes [illegible] sphe[illegible] inter medium terræ & astrorum est aer sicut a terra vsque ad orbem lunæ, & quod é desuper totum est ignis. qui inquam sic dicunt, si considerarent ea quæ nūc sunt sufficienter ostensa per mathematicā de magnitudinibus corporum, forte desisterent ab hac puerili opinione. Valde enī simplicis hominis é, & ineruditi, putare stellas esse paruas magnitudinibus, quia videntur paruæ nobis tā a remotis aspicientibus. Iterum dictum est de his in superioribꝰ theorematibus, scilicet in secūdo de cælo, sed etiā nunc eadem ratione dicemus ad destructionem prædictæ positionis: cum enim corpora astrorum idest sphærarum quasi imꝓportionabiliter excedant quantitatem terræ & eorum quæ sunt circa terram, si non solum corpora stellarum constarēt ex igne, sed etiam distantiæ quæ sunt inter eas, essent plenæ igne, iam olim anni hilatum esset vnumquodq; aliorum elementorum propter excessum ignis super ea. Deinde eū dicit.

i ¶ Ostendit idem de aere, quantum ad aerem dicens, quòd non est possibile, ꝙ istæ distantiæ sint plenæ aere. Manifestum est enim, quòd adhuc quantitas aeris multum exederet æqualitatem analogiæ, idest proportionis quæ debet esse communis inter eleméta adhoc, quòd elementa conseruentur. Deinde eū dicit.

K ¶ Ostendit idem quantum ad vtrunque, & circa hoc duo facit. primo ponit rationem, secundo excludit quandam cauillationem. ibi. ¶ Differt autem nihil. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ proportio debita elementorum non seruatur, si totus locus qui est medius inter terram & supremum cælum, est plenus duobus elementis, scilicet igne & aere, quia moles terræ in qua continetur etiam omnis aquæ multitudo, nulla pars est habens proportionem ad totam magnitudinem ambientium corporum, cum

ad solam vltimam sphēram obtineat vicem puncti, secundum astronomos. Videmus autem, quòd cum ex aqua per disgregationem siue rarefactionem fit aer, siue ex aere ignis, non est tā immersus excessus quantitatis: oportet autem ad hoc, quòd cōseruetur debita proportio in elementis, quòd eandem rationē habeat hęc parua aqua ad aerem factum ex ipsa, & tota aqua ad totum aerem, vt videlicet quantū excedit quantitas aeris quātitatem aquæ ex qua fit, tantum excedat in mundo quantitas totius aeris quā titatem totius aquæ. Deinde cum dicit.

l ¶ Excludit quandam cauillationē dicens, quòd nihil differt ad propositum si quis dicat secundum opinionem Empedoclis, quòd elementa non generantur ex inuicem. oportet n. secundum eius opinionem elementa esse æqualia proportione virtutis. Vnde sic oportet, quòd conseruetur æqualitas proportione virtutis in magnitudinibus elementorum si non generantur ex inuicē sicut si generaētur: deinde recolligit qđ dictum est, concludens ex dictis manifestum esse, quòd neque aer tantum replet medium locum qui est inter terram, & supremas stellas, neq; ignis sed præter hæc duo elementa oportet sup ipsa esse corꝑ cæleste ꝙ nullū superiorū é elemētorū.

tam puerili opinione sese abduxisset. Illud enim simpliciter minus existimatur, singula, quæ feruntur, magnitudine parua esse: quòd si ea hinc spectentur, eiusmodi appareant. Dictum quidem est, & antea in his, quæ de supero loco contemplati sumus: sed sermonem eundem nunc quoque repetamus: si enim interualla igne essent referta, & corpora ex igne cōstarent, quod uis reliquorum elemētorum, iam pridem interisset.

Atqui nec aeris duntaxat sunt plena. Communis enim ad ea corpora, quæ eiusdem ordinis sunt, proportionis æquabilitatem excederet.

Idque etiam si duobus elementis is locus, qui inter cælum & terram medius est, plenus statuatur. Nam terræ moles, qua omnis etiam aquarum multitudo comprehenditur, nulla (ut ita dicam) pars est, ad eam, quæ continet magnitudinem, comparata. Nec verò moles tanta se excedere magnitudine intuemur, cum ex aqua secreta aer oritur, aut ignis ex aere. At necesse est uniuersam aquam ad totum aerem eandem habere proportionem quam aquæ tantulū, parsq: exigua ad eū habet aerē, qui ex ea progignitur.

Nihil autem interest, si hæc non oriri mutuò, sed facultatem tamen paria esse aliquis dixerit. Hoc enim modo ūres pares in illorum magnitudinibus insint, necesse est, non aliter, ac si alia ex alijs uicissim orirentur. Perspicuum ergo est, nec aerem, nec ignem solum, intermedium locum replere.

Differt autem nihil, neq: siqs dicat quidem non fieri hęc ex ī uicem, æqualia tamen virtute esse. Secundum. n. hunc modū, necesse ē æqualitatem virtutis existere magnitudinibus ipsorum, quemadmodum vtique si facta ex inuicem existerēt. Qđ quidem igitur neq; aer, neque ignis tātum replet intermediū locum, manifestum est.

LECTIO. IIII.

a Reliquū est autē perscrutantes dicere, quomodo ordinata, sunt duo ad primi corporis positionē. Dico autē aeremque, & ignē.

b Et propter quam causam, caliditas a superioribus astris fit his qui circa terram locis.

LECTIO IIII.

Tractatus primi: primi libri: in quo determinatur de ordine & situ elemētorum. Cap. IIII.

Estæ autem ut dubitando dicamus, quo nam modo duo hæc, ignis & aer, ad primi corporis situm disposita sint.

Et qua de causa, calor in terrenis locis a superis gignatur.

a Postquam philosophus ostēdit ignē & aerē, nō esse corꝑa cæleste qđ vocāt primū elemētū siue primū corpus, nūc intēdit ostēdere qūo ignis & aer se habent ad illud primū corpus: & circa hoc duo facit. primo mouet hanc qōnē, & duas alias necessarias ad ꝓpositū. secūdo soluit eas, ibi. Nos aūt dicamꝰ. Prīma diuiditur in tres, secundum tres quæstiones quas mouet. ¶ Secūda incipit ibi. ¶ Propter quam causā. Tertia ibi. ¶ De aere ergo. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ post prædicta relinquitur perscrutari de ordine aeris & ignis ad primum corpus, scilicet cæleste, ex quo ostensum est ipsum esse aliud præter ista. Deinde eū dicit.

b ¶ Mouet secundam quæstionem, scilicet propter quam causam a superioribus stellis causetur caliditas ī his locis quæ sunt circa terram: & hæc etiam quæstio habet ortum ex præmissis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Videtur enim secundum naturam esse, quòd simile generet sibi simile, Si igitur corpus cæleste non est calidum, quia non est ignis, neque aer, vt supra habitum est, remanet in dubio quomodo a corpore cælesti possit causari calor in istis inferioribus. Deinde cum dicit.

c ¶ Mouet tertiam dubitationẽ, quæ tamen ex præmissis ortum habet: dixerat enim prius, q̃ oportebat cõsiderare quomodo sit accipienda natura aeris in vniuerso, & hoc ideo, qa multa eorum de quibus determinaturus est, generationem habent in aere. Dicit ergo, quòd sicut supra supposuimus, oportet primo aliquid dicere de aere, & sic erit dicendũ de alijs duabus quæstionibus motis. Vnde statim incipit mouere dubitationem ad naturã aeris pertinentem. Ostensum est enim in libro de generatione, quòd aqua fit ex aere & econuerso, cũ autem ex condensationibus nubium generatur pluuia, hoc est aerem conuerti i aquã. Quærit ergo, si aqua fit ex aere, & aer ex aqua, quare in superiori parte aeris, non insissentur nubes ad generationem aquæ, & inducit rationem ad ostendẽdum, quòd hoc fieri deberet. Manifestum est enim, quòd condensatio nubium, fit ex frigiditate: nam sicut calidi est rarefacere, ita frigidi inspissare. Locus autem aeris qui ẽ remotior a terra, videtur esse frigidior, quia videntur ibi cessare duæ causæ calefactionis, quarũ vna est propinquitas ad astrum, ex quibus causat calor, & hoc tangit cum dicit, q̃ neque ille locus aeris superior, scilicet ẽ prope astra existentia calida, scilicet secundum effectum, vt caliditas astrorum posset impedire insissationem nubium. Alia causa calefactionis ẽ reuerberatio radiorum solis a terra: & hoc tangit cum dicit, Neque iterum ille locus superioris aeris, est prope radios refractos, idest reuerberatos a terra, qui prohibent congregari nubes prope terram per hoc, quòd sua caliditate disgregant consistentias vaporum. Et quòd hæc secunda causa non impediat congregationem, manifestat per signum. Manifestum est enim, quòd congregationes nubium fiunt ibi, vbi radij repercussi a terra iã desinunt habere virtutem calefaciendi, propter hoc, quòd in immensum sparguntur, & sic multum distant a radijs cadentibus, vnde non multiplicatur causa caloris. Ad huius autem intelligentiam sciendum est, quòd radij procedentes a sole ad terram, sunt causa caliditatis. Cum autem radius, in terram cadens repercutitur, fit iterum alius radius a terra quasi resursum tendens. Quanto ergo hi duo radij fuerint magis sibi inuicem propinqui, tanto plus de calore causatur: quia virtus vtriusque radij, scilicet cadentis, & reflexi, pertingit ad eadem partem aeris, & inde est, quòd vbi radius solis cadens super terram facit angulum rectum, ibi est maximus calor, quia reflexio fit in eadem parte: quanto vero radius cadens in alio loco terræ facit angulum maiorem recto, tanto est minus de fortiore, quia fit repercusio fiat secundum pares angulos.

c De aere igitur dicentes, primo sicut supposuimus dicam⁹. sic & de his iterum. Sit taq; fit aqua ex aere, & aer ex aqua, ꝓpter quam quidem causam nõ constat nubes secundum superiorem locum? Conueniebat enim magis, quanto remotior a terra loc⁹ & frigidior quia ne que sic prope astra calida existentia est, neque prope radios a terra refractos, qui & prohibent prope terram cõstare disgregantes caliditate consistentias. Fiunt enim nubium congregationes, vbi desinunt iã radij propter spargi i immensũ. Aut igitur nõ ex omni aere nata est aqua fieri, aut si similiter ex omni, qui circa terram non solum aer est, sed velut vapor, ꝓpter quod iterũ constat i aquã. At vero, si tãtus existẽs aer omnis vapor est, videbitur vtique multum excedere quæ aeris natura & quæ aquæ. Siquidẽ superiores distãtiæ plenæ sunt alio quo corpore, & igne quidẽ imposibile, qa exiccarentur vti que alia omnia. Relinquitur autem aer, & quod circa terram totam aqua. Vapor enim aquę disgregatio est. De his quidem igitur dubitatũ sit hoc modo.

De aere igitur primum, ut proposuimus, deinde uero etiam de hoc sus dicamus. Si ex aere aqua, & ex hac aer oritur, quid causæ est, cur nubes supero in loco non cõcrescant? Eo enim magis conueniebat, quo remotior a terra, atque frigidior locus est, quod nec adeo sideribus, sicali da statuantur, propinquus sit, nec radijs qui a terra reflectuntur, qui calore concretiones disyciendo, conerescere nubes prope terram prohibent. Fiunt enim & nubium densationes, quà radij procumbunt, quandoquidẽ in uastum disyciantur. Aut igitur nõ ex quouis aere aqua otiri apta est, aut si æque ex quouis, is qui in uicina est terræ, non solum est aer, sed ueluti uapor: atque ideo in aquam rursus cogitur. Aut si aer totus, cum tantus sit, uapor est aeris profectio, & aquæ natura multum excedere uidebitur: si quidem eorum quæ in loco supero sunt, interualla, corporis alicuius plena sunt, igniſque esse non possunt, quòd reliqua iam omnia exiccata fuissent. Restat uero, ut aeris, & quod omnem terram circum est aquæ, quippe cum aquæ sit secretio. De his igitur hoc modo dubitatum sit.

d Nos autẽ dicamus simul, & ad dicenda determinantes, & ad nunc dicta. Quod quidem enim sursum & vsque ad lunam dicimus esse corpus alterũ ab igne & aere, quinimmo, & in ipso hoc quidẽ purius esse, hoc autem minus sincerum & differentias habere & maxime quæ desinunt ad aerem & ad eũ qui circa terram mundum.

Nos autem quæ simul, & ad ea quæ tradenda sunt, & quæ tradidimus, condnentes, statuentes dicamus. Superum enim, & quod ad Lunam usque protensum est corpus, ab igne quidem & aere diuersum esse dicimus. Sed tamen aliquid in eo syncerius esse, aliquid minus syncerum, ac uarietate distinctum: potissimum qua ad aerem desinit, & ad mundum qui terram circuitu suo complectitur.

scilicet sunt inter stellas, sunt plenæ aliquo corpore, cum nihil sit vacuum, vt in quarto physicorum probatum est. Impossibile est autem, quòd sint plenæ igne, quia sic omnia alia exiccarentur, vt supra probatum est: relinquitur ergo, quòd sint plenæ, aere, & illud quod est circa terrram sic plenũ aqua. Sed hic aer est vapor, quia vapor est quædam disgregatio aquæ, idest aqua rarefacta & sic positis tribus quæstionibus quasi colligens subdit, quòd de prædictis dubitatũ sit hoc modo. Deinde cũ dicit.

d ¶ Soluit propositas quæstiones & primo eam quæ de ordinatione elementorum: Secundo eam quæ est de generatione nubium, ibi. ʃ Eius quidem igitur. ʃ Tertio eam quæ est de caliditate a stellis in inferioribus causata, ibi. ʃ De facta autem caliditate. ʃ Circa primum tria facit. Primo resumit quod dictum est de natura primi corporis dicens. quòd ad intellectum & eorum quæ nunc sunt quæsita, & eorum quæ postmodum sunt dicenda, oportet determinãdo dicere, quòd supremũ corpus vsq; ad lunã, est alterum ab igne & aere, sicut iam ostensum est, & q̃ in ipso supremo corpore est aliquid purius, & aliquid minus purum

purum vel sincerum, non, quòd ibi sit aliqua compositio vel mixtio ex qua nec naturæ, sed magis pũrum dicitur quod est magis nobile, magis virtuosum, magis formale. Vnde & haber differentias in virtute & nobilitate, & maxime ista differentia manifesta est ex illo, qua desinit ad aerem, & ad mundum inferiorem, qui est circa terram. In luna enim apparet aeclipsis luminis, & quãdo est plena apparẽt in ea quedam robustitates. secundo. ibi.

e ¶ Ostendit effectum quẽ habet corpus superius in inferiora & dicitur, q̃ primo elemento, i. cælo circulariter moto & motis corporibus q̃ sunt in ipso. i. sole & stellis, illa pars inferioris mundi quæ est ei propinquior quasi disgregata, seu rarefacta per motum superioris corporis, accenditur & sic fit caliditas. Et subiungit rationem dicens, quòd hoc oportet intelligere in cipiẽdo. Tota. n. materia corporalis, quę est sub corpore circulariter moto, est sicut quędam materia existens in potẽtia, ad caliditatem, frigiditatem, siccitatem, & humiditatem & ad alias passiones & formas quæ consequuntur ad hæc, & quia materia reducitur in actum, a primo agẽte, natura. n. corporalis fit talis actu per hoc, quòd participat de motu vel non participat, sed immobilis permanet a corpore celesti, quòd supra dixímus esse causam & principium vnde motus est in istis inferioribus. Non est autem intelligendũ quòd corpora inferiora recipiant huiusmodi passiones a superioribus tanquã accidentaliter, & nõ secundum naturam, vt aqua calefacta ab igne, sed ipsam naturam vel formam secundum quam naturaliter sunt calida, vel frigida a superiori corpore recipiunt multo principalius quàm ab generante, nam principium generationis primũ est corpus cæleste. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit ordinem elementorum. Si enim per participationem motus sit calor in istis inferioribus, & per elongationem a motu cælesti e cõuerso fit frigus, necesse est quòd illud quod est frigidissimum, & grauissimum. i. aqua & terra sit magis remotum a motu cælesti existens in medio quantum ad terram: & circa medium quantum ad aquam: vel dicit circa medium eo quòd medium cum sit indiuisibile non potest esse locus corporis, sed circa medium, ideſt centrum mundi est terra, & aqua, centrum autem terrę est in centro totius. Circa hæc autem scilicet terram, & aquam, & habita his, ideſt quæ ordinatur post ipsa est aer, & id quod consuetudo nomine vocamus ignem in quibus abundat calor. Exponit autem quod dixerat quòd quartum elementum supra aerem ordinatum non proprie vocatur ignis. Ignis enim significat excessum calidi, & est quasi quidam feruor, & accensio quędam, sicut glacies non est elementum sed est quidam excessus frigoris ad aquam congelatã. Id autem ad quod sic se habet ignis sicut gelacies ad aquam, nõ est nominatum, & ideo nominamus ipsum nomine ignis, sicut si aqua non haberet nomen, & nominaremus elemẽtum aquæ glaciem. Sed oportet intelligere quòd de toto isto corpore q̃ a nobis dicitur aer vna pars quæ est propinqua terræ, est qua si calida, & humida, propter id quod habet de vapore, & exhalatione terræ: sic enim elementa sunt ordinata secundum quod eorum naturę competit. Vnde quia aer secundum naturam suam est calidus & humidus, sic est dispositus vt vaporem terrę susçipiat ad eius calorem, & humiditatem seruandam. Sed illa pars corporis quod cõmuniter vocatur aer, quæ est superior, est calida, & sicca, & hãc partẽ vocamus elemẽtũ ignis, & sic aer nomẽ cõmune ẽ duob⁹ elemẽtis. Et qa dixerat de vapore & de exhalatione, ostẽdit interea, & dicit quòd natura vaporis est esse humidũ calidum, natura autẽ exhalationis est esse calidum, & siccũ, & sic vapor propter humiditatẽ, est quasi in potẽtia ad aquã, exhalatio aũt propter siccitatẽ, est quasi in potẽtia vt igniatur.

Lato autem primo elemento circulariter & corporibus quæ in ipso quod propinquum semp inferioris mũdi, & corporis motu disgregatũ accẽditur, & facit caliditatẽ. Oportet autẽ intelligere sic & habere incipientes. Quod. n. sub ea quę sursũ circulatione corp⁹, velut materia quędã existẽs & potẽtia calida, frigida, sicca, & humida, & quæcũque his alię assequũt passiones, fit talis, & est a motu, & immobilitate eius q̃ causam et principium diximus prius.

LECTIO. V.

Ius quidem igitur q̃ in eo q sursũ loco nõ cõstare nubes, hãc existimandũ causã esse, quia nõ inest aer solũ, sed magis velut ignis.

b Nihil autem prohibet, & eã quę in circuitu lationẽ prohibere nubes cõstare in supiori loco

Cum autem primum elementum, & quæ in eo sunt, corpora in orbem ferantur, corporisq; inferioris pars, quæ illi proxima est, motu semper discreta incenditur, caloremq; gignit. Id vero concipere animo sic decet, hinc quoque exordio sumpto. Nam quod sub conuersione supera corpus est, cum veluti materia quædam sit, & potestate calida, frigida, humida, & sicca, & cæteris, quæ his consequuntur, affecta, talis redditur atque est, partim a motu, partim ab immobilitate, cuius rei causam atque originẽ antea docuimus.

Itaq; quod grauissimum est, & frigidissimum, terra uidelicet, & aqua, in medio, & circa medium secretum est: circa autem hæc, ea, quæ illis hærẽt, aer, & id quod ex cõsuetudine πῦρ id est, ignem, cum tamen non sit, nuncupamus: si quidem πῦρ, caloris est exuperatio, & ueluti feruor, Sed intelligendum est eius, quod a nobis aer dicitur, & uocatur, partem terræ circunfusam, quia uapor ueluti sit, & terræ halitum habeat, quasi humidam, & calidam esse: eam autem, quæ superior hac est, calidam, & siccam, Vaporis enim natura, humida est, & calidas: halitus autem, calida, & sicca: uaporq; potestate est, vt aqua, halitus potestate, ut ignis,

D Tractatus primi libri: in quo soluuntur duæ quæstiones motæ, & non solutæ inquarto capitulo. Cap. v.

Quod igitur nubes summo in loco non concrescant, hanc esse causam censendum est; quia aer tantum illic non sit, sed potius ignis.

Quanquam nihil etiam prohibet, conuersione impediri, quo minus nubes in supero loco cogantur. In

LECTIO V.

Oluta quę stione de ordinatione elementorum, soluit quæstionem de insp issatione nubium, & ponit duas solutiones, quarum primam cõcludit ex prædictis dicens, quòd hanc exist imandum est esse causam quare in superiori parte non congregantur nubes, quia pars eius superior, quę communiter vocatur aer, est magis quasi ignis vt dictum est. Sed quia etiam multo inferius infra illam partem adhuc non generantur nubes, necesse fuit vt ponere aliam solutionem. Vnde secundam solutionem ponit. ibi.

b ¶ Et dicit, quòd nihil prohibet etiam propter motum aeris in circuitu prohiberi, quod nubes non congregentur in superiori loco, quia necessarium est, quòd totus aer qui est in circuitu terræ fluat circulariter motus. Sed ab isto fluxu excipit aerem, qui capitur inter periferiam ideſt, circunferentiam definitam ideſt quæ tontinetur infra partes terrę, vt sic tota terra inueniatur esse sphærica cum aere incluso inter partes terræ, & sic ille aer, qui excedit omnem altitudinem montium in circuitu fluit, aer autem qui continetur infra montium altitudinem, impeditur ab hoc fluxu ex partibus terrę immobilibus, & propter hoc, generatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

ventorum videtur esse in aere, qui continetur infra partes terræ, ac si essent stagna aeris quiescentis. Si. n. aer in quo generantur venti moueretur circulariter, oporteret, quòd omnes venti cum eo circulariter circunferrentur: nunc autem videmus ex diuersis partibus ventos flare. Et quia in aere fluenti non generantur venti, sed in quiescenti, secùdum hoc venti non excedunt montes altos. Dicitur. n. ab antiquis, q̃ sacrificijs factis in altissimis montibus, post annum inuenie batur cinis adhuc salsuus, in eodem loco manés. Et hoc, quòd venti non generantur ibi est signum, q̃ etiam nubes ibi nó condésantur in pluuias. Quare autem aer qui excedit montes fluat, ostédit subdens, quòd ideo fluit in circuitu, quia simul trahitur cum circulatione cæli. Ignis enim est continuus, idest contiguus cum corpore cælesti, aer autem cum igne. Quia ergo superior aer fluit, per eius motum prohibetur congregari in aquam, quia motus rarefacit & congregationem impedit. Sed si qua pars illius aeris aliquo modo condensetur, aut aliquod spissum aliquo modo feratur, per aliquam violentiam seretur deorsum, i. in locum aeris propinqui terræ, & siquid calidum erat in ea, seretur sursum. Et alia pars illius aeris, quæ non grauatur seretur sursum cumigne exhalato, & sic dum eorum quæ resoluuntur a terris & aquis aliquid manet in loco aeris, aliquid autem fertur ad locum ignis: continue, vnus locus manet plenus aere, & alius plenus igne, non tamen ita, quòd semp maneat idem aer & ignis numero incorruptus, sed semper corrupta vna parte aeris vel ignis, vel per violentiam ad terram expulsa, generatur alia, aliaq; sursum a terra & aqua eleuatur: & ita licet semper maneat in loco aeris, aer, & in loco ignis, ignis, tñ vnũquodq; ipsorum fit aliud & aliud per continuam generationem & corruptionem, sicut in fluuio decurrenti patet, in quo semper manet aqua non tñ eadé numero, sed vna defluente & alia succedente. Deinde recolligit ea quæ dicta sunt, ibi.

c ¶ Et dicit. Tanta sunt dicta a nobis de eo, quòd non fiunt nubes, neq; in spissatio vaporum in aquam i superiori parte aeris, & de hoc quomodo oporteat accipere de loco qui est intersuprema astra & terram, quo scilicet corpore plenus est.

d ¶ Soluit tertiam q̃nem & primo dicit de quo est intentio nunc in locis terræ stagnantibus, idest

Fluere. n. necesse est oẽm qui in circuitu aerẽ, quicũq; vero intra periferia capitur definitũ, & vt terra sphærica sit tota. videtur. n. & nũc ventorum generatio in stagnãtibus terræ locis, & nõ excedere ventos altos mõtes, fluit quoq; aer in circuitum quia simul trahitur cum totius circulatione. Ignis quidem. n. cum eo quod sursum elemento, cum igne autem aer continuus est. Quare & propter motum prohibetur cõgregari in aquã. Sed semper quęcũq; pars ipsius grauetur, extruso i superiorem locum calido deorsum fertur: alia autem in parte simul fertur sursum exhalato igni, & sic continue hoc quidem perseuerat aere plenum, hoc autẽ igne, & semper aliud & aliud fit vnũquodque ipsorum.

e Videmus itaque motum, q̃ potest disgregare aerem & igni re, vt & lata liquefacta videantur sæpe.

f Eius quidem igitur quod est fieri æstum & calorem, sufficiẽs est efficere & solis latio tãtum: velocem. n. oportet & non longe esse, quę quidem igitur astrorum velox quidem, longe autẽ, quæ Lunæ, deorsum quidem, tarde autem: quæ autem solis, ambo hęc habent sufficienter.

dicens, quòd de caliditate quam sol facit in istis inferioribus, magis conuenirer dicere, secundum se & diligen. i. perse. in his quæ dicẽda sunt in libris de sensu: quia calorum est quædam sensuum passio, est. n. obiectum sensus tactus. Sensus autem & sensibile habent eandem scientiam, cum sit inuicem dicta. cũr quodammodo.

orbem enim fiuat aer omnis, est necesse, quicunque intra ambitum non comprehenditur sic æquatum, ut in uniuersa terra globi speciem habeat. Ventorum enim etiam ortus in paludosis quoque locis esse nunc videtur, altissimosque montes, spiritus non transcendunt. In orbem autem fluit, quod vna cum vniuersi conuersione simul trahatur. Ignis nanque supero elemento, & igni aer continuatur. Quare & motu prohibetur, quominus in aquam concrescat. Sed quæcunque pars grauitatem habet, ea, calore in superum locum expresso, semper deorsum fertur, aliud autem vna cum igne, qui exhalatur, vicissim sursum euehitur. Ita alius locus ignis plenus, alius aeris perpetuo perseuerat, & aliud semper, atque aliud fit, vterque ipsorum.

Itaque, cur nubes non gignantur, nec in aquam fiat concretio, & quem admodum de loco inter sidera & terram interiecto, sentire debeamus, atque etiam cuius corporis plenus sit, hæc sint dicta.

Quoniam autem calor, quædam sensus affectio est, de eo qui a sole gignitur calore per se ac exquisitæ differre, in libro de sensu magis congruit. Sed quam ob causam gignatur, cum talem naturam illa non habeant, nunc quoque dicendum est.

Motionem igitur secernendi incendendique aeris facultate præditam uidemus, ut ea etiam, quæ feruntur, liquari sæpe conspiciamus.

Itaque Solis una motio tempori, calorique afferendo est satis. Incitatam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Lunæ, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Sed quia materia pẽs hoc requirit, dicendum est nunc pter quam causam cum corpora cælestia non sint calida in sui natura, fit ab eis caliditas in istis inferioribus. Secundo ibi.

e ¶ Soluit quæstionem & diuiditur in duas partes. primo ponit quæstionis solutionem, secundo probat verum esse, quod in quæstione supponebatur, ibi. Signum autem sufficiens, prima diuiditur in duas causas quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo, assignat causam propter quam a corporibus cælestibus non calidis existẽtib⁹, calor in istis inferioribus generatur, & dicit, quòd sensibiliter videmus, q̃ motus, quia potest disgregare aerem & rarefacere, pót etiam ignire: nam raritas & igneitas se consequuntur vt frigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur sicut sagittæ, si habeant plumbum & ceram, sæpè videntur liquefieri quasi motu ea calefaciẽte. Vnde nihil inconueniens est, si cælum suo motu calefacit ista inferiora. Secundo ibi.

f ¶ Assignat causam quare in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alicuius alterius corporis superioris, & dicit, quòd sol solus sufficiens est facere estuantem calorem in istis inferioribus, Nam calor qui fit ex aliis corporibus cælestibus, est quasi insensibilis respectu caloris qui fit a sole, huius autem ratio est q̃a motus qui causat vehementem calorem oportet q̃ sit velox & q̃ propinquus nobis. Vnde motus astrorum fixorum & quinque errantium, quæ sunt supra solem ꝑm opinionẽ Aristo. s. Saturni, Iouis, Martis, Veneris, & Mercurij, est quidem velox remotus tñ a nobis longe. Motus autem Lunæ, licet sit propinquus est tñ tardus, Motus aũt solis habet vtrũq; sufficienter ad causandum calorem in istis inferioribus. s. & velocitatẽ & propinquitatem. Quod autem hic dicit de velocitate motus solis, referendum est ad motum quo mouetur ꝑm motum diurnum, non ad proprios motus stellarum. Manifestum est. n. q̃ motum diurnum

diurnum omnia astra eodem temporis spatio peragunt: quanto autem aliquid cælestium corporum est propinquius centro, tanto minorem circunferentiam circuit, vnde tardius mouetur. secundum autem proprios motus Luna velocissime mouetur.

g ¶ Assignat causã quare magis generatur calor ex motu ipsius solaris corporis, quàm ex motu sphęræ eius, & dicit, quòd rationabile est quòd motus fiat magis cũ ipso solari corpore, & huius simile possumus sumere ex his q̃ sunt apud nos, quia etiam hic aer vicinus rebus spissis, quæ feruntur per violentiã, maxime fit calidus. Et hoc accidit etiam rationabiliter quia maxime motus corporis solidi disgregat aerem. Vnde cũ ipsũ corpus solare sit magis solidum, quàm ęteræ partes sphęrę ipsius, cum non sit diaphanum, magis ex motu eius generatur calor, quàm ex motu sphęræ eius. Sic igitur propter causã istam, caliditas a sole pertingit ad locum istum, quamuis sol non sit calidus. Nec huic causæ impedimentũ præstat, quòd luna est inter solem & nos, quæ calefieri non potest, quia licet non calefiat a sole, aliquo tamen modo immutatur ab eo: videmus enim quòd illuminatur ab eo, nõ semper autem eadẽ specie immutationis mutatur medium extremum. sicut radius solis non inflammat vas vitreum plenum aqua, sed stupã oppositam. Apparet etiã ratio quare vbi est vmbra, non est tãtus calor, quantus é in loco vbi radij solares proijciuntur, qa scilicet vmbra causatur ex aliquo corpore opposito soli, qđ interrumpit continuationem transmutationis, quę est a sole, sed actio solis pertingit ad locum vmbræ per quandam reflexionem. Nec tamen putandum est, quòd motus solis inquantum motus tantum causet calorem, sed inquantum est motus talis corporis in sua natura habentis virtutem calefaciendi. Omnes enim formæ corporum inferiorum, reducuntur in corpora cęlestia, sicut in quędam principia, & inde est quòd diuersa corpora cælestia, diuersos effectus in rebus corporalibus habent non solum secundum calidum, sed etiam secundum alias passiones, & formas. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit propriam causam caliditatis generatæ ex motu solis, quæ tamen non est vniuersalis, sed particularis, vnde dicit quòd frequenter ignis qui ambit inferiores partes mundi ex motu corporis cęlestis, fertur quadam violẽtia deorsum & spargitur per aerem, quia sicut supra dictum est: superior pars aeris & ignis, quendam fluxum habet ex motu cæli. Deinde cum dicit.

7 Fieri autem magis simul cũ sole ipso caliditatẽ rationabile sumẽtes simile ex his, quę apud nos sunt. Etenim hic violentia latis vicinus aer maxime fit calidus, & hoc rationabiliter accidit. Maxime enim motus solidi, disgregat ipsum: propter hãc igitur causam pertingit ad hunc locum caliditas.

h Et quia ambiens ignis p aerem spargitur: motu frequẽter & fertur violentia deorsum.

i Signum autẽ sufficiens, q̃ qui sursum locus nõ sit calidus neq; ignitus est discursus astrorum. Ibi quidem. n. non fiunt. Deorsum autẽ: quamuis quæ magis mouentur & citius: igniantur citius. Adhuc autẽ sol, qui maxime videtur esse calidus, videtur albus sed nõ igneus existẽs.

LECTIO. VI.

Is autẽ determinatis: dicamus propter quã causam flammę accẽsæ apparẽt circa cælũ, & discurrentia sidera: & vocati a quibusdam: dali, & eges: hæc. n. omnia sunt idem & propter eandem causam: differunt autem per magis & minus.

b Principium aũt & horum & multorum aliorum hoc est. Et enim calefacta terra a sole: exhalationẽ necessarium fieri: nõ simplicem vt quidã putant: sed duplicem: hanc quidem magis vaporosam: hãc aũt magis spumosam. hãc quidem eius quod in terra & supra terrã humidi vaporem: hãc autẽ ipsius terræ

¶ i Manifestat quòd quæstio supponebat, scilicet quòd corpora cælestia non sunt calida, aut ignita, & hoc per duo signa. Primum est, quia ibi non apparent discursus astrorum, quæ vñr cadentia, quæ ex ignitione generantur in inferiori loco, quod nõ esset, si corpora cælestia essent calida aut ignita: quia vbi est motus maior & velocior ibi citius aliqđ ignitur. Secundum signũ est, quòd sol qui maxime videtur esse calidus, ex effectu videtur coloris albi & nõ ignei.

LECTIO. VI.

Ositis his ad manifestationẽ sequẽtium phylosophus induxerat, incipit primo determinare de his, quæ i alto ex materia sicca generãtur: secundo, de his quæ ex materia humida i alto generantur. ibi. ¶ De loco autem positione. ¶ Prima diuiditur in tres. primo determinat de stellis cadentibus, & his quę similem habent causam. Secundo, determinat de cometis. ibi. ¶ De cõetis aũt. ¶ Tertio, de lacteo circulo qui dicitur galaxia. ibi ¶ Qualiter autem & propter quam causã. ¶ Circa primũ duo facit: primo. n. determinat de stellis cadẽtibus, & alijs huiusmodi. secundo determinat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere vidẽtur. ibi. Apparẽt autem alij nõcte. Circa primũ duo facit: primo dicit de quo é intentio, & dicit q̃ post determinationẽ prædictorum, dicendum est propter quã causam apparent in cælo flammæ accẽsæ, & sydera discurrẽtia, & vocati a quibusdã dali, idest titiones & eges idest capræ. Ideo autem dicendum est simul de omnibus istis, quia omnia huiusmodi sunt idem secundum speciem, & secundum eandem causam fiunt, sed differunt per magis & minus, vt infra patebit. Secundo ibi.

Is constitutis dicamus, quæ causa sit, cur flammæ succensæ, & transcurrentes stellæ, & quæ a nonnullis δαλοὶ καὶ αἶγες idest faces, & capræ nominantur, in cælo appareant. Hæc enim omnia idem sunt, & per eandem causam, sed intensione & remissione differunt.

Horum autem, atque aliorum multorum principium hoc est. Cum enim terra ui solis incaluerit, exhalationem fieri necesse est, non illam quidem unam & simplicem (ut aliqui existimant) sed duplicem: unam, quæ na por magis sit, altera, quæ magis spiritus. Ac uaporem quidem eam esse, quæ ex eo humore est, qui intra & supra terram continetur: quæ autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

subest spumosæ propter pondus, non enim ita rarefit. calidum enim & humidum pertinent ad naturam aeris, qui subest igni calido & sicco existenti, & huic attestatur ordo elementorum, qui sunt supra terram. Nam sub circulari motu cæli primo est locatum id quod est calidum & siccum, quod communiter dicitur ignis, licet non sit nomen proprium (vt supa dictum est. Quia enim id quod est commune omni fumosæ exhalationi est innominatum. & quod tale est maxime natum est exuri, propter hoc sic necessarium fuit uti nominibus, vt talis fumosa exhalatio ignis diceretur, sub fumosa autem exhalatione est aer. Sic ergo posita est causa & effecti ua prædictarum passionum, quæ est latio solis, & causa materialis quæ est fumosa exhalatio. Secundo ibi.

c ¶ Determinat de generatione prædictarum passionum & circa hoc duo facit. primo assignat rationem generationis harum passionum. secũdo assignat rationé quorundam accidentium circa ipsas, ibi Propter positionem. Circa primum, tria facit. primo assignat causam prædictarũ passionum in communi, secundo assignat differentias eorum adinuicem, ibi. Quæcunque igitur maxime. Tertio mouet dubitationé circa determinata, ibi. Dubitabit vtriq; aliquis. Dicit ergo primo, quòd prædicta oportet intelligere. hic quod nunc diximus, ignem, scilicet fumosam exhalationem esse vt quoddã hypercauma, hoc est quędam materia incendi, & quod ordinatur in rotunditate quæ est circa terram vltimo, incipiendo, s. a terra, quodq; propter propinquitatem ad motum cælestem sæpe exuratur, fortiens augmẽtum caloris modico motu, idest cum parum mouetur ex motu superioris corporis, sicut accidit de fumo, dum incẽditur & fit flamma. Nihil enim est aliud flãma quàm ardor spiritus, idest fumi sicci. Ipsa ergo flammatio prædicti hypercaumatis communiter loquendo existentis, siccæ spumosam. Et harum spumosam quidem supereminere propter calidum, humidiorem autem subesse propter pondus. Et propterea hoc modo ordinatum est quod in circuitu. Primo quidem enim sub circulari latione est quod calidum & siccum, quod dicimus ignem, innominatum enim, quod commune in omni fumosa disgregatione. Attamen quia maxime natum est tale exuri corporum, sic necessarium uti nominibus, sub hac autem natura est aer.

c Oportet autem intelligere velut hypercauma, hoc quod nunc diximus ignem ordinatum circa ultimum sphærę quæ circa terram, vt modico motu sortiens exuratur sæpę sicut fumus. Est enim flamma, spiritus sicci ardor.

d Quacunque igitur se habet maxime optime talis consistentia, quando a circulatione mota fuerit, aliqualiter exuritur. Differt autem secundum hypercaumatis positionem, aut multitudinem. Siquidem enim latitudinem habeant & longitudinem hypercaumata multoties videntur accensa, sicut flamma velut in area ardentis stipulę. Si autem secundum longitudinem solum vocati dali, & eges: & sidera, aut siquidem plus hypercauma fuerit. Si autem secundum longitudinem & latitudinem, quãdo quidem quasi ex scintilla simul combustum, hoc autẽ fit propter ignirí secundum modica quidem, ad principium autem eges vocatur, quando autem sine hac passione, dalus, quando vero lõgitudines exhalationis permodica & multipliciter dispersæ fuerint, & similiter secundum latitudinem & profunditatem sidera putata volare fiunt. Aliquando quidem igitur a motu exhalatio exusta generat ipsa, aliquãdo autem sub frigore cõsistẽte aere extruditur & segregatur calidũ, pp quod & latio ipsorum assimilatur magis proiectioni, sed non exustioni.

Tex. cõ. 47. part. 7.

F est generatio prædictarũ passionum, ex appropinquatione materiæ præparatę causæ efficienti. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat differentiam prędictarum passionum, ostendens quo sit accipienda differentia earum, & dicit q̃, ex qua parte habet prædicta materia quomodocunque se habeat consistere, s. i. prædicta materia, incendii opponitur hoc q̃ igniatur, tali modo exuritur, quando fuerit mota per calefactionem a circulari motu cęli. & differt passio exignita fm positionem prędictę materię, & multitudinem. Si. n. prędicta materia habeat magnam longitudinem & latitudinem, videtur esse quædam flãma accensa in cælo, sicut cum stipula ardet in area. Si vero non habeant multũ in latitudine sed solum in longitudine, generantur & apparent illic dali. i. titiones, & eges. i. caprę, & sidera discurrẽtia. quòd si prædicta materia fuerit plus fm longitudinẽ q̃ latitudinẽ, & qñ simul dũ comburitẽ ignis scintillat. i. videtur salire & discurrere quasi eges. i. sicut caprę, qđ quidem fit propter hoc qđ incipit igniri non tota materia simul sed secundum aliquas paruas partes incipiens ex aliquo principio illius materiæ, qñ inquã hoc fit, tunc vocant eges. i. caprę, sed quando fit incensio prędictę materiæ sine prędicta passione. i. sine scintillatione, co q̃ materia tota accenditur simul, tunc vocatur dalus. i. titio. Sed qñ exhalatio nõ fuerit continua, sed frequens & dispersa per modicas partes & multis modis, tã fm longitudiné, quàm fm latitudinem q̃ etiam fm profunditatem, tunc fiunt sidera quę putãtur volare, eo quòd illa materia cito cõsumitur & desinit esse ibi vbi prius accensa fuerat, sicut accidit de stuppa si modicum de ea per longitudinem dispanatur & accendatur: currit. n. combustio & videtur similis esse motui alicuius corporis ignei. Sic igitur patet, q̃ populum habet de materia flamma accẽsa mediocriter, propter

terræ exiccatæ est, fumidam, quarum ea, quæ spiritus naturam habẽs, ob calorem emineat, quæ autẽ humidior, præponderet subsistat. Ob eamque causam id quod ambit, hoc ornatu & ordine dispositum est. Primũ quidem, sub conuersione calidum illud ac sicum est, quod πῦρ, id est ignem, nominamus. Nam quod fumidæ omni secretioni commune est, nomine uocat. Sed quoniam, quod eiusmodi est, maxime omnium corporum succendi natura potest, nominibus hoc modo utamur nec esse est. Infra hanc naturam, aer est.

Ac illud quidem animo concipiendum est, hoc, quod πῦρ id est ignem uelut ὑπόκαυμα hoc est succensionis fomitem, nominauimus, circum extremum globi, qui terram ambit, extensum esse, ut simul ac leuiter fuerit commotum, ardorem quasi fumus sæpe conficiat. Est enim flamma, spiritus sicci fernor.

Qua igitur ex parte constitutio eiusmodi idonea maxime fuerit, cum a conuersione aliquo modo agitatur, incenditur. Sed pro materiæ, quæ incensioni apta est, copia & situ, differentia existit. Nam si in latum & longum ea materia expansa sit, ardens sæpe flamma conspicitur, qualis est stipulæ quæ in agris incenditur. Si autem in longitudinem solum distendatur ea, quæ & faces, & capræ, & stellæ nominantur. Si uero in longum magis, quàm in latum successionis materia distenta sit, cum simul incensa uelut scintillas mittit, id quod fit, quoniam per partes quidem exiguas, sed cohærentes principio incendatur, capra nuncupatur, quum autem præter hanc affectionem, fax. At si exalationis longitudines per partes exiguas & frequentes, æqualisque latitudinis ac magnitudinis sparsæ fuerint, stellæ fiunt, quæ uidentur prosilire. Ac interdum quidem exhalatione, motu succensa, oriuntur: interdum aere, qui frigore cogitur, quod calidum est, extrudente atque excernente. Quo fit, ut iaculationis potius earum motio speciem habeat, quàm accensionis.

pter quę vocantur titiones, & capræ, minimum autem stellæ discurrentes, & propter hoc frequenter apparent. Sed quia sidera volantia habẽt aliam causam suæ generationis, ideo subiungit, q̃ exhalatio exusta a sole generat ea, aliqñ autẽ in spissato aere propter frigus, illud quod est ibi calidũ inspissatũ extrudit inferius, & ita generatur ab eo frigidum. Et propter hoc illud inspissatũ ignitur, & videtur stella cadẽs: propter quod, & motus siderum cadentium non assimilatur exhalationi, sed proiectioni potius.

LECIO. VII.

a Via assignauit duas causas, generationis siderum discurrentium, hic mouet quandam dubitationem circa ea, & circa hoc duo facit, primo mouet dubitationẽ, quæ est: vtrum discursus siderum currentium fiat hoc modo, sicut cum fumosa exhalatio inferioris candelæ, incendi tur a flamma superioris candelæ, vel lucernæ. Tunc enim videtur ignis descendere cũ mirabili velocitate, & videtur proiectio vnius, & eiusdem ignis, & nõ videtur, quòd ignis fiat i alio, & alio corpore. Aut secundũ veritatem discursus siderum cadentium sunt proiectiones alicuius eiusdem corporis cadentis. Secundo ibi.

b ¶ Soluit propositam dubitationem, & circa hoc duo facit. Primo dicit, q̃ propter vtranq; causam videtur esse discursus siderũ cadentium: quandoque. n. sic fit talis discursus per continuam ignitionem materiæ, sicut dictum est de fumo lucernarũ. quandoque, autem aliqua ignita proijciuntur propter hoc, quòd expelluntur a superiori frigore, sicut eũ aliqua cadunt expulsa ex digitis, vt nux ceratij. Vnde & i eer ram, & in mare, videtur cadẽtia, & hoc tam in die quàm in nocte serenitate existente. Dicit autẽ de die, & nõ solum per noctem, quia huiusmodi ignis cadens, nisi propinquaret terre, non appareret de die. Dicit autem, serenitate existente, quia tempore nebuloso talis ignis ab humiditate nubium, & aeris extingueretur. Sed licet ista quę cadũt expulsa sint ignita, & ita vt videtur deberent esse leuia, & ascendere, tamen deorsum iaciuntur, quia coagulatio frigoris impellens, ea inclinat deorsum, & propter hanc causam fulmina cadunt deorsum, licet sint ignita, quia generatio omnium horum

LECTIO VII.

Vbitauerit. n. aliquis, num quemadmodum halitus lucernæ subditus, ex superiore flamma lychnum inferiorem accendit (admirabilis enim, & iaculationi similis huius quoq; est velocitas, sed tamen iaculatio non sic agitur, ut alius, atque alius ignis efficiatur) an eiusdem corporis sint discursus.

Vtroque autem modo existere uidentur. Nam & ita, ut flammæ a lychno, accẽduntur, & aliquæ elisione quadam perinde ac e digitis nuclei, iaciuntur, ut & in mare, & in terram tam noctu, quàm die, ac cælo sereno cadere uisantur. Deorsum autem iaciuntur, quod densitas, quæ propellit in inferum locum iacit, qua etiam de causa in inferum locum fulmina decidunt. Horum enim omium ortus, accensio non est, sed excretio, quæ fit elisione, quandoquidem, & calidum quandocunque natura sursum effertur.

Quæ ergo in supero magis loco, generantur, ea exhalationis sunt in censione: quæ uero in inferiore eiusdem secretione, quod exhalatio, qua humidior est, cogatur, atque refrigeretur. Ea enim cũ cogitur ac deorsum inclinat, densata, quod calidum est, depellit, & in locum inferum iaculatur.

Ob situm autem exhalationis, in superum aut inferum locum, aut ad latus id fertur, prout uidelicet illa in latum, & altum distenditur. Plurimũ tamen in latus, quoniam duabus motionibus ciebatur. ut quidem in inferum, natura in superum locum. Huius enim generis omnia per diametrum feruntur. Quæ etiam causa est, ut transcurrentium stellarum latio, transuersa plurimum fiat. Horum itaque omnium in materiæ genere causa exhalatio est, ut autem mouens, interdum quidem supera motio, interdum uero aeris concreti coagulatio.

b Videtur itaque propter ambo. Etenim sicut a lucerna fit, & qdam propter expelli proijciuntur, velut quę ex digitis elabentia vt in terram & in mare, videantur cadentia, & nocte, & per diem videntur serenitate existente. Deorsum autem iaciũtur, quia coagulatio ad deorsum inclinat propellens, ppter qđ, & fulmina deorsum cadũt. Omnium enim horum generatio non exustio, sed segregatio ab expulsione est, quoniam secundum naturam calidum sursum natum est ferri omnino.

c Quæcunque quidem igitur magis in supremo loco consistunt, ex exusta fiũt exhalatione. Quæcunque autem demissius. segregata propter concerni, & infrigidari humidiorem exhalationem: hæc enim congregata & deorsum tendẽs propellit inspissata, & deorsum facit calidi proiectionem.

d Propter propositionem autem exhalationis qualitercunque cõtingat, posita latitudine & profunditate, sic fertur aut, sursum, aut deorsum, aut ad latus, plurima autẽ ad latus propter duabus ferri lationib⁹, violẽtia quidem deorsum, natura autem sursum. Omnia enim secundum diametrum feruntur talia: propter quod & discurrẽtium syderũ plurima obliqua fit latio. Omnium itaque horũ causa vt quędam materia exhalatio. vt autem mouens aliquã do quidẽ quæ sursum latio, aliquando autem aeris concreti coagulatio.

enim in quantum est calidum fertur sursum, sed per violentiã expulsionis fertur deorsum. omnia autem talia, quorum motus

c ¶ Assignat differẽtiam inter discursus siderum ex duabus causis prouenientes, & dicit, quòd quęcunque siderum discurrentiũ magis generãtur in supremo loco, fiunt p adustionem exhalationis. Quęcunq; demissiõ generãtur, fiunt propter hoc, quòd humidior exhalatio concernit, & inspissatur, & infrigidatur. hæc enim humida exhalatio cõgregata deorsum tendens impellit, & quasi proijcit calidum deorsum cũ aliqua materia inspissata. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat rationẽ quorundam accidentium circa prædicta. & circa hoc duo facit. primo assignat rationem de modo motus, huiusmodi astrorum cadẽtium, secundum dispositionem ipsorum. Secundo determinat locũ generationis eorum ibi. ¶ omnia autẽ hęc sub luna. ¶ Dicit ergo primo, quòd si secundum diuersam propositionem exhalationis in latitudine, & profunditate secundum hoc diuersi mode fertur stella cadens, aut sursum, aut deorsum, aut ad latus expulsionis a frigore, quod si materia frigida inspissata expellens fuerit aduna ta, & sursum, stella cadens per expulsionẽ fertur deorsum: si autem fuerit aduna ta inferius, fertur sursum: cum autem ex neutra parte adunatur, tunc fertur ad latus quasi oblique, & in diametrum, & hoc pluries euenit, quia calidum expulsum, fertur duabus lationibus: naturaliter

Universidad de Deusto
Biblioteca

us sic compositi sunt, feruntur secundum diametrum. ideſt ob lique, quia talis motus eſt quaſi medius inter aſcenſum & deceſum: & ideo motus diſcurrentium ſiderum vt plurimum ſit obliquus. His autē dictis epilogat quæ dicta, ſunt & dicit quod omnium prædictorum cauſam, materialis eſt exhalatio. cauſa autē mouens eſt duplex, quandoque quidem motus ſuperioris corporis, quando autem condenſatio aëris inſpiſſati ex frigore, & ex hoc expellentis calidum. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat locū generationis prædictorum, & dicit, q omnia predicta generantur ſub luna. Cuius ſignum eſt, quòd apparent nobis valde velociter moueri, ſicut illa, quę proijciūtur a nobis. vt potæ ſagittę. & alia huiſmodi. quę propter propinquitatem velocius moueri videntur quàm aſtra, ſcilicet ſol & luna, quantis manifeſtum ſit ſecūdum rei veritatē, quòd ſuperiora corpora multo velocius mouentur, quàm aliquid, quod ſit hic.

LECTIO VIII.

a Oſtquàm philoſophus aſſignauit cauſam accenſionū quæ videtur moueri in aere, hic cauſam aſſignat quorundam apparentium, & circa duo ſcicit. primo ponit illa, quorum cauſas aſſignare intendit, & dicit, quòd aliquando apparent in nocte cum fuerit ſereni tàs phantaſma, ideſt apparitiones in cœlo, ſicut ignis, ideſt quædam aperturæ, ac ſi cœlū eſſet apertum: & Bothin. ideſt Voragines, quaſi profundæ aperturæ, & erūt ſanguinei colores. Secundo ibi.

b ¶ Aſſignat cauſas horum: & circa duo facit. primo aſſignat cauſam quare appareant predicta. ſecundo quare multa alia fiunt, quæ non apparent, ibi. Omnino autem in quo albus. Circa primum duo facit. primo aſſignat cauſam colorum, ſecūdo aſſignat cauſam hiatus. & voraginis. ibi, Hiatus autem. Dicit ergo primo, quòd eadem cauſa eſt in his operationibus, quæ eſt, etiam ignitionum. de quibus ſupra dictum eſt. Cum enim manifeſtum ſit, quòd aer ſuperior, quem ſupra dixit hipercauma, ſic diſponitur, quòd in eo fiat ignitio, quæ quidem aliquando talis eſt, vt videatur ardere flamma. quandoque autem taliter fit ignitio, vt videantur ferri titiones & ſidera, nullum eſt inconueniens: cum incēſiones fiant in aere multiformes, quod ille aer ſuperior coloratus appareat omni genere cœlorum. Duobus enim modis conuenit, quòd aer aliquatenus inſpiſſatus omnes, modos colorum repræſentet. vno modo quando aliquod minus lumen, quod non ſufficit totaliter illuminare, tranſparet per aliquem fumum: aut vapores ſpiſſiorem. aliomodo, quando fit repercuſſio luminis ad aliquem aerem: aliquatenus inſpiſſatum. ſed maxime inſpiſſatis duabus caſus apparent in aere color puniceus, & rubeus, & ſub rubeus. qui maxime hi colores, apparent ex aſsquo igneo, & albo, mixtis nigro. quæ quidē mixtio poteſt fieri ſecundū duas ſupradictas cauſas, ſcilicet ſecundum ſuper appoſitiones. quod ſupra dixerat tranſparentiam minoris luminis per aliquod ſpiſſius. ſicut ſol, & luna, & alia aſtra apparent puniceа, in ortu. & occaſu & quaſi ſubrubea, quando eorum lumē non eſt perfectum, ſed hoc dico, ſi fuerit calor, quia quādo eſt frigus, vapores ſunt condenſati, & magis obſcurant lumen aſtrorum orientium, vel occidentium, vt apparere non poſſit. quando autem eſt calor, exhalationes ſūt rariores: & ſic per eas lumen aſtrorum tranſparere poteſt, & ſimiliter ſi aſtra videantur mediante fumo. videtur talis coloris. Et ſecundum etiam aliam prædictam cauſam, ſit prædicta miſtio, ſcilicet per refractionem, cum illud ad quod fit refractio luminis, quod hic ſpeculum dicit. ſit ſicut nubes aquoſa, ſiue alia quid huiuſmodi fuerit, tale vt non repreſentes figuram, ſed colorem, hæc autem exponet cum de iride agetur. Aſſignat autem cauſam cōſequenter, quare huiuſmodi colores cito diſparent, & non multo tempore manent, quia ſcilicet cauſa apparitionis ipſorum eſt velox, ideſt cito pertranſiens: aer enim non multo tempore manet ſimilis, ſed de facili ingroſſatur, vel ſubtiliatur. Deinde cum dicit,

c ¶ Aſſignat cauſam hiatus. & voraginis, & dicit, quòd cum lumen, quod apparet in aere diſcontinuatur ex aliquo obſcuro, & nigro, quòd ſcilicet eſt propter aliquem vaporem magis ſpiſſum, apparet, quòd ſit aliqua profunditas, & apertura in cælo, & huius ſignum eſt, quòd cum ille vapor interrumpat lumen, magis inſpiſſatur. & ex talibus hiatibus exeunt, vel excidunt tiones ignei. quaſi calido expulſo a frigore vaporē inſpiſſante, ſed quando ille vapor obſcurus, diſcontinuans lumen, concretū & inſpiſſatum fuerit magis, facit videri maiorem profunditatem, quia album ſeparatur a nigro, cum autem fuerit ecōuerſo, tunc videtur ſolum hiatus, & apertura. Patet ergo, quòd vtraque apparitio, & cælorum. & hiatuum, habent ſimilem cauſam, ſcilicet admiſtionem adinuicem albi, & nigri. Sed color purpureus, aut puniceus, ſit ex albo trāſparēte p nigrū. hiatus autem, & vo-

e Omnia autem hęc ſub luna fiunt. Signum autem apparēs, ipſorum velocitas. ſimilis apparens his, quæ a nobis proijciuntur. q̄, quia prope nos ſunt multū videntur velocitate prætergredi aſtra, & ſolē, & lunā.

LECTIO VIII.

A Pparent autem aliquādo nocte, ſerenitate exiſtente, conſiſtētia multa phantaſmata in cœlo, puta hiatus, & bothin, & ſanguinei colores.

b Cauſa aūt & in his eadem. Cū enim manifeſtum eſt conſtans qui ſurſum aęr & ignitio fiat, & ignitio, aliquando quidem, talis ſit vt flamma videatur ardere, aliquando autem velut dali ferantur, et ſidera: nullū inconueniens ſi coloratur idē iſte aer cōſtnas multimodis coloribus. Perſpiſſus enim transſparens minus lumen, & refractionē ſuſcipiens aer, omnimodos colores faciet, maxime autem puniceū, aut purpureum: quia. hi maxime ex igneo, et albo apparent permiſtis nigro ſecundum ſuper apponens velut oriētia aſtra. & occūbentia ſi fuerit Cauma. & per fumum punicea apparent, refractionē autem facient cum ſpeculum, fuerit tale, vt non figuram ſed colorem ſuſcipiat Quare autē non multo tēpore maneāt hæc cōſiſtentia; cauſa, velox exiſtēs.

c Hiatus autem, diſrupto lumine, ex obſcuro, & nigro facit putari aliquam profunditatē. Multoties autem ex talibus, & dali excidunt, cum cōgregetur magis, concretum autem amplius vorago videtur.

Omnia autem hæc infra Lunam ſiguntur. Cuius rei ſignum eſt velocitas, rerum, quæ a nobis iaciuntur, velocitati ſimilis: quæ, quoniam nobis propinquæ ſunt, Solem, Lunam, & ſidera videntur celeritate multum ſuperare.

Tractatus ſecundi, libri primi, quod eſt de habitu. & voragine, & coloribus in cælo apparentibus. Cap. ij.

INterdū uero ſerena nocte complures in cælo rerum immagines conformate apparent, ut hiatus. & foueæ. & colores cruenti. Eadem autem horum quo que cauſa eſt.

Quoniam. n. perſpicuum eſt, ſuperum aerū incenſionē modo talem fieri, ut nem ita concreſcere, ut incendatur, flāma ardens videatur, modo inſtar facis, & ſtellæ ferri, nihil abſurdum eſt, ſi idem ipſe concertus aes omnis generibus coloribus inficiatur. Nam & exiguum lumen, cum per denſius quid piam tranſlucet, & aer reflexionem accipiens, nariį generis refert colores, ac in primis puniceum, quod hi maxime ex ignei, & albi commixtione, cum alter alteri ſuperinditur, oriantur. Veluti ſidera, cum oriuntur. & occidunt, ſi æſtus fuerit, atque etiam per fumum punicea apparent. At repercuſſu id ipſum efficient cum eius generis ſpeculum fuerit, ut non figuram, ſed colorem accipiat. Cur autem hæc diutius non permaneant, concretio cauſa eſt, quæ cito intercidit.

Hiatum autem profunditas, quædam fieri uidetur, lumine per cæruleum & atrum diſrupto. Ac ſæpe faces ex eis exiliunt, cum maior fuerit concretio, cum autem concreſcit, hiatus uidetur.

& vorago e nigro interrumpente album. Deinde cum dicit.

¶ Oſtendit quòd multa huiuſmodi ſiunt, quæ nō apparēt, & dicit, quòd album coniunctum nigro, multas facit differentias colorum. ſicut apparet de flamma in fumo. quæ facit diuerſos colores, ſecundū quòd fumus fuerit depreſſior. vel denſior, vel rarior. Sed de die ſol ſua claritate prohibet huiuſmodi colores apparere, de nocte vero, non apparent niſi rubeus, quia alij colores, ſicut viridis, & alij obſcuriores, ſunt ſimiles colori noctis propter obſcuritatem. Vltimo epilogat prędeterminata, & dicit, quòd prædictas cauſas oportet exiſtimare de aſtris diſcurrētibus, & ignitis, & de alijs huiuſmodi apparitionibus, quæcunq; feſtinas faciunt phantaſias, ideſt, quæcunque ptranſeuntes vidētur abſque magna mora temporis.

LECTIO IX.

a Oſtquàm philoſophus determinauit de ſtellis cadentibus, & huiuſmodi. hic determinat de cometis. & primo dicit de quo eſt intentio, dicens, quòd nunc dicendum eſt de cometis, & lacteo circulo: hoc ordine ſeruato circa vtrunq;, vt primo referamus dubitationes, ideſt, obiectiones ad ea quæ dicta ſunt ab alijs, & poſtea determinem quod nobis videtur. Secundo ibi.

b ¶ Proſequitur propoſitum ordine præmiſſo. Vnde primo ponit opiniones aliorum de cometis. ſecundo determinat de eis ſecundum opinionē ſuam ibi. { Quoniā autē de manifeſtis. } Prima diuiditur in duas. in prima ponit opiniones. in ſecunda improbat eas ibi. {Omnibus autē} prima diuiditur in tres, ſecundum tres opiniones ponit. Primo ergo ponit opinionem Anaxagoræ. & Democriti qui dixerunt, cometas eſſe ſimphaſim, ideſt coaptationem ſtellarum errantium. quæ ſunt quinque, ſcilicet Saturnus, Iuppiter, Mars, Venus, & Mercurius, quorum aliquæ. cum appropinquant, videntur ſe tangere, & ita videtur vna ſtella, & apparet ei coma propter augmentum luminis. Secundam opinionem ponit ibi.

c ¶ Et fauere quidā Pytagoricorū in Italia, commorantiū, qui dixerunt cometā eſſe vnā de ſtellis errantibus, ſed noneſſe phāſiam, ideſt viſionem eius, niſi poſt multū tempus, p̄p hoc, q̄ excedit, ideſt, recedit a ſole modicum ſicut q̄ accidit circa ſtellā Mercurij, quæ quia modicū diſgregatur, ideſt elongatur a ſole frequenter non apparet, ita, q̄ poſt longum tempus apparet, cum diu non apparuit. Tertiam opinionem ponit ibi.

d Similiter his, & q̄ circa Hippocratem Chium, & diſcipulū eius Eſchylum enunciauerūt, ſed comam non ex ipſo aiunt, habere, ſed errantem propter locum aliquando accipere refractu noſtro viſu ab humore, attracto ab ipſa ad ſolē. Quia autē deſcendit tardiſſimo tempore: apparet poſt tempus plurimum aliorum aſtrorum. Vnde cum ex eodē appareat ſubdeficiens per totum ſuum cir-

A d ¶ Quæ fuit quorundam ſequentium Hippocratem, & Eſchylum eius diſcipulum, quæ quidem opinio in hoc ſimilis eſt ſecundæ, quòd poſuit ſtellam cometam eſſe vnam de errantibus, ſed in hoc differt ab ea, quòd ſecunda opinio poſuit, quòd illa ſtella erratica habet comam ex ſe, ſed iſta tertia opinio ponit, quòd non habet comam ex ſe ipſa, ſed cum ſit errans, ex loco aliquādo accipit comam, quia dicebant, quòd ab ipſa ſtella attrahitur quidā humor, & cū ponerent, quòd viſus fieret extramittendo, poſuerunt, q̄ radius viſualis pertingens ad illum humorē attractum ab ea, repercutitur vſq; ad ſolem, & ſic ille vapor attractus eſt quaſi quoddam ſpeculum igneum ſolis, nam repercuſſio eſt cauſa, quòd aliquid in ſpeculo videatur, & ita dicunt fieri comam. Aſſignat autē conſequenter cauſā de tēpore apparitionis, & dicit, quòd ſtella cometa apparet poſt plurimum tempus aliorum aſtrorū ideſt magis occultatur, quàm aliquo alię ſtellæ, quia tardiſſime deſcendit a ſole ſecūdum tempus, videlicet cum perierit totum ſuum circulum, quod appellat ſubdeficere. dicuntur enim ſtellæ errantes ſubdeficere reſpectu primi motus, quia mouentur motu contrario, & ſic videntur ſecundū proprium motū poſteriorari, vel quia ſi cut quidam dixerūt tardius mouētur q̄ primum cœlum, q̄ reuoluit omnia motu diurno. ſic autem dicebant, quòd ſtella cometa ſubdeficit a ſole, totum ſuum circulum peragendo, & ideo cum redierit ad illum terminum ex quo incipit diſcedere, iterum apparet, quouſque iterum cō iungatur ſoli: & dicebant etiam, quòd iſta ſtella in ſuo motu recedit a ſole, non tantum ſecundum longitudinem, ſed etiam, ſecundum latitudinem declinans ad arctū, & auſtrum, ideſt ad ſemptentrionem, & meridiem. Aſſignat etiam conſequenter cauſā circa locum apparitionis huius ſtellæ, & dicit, quòd hæc ſtella non apparet in medio duorum tropicorum, ſcilicet Cancri, & Capricorni, quia per illam partem cœli mouetur ſol, & conſumit humiditatem, vnde in ea parte auſtrum recedens a via ſolis, inuenit copiam ibi talis humiditatis, eo quòd non eſt conſumpta a ſole, ſed propter obliquitatem orizontis, nobis, qui habitamus in parte ſeptentrionali pars circuli paralelli, quæ eſt ſupra terram eſt parua, quæ autē eſt ſuo terra eſt maior, & ſic ſol, qui de nocte cum videtur come ta, eſt ſub terra, tantum diſtat ab humore attracto a ſtella, quòd

Omnino autem, quod album eſt, in nigro multas efficit uarietates, uelut flāma in fumo. Ac interdiu quidem ſol prohibet, noctu uero reliqui præter puniceum, ob coloris ſimilitudinem, non apparent. Tranſcurrentium igitur aſtrorum, & rerum incenſarum, præterea eius generis imaginum, quæ celeriter apparent, has eſſe cauſas putandum eſt.

Tractatus ſecundi, libri primi, in quo determinatur de cometis ſecundū opiniones aliorum. Cap. iij.

DE cometis autem, & eo quod lac nominatur, dicamus, deūs primum dubitantes, quæ ab aliis, ſunt tradita.

Anaxagoras igitur, & Democritus aiunt, crinitas ſtellarum uagarum ſimul apparentium ſpeciem eſſe, cū ſeſe ob appropinquationem uidentur contingere.

Quidam uero ex Italicis, & his, qui Pytagorici nuncupantur, unam ex ſtellis errantibus eſſe inquiunt, ſed longis temporum interuallis apparere, parumque excidere: quod Mercurio etiam ſideri euenit. Nam cum parum digrediatur, multis apparendi tēporibus occultur, ut per longa tempo ris interualla conſpiciatur.

Idem quoque Hippocrates Chius, & eius diſcipulus Aeſchylus tradiderunt, niſi quod comam, non ex ſe, inquiant habere, ſed errando ex loco interdum aſſumere, dum aſpectus noſter ab humore, qui ab illo attractus eſt, ad Solē reflectitur. Quod autem tardiſſime relinquatur per longiora temporis interualla, quàm reliqua ſidera conſpici, ut cum ex eodem cernitur toto ſuo circulo relictus. Relinqui autem illud, & ad ſeptentriones, & ad auſtrum. Ac in loco quidē

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non potest visus hominum repercuti ab humore ad solem, neque si sol sit propinquus tropico, scilicet capricorno, neque sit in æstiuis versionibus, idest in tropico æstiuo, qui sit cancer, Vbicunque enim fuerit sol sub terra erit maior distantia eius ad vaporem contractum, quàm sit conueniens repercussioni, vel ex circulo, vel ex latitudine zodiaci, sed quando stella relinquitur a sole versus boream, idest ad septentrionalem partem: tunc potest recipere comam, quia ibi est multum de humiditate, & periseria celi, quæ est super orizontem est ibi magna, & quæ è subtus est parua, & sic de facili visus hominum refractus, potest pertingere ad solem.

LECTIO X.

a Positis opinionib⁹, hic improbat eas, & primo ponit modum improbandi, & dicit, quòd quædam intendit inducere. q̃ sunt cõmuniter contra omnes prædictas opiniones, quædam vero quæ sunt contra aliquam earum specialiter tantum. Secundo ibi.

b ¶ Disputat contra positas opiniones, & primo contra secundam: quæ fuit Pytagoricorum: secundo contra tertiã. quæ fuit Hippocratis, ibi. Adhuc autẽ si propter. tertio contra primam quæ fuit Democriti. & Anaxibi, Commune autẽ, & his. Contra primã ponit duas rationes. quarum prima talis est. Omnes stellæ erraticæ subdeficiunt. idest quasi mouẽtur subdeficiendo, sicut expositum est in circulo animalium, qui dicitur zodiacus: sed multi cometæ, visi sunt extra hũc circulum. ergo non omnes cometæ sunt stellæ erraticæ. Secunda ratio talis est. Sæpe visi sunt cometæ plures vno simul facti, nõ igitur cometa est vna stellarum erratium. Harum rationum prima est communis, contra has opiniones. secunda, est propria, contra primam, & tertiam opinionem. Deinde cum dicit.

Improbat. Hippoc. geometre. Pri. ratio

c ¶ Improbat positionem Hippocratis per tres rationes. cir

culũ, cedere aut ipsũ, & ad Arctũ, & ad Austrũ. Intermedio qdẽ igit loco tropicorũ nõ attrahere aquã ad ipsũ qa cõsumpta è a solis latiõe, ad austrũ ãt cũ seraẽ copia hre talis humiditatis, sed qa parua ẽ decisio circuli, q̃ ẽ sup terrã, q̃ aũt deorsũ multiplex, nõ põt visus hoium fractus ferri ad solẽ, neq; ap, pquãte tropioco loco, neq; in estiuis versionib⁹ existẽte sole, pp qd ĩ his qdẽ locis nõ fieri cometã ipsũ. Qñ vero ad boreã relictus extiterit: accipere comã: qa magna ẽ piseria, q̃ dr orizontis. Quæ aũt subtus pars circuli parua, facile. n. visus hominum pertingere tunc ad solem.

LECTIO X.

Mnibus autem his hæc quidem coniunctim, accidit dicere impossibilia. hæc autem separatim.

b Primo quidem igitur dicentibus, quòd errantium est vna stellarum cometa. errantes. n. omnes in circulo animaliũ sub deficiũt, cometæ aũt multi visi sunt extra circulũ, Deinde, & plures vno simul facti sũt sæpe.

c Adhuc autem si propter refractionem comam habẽt sicut ait Hippoc. oportebat aliquando apparere, & sine coma stellã habere. quoniam quidem subdeficit quidem & ad alia loca, comam autem habet non vbique, nunc autem nulla visa est, præter quinque stellas. istę aũt sæpe simul omnes eleuatæ apparent super orizontem, & manifestis existentibus ipsis omnibus, & non apparentibus omnibus, sed quibusdam existentibus circa solem, nihilominus cometę apparent facti sæpe.

d Ad vero neque hoc verum, quod in loco ad arctum fit cometes solum. simul, & Sole existente circa tropicos æstiuales. magnus enim cometes factus circa eum qui in Achaia terræmotum, & circa fluctus ascensum ab occasibus æquinoctialibus ortus fuit. & ad austrum iã multi facti sunt.

e Sub principe, autem Athenensium gloriosissimo Molo

ca primam quatum dicit, quòd si aliquis planet[illegible] prop er refractionem visus habet comam, sicut dixit Hy[illegible]ocrates, o[illegible] oportet, quòd aliquando hæc stella erratica app[illegible]paret sine co[illegible], & hoc ideo, quia non vbique habet coma[illegible]. dictum est, d solum, cum est extra tropicos, declin[illegible] ad septentrionem. a

f nifestum est aut[illegible]m, quòd [illegible] alijs locis subdeficit. qua si discedens a sole. & ita oportet, quòd aliquãdo videatur sine coma. sed nulla stella visa est sine coma errans, pter quinq; supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuatæ super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum solæ, nihil ominus apparent cometæ. & sic manifestum est, quòd cometa non semper est vna quinque stellarũ errantium, & nulla é alia sine coma præter has. ergo cometa non est stella erratis quasi sine coma apparens, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, vt ipsi dicũt. Secundã ponit ibi.

d ¶ Et dicit, quòd non est verum, quòd cometa fiat solum in loco qui declinat ad septentrionem, hoc simul obseruato, q̃ sol tunc sit circa tropicos estiuales, quasi propinquius stellæ, quia magnus cometes, qui factus est eo tempore quo fuit factus terræmotus magnus in Achaia, & sua pergressio fluctuum ortus fuit ab occasibus æquinoctialibus & ita manifestum est quòd fuit infra tropicos. Et iam etiam multi facti sunt ad austrum. Falsum est ergo, quod dicunt, q̃ fiat tantum ad septentrionem. Tertiã rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd tempore cuiusdam principis Athenien sium, facta fuit stella cometa sole existente circa tropicos hyemales, idest circa capricornum, & hoc mense Gamelione, scilicet decembri vel Ianuario, & hoc videtur esse impossibile sicut, & ipsi dicũt, quòd fiat tanta refra

ctio

solstitijs interiecto, quòd motus solis flagret, ad se aquam non trahere: cum uero ad austrum fertur, eius quidem humoris copiam habere, sed quod circuli superior pars, exigua sit, inferiorque multiplex, hominum aspectum, ad Solem usque reflecti non posse, nec cum ad austrum Sol propius accidu, nec cum ad æstiuas conuersiones: itaque nec cometen hisce in locis existere. Cum autem ad septentriones derelinqui contingerit, comam accipere, propterea quòd orbis ambitus, qui est supra horizontem, magnus sit, parsque inferior, exigua. tum enim hominum aspectum ad Solem facile perduci.

LECTIO X.

Is autem omnibus accidit ut ex his, quæ esse non possunt, quædam communiter, quædam separatim inquiant.

Ac primum quidem his, qui cometen sideribus errantibus unum esse statuunt. Errantia enim sidera a Sole in circulo signorum relinquuntur. Cometæ autem multi extra circulum conspecti sunt: simulque etiam plures uno sæpius ortu sunt.

Ad hæc: si ob reflexionem comam habent, ut Hippocrates, & Aeschilus aiunt, oportebat sane, hoc sidus absque coma interdum uideri, quandoquidem, & in alijs locis deserelinquitur, comamque omni in loco, non accipit. Nunc autem præter quinque sidera nullum conspectum est. Hæc uero supra horizontem, omnia simul sublimia sepius uisuntur, Sed seu omnia appareant, seu non omnia, propterea quod aliqua Solem subierint, existere tum sæpenumero cometæ nihilominus cernuntur.

At neque hoc uerum est, in septentrionali solum loco cometas oriri, cum Sol in solstitio est æstiuo. Nam magnus cometes, qui circiter id tempus extitit, quo in Achaia terræ quassatio, & inundatio fuit, ab occasu æquinoctiali exortus est, & ad Austrum quoque multi iam orti sunt.

Cum autem Eucleus Molonis filius Athenis Rempub. gereret, men-

Cio visus [illegible]stri ad solem propter distantiam eius, quæ est tũc temporis d[illegible] octe ad solem, & propter magnitudinem decisionis circuli, [illegible] est sub orizonte. Falsum ergo dicunt, quòd nõ appareat comet[illegible], nisi sole existente circa tropicum æstiuale.

Deinde cum dicit.

f ¶ Improbat primam, [illegible] quatuor, p rationes, quarum prima est cõtra omnes prædictas opiniones dicentes, cometas esse stellas erraticas, quia etiam quædã stellarum nõ errantium accipiunt comam, & hoc non solum oportet credere Aegyptijs studentibus in mathematicis, qui hoc dicunt, sed ipse Aristo. dicit se hoc vidisse, quòd vna stellarum, quæ est in figuratione canis apud fẽmur eius, comam habuit, sed debilem, quod patuit, quia quando ali quis fortiter intendebat in ipsam, debilitabatur lumen comæ, sed quando aliquis iaciebat visum in stellam nõ nimis intense, & remissius, plus apparebat lumẽ comæ. Secundam rationem ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd omnes cometæ, quæ suo tempore fuerũt visæ, apparuerunt in loco super orizontẽ {sine occasu}, i. sine appropinquatiõe ad solem. Tunc enim dicitur occasus stellarum, quando intrãt sub radijs solis, sed cometæ apparentes suo tempore disparuerunt sine hoc, q̃ appropinquarent ad solem, adhuc super orizontem existentes longe a sole. Et disparuerunt quasi paulatim cõsumpti, ita quòd non derelinqueretur, neque corpus unius stellæ, neque plurium, quia magna stella, de qua supradiximus: quòd fuit tempore terremot⁹ in Achaia, apparuit tempore hyemis, in vespere, existente gelu, & serenitate, sub Asio principe Athenien sium, & primo die nõ apparuit ipsa stella, sed coma eius solum, quasi occidens ante solem: secundo autem die apparuit quãdo possibile fuit, quia per modicum tẽpus remansit post solem, & mox occubuit, sed lumen, co-

facẽ fuit cometa stella. men se Gamelione, sole existente circa tropicos hyemales, & quidã tantã refractionẽ factam esse & ipsi impossibilium esse aiunt.

f Cõe aũt his, & contactum dicentibus, primo qdẽ, quia non errantiũ ẽt accipiunt comã q̃dam. Et hoc non solum Aegyptijs credere oportet, equidem & illi aiũt, sed & nos videmus. Earum enim quę in fẽmore canis, stella quędã habuit comã, debilem tñ, intendentibus qui dem enim in ipsa debile factũ est lumen, adiacentibus autem visum remisse plus.

g Adhuc autem oẽs, qui apud nos visi sunt sine occasu disparuerunt in cœlo super orizontẽ consumpti paulatim, itavt neque vnius stellæ derelinqueret corpus, neq; plurimum. qñ, & magna stella, de qua prius meminimus apparuit qdẽ hyeme, & gelu, & serenitate a vespero sub Asio principe, a primo qdẽ die non apparuit tanquam præ occumbens ante solẽ, sequenti autem die apparuit quãtum cõtigit, minimum. n. relictũ fuit & mox occubit, lumen aũt extendit vsq; ad tertiã partem cæli, velut simul: pp quod, & vocata fuit via. Ascendit aũt vsque zonam Orionis, & ibi dissoluta fuit. Et qdẽ Democritus obtinere voluit pro opinione: sua ait. n. apparuisse. dissolutis cometis, stellas quasdã hoc autẽ nõ aliqñ qdẽ oportebat fieri, aliqñ autem non, sed semper.

h Adhuc autẽ, & Aegyptii aiũt errantiũ & ad seipsas, & ad alias fieri cõuentus. Et nos ipsi vidimus stellã Iouis in Geminis, subeuntẽ cuidã iã, & disparere facientem, sed non Cometam factum.

i Adhuc autem, & ex ration[illegible] est manifestum: stellæ, enim, & si maiores, & minores appareant. sed tamen indiuisibiles per se esse vidẽtur quemadmodum vtique si essent indiuisibiles tangentes, nullam facerent magnitudinem maiorẽ, sic, & qñ nõ sunt qdẽ, videnẽ aũt indiuisibiles. & cõuenientes nihil videbuntur maiores, secundũ

A meta extendit vsque ad tertiam partem cœli, quasi simul, & non paulatim crescens in lumine, ita vt ille ascensus luminis, vocatus fuerit via cometæ, & ascendit, etiam retrocedens a sole vsque ad quasdam stellas, quæ vocantur zona Orionis, & ibi fuit dissoluta, non appropinquando ad solem, sed magis ac magis discedendo ab eo. Hæc etiam ratio est contra omnes opiniones prædictas, quæ dicunt cometam esse vnã, vel plures stellarum errantium. Et sic patet per hanc rationem, quòd illud, quod Democritus dixit, ad confirmandam suam opinionem, non fuit sufficiẽs. Dixit enim, quòd dissolutis cometis, aliquando apparuerunt stellæ quædã remanẽtes. quod ideo est insufficiens, quia oportebat ipsũ probare, quòd non aliquando, sed semper remãserunt stellæ, dissolutis cometis, quod apparet esse falsum, ex eo qđ dictum est. Tertiam rationem ponit ibi.

Se Ianuario, cum Sol in solstitio est hiberno, cirinatum sidus ad septentriones usum est: cum tamen illi, etiam negent tantam fieri reflexionẽ posse.

His autem, & illis, qui contactum ponunt, commune est primum quidem quòd inerrantium, etiam non nulæ comam assumant: quod non solis: Aegiptis credere, nam, & illi hoc tradunt, oportet, uerum nos quoque conspeximus. Quædam enim ex his stellis, quæ in canis coxa sunt, comam quãmuis obscuram, assumpsit. Intenta enim acie ipsam aspicientibus lumen remissius fiebat, remittentibus, illam splendidius.

Adhuc quotquot apud nos conspecti sunt supra orizontem, priusquam occiderent, paulatim euanuerunt, ita ut nec unius, nec plurium siderum corpus relinqueretur. Nam & magnum sidus, de quo antea meminimus, hieme conglaciantibus rebus cœlo sereno uesperi conspectum est, Aristeo magistratum gerente. Ac prima quidem die usum non est, quod, antequam Sol, occiderit, Posteriori autem usum est, propterea, quòd, quàm minimo fieri potuit, spatio, relictum est, & continuo occidit Sed splendor usque ad tertiam cœli partem, ut saltus diffusus est, ideoque uia uocata est. Ad Orionis uero usque Zonam ascendit, atque ibi solutum est: sed Democritus opinionem suam confirmare contendit. Ait enim stellas quasdam cometis dissolutis uisas fuisse. Ad hoc alias fieri alias nõ fieri nõ oportebat, sed semper.

Aiunt præterea Aegiptii stellas errantes tum inter se, tum cum inerrantibus congredi. Quin & ipsi Iouis, stellã, cũ una earũ, quæ in Geminis sũt, bis cõgredi, eãq; occultasse uidimus, nec propterea factũ cometen: sed rauonẽ quoque perspicuum est.

Nam stellæ seu maiores seu minores appareant, nihilominus singulæ seorsum paratim induiduæ uidentur. Itaq; ut si essent indiuiduæ, cum sese contingerent, nullam maiorem efficerent magnitudinem, sic, cum indiuiduæ non sint, sed uidentur, nullam congredientes ampliorem magnitudinem referent. Causas igitur

i ¶ Quæ talis est Quamuis stellarum quædam videantur esse maiores, quædã minores adinuicem comparatæ, tamen vnaquæque secundũ se considerata, videtur quasi punctalis, & indiuisibilis, sed si essent naturæ indiuisibilis se inuicem tangentes, non facerent maiorem magnitudinem, vt probatum est in sexto Physicorum, ergo, quando videntur in diuisibiles, licet non sint, quando coniunguntur adinuicem, non debent videri maiores, secundum apparentem magnitudinem, & ita ex contactu stellarum, non debet videri coma, quasi propter augmentum luminis. Hæ autem duæ vltimę

Universidad de Deusto
Biblioteca

ultimæ rationes, sunt contra opinionem Democriti. Vltimo autem recolligit illud, quod dictum est, & patet in litera.

LECTIO XI.

2 POstquam Philosophus reprobauit opiniones aliorũ. hic incipit ponere opinionem propriã de cometa, & primo ostendit modum certitudinis, qui est in hac materia exquirẽdus: & dicit, quòd de talibus, quæ sunt 2 imanifesta sensui nõ est exquirenda certa demonstratio, & necessaria, sicut in mathematicis, & his, quæ subiacent sensui, sed sufficit per rationem demõstrare, & ostendere causam, ita quòd quæstionẽ soluamus per aliquã solutionẽ possibilẽ, ex qua non sequatur aliquod inconueniẽs per ea, quæ hic apparent secundũ sensum. Vnde hoc modo, in proposito, ad habendã causam est procedendum. Secundo ibi.

b ¶ Secundum prę dictum modum incipit assignare causam de apparitione cometæ, & circa hoc duo facit. Primo assignat causam de apparitione cometæ. Secundo de loco, & tempore apparitionis, ibi {Eius autem quod est.} prima diuiditur in duas. in prima assignat causã apparitionis cometę: secundo hoc manifestat per signum. ibi {De eo autem quod est.} Circa primum duo facit. primo ostendit cometas apparere ex duabus causis: secundo ostendit differentiam inter cometas, ex diuersis causis apparentes, ibi { Quandoquidem ergo.} Circa primum tria facit. primo resumit quædam superius dicta ad manifestandum propositum, & dicit, quòd oportet supponere supradicta, quòd huius inferioris mundi, qui est circa terrã prima pars, & suprema, sub corporibus circulariter motis, est exhalatio calidi, & sicci. Iterum opportet supradicta supponere, quòd ista exhalatio calida, & sicca, & multa pars aeris, qui continguntur ad ignem simul circũducitur, circa terrã, sub sphera cęlesti, motu circulari, quasi si delata & circumducta a circulatione cæli. Et tertio, oportet supponere, quòd exhalatio prædicta sic mota, frequenter ignitur: quocunque modo sit disposita ad hoc, quòd ignis in ea be-

magnitudinẽ existẽtes. Qđ qui dẽ igit dictę de ipsis causę falsũ existũt entes, si nõ p plura, sed tñ per hæc sufficienter palã est.

LECTIO XI.

GVoniam aũt de immanifestis sensui putamus G sufficienter demõstrare secundum rationem, si hoc ad posibile reduxerimus, ex his, quæ nunc apparẽt existimabit vtiq; aliquis, sic de his maxime accidere.

b Supponitur .n. nobis mundi huius, qui circa terram quantũ sub circulari latione esse primã partem exhalationem siccã & calidã. Ipsa autem & continui sub ipsa aeris ad multum simul circũducitur circa terram sub sphera, & motu circulari, lata aũt, & mota hoc modo, quacunque cõtingit bene dñabilis existens, sæpe ignitur: propter quod dicimus fieri & dispersorum siderum discursus.

c Cum igitur in talem condensationem incidit propter superiorẽ motum principiũ igneũ, neq: sic, vt multũ exuratur, neq; sic, vt cito extinguatur, sed plus & ad multũ: simul autẽ de subtus accidat ascendere bene dispositam exhalationẽ. hoc fit stella cometa, qualitercunque exhalatum extiterit figuratũ, si quidẽ omniquaq; similiter, cometes: si autem longitudines, vocatur Pogonias.

d Sicut aũt talis latio, stellæ latio videt esse, ita & mãsio quasi similis stellæ mansio videt esse. Simile .n. qđ fit, velut si quis in palearũ cumulũ aut multitudinẽ, immiserit titionẽ, aut ignis initiat principiũ modicũ: videtur .n. similis & siderũ discursus huic. Cito .n. propter dispositionẽ hipercaumatis aptã succedit in lõgitudinẽ. si itaq; hoc maneat & nõ cõsumat, pertrã ne dominetur, propter quam causam fiunt discursus siderum, vt dictum est. Secundo ibi.

c ¶ Assignat causam apparitionis cometæ, & dicit quòd quãdo talis exhalatio fuerit condensata, & propter motum superioris corporis inciderit in ipsam exhalationem aliquod principium ignem, ita ut ab illis traditas falsas esse, si non plurib, his saltem satis constat.

Tractatus secundi, libri primi, in quo determinatur de cometis, secundũ opinio. Aristot. Cap. iiij.

VOniam autem censemus ea, quæ sensum effugiunt, satis ratione demonstrata esse, si ad id, quod esse potest, ea reduxerimus, ex his quæ nunc dicuntur existimare aliquis possit, sic potissimũ in his accidere.

Positum enim à nobis est, eius mundi, qui circa teram est, partem primã, quæ conuersioni subest, eam omnem halitum siccum esse & calidum. Ac eum quidem, vna cum aeris magna parte, quæ illi est continuata, latione, & ea, quæ in orbem fit, motione, circa terram circumagi, eoque modo latione & motu agitatum qua parte temperatum esse contigerit, accendi, ex quo & siderum, quæ sparguntur, discursus fieri dicimus.

Cum igitur igneum principium superorum corporum motu in eiusmodi densitatem inciderit, idque, nec adeo copia exuperans fuerit, ut celeriter, & quamplurimum incendat, nec tam debile, ut cito extinguatur, sed amplũ & late patens, simulq; halitum apte temperatum ex infero loco ascendere contigerit, crinitum sidus existit, pro halitus illius figura. Nam si omni ex parte similis sit, cometes, ideſt, crinita nuncupatur; si autem in longitudinẽ extenditur, Pogonias, ideſt barbata.

Vt autem talis motus, sideris motus, sic status, sideris status videtur. Perinde enim fit, ac si aliquis facem, aut exiguum ignis principium in palearum cumulum, ac multitudinem inuceret. Nam & stellarum discursus, huic rei similis uidetur. Ob materiæ enim, quæ ad ignem concipiendum apta est, habilitatem, in longum celeriter serpit. Hoc vero si permanserit, nec in transitu extabuerit, qua parte in-

dum quòd circũuoluitur simul cum cælo, de quo post dicet, Huiusmodi autẽ mãsio prędicti principij iaccidit propter hoc, quòd materia nõ statim consumitur, tũ propter multitudinẽ & spissitudinem, & ignis debilitatem, tum propter aliam materiam succedentem, vt dictum est, & est simile sicut si aliquis in magnum cumulum palearum immiserit titionem, aut aliquod quodcunque ignitum, non enim statim discurret quasi exurẽs paleam,

paleã, sed ignitio ... vno loco manere. Ita si qs recte consideret, vt discursus stellarũ cadentiũ apparitioni cometarũ, quãdã habet, qa in stellis discurrẽtib cito pcedit ignitio ī lõgitudinẽ, pp dispositionẽ. sil hypercaumatis, hoc, ꝙ de facili aduranẽ: sed si ignitio maneret, & nõ peräfiret, cõsumẽs materiã, aut materia eẽt multũ dẽsa, vt nõ posset cito cõsumi, tunc quasi rubrãcto medio discursu, remaneret solũmõ stella manẽs, sicut ẽ i principio discursus, & i termino, & tale qđ, ẽ cometa, vt imaginemur, ꝙ cometa sit quasi stella discurrẽs, aut talis stella ẽ in principio, & fine discursus, subtracto motu discursiois. Sic igit̃ cõcludit, ꝙ qñ principium cõsistẽtiæ ipsi fuerit ī inferiori loco. i. sub globo lunari dicitur cometa p se apparens, sine aliqua stella errante vel fixa.

e ¶ Assignat aliũ modũ apparitionis cometę & dicit, ꝙ qñ sub aliqua stellarũ erratiũ, vt nõ erratiũ, exhalatio adunat̃ p motũ illius stellæ. tũc aliqua stellarũ dicta sit cometa, nõ ꝙ stella, q apparet sit aliqđ igneũ ī aere, sicut i superiori dictũ ẽ, sed ẽ verax stella, erräs, vt nõ errãs, nõ tñ coma eius sit ī loco cælesti, vbi sunt astra, sed ẽ sub cælo. i. aere, & ponit exẽplũ de halo. i. de aere q videt aliquãdo circũstare solẽ & lunã, ẽt sole, & luna motis, hæc .n. passio fit ī aere cõdẽsato, sub motu solis, & lunæ, vt .j. dicet, sicut igit̃ halo sehẽt ad solẽ, & lunã, ita coma se hẽt ad stellas fixas, vel erraticas, qñ apparẽt cũ comis, & ẽ aliqua exhalatio iferi⁹. .f. ī superiori loco aeris, cõsequẽs motũ illarũ stellarũ. Sed tñ hæc ẽ dria inter halo, & comã, qa color eius, qđ dicitur halo, nõ est & ipso vapore, sed est ex reuerberatione ad nubẽ, vt j. ondet, sed hoc q ī vẽ de comis est ꝓprie color ipsarũ exhalationũ fumosarum.

Deinde cum dicit.

f ¶ Ostẽdit differentiã inter cometas, ẽm duos modos apparẽtes, & dicit, ꝙ qñ exhalationis adũatio fit ẽm aliquã stellã fixã, vt errãte, ne cesse ẽ ꝙ i cometa manifeste videat motus, q ẽ stellæ cui adhæret coma. Sed qñ stella cometa est p se ignis existẽs ī aere, siue aliqua superiorũ stellarũ, tũc vidẽt subtardãtes, ꝙ hoc manifestat p hoc, ꝙ latio iserioris mũdi, q ẽ circa terrã, talis ẽ. f. tardior motu cælesti, q̃us. n. circũuoluat ignis, & magna pars aeris ꝓ motũ firmamẽti: nõ pot tñ attingere ad velocitatẽ motionis materiæ maxime densa, est discursus finis, motionis initium fiet. Taleq; est crinitum sidus, qualis sideris discursus, qui principium & finem in se habeat. At cum in infero ipso loco concretionis principium fuerit, per se crinita apparet.

Cũ aũt exhalatio sub aliquo sidere seu in errante seu errãte motione cõcreuerit, tũ horũ aliquod crinitũ efficitur. Ipsis .n. sideribus crines nõ fiunt, sed perinde ac coronæ quæ solẽ ac Lunã ambire, & ea, quãuis locum mutãtia, consequi uidẽtur, cũ sic aer fuerit densatus, ut hæc affectio sub solis cursu oriatur: sic crines in sideribus, coronæ lo cũ obtinent. Sed hæc quidem ex reflexione talẽ refert colorẽ, illic aũt eo qui apparet, colore inficiũtur. Ac cũ ad sidus cõcretio huiusmodi sita fuerit, cometes, codẽ quo sidus, motu moueri uideatur neceſe est.

Cum autem se paratim concreuerit, tum derelinqui uidetur. Mundi enim, qui ad terram pertinet, talis est motio. Quòd uero plerumque per se, ac sæpius, quàm circa aliqua certa sidera, oriatur cometes, maximum argumentum est, non perinde ac coronam ex pura succensionis materia ad sidus, non item ad Solem, ut inquit Hipocrates, reflexionem esse. Sed causam coronæ, posterius trademus.

At eorum concretionem igneã esse, hoc argumento conijci debet, quòd plures si fiãt flatus ac sicciatæ denunciant. Perspicuũ enim est eos fieri, q magna eiusmodi secretionis copia habeatur, Aerẽ itaque siccioręsse, & eum humorem, qui exhalatur, exhalationis calidæ multitudine dirimi, & solui, ut non facile in aquam concrescat, necesse est. Sed cum de flatibus disserendi tempus erit, de affectione hac dilucidius dicemus. Cum igitur crebri, & plures apparent sicci, & flatuosi, quemadmodum diximus, anni insigniter redduntur. Cum uero rariores, & magnitudine obscuriores, nõ æq; tale quiddã euenit, sed tamen uenti nimia q dam uis existit, aut tpe, aut magnitudine. Nam cũ lapis flatu sublatus in Aegos flumen ex aere decidit interdiu decidit, & uesperi crinitum sidus exortũ est. Sed & magni cometæ tempore hyems sicca fuit, et Aquilonia, & ob uentorum contrarietatem inundantio facta est. Sinũ enim Aquilo tenebat, & extrinsecus Auster nebemens spirabat. Ni comacho item Athenis imperante, circa æquinoctialem circulum paucis diebus, cometes exortus est, isque non uesperi, enim tempore Corinthi uentũ cõtigit exoriri.

Sed quamobrem nec multi nec frequenter fiant cometæ, & extræ potius Tropicos,

censionis materia maxime densa, est discursus finis, motionis initium fiet. Taleq; est crinitum sidus, qualis sideris discursus, qui principium & finem in se habeat. At cum in infero ipso loco concretionis principium fuerit, per se crinita apparet.

Cũ aũt exhalatio sub aliquo sidere seu in errante seu errãte motione cõcreuerit, tũ horũ aliquod crinitũ efficitur. Ipsis .n. sideribus crines nõ fiunt, sed perinde ac coronæ quæ solẽ ac Lunã ambire, & ea, quãuis locum mutãtia, consequi uidẽtur, cũ sic aer fuerit densatus, ut hæc affectio sub solis cursu oriatur: sic crines in sideribus, coronæ locũ obtinent. Sed hæc quidem ex reflexione talẽ refert colorẽ, illic aũt eo qui apparet, colore inficiũtur. Ac cũ ad sidus cõcretio huiusmodi sita fuerit, cometes, codẽ quo sidus, motu moueri uideatur neceſe est.

Cum autem se paratim concreuerit, tum derelinqui uidetur. Mundi enim, qui ad terram pertinet, talis est motio. Quòd uero plerumque per se, ac sæpius, quàm circa aliqua certa sidera, oriatur cometes, maximum argumentum est, non perinde ac coronam ex pura succensionis materia ad sidus, non item ad Solem, ut inquit Hipocrates, reflexionem esse. Sed causam coronæ, posterius trademus.

At eorum concretionem igneã esse, hoc argumento conijci debet, quòd plures si fiãt flatus ac sicciatæ denunciant. Perspicuũ enim est eos fieri, q magna eiusmodi secretionis copia habeatur, Aerẽ itaque siccioręsse, & eum humorem, qui exhalatur, exhalationis calidæ multitudine dirimi, & solui, ut non facile in aquam concrescat, necesse est. Sed cum de flatibus disserendi tempus erit, de affectione hac dilucidius dicemus. Cum igitur crebri, & plures apparent sicci, & flatuosi, quemadmodum diximus, anni insigniter redduntur. Cum uero rariores, & magnitudine obscuriores, nõ æq; tale quiddã euenit, sed tamen uenti nimia q dam uis existit, aut tpe, aut magnitudine. Nam cũ lapis flatu sublatus in Aegos flumen ex aere decidit interdiu decidit, & uesperi crinitum sidus exortũ est. Sed & magni cometæ tempore hyems sicca fuit, et Aquilonia, & ob uentorum contrarietatem inundantio facta est. Sinũ enim Aquilo tenebat, & extrinsecus Auster nebemens spirabat. Ni comacho item Athenis imperante, circa æquinoctialem circulum paucis diebus, cometes exortus est, isque non uesperi, enim tempore Corinthi uentũ cõtigit exoriri.

Sed quamobrem nec multi nec frequenter fiant cometæ, & extræ potius Tropicos,

sed in sinu vincebat boreas. Sile sub præcipe Nicomacho apparuit ꝙdã cometa, & tũc ẽt fuit tact⁹ magn⁹ vẽt⁹ apud Corinthũ. Deinde cũ dicit.

h ¶ Assignat cãm de loco, & tpe apparitionis cometæ, & dicit ꝙ cũ cr-

Universidad de Deusto
Biblioteca

q̄ nō fiāt multi, & sæpe, & magis extra tropicos .i. extra viā solis q̄ intra, est q̄ p motū solis, & astrorū, nō solū sunt exhalationes calidæ actu resolutæ, sed etiā si aliquid ē in hmōi exhalationibus cōsistēs, & spissum p motū solis & stellarū, disgregat', & sic impedit causa apparitionis cometæ, ni si q̄n fuerit supabundans talis exhalatiōis multiplicatio, q̄ raro accidit, & maxime est causa ēr raræ apparitiōis cometarū q̄a plurimū d̄ materia tali, ex qua causāt cometa adunat' i regiōe lactei circuli, vt infra dicēt vñ raro tm̄ multiplicat' exhalatio, q̄ sufficiat apparitiōi cometæ, & lactei circuli.

LECTIO. XII.

Rōstq̄ Phil. determinauit de stellis cadentib', & cometis, nūc determinat de lacteo circulo, & primo ostēdit de quo ē intētio, & dicit, q̄ iā dicēdā ē de lacteo circulo, qualiter, & pp quā cām est apparitio eius, & q̄d est illa claritas, q̄ est qua si lac, hoc fernato ordine, vt primo discutiamus ea q̄ ab alijs dicta sunt. Secundo ibi.

b ¶ Exequit ꝓpositū, & primo ponit opiniones aliorū: secūdo opinionē ꝓpriā ibi. ¶ Nos aūt dicamus, prima dividit in tres, & m tres opiniōes, quas ponit, sc̄da incipit ibi. ¶ Qui aūt circa Anaxagorā, tertia ibi. ¶ Ampli' aūt tertia. ¶ Circa primū duo facit. primo pōit opinonē, & dicit, q̄ q̄dā numero phylosophorū, q̄ vocant Pythagorici, dixerūt q̄ lacteus circulus ē quedā via, sed i hoc diuersificati sunt: q̄dā. n. dixerūt q̄ erat via alicuius stellæ, q̄ p hāc partem cæli trāsiuit, de relicto ꝓprio cursu, tpe exorbitationis cæli q̄ dicit in fabulis fuisse facta sub Phaetōte. Sed alij dicūt, q̄ ꝓpriū circulū q̄nq; trāsiuit Sol. & ita p motū solis vt stellæ, locus iste cæli ē quasi exustus, vel passus aliquā talē passionē, vt videatur ibi quædā albedo. Secundo ibi.

c ¶ Improbat hāc opinionē & dicit q̄ inconueniēs fuit q̄ ponēres hāc opinionem nō simul intelligebāt q̄ si trāsitus solis, vel stellę esset causa, huius claritatis in hac parte cæli. multo magis oportebat q̄ hęc dispositio esset i circulo zodiaco q̄ i circulo lacteo, q̄a nō solū sol, sed oēs stellæ feruntur per zodiacum, circulus aūt zodiacus totus manifestus est nobis diuersis tpibus, q̄a de nocte semp apparet medietas zodiaci super terrā. terra .n. obtinet vicē pūcti respectu sphęræ stellarū fixarum. vñ p grossitiē terræ nihil occultat nobis de zodiaco, sed q̄uis tot' zodiacus sit a nobis visibilis, tñ non vt in eo aliqua talis dispositio, nisi in parte, qua cōiungitur lacteo circulo. Deinde cū dicit.

q̄ intra cā solis & astrorū motus, nō solū segregans calidū, sed & disgregans quod: consistit. Maxime aūtē causa, quia plurimum in lactis congregat regionem.

LECTIO XII.

Valiter aūt, & pp quā causam sit, & quid est lac dicamus iā, prędiscutiētes aūt & de hoc, q̄ ab aliis dicta sūt primo.

b Vocatorū quidē igitur Pythagoricorū, quidā aiunt viā esse hanc: hi quidē excedētium cuiusdā astrorū sīm dictā sub Phaetonte lationē. hi aūt Solē hoc circulo delatū esse aliquādo aiunt. Velut igitur exustū eē hūc locū, aut aliquā aliā talē passiōnē passū esse a latione ipsorum.

c Incōueniens aūt nō cointelligere, q̄ si quidē hæc erat causa, oportebit zodiacū circulū sic habēr, & magis q̄ eū qui lactis. Omnia .n. in ipso feruntur errātia, & nō sol, solū. Manifestus aūt nobis tot' circulus semp .n. ipsi' manifest' semicircul' nocte, sed nihil vī tale, passus, nisi q̄ copulatur pars ipsius ad lacteum circulū.

d Qui aūt circa Anaxagorā, & Democritū, lumē eē lac astrorū quorūdā aiunt, sole .n. sub terra latū non respicere q̄dā astrorū. Quęcunq; q̄dē igit' aspiciunt ab ipso, horū q̄dē nō apparere lumē prohiberi. n. a solis radiis quibuscunq; aūt obstruit terra, vt non aspiciātur a sole, horū proprium lumen aiunt esse lac.

e Manifestū ē autē, q̄ & hoc impossibile: lac q̄dē. n. semp idē: & in eisdē est astris, apparet .n. maxim' circulus: a sole aūt sp altera, q̄ nō aspiciūt, qa nō i eodē manet loco. Oportebat igit translato sole trāsferri & lac: nō aūt nunc apparet hoc factū.

f Adhuc autē si, quēadmodū oñdit nunc in his q̄ circa Astrologiā theorematib' solis magnitudo maior ē quām terrę & distātia multo maior q̄ astrorū ad terrā, quām solis, sicut q̄ solis ad terrā, quām lunę, nō itaq; longe alicubi a terra conus, q̄ a sole cōicet radios. Neq; itaq; vmbra terræ, q̄ vocat nox erit apud astra, sed necesse solē in oīa astra, ꝓspicere & nulli ipsorum terrā obsistere.

g Amplius autem est tertia q̄dam suspitio de ipso. Dicūt enim quidā q̄ Ponit sc̄ā opinionē, & primo recitat eā, & dicit q̄ sc̄atores Anaxagoræ, & Democriti, dixerūt claritatē lactea, q̄ apparet in cœlo esse lumen quarundā stellarū. Cum .n. sol foret sub terrā dixerunt, q̄ vmbra terræ ptīgit vsque ad sphęram stellarū fixarū, & occultat quasdā stellas, ne recipiāt radios solis, nec autem oēs, qa pp claritatem terræ vmbra ei' nō occupat totū eius sed aliquā partē. Dicēbāt .n. q̄ claritas stellarū, q̄ respiciūt a sole nō apparet, qa phibet apparere radijs solis ad eas ptingētib' & sic circa eas nō vī claritas lactis, sed illarū stellarū, ad quas non ptingunt radij solis ꝓdicēte terra apparet ꝓpriū lumen, q̄d dicebant esse claritatē lactis. Secundo ibi.

h ¶ Reꝓbat hāc opinionē duas rōnes, quarum primā ponit: dicens manifestā esse hoc q̄d dictū est eē impossibile, qa claritas lactis sp apparet in eisdē stellis, qa circulus lacteus vī esse unus de maximis circulis sphęræ, q̄ dividit eā per medium. Sed qa sol non semper manet i eodē loco cœli, oportet, q̄ sp sint alia & alia astra, q̄ occultātur radijs solis p vmbrā terræ qa oportet imaginari motum vmbrę i oppositū motui solis. Si igit occultatio stellarū per vmbrā terrę eēt cā apparitiōis lactęæ claritas, oporteret motu solis, trāsferri & lacteā claritatē, sed hoc nō vī fieri, qa sp apparet in eodē loco: & in eisdē stellis, vt dictū est, falla ē igitur ꝓdicta opinio. Sedam rōnē ponit ibi.

i ¶ Dicens, q̄ probatum est ꝓ astrologicas rōnes, & cōsideratiōe, q̄ sol est maior tarra, & ꝓ plus distāt astra fixa a terra q̄ sol, sicut & plus distat q̄ luna. Q̄n aūt corpus lucidū est maius corpore opaco ex cuius oppositione sit vmbra, vmbra nō ascēdit in imensū, sed piramidaliter ascēdit in conū vīq; ad aliquā quātitatē, & tāto minorem, quāto corpus lucidū magis distat a corpore opaco, & quā tomagis excedit ipsū: vñ manifestū est, q̄ nō multū lōge conus vmbræ, terræ proijcit ad radios, q̄ sūt a sole, neque vmbra terræ q̄ vocat nox ē apud astra fixa, sed necesse ē, q̄ sol ꝓspiciat oīa astra fixa, & q̄ nulli eorū obsistat terra, obsistit aūt lunæ eclipsans ipsā qa ē inferior sole, vt dictū est, & sic paret, q̄ ꝓdicta opinio falsū supponebat. Tertiā opinionē ponit ibi.

g ¶ Et primo recitat ipsā, dicēs, q̄ q̄dā tertia opinio fuit d̄ circulo lacteo. dixerūt. n. q̄dā, q̄ claritas lactea est ex eo, q̄ visus nr̄ repercutiebat a stellis q̄busdā ad solē: & ideo apparebat claritas circa illas stellas repercutiētes visū, ita q̄ sunt quasi quoddam speculū claritatis solaris, sicut Hyppocrates dixit de apparitione cometæ. Secundo ibi.

quām intra Solis & siderū motus causa est qui nō solū calorē excernit, sed id quod cretū est, dissipat. Potissima autē causa est, quod plurimum in lactis locum cogatur.

Tractatus secundi: libri primi: in quo agitur de galaxia, secundum opinionem antiquorum. Cap. V.

Vo autem modo, & qua ex causa procreetur, quid item lac sit, iam dicamus. Sed quæ ab aliis antea dicta sunt, de hoc quoq; prius disseramus.

Eorū ergo, qui Pythagorici nūcupātur, nōnulli, uiā hāc esse aiunt, aliq̄ quidē sideris alicuius ex iis, quæ in eo interūt, qui Phaethontis tempore fertur accidisse, decideri: alii uero inquiunt Solem per hunc circulum alias motum fuisse. Hunc igiur locum ex eorum motione neluti arsisic, aut re alia quapiam affectum fuisse.

Absurdum autem est nō eos simul intelligere, si hæc sit causa, significro quoq; hoc idem, & magis quām lacteo circulo euenire oportuisse. Vagæ enim omnes stellæ, & non Sol unus in eo feruntur. Est uero universus circulus nobis conspicuus (nam eius medietas semper noctu apparet) nec tamē re ulla eiusmodi affectus uidetur, nisi qua sui parte eum lacteo circulo copulatur.

Anaxagoras autem & Democritus, quorundam siderum lumen lac esse aiunt. Etenim Solem, dum sub terra fertur, sidera quædam non aspicere. Quare eorum, quæ ab eo circunspiciuntur, quōd eius radijs prohibeantur, lumen non uideri, quibus autem terra sic obiicitur, ut a Sole non aspiciantur eorum lumen proprium, lac esse inquiunt.

At, nec hoc quoq; esse posse, perspicuū est: lac .n. idē semper in iisdē est sideribus, quādoquidē circulus maxim' esse cernitur. Quæ aūt a Sole nō spectātur, q̄ eodē i loco nō pmaneāt, alia ꝓpter uo sūt et alia. Lacteū igitur circulum, Sole locū mutāte, loco trāsferri oportebat. quod fieri minime uidetur.

Ad hæc si ita sit, ut in theorematibus de Astrologia demonstratur, Solisq; magnitudo maior est quam terræ, et interuallū quod a sideribus ad terram porrigitur, multiplex est eius quod a Sole, nō secus atque id, quod a Sole ad terram est, eius quod a Luna, profecto nō procul a terra turbo, qui a Sole est, radios alicubi coniunget: nec terræ umbra, quæ nox uocatur, ad sidera perueniet: sed necesse erit, sidera omnia a Sole aspici, nec ullū eorum terram sese obiicere.

Tertia quædam præterea de eo est opinio. Nam quidam ut cometen, est

¶ Improbat

h Impossibile aūt & hoc. Si q̄dē. n. vidēs q̄euerit & speculū: & q̄d vī oē, i eodē signo speculi eadē apparebit vtiq. pars emphaseos. Si aūt moueat speculū & q̄d vī in eadē q̄dē distātia ad vidēs & q̄escens, & ad iuicē, aut neq; eq̄ velociter, neq. i eadē sp distātia, ipossibile eādē emphasim i eadē parte eē speculi. Quę autē in lactis circulo lactea astra mouentur, & sol ad quē refractionem manētib' nobis, & sīr æqualiter ad nos distātia, ab ipsis aūt nō æqualiter. Q̄ndoq; q̄dē medijs noctib' Delphis orit, q̄nq; autē diluculo. Partes aūt lactis eędē manēt i vnoquoq; & quidē nō oportebat si erat emphasis: sed non in eisdem adhuc esset hæc passio locis.

i Adhuc aūt nocte i aqua & talib' speculis lac quidē illuceret aspiciētib', visū aūt refrāgi ad solē quo mō possibile? Q̄d q̄dē igit neq; via planetarū nullius: neq. lumē ē nō respectorū astro rū, neq; refractio ex his manifestū: fere aūt hæc solū sunt q̄ vsq; nūc tradita sūt ab alijs añ nos.

LECTIO XIII.

Os aūt dicam', resumētes suppositū nobis prīcipiū. Dictum ē. n. pri', q̄ extremū dicti aeris potentiā hēt ignis & motu disgregatō ae re segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellas eē dicim'.

b Tale itaq. oportet itelligere factū, q̄d q̄dē in illis cū nō ipsa p se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorum aut errātiū. Tunc. n. ibi videnē cometæ quia assequuntur ipsorū lationē, quēadmodū soli talis cōcretio a qua ꝓpter refractionem halo apparere dicim', cum sic fuerit dispositus aer.

c Q̄d itaq. sīn vnū astrorū accidit, hoc oportet accipe factum circa totū cælū & supioré lationem oēm. Rōnabile .n. siquidē lac esse refractionē nr̄i visus ad solem, sicut & stellam cometā.

h Impossibile aūt & hoc. Si q̄dē. n. vidēs q̄euerit & speculū: & q̄d vī oē, i eodē signo speculi eadē apparebit vtiq. pars emphaseos. Si aūt moueat speculū & q̄d vī in eadē q̄dē distātia ad vidēs & q̄escens, & ad iuicē, aut neq; eq̄ velociter, neq. i eadē sp distātia, ipossibile eādē emphasim i eadē parte eē speculi. Quę autē in lactis circulo lactea astra mouentur, & sol ad quē refractionem manētib' nobis, & sīr æqualiter ad nos distātia, ab ipsis aūt nō æqualiter. Q̄ndoq; q̄dē medijs noctib' Delphis orit, q̄nq; autē diluculo. Partes aūt lactis eędē manēt i vnoquoq; & quidē nō oportebat si erat emphasis: sed non in eisdem adhuc esset hæc passio locis.

i Adhuc aūt nocte i aqua & talib' speculis lac quidē illuceret aspiciētib', visū aūt refrāgi ad solē quo mō possibile? Q̄d q̄dē igit neq; via planetarū nullius: neq. lumē ē nō respectorū astrorū, neq; refractio ex his manifestū: fere aūt hæc solū sunt q̄ vsq; nūc tradita sūt ab alijs añ nos.

LECTIO XIII.

Os aūt dicam', resumētes suppositū nobis prīcipiū. Dictum ē. n. pri', q̄ extremū dicti aeris potentiā hēt ignis & motu disgregatō ae re segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellas eē dicim'.

b Tale itaq. oportet itelligere factū, q̄d q̄dē in illis cū nō ipsa p se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorum aut errātiū. Tunc. n. ibi videnē cometæ quia assequuntur ipsorū lationē, quēadmodū soli talis cōcretio a qua ꝓpter refractionem halo apparere dicim', cum sic fuerit dispositus aer.

c Q̄d itaq. sīn vnū astrorū accidit, hoc oportet accipe factum circa totū cælū & supioré lationem oēm. Rōnabile .n. siquidē (sicut dictū ē) qa tūc apparēt cometæ pp hoc, q̄ tales exhalationes eleuatæ cōsequūtur motū stellarū, q̄ videnē cometæ, sicut ēt solē sequit talis adunata exhalatio, ex qua p reꝓpercussionē radiorū apparet halo, cū aer ad hoc fuerit dispositus. Deinde cū dicit.

c ¶ Manifestat propositum: ostendens quæ sit causa apparitionis lactei circuli: & circa hoc tria facit. primo proponit causam apparitionis lactei circuli: secundo inducit signum eorum

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote. determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

Os aūt dicamus, principiū, q̄d a nobis positū ē, resumēdo. Antea. n. dictū ē, aeris extremū, ignis uim habere, ita ut aere ꝓ motū disiecto, talis cōcretio fecerna tur, qualē crinitas stellas esse dicimus.

Quiddā uero hmōi fieri intelligēdū est, quale in illis, cū non ipsa per se secretio coaluerit, sed sub aliqua stella uel fixa, uel uaga. Tales .n. tū stellæ crinitæ apparent, quōd earū motionē consequatur, non aliter ac Solem talis concretio, in qua ex reflexione coronā tum dicimus apparere, cum aerem ita esse temperatum contigerit.

Quod aūt uno i sidere euenit, illud idē i toto cælo, motioneque supera uniuersa fieri sumēdū ē. Nā rōni consonū ē, si unius sideris motio accēdi, oīum

Tho. in Meteo. quæ

A claritas in eisdē locis (vt oīsum ē.) Sc̄am rōnem ponit ibi.

¶ Et dicit, q̄ d̄ nocte in aqua & alijs hmōi corporib' specularibus, aspicit forma lactei circuli. Sed incōueniēs ē dicere, q̄ visus repercutiat ab aqua ad solem, vel pp distantia. Vī .n. valde ēt inconueniens, q̄ sint ibi duæ repercussiōes: vna. s. ab aqua i lacteū circulū, & alia a lacteo circulo ad solē. Vltimo aūt epilogādo cōcludit, q̄ lactea' circulus neq; ē via alicui' planetarū, vt prima opinio dixit, neq; ē lumen stellarū q̄ nō respiciunt a sole: vt dixit sc̄da opinio, ne q̄ ē repercussio visus a stellis ad solē, vt dixit tertia opinio Hæ .n. opiniones fuerūt ante eū de Galaxia. γαλαξια.

LECT. XIII.

Reꝓbatis a opinionibus aliorū de circulo lacteo, hic ponit ꝓpriā opinionē: & circa hoc duo facit: primo resumit q̄dam ꝓpius dicta, q̄ sunt vtilia ad ꝓpositū manifestanda: sc̄do, manifestat ꝓpositum ibi.

¶ Q̄ntaq; ſm vnū astrorū accidit. ¶ Resumit aūt duo. primo q̄ s dictū ē de positiōe siccæ exhalationis, & eius inflamatione. Vñ dicit, q̄ vult resumere id q̄d s posuit tanq̄ principiū. Dictū ē .n. supra, q̄ cōiter vocat aer totū hoc, q̄d est ita terrā & globū lunarē huius aūt supma pars: licet nō ꝓprie possit dici ignis, qa ignis signum cat excessum i calidi tate, sicut glacies i frigore: tñ illa pars iupior aeris hec virtute ignis, qa est calida & siccā: ita q̄ cū aer ꝓ motū cælestē disgregat, talis cōsistētia ex halationis ꝓdictę, segregatura terra & ab aere inferiori. & eleuat' sursū & ex hoc oī cim' apparere stellas cometas. Secūdo ibi.

b ¶ Resumit q̄d dictū est de vno mō appariti ōis cometæ, & dicit q̄ oportet intelligere aliq̄d sīle, q̄ē i lacteo circulo, q̄d sit i cometis, q̄n cometa nō fuerit aliqua exhalatio eleuata & ignita p se existēs abiq; aliqua stella. sed fit ei' apparitio ab aliqua stella tū fixa rū vel erratiū

D

E

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ dicta sunt ibi. {Signum autem.} tertio concludit propositum ibi{Quare autem si quis.}Circa primum duo facit,primo ostendit causam lactææ apparitionis: & dicit,quòd illud quod accidit in apparitione, secundum vnam stellam, opportet accidere esse factum circa totum cælum, & circa totum motum ipsius: quia rationabile est, quòd si motus vnius stellæ attrahit & circũducit aliquã exhalationem,quòd multo magis hoc possit facere motus omnium stellarum & præcipue in loco illo cæli vbi apparent frequentissimæ stellæ, & plurimæ, & maxime. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit causã quare in hac determinata parte cæli circuli lactei claritas apparet, & dicit, quòd circulus animalium qui dicitur zodiacus dissoluit adunationẽ prædictæ exhalationis propter hoc, qp per zodiacum mouetur sol & alij planetæ, & hæc est etiam causa propter quam vt plurimum,cometæ non apparent in zodiaco , sed extra tropicos (vt dictum est) & hæc est etiam causa propter quam circa solem & lunam non fit coma:quia videlicet p motum solis, & lunæ citius disgregatur exhalatio quam diximus esse causã apparitiõis cometæ & lactei circuli,quàm vt possit adunari ad causandum apparitiones prædictas. Sed iste circulus ſquo apparet nobis videntibus lactea claritas, est vnus maximorum circulorũ, quia diuidit sphęrã per medium:& est sic dispositus secundum situm,vt ex vtraque parte multum excedat vtrumque tropicum, scilicet hyemalem & æstiuum,licet intersecetur a zodiaco: & etiã hic locus istius circuli est plenꝰ magnis stellis sulgidis,& quæ propter frequentiam & spissitudinẽ vocantur sporaticæ, ideſt semina tæ in cælo, quod etiã manifeste oculis videri potest,ita quòd propter huiusmodi causam semper in tali parte cæli adunetur exhalatio, quia videlicet in hac parte cæli est efficax virtus stellarũ ad attrahendam exhalationem,& non est causa vehemens, quæ impediat eius adunationem, sicut accidit sub zodiaco circulo. Ista vnius astri motus, & eum qui omnium facere tale aliquid & arripere,& cum his adhuc secũdum quem locum creberrima, & plurima,& maxima existunt entia astrorum.

d Qui quidẽ igitur animaliũ, propter solis lationẽ & planetarum dissoluit talẽ consistentiam, propter quod multi quidem cometarũ,extra tropicos fiunt. Adhuc autem,neq; circa solem: neq; circa lunam fit coma. Citius .n. disgregantur, q̃ vt constet talis concretio . Iste autem circulus in quo lac apparet,aspici ẽtibus,& maximus ẽ existẽs,& positus situ sic vt multum tropicos excedat. Adhuc autẽ locus plenus est astris maximis & fulgidissimis,&adhuc sporaticis vocatis hoc autẽ est & oculis videre manifestum:vt propter hoc continue & semp omnis aggregetur concretio.

e Signum autẽ . Etenim ipsius circuli amplius lumẽ est in altero semicirculo habente duplatum. In hac.n.plura & crebriora sunt astra q̃ i altero,tanq̃ nõ pp alterã aliquã causam facta claritate,q̃ propter astrorũ lationem . Si .n. & in isto circulo fit, ĩ quo ponunt plurima astrorum , & istius circuli in quo vr magis spissa esse. & multitudo, & magnitudo astrorũ:hanc verisimile existimare conuenientissimam causam. eẽ passionis. Consideretur aũt & circulus. & quę in ipso astra ex subscriptione. Sporatica aũt vocata, siquidem in sphęrã non erit ordinare,quia nullã determinatã habet vnumquodq; positione. ad cælũ autẽ respicientibus est palã . In solo .n. hoc circulorũ in termedia plena talibus astris sunt . In alijs autem, deficiunt manifeste.

f Quare siquidẽ & de apparendo cometas acceptamus causã tanq̃ dictam mediocriter & de lacte eodem modo existimandũ habere. Quod enim ibi circa vnum est passio coma, hęc igitur exhalatio adunata sub tali parte cæli,facit ibi videri lacteam claritatem:sicut & exhalatio cõsequens p̃ suam stellam, facit ibi videri comam . Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat quod dictum est per signum prædictorum est, quòd in prædicto lacteo circulo vnus eius semicirculꝰ duplatur, & habet amplius de lumine , cuius causa est, quia in illo semicirculo sunt plures stellę, & magis frequẽtes quàm i alio, ac si nulla esset alia causa claritatis apparentis, quàm motus astrorum , plurimorum frequentium , quia si in isto circulo apparet claritas in quo plures stellæ ponuntur , & in illa eiꝰ parte plus apparet ĩ qua sunt stellæ plures & magis frequentes. verisimile ẽ multitudinem stellarum esse causam huius apparitionis. Qđ autẽ dictum est de isto circulo, & de stellis i eo existentibus , potest considerari ex descriptione, quia astrologi describunt totam sphęram cum stellis in ea existentibus.

Exponit autẽ consequenter quare in circulo lacteo existentes stellæ vocãtur sporatice,ideſt seminatę quia videlicet sic sũt dispersæ per illã partem cæli, quòd non conuenit eas ordinare sub aliqua figuratiõe, sicut stellas exi stentes in alijs partibus cæli,qa vnaquaque earum nõ habet aliquam determinatam positionem, vt possit ad similitudinem alicuius figuræ reduci, & hoc est manifestum aspicienti ĩ cælo,quia ĩ solo hoc circulo spatia intermedia iter stellas maiores,sunt plena quibusdam paruis stellis. Sed in alijs locis cæli manifeste deficiunt stellæ : qua propter intermedia apparent vacua a stellis.

Deinde cum dicit.

f ¶ Concludit ex supradictis suam intentionem , & dicit, quòd si causa supra assignata de apparitione cometæ accipienda est tanquam mediocriter dicta , quia scilicet nullum habet inconueniens manifestum, existimandum ẽ etiam sic se habere de circulo lacteo : quia quod in cometis est coma circa vnam stellam, eandem passionem accidit fieri circa quendam circulum, ita quòd

etiam tale quiddam efficere, ignem que excitare, idque eo in loco, ubi sidera frequentissima sunt, plurima & maxima.

Signorum quidem orbis ob Solis, & errantium stellarum motionem, eiusmodi concretionem dissoluit, qua sane ob causam cometarum plurimi, extra solstitiales circulos fiunt. Præterea nec circa Solem, nec circa Lunam spargitur coma, quòd celerius discutiant, quàm ut concretio huiusmodi possit cogi. At circulus in quo Lactis species conspicientibus apparet, maximus est, eumque situm habet, ut solstitiales circulos multum excedat. Plenus item stellarum est, tum maximarum, tum splendidissimarum: earum item quæ σποράδες. ideſt sparsæ nominantur, quod quidem oculis intueri licet, ut ob hæc ipsa continẽter & perpetuo omnis hæc cogatur secretio.

Cuius rei signum est, quòd in ipsius orbis altero, qui duplicatur, semicirculo, lumen maius inest. In hoc enim plura & densiora, quàm in altero, sunt sidera, quasi nulla alia causa sit, cur splendor oriatur, quàm siderum motio. Nam si in hoc circulo oriuntur, in quo plurimæ positæ sunt stellæ, & in ea ipsius circuli parte, in qua & magnitudine & multitudine siderum magis densus apparet, uerisimile fuerit, huiusce affectionis hanc maxime proprie causam esse existimare. Sed tam circulus, quàm ea quæ in illo sunt sidera, ex descriptione spectentur. Quæ autem sporades, hoc est, sparsæ nuncupantur, non adeo licet in sphæra describere, quòd nulla earum usquequaque euidentem situm obtineat. Sed spectantibus cælum manifestæ sunt: in hoc enim uno orbe, huius generis siderum interualla sunt plena, cum in alijs aperte desituantur.

Quare si causam, cur cometæ apparent, ut mediocriter traditam amplectimur, de Lactis quoque specie, eodem modo rem habere putãdũ est. Quæ enim ibi in uno affectio coma ẽ, hanc eandem in circulo, aliquo fieri

quòd lacteus claritas vt ita dicatur, quasi diffiniendo nihil aliud sit lactea, vidz quàm coma ciusdem maximi circuli in cælo apparens, propter segregationem ideſt eleuationem a terra exhalationis ad illam , aũtem adunatæ,& ideo sicut prius dictum est, non fiunt multi cometæ, neque frequenter: quia talis adunatio exhalationis, quę eleuata est a terra eleuatur secundum vnã quamque circulationẽ, & adunatur maxime in loco lactei circuli , ita quòd a lacteo circulo exhalatio superabundans nun relinquitur,quę possit esse materia apta ad cometæ apparitionem. Vltimo autem recapitulat ea quæ dicta sunt & dicit , quòd dictum est de his quæ fiunt in hoc mundo , qui est circa terram,qui scilicet est suppositus generationi , & corruptioni quãtum ad illum locum, qui est continuus,ideſt contiguus motibus cælestibus, scilicet discursu astrorũ, & de igneꝰ flamma , & de cometis & lacteo circulo, quia huiusmodi passiones apparent circa locum istum superiorem.

LECTIO. XIIII.

Postquam philosophus determinauit de his , quæ causantur ex exhalatione sicca ad supremũ locum aeris eleuata, hic determinat de his quę causantur ex exhalatione humida & primo de his quæ causantur ex exhalatione humida super terram . Secundo de his,quę causantur ex exhalatione humida in terra. ibi. {De vẽtis autem.} Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo est intentio dicens , quòd nunc dicendũ est de his quæ fiunt ĩ loco , qui secundum situm descendendo est secundus post locum supremũ aeris , in quo fiunt ea, quæ dicta sunt. Sed ascendendo est primus immediatus circa terrã quæ inferior pars aeris est. Iste enim locus est cõmunis,& aquę & aeri, quia in eo aer est secundum naturalem ordinem elementorum, & aqua ex vaporibus eleuatis ibi generatur. Vnde non solum est communis aquæ, & aeri , sed etiam eis quæ accidunt circa generationem ipsius aquę & aeris,quę fiunt superius dum aqua resoluitur in vapores, qui pertinent ad naturam aeris , & vapores congregantur in aquam . Ostẽdit etiam modum determinandi de istis dicens, quòd debemus sumere primo principia cõmunia,& causas omnium horũ accidentiũ. Secundo ibi.

b Quod quidẽ igitur vt principale,mouens,& primum principiorum circulus est,& in quo est manifeste solis latio disgregans,& congregans in fieri propepe, aut lõgius causa generationis , & corruptionis est .

c Manente autem terra, quod circa ipsam humidum a radijs & ab alia quæ desuper calidita te euaporans. sursum fertur.

d Caliditate autem,quę duxit sursum,relinquente, & hac quidem directa ad superiorem locum,hac autem & extincta propter suspendi longius in aere , qui super terram constat: iterũ vapor infrigidatus : & propter derelictionem caloris , & propter locum,fit aqua ex aere: facta aũt,iterũ fertur ad terram.

b ¶ Determina propositum : & primo ponit ea,quæ communiter pertinent ad causam omnium huiusmodi passionum : secundo autem,determinat de singulis passionibus ostẽdens differentiam inter eas ibi.{Eleuato autem humido.}Circa primũ facit. primo ponit causam effectiuam harum passionum:& dicit quòd illud qđ est causa sicut mouẽs & principale & primum principiũ omnium harum passionum est circulus zodiacus in quo manifeste mouetur sol, q disgregat resoluẽdo vapores a terra & cõgregat eos per suam absentiam : frigiore enim inualescente ĩ aere per absentiam solis, nubes condensantur in aquam : & ideo subiungit,quòd hoc , quod quandoque fit ppe nos quãdoque autem elongatur a nobis existit cã generationis & corruptionis : fit prope autem nobis secundum proprium motum , quando accedit ad signa septẽtrionalia: elongatur aũt a nobis dum moratur in signis meridionalibus. Secũdo ibi.

c ¶ Ostendit causam materialem harum passionum:& dicit quòd cum terra quiescat in medio , illud humidũ aqueũ quod est circa ipsam tum a radiis solis, tũ ab alia caliditate , q̃ est a superioribus corporibus, resoluitur ĩ vaporem: & sic subtiliatum per virtutem calidi sursum fertur. Tertio ibi .

d ¶ Ostendit modũ generationis horum, de quibus indẽ dte: & circa hoc tria facit: primo, ponit ĩ communi modũ generationis harũ passionum ; & dicit cp vapor,qui sursum fertur per virtutem caloris, deseritur a caliditate , quæ sursum eum ferebat: quod quidem cõtingit dupliciter: Vno modo per hoc, quòd id,qđ erat subtilius , & calidius in vapore, eleuatur vlterius ad superiorem locum exhalationis siccæ , & sic residua pars vaporis remanet frigida, alio modo per hoc, quòd calor, qui est in vapore , extinguitur propter hoc , quòd longe eleuatur a terra in aere , qui est supra terram , vbi deficit calor propter hoc, quòd radij reuerberati a terra in immensum spargũtur , vt supra dictum est . Sic igitur deficiente calore calefaciente, & eleuante vaporem aqueum , vapor aqueus redit ad naturam suam: coadunante etiam frigiditate loci : & sic infrigidatur: & infrigidatus inspissatur: & inspissatus cadit ad terram. Secundo ibi.

contingit, estque Lac, ut (illud ueluti definientes, ita dicamus,) maximi circuli, quæ ex secretione est, coma. Ideo (ut diximus) nec multi nec sæpe fiunt cometæ, propterea quòd in hunc locum eiusmodi concretio secreta semper fuerit, & in quoque circuitu continenter secernatur. Ac de his quidem, quæ in mundo, qui terram ambit, superiusque motionibus continuatus est, oriuntur, uidelicet de siderum discursu, de flamma succensa, de cometis, & eo quod γάλα, ideſt, Lac nominatur, dictum est. Tot enim fere sunt affectiones, quæ hoc in loco apparent.

Tractatus tertij : libri primi : in quo determinatur de pluuia, rore, pruina, & niue. Cap. I.

Nunc autem de loco, qui ab hoc quidem positione secundus est, at circa terram primus (hic enim & aquæ, & aeris communis est locus) de his ité, quæ insupera eius generatione accidunt, dicamus.

Horum autem omnium principia, & causæ eodem modo sumenda sunt. Principium igitur ut mouens, & præcipuum, & primum orbis est, in quo solis motio, quæ manifeste segregat, & cogit coquòd propius aut longius accedat, ortus & interitus est causa.

Stante autem terra, is, qui circa eam est, humor radiorum, & reliqui superi caloris efficientia, in uaporem conuersus, sursum conscendit.

Cum uero calor, quo effertur, eum deserit, partimque in superum locum dissipatur, partim extinguitur, propterea quòd in aerem, qui supra terram est, sublimis remotius efferatur, uapor refrigeratus, tum ex caloris defectione, tum etiam ex loco, rursus eò crescit, & ex aere aqua gignitur, quæ mox ubi genita est, rursus in terram fertur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Ostendit quid sit medium in prædictis transmutationibus. In prima enim transmutatione, secundum quam aqua subtiliatur, & eleuatur, medium est vapor: nam ipsa exhalatio resoluta ab aqua vocatur vapor, qui est medius inter aerem & aquam. In illa autem transmutatione, secundum quam aer condensatur in aquam, medium est nubes: quæ è via generationis aeris; sed cum nubes condensatur in aquam, id quod est residuũ de nube, quod scilicet in aquam cõdensari non potuit, est caligo nebulæ: & ideo nebula magis è signum serenitatis, q̃ pluuiæ: quia nebula est quasi quædam nubes sterilis, ideſt sine pluuia: quæ est naturalis effectus nubis. Contingit tamen aliquando nebulam eleuari ipsa exhalatione vaporum: anteqũ condensentur in nubem perfectæ: & tũc nebula potest esse signum pluuiæ. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit quando in prædictis transmutationibus reperiatur. similitudo primæ causæ motionis, scilicet circulationis solis: attenditur enim quædam circulatio in prædictis trãsmutationibus, dum aqua resoluitur in vapores: qui cõdensantur in nubes: & nubes in aquam: quæ cadit in terram. Dicit ergo, quòd ista circularis trãsmutatio imitatur circularem motum solis, sed .n. permutatur ad diuersas partes cæli: puta ad septentrionem, & meridiem: & circulatio ista completur in hæc, quòd vapores ascendunt sursum, & descendũt deorsum. Sed oportet intelligere, quòd iste fluxus vaporum ascendentium, & descendentium, sit quasi quidam fluuius circularis, communis aeri, & aquæ: nam quod ex aqua resoluitur in vaporem, ad aerem attinet, quod autem nubes in aquam condensantur, ad aquã. Cum ergo sol prope existit, iste fluuius vaporum ascendit sursum: cum autem elõgatur sol, descendit deorsum: & hoc indesinenter fit secundum ordinem prædictum. Vnde concludit quòd sorte antiqui dicentes Oceanum esse quendam fluuium circundantem terram, occulte loquuntur de hoc fluuio, qui circulariter fluit circa terram: vt dictum est. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de prædictis passionibus in speciali: ostendendo differentias earum adinuicem: & diuidit in duas partes. In prima determinat de generatione illorũ, quæ manifestiorem habent causam. In secunda de generatione grandinis, circa quam est maior difficultas: ibi, {Ir autem aqua.} Circa primum duo facit: primo determinat de pluuijs dicens quòd cum humidũ aqueum eleuetur ex virtute calidi, & iterum feratur deorsum propter infrigidationem, secundũ quasdam differentias, huiusmodi passionibus aeris, dicit ſa nomina imponuntur: quia quando per modicas partes vapores inspissati in aquam cadunt, tunc dicuntur {pſecades:} ideſt guttæ: sicut alii quando contingit q̃ paruæ guttæ decidut quando vero secundum maiores partes decidunt guttæ ex vaporibus generatæ, vocatur pluuia. Secundo ibi.

h ¶ Determinat de rore: & pruina: & circa hoc tria facit: primo determinat modum generationis eorum: & dicit, quando ros, & pruina contingunt ex hoc, quòd de die, sole existente super terram, aliquid euaporat ex humido aqueo propter solis calorem: quod quidem euaporat, & non multum suspenditur: vel eleuatur super terram: propter hoc, quòd ignis, ideſt calor eleuans huiusmodi vaporem est parum in comparatione ad humorem aqueum: qui eleuatur: & ita cum de nocte infrigidatus fuerit aer, inspissatur ille vapor eleuatus de die: & cadit in terram: & vocatur ros: vel pruina: vt ita se habeat accessus solis, & recessus, secundum motũ diurnum, ad generationem roris, & pruinæ, secundum quod se habet ad generationem pluuiæ secũdum motum proprium: secundum q̃ accedit, & recedit æstate, & hyeme. Secundo ibi.

i ¶ Ostendit differentiam eorum, dicens, quòd pruina fit quando vapor prius congelatur, quàm condensetur in aquam: & propter hoc fit in hyeme: & hyemalibus locis, ideſt in frigidis locis. Sed ros fit quando vapor inspissatur in aquam: neque est tantus æstus, quòd vapor eleuatus deficeret: neque est tantum frigus, quòd vapor congeletur: & ideo oportet quòd fit, aut in tempore,

Quæ autem exhalatio ex aqua ortum habet, vapor est: at quæ ex aere in aquam mutatur, nubes: nubisque eius, quæ in aquam concreuit, excrementum, nebula. Ideo æquiserenũ potius est signum, quàm aquarum. Est enim nebula veluti sterilis nubes.

Orbis autem hic sit, qui Solis orbem imitatur: sinuel enim, & ille ad Ltera, & hic sursum, & deorsum conuertitur, atque hunc fluminis instar sursum deorsumque in orbem fluentis, quod aeris & aquæ commune sit, intelligere oportet. Nam cum sol propius adest, uaporis fluuius sursum fluit: cum autem abest, aquæ fluuius descendit, & hoc quidem continenter atque ordine efficitur. Quare, Oceanum ueteres (siquidem obscure loquebantur) forte, hunc ipsum fluuium, qui terram circumfluit, esse dicerent.

Cum autem humor, caloris ui sursum semper cuehatur, & refrigeratione in terram rursus feratur: affectionibus differentijsque eius nonnullis nomina propria posita sunt. Cum enim exiguis partibus fertur, gutta: cum plenioribus, imber uocatur.

Eius autem uaporis, qui interdiu educitur, quicquid ob caloris sursum ferentis paucitatem, item aquæ sublatæ cõparatione in sublime non tollitur, rursus, cum noctu refrigeratum fuerit, delatum, ros & pruina nuncupatur.

Pruina quidem cum uapor ante conglaciauerit, quàm rursus in aquã concrescat. Fit autem hyeme, & magis in locis brumalibus. Ros uero, cum in aquam uapor concreuerit, nec tepor eiusmodi est, ut id, quod in sublime elatum est, excoquat: nec tale frigus, ut uaporem gelet, propterea quod, aut locus calidior sit, aut tempus. Ros enim in cæli temperie locisq; tẽperatis magis gignitur, pruina cõtra, ut dictũ est. Siquidẽ cõstat aqua

Est autẽ quę quidẽ ex aqua exhalatio, vapor: quæ autem ex aere in aquam, nubes: caligo autem nebulæ, decidentia eius, quæ in aquam concretionis: ꝓpter quod signũ magis ẽ serenitatis, quam aquarum. Est .n. caligo velut nebula sterilis.

f Fit autem circulus iste imitans solis circulum. simul enim ille ad plagas permutatur & iste sursum, & deorsũ. Oportet autem intelligere hunc, velut fluuium fluentem, circulum, sursum & deorsum, communẽ aeris & aquę. Prope quidem .n. existẽte sole vaporis sursũ fluit fluuius, elongato autem deorsum, aquæ. Et hoc indesinens vult fieri secundum ordinem. Quare si quidem enigmatizabant Oceanum priores, forte vtique hunc fluuium dicebant: circulariter fluẽte circa terrã.

g Eleuato autem humido semper propter calidi virtutem, & iterum lato deorsum propter i frigidationem ad terram. proprie nomina passionibus imponuntur, ex quibusdã differẽtijs ipsarũ, cum quidam .n. secundum modica feratur, psecades, quando autem secundum maiores partes, pluuia vocatur.

h Ex eo autẽ, ꝙ de die euaporat, quantũ non suspensum fuerit, propter pancitatẽ sursum ducentis ipsum ignis, ad eam, quę eleuatur, aquã iterũ deorsum latũ, cũ infrigidatũ fuerit nocte, vocatur ros: & pruina.

i Pruina quidem quãdo vapor congelatur priusquam in aquã condensetur iterum. fit autem in hyeme, & magis in hyemalibus locis. ros autem cum concretus fuerit, in aquam vapor, & neque sic fuerit æstus, vt ex siccetur sursum ductus, neque sic frigus, vt congeletur vapor ipse, propterea ꝙ aut locus calidior. aut tempus: fit enim ros magis ĩ tẽperie, & in tẽperatis

tempore, vt in loco calidor quia ros semper fit in tempore tẽperato: & ꝓ locis temperatis: sed pruina, sicut dictum est, fit in tempore, & loco magis frigidis: cum enim vapor sit calidior aquæ, qui adhuc est in eo aliquid de calore eleuante, maior frigiditas requiritur ad congelationẽ vaporis, quàm aquę, & sic pruina nunquã fit nisi in magno frigore. Deinde cum dicit.

K ¶ Ostendit qualiter existente aere dispositio fit ros: & pruina: & primo ostendit hoc communiter quãtum ad vtrunque: secundo specialiter de rore: ibi, {Fit autem ros vbique.} Circa primum duo facit: primo ostẽdit quod proponit: secundo ponit quoddam signum prædictorum: ibi. {Signũ autem.} Dicit ergo primo, quòd tam ros quàm pruina fiunt cum aer fuerit serenus: absque nubibus & pluuia: & trãquillus absque vento: quia si non sit serenus, non possunt eleuari vapores de die: propter defectum caloris: si autem non fuerit tranquillitas, vento flante, non poterunt vappres condensari: vt generetur ros. Nam ventus commouendo aerẽ impedit congregationem aquarum. Deinde cum dicit.

l ¶ Manifestat per signum quod suppositum fuit de generatione roris: & pruinæ: & dicit, quòd signum huius ꝙ ros, & pruina causentur ex hoc, quòd vapor non longe eleuatur a terra, é hoc, quòd in montibus non fit pruina: cum tamen ibi magis videatur fieri propter loci frigiditatẽ. Huius ergo sunt duæ causæ: vna quidem, quia vapor ex quo generat ros, & pruina, eleuatur ex locis infimis, & humefactis, ex quibus multi vapores generantur, & eleuantur, unde caliditas, quæ eos eleuauit, non potuit eleuare eos ad multam altitudinẽ, quasi portans onus, quod excedit suam virtutem, sed prope loca infima dimittit calor vapores, & cedit ros, & pruina: vnde in montibus altis pruina esse non potest. Secunda autem causa est, quia aer superior excędens montes, sicut supra dictum est, fluit quasi tractus ex motu cæli: & ideo suo fluxu dissoluit adunationem huiusmodi vaporum: quæ est causa roris, & pruinæ: plus autem de motu requiritur ad multam materiam vaporosam disgregandam, quàm disgregandam paruam: materia autem, congregat illũ, & sic ex cõgregatione calidi, vigoratur effectus eius: & ideo magis resoluit vapor: & hoc non tm̃ in Ponto accidit: sed in alijs locis videt fieri frequenter, qa putei magis vaporãt flatibus ventis borealibus, q̃ australibus: pp calorem congregatum ex frigore interius: sed tamen in alijs locis, frigiditas boreæ extinguit caliditatem vaporum, antequam aliqua multitudo possit adunari ad generationem roris: sed quando fiunt

calidiorem uaporem esse, propterea quòd ignem, a quo educitur, adhuc retineat, ita ut maiori frigore congeletur.

Sereno autem & tranquillo cælo ambo oriuntur. Serenum enim nisi sit, nihil euehetur, nec uentus si flauerit, poterit concrescere.

At uero hæc fieri, quòd non procul uapor efferatur, hinc perspici licet, quòd in montibus pruina non fiat. Ac causa quidem hæc una est, quòd ex locis cauis & humidis euehitur. Itaque calor, qui euehit, tanquam maius onus ferens, quam uires eius ferre possint, in locum longe editum attollere non potest, sed in proximo rursus dimittit. Altera est, quòd aer in locis excelsis diffluit, qui eiusmodi concretionem dissoluit.

Fit autem ros ubique Austrinis flatibus, non Aquilonijs, præterquam in Ponto. ubi contra, Aquilonijs gignitur, Austrinis non item.

Causa autem similis est, atque ea, cur cæli temperie gignatur, bruma minime. Auster enim temperiem facit, Aquilo autem, quandoquidem frigidus est, brumam. Ideo frigoris ui aspirationis calorem extinguit.

At in Ponto non eam Auster affert temperiem, ut uapor gignatur: Aquilo uero frigore undequaque circunstans calorem colligit. Ita ut amplior factus, magis uaporet. Quod in locis extra Pontum licet uidere: Putei enim Aquilonijs magis quam Austrinis flatibus uaporant. Sed Aquilonij ante restinguunt, quàm multitudo aliqua concrescat. Austrinis autem aspiratio colligi permittitur.

m Fit autem ros vbique australibus, non borealibus, præterquàm in Ponto, ibi autem contrarie, borealibus quidem .n. fit, non australibus.

n Causa autem similiter, sicut quia temperie quidem fit, hyemę autem non fit: Auster quidem temperiem facit, Boreas autem hyemem: frigus enim: quare ex hyeme exhalationis extinguit caliditatem.

o In Ponto autem Auster quidem non sic facit temperiem, vt fiat vapor, Boreas autẽ propter frigiditatem antiparistasim faciens, calidum cõgregat, quare plus vaporat magis. Sæpe autem hoc & in exterioribꝰ locis ẽ videre factum, vaporãt enim putei borealibus magis, q̃ australibus: sed borealia quidem extinguunt anteq̃ constet aliqua multitudo, in australibꝰ autem finitur congregari exhalatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

venti australes, non impeditur congregatio vaporum: vt gene F retur ros. Sed in Ponto etiam aliquando propter boreā extinguitur calor vaporum: & impeditur eorum eleuatio: sed aliquando propter multitudinem frigoris, multum de calido includitur intra terram: & fit multa exhalatio vaporum: ita quòd ad modicum tempus resistit frigiditati aeris: donec congregetur tantum, quòd sufficiat ad generationem roris.

p ¶ Postquam philosophus determinauit de generatione pluuiæ, roris, & pruinę, hic incipit determinare de generatione grādinis: & circa hoc tria facit: primo ostendit locum generationis grandinis: secundo enumerat q̄dam accidentia circa grandinem: quæ faciunt difficultatē circa generationem ipsius. ibi, {Oportet autem accipere:} Tertio assignat causam generatiōis eius. ibi, {In his quidem igitur.} Dicit ergo primo, quòd licet vapor congeletur in hoc aere vicino terræ: tamen aqua nō coagulatur hic ad generationem grandinis, ficut coagulātur in loco nubium: ex illo enim loco veniunt tria corpora insp̄issata propter infrigidationem: scilicet aqua pluuiæ, & nix, & grādo: sed duobus horū corporum quædā p̄portionalia fiunt in loco inferiori vicino terræ: quæ ex eisdē causis generātur: sed differunt a pluuia, & niue secundum magis, & minus, prout scilicet citius, vel tardius fit generatio, & secundum multitudinem, & paucitatē: Nix enim, & pruina, proportionaliter sūt idem: & similiter pluuia, & ros: sed differunt secundum multum, & paucum: quia pluuia fit ex multo vapore infrigidato: huius autem multitudinis causa est, & locus magnus, & spatiosus, & multum tēpus, in quo vapor adunatur, & colligitur, & multus etiam locus ex quo colligitur. Quia enim in alto generātur pluuię, ex multis partibus illue concurrunt vapores: ros autem habet paucum de vapore: quia tempus in quo colligitur est paucum: consistentia enim illius vaporis est ęphi

p Ipsa autem aqua non coagulatur hic: quemadmodū in circa nubes loco. Inde enim tria veniunt corpora cōstantia propter infrigidationē: aqua, nix, & grando horū autem duo quidem proportionabiliter, & pp easdem causas fiunt his, quæ in G ferius, differentia secundū magis, & minus, & multitudine, & paucitate. Nix.n. & pruina idē & pluuia & ros, sed hoc quidē multū, hoc autē paucū. Pluuia, quidē n. ex multo vapore fit infrigidato, huius autē causa, & locus multus, & tēpus existens, i quo colligitur, & ex quo: paucū autem ros, ephimeros enim consistētia, & locus paruus, manifestat autē generatio existēs velox: & parua multitudo. Similiter autē & pruina, & nix: H cum .n. congeletur nubes, nix est, cum autē vapor, pruina: pp quod aut tēporis, aut regionis signum est frigidæ. Non .n. vti que coagularetur adhuc multa in existente caliditate, si nō superinceret frigus: in nube .n. adhuc inest multū calidū residuū ignis, qui euaporare fecit ex terra humidū. Grando autē quidem fit ibi: in ꝓpinquo aūt terræ vaporante hoc deficit: quemadmodum.n. diximus: vt quidē ibi nix, hic fit pruina: vt autē ibi pluuia, hic ros: vt autē ibi grando, hic non correspondet simile: causa autem cum dixerimus de grandine erit manifesta.

Ipsa autem aqua non concrescit, ut in nubium loco. Inde enim tria corpora frigore concreta proficiscuntur, aqua, nix, & grando. Quorū duo proportione bis, quæ in loco inferiori fiunt, respondent, & iisdem de causis, quibus ea generantur, sed intensione ac remissione, multitudine item & paucitate differunt. Nix enim & pruina, idem sunt. Item pluuia & ros, sed aliud multum est, aliud paucum: pluuia enim ex multo refrigerato uapore generatur. Cuius rei causa est loci & temporis, in quo & ex quo colligitur, magnitudo. Quod autem paucum est, ros est. Vnius enim diei concreto est, & locus paruus. Quod etiam procreatione, quæ celeriter existit, & multitudine exigua indicatur. Similis pruinæ & niuis ratio est. Nam cum nubes conglaciata fuerit, nix est: cum autem uapor, pruina. Ideo aut regionis, aut tempestatis frigidæ signum est. Nisi etiam frigus euicisset, non conglaciasset, eum multus etiam calor intus extaret. Si quidem in nube multus calor adhuc inest, qui ignis reliqua pars est, quo humor e terra secretus est. Grando autem illic quidem generatur, sed in uaporum loco terræ proximo deficit. Vt enim diximus: quemadmodum illis nix, ita, & hic pruina: & ut illic pluuia, ita hic ros oritur, ut uero illic grando, ita hic simile non redditur. Cuius causa perspicua erit, cum de grandine dixerimus.

LECTIO XV.

OPortet autem accipere simul: & accidētia circa generationē ipsius: quæque non seducentia: & putata esse rationabilia. Et quidē enim grando cristallus: coagulatur autē in hyeme aqua, grandines autem fiunt veré & autumno maxime: deinde aūt & tēpore fructuū: hyeme autem rarius: & quādo minus fuerit frigus: vniuersalitet autem fiunt: grandines quidem in temperationibus locis, niues autem in frigidioribus locis.

Tractatus tertij: libri primi: in quo determinatur de grandine. Cap. II.

K *Vmenda autem etiam ea sunt, quæ in eius ortu euenuiunt, partim quæ non fallunt, partim quæ præter rationem uidentur. Grando enim glacies est, aqua autem hyeme gelatur, fiuntque grandines uere & autumno maxime, deinde & fructuum prouentus tempore: hyeme uero rarius, idque cū minor est uis frigoris. Omninoque in locis temperatioribus grandines, in frigidioribus niues generantur.*

LECTIO. XV.

PRoponit a quædam accidentia q̄ accidunt circa grandinē, & faciunt difficultatem circa generationem ipsius: & proponit duas difficultates circa generationem ipsius: secundam ponit, ibi. {Incōuenies autem.} Dicit ergo primo, quòd oportet accipere ea quę accidunt circa generationem grandinis, q̄ putantur esse rationabilia: & non sunt falsa: & primo proponit, quòd grando est sicut christallus quidā, idest, aqua vehementer congelata: & proponit iterum, q̄ aqua maxime congelatur in hyeme: ex q̄ bus videtur sequi, q̄ grando maxime fiat in hyeme: sed contrarium videtur accidere: quia grādines maxime fiunt in vere, & in autumno, & primo in tempore fructuum, idest in æstate: & circa principiū autumni: minus autem in hyeme, & tūc quādo fuerit minus, & frigus hyemis, & vniuersaliter grandines fiunt in locis magis temperatis, niues autem in frigidioribus locis, & temporibus.

poribus. Vide & grandines, in quibus apparet maior congela A tio, magis deberent fieri locis, & temporibus frigidis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit secundā difficultatem, & circa hoc tria facit: Primo, difficultatem ponit, & dicit, quòd inconueniens videtur, quòd aqua congeletur superius, quia nō potest congelari antequam sit facta: neque postquam est facta remanere congelata, & eleuata: quoniam statim cadit. Vnde non videtur, quòd possit dari tempus, in quo congeletur ad generationē grādinis. Secūdo ibi.

c ¶ Ponit quandam apparentem solutionem huius difficultatis: posset enim aliquis dicere, quòd aqua diuisa in partes minimas, remanet in aere quasi ei commista: & nō cadit statim: sed immoratur in aere, per hūc modum accidit, quando cadunt p̄secades: de quibus supra dictum est. Et simile est etiam de auro respectu aquæ: quæ ita se habet ad terram, sicut aer ad aquam: frequenter enim aurum, vel terra supernatat aquæ propter paruitatem partium, sed si congregarentur illæ partes terræ, vel auri, caderent sub aqua. Vnde congregatis partibus aquæ, quæ residēt in aere, fiunt magnæ guttæ: & sic deorsum feruntur p̄secades: & ita posset aliquis dicere quòd aqua insidens aeri, congelaretur ad generationem grandinis. Tertio ibi.

d ¶ Excludit dictam solutionem dicens, quòd non contingit fieri in grandine, sicut contingit in p̄secadibus, quia partes aquæ congelatæ, si essent paruæ, non possent vniri, vt facerēt aliquod magnum, sicut est grando, sicut continuātur partes aquæ humidæ existētis: quia duriora, vt sunt congelata, non ita adunantur, sicut humidiora. Vnde oporteret, quòd tanta aqua, quanta est magnitudo grādinis sursum maneret in aere non cadens: q̄ patet: quia non eēt tanta post cōgelationem, si nō fuisset tāta ante cōgelationē ex multis. n. paruis, nō possunt fieri multa magna continua, sed q̄ tanta aqua sursum maneat non cadens videtur impossibile.

e ¶ Assignat causam generationis grandinis: & primo ponit opinionem: aliorum secundo opinionem propriam: ibi {Sed quoniam videmus.} Circa primum duo facit: Primo proponit opinionem aliorum, & dicit, quòd quibusdam videtur, quòd cum nubes fuerit ex magno calore impulsa in superiorem locum, qui est valde frigid⁹, ex eo q̄ ibi desinunt radii refracti a terra, aqua veniens ibi coagulatur propter frigiditatem loci: & ideo in æstate in regionibus calidis fiunt grandines: quia magnus calor multum impellit nubes in superiorem locum sursum longe a terra. Secundo ibi.

f ¶ Impugnat prædictam positionē tribus rationibus, quarum prima est, quòd videmus in altis mōtibus nou fieri grandines, quod tamen oportebat, si per elevationem vaporis in locum multum altū generarentur grandines, sicut etiam videmus in montibus altis fieri niues, quæ generanē in alto. Secundā rationē ponit ibi. g ¶ Et dicit, quòd sæpe visæ sunt nubes quæ feruntur prope terrā cum multo sono, ita vt quidam audientes cadentes terrēatur: acsi aliquod maius futurum portendatur: aliquando etiam talibus nubibus visis prope terrā sine sono, sit multa grando, incredibilis magnitudinis, & figurę non rotundæ. Hoc autem scilicet q̄ grando non sit figuræ rotundę, & quòd sit magnæ quantitatis, accidit ex hoc, q̄ congelatio grādinis est facta prope terrā, & ideo parvo tempore sit motus ipsius, quia si multo tempore fieret: diminuta fuisset quantitas grādinis, & figura fuisset facta rotunda: motu dissoluente præcipue partes angulares, fortius diuidentes aerē & magis ei resistentes. Non ergo verū est, quòd generatio grandinis sit multū longe a terra: Tertiā rationem ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd necesse est, q̄ magnitudo grandinis contingat ex fortitudine causæ coagulationis grandinis: quia grando est quoddam congelatum: sicut christallus, vt est cuilibet manifestum. Sed magnitudo

Illud etiam absurdum est, aquam in supero loco congelari, cum nec congelari ante possit quam oriatur, nec ullo tempore sublimis pendere.

At neque ut guttæ, quæ per superū C locum ob paruitatem uehuntur, in aere uersatæ (quemadmodum enim in aqua, terra & aurum ob partium exiguitatem sæpe innatant, sic & in aere aqua) paruisq; multis coheuntibus, magnæ deferuntur: ita in grandine fieri hoc potest.

Nanque gelu concreta sunt, non coalescunt, vt humida. Perspicuum itaque est, tantum aquæ in supero loco permansisse: non enim tanta fuisset congelata. C

Quibusdam itaque huius affectionis: & procreationis causa hæc uidetur esse, & cum nubes in superum locum, qui quod radiorum e terra reflexiones ibi desinat, paulo frigidior est, pellitur, ubi illuc peruenerit, aqua geletur. Ideo æstate magis & locis tepidis grandines fieri, quod calor longius a terra nubes repellat.

At in locis admodum editis, grandines generari minime cōtingit: quod tamen oportebat, perinde ac niuem in excelsis locis gigni conspicimus. D

Nubes præterea tam uehementi somitu prope terram ferri sæpius uisum est, ut audientibus & uidentibus terror incuteretur, quasi maius quippiam futurum esset. Interdum etiam absque sono eiusmodi conspectis nubibus multa grando, & magnitudine incredibili, & figura non rotunda existit, propterea quòd multo tempore non deferatur, quasi prope terram facta sit gelatio, non ut illi inquiunt. E

Atqui necesse est ab eo, quod gelationis causa maxime est, magnas grandines effici. Grando enim glacies est, Atque hoc cuiuis constat. Magnæ autem sunt quæ figura non

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnitudo grandinis maior est in grandinibus, quæ non sunt rotundæ, ex quo potest concludi: quòd grandines, quæ non sunt figuræ rotundæ, habeant fortem causam congelationis, sed hoc, quòd grando non sit figuræ rotundæ, est signum, quòd sit congelata prope terram, quia si venirent de longe circumquaque essent attritæ, propter motum a loco in quo, & sic essent figuræ rotundæ: & magnitudine minores. Vnde concludit, ꝙ coagulatio grandinis non accidit propter hoc, ꝙ vapores compellantur in locum frigidum suprem um, multum remotum a terra. Deinde cum dicit.

i ¶ Assignat causam generationis grandinis, in quo, primo excludit vnam difficultatem superius motã, secundo excludit aliã, ibi ¶ Accidit autẽ hoc. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ per experimẽtum videmus, quòd calidum, & frigidum sua contrarietate circunstant seinuicem, & aggregant: & hoc manifestũ est in terra. Nam in æstu interiora terræ sunt frigida, propter hoc, ꝙ caliditas aeris frigiditatem terræ circunstat, vnde congregatur interius, econuerso autem tẽpore frigoris interiora terræ sunt calida, propter hoc, ꝙ frigus concludit interius calorem, qui erat in terra, & in de est, ꝙ aqua fontiũ in æstate est frigida, & in hyeme calida: Et hoc oportet putare fieri, etiam in superiori loco. Vnde in tempore calido, frigidum contrarietate calidi circunstantis inclusum: vehementius operatur vnde aliquãdo valde cito ex nube facit aquam, & propter hoc, multo maiores guttæ fiunt in calidis diebus, q̃ in hyemæ & aquæ pluuiæ fiunt lubricæ, ideſt violentiores, quæ quidem magnitudo, & violentia, accidit ex eo: ꝙ quasi tota simul descendit pluuia, quod accidit propter celeritatem congelationis. Et sic contrarium accidit ei, quod Anaxagoras dicebat: volebat. n. hoc accidere, quando vapor ex quo generatur pluuia, ascendit in aerem valde frigidum, sed nos econuerso dicimus ꝙ hoc accidit: cum vapor descendit in aerem calidum. Sic igitur ex calido circunstante frigidum, & congregante ipsum, fiunt magnæ guttæ pluuiarum, & violentæ: sed cum frigidum magis congregatur, concluſum

sunt: quæ figuris non rotũdæ, hoc aũt signum est, ꝙ sit congelata prope terram, late enim de longe, propter fieri de longe, circum attritæ fiũt, figuræq; rotundę, & magnitudinis minoris, ꝙ quidẽ igitur nõ expropellendi in superiorem locum frigidũ coagulatio accidit: palã.

i Sed quoniam videmus, ꝙ sit antiparistasis calido, & frigido inuicẽ, propter quod in æstibus frigida inferiora terræ, & calida in gelu, hoc oportet prę sentire & in eo qui sursum fieri loco. Quare in calidioribus tẽporibus antiparistasim passũm intra frigidũ, & propter eã quę in circuitu caliditatem, aliqñ quidẽ cito aquã ex nube facit, propter quod & guttæ multo maiores in calidis fiunt diebus quàm in hyeme, lubricę. n. qui dem dicuntur, cũ subito simul totæ, magis subito aũt propter celeritatẽ coagulationis, hoc autem fit ipsum contrariũ quẽ admodum vt Anaxagoras dicit, hic quidem. n. cum in frigidũ aerem ascẽderit, ait hoc pati, nos autẽ cum in calidum descenderit & maxime cum maxime, cum aũt adhuc magis antiparistasim patiatur intus frigidum ab exteriori calido, aquã autem faciens, coagulauit, & fit grando.

K Accidit autem hoc, cum citius fuerit coagulatio, quàm aquę latio deorsum. Si enim fertur quidem in tanto tempore, frigiditas autem vehemens existens in minori coagulauit, nihil prohibet eleuatam congelari, si in minori fiat tẽpore coagulatio, quàm quæ deorsum latio. Et quanto vtique propinquius, & magis subito fiat coagulatio, aquæ lubricæ magis fiunt: & guttæ, & grandines maiores: propterea quòd breui ferantur loco, & non crebræ guttæ, quæ magnę cadunt: propter eandem causam.

F ab exteriori calido, non solum subito condensãtur nubes in aequam, sed vlterius aqua congelatur ex vehementi virtute frigiditis incluſi, & sic fit grando. Vnde patet solutio primæ difficultatis, quare scilicet aqua congelatur in grandinem, magis tempore æstatis, quàm hyemis. Deinde cum dicit.

constant rotunda. Quo declarato, ꝙ prope terram concrescere. nam quæ e longinquo feruntur, quòd per longum spatium ferantur, undique corrasæ rotundæ fiunt, & magnitudine minori. Perspicuum igitur est, pulsu in superum locum frigidum congelatione non fieri,

Quoniam autem calorem & frigus sese undique vicissim coercere & comprimere conspicimus (qua de causa subterraneæ loca tum calidis tempo ribus frigida sunt, tum gelidis calida) hoc ipsum fieri in supero loco censendum est. Temporibus itaque calidioribus frigus calore ambiente introrsum undique compulsum, interdum quidem aquam ex nube celeriter facit, interdum grandinem. Quocirca & guttæ diebus tepidis, quàm hyeme multo maiores, & aquæ impetuosæ magis gignuntur, Magis autem impetuosæ fiunt, cum magis coacerutæ: magis uero coacerutæ ob densationis celeritatem. Atque hoc contra quàm Anaxagoras inquiat, euenit. Ille enim ita affici ait, cum in frigidum aerem ascenderit: nos autem, cum in calidum descenderit, & maxime, cum maxime. Cum autem frigus a calore exteriore circunstante introrsum magis compressum fuerit, mox ubi aquã genuit, conglaciat, efficiturq; grãdo.

Hoc autem accidit, cum gelatio celerior fuerit, quàm aquæ in inferum locum delatio. Nam si tanto temporis spatio deorsum feratur, frigus autem vehemens breuiori conglaciet, nihil prohibet, tum cum suspensa est, gelari, si gelatio minori tempore efficiatur, quàm deorsum latio. Quo uero propior, & magis collecta gelatio fuerit, eo impetu maiore aquæ decidunt, & guttæ grandinesque maiores, propterea quòd per breue spatium ferantur; nec densæ eæ, quæ magnæ sunt, ob eandem causam guttæ cadunt. Rarius autem sit æstate, quàm uere & autumno: quam quam magis quam hyeme, aer enim æstate est siccior, qui uere adhuc est humidus: autumno uero iam humescit.

K ¶ Soluit secundam difficultatem. & circa hoc tria facit: primo soluit difficultatem, secundo assignat rationem de tẽpore generationis grandinis, ibi, ¶ Minus autem æstate, tertio, ponit quoddam conferens ad celeritatem generationis grãdinis, ibi, ¶ Confert autem. Fuit autem secunda difficultas ex hoc, quòd non videbatur posse dari tempus, in quo superius aqua congelaretur in grandinem, quia statim dum aqua generatur, cadit, & antequam generetur, congelari nõ potest. Ad soluẽdam igitur hãc difficultatem dicit, ꝙ generatio grandinis accidit, quãdo est velocior aquę congelatio, propter virtutem frigoris aggregantis, quàm motus aquæ pluuiæ deorsum. Et ꝙ hoc sit possibile, ostendit, cum enim omnis motus localis sit in tempore, manifestũ est, ꝙ in aliquo determinato tempore aqua pluuiæ fertur deorsum. Contingit autẽ, ꝙ in minori tempore frigiditas, propter suam vehementiam, congregat aquam, quàm sit tẽpus descensus eius, vnde nihil prohibet si congelatio fiat in minori tẽpore, quàm motus deorsum aquę si frigidũ exiſtat fortius, & vehemens, & hinc est, ꝙ quãto propinquius nobis sit generatio aquæ, vel grãdinis, tanto magis subito congeletur, calido existente fortiori prope terram, & vehementius expellente, & concludente frigidum, & ideo oportet, quòd & aquæ pluuiæ fiant violentiores: & tãm guttæ pluuiarum, quàm grandinum sint maiores: propter hoc, ꝙ ꝙ minus spatiũ ferũtur: & minus ex eis dissoluitur: illæ autem guttæ: quæ cadunt magnæ, non sunt crebræ, propter eandem causam, quia enim subito, & simul congelantur in magnas, non in multas partes diuiduntur: & subito etiam cadunt, sicque materia pluuiæ, & grandinis, non tam spissim cadit. Deinde cum dicit.

Assignat

l ¶ Assignat rationem de tempore generationis grandinis, & dicit, quòd minus cadunt grandines æstate, quàm in vere, & in autumno, sed magis quàm in hyeme, ideo autem minus in æstate, quia citius est siccior, in vere autem est adhuc humidũ, propter hyemem precedentem: & in autumno iam incipit humectari, & sic in æstate non est tanta materia vaporum humidorum ad generationem grandinis, sicut in vere, & in autumno, licet sit maior calor in hyeme aũt licet abundet materia, deficit tamen calor, qui sit potens cõcludere frigidum ad generationem grandinis. Fiunt etiam grandines tẽpore maturationis fructuum, & in fine æstatis, propter eadem causam, quia tũc calor adhuc viget, & etiam aeria incipit humectari. Deinde cum dicit.

m ¶ Quia difficultatem superius motã soluerat, propter velocitatem generationis grandinis contingentem ex vehementia frigoris, ponit hic aliud ad celeritatem eandem conferens, & dicit, ꝙ quòd confert ad celeritatẽ coagulationis, quòd aqua fuit præcalefacta, adiuuante materia vaporosa calidita tem tẽporis, & ideo citius infrigidatur, quia frigus vehementius agit in ipsam, & potest intrinsecus pernare aquam rarefactam per calorem, & ideo multi, cum volunt infrigidare calidam aquam ponũt eam ad solẽ primo. Etilli etiam qui piscantur in regione Ponti, cum fecerint habitacula tempore glaciei ad venandum pisces, quos venãtur scindentes glaciẽ fluuiorum, uel maris, circumsundunt aquã calidam calamis, quibus venantur, vt citius coagulet ur, & sic vtuntur glacie, quasi plumbo, vt calami firmiter quiescant. Sed & in regionibus, & in tẽporibus calidis, aqua calida fit cito frigida, eo quòd cito infrigidatur propter prędictam causam, & ideo in Arabia, & Aetiopia fiũt pluuiæ æstate, & nõ hyeme, quia scilicet vapores cito infrigidantur ex contrarietate calidi circunstantis, cum regio illa sit valde calida. Vltimo autem epilogat quę dicta sunt & est planum in litera.

Minus autem æstate fit, quàm vere, & autumno magis autem quam hyeme, quia siccior aer æstate, in vere aũt adhuc humidus: in autumno aũt iam humectat. Fiunt aũt: quemadmodũ iã dictũm est, & in maturationẽ fructuum grandines, propter eandem causam.

m Confert autem adhuc ad celeritatẽ coagulationis; & præcallefactam esse aquã, citius. n. infrigidatur, propter qđ multi cum calidã infrigidare cito voluerint, ad solem ponũt primo. Et qui circa Pontũ, cum in glacie habitacula fecerint, ad piscium venationẽ, venantur. n. decidentes glaciẽ, aquam calidam, calamis circumfundunt, propterea, quòd citius coagulatur, vtuntur. n. glacie, quasi plũbo, vt quiescant calami. Calida aũt fit cito constãs aqua: in regionibus & in tẽporibus calidis. Fiunt aũt & circa Arabiã, & Aethiopiam, æstate aquæ nõ in hyeme, & hæ vehementes, & eadem die sæpe. propter eandẽ causam cito. n. infrigidãtur antiparistasi: quæ fit propter calidam esse regionẽ valde. De pluuia quidem igitur, & rore, & nive, & pruina, & grandine propter quã causam fiũt, & quæ natura ipsorũ est, dicta sint tãta.

LECTIO XVI.

DE ventis autẽ, & omnibus spiritibus, adhuc aũt de fluuijs, & mari dicamus, primo & de his dubitantes ad nosipsos, sicut enim & de alijs, sic & de his, nihil accipiemus dictum tale, quod non & quilibet dicat vtique.

b Sunt autẽ quidã, qui aiũt vocatum aerem motũ quidem, & fluentem, ventum esse, consistentẽ aũt eundẽ hunc iterũ nubem, & aquã, tanquàm eadẽ natura existẽte aquę & spiritus, & vento existẽte motu aeris. Propter quod & eorum, qui sapienter uolunt dicere, quidam vnũ

LECTIO XVI.

OStquam Philosohpus determinauit de his, quæ generantur ex alro ab exhalatione humida, hic determinat de his quæ generantur in terra ex eadem materia, scilicet de fontibus, & fluminibus: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de causa generationis fluuiorum: in secunda de duratione eorum, ibi, {Non super eadẽ loca. Circa primum tria facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quòd est de ventis, & omnibus, quę ex vẽtis causantur, & de fluuiis & de mari, de quibus hoc ordine dicetur, quòd primo proponemus dubitationes ad nos ipsos, & postea declarabimus veritatem ad nosipsos, & non ad alios, quia de talibus nihil accipiemus dictum ab aliis, quod non quilibet posit dicere, tam facilia sunt dicta eorum, & ideo nõ multũ curabimus ea. Secundo ibi.

Quin etiam interdum fructuum prouentus tempore, grandines (vt dictum est) fiunt.

Ad gelationis autem celeritatem aqua ante excalfacta aliquid confert. Celerius enim refrigerantur, ideo multi, cum refrigerare celeriter uoluerint, Soli primum eam exponunt. Ponti etiam accolæ, cum in glacie domos extruunt, ad piscium uenationem (uenantur enim glacie perfracta) aqua calida arundines perfundunt, propterea quod celerius geletur. Nam glacie pro plumbo utuntur, ut immotæ arundines consistant, Quæ autem calidis temporibus, & locis concrescit aqua, cito incaleſcit. Aestate etiam, non hyeme, tum in Arabia, tũ in Aethiopia pluuiæ oriuntur, & illæ quidem uehementiores, & eadem die sæpius, ob eandem causam. Cuo enim refrigeratur propter antiperistasin, quæ ob loci uehementem calorem existit. De pluuia igitur & rore, & niue, & pruina, & grandine, quam ob causam fiant, & quæ natura eorum sit: hæc sint dicta.

Tractatus quarti, libri primi: in quo determinatur de generatione Fontium, & Fluuiorum.
Cap. 1.

DE uentis aũt et omnibus flatibus, atq; etiam de fluminibus & mari dicamus, de his quoque primum aduersus nos ipsos dubitantes. Vt enim & de alio quouis, ita etiam de his nihil traditum accepimus, qđ nõ uel quiuis diceret.

Sunt autem quidam, qui aiunt id, quod nuncupatur aer, cum mouetur, & fluunt, uentum esse: id ipsum uero cum rursus cogitur, nubem & aquam, perinde ac aquæ & flatus eadem natura sit, aerisque motionem uẽtum esse. Quapropter nonnulli scite dicere uolentes, uentos omnes uentum unum esse inquiunt: quod accidit ut uniuersus aer qui mouetur, unus &

1 Sed cum videamus, quòd ventus, & flatus, & spiritus, & aer, & aqua, & fluuius, & mare, & fons, & omnia huiusmodi, sint de genere vnius, scilicet de genere corporis, quod dicitur aer, dum fluit, & mouetur est ventus: dũ autem constat, & inspissatur, est nubes: & aqua, ac si eadẽ natura sit aquæ, aeris, & vẽtus: & nihil aliud sit ventus, quàm aer, & aqua. Et quia aer totus est vnus, ideo quidam volẽtes multum sapienter loqui, dixerunt, quòd non est nisi vnus ventus, & quòd videantur vẽti differre, hoc non est nisi ex differentia locorum in quibus mouentur, quod est simile, ac si dicerent, ꝙ omnes fluuij sunt vnus fluuius, & quòd omnis aqua est vna, quod manifeste fallum est. Vnde multido hominum qui vulgariter & sine inquisitione phylosophiæ loquãtur de vẽtis, melius loquũtur quàm isti, qui sic inquirẽdo erraverunt, quia si hoc esset verũ ꝙ omnes fluuij fluerent ex vno principio, & hoc etiã posset aliquo modo esse verum, quòd omnes venti essent ex vno principio. Sed de vẽtis etiam sicut de fluuijs manifestum est, quòd id quod dixerũt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de

hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc considerare in
prio tractatu, quid
est ventus, & quomo
do generatur, & quid
mouet ipsum, & vñ
est principium ven-
torum, & vtrū opor-
teat accipere ventū
fluentem sicut ex ali
quo vase, qui tam diu
flat donec illud eua-
cuetur, ac si esset emis
sum ab aliquo vtre,
vt fabulatur Homē-
rus, aut non est ex
vno principio, sed ex
multis, vt pictores
pingunt, diuersos vē
tus emittentes ex se
principium flatuum.
Tertio ibi ·

b ¶ Inducit similes opiniones de generatione fluuiorum, propter hoc enim induxerat quod dictū est de ventis. Et circa hoc tria facit, primo ponit quorundā falsam opinionem: secundo reprobat eam, ibi {quamuis manifestum} tertio excludit quandam rationē ipsorum, ibi, {Non solum sed & talia.} Dicit ergo primo, q̄ similiter videtur qui busdā se habere de generatione fluuiorum sicut dictum est de generatione vētorum: dicunt enim, q̄ cum aqua eleuatur a terra per vaporationem, & iterum fluit deorsum, cōgregatur sub terra: & sic fluit ad generationem fontium, & fluuiorum, sicut si intelligantur exire ex aliquo magno ventre, id est ex aliqua magna voragine, vbi sit congregata multa aqua, siue ita sit, q̄ omnes fluuij fluāt ex vno principio tali, siue ex diuersis talibus principijs diuersi fluuij fluant. Et secundū hoc, aqua non generatur sub terra de nouo ad fluxum fontium, & fluuiorum, sed illa, quæ prius fuit collecta in prædicta receptacula est principiū multitudinis aquarū & fluuii. & huius signum dicebant esse, q̄ in hyeme est maior fluxus fluuiorum quàm in æstate: Et hinc assignāt causā, quare quidam fluuiorum sunt perpetui, & quidam non perpetui: quando enim propter magnitudinem voraginis tanta aiunt ventum esse omnes ventos: quia accidit & aerem motum vnum & eundem esse omnium, videri autem differre nihil differentem, propter loca, vndecunque extiterit fluens, si militer dicens, quemadmodū vtique si quis putet omnes fluuios vnum fluuium esse, propter quod melius multi dicunt sine inquisitione, quàm cum in quisitione sic dicētes. Si quidē enim ex vno principio omnes fluuii & ibi spirit', eodem mō, forsitā dicerēt vtiq; aliquid dicentes sic, si aūt similiter hic, & ibi, palā q̄ hoc leue dictū erit vtiq; mendaciū, qm̄ hoc quidē opportunā habet considerationē quid est vētus, & quomō sit, & quid mouens. & vnde principiū eorū, & primo vtrū quēadmodū ex vase oportet accipere fluētem ventū, & vsque adhuc fluere, donec vtiq; euacuetur vas, velut ex vtribus emissum, aut quēadmodū pictores pingunt, ex seipsis principiū emittentes.

c Similiter autem de generatione fluuiorum videtur quibusdam habere, eleuata enim a sole aqua: & iterum plura, congregata sub terra, fluere, ex vētre magno, aut omnes ex vno, aut alium ex alio, & non fieri aquam vllam, sed collectam ex hyeme in talia susceptacula terræ: hanc fieri multitudinem fluuiorum, propter quod & maiores semper hyeme currere, q̄ æstate: & hos quidē perpetuos, hos aūt nō perpetuos. Quorūcūq; quidē .n. pp magnitudinē vētris multa collecta aqua est, vt sufficiat, & nō prius cōsumat anteq̄ supueniat imber in hyeme iterum, hos quidē ppetuos esse in finem: Quibuscunque autem minora susceptacula, hi propter paucitatem aquæ exsicantur, antequam superueniat quæ de cœlo, euacuato vase.

d Quāuis manifestū si qs velit faciens susceptaculum poculis quotidianæ aquæ fluentis continuæ intelligere multitudinē, excedit vtiq; magnitudine, terræ molē, vel nō multū deficiet susceptā oīs fluens aqua per annū, sed palā, q̄ accidūt quidē & multa alia ī multis locis terræ.

e Non solum, sed & inconueniens, si quis nō putet propter eandē causam aquam ex aere idem uideatur. Cumq; nihil differat, cum tamen differre ob loca, unde perpetuo effluit, uideri. Qui perinde dicunt, ac si quis omnes fluuios, unum esse fluuiū existimet. Quocirca multitudo absque perscrutatione rectius his dicit, qui adhibita perscrutatione sic loquuntur. Nam si ex vno principio omnes fluerent, itemque status eodem modo, fortasse qui sic aiunt, aliquid dicerent. At si non aliter hic atque illic res habet, constat hoc illorum figmentum falsum esse. Consentanea enim perscrutatio de hoc est, quid uetus sit, & quomodo generetur, quid que sit, quod eos moueat, & unde eorum principium ducatur. Et utrum uentus quasi ex uase fluere sumendus sit, & eousq; ex illo fluere, quoad nacuit reddatur, tanquam ex utribus emittatur, an quem ad modum etiam pictores pingunt, ex se initiū emittant.

Fluuiorum quoque ortus non dissimilis esse quibusdam uidetur. Aquā enim quæ a sole sublata est, rursus cū pluit, sub terra collectam, tanquam ex magno uentre fluere, aut omnes ex uno, aut alium ex alio, nullamq; aquā generari, sed ex ea, quæ hyeme in hæc principia collecta est, fluuiorum multitudinē effici. Ideo maiores semper hyeme q̄ æstate fluere, & alios quidem perennes esse, alios nō perennes. Quorū .n. ob aluei magnitudinē aqua collecta multa est, ut sufficiat, nec antea consumatur, quam hyeme imber redeat. eos perennes semper esse. Quorum uero minora sunt receptacula, eos ob aquæ paucitatem exiccari prius uase exinanito quàm ea, quæ e cœlo defluū, superueniat.

At constat, si quis ei aquæ, quæ quotidie fluit, facto ante oculos susceptaculo, multitudinem eius considerare uoluerit, fore, ut quod aquam anno fluentem recipit, terræ molem magnitudine exuperet, aut certe parū uincatur. Atqui perspicuum est multa etiam eiusmodi, multis in terræ locis accidere.

Sed illud absurdum est, si quis nō putet ob eandem causam aquam ex aere etiam intra terram oriri, ob quā aqua congregata in hyeme sub terra, ut sufficiat ad perpetuitatē fluuii, ita quòd non deficiat aqua fluens, priusquam iterū superueniat in noua hyeme: tunc fluuius sit perpetuus vsq; in finem: si autem receptaculum sit parū tunc propter paucitatem aquæ deficit origo fluuij: quasi euacuato uase, antequā iterum fluat aqua de cœlo: & ideo fluuius non perēniter fluit. Deinde cum dicit.

d ¶ Improbat prædictā positionē, quadrupliciter: primo quidem dicens, quòd si aliquis velit præoculis cōsiderare multitudinem aquæ, quę continue fluit per fluuios per totum vniuersum, excederet totam quantitatem terræ, vel parum ab ea deficeret, si oporteret esse aliquod receptaculum sub terra, vel vnum, vel plura vnde flumina fluerēt, & sic oporteret totā terram interius esse concauam ad capiendam tantam multitudinem aquę, & hoc ipsum non sufficeret, hoc autem patet esse falsum: cum enim terra naturaliter sit in medio, & naturaliter partes tēdant ad ad medium, non potest dici, quòd terra sit tantum concaua interius ad suscipiendam aquam, licet nō sit inconueniens, q̄ in multis locis terræ, sint aliqua receptacula aquarum. Secundo ibi.

e ¶ Ponit secudam rationem, & dicit q̄ inconueniens est si quis non putet, q̄ ex aere euaporato intra terram fiat aqua propter eandem causam, propter quam fit etiam supra terrā in aere. Vnde si supra terram in aere, aer euaporatus propter frigiditatem cōdensatur in aquam, oportet putare, quòd etiā a frigiditate terræ hoc idem fiat. Et sic non solum aqua separatim existens in terra, quasi in aliquo receptaculo, fluuet per fluuios, sed continue infra terram generatur per infrigidationem vaporum: & hæc

hæc effluet per fluuios. Sed quia posset aliquis dicere: quòd ex vaporibus infra terram generatur quædam aqua, sed tota simul colligitur in aliquibus receptaculis, ex quibus fluuij fluāt, quod esset simile, & quasi idem positioni prædictæ, ideo tertio hoc excludit per quoddam signum. ibi.

f ¶ Et dicit, quòd adhuc non est intelligendū tale esse principium fluuiorum, quòd aqua quidem non generetur infra terram, sed existat ibi quotidie, dū flumina fluunt, ac si essent quædam stagna aquarum sub terra, vt quidam dicunt, sed oportet intellige re sic fieri intra terrā, sicut fit supra terram: supra terrā .n. dum primo condensatur vapor, fiūt parvæ guttæ, quæ adunantur cum aliis, & sic facile aqua fluens descendit cum quadam multitudine ita etiam fit infra terrā: primo enim paruæ guttæ generantur, & sic principia fluuiorum sunt quędā scaturigines in imo terræ. Et hoc manifestatur per opus, qui .n. volūt ducere aquas, puta faciētes puteos, vel aliquod tale, colligunt aquas in locis infimis, & defossis, ac si fieret quædam resudatio terræ per aquam a locis excelsis ad infima. Et ex hoc apparet, q̄ aqua guttatim profluit a terra ad generationem fluuiorū, & fontium, non autem ita quòd in terra sint loca, quæ sint quasi stagna aquarū actu exeuntiū. Quarto ibi.

g ¶ Ponit aliud signum ad idem sumptum ex naturali fluxu aquarum, nam fieri, propter quam quidem super terram, & in terra. Quare si quidem & ibi propter frigiditatem constat vaporans aer in aquā, & ab ea, quæ in terra frigiditate idem oportet putare hoc accidere, & fieri non solum segregatā aquā in ipsa, & hanc fluere, sed fieri continue.

f Adhuc aūt nō ea quæ fit, sed existente aqua quotidie, non tale esse principiū fluuiorum, velut sub terra stagna quædā segregata, sicut quidā dicūt, sed similiter, sicut in eo, qui super terrā, loco, paruę consistentes guttæ, & iterū ipsę cū aliis multis, tandem cum multitudine descendit pluta aqua. sic & in terra ex paruis colligi primo, & esse velut scaturigines in imū terræ principia fluuiorum. Manifestat aūt ipsum opus: qui .n. aquæductus faciūt, humilibus, & defossis colligunt, ac si utiq; sudante terra ab excelsis.

g Propter quod & reumata fluuiorum ex montibus videntur fluentia, & plurimi, & maximi fluuij fluunt ex maximis montibus. Similiter autem & fontes plurimi montibus & locis altis vicinantur. in campestribus aūt, siue fluuijs pauci sunt omnino. Montana aūt & alta loca velut spongia spissa susp̄ensa. secundū modica quidem, in multis aūt locis producunt, & colligunt aquā: suscipiūt .n. aduenientis aquæ magnam multitudinem. Quid .n. differt cōcauam, & supinā, aut conuexam periferiam esse, & gibbosam? Vtroque .n. modo æqualē molem cōprehendet corporis, & ascendētem vaporē infrigidant & concernunt iterum in aquā: propter quod quemadmodum diximus, maximi fluuiorum ex maximis videntur fluentes montibus. Palam aūt est hoc, cōsiderantibus terræ periodas, has .n. ex inquirere a singulis sic descripserunt, quæcunque non accidit ipsosmet vidisse dicentes. In Asia quidem igitur plurimi ex Paropaniso vocato monte, videntur fluentes & maximi fluuii. Hic aūt mons dicitur esse maximus oīum qui ad Orientē hyemalem. Ascendenti .n. in hunc apparet, q̄ extra mare, cuius terminus non palā, his, qui hic. Ex hoc qdem fluunt alii fluuii, & Bactrus, & Choaspes, & Araxes. Adhuc aūt dicitur Tanais pars existens in Meotidē palu dē, fluit aūt & Indus ex ipso, oīum fluuiorum reum plurimum. Ex Caucaso aūt alii fluunt multi, præcedens signum fuit sumptum ex opere, & dicit, quòd propter eandem causam {reumata} idest, fluuiorum fluxus videntur esse ex montibus, & maximi fluuij fluunt ex maximis montibus, & fontes vt plurimum sunt vicini montibus, & locis altis. Sed in campestribus sunt pauci fontes separati a fluuijs, & hoc ideo é, quia loca montana, & alta sunt sicut quędam spongia spissa propter soliditatem lapidum ad eiiciendam aquam, & sunt suspensa ad hoc, q̄ aqua possit fluere, & sic producunt aquā in multis locis. Et colligūt etiam aquā desuper complutam sed hoc secundū modicas partes, non tamen ita, quòd infra montes sint voragines, in quibus congregatur aqua, & ideo dicunt, q̄ colligunt aquam, quia suscipiunt magnā multitudinem aquæ desuper aduenientis p pluuiam, Et ad hoc cooperat figura montium: nam figura rotūda est capacissima figurarum. Nihil autem differt ad recipiēdam multitudinem aquæ, an circumferētia sit disposita supię mę secundum concauitatem, an secundū conuexam globositatē potius, tamen multitudinem aquarum suscipere possunt, & nō solum colligunt multitudinem aquarum, vt aliunde receptam propter figuram, sed etiam producunt eā vt interius generatā propter frigiditatem

supra terram oriatur. Quare, si illic aer, qui uaporis naturam obtinet, in aquam frigoris ui concrescit, ab eo etiam frigore. quod intra terram est, idem fieri putandum est, nec aquam tantum in ea secerni & fluere, sed cōtinenter quoque oriri.

Præterea, si aqua in dies non gignatur, sed iam sit, non tale esse fluuiorum principium, quales lacus quidam subterranei secreti sunt, quēadmodum aliqui inquiunt, sed ut supra terram exiguæ guttæ cōcrescunt, & illæ rursus cum aliis coeunt, demū ingens aquæ pluuiæ copia decidit, sic in terra ex paruis primum colligi, ac fluuiorum esse principia: terra in unum ueluti stillante. Res autem ipsa hoc indicat. Qui enim aquæ ductus faciunt, cuniculis & suffusionibus congregant, tanquam ab excelsis terra sudorem mittente.

Quapropter fluminum fluxus e montibus labi cernuntur, plurimaq; & maxima flumina e maximis montibus fluunt, Fontes similiter plurimi montibus & locis altis propinqui sunt in planis autem pauci admodum, & illi quidem sine fluuiis existunt. Nam montosa & edita loca, quasi spongia suspensa, paulatim quidem, sed multis in locis stillant, colligūtque aquā. Aquæ enim descendentis ingentem copiam excipiunt. (Quid enim refert cauus ne sit & supinus, an pronus & deuexus ambitus? siquidem æqualem corporis molem utroque modo ob densitatem excipiet.) & uaporem ascendentem refrigerant, ac in aquam rursus conuertunt. Ideo maxima flumina ex maximis (ut diximus) montibus fluere cernuntur. Hoc autem his perspicuum est, qui terræ circuitus intuentur. Quoscunq; enim iis, qui narrant, cernere non contigit, eos a singulis interrogando, hunc in modum descripserunt. In Asia igitur ex monte, qui uocatur Paropamisus, plurima & maxima flumina fluere cernuntur. Hic uero omniū consensu, montium oīum, qui ad ortum brumalē sunt, maximus est. Si quis .n. eius uerticem superauerit, ei mare exterum inde apparet: cuius terminus conspicuus nō est iis, qui sunt citra. Ex eo ergo defluunt, tum alii fluuij, tū Bactros, & Choaspis, & Araxes. Cuius tanais pars in Mæotidem paludem effunditur. Indus quoque, cuius inter omnes fluuios fluxio maxima est, ex eodem decurrit. Ex Caucaso uero, cum plerique alii, & numero permulti, & magnitudine excellentes, defluunt, tum Phasis. Caucasus autem mons est, eorum, qui ad æstiuum Solis exortum sita sunt, amplissimus pariter & altissimus. cuius celsi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia vaporem resolutum a terra & ascendẽtem propter calidi tatem innatam frigiditas terræ infra terram partim coagulat: & sic iterum condensat ipsum in aquam: & ideo, vt dictum est, maximi fluuiorum fluunt ex maximis montibus. Et hoc manifestum est, si quis cõsideret circularem dispositionem terræ, qui enim sic descripserunt terram, vel ipsi viderunt, vel ab aliis inquisierũt, flumina, & regiones. Ponit ergo primo exẽplum in Asia de Paropaniso, qui est ad ortũ hiemalem, & de Caucaso, qui est ad ortum æstiualem: ex quibus cum sint maximi mõtes, multi & maximi fluuii oriuntur. In Europa autem de monte Pyreneo, qui est ad occasum æquinoctialem, & de quibusdam aliis montibus, qui sunt ad septentrionẽ in Scythia: ex quibus etiam fiunt magna flumina, & in & secundũ multitudinẽ, & secundũ magnitudinem excedẽtes, & Phasis, Caucasus aũt maximus mons est eorum, qui ad orientẽ æstiualẽ, & multitudine, & altitudine. Signa aũt altitudinis qdem, quia videtur a vocatis profundis, & a nauigãtibus in stagno. Adhuc aũt illustrãtur sole ipsius sũmitates usque ad tertiã partẽ noctis, & ab oriente, & iterũ a vespera. Multitudinis aũt, quia multa habens iuga in quibus habitãt gẽtes multę, & stagna aiunt esse magna, attamen oĩa iuga aiunt esse manifesta vsque ad vltimũ verticem. Ex Pyreneo aũt, (hic aũt est mõs ad occidentẽ æquinoctialẽ in Celtica) fluũt Ister & Tartessus: iste quidẽ igitur extra colũnas, Ister aũt per totã Europã in Pontum Euxinum. Aliorum aũt fluuiorum plurimi ad arctum ex mõtib' Hercyniis: hi aũt & multitudine, & altitudine maximi sunt circa hunc locũ. Sub ipsa aũt ursa super vltimã Schytiã vocatæ ripæ, de quarum magnitudine valde dixere sermones qui dicũtur fabulosi. H fluunt igitur plurimi, & maximi, post Istrũ, aliorum fluuiorũ hinc, vt aiunt. Similiter aũt & circa Libiã, qui quidẽ ex Aethiopicis montibus, & Agon, & Nises, maximi aũt diuulgatorum, Thiomethrius vocatus, qui in exterius mare fluit, & Nili fluuius, qui ex argenteo vocato monte: Eorũ aũt qui circa Elinitũ locum, Achelous qdẽ ex Pindo & Inachus: Strimon aũr & Nestus, & Hebrus, omnes tres existentes ex Cõbro, Multi autẽ fluxus & ex Rhodope sunt: similiter autẽ & alios fluuios inueniat quis vtiq; fluentes, Sed testimonii gratia hos diximus: quoniam & quicunque ipsorum fluunt ex paludibus, paludes sub mõtibus positas esse accidit: fere oĩs autẽ sub locis altis ex præparatione. Quòd quidẽ igitur nõ oportet putare sic fieri principia fluuiorum, vt ex determinatis ventribus, manifestum. Neq; enim vtique locus sufficiens esset, qui terræ, vt est dicere, sicut neque qui nubiũ, si existentẽ sub mõtibus oportebat flũere solum, & non hoc quidẽ deficeret. hoc autem fieret, sed sẽper ab existente accipiebatur. Et sub mõtibus esse fõtes attestãtur, quia ex cõfluere ad modicũ ex multis scaturiginibus paulati distribuit locus; & fiunt sic fontes fluuiorum,

h Et non solũ sed talia esse loca habentia multitudinem aquæ velut stagna nihil ineonueniẽs, sed non ad tãta, vt hoc accidat, nihil magis. q̃ si quis putet, quæ manifesta, esse fontes fluuiorũ, fere n. ex fontibus plurimi fiunt. simile igitur illa & hoc putare esse corpus aquę omnium. Quòd autẽ tales fontes, & voragines terræ, manifestant abforti fluuiorum. Accidit autẽ hoc in mũltis locis terræ, puta, Peloponesi. Plurima talia circa Arcadiã

F Aphrica, siue in Libia, de quibusdam aliis magnis montibus, ex quibus alia magna flumina fluunt: & similiter dicit esse de aliis montibus, & fluuiis: & quòd quicunque alii fluuii fluunt ex paludibus, paludes istæ sunt positæ prope montes, & sic in idem redit. Et sic exemplis positis, concludit propositum

tudinis argumentum est, quòd & ab eo loco, quem Bathea, hoc est profunda Ponti uocant, & ab his qui in palude nauigant, cernitur: & præterea eius cacumen noctu tam mane quàm uesperi, ad tertiam usque partem a Sole illuminatur. Amplitudinis uero, quòd cum multas sedes habeat, in quibus & populi multi in habitãt & multos lacus esse ferunt, eas tamen omnes ad summum usque cacumen conspicuas esse affirmant. Ex Pyrenæo autem (qui mons est in Celtica ad æquinoctialem occasum) Danubius & Tartesus defluunt, quorum hic quidem ultra columnas, Danubius uero per totam Europam in Pontum Euxinum, Caterorum fluminum plurima ad septentriones ex Hercynis mõtibus descendunt, qui montes eo in loco, & altissimi sunt, & amplissimi. Sub ipsis autem septentrionibus ultra extremam Scythiam hi sunt, qui Riphei nuncupantur. De quorum magnitudine fabulosa admodum sunt ea quæ traduntur. Inde igitur plurima & aliorum post Danubium flumina maxima fluere inquiunt. Eodem autẽ modo & in Africa, alii quidem, vt Aegon, & Nyses, ex Aetiopum montibus defluunt, alii qui inter celebres maximi sunt, Chremetes, qui in exterum mare influit, & Nili principium, e monte qui Argyrus nominatur. Eorum autem, qui sunt in Græcia, Achelous e Pindo oritur, indeque Inachus: Strymon uero, Nestus, & Hebrus, omnes tres, e Scombro. Multæ item aquarum fluxiones, e Rodope existunt. Nec aliter cæteros amnes fluere quispiam deprehendet. Sed testimonii gratia, hosce attulimus. Nam quicunque e paludibus fluunt, ex illis fluunt, quas fere omnes sub montibus, aut locis, quæ sensim assurgunt, sitas esse accidit. Perspicuum igitur est, non ita de fluuiorum principiis censendum esse, quasi ex alueis quibusdam definitis oriũtur. Nec enim terræ locus, ut ita dixerim, sufficeret, quemadmodum nec dubium, si eam dumtaxat, quæ iam est, fluere oporteret, nec altera pars defluret, altera oriretur, sed semper ex ea quæ esset, dispensatio fieret. Quòd item flumina ad montium radices fontes habeant, id ipsum testatur, quoniam locus aquam propterea distribuit, quòd tenui quodam fluxu paulatim ex multis guttulis confluat. Atque hoc sane modo, amnium fontes oriuntur.

K

Nec tamen absurdum est, eiusmodi esse loca, quæ ueluti stagna, aquarum multitudinem continent: quanquam non ea capacitate, ut hoc nihilo magis eueniat, quàm si quis fluuiorum fontes perspicuos esse arbitretur. Fere enim e fontibus plurimi effluunt. Perinde igitur fuerit, hos atque illa uniuersum aquæ esse corpus, existimare. Terræ autem cauernas eiusmodi esse, & hiatus, ea quæ absorbentur, flumina declarãt: quod quidem multis terræ in locis accidit, ut in Peloponneso, in Arcadia plurima huius generis habentur.

tam aquam fluuiorum, quàm si quis dicat, quòd fontes, qui manifeste apparent extra terram, totam aquam fluuiorum actu continent. plurimi enim fluuiorum fluunt ex fontibus. Quod dicit propter hoc, q̃ aliqui fluunt ex paludibus, vt dictum est. Vnde simile est putare, quòd contineant totum corpus aquæ, quæ fluit per flumina illæ collectiones subterraneæ, vt existimare, quòd ipsam contineant ista collectiones aquarum, quæ inueniuntur extra terram in fontibus. Sed hoc manifeste est falsum, quòd etiam de collectionibus aquarum, quæ sunt sub terra manifestũ esse potest per hoc, quòd multa flumina absorbentur a terra: & hoc manifestat per multa exempla, & est planum in littera.

A dam causam ab aliis opinatam ibi. ¶ Qui quidem igitur respicit. ¶ Circa primum duo facit: primo assignat causam prædictæ transmutationis, secundo assignat causam: quare prædicta transmutatio lateat ibi. ¶ Sed propter quod sic: ¶ Dicit ergo primo, quòd causa & principium transmutationis prædictæ hæc est, q̃ virtus terræ habet suo modo statũ, & senectutẽ: sicut corpora animalium, & plantarum, in hoc tamen est differẽtia, q̃ animalia, & plantæ, patiuntur senectutẽ, & statum, non successiue, secundum diuersas partes, sed simul secundum totum, sed in terra hæc trãsmutatio est secundũ partẽ, & partẽ, propter caliditatem & frigus, erescente vna parte in caliditate, vel frigore, & alia diminuta propter motũ solis, & alias circulationes cælestium corporum. Et inde est, q̃ secundum diuersum situm in aspectu solis & stellarum, partes terræ recipiũt diuersam virtutẽ, ita q̃, ali quæ partes terræ possunt diu permanere in humiditate, & aquositate, secundum aliquod determinatum tẽpus, quod est eis quasi iuuentus, vel status, & postmodum siccari, quod est terræ quasi senectus: quæ naturaliter propter defectum humorum habet deficcare, & dum hæ partes terræ exsiccantur, alia loca terræ viuificantur, & fiunt aquosa: secundum aliquas partem, quod patet per hoc, quia in vere omnia quasi iuuenescũt per humiditatẽ: quæ in hyeme postea senescunt propter nimiã siccitatẽ. & in vere etiam nostræ partes terræ sunt in vigore, alibi vero sunt iã deficcata omnia. Et sic patet, q̃ senectus & iuuentus, non accidunt secundum totum terræ, sicut in animalibus & plantis, sed secundum partem & partem. Sic igitur in aliquibus

LECT. XVIII.

2 POstquam Philosophus ostẽdit causã generationis fluuiorum: hic determinat de duratione eorum: & circa hoc duo facit. primo ponit opinionem suam circa hoc & dicit, quod non semper eadem loca terræ sunt aquosa, vel arida, sed hoc permutatur secundũ quod fluuii generantur de nouo, vel deficiunt, propter quam causam fit permutatio circa terram: vt quæ nunc est arida, aliquando fiat mare, & econuerso, & non semper in vna & eadem parte terræ sint mare, vel terra sicca, sed hoc non accidit casu, sed secundum quendam ordinem, & aliquam circulationem cœli: sicut & & oẽs transmutationes, quæ sunt in istis inferioribus, ordinãtur secundum motũ cœli: secundo ibi.

b ¶ Manifestat q̃d dixerat: & circa hoc duo facit. primo assignat causam vnam eius, quod dicti est. Secundo, exclu dit quã

LECTIO XVIII.

2 ON semper aũt eadem loca terræ, neq; aquosa sunt, neq; arida, sed permutantur secundũ fluuiorũ generationes, & defectus, pp quod & quę circa aridã permutantur, & mare, & non semper hæc quidẽ terræ, hoc autẽ mare perseuerãt omni tẽpore sed fit mare quidẽ vbi ante aridã. vbi autẽ nunc mare quidẽ, iterum hic terra. secundum tamẽ quẽdã ordinẽ putare oportet hoc fieri, & periodum.

b Principium autẽ horum, & causa, quia terræ, & quę intus, sicut corpora plãtarum & aĩalium statum habẽt, & senectutẽ sed illis qdem nõ secundum partem hoc accidit pati, sed simul totum in statu esse. & detrimẽtũ pati necessariũ, terræ autẽ hoc fit secundũ partẽ pp frigus, & caliditatẽ Hę quidẽ igitur crescunt, & minuuntur pp circulationem & solẽ. pp hęc autem & virtutẽ partes terræ accipiunt differentẽ, & vsque ad tempus aquosa possunt permanere, deinde exiccantur, & senescunt iterum, alia autem loca viuificantur, aquosa fiunt secundum partem. Necesse autẽ locis factis siccioribus, & fontes exterminari, his autẽ accidentib' fluuios quidẽ ex

Quarti tractatus, primi libri, in quo determinatur de duratione fontium & fluuiorum. Cap. II.

ON semper autem eadem terræ loca a nosa sunt, uel arida, sed pro fluminum ortu ac defectione mutantur. quamobrem mutatio quoque est inter continentem, & mare, nec semper loca hæc terra illa, mare omni tempore permanent. Sed ubi terra erat, nunc mare est, & ubi nunc mare rursus erit terra: quanquam ordine quodam ac periodo fieri ista censendum est.

Horum autem principium & causa est: quòd terræ interiora, quemadmodum & stirpium, & animalium corpora, uigentem statum & senectutem habeant, Sed hoc interest, quòd illis non per partes, eiusmodi affectiones usueniant, sed uniuersum simul corpus & uigere & senescere necesse est, terræ autem ob calorem & frigus, per partes hoc euenit. Ac illa quidem ui solis & conuersionis augescunt & imminuuntur, ex quibus etiam terræ partes uim differentem accipiunt. Quare ad aliquod usque tempus humida possunt permanere, deinde exiccantur, & rursus senescunt. Alia autem loca reuiuiscunt, & per partes humida redduntur. Cum autem loca sicciora euadunt: fontes euanescant necesse est, idque cum euenerit, flumina ex ingentibus primum exigua fieri, tum

partibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

partibus terræ desiccatæ modo prædicto fontes destruunrur: & ex hoc sequitur quòd fluuij primo quidem ex maguis rediguntˢ in paruos, & tandem totaliter exsiccetur, propter siccitatem fontium, ex quibus oriebantur. Et sic in vna parte terræ quæ iã senuit exsiccantur, in alia autem, quæ facta est aquosa proportionaliter de nouo fiunt fontes, & flumina: & ita factã transmutatione circa flumina, vt.s. in una parte terræ deficiant, in alia esse incipiant de nouo, trãsmutatur per consequens mare, & vbi abundauerat primo per excressetiam fluuiorum, siccatis fluuijs recedit mare: & remanet arida. Vbi vero mare exsiccabatur, per aliquam aliã rationem causatã ex aliquibus fluxibus superueniẽtibus terræ, iterum ibidẽ stagnat, aquę abundantia cõgregata. Secundo ibi. c ¶ Assignat ratio nem quare prædictæ transmutationes latẽt: & dicit quòd prædictæ transmutationes maris, & aridæ latẽt, quia omnis naturalis trãsmutatio nõ fit subito: sed successiue: & prædictæ trãsmutationes, quæ accidunt circa magnas partes terræ, fiũt in temporibus longissimis, & prius fit interitus, & corruptio omnium gentiũ, quàm maneat memoria trasmutationis talis a sui principio vsque in finẽ. Si enim semper eędem gentibus obliuionem factam esse, ꝓpter tẽporis multitudinem. Eodem aũt modo oportet putare & inhabitationes latere, quando primum factę sunt gentibus singulis, deindẽ permutata, & facta sicca ex paludosis & aquosis. Etenim hic paulatim ex multo fit tempore additio, vt non fit memoria qui primi, & quando, & qualiter habentibus locis, venerunt, velut accidit & circa Aegiptũ. Etenim hic locus semper siccior videtur factus, & tota regio fluuii attritio existẽs Nili. Propter autẽ paulatim exsiccatis paludibus, ꝓpinqua inhabitari, ex tẽporis longitudine ablatũ est principiũ. Videntur igitur & ora omnia, excepto vno Canobico manufacta & nõ fluuij existentia, & antiquitus Aegiptus Thebe vocatus. Insinuauit, autẽ & Homerus sic recẽs existere, vt est dicere, ad tales permutationes. Illius.n. loci facit memoriã, tanquã non adhuc Memphi existente, aut totaliter: aut tanta. Hoc aũt verisimile sic accidere, inferiora.n. loca posterius habitata sunt, paludosa.n. ad amplius tẽpus necessarium esse, ꝓpinquiora alterationi ꝓpter stagnare in vltimis semper magis, permutatur aũt hoc, & iterum apte habet: desiccata enim loca veniũt ad bene habere: quæ autem prius bene temporabiles, exsiccata aliquãdo fiũt ex magnis paruos primo, deinde autẽ fieri tandẽ siccos. Fluuiis aũt transmutatis, & his qui dẽ exterminatis, in aliis autẽ proportionabiliter factis, trãsmutari mare: vbi quidem .n. excrescens a fluuiis abũdauit, abscedens aridã facere necessarium, vbi autẽ fluctibus abundans exsiccabatur ad terrã hic iterum stagnare.

c Sed ꝓpterea, ꝙ fit omnis naturalis circa terrã generatio ꝓ successionem, & in temporibꝰ longissimis ad nostrã vitã, latent hęc facta, & prius omniũ gentium interitus fiunt, & corruptiones, q̃ memoretur horũ permutatio a principio in finẽ Maxime quidem igitur corruptiones fiunt, & citissime in prælijs, aliæ autem in infirmitatibus. hæ autẽ sterilitatibus, & in his, hæ quidem magnæ. hæ autem secundũ modicum, vt lateant talium gentiũ: & transmigrationes, propterea ꝙ hi quidem derelinquunt regiones, hi aũt permãserũt vsq; ad hoc, donec vtique non amplius posset alere regio multitudinẽ vllam. A prima igitur desertione ad vltimã, verisimile fieri lõga tempora, vt nullus memoretur: si saluatis adhuc permanẽtibus obliuionem factam esse, ꝓpter tẽporis multitudinem. Eodem aũt modo oportet putare & inhabitationes latere, quando primum factę sunt gentibus singulis, deindẽ permutata, & facta sicca ex paludosis & aquosis. Etenim hic paulatim ex multo fit tempore additio, vt non fit memoria qui primi, & quando, & qualiter habentibus locis, venerunt, velut accidit & circa Aegiptũ. Etenim hic locus semper siccior videtur factus, & tota regio fluuii attritio existẽs Nili. Propter autẽ paulatim exsiccatis paludibus, ꝓpinqua inhabitari, ex tẽporis longitudine ablatũ est principiũ. Videntur igitur & ora omnia, excepto vno Canobico manufacta & nõ fluuij existentia, & antiquitus Aegiptus Thebe vocatus. Insinuauit, autẽ & Homerus sic recẽs existere, vt est dicere, ad tales permutationes. Illius.n. loci facit memoriã, tanquã non adhuc Memphi existente, aut totaliter: aut tanta. Hoc aũt verisimile sic accidere, inferiora.n. loca posterius habitata sunt, paludosa.n. ad amplius tẽpus necessarium esse, ꝓpinquiora alterationi ꝓpter stagnare in vltimis semper magis, permutatur aũt hoc, & iterum apte habet: desiccata enim loca veniũt ad bene habere: quæ autem prius bene temporabiles, exsiccata aliquãdo fiũt F tes remanerent in eisdem partibus terræ, posset remanere aliqua memoria rerum etiam antiquissimarum, & trãsmutationum: sed quando aliqua gens deletur, & superuenit noua in locum eius, non remanet in secunda gente memoria antiquiratum, quæ fuerunt in prima gente, & multo minus in tertia vel quarta. Corruptiones autem gẽtium, quæ nouissimæ sunt, fiunt per prælia, aliæ autẽ fiũt per infirmitates, & epidimias, aliæ autem per sterilitates, & harum sterilitatũ & corruptionũ, quędam sunt magnæ simul, quædam vero fiunt paulatim, vt ẽt trãsmutationes gentium de loco ad locum lateant, eo quòd aliqui a principio, ex eo, quòd incipit terra fieri sterilis, vel infirma, vel propter guerras relinquũt regionem, alii autem permanent quandiu possunt ibi nutriri, ita quòd a primo discessu vsque ad vltimum, quandoq; fit magnum tempus, & non est memoria primi recessus, etiam si homines non moriãtur, sed transmigrãt. Et sicuti est de desertione terrarum, ita etiam est de habitatione earum, quia non est memoria propter longinquitatem temporis, quando, & a quibus habitari cęperit, & quando sunt immutata ex paludosis in siccitatem, vt habitari possint, quia hoc paulatim factũ

ad extremum siccescere. fluminibus uero loco mutatis, & hic quidem exiccatis, alibi ratione simili genitis, mare mutati. Eum enim locum, in quo fluminum impulsu redundabat, cum recedit, siccum reddat necesse est, ubi uero fluxionibus abundans terra adaggerata exiccatum est, ibi rursus stagnare.

Sed quoniam omnis quæ ad terram pertinet generatio, sensum, & longissimo ad nostram uitam temporum tractu efficitur, fieri hæc nos latet, ac prius integræ gentes perduntur, atque intereunt: quàm horum a principio ad finem mutatio memoria ulla comprehendi possit. ac maximi quidem & celerrimi interitus in bellis fiunt, alii in morbis, alii in sterilitatibus, & in his alii magni, alii pauciores. Quocirca & huiusmodi gentium migrationes ignorantur, propterea quod alii regionem deserant, alii eousque permaneant, quoad nullam amplius multitudinem alere regio ualeat. Inter primam igitur & ultimã migrationem, longum temporis spatium intercedat, uerisimile est: quo quidem fiat, ut nemo meminerit, quin si ij, qui remanserunt, superstites uiuant, illorum memoria temporis longitudine deleta sit. Eodem modo existimandum est tempus latere, quo inhabitari primum ea loca cœperint, quæ mutata fuerunt, & ex aquosis & palustribus arida reddita. Illa enim paulatim multo in tempore ampliantur, ut nulla sit memoria, qui nam primum, & quo tempore, & quo locorum statu in ea euenerint, quemadmodum & in Aegypto euenit. Hic enim locus siccior semper fieri, totaque regio, Nili fluminis alluuie uidetur concreta. Sed quia paludibus siccescẽtibus a finitimis paulatim incoli cœperunt, longinquitas tẽporis initium obliterauit. Itaque ostia omnia, uno Canopico excepto, manu facta, non fluminis uidentur. Quinetiã antiquitus, quæ Thebæ appellantur, erat Aegyptus: id quod Homerus etiam docet, qui non adeo multo post eiusmodi mutationes extitit. Huius enim loci memnit, tanquã Memphis aut omnino non esset, aut certe non tanta. Hoc uero ita accidisse uerisimile est, Humilia.n. loca posterius quàm edita incoli cœperunt, quandoquidem necesse est ea loca, quæ concretioni ex alluuie propiora sunt, cum in extremis semper locis magis stagnent, diutius palustria remanere. Id autem mutatur, & rursus in melius euadit: quippe cum in meliorem statum ea, quæ exiccantur, loca rediguntur, & quæ prius temperata erant, cum nimis siccescunt, deteriora fiunt. Quod Græciæ, Argiuorum, Mycæneorumque regioni contigit. Troicis enim temporibus, Argiua, propterea quòd palustris esset, paucos alere poterat,

est, & in multo tẽpore: & ponit exẽplum de terra Aegypti, ꝙ paulatim exiccata ẽ quasi a fluuio & ꝙ busdã aliis terris, quę sunt transmutatæ, & desiccatæ ab aquositate, & econuerso: & est planum in litera. Deinde cum dicit. d ¶ Excludit causã a quibusdã opinatã: & circa hoc tria facit. primo excludit causam falsam: & dicit ꝙ aliqui respiciẽtes ad aliquid modicũ, volunt iudicare de toto cælo: putant .n. cãm taliũ trãsmutationũ esse mutationẽ totius mũdi: ac si cælum, & mundus de nouo sit generatus: & ex hac cã dicunt, ꝙ mare ẽ minoratũ, quia a principio cæpit deficcari a sole: unde plura loca apparẽt modo de siccata, ꝙ prius essent aquosa: hoc verũ ẽ: licẽt ẽt contrariũ verũ sit: ꝙa in aliquibus locis inuenitur supueniss mare vbi prius erat arida: sed hoc est falsum, ꝙ causa huius trãsmutatiõis sit mũdi generatio: derisibile.n. vr ponere trãsmutationẽ i tota ꝓp trãsmutationẽ i partibus partibus: magnitudo aũt terræ quasi nihil est i cõparatione ad totum cælũ: obtinet.n. vicẽ puncti. Secundo ibi.

e ¶ Resumit veram causam, & dicit ꝙ vera cã istarũ tranmutationũ est, ꝙ sicut vnus annꝰ diuidit p diuersa tẽpora. s. per hyemẽ, & ęstatẽ & cõsueta, sic & magna aliqua circulatio diuidit ẽm statuta tpa, per magnã hyemẽ, in qua est multus excessus imbriũ & magnã æstatẽ, in qua est siccitas magna. Nõ aũt ita, ꝙ simul fiat iste magnꝰ excessus imbriũ, vel siccitatis, secundũ totã terrã vel excessus imbriũ, sufficere, & sicut quosdã fluuiorũ, hos aũt nõ, hi quidẽ aiũt cãm eẽ magnitudinẽ sub terra voraginũ, nos autẽ magnitudinẽ altorũ locorũ, & spissitudinẽ, & frigiditatẽ ipsorũ. Ista.n. plurimã, & operiunt aquã, & suscipiunt, & faciunt, quibuscunque autẽ paruæ suspensæ montium consistentiæ, aut ciniferæ, & lapidosæ, & argillosę, hęc prædeficere: sic putare oportet in quibus vtique facta fuerit talis humi-

deteriora, quod quidem accidit Helladi, & circa Myceneorũ regionẽ, & Argorũ. Sub troicis qdẽ.n. quæ Argorũ paucos poterat alere, ꝙa paludosa erat Mycenę aũt bene habebãt ꝓp qd honoratiores erãt. Nũc aũt cõtrariũ ꝓp prædictã causam, hæc qdẽ.n. inutilis facta est, & sicca prorsus, huiꝰ autẽ, quę tũc ꝓp stagnare iutilis, nũc vtilis facta elt. Sicut igitur accidit in hoc loco paruo exiltere, ita oportet putare idẽ hoc accidere & circa magna loca: & regiones totas.

d Qui quidẽ igiẽ respiciũt ad modicũ, tantũ putant causam esse taliũ permutationum totius permutationẽ: tanquã generato cælo, ꝓp quod, & mare minus fieri aiũt, tanq̃ exiecatum ꝙa plura loca apparẽt hæc passa nunc, q̃ prius. Est autẽ horũ hoc qdem verum hoc autẽ nõ verum, plura qdem.n. sunt, quę prius aquosa, nunc autẽ arida, non solũ, sed contrariũ in multis.n. locis considerantes, inuenimus supueniss mare, sed huius cãm non mundi generationẽ oportet putare: derisibile.n. ꝓp paruas, & momẽtaneas mutationes mutare totũ: terrę autẽ moles, & magnitudo, nihil est ad totum cœlum.

e Sed horũ oĩum causam existimandũ quia fit per tẽpora finita, velut in temporibꝰ, quę secũdũ annũ, hyems sic periodo quadã, magna hyems, & excessus imbriũ. Hoc aũt nõ semper secundum eadem loca, sed quẽ admodũ vocatus sub Deucalione Cataclysmus. etenim hic circa Hellenicum locũ factus fuit maxime, & huiusmodi circa Helladẽ antiquã. Hæc aũt ẽ circa Dodonẽ, & Acheloũ: iste.n. multis in locis rheuma permutauit. habitabãt .n. Selli hic, & vocati tũc quidem Greci, nũc autem Hellenes.

f Cum igiẽ talis factus fuerit putare oportet ad multum tẽpus nũc eius, qd est perpetuos esse

Mycenea uero recte affecta erat, ob eamque causam in maiori pretio habebatur, nunc autem contra ob eam, quæ dicta est, causam. Illa enim sterilis facta est, & prorsus sicca.

Huius uero, quæ tunc quia stagnabant, sterilia erant, utilia nunc reddita sunt. Quod igitur paruo illo in loco accidit, idem & in magnis locis, & integris regionibus euenire putandum est.

Qui igitur parum considerant, uniuersi mutationem, quasi cælum ortũ sit, harum affectionum causam esse arbitrantur. Quamobrem mare etiam quasi exiccetur, imminui inquiunt, quod plura nunc, quàm antea, ita affecta loca cernantur. Est autem hoc partim quidem uerũ, partim falsum. Complura enim quidem sunt, quæ cũ ante aquosa essent, continens terra nunc sunt: sed contra etiam res habet, Qui .n. considerauerint, multis in locis effusum mare deprehendent. Cuius rei causam mundi ortũ esse putare non debemus. Ridiculum enim est, ob paruas leuesque mutationes, unuersum mutare. Moles autem ac magnitudo terræ: nihil certe est ad uniuersum cælum.

Sed horum omnium causam censere debemus, quod per tempora fato constituta, ut hiems anniuersariis temporibus, ita magno quodam temporum circuitu hyems magna fiat, immensaque aquarum pluuia, & illa quidem non in iisdem semper locis, sed talis qualis eluuio, quæ Deucalionis nominatur. Hæc enim per Græciam profusa multa euasit, atq; adeo per uetera illa Græcia ꝙ ad Dodonẽ, & Acheloũ sua est: quippe cũ ille multis in locis cursũ mutauit. Tbi enim Selli habitabant, & qui tum Græci, nunc Hellenes appellantur.

Cum igitur eiusmodi imbrium uis magna fuerit, censendum est, ad multum tempus perdurare. Et quemadmodum quòd alia flumina perennia sint, alia non sint, alii quidem antrorum subterraneorum uastitatem causam esse inquiunt, nos uero editorũ locorũ magnitudinem, eorumdemque densitatem, & frigus, quandoquidem illi plurimam aquam & excipiunt, & continent, & gignunt, & quibus montes exigui, aut fungosi, & lapidei atque argillosi suspensi sunt, eos antea deficere censemus, ita putandum est, in quæ loca ea aquarum copia ceciderit, eã illorum humores ueluti perennes efficere. Hæc autem tem

semp ẽm easdẽ partes, sed i diuersis partibꝰ & ponit exẽplũ de diluuio facto tpe Deucalionis, in qua dã determinata parte Grecię. Tertio ibi f ¶ Assignat ex pdictis cãm diuturnitatis fluuiorũ, & dicit ꝙ cũ in aliqua terra factus fuerit magnꝰ excessus imbriũ, ita imbibit in terra humiditas, ꝙ sufficit ad multũ tps ad generationẽ fluuiorũ, quod quidẽ cõe est diuersis opinionibꝰ. Siue .n. dicas, ꝙ perpetuitas fluuiorum est ex magnitudine voraginũ cõtinentiũ multã aquã, vt quidã dñt, sicut pdictũ est, siue dicas ẽm nostram opinionem superius positã, ꝙ causa ppetuitatis fluuiorũ est magnitudo, & spissitudo & frigiditas altorum locorũ, ita ꝙ huiusmodi loca posũt fcipere multã aquã, & cõtinere ea & generare. Sed illa loca in quibꝰ sũt paruę subtantię montiũ, & nõ multũ eleuatæ in altũ, aut sunt quasi spõgiosæ, vt nõ posit in eis cõseruari humiditas, & sunt lapidosæ, vt nõ possint recipere aquã, & sunt argillosæ, vt nõ possint eã generare, in talibꝰ in quã locis deficit fluxus fluuiorũ, quoad vsq; iterũ loca humecẽt. Sic ergo oportet putare, ꝙ in quibuscunq; locis aduenerit abundantia imbriũ in magna hyeme, humiditates locorũ erunt magis ppetuæ, idest diuturnæ. Sed tñ ꝓcedente tpe exsiccant, & quę dã eorũ fiunt minus humida, donec iterũ reuertatur periodus ẽm quã fiat excessus imbriũ. Et sic vltimo concludit, ꝙ in toto vniuerso necesse est fieri permutationẽ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non tñ ita ꝙ generet aut corrũpat. Et si totus mũdus est perpetuus, necesse est sicut dictũ est ꝙ non semper eadẽ loca sint humida p mare, vel fluant ẽ ſicca. Sed quæ prius fuerunt humida, fiunt ſicca, & econuerſo. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifeſtat quod dictũ est p exẽpla, & circa hoc tria facit, primo ponit tria exẽpla, quorũ vnum est de terra Aegypti, q̃ inuenitur demiſsior mari circunſtãte, ꝓter quã cãm impediti ſunt quidam reges ne coniungeret duo maria, videlicet p hoc deſtroi fluxũ fluuii. Secundũ exẽplũ ponit de Meotide palude, in qua pp exiccationem fluuiorum ſemper maior arctatio facta est: ita ꝙ poterat ferre multo minores naues tempore ſuo, quam ante ſexaginta annos. Tertium exemplum est de Boſphoro diuidente Europam ab Aſia qui inuenitur minoditates locorũ magis. Tẽpore autem hæc exſiccata facta ſunt magis altera, aut minora, q̃ aquoſa, donec veniat idẽ deſcenſus periodi einſdẽ. Quoniã neceſſe autẽ totiusquidẽ fieri quãdam permutationẽ, non tamẽ generationẽ & corruptionẽ, ſi qdẽ maneat totũ, neceſſe, quẽadmodum nos dicimus, nõ eadem ſemper loca eſſe humida, mari, & fluuiis, & ſicca.

g Manifeſtat autem quod ſit. Quos.n. animos antiquiſſimos eſſe hominũ Aegyptios, horũ regio tota facta videtur & exiſtens fluuii opus. & hoc ſecũdũ regionẽ ipſam aſpicienti palã eſt. Et quæ circa rubrum mare, & argumentũ ſufficiens. Hoc.n. regum aliquis ac ceptauit periodere: non.n. paruas haberet ipſis vtilitates nauigabilis totus locus factus: dicitur aute primus Seſoſtris conatus fuiſſe antiquorum, ſed inuenit mare exiſtẽs altius terra. ꝓpter quod ille primo & Darius poſterius ceſſauit fodiens: vt non corrumperetur fluxus fluuii cõmiſto mari. Manifeſtum igitur, ꝙ omnia vnũ mare, huic continuũ eſſet: ꝓpter quod & aquæ circa Libiã, Ammonicã regionẽ humiliores videntur & profundiores, ꝓter rationẽ inferioris regionis. Palã. n. ꝙ alteratione facta facta ſunt ſtagna: & arida: tempore aũt facto derelicta & ſtagnata aqua deſiccata eſt iã annihilata. At vero & quæ circa Meotidẽ paludẽ addiderunt alterationem fluuiorum, tãtũ vt minores magnitudine naues nunc innatent, ad operationẽ q̃ anno ſexageſimo. Quare ex hoc facile ꝓportionaliter accipere. ꝙ & primo ſint multa ſtagnorũ: & hoc opus eſt fluuiorum: & tandem neceſſe omne fieri ſiccũ. Adhuc aũt, Boſphorus ſemper quidem fluit ꝓpter alterari, & eſt adhuc videre oculis quonã accidit modo. Quãdo vero .n. ab Aſia interceptionem faciebat fluxus quod poſterius factũ fuit ſtagnum paruũ, deinde exſiccatum eſt vtiq; : poſt hoc autẽ alia, quæ ab intercepto. & ſtagnũ ab hac & hoc ſemper ſimiliter accidit ſic. Hoc aũt facto ſæpe, neceſſe tẽpore procedente velut fluuium fieri, tandẽ autẽ & hunc ſiccum. Manifeſtũ igitur, quoniã quando tẽpus non deficit, & totũ æternũ, ꝙ neq; Tanais, neq; Nilus ſemper fluxit: ſed erat aliq̃n ſiccus locus, a quo fluunt: opus.n. habet ipſorũ terminũ: tempus aũt non habet. Similiter aũt hæc, & in aliis fluuiis cõgruit dicere. At vero ſiquidẽ fluuii fluũt & corrũpunt & nõ ſemper eadẽ loca terræ aquoſa, & mare neceſſe permutari ſimiliter. Mari autẽ hęc quidẽ deſerente, hæc autẽ ſupergrediente ſemper manifeſtũ, ꝙ oĩs terra nõ ſemper eadẽ. Hæc quidẽ ipſa ſunt mare, hæc autẽ arida ſemper: ſed permutantẽ tẽpore oĩa. Quia quidẽ igit nõ ſemper eadẽ, neq; arida sũt terre, neq; natabilia ſunt, & ꝓp quã cauſam hęc accidũt dictũ eſt: ſimiliter aũt & pp quidhi qu dem perpetui, hi autem nõ ſunt fluuiorum.

F ratus & ſemper tendens in angustum propter eandem cauſam Deinde inducit concluſionem principaliter intentam dicens, quòd ex quo tempus non deficit & totum vniuerſum eſt æternum, quod dicit ſecundum opinionem ſuam poſitam in libro Phyſicorum; & de cælo & mundo, ſequitur quòd neq; Tanais, neq; Nilus qui ſunt maximi fluuij, ſemper fluxerunt: ſed ali quando locus, vnde fluunt erat ſiccus: qa opus eorũ. f. fluxus ipſorũ habet cãm: & ſimiliter eſt in alijs fluuijs. Et ſi hoc eſt de fluuijs, debet ꝙ ſit de mari: in quod intrãt fluuij: & ſic ſecundũ diuerſa tẽpora ꝓmutatur mare: & arida: hoc tamẽ quod ſupponit mũdũ & tẽpus ęternũ eſt erroneũ: & alienũ a fide: nec rationes q̃bus hoc ꝓbauit sũt demonſtrationes: vt alibi ẽ oſtẽſum. Deinde recapitulat qđ dixerat: & ẽ planum in litera.

tempore magis ſiccęſcere cernun..ur: illa, quandoquidem aquoſa ſunt, minus, quo ad eiuſdem circuitus conſtitutio redierit. Quoniam autem neceſſe eſt, univerſi quandam mutationem fieri, non tamen ortum & interitum, ſiquidem univerſum permanet, idcirco oportet, quemadmodum diximus, non eadem ſemper loca mari, & fluminibus humida eſſe & ſicca. In quod euentu indicatur.

Aegyptiorum enim, quos hominũ uetuſtiſſimos eſſe dicimus, regio omnis, facta, ac fluminis opus uidetur, idque regionem ipſam intuenti perſpicuum eſt, atque etiam ex mari rubro conjiciſatis poteſt. Hoc enim rex quidam perſodere tentauit, propterea quod totus ille tractus nauigabilis redditus, magnas illi attuliſſet utilitates. Primus aut uctcrum Seſoſtris aggreſſus id fuiſſe fertur. Sed mare terra altius inuenit. Quocirca ille primum, tum Darius ſodere deſtitit, ne admiſto mari fluminis fluxus corrumperetur. Palam igitur eſt, omnia hæc, mare unum continuum fuiſſe. Quod idem cauſa eſt, cur Ammoniæ Africæ regio demiſſior, & magis caua, q̃ inferioris tractus rem poſtulet. Conſtat enim adaggeratione uelut facta, ſtagna, & terram extitiſſe, ac procedente tempore aquam eam, quæ interceptа fuerat & ſtagnauerat exiccatam, iam prorſus euanuiſſe. Quientiam ad Mæoticum lacum tanta acceſſio, fluuiorum adaggeratione facta eſt, ut multo minora nauigia lucri gratia, illum nunc in grediantur, quam ſexaginta ab hinc annos, quocirca ex hac ipſa ve facile eſt ratione colligere, illum, ut multos quoque alios, fluminum opus initio fuiſſe, ac tandem neceſſe eſſe, ut univerſus exiccetur. Præterea & Boſphorus ſemper quidem fluit ob adaggerationem, idque ipſis quoque oculis quonam pactoſactum ſit, licet perſpicere. Cum enim fluxus ex Aſia litus efficeret, id quod a tergo remanebat, lacus primum exiguus fiebat, deinde exiccabatur, poſt uero, ex eo aliud lutus, & lacus exiſtebat, idque ad hunc modum ſemper euenit. Hoc autem ſæpius facto, neceſſe eſt temporis progreſſu, ueluti flumen euadere, quod tandem etiam exiccabitur. Quoniam igitur nec tempus unquam deſinit, & univerſum ſempiternum eſt, conſtat neque Tanaim, neque Nilum ſemper defluxiſſe, ſed locum, unde fluunt, aliquando ſiccum fuiſſe. Eorum enim opus terminum habet, tempus non habet. Eodem autem modo & de aliis fluminibus dicere conuenit. Atqui ſi flumina oriuntur & intereunt, nec eadẽ ſemper loca humectа ſunt & aquoſa, mare quoque itidem mutetur neceſſe eſt. Cumque mare alia loca ſemper deſerat, alia inuadat, perſpicuum eſt, non eaſdem univerſæ terræ partes, ſemper alias mare eſſe, alias continentem, uerum tempore omnia mutari. Quam igitur ob cauſam non eadem ſemper terræ partes aut ſiccæ ſunt, aut nauigabiles, eodemque modo cur flumina alia perrennia ſint, alia non ſint, dictum eſt.

FINIS LIBRI PRIMI
Meteororum.

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER SECVNDVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclariſsimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

a QVoſquam Philoſophus determinauit de his, quæ generantur in alto: ſiue ab exhalatione ſicca, ſiue a vapore humido: adiungens etiam de generatione fluuiarum: nuncincipit determinare de his, quæ fiunt in parte inferiori ab exhalatione ſicca: & diuiditur in partes duas: ſ prima determinat de quibuſdam principalibus paſſionib⁹: in ſecunda de quibuſdam conſequentib⁹: & hoc ſ tertio libro: ibi, ⁋ De reſiduis autem. ⁋ Prima diuiditur in duas: in prima determinat de mari: cuius ſalſitudo ex ſic citate cauſatur: in ſecunda determinat đ ventis: & his, quę ex eis cauſantur: ibi, ⁋ De ſpiritibus autẽ dicamus. ⁋ Satis autẽ apparet conueniens ordo quem philoſophus obſeruat. Nam poſt ea, quę in ſuprema parte aeris generantur ab exhalatione ſicca, quæ ſtellæ cadentes cometæ, lacteus circulus, & ſimiliaſunt, in ſecundo loco determinauit đ his quæ in inferiori loco generantur ab exhalatione humida ſcilicet de pluuijs: & huiuſmodi: & quia eodem modo habẽt flumina cauſam generationis in terra, ſicut pluuiæ in aere, poſt pluuias de fluminibus determinauit: poſt quæ determinat de mari: in quod omnia flumina decurrunt. Circa hoc ergo primo manifeſtat de quo eſt intentio: & dicit quòd dicendum eſt de mari: quę ſcilicet ſit natura ipſius: & vtrum ſit naturalis locus aquæ: vel accidentaliter ibi congregentur & propter quam cauſam tanta multitudo aquæ eſt ſalſa, & de prima generatione maris: vtrum ſcilicet habeat principiũ ſuæ generationis: & quomodo. Secundo, ibi.

Qui autem ſapientiores humana ſapiẽtia faciunt ipſius generationem: eſſe.n. primo humidum omnẽ locum qui circa terram: a ſole autẽ exſiccatum quod quidẽ euaporauit, ſpiritus verſiones ſolis & lunæ aiũt facere: reliquum autem mare eſſe: propter quod & minus fieri exſiccatum putant: & tandẽ fore aliquando totum ſiccum. Quidam autem ipſorum aiunt calefacta a ſole terra, velut ſudorẽ fieri: propter quod & ſalſum eſſe: etenim & ſudor ſalſus eſt. Quidã autẽ ſalſedinis cauſam terram eſſe aiunt: quemadmodũ. n. & quod p cinerẽ colatẽ ſalſum fit, eodem modo & hoc ſalſũ eſſe miſta ipſi tali terra.

b Antiqui quidẽ igitur, & verſantes circa theologias, faciũt ipſius fontes: vt ipſis ſint principia & radices terræ & maris. Magis tragicum enim ſic, & reuerentius forte eſſe exiſtimauerunt quod dicitur: tanquã magna quædã hęc pars omnis exiſtens, & reliquum cælum totũ circa hunc locum conſiſtere; & huius gratia, tanquã eundẽ honoratiſſimum: & principium.

c Qui autem ſapientiores humana ſapiẽtia faciunt ipſius generationem: eſſe.n. primo humidum omnẽ locum qui circa terram: a ſole autẽ exſiccatum quod quidẽ euaporauit, ſpiritus verſiones ſolis & lunæ aiũt facere: reliquum autem mare eſſe: propter quod & minus fieri exſiccatum putant: & tandẽ fore aliquando totum ſiccum. Quidam autem ipſorum aiunt calefacta a ſole terra, velut ſudorẽ fieri: propter quod & ſalſum eſſe: etenim & ſudor ſalſus eſt. Quidã autẽ ſalſedinis cauſam terram eſſe aiunt: quemadmodũ. n. & quod p cinerẽ colatẽ ſalſum fit, eodem modo & hoc ſalſũ eſſe miſta ipſi tali terra.

LECTIO I.

DE mari autem, & quæ natura ipſius, & propter quam cauſam eſt ſalſa tanta aquę multitudo, Adhuc autem de ea, quæ a principio generatione, dicamus.

Veteres igitur, & qui in Theologia verſantur, eius fontes faciunt, ut maris ac terræ principia habeant & radices. Tragice enim & grauiter magis fortaſſe id dici exiſtimarunt, tanquam magna quædam pars univerſi hæc eſſet, reliquumque totum mundum circa hunc locum poſitum eſſe, eiusque gratia conſtitutum, ut qui ſummo honore dignus ſit atque principium, opinantur.

Qui autem humana ſapientia magis excellunt, eius ortum faciunt. Nam eum omnem locum, qui terram ambit, principio humidum fuiſſe, ſed cum a Sole exiccaretur, id, quod in vapores ſolutum eſt, flatus, Solisque & Lunæ converſiones incępiunt efficiſſe, & quod remanſit, mare eſſe. Itaque exiccatione imminui ſemper, & ad extremum exiccatum iri univerſum arbitrantur. Eorum autem non nulli cum terra ui Solis incaleſcit, ueluti ſudorem aiunt fieri: quamobrem ſalſum eſſe, cum & ſudor ſalſus ſit. Alii terram ſalſedinis cauſam eſſe in quiunt. Vt enim aqua cum per cinerem colatur, ſalſa redditur, ſic & mare ſalſum eſſe, ob eius generis terræ admiſtionem.

erit, hęc dicitur fuiſſe opinio Anaxa. & Diogenis. Secunda opinio eſt de ſalſedine maris. Empedocles enim dixit, quòd terra calefacta a ſole emittit quendam ſudorem, quem credidit eſſe aquam maris, & propterea dicit, quòd mare eſt ſaltum, quia etiam ſudor aliquando inucnitur ſalſus. Tertia opinio eſt Anaxagoræ de ſalſedine maris, qui dixit, quòd terra, per quam tranſit aqua, vel quæ admiſcetur aquę, eſt cauſa ſalſedinis maris: ſicut enim aliquod quod colatur per cinerem fit ſalſum, ſic & aqua maris per admiſtionem terræ fit ſalſa. Deinde cum dicit.

 ¶ Inquirit

Universidad de Deusto
Biblioteca

d ¶ Inquirit veritatem circa prædictas opiniones: & primo circa opinionem poetarum theologicantium: secundo circa opiniones Philosophorum naturalium, ibi. ¶ De generatione autem ipsius, si factum est. ¶ Circa primum duo facit: primo ostendit, quòd mare non habet fontes, vt illi dixerunt: secundo remouet quoddã quod videtur sue rationi contrarium: ibi. ¶ Fluens autem videtur. ¶ Circa primum ponit duas rationes, quarum prima est, q̃ aquarum quæ sunt circa terram, quædã sunt fluxibiles, quædam stationariæ. De his quæ fluunt manifestum est, quòd omnes deriuantur ex fontibus, & quòd nõ oportet intelligere, quòd fontium sit aliquod principiũ, quasi vas continens multitudinẽ aquæ, ex quo flumina deriuentur, sed oportet intelligere, vt prius dictum é, quòd ex multis partibus, in quibus generatur aqua, ad vnum concurrit, & confluẽdo primũ sibi occurrit, vt in tanta multitudine fit, sed aquarum statio variatũ, quædam sunt collectæ, & sustentatæ ab aliquo impediente fluxum earum, vel p naturam, quæ dicuntur paludosæ, vel per artem sicut puteales, & quædam stagna. Differunt hæc autẽ multitudine, & paucitate. Nam si fuerit multæ aquæ sic collectæ, dicũtur stagna, si autem paucæ, paludes: quædam autem aquæ stationariæ sũt fontanæ, ideſt, ipso fonte sue stant: & omnes istæ sunt manufactæ: sicut illæ quæ dicuntur puteales: omnium enim harum aquarum sic per artẽ stãtium, oportet esse aliquem fontem qui esset principium fluxus, nisi impediretur per artem. Vnde patet, quòd omnes aq̃ fontales & fluuiales, sponte fluunt secundum impetum naturæ, vel indigent operatione artis ad hoc, quòd stent. Quibus determinatis, patet, quòd aqua maris nõ est de fontibus: quia in nullo duorum dictorum generum cõtinetur: quia nec fluit, vt fluuialis, nec potest dici quòd sit manufacta: vt putealis. Omnes autem aquæ, quæ sunt ex fontibus, vel fluunt, vel stãt per artem: nisi forte aliquæ sint paruæ aquæ: quę sponte stent non per artem: sicut contingit cum aqua fluens inuenit aliquã concauitatem, aut aliquod obstaculum, sed hoc non potest esse in magna quantitate: quia dum multiplicatur aqua fluens, oportet quòd vel supergrediatur obstaculum, & iterum fluat, vel

d Quod quidẽ igit fontes maris impossibile sit esse, per existentia iã considerare oportet. Aquarum.n, quę circa terrã hę quidẽ fluxibiles existunt eũtes hæc autẽ stationariæ: fluxibiles quidẽ igitur oẽs fontales, de fõtibus autẽ diximus prius, q̃ oportet intelligere, non tanq̃ ex vase deriuatum principiũ esse fontiũ, sed ad vnũ semper factã & cõsuentẽ cõcurrere primũ stationar'arum autẽ, hæ quidẽ collectiuæ, & substantiuę velut paludosę. & quæcunq; stagnales, multitudine, & paucitate differentes, hæ autẽ fontaneæ, hæ autẽ omnes manufactę. Dico autẽ velut puteales vocatę: omniũ.n. oportet superius fontem esse fluxus: propter quod & quædam spontanee fluunt: q̃ fontales: & fluuiales. hę autẽ arte indigent operante. Differentiæ igitur tot, & tales aquarum sunt: his autẽ sic determinatis, impossibile fontes esse maris: i neutro enim horum generum possibile est esse ipsum: neque enim effluxibile est, neque manufactum: fontales autem omnes, horum alterum passæ sunt: spontaneam autem tãtam multitudinem, nullã videmus fontalem factam.

e Adhuc autem quoniam plura sunt maria, ad inuicem non commista secundũ vllum locũ quorum mare rubrum videtur secundũ modicum cõmunicãs ad id quod extra colũnas: Hircanicũ autẽ, & Caspiũ separata: adhęc & circũhabitata i circuitu. nõ vtiq; lateret fontes: si sm aliquẽ locum ipsorum essent.

f Fluens autẽ mare videtur secundum angustias: sicubi propter adiacentem terrã in modi cũ ex magno coartatur pelago propterea q̃ libratur huc & illuc sępe: hoc autẽ in magna multitudine imanifestũ. Quare autẽ

F submergatur in terra: sicut in multis locis accidit, vt supra dictum est. Vnde non potest dici, quòd tanta aqua, sicut aqua maris, possit spontanee stare: si sit fontibus: relinquitur ergo, quòd mare non habet fontes. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd multa maria sunt quæ in nullo loco adinuicem commiscetur. Nam mare rubrum coniungitur quidem secundum modicum ad mare Oceanum: quod é extra columnas Herculis, a quo mari omnino separata sunt mare Hircanum, & Caspium: quod est mare Ponti cum, & habitantur vndiq; per circuitũ, ita quòd non lateret fontes illius maris, si illud mare fontes haberet. Non ergo verum est quòd maris sint aliqui fontes. Deinde cum dicit.

At fieri quidem non poße, ut maris ulli sint fontes, ex ys quæ sunt, dißpiciendum est. Aquarum enim quæ in terra sunt, aliæ fluxiles sunt, aliæ stantes, ac fluxiles quidem omnes fontanæ. De fontibus autem antea diximus, non ua fontem principium esse intelligi debere, quasi e ua se promatur, sed in quod primum ea quæ perpetuo gignitur, & confluit, labatur. Stantium autem aliæ sunt collectitiæ, & subßidentes, ut palustres, & quæcunque lacustres copia ac pauciate differunt, aliæ fontanæ: atquæ hæ omnes manu extructæ sunt. Dico autem eas, quæ puteariæ nominantur. Omnium enim fontem superiorem, quam fluxio sit, esse oportet: quapropter fontanæ & fluuiales sponte fluunt, hæ uero arte quæ operetur, indigent. Et hæ quidem aquarum tot & tales sunt differentiæ. His autem ita constitutis, fieri non potest, ut maris ulli sint fontes, cum in neutro horum generum esse possit. Nam nec fluxile est, nec manu fabricatum, quorum tamen alterum fontanis omnibus conuenit. Tantam uero aquæ copiam, quæ fontana sit, sponte stantem nullam uidemus.

I

Præterea cum multa sint maria, quæ inter se nullo in loco commiscentur, quorum rubrum quidem, cum eo mari, quod extra est columnas, parum uidetur communicare: Hircanum uero, & Caßpium ab illo etiam separata, & in orbem habitata, fontes profectos si quo in loco haberentur, non ignoraremus.

Fluere autem mare in angußtijs uidetur, sicuti ob ambientem terram ex uasto pelago i paruum colligitur, propterea quod ultro citroque sępius libretur. Hoc uero in uasto mari perßpicuum non est. At si ob terræ angußtias arcto coineatur loco, libra

f ¶ Quia in quibusdam maribus apparet cõmunis fluxus ne videatur mare esse fluxibile tanquam ex fontibus procedens, cuius contrarium in prima ratione suppositum erat, assignat causam fluxus: qui videtur in mari: & circa hoc tria facit primo ostendit quare aliquod mar fluit: secundo, manifestat quoddam quod supponit, p signum: ibi. ¶ De eo autem quòd qui: ¶ tertio recapitulat, ibi. ¶ Quod quidẽ igitur. ¶ Assignat autem fluxus maris tres causas, quarum prima est, quòd mare fluit propter eius angustia: vbi ex magno pelago restringitur in modicum spacium, propter hoc, quòd coarctatur ab adiacẽte terra. Aqua autẽ maris sæpe mouetur huc & illuc: & maxime secundũ cõsequentiam ad motum lunæ: quæ secũdum naturam propriam habet commouere humidum: hæc autem aquæ commotio in magno mari & amplo, est immanifesta, sed vbi obtinent paruum locum propter angustiã terræ, magis apparet. Secunda causa est, quòd illud mare, quod continetur infra Herculeas columnas, non continuatur alicui: sicut de mari Pontico iam dictum est. Istud inquam fluit propter multitudinem fluuiorum, & propter eandem causam vnum mare decurrit in aliud. Nam Meotis fluit in mare Ponticum. Ponticum fluit in Aegeum. In alijs autem maribus, minus hoc videtur, sed in prædictis maribus hoc accidit propter multitudinem fluuiorum: quia in præ dicta maria multa flumina intrant. Tertia propter hoc, quòd mare

mare occupat multũ de terra, secundum proportionem quantitatis aquę & vnum est minus profundũ quàm aliud. Illud autem quod est minus profundum, semper decurrit ad profundius. Vnde illud mare semper videtur p fundius, ad q̃ aliud decurrit, sicut Ponti cum est profundius Meotide, & Pontico mare Aegeum, & Aegeo Siculum. Sardicum autẽ & Tyrrhenum sunt profundissima. Sed mare quod est extra columnas non est profundum, quod apparet ex luto apparẽte in aqua quæ fluit ex ipso, & huius signum est, q̃ sunt sine vento ac si existant in aliqua cõcauitate. Sicut igitur particulariter fluuii videntur fluentes ex altioribꝰ locis ad demissiora, sic in mari fluxus fit ex altioribus locis terræ, quæ sunt ad septentrionẽ vt sic maria septẽtrionalia, quæ emittunt aquam, non sint ita profunda, sicut maria meridionalia, q̃ recipiunt. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat per signum quoddã q̃d dixerat, scilicet, q̃ terra ex parte septentrionis fit altior, & huius signum accipit ex hoc, quòd quidam antiquorũ crediderunt, quòd sol non iret sub terra, sed solum circa terram, & dispareret ꝺ nocte propter altitudinem septentrionalis partis occultãtis. Deinde recapitulat quod dictum est, & est planum in litera.

LECTIO II.

Hic incipit inquirere veritatem circa opiniones, quas habuerunt antiqui naturales de mari, & primo, ostendit de quo est intentio, dicens, quòd est de generatione maris ¶ si é factum ¶ & de sapore eius, quæ sit causa salsedinis, & amaritudinis ipsius. Secundo ibi.

b ¶ Exequitur pro posito, & diuiditur

propter angustiam terræ modi cum obtinet locũ, necessarium eam quæ in lato modicã librationẽ ibi apparere magnã. Q̃d autem intra Herculeas columnas, totũ secundum terræ concauitatẽ fluit, & fluuiorum multitudinem: Meotis quidẽ .n. in Pontũ fluit, iste autẽ in Aegeũ. Qui autem iã extra hęc pelagi, minus faciunt hoc euidenter. Illis autẽ & propter fluuiorum multitudinem accidit hoc, plures.n. fluuij in Euxinum fluunt & Meotim, aut multiplicem re gionẽ ipsius & propter breuitatem profunditatis: semper .n. ibi profundius videtur existẽs mare: & meotide quidẽ põtus: hoc autẽ Aegeum: Aegeo autẽ Siculum: Sardonicum autẽ, & Hircãicum profundissima omnium. Quæ autem extra columnas, breuia quidẽ propter lutũ, sine flatu autem sunt: vt in concauo mari existente. Si igitur & secundum partẽ ex altis fluuij videntur fluentes: sic & totius terræ ex altioribus, quę ad arctum, fluxus fit plurimꝰ: vbi hi quidem propter effusionem, non profundi, qui autem extra pelagi profundi.

g De eo autem, q̃ quę ad arctũ sunt terræ, altę, signũ quoddã, & multos persuasos esse antiquorum meteorologorum, solem non ferri sub terra, sed circa terram & locum hunc: disparere autẽ, & facere noctem propterea, q̃ alta sit, quæ ad arctũ terra. Quod quidẽ igitur, neq; fontes possibile sit esse maris, & propter quam causam sic videtur fluentes, talia & tanta nobis dicta sufficiant.

LECTIO. II.

Tractatus primi, libri secundi, de natura & loco maris, secundũ propriã opinionem. Cap. II.

De eius autem ortu, si ortum est, & de sapore, quæ salsedinis & amaritudinis causa sit, dicendum est.

b Causa quidem igitur, quæ secit priores putare mare principium esse & corpꝰ omnis aquę hęc est: videtur enim vtique rationabile esse, quemadmodum aliorũ elementorum est, cõgregata moles, & principium pp multitudinẽ: vnde p̃mutat partiũ, & miscetur aliis: puta ignis qdẽ i superiobꝰ locis: aeris autẽ

A *mentum, quòd in mari exiguum est, magnum illic uideatur necesse est. Id autem, quod intra Herculis columnas continetur, totum terræ concauitate, & fluminum multitudine fluit. Nam Mæotis in Pontum, hic in Aegeum fluit. Quæ uero extra hæc maria sunt, hoc minus perßpicue faciũt. Illis autem & propter fluminum multitudinem hoc euenit (plura enim flumina in Euxium & Mæotidem influunt, quàm in locum eius multiplicẽ) & propter modicam altitudinem: mare nanque profundius subinde cernitur. Ac Mæotide quidem Pontus, hoc uero Aegeum, Aegeo Siculum, & omnium profundißima Sardum & Tyrrhenum. Quæ autem extra columnas sunt, modice quidem ob lutum profunda sunt: sed flatibus uacant, quasi mare in cauo locatum sit. Vt igitur in terræ partibus, e lotis editis fluere flumina uidentur, sic e totius terræ æditioribus, quæ ad Septentrionem sita sunt, plurima fit fluxio: qua propter aliqua, ob effusionem, profunda non sunt, quæ autem extra habentur, profundiora sunt.*

Porro loca ad Septentriones sita excelsa esse, eo declaratur, quòd ucterum Meteorologicorum multis persuasum fuit, Solem sub terram nõ ferri, sed circa terram atque hunc locum. Occultari autem eum & noctem facere, propterea quod terra ad Septentriones edita esset. Maris ergo & fontes nullos esse posse, & quam ob causam fluere hunc in modũ uideatur, tot atque talia a nobis dicta sint.

Causa quidem quæ ueteres addu xit, ut mare uniuersæ aquæ principiũ & corpus esse existimarent, hæc est. Nam consentaneum uideri potest, quoddam totius aquæ corpus esse, quẽ admodũ & aliorũ elementorũ moles est coagmẽtata, & principiũ ob copiã unde distributa mutatur, & aliis admiscetur, ut ignis quidẽ i loco supero, aeris aũt copia i eo, qui est citra ignem

in partes tres: in prima determinat d natura maris, vtrum scilicet sit naturalis locus aquæ, in secunda determinat de generatione eius, vtrũ sit factum, vel non, ibi. ¶ De salsedine autem eiꝰ ¶ in tertia determinat de sapore maris, quare scilicet sit salsum, ibi. ¶ De salsedine. ¶ Prima autem pars diuiditur i partes duas: in prima ostendit opinionem antiquorum de natura maris: in secunda obijcit contra eã: ibi. ¶ Oppositum autem. ¶ Dicit ergo primo, quòd antiqui putauerunt, quòd mare sit principium omnis aquæ, & sit substantia, & corpus totius aquæ, & quòd mare sit naturalis locus aquæ, & causa in ducẽs eos adhoc fuit quòd videbatur rationabile esse, quòd sicut omnium aliorum elementorũ magnitudo est congregata in vnum locũ, & est vnum principium, vnde deriuatur partialiter elemẽtum, & commiscetur alijs elementis propter multitudinem subßtantiæ elementaris in illo loco existẽtis, ita est in aqua: videmus enim, quòd multitudo ignis est in superiori loco huius inferioris mundi, qui est naturalis locus eius, & similiter multitudo aeris é sub loco ignis, qua si in proprio loco cõgregata, & manifestũ est, quòd corpus terræ est in medio, circa quod alia corpora sunt congregata ordinate: vnde manifestum est, quòd necesse est etiam secundum eandem rationem esse aliquem locum, vbi sit congregata multitudo aq̃, quasi in proprio loco, & naturali: huiusmodi autem non potest esse aliud quàm mare, quia aquæ fluuiorum nõ sunt omnes simul, cum tamẽ oporteat vnius elementi esse vnum locum continuum: iterum, aqua fluuiorũ non est stabilis, sed fluens, cũ tn oporteat oẽ elementũ stare in proprio loco, fluit

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem fluui orum aqua, vt pote quæ videtur ſemper generari: & non quieſcere in eodem loco. Propter hanc igitur dubitationem, putauerunt, quòd mare eſſet principium omnis aquæ; & omnium humidorum: & propter hoc putauerunt, quòd omnia flumina non ſolum intrant in mare, ſed etiam fluunt a mari, quia locus naturalis alicuius elementi videtur eſſe principiū, & terminus motus omnium illorum quæ ſunt de natura illa: quia omnia naturaliter tendunt ad locum proprium. Et ſecundum antiquos erat etiam principiū: quia ponebant quòd elementa erant generabilia, & corruptibilia: vnde aqua generabatur de nouo: & ſic oportebat, quòd vbicunq; aqua extra locum proprium inueniretur, quòd influerẽt a naturali loco aquæ. Et quia poſſet aliquis obiicere, q̃ mare eſt ſalſum, & aquæ fluuiorum ẽ dulcis: & ſic non videtur fluens a mari: ad hanc obiectionẽ excludendam ſubdit, q̃ illud quod eſt ſalſū, quando colatur, fit dulce: & ſic aqua maris, quando colatur per terram, efficitur potabilis in fluuijs. Deinde cum dicit.

c ¶ Mouet quaſdã dubitationes circa p determinata, & primo vnam cõtra hoc, quòd mare eſt locus naturalis aquæ: ſecũdo contra hoc, quod dictum eſt, quòd mare eſt terminus aquarum currentium: ibi. ‡ Quærere autem antiquam. ‡ Circa primum duo facit: primo mouet dubitationem: quę talis ẽ. Si mare eſt principiũ omnis aquæ, quare naturalis locus aquę exiſtens aqua maris non eſt dulcis: & potabilis, ſed ſalſa? oẽ enim elementum in primo loco videtur eſſe intrasmutatum, & naturaliter ſe habens: ſalſedo autem non ẽ naturalis proprietas aquæ, ſed ex aliqua transmutatione ei accidit. Secundo ibi.

d ¶ Soluit predictã dubitationem, & circa hoc tria facit: primo præmittit quod dam, reſumens ex p dictis quod eſt neceſſarium ad ſolutionẽ, ſecundo ex hoc, qđ propoſitũ eſt, excludit quandam opinionem, ibi. ‡ Propter quod & deridendi ſunt omnes, quicunq; priorum exiſtimauerunt ſolẽ cibari humido. Et pp hoc aiunt verſiones facere ipſum: non .n. ſemp poſſe eadem loca exhibere ipſi alimentum: neceſſarium aũt eſſe hoc accidere circa ipsũ: aut ipsũ corrũpi: etenim manifeſtũ ignẽ quandiu habuerit alimẽtũ vſq; ad hoc viuere: humidũ autẽ igni eſſe alimentũ ſolum

f Tanquam pertingat vſq; ad ſolem, quod ſurſum ducitur, humidi autẽ aſcenſus talis ſit, qualis quidem factæ flãmæ, pp quod ſignum accipientes, ſic & de ſole putauerunt. Hoc autem nõ eſt ſimile: flamma quidẽ .n. per continuũ humidum, & ſiccũ, permutata fit, & nõ alitur: non .n. eadem exiſtens permanet vllo tempore, vt eſt dicere. Circa ſolẽ aũt impoſſibile hoc accidere quoniã alito quidem eodem modo, ſicut illi dicunt, palã q̃ & ſol non ſolũ, ſicut Heraclitus ait, nouus ī die eſt, ſed ſemper nouus cõtinue. Adhuc autẽ quæ a ſole eleuatio humidi ſimilis ẽ calefactis aquis ab igne. Si igitur neq; ſubardens ignis alitur neque ſolẽ veriſimile erat exiſtimare, neque ſi omnem calefaciens euaporare fecerit aquã. Inconueniens autẽ & ſolum curaſſe de ſole: aliorũ autẽ aſtrorum ipſos negligere ſalutẽ tantis & magnitudine & multitudine exiſtentibus. Idẽ autẽ accidit & his irrationabile, & dicẽtibus primo humida exiſtente terra, & mundo q circa terrã, a ſole calefactum aerẽ aut factum eſſe: & totum cælũ augmentatum: & hoc ſpiritus exhibere: & verſiones ipſius facere: Manifeſte .n. ſemper ſurſum ductũ videmus: deſcendẽs iterum in aquã: & ſi non per annum reddatur, & per ſingulas regiones ſimiliter, ſed in aliquibus ordinatis tẽporibus reddi tur omne acceptum: velut neq; alitis ſuperioribus, neque hoc quidem manẽte aere iam poſt generationem. Hoc autẽ facto, & corrupto iterum in aquam.

g Potabile quidẽ igitur, & dulce propter leuitatẽ ſurſum ducitur: ſalſum autẽ omne ſubtus manet: propter grauedinem: vt in eo qui conuenienti ipſius loco proprio: hoc .n. putandum dubitandum eſſe cõuenienter: irrationabile .n. ſi non aliquis eſt locus aquę, ſicut & aliorum elementorum: & hanc eſſe ſolutionem. Quem .n. videmus locum occupans mare, iſte nõ eſt maris, ſed ſolum aquę: videtur autẽ maris: quia quod ſalſum q dem, deorſum manet, propter pondus: dulce aurem, & potabile, ſurſum ducitur, propter leuitatem: quemadmodum in animaliũ corporibus. Etenim in his, alimento ingredienti

multitudo, q̃ poſt ignis locum terræ autẽ corpus circa qđ hęc omnia poſita ſunt, manifeſte.

Quare palã, quia ſecundũ eandem rationẽ & de aqua neceſſe querę. Tale autẽ nullum aliud corpus videtur poſitũ totum ſi mul ſicut & aliorũ elementorũ præter maris magnitudinem. Quòd .n. fluuiorum: neque totum ſimul: neq; ſtabile: ſed vt factũ ſemper videtur quotidie. Ex hac itaque dubitatione: principium omnium humidorũ & omnis aquæ: putatũ eſt eſſe mare. Propter quod & fluuios nõ ſolum in hoc: ſed ex hoc quidã aiunt fluere: collatum enim fieri quod ſalſum potabile.

c Opponitur autem altera ad hãc opinionem dubitatio: cur quidem nõ eſt conſiſtens aqua hæc potalis, ſiquidem principium omnis aquæ, ſed ſalſa?

d Cauſa autem ſimul: & huius dubitationis ſolutio erit & de mari accipere propriam exiſtimationẽ neceſſariũ recte: aqua .n. circa terram ordinata: ſicut circa hãc aeris ſphęra, & circa hanc: quæ dicitur ignis: hic .n. eſt horum vltimus: ſiue vt pluri mi dicunt: ſiue vt nos, Lato aũt ſole hoc modo: & propterea pmutatione & generatione: & corruptione exiſtente, quod q dem ſubtiliſſimum, & dulciſſimum: ſurſum ducitur per ſingulos dies: & fertur iterum diſgregatũ: & vaporans in ſuperiorẽ locum: ibi autẽ rurſus conſtãs propter infrigidationem. deorſum fertur iterũ ad terram: & hoc ſemper vult facere natura: ſicut dictum eſt prius.

e Propter quod & deridendi ſunt omnes, quicunq; priorum exiſtimauerunt ſolẽ cibari humido. Et pp hoc aiunt verſiones facere ipſum: non .n. ſemp poſſe eadem loca exhibere ipſi alimentum: neceſſarium aũt eſſe hoc accidere circa ipsũ: aut ipsũ corrũpi: etenim manifeſtũ ignẽ quandiu habuerit alimẽtũ vſq; ad hoc viuere: humidũ autẽ igni eſſe alimentũ ſolum

f Tanquam pertingat vſq; ad ſolem, quod ſurſum ducitur, nem, ibi. ‡ Propter quod & deridendi ‡ tertio ſoluit dubitationem: ibi. ‡ Potabile quidem igitur. ‡ Dicit ergo primo, quòd aſſignando cauſam prædictæ dubitationis, non ſolum ſoluetur dubitatio, ſed neceſſarium erit per hoc accipere veram opinionem de mari. Reſumit ergo, quòd aqua eſt ordinata circa terrã: ſicut ſphęra ignis ſuper aerem, & ſphęra aeris ſuper aquã. Ignis enim eſt ſupremum elementorum, ſiue ignis extimetur eſſe exteſte corpus, vt plurimi dicunt, ſiue ſit aliquod corpus ordinatum ſub cæleſti: ſi corporer, ſicut ipſe ſupra dixit. Cum igitur ex ſolis motu cauſetur generatio, & corruptio, & omnes permutationes ī iſtis inferioribus, oportet quòd illud, quod eſt ſubtiliſſimũ & dulciſſimũ ī aqua rarefactũ, euaporans continue feratur in ſuperiorem locum: & ibi iterum condenſatum ex virtute ſuperioris, feratur deorſum in terrã: & hoc ſemper fit ſecundum naturam: vt prius dictum eſt. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit quandam falſam opinionem per præmiſſa, & primo ponit opinionem, & dicit, quòd per prędicta patet q̃ deridendi ſunt antiqui, qui dixerunt, quòd ſol cibaretur humido aquoſo, & ob hanc cauſam circumiret, quia idem locus nõ poteſt ſemper præbere huiuſmodi alimentũ: qđ eſt neceſſarium ipsũ habere, aut niſi ipsũ habere, corrumpere tur. Putabant enim, quòd ſol eſſet naturæ ignęæ. Manifeſtũ eſt autem, quòd ignis quãdiu habuerit nutrimentum, tandiu durat. Solum autem humidum, eſt nutrimentum ignis. Vnde conſumpto totali ter humido, extinguitur ignis. Secundo ibi.

f ¶ Improbat prædictam poſitionem quinque rationibus, quarum prima eſt, & vapor, qui ſurſum eleuatur, non aſcendit vſque ad locum ſolis, vt exinde póſſit cibari, & hoc ſatis ex prædictis poteſt eſſe manifeſtum. Secunda vero eſt, quòd ponentes hoc, quod dictum eſt, videntur exiſtimare, quòd

terræ corpus, id, circa quod omnia hæc manifeſte ſunt poſita. Ex quo conſtat, eadem ratione de aqua etiam neceſſario eſſe inquirendum. Nullum autem aliud tale collectum corpus, præter maris vaſtitatem: ut cæterorum elementorum, poſitum uidetur. Amnium enim nec collectum eſt, nec manet, ſed ueluti quotidie gignatur, ſemper conſpicitur. Mare igitur humidorum, & totius aquæ principium eſſe, ob hanc dubitationẽ uisũ eſt. Quocirca & flumina non tantum in ipſum, ſed ex eo quoq; fluere, aliqui inquiunt. Quod enim ſalſum eſt, ſi coletur, fieri potabile.

Huic autem opinioni dubitatio altera opponitur, quid tandem cauſæ ſit, cur aqua hæc ſimul ſtans potabilis non ſit, ſed ſalſa? ſiquidem totius aquæ principium eſt.

Cauſa autem ſimul & huius dubitationis ſolutio erit, & efficiet, ut primam de mari exiſtimationem recte neceſſario ſumamus. Cum enim aqua circa terram, quemadmodum & circa eam aeris globus, & circa hunc is, qui ignis dicitur, obtendatur, (hic enim omnium extremus eſt, ſeu ut plurimi inquiunt, ſeu ut nos) Sol autem hoc modo feratur, ob eamque cauſam mutatio exiſtat, & ortus atque interitus, id quod tenuiſſimum eſt, & dulciſſimum, quotidie effertur, ſe cernique & in uaporem mutatum ſuperiora petere uidetur. Illic autem rurſus, ob frigus concretum ad terrã iterum defertur, idque natura hoc modo perpetuo facere, ut antea dictum eſt, inſtituit.

Quocirca hi omnes ueteres ridendi ſunt, quotquot Solem humore ali exiſtimarunt. Quam etiam ab cauſam eorum nonnulli aiunt, illius fieri conuerſiones. Non enim eadem loca poſſe ei perpetuo alimentum ſuppeditare, neceſſarium autem eſſe, aut hoc ei contingere, aut interire: ſiquidem & ignis hic conſpicuus tantiſper uiuit, dum alimentum ſuppetit. Humorem uero ſolum igni eſſe alimentum.

Quaſi omnis qui attollitur humor, ad Solẽ uſq; pertingat, aut aſcenſus

quòd talis ſit aſcenſus vaporis ad ſolem qualis eſt aſcenſus fumi ad flammam: ex qua acceperunt ſignum ad ſic opinandum de ſole. Sed nõ eſt ſimile: quia flamma non ſemper manet eadem: ſed continue, ſic noua per hoc, quòd materia alia, & alia continue inflammatur: quæ q dem prius eſt humida, apta inflammationi, per ignem taliter exiccatur: & deſinit inflammari: & ſuccedit alia: & ſic patet: & quòd flamma non nutritur, q̃ quod nutritur, oportet manere idẽ: vt patet in plantis: & animalibus, ſed flamma, quaſi nullo tempore, permanet: vt dictum eſt: ſed hoc non poteſt accidere circa ſolem: qa ſi ſic nutriretur, ſecundum quod ipſi dicunt, continue innouaretur: & non ſolum ſemel in die: ſicut poſuit Heraclitus. Tertiam rationem ponit dicens, quòd eleuatio vaporis humidi ad ſolem, ſimilis eſt calefactioni aquarum in ollis igne ſuppoſito. Ignis autem ardens ſub olla non nutritur ab aqua euaporante. Vnde nec etiam ſol: ſi faciat euaporare tãtam aquam. Quarta ratio eſt, quòd attribuerent tantum ſoli nutrimentum, & nõ alijs ſtellis: ad eorũ ſalutem: cum tamẽ ponãtur ab eis igneæ naturæ: quæ quidem aſtra ſunt tot, & tam magna, quòd tota aqua non ſufficeret ad nutrimentum eorum. Quinta autẽ ratio ponitur ibi, Idem autem accidit, & dicit hanc rationẽ eſſe communiter cõtra hanc opinionem & contra eos, qui dixerunt, quòd a principio tota terra erat cooperta aquis: & poſtea aqua vaporante ex calore ſolis, eſſe factum aerem: & ſic totum cælum eſt augmẽtatum per hoc, quòd aer ſit rarior plus occupat de loco quam aqua: ex qua generatur: & hoc, quod ſic eſt reſolutũ ab aquis: cauſat ventos: & motum cæli. Vtraque igitur harũ opinionum deſtruitur p hoc, quòd manifeſte videmꝰ illud, quod eleuatur ſurſũ iterum redire ad terram: & ſi non per eũdem locum: & ſimiliter per omnes regiones, quia aliquando & in quibuſdam regionibus plus euaporat, quam pluat, ibi. Sed tamen in aliquibus locis, per aliquam ordinationẽ tẽporis, omne, quod ſurſum elenatur, redit iterum ad terram & ſic patet, quòd neque ſuperiora corpora alũtur ex vaporibus, neq; aliqua pars vaporis remanet aer & alia iterũ redit ſaquã. Deinde cũ dicit.

g ¶ Ex eo, quod ſupra præmiſſum eſt, concludit ſolutionẽ prædictæ dubitationis: & dicit, quòd cum vapor eleuetur, ſuperius, illud, quod eſt dulce, & potabile, eleuatur ſuperius propter id, quod eſt leuius: illud autem, quod eſt falſum, quia grauius eſt, manet deorſum: quaſi in g prio loco: hoc enim videtur rationabile, & conuenienter eſſe dictum in præmiſſa dubitatione, quòd mare eſt locus naturalis aquæ. Irrationabile enim eſt ſi aqua non habeat proprium locum naturalem: ſicut alia elementa: ſed ſolum ẽ mota dubitatio contra hoc, quod dictũ eſt de ſalſedine. Probat ergo quòd locus quem mare occupat, eſt locus naturalis aquæ: inquantum aquæ: ſed tamen videtur eſſe locus naturalis aquæ maris ſolum: propter hoc, quòd falſum manet deorſum propter grauitatem: dulce autẽ euaporatile ſurſum: propter leuitatem. Et ponit exemplum de eo, quod accidit in corporibus aliquãdo: quia cum cibus aſſumptus ſit dulcis, & humidus, hypoſtaſis, quæ remanet ex cibo, & ſuperfluum alimenti, apparet amarum: & ſalſum: propterea, quia illud quod eſt dulce, eſt attractũ a calore natu-

A *talis ſit, qualis ad flammam, quæ gignitur, ex qua, cum ſimilitudinem duxiſſent, ita de Sole exiſtimarunt: ſed non eſt ſimile. Flamma enim ex humoris & ſiccitatis perpetua commutatione gignitur, non alitur: quippe quæ nullo, vt ſic dicam, tempore eadem manet, quod in Sole contingere non poteſt. Nam ſi Sol eo modo, quo illi aiunt, alitur, conſtat eum non ſolum iuuenem (ut Heraclius ait) quotidie eſſe, ſed perpetuo ac cõtinenter iuuenem futurum. Humorem præterea per ſolem educi ſimile eſt, ac cum aquæ ab igne incalefcunt. Si igitur ſubiectus ignis non alitur, nec Solem quoque ali veriſimile eſt exiſtimare, etiam ſi totam aquam calefaciens, in vaporem conuerteret. Abſurdum uero etiam, eſt, ſolius Solis ſolicitudinem habere aliorum autem ſiderum conſeruationem contemnere, quæ & multitudine & magnitudine tanta ſunt. Idem autem abſurdum his euenit & illis, qui aiunt, cum terra principio humida eſſet, &* C *mundus terram ambiens incalefceret a Sole, aerem genitum fuiſſe, totum que cælum creuiſſe, ac eundem flatus præbere, & illius conuerſiones efficere. Id enim omne, quod ex aqua ſublatum eſt, rurſus ſemper deſcendere perſpicue cernimus. Ac, ſi non ſimiliter annis ſingulis & in quaque regione, quibuſdam tamen definitis temporibus, totum id, quod ſublatum eſt, redditur, quod nec ſupera ex eo alantur, nec partim quidem aer poſt generationem remaneant, partim uero gignatur, & in aquam rurſus intereat, ſed uniuerſus ſimiliter diſſoluatur, & in aquam rurſus concreſcat.*

Itaque quod potabile eſt & dulce, uniuerſum ob leuitatem attollitur: quod autem ſalſum eſt, præ pondere ſubſidit, non in ſuo ipſius proprio loco. Etenim exiſtimandum eſt, de hoc recte dubitatum eſſe (abſurdum namque eſt, niſi aliquis aquæ, ut cæterorum quoque elementorum, ſit locus) E *atque hanc eſſe ſolutionem. Is enim locus, quo contineri mare cernimus, maris non eſt, ſed potius aquæ. Maris autem uidetur, propterea quòd pars ſalſa ſubſidit præ pondere, dulcis uero ac potabilis ob leuitatem attollitur, per inde atque in animalium corporibus, in quibus, cum dulce alimentum ingeſtum eſt, alimenti humidi ſepimentum, atque excrementum amarum ſalſumque cernitur. Pars enim dulcis & potabilis a calo-*

Tho. in Meteo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rali ad carnem, & ad quālibet partē corporis: sicut q̄libet apta nata est nutriri, per hoc ergo concludit a simili. quòd sicut in cōueniens esset, si q̄s putaret, quòd venter non esset locus cibi, sed solum supfluitatis, quia dum nutrijū tur membra cito sumitur materia cibi, & superfluū remanet, sed tamen iste non bene existimaret qa, vt prius diximus, iste est locus naturalis cibi, inquantum cibus & non solum cibi in ventre existentis, similiter & in proposito, iste locus occupatus a mari, est locus naturalis aquæ: & omnis aqua mouet ad ipsum, tanquam ad locum proprium. Fluxus enim aquæ é ad id, quod est magis concauū, & talis est locus maris. Sed quā a uis locus iste sit naturalis aquæ, tamen illud quod est dulce, cito fertur sursum: p pter solem eleuante vaporem: illud autē quod est salsum, remanet inferius propter prædictā causā,

LECTIO. III.

1 IIc philosophus mouet aliam dubitationem circa hoc quod dictum est, quòd mare est terminus fluuiorum: & circa hoc tria facit: primo mouet quæstionem, quā dicit esse antiquam: propter quid scilicet cum singulis diebus flumina, & innumerabilia numero, & īmensa magnitudine, intrent in mare, non tamen videtur crescere: & hoc in ipso nō apparet, quòd tanta multitudo aquæ ad ipsum deueniat. Secundo ibi.

b ¶ Soluit dubitationem: & dicit, q̄ licet non sit inconueniens, quòd sint aliqui, qui circa hoc dubitent: tamen, si quis rectè consideret non est difficile videre solutionem huius, quia si aliqua aqua diffundatur per aliquam latitudinem, supposito quòd sit eadē multitudo aquę in diuersis locis diffusa, si nō

dulci, humidi elementi hypostasis & superfluū, apparet ens amarū: & salsum: dulce, n. & potabile ab īnato calore attractū in carnes, & aliā cōpactionem venit partium: vt quelibet nata est. Sicut igitur ibi incōueniēs, siquis potabilis alimēti non putet locum esse ventrē solum, qa cito consumitur, sed superfluī, quia hoc est subsidens nō vtiq; existimabit bene, similiter autē & in his. Est quidem. n. sicut dicimus, locus iste aquæ: propter quod & fluuij fluunt in ipsum omnes: & omnis quæ fit aqua, vtiq;. n. in quod maxime concauum, fluxit: & maxime talē obtinet locum: sed hoc quidem sursum fertur cito, ppter solem, Hoc autem derelinquitur propter dictam causam.

LECTIO III.

a Værere autem antiquā dubitationē, propter quid tanta multitudo aquę nusquam apparet, per singulos. n. dies fluuijs fluentibus īnumerabilib⁹, & magnitudine īmensis, nihil maī fit amplius.

b Hoc quidē nullum inconueniens dubitare aliquos, non tū intuentem difficile videre. Eadem. n. multitudo aquæ in latū diffusa, & tota simul, nō inequali tēpore exiccatur: sed differt in tantum vt hoc quidē permaneat per totū diem: hoc autem quemadmodū si quis super mēsam magnam diffuderit aquæ cyatum, simul perspicientibus vtiq; exterminabit totum: qd vtiq; & circa fluuios accidit. Continue. n. fluentibus, simul totum semper quod peruenit īmmensum, & latum locum, exiccatur cito: & latenter.

c Quod autem scriptum est in Phædone, de fluuiis, & mari impossibile est. Dicitur. n. q̄ omnia quidē inuicē perforata sūt sub terra: principium autē omnium fit, & fons aquārū, vocatus Tartarus: circa mediūaque quædam multitudo: ex quo & fluentia, & nō fluentia prodeūt omnia. Circunfluentiam autē facere ad singula rheumatum, propterea, q̄ moueatur semp, quod primum, & principium, propter non habere. n. sedem, sed semper circa mediū voluire innato attracta in carnes, aliumque partium constitutionem abiit pro cuiusque illarum natura. Quemadmodum igitur illic, si quis censuerit, uentrem potabilis alimenti, propter rea quod cito euanescat, locum non esse, sed excrementi, quia subsidere illud videat, non rectè censuerit, sic & in his. Est enim (vt diximus) aquæ hic locus. Quapropter & flumina in eum omnia influunt, & omnis etiam aqua, quæ gignitur. In id enim quod maxime cauum est, fluxio est; talemque terræ locum mare obtinet. Sed alia pars uniuersa a Sole celeriter attollitur, alia relinquitur ob eam quæ dicta est, causam.

LECTIO. III.

Veterem autem illam dubitationem afferre, cur tanta aquæ copia nusquam appareat, quando innumeris uastæ magnitudinis fluminibus quotidie in mare influentibus, nihilo amplius cernitur.

Hanc inquam, aliquos dubitationem afferre, absurdum quidem non est, sed tamen difficile non est cum qui consideraverit, perspicere. Eadem enim aquæ copia, quæ in latitudinem expansa sit, & quæ simul collecta, non æquali tempore resiccatur, sed usque adeo differt, ut hæc quidem integrum diem permaneat, altera, perinde ac si quis aquæ cyathum super magnam mensam effuderit, simul atque id cogitauerimus, tota euanescet. Id quod fluminibus quoque usu'uent. Illis enim continenter collectim fluentibus, id quod in ustum latumque locum peruenit, cito, semper, atque occulte exiccatur.

Illud autem esse non potest, quod de fluminibus & mari in Phædone scriptum est. Mutuis enim meatibus inter se sub terra concurrere dicitur, principiumque & fontem aquarum omnium id esse, quod Tartarus nominatur, quædam uidelicet aquæ copia in medio posita, e qua tam fluentes amnes, quàm non fluentes reddantur. In singulos autem fluuios influxum fieri, propterea quod primum atque principium agitetur. Non enim sedem, in qua consistat, habere, sed circa medium perpetuo reuolui: sursum uero & deorsum agitatum autem sursum & deorsum facere effusionē rheumatibus. Hoc autem in multis quidem locis stagnare quale & qd apud nos esse mare, omnia aūt iterum circulo circumduci ad principium, vnde inceperunt fluere, multa quidem secundū eundem locum, quędā autē & regione cōtraria positioni efluxui. puta si fluere inceperunt desubtus, desuper ingredi, esse aūt vsq; ad mediū descensum: de catero enim ad sursum iam omnibus esse lationē. Sapores aūt & colores habere aquā per q̄lē vtiq; cōtigerit fluens terrā.

d Accidit ergo fluuios non ad eundē semper locū secundū rationem hanc. Quoniā. n. ad medium influunt a quo circumfluunt, nihil magis fluunt de subtus q̄ desuper, sed ad quodcunque tēderit fluctuās Tartarus, quamuis hoc accidente fiet vtique qd dicitur: Sursū fluuiorū: quod quidem impossibile. Adhuc quæ fit aqua, & quæ sursum ducitur iterum, vnde erit? hoc. n. totum excludere necessariū, siquidem semper saluatur equalis, quantum. n. extra fluit iterū fluit ad principiū. Quāuis oēs fluuii videantur terminātes ad mare, quicunq; non in alios: in terram aūt nullus: sed & si dispareant, iterum prodeunt. Magni aūt fiunt fluuiorum, qui longe fluunt per concauum, multorum, n. suscipiunt rheumata fluuiorū, detruncantes loco, & lōgitudine vias. Propter quod qdē & Istrus, & Nilus, maximi fluuiorum sunt eorum, qui in hoc mare exeunt, & de fontibus alii dicunt, vniuscuiusque fluuiorum alias causas, quia multi in eundem incidunt. Hęc itaque omnia manifesta, quòd impossibile est accidere aliter, quàm & mari principium inde habente. Quod quidem igitur aquæ locus est iste & nō maris, & propter quam causam, quod quidē

iterum reflua t ad principium, & sic oportet totaliter excludere generationem aquæ in aere, & eleuationē aquæ aterra per euaporationem, quod patet esse falsum. Tertiam rationem ponit, dicens, quòd omnes fluuii terminantur ad mare, quicunq; non terminantur ad alios fluuios, & nullum flumen est sic terminatum ad terram, quasi terrā per forans, quod vadat ad tartarum: sed si sunt aliqua flumina intrantia in concauū tartari terræ, iterum exeunt in aliquo loco, & sic non videtur verum, q̄ flumina iterum redeant ad Tartarum. Quarta ratio est. Si cursus fluuiorum causatur ex effluentia Tartari: oporteret, q̄ ab ipso sui principio flumina haberētmultitudinem aquæ, sed hoc non videm⁹ quia inter fluuios illi inueniuntur magni, qui per longam viam fluunt, eo q̄ recipiunt discursiones multorum fluuiorū, & decurrunt vias eorum, & secundum locū, quia sunt profunda magis, & magis concaua, & secundum longitudinem, quia longiorem viā currunt. Nam Ister, idest Danubius & Nilus, sunt maximi fluuiorū, qui in mare Mediterraneū exeunt, & de fontib⁹ eorū diuersi diuersa dicunt, propter diuersitatem fluuiorū, qui in hos intrant. Quinta vero est, q̄ vltra prædicta inconuenientia est etiam hoc, q̄ sequeretur, q̄ mare habeat principium a Tartaro: quod inconueniens est, quia mare videtur esse locus naturalis aquarum, sicut supra dictū ē. Deinde recolligit quæ supra dicta sunt, & dicit, q̄ tanta dicta sunt de hoc, q̄ locus, quem mare occupat, est locus naturalis aquæ, & non solum locus naturalis maris, idest, aquæ salsæ existentis, & dictū est, quòd illud, quod est potabile, & dulce: non manifestatur in mari, sed in aquis fluentibus: illud autem quod salsum est, subsidet in mari, quasi derelictum post euaporationem eius, quod erat potabile, & dulce: & dictum est, quòd mare magis est terminus aquarum, quàm principium, qui. Laqua extra mare generatur, & sursum in aere, vt dictum est, de generatione pluuiarum, & intra terrā: vt dictum est de generatione fontium, & fluuiorum, & tamen vbicunque generatur aqua, fluit ad mare ni si impediatur: & sic aqua falsa se habet sicut illud, quod est superfluum

motum autem sursum & deorsum facere effusionē rheumatibus. Hoc autem in multis quidem locis stagnare quale & qd apud nos esse mare, omnia aūt iterum circulo circumduci ad principium, vnde inceperunt fluere, multa quidem secundū eundem locum, quędā autē & regione cōtraria positioni efluxui. puta si fluere inceperunt desubtus, desuper ingredi, esse aūt vsq; ad mediū descensum: de catero enim ad sursum iam omnibus esse lationē. Sapores aūt & colores habere aquā per q̄lē vtiq; cōtigerit fluens terrā.

d Accidit ergo fluuios non ad eundē semper locū secundū rationem hanc. Quoniā. n. ad medium influunt a quo circumfluunt, nihil magis fluunt de subtus q̄ desuper, sed ad quodcunque tēderit fluctuās Tartarus, quamuis hoc accidente fiet vtique qd dicitur: Sursū fluuiorū: quod quidem impossibile. Adhuc quæ fit aqua, & quæ sursum ducitur iterum, vnde erit? hoc. n. totum excludere necessariū, siquidem semper saluatur equalis, quantum. n. extra fluit iterū fluit ad principiū. Quāuis oēs fluuii videantur terminātes ad mare, quicunq; non in alios: in terram aūt nullus: sed & si dispareant, iterum prodeunt. Magni aūt fiunt fluuiorum, qui longe fluunt per concauum, multorum, n. suscipiunt rheumata fluuiorū, detruncantes loco, & lōgitudine vias. Propter quod qdē & Istrus, & Nilus, maximi fluuiorum sunt eorum, qui in hoc mare exeunt, & de fontibus alii dicunt, vniuscuiusque fluuiorum alias causas, quia multi in eundem incidunt. Hęc itaque omnia manifesta, quòd impossibile est accidere aliter, quàm & mari principium inde habente. Quod quidem igitur aquæ locus est iste & nō maris, & propter quam causam, quod quidē

tatum fundi in fluuios. Non nullos autem multis in locis stagnare, ueluti apud nos mare est. Rursus omnes principium, e quo fluere cœperunt, in orbem repetere, multos quidem per eundem locum, aliquos uero per eum, qui aduersum positum ei habeat, e quo effluxerunt, ut si ex infero loco fluere cœperit, in supero influere. Esse autem descensum, usque ad medium. Reliquum enim omnem cursum, omnibus iam ascensum esse. Vapores etiam & colores aquam contrahere pro terræ, per quam fluere contigerit naturam.

Sed hac ratione efficitur, ut flumina eodem non semper fluant. Quoniam enim in medium influunt, ex quo effluunt, ex infero nihilo magis fluent, quàm ex supero, sed utramlibet in partem exæstuans Tartarus delapsus fuerit. Atque si hoc accidat id eueniet, quod dicitur, Sursum flumina, quod fieri non potest. Illa item quæ oritur aqua, & quæ rursus attollitur, unde nam erit? hanc enim uniuersam tolli necesse est, siquidem æqualis semper seruatur, propterea quod quantum effluit, tantundem ad principium refluat. Atqui & flumina omnia, quotquot non in alia se immittunt, desinere in mare cernuntur: in terrā autem nullum, ac si occultentur, rursus emergunt. Illa autem ingentia euadunt, quæ longo tractu per cauum fluunt. Multorum enim amnium fluxus excipiunt, loco & longitudine eorum cursibus interceptis. Quam ob causam, Danubius & Nilus fluminum eorum, quæ in hoc mare illabuntur, maxima sunt. Ac de cuiusque fluminis fontibus alii alias reddunt causas, propterea quod multa in idē confluant. Constat igitur nihil horum fieri posse, mari præsertim originem inde ducente. Hunc ergo locum aquæ esse & non maris, & quamobrem pars potabilis præter eam, quæ fluit, occulta sit, alia uero

Tartaro indifferenter fluat ad quamlibet partem, sicut & Tartarus fluctuans tendit ad omnem partem, & sic accidit illud quod dicitur in prouerbio. Sursum fluuiorum. f. q̄ flumina sint superiora fontibus, vel quod sursum fluant, & hoc est impossibile. Secunda vero est, q̄ secundum prędictam positionem videtur, q̄ oporteat semper equalem aquam [illegible] quantum fluit de aqua a Tartaro, tantum ponit, q̄

Universidad de Deusto
Biblioteca

perfluumalimenti in corporibus animalium, nam superfluum alimenti est saltum, vel amarum, quod verum est de superfluo cuiuslibet alimenti: sed maxime de superfluo alimenti humidi sicut vrina quæ est magis indigesta, & ideo est magis amara, & salsa: vt patet.

LECTIO IIII.

a POstquã philosophus determinauit de natura maris, ostendês, quòd est locus naturalis aquæ: hic inquirit de generatione ipsius, & primo dicit de quo est intẽtio, & dicit, ꝙ dicendum est de salsedine maris, & iterum vtrũ mare est sempiternũ, aut fuit aliquod tempus quando non erat mare, & erit aliquod tempus quo non erit sed totaliter deficiet. Secundo ibi.

b ¶ Prosequit propositum: destruendo opiniones aliorum circa hoc, & primo destruit opinionem antiquorum, secundo rationem eorum excludit, ibi: Ac ceperunt ergo hãc. Circa primum duo facit: primo destruit opiniones antiquorum de inceptione maris, & dicit quòd quidam putauerunt quòd mare non semper fuit, sed quandoque incepit, & posuerunt etiam quòd totus mundus esse incebit per generationẽ quandam, dicentes ꝙ simul generatum est mare cum mũdo: & hoc rationabiliter quia cum mare sit aliquo modo locus aquę, quæ est vnũ elementum, oportet, ꝙ sit de principalibus partibus mundi, & ideo quandocunque fuit mundus, fuit mare: & ideo sicut illi argumentantur, quòd quia mũdus genitus est, & mare sit generatum, ita possumus econuerso argumentari, ꝙ si mũdus est perpetuus, & mare sit perpetuum, ꝙ autẽ mũdus sit perpetuus præsupponit ex his, quę probauit in libphysicorum, & in libro de cęlo, quamuis hoc sit falsum, & alienum a fide, vt supra dictum est. Secundo ibi.

Destruit opiniones antiquorum de defe

ctu maris, & primo comparat opinionem istam opinionibus fabulosis, & dicit ꝙ putare hoc, ꝙ mare fiat minus, secundum quantitatem, & tandem deficiat, secundum qđ dixit Democritus, non differt a fabulosis opinionibus Aesopi, qui dixit fabulose, ꝙ Calybdis, quæ est quædam vorago in mari, bis absorbuit

pars maneat, cur item mare, aquæ potius sit finis quàm principium, non sceus ac in corporibus totius alimenti, sed humidi potißimum, excrementum, bis a nobis traditum sit.

G Tractatus primi, libri secundi, de perpetuitate maris, & eius nouitate. Cap. III.

DE eius autem salsedine, & utrum perpetuo idem sit, an nec fuerit, nec futurum sit, sed deficiet, dicendum est.

Hoc enim modo aliqui sentiunt. Omnes quidem genitum esse uidentur fateri, siquidem & mundum uniuersum, simul nanque eius ortum faciũt. Quare constat, si uniuersum sempiternum est, non aliter de mari existimandum esse.

Censere autem ipsum, ut Democritus ait, decrescere & ad extremũ defecturum, ita iniquam, aliquem sibi persuadere, nihil ab Aesopi fabulis uidetur differre. Nam & ille fabulatus est, Charybdim, eũ bis aquas exorbuisse, primum quidem montes manifestos feciße, deinde insulas, demum, ubi exorbuerit, terram omnino aridam effecturam. Sed Aesopum in portitorem iratum eiusmodi fabulam commentum esse congruebat. Eos autem, qui ueritatem inquirunt, non item.

Quam enim ob causam prius permansit, seu propter pondus, ut nonnulli hoc quoque aiunt (facile enim est huius rei causam perspicere) seu ob aliud quidpiam, constat, necessarium esse, ut reliquum quoque tempus ob eãm ipsam permaneat. Aut enim ab eis dicendum est, aquam a Sole sublatam non rursus delatum iri, aut si deferretur, necessarium esse, uel semper, uel quoad hoc fuerit, mare permanere illudque potabile fore. Sum prius rursus attolli. Quare nunquam exiccabitur. Quod enim antea ascendit, in idem prius descendet, quippe cum nihil interfit, hoc semel an multoties dicamus. Quòd si Solem quiescere quis statuat, quid erit, quod exiccet? Sin uero conuersionem esse

mare: ita ꝙ ante, aqua totam terrã circundabat: vorago autem tantum de aqua absorbuit, ꝙ montes apparuerũt discooperti ab aquis: & terra quæ interiacet montibus: secundo autem tantum de aqua absorbuit, ꝙ apparuerunt insulæ. Vltimo autem absorbebit totam aquam maris, & sic undique remanebit terra arida, sine mari. Sed licet componere fabulam talem cõgrueret Aesopo fabularum inuẽtori, qui hoc dixit, dum forte esset iratus ad Portmeum. i. ad quandam portum vellicus maris, vt ira tus aquis, quasi fingeret eas omnes esse absorbendas, tamen talia dicere philosophis inquirẽtibus ve ritatem minus conuenit. Secundo ibi.

d ¶ Improbat præ dictam positionem per rationem, & dicit ꝙ propter quamcunque causam aqua maris primo mansit circa terram, oportebit, ꝙ semper maneat: sine dicatur ꝙ hoc accidit propter grauitatẽ aquæ, quæ pondere suo hoc habet, ꝙ subsideat aeri, & præemineat terræ, quæ quidem causa est vera, & manifesta sine quecunque alia causa sit, propter hoc oportet, ꝙ aliquando fuit aqua maris super terram, quę semper maneat, quia aliter, si hoc non esset, oporteret eos dicere ꝙ aqua quæ eleuatur a sole euaporata, non redat iterum ad terram, cuius contrarium manifeste videmus in pluuiis, aut si aqua eleuata redit, necesse est, vel quòd semper duret mare, si aqua semper eleuatur, & redit, aut quòd remaneat quamdiu hoc fuerit, ꝙ aqua redit, & iterum oportebit ferri sursum per euaporationẽ illud, quod est potabile in aqua, & sic nunquã exiccabitur mare in tali alteratione, quia iterum aqua descendet in mare, & non differt verum hoc semel fiat, scilicet ꝙ aqua eleuata semel descendat sæpe: quia vtroque modo non minuitur aliquid de aqua, quia scilicet posset dici, ꝙ hæc alternatio non semper erit motu solis cessante, ideo subiungit, quòd si aliquis dicat, ꝙ motus solis cesset, non remanebit aliquid, qđ possit exiccare aquã maris: si autem motus solis semper maneat, oportebit quòd semper sol appropinquans ad aliquã partem terrę, eleuet de euaporationẽ aquã, & quando longius recedit, eam cadere propter frigiditatẽ: & sic non potest dici ꝙ mare totaliter exiccetur, siue motus solis cesset, siue nõ. Deinde cũ dicit.

c ¶ Excludit rationem mouentem eos ad hoc ponendum, & dicit, ꝙ acceperũt hanc opinionem ꝙ ſ. totaliter exsiccaretur mare, & quòd quandoque incęperit, propter hoc, ꝙ multa loca apparent magis sicca nunc, q̃ prius. Sed causa, pp quã accidit hæc passio, dicta est prius, quia scilicet secundũ quædam determinata tempora fiunt excessus aquarum, sed non accidit propter hoc, quòd totum vniuersum generetur, sed eius partes generantur, & iterum secundum alia determinata tẽpora erit contrarium, scilicet ꝙ erit magnus excessus siccitatis, & cum factus fuerit, iterum deficeabitur terra, quæ erat cooperta aquis propter excessum aquarum prius factum, & necesse é, ꝙ hoc semper procedat circulariter, scilicet ꝙ post excessum aquarum determinato rempore, fiat excessus siccitatis, & econuerso. Rationabilius enim est sic opinari q̃ ponere, ꝙ totum cœlum permuteũ propter quasdam permutationes partium apparentes circa terr. Et quia predicta positio, contra quã locutus est, in superficie rationabilis apparet: subiũgit, ꝙ circa, ꝙ immoratus est eius sermo, plusq̃ dignũ fuerit.

LECTIO V.

a POstquam Philosophus determinauit de natura maris, & eius salsedine, & primo inquirit de ea secundum opiniones aliorum, secundo ponit suam opinionem ibi. ¶ Nos autem dicamus. ¶ Circa primum prosequitur de salsedine maris secundũ tres opiniones philosophorum naturaliũ, in principio huius tractatus de mari positas. Dicit ergo primo, ꝙ illi qui dixerũt, ꝙ mare semel generatum, vel quicũque posuerunt ipsius generationem, non posse assignare causam salsedinis. Dicunt enim isti, quòd a principio aqua circundabat totam terram, & sol eleuauit magnam partẽ aquę ex quo contingit, ꝙ magna pars terræ remansit discooperta aquis, & illud quod fuit residuum, & non dum deficcatum a sole, factum est mare. Si ergo in multitudine aquæ maris, quæ secundum naturam suã deberet esse dulcis, facta est causa salsedinis propter admixtionem alicuius terrę ad aquam quę remansit, quę potuit dulce conuertere in tantam salsedinem, cum redeũte per pluuias aqua, quæ euaporauit, necesse sit, ꝙ æqualis multitudo aquæ cõseruetur supra terram, vt supra dictum est, necesse, est, quòd etiam primo, antequam solis incipiat deficcare, mare esset salsum, vel si prius nõ fuit salsũ neque posterius salsum erit: ex quo tota aqua quę eleuata est, redit. Et sic non potest dici, ꝙ terra admixta facit aquã existentem nunc in moris quantitatis salsam, quòd non potest facere salsam totam, cum sit æqualis quantitatis nunc, & prius. Si autem ẽt a principio mare erat salsum, remanebit assignare causam salsedinis, & etiam dicendũ est, quare si a principio non fere batur sursum aqua per euaporationem, nunc hoc accidit. Deinde, cum dicit.

d ¶ Prosequitur sẽcũdam opinionem, & dicit ꝙ illi, qui dixerunt admixtionẽ terræ esse causam salsedinis maris, nõ sufficienter ostendunt quare mare est salsum, dicunt enim ꝙ terra habet multos

esse circulationẽ, semper propinquans potabile sicut diximus, sursum ducet, dimittet autem iterum recedens.

c Acceperunt autem suspitionem hanc de mari, eo quòd multa loca apparent sicciora nunc quàm prius, de quo causam diximus, quia secundum quædam tempora excesibus factis aquę, hęc est passio, sed non propter totius generationem & partium. Et iterum erit contrarium, & cum factum fuerit, iterum exiccabitur. Et hoc sic circulariter necessariũ semper ire, magis enim sic rationabile existimare, quàm pp hoc cœlum totum permutari. Sed de his quidem plus, quàm dignum, immoratus est sermo.

LECTIO V.

a DE salsedine autem, his quidem, qui semel generauerunt, & totaliter ipsum generant, impossibile eit salsum facere. Si enim omnis humidi, quod circa terram erat, & eleuati a sole, residuum factum est mare, sique inexistit tantus sapor in multa aqua, & dulci propter immixtam esse quandam terram talem, nihil minus cũ aduenerit iterum aqua, quæ euaporauit, necesse quali existente multitudine, & primo, aut si neque prius, neque posterius salsum ipsum esse. Si autem & primo, cõfestim erat dicendũ quę causa & simul propter qđ: si non & tunc sursum latum fuerit, & nunc patitur hoc.

b At vero & quicunque terrã causam ponunt salsedinis immixtam: habere enim multos sapores aiunt ipsam, vt fluuiis simul delatam propter mixturam facere salsum, inconueniens autem non et fluuios salsos esse. Quomodo enim possibile in magna quidem multitudine aquę euidens sic facere mixturam terræ talis, in vno quoque autem non? palam

uit de natura maris, & eius generatione, nunc determinat de eius salsedine, & primo inquirit de ea secundum opiniones aliorum, secundo ponit suam opinionem ibi. ¶ Nos autem dicamus. ¶ Circa primum prosequitur de salsedine maris secundũ tres opiniones philosophorum naturaliũ, in principio huius tractatus de mari positas. Dicit ergo primo, ꝙ illi qui dixerũt, ꝙ mare semel generatum, vel quicũque posuerunt ipsius generationem, non posse assignare causam salsedinis. Dicunt enim isti, quòd a principio aqua circundabat totam terram, & sol eleuauit magnam partẽ aquę ex quo contingit, ꝙ magna pars terræ remansit discooperta aquis, & illud quod fuit residuum, & non dum deficcatum a sole, factum est mare. Si ergo in multitudine aquæ maris, quæ secundum naturam suã deberet esse dulcis, facta est causa salsedinis propter admixtionem alicuius terrę ad aquam quę remansit, quę potuit dulce conuertere in tantam salsedinem, cum redeũte per pluuias aqua, quæ euaporauit, necesse sit, ꝙ æqualis multitudo aquæ cõseruetur supra terram, vt supra dictum est, necesse, est, quòd etiam primo, antequam solis incipiat deficcare, mare esset salsum, vel si prius nõ fuit salsũ neque posterius salsum erit: ex quo tota aqua quę eleuata est, redit. Et sic non potest dici, ꝙ terra admixta facit aquã existentem nunc in moris quantitatis salsam, quòd non potest facere salsam totam, cum sit æqualis quantitatis nunc, & prius. Si autem ẽt a principio mare erat salsum, remanebit assignare causam salsedinis, & etiam dicendũ est, quare si a principio non fere batur sursum aqua per euaporationem, nunc hoc accidit. Deinde, cum dicit.

d ¶ Prosequitur sẽcũdam opinionem, & dicit ꝙ illi, qui dixerunt admixtionẽ terræ esse causam salsedinis maris, nõ sufficienter ostendunt quare mare est salsum, dicunt enim ꝙ terra habet multos sapores

patietur, id quod potabile est accessu suo, quemadmodum diximus, perpetuo euehet, dimittetque rursus abscesßu.

Hanc autem opinionem de mari conceperunt, quòd plura nunc, quam antea sicciora loca appareant: cuius rei causam attuimus, hanc uidelicet affectionem. certo quodam tempore imbrium, & aquæ ingenti copia excitata existere, non autem ob uniuersi & partium ortum. Ac rursus contrarium futurum, idque cum fuerit, exiccatum rursus iri, hocque modo in orbem necessario id commeare. Rationi enim magis consonum esse ite cẽsere, quam ob hæc totum cœlum mutari. Sed in his quidem diutius quàm par esset, oratio instituit.

Tractatus primi, libri secundi, est de salsedine maris. Cap. III.

VOd autem ad salsedinem attinet, ii qui semel, aut omnino id generant, salsum statuere non possunt. Nam seu illius qui terram ambibat, & a Sole sublatus est, humoris omnis residuum mare effectum est, seu tantus sapor in multa & dulci aqua insitus esset, propter talis cuiusdam terræ admixtionem, ipsum profectò necesse est, aqua illa, quæ in uaporem conuersa est, rursus adueniente, cum æqualis sit multitudo, primum quoque nihilominus, aut si non primum, non etiam post salsum fuisse. Quod si a principio fuit, dicendum erat, quæ causa sit & simul quamobrem, si tum sublata est, non nunc quoque idem illi eueniat.

At qui & quotquot terram salsedinis causam aiunt esse, admixta enim cum sit, multos sapores habere dicunt, ita ut a fluminibus simul delata ob admixtionem salsum efficiat, iis absurdum est flumina quoque salsa non esse. Quo pacto enim in multa aquæ copia, terræ huiusmodi admixtio conspicua esse potest, in singulis autem non potest? Constat enim, si mare uniuersa aqua flumi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sapores secundū diuersas sui partes, ita q terra, quam flumina deferunt ad mare, admiscetur mari, & facit ipsum salsum, sed hoc inconueniens videtur, q mare sic fiat salsum per admistionem terræ, & fluuii non sint salsi, qui sunt minoris quantitatis: si ergo magna multitudo aquæ maris permutatur ad salsedinem ex admistione terræ, multo magis immutaret aqua vniuscuiusque fluuii. Manifestū est enim, q mare est congregatio omnium fluuialium aquarum: In nullo enim differt aqua maris ab aquis fluminū, nisi per salsedinem aquæ, quæ nō accidit in aquis fluminum, sed solum in loco in quo omnia flumina congregantur, & hoc non videtur possibile, si sola admistio terræ a fluminibus delatę salsedinem causaret. Tertio ibi.

c ¶ Improbat tertiam opinionem tribus rationibus, quarum prima est sumpta ex hoc, q immanifeste causam salsedinis assignauit, & dicit, quòd derisibile é si quis puret aliquē plene dixisse dicentem, mare esse sudorem terræ, & ob hoc esse salsum, sicut Empedocles dixit: forte enim sufficienter dixerat, si intendit metaphorice dicere secundum modū poeticum. Dicere enim aliquid per metaphoras pertinet ad poetas, & probabile est, q Empedocles, qui metrice scripsit, vt dicitur, multa metaphorice protulerit, sed tamen sic aliquid dicere nō sufficit ad cognoscendam naturā rei, quia res naturalis per similitudinē quę assimitur in metaphora, non est manifesta. Quomodo enim cum illud, q̄d homo potat, si dulce, sudor inde ex genera tur, fiet salsus. Non enim fit manifestum per metaphorā, vtrū scilicet sudor remaneat salsus per separationem alicuius, quod erat dulcissimum in poculo, aut efficiatur salsus per commistionem alicuius, sicut accidit in aquis quæ colantur per cinerē, quia permistione cineris fiunt salsę, vel amarę, & eadem causa videtur de sapore vrinæ, quę est superfluitas

enim quod mare est omnis fluuialis aqua, in nullo enim differt nisi eo quod salsum sit a fluuiis, hoc autem illis accidit in loco, in quem omnes simul fluunt.

c Similiter autem & derisibile, & si quis dicens sudorē terræ esse mare, putet aliquid planū dixisse, sicut Empedocles. Ad Poesim quidē enim, sic dicens forte dixit sufficiēter, metaphora .n. est poetica. ad cognoscēdum autem verum, nō sufficienter. Neque enim sic palam hoc qualiter ex dulci poculo salsus fit sudor, vtrū ascendēte quodam solum, puta dulcissimo, aut cōmixto quodam sicut ī his quę p cinerē colātus aquis. Videt aūt eadem causa esse & circa supfluum in vesica collectū, etenim illud amarū, & salsum fit potato eo, quod ī alimēto humido existente dulci. Si itaque quēadmodū, quæ per calcē colatur aqua, amara fit, & adhuc quidem simul cū vrina delata tali quadā virtute, qualis & vī subsistēs in vasis salsedo: cū sudore autem, cum segreta ex carnibus velut abluente, q̄d tale ex corpore exeunte humido, palam quod & in mari: quod ex terra cōmixtum humido causa salsedinis. In corpore quidem igitur fit tale, q̄ alimenti hypostasis pp indigestionē: in terra enim secundum quem modum existit dicendum. Omnino autē quo modo possibile tantam aquæ multitudinem deficcatam, & calefactam segregari, sub multiplicem enim oportet ipsam esse partem: aut in terra. Adhuc autē propter quid & nunc cum exiccata fuerit terra, siue amplior, siue minor non dat? humiditas enim & sudor fiunt amara. Si quidem enim & tūc & nunc oportebit. non videtur autem hoc accidens sed humida quidem existens nihil patitur tale: quomodo igitur possibile circa primam generationem humida existente terra sudare exiccatam, sed magis verisimile sicut aiunt quidam assumpto plurimo, & eleuato humido propter solē, & reliquū esse mare, humidam aūt existentē sudare, impossibile. Quæ quidem igitur dicuntur salsedinis causę, diffugere videntur rōnē.

F collecta in vesica, quia huiusmodi superfluum fit amarum, & salsum, cum humidum potatum sit dulce. Si igitur ita est, q aqua colata per calcem fit amara, & etiam cum vrina differtur, inuenitur in ea aliqua res talis virtutis, q possit salsam facere, nam in vasis in quibus resident conseruatur vrina, inuenitur quædam limositas salsa, & similiter est in sudore, q est in eo aliquid simile, & cum sudor: resoluitur a carnibus quidem facit salsum, tanquam si hoc humidū quod exit a corpore per sudorem, abluat a carnibus illam superfluitatem, quæ facit sudorem salsum, si inquam ita est in istis tribus rebus, & metaphora de sudore est bene accepta, manifestū est, quòd etiam in mari erat causa salsedinis aliquid terrestre admixtum aquis: quid autem sit, quod facit salsedinem in corpore animalis, in sudore, & vrina, cognoscitur, quia est hypostasis alimenti .i. illud, quod subsidet residuum abeo, quod attrahitur in vsum alimenti nutriti, & hoc quidem est causa salsedinis, quia non est digestum, sed quid sit illud, quod hoc modo possit facere salsedinē in mari, adhuc esset dicendum Empedocli, cum non sit manifestum: & sic patet, q in hoc peccauit Empedocles, q non manifeste assignauit causam. Secunda ratio est, quia deficcata, & calefacta tanta multitudine aquæ, quanta a mari segregatur, tamen tota aqua maris salsa remanet: pars autem quæ eleuatur a terra per euaporationem, est sub multiplex illius aquæ, quæ in terra relinquitur, dicitur autem submultiplex, quæ comparatur ad aliud sicut dimidium ad duplum, vel sicut superbipartiens ad triplum & sic de aliis, vnde non videtur: quod aqua maris, cū fit maior pars, quàm aqua eleuata per euaporationem, ex hoc possit fieri salsa: nam sudor, & vrina, quæ fiunt salsa, fiunt multo minora, quàm humiditas in corpore remanens. Tertia vero est, q quærendū est ab Empedocle, quare nūc

Similiter ridiculum est, si quis mare, sudorem terræ esse dicat, se que perspicuum aliquid dixisse existimet, quemadmodum Empedocles. Qui enim ita locutus est, pro poeta fortassis satis dixit, quandoquidem translatio poetica est: ad naturæ autem cognitionem non satis. Nec etenim hic constat, quonam modo ex dulci potione salsus sudor existat, utrum alicuius, ueluti partis dulcissimæ duntaxat recessu, an admistione, ut in aquis quæ per cinerem colantur. Eadem autem causa in eo excremento uidetur esse, quod in uesicam colligitur. Nam & illud salsum & amarum redditur, cum potus & alimenti humor dulcedine prædituis sit. Itaque si ut aqua quæ per cinerem colatur, ita hæc amara redduntur, urina, quidem, quod facultas quædam eius generis, qualis in uasis salsugo subsidere cernitur, una cum ea defertur: sudor autem, quod simul e carnibus secernatur humore, qui effluit, tale quiddam a corpore, ueluti abluendo: extrahente, perspicuum est, id quoque, quod ex terra humori admiscetur, salsedinis maris causam esse. Sed in corpore, alimenti sedimentum ob cruditatem tale efficitur. In terra autem quomodo inerat, dicendum fuit. Omnino uero, qui fieri potest, ut cum exiccaretur, & incalesceret, tanta aquæ copia fuerit excreta: eius enim quod in terra relictum est, minimam esse partem oportet. Quid item causæ est, cur nunc quoque cum exiccatur terra, seu multa sit, seu pauca, non sudat? Nam si humor ac sudor amarus redditur, si tum, nunc quoque oporteret, quod tamen accidere non cernitur. Sed cum sicca est, humectatur, cum humida, re nulla eiusmodi afficitur. Quo igitur pacto in primo ortu, cum humida terra esset: exiccatio ne potuit sudare? sed magis, quod aiunt quidam, uerisimile est, cum plurimum humoris abscessisset, & in sublime solis elatus fuisset, id quod remansit, mare extitisse. Fieri au-

terra, postquam deficcata est a sole in aliqua parte sui, siue maiori, siue minori, non sudat ita, quòd sudor eius appareat amarus: si enim hoc fuit a principio quòd terra sudaret sudorem amarum, & nunc deberet fieri, sed hoc non videtur nunc accidere, videmus enim, q terra cum est humida, siccari potest, & postquam est sicca, non patitur aliquid tale. ℈ vt sudet: neque igitur possibile fuit, quòd in prima generatione mundi terra existēs humida, quia circundata aquis, sudaret per exiccationem, sed magis verisimilis est opinio illorum, qui dixerunt: q mare non est sudor terræ, sed aqua relicta post exsiccationem alicuius partis terræ: q enim terra humida existens sudet, videtur impossibile. Et sic vltimo concludit, q causæ quæ adducūtur de salsedine maris, videtur effugere.

LECTIO VI.

a Reprobatis opinionibus de salsedine maris, hic ponit opinionem propriam, & circa hoc tria facit, primo præmittit quæ sunt necessaria ad ꝓpositum manifestandum: secūdo assignat causam salsedinis maris ibi, ¶ His sic se habentibus, ¶ tertio manifestat quod dixerat per signa ibi. ¶ Quod autem est in commistione. ¶ Circa primū duo facit, quorum primum resumit ex prędictis, videlicet q est duplex exhalatio, vna humida, & alia ficca, & hanc putandum est esse principium horum, scilicet salsedinis maris. Secundum est, q mouet dubitationē, de qua oportet primo videre veritatem, antequam propositum manifestet, & est ista quęstio: vtrum partes maris sēper maneāt eædem numero, aut mutentur secundum numerum, & maneāt eædem quantitate, aut pereant mutentur, sicut accidit in aere, & aqua potabili fluminum, & in igne. In his .n. omnibus partes fiunt aliæ, & aliæ numero, sed species vel forma multitudinis harum partium manet eadem: & hoc apparet maxime in aquis fluentibus: &

Os autē dicamus principium sumentes idē, quod & prius. Quoniā enim positum est duplicem esse exhalationem: hanc quidem humidam, hāc vero siccam, palam, q hoc putandum principium esse talium. Et vtique & de quo prius dubitasse necessarium: vtrū & mare semper permanet earumdem existens partium numero, aut specie. & quātitate permutatis semper partibus, quemadmodum aer, & potabilis aqua, & ignis: semper enim aliud & aliud fit horum vnumquodque species autem multitudinis vniuscuiusq; horum manet: sicut quæ fluentium aquarum, & flammę fluxus. Manifestū itaq; & hoc, & probabile, q ipossibile nō eandem esse de omnibus his rōnē & differre velocitate, & tarditate pmutationis, in oibusque corruptionē esse, & generationem, hoc tamen ordinate accidere omnibus ipsis.

b His aūt sic se habētibus, tentandū reddere causam de salsedine. Manifestū itaq; per multa signa, q fit talis sapor. pp commistionem in corporib⁹, quod quia indigestissimum salsum, & amarum, sicut & prius diximus, indigestissimum .n. superfluum humidi alimenti. Talis autem omnis hypostasis maxime autem, quæ in vesica. Signum autem, quia subtilissima est, digesta autem omnia constare nata sunt. Deinde sudor semper in his, in quibus idem corpus, cum segregatur, quod fecit saporem hunc. Similiter autem & in adustis, vbi enim vtique obtinuerit calidū, in corporibus qdē fit superfluitas, in adustis autem cinis.

c Propter quod & mare quidē ex vsta aiunt factum esse terra,

Hæc cum ita se habeant, salsedinis quoque causam reddere enitendum est. Multis quidem signis perspicuum est, eiusmodi saporem ex commistione quadam existere, in corporibus enim, quod minime coctum est, salsum est & amarum, ut antea diximus. Humidi nanque alimenti excrementum incoctum est, eiusque generis omne sedimētum est, idque maxime, quod in uesicam colligitur. Quod inde dignosci potest, quia tenuissimum sit, cum ea omnia quæ concoquuntur, natura sua crasse fecant. Post illud sudor est, in quibus idem corpus, quod hunc reddit saporem, una excernitur. Nec aliter res habet in his, quæ aduruntur. Quod enim a calore cuictum non fuerit, in corporibus quidem excrementum efficitur: in his aūt quæ aduruntur, cinis.

Atque hæc causa est, cur nonnulli ex adusta terra mare fieri inquiant.

LECTIO VI.

Os autem idem quod prius principium sumentes dicamus. Cum enim positum sit duplicem esse exhalationem, alteram humidam, alteram siccam, constat, hanc rerum eiusmodi principii esse existimandam. Atque etiam eius, de quo prius dubitare necesse est, utrum mare iisdem numero partibus constans semper permaneat, an specie & quantitate partibus semper mutatis, quemadmodum & aer & potabilis aqua, & ignis. Horum enim unumquodque aliud semper & aliud effecitur: cuiusque autem eorum multitudinis species permanet, ut aquarum fluentium species, & flammæ fluxus. Hoc igitur constat, ac probabile est, fieri non posse, ut non eadem omnium ratio sit, mutatio nisque celeritate ac tarditate differant, et omnium ortus sit & interitus, ita tamen, ut hæc ordinate omnibus conueniant.

D

Hæc cum ita se habeant, salsedinis quoque causam reddere enitendum est. Multis quidem signis perspicuum est, eiusmodi saporem ex commistione quadam existere, in corporibus enim, quod minime coctum est, salsum est & amarum, ut antea diximus. Humidi nanque alimenti excrementum incoctum est, eiusque generis omne sedimētum est, idque maxime, quod in uesicam colligitur. Quod inde dignosci potest, quia tenuissimum sit, cum ea omnia quæ concoquuntur, natura sua crasse fecant. Post illud sudor est, in quibus idem corpus, quod hunc reddit saporem, una excernitur. Nec aliter res habet in his, quæ aduruntur. Quod enim a calore cuictum non fuerit, in corporibus quidem excrementum efficitur: in his aūt quæ aduruntur, cinis.

E

Atque hæc causa est, cur nonnulli ex adusta terra mare fieri inquiant.

in fluxu flammæ: quæ per successionem fumi semper innouatur: vt supra dictum est, & tamen flamma semper maner eadē in numero. Vnde probabile est, non esse eandem rationem in his omnibus: nam ad minus differentia est secundum velocitatem permutationis. Manifestum est enim, quòd citius permutantur partes aquæ fluentis, quam partes terræ. In omnibus enim est generatio & corruptio secundum partes per aliquem ordinem.

Deinde, cum dicit, b ¶ Assignat causam salsedinis maris, & circa hoc duo facit, primo ostēdit in generali vnde causetur sapor salsus: secūdo vnde causetur salsedo in mari, ibi ¶ Propter quod & mare. ¶ Dicit ergo primo, q cum præmissa sic se habeant, vt dictum ē, oportet reddere causam de salsedine maris. Manifestum est autem per multa signa, q sapor salsus causatur ex admistione alicuius. Videmus enim quòd in corporibus animaliū illud quod est indigestissimum est salsum, & amarum, hoc autē est superfluitas maxime alimenti, & maxime quę congregatur in vesica, & q hæc sit indigestissima, significat per hoc, q est subtilissima iter omnes superfluitates, omnia autem digesta videntur in pissāra esse a calore, & sicut est de vrina, ita est de sudore: similiter enim cū sudore segregatur ali quid indigestum, q̄d facit talem saporem, similiter est in adustis, quia illud quod est residuum ab actione caloris inquantū calor, non potest vincere, in corporib⁹ animalium sit superfluitas, in adustis autem sit cinis, per cuius admistionem aqua ēt redditur salsa & amara. Deinde cū dicit, c ¶ Assignat causam specialiter salsedinis maris, & circa hoc tria facit, primo facit quod dictum é, secundo hoc manifestat per quædam signa ibi. ¶ Et propter hoc aūtem ¶ tertio excludit quasdam obiectiones ibi. ¶ Eleuatur autem semper aliqua pars ¶ Dicit ergo primo, quòd propter hoc, quòd sapor salsus & amarus inuenitur causari ex admi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

admistione alicuius indigesti, uel adusti, quidam dixerunt, q̃ mare erat factum ex terra adusta: quod quidem inconueniens est, si intelligatur secundum quod dicitur: sed si intelligatur dictum per similitudinem, vt scilicet salsedo in mare causetur per admistionem alicuius, quod est simile cum terra adusta, sic verum est: sicut enim contingit in prædictis .s. vrina, sudore & cinere, sic oportet intelligere & in tota terra. Sicuti enim ex ignitis reliquitur aliquid, quod non potuit ignis dissoluere, ita oportet intelligere relinqui circa terram ab actione caloris aliquid simile cineri relicto ab actione ignis. Et huius similitudinem habet exhalatio, quæ fit ex arida: cuius multitudine terra exhibet: huiusmodi igitur exhalatio sicca, cum admisceat vaporosæ exhalationi, quę condensatur in nubes & pluuiam, necesse est quòd semper in illa exhalatione humida contineatur aliquid virtutis hui⁹ scilicet exhalationis siccæ: & sic simul vtrunq; commistum feretur deorsum aqua pluente: hoc autem fit secundum quędam ordinem semper: vt scilicet exhalationes cõmistæ eleuentur, & iterum cadant p pluuiam. Dico autem hoc secundum ordinem fieri, secundum quod ea, quæ hic inferius fiunt, possunt participare ordinẽ: nõ enim sic pure participant ordinem, vt sint semper eodẽ modo, sicut est de corporibus cælestibus: sed accidunt vt frequenter. Et sic concludit, quòd dictum est vnde fiat generatio salsa in aqua maris.

d ¶ Manifestat quę dixerat per quædam signa: & dicit quòd propter hoc, quòd exhalatio sicca admiscetur euaporationi humidæ, aquę australes, & aquæ quæ primo cadunt in autumno, fiunt latiores .i. grauiores: & magis ad salsedinem tendẽtes: & primo manifestat hoc de aquis australibus, idest, q̃ cadunt austro flante. Auster enim & flatu & magnitudine est valde calidus. Flat enim a locis calidis & siccis: in quibus est parũ de humido: & ideo est calidus. Sed qa posset aliquis dicere, q̃ flat a locis frigidis. .s. a polo antartico, quę oportet esse frigidũ, propter distantiã a sole, ideo subiungit, q̃ etsi hoc dicatur, quòd non flat a locis calidis, sed frigidis, tamẽ oportet, q̃ transeat ad nos per loca calida: & sicca: ex locis ꝓpinquis: & ideo est calidus: sed Boreas qui venit ad nos immediate ex locis frigidis congregat multos vapores humidos: & frigidos: & propter hoc est frigidus: sed tamen nobis est serenus: quia ꝓpellit huiusmodi vapores ad partem oppositam, sed in locis & regionibus meridionalib⁹ est aquosus: quia illuc ꝓpellit vapores: & econuerso Auster est serenus illis, qui habitant in meridionalibus: scilicet circa Lybiam cum nobis fit pluuiosus: sic igitur, quia auster colligit multum de exhalatione sicca, talis vẽtus confert multum ad hoc, quòd descendat aqua salsa: & sic patet ratio vnius eorum, quæ dicta sunt, scilicet quare aquæ australes sunt latiores. Sed quia hoc ẽt dixerat ꝺ primis aqs autumnalibus, assignat etiam huiusmodi causam, quia scilicet necesse est, quòd ea, quæ sunt grauissima i vaporibus eleuatis, prius deorsum ferantur: grauissima autem sunt, in quibus est plurimum de terrestri, & iõ aquæ primo cadentes i autumno post ⁊ flatem, sunt latiores: valde plurimũ de terrestri habentes. Aliud etiã signum assignat prædictæ rationi assignatæ ꝺ salsedinis causa: quia scilicet propter hoc mare est calidũ: & regiones propinquæ mari sunt caliores: propter abundantiam scilicet prædictæ exhalationis, mistæ aquæ maris. Quæcũque enim fuerit ignita, etiam post extinctionem, videtur habere virtutem caloris insc ipsis, vt patet in cinere & calce & superfluitate animaliũ habentiũ calidos ventres: & huius ratio ẽ, quia in hmõi manet virtus caloris alterantis cũ exhalatione sicca. Vnde cũ exhalationẽ siccã resolutam a terra desiccata, dixerit esse causam salsedinis maris, consequens est vt ẽt in mari caliditas ex hoc abunder. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit quasdã dubitationes circa prædicta: & circa hoc duo facit: primo excludit dubitationes: secundo concludit ex præmissis causam salsedinis maris: ibi, ⁊ Nunc autem tantum. ⁊ prima

quod sic quidem dicere est inconueniens: quod tamen ex tali verum: sicut enim & in dictis sic & in toto, & ex nascentibus, & factis secundũ naturam, sem per oportet intelligere sicut ex ignitis, quod relinquitur, talẽ esse terram. Et itaque & eam, quæ in arida, exhalationẽ omnem. hæc enim exhibet multã hanc multitudinem. Mista autem sicut diximus existente vaporosa exhalatione, & sicca, cũ constiterit ī nubes, & aquã, necessariũ est intercipi aliquã multitudinẽ semper huius virtutis: & simul deorsum ferri iterum cum pluuia: & hoc semper fieri sm quendã ordinẽ vt contingit quæ hic, participare ordinẽ. Vnde quidẽ igit̃ ratio falsi ineſt in aqua dictum est.

d Et propter hoc australes aquę latiores, & primę autumnaliũ: Auster .n. & magnitudine, & spiritu estuosissimus ẽ vẽtus: & flat a locis siccis. & calidis. Quare cum pauco vapore: propter quod & calidus est: si .n. & nõ talis, sed vnde incipit flare frigidus, nihil minus procedens, propterea ꝙ comprehendit multã exhalationem siccã ex propinquis locis, calidus est Boreas autem, uelut a frigidis locis. uaporosus: pp quod frigidus. Eo autem, quòd propellat, serenus hic in oppositis aũt aquosus: similiter autem & Auster serenus his, qui circa Libiã multum igitur in deorsum lata aqua confert ꝙ tale: & autumno latæ aquæ: necesse. n. grauissima primo deferri. Quare in q̃ buscunque inest talis terrę multitudo tendũt citissime deorsum hæc. Et calidum etiam mare proprer hoc est, omnia enim quęcunque ignita fuerint, habent potentia caliditatem in ipsis videre autẽ licet, & calcẽ, & cinerẽ & hipostasi animaliũ & siccã & humidã calidissimorũ sm ventrẽ animaliũ accidit calidissimã esse hypostasim.

e Fit igitur semper alterum ꝓpter hãc causam. Eleuatur aũt

Quod hoc quidem modo dicere abjurdum est, illud autem, ex ea quæ talis sit, uerum. Nam, ut in his, quæ dicta sunt, sic etiam in uniuerso, ex his quæ nascuntur, et natura gignuntur, animo semper concipiendum est, eius generis terram, quinimo & omnem aridæ terræ exhalationem remanere, quale id est, quod ex adustis restat: ea enim hanc ingentem halitum copiam suppeditat. Quoniam autem inter se, ut diximus, uaporosa & sicca exhaltio admistæ sunt, cum in nubem & aquam concreuerit, aliqua semper huius facultatis copia una comprehendatur, & rursus cum pluuia deorsum feratur, necese est, idquæ sem per ordine quodam fieri, quoad ea, quæ hic sunt, ordinem possunt participare. Vnde igitur in aqua salsus sapor existat, dictum est.

Ac propterea Austrini imbres & qui autumnalium primi sunt, salsiusculi habentur. Auster enim & magnitudine, & flatu calidissimus uentus est, & a locis siccis cal. disque spirat: quare cum exiguo napore, ob eamque rem calidus est. Ac quamuis talis nõ esset, sed unde spirare incipit frigidus, nihilominus longius procedens calidus est, quod e proprioribus locis multum siccæ ex halationis corripiat. Aquilo autem, ut qui ab humidis locis spiret, uaporum plenus est, ob idque frigidus. Quod uero propellat, hic serenitatem affert, aquã uero in locis contrariis: similique modo Auster in Africa serenus est. Quod igitur tale est, in imbre, qui deorsum fertur, multum conducit. Atque autumno salsiusculæ imbrium guttæ sunt. Quæ enim grauiora sunt, primum deferantur necesse est. Quare in quibus eiusmodi terræ in est copia, hæc celerrime deorsum inclinãt. Acque hanc sane ob causam, calidum mare est. Quæcunque enim adusta sunt, facultate calorẽ in se habent: idqs uidere licet in cinere, in calce, & in animalium sedimento, tam humido, q̃ sicco. Quin etiã accidit, ut quorũ animaliũ aluus ẽ calidissima eorũ ẽt sedimẽtũ calidissimũ habeatur.

Salsius igitur quidem hanc ob causam semper euadit. Eius uero aliqua

semper aliqua pars ipsius cum dulci, & minor tãto, quanto & in pluuia salsa, & lata, dulci minor, ꝓp quod quidem æquale est, vt ad omne dicere. Quod autem sit vaporãs potabile, & non in mare cõcernit̃ vaporãs, quando constiterit iterũ, tentãtes dicamus. Patiuntur aquam & alia idem, etenim vinum, & oẽs humores quicunque vaporãtes, iterũ in humidũ, cũ constiterint aquę fiunt. Aliæ enim passiones aqua sunt pp quandã cõmistionem & qualecunq; fuerit, quod commistum talẽ facit saporẽ. Sed de his quidẽ in aliis temporibus cõuenienti bus, faciẽdum considerationẽ.

f Nunc autẽ tantum dicimus q̃ maris existẽs semper aliquid sursum ducitur, & fit potabile & deorsum in pluuia descendit aliud factũ, non ꝙ sursum ductũ, & ꝓpter pondus subsidet potabili, & ꝓpter hoc non deficit, sicut fluuii, nisi locis quibusdam, hoc aũt & in ambobus necesse accidere similiter, neq; sẽ per eẽdẽ partes permanent, neque terræ, neque maris, sed tantum tota moles, etenim de terra similiter oportet existimare hoc quidẽ enim sursum venit: hoc aũt iterum condescendit, & loca ꝓmutant. & quæ supernatãtia, & q̃ descendẽtia iterũ.

g Quod autem est in commistione alicuius salsum. palã non solũ ex dictis, sed & si quis vas cæreũ formans posuerit in mare, circumligans os talibus, vt non per rimam aliquam intret mare, quod enim ingreditur per partes cereas, fit potabilis aqua: quasi .n. per linguã cerę qd terrestre secernit, & faciens

prima diuiditur in duas, secundum duas dubitationes quas soluit. Est autem prima dubitatio, cum aqua maris non continue maneat eadem numero secundum partes, sed euaporet, & iterum cadat, non uidetur esse causa salsedinis maris exhalatio sicca admista, sed magis euaporatio ab aqua salsa. Ad hãc dubitationem tollendã dicit, ꝙ aqua maris semp sit altera & altera ī partes, & quælibet pars, habet in sui generatione prædictam causã salsedinis, idest admistionẽ terrestris exhalationis. Verũ est etiam, ꝙ semper aliqua pars aquæ salsæ eleuatur per euaporationẽ cum dulci, sed cum citius euaporet subtile, quam grossum, & dulce est subtilius q̃ salsum, oportet ꝙ minus de salso eleuatur quam de dulci, sed per admistionem exhalationis siccæ illud dulce accrescit iterum in salsedinem, & sic mare semper conseruat̃, æquale & in quãtitate, & in salsedine & hoc ad totũ. i. per comparationem ad totum mare, conseruat̃ æquale, vel quasi æquale. Non enim semper punctalis cõseruat̃ prædicta quãtitas secũdam dubitationem soluit ibi. ⁊ Quòd autem dicere sit vaporans, & est dubitatio ⁊ Cũ aqua maris sit salsa, vnde contingit, ꝙ e vaporibus ab aqua maris generatur aqua dulcis? Ad hoc soluendum dicit. Iterum dicendum est, ꝙ illud, quod euaporat in mari, quando cõdẽsantur, fit aqua potabilis: & dulcis, & ideo non conuertit̃ in mare. i. in aquam salsam, sed in aquam simpliciter, & hoc idem patiuntur alia sicut vinum, & omnes humores, cũ condensatur, conuertuntur in aquam simpliciter, cum enim euaporant, vapores illi condensati conuertuntur in aquam, et huius ratio est, quia principium omnium humorum est aqua, resoluuntur autem omnia in sua principia: omnia autem alia humida generantur ex aqua per aliquam passionem vel alteram tionem, quæ passiones variantur propter admistionem, & sit sapor eius secundum conditionem eius quod miscetur, & propter hoc in generatione variatur aqua, & fit salsa. Sed quia vnumquodque resoluitur in suum principium simpliciter (vt dictum est) consequens est, vt tam ex aqua maris salsa, quam ex omnibus humoribus cuiuscunque sint vaporis, per euaporationem generetur aqua simpliciter. Deinde cum dicit.

pars una cum dulci semper attollitur, sed tanto minor, quanto & in pluuia quod salsum est, a dulci exuperatur. Quo fit, vt æqualitas quædam (ut ommino dixerim) seruetur. Cum autem in uaporem abiit, potabile fieri, nec in maris aquam, cum rursus coierit id, quod in uaporem abiit, concrescere, docti experientia dicimus. Hoc autem modo & cæterea afficiuntur. Vinum nanque, & quot quot humores uaporantes rursum in humorẽ concrescunt, aqua efficiuntur. Cetera enim aquæ affectiones sunt, quæ ex quadam admistione existunt, & qua le id, quod admistum est fuerit, talem saporem gignit. Sed hæc tempore alio magis oportuno sunt consideranda.

Nunc autem hoc tantum dicamus cum sit mare aliquid ex eo semper attolli, & potabile reddi quod de supero loco in pluuia in aliud mutatum, non autem, id quod sublatum est, descendit, atque ex pondere parti potabili subsidit, hancque ob causam non deficit, uelut flumina, nisi locorum ratione. Hoc autem utrisque æqualiter euenire necesse est, nec eædem semper seu maris, seu terræ (etenim & de terra similiter censendum est) partes permanent. sed uniuersa tantum moles, quippe cum alia pars ascendat, alia rursus descendat, ac loca mutantium ea quæ conscendunt, tum que rursus descendunt.

Salsedinem autem in quadam mistione positam esse, non ex his tantum quæ dicta sunt, perspicuum est, uerũ etiam ex eo, quòd si quis cereo uase affecto, eiusq; ore talibus rebus obturato, ut maris nihil illabatur, in mare illud posuerit id qđ ꝙ cereos parietes ingreditur, aqua dulcis reddatur. Quod. n. terreũ ẽ, & salsedinẽ ex ad mistione facit, uelut cõatũ secernitur

subsidet dulci, & subtili, in maiori parte eleuato, & quia ex eo, quod euaporat, generatur aqua dulcis, omnis autem aqua fontium & fluuiorum, ex eo quod euaporat generatur, vel supra terram, vel infra terram, consequens fit vt aqua fontium, & fluuiorum sit dulcis, utpote propinqua principio generationis, aqua autem maris sit salsa, vtpote, residuum existens vaporum eleuatorum a sole, & vltimus terminus, in quem aquæ generatæ colliguntur. Deinde, cum dicit.

g ¶ Manifestat ꝙ ex commistione terrestris causatur falsus sapor, & ponit multa signa, quorũ primũ est de vase cæreo, quòd si claudatur, & ponatur in aqua, quòd resudat interius, efficitur dulce, tanquã deputato terrestri per cæram. Aliud signũ est quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd aqua maris plus ponderat, quàm dulcis. Tertium signũ est, quòd aqua maris est grossior quàm aqua fluuiorum: ita ꝙ naues oneratæ plus profundantur in aquis fluuiorũ, quàm maris. Quartum signum est, quòd oua si sint plena, supernatant in aqua, quæ fit falsa per admistionem salis, & etiam supernatant in mare: vnde & mare videtur sicut lucum propter grossitiem: & hoc taciũt salientes, vt accipiãt signum, vt sal sit bene mistũ aqua ex hoc, quòd oua supernatãt: igitur & aqua maris est grossa per admistionem alicuius terrestris ingrossantis. Quintum signum est, quòd in stagno Palestinæ, quod est salsum vel amarum, si quis immerserit hominem, vel animum, non submergitur: & vestimenta ibi perfusa fœdantur. Sextum autem signũ est de quodam fonte aquæ latæ idest sallæ in prouincia Chaonię: qui effluit in quendam fluuium dulcem: sed non habentem pisces: in quo quidem fluuio propter admistionem fontis inuenti sunt aliquando sales: pro piscibus: cuius quidem aqua vertitur per decoctionem in sales euaporante calido & humido: huiusmodi autẽ sales non sunt spissi: sed subtiles sicut pix, & sũt debiliores alijs & isti in cibarijs magis delectant. Septimum autem signum est, quòd in quodam loco calami, & scirpi comburuntur: & eorum cinis, dũ in aqua decoquitur, post infrigidationem efficitur sal: secundum terrestris combusti mistionem, quam dixerat esse causam salsedinis: vnde oportet, quòd tam in aqua horum cinerum, quàm in aqua maris, combustio sit, quæ causet salsedinẽ: & hinc est, quòd vniuersaliter quæcunque aqua fluens fontium, vel fluuiorum, est salsa, aliquãdo fuit calida

salsedinẽ propter cõmistionẽ. Hęc enim causa & grauedinis: plus .n. trahit salsa q̃ potabilis grossitiei: etenim grossities differt intantum, vt naues ab eodem pondere rerum, in fluuijs quidẽ fere submergãtur, in mari autẽ mediocriter se habeãt: & nauigabiliter: propter quod quidẽ aliqui in fluuijs onerantium, pp hanc ignorantiã damnificati sunt. Argumentum autem misti quod grossior est moles: si .n. aliquis aquam salsam fecerit, valde miscens sal, super natant oua: & si sint plena. Fere .n. sicut lutum fit: tãtam habet corpulentã magnitudinem mare. Idem autẽ hęc operantur & circa salsiterias. Si autẽ est, sicut fabulantur quidã, in Palestina tale stagnum, ĩ quod, siquis immerserit colligatum hominẽ, aut subiugale, supernatare, & nõ submergi in aquam, testimonium vtiq; erit aliquod dictis: dicunt aũt amarum sic esse stagnũ & salsum, vt ibi nullus piscis innascatur, vestimenta autẽ sordidari, siquis humectans pmouerit. Sunt autem & omnia talia signa dictorum ꝙ salsedinem facit corpus aliqđ, & terrestre est, quod inexistit. In Chaonia .n. fons quidem est aquæ latæ: effluit autẽ in prope dulcẽ quidẽ, pisces autẽ non habentẽ: elegerunt .n. vt q̃ ibi fabulantur, potestate data ab Hercule, quãdo venit ab Erithia, ducens boues, sales ꝑ piscibus, qui fiunt ipsis ex fontibus. Hmõi enim aquæ decoquentes aliquã partẽ, ponunt, & fit frigida, cũ euaporauerit humidũ cum calido. sales non grossi cõpacti, sed laxi, & subtiles: sicut nix: sunt autẽ virtute debiliores alijs, & plus delectant, & colore non similiter albi. Tale autem alterum fit & in Vmbris: est .n. quidam locus, in quo nascuntur calami, & scyrpus: de his cõburunt: & cinerẽ emittentes, decoquunt in aquam. Cum aũt dimiserit partẽ aquę, infrigidata salis fit multitudo. Quæcunq; autẽ sunt salsa rheumata fluuiorum, aut fõtium, plurima calida aliquando oportet putare, deinde principium quidẽ extingui ignis, per quã autẽ penetrant terrã adhuc manere existentẽ, velut calcẽ: & cinerem. Sunt autẽ in multis locis, & fonres, & rheumata fluuiorũ omnimodos habentia sapores: quorum omnium cãm ponendum in existentem: aut q̃ insit virtutẽ ignis: exusta .n. terra sm̃ magis & min⁹, omnimodas accipit formas & colorum, & saporũ: stipticæ .n. & calcis, & aliorum taliũ, fit plena virtutibus, per q̃ penetrantes aquæ, dulces existentes, permutant. Et hæ quidẽ acetosæ fiunt, quemadmodum quę in Sicana Sicilię: ibi .n. aqua acetosa simul. & salsa fit: & vtunt sicut aceto ad quędã eduliorum suorum. Est autẽ & circa Lyngõ fons quidã aquę acrosę: circa Scithyam autẽ amarus: quod autem defluit ab ipso, fluuium, in quem ingreditur, facit amarum totũ.

Hoc uerõ & ponderis causa est (quæ nim salsa est, plus trahit, quàm quæ potabilis) & crassitiei, quoniam tanto crassior sit, ut quæ nauigia pari rerum, quæ uehuntur, pondere fere in fluminibus demerguntur, in mari commode, & ad nauigandum apte se habeant. Quam ob causam, nonnulli in fluminibus nauigiis onustis ex hac ignoratione damnum perpesi sunt. Molem autem rei alicuius admistione crassiorem esse, hoc argumento intelligitur, quod si quis aquam sale ad mixto ualde salsam effecerit, oua quanquam plena, supernatabunt. Fere enim, ut lutum redditur, tanta est in mari corpulentæ materiæ copia. Hoc idem faciunt, & in salsugine. Quòd si in Palestina, vt quidam fabulantur, eiusmodi est lacus, in quẽ si quis hominem, aut iumentum ligatum iniecerit, illud supernatet, & in aqua non mergatur, eorum quæ dicta sunt, testimonium profectò erit. Aiunt enim lacum adeo amarum, & salsum esse, ut piscis nullus in eo oriatur, ueestesque extergantur, si quis eas madefactas excusserit. Hæc autem etiam omnia ea, quæ dicta sunt, declarant, nempe corpus aliquod salsedinem afferre, & quod ineſt terreũ esse In Chaonia enim fons est quidam aquæ salsioris, fluitque in uicinum fluuium, dulcem quidem, sed pisces non habentem. Iam enim ab Hercule, cum uaccis ab Erythia abactis eo uenisset, optione (ut ũ qui ibi incolantur, fabulantur) tradita pro piscibus salem, qui ex fonte eis redditur, elegerunt. Huius enim aquæ portionem aliquam cum excoxerit eam deponunt, quæ refrigerata, cum humor una cum calore exhalatus fuerit, sal efficitur, non densus, sed rarus ac minutus, ninis instar, qui & cæteris facultate imbecillior est, & copiosè iniectus delectat, & colore non æque candidus est. Aliud autem quiddam tale in Vmbricis etiã fit. Quidam enim locus est, in quo arundo, & iuncus nascũtur. Hæc igitur comburunt, ac cinerem in aqua decoquunt. Cumque aliquid aquæ residuum fuerit, ea refrigerata in salis copiam uertitur. Quicunque autem fluuiorum aut fontium fluxus salsi sunt, eos magna ex parte calidos interdum fuisse censendum est, tum ignis quidem principium extinctum fuisse, sed tamen terram, per quam colantur, ueluti calcem, aut cinerem remansisse. Sunt autem multis in locis fontes, & fluuiorum fluxus omnis generis saporibus effecti, quorum omnium causa in ignis, quæ in eis insita est, aut ingignitur, facultatem est referenda. Cũ enim terra aduritur, quia magis, aut minus aduratur, omnis generis colorum saporumque species accipit. Aluminis enim & calcis, & aliarum huiusmodi facultatum plena redditur, per quas dulces aquæ dum colantur, commutantur. Et aliæ quidem acidæ fiunt, ut in Sicania Siciliæ. Illic enim fit acida muria, & ea ueluti aceto ad edulia utuntur. Quin & circa Lyncum aquæ acidæ fons est. In Scythia uero amarus, cuius aqua fluuium, in quẽ influit, totum amarum reddit. Horum autem differentiæ inde sunt manifestæ. Qui uero sapores, ex quibus tem-

&

& combusta vt pote ex terra ignita procedens, sed postea ignis extinguitur infra terram, & terra quæ ex combustione fit sulphurea, vel aliquid huiusmodi, rẽmanet adhuc cõbusta ad modum calcis vel cineris, ũde aqua transiens per eam fit salsa: & non solum fit salsa, & salsedinem recipit aqua ex terra per quam transit, sed etiam alios sapores, vt manifestat ꝙ quædam exempla & litera plana est. Vltimo autem recapitulat ea quę dicta sunt, & hoc etiam est planum in litera.

LECTIO VII.

2 QVoſtquam Philosophus determinauit de mari, cuius salsedo causatur ex admixtione exhalationis siccę terrestris, consequenter determinat de ventis qui ab eadem exhalatione nem sicca causantur, & diuiditur ĩ partes duas, in prima determinat de ventis, in secãda de quibusdam pasionibus ex ventis causatis, ibi. {De agitatione autem & motu} Prima iterum diuiditur in duas, in prima determinat de ventis in communi: in secunda de speciebus ventorum ibi {De positione} Prima diuidit ĩ tres partes: in prima determinat de generatione ventorum, in secunda de motu locali eorum ibi, {Latio autem ipsorum,} tertio de augumento & quietatione ipsorum ibi, {Sol autem & cessare.} Circa primum tria facit, primo præmittit principia generationis vẽtorum: secundo ponit modũ generationis eorũ ibi, {Exhalatione autem sicut,} tertio manifestat quod dictum est, ibi. {Hoc autem quod isto modo.} Circa primum duo facit, primo assignat principium materiale ventorum, & dicit, quòd cum dicendum est de spiritibus idest de ventis, oportet resumere hoc principium, quòd iam prius dictum est, quòd sunt duæ species exhalationis: vna quidem humida quę vocatur vapor: alia autem sicca, ꝙ quia non habet commune, a quadam sui parte vocetur fumus, nam fumus proprie dicitur exhalatio sicca lignorum ignitorum: duæ autem hæ exhalationes non sic discretæ sunt ad inuicem, quòd humida sit sine sicco, & sicum sine humido, sed ab eo, quod excedit vtraque denominatur. Secundo ibi.

b ¶ Ponit principiũ efficiẽs quòd est motus solis: & dicit ꝙ cum sol suo motu ap propinquat ad aliquam partem terræ, sua caliditate eleuat humidum, eo autem elongato, vapor eleuatus, condensatur propter frigiditatem in aquam: & inde est quòd in hyeme magis pluit quàm in æstate: & in nocte, quàm in die, licet aquæ nocturnæ lateant propter somnum Aqua autem pluens ducitur per terram, & bibitur ab ea. In terra autem est multum de calore ex actione solis, & aliorum corporum cœlestium: & sol desuper eam calefaciens, non solum attrahit per euaporationem humidum, quòd supernatat terræ, vt puta aquam maris, fluuiorum, & stagnorũ, sed ét ipsam terrã desiccat: attrahens humorem imbibitum ĩ terra. Quod ergo exhalat ab humido supernatante, dicitur vapor. Quod autem exhalat per desiccationem terrę, dicitur fumus, sicut in simili dicitur fumus, qđ exhalat a lignis calefactis. Deinde, cũ dicit.

c ¶ Determinat generationem ventorũ & dicit, quòd cum exhalatio duplex sit, vt dictum est, vna vaporosa, & alia fumosa, necesse est, quòd ex motu solis fiat vtraque. Ea autem quæ plus habet de humido, est principium pluentis aquæ, vt supra dictum est, qđ dicit ꝑpter hoc, quia supra dixerat ei admisceri aliquid de exhalatione sicca: sic

Differentiæ autem horũ inde manifestæ tales sapores ex quibus fiũt commistionibus: dictum autem de ipsis seorsum in aliis. De aqua quidem igitur, & mari propter quas causas, & semper continuę sũt, & quomodo ꝑmutãtur, & quæ natura ipsorum, adhuc autem quascunque passiones secundum naturam ipsis accidit facere aut pati, dictũ ẽ nobis fere plurimis.

LECTIO VII.

a DE spiritibus autem dicamus: sumentes principium quod dictum est nobis iam prius: sũt autem duę species exhalationis, vt diximus: hæc quidem humida, hæc autẽ sicca, vocatur autem hæc quidem vapor, hæc autẽ secundum totum quidem in nominata: eo autem quod in parte, necessario vtẽtes, vniuersaliter appellare ipsam velut fumũ: est autem nec humidũ sine sicco, nec siccũ sine humido: sed omnia hęc dicuntur sm̃ excessum.

b Lato autem sole circulo, & cũ quidẽ appropinquauerit caliditate eleuante humidum, lõgius autem facto, propter infrigidationem consistente iterum sursum ducto vapore in aquã, ꝑpter quod hyeme magis fiũt aquæ, & nocte quàm p diem, sed non videtur, quia latent nocturnæ magis quàm diurnæ, descedens itaque aqua distribuitur omnis in terram: existit autem in terra multus ignis: & multa caliditas: & sol non solum supernatans terræ, humidum trahit. sed & terram ipsam desiccat calefaciens.

c Exhalatione autem, sicut dictum est, duplici existente, hac autem vaporosa, hac autem fumosa, ambas necessarium fieri. Harum autem, quæ quidem humidi plus habens exhalatio prĩcipium pluentis aquæ est, sicut dictum ẽ prius: ficca autẽ spiritũ principiũ: & natura omniũ

d Hoc aũt quod isto modo necessariũ ẽ accidere, ex ipsis operibus palã, etenim exhalationẽ

perantis oriantur, separatim alibi dictum est. De aquis igitur & mari, quas ob causas perpetuo continenterque sint, & quæ eorum sit natura, & quemadmodum mutentur: præterea quot eis accidat natura sua affectiones generare, & pati, maxima fere ex parte a nobis dictum est.

Tractatus secundi, libri secundi, qui est de principio materiali ventorum. Cap. I.

DE uentis autem dicamus, eo sumpto principio, quod iam a nobis antea statuũ est. Duæ enim, ut diximus, exhalationis sunt species, una humida, altera sicca, ac illa quidem uapor dicitur, hæc uero genere quidem nomine uacat, sed eo, quod ex parte est, utentes eam ut fumum uniuersim necesse est nominare. Nec uero humida absque sicca est, nec sicca absque humida, sed omnia hæc ex eo quod excedit, dicuntur.

Cum igitur Sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursus in aquam ex refrigeratione concrescat, tum hyeme magis aquæ gignuntur, tum nocte magis quàm die, quamquam non uidetur, quòd res nocturnæ magis quàm diurnæ lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur. Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac Sol, non eum solum humorẽ, qui in superficie terræ est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quæ uaporis plena est, altera fumida, utranque fieri necesse est. Harum uero exhalatio ea quæ maiorem humoris copiam obtinet, aquæ pluuiæ, ut antea dixiuus, principium est: ficca autem uentorum omnium principium & natura.

Hæc autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principiũ ventorũ. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat quod dictum est de generatione ventorũ: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat ꝑ rationem: secũdo ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc, quod dictũ est: excludit falsas opiniones de vētis: ibi, ¶ Quoniam autem aer a terra, ¶ tertio hoc manifestat per signa, ibi. ¶ Attestatur aũt quæ hũt. ¶ Dicit ergo primo: quòd cum sit duplex exhalatio, propter duo, ex quib⁹ cõ surgit. s. terra & aqua possibile est, immo necessarium, ꝙ sol, & caliditas, quæ est circa terram, possit causare resolutionẽ vtriusque exhalationis. Deinde, cum dicit, e ¶ Excludit falsas opiniones de vētis & primo quantum ad hoc, quòd dicebant, quòd eadem natura est venti & pluuiæ: quod quidem excludit p hoc, quòd diuersorum diuersi sũt effectus: vnde cum exhalationes differant secundũ siccum & humidum, necesse est quòd nõ sit eadẽ natura venti, & natura aquæ pluentis: vt quidam posuerunt, dicentes quòd ille aer quando mouetur, est ventus, quando condensatur, fit aqua: sed sicut dictum est in libro de generatione, aer habet aliquid vaporis, & aliquid fumi, vapor ei⁹ est frigidus, & humidus, & bene terminabilis propter grossitiem, & hoc cõuenit aeri in quantum est humidus: sic etiã vapor, qui eleuatur ab aqua, est frigidus secundum suam naturam: sicut & aqua nõ calefacta, sicut aũt aqua nõ calefacta remanet frigida secundum naturam, ita vapor: sed fumus est calidus & siccus: siccus quidem pp terram, calidus ꝓpter ignẽ. Vnde manifeste patet, ꝙ superior aer, q est calidus & humidus, habet similitudinem cum vtroq;. Secundo, excludit falsam opinionem quãtum ad hoc, quòd dicebant, quòd ventus nihil aliud est quàm aer motus; & dicit quòd inconueniens est si quis extimet quòd iste aer, qui circunstat vnumquemque nostrum, quando mouetur, est ventus: vel, quòd vnusquisque motus, qui accidit in aere, sit ventus: sicut etiam non existimamus esse fluuium aquã quamlibet fluẽtem, etiam si multa sit: sed sũlum quando fluit ex aliquo principio determinato: quod est fons ex terra, sic etiã est de ventis: non enim est ventus, si aer moueatur aliquo modo casu, etiam in magna multitudine, nisi habeat principiũ quasi fontem exhalationẽ siccam eleuatã. Sic igitur nõ est verum, ꝙ aer motus est ventus, tum quia quandoq; patuus aer mouetur, tum quia non habet principium. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat qđ dictum est de generatione ventorum per signa: & diuiditur in partes tres: secundũ tria signa quę ponit. Secunda pars incipit ibi, ¶ Adhuc aũt post imbres: ¶ tertia ibi, ¶ Adhuc autem fiendi. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ ea quæ fiunt circa ventos & pluuias, attestantur his, quæ dicta sunt de generatione eorum: qa enim continue fit exhalatio, licet quandoque magis, & quãdoque minus, propter hoc nubes, ex quibus causantur vẽti, & pluuiæ semper fiunt: secundum qđ natura temporis habet: quia quandoq; magis fit: quandoq; minus, secundum diuersam temporis cõditionẽ: & quia quãdoque exhalatio vaporosa plus eleuatẽ, quandoq; autẽ plus de fumosa, secundũ diuersos effectus solis, & stellarum, ideo quandoque fiunt anni magis pluuiosi, & humidi, quandoque autem magis ventosi & sicci: quod quidẽ contingit dupliciter: vno modo, secundũ vnam totam regionem continuam: in qua aliquo tempore multiplicantur pluuiæ, & aliquo tempore venti: alio modo, fit secundum partes. Quandoque. n. in vna parte vnius regionis accidũt multi imbres, in alia vero parte eiusdem regionis accidit multa siccitas:

differre necessarium. Et solem, & eam, quæ in terra: caliditatẽ hoc facere nõ solum possibile, sed etiam necessarium est.

e Quoniam autẽ vtriusq; species, manifestũ ꝙ differunt, & non eadẽ est, quæ venti natura, & quę plutę aquę: sicut quidam aiunt: eundem. n. aerem motũ quidem ventũ esse, consistentẽ autem iterum aquam. Aer quidem igitur, sicut in sermonib⁹ ante hoc diximus, fit ex his. Vapor enim humidus est & frigidus. Nam, ueluti humidum, facile terminatur, quod uero aqueus sit, ꝓpte natura frigidus est, ueluti aqua non excalfacta. Fumus autem calidus est & siccus. Aer igitur ueluti ex simbolis humidus & calidus constituitur. Etenim absurdum est, eum aerem, qui cuique est circunfusus, cum mouetur, flatum fieri, & undeuis casu agitatus fuerit, uentum existere: non autem censere, quemadmodum amnes, non quomodocunque fluente aqua, etiam si multa sit, existunt, sed ea quæ fluit, fontana sit necesse est, sic etiam in uentis rem habere. Magna enim aliqua aeris copia, nec principium, nec fontem habens, ingenti aliquo casu potest moueri.

Porro ea, quæ dicta sunt, rerum euentis comprobantur. Quia enim continenter quidem, sed tamen magis & minus, ampliorque & minor exhalationis copia gignitur, nubes semper ac spiritus singulis tempestatibus, ut natura comparatum est, oriuntur. Quòd autem interdum quidem ea, quæ uaporis plus habet, interdum sicca, & fumida multiplicata gignatur, pluuij & humecti anni aliquando redduntur, aliquando flatuosi & sicci. Interdum quidem euenit, ut siccitates & imbres multi simul, & per magnum continentem que regionis tractum existant, interdum per partes. Sæpe enim regio, quæ circumquaque adiacet, tempestiuos, aut etiam plures recipit imbres, cuius tamen partem aliquam siccitas occupat: quandoque uero contrarium euenit, cum tota in orbem regio, aut modicis aquis utitur, aut potius squalet, unã aliquã eius partem a quæ immensam copiã accipere. Cuius rei causa est, quòd eandẽ affectionem magna ex parte regionẽ, longe lateq; quadere ueri simile ẽ, ꝓpterea ꝙ uicina loca cõsimilẽ ad Solẽ situ obtineãt,

siccitas: quandoque etiam contingit contrarium, quòd tota regio circunstans habet mediocres aquas, vel etiam parum excedit in siccitate: alia vero abundat multitudine aquarum. Ethuius causam assignat dicens, quòd causa huius est, quòd verisimile est, quòd eadem passio vel siccitatis, vel humiditatis, pertingat frequentius ad multam regionem: ex hoc quòd loca q sunt prope, eandem habent positionem, vel situm, solis qui ẽ causa ventorum & pluuiarum: nisi forte aliqua habeat aliquid proprij, quod immuter dispositionem eius, vt puta, mõres, vel aquas. Sed, quamuis ve plurimũ hoc accidat, quòd tota regio eandem participet passionem, tamen quandoque cõtingit, quòd secundum vnam partem vnius regionis abundet exhalatio ficca ad generandum ventos: aliquando autẽ humida ad generandum pluuias: & quãdoque contingit cõtrarium, vt scilicet vbi olim abundauit pluuia, ibi nunc abũdet ventus: & huiusmodi diuersitatis cã est, quia contingit de vtraque exhalatione quòd transcendat exhalationem alterius regiõis habitę, idest, consequenter se habentis, vt puta quandoque sicca exhalatio facit fluxum ventorum in illa regione vnde eleuatur: sed exhalatio humida a ventis impellitur ad aliquam regionem propinquã terræ vẽtosæ, & aliquando remanet humida, & trãsfertur ficca. Sicut enim in corpore animalis aliquando superior ventositas, q̃ ex stomaco exhalat, contrarie disponitur inferiori, quæ exhalat ex intestinis, sic & circa loca accidit quòd patiuntur quãdam contrariacentiã ex permutatione exhalationum, scilicet dum in regione, ex qua trãsfertur exhalatio humida, abundat siccitas: & in illa, ad quam transfertur, abundat humiditas. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit secundũ signum, & dicit, ꝙ pluries fit vẽtus post pluuias in locis, in quibus pluit, & econuerso venti cessant aqua pluente: & hoc accidit propter hoc, quod dictum est de principiis pluuiæ & ventorum: quia scilicet vnum eorum fit ex exhalatione sicca, nisi aliquid differens habeant propriũ. Quinimmo aliquãdo secundum hanc quidẽ partem sicca exhalatio facta ẽ amplior secundum aliã autem vaporosa: aliquando aũt contrarium: & ipsius autẽ huius causa, quia vtraq; transmutatur in habitæ regionis exhalationẽ: puta sicca quidẽ secundũ propriam regionem fluit, quæ autem humida, ad vicinam: aut & in aliquẽ remotorum locorũ propulsa ẽ a spiritibus. Aliquando quidẽ autem hoc quidẽ manst: contraria autẽ idẽ fecit: & accidit hoc sæpe, sicut in corpore animaliũ si superior venter siccus fuerit, inferior autẽ contrarie disponatur, & hoc sicco existẽte, humidũ esse superiorem & frigidum, sic & circa loca antiparistasim pati, & permutari exhalationes.

g Adhuc autẽ post imbres ventus, vt secundũ multa, fit in illis locis, secũdum quæ contigerit fuisse imbres: & spiritus cessãt aqua facta. Hoc enim necesse accidere propter dicta principia: cum. n. pluerit, terra desiccata ab eo, quod ſ ipsa calido, & ab eo, quod desuper exhalat, hoc autem erat vẽti corpus, & cũ talis segregatio fuerit, & vẽti obtineant, cessantibusq; quia segregatur calidum semper, & sursum fertur in superiorem locum, constat vapor infrigidatus: & fit aqua. Et cum in idem cõpellantur nubes, & cõtra circunsteterit ad ipsas frigiditas aquæ, & infrigidat siccã consequenter exhalationem: cessare igitur faciunt factæ aquæ ventos & cessantibus, ipsę fiunt ꝓpter has causas.

h Adhuc autẽ fiendi maxime spiritus ab vrsa, & meridie, eadem causa: plurimi. n. Boreę, & Austri fiunt ventorum. Sol. n. sola hęc loca nõ supergreditur, sed ad hæc, & ab his: super occasus autẽ, & super orientes semper fertur: propter quod nubes consistunt in lateralibus:

nisi aliquid proprium differens habuerint: Atqui interdum hæc in parte sicca exhalatio multa ascendit, in alia uero uaporosa, interdum contrario modo. Quin & illud huius rei causa est, quòd utraque exhalatio, in eam quæ cohærentis est regionis, incidat. Veluti sicca quidem propria in regione fluit, humida uero in finitimam, aut etiam in remotiorem aliquem locum, a uentis impulsa est. Aliquando autem hæc quidem manſit, contraria uero illud ipsum facit. Atque sæpius euenit, ut quemadmodum in corpore, si uenter superior siccus fuerit, inferior contrario modo afficiatur, & si hic siccus, superior humidus sit, ita & in locis exhalationes uicissim se circunstent, & commutentur.

Præterea post imbrem flatus iis in locis, quibus imbrem decidere contingit, plurimum existunt, ydemque superueniente aqua desistunt. Hæc enim ob ea quæ tradita sunt principia, euenire necesse est. Terra nanque post delapsam pluuiam a calore partim interno, partim superno sicci tate affecta halitum reddit, hic autẽ uenti est corpus. Et cum secretio eiusmodi extiterit, uenti etiam uigent, quibus conquiescentibus, propterea quòd calor semper secernatur, & in superum locum conscendat, uapor refrigeratus cogitur, & in aquam mutatur. Ac quoties eundem in locum nube compulsæ sunt, ac frigus circunstans eas cõprimit, oritur aqua, halitumque siccum refrigerat. Has igitur ob causas uenti aquis exorienti bus sedantur, & illis sedatis exoriuntur.

Quin & eadẽ causa est, cur tũ a septentrionibus, tũ a meridie uenti potissimũ oriuntur. Aquilones. n. & Austri inter uẽtos oẽs maxime excitãtur. Sol nanque hæc una loca nõ peruadit, sed ad ea sese applicat, ab eisque abducit, ad occasum uero & exortum perpetuo fertur. Quam ob causam, nubes ad latera coguntur. Et ac-

rum recedens circulariter, redit ad principium Caneri: & propter hoc hæc duo puncta, scilicet Cancri & Capricorni, dicuntur tropica, idest conuersiua, & quando est in principio

Universidad de Deusto
Biblioteca

cipio Cancri, fit verſio æſtiua: quando autem eſt in principio Capricorni, verſio hyemalis. Vltra autem hæc duo ſigna, non accedit ad alterutrum polorum, ſed ſuper orientem, & occidentem ſemper fertur: & ideo in locis, qui linealiter ſe habent ad viam ſolis, multæ nubes congregantur: quia appropinquante ſole, fit exhalatio humidi p̃ propter calorem: recedente autem ſole ad locum contrarium, fiunt pluuiæ & hyemalia frigora. Sic igitur p̃pter hoc quòd ſol accedit ad tropicos, vel recedit, fit æſtas, & hyems, & eleuatur aqua p̃ euaporationem, & iterum pluit: quia cum in cælo accedit ſol ad principium Cancri, fit æſtas nobis, & eleuantur plurimi vapores propter calorem ex vicinitate ſolis: cum autem accedit ad principium Capricorni, ſit nobis frigus, hyems, & multi tudo pluuiarum, p̃pter elongationẽ ſolis a nobis: ẽconuerſo autem accidit in illa parte terræ, ſita ad alium polũ. Quia igitur in iſtis locis, [a] qui ſunt ad meridiẽ & ſeptentrionẽ, plurima aqua deſcẽdit, oportet quòd ibi ẽt plurima fiat exhalatio: ſicut ex lignis viridibus, & humidis maior exhalat fumus quàm ex ſiccis. Vnde cum exhalatio talis ſit principium ventorum, rationabile eſt, quòd plures, & maximi ventorum ſint, qui flant a meridie: & vocantur Auſtri: & qui a ſeptentrione & vocantur Boreę. Conſiderandum eſt autem, quòd Ariſto. hic dicit Auſtrũ flare a meridie ſecundũ aliorum opinionem, ſed contrarium infra dicet ſecundum ſuam opinionem, & aliã cauſam aſſignabit de vehementia huius venti,

& ſit accedente quidẽ, exhalatio humidi, abſcedente aũt ad cõtrariũ locũ, aquę: & imbres: propter lationẽ quidẽ igitur q̃ ad tropicos & a tropicis, ęſtas fit, & hyems & eleuatur ſurſum aqua, & fit, iterũ. Quoniã autẽ plurima deſcendit aqua quidẽ in his locis, in quibus vertitur, & a quibus, hęc autẽ ſunt, quæ ad arctum, & meridiẽ, vbi autẽ plurimã aquam terra ſuſcipit, hic plurimã neceſſariũ fieri ex halationẽ ſimili modo vt ex viridibus lignis fumũ: exhalatio autẽ hęc ventus eſt. rationabiliter vtiq; hinc fient plurimi, & principaliſſimi ſpirituũ. Vocãtur autẽ qui quidẽ ab arcto, Boreę, qui autẽ a meridie, Auſtri.

LECTIO VIII.

[a] Atio autẽ ipſorũ, obliqua eſt: circa terram .n. flant, in rectum facta exhalatione: quia oĩs qui in circuitu aer cõſequit lationẽ.

b Propter quod, & dubitabit vtiq; aliquis, vnde principium ſpirituũ eſt: vtrũ de ſupra, aut de ſubtus. Motus quidem .n. de ſuper eſt. & cõtingit ante flare, aer autem euidens, ſi fuerit nubes: aut caligo: ſignificat enim mota ſpiritus principium ante manifeſte venire ventum: tanq̃ deſuper ipſis habentibus principiũ. Quoniã autẽ eſt ventus, multitudo quędam ſiccę ex terra exhalationis mota circa terram, palã q̃ motus quidẽ principiũ deſuper, materiæ autẽ, & generationis deſubtus: qua quidem, n. tendit, quod aſcendit, inde latio: cauſa .n. eorum, quę longius a terra ducuntur & ſimul de ſubtus quidem in rectũ

LECTIO VIII.

[a] Poſtquàm determinauit de generatione ventorum, hic determinat de motu ipſorum: & circa hoc tria facit; primo, oſtendit qualis ſit motus eorum: ſecũdo, inquirit de principio motus eorũ: ibi. {Propter quod, & dubitabit;} tertio, oſtendit quomodo venti procedant a ſuo principio: ibi. {Quod autem exhalationibus.} Dicit ergo primo, quòd quamuis exhalatio, quæ eſt principium ventorũ, ſurſum eleuetur in rectum, tamen motus eorum non eſt in rectum; flant enim venti circa terram ab vna parte in aliam procedentes· ſicut ab oriente in occidentem: vel econuerſo: & cauſa talis motus eſt, quòd vt ſupra dictum eſt, ſuperior aer, & vętus mouentur circulariter ſecundum motũ cæli: & licet in illo ſuperiori aere non flant venti, vt ſupra dictum eſt, ſed in aere inferiori, qui eſt infra altitudinem montium ſupremorum, tamen iſte etiam aer aliquid participat de motu ſuperioris: licet iſta circulatio non compleatur: & ex hoc contingit, quòd exhalationes commouentes aerem, non mouent ipſum in ſurſum, aut i deorſum, quod videtur exigere ſubtilitas exhalationis calefactę, aut frigiditatis iam cõdenſatæ: ſed commouent aerem in obliquũ: quaſi aere retinente aliquid de vtroque motu. Vnde non oportet, quòd ſemper motus venti ſit ad occidentem: ſicut eſt motus cæli: ſed ſit in oppoſitum exhalationis compellentis: q̃tamen impulſio ex motu cæli habet, q̃ ſit obliqua: nec propter hoc ſequitur, q̃ motus venti non ſit naturalis: quia obliquitas eius cauſatur ex motu corporis cæleſtis: tum quia motus qui fiunt in inferioribus a corpore cęleſti dicuntur naturales, licet nõ ſint ſecundum naturã corporis inferioris, vt patet in fluxu & refluxu maris, quia corpora inferiora naturaliter ſubduntur ſuperioribus, tum qa naturale ẽ vnicuiq; , quod conſequitur ipſum ex cauſa ſuæ generationis. Vnde cũ cauſa actiua ventorũ ſit motus ſolis, vt ſupra dictum eſt, ſequitur, quòd obliquitas motus ex motu cæli cauſata, ſit ei naturalis. Deinde cũ dicit. b ¶ Inquirit de principio motus ventorum, & primo vnde incipiant moueri: ſecundo qualiter ex illo principio procedant: ibi. {Quòd autẽ exhalationibus:} Dicit ergo primo, q̃ quia non eſt motus venti in rectum, ſcilicet, neque ſurſum, neque deorſum, ſed in obliquum, dubitabit vtique quis, vnde ſit principium motus ventorum: vtrum ſurſum, aut deorſum. Sed quòd principium motus ventorum ſit ſurſum, manifeſtat ipſe aer, in quo apparet motus venti antequam ventus flauerit in terra. Nam ſi apparuerit aliqua nubes, aut caligo, videtur moueri a vento iam exiſtente in aere: antequam veniat circa terram, tanquam vento habente principium motus ſurſum. Sed quia ventus generatur ex multitudine exhalationis ſiccæ reſolutæ a terra, manifeſtum eſt, quòd licet principium motus ſit deſuper, tamen materiale principium generationis eſt de ſubtus: & hoc ideo, quia ab illo loco incipit motus venti, in quem tẽdit exhalatio ſicca eleuata, ſicut ab illo loco incipit deſcendere pluuia, quo aſcendit vapor: & hoc apparet ex hoc, quòd motus venti magis dominatur in locis altis remotis a terra: & etiam cum exhalatio in rectum ſurſum feratur, ibi incipit motus: & in loco, vbi

cędente quidem eo, humidi ſit exhalatio: ad locum autem contrarium abeunte, aqua & hyems. Ob motionem igitur, quæ ad conuerſiones, & a conuerſionibus eſt, æſtas ſit & hyems, & aqua ſurſum educitur, ac rurſus generatur. Quoniam autem plurimum aquæ in his locis deſcẽdit, ad quæ, & a quibus conuertitur (hæc autem ſunt ad Septentriones, & ad Meridiem) & vbi aquæ copiam terra excipit, ibi plurima exhalatio, non aliter ac ex viridib⁹ lignis fumus, red datur neceſſe eſt, ipſaque exhalatio uentus eſt, ratione recta euenit, vt plurimi max. meque principes uenti inde oriantur, quorum ij, qui a Septentrionibus ſpirant, Aquilones, qui a Meridie, Auſtri nominantur.

LECTIO VIII.

Orum autem motio, obliqua eſt. Cum enim exhalatio recta aſcendat, circa terram ſpirant, quando circunfuſus omnis aer conuerſionem conſequitur.

Quocirca & in dubium quis reuocauerit, unde nam uentorum principium eſt, e ſupero ne, an ex infero loco? Motus enim e ſupero eſt, & antequam ſpirent, illuſtratur aer, etiam ſi nubilus, aut caliginoſus fuerit. Nam priuſquam uentus manifeſte ueniat, flatus principium monere ſignificat, tanquam principium de ſuper habeant. Quoniam autem uentus, quædam eſt exhalationis ſiccæ e terra aſcendentis multitudo, quæ circa terram mouetur, perſpicuum eſt, motionis principium e ſupero eſſe: materiæ autem & generationis ex infero. Nam qua ex parte id quod aſcendit, fluet, inde eſt cauſa. Conuerſio enim his, quæ a terra longius diſtant, dominatur, ac ſimul ex

appropinquat

appropinquat illi principio, magis poteſt ventus, ſed tamen manifeſtum eſt, quòd principium generationis venti eſt ex terra. Deinde cum dicit.

c ¶ Oſtendit quomodo venti procedunt a ſuo principio & dicit, quòd ſicut principia fluuiorum paulatim congregantur ex diuerſis partibus terræ, ita etiam paulatim ab exhalationibus adunatis cõgregatur ventus: & hoc manifeſtat per duo ſigna: quorum vnum eſt, quòd ſemper venti minimi apparent in locis, in quibus oriuntur, ſed procedẽtes fiunt maximi. Aliud ſignum eſt, q̃ in partibus ſeptẽtrionalibus, in hyeme ẽ tranquillitas: & loca illa ſunt ſine vẽto boreali: ſed ſecundum quod recedit ab eis, paulatim creſcit ventus & fit maximus. Vltimo recolligit, q̃ dictum eſt, & eſt manifeſtum in litera: ſed oportet attendere quòd eoſdem ventus hic Notos vocat: quos ſupra dixit Auſtros. Deinde cum dicit.

LECTIO IX.

[a] Poſtquàm Philoſophus determinauit de generatione, & motu ventorum, hic determinat de augmento, & diminutione eorum: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de diminutione ventorum: in ſecunda de augmento eorum: ibi {indiſcretus autẽ & difficil.} Circa primum duo facit: primo oſtendit quomodo ſol ſit cauſa diminutionis ventorum: ſecundo vniuerſaliter colligit cauſas, ex quibus contingit vẽtos ceſſare: vel diminui: ibi. {Vniuerſaliter autem fiunt.} Dicit ergo primo, q̃ ſicut ſol mouet ventos, ita etiam eos ceſſare facit. Cum enim ſunt paucæ {exhalationes, & debiles.} caliditas ſolis, quod eſt magis calidum in exhalatione, diſtrahit ipſum conſumẽdo, & diſſoluendo exhalationes, ſicut maior flamma extermi nat minorem, conſumendo materiam eius: & ſic ceſſant venti. Nec ſolum facit eos ceſſare iam exiſtentes, ſed etiam impedit eos ne fiant, dum ſcilicet præuenit exiccando terram: & congregationem exhalationis, quæ eſt materia ventorũ. Et hoc cõtingit maxime tẽporibus, & locis calidis, & ſiccis. Vt ſi qs proijceret modicum combuſtibile in magnum ignem, ex vehementia ignis deſiccatur prius combuſtibilis humiditas: q̃ ſumus inde exhalare poſſit. Sic igitur ſol & ceſſare facit vẽtos, conſumendo materiam iam recollectã, & impedit ne fiant, velociter deſiccando terram: & ideo circa ortũ Orionis, ideſt ante tempus in quo conſtellatio incipit apparere, exiens de ſubradiis ſolis, tempore feruentis æſtatis, fit maxima tranquillitas in aere a vẽtis: vſque ad Eteſias, ideſt ad ventos annuales, qui annuatim conſueuerunt flare in æſtate: & prodromos ideſt præcurſores ſuos: quia Eteſias aliquando aliqui venti præcurrunt: Propter hoc, quòd aliquando aliqua materia velocius præparetur. Deinde cũ dicit.

b ¶ Colligit cauſã ceſſationis ventorũ, & dicit, quòd tranquillitas a ventis fit propter duas cauſas: aut propter magnũ frigus extinguens caliditatem reſoluentẽ exhalationem, ſi accidit tempore, quo ẽ magnum gelu, cum ſupradictũ ſit, quòd pruina impeditur a ventis; & ideo cum eſt magnum frigus, & pruina, non ſunt venti, aut etiam accidit propter maximum calorem: qui ſuffocat, & extinguit exhalationem: vt ſupradictum eſt, ſed etiam temporibus intermediis, ſcilicet, inter maximum frigus & maximum caloré, fiunt plurimæ tranquillitates: vel quando dum nondum facta eſt exhalatio poſt impedimentum frigoris, aut caloris, aut quando iam facta eſt aliqua exhalatio, & pteriit: & alia nondũ aduenit, poſtquam ex prætérita generati ſunt venti. Dein de cum dicit.

LECTIO IX.

[a] Olet autem & ceſſare facit, & cõmouet ſpiritẽ. Debiles .n. & paucas exiſtentes exhalationes exterminat amplior calido: quod ĩ exhalatione intus exiſtens diſgregat. Adhuc autẽ ipſam terram præuenit exiccans, anteq̃ facta fuerit ſimul multa cõgregatio, ſicut ſi in multũ ignẽ inciderit modicũ exuſtibile, præuenit ſępe, antequam fumũ faciat exuſtũ. Propter has quidẽ igitur cauſas ceſſare facit ventos: & a principio quidem prohibet: conſumptione quidem, ceſſare faciens, celeritate autẽ ſiccitatis, fieri prohibens. Propter quod & circa Orionis ortum maxime fit trãquillitas: & vſq; ad Eteſias, & Prodromos.

b Vniuerſaliter autẽ fiunt trãquillitates, p̃pter duas cauſas: aut enim propter frigus extinctã exhalationẽ, velut cum fuerit gelu forte, aut marceſacta a ſuffocatione. Plurimæ autẽ & intermediis temporibus: aut eo q̃ nondum facta ſit exhalatio, aut eo q̃ iam præteriit exhalatio: & alia nondum aduenerit.

Multis porro exhalationibus paulatim coeuntibus eo exiſtere, non aliter ac amnium fontes, terra humorem ſcaturiente fiunt, re etiam ipſa perſpicuum eſt. Vnde enim quiſque ſpirat, ibi omnes minimi habentur: progredientes autem longius, illuſtriores ſpirant. Præterea loca ad Septentriones ſita, per hyemem tranquilla ſunt, & a flatibus libera. Sed quod ſenſim ſpirat, ac latet, id ubi ultra progreditur, uentus iam il luſtris euadit. Quæ igitur uenti natura ſit, & quonam modo oriatur, præterea de ſiccitatibus & pluuia, quaſue ob cauſas poſt pluuiam & ſedantur & fiunt, cur item Aquilones ac Auſtri plurimi inter vẽtos ſpirẽt, & ad hæc de eorum motione dictum eſt.

Tractatus ſecundi, libri ſecundi, de cauſa, quæ mouet ventos, & eos facit ceſſare. Cap. II.

Ol autem uentos & ſedat et ciet. Nam exhalationes, quæ debiles ſunt, & paucæ, tabefacit, & ampliore ſuo calore minorem eum, qui in exhalatione eſt, diſſipat. Ipſam quoque terram prius exiccat, quàm in unum collecta ſecretio orta ſit, non ſecus ac ſi in magnum ignem materia combuſtioni idonea exigua inciderit, antea ſæpe deuritur quàm fumum edat. Ob has igitur cauſas, & uentos ſedat, & quominus initio exoriantur, prohibet: hanc quidẽ conſumptione ſedans, illam uero excitationis celeritate, prohibens gigni. Quocirca in Orionis ortu, usque ad Eteſias, & Prodromos, tranquillitas aeris maxime oritur.

Omnino autem aeris tranquillitas duabus de cauſis exiſtit: aut enim præ frigore, quòd exhalationẽ extinguat, ut cum gelu uehemens fuerit, aut cũ ab æſtu conſumitur: frequenter uero, & mediis temporibus, aut quòd nondum exhalatio reddita ſit, aut quòd iam euanuerit, nondumque alia affluat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

c ¶ Determinat de augmento ventorum: & primo de augmento quod accidit in ortu Orionis: secundo de augmento quod accidit post ortum eanis: ibi, {Etesiæ autem.} Dicit ergo primo, quòd figuratio Orionis in suo ortu, & occasu, idest quãdo incipit apparere, & quando incipit disparere, est indiscreta siue intolerabilis, & difficilis, idest habet graues, & tempestuosos ventos. Nec est contrarium ei, quod supra dixit: nam ante ortum Orionis é quædam tranquillitas: vt supra dixit, in ipso ortu, & occasu est tempestas. Causa autem huius est, quia ortus ipsius accidit i permutatione æstatis ad autumnum. Occasus autem in p mutatione autumni ad hyemem: utrumque autem tempus, & ortus, & occasus, per plures dies durat propter multitudiné constellationis: quæ non simul tota incipit apparere: vel disparere. / In permutationibus autem tẽporum accidũt multæ perturbationes: quia quãdo tempus non est determinatũ ad vnum, modo declinat ad hoc, modo ad contrarium: & iõ multiplicantur pluuiæ: & vẽti propter exhalationes. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de augmento venti post ortum canis: & circa hoc tria facit: primo proponit propositũ: secundo assignat causam: ibi, {Causa autem:} tertio, circa prædicta mouet dubitationem: ibi, {Dubitant autẽ quidam.} Dicit ergo primo, ꝙ Etesiæ, idest venti quidã annuales, quasi semper flãtes in eodem tempore, flant post conuersiones .i. post solstitium æstiuale: & non solũ statim post ipsum solstitium, sed etiam post ortum caniculæ: & hoc ideo, quia non flant, quando sol maxime appropinquat nobis, scilicet in prima versione, scilicet in principio Cancri: neque quando est longe, vtpote quando est in signis meridionalibus. Et iterum Etesiæ flant diebus, noctibus cessant. Deinde cum dicit.

e ¶ Assignat causam prædictorum: & primo quare de die flãt Etesiæ: & maxime in mane: & circa vesperum, dicens, ꝙ quando sol est maxime propinquus, exiccat humorem: ex quo post congregari materia venti, si resolui posset. Sed quando aliquantulum recedit, tunc exhalatio resoluitur: & fit mediocris: & caliditas etiam est mediocris: ita quòd aquæ congelatæ liquescunt: & terra, dum exiccatur, tum a caliditate solis, tum a caliditate intrinseca, quasi turgescit: & dum multiplicatur humiditas resoluta, exhalat: & sic generantur venti. Deinde ostendit etiam quare venti nocte deficiunt: & dicit quòd hoc ideo accidit, quia frigiditas noctium congelat humores liquescentes: vt sic exhalatio cesser. Manifestum est enim, quòd neque id qđ est congelatum exhalat: neque siccum non habens humiditatẽ: & ideo neque in maxima propinquitate solis flant Eteliæ, ꝓpter deficcationem, neque in noctibus, propter congelationem: licet etiam huius possit assignari alia ratio, quia scilicet in nocte sol maxime distat a nobis: & ideo exhalationé eleuare non potest. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet dubitationem circa prædeterminata: & circa hoc tria facit: primo mouet dubitationé: secundo soluit: ibi, {Habet autem non irrationabiliter,} tertio excludit quoddã, quod videtur solutioni cõtrarium: ibi, {Auster autẽ ab æstiua.} Dicit ergo primo, quòd quidã dubitant, quare sic venti Boreales continue flant post solstitium æstiuale: & Noti .i. Austri non sic flant post solstitium hyemale. Videtur enim quòd sicut post appropinquationẽ solis ad polum septentrionalem flant venti ex sua parte, ita post appropinquationem solis ad polum contrarium, deberẽt flare venti ex parte opposita. Deinde, cum dicit.

g ¶ Soluit prædictã dubitationem: & dicit quòd opposito tẽpore fiunt quidã venti, qui vocantur Leuconotisic dicti, quia in sereno flant: nam leucos, in græco, album significat, sed non sic fiunt continui, sicut Etesiæ Boreales, & ideo, quia latent, latentia causat prædictam dubitationem. Causa autem quare non flant continue ẽ ista, quia Boreas flat a locis, q̃ sunt sub polo arctico: in quibus est abũdantia aquarum: & niuium: quæ quidem liquefiunt a sole magis, post versiones æstiuas, quàm in primis versionibus, licet tunc sol maxime appropinquet nobis: & ideo post æstiuas versiones, & non ipsis versionibus flant Etesiæ. Ita etiam maxime suffocationes caliditatum fiunt, non quando sol maxime appropinquat nobis, qui sumus in parte septẽtrionali, sed post est maior calor pp continuationẽ calefactionis in longo tẽpore. Primo.n. quando sol accedit versus tropicũ, inuenit materiã dispositã, sed paulatim dñando in ipsam, magis imprimit effectum suũ postq̃ incipit recedere: cum tñ adhuc sit prope. Et ideo post ortũ canis, in diebus .s. caniculæribus ẽ maior calor, q̃ ante solstitium: vel in ipso solstitio: & magis etiam tunc liquefiunt & aquæ, & niues: & ideo tunc plures fiunt exhalationes: & magis flant venti. Sed verum est quòd in ipso solstitio, quando est magis prope, magis exsiccat: vt supra dixit, & magis disponit materiam ad exhalationem, sed exhalatio maior & post ortũ canis: & tunc flant Etesiæ: & continue: & similiter. Post versiones hyemales flãt Ornithiæ dictæ ab aue: vel gallina: quia, oriente aliqua congelatione auis, flant: sicut Etesiæ post ortum canis has autem Ornithias supradixit Leuconotos: & dicit quòd Ornithię sunt debiles: quia sũt minores, & tardius flant, quàm Etesiæ: incipiunt .n. flare septuagesimo die post versionem hyemalẽ: quasi circa principiũ veris: & hoc ideo, quia necesse est quòd sol multum elongetur: & minus inualescat: & non totaliter exurat regionem illam, ex qua flant vẽti australes: vt possint aliquæ exhalationes eleuari ad generationẽ ventorũ. Et hæc est ratio, quare non continue flãt, quia quædam humiditates in superficie terræ existentes, & debiles, exhalant ex illa parte terræ: sole sic longato, ex quib⁹ non potest generari continuus ventus: aliæ autem humiditates, quæ sunt magis congelatæ, indigent maiori calidita te ad hoc, quòd exhalent: quum scilicet caliditas, quam tunc exhibet sol, sit parua quia sol est distans: & ideo isti venti nõ continue, sed interpolate flant: donec iterũ post versiones æstiuas flauerint Etesiæ ex parte septentrionis: huiusmodi enim vẽti Aquilonares, magis habent aptitudinem, vt continue flent: propter supradictã causam. Deinde cum dicit.

c Indiscretus autem & difficilis Orion esse videtur. & occumbens, & oriens, quia in permutatione temporis accidit occasus, & ortus æstate, aut hyeme, & propter magnitudinem astri dierum fit pluralitas. Permutationes autem omnes turbatione plenæ propter indeterminationem sunt.

d Etesiæ autem flant post versiones, & canis ortum, & neque tunc, quando maxime prope fuerit sol: neque quando longe & diebus quidem flant, noctibus autem cessant.

e Causa autem quia prope qui dẽ existens præuenit exiccans, antequam fiat exhalatio, cũ autem absscesserit modicum, mediocris iã fit exhalatio, & caliditas, ut congelatæ aquę liquescãt, & terra exiccata, & appria caliditate, & ab ea, quæ solis, quasi turgescat, & exhalet. Nocte autẽ deficiunt, quia cõgelatę liquescẽtes desistũt, propter frigiditatem noctium. Exhalat autẽ, neque congelatum neque nihil habẽs siccum, sed cum habeat siccum humiditatem, hoc calefactum exhalat.

f Dubitant autem quidã propter quid Boreę fiunt cõtinue: quos vocamus Etesias: post ęsti uales tropicos, Noti autem sic non fiunt post hyemales.

g Habet autem non irrationa biliter, fiũt enim vocati Leuco noti opposito tẽpore, non sic autem fiunt continui: propter quod latẽtes faciũt inquirere: Causa autem, quia Boreas quidem à locis, quę sub arcto flant quę plena aqua & niue sũt multa, quibus liquefactis à sole post ęstiuales uersiones magis q̃ in ipsis flant Eteſię, sic enim

Orion autem, & cum occidit & cum oritur, incertus difficilisque est, quòd in temporis æstatis hyemis ue uariatione, eius occasus ortusque accidant, idque propter sideris magnitudinem diebus multis perdurat. Omnium autem mutationes quoniam sunt indeterminatæ, turbulentæ sunt.

Etesiæ autem post solstitium, & circa Canis exortum spirant, non cum Sol maxime, aut propinquus est aut remotus, & inter diu quidem spirant, noctu autem desinunt.

Cuius rei causa est, quòd cum prope adest, ante exiccet, quam exhalatio oriatur: cum autem paululum recessit, moderatus iam calor gignitur, ita ut aquæ gelu concretæ colliquescant, ac terra, tum proprio, tum Solis calore exiccata, ueluti in fumum halitumque abeat, Noctu autem cessant, quoniam quæ conglaciata sunt prænoctium frigore desinant liquari. Nihil uero, quod aut gelu constrictum sit, aut siccitatem ullam non habeat, halitum reddit, sed quod humorẽ cum siccitate coniunctum obtinet, id cum incalescit, exhalationem mittit.

Sed quidam dubitant, cur Aquilones, quos Etesias nominamus, post conuersiones æstiuas contmenter spirent, Austri uero post brumales non oriantur.

Id uero non absque ratione euenit Tempore enim contrario hi, qui Leuconoti appellantur, oriuntur quidem, non ita tamen continenter. Ideo cum lateant, inquirendi occasionem præbent. Causa autem est, quod Aquilo a locis, quæ sub Septentrione sunt, spirat: quæ loca aquæ ac niuis multæ sunt plena, quibus a Sole liquatis post conuersiones æstiuas magis quàm in eis Etesiæ spirant.

b ¶ Ostendit dispositionem terræ habitabilis: & primo ostẽdit, quòd figura terræ habitabilis est sicut tympani: secundo autem excludit opinionem contrariam quorundam: ibi, {Propter quod & ridicule.} Dicit ergo, quòd duæ partes sunt, quę possunt habitari: vna quidem, quæ est versus superiorem polũ arcticum, in qua scilicet, nos habitamus, altera vero est versus alterum polum, & ẽ nobis ad meridiem: sicut & nostra habitabilis est eis ad meridiem ipsorum: sed utrum illa terra habitetur relinquitur manifestum, vtriusque tamen partis est figura ad modũ tympani, cuius imaginationem oportet sic accipere ex eis, quæ ponit. Manifestum ẽ enim, quòd aliqua pars cælestis sphęræ est nobis semper apparens, scilicet a polo arctico vsque ad aliquam quantitatẽ, quæ tanto maior est, quanto ad polum oppositum polo arctico aliquis magis appropinquat: alia autem pars est semper nobis immanifesta, scilicet a polo contrario vsq; ad aliquam quantitatẽ: quæ etiã tanto maior est, quã to est maior propinquitas ad polum arcticum. In medio autem inter vtrumque polum, est circulus æquinoctialis: quem intersecat zodiacus declinans ad vtranq; partem: vbi ergo zodiacus maxime declinat ab æquinoctiali versus polum arcticum, est tropicus æstiualis, idest principiũ cancri. Vbi autẽ magis ꝺclinat versus polum occultũ nobis, est tropicus hyemalis, idest principium capricorni. Hæc ergo est tertia pars cælestis sphęræ: quæ est inter duos tropicos. Duæ autem aliæ partes cõsiderantur, vna scilicet, inter tropicum æstiualem, & id, quod ẽ semper nobis manifestum, alia inter tropicum hyemalem, & id quod est nobis occultum de cælo. Et quia tota terra sphærica ẽ, & in centro cælestis sphęrę locata, necesse est ꝙ sub singulis partibus sphęrę cælestis considerentur singulæ partes sphęrę terrestris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describat A. in puncto vero, qui est sub termino partis semper manifestæ describatur B. in puncto vero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto vero, qui est sub hyemali tropico, describat D. in puncto autẽ, qui est sub termino partis semp occultæ, describatur E. in puncto aũt, qui est sub polo antarctico, describat F. in puncto autẽ, qui est in centro terræ describatur Z. & producantur rectæ lineæ a cẽtro terræ .s. in B. & in C. faciunt duos angulos cũ linea ducta p superficiẽ terræ, quos angulos hic conos vocat: & qa linea ducta p superficiẽ terræ ẽ curua, eo ꝙ terra est sphærica, manifestũ est, ꝙ pdictæ duæ lineæ faciũt figurã tympani: describtes superficiẽ terræ in figurã nõ circulare: & hoc est, quod dicit. Talẽ.n. figurã idest, tympani terræ habitabilis excidũt duæ lineæ ductæ ex centro ipsius .i. terræ: & faciunt duos conos, i. duos angulos cũ linea ducta p supficiẽ terræ: hũc quidẽ habentẽ talẽ tropicũ idest, existentẽ in basi in tropico pũcto, hunc vero semp manifestũ idest, aliũ angulũ apud terminũ partis cælestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, idest

Ita enim & æstus fiunt, non cum maxime ad Septentriones accesserit, sed cum longiori tempore calefecerit, pro pinquusque etiam fuerit. Eodem modo & post conuersiones brumales Ornithiæ perflant. Sunt enim & hi Etesiæ imbecililes, minores uero, & tardius quàm Etesiæ spirant. Septuagesimo nanque die flare incipiunt, propterea quòd Sol, quia procul abest, minus uirium habeat: non ita uero cõtinuati spirant, quoniam quæ in summa telluris parte extant, imbecillaque sunt, tum secernuntur: quæ uero gelu magis sunt astricta, ampliorem calorem requirunt. Quo circa per interualla hi spirant, donec rursus in conuersionibus æstiuis Etesiæ perflẽt, quandoquidem ab eo tempore semper uentus, quàm maxime constanter spirat.

LECTIO X.

Vster autem ab æstiua versione flat: & non ab altera vrsa.

Nam terræ habitabilis segmenta duo sunt, unum ad superum nostrum polum, alterum ad reliquum, & ad meridiem, eaque tympani speciẽ habẽt. Talem enim terræ figuram lineæ ab eius centro ductæ diuidunt, duosq; turbines efficiunt, quorum unus basim ad Tropicum obtinet, alter eum, qui semper conspicuus est, circulum, atq; ad terræ medium, uerticem, eodemq; modo ad inferũ polum duo alij turbines terræ sectiones efficiunt. Hæc

LECTIO X.

Via in solutione prædictæ dubitationis posuerat, quòd venti australes non flant continue post hyemales versiones, sicut aquilonares post æstiuas, cau famque assignauit, in qua supponebat quòd venti australes non flarent a locis, in quibus abundant aquæ, & niues, quod esset falsum, si auster flaret ab altero polo, quia etiã ibi abundãt talis materia, vt supradictum est, ideo nunc intendit ostendere quòd auster non flat ab altero polo, sed a loco, q̃ est sub tropico æstiuali: & circa hoc tria facit: primo proponit quod intendit: secundo manifestat dispositionem terræ habitabilis: vt melius accipiatur quod intendit: ibi, {Duabus igitur existentibus:} tertio manifestat quod proponit: ibi, {Quoniã autem simul.} Dicit ergo primo, quòd auster flat nobis ab æstiua versione, idest a loco, qui est sub tropico æstiuali, scilicet sub cancro: & non ab altera vrsa idest ab altero polo immanifesto nobis. Vtitur autem tali modo loquendi, quia polum arcticum, qui nobis apparet, circumeunt constellationes vrsæ maioris scilicet, & minoris. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

caput trianguli. Z. B. C. cuius basis est. B. C. faciunt in medio terræ ideſt in centro. Et eodem modo ex alia parte verſus inferiorem polum, quia illam partem excidunt duæ lineæ ductæ a centro, ſcilicet in D. & in E. & hæ duæ partes ſolæ poſſunt habitari. Nam illa pars, quæ eſt inter duos tropicos, videtur inhabitabilis propter immenſitatē caloris: eo quòd ſol pertranſit quaſi directe ſuper eā: & ſuper ſummitatem capitis habitantium: ſi habitaretur. Aliæ vero partes, quæ ſunt ſub parte cæli ſemper manifeſta, & occulta nobis, prope vtrumque polum, ſunt inhabitabiles propter immenſitatem frigoris ex diſtantia ſolis. Et quòd illa pars, quæ eſt vltra tropicū æſtiualem nō habitetur, oſtendit, quia ſi habitaretur, non ſemper apud omnes homines verſus polum arcticum habitantes, vmbra fieret verſus ſeptentrionem: ſi.n. ſol aliquando eſſet iter eos & ſeptentrionem, fieret aliquando eis vmbra ad meridiem, in oppoſitū, ſcilicet ſolis: ſi autē aliqui habitarent vltra tropicum æſtiuū prope polum arcticū tunc quando ſol eſt in tropico eſtiuo, eſſet inter eos & polū arcticum. Vnde vmbra tūc fieret eis verſus meridiē: ſed hoc non inuenitur ad loca habitabilia, quòd deficiat vmbra aut p̄ mutetur ad meridiē. Ibi quidē deficit vmbra, vbi ſol exiſtit ſuper ſummitates capitum, vt ſic in nullam partem vmbra fieri poſſit: ibi autem vmbra fit ad meridiem, vbi ſol declinat magis ad ſeptentrionē. Talia autem loca dicit eſſe inhabitabilia, quia & ſi aliqui habitent ibi propter aliquam contemperantiam, aut aquarū, aut montium, tamē raræ ſunt habitationes: & graues. Sicut autem prædicta loca inhabitabilia ſunt propter nimium æſtum, ita loca, quæ ſunt ſub conſtellatione vrſæ, quę quidem pars cēli ſemper nobis apparet, ſunt inhabitabilia propter frigus, cauſatum ex diſtantia ſolis: ſimiliter ergo pars iſta terræ i qua nos habitamus, eſt inter vtrunque circulum, ſcilicet inter eum, qui tranſit per tropicum æſtualem, & eum qui terminat partē cæli, ſemper nobis manifeſtam: & hoc euidenter apparet ex hoc, quòd conſtellatio coronæ, quæ quidem eſt inter vtrumque dictorum circulorum, fit nobis ſuper ſummitatem capitum, quādo fuerit in circulo meridiano, ideſt in circulo, qui tranſit per polos mundi, & per punctum qui eſt ſupra caput noſtrum. Deinde cum dicit.

c ¶ Excludit quorundam falſam opinionem, & dicit, quòd p prædicta apparet, quòd deridendi ſunt deſcribentes terram habitatam a nobis quaſi circularem: hoc enim apparet impoſſibile: & ſecundum rationem, & ſecundum ſigna apparentia: ratio enim oſtendit quòd habitatio terræ determinatur ſecundum latitudinem ex vna parte ad loca inhabitabilia propter æſtum, & ex alia parte ad loca inhabitabilia propter frigus: ſed quantum ad longitudinem poſſet copulari circulus vt tota pars terræ prædicta, vndiq; habitaretur propter eius tēperantiam. Non.n. inuenitur exceſſus frigoris, & caloris, ſm diſtantiam orientis, & occidentis, ſecundum quam longitudo terræ attenditur, ſed ſecundum latitudinem, quæ attēditur ſecundum diſtantiam poſt ad circulū æquinoctialē, eo quòd in ſuperficie maior dimenſio vocatur longitudo, minor vero latitudo: ab oriēte vero in occidentem deſignatur totus ſemicirculus, a polo autem arctico vſque ad æquinoctialem circulum, quarta pars circuli. Ratio nabiliter etiam diſtātia orientis, & occidentis non diuerſificat calorem & frigus, quia per hoc non fit maior, aut minor appropinquatio ad viā ſolis, ſicut fit per diſtantiam latitudinis. Vnde niſi alicubi p̄hiberet multitudo maris, totum eſſet p ambulabile, quod eſt ab occidente in oriēte, & iterū ab oriēte in occidentem: quia totū videtur eſſe tēperatum, non tamē inuenitur habitatū de terra, niſi ſecundū quantitatem ſemicirculi ab oriente in occidentem: ad alium enim ſemicirculum prohibet acceſſū nobis multitudo maris. Sic igitur ratio oſtēdit ſufficienter, quòd ſuperficies terræ habitabilis non eſt circularis, vel ſpherica: & hoc etiam apparēt per ſigna apparentia circa nauigationes, & itinera, quia multum differt ſecundum quantitatem longitudo a latitudine: & ſic ſuperficies terræ habitabilis non eſt ſpherica, & quòd multum differat patet, quia illud quod eſt a columnis Herculis, q̄ ſunt in vltimis partibus Hiſpaniæ, quaſi in vltimo termino occidentis, vſque ad Tanaim indicum, quę eſt longitudo, plus excedit ſecundum magnitudinem id quod eſt ab vltimis terminis Ethiopiæ vſque ad extrema Scythiæ loca, quæ eſt latitudo noſtræ habitabilis, quam ſit proportio quinque ad tria. Si quis ratiocinetur nauigationes & itinera, prout conueniunt talium diſtantiarum accipiet certitudinem: ſed in hoc differt ſecundum longitudinem & latitudinem, quia ſcimus totum illud quod eſt habitabile de terra ſecundum latitudinem, eſſe habitatum vſque ad loca inhabitabilia, quę non habitantur vel propter frigus, vel propter æſtum, ſed non eſt ita de longitudine, quia id, quod

polum, alii duo, cū terræ exciſiones faciunt. Hæ autē habitari ſole poſſibiles, & neque vltra verſiones: vmbra.n. non vtique eſſet ad arctū: nunc autē inhabitabilia fiūt prius loca, antequā ſubdeficiat aut p̄mutetur vmbra ad meridiē. quæ ſub vrſa a frigore inhabitabilia. Fertur autem & corona ſecundū hunc modū: videtur enim ſuper caput facta nobis, cum fuerit ſecundum meridianum.

autem ſolum inhabitari poſſunt, non ea quæ ultra Tropicos habentur: nō enim ad Septentriones umbra profecto exiſteret: nunc uero loca inhabitabilia prius redduntur, quam aut deficiat, aut ad meridiem umbra mutetur. Quæ autem ſunt ſub Septentrionibus, præ frigore habitari non queunt. Fertur, & corona per hunc locum. Videtur enim nobis ſupra caput eſſe, cum in circulo meridiano fuerit.

c Propter quod & ridiculoſe ſcribunt nunc periodos terræ, deſcribunt.n circularem habitatā. Hoc autem eſt impoſſibile & ſecundū apparentiā, & ſecundū rationem Ratio.n. oſtēdit, q̄ ad latitudinem quidem determinata eſt, circulo aūt copulari contingit propter temperantiā, non autem excedunt æſtus, & frigus ſecundū longitudinē. ſed ad latitudinē, quare ſi nō alicubi prohibet maris multitudo, totū eſt perambulabile: & ſecundū apparentiā circa nauigatiōes & itinera: multum.n. longitudo differt a latitudine: quod .n. ab Herculeis columnis vſq; ad indicum, eo quod ex Aethiopia ad Meotidem, & ad extrema Scythię loca, plus. q̄ quinque ad tria, ſecundum magnitudinē eſt, ſi qs nauigationes ratiocinetur, & vias, vt contingit accipere talium certitudines. Et quidem ad latitudinē vſque ad inhabitabilia ſcimus habitatam: hiē quidem.n. propter frigus non iam habitant. hic autē propter eſtum: quę autē extra indicum, & columnas Herculeas, ꝓpter mare non videntur copulari: propter continuam eſſe omnē habitabilem.

Nunc itaque terræ circuitus ridicule deſcribunt. Habitabilem enim terram in orbem pingunt, quod tum ex apparentibus, tum ratione eſſe nō poteſt. Eam enim latitudine terminata eſſe, ratio oſtendit. Circulo autem ob temperiem coniungi poteſt, quandoquidem in latum æſtus & frigus exuperant, non in longum. Quā ob cauſam, peruia tota eſt, niſi mare alicubi prohibeat. Quin & ea quæ in nauigationibus & itineribus uidentur. Longitudo enim latitudinem multum excellit. Nam quod ab Herculis columnis ad terram uſque indicam porrigitur, id quod ab Aethiopia uſq; ad Mæotim & extremos Scythiæ terminos pertingit, maiori ſupera proportione, quam ſit quinque ad tria, ſi quis tam nauigationes, quam terre ſtria itinera, quatenus talium certitudo ſumi poteſt, menſus computauerit. Atque habitabilem terram uſque ad loca inhabitabilia in latitudinem nouimus. Hic enim præ frigore, illic præ æſtu habitari præterea non poteſt. Quæ ultra Indiam, & columnas Herculis ſita ſunt, ob mare continuari, ita ut habitabilis tota continens ſit, non uidentur.

id quod eſt circa terminum indicum ex parte orientis, & quod eſt circa columnas Herculis ex parte occidentis, non videntur poſſe copulari ad inuicem, vt ſit reditus ex alia parte, & ſic tota iſta portio terræ ſit habitabilis cōtinue, quia impeditur acceſſus propter mare, vnde non eſt nobis certum, vtrum aliqui habitent ibi, vel nō. Deinde cum dicit.

d ¶ Oſtendit propoſitum de principio auſtri: & circa hoc tria facit: primo oſtēdit, quòd Auſter nō flat ab altero polo: ſecundo quod non flat a tropico hyemali: ſed æſtiuo ibi. ¶ Quoniā autem neque ille. ¶ tertio oſtēdit cauſam vehementiæ auſtri: ibi, ¶ Ille autem. ¶ Dicit ergo primo, q̄ ſicut iſta pars terræ in qua habitamus, ſe habet ad polum arcticum, ita etiam neceſſe eſt, quòd aliqua alia ſe habeat ad polum oppoſitū. Vnde oportet q̄ proportionabiliter ſit ibi flatus ventorū ſicut & hic. Vnde ſicut flat Boreas a polo arctico, ita ibi flat aliquis ventus a polo oppoſito: quę noſtat aliā vrſā, ſed ille vētus qui flat ab alio polo nō pōt pertingere huc, q̄a Boreas nō ſolū nō pōt pertingere ad aliā partē terræ habitabilē, ſed nec ét in totā iſtā habitabilem noſtrā pertingere poteſt. Eſt enim Boreas vētus apogeneos, quod non multum procedere poteſt. Sed propter hoc, q̄ iſta noſtra habitabilis poſita eſt ad arctum, plurimū Boreæ flant nobis, ſed ſicut hic flāt plurimi Boreæ, & auſtri, ita & extra mare libicum, quod eſt ad auſtrum, flant plurimi Euri, & Zephyri. Sic igitur manifeſtum eſt, quòd auſter non flat ab alio polo. Deide cū dicit.

e ¶ Oſtendit, quòd nō flat a tropico hyemali, quia ſi Auſter flaret a tropico hyemali, alium oporteret dare ventum, qui flaret a tropico æſtiuali, cum iſta duo loca ſibi proportionabiliter correſpondeant. Sed hoc non contingit. Solus.n. vnus ventus flat nobis ex illa parte. Quare neceſſe eſt, quòd

d *Quoniam autē ſm hunc modū neceſſe eſt locum quēdam ad alterum polum, ſicut quē nos habitam' ad eū, qui ſuper nos, palam q̄ proportionaliter habebunt aliamque & ventorum exiſtentiam. Quare quēadmodum hic Boreas eſt, & illis ab illa, que ibi vrſa aliquis ventus ſit exiſtens. quē nihil poſſibile pertingere huc quoniā neq; Boreas idem in eam, que hic habitationē omnium eſt. Eſt enim velut apogeneos. ſpiritus Borealis, donec Boreas iſte in eam quæ hic habitationem flet. Sed quia habitatio iſta poſita eſt ad arctum plurimi Boreæ flant, tū & iſtic deficit & non poteſt longe peruenire, qm̄ circa id quod extra Lybiam mare auſtrale, quemadmodum hic Boreæ, & Auſtri flant, ſic ibi Euri, & Zephyri ſuccedētes continui ſemper flant. Quod quidem igitur auſter nō eſt ab altero polo flās ventus palam.*

f Quoniam aūt neq; ille, neq; qui ab hyemali verſione, oportebit.n. vtiq; alium ab æſtiuali eſſe verſione, ſic.n. proportionabile aſſignabit, nunc autem nō eſt: vnus enim ſolus videtur flās exinde locis, quare neceſſe eſt eum, qui ab exuſto loco flantē ventum, eſſe Auſtrum.

g Ille autem locus; propter ſolis vicinantiam, neque habet aquas, neque paſcua, quę propter liquefactionem faceret Eteſias, ſed quia multo maior eſt locus ille, & expanſus, maior & amplior, & magis verax ventus eſt Auſter Borea, & pertingit miaus huc, quàm iſte illuc. Quæ quidem igitur cauſa horū eſt ventorū, & qūo ſe habeāt adinuicem, dictum eſt.

LECTIO XI.

Tractatus ſecundi, Secundi libri, de ſitu, & contrarietate ventorum. Cap. III.

E poſitione autem ipſorum, & qui cōtrarii quibus, & quos ſimul flare contingit, & quos non. ad huc autem & qui, & quot exiſtūt entes, & adhuc de aliis paſſionibus, quæcunque contingit dicta eſſe in ꝓblematibus particularib' nūc dicamus. Oportet aūt de poſitione ſimul & rōnes ex deſcriptiōe cōſiderare.

E ſitu autem eorum, & qui contrarii ſint, quoſue ſimul flare contingat & quos non ſimul, tum qui & quot ſint, de cæteriſque affectionibus, quæ in Problematibus particularibus fraditæ non ſunt, nunc dicamus. Situs autem rationes ex deſcriptione contemplari oportet.

A auſter ſit ventus flans a tropico æſtiuali, vbi eſt exuſta regio. Deinde, cum dicit.

f ¶ Quia ſupra aſsignauerat cauſam vehementiæ Boreæ, & Auſtri, ſupponendo quòd flant a duobus polis oppoſitis, ſecundum aliorum opinionem, quæ ſupra impugnata eſt, ideo hic oſtendit veram cauſam vehemētię Auſtri, ſecūdum opinionem propriā. Dicit ergo, q̄ licet in illo loco, ideſt, ſub tropico æſtiuali, non ſit multa materia ſumans, ſicut eſt circa polum, quia propter vicinantiā ſolis non ſunt ibi multæ aquæ, neq; paſcua, ideſt loca herboſa, & humida, ex quibus poſſint prouenire Eteſiæ; ideſt venti conti, nui, tamen ad illum, locum, propter eius magnitudinem congregatur ex diuerſis regionibus materia, Auſtri, qui propter magnitudinem loci, rum, ex quibus perlongum tempus aduenata eſt materia eius in magna abundantia, eſt ventus magis ſtabilis, & fortis, q̄, Boreas, & ex conſequenti, magis durare poteſt, & pertingere ad locum Boreæ, q̄. Boreas poſsit pertingere illuc, ideſt ad locum Auſtri.

Quoniam autem neceſſe eſt, quendam locum ad alterum polum eſſe, qui eam ad illum rationem habeat, quam is, quem incolimus, ad eum qui ſupra nos eſt, habet perſpicuum eſt ut cætera alia, ita uentorum quoque ſtatum proportione reſpondere. Quare ut nobis Aquilo, ſic & illis uentus quidam ab ea quæ illic eſt Vrſa exiſtit, qui huc penetrare non poteſt, quandoquidem neque hic Aquilo totā quæ apud nos eſt, habitabilem terram peruadat. Aquilonius nanque ſpiritus ceu abterranens eſt. ſed quoniam habitatio hæc ad Septentriones poſita eſt, Aquilones plurimi ſpirant. Quanquam, & apud nos deficit, & progredi longe non poteſt. Nam in mari auſtrali, quod extra Africam porrigitur, ut hic Aquilonii & Auſtri, ita illic Vulturnus, & Fauonius uicisſim ſemper ſibi ſuccedentes continenter ſpirant. Perſpicuū igitur eſt, non ab altero polo Auſtrum ſpirare.

Quoniam autem non ille eſt, nec ille quoque eſt, qui a conuerſionibus brumalibus ſpirat. Alium enim ab æſtiua conuerſione eſſe oporteret, quandoquidem proportio hunc in modum redderetur. Nunc autem nullus eſt, quippe cum unus tantum ex illis locis ſpirare uideatur. Quare neceſſe eſt eum uentum, qui ex loco auſto ſpirat, Auſtrum eſſe,

D *Locus autem ille propter Solis propinquitatem aquas non habet, aut paludum, quod liquefactum Eteſias excitet. At quoniam locus ille multo amplior eſt, & longe lateque patet, Auſter maior & crebrior, calidiorque eſt, quam Aquilo, magisque huc q̄ hic illuc ſolet pertingere. Quænam igitur horum uentorum cauſa ſit, & quemadmodum inter ſe afficiantur, dictum eſt.*

E

Oſtquā Philoſophus determinauit de motu, & cauſis motus ventorum, hic determinat de poſitione, & contrarietate, & aliis paſſionibus ſiue effectibus eorum, & primo præmittit intentionē ſuam dicēs, quòd poſt determinationem prædictorum, dicendum eſt de poſitione, i. ſicu, & ordine ipſorū ventorum & de contrarietate, ſcilicet qui ſint contrarii inter ſe, & quos poſsibile eſt ſimul flare, & quos impoſsibile. Conſiderandum eſt etiam qui ſunt ſm nominis rationem, & quot ſunt ſecundum numerum. Ad huc autem de paſsionibus, & accidentib' ſiue de affectibus eorum quæ contingit conſide-

Universidad de Deusto
Biblioteca

consíderare in particularibus problematibus. Et hunc ordiné oportet manifeſtare ex deſcíptione ſingulari, deſcribendo ſingulos ventos. Secundo ibi.

b ¶ Proſequitur intentum ſuum, & circa hoc tria facit: primo oſtendit poſitionem, & ordinem ventorum: ſecundo determinat de contrarietate eorum, ibi, ¶ Quoniã igitur plurimũ. Tertio, de accidentibus, ſiue affectibus eorum ibi, Sic igitur ordinatis ventis. Prima iterum in duas, primo pmittit quędam neceſſaria ad ppoſitum oſtẽdendũ, Secundo, concludit propoſitum ibi, ¶ Si igitur i quo .a. ¶ Circa primũ duo facit, primo pmittit qđdam neceſſaria ad oſtendendam poſitionem ventorũ, ſeẽdo, quoddam qđ eſt neceſſariũ ad declarandam eorũ contrarietatem ibi¶ Supponatur autem primo quidem. ¶ Dicit ergo primo, quòd ex quo oportunum eſt ordinem ventorum manifeſtare ex deſcriptione: vt magis manifeſta ſint dicenda, deſcribatur orizon, quia orizon eſt circulus quidam, ꝓpter quod etiam eſt rotundus, decidens cœlũ, ſcilicet in duo hemiſperia, & ex cõſequenti terminans viſum noſtrum circa terram, quia diuidit hemiſperia. i. partem cœli viſam a nobis a parte non viſa. Conſiderandum eſt autem, quòd orizõtes plures ſunt, & diuerſæ, ſecundum diuerſas partes terræ habitabilis. Non enim eſt idem orizon habitantibus hic Pariſius, & habitantibus Romæ. Nam cum terra Pariſius ſit decliuior, & Romæ altior, eo quòd rota terra eſt rotunda, qui habitant Pariſius, non vident eandem partem cœli, quam vident Romani: quia terra exiſtens Romæ altior, occupat viſui eorum vnã partem, ſed tamen in ſingulis deſcribi poſſunt venti ordine conſequenti. Deinde, cum dicit.

c ¶ Premittit quoddam, quod eſt neceſſarium ad oſtendendum qui venti ſunt contrarii, & dicit ꝙ ſupponere debemus, primo, ꝙ contraria ſecundum locum, ſunt quæ maxime diſtãt ſm̃ locũ. ſicut contraria ſm̃ ſpeciẽ. i. formã, dnẽ quæ maxime diſtãt ſecundũ formã. Contraria enim ſunt, quæ maxime diſtãt ẽn eodem genere, &c. Non tamen eſt intelligendum, quòd contraria ſecundum formam diſtent proprie, ideſt diſtantia locali, ſed ideo dicuntur maxime diſtare, quia ſunt maxime diſſimilia naturaliter. Maxime autem diſtant ſecundum locum, quæ diſtant ſecundum diametrum, ideſt quæ ſunt extrema vnius linee diametralis, & indirecto contra poſita, ſicut eſt illa diſtantia lineæ rectę, ꝙ tranſit per centrum orizontis. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit ꝓpoſitum, diſtinguẽs orizonta ſecundum diuerſa puncta in habitudine ad ſolem orientem, & occidẽtem, ſupra ipſum, & dicit, ꝙ ad euidendiam ꝓpoſiti deſcribatur prædictus circulus orizontis, & ducatur linea per cẽtrum eius aboriẽte in occidẽté, quæ dicitur æquinoctialis, & in vna parte eius, ſcilicet in puncto occidentis, deſcribatur .a. in altera vero parte ſcilicet in puncto oriẽtis contrario huic, ideſt occidenti, deſcribatur .b. Deinde ducatur alia diameter, ideſt alia linea recta tranſiens per centrum orizontis, & diuidens prædictã lineam æquinoctialem ad angulos rectos, in cuius capite erit vrſa, ideſt polus ſeptentrionis: in alio vero capite erit meridies, ideſt polus meridionalis. in puncto ergo meridionali deſcribatur c. in puncto autem ſeptentrionali d. Rurſus ex parte æſtiuali orientis, ideſt latere orientis, ex parte aquilonari, quam vocat oriens æſtiualis, quia cum ſol eſt in illa parte orientis, facit eſtatem, ſignetur .g. ab alio vero latere orientis, quod vocatur oriens hyemalis: ratione prædicta, quia ſol exiſtens in illa parte ſcilicet a parte meridionali facit hyemem, deſignetur .h. ſic etiam ex parte occidentis: a parte aquilonari, quæ eſt occidens æſtiualis, deſignetur .e. a parte meridionali, quæ eſt occidẽs hyemalis .f. Iterum ad latus meridiei ex parte Orientis deſcribatur .i. ex parte vero occidentis .k. ſic ex parte Aquilonis, nam ex parte orientis deſcribatur .l. ex parte vero occidentis .m. & ſecundum hunc ordinem diſponuntur venti, vt in ſequenti figura apparet. Deinde cum dicit.

Vt igitur res clarior euadat, horizon circulus, ob eamque cauſam rotundus deſcribatur. Alterum autem ipſius ſegmentum, quod à nobis habitatur, animo concipiendum eſt, quandoquidem & illud eodem modo diuidere licebit.

Id vero primum ponatur, contraria loco eſſe, quæ loco plurimum diſtant, quemadmodum contraria ſpecie ea ſunt, quæ ſpecie plurimum differunt. Ea autem plurimum loco diſiunguntur, quæ per diametrum e regione ſunt poſita.

Sit igitur A occaſus æquinoctialis: Huic contrarius locus B. ortus æquinoctialis. Alia autem dimetiens hãc ad perpendiculum ſecans, cuius G. ſit Vrſa, hoc eſt Septentrio. Huic uero contrarium H, ideſt, meridies. F. ortus æſtiuus. E. occaſus æſtiuus. D. ortus brumalis. C. occaſus bruma lis. Ab F. uero ad C. dimetiens ducatur, itemque ab D. ad E.

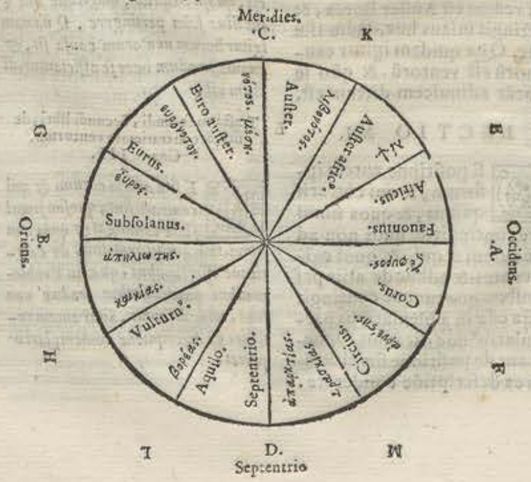

e ¶ Oſtendit qui venti ſint contrarii adinuicem: & circa hoc duo facit: primo oſtendit qui ſint contrarii: ſecundo, vt melius hoc intelligatur, determinat de nominatione eorum: ibi, ¶ Vocatur autem. ¶ Dicit ergo primo, quòd ex quo contraria ſecundũ locum ſunt, quæ maxime autem ſecundum locum diſtant, quæ ſũt in extremis oppoſitis lineę rectę vt ſupradictũ eſt, illi venti ſunt contrarii, qui diſtant ſecundũ lineam rectam diametralem: quæ tranſit per centrum orizontis. Sciendum tamen eſt, quòd venti habent duplicem contrarietatem adinuicem: quarũ vna eſt ſecundum locũ, de qua hic loquitur Ariſt. alter eſt ſecundum qualitates actiuas, & paſſiuas: quæ attenditur non ſecũdum cõtrarietatem vnius qualitatis tantum: ſed vtriuſque. Et ſecundũ hoc, Subſolanus qui oritur in puncto B. & eſt calidus, & ſiccus, contrariatur Fauonio q oritur in puncto. A. occidentis: & eſt frigidus, & humidus. Auſter autem, qui oritur ſub pũcto. E. meridiei eſt calidus & humidus: & contrariatur ſeptentrioni: quia oritur ſub puncto. D. Aquilonis: & eſt frigidus, & ſiccus. Similiter Vulturnus qui oritur ſub puncto. H. & eſt calidus temperate, ſiccus autem excellenter, quia remittitur caliditas eius propter propinquitatem ad ſeptentrionem, & augetur ſiccitas propter eandem cauſam, eſt contrarius Africo: qui oritur ſub puncto. E. & eſt frigidus temperate: & humidus excellenter: quia remittitur frigiditas eius propter propinquitatem ad auſtrũ: & eadem cauſa auget̃ur humiditas. Eurus, qui oritur ſub puncto. G. & eſt calidus excellenter, & ſiccus tẽperate, quia propter vicinitatem ad auſtrum augetur eius caliditas, & remittitur ſiccitas, eſt contrarius Coro: qui oritur in puncto. F. & eſt frigidus excellenter, & humidus temperate: quia propter vicinantiam ad ſeptentrionem augetur eius frigiditas: & remittitur humiditas: & propter eandem cauſam Auſter africo eſt calidus temperate, & humidus excellenter: & contraria tur Aquiloni: qui eſt frigidus temperate: & ſiccus excellenter: ſic etiam Euroauſter eſt contrarius Circio: quia eadem ratione ille eſt calidus excellenter, & humidus temperate, hic autem frigidus temperate: & ſiccus excellenter. Sic igitur hi omnes perfecte contrariantur hae duplici ratione, ſcilicet quia flant ex oppoſito ſecundum lineam rectam, & quia habent qualitates contrarias, ſciendum etiam eſt quòd cum in omnibus ventis inueniatur exhalatio ſicca mixta cum humida, licet in eis exhalatio ſicca prædominetur, vt ſupradictum eſt, ſecundum diuerſam proportionem miſtionis prædictarum qualitatũ, venti magis, & minꝰ excedunt in prædictis qualitatibꝰ, quę tamen in eis etiam augentur, propter loca, in quibus oriũtur, & per quæ tranſeunt. Deinde cum dicit.

Quoniam igitur, quæ loco plurimũ abſunt, loco ſunt contraria: quæ autem ex diametro opponuntur, plurimum abſunt, neceſſe eſt, & ventos, qui per diametrum poſiti ſunt, inter ſeſe eſſe contrarios.

e Quoniam igitur plurimum diſtantia ſecundum locum contraria ſecundum locum, plurimum autem diſtant, quæ ſecundum diametrum, neceſſarium, & ventorum hos inuicem contrarios eſſe, quicunque ſunt ſecundum diametrum.

f Vocantur autem ſecundum poſitionem locorum venti ſic, Zephyrus quidẽ, qui ab .a. hic autem occidens æquinoctialis: contrarius autem huic Apeliotes: hic autem oriens æquinoctialis. Boreas autem, & Aparotias ab. i. hic enim vrſa, contrarius autem huic auſter. a. t. Meridies autem hæc: a qua flat. &. t. ipſi. i. contrarium: ſecundum diametrum. n. A. Z. autẽ Cæcias: hic. n. oriens eſtiualis contrarius autem nõ qui ab. e. flat, ſed qui, a. g. Libs: iſte enim ab occidente hyemali: contrarius autem huic, ſecundum diametrum enim ponitur. a. d. autem Eurus: iſte enim ab oriente hyemali flat, vicinus auſtro: propter quod, & ſæpe Euronoti dicuntur flare: contrarius autem huic non qui, a. g. Libs: ſed qui ab. e. quem vocant, hi quidẽ Argeſtem, hi autẽ Olympiã, hi aũt ſcirona: iſte. n. ab occidẽte æſtiuali: & ſecũdũ diametrũ ipſi opponitur ſolus. Sic qđẽ igit̃ qui ſecũdũ diametrũ poſiti venti, & quibꝰ ſũt cõtrarii.

g Alii aũt ſũt, ſecũdũ quos nõ ſũt cõtrarij vẽti. a. c. qđẽ. n. quẽ vocant Thraſciã, iſte. n. medius Argeſti, & Apparetiæ. a. K. aũt, quę vocat Meſem: iſte. n. mediꝰ Cæciæ, & Apparetię: quæ autem. c. K. diameter vult quidẽ ſecundum ſemper apparentem eſſe, non certitudinaliter autẽ: contrarij enim nõ ſunt his ventis, neque Traſcia, neque Meſi: flaret enim vtique aliquis ab eo, in quo. m. hic. n. ſecũdũ diametrũ: neq; ipſi. c. Traſcię: flaret. n. vtiq; ab. n. hoc ẽ ſignũ ſm̃ dia

Alij autem ſunt, quibus contrarij flatus nulli ſunt. Abi. enim is, quẽ vocant Thraſciam, inter Argeſten, & Aparctiam mediꝰ. Ab ipſo autem K. is, quem Meſen nominant, inter Cæciam, & Aparctiam medius. Atq. diameter. K. iuxta circulũ ſem per conſpicuum eſe ſolet, non tamen exacte. His vero flatibus contraria non ſunt, neque videlicet Meſi: aliquis enim ſpiraret ab. M. quod per diametrum opponitur: neque Thraſciæ, ab N. enim, quod punctum per diametrũ aduerſum eſt, ſpiraret, niſi ab eo ueniat, qui tamen non longe oritur ſub puncto. H. ab oriente hyemali: & dicitur Cecias vel alio nomine.

Quoniam igitur, quæ loco plurimũ abſunt, loco ſunt contraria: quæ autem ex diametro opponuntur, plurimum abſunt, neceſſe eſt, & ventos, qui per diametrum poſiti ſunt, inter ſeſe eſſe contrarios.

Ita vero ex locorum ſitu flatus nominantur. Zephyrus quidem, id eſt, Fauonius ab A. occaſus enim æquinoctialis hic eſt. Huic contrarius ἀπαλιώτης, id eſt, Subſolanus a B. hic namq; ortus eſt æquinoctialis Boreas vero, & Aparctias, hoc eſt, Aquilo, & Septentrio, a G. Siquidẽ ibi Vrſa eſt. Contrarius huic Auſter, ab H. meridies enim eſt unde ſpirat. & H. ipſi G. aduerſatur, cum per diametrũ poſita ſint. Ab F. autem Cæcias: ortus enim æſtiuus illud eſt. Contrarius uero ei eſt, non qui ab E. ſpirat, ſed qui a C. Africus, quippe cum ab occaſu brumali ſpiret, atque hic illi aduerſatur, cum per diametrum diſtet. Eurus id eſt, Vulturnus à D. à brumali enim ortu ſpirat, Auſtro vicinus: ob idq; Euronoti dicũtur ſæpius ſpirare. Huic autem contrarius eſt, nõ qui a C. Africus, ſed qui ab E. quem alii Argeſten alii Olympiam, alii Scirona nominant. Hic. n. ab occaſu flat æſtiuo, ſolusq; per diametrum ei opponitur. Venti igitur qui per diametrum poſiti ſunt, & quibus alii aduerſantur, ii ſunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui oritur in puncto. L. & est medius inter Cæciam, & Apeliam, hoc est inter Vulturnum, & Septentrionem. Sed a punctis oppositis. scilicet I. & a K. nullus apparet nobis sensibiliter flare ventus, vel si flant, illi sunt tenues, & modici, & non pertingũt ad nos, sicut est ille, qui ab incolis loci dicitur Phœnicias, a nobis vero Austerafrico, & etiam ille, qui dicitur Euro auster, sunt enim modici flatus, & idem nobis nõ apparent. Dicit autem quòd prædicti venti non habent cõtrarios, quia contrarietas est principaliter inter quatuor principales, inter alios autem non est nisi participatiue, quia medium participat naturam extremorum. Deinde cũ dicit.

b ¶ Quia superius Aristoteles supposuerat, quòd plures venti flant a parte boreali, quàm a parte australi: ideo hic ostendit causam huius & dicit, causa quare a locis ad arctum, idest ad Septentrionem inter polum arcticum & orientem flant plures venti q̃ a parte opposita. s. austri est, quia nostra habitabilis propinquior est isti parti q̃ illi, & ideo venti qui ibi generantur magis sentiuntur a nobis q̃ alii qui flant a parte opposita. Deinde aliam causam assignat per quã ostendit simpliciter quare plures venti generãtur hic quàm ibi: superior enim ratio hoc ostendebat solũ quo ad nos, & est qa ibi sunt plures aquæ & niues propter remotionem a sole q̃ in alia parte, quæ est subiecta soli, & eius lationi qui non permittit aquam ibi cõgelari, licet. n. vêtus generetur ex exhalatione sicca, tamen exhalatio sicca non potest continuari aut condensari in ventum sine humiditate continuante partes siccæ exhalationis: ad arctum igitur magis eleuantur exhalationes siccæ, & fiunt plures venti. Deinde cum dicit.

metrũ sed nõ ab ipso ad modicum flat quidã vêtus, quẽ vocãt, qui circa locũ illũ, phœniciã. Principalissimi quidẽ igitẽ venti, & determinati, sunt hi: & hoc ordinati sunt modo.

h Essendi autem plures vẽtos a locis ad arctũ, quàm ab his, qui ad meridiẽ, causa, habitabilẽ supponi ad hũc locũ, & q̃a multo plus aqua, & nix reponitur in hanc partẽ, quia illa sub sole sunt, & illius latione, quibus liquefactis in terram, & calefactis a sole, & terra necessarium ampliorem, & ad plurem locum fieri exhalationem, propter hanc causam.

i Est autem dictorum ventorũ, Boreas quidem quique Aparetias, & Meses, principalissime: & Thrascias, & Meses, cõmunis autem, Argesti, & Boreæ. Austri autẽ quicũque Ithagenes, qui a meridie, & Libs, Apeliotes autem quicunque ab oriente æquinoctiali. et Eurus, Phœnicias autem cõmunis. Zephyrus autem, quique Ithagenes & Argestes vocatus. Vniuersaliter autem hi quidem Boreales horum vocantur, hi autem Australes: opponuntur autem Zephyri quidem Boreę, frigidiores. n. quia ab occidẽte flant. Austri autem Apeliotici: determinatis igitur frigido, & calido, & æstuoso ventis, sic vocauerunt calidiores. n. qui ab oriente his qui ab occidente, quia pluri tẽpore sub sole sunt, qui ab oriẽte, qui autem ab occidẽte, deteliquerunt citius & appropinquant loco tardius.

LECTIO XII.

SIc autem ordinatis ventis, palã quòd simul flare contrarios quidem nõ possibile: secundum diame

progrediatur uentus quidam, quem accolæ Phœniciam uocant. Maxime igitur præcipui, & definiti uenti, hi sunt, huncque in modum hi dispositi.

Cur autem a locis, qui ad Septentrionem positi sunt, plures uenti exoriantur, quàm ab ũs, qui ad meridiem, causa est, quoniam habitabilis terra huic loco subiiciatur, quodque in hanc partem plus aquarum, & niuis, quoniam illa Soli ac eius motioni subdita sint, depellatur, quibus interram liquescentibus, & a Sole ac terra incalescentibus, necesse est maiorem exhalationis copiam. & in ampliori loco, hanc ob causam oriri.

Eorum autem, qui dicti sunt, flatum Aparctias, hoc est, Septentrio maxime proprie, Thrascias, & Meses Aquilo sunt. Cæcias uero Subsolani, & Aquilonis communis. Auster & is qui uerus ac germanus est, a meridie est, & Africus. Subsolanus is, qui ab ortu æquinoctiali est. & Vulturnus, Phœnicias communis Fauonius & is qui uerus ac germanus, et qui uocatur Argestes. Omnino autem aliqui horum Aquilonii nominantur, aliqui Austrini. Ac Fauonij quidẽ ad Aquilonem adijciũtur. Nam, quòd ab occasu spirant, frigidiores sunt. Subsolani uero Australes sunt, propterea quòd calidiores, ut pote ab ortu spirantes. Ventos igitur frigore, & calore atque tẽpore distinctos ita nominarunt. Porro ea quæ ad ortum pertinent, calidiora his sunt quæ ad occasum, quòd longiori tempore sub Sole illa sint. Ea autem quæ ad occasum citius deserit, ad eumque locum tardius accedit.

LECTIO XII.

DEterminat de his, quæ consequuntur vẽtos, & circa hoc duo facit. Primo, determinat de quibusdam accidentibus ventorũ: secundo, determinat de effectibus eorum, ibi, ¦ Contrarii autem non idem. ¦ Circa primum tria facit. Primo, ostendit qui venti possunt simul flare, & qui non: secundo determinat de incidẽtia ventorum, ibi, ¦ Incidunt autem aliis ¦ tertio de giratione eorum, ibi. ¦ Girationes autem fiunt. Dicit ergo primo, quòd si uenti sic disponuntur, vt præmissum est, scilicet quòd contrarii sunt, qui ponuntur ex opposito secundum lineam rectam, palam est, qꝫ contrarii non possunt simul flare, quia cum vnus flet, contra alterum, vel ambo essent æque fortes, & sic mutuo se impedirent, vel vnus eorum esset fortior, & sic tota liter exterminaret ventum debiliorem, sed illi, qui non sunt contrarii, possunt quandoq; simul flare, sicut. G. E. I. Eurus, & Africus, quandoque simul flant, & ad eandem partem, sed nõ omnino ex eodem signo, qa Eurus flat ex signo G. africus aũt a signo. E. Neq; etiam flant eodẽ spiritu. i. æquali flatu, sed vnus fortiori, & alter debiliori secundum diuersitatẽ materiæ, & contrarii repellentis: flãt autem venti contrarii non simul, sed secundum diuersa tempora, & contraria, quia contrariorum contrariæ sunt causę. Diuersa autem tempora sunt contraria secundum qualitates cõtrarias, vt exẽpli gratia Cæcias flans ab oriente hyemali flat frequenter circa æquinoctiũ vernale, & vniuersaliter ad tropicũ æstiuum accedente sole. Libs autem flat circa æquinoctium autumnale, declinãte sole a dicto tropico. Zephyrus autẽ flans ab occidente æquinoctiali, flat circa solsticium, vel cõuersionem æstiualẽ. Eurus vero, & Apeliotes circa hyemalem.

b ¶ Determinat cõsequenter de incidẽtia ventorum. Dicitur autem ventus in eidem alteri, qui flãs cõtra alterum, facit, eum cessare. Dicit ergo, qꝫ Aparetias & Thrascias & Argestes, qui Boreales dicuntur, maxime incidunt aliis, & faciunt eos cessare, & ratio est: quia flatus illorũ est nobis, qui habitamus sub septentrione de prope, & etiã flatus ipsorũ est fortis, quia in loco vbi oriuntur tales vẽti, est multitudo materiæ. s. ex qua fit exhalatio sicca. Vnde de facili repellunt ventos debiliores quib⁹ incidunt, & sic frequenter faciunt eos cessare, & sunt causa serenitatis aeris quia propter vehementiã flatus propellunt cõstentiam nubium eis obuiantium. Sed hoc contingit quando non sunt vehementer frigidi, tunc. n. non serenant aerem: sed sua frigiditate inspissant, & ingrossant vaporem in nubem, sicut exempli gratia Cæcias frequenter congregat nubes, & nõ est omnino serenus, quia non flat omnino lateraliter circa terram, sed declinat quasi versus terram, & quando a terra reflectitur, tunc propellit nubes obuiantes ad locum suum, a quo incepit flare, & ibi eas congregat, qđ sic est causa nubium, & pluuiæ. Vnde dicitur in prouerbio de auaro, qꝫ ad seipsum trahit pecuniam, sicut Cæcias nubem. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de giratione ventorum. Vocat autem girationem generationem venti propinqui, circumeundo orizontem post cessationem primi. Sicut exempli gratia, quando post cessationem subsolani generatur Eurus, q̃ est ei propinquus, tunc dicitur giratio ventorum, quia generatur secundũ quẽdam girum. Dicit ergo, qꝫ girationes vẽtorum cessantium inhabita, idest generationes sequentium q̃ sunt habiti, idest cõsequenter se habentes ad præcedentes, fiunt secundum trãslationem solis, quia sol per accessum ad diuersa loca, eleuat exhalationem siccã quæ est principium ventorum, & ita in illis facit generare ventos: per recessum vero, quia deficit eleuatio materiæ, facit eos cessare, & quia sol accedit & recedit secundum quendam girum, ideo facit girationes, hoc est generationes ventorũ per girum. Igitur qa sol primo elcuat exhalationes in tropico æstiuali, deinde in solsticio autumnali, postea in tropico hyemali, & deinde in solsticio vernali, sic etiam contequenter venti se habent proportionabiliter, & similiter. Deinde cũ dicit.

d ¶ Determinat de effectibus vẽtorum: & circa hoc duo facit, primo, determinat de effectibus primariis, secundo, de effectibus secundariis, ibi, ¦ Nubilosus autem. ¦ Dicit ergo primo qꝫ venti contrarii aliquando faciunt idem, & aliquãdo contrarium idem faciunt per accidens, & contraria per se, cũ per se effectus cõtrariorum sint contrarii. Sicut Boreas per se frigefacit, sed per accidens congregãdo, scilicet, calidũ calefacit, frigefaciendo enim cogit calidũ congregari in vnam aliquam partem, & fit calefactio vt de visceribus terræ in hyeme supradictum est, sed quitatem ad ventum orientalem quidam Apeliotem vocant, & Argestes, desiccant. Sed tamen Eurus in fine fit aquosus, propter commistionem vaporis humidi. Deinde cum dicit.

e ¶ Agit de effectibus eorum secundariis, & dicit qꝫ Aparctias, & Meses sunt factiui nubium, quia sunt frigidissimi, frigidissimum est congregare vaporem, & condensare eum in nubem.

Sed

trũ enim alter igitur cessabit violentiam passus: nõ sic autẽ positos adinuicem nihil prohibet: puta. Z. & D. propter hoc simul flant aliquãdo ambo omnino ad idem signum: non ex eodem, neque eodem spiritu. Secundum tempora autem cõtraria contrarii maxime flant puta circa æquinoctium vernale Cæcias: & totaliter quæ vltra tropicum æstiualem: circa autumnale autem Libs: circa versiones aũt æstiuales Zephyrus: circa hyemales aũt Eurus.

b Incidunt autẽ alii maxime, et cessare faciunt Aparẽtiæ, & Thrasciæ, & Argestes: maxime enim de prope impetus ipsorũ est: crebrique & fortes flãt maxime isti: ptopter quod & sereniſſimi sunt ventorum, flantes enim de prope maxime repellentes alios vẽtos cessare faciunt, & efflantes cõsistẽtes nubes, faciunt serenitatem, si non frigidi vehemẽter fuerit simul existentes, tunc aũt non sereni: si. n. fuerit magis frigidi, quàm magni præueniunt coagulãtes magis, q̃ propellentes, Cæcias aũt nõ serenus, quia reflectit in seipsum, vnde, & dicitur, puerbium, Trahens ad seipsum, vt Cæcias nubem.

c Girationes aũt fiunt ipsorũ cessantium inhabita, secũdum solis translationẽ, quia mouetur maxime habitũ principio, principium autem sic mouetur ventorum vt sol.

d Contrarii aũt, aut idem faciunt, aut cõtraria idẽ: puta humidi, Libs, & Cecias, quem Helespontiã quidã vocant, & Eurus, quẽ Apeliotẽ, sicci aũt Argestes, & Eurus a principio iste siccus, cõsumens aũt aquosus.

e Nebulosus autem Meses, & Apartias: maxime isti enim frigidissimi, grandinosus autem

metrum enim opponuntur. Alter igitur uim passus cessabit. Eos autem, qui ita inter se collocati nõ sunt, ut. F. D. nihil prohibet: ob eamque causam secundi ad idem punctum interdum utrique spirant, non ex eodem loco, nec spiritu eodem. Temporibus autem contrariis qui contrarii sunt, maxime spirant, ut circa æquinoctium uernum Cæcias, & omnino qui ultra æstiuum Tropicum positi sunt, circa autumnalem Africus. At circa conuersiones æstiuas Fauonius, brumales Vulturnus.

Septentrio autem, & Trasciæ, & Argestæ, quòd e loco proximo ortũ habeant, in alios maxime incidunt, eosque sedant, hique omnium maxime crebri ac ualidi spirant, ob eamque causam, omnium maxime sereni sunt. Nam cum ex propinquo spirent, uim inferentes & reliquos flatus sternunt, & nubes concretus discutiendo, serenitatem inducunt, nisi forte etiam frigidi fuerint. Si quidem sereni tunc non sunt. Si enim magis frigidos quàm uehementes esse cõtigerit, antea gelant quàm repellant. Cæcias autem, quoniam ad se reflectat, serenus non est. Vnde & prouerbium ductum est, Ad se trahens ut nubes Cæcias.

Mutationes autem fiunt illis in eos, qui hærent, pro Solis mutatione desinentibus, propterea quòd illud maxime moueatur, quod cum principio cohæret. Ventorum autem principia uta, ut Sol mouetur.

Hi porrò qui contrarii sunt, aut idẽ aut contrarium efficiunt, ut humidi quidem Africus & Cæcias, quẽ Helespontia nominant, & Vulturnus, quem subsolanum. Sicci autem Argestes & Vulturnus. Atque hic initio siccus, desinens uero aquosus.

Nimosi sunt Meses, atque maxime Septentrio, quandoquidem sunt frigidissimi. Grandinosi Septentrio, Thra

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed per accidens, propter vehementiam flatus, serenant, propel F lendo nubes ad partem contrariam. Sed generatiui grandinis vt frequentius, sunt idem Aperkias. i. Boreas, & Thrascias, & Argetes, propter frigiditatem vehementem, cuius est congelare, & calefactiui sunt Auster, Zephyrus, & Eurus, vel propter caliditatem exhalationis eleuatæ, vel propter calidi tatem regionis, per quam feruntur. Quod autem hic dicitur de caliditate ventorũ australium propter caliditatem regionis, per quam transeunt, verum est etiam in Borealibus: sic ut. n. Auster est calidus ꝓpter caliditatem regionis, ita etiam Boreas contrarius ei est frigidus propter frigiditatem regionis, in qua oritur, & per quam transit: contrariorum .n. effectuũ in natura sæpe causæ sunt cõtrariæ, sed Cæcias valde condẽsat cœlum .i. aerem nubibus, & Libs contrarius ei, rarius hoc facit, quia Cæcias reflexus propellit nubes ad suum locum, in quo a principio oritur, & etiam est frigidus, & cum hoc habet multam materiam, quam propellit, quia loco est Apelioticus. i. prope ventum Apeliotem, vbi sol eleuat multã exhalationẽ. Et Aperkias, & Thrascias, & Argetes, serenant, ꝓpter causam prius dictam, per accidens scilicet, propter uehementiam flatus. Et iidem venti, similiter & Meses faciũt coruscationes, quia sunt frigidi, & flant de prope. i. de partibus septentrionalibus, quę sunt frigidę. Coruscationes enim & fulgura fiunt a frigido, quia frigefacido nubes, exhalationem siccam in ipsis conclusam & semiaccensam expellit, & exire cogit. Et propter eãdem causam a quidam istorum sũt factiui grandinis, qa sua frigiditate cito congelant nubem in grandinem. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit qui venti magis faciunt Ecnephias. Sciendũ est autem quòd Ecnephia dupliciter sumi potest: vno modo & principaliter, inquantum est spiritus quidam fluens ex nubibus cum violentia ad terram, & secundum hũc modum determinabitur de ipsa in tertio huius, alio modo sumitur pro motu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiã alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo ꝙ Ecnephiæ maxime fiunt in autumno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Trascias, & Argetes, quia venti incidunt aliis, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt prædicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incidunt aliis, vt supra dictum est. Ecefiæ autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulũ, qa habitãtibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedũt in Thrasciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyrũ, qui est frigidus. Sed circa orientem sunt girationes ab eodem Borea versus occidẽtem, & meridiem, vsque ad Apeliotem, qui flat ab oriẽte æquinoctiali. Deinde recapitulat quę dicta sunt dicens, ꝙ tã ta a nobis dicta sint de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quẽque ipsorum.

LECTIO XIII.

DE agitatione aũt, & motu terræ post hoc dicẽdũ, causa aũt huius passionis habita huic generi est.

b Sunt autem tradita vsque ad præsens tẽpus tria, & a tribus, Anaxagoras. n. Clazomenius, & prius Anaximenes Milesius, enũntiauerunt, & his posterius Democritus Abderites. Anascias, & Argestes: æstuosus, Auster Fauonius & Vulturnus. Nubibus autem cœlum densant, Cæcias quidem uehementer, Africus uero rarioribus, ac ille quidem quod ad se reflectat, quodque Aquilonis & Vulturni communis sit. Eo igitur; quod frigidus sit, eum qui exhalatus est aerem coagulando nubes constituit, quòd uero ex loco in Subsolanis habeatur, multam materiam uaporẽque obtinet, quem propellat. Sereni sunt Septentrio, Thrascias & Argestes, cuius causa antea dicta est. Fulgura autem hi maxime & Meses adducũt. Quòd enim de prope ueniunt, frigidi sunt, frigoris uero efficientia fulgur excitatur, quippe quod coeuntibus nubibus excernitur. Quocirca & horum nonnulli grandinem aduebunt, celeriter enim gelu efficiunt.

H

At procellæ autumno quidem maxime, deinde uere existunt, ac Septentrio potissimum, & Thrascias, & Argestes. Cuius rei causa est, quod procellæ maxime fiunt, cum in alios spirantes alii incidunt; quod hi potissimũ aliis flantibus faciunt. Cuius quidem rei causa antea dicta ẽ: Porro Etesiæ his, qui occasum incolunt, ex Septentrionibus in Thrascias, Argestas & Fauonius (siquidem Septentrio Fauonius est) transeunt, ab Vrsa quidem incipientes, ac in eos desinentes, qui longe absunt, his autem qui ortum, ad Subsolanum usque permutantur. Ac de uentis quidem, & primo corũ ortu & essentia atque affectionibus, quæ tam communiter quam unicuiq; accidunt, hactenus dictum sit.

Tractus tertii, libri secundi, in quo determinatur de terræmotu, secundũ opiniones Antiquorum. Cap. I.

K DE terræ autem concussione & motu, post hæc dicendũ est, affectionis enim causa huic generi consequens est.

Tria uero, & a tribus ad hoc vsq; tempus tradita sunt. Nam Anaxagoras Clazomenius, & ante eum Anaximenes Milesius, & post utrumque Democritus Abderita de eo enuntiatus Abderites. Anaxagoras qdem igitur ait, ætherem natum ferri sursum, incidentẽ aũté in inferiora terræ concaua, mouere ipsam, quę quidem. n. sursum feruntur propter imbres, quoniam terram omnem similiter esse somniferam tanquam, existentem, hoc quidem sursum, B hoc aũté deorsum totius sphęrę, & sursum quidem hac existente parte in qua habitamus, deorsum aũtem altera.

c Ad hanc autem causam nihil forte oportet dicere: tanquam valde simpliciter dictam: sursum enim, & deorsum putare sic habere, vt non ad terrã quidem, vndique ferantur grauitatem habentia corporum, sursum autem leuia, vt ignis, stultum. Et hoc videntes orizonté C perhabitatam, quãtum nos scimus, alterũ semper factũ translatis, tanquam existente gibbosa, & spherica, & dicere qui dem, quòd propter magnitudinem in aere manet: agitari aũtẽ, dicere percussam de subtus per totum. Adhuc autem nullum reddit accidentium circa terræmotus: neque. n. regiones, neque tempora quæcũque participant hanc pasiionem.

d Democritus autem ait, terrã D plenam aqua existentem, & susçipientem multam aliam pluialem aquam, ab hac moueri: facta autem ampliori, quia nõ possunt susçipere ventres vim inferentem, facere terræmotũ: & exiccatam trahentem in vacua loca ex repletioribus transientem incidentem moueri.

e Anaximenes ait, plutã terrã, & exiccatã rumpi, & ab his ruptis frustis incidentibus concuti, propter quod & fieri terræ- E motus in siccitatibus. & iterum in pluuiosis, in siccitatibus. n si cut dictum est, exiccatam rumpi, & ab aquis super humectatã decidere.

sunt opiniones, quas ponit, primo enim ponit opinionẽ Anaxagoræ, secundo opinionem Democriti, tertio opinionem Anaximinis. Circa primum iterum duo facit: primo ponit opinionẽ Anaxagoræ, secũdo improbat eã, ibi. {Ad hãc ꝙ igit.} Dicit ergo primo, ꝙ vsq; ad suũ tempus sũt tradite tres opinio A nes de terræmotu, & a trib⁹ philosophis: primus. n. fuit Anaximenes Milesius, secũdus Anaxagoras Clazomenius, tertius vero Democritus Abderites. Circa primã igitur opinionẽ considerandum est, ꝙ Anaxagoras opinatus est quòd terra esset rara, & spongiosa in parte & inferiorem parte autem interiori, in superficie esset compacta, & cõstricta propter imbres descendentes. Et etiã opinatus est, ꝙ terra sic late, & plane figuræ, & quiequid continetur ab orizõte ad superius vsque ad cœlum, illud sit sursum, quod autem est subtus, hoc est deorsum. Dixit ergo Anaxagoras ꝙ aer, vel æther incidens terræ in interiori parte, in qua é arenosa, & spongiosa, natus est moueri sursum, & quia non põt libere ferri sursum, sic mouet terram, & facit terræmotum, hoc autem opinatus est Anaxagoras, ac si totius sphęræ mundi vna pars esset inferior, alia superior, sic. f. ꝙ illa in qua nos habitamus, esset sursum, & alia opposita deorsum, quæ hodie ẽt est opinio vulgariũ. secundo ibi.

c ¶ Reprobat prædictam positionem quatuor rationibus, quarum prima est contra id, quod Anaxagoras dixit, ꝙ illud, quod est a superficie terræ ad cœlum, est sursum: Quod autem est sub ea, est deorsum: si. n. ita esset, grauia quæ mouentur super terram, non mouerentur deorsum, sed sursum: & leuia quæ mouentur a centro terræ ad superficiẽ, non mouerẽtur sursum, sed deorsum: & etiam, si aliquod leue ascenderet a terra ad oppositum hemisphærium, ascenderet deorsum. Sic igitur patet, quòd Anaxagoras male accepit sursum, & deorsum. Secunda ratio est, quia male dixit quòd terra est larꝫ, & plane figuræ: quia ambulantes longo tempore per terram, continue vident alium, & alium orizontem, & alia, & alia astra, & hoc est signum, ꝙ terra sit gibbosa & figuræ circularis: si enim esset planæ figuræ, semper videntur eadem astra. Tertia ratio sumitur ex hoc, ꝙ si terra natarꝫ supra aerem, propter magnitudinem, vt ipse volebat, aer propter hoc non deberet mouere terram, vel impellere eã. Cum enim aer sit multo matoris quantitatis, quam terra, terra, non cooperiret totum aerem, & sic ab omni parte de sub terra exire posset, sine commotione, & motu terræ, aut si terra moueretur, moueretur magis deorsum, exeunte aere sub ea, quam sursum, uel ad latus. Quartam rationem ponit dicẽs, ꝙ adhuc vltra prædicta, ista opinio est insufficiens, quia nõ potest assignare rationem accidentium circa terræmotum, neque scilicet, quare magis sit in vna regione, quàm in alia, neque quare magis in vno tempore, quàm in alio. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit opinionem Democriti, & dicit ꝙ Democritus dixit terræmotum fieri ex duabus causis: prima est, quia terra habet suos ventres plenos aqua. Quando igitur pluit, aqua pluta non inuenit susceptaculũ intra terram, sed vim faciens impellit eam, sicque terra onerata, & impulsa ab aquis, tremit, & causat terræmotum. Secunda causa est, quia terra exicata in aliqua parte interiori, quasi sitiẽs trahit aquas ex susceptaculis superioribꝰ, qui sunt magis repleti propter imbres, ad loca vacua, & sic aqua cadens cum impetu, causat terræmotum. Contra hanc autem opinionẽ Democriti, Aristo. nihil determinate dixit, quia satis patet, quòd superficialiter valde posita est; & fragilitas eius apparebit in positione opinionis ꝓpriæ.

e ¶ Ponit hic consequenter opinionẽ Anaximenis, & circa hoc duo facit, primo, ponit opinionẽ eius. Secũdo, improbat eã ibi, {Oportebat autẽ hoc.} Dicit ergo primo, ꝙ Anaximenes dixit, ꝙ terra quibusdam temporibus pluuialibus madefit, & impletur aquis, temporibus autẽ siccitatis, tantum calefit a sole, & deficcatur, ꝙ necesse est eam frangi, & rumpi in partes, quæ partes decidentes a superioribus ad inferiora, percutiunt terram, quæ percussa tremit, & facit terræmotum. Et propter hoc dixit, terræmotum fieri in siccitatibus, & temporibus pluuiosis, quia in siccitatibus, & temporibꝰ pluuiosis, partes exiccatę decidunt, in pluuiosis autem, partes ingrossatæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

ingrossatæ, & ponderosæ factæ propter imbres superuenientes, decidunt ad inferiores partes, & faciunt terræmotum. Deinde cum dicit.

¶ Improbat prædictam opinionem per tres rationes. Primo enim sequeretur si hæc esset vera causa terræmotus, q̄ nunc fere tota terra esset subuersa propter cōtinuam illam decidētiam. Secundo etiā ista causa videtur insufficiens, quia per eam non potest assignari ratio, quare terræmotus fiat magis in vno loco, quàm in alio. Tertio sequeretur etiam, quòd terræmotus cōtinuè deberent fieri minores, & tandem totaliter cessare: quia illę cōcauitates semper magis replerentur. si ergo hoc non apparet, manifestum est, q̄ illa non est vera causa terræmotus.

f Oportebit aūt hoc accidēte submersam multipliciter apparere terram: adhuc autē ꝓpter quam causam circa quædam loca sæpe fit hęc passio nulla differentia excessu tali ad alia? & quidem oportebat, omnino autem sic existimantibus necessarium dicere minus semper terræmotus fieri, & tandem cessare aliquando concussam, sic enim decidens, talem habet naturam: quare si hoc impossibile, palā q̄a & impossibile hāc esse cām.

LECTIO. XIIII.

LECT. XIIII. a

REprobatis opinionibus aliorum, hic determinare intendit de terræmotu & accidentibus eius, secundum opinionem propriā. Circa q̄d duo facit: primo ostēdit quæ sit vera causa terræmotus: secundo hoc manifestat p quædā signa: & similitudines: ibi, {Propter quod fiunt tranquillitates. } Prima iterum in tres: nam primo, ostendit quid sit, quasi radicale principium terræmotus: secundo, quid sit eius formale principium ibi, { Si itaque hoc impossibile: } tertio ostendit quid sit eius totale principium: ibi, {Nō igitur aqua: neque. } Dicit ergo primo, quòd si verū est, quod supra diximus, quòd exhalatio constet ex humido, & sicco, licet aliqua vocetur exhalatio sicca, alia vero exhalatio humida, vel vapor, aqua, & ruptura terræ nō sunt causa terræmotus: sed causa est ista, quia terra de natura sua est sicca: sed propter imbres super eam descēdentes est humida & calida: humida quidem, propter ipsos imbres, calida autem é intrinsecus propter multam exhalationem siccam: & calefactā, quæ ab imbribus repellitur ad terram: & cum eis descendit: & sic terra calefacta, tum a caliditate solis, tum etiā ab igne, idest caliditate quasi ea existente, vt dictum est, emittit multum spiritum, idest multam exhalationem, non solum extra, sed etiā infra terram. Aliquando ista exhalatio habet liberum egressum ex terra: & tunc totaliter exit: quia propter suam leuitatem naturaliter mouetur sursum: & tunc fiunt magni venti supra terram: & alię impressiones generatæ in suprema aeris regione: de quibus in primo libro dictum est sufficienter: aliquādo autem totaliter includitur intra: & non potest egredi: quia propter imbres obturantur: & tunc fiunt magni terræmotus: aliquādo autem partim exit, & partim manet intra: & tunc vna pars est principium ventorum, scilicet quæ exit: alia autem quæ remanet intus, est principium terræmotus. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit illud, quod est quasi completum, & formale principium terræmotus, & dicit quòd necesse é, quòd illud sit tale principium terræmotus, q̄d potest mouere corpus grāue: quia terra, quæ mouetur per terræmotum, est corpus graue: hoc autē post illud, quod est velocissimi, & vehementissimi motus, & mouetur ad longinquū: sed illa exhalatio, q̄ manet intra propter eius subtilitatem, faciliter penetrat, & p̄ transit partes terræ: & mouetur ad remotas partes: & ex eo q̄ est sicca, & calida, est velocissimi motus, & propter hoc, velocissime mouetur intra terram, & vehementiss. me percutit terram, & causat terræmotum. Illud .n. vehementissime mouetur, quod est velocissimi motus, & illud mouetur ad plurimum, idest multū durat in motu, quod facil. ter penetrat, & potest ire vbique: cō siderandum tamē é, quòd esse faciliter penetrabile non est totalis causa durationis motus, sed principalis causa é stabilitas, & fortitudo principij motus in mouente: & secundario penetrabilitas, & dispositio mobilis. Huius autem signum scilicet, quòd exhalatio sicca, in cuius virtute est ignis vehemētissime moueatur é, quia aliquando tam velociter mouetur, vt inflammetur: vt supra dictum. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit causam totalem terræmotus: & dicit quòd ex prædictis patet, quòd neque aqua est causa terræmotus, sicut dixit Democritus, neque etiam terra, sed spiritus: idest exhalatio sicca manens intra & motu cum violentia, vt feratur extra. Quia vt dictum est, terra est corpus grauissimum, & non mouetur nisi a corpore, quod potest facere magnam violentiam, quod potest exhalatio sicca, cum sit maxime motiua vt probatum est, igitur rationabiliter exhalatio sicca mouet terram, & causat terræmotum. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat prædictam causam per effectus, & accidentia quædam circa terræmotum, & circa hoc tria facit. Primo manifestat eam per signa, vel accidentia præcedentia terræmotum: secundo eā manifestat per quandam similitudinem in corporibus animatis: ibi, { Oportet enim intelligere: } tertio per quædam alia signa consequentia terræmotum: ibi, { Signa autem horum. } Circa primū tria facit. Primo ponit vnum signū sumptum ex dispositione aeris circa terræmotum: secundo ponit aliud signū sumptum ex loco: ibi, {Adhuc autē circa: } {Adhuc autē circa: } tertio ponit signum sumptum ex tempore: ibi, {Et vere autē &c. } Primo ergo ponit primum signum, & dicit quòd ꝓpter hoc, quòd exhalatio sicca inclusa interius est principium terræmotus, propterea terræmotus fiunt existente tranquillitate in aere, & huius ratio est, quia tranquillitas causatur ex eo, q̄ tota exhalatio manet intra terram: & non perturbat aerē, quòd si egrederetur foras, causaret ventum, & commoueret aerem, & tolleret trā quillitatem: intus ergo concluſa cōtinue mouet terram cum violentia, & causat terræmotum. Sed qa posset aliquis obijcere quòd aliquando existente terræmotu fiunt venti superius, quod videtur esse cō tra prædicta, respondet philosophus, & dicit, quòd hoc nō é irrationabile, quia sicut videmus ad sensum, quòd aliquando in aere flant plures venti, ex eo, quòd tota exhalatio non colligitur in vno, sed diuiditur in plures ventos, ita etiam prędicta exhalatio partim potest exire foras, & ex ea fieri venti, partim vero manere intus, & ex hac fieri terræmotus. Si ergo contingat alteram partem exhalationis propelli ad terram, altera remanente in aere, tunc fit ventus existente terræmotu, sed tales terræmotus sunt minores, & debiliores secundum virtutem, quia principium, & causa ipsorum, scilicet exhalatio, est diuisa, sed diuisa, & diminuta causa, necesse est & effectum diuidi. Quòd autem plures, & maximi terræmotum fiant existente tranquillitate, patet, quia maximi terræmotus fiūt de nocte, & magis ēt circa meridiem, q̄ in alijs partibus diei, qa tunc aer est tranquillissimus, vel propter prevalentiam solis in meridie, vel propter eius absentiam in nocte. In nocte autem frequētius fit terræ motus, in diluculo ante principiū diei, quia tunc exhalatio maxime nata est moueri, tunc etiam propter aduentum solis aer incipit aliqualiter calefieri circa, & ideo frigidum terræ per præsentiam cōtrarij fortificatum, fortificat vlterius calidum terræ interius, & tale est principium segregationis, & motus exhalationis, pp aliquā cām ppellentē, sicut Euripus, idest spiritus circularis, ꝓpter multitudinem exhalationis fit fortior, & maiorem facit terræmotū. Secūdo ibi.

e ¶ Ponit secundū signum sumptum ex loco. & dicit q̄ adhuc aliud signum est, q̄ exhalatio sicca fit principium terræmotus, quia plures, & vehementissimi terræmotus fiūt in locis, quæ habent mare fluens coniunctum, & in q̄bus est terra spongiosa, & subantrosa, eo q̄ in talib⁹ multæ reperiantur exhalationes, quæ propelluntur a mari ꝓpter eius frigiditatem ad illas concauitates locorū, & ideo circa Hellespontum, Achaiam, Siciliam, & similes insulas, quæ non solum habent mare cō tunctum, sed etiā mare videtur sub eis pertransire, fiunt maximi terræmotus. Et huius ratio est, quia istæ & similes regiones sunt nimium cōstrictæ inter maria circunstantia. Quia istæ regiones sunt calidæ, & propter hoc emittunt multas exhalationes, quæ pp multitudinem aquæ maris actu frigidę, iterum propelluntur ad terram, & postquam ibi calefactæ sūt a caliditate regionis, rarefiūt, & pp strictitu dinē terræ nō inuenientes locū, propellunt, & cōmouent terrā, & causant terræmotū. Ipsa .n. exhalatio nata est efflare, & exire foras, sed repulsa a frigiditate aquarū, nō potest efflare. Vnde concludendū est, q̄ oēs regiones, quæ habent subtus cōcauitates inanes, & vacuas, quę possunt recipere multā exhalationē, magis concutiuntur, & maiores faciunt terræmotus. Tertio ibi,

f ¶ Ponit

Oportebat autem, si hoc euenīret, terram pl. risque in locis in sese refugere conspici. Quam præterea ob causam affectio hæc, quibusdam in locis accidit, nulla eiusmodi exuperantia ab aliis differentibus? Atqui oporteret. Omnino autem ij, qui ita censent, terræmotus minores subinde fieri, & ad extremum tandem cessaturos inquiant, necesse est. Quod enim constipatum est, eiusmodi natura præditum est. Hoc igitur si fieri non potest, perspicuum quoque est, hanc causam esse non posse.

Tractatus tertij, libri secundi: in quo determinat de terræmotu, secundum opinionem propriam. Cap. II.

VOniam autem constat, & ab humido, & a sicco exhalationem, ueluti antea diximus, reddi oportere, terræmotus, cum hæc sint, fiant necesse est. Est enim terra per se quidem sicca, ob imbres autem multum in se habet humorem, ita ut & a Sole & ab igne quem continet, excalfacta, multum spiritus extra intraque gignatur. Atque is interdum quidem totus continenter extra fluit, interdum uero totus intra, nonnumquam etiam distribuitur.

Si igitur hoc habere aliter non potest, id quod sequitur, considerandum est, quodnam uidelicet corporū mouendi uim maxime habeat. Id .n. quod longissime progredi aptum atq; uehementissimum est, maxime tale sit necesse est: ac uehementissimum quidem necessario est, quod celerrime fertur, quippe quod ob celeritatē uehementer percutiat: longissime autem progredi id aptum est, quod per totum transire maxime potest, atque hoc est, quod tenuissimum est. Itaq;, si spiritus natura eiusmodi est, maxime omnium corporum mouendi uim spiritus habebit. Nam & ignis, quando cum spiritu fuerit, flamma efficitur, & celeriter fertur.

Non igitur aqua aut terra motionis erit causa, sed spiritus, cum cum-

motus: cum intus fuerit, & fluxerit quęrendo exitum.

d Propter quod fiunt trāquillitate plures, & maximi terræmotuū: continuē aūt existēs exhalatio cōsequitur vt in pluribus impetū principii: quare aut intus simul, aut extra ferē omnis. Quoscūq; autē fieri & spiritu existēte nihil irrationabile: videmus .n. aliquādo simul plures flantes ventos: quorū cum i terra feratur alter erit spiritu intus terræmotus: minores aūt hi fiunt magnitudine: propter quod diuisum est principiū & causa ipsorum. Nocte autē fiūt plures, & maiores terræmotuū qui autē de die, circa meridiē: tranquillissimū .n. est vt in pluribus diei meridies: sol .n. cum maxime obtineat, declinat exhalationē in terrā: obtinet autē maxime circa meridiem: noctes autē diebus trāquilliores propter absentiā solis. Quare intus fit iterum fluxus: sicut recursus in contrarium eius, quæ extra diffusionis: & ad diluculum maxime. tunc .n. & spiritus nati sunt incipere flare. Si igit intus extiterit pmutatum principium ipsorum, sicut Euripus propter multitudinem, fortio rem facit terræmotum.

e Adhuc autē circa loca talia fortissimi fiunt terræmotus vbi mare fluxibile: aut regio spongiosa: & subantrosa: ꝓpter qđ & circa elesponticum, & circa Achaiam, & Siciliam, & Eubo eam, circa hæc loca: videtur .n. penetrare sub terra mare: propter quod termæ, q̄ circa Adepsum, a tali causa factę sunt. Circa dicta autē loca terræmotus fiunt maximi propter angustiā spiritus .n. factus vehemēs, & propter multitudinē maris allati, repellitur iterum in terram: quod natum erat efflare ex terra. Regioneſque, quęcunque habēt maria, & quę subtus loca multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.

qui extra exhalatur, intro fluere contigerit.

Hanc ob causam, plurimi, iique maximi, terræmotus cælo tranquillo fiunt. Continuata enim exhalatio, prīcipii impetum, ut plurimum sequitur. Quare uniuersa, aut intro simul, aut extra contendit. Aliquos autem terræmotus etiam uento flante fieri, nihil ab surdum est. Plures enim simul spirantes interdum cernimus, quorū cum alter in terram sese receperit, uento spirante terræmotus existent. Minores porro magnitudine h: fiunt, quod eorum principium atque causa diuisa sit. Nocte etiam plures & maiores terræmotus existunt & qui inter diu fiunt, circa meridiem excitantur, quandoquidem meridies omnium dici partium tranquillissima ut plurimum est. Sol enim cum maxime uiget, ex halationem in terram concludit. Maxime autem uiget in meridie: quin etiam ob Solis absentiam, noctes diebus tranquilliores fiunt. Quapropter fluxus intro rursus retrocedit (quo modo maris refluxus in contrariam fluxus fit partem) atque ad auroram maxime, quippe cum spiritus eo tempore spirare incipere apti sunt. Principium igitur eorum si intro, ut Euripus, recedat, nalidissimum ob copiā terræmotum efficit.

In his prætera locis uehementissimi fiunt terræmotus, ubi mare fluidū est, aut regio fungosa, & cauernarum plena. Ideo in Hellesponto, & Achaia, & Sicilia, & Euboæ locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas uelut quasdam uidetur subire. Ideo & thermæ ad Aedepsum, ob talem causam exortæ sunt. In prædictis autem locis terræmotus maxime ob angustiam fiunt. Spiritus enim qui efflari e terra consuesit, uehementior, ob affluentis maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quæ loca infera fungosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

f ¶ Ponit tertium signum quod sumitur ex tempore, & dicit, quòd propter eadem causam, scilicet quia causa terræmotus est exhalatio inclusa in terra, terræmotus fiunt frequentius in vere & autumno, & in pluuiosis & æstuosis temporibus, quàm in alijs. Et huius ratio est, quia illa tempora habent multam

f Et vere autem & autumno maxime, & in pluuiosis & in siccitatibus fiunt, propter eandē causam. Tempora autem hæc maxime spumosa, æstas enim & hyems, hęc quidem igitur propter gelu, hæc autem propter æstū facit immobilitatem, hoc autem valde frigidum, hoc autē valde siccum est. Et in siccitatib⁹ quidē spumosus aer, hoc ipsum enim est achimos, quando amplior exhalatio sicca facta fuerit quàm humida. In pluuiosis autem ampliorem facit eam, quæ intus, exhalationem: eo quòd intercipiatur in angustioribus locis & compellatur in minorem locum, talis segregatio, repletis concauitatibus aqua, cum inceperit obtinere, eo quod multa in parum locū comprimatur, fortiter mouet fluens ventus, & offendens.

g Oportet enim intelligere, ꝙ sicut in corpore nostro, & tremorum, & pulsuū causa est spiritus intercepti virtus, sic & in terra spiritum similem facere, & hunc quidem terræmotum, velut tremorem, esse, hunc autē velut pulsum, & sicut accidit sæpe post vrinationem, per corpus enim fit velut tremor quidam, translato spiritu de foris intus subito, talia enim fieri & circa terram. Quantam autem habeat spiritus virtutem non solū ex his, quæ in aere fiunt oportet speculari, hoc quidē pp magnitudinē existimabit vtiq; aliquis posse talia facere, sed in corporibus animaliū. Tetani. n. & spasmi, spiritus quidē sunt motus: tantū autē vigorem habent, vt multi simul tētantes vi tenere, nō possint obtinere motū infirmantiū: tale itaq; oportet intelligere factū & in terra: vt cōparetur ad paruū maius.

h Signa autem horū & ad nostrū sensum sæpe facta sunt. Iā enim terræmotus in quibusdā locis factis non prius desiit, an tequā erumpens in eum, qui super terram locum, manifeste,

mere, & causat terræmotum, sicut etiam in nobis post vrinationem accidit frequenter tremor quidam, propter hoc, quòd aer frigidus ingrediens interiora per vias vrinæ, propellit spiritum intus, & propellitur ab eo, & sic propellentes se inuicē frequenter, percutiunt membra, & faciunt ea tremere. Eodem modo oportet intelligere de exhalatione, quæ propulsa ad vnam partem terræ, repellitur ad aliā, & sic frequenter percutiendo partes terræ facit eam tremere & causat terræmotū. Aliquando autē spiritus mouetur nō ad latus, sed sursum motu recto, quasi ebulliendo, & tunc pellit terrā sursum, & causat terræmotum, quā aliquando subuertit domos & turres ingentes, & ciuitates, transportando terrā in qua sunt, a loco suo. Nec est incredibile quod dicitur de motu spiritus, quia virtus eius in mouendo est maxima. Quod si volumus intelligere, oportet considerare eam, non solum ex his quæ fiunt in aere, vbi propter ipsius vehementiā frequenter euelluntur arbores, & subuertuntur ædificia, hoc enim fit, & de facili creditur, propter ipsius magnitudinem, sed etiam oportet illam virtutem considerare in corporibus animalium, in quibus accidunt tetani & spasmi ppter motum ipsius spiritus, quia retractis spiritibus mouentibus nervos, retrahūtur nervi & exiccantur, vel replentur humore grosso humido. Sciēdum est autem quòd spasmus est retractio nervorum simpliciter, cum dolore vehementi. Tetanus autem est contractio partium anteriorum vel posteriorum. Eodem modo oportet intelligere comparādo maiorem motum spiritus factum in aere, ad ictum paruū in corpore animalis, quòd spiritus inclusus i partibus terræ, facit multor vehemētes motus, & causat terræmotum. Deinde cum dicit.

Vere autem maxime & autumno, ac per imbres & squalores eandem ob causam fiunt. Hæc enim tempora flatibus maxime abundant. Nam æstas & hyems aeris tranquillitatem faciunt, hæc quidem ob gelu, illa ob æstum, quippe cum hyems frigida admodum sit, æstas admodum sicca. Atque in squaloribus aer est flatuosus. Siquidem hic demum est squalor cum sicca exhalatio copiosior, quàm humida fuerit. Per imbres autem, quòd exhalatio intra terram copiosior fiat, quodque terræ concauitatibus aqua repletis in locis angustioribus eiusmodi secretio intercipiatur, uique ī minorem locū compellatur. Cum enim euincere cæperit, quia quod multum est, in paruum locum comprimatur, uentus fluens atque, incurrens grauiter commouet.

Intelligendum enim est, ut in nostro corpore uis spiritus intercepti & tremorum, & pulsuum causa est, ita & in terra spiritum similia quædam efficere, & terræmotuum alium quidem, ut tremorem esse, alium ut pulsum, & qualia cum urina reddita est, in corpore sæpius accidunt (fit enim ueluti tremor quidam, spiritu extrinsecus intro sese confertim recipiente) talia etiam in terra fieri. Quātam autem uim spiritus habeat, non solum ex his, quæ in aere oboriuntur, contemplari debemus, (ibi enim magnitudine sua talia posse efficere aliquis putauerit) uerum & in corporibus animalium. Nam & tetani & conuulsiones, idest, distensiones, spiritus motiones sunt, uimque tantam obtinent, ut etiam si multi simul uim repellere conitantur, ægrotantium tamen motum euincere nequeant. Idē uero & in terra fieri, ut rem magnam cum parua conferamus, intelligendum est.

Horum autem signa, & ipsi quoque nostro sensui manifesta multis in locis extiterunt. Iam enim motus, terræ quibusdam in locis excitatus, non ante desit, quàm uentus ille, qui commouerat, eruptione

declarandam causam iam dictam per signa consequentia terræmotum, & circa hoc duo facit. Primo eam declarat per signa apparentia in terra: secundo per signa apparentia in

in alto: ibi, ¶ Adhuc fieri solem:} prima iterum in duas, secundum duo signa, quę ponit: primo enim ponit primum signū, & dicit quòd horum, scilicet quæ dicta sunt, facta sunt signa ma nifesta ad sensum nostrum. Quorum primum est [illegible] motus in quibusdam l[illegible] halatio, & spiritus mouens erumperet superius, & fieret vētus Etesius: qui erūpendo ex terra, propellit aerē superius: sicut Enephias procedens ex nube, propellit ipsum inferius, quod est manifestum signum, ꝙ spiritus intus inclusus est causa terræmotus. Et hoc dicit esse factum tempore suo circa Heracleam ciuitatem: quę est in regione Ponti: & similiter circa sacram insulam quæ dicitur Vulcani: & est vna ɗ insulis Aeoli, qui reputabaē ab antiquis illius regionis, deus ventorū. Et propter multitudinem exhalationis in illis locis, quandoque terra incipit intumescere p modum collis, & sonos magnos causat. Et illa exhalatio quā doque effluxit, & eleuauit secum fauillā & cinerem: ex eo ꝙ tum a caliditate loci, tum a vehemēti motu ignita esset: & Lipareorum ciuitatem non longe existentē combussit & incinerauit, & fere inutilē reddidit, & peruenit vsque ad quasdam ciuitates Italicorum. Et illa etiam exhalatio dicitur esse causa ignis generati in prędicta insula Etnæ. Secundo ibi.

i ¶ Ponit secundū signum sumptum ex his, quæ accidunt circa terram: & dicit ꝙ aliud argumentū sine signum, ꝙ exhalatio ficca fluat in terra est, quia cum ventus Auster ē futurus flare in illa regione, tunc præsignificatur flatus eius per sonū, factum ī illis insulis, in parte illa, in qua debet fieri exufflatio eius. Et huius ratio est, quia mare a remotis propellitur ab Austro ad illas insulas, & Auster etiam repellit exhalationē factam exterius & extra terram ad intra, ſaltem in illa parte, in qua terra supergreditur mare: & illa exhalatio violenter ad interius repulsa, percutit partes terræ, & facit quandoque sonum sine terræmotu, & hoc propter duo: primo propter amplitudinem locorum ad

vt Enephias exiuit q mouit vētus. Quale & circa Heracleam eam, quæ in Ponto, nuper factū fuit: & prius supra sacram insulam: hæc enim est vna vocatarum Aeoli insularum In hac enim intumuit aliquid terræ, & ascendit velut collis moles cū sono. Tandem aut rupta, exiuit multus spiritus & fauillam, & cinerem eleuauit; & Lipareorum existentem ciuitatem non longe, omnem incinerauit. & ad quasdā in Italia ciuitatū venit: & nunc vbi exufflatio hæc facta fuit, palā est: etenim facti ignis in terra hanc putandū eē cām, cū densum accēditur primo in paruo disrupto aere.

i Argumentum autē est quòd flant sub terra spiritus, & quòd fit circa has insulas. Cum enim ventus debeat flare Auster præsignificat prius: sonant enim ex quibus fiunt exufflationes, propterea quòd mare propellatur iam de longe, ab hoc autem, qđ ex terra exufflans repellatur iterum intus, qua quidem supergreditur mare, hac facit sonum sine scismo, propter amplitudinem locorū: effunditur enim in immēsum extra, & propter paucitatem repulsi aeris.

k Adhuc fieri solem caliginosum, & obscuriorē sine nube, & ante matutinos terræmotus ali quando tranquillitatem, & frigus, forte signū dictæ causæ est. Solem. n. caliginosum & obscurum necessariū esse, incipiente spiritu progredi in terrā, dissoluentem aerē, & disgregantē & ad Aurorā, & matutinos, trā quillitatemq; , & frigus: tranquillitatem quidē enim necessarium est vt in plurimū accidere, quemadmodū dictum est prius, velut regressu intro facto spiritus, & magis ante maiores terræmotus: non discretum enim hoc quidem extra, hoc autem intus, sed totum intus simul latum necessarium vale-

Sol præterea, qui caliginosus sit, & obscurior sine nube, aerisque interdum ante matutinos terræmotus tranquillitas, & frigus uehemens, eam quæ dicta est, causam declarat. Cum enim spiritus aerem dissoluens atque dissipans infra terram secedere incipit, & Solem caliginosum & obscurum fieri, & ad auroram atque diluculum tranquillitatem, & frigus esse necesse est. Tranquillitatem quidem enim ut plurimum accidere, quē admodum & prius diximus, oportet, spiritus uidelicet intra terram refluxu: atque id magis ante terræmotus maiores. Nam cum spiritus non partim extra, partim intra distrahitur, sed uniuersus fertur, plus uirium habeat, necesse est.

tranquillitas præsertim ante maiores terræmotus, velut materia non sic diuisa sub & supra, sed tota repulsa est intra. Ex quo sequitur vtrumque maius, scilicet maior tranquillitas supra terram, & maior terræmotus infra: sed quia posset

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliquis dicere, quantum ad frigus, quòd venti videntur ad sen
sum esse frigidi, & ideo non videtur, quòd per absentiam suam
faciant frigus, sed magis per præsentiam, ideo hoc remouet &
dicit, quòd venti secundum propriam naturam sunt calidi: quia
ventus est multitudo exhalationis siccæ, & calidæ circa terram
moræ: sed videntur
frigidi, quia mouét
secum aerem exi-
stentem plenũ mul-
to frigido vapore.
Sicut spiritus, idest
flatus exsufflatus ab
ore in principio est
calidus, licet non
multum appareat,
propter paucitatẽ,
sed de longe ab ore
est frigidus eadem
causa, qua etiam vẽ-
ti sunt frigidi, scili-
cet quia ꝓpellit ae-
rem frigidum. Defi
ciente igitur in sup
ficie terrę tali virtu
te .s. calefactiua ex-
halationis, ratione
bile est circa terram
fieri frigus, propter
fluxum vaporum aq̃
& terræ, & terræmo
tum tunc fieri: quia
exhalatio quæ est
materia eius, repul-
sa est intra terram.
Secundo ibi.

1 ¶ Ponit secundũ
signum: sumptũ ex
his, quæ videntur ĩ
alto: & dicit, ꝙ idẽ
scilicet ꝓpulsio ex-
halationis in terra
sit principium terrę
motus, consueuit de
clarari ex hoc signo
quia antequam ter-
ræmotus incipiat d̃
nocte, tranquillita-
te existente de die',
aut parum post occa
sum solis, apparet
quandoque in aere
nubecula quædam
tenuis, porrecta, &
extensa in longum,
propter dispositio-
nem materię ad mo
dũ lineæ rectæ: qđ
accidit propter trã-
slationem spiritus,
idest exhalationis
siccæ ad terram. De
ficiente enim spiri-
tu ficco, & calido,
vapor relictus fit te
nuis, non extensus
per latus, sed longę
figuræ propter defe
ctum materiæ. Cu-
ius simile accidit circa litus maris: quia quando ventus vehe-
mens incidit mari, & facit ipsum vehementer fluctuare, tunc
fiunt in litore maris regimines & ventositates: vel vndæ distor
tæ & grossæ: sed quando mare est tranquillum a ventis, tunc
fiunt regimines subtiles & rectę: quia tunc spiritus mouens est
tenuis & paruus. Dicuntur autem regimines, secundum Alex-
andrum, figuræ aquæ, idest vndę in litoribus factę ab infusio-
ne spirituum: idest a commotione ventorum: allisæ litoribus
irregulariter, idest non semper eodem modo. Et hoc idem qđ
facit ventus in mare, facit spiritus mouens aerem circa prędi-
ctam caliginem: quia quandoque, scilicet quando est potens,
facit distortas & inordinatas figuras: quandoque autem, cum
est debilis, facit paruas & subtiles. Tertio ibi.

m ¶ Ponit tertium signum: & dicit quòd propter eandẽ cau-
sam, scilicet propter impulsam exhalationis introrsum, & infri
gidationem terræ in superficie, contingit quandoque fieri ter-
ræmotum circa eclypses Lunæ: quia quando lumen Lunæ ad-
huc nõ deficit, licet propinqua sit interpositioni, tunc per
virtutem quam accipit a Sole, adhuc facit aerem, & manet
in eo exhalatio sicca: sed quando fit eclypsis, tunc Luna
propter defectũ luminis non calefacit terram & aerem: fri
gefacto igitur aere circa terram, propellitur a frigido p anti-
paristasim exhala
tio ĩ ipsam terram,
in qua fit terræmo-
tus, & fiunt terræ-
motus, & circa ecly
pses. Ad cuius eui-
dentiam considerã-
dum est, ꝙ lumẽ So
lis, secũdum qđ So
lis, est generatiuum
caliditatis, sicut ex-
perientia docet: &
propterea, quia Lu
na a Sole illumina-
tur, lumen Lunæ, se
cundum qđ est a so
le, est calefactiuum:
quamuis ab ipsa Lu
na accipiat virtutẽ
mouendi humida.
Et ex hoc contingit
ꝙ Luna totaliter il-
luminata a Sole, in-
feriora sunt calida:
propter quod dicit
Arist. in libro de ani
malibus, ꝙ in pleni-
lunio noctes sunt ca
lidiores. Sed ipsa de
ficiente, frigefiunt
aer, & terra: sicut acci
dit in coniunctione:
& in eclypsi. Deficit
autẽ illuminatio Lu
næ a Sole per inter-
positionẽ vmbræ ter
ræ inter Solẽ & Lu-
nam: licet enim vm
bra terræ non agat
in Lunã, & ideo non
fit per se causa infri-
gidationis terræ, ta-
men per accidens est
eius causa: quia acce
dente Luna ad vm-
bram terræ, Sol incipit sibi fieri opposi-
tus: & ipsa impedien
te, non illuminat Lu
nam, & terra non il-
luminatur a Luna,
lumine participato
a Sole: neque etiam
calefit ab ipsa. Ex ꝓ-
pter hoc, terra infrigidata, exhalatio cõcluditur in terra, & cau
sat terræmotũ, & fit in aere tranquillitas. Sed qa posset aliquis
dicere ꝙ interdũ sunt eclypses nõ existẽte trãquillitate aeris, qa
qñq; fit vẽtus ante futuras eclypses p sex horas, sicut qñ futura
ẽ eclypsis in medio noctis, tũc fit vẽtus ante ĩ principio noctis,
sed qñ debet fieri ĩ diluculo, tũc fit antecedẽte vento in medio
noctis. Respõdet philosoph⁹, & dicit ꝙ illius in ci est, qa qñ Lu
na ap̃pinquat ad locũ, ĩ quo futura ẽ eclypsis, tũc caliditas, q̃
causatur a Luna ĩ superficie terræ, incipit marcescere & remitti:
qua remissa, aer, ꝙ prius erat trãquillus, ꝓp excessum caloris, q̃
ꝓhibebat motũ exhalationis, incipit moueri ꝓ motũ exhalatio
nis, & tũc fit vẽtus tãto tardior, quãto eclypsis fit tardior, vt di-
ctũ est: sit itaq; circa eclypsim Lunæ vẽtus & terræmotus: & hu
ius rõ est, qa Luna, cuius ẽ mouere humida, ꝑsertim ea mouet
in suis

Frigus autem accidit, quòd exhalatio, quæ natura per se calida est, intro conuertatur. Calidi uero non uidentur uenti esse, quia aerem frigido ac multo uapore repletum mouent, quo modo & spiritus ille qui per os efflatur. Nã et hic e propinquo quidem calidus est, qualis etiam est cum eius modi loquimur, quæ hiante magis ore enunciamus, sed ob exiguitatem non æque percipitur. Elonginquo autem frigidus est ob eandem causam, ob quam & uenti. Taliigitur facultate in terram secedente, uaporosa effluxio ob humorem coiens, in his locis, in quibus affectionem hanc fieri contingit, frigus adducit.

Eadem uero etiam causa est & eius signi, quod terræmotum antecedere consueuit. Aut enim interdiu, aut paulo post occasum sereno tenuis nubecula extenta in longum apparet, lineæ instar, rectitudinem exquisitam habentis, quòd spiritus ob loci mutationem languescat. Simile autem quid & in maris litoribus accidit. Cum enim fluctuans exundat, malde crassi & obliqui fluctus appellunt. Cum autem tranquillum est, quòd exigua sit effluxio, tenues & recti. Quòd igitur mare in terra, id spiritus in aeris nebula efficit, ita ut cum aeris tranquillitas fuerit, recta & tenuis nubecula ueluti quidam aeris appellens fluctus, derelinquatur.

Ob hoc uero etiam accidit, ut circa lunæ defectus terræmotus interdũ efficiatur. Cum enim iam terræ obiectus instat, & nondum prorsus lumẽ obscuratum est, nec calor Solis aerẽ dereliquit, sed tamen iam tabescere incæpit, aeris tranquillitas oritur: commigrante in terram spiritu, qui ante defectiones terram mouet.

n Propter eandẽ causam autẽ & circa eclypses aliquãdo Lunæ accidit fieri terræmotum. Quando .n. iã prope fuerit interpositio, & nondũ quidẽ omnino fit deficiẽs lumẽ, & ꝙ a so le calidum ex aere, iam autem marcefactum, tranquilitas fit, cõtra trãslato spiritu in terrã,

in suis reuolutionibus, vt experientia docet in corporibus ani
malium: & ex hoc in illo tẽpore causat multam exhalationem,
quæ aut existit in aere supra terram, & fiunt venti, aut includi
tur intra cauernas terræ, & generatur terræmotus. Sed videtur
Aristo. contradicere his, quæ superius dicta sunt: supra enim
dixit quòd prędictas
eclypses, & terræmo
tum, contingit fieri
existente trãquillita
te: hic autem dicit ꝙ
ãte eclypses Lunę cõ
tingit vẽtos fieri. Hãc
autẽ quæstionẽ Ale-
xãder soluit duobus
modis, ex quibus, ta
men completur vna
solutio perfecta. Pri
mo, quia ꝙ ante ecli
pses sint venti, hoc ẽ
ꝓpter remissionem
caloris, qui prohibe
bat motũ exhalatio-
nis, ex qua generan
tur vẽti: sed quòd nõ
sint, sicut prius dixe
rat, accidit propter ĩ
frigidationẽ aeris cir
ca terram: ex qua re
pellitur exhalatio in
tra terram. Secundo
dicit ꝙ hæc duo dicta
intelligi non debent
secundum idem tem
pus, quia quod hic di
citur quòd ante ecli
pses fiunt vẽti, intel
ligitur de tẽpore an-
tecedẽte eclipsim p
sex horas, sed quod
prius dictũ est, intel-
ligi debet de tẽpore
propinquo terræmo
tui, vel eclypsi. De-
inde cum dicit.

LECTIO XV.

POstquam philoso-
phus ostẽ
dit causã
terræmotus, & eam
per multa signa de-
clarauit hic determi
nat de accidẽtibus cõ
sequẽtibus terræmo
tum. Primo ergo as-
signat causam, quare
terræmotus qñq; nõ
cito cessat, sed durat
per longum tempus:
& aliquãdo ẽt inter-
polatione facta, post
annum vel duos, sen
titur notabiliter ter-
ræmotus ꝺbilior cir
ca eadem loca. Ec di
cit, quòd quãdo for-
tis fuerit factus terræ
motus, tunc exhala-
tio mouens terrã nõ
statim cessat agitãdo,
scilicet ipsam semel,
vel ad parnum tem-
pus: sed aliquando durat per quadraginta dies: & quandoque
sentitur post duos annos facta interpolatione: sicut prædictũ
est. Causa autem huius est, quia intra cauernas terræ inclusa ẽ
magna multitudo exhalationis: & loca etiam, in quibus recipi
tur illa exhalatio, sunt parua: & habent exitus strictos & latera
solida, quæ cum difficultate franguntur: & ex hoc illa exhala-
tio non potest cito, & in paruo tempore exire: sed diu durat.
Necesse est enim intus retineri, quod non potest faciliter exi-

quę facit terræmotũ ante eclypses. Fiunt autem & venti ante
eclypses sępe: in principio quidẽ noctis, ante eclypses medię
noctis in media autẽ nocte, an
te diluculares: accidit aũt hoc,
& ꝓpter marcescere calidũ,
quod a Luna, cũ prope fuerit la
tio, in qua facta fuerit eclypsis.
Remisso igitur, quo detinebatur aer, & quiescebat, iterum
mouetur, & fit spiritus: tardioris eclypsis, tardior.

LECTIO XV.

VM autem fortis factꝰ
fuerit terræmotus, nõ
mox, neque ad semel
cessat agitans: sed ꝙ primo qui
dem vsq; ad circa quadraginta
dies agitat: posterius aũt & ad
vnum, & ad duos annos notat:
secundũ eadem loca. Causa au
tem magnitudinis quidẽ multi
tudo spiritus: & locorũ figurę:
per qualia vtique fluxerit: qua
quidẽ enim repulsus fuerit, &
non facile pertranseat, & quod
concutit maxime, & intus reti
neri necessarium ĩ resistentibꝰ,
velut aqua non potens pertran
sire. Propter quod, sicut in cor
pore pulsus, non repente cessan
te, neq; cito, sed per morã mar
cescta passione, & principium
a quo exhalatio facta fuit, & or
tus spiritus. palam ꝙ non mox
omnem expãdit materiam: ex
qua fecit vẽtũ: quem vocamus
Sciſmum: quousq; igitur consu
matur, reliquias horũ necesse
agitare. Debilius aut̃, & vsq;
ad hęc donec vtiq; minus exha
latũ sit, q̃ vt possit mouere ma
nifeste. Faciunt autem & sonos
qui sub terra fiũt: & eos q ante
terræmotũ: & sine terræmoti-
bꝰ iã alicubi facti sũt sub terra.

b Sicut enim, & percussus aer
omnimodos emittit sonos, sic
& percutiens ipse: nihil .n. dif-
fert verberans simul, & ipsum

A re. Velut cum in aliquo loco fuerit magna multitudo aquæ, &
foramen per quod exire fuerit strictum, non cito exit: sed lon-
go tempore durat exitus eius. Et hoc etiam declarat per simile
in corpore nostro de motu spiritus febrilis, qui fit in nobis pro
pter putrefactionem humorum, & causat magnos pulsus & fre
quentes, per quos ostẽditur febris in cor
pore animalis. Sicut
igitur spiritus febri-
lis, non cito, neque
repente cessat, sed du
rat per longum tem-
pus, quousque con-
sumatur materia, q̃
est principium talis
passionis, sic etiam
patet, quòd spiritus
intus exclusus, non
expandit, vel effun-
dit immediate omnẽ
materiam, ex qua fit
ventus, & terræmo-
tus: sed necesse est
terram agitari quou-
sque cõsumpræ fue
rint reliquiæ exhala
tionis: sed tamen agi
tatur continue debi
lius, quanto minus
de materia remanse-
rit intus, quousque
tam parũ remaneat,
quod non potest am
plius mouere terrã.
Non assignat autem
Aristo. causam inter
polationis terræmo-
tus. Potest tamẽ ista
esse causa, quia quan
doque remanet ex-
halatio inclusa per
longum tempus, se-
cundum modicam
quantitatem: quæ
non potest mouere
terram: & propter
hoc quiescit a terræ-
motu, sed postea per
processum temporis
augetur illa exhala-
tio, vel propter eandem constellationẽ, quę priorem adduxit, vel propter aliã causam: & ita fortificata exhalatio, iterũ
mouet terram post annũ, aut post duos annos. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit causam quare quandoque fit sonus ãte terræmotum, & aliquãdo etiam fit non futuro terræmotu, & dicit, quòd eadem exhalatio, quæ facit terræmotum, facit etiam sonos: vel præcedentes terræmotũ vel etiam sine terræmotu. Et declarat hoc per simile in aere exterior: quia sicut aer exterior percussus ad aliquod corpus solidum, & concauum, vel etiam percutiens tale corpus, quia nihil differt, verum aer sit percutiens, vel percussus, ex eo, quòd ad causandum sonum, necesse est percutiens, & percussum esse simul, causat diuersos sonos, secundum diuersam dispositionem percutientis & percussi: sic exhalatio exiens per diuersos poros terræ diuersimode dispositos & figuratos, facit varios & diuersos sonos: ita vt aliquando terra

Universidad de Deusto
Biblioteca

videatur mugire: vel alios terribiles sonos emittere: sicut dixerunt hi, qui prodigia diuulgabant. Pręuenit aũt sonus motum: quia exhalatio aliqua, quæ est subtiliorum partium, & magis penetrabilis, citius exit: & non potens causare terræmotum, facit diuersos sonos: & citius etiam a nobis auditur: quia penetrabilior est sonus, & magis sensibilis quo ad nos, quàm motus terræ causatus ab exhalatione. Tertio ibi. c ¶ Assignat causam quare repente terræ motus fiunt inundationes aquarũ: & assignat circa hoc duas rationes. primo. n. dicit, quòd in terræmotibus contingit aliquando effluxio aquarum. Non tamen credendum est, quòd aqua sit causa terræ motus, sicut posuit Democritus, sed huius ratio est, quia spiritus, vel exhalatio erumpẽs, inueniens aquam in superficie terræ, propellit eam vel per se, vel per euersionem terræ, scilicet vel ponendo lapides, & terram quæ erat in fundo loci supra aquã: qui descendentes cum impetu causant effusionem aquarum, vt patet ad sensum, vel propellẽdo aquam inuentam ĩ superficie terræ ab inferiori. Et hoc modo etiam uenti sunt causa inundationis aquarũ, sed non econtra: quia per eandem rõnem poſſet aliquis dicere terrã esse causam terræmotus actuam: quia ipsa agitata euertit: sicut aqua agitata effluit, & effunditur. Effusio. n. euersio quædã est. Et ideo potius dicendũ est, quòd aqua & terra, in tali motu se habent magis passiue, & vt materia, quàm vt agens, quia in hoc motu patiuntur: sed nihil agunt: exhalatio aũt, siue spiritus habet se in rõne mouentis. Et hanc rõnẽ inducit contra Democritum. Secunda uero ratio est, quia aliquando fiant supra terram, & supra mare, venti cõtrarij, quorũ vnus pugnando adinuicem inclinabit alteri, & repellit extra mare ad cauernas terræ: & in eis manet, & causat terræmotum. Cum igitur iste ventus non possit resistere vento contrario, & spiritus contrarius circumuolando supra mare eleuauerit multam aquam, & congregauerit eam in se, proiicit eam in litora, vbi propulsus fuerat ventus contrarius, & fit cataclysmus: hoc est inundatio, siue diluuium: sicut factum fuit in Achaia, vbi extra mare flabat Auster: intra vero erat Boreas. Cum aũt facta esset tranquillitas, ex eo quòd Auster victus fuisset & cessasset, & ingressus fuisset terram, tunc facta est inundatio & terræmotus. Et tunc fit maior terræmotus, & maior inundatio, quia mare nõ dat exitũ spiritui vim facienti de subtus, sed resistit ei, & propter hoc maiori impetu spiritus agitat mare & terram. Ille quidem qui propellitur in terram, faciendo terræmotum, ille aũt qui est hipostasis. i. subsistens & remanet supra mare, facit cataclysmũ, idest diluuiũ. Videtur aũt Aristo. contradicere sibi ipsi. Supra enim probatum est, quòd venti contrarii non possunt simul flare: hic autem dicit, quòd inundatio aquarum accidit, quia venti cõtrarij simul flant & adinuicẽ pugnant. Sed considerandũ est, quòd superius probatum ẽ quòd venti contrarij nõ possunt simul flare diu & per longũ tẽpus: sed non inconueniens est, quòd simul flent per paruũ tempus: in cuius signum supra induxit istam rationẽ, quia si simul flarent, vnus superaret alium: & sic non possunt diu simul flare. Vel intelligendũ est, quòd superius vocauit ventos cõtrarios tantum, qui opponuntur omnino diametraliter, cuiusmodi sunt Auster, & Septentrio: nõn autem Auster, & Boreas. Quarto ibi.

d ¶ Comparat terræmotum vento, ostendens quare terræ motus non fit simul per totam regionẽ, ventus autem fit per totam regionem: & huius simile dicit esse in siccitatibus & pluuijs, quæ fiunt secundum partes regionis, & non per totã regionem. Huius autem ratio est, quia exhalatio, ex qua causatur terræmotus, propellitur interius ad vnum locum determinatum: vt supradictum est: & ex consequenti terræmotus fit in vno loco: in quo Sol nõ habet tantam virtutem, quòd possit dissregare huiusmodi exhalationem: impediendo motum eius. hoc autem non accidit de vento: quia illa exhalatio superius existens per virtutem Solis dissregatur: & dispergitur per totam regionem: & ita venti non fiunt per partes, sed secundum totam regionem. Sed materia pluuiæ, licet eleuetur in altum, tamen ibi per virtutem Solis non dissregatur, sed potius frigefacta per illud frigus, congregatur in vno loco: & ex hoc pluuia fit secundum partes, sicut etiã terræmotus, non autẽ vẽti: licet ex eadem materia generentur cũ terræmotu. Quinto ibi.

e ¶ Determinat vltimo de differentijs terræmotuum, simul ostendens quare in insulis remotis a terra minus fiat terræmotus, quàm in propinquis. Primo igitur, tangit id, quod supra dictum est, q. s. exhalatio dupliciter mouet terrã, aliquando. s. per modũ tremoris, aliquando autẽ per modũ pulsus: quia quando exhalatio mouetur in terra secũdũ latitudinem terræ, & percutitur ad alterũ latus, tunc facit multas pcussiones, & facit tremere terram: sed quando exhalatio mouet terram sursum, tunc fit terræmotus per modum pulsus. Et hoc fit raro, quia difficile est tantã exhalationem conuenire in ꝓ fundo, vt possit terrã proijcere sursum, sed quando hoc fit, propellitur sursum multitudo lapidũ: sicut accidit in caldarijs, quę bulliunt: in quibus grauia superius propelluntur, & hoc etiam potest esse causa inũdationis aquarum: sicut supra dictum est &c. Et tales terræmotus sunt difficiles, & periculosi, quia eos concomitatur subuersio terræ, & ruina locorum, sicut accidit in terræmotu, qui factus est circa Sipylum ciuitatem in campo qui dicitur Phlegreus, & etiam circa Ligusticam regionem. Assignat autem causam, quare in insulis remotis a terra minus fit terræmotus, quàm in propinquis dicẽs, ꝙ in insulis ponticis quæ sunt multum remotæ a terra, rarius accidit terræmotus, q̃ in propinquis, propter quatuor causas: Prima est, quia multitudo aquæ maris, sua frigiditate infrigidat exhalationem propinquam in insulis existentem: & ex consequenti facit eã immobilẽ: quia principium mouendi est calor: qui per infrigidationẽ aufertur. Secunda vero ratio est, quia mare circundans, humefaciendo insulas, facit eas grauiores & ponderosiores: & sic non ita de facili moueri possunt. Ad sensum autẽ patet, ꝙ terra humefacta grauior est, q̃ ficca: & ex hoc est magis immobilis terra: quia quod mouetur vno motu, necesse est tunc quiescere ab omni alio motu, eiusdem speciei: siue ex eodem principio immediate causato. Mare autẽ circunfluens, fertur propter multitudinẽ vẽ ti huc, & illuc: & ex consequenti non põt moueri motu terræ: & sit immobilis alio motu. Mari autem facto ĩmobili, immobilitantur & insulæ ipsæ. Quarta vero est, quia circa illas insulas mare occupat multa loca, exhalatio autem ex qua generatur terræmotus, quæ ẽ exhalatio ficca, generatur ĩ terra, & propter nimiã distantiam non põt ferri ad insulas remotas quia mare interiacens sua frigiditate cõdenſaret ipsam: & ex hoc minus fit ibi terræmotus, sed in insulis propinqs terræ magis generatur exhalatio, & frequentius agitantur, quia propter propinquitatem sunt quasi quædam pars terræ. Et licet inter eas & terram sit intermedium paucum mare, tamen propter parui tatem distantiæ non habet tantam virtutem, quòd possit impedire motum exhalationis. Sed insulæ ponticæ quæ sunt remotæ a terra, nõ possunt moueri nisi moueatur simul totum mare, quod est nimis difficile. Deinde recapitulat ea, quæ superius dicta sunt, & dicit, quòd iam dictum ẽ de terræmotibus, quæ sit natura ipsorum, & propter quam causam fiunt, & quomodo, & de accidentibus maximis, & manifestioribus circa ipsos, de quibus sufficienter dictum est supra.

LECTIO XVI.

Tractatus quarti, libri secundi, in quo determinatur de coruscatione, & tonitruo secundum veritatem. Cap. I.

DE coruscatione autẽ, & tonitruo, adhuc autẽ de typhone, & incensione, & fulminibus, dicamus.

Per partes autem terræmotus fiũt, & plerumque in spatio exiguo.

Iam uero & aquæ cum terræmotus fierent, eruperunt. Sed non idcirco motionis causa aqua est. Verũ spiritus, seu in summis partibus, seu ab infimo loco uim inferat, ille est qui mouet, quemadmodum fluctuum uẽti causa sunt, non uentorum fluctus. Nam et terram affectionis huius causam, hoc modo esse aliquis diceret: concussa enim uelut aqua euertitur, quippe cum effusio, euersio sit quædam. At hæc quidem ambo, quoniam patiuntur, nec agunt, causa sunt, ut materia: spiritus uero, ut principium. Vbi autem inundatio, unà cum terræmotu facta est, uentorum contrarietas in causa fuit. Hoc autẽ euenit, cum spiritus terram concutiẽs mare, quòd ab alio uento fertur, repellere nequit omnino: sed propellẽdo, & in unum contrahendo, eius magnam uim colligit. Tum enim spiritu hoc superato, confertim a uento pulsum erumpat, & exundet necesse est. Quod sane circa Achaiam factum est. Extra enim Auster erat, ibi Aquilo. Tranquillitate autem exorta, & spiritu intus fluente, inundatio simul & terræmotus factus est, eoque magis, quòd mare nullam spiritui sub terram excurrenti transpirationem concedebat, uerum sese obiiciebat. Vim enim sibi uicissim inferendo spiritus terram commouit, inũdatioque resident diluuium fecit.

Venti uero non per partes. Ac per partes quidem, cum loci eius atque etiam finitimi exhalationes in unum coierint, quomodo & siccitates & imbrium copiam per partes fieri dicebamus. Ac eo quidem modo terræmotus efficiuntur, uenti haud quaquam. Illa enim principium interra obtinent, ut in unum omnes possint confluere, nec adeo in eas Sol potest, magis autem in eas quæ in sublime elatæ sunt, ita ut à Solis motione principium cum sumpserint, pro locorum differentijs in unum fluant.

Ac spiritus quidem cũ multus fuerit, terram quasi tremeret, in latum mouet. Fit uero & quibusdam in locis raro (uelut pulsus) ex infero in superum. Quocirca, & rarius hoc modo concutitur, cum facile non sit, tantam principij multitudinem in unũ coire. Illa enim secretio, quæ in longum patet, multiplo illam superat, quæ a profundo. Vbi autem eiusmodi motus factus fuerit, lapidum multitudo in terræ superficiem eijcitur, eorum instar, quæ in uannis uentilantur. Hoc enim modo terræmotu facto, Sipilus, & qui Phlegræus ager nuncupatur, ac regio Ligustica euersa fuerunt. Porro in insulis, quæ in alto sitæ sunt, terræmotus minus fit, quàm in his, quæ ad continentem propius accedunt. Maris enim multitudo exhalationes, refrigerat, & ponderе prohibet, atque uim infert. Quin et cum flatibus superatur, fluit, nec concutitur, & quòd multum locũ occupet, non ad ipsum, sed ex ipso exhalationes proficiscuntur, quas, quæ a terra ueniunt, comitantur. Quæ autem insulæ continenti uicinæ habentur, eius portio sunt: siquidem, quod interiectum est, ob exiguitatem nullã uim habet. At quæ in mari procul a continente sitæ sunt, absque toto mari quo ambiuntur, moueri non possunt. Ac de terræ quidem motibus, & quæ natura, & quam ob causam fiunt, & de cæteris, quæ eis accidunt maximis, dictum est.

DE tonitru autem, & fulgure, præterea de typhone & præstere, & de fulminibus dicamus. Horum enim om-

LECTIO XVII.

POstquam philosophus determinauit de his, quæ generantur ex exhalatione ficca circa terram & in terra, sicut de ventis, & terræmotu: hic determinat

Universidad de Deusto
Biblioteca

de his, quæ generantur ex eadem in nube, & circa hoc duo facit: primo præmittit intentionem suam: & dicit ꝙ determinato de vento, & terræmotu, restat consequenter dicendū de coruscatione: & tonitruo: & de typhone: idest de uento circulari expulso ex nube: & de incensionibus: & fulminibus, & simul de omnibus, qa omnium est idem principium, scilicet exhalatio sicca, & omnia etiam sunt substantialiter exhalatio: q̄ differt ſm motus, & passiones diuersas.

b ¶ Prosequitur intentum suum, & circa hoc duo facit: primo, premittit quædā necessaria ad propositum, secundo, determinat de coruscatione, & tonitruo, secundum opinionem propriam: ibi, {Segregata quidem igitur} Circa primum præmittit tria: primum est, ꝙ sicut sæpe dictum est prius, cum aqua & terra calefacta fuerint virtute Solis, eleuatur duplex exhalatio: vna quidē humida, quæ est principium pluuiæ, niuis, & grandinis & similium, alia autē sicca, quæ est principiū propositorum: sicut videbitur, & etiā quorundam prius determinatorum. Et ambæ illæ exhalationes simul eleuātur, quia nec humida, nec sicca sola, sine alia ascēdit, sicut supra declaratum est. Secundū est, ꝙ aggregatum ex istis duabus exhalationibus, si sic humidum præ dominio, tunc propter frigiditatem conuertitur i nubem, sicut dictum est in præcedētibus. Tertium est, ꝙ nubes est densior in parte superiori, q̄ in inferiori, & huius ratio est, quia necesse est nubem esse frigidiorem, & ex consequenti densioré in ea parte, vbi deficit caliditas disgregans nubē, in parte autem superiori magis deficit caliditas: quia pars superior mediæ regionis, magis distat a pūcto reflexionis, igitur ibi nubes é spissior. Sed in parte inferiori nubes est rarior, quia est minus frigida, & propterea, quia est minus densa, fulmina, Ecnephiæ, & omnia huiusmodi, quæ fiunt ex sicca exhalatione. propulsa a frigido, mouentur inferius: quāmuis exhalatio sicca sit nata moueri sursum propter naturam caliditatis. Sicut in simili accidit, quia nuclei, & parui lapilli, dum comprimuntur inter digitos ex vna parte, exeūt ex alia, quæ est minus compressa: & densa. Deinde cum dicit.

c ¶ Inquirit causas, & principia aliquorum propositorum, scilicet tonitrui, & coruscationis: quæ sunt nobis magis manifesta, sed in principio tertii libri reddit causam aliorum minus manifestorū. Circa hoc autē tria facit. Primo, ostendit causam & modū ghationis tonitrui. Secūdo manifestat cām coruscationis ibi, {Spiritus autē extrusus:} tertio, cōparat illa duo simul: ibi, {Fit autē post pcussurā.} Dicit ergo primo, ꝙ exhalatio calida & sicca, eleuata cū vapore humido iuxta primū supposituū, quantū ad partes subtiles dispergitur in aere supra locū frigidū p vim

nium idem principium esse, existimādum est.

Nam cum duplex (ut diximus) exhalatio sit, altera būida, altera sicca, cunque concretuo ambo hæc potestate habeat, & in nubem (ut ante a dictum est) concrescat: insuper cum nubium constitutio ad extremum terminum densior fiat: (qua enim calor in superum locum secretus deficit, hac frigidior densiorque concretio sit necesse est:) quocirca & fulmina, & Ecnephiæ, & omnia eiusmodi deorsum feruntur. nam quāmuis calidum omne sursum ferri natura aptum sit, in partem tamen densitati contrariā expressio fiat necesse est, quo modo & nuclei edigitis eliſi, qui pondus tametsi habent, sursum tamen sæpius feruntur.

Is quidem, qui secernitur calor, in superum locum diſſeminatur: quantum autem siccæ exhalationis in aeris frigescentis mutatione intercipitur, id coeuntibus nubibus excernitur, quæ cum ui feratur, & in nubes, quæ ambiunt, incidat, ictum facit, cuius sonitus tonitru nuncupatur. Fit autem ictius eo modo (ut magnæ paruam affectionē conferamus) quo sonus, qui in flamma excitatur, quem alij Vulcani, alii Veſte risum nominant, alii horum minas. Fit uero cum exhalatio in flammā conuersa disruptis exicatisque lignis fertur. Sic enim & quæ in nubibus sit spiritus secretio, in nubium incidens densitatem, tonitruum facit. Varii autem soni fiunt, tum ob nubium inæqualitatem, tum ob concauitates intermedias, qua uidelicet densitatis continuatio deficit. Atque hoc quidem tonitru est, & ob hanc causam efficitur.

Spiritus autem qui extruditur, tenui & imbecilli ardore frequenter accenditur, idque est quod fulgur uocamus, qua parte excidens spiritus eum tinctus uisus fuerit.

Fit uero post ictū, posteriusq; est tonitruo, sed prius apparet, propterea q aspectus auditū anteueriat. quod ueremiū remigratione declaratur. Cum enim rursus remos referunt, primus remigratiōis sonus ad aures peruenit.

Etenim horū idē principiū, existimare oportet omnium.

b Exhalatione .n. duplici existente, vt diximus, hac autē humida, hac aūt sicca, & cōcretione habēte, ambo hæc potentia, & cōstare faciēte in nubē, sicut dictū est prius. Adhuc autē spissiori cōsistentia nubiū facta, ad vltimā summitatē: qua .n. defecit calidū disgregās in superiorē locū spissiorem, & frigidiorē necesse est consistentiā esse. Propter quod & fulmina & Ecnephiæ, & oia talia ferūtur deorsum, quāuis nata sursum calido ferri omniū. Sed ad contrariū inspissationis necessarium fieri extruxionem: velut pyrenes ex digitis exiliētes: etenī hæc pondus habētia ferunt sæpe sursū.

c Segregata quidē igitur caliditas, in superiorem dispergit locum: quæcunq; autem intercluditur sicca exhalatio in trās mutatione frigidati aeris, hæc conuenientibus nubibus segregatur: vi aūt lata, & offendens ad cōtinentes nubas, facit percussurā: cuius sonus vocatur tonitruum. Fit autem percussura eodē modo, vt comparetur maiori minor passio, ei qui in flāma fit, sono: qđ vocāt hi quidē vulcanū ridere, hi aūt Vestam deā, hi aūt cōminationē horū. Fit autē qñ exhalatio in flāmā cōuersa feratur, ruptis, & siccatis lignis: sic .n. & in nubibus facta spiritus segregatio ad spissitudinē nubiū incidens facit tonitruū. Omnimodi autē soni pp irregularitatē fiūt nubiū: & pp intermedios vētres: qñ continuitas deficit spissitudinis. Tonitruum quidem igitur hic est: & fit propter hanc causam. d Spiritus autē extrusus, secundū multa quidē igniē, subtili, & debili ignitione: & hoc est, qđ ignibili: violēter, ac fortiter moto: quod propter motū ignitur. Et hoc dicimus coruscationem extrusam a nube: & coloratum, siue ignitum a calido igniente. Deinde, cum dicit.

e ¶ Comparat ista duo quantū ad tempus apparitionis: & generationis: & dicit ꝙ coruscatio ſm naturā posterius generat, q̄ tonitruum: quia tonitruum causatur ex violēta pcussione ad latera nubis: coruscatio autem est ignitio exhalatiōis extrusæ a nube. Extrusio aūt, & ignitio, sunt posteriores percussura. Sed ꝙ coruscatio prius videatur, q̄ audiatur tonitruū, ideo est, quia visus in apprehendēdo anticipat auditū: quia auditus indiget tpe, vt sonus cū motu locali veniat ad ipsum: sed pfectio visus a uisibili non est in tpe sed in indiuisibili. Et ex hoc sensus visus pfectior est auditu: vt patet in 1. Metaphy. quia citius, & immaterialius immutat ab obiecto. Et hoc manifestat Aristo. in motu triremiū. i. nauiū, q̄ habēt tres ordines remorū: quia qñ remigantes eleuāt remos a prima percussione, prius videt eleuatio remorū, q̄ audiat sonus ex pcussione præcedenti. Patet etiā, ꝙ in ripa Seuanę ab extrēitibus de longe pri videtur eleuatio percussorij lotri cū purgāt pannos, q̄ audiat sonus. Et qui intuentur de longe lapidicidas, vel incidentes ligna, prius vident eleuationem securis, vel mallei, immo prius vident sēdam pcussurā, q̄ audiant sonū primæ. Sic etiā licet tonitruū, & pcussura prius generet, q̄ coruscatio, tñ prius apparet coruscatio: quia visus pucnit auditū.

vocam' coruscationē: quia vtique velut excidēs spiritus coloratus apparet.

e Fit aūt post pcussurā: & posterius tonitruo: sed vēprius: quia visus anticipat auditum. Patet aūt in ductu triremiū: iam .n. referentibus siterū remos: nō prius pcingit sonus, remi pcussione.

LECTIO XVI.

a Vàmuis quidam dicāt ꝙ in nubib' fiat ignis, hunc aūt Empedocles quidē ait interceptū esse de solis radiis. Anaxa. aūt de eo, qui desuper ætherē: qđ etiā ille vocat ignē delatū a desuper deorsum, Micationē quidē igit hui' ignis, esse coruscationē, sonum aūt intus extincti, & frixi, tonitruū: tanq̄ sicut videtur factū: sic & prius coruscatio fit, tonitruo. Irrationabilis quidem & ignis interceptio: utroque modo quidē magis aūt detractio eius, qui desuper ętheris. Quare .n. feratur deorsum, natū sursum, oportet dici causam: & pp quod aliquando hoc fit circa cœlum: qñ nubilosum fuerit tantū: sed non cōtinue: sic serenitate existente non fit: hoc .n. oīno vī dictū esse festine. Similiter aūt & dicere eā, q̄ a radiis, interceptā caliditatē in nubib' esse horūcām, nō ꝑbabile: etenī iste sermo irrationabiliter dictus est valde. Segregatā enim necessariū esse causam semper, & determinatā, & quę tonitrui, & quę coruscationis, & aliorū talium: & sic fieri & hoc differt plurimū & simile .n. utique, & siquis putet aquam, & niuē, & grandinē in existentē prius, posterius segregari: & non fieri velut hypotheo faciente semper concretione, unūquodque ipsorum: eodē .n. modo & illa concretiones, & hæc disgregationes existimandum esse, quare si alter horum non fiat, sed sunt, de ambobus eadem congruit ratio. Interceptionēq; alīquid vtiq; magis alterū dicet quis: q̄ quem admodum in spissioribꝰ etenim aqua a sole, & ab igne fit calida: sed tñ, cum iterū cōstet, & infrigidetur, aqua coagulata: & nix, & grando fiat, non dicimus, qua parte excidens spiritus eum tinctus uisus fuerit.

Fit uero post ictū, posteriusq; est to nitruo, sed prius apparet, propterea q aspectus auditū anteueriat. quod ueremiū remigratione declaratur. Cum enim rursus remos referunt, primus remigratiōis sonus ad aures peruenit.

B Tractatus quarti, libri secundi, in quo determinatur de tonitruo, & coruscatione, secundū opiniones aliorum. Cap. II.

Vanquam nonnulli aiunt intra nubes ignem generari. Hunc autem Empedocles id esse ait, quod ex Solis radiis intra eas intercipitur. Anaxagoras uero, quod e supero æthere, quem ille ignem uocat, e sublimi deorsum delatum est. Huius igitur ignis coruscationem fulgur esse, sonitum uero, & stridorem, quem facit, cum intra nubes extinguitur, tonitruum, quasi ut fulgur tonitruo prius apparet, ita quoque prius oriatur, Sed illa quoque ignis interceptio a ratione aliena est, & utroq; quidē modo: sed tamen magis superi ætheris detractio. Nam et causa dicenda est, cur deorsum id feratur, quod sursum ferri aptum est, & quāmobrem in cœlo, cum nubilum est, id tantum fiat, neque id perpetuo cum ita affectū est, sereno autem non fiat. Hoc .n. inconsiderate dictum, modis omnibus uidetur. Eodem modo neque id, quod dicitur, calorem e radiis in nubibus interceptum, horum causam esse probabile est. Ratio enim hæc oscitanter nimis allata est, quippe cum & tonitrui, & fulguris, & aliarum eiusmodi rerum secretam semper, ac definitam causam esse atque ita oriri ea oporteat. Hoc autem plurimum differt. simile enim est, atque si quis putet aquam, niuem, & grandinem: cum antea inessent, postea excerni, & non oriri, quasi eorum quodque, ut sub manu sit semper faciente concretione. Eodem namque modo, illa concretiones, & hæc secretiones esse censendum est. Quare si horum altera non fiunt, sed sunt, utriusque eadem ratio congruet. Præterea interceptionem cur magis diuersam quis dixerit, quam ut in rebus densioribus? Nam & aqua a Sole, & igne calida redditur, nec tamen, cum rursus ex ea nix, & grando fiat, non dicimus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qvbi est vna causa, ibi est vnus & idem effectus: quod tamen non apparet. Quãuis autem verum sit, q̃ spiritus i. calida exhalatio facta ab igne in aqua, faciat aliquem feruorem. i. sonum cõsequentem ebullitionem, non tamen facit frixim. i. stridorẽ causatum ab extinctione ignis. Illi aũt non dicunt, quòd ille ignis faciat feruorem, vel ebullitionem: sed frixim. i. stridorem. Est aũt differentia inter ebullitionem, & frixim, quia ebullitio causatur in frigido humido, a calido euaporante, & resoluente spiritum: sed frixis causatur a frigido calidum extinguente: vel est sonus consequens ipsum: quãuis & frixis uideatur esse quædam parua ebullitio, quia in qua parte inciderit ignis qui extinguitur, illã partem paruo tempore ebullire facit & causat sonum. Est autem hoc quod dicitur de extinctione ignis in nube, manifeste contra experientiam sensus. Si enim ille ignis extingueretur in nube, & ex hoc causaret tonitru, coruscatio non appareret nobis tam manifeste ignita, sed extincta: sicut titio extinctus i aqua, & extractus, non uidetur incensus. Secundo ibi.

b ¶ Ponit secundã opinionem: & reprobat eam. Dicit ergo, quòd quidam fuerũt, qui dixerunt coruscationem non esse aliquod reale, sed phantasiam & apparentiã quandam, sicut dixit Elidemus: qui probabat hoc persimile de illo, qui de nocte percutit supra mare: tunc enim appareret in mari ex aqua eleuata quidã fulgor sicut in igne. Et ita similiter etiã dicebant, q̃ in nube velociter mota a uento, uel aliquo huiusmodi, appareret quidã fulgor, quẽ dixerunt esse coruscationem. Ex percussione autem nubis, dixerũt causari tonitruũ. Hanc autem opinionem reprobat Philosophus, & dicit, quòd antiqui dixerũt hoc, quia nondum erant bene assueti scientiæ de refractionibus radiorum, quæ uidetur esse causa immutationis apparentis in aqua percussa. Cum enim percutitur aqua, & aliqualiter eleuatur aliqua pars eius, visus ab ipsa refrangitur ad aliquod corgulata. nullam accidit fieri talem excandentiam, qualem illi dicunt: quãuis oportebat secũdum rationẽ magnitudinis, feruorem facere spiritum intus factum ab igne, quem nõ posśibile inexistere prius: neque illi sonum feruorem faciunt, sed frixim. Est autem frixis parua bullitio: qua enim quod extinguitur, incidẽs obtinuerit, hęc bulliens facit sonum.

b Sunt aũt quidã, qui coruscationẽ, sicut & Elodomius, nõ esse aiunt: sed videri asśimilãtes: tanquã passio sit similis: & q̃ mare q̃s uirga pcusserit: videt .n. aqua effulgẽs nocte: sic & in nube, raptim moto humido, apparentiã fulgoris esse coruscationem. Isti quidẽ igit nondum consueti erant his, quę de refractione, opinionibus, q̃ quidem videtur causa talis passionis esse. Videt. n. aqua fulgere percussa, refracto ab ipsa uisu ad aliquod fulgidorum, p̃p quod & fit hoc magis nocte: die. n. nõ videtur: quia amplius lumen existẽs, quo diei exterminat. Quę quidẽ igit dñr ab aliis, & de tonitruo, & de coruscatione, hęc sunt: his quidẽ, quia refractio coruscatio, his autẽ quia ignis I quidẽ perlustratio coruscatio, tonitruũ aũt extinctio nõ intus factum scd̃m vnãquãque passionẽ, sed igne inexistente. Nos autem dicimus eandẽ esse naturã, sup̃ terrã quidẽ vẽtum, in terra aũt terremotũ, in nubib⁹ aũt tonitru. Oĩa. n. esse hoc sm̃ substantiã. i. exhalationem siccã, q̃ fluens quidẽ, qualiter vẽtus est: sic aũt facit terræmotus. in nubibus aũt disgregata, conueniẽtib⁹ & cõgregatis ipsis, in aquã tonitru, quæ & coruscationes; & cum his alia naturę eiusdem his existẽtia. Et de tonitruo quidẽ, & coruscatione dictum est.

FINIS LIBRI METEORORVM SECVNDI.

pus fulgidum. In puncto aũt reflexionis apparet color mistus ex colore corporis fulgentis, & aquæ, aqua sit refractio: & ideo magis apparet de nocte, quam de die: quia lumen solis ratione magnitudinis obumbrat illam apparitionẽ. Sed ista causa non põt esse in apparitione coruscationis. Deinde recolligit ea, quæ dicta sunt de coruscatione, & tonitruo: tã sm̃ opinionem aliorum, q̃ propriam: & oĩa sunt clara in litera. Deinde addit, q̃ oĩa ista. s. ventus, terræmotus, tonitruũ, & coruscatio, sunt idem sm̃ substantiã: quia omnia sunt exhalatio sicca, quæ quidẽ lateraliter mota, & fluens circa terram est ventus: sed propulsa infra terrã, & ibi angustiã passa, est terræmotus: in nubib⁹ aũt subtiliata, & propulsa a frigido, qñ nubes congregant in aquã, facit tonitruũ, coruscationẽ, & cætera, quæ sunt eiusdem generis. Sicut. n. oĩa, quæ generantur ex vapore humido p̃ coagulationẽ a frigido, sunt idẽ sm̃ speciẽ, differentia sm̃ magis & minus, & sm̃ diuersas passiones, uel diuersos modos patiendi, sic etiã oĩa, quę generantur ex sicca exhalatione a calido inflammante, vel frigido propellente, sunt idem scd̃m speciem: sed differũt scd̃m q̃ diuersimode patiuntur a calido: secundũ plus & minus: & secundũ diuersam repulsionem a frigido. Cõsiderandũ tn̄ est, q̃ terræmotus, tonitruum, coruscatio, & alia hmõi, dupliciter considerari possunt: primo formaliter. s. inquantũ terremot⁹ est formaliter quidã motus, tonitruũ est sonus factus ab exhalatione, vnde & nomen sumpsit, coruscatio vero est illuminatio facta ab exhalatione incensa, &c. & sic manifestũ est, q̃ sunt diuersarum specierũ. Alio modo, cõsiderant fundamentaliter quantum. s. ad fundamentum essentiale: ex quo talia immediate generantur: & hoc modo sunt idem secundum speciẽ, quia omnia immediate fiunt ex exhalatione sicca, licet diuersimode: & secundum diuersos modos generandi, sicut superius dictum est.

Ius illa coit, & gelatione refrigeratur, tale quidpiam, quale illi aiunt, excidit. Atqui & spiritum, qui ab igne ingignitur, feruorem pro magnitudinis ratione facere oportebat, quam nec antea inesse possibile est, nec illi sonitum feruorem faciunt, sed stridorem. Est autem stridor, exiguus quidã feruor. Qua. n. parte quod incidit, dũ extinguitur, euincit, ea parte efferuescens sonitũ reddit.

Sunt uero & quidam, quemadmodum & Clidemus, qui fulgur aiunt non esse, sed apparere, iique similitudine utuntur, quasi affectio similis sit, atque ea quæ existit, cum mare quispiam uirga percusserit. Vt enim noctu aqua uidetur splendere, ita & in nebula humore uerberato splendorem, qui fulgur est, apparere. Sed his, quæ de reflexione sunt opinionibus, assueti nondum hi erant: quod quidem uidetur eiusmodi affectionis causa esse. Aqua enim dum percutitur, micare videtur, aspectu ab ea ad aliquid splendidum reflexo, quamobrem & noctu hoc magis accidit: interdiu namque nõ apparet, propterea q̃ maiore diei lumine obscuretur. Quæ igitur de tonitru, et fulgure ab aliis dicũtur, hæc sunt: aliis quidem fulgur reflexionem esse dicentibus, aliis fulgur quidem esse ignis splendorem, tonitru uero ignis extinctionem, non eius qui in singulis affectionibus in nubibus ingeneretur, sed qui insit. Nos autem eandem naturam esse dicimus, super terram uentum, in terra terræmotum, in nubibus tonitruum. Omnia enim hæc essentia idem esse, aridam uidelicet exhalationem, quæ modo quodam fluens uentus est, alio modo terræmotus facit: cum uero in nubibus mutata excernitur, illis in aquam coeuntibus, & concrescentibus, tonitrua & fulgura, cæteraque omnia eandẽ quam hæc naturam habentia. Ac de tonitru quidem, & fulgure dictum est.

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER TERTIVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

a POSTQVAM Philosophus determinauit de tonitruo, & coruscatione, in fine præcedentis libri, in principio huius tertii intendit consequenter determinare de allis, quæ generantur ex eadẽ exhalatione sicca: extrusa ex nubibus: puta de Ecnephia, Typhone, & huiusmodi. Et diuiditur in partes duas: in prima præmittit intentionem suam: & dicit, quòd postquam determinatũ est de tonitruo, & coruscatione, quæ sunt principales passiones in aere generatæ ex materia ventorum, dicẽdum est consequenter de reliquis effectibus, siue passionibus, quę sunt minus principales. s. de Ecnephia Typhone, incẽsione, & fulmine, secundum modũ prius inductum scilicet accipiendo pro principio, quòd duplex sit exhalatio ex terra: vna humida, & alia sicca, & ostendendo, quomodo, & vnde sit in ipsis principium motus, & generationis. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur intentum: Et diuiditur in quatuor partes, secundum quod quatuor sunt passiones, de quibus determinat. primo enim determinat de Ecnephia. secundo de Typhone: ibi. Quando autẽ segregatus. tertio de incẽsione: ibi, Cum detract⁹ igniatur. quarto, determinat de fulmine: ibi. Si autẽ in nube. Circa primũ duo facit: primo ostendit, quid sit principium generationis Ecnephiæ. secundo ostẽdit causam continuitatis, & magnitudinis eius: ibi, Quando quidem igitur. Dicit ergo primo, q̃ spirit⁹ ille qui exhalatio sicca vocatur habet partes subtiliores, fluens ex ipsa nube per interpolationem, & dispersus in multa loca, est principium tonitrui, & coruscationis: sicut prius dictum est. Sed si eadem exhalatio spissior fuerit, & minus subtilis, & segregetur ex nube multa, simul absque interpolatione, & feratur deorsum velociter, tunc fit Ecnephias, qui est spiritus fluens ex nube secundum rectum deorsum velociter propter velocem segregationem, quæ fit a magnitudine frigidi. Propter quod Ecnephias est ventus violentus: quia velocitas segregationis facit motum velocem: velox autem motus non est sine violentia: segregatur autem celeriter propter fortitudinem frigidi segregantis. Deinde, cum dicit.

c ¶ Ostendit causam multitudinis, & cõtinuitatis Ecnephiæ: & dicit quòd quando exhalatio sicca, grossa, & compacta, segregatur ex nube, & est multa, ita quòd longo tempore vna pars segregat aliam, tunc spiritus Ecnephias fit magnus, & continuus: propter multitudinem materiæ cõtinuæ exeuntis, sicut & contraria exhalatio. i. humida, cũ mouetur, & incipiunt segregari partes, & cadere pluuia, si sit multa, vna pars continuè cadit post aliã: & fiunt magni, & cõtinui imbres. Quòd autem rationabilis sit similitudo inter istas duas contrarias exhalationes, declarat per hoc, q̃ vtrũque horum est in potentia in eadem nube, quia vnumquodque est in potẽtia in materia, ex qua fit: Ecnephias aũt fit ex exhalatione sicca inclusa in nube: & pluuia generatur ex vapore ipsius nubis. Et similiter vtrũque fit ab eodem principio, actiuo. i. a vehementi frigiditate. Eadem enim frigiditas loci, & nubis, cõcernit vaporem in aquam: & expellit violenter cõtrariam exhalationẽ calidã ex nube. Propter quod, etiã multoties, cum tale principium fuerit applicatum nubi, in qua vtrunque est in potentia, generaf vtrũque simul: & si in nube fuerit maior multitudo exhalationis siccæ, fit maior ventus, quàm pluuia: si vero econuerso plus fuerit de vapore humido, generatur maior pluuia: simul tamen fiunt Ecnephiæ. Deinde, cum dicit.

d ¶ Determinat de Typhone, & circa hoc duo facit: primo determinat de ipso Typhone: secundo de effectu eius: ibi, Fit quidem igitur. Prima iterum in tres. primo enim, determinat de principio generationis eius. secundo de motu ipsius: ibi. Deorsum autem fertur. tertio de tempore: & loco generationis eius: ibi. Borealibus autem non. Circa primum duo facit: primo facit quod dictum est. secundo cõparat typhonem ad Ecnephiã: quantum ad generationem eorum: ibi, Veruntamen quia sicut. Dicit ergo primo, quòd quãdo spiritus inclusus in nube segregatur

Tractatus primi, libri tertij, de Ecnephia, & Typhone. Cap. I.

De reliquis autem secretionis huius operibus, modo ita instituto dicamus.

LECTIO I.

a DE residuis autem dicamus operibus segregationis huius; præinducto iam modo dicentes.

b Spiritus. n hic segregatus, p modica quidẽ diffusus, & sæpe factus, & perflans, & subtiliorũ partium existẽs tonitrua facit: & coruscationes. Si autem multus fuerit simul, & spissior, minus aũt subtilis segregeẽt. Ecnephias fit ventus: propter quod violentus; celeritas enim segregationis facit validitatem.

c Quando quidem igitur assequatur multa, q̃ cõtinua segregatio, eodem fit modo, quẽadmodum cum iterum in contrarium moueatur: tunc. n. fit pluuia, & aquę multitudo. Existũt quidẽ igitur ambo hęc potẽtia secundũ materiã. Cũ aũt principium factum fuerit potentię cuiuscunque, consequitur concretum ex materia: cuiuscũque aũt fuerit multitudo inexistẽs amplior, amplius. & fit hæc quidem imber, hęc autem alteri⁹ exhalationis, vt Ecnephias.

d Quandocũque autẽ segregatus spiritus, qui in nube alteri contra percusserit sic, vt qñ ex amplo in angustũ inferatur vẽtus i portis, aut viis: accidit. n. sæpe in talibus repulsa prima parte fluentis corporis p̃p non succedere. aut p̃p arctitudinẽ, vt p̃p repercutere, circulum, &

Cum autem is flatus, qui in nube inclusus excernitur, ab altera repercutitur, uortex existit, ut fieri solet, cum ex patenti loco in angustum, in portis aut uiis uentus ui adigitur. In eiusmodi enim locis persæpe accidit, ut corporis ita fluentis prima parte repulsa, propterea quòd non cedat, aut ob an-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gatur,& expellit a frigiditate loci,& superioris partis nubis,ex amplo vētre nubis,p angustū exitum,& paruā scissurā,& repercutit ad aliqđ corpus solidū,tunc fit quidā ventus in portis & vtis,flās p modū turbinis,q dr Typho. Et hoc fit ex eo, q prima pars repercutit ad terrā,siue ad aliud corpus solidum,vel aliqua alia rōne impedit an terius ꝓcedere,& reuoluit in partē subsequētē. Et pars sequēs continue ipellit priorē. Ideo cū pars prior nō possit ꝓcedere ante,qa impedit,neque possit retrouerti, qa impellit a sequenti, inuoluit in sequenti, & reflectit se ad latus, vbi non inuenit ꝓhibens: & sic causat motum quasi circularē. Motus. n. qui est vna latio.i.vnus motꝰ localis,si non est motꝰ rectus.s. sursum, aut deorsū sicut iste,oportet,q sit circularis. Sicut aūt mouetur prima pars, ita similiter mouentur oēs subsequentes, & pp hoc fit ista reuolutio sup terrā, q̄ habet principiū i nubibꝰ. Deide cū dicit.

e ¶ Cōparat Typhonē ad Ecnephiā, & dicit,q similiter generant.s.p continuā segregationem nubis a spiritu,siue ab exhalatione sicca, qđ ꝓterea necessariū est, qa Typho velocius mouet circulariter,q̄ nubes nata sit ex seipsa moueri: & ex hoc nubes continue separet ab exhalatione,ita tn q semp aliqua pars nubis sequit exhalationē. Et sic etiā generat Ecnephias: sed tn ista duo differunt in motu: qa Ecnephias mouet motu recto, Typho aūt mouetur ꝟm circulum, ꝓpter causam iam dictam. Deinde, cum dicit.

f ¶ Determinat de motu eius, & dicit,q Typhon, licet sit generatus superius, tn mouet deorsum,sicut Ecnephias,qa ferē in contrariū eius, a quo expellit. Expellit aūt a superiori parte nubis, q̄ est magis frigida, pp hoc,q ibi desicit caliditas causata a reflexione radiorum solarium, sicut supra dictum est, & ex consequenti mouet inferius. Et vocatille spūs Typho, qñ mouetur deorsū circulariter, & non est coloratus, nec a calido ignitus, sicut multæ aliæ impressiones, quod accidit ex hoc, qa ille spiritus est indigestus,& non est totaliter separatus a nube,sed semper trahit secum aliqua partem nubis, & eius humiditas impedit eius colorationem, vel ignitionem. Deinde,cum dicit.

g ¶ Determinat de loco, & tempore generationis Typhonis, & dicit, quòd Typhon non generatur in temporibus, & locis Borealibus,ideſt vehementer frigidis: nec etiam in locis, vel temporibus niuosis, & congelatis, sicut nec Ecnephias. Et huius ratio est, quia ista duo in hoc conueniunt, quòd vtrunque est spiritus, ideſt exhalatio sicca. Cum autem obtinet excellēs frigus, ideſt,quando est tēpus, uel locus excellentis frigoris, tunc exhalatio calida statim in sui principio extinguitur a magno frigore. Et propter eandem causam in eisdem locis raro, aut nunquam fit tonitruum,& terræmotus. Deinde,cū dicit.

h ¶ Ostendit effectum mirabilem huius venti, & dicit, quòd sicut descendēdo semper ducit secum aliquam partem nubis,ita quando reflectit a terra, inuoluit secum omnia,super quæ cadit: eradicando, scilicet arbores: cūque euertendo domos,eleuādo saxa. Et cū incidit ad mare,eleuat se cum, & inuoluit magnitudine aquæ maris, quandoque aūt eleuat naues,propter quod multum timetur a nautis: quia super quæcūque incidit, illa motu circulari circumeundo & vim faciendo, euertit,& reuertēdo,eleuat ea sursum. Deinde,cum dicit.

LECTIO II.

Determinat de incēsione,& dicit ꝙ cū spūs subtilior, q̄ ille, ex quo generat Typhō, segregatus fuerit ex nube, & ignitus pp suā subtilitatē,& motum violentū calidi, tunc fit passio, quę dr incensio. Et hæc exhalatio sic incēsa, cadendo,coincendit aerē,p quē cadit: sed qa illa incensio non est fortis,sed debilis, videtur potius quædam coloratio aeris: ad modum albi. Deinde, cum dicit.

Determinat

reuolutionē fieri spūs,hic quidem.n.in anterius ꝓhibet procedere,hic autem posterius impellit, quare cōpellitur in latus,qua non ꝓhibet fieri, & sic semper habitum donec vtique vnum fiat,hic autem est circulus s. cuius.n. vna latio figurę, hoc necesse est circulum esse, sup terrā igitur pp hoc fiūt reuolutiones & in nubibus, similiter secundum principium.

e Veruntamen, quia sicut qñ Ecnephias factus fuerit, semp nubes segregat, & fit cōtinuus ventus, sic hic semper cōtinuū assequit nubes. Propter spissitudinē aūt nō potēs segregari spūs ex nube: vertit.n.circulo, qđ primū, pp dictam causam.

f Deorsum autem fertur,quia nubes semper inspissatur, qua excidit calidum. Vocat autem si in colorata fuerit hęc passio, Typhon ventus existens, velut Ecnephias,indigestus.

g Borealibus autē non fit Typhon neque niues habentibus Ecnephias: ꝓpterea ꝙ oīa hæc spiritus sunt: spiritus aūt sicca, & calida fit exhalatio. Gelu igitur,& frigus pp obtinere, extinguit mox factū adhuc principiū: qđ aūt obtinet palā, neq; enim vtiq; esset niuositas, neq; Borealia humida: hoc.n. accidit esse obtinente frigiditate.

h Fit qdē igit Typhon, qñ Ecnephias factus, nō possit segregari a nube. Est autē pp repulsionem girationis,cum ad terram delata fuerit reuolutio simul deducens nubem,non potens absolui: quia autem secundum directum efflat, hac spiritu mouet, & circulari motu vertit, & sursum fert, cuicumque inciderit vim inferens.

LECTIO II.

Vm autem detractus igniatur, hoc autem est cum subtilior spiritus factus fuerit, vocatur incensio: coincendit enim aerem ignitione colorans.

Iustiam: aut quod alius flatus contra spiret, flatus conuoluatur, ac uertigo efficiatur: quippe cum alius, ne progrediatur, prohibet, alius a tergo impellit, ut necesse sit, in obliquum, qua parte non prohibetur, ferri, atque ita semper id quod cohæret, donec unū euadat, quod quidem circulus est. Siqđ cuius figuræ motio una est, ea circulus sit, necesse est. Has igitur ob causas uertigines fiunt in terra, eodemq; modo, et in nubibus principij ratione.

Nisi quod quemadmodum, cum procella fit, semper nubes excernitur, & continuatus fit uentus, ita hic semper nubis continuatio subsequitur. Cum autem flatus ex nube, ob densitatem excerni non possit, in orbem qui dem primum, ob eam quæ dicta est causam, conuertitur.

Deorsum uerò fertur, propterea quòd nubes ea parte densentur, qua excidit calor, Hæc autem affectio si coloris expers fuerit, Typhon nominatur, uentusque est, ueluti Ecnephias inconcoctus.

Aquilonijs porro temporibus typhon non fit, nec nuosis ecnephias, propterea, quòd omnia hæc spiritus sint, & spiritus sicca, & calida exhalatio. Gelu igitur, & frigus, quia euincunt principium, cum adhuc sit, statim extinguunt. Euincere autem perspicuum est. Non enim nix esset, nec quæ Aquilonia sunt, humida. Siquidem hæc euincente frigore eueniunt.

Oritur igitur typhon, si cum Ecnephias sit, excerni a nube non possit. Est autem ob uertiginis obluctationem, cum ad terram conuolutio defertur, secum nubem adducens, a qua absolui non potest, Qua uero recta protenditur, ea parte spiritu commouet, & quam in rem inciderit, eam motu in orbem uim asserendo contorquet, in subl mequ tollit.

Tractatus primi,libri tertij,de incēsione,& fulmine. Cap. II.

Vm autem anulsus incendi tur (id autem euenit, si tenuior sit spiritus) ἀναθλίψις, hoc est incensio, nominatur, aerem enim ardore συνεκπίμπρησι, hoc est una accendit colore inficiendo.

b ¶ Determinat de fulmine,& circa hoc tria facit: primo determinat de fulmine. secundo,de effectu eius: ibi,¶ Hic qdē enim.¶ tertio, concludit quoddam corollarium ex dictis: ibi,¶ Quare & hæc omnia.¶ Dicit ergo primo dicit,q spūs subtilis ꝟm substātiam,& multus in quantitate extruditur a frigido, quod est in ipsa nube,generatur fulmen, quod penetrat, & frequenter adurit illud,cui incidit. Quod quidē est duplex: nam si spiritus fuerit magis subtilis,q̄ calidus, fit fulmen vehementer penetrans,sed non adurit. Si autem exhalatio fuerit minꝰ subtilis,& magis calida, fit fulmen: quod tardius penetrat,& maiorem moram faciendo,adurit. Primum Poetæ uocant Argesta: secundum vero Psoloenta. Deinde, cum dicit.

c ¶ Determinat de efficacia, siue effectu fulminis, & dicit, q primum fulmen, qđ scilicet est magis subtile q̄ calidum, propter eius subtilitatē velocissime mouet, & penetrat intra res paruos poros, & insensibiles. Ex quo etiam ratio redditur, quare potest multorum effectuum mirabilium, qui efficiunt ab hoc fulmine. Aliquādo.n. visum est,q ictu fulminis liquefacta est pecunia in marsupio, illeso marsupio, & hoc ꝓpter eius magnam subtilitatem, propter quā per poros, aut parua foramina, aut per os marsupij penetrauit ad pecuniam, illæso marsupio. Et simili ratione inuenti sunt hoies mortui a fulmine vestimentis exterioribus illæsis; puer etiam in vtero matris exterminatus est, matre remanente intacta. Dicit etiam Seneca, quòd vinum quandoque fine combustione mānsit: & remansit in dolio adustis asseribus, & ad terram proiectis. Et huius ratio esse potest, quia virtus penetrativa fulminis, per quam confregit asseres, & latera dolij, multo maior est, quàm virtus vini per quam natū est effundi deorsum: ideo in minori tempore frangit latera vasis, quàm vinum natum sit moueri deorsum: qua propter contracto vase, vinum stare potuit per modicum tempus, maxime si sit vinum viscosum, & grossum, & vas sit porosum: quia tunc facilius fulmen pertranſit vas, quod est porosum, quàm vas, in quo non inueniuntur pori. Sua etiam caliditate fulmē facit vinum grossum, & viscosum: maxime in superficie facere potest quasi crustam, vt patet de sapa, propter quod vinum tardius effunditur. Sed aliud fulmen, quia est grossius, propter nimiam eius tarditatem, non ita penetrat: & quia est calidius quam subtile, prius adurit & colorat, q̄ penetret: ita ꝙ adustio prævenit morum localem eius in penetrando. Hoc autem fulmen, quia propter suam grossitiem non multum penetrat, ideo minus lædit dura, & resistentia, quàm rara: Vnde aliquādo inuentum est, quòd excussit aliquando vestem, aliquando pilos & barbam hominis homine in nullo penitus læso. Sed primum fulmen, ea quæ parum resistunt non colorat aut adurit, sed cito penetrat, sicut prius dictum est. Ea vero quæ resistunt, vt sunt corpora dura, magis patiuntur ab hoc fulmine: quia ea adurit propter duas rationes. primo, quia ea, quæ sustinent fixionem fulminis maiori tempore, magis patiuntur ab eo, sed fulmen agit in resistentia maiori tempore. Secundo, quia qñ resistitur spiritui, tunc spiritus fortificatur & multiplicatur, & fortius agit. Et hoc etiam manifestat duobus exemplis: primo, quia vilum est quandoque, quòd clypeus a parte interiori erat coopertus ære in aliqua parte, vel etiam a parte exteriori: & iste clypeus ictus fulmine, & lignum nihil passum fuit: qa propter raritatē eius ipsum penetrauit fulmen: sed æs, quod magis resistebat, liquefactā fuit. Ꝛporibus etiā nostris, miles q percussus est a fulmine, habebat scutum ligneū suspensum humeris, & sub scuto arma ferrea: fulmen cōfregit, & partim liquefecit ferrum sub scuto, lignum autē scuti in nullo læsum inuentum est. Sed o dicit, q sicut dictum est, fulmen aliqñ interficit hoiem pp resistentiam: vestimenta vero pp minorē resistentiā, ptransiit. Ex quo concludi potest, q primum fulmen magis periculosum est, q̄ secundum. Si aūt verū sit, q fulmē habet alios effectus, qui proferū tur vulgo, vt pura, q magis percutiunt cāpanilia ecclesiæ, & loca sacra, q̄ alia loca, dicendum q non est inconueniens, q dæmones vtanē virtute sua circa hos mirabiles effectꝰ naturæ, vt ipsi rerū mirabiliū auctores videant, sicut aliqñ se immiscent nobilissimo effectui naturæ, scilicet generationi, & propagationi humanæ. Nos tn hic non quærimus, quid Deus permittat, sed quid natura faciat. Et de talibus dicere possumus, q magis tangit cāpanilia, & ecclesias, quia sunt altiores, & citius ei occurrunt. Sciendum est etiam, q Seneca tres species fulminis dicit esse, sed istæ de facili reducuntur ad duas prædictas, vt patet intuenti. Deinde, cum dicit.

d ¶ Concludit corollarie ex dictis, q fulmen nō est lapis, vel aliquod corpus solidum, sicut tn multi crediderunt, sed est spiritus. i. exhalatio sicca incēsa, & subtilis. Et hoc quod dicit Philosophus declarat per ea, quæ patent oculis: quia combusto templo in Epheso a fulmine, ibi, quia materia fulminis erat multa, videri poterat, q fulmen est spūs: qa qñ templum percussum est, flamma exhalationis incensæ ferebatur hac, illac, ad multas partes templi, & denique cum fumo templi ferebatur sursum incēsa: sicut fumus, propter admistionem humidi grossi, quod exibat ex combustione templi. Sed accidit de huiusmodi exhalatione, sicut de fumo, quia etiam fumus est quidam spiritus, & ardet, sicut exhalatio, sicut prius dictum est. Quando materia est multa, quæ comburitur, tunc fit multus fumus incensus, & manifeste videtur, sicut in incensione fornacis: qñ aūt materia est pauca, non ita videtur fumus. Sic etiam quando materia fulminis est multa, manifeste apparet, q fulmen est exhalatio incensa, sicut accidit in fulmine percutiente prædictum templum. Qñ vero materia est pauca, non ita videtur: quod tn videtur in vno, iudicandum est etiam in altero. Quòd autem fulmen nō sit corpus solidum, vel lapis, patet quia tale corpus non potest habere effectus, qui superius dicti sunt procedere a fulmine. Nō enim

posse

ἀργῆς.

Quòd si ex ipsa nube multus, ac tenuis spiritus extrudatur, fulmen fit, & ualde quidem tenuis si fuerit, & ob tenuitatem non adurat, id quod Poetæ Argetem nominant. Si uero minus, adurat autem id quod nominant Psoloenta.

Illud enim ob tenuitatem fertur, & ob celeritatem ante penetrat, quàm ut adurat, & mora facta nigrore inficiat. Hic vero tardior colore quidem inficit, sed non adurit, verum antea transit. Quocirca & quæ relucentur, aliquid perpetiuntur, quæ non relucentur, minime: vt scuti æs quoddam liquefactum est, lignum uero nihil perpessum est: spiritus enim ob raritatem antea percolatus est & transmissus: per uestes quoque transiens, similiter non adsistit, sed velut in pilos redegit.

Quare hæc omnia spiritus esse, tum ex talibus constat, tum uero oculis etiam ipsis cernere interdum licet, ueluti nunc conspeximus in templi Ephesini conflagratione, in qua seorsim euulsa flamma multis in locis continua ferebatur. Ac fumum quidem spiritum esse, ac ardere apertum est, alioque in loco antea dictum est. Cum autem confertim secedit, tum manifeste flatus esse uidetur. Quod igitur in paruis rogis fieri uidemus, hoc idem, uel tum multa ardente materia longe ualidius fiebat. Diruptis itaque lignis, unde spiritus

Universidad de Deusto
Biblioteca

posset penetrare ad interiora, nisi prius ruptis exteriorib⁹, aliquin duo corpora essent simul in eodem loco, quod naturaliter non potest fieri. Videtur etiam inconueniens esse, quòd tam paruus lapis, euertat turres, & domos. Considerandum tamen est, quòd quandoque cum fulmine antefertur lapis, vel aliud huiusmodi deorsum, quod vel est generatū in nube, ab exhalatione calida digerēte humidā aqueū nubis, sicut patet in decoctione laterum, qui lapis etiā quandoque antefertur tonitruo, vel a vento circulari sursum est eleuatum. Sed iste lapis non est fulmen, vt dictum est, neque semper fit, qñ fit fulmē. Deinde, cū dicit.

e ¶ Reddit rationē cuiusdam accidentis circa fulmen, quare scilicet illa quæ percutiuntur a fulmine videntur moueri, an tequam percutiātur. Et huius ratio est, sicut ipse dicit, qa aliquis spūs, velut fum⁹, vel aer mot⁹ ab ipso fulmine, semper præcedit, & semper sequitur exhalationē incensam, quę est fulmen qui spiritus propulsus ante fulmen suo motu mouet corpora, quæ patiuntur a fulmine. Et ꝓpter hāc causam, animalia fulmine percussa, vt in pluribus, inueniuntur habere caput cōuersum ad fulmen, quia sentientes hunc motum, qui pcedit fulmē, naturaliter conuertunt caput ad illam partem, vt cognoscant quid sit: & sic percutiuntur fulmine. Deinde cum dicit.

f ¶ Comparat fulmē ad tonitruum, & dicit, ꝙ sicut fulmen deiicit, & diuidit corpora, quæ tangit, ita similiter tonitruum, quandoque diuidit corpora. Sed tamen non est imaginandū, quòd tonitruum diuidat corpora mediante sono, sed diuidit mediāte spiritu, idest exhalatione segregata a nube, quæ incidens alicui cornori, plerunque diuidit illud, sed non exurit, quia non est ita subtilis, & incensa, sicut fulmen. Ipsum vero fulmen diuidit mediante motu exhalationis: exurit autem & colorat propter ignitionem. Deinde recapitular ea quę dicta sunt: dicens quòd de tonitruo, & coruscatione, & Ecnephia, iterum de typhonibus, & incensione, & fulminibus, dictum est quid sit vnumquodque eorum ſm substantiam, quia sunt exhalatio sicca. Sed differentia eorū est ſm magis & minus subtile: & ſm alia accidentia consequentia.

spiritus erat, multus secedebat simul, qua efflabat, & ferebatur sursum ignitus, vt videretur flāma ferri, & inuadere domos.

e Semp.n. oportet putare asse qui fulminibus spūs, & pcedere: sed non videntur, quia sine colore sunt, ꝓp quod & quę debet percutere mouentur prius, quàm pcutiant, tanquam pri⁹ incidente principio spiritus.

f Et tonitrua aūt diuidunt, nō sono, sed quia simul segregaſ, ꝙ plagā fecit, & sonum, spirit⁹: quia si percusserit, diuidit: exurit autē nō. De tonitruo quidē igitur, & coruscatione, & Ecnephia, adhuc aūt de incēdētib⁹, & Typhonibus, & fulminibus dictū est, & quid quidem oīa, & q̄ differentia oīum ipsorum.

LECTIO III.

a DE halo aūt & de Iride, & quid vtraque, & ꝓp quam causam fit, dicamus, & de Pareliis, & virgis: etenim hæc oīa fiunt ꝓp easdē causas inuicē: primo aūt oportet accipere passiones, & accidētia circa vnūquodq; ipsorū.

b Ipsius qdēigit halo apparet sepe circul⁹ tot⁹, & fit circa solē & lunā & circa splēdētia astrorū. Adhuc aūt minus nocte q̄ die, & meridie q̄ sero: diluculo aūt minus, & circa occasum.

c Iridis aūt nunquā fit circulus, nec maior semicirculo, de cisio, & occumbente quidem, & oriente minoris quidē circuli, maxima autem portio, eleuato autem magis, circuli quidē maioris: minor aūt portio.

f Et post autumnale qdē equinoctium in breuioribus diebus omni hora fit diei, in æstiuis autem non fit circa meridiem.

g Neq; duabus plures, virides fiunt simul. Harumaūt tricolor qdē vtraq;. & colores eosdē, & equales sm numerū inuicē hūt, obscuriores aūt eius, q̄ extra, & ecōtrario positos sm positionē, q̄ qdē.n. intra, primā hēt peripheriā, q̄ maxima, puniceā, q̄ aūt exteri⁹, minimā qdē, ꝓpinquissime aūt ad hanc & alias ꝓportionabiliter: sunt autē colores hi quos solos quidē fere non facere possunt pictores: quosdam .n. ipsi miscent. Puniceus aūt & viridis & alurgos, nō fit mist⁹, Iris aūt hos habet colores, qui autem inter puniceum & viridem apparet, sępe xancos.

h Parelii aūt, & virgæ fiunt ex latere semp & neq; desup neq; ad terrā neq; ex opposito, neq; etiā in nocte, sed semp circa Solē. Adhuc aūt dum ascēdit, aut descēdit semp. sm plurima aūt ad Occidētē, in medio aūt cæli raro, vt in Bosphoro aliqn accidit: p totam.n. diem simul oriētes duo parelii permanserunt vsque ad occasum. Que quidē igitur circa vnūquodque ipsorum accidunt, hęc sunt.

i Causa aūt oīum horum eadē: oīa.n. hæc refractio sunt. Differunt autem modis & a quibus, & quomodo accidit fieri refractionem ad solem, aut ad aliud aliquid fulgidorum.

k Et per diem quidem iris fit, nocte aūt a luna, vt quidam antiqui putabant, non fiebat: hoc aūt patiebatur pp raritatem: latebat n. ipsos, fit tn: raro aūt fit. Causa aūt, & ꝙ in tenebris

LECTIO III.

a POstquam Philosophus determinauit de his, quæ generantur ex exhalatione eleuata a terra per motum & alterationem, consequenter intendit determinare de his, quæ fiunt per refractionem luminis ab exhalatione humida constante superius. Et circa hoc duo facit. Primo, ponit intentionem suam & dicit, quòd cum superius determinatum sit de his, quæ fiunt ex exhalatione humida per motum, & alterationem, consequenter dicendū est de his, quæ fiūt per refractionem lumnis ab eodem vapore humido, consistentijs. Et circa hoc considerandum est quid sit vnumquodque eorum, & propter quā causam fiunt, quia unumquodque eorum fit propter eandem causam. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur intentum, & circa hoc duo facit. Primo determinat in genere de accidentibus & causis Halo, & Iridis, & quorundam aliorum, quæ fiunt per refractionem luminis. Secundo, determinat de causa, & principio illorū magis in speciali: ibi, {Quòd quidem igitur visus.} Prima iterum diuidit in duas partes. primo enumerat accidentia circa Halo, & Iridem. secundo determinat de causis dictarū apparētiarū ibi, {Causa autem horū.} Circa primum duo facit. primo determinat de accidentibus Halo. secundo de accidētibus Iridis: ibi, {Iridis autem nunquam.} Primo ergo dicit, quòd Halo fæpius apparet secundum circulum perfectum: dicit autem sæpe, quia quandoq; propter interruptionem caliginis, a qua fit refractio, circulus interrumpitur: fit etiam Halo circa solem & lunam, & circa astra multum luminis habentia. Adhuc non minus apparet de nocte circa lunam & stellas, quàm de die circa solem: immo magis apparet de nocte quàm de die, quia in die lumen solis obscurat apparentiam eius. Et indifferenter fit in meridie, & in sero: sed in mane & circa occasum minus fit. Vocat autem hic Philosophus occasum, non illud tempus vespertinum, quod communiter sero dicitur, alias sibi contradiceret dicendo, quòd Halo fit in sero, & non fit circa occasum, sed vocat occasum declinationem solis a meridie, quæ est ante illud tempus vespertinum, & post meridiem. Et non fit Halo circa occasum, quia tunc propter moram solis, calor est feruentior, & dissipat eius apparentiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit accidentia circa alias apparentias, & circa hoc duo facit. primo ostendit accidentia circa Iridem. secundo accidentia circa Virgas, & Parelios: ibi. {Parelij autē.} Circa primum tria facit. primo ostendit accidentia Iridis, quantum ad figurationem. secundo ostendit accidentia quantum ad temp⁹ apparitionis: ibi, {Et post autumnale.} tertio quantū ad colores. & numerū: ibi, {Neque duabus plures.} Dicit ergo primo, quòd Iris nunquam apparet secundum circulum perfectum, neque apparet in maiori portione circuli decisi per diametrum, sed sole oriente, aut occidente apparet sub figura semicirculi completa, quę est maior portio circuli, sub qua possit apparere.

Tractatus secundi, libri tertii, de Halo, & Iride, Pareliis, Virgis, in generali. Cap. III.

DE corona autem, & arcu quid utrunque sit, & quā ob causam fiant, & de Parelios, & Virgis, & cæteris, quæ accidunt, dicamus. Hæc enim omnia ab iisdē inter se causis oriūtur: primum uero affectiones, et quæ eorū unicuique accidunt, sumere oportet.

Coronæ igitur integer sæpe circulus apparet, et circa solem, & lunam, astraque splendida oritur, ac nihil minus nocte quàm die, in meridie, quàm in occasu, rarius tamen matutino tempore & in occasum.

Arcus uero nunquam existit circulus, nec maior sectio, quàm semicirculus, & occidente, atque oriente minimi quidem circuli, sed maximus ambitus, magis autem sublato, circuli quidem maioris, sed minor ambitus.

Et post autumni quidem æquinoctium, diebus breuioribus omni diei hora exoriūr, æstiuis uero diebus, per meridiem non fit.

Nec plures duobus simul arcus oriuntur, quorum quamuis uterque tricolor sit, eodemque colorum genere, ac pari numero inter se congruāt, obscuriores tamen sunt in exteriori, atque ordine contrario positi. Inter enim primum ambitum, qui maximus est, puniceum habet: exterior uero minimum, qui illi proximus est, & reliquos proportione respōdentes. Atque hi colores fere sunt, quos solos pictores exprimere non ualent. Nonnullos enim ij solent temperare, puniceus autem, viridis & purpureus, temperatione non fiunt, quibus quidem coloribus arcus præditus est, & qui medius inter puniceum & viridem est, is pleruque flauus apparet.

Parelia autem & virgæ ad latus semper gignuntur, non supra, nec terram uersus, nec e regione, nec noctu quidem, sed semper circa Solem. Præterea aut ascendente, aut descendente, ad occasum frequenter, mediū cœli tenente, raro. Id quod in Bosphoro aliquando accidit. Duo enim Parelia coorta, per totum diem usque ad occasum durauerunt. Et hæc quidem sunt, quæ in eorum unoquoque eueniunt.

Horum autem omnium eadem causa est: reflexio enim omnia sunt. Modis autem differunt, & bis, a quibus, & prout ad Solem, aut aliud quid splendidum reflexionem fieri contingit.

Ac interdiu quidem arcus oritur, noctu uero a Luna, ueteres putarunt, non extitisse. Quod eis accidit propter raritatem; eos enim latuit. Fit nanque, tametsi raro. Cuius rei causa est, quòd colores in tenebris

Ille tn circulus est minor q̄ circulus quem facit in meridie. Cū autem sol eleuatur supra orizontem, apparet minor pars semicirculi: circulus tamen quem tunc facit, est maior quàm ille quem faciebat oriente, vel occidente Sole. Deinde, cum dicit.

f ¶ Enumerat accidentia Iridis quātum ad tēpus apparitionis & dicit, ꝙ post æquinoctium autumnale existentibus diebus breuioribus, iris potest apparere in qualibet hora diei, quia tunc sol non multū eleuatur super orizontem, sed in æstate sole existente circa tropicum non fit in meridie. Et hoc maxime in regionibus, in quib⁹ sol multum accedit ad zenith capitum, quia tūc basis pyramidis, sub qua videtur iris, aut directe iacet supra terram, aut modica portio eius est per eam. Et tunc ad videndam apparentiam Iridis, opportet quòd homo iacet quasi resupinus in terra, & oculus nō esset eleuatus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quot sint Irides secundū numerum, & accidētia eius, quantum ad colores & dicit de primo, ꝙ aliquando videntur duæ Irides, sed plures duabus nō apparent, nisi raro, quarum altera continet alteram, & vtraque earū habet tres colores principales, eosdem quidem secundum speciem, & æquales secundū numerum, sed eius, quę est extra & continet aliam, colores sunt obscuriores & min⁹ apparentes, quàm illius quæ est intra, & continetur. Et isti colores ſm situm sunt positi modo contrario, quia iris interior & quæ continetur, habet in maiori periferia. i. circumferētia, colorem puniceum: in media aūt viridē, & i minori alurgū. i. subalbū. Sed maior exterior habet in minori circulo puniceū, & alios proportionabiliter .s. in medio viridem, & in supremo alurgum. Et hi colores, quos dicimus esse in iride, sunt tales, ꝙ eos non possunt facere pictores. Ipsi.n. faciunt colores per admistionē aliorum colorum, sed isti tres colores, quos habet iris, non fiūt per aliquam commistionem. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat de accidentibus circa Virgas, & Parelios & dicit, ꝙ Parelij, & Virgæ appꝛet tantum circa Solem, & ideo nō fiunt nocte. Sole existente sub nostro hemisperio. Et quando contingit eos apparere, tunc solum apparet ex latere Solis. s. ex parte Septentrionis, vel Meridiei, & non apparent supra So

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subtus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparent Parelij Sole ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētem, sed raro apparent ipso existente in Meridie, quia tunc Sol propter nimium calorem dissoluit materiā. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qđ est mare diuidens Asiam ab Europa, quòd ibi apparuerunt duo Parelii ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totā diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit.

i ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quòd causa & principium omnium p̄dictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractio: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō.n. istę impressiones sunt formaliter refractio, quia iris formaliter est quędā figura &c. sed sunt refractio causaliter, quia oia causantur ex refractiōe aliqua, sed differenter fiunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud astrorum fulgidorū. Sed qualis sit refractio, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequēter ostēdit Philosoph⁹, licet text⁹ nostri cō muniter hoc nō habeant. Dicit ergo, ꝙ radii uisuales, refranguntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qđ impedit illuminationē secundū directum. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q̄ est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directum, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit.

k ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quòd hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerat alia accidentia Iridis: sed est huc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quòd Iris de die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida

sibi

Universidad de Deusto Biblioteca

sibi opposita. Sed de nocte, dixerũt quidam antiquorum, ipsam non apparere per refractionem luminis, quia in nocte raro fit, propter quod latebat ipsos. Sunt autem tres causæ, propter quas raro apparet de nocte. Prima est, quia colores obscurantur de nocte propter obscuritatem noctis. Secunda causa est, quia iris non potest apparere, neque fieri de nocte, nisi solum in vno die naturali mensis. Tertia est, quia iris non fit de nocte nisi luna existẽte plena in oriente, & in occidente nube opposita existente densa. Et illa raro simul cõtingunt. Signum autem raræ apparitionis eius dicit esse, q͂a in quinquaginta annis non percepit eã, nisi bis fieri. Deinde cum dicit.

l ¶ Postquam Philosophus determinauit de causis prædictorũ in generali; determinat de eis magis in speciali, & diuidit in partes duas. in prima præmittit quasdam suppositiones necessarias ad ꝓpositum. secundo declarat intentum: ibi, {Primo autem de figura.} Circa primũ ergo dicit, ꝙ oportet supponerẽ aliqua, & primo, ꝙ radius visualis procedens ab oculo refrangitur ab aliquo prohibẽte eorum directam alterationem propter grossitiẽ, sicut ab aqua & aere ingrossato propter humiditatem & frigiditatem, & vniuersaliter ab omnibus corporibus grossis, habentibus planam & lenem superficiem, propter quã vniformiter recipiũtur, & refranguntur ad aliquod corpus lucidum. Secundo, supponere oportet, ꝙ corpora specularia, a quibus fit refractio, in quib⁹ apparet species visibilis, sunt duplicia: quædam sunt in quibus apparet figura & color obiecti determinate, quædã autem sunt in quibus apparent colores, non autem figura determinata, sicut sunt illa quæ sunt valde parua, & non possunt diuidi in partes quæ comprehendantur a visu: quare relinquitur, ꝙ in talibus solus color apparebit. Tertio, supponẽdum est ꝙ in corporibus specularibus aliquando apparet color clarus, quando. s. speculum est purum, & mundum, non habens aliquẽ colorem extraneum, & medium similiter est purum, & visus est fortis. i. bene dispositus. Aliquando autem color corporis clari apparet obscurus, propter defectum alicuius istorũ triũ. De his autem demonstratum est in libro de sensu, & sensato, vel in lib. de sensu. i. in perspectiua communi: nunc autem istis suppositis dicendum est de aliis. Intelligendum est autem circa primam supppositionem, ꝙ visio non fit extra mittendo, sed intus accipiendo, idest radij visuales, per quos videntur res ab extra, non procedunt ab oculo ad obiectum, sed ab obiecto ad oculum. Et idest radij visuales refranguntur ab speculo ad visum: non autẽ

F ad solem, vel aliud obiectum, quia non refranguntur ad id a quo procedunt. Sed Aristoteles loquitur hic secundum communem opinionem perspectiuorum sui temporis, qui habebãt contrariam opinionem dictis. Nec refert ad propositum quodcumque istorum dicatur, quia eodem modo accidunt omnia circa halo, & iridẽ, quocunque istorum posito. Ad maiorem autem claritatem dictorum, & dicendorum, notanda sunt duo. Primum est, ꝙ ad quamlibet refractionem tria concurrunt de necessitate. Primum est obiectũ, quod imprimit similitudinem suam in speculum, puta, lumen solis, & hoc habet rationem refracti. Speculum quod determinat actionẽ obiecti, & recipit similitudinẽ eius, q͂d habet rationem refrangentis. Et visus qui habet rationem eius, ad quod fit refractio. Secundo notandum est, quòd radius visualis est triplex, scilicet rectus, qui per medium vniforme libere procedit a corpore lucido ad visum. Secundo, reflexus, qui propter densitatem alicuius medij non potest vlterius transire, sed reflectitur, & reuertitur ad corpus luminosum, a quo procedit, sicut accidit de radijs solaribus, qui reflectuntur a terra sursum versus solẽ, sicut visum est supra. Tertio est radius refractus, qui propter occursum alicui⁹ medij, non quidem impeditur totaliter vlterius procedere, immo procedit vsque ad visum, sed non recte, quia recedit a perpendiculari. Aristoteles tamen indifferenter vtitur istis nominibus, cũ dicit ꝙ visus refrãgitur ad aliq͂d corpus lucidũ. Deinde cum dicit.

latent colores, & alia multa oportet coincidere, & oĩa hæc in die vna mensis: in plenilunio .n. fieri necesse, si debeat fore, & tũc, aut oriẽte, aut occũbẽte. Propter qđ q̃dẽ in annis quinquaginta, bis cõperimus solũ.

l Quod quidẽ igĩ visus refrangit, sicut ab aqua, sic & ab aere, & oĩbus habentibus superficiẽ planam, ex his quæ circa visum ostensa sunt, oportet accipere fidẽ. Et q̃a speculorũ in quibusdam quidẽ & figuræ apparent: in q̃busdã aũt colores solũ. Talia aũt sunt quæcũq; parua speculorum, & nullã sensibilẽ habent diuisionẽ. In his.n. figurã quidẽ impossibile apparere: videt enim esse diuisibilis: oĩs.n. figura simul videtur figura esse, & diuisionẽ hr̃e: q̃m aũt apparere aliquid necessariũ: hãc aũt impossibile, relinquitur colorẽ apparere solum. Color aũt aliquando quidem clarus videtur: clarorum autem aliquãdo ꝑꝑ misceri ei, qui speculi, aut ꝑꝑ debilitatem visus, aut quia medium coloratum, alterius coloris efficit phãtasiam. Sic aũt de his nobis speculatũ in demõstratiuis circa sensus. Propter hoc quidẽ dicam⁹, his aũt q̃uo existunt, vtamur ipsis.

lateant, quodque alia multa concurrere oporteat, eaque omnia una mensis die. Nam plenilunio fiat, si existere debet, necesse est, idque occidente, aut oriente Luna. Quare in annis supra quinquaginta, bis tantum in eam incidimus.

G *Porro ea quæ de aspectu demonstrantur, fidem faciunt, aspectum, ut ab aqua, sic etiam ab aere, & ab omnibus ijs, quæ summam partem leuem habent, reflecti, atque etiam, quamobrem nonnullis in speculis non solum colores, uerum etiam figuræ appareant, in nonnullis tantummodo colores. Talia autem sunt, quæcunque parua sint, & nullam ad sensum capiant diuisionem. In his enim fieri non potest, ut figura appareat, quandoquidem diuidua esse uidebitur.* H *Omnis nanque figura, simul figura esse, & omni ex parte diuidi posse uidetur. Quoniam autem aliquid appareat necesse est, figura uero non potest, colorem solum apparere relinquitur. Color autem splendidorum, interdum quidem splendidus apparet, nonnunquam uero, aut quod speculi colori admisceatur, aut ob aspectus imbecillitatem, diuersi coloris faciem exhibet. Sed hæc in his, quæ de sensu demonstrantur, contemplati sumus, ideo nonnulla nunc tradimus, nõnullis, ut iã cõstitutis, utemur.* I

LECTIO IIIJ.

a PRimo autem de figura halo dicamus, & quare circulus fit, & quare circa Solem, aut Lunam. Similiter autem & de aliis astris: eadem enim in omnibus congruet ratio.

Tractatus secundi, libri tertij, in quo determinat in speciali de halo. Cap. II.

PRimum uero de Corona dicamus, & cur orbis fiat, & quamobrem circa Solem, aut Lunam, eodemque modo, & circa aliorum syderum aliquod: eadem enim in omnibus congruit ratio.

LECTIO IIII.

K PRemissis suppositionibus necessarijs ad declarationẽ tam dictorum q̃ dicendorum, consequenter prosequitur de Halo, Iride, & reliquis, & primo determinat de halo: secũdo de Iride: ibi, {Iris aũt.} Et tertio de Parelijs, & Virgis: ibi, {Easdem autẽ dictis.} Circa primũ duo facit. Primo assignat causam generationis, & modum. Secundo reddit causam cuiusdam accidentis halo: ibi, {Sæpius autem.} prima iterum in tres. Primo ostendit modum generationis halo. Secundo ostendit causam figuræ eius: ibi, {Vndique autem.} Tertio ostendit causam coloris illius: ibi, {Oportet autẽ.} Quãtum ad primũ igitur, primo præmittit intentionẽ suã & dicit, ꝙ primo dicẽdũ est de halo, & de figura eius in speciali, quare. s. fit circularis figuræ, & vtrum fiat circa Solem, & Lunam, & similiter circa alia astra, & non ex opposito, vel ex latere alicuius, q͂a eadem est ratio de omnibus. Secundo ibi, a

b ¶ Quia

b ¶ Quia halo apparet ex refractione visus, consistente vapore, vel aere, ideo philosophus declarat, quomodo se habeat vapor huiusmodi, a quo fit refractio. Et dicit quòd refractio visus in apparitionibus halo, fit a vapore, vel aere, idest ab aere vaporoso, ingrossato a frigido in nubem tenuem, paruarum & regulariũ partiũ. Et hoc manifestat ꝑ signum: quia si ille vapor, in quo apparet halo, ingrossetur, tunc est signum pluuię. Si autem distrahatur, & disgreget, tunc est signum venti. Si vero euanescat, & exterminetur, tũc est signum serenitatis. Probat autem primum, quia talis ingrossatio vaporis ostendit continuam ĩspissationem nubis, quam tandem necessarium est permutari in aquam. Et propter hoc huiusmodi nubes continue fiũt nigriores, quoadusq; finaliter dispareat halo. Secundum vero, manifestatur: quia illa distractio nõ potest fieri, nisi a vento, qui iam incipit flare. In signum cuius, quando distrahitur halo, ventus incipit manifeste apparere ex illa parte, in qua icepit illa distractio, ex quo possumus etiam concludere, quòd vẽtus prius flabat, & distrahebat halo, sed nondũ erat nobis præsens, & manifestus, vel prius flabat in alijs partibus, sed nondum erat p̄sens illi parti, in qua fit halo. Marcesacta autẽ siue euanescens, est signum serenitatis: quia non distrahitur nisi a calido disgregante vaporẽ nubis, & sic aer vel vapor propter tale calidum, non potest cõdensari in nubem, ex quo fit serenitas. Vnde relinquitur, quòd halo fiat in nube tenui, & densata a frigido, vt dictum est. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quomodo & qualiter se habente nube, secundum positionem ad astrum fulgidũ, fiat refractio, & dicit ꝙ visus refrãgitur a caligine existẽte inter ipsum, & Solem, vel Lunam, & propter hoc non apparet ex opposito, sicut iris, quæ apparet in nube opposita Soli, vel Lunæ visu existente in medio, nec etiam apparet ex lateribus, sicut virgæ, & parelij. Ad cuius intelligentiam considerandum est, quòd in apparitione halo, inter visum, & astrum, mediat nubes tenuis, a qua fit refractio, ita quòd astrum videtur per ipsũ, propter quod etiam videtur in eadem superficie cum ipsa; quia quando aliquod corpus remotum videtur per aliquod corpus A medium distans a visu, tunc obiectum videtur esse simul cum medio, quia visus propter distantiam improportionatam sibi, non dijudicat remotionem vnius ab altero. Et propter eandem causam corpus sphæricum a remotis visum, semper apparet planæ superficiei, quia visus propter improportionatam distantiam, sicut dictũ est, non dijudicat distantiam, neque figuram, & maximum circulum eius. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quæ sit figura halo, & dicit quòd nube sic se habente, vt dictum est, necesse est quòd talis refractio fiat secundum circulum, & ideo necesse est halo esse circulum, si nubes sit continua, & regularis, vel partem circuli, si nubes sit discontinua, & irregularis. Quod quidem facile est probare, si supponamus secũdum veritatem ꝙ refrangatur obiectũ, non visus. Nam visibile ꝓducit radios suos pyramidaliter, cuius pyramidis basis ẽ in ipso obiecto: conus vero pyramidis terminatur ad visum, si radii sint recti, vel si sint refracti, conus est in puncto refractionis, licet sit magis obtusus. In fine autem pyramidis semper apparet figura similis obiecto, sicut experientia testatur, tum etiam, quia omne agens naturaliter imprimit suam similitudinem in passum, secundum esse perfectum, nisi impediatur. Cum igitur astrum sit circularis figuræ, eius similitudo impressa tum in caligine, tum etiam in oculo, erit figuræ circularis. Sed Aristotel. hic non accipit astrum in alterando refrangi, sed visum, sicut dictum ẽ prius, non quidem secundum radiũ perpendicularem, sed secundum radios declinantes a perpendiculari. Assumptum vero sic probat per rationem mathematicalem. Radii, qui æqualiter distant a perpendiculari, & refranguntur ad angulos æquales, facientes. s. angulos æquales in puncto refractionis, faciunt figurã circularẽ: sed radii, quibus uidetur halo, æqualiter distantia perpẽdiculari: & refrãguntur in æquali distantia ad perpendicularẽ: ad angulos æquales: ergo faciunt circulum. Maior est manifesta, quia astrum æqualiter agit, & illuminat partes existentes inter extremos radios refractos: quia æqualiter distant. Minorem vero probat in terminis cõmunibus, hoc modo. Sit. A. visus, qui refrangitur. B. autem sit astrum, ad quod fit

b Fit quidem igitur refractio uisus consistente aere, & uapore in nubem, si regularis & paruarum partiũ consistens extiterit. Propter quod & signũ, consistentia quidẽ aquæ est: tamen distractiões, & marcedines, hæ quidẽ serenitatis, distractiões aũt spiritus. Siquidem.n. neq; marcescat, neq; distrahat, sed permittatur ꝓcedere propria natura: aquæ signũ uerisimiliter est. Jnsinuat.n. iam fieri talem consistentiam, ex qua continuitatem accipiente inspissatione, necessariũ in aquam uenire: propter quod & nigræ fiũt colore hæ maxime aliis. Cum autẽ detrahitur, spiritus signũ diuisio autẽ a spiritu facta, est iam quidẽ ente, nondum autẽ præsente: signũ aũt huius, quia hinc fit uẽtus, vndecunq; principalis facta fuerit distractio. Marcesacta autem, serenitatis: si enim non poneretur æqualiter, sic aer: vt obtineret interceptum calidum, neque ueniret inspissationem aquosam, palã quòd sic uapor segregatus est ab exhalatione sicca & ignea: hoc autem pulchri temporis signum. Quomodo quidem igitur sic se habente aere fit refractio: dictum est.

c Refrangitur a consistente caligine circa Solem, aut Lunam uisus: propter quod non ex opposito, sicut iris apparet.

d Vndique autẽ similiter refractio necesse circulũ esse aut circuli partẽ: ab eodem enim signo ad idem signum æquales frangentur super circuli lineã semper. Sit enim a signo in quo A. ad B. fracta quæ A. G. B. & quæ A.Z.B. & quæ A.D.B. æquales autẽ hæ A.G.A.Z.A.D. adinuicem: & quæ A. D. B. inuicem, puta. G. B. Z. B. D. B. & protrahatur. A. C. B. quare trigoni: æquales etenim super

Reflectitur igitur aspectus, aere & uapore in nubem concreto, si tamen æquabilis, & minutis partibus concreuerit. Ideo & concretio aquã prænunciat. Cum dissipatur quidem, aut emarcescit, marcor serenum, dissipatio uero uentum declarat. Nam si nec emarcescat, nec distrahatur, sed B *suam ipsius recipere naturam permittatur, signum aquæ merito est. Talem enim fieri concretionem iam indicat, ex qua continenter densata ad aquam uenire necesse sit. Quam etiam ob causam, cæterarum maxime omnium nigro colore existunt. Cum autem distracta fuerit, uenti est indicium. Siquidem distractio a uento orta est, qui iam quidem incæpit, nondum tamen adest. Cuius rei signum est, quod unde præcipua dissipatio fit, inde uentus ortum habet, sed cum* C *emarcescit, serenitatis. Si enim aer non ita sese habeat, ut interceptum calorem uincere non ualeat, nec item in aqueam concretionem densari, perspicuum est, uaporem a sicca & ignea exhalatione nondum esse secretum, quod quidem serenitatis causa est. Quonam igitur modo aere affecto reflexio fiat, dictum est.*

D *A caligine autem circa Solem & Lunam coacta, aspectus reflectitur. Itaque non e regione, ut arcus, apparet.*

Ac cum omni ex parte æquæ reflectatur, necesse est, circulum esse, aut circuli partem. Ab eodem enim puncto in idem punctum, æquales lineæ in orbis linea semper flectentur. Sint enim a puncto A. ad B. inflexæ lineæ A.C.B. A.f.B. & A.D.B. Sintq; A.C. A.f. A.D. inter se æquales, et quæ E *etiam sunt ad B. ductæ inter se, atque A.E.B. iungatur, profecto triangula æqualia erunt, & similia utpote in æquali. A.E.B. Ex angulis, uero ad lineam. A.E.B.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſit refractio ſecundum antiquos, & protrahatur linea perpendicularis ab. A. in. B. per medium caliginis refrangentis viſum in puncto. C. & ſignentur tria pũcta æquediſtantia ab. C. in periferia, ſiue circunferentia nubis: ſcilicet. G. D. Z. in quibus franguntur radij luminoſi ad lineam perpendicularem, & concurrunt in puncto. A. tunc ibi intelliguntur tres trianguli maiores, ſcilicet. A. B. G. A. B. D. & A. B. Z. qui ſunt æquales, vt poteſt practicari p propoſitiões mathematicas, & maxime per quartã primi Euclidis, quę dicit quòd duorũ triangulorũ, quorum duo latera vnius ſunt æqualia duobus lateribus alterius, & duo anguli duobus angulis, toti æqualem. A. C. B. ducãtur autẽ catheti ad. C. ex angulis. A. G. quidẽ. G. E. A. Z. autem. Z. E. A. D. autẽ. D. E. æquales itaq; hæ: i æqualibus autẽ angulis & ĩ vno plano omnes, ad rectum. n. omnes ei quę. A. C. B. & ad vnum ſignum. E. copulantur. Circulus .n. igitur erit deſcripta: centrũ autẽ. E. eſt igitur. B. quidem ſol A. autẽ viſus, quæ autẽ circa G. Z. D. periferia nubes a qua refrangitur viſus ad ſolem.

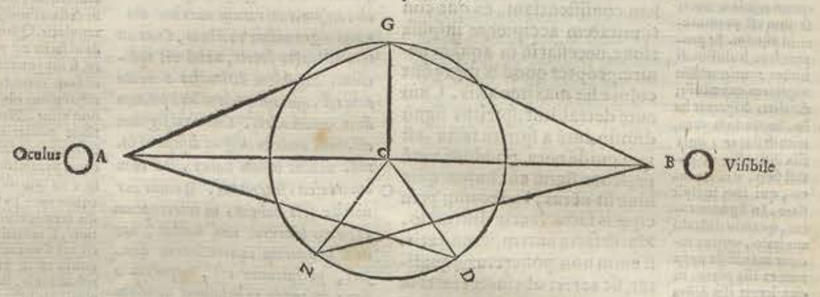

e ¶ Determinat de colore halo, & dicit quòd ĩ nube clara, & ſubtili, quæ incipit conuerti in aquam, & dicitur nubes rorida in qua apparet halo, ſunt quædam parũ guttulæ indiuiſibiles ſecundum ſenſum, quæ ſunt parua ſpecula, in quibus apparet tantum color corporis obiecti non figura, ex quo in illis ſimul ſumptis apparet color miſtꝰ ex lumine ſtellæ, & colore nubis, a qua fit refractio, & hoc ideo, qa nubes non eſt ſpeculum purum. Nã ſi eſſet ſpeculum purũ, non admiſtum alteri colori, pure repreſentaret colorem obiecti. Et quia color albus eſt propinquior lumini ipſius ſtellæ, ideo in illa parte halo, quæ plus obtinet de lumine, ſcilicet in medio, apparet color albus, ſed in parte remotiori ſcilicet in circunferentia, apparet maior nigredo, tum propter minus lumen ibi exiſtens, tum etiam propter maiorem albedinem alterius partis: quia oppoſita iuxta ſe poſita maiora videntur. Eſt autem maius lumen in medio, quia radij luminoſi ſuper illam partem cadunt perpendiculariter verſus terram, quo quidem modo habent cauſare maius lumen. Deinde cum dicit.

e Oportet autẽ intelligere cõtinua ſpecula: ſed propter paruitatem vnumquodq; quidẽ inuiſibile: quod autẽ ex omnibus vnum eſſe videtur: propter deinceps: apparet autem quod quidem album circulo Sol: cõtinuo vnoquoque apparẽs ſpeculorum, & nullam habens ſenſibilem diuiſionem: verſus autem terrã magis: quia tranquillus eſt: ſpiritu enim exiſtẽte nõ eſt ſtatio manifeſta. Iuxta hæc aũt habita nigra periferia, pp illius albedinẽ, eſt viſa nigrior.

f Sępius autẽ fit halo circa Lunã: quia Sol calidior exiſtẽs, citius diſſoluit cõſiſtentiã aeris. Circa cętera autẽ aſtra fiunt qdem pp eaſdẽ cauſas, nõ ſignifi catiue autẽ ſimiliter: quia paruas penitus inſinuant conſiſtentias: & nondum fœcundas.

F trianguli erunt æquales. Ducantur igitur tres lineæ perpendiculares ſuper lineam. A. B. ad punctum. C. ab illis tribus pũctis G. D. Z. in periferia nubis ſignatis, tunc conſtituuntur tres pyramidi triangulj, ſcilicet. A. G. C. A. D. C. & A. Z. C. & iſti trianguli etiam ſunt æquales, ſicut probari poteſt per eandem quartam, & p octauam primi Euclidis. Sed iſtæ tres lineæ ducuntur directe ex diuerſis partibus in eundem punctum, & ſunt plures, quàm duæ: igit talis punctus eſt centrum circuli, & linea taugẽs extremitates illarũ linearum erit circulus, vt dicit vigeſimatertia propoſitio tertii Euclidis. Et iſta magis patebunt in ſequenti figura. Deinde cum dicit.

perpendiculares ducantur, ab angulo quidem. C. linea. C. E. ab angulo. F. linea. F. E. ab angulo uero. D. linea. D. E. Æquales autem hæ inter ſe ſunt, quandoquidem in æqualibus triangulis habentur, omneſq; in uno ſunt plano, ſiquidem omnes lineæ A. E. B. ad rectos angulos, et uno in puncto ſe iũgunt. Quæ ergo deſcribetur, circulus erit, cuius centrum eſt. E. Sit uero B. Sol. A. aſpectus, ambitus circa C. F. D. nubes a qua aſpectus ad Solem reflectitur.

H *Specula autem continuata concipere animo oportet, ſed quorũ ſingula per ſeſe ob paruitatem cerni non queant. Quod uero ex omnibus fit, unum eſſe uidetur, propterea quòd alia aliis deinceps conſequantur. Videtur autem id quidem quod album eſt, Sol in quoque ſpeculorum in orbem continenter apparens, nullamque ſenſilem habens diuiſionem. Proxumus huic ambitus niger eſt, qui etiã ob illius candorem nigrior uidetur.*

I *Ac uerſus terram magis, quòd a uẽto liberior ſit is locus, quippe flãte uẽto flatus euidens eſſe non poteſt.*

Coronæ autẽ circa Lunam ſæpius fiunt, propterea quòd Sol, calidior cũ ſit, aeris concretiones diſſoluat. Circa aſtra uero iſdem quidem de cauſis fiunt: quoniam tamen concretiones omnino exiguas, & nondum fœcundas indicent, non æque portendunt.

K gat humorem conſiſtentem in nube, q̃ Luna, quæ habet minorem virtutem calefaciendi. Sed circa alia aſtra apparet idẽ halo propter eaſdem cauſas, vel propter cauſas proportionabiles dictis, ſed tamẽ non eodem modo ſignificat: quia circa Lunam, vel Solem ẽ ſignum pluuiæ, vel vẽti, aut ſerenitatis, ſed circa alia aſtra eſt ſignum tenuis, & debilis caliginis, nõ habentis fœcunditatẽ. Conſiderandum eſt autem, quòd halo fit etiam circa lucernas de nocte tẽpore hyemali, & tunc lumen lucernæ habet rationem obiecti refracti, aer circunſtans humidus, & ingroſſatus a frigore, eſt qua ſi ſpeculum, oculus vero eſt id, ad quod fit refractio. Apparet etiam tempore magni caloris circa oculum, & circa lumina propter humiditatem exiſtentem in oculo, maxime quando homo ſurgit a ſomno, & fricat oculos, tunc enim euaporare facit humorem exiſtentem in oculo extrinſecus. Apparet autem & videtur eſſe prope circa lumen: quia propter paruam diſtantiam lumen alterat totum medium, vſque ad oculum, & ideo viſus totum continuũ iudicat vnum cum lumine. Quare autem appareat circularis figure, cum tamen flamma ſit figuræ ouallis, & oblongę, ad perſpectiuam communem pertinet.

LECTIO

LECTIO V.

1 Poſtquàm philoſophus determinauit de halo ĩ ſpeciali, determinat nunc de Iride etiam in ſpeciali: & circa hoc duo facit: primo, præmittit intentionẽ ſuam, & dicit quòd dictum eſt prius, quòd Iris eſt quædam refractio ſcilicet cauſaliter, vt dictum eſt, ſed qualis ſit refractio, & propter quam cauſam, & quomodo fiant ſingula accidentia circa Iridẽ, dicimus nũc. Secundo, ibi.

b ¶ Proſequitur intentionem ſuam, & circa hoc tria facit. Primo, oſtendit cauſam, & modum generationis colorum in Iride. Secundo, determinat de ea, quantũ ad figuram: & conſequẽtia figuram eius: ibi. {Quòd autem, neque circulũ.} Tertio determinat de tẽpore & modo apparitionis eius: ibi {Quoniam i minoribus.} Prima iterum diuiditur in duas partes: i prima determinat d generatione colorũ principalium: in ſecunda de generatione colorũ minus principalium: ibi, {Xanthos autem.} Circa primũ tria facit: primo determinat de generatione colorũ Iridis in generali. Secũdo de generatiõe primi coloris in ſpeciali: ibi, {Quod quidem igitur iris.} Tertio, de generatione aliorum colorũ: ibi, {Quia autẽ color.} Circa primum iterũ duo facit: primo, ponit quandam ſuppoſitionem neceſſariã ad propoſitum: ſecũdo, concludit modũ generationis colorũ iridis: ibi, {Quoniã autem & manifeſte} Dicit ergo primo, q̃ radius viſualis natus eſt refrangi ab omni corpore plano, & terminato ſicut sũt aer, & aqua. Quòd autẽ refrangatur ab aere patet quatuor ſignis. Primum eſt quia Antiphonti propter debilitatẽ ſui viſus accidit quòd ſemper videbat ſimilem ſuę faciei in aere ipſo aſpiciendo propter refractionem ſuæ facieĩ aere: ſignum eſt igitur, q̃ refractio fiat ĩ aere. Intelligendum eſt autẽ circa iſtud primum ſignum, q̃ Ariſt. hic loquitur ſecundum opinionem antiquorum mathematicorum vt dictum eſt ſupra, ſed ſecundũ veritatem illa eſt cauſa paſſionis accidentis circa Antiphontẽ,

LECTIO V.

2 Ris autem quidem eſt refractio, dictum eſt prius qualis autem refractio, & quomodo & per quã cauſam, ſingula fiunt accidentiũ circa ipſam, dicamus nũc.

b Refractus quidem igitur viſus ab omnibus videtur planis: horum autẽ eſt aer. & aqua. Fit autẽ ab aere quidem, cum factus fuerit conſiſtens. Propter viſus autẽ debilitatem ſæpe, & ſine ĩſpiſſatione facit refractionem: qualis aliqñ accidit cuidã paſſio, debiliter, & nõ acute videnti: ſemper .n. idolũ videbatur pręcedere ambulantem ipſum ex oppoſito reſpiciens ad ipſum. Hoc autem patiebatur, quia viſus refrangebatur ad ipſum: ſic. n. debilis erat & tenuis valde ab ĩfirmitate, vt ſpeculũ fieret & propinquus aer: & nõ poſſet penetrare: ſicut qui longe: & ſpiſſus. Propter qđ & nauium ſummitates retractæ vniuerſaliter in mari: & maiores magnitudines omnium: cũ Euri flauerint: & quæ in caliginibus, velut & Sol, & aſtra, orientia, & occumbentia, magis, q̃ in medio cæli exiſtentia. Ab aqua autẽ maxime refrangitur: & ab incipiente fieri magis adhuc, q̃ ab aere. Quamlibet. n. partium, ex quibus fit conſtantibus roratio, ſpeculum neceſſarium eſſe magis, caligine.

c Quoniam autem & manifeſtum eſt. & dictum eſt prius, q̃ in talibus ſpeculis color tantũ apparet, figura autem immanifeſta, neceſſarium, cum incipiat pluere, & iam quidem conſiſtat in rorationes qui in nubibus aer, nondũ tamen pluat. ſi ex oppoſito fuerit Sol. aut aliquid aliud ſic fulgidũ, vt & fiat ſpeculũ nubes & refractionem fieri ad fulgidum ex oppoſito, fieriq; emphaſim coloris, nõ figuræ ĩ vnoquoq; ſpeculorũ exiſtẽte paruo: & idiuiſibili. Ea autẽ, q̃ ex omnib' ipſis cõtinuatę

Tractatus ſecundi, libri tertii, in quo ſpecialiter determinatur de Iride.

Cap. III.

Rcum autem reflexionem quidem eſſe, antea dictum eſt. Quæ uero reflexio, & quemadmodum, quamue ob cauſam, quæque illi accidant, nunc dicamus.

Aſpectus igitur ab omnibus leuibus uidetur reflecti. In eorum autem numero aer eſt & aqua, & ab aere quidem reflectitur, cum concreſcere eum contigerit. Sed tamen & ob aſpectus imbecillitatem etiam abſque concretione eum reflectit, qualis nonnun quam affectio cuidam accidit, qui re miſſe, non acriter cernebat. Eius enim imago e regione ipſum aſpiciẽs, ambulanti ei præire ſemper uidebatur: quod ei accidebat, propterea q̃ aſpectus ad ipſum reflecteretur. Nã præ ægritudine adeo imbecillus omnino erat, ut propior aer, perinde ac qui proculdenſusque eſſet, ſpeculum fieret, nec eiuſmodi aerem poſſet repellere. Quocirca & promontoria in mari reuulſa, & Euro ſpirante maiora omnia uidentur. Ea item, quæ per caliginem cernuntur, ut Sol & aſtra cum oriuntur, & occidunt magis quàm cæli medium tenentia. Ab aqua autem maxime reflectitur, & ab ea etiã magis, quæ fieri incipit, quàm ab aere. Quæque enim partium, ex quibus concretis gutta oritur, magis, quàm nebula ſpeculum ſit, neceſſe eſt.

Quoniam autem perſpicuum eſt, anteaq; etiam dictum eſt, in eiuſmodi ſpeculis colorem ſolum apparere, figuram uero non apparere, neceſſe ẽ, cum pluere incipit, iamq; aer, qui in nubibus ineſt, in guttas concreſcit, nõdum tamen pluit, ſi Sol aut aliud quid ſplendidum e regione fuerit, ita ut nubes ſpeculum euadat, ac reflexio ad id ſplẽdidum, quod e regione eſt, fiat, colorem, non figuram apparere. Cum autem quodque eorum ſpeculorũ exiguum ſit, et aſpectũ effugiat, magnitudinis uero, quæ ex omnibus illis exiſtit, continuatio uideatur, continuata

dum generationis colorum iridis in generali, & dicit quòd ſicut dictum eſt prius, ſi fuerit nubes rorida, ideſt habens paruas guttulas ſemilucidas ad modum roris, ſicut accidit, tum

Universidad de Deusto
Biblioteca

incipit pluere, antequam pluat, vel etiam cum desinit, & talis nubes posita fuerit ex opposito Solis, vel alterius astri fulgidi, ita vt fiat speculum refrangens visum ad oppositum, scilicet ad astrum, tunc fiunt colores iridis in tali speculo. Sed quia illæ paruæ guttulæ nubis sunt specula parua, & indiuisibilia secundum sensum, ideo in illis apparet color tãtum, non autem figura obiecti. Quia autem sunt continuatę adinuicem, ideo in illis apparet color cõtinuus, non interruptus. Sed ista reuerbe ratio colorum solum cõtingit, quando nubes & astrum, ponuntur ex opposito, & visus noster est in medio ipsorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit in speciali modum generationis coloris punicei, qui est primus inter principales colores iridis, & circa hoc tria facit, primo præmittit quasdam suppositiones necessarias ad propositum: secũdo ostẽdit causã coloris punicei; ibi, ¶ Propter qđ iridis; tertio ponit modos generationis talis coloris, declarando ipsum per quædam signa ibi, Appareat itaque iris. Ponit ergo primo tres suppositiões, quarũ prima ẽ, quòd iris ẽ refractio, idest apparitio ex refractione causata, & quia causatur ex refractione a nube opposita, ideo semper fit ex opposito ad astrum: halo autem fit circa ipsum, conueniunt tamen in hoc quòd utrunq; fit ex quadã refractione. Secũdum tamen qđ supponit est quędam differentia inter halo & iridẽ: quia in halo non est illa varietas colorum quæ est in iride. Iterum in iride est refractio a longe, & a nigro, sed halo fit de prope, & ab aere albiori secundum naturam. Tertia suppositio est, quòd fulgidum, seu lucidum visum in nigro, vel per nigrum, apparet puniceum. In signũ cuius, ignis lignorũ viridium habet flammam rubeam, quia magna multitudo fumi, qui est niger, miscetur tali igni lucido. Sol etiam visus per caliginem, vel fumum, apparet puniceus idest subrubeus, tendens ad albedinem. Sciendum est autem, quòd quando aer, vel aliud perspicuum est in propria natura purum, & non aliquo colore coloratum, tunc habet solum rationem medii, per quod videtur obiectum, non autem habet rationem obiecti. Quando autem est impurum, & coloratum aliquo colore, tunc habet rationem medii: & obiecti, & ex colore vtriusque, scilicet medii & obiecti, componitur vnum obiectum complectum visus, ex hoc quando lucidum, vel obiectum, transit per fumum vel caliginem, vel aliud nigrum, tunc ex vtroque componitur tertius color, qui dicitur puniceus, & hic tanto magis accedit ad album, quãto magis in tali mistione dominatur lucidum, & ita similiter de nigro. Et huius signum euidens potest esse, quòd radius solaris transiens per amphoram vini nigri, videtur puniceus, secundum modum prædictum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit causam coloris punicei i Iride, dicens, quòd prima refractio, idest primus color ex refractione causatus, apparet propter refractionem luminis solis a guttis paruis, quę sũt in nube nigra, & aquosa: quia fulgidũ visum in nigro apparet puniceum, quàm sit. Sic autem non est de halo. Non est autem tanta diuersitas colorum i halo, sicut in iride: quia nubes in qua videtur halo, non ẽ tantæ permanentiæ circa Solem, sicut nubes, in qua apparet Iris: quia nubes circa Solem, vel conuertitur in pluuiam, vel cito dissoluitur: propter calorem Solis, sed nubes existens in opposito solis, facit aliquam moram, saltem per totum tempus, in quo generatur aqua ex nube. Quod si esset in nube, in qua generatur halo, tunc vtique halo appareret coloratus, sicut Iris. Et eadem etiam causa, qa Iris fit ex opposito, non fit sub figura circuli completi, sed est figura eius parua: qa non est maior semicirculo diuisa p quasdam virgas, quæ apparent in medio prædictorum colorum. Et si talis caligo aliter poneretur circa solem, esset maioris figuræ Iris. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat modum generationis coloris punicei per quędam signa. Et primum per quod demonstratur quòd Iris fiat per refractionem ad aerem grossum & caliginosum est, quia in hyeme circa lucernas de nocte apparet circulus habens colorem puniceum Iridis, quod fit propter refractionem luminis lucernę ad aerem circunstantem, qui est ingrossatus a frigido, vel etiam est terminatus per admistionem fumi egredientis a lucerna, & ita est nigrefactus a fumo: hoc autem fit maxime fiantibus ventis australibus: quia tunc aer est magis ingrossatus propter humorem, quem secum adducunt venti australes. Et hoc maxime accidit his, qui habent oculos debilitatos propter nimiam humiditatem: tum quia aer etiam tunc magis ingrossatur propter humorem euaporantem ab oculis, tum quia visus facile refrangitur ab aere grosso propter debilitatem, supposito secundum antiquos, quòd visus sit qui refragatur: sicut supradictum est. Sed tamen possumus dicere quòd huius ratio est, quia visus debilis non potest operari circa obiectum forte, cuiusmodi est lumen, propter debilitatem, sicut accidit noctuæ, quæ propter debilitatem visus nõ potest aspicere lumẽ solis. Et ideo propter infirmitatem, quæ quasi velut oculum intuetur lumen lucernæ sub quadã caligine, & videtur ei lumen etiam magis obscurum, quàm sit. Assignat autem duas rationes, quare lumẽ lucernæ non facit colorem puniceum in sua Iride, sicut lumẽ Solis. Prima est, quia visus debiliter alterat a lumine lucernę debili existente, & ideo lumen non apparet ita album, sicut appareret in alteratione forti. Secunda autem est, quia speculum, in quo lumen videt scilicet aer circunstans, est nigrum propter fumum lucernæ, & propter hoc ostendit colorem Solis nõ puniceum, sed purpureum: qui magis accedit ad nigrũ, quàm puniceus. Secundum signum est, quia in aqua maris sursum eleuata a remis nautarum, apparent tales colores, propter refractionem luminis ad aerẽ ingrossatum propter frigiditatem, & humiditatem aquæ maris, & terminatum etiã, & aliquo modo denigratum ab vmbra, quam faciunt latera nauis, & propter hoc tales colores sunt fimuliores coloribus Iridis lucernæ, quàm Iridis cælestis: quia talis Iris non habet colorem puniceum, sed purpureum. Refractio autem in tali Iride fit a guttis paruis, & continuis, quæ eleuantur a remis. Tertium signum est, quia quando aliquis est in aliquo loco, qui ex vna parte est tenebrosus, & ex alia scilicet ex opposita parte irradiatur a Sole, & rorat, idest distillat humorem aqueum, siue manu, siue ore, siue alio instrumento, subtili stillatione, tunc apparent similes colores Iridis, propter refractionem luminis ad talem aquam stillantem, & nigram apparentem propter vmbram: hoc autem manifeste videtur in hominibus velociter loquentibus: ab ore enim eorum, dum loquuntur, sæpe egreditur quidam humor aqueus, rotundus, & inflatus, in quo apparent colores Iridis, si homo fuerit versus Solem. Pueri etiam quibusdam instrumentis vitreis ori suo appositis, emittunt tales inflationes rotundas & in modum vesicarum, in quibus apparent colores Iridis. Hoc etiã apparet in aqua, dum percutitur, & in sapone, quando lotrices ipsum manibus liquefaciunt, & in multis aliis, a quibus eleuantur huiusmodi inflationes rotundæ & in eis apparent colores Iridis. Signum est ergo qp Iris cælestis generetur per refractionem luminis, a nube rorida: quia etiam prædicta Iris causat p refractionẽ ab aqua rorida. Deide cũ dicit.

magnitudinis, visa, necesse continuam magnitudinem eiusdẽ apparere coloris, vnumquodque enim speculorum eundem reddit colorem continue. Quare, quoniam hęc contingit accidere, cum habeat hoc modo Sol & nubes, & nos simus in in termedio ipsorum, erit propter refractionem emphasis quę dã, quinimmo & videtur nũc, & nõ aliter habẽtib' facta iris.

d Quod quidem igitur iris sit refractio visus ad solem manifestum, propter quod & ex opposito semper fit: halo autem circa ipsum, quàmuis ambo refractio, sed hoc quidem colorum varietate differt, hic quidem ab aqua, & nigro fit refractio, & de longe, hoc autem de prope, & ab aere albiore secundum naturam. Apparet autem fulgidum per nigrum, aut in nigro puniceum. Differt enim nihil a puniceo, videtur autẽ maxime didorum lignorum ignem quo modo rubeam habeat flãmam propterea quòd fumo multo mistus est ignis fulgidus existens, & albus, & per caliginem fumũ, sol apparet puniceus.

e Propter quod Iridis quidem refractio, quę prima, talem videtur habere colorem: a guttis enim paruis fit refractio: quæ autem ipsius halo, non. De aliis autẽ coloribus posterius dicemus. Adhuc autẽ circa ipsum quidem solẽ non fit mora talis consistentiæ: sed aut pluit, aut dissoluitur: ex opposito autem in intermedio generationis aq̃ fit quoddam tempus. Quoniã siquidem fieret, esset vtique colorata halo, sicut iris, nunc aũt tota non fiunt talem habentia emphasim: neque circulo: parua autem, & secundum partem quę vocantur virgæ.

f Quoniam si cõstaret talis caligo, qualis fiet vtique ab aqua aut aliquo alio nigro, sicut dicimus, Apparet vtique iris tota, *magnitudo eiusdem coloris appareat necesse est. Vnumquodque enim speculum ei, quod cohærct, suum ipsius colorem impartitur. Quoniam igitur hæc possunt euenire, cum Sol & nubes hoc modo se habuerint, nosque inter ea positi fuerimus, ob reflexionem aliquid apparebit. Atqui, & tum, & non aliter his habentibus arcus existere cernitur.*

Perspicuum igitur est, arcum aspectus reflexionem Solẽ uersus esse. Quocirca & Sole aduerso semper oritur. Corona autem circa ipsum, & quanquam utrunque reflexio est, arcus tamen colorum uaricatae differt. Hæc enim quidem reflexio ab aqua & nigro, & e longinquo efficitur, illa uero e propinquo. & ab aere, qui natura est, candidiori. Quod autem splendidum est in nigro, aut per nigrum (nihil enim interest) puniceum apparet. Quod in igne ex lignis uiridibus accenso intueri licet, quem admodum rubram flammam habeat, propterea quod ignis, qui splendidus est & candidus, multo fumo admistus sit. Quin etiam Sol per caliginem & fumum puniceus apparet.

Quapropter arcus reflexio prima talem habere uidetur colorem, ut pote ab exiguis guttulis facta reflexione, Coronæ autem reflexio minime. De aliis uero coloribus postea dicemus. Præterea circa ipsum Solẽ nulla eiusmodi concretionis fit mora, sed aut pluit, aut dissoluitur. Cum autem est in contrariis locis, dum aqua gignitur, aliquod tempus intercedit. Id uero nisi accideret, Coronæ, quem admodum & arcus, colore tinctæ apparerent. Nunc autem integra qui dem nulla, nec in orbem eo modo apparent, sed exigua quædam & per partes, quæ uirgæ nominantur.

Nam si eiusmodi nebula, qualis aquæ, aut alterius cuiuspiam nigri, ut diximus, esse solet, cogeretur, Iris profecto integra, ut q̃ circa lucernas

sicut quæ circa lucernas. Circa has. n. secũdum plurima australibus, existentibus, iris fit hyeme. Maxime autẽ manifesta fit humidos habentibus oculos: horũ. n. visus cito propter debilitatẽ refrangitur. Fit autem & ab humiditate aeris: & ab euaporatione a flãma desluente & mista: tunc. n. fit speculum: & propter nigredinẽ. Fumosa. n. euaporatio, illa lucernæ autem lumen non albũ, sed purpureũ apparet, circulo & iriale puniceũ autem non est: est enim visus quia paucus, qui refrangit, & nigrum speculum. Quæ aũt a remis sursũ lata ex mari iris, positione quidem eodẽ fit modo ei, quæ in cælo, colore autẽ simílior ei, quæ circa lucernas: non. n. puniceum, sed purpureũ habens videtur colorẽ. Refractio autem a paruissimis quidẽ continuis autẽ fit guttis: hę autem aqua segregata sunt penitus. Fit autẽ & si quis subtilib' rorationibus roret in aliquem talem locum, qui positione ad Solem versus sit: & hac quidem illustret, hac autẽ vmbra sit: in tali enim, si quis intus roret statim extra supermutãtur radii: & faciunt vmbrã apparere iridem. Modus autẽ, & coloratio similis, & causa eadem ei quę a remis: manu enim ꝓ remo vtitur rorans.

LECTIO VI.

Voniam autẽ color talis, simul palam erit & de aliorum colorum phantasia ex his. Oportet. n. intelligentes, sicut dictum est, & supponentes, primo quidem quia fulgidum in nigro, aut per nigrum colorem facit puniceum: secundo autem quia visus protensus debilior fit: & minor: tertio quia nigrum respectu albi velut negatio est.

Olorem autem talem esse, aliique etiam colores quales appareant, ex his simul erit perspicuum. Oportet enim quemadmodum dictum est, animo concepisse atque posuisse, primum quidem, id quod splendidum est, in nigro, aut per nigrum, colore puniceo apparere. Dein, aspectum longius extentum languescere, & imminui: tertio, nigrorem, quasi negationem esse: ob aspectus enim

LECTIO VI.

Ostquam philosophus ostẽdit causã & modum generationis coloris punicei, consequenter assignat causam, & modũ generationis alioꝝ, & circa hoc duo facit, primo assignat causam colorum principalium: secundo cuiusdam alterius coloris minus principalis: ibi, ¶ Xanthos autem. ¶ Circa primum duo facit, primo præmittit quasdam suppositiões necessarias ad propositum. Secũdo, ex talibus suppositionibus concludit propositum: ibi, ¶ Qui quidem igitur. ¶ Circa primum igitur dicit, qp postquam dictum est de vno colore, simul ẽt ex dicendis manifestum erit de aliis. Sed oportet prius supponere quædam, & primo, quòd sicut dictũ est, lucidum, siue fulgidum apparens in nigro per refractionem, siue per nigrũ, tanquam per mediũ, facit apparitionẽ coloris punicei, maxime si alteratio fulgidi sit fortis. Secundo supponendum est qp visus de longe videt obiectum, debilius, & minus videt, quam videns de prope. Et huius ratio est, quia omne agens naturale debilius agit in multum distans, quam in propinquum, & ex consequenti visibile debilius alterat visum a remotis, quam de propinquo, conuenienti scilicet propinquitate. Tertia suppositio est, quòd nigrum in genere colorum est velut priuatio, respectu albi præsertim: contraria enim reducuntur ad priuatiua, & semper alterum contrariorum habet rationem habitus & perfectioris respectu alterius: alterum vero rationem priuationis, & imperfecti respectu primi, sicut declaratur decimo metaphysicæ. Ex quo sequitur, qp illud quod videt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

visu existente debili, & deficiente, apparet nigrum, quia sicut se habet album ad nigrum, ita se habet visio albi ad visionem nigri, & visus comprehendens vnum ad visum comprehendentem reliquum. Igitur si vnum est velut priuatio, reliquum etiã erit tale. Quarta suppositio, quæ est magis propinqua p. 3[illegible] to est, quia omnia quæ videntur a longe, apparent nigriora, quam si viderentur de prope. Cuius causa est secundum machematicos, quia visus non pertingit ad illa, aut debiliter pertingit. Sed secundum veritatem causa est, quia visibilia a remotis, minus mouet, quam de propinquo, sicut dictum est in secũda suppositione, ex qua quasi corelarie concluditur ista. Dicit tamen Aristoteles ꝙ de his diligentius considerandum est in libris de sensu, & sensato, & in perspectiuis, quia illorum est propriũ facere considerationem de istis. Propter causam prædictã igitur, ea quæ videntur de longe, apparent nigriora, minora, & planiora. Causa primi dicta est: sed causa secundi est quia, sicut supradictum ẽ, visibile emittit radios ad visum, quasi pyramidaliter, & basis pyramidis est in ipso visibili: conus autem qui est ille angulus acutus pyramidis, terminatur ad visum. Quanto autẽ magis obiectum distat a visu, tanto magis pyramis protrahitur, & fit longior, & facit minorem angulum in oculo, & ex consequenti videtur minor. Causa autem tertii est, quia visus a remotis non potest percipere modicam superemineti am, vel concauitatem, propter debilem alterationem, ex quo omnia extra apparent planæ figuræ. Et nubes, vise, per refractionem in aqua, tanquã in quodam speculo, nigriores videntur, quam vitæ in seipsis. Quod est signum, ꝙ ea quæ videntur per refractionem videntur nigriora: quia sẽ licet debilius immutant visum. Addit autem quòd nihil differt, quantum ad præsens propositum, dicere quòd visibile immutat visum in visione, quod verum est, aut dicere quòd visus permutat visibile, sicut dicebant mathematici antiqui: quia vtroque modo accidit idem, quod dictum est. Quinta suppositio est, quòd nubes, quanto fuerit ꝑ

In deficiendo. n. visum apparet nigrum. Propter quod quæ lõge omnia nigriora apparent: ꝑterea ꝙ non pertingit visus. Considerentur quidem igitur hæc ex his, quę circa sensus accidunt: illorum enim proprii de his sermones. Nunc autem quantum necesse de ipsis dicamus. Apparent igitur propter hanc causam, & quæ longe, nigriora, & minora, & planiora, & quæ in speculis, & nubes nigriores, aspicientibus in aquam, quàm in ipsas nubes: & hæc valde rationabiliter: propter refractionem. n. pauca visu aspiciuntur. Differt autẽ nihil quod videtur pmutari, aut visum: vtroq;. n. modo erit idẽ. Adhuc autem oportet nõ latere & hęc: accidit. n. cum fuerit nubes prope solem, in ipsa qui dem respicienti nihil apparere coloratã: sed esse albã. in aquã autẽ eandem hanc intuenti, colorem habere aliquem: eundẽ eorum, qui iridis. Palam igitur ꝙ visus sicut & nigrum, factus propter debilitatem nigrius facit apparere: & albius minus album: & adducit ad nigrum.

b Qui quidem igitur fortior ĩ puniceum colorem pmutauit: habitus autem in viridem: qui autem adhuc debilior in alurgum.

c Quoniam autem ꝙ plus, nõ iam apparet, sed in tribus: sicut & aliorum plurima, & horum habuit finem. Aliorum autem insensibilis permutatio.

d Propter qđ, & Iris tricolor apparet: vtraq; quidem: oppositę autem. Prima quidem igitur exteriorem puniceũ habet: a maxima enim periferia plurimus incidit visus ad Solem, maxime autem quæ extra. Habita autem & tertia proportionabiliter: quare. si quæ de colorum phãtasia dicta sunt bene, necesse tricolorem esse ipsam: & his coloribus colorari solum.

defectum, nigra res apparet. Ideo longinqua, nigriora omnia uidentur, quod aspectus ad ea non perducatur: & hæc quidem ex his, quæ sensibus accidunt, considerentur, quum ea quæ de his dicuntur, illorum propria sint. Nunc uero, quoad necesse fuerit, de eis dicamus. Hac igitur de causa, & quæ remota sunt, & quæ in speculis uidentur, atriora, & minora, & leuiora apparent: & in aquam aspicientibus nubes atriores uidentur, quàm si in eas inspiciatur, id quę admodum insigniter: nam exre percussu, aspectu exiguo spectantur. nihil uero interest utrum id, quod cernitur, an aspectus mutetur: utroque enim modo idem futurum est. Ad hæc ne illud quidem ignorare debemus euenire, cum nube Soli propior fuerit, in eam quidem inspicienti, nullo colore infectam uideri, sed esse candidam: in aqua uero eam ipsam intuenti, aliquem arcus colorem habere. Perspicuum igitur est, aspectum fractum, quemadmodum efficit, ut id, quod atrum est, propter imbecillitatem atrius appareat: ita etiam, quod candidum est, minus eũ didum, efficere, atque ad nigrum ad ducere.

Validior igitur aspectus puniceum in colorem transit, proximus in viridem, is qui adhuc imbecillior est, in purpureum.

Vltra hos autem nullus præterea color uidetur. Sed ut maxima rerum aliarum pars, ita hi ternario numero terminantur. Cæterorum uero mutatio sub sensum non cadit.

Quocirca, & arcus tricolor apparet, uterque iane, sed situ contrario. Ac primus quidem extimum ambitũ puniceum habet, quod e maximo ambitu (maximus autem extimus est) aspectus in Solem plurimum incidat: is autem qui sequitur, & tertius, proportione respondent. Quare si ea, quæ de apparentibus coloribus diximus, probe dicta sunt, & tricolor & bis solis coloribus arcus sit, necesse ẽ.

pinquior solis, tanto minus est colorata colore Iridis, sed apparet alba: quia tunc magis recipit lumen, sed visa in aqua per refractionem apparet nigrior propter distantiam, & ideo tunc videtur habere aliquem colorem Iridis. Ex quibus omnibus vltimate conclusum, & declaratum esse quòd alba visa per refractionem, tum propter maiorem distantiam obiecti, tum quia radij refracti sunt debiliores, quam directi, videtur minus alba, & quasi tendẽtia ad nigredinem, quia debilitatio radii facit apparere minus colorem album. Deinde cum dicit.

a ¶ Assignat rationem numeri colorũ Iridis. & dicit, quòd numerus colorũ Iridis stacum habet in tribus, & non procedit vltra, sicut in pluribus aliis naturalibꝫ terminus est in tribus: vtpatet primo cæli. Permutatio autem, si qua alia fit in aliis partibus nubis, est insensibilis, & nõ facit apparere aliam colorem pręter istos. Ratio autem, quare sunt tantum tres colores in Iride, est quia tot sunt ibi colores, quot sunt loca in nube, a quibus fit diuersa refractio. Sed illa sunt tantum tria, vt iam declaratum est, scilicet supremus, medius, & infimus: a quibus diuersimode refrangitur lumen. Deinde cum dicit:

d ¶ Ostendit ordinem & positionem colorum in Iride. Et dicit, ꝙ quandoq; apparent duæ Irides, & vtraque habet prædictos colores, licet e contrario positos: quia interior & cõtenta, quæ est principalior, habet in maiori periferia colorẽ puniceũ, in media

in media viridem, in infima alurgum, idest cæruleũ. Sed exterior, propter maiorem propinquitatem ad Solem, vt dictum est, in minori periferia habet puniceum, in media viridem, & in suprema alurgum. Deinde [illegible]ticulariter quę dicta sunt, dicit quòd si, pro quia, ea, quæ prius supposita sunt de apparitione coloris, sunt bene dicta, necesse est in Iride apparere tres colores tantũ, & nubem colorari solum tribus coloribus, propter rationes, quæ dictæ sunt. Deinde, cum dicit.

e ¶ Determinat de causa apparitiõis cuiusdam coloris minus principalis, qui apparet aliquãdo inter puniceum, & viridem, & est propinquior albo, quàm puniceus. Dicitur autẽ Græce xancos, latine autem citrinus. Dicit ergo quòd xancos apparet interdũ in Iride, non quidẽ per refractionẽ, quia tunc essent plures colores principales, q̃tres, & etiam talis color tunc deberet apparere plus niger, q̃ albus, sed causatur ille color per iuxta positionem punici, & viridis, quia puniceũ positũ iuxta viride, album videtur. Contraria enim iuxta se inuicem posita videtur maiora, & manifestiora. Hoc autem probat philosophus per quatuor signa. Et primo, quia quando apparet Iris in nube spissa, & valde nigra, tunc colores videntur maxime puri. Et propter hoc xãcos apparet intẽsior, quod signũ est, quòd xancos fit per iuxta positionem punicei, & viridis. Et tunc ẽt xancos magis apparet, quàm puniceus ex eo quòd nubes in parte exteriori per circuitum nigra, propter iuxta positionẽ punicei, & nigri facit apparere puniceũ album, & ex consequenti xancos positus inter album, & viridem, magis apparet & puniceus magis occultatur. Secundum signum est, quia marcescente nube, idest euanescente, quia tunc rarefit, & perdit obscuritatem, & nigredinem, tunc puniceus fit albior, & mutatur in xancos, propter iuxta positionem albi & viridis. Tertium & maximum signum est, quia in iride facta a Luna in nocte, omnes colores apparent albiores, & maxime apparet xancos, quia tunc propter obscuritatem noctis additam nigredini nubis, colores nigri maxime videntur obscuri, & ideo per iuxta positionem nigri maioris, color puniceus, videtur albior, & citrinus, quia nigrum additum nigro, facit album iuxta positum apparere magis album, sicut ignis, vel lumen, additum lumini, facit ecõuerso nigrum iuxta positum apparere magis nigrum. Quartum signum est, quia textores texentes flores in pannis sericeis, vel alterius generis, diuersimode ponunt iuxta se colores, secundum quòd volunt causare apparentias diuersas in

A diuersis floribus, vel figuris, & hoc etiam obseruant pictores: nam aliam apparentiam habet color purpureus positus in lana vel sericobo, quàm positus in nigro, & melius apparet aurũ positũ in azurrino, quàm in albo, quod non esset, nisi colores iuxta positi aliis coloribus, magis appararent & variarent in apparentiis. Colores etiam aliter, & aliter positi ad lucernam, idest ad lumen, secundum experientiam variantur, propter diuersam iuxta positionem luminis: propter quod sæpe accidit, quod hominis decipiuntur circa colores, propter diuersam positionẽ colorum iuxta se inuicem. Deinde epilogat, dicens, quòd dictum est propter quid Iris habet tres colores principales: & quartũ minus principalẽ, & quare iste, vel quartus apparent inter prædictos colores. Deinde cũ dicit.

f ¶ Assignat causã quorumdam dictorum prius de Iride. Dictum est enim supra, quòd Irides sunt duæ tantum, quarũ vna est continens, altera contenta. Sed cõtinẽs, idest exterior, habet colores obscuriores, & modo contrario positos. Ratio primi est, quia reflexio Iridis superioris est remotior, tum a sole illuminante, tũ etiam ab oculo, sicut dictum est, ideo est debilior, & colores videtur obscuriores. Causa autem secundi, quia quanto magis reflexio est debilis, tanto color est nigrior, & econuerso. Sed maior circunferentia exterioris Iridis est remotior, & ex consequenti, reflexio est debilior, & iõ in ea est color alurgus, quia est magis obscurus. In secunda vero eiusdem Iridis, quæ est minus remota, est color viridis. In tertia adhuc minus remota, puniceus, sed in interiori maior periferia est propinquior, ideo in ea est color puniceus, in secunda, quæ est minus propinqua, est viridis, in tertia vero adhuc magis remota, est color alurgus. Quę omnia, satis manifesta sunt absque alia deductione in terminis communibus. Dicit autem, ꝙ vt in pluribus non apparent plures Irides duabus: quia ascendendo, & descendendo a medio nubis, propter nimiam elongationem, semper refractio debilitatur, ita ꝙ vltra tres colores refractio non pertingit ad visum nostrum, quia a remotiori semper fit debilior refractio. Sed ad maiorẽ euidentiam illorũ, quæ Aristoteles dixit de coloribus Iridis, oportet quædã considerare: primo quidẽ, vtrũ colores Iridis sint colores ſm rei veritatẽ, an tantũ ſm apparentiã. Secundo, in quo sint colores Iridis: sicut in subiecto. Tertio, vtrũ id quod cõtinetur inter minorẽ periferiã Iridis, & maiorẽ sit coloratũ, vel non. Quarto, vtrũ mediũ, quod interiacet duabus Iridibus, sit coloratum colore puniceo.

Flauus autem ideo apparet, quòd iuxta se posita colores appareant. Puniceus enim color iuxta uiridem albus uidetur. Id uero huius rei signum est, quòd maxime purus sincerusque arcus in nube nigerrima efficiatur. Tum enim contingit colorẽ puniceum magis flauum uideri. Flauus autem, qui in arcu est, color medius est inter puniceum & uiridem: ob nubis igitur circunstantis nigrorem, quicquid eius puniceum est, album uidetur, quandoquidem puniceus. si ad illa comparetur, albus est, & rursus euanescente proxime terrã arcu, cum puniceus dissoluitur. Nebula enim alba in id, quod uiride est incidens, in flauum mutatur. Maximum autem horum indicium arcus est, qui a Luna exoritur, qui prorsus albus apparet: quod euenit, quia & in nube atra & noctu apparet. Ergo ut ignis igni additus, sic quod nigrum est, iuxta nigrum positum, efficit, ut quod remisse album est, qualis est color puniceus, prorsus album appareat. Quin & in floribus affectio hæc perspicue cernitur. Nã in texturis & uariorum colorum operibus, alij iuxta alios positi colores, supra quàm dici queat, alii atque alii apparent, ueluti & purpureæ in albis nigrisq; lanis, præterea & in tali, aut tali splendore. Quocirca & qui uarijs filorum coloribus intexunt flores, in illis ad lucernam conficiendis sese frequenter allucinari aiunt, per imprudentiam alios pro aliis accipientis. Cur igitur tricolor arcus sit, his quę duntaxat coloribus appareat, dictum est.

Duplex autem apparet, & is qui complectitur, coloribus languidioribus est, & contrario modo dispositis eandem ob causam. Aspectu

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quinto: vtrum possibile sit aliquando tertiam apparere Iridē, & propter quam causam. Sexto, videndum est de causa cuiusdā Iridis quæ apparet, alio modo se habente nube ad eandem quam Aristoteles dixit, sicut videbitur. Et ad euidentiam primi quia colores Iridis causantur ex refractione luminis a corpore specularibus: primo videndum est: vtrum lumen in medio sit aliqua qualitas, an non. Secundo: vtrū lumen refractum in corpore speculari faciat in ipso, a quo refrangitur apparentiā alicuius coloris non existentis prius in eo secundum quòd huiusmodi, aut recipiat ab eo vel non.

causam. Lōgius autē protensus visus sicut quod lōgius uidet, & quod hoc eodē modo. Debilior igitur ab exteriori fit refractio: qa remotiori fit refractio: quare minor icidēs colores facit obscuriores apparere. Et cōtrario etiā, quia amplior a minori, & interiori periferia incidit ad Solē: ꝓpinquior. n. uisui

Primo ergo quærendum est: vtrum lumen sit in medio secundum esse reale, aut tantum secundum esse intentionale. Et videtur quòd tantum habeat esse intentionale, quia quod habet esse reale in alio, manet in ipso post absentiam generantis, sicut in simili, calidum & frigidum manent in eis, in quibus fiunt in absentia generantis. Sed amoto corpore luminoso, lumen non remanet in medio. ergo &c. Secundo: sensibile positum supra sensum secundum esse reale, nullam facit sensationem, sicut habetur in secūdo de anima: sed lumen in medio existens, vel in sensu, facit sensationem in actu. ergo non habet ibi esse reale.

Præt. Omnis forma realiter recepta in materia inferiorū, hēt contrarium: sed luminis in medio nihil est contrarium, ergo non est realiter receptum in medio. Maior probatur, quia in hoc differunt materia corporum superiorum & inferiorū, quia materia superiorum habet formam, quæ complet totum eius appetitum, & ideo non est susceptiua contrariorum: sed materia inferiorum recipit formam non complentem totum eius appetitum. ergo est susceptiua contrariorum, & forma recepta in ea realiter habet contrarium. Pro huius igitur intelligentia sciendum est, quòd lumen in medio habet esse intentionale, qa causat sensationem, sed non solum habet ibi esse intentionale, sed etiam habet esse reale, & naturale, licet tale esse reale debilius sit & minus permanens in medio, quàm in corpore luminoso. Et hoc multipliciter probari potest. Primo quia quæ habēt vnum receptiuum secundum naturam, habent etiam idem esse reale, & eundem modum essendi, sed lumen in corpore luminoso, & in medio illuminato ab eo, habet idem receptiuū scilicet perspicuum, quia lumen per se est actus diaphani, secundū quòd huiusmodi, ergo habet idem esse: ergo si in vno habet esse reale, & in reliquo, Maior probatur, quia ad vnitatē vnius per se relatiui, sequitur vnitas alterius, sed receptibile, & receptum dicuntur relatiue, ergo si susceptibile luminis est vnum, & lumen erit vnum, & habebit vnum esse. Confirmatur minor primi argumenti, quia diaphanum in corporibus inferioribus est eiusdem naturæ: differens solum secundum magis, & minus, sicut in simili in corporibus superioribus diaphanum in parte stellata, & in parte non stellata, est idem secundum naturam: differens secundum magis & minus densum.

Præt. secūdo: quorū est vna operatio prima, horū est una natura, & ex consequenti vnum esse: sed lucis in corpore luminoso, & in medio illuminato, est vna operatio prima: illuminare scilicet perspicuum: ergo, si lux in vno est qualitas realis, & in altero. Maior patet, quia operatio consequitur formam, sicut transmutatio materiam.

Præt. forma aliqua in eo hēt eē reale & naturale, in quo generatur ab agēte sm naturam, sm qp hmōi, per reductioné de potentia naturali ad actum: sed lumen est tale in medio. ergo hēt ibi esse reale. Maior est nota: & manifeste ostendit a priori aliquid habere esse reale. Minor vero probatur: quia lumen causatur ab agente naturali, scilicet a corpore lucido per reductionem medii de potentia naturali, qua erat lucidum in potentia ad esse lucidum in actu. Deinde, illud quod habet operationē realem & naturalem, secundum quòd huiusmodi, videtur habere etiam esse reale & naturale, quia vnumquodque operatur secundum quòd est, nono Metaphysicæ, & operatio consequitur esse. Sed lumen in medio habet operationem realem, & naturalem, sicut illuminare, calefacere, & huiusmodi, sicut sensus docet, & scientia de specnlis cōburentibus supponit. Quòd autem lumen in medio habeat debilius esse, quam in corpore lucido, satis manifestum est, quia medium, quod est perspicuum, est rarum, & lumen propter raritatem medii, facile penetrat, & non est multæ permanentiæ in eo. Sed in corpore illuminato est densitas, quæ corpus lucidum, & etiam lumen aliqualiter terminat, & propter densitatem talis corporis lumen in eo est maioris permanentiæ. Et in signum huius lumen existens in medio debilius operatur, ar q existens in corpore lucido, vel illuminato. Debilior autem operatio consequitur debilius esse, quia modus operandi cōsequitur modum essendi: Et propter hoc, si aliqs huiusmodi esse debilius vocet esse intētionale, coincidit secundū rem nobiscum, & nomine tantum differens est, de qua differentia non est curandum inquirentibus veritatem.

enim longius productus, quomodo id, quod longius distat, eodem, id quod hic est, cernit. A superiori igitur arcu imbecillior reflexio existit, quia remotiore ex loco efficiatur. Quare cū minor incidat, efficit, ut colores languidiores appareant. A e illi quidem ordine contrario, propterea quod a minori & interiori ambitu ad Solem copiosior incidat. Quæ enim aspectui

Ad primum autē in oppositum, dicendum est, q sensibile extra sensum habens esse firmū, quia excelenter mouet sensum, ideo positū supra sensum nō mouet sensum ad actū, sed magis ipsum corrumpit p̄ p̄ suam disproportionem ad sensum, quia sensus consistit in quadam medietate, vel armonia, sed tm sensibile receptum in medio, sub esse reali debiliori, quod proportionatur sensui, potest in ipso habere esse ēt intentionale, & mouere ipsum ad sensationem in actu. De sensibili autem primo modo, cuiusmodi est lumen in corpore lucido, loquebatur philosophus.

Ad secundū non est difficile illud soluere, quia est duplex generans: vnū, quod est principium transmutationis rei generatæ tantū, & non conseruationis ipsius esse, sicut domificator est causa factionis domus, aliud est generans, quod cum hoc est causa conseruationis rei generatæ, quemadmodum locus est causa rei locatæ per se. Effectus autem manet post absentiam generātis primo modo, non autem post absentiam generantis secundo modo. Eiusmodi est corpus lucidum.

Ad tertium dicendum, q cōtraria dicuntur dupliciter. Vno modo sumitur contrarietas proprie, pro repugnantia duarum formarum æqualiter, & maxime distantium sub eodē genere, sicut calidū, & frigidū distant, & per se contrariantur. Alio mō accipiuntur contraria prout extendunt se ad principia opposita, sicut forma, & priuatio, interdū dicuntur contraria. Et hoc modo intelligitur q̄ forma recepta in materia horū inferiorū habet contrarium, non autē primo modo. Sed hoc modo lumē habet contrarium, quia habet priuationem oppositam.

Secundo videndū est: vtrum lumen in eo corpore, a quo refrāgitur, sit principiū alicuius coloris non præexistentis. Et videtur q̄ non, quia si lumen refractum in eo, a quo refrāgitur esset per se principium alicuius coloris, sequeretur q̄ a quocunque fieret refractio, & in quocunque situ, semper causaret talem colorem sed hoc est falsum, vt ad sensum videtur, ergo lumen refractum, per se non est principium alicuius talis coloris.

In contrarium est, quia sensus docet q̄ lumen incidens corpori peruio spisso, colorato aliquo colore, puta rubeo, facit ea, a quibus refrangitur apparere per illud, colore vergente ad colorem illius, etiam ea quæ videntur in speculis viridibus, videtur sub lumine refracto consimilis coloris, sed tamen quomodo hoc fiat intelligendum est, q̄ color causatur ex præsentia luminis in perspicuo terminato per opacū, & secundum diuersām proportionē luminis ad opacū in perspicuo diuersificantur colores, quia ex multo lumine, & pauco opaco causatur color albus, & econuerso color niger, sed medii colores fiunt secundū proportiones medias, propinquiores quidem albo in plus habēdo de lumine, & minus de opaco, etiam propinquiores nigro causantur oppositio modo. Ex quibus patet, quòd appositio luminis ad opacum, vel e contra, secundum aliam, & aliam quātitatē, variat colores. Ex quo sequitur ad propositum, q̄ lumē generatum a corpore luminoso secundum rectum, incidens alicui corpori aspero, habenti aliquem colorem in actu, vel in virtute, ita q̄ a profundo eius refrangitur, si fuerit multum lumen illuminat tale corpus secundum partem cui incidit, fortius q̄ esset illuminatum ante, & mutat in ipso colorem præexistentem sensibiliter, secundum diuersam proportionem eius ad opacum: & per consequens facit ibi apparitionem alicuius coloris non præexistentis. Sed quando lumen refrangitur a prima superficie talis corporis propter lenitatem, ita quòd lumen non recipiatur in profundo, tunc generatur phantasia i. apparitio coloris, debilior tamē, quia in parte, in qua incidit lumen, fit fortior illuminatio corporis, a quo fit refractio luminis ad visum. Et propter huiusmodi fortificationem coloratur non tantum corpus, sed ēt lumen colore proprio corporis, vergente aliquantulum

aliquantulum ad clarum, propter adiunctionem luminis ipsius. Et secundum hunc modum corpus, a quo fit refractio, videtur alterius coloris, quam sit ordinarie. Si vero corpus cui incidit lumen, non habeat aliquem colorem proprium, sed solum naturā ꝓspicui, tunc nulla fiet phantasia coloris, propter defectū opacī.

Ad rationem autē in oppositum dicit, q̄ verum concludit, quando lumē in corpore a quo refrangitur, inuenit opacum actu, vel virtute. Sed hoc opacum non in uenit in omni eo, a quo refrangitur: & ideo non causat in omnibus talem apparētiam colorum, qa sine opaco non possunt fieri. Quare autem lumen faciat magis apparere colores, q̄ magnitudinem, vel figuram corporis, a quo refrangitur, partim patet ex dictis, & melius manifestabitur in sequentibus.

existens refrangitur a periferia propinquissima primæ iridi: propinquissime aūt in exteriori iride minima periferia. Quare habebit colorem puniceum: habita aūt tertia secundū ꝓportionem. Exterior iris in quo B. interior in quo A. Colores aūt in quibus C. punice', in quibus D. Viridis, in quib'

Quæritur tertio: vtrum colores Iridis habeant rationem veri coloris. Et primo arguitur q̄ non, quia quod causatur ex sola refractione luminis ad visum, non videtur verus color, sed apparens tantum: colores autem Iridis secundum Aristotelē causantur ex sola refractione. ergo non sunt veri colores.

Præterea. Si tales apparentiæ essent veri colores, deberent apparere in quocunque situ, sicut apparet de his, quæ colorantur secundum veritatem: sed sic non est de coloribus Iridis. ergo non sunt veri colores.

Præterea. Quod causatur ex debilitate visus, non est color secundum veritatem: sed colores Iridis causantur ex debilitate visus. ergo non sunt colores secundum veritatem.

Intelligendum igitur est, quòd colores Iridis habent essentiā veri coloris: debiliter tamen, & imperfecte, sicut lumen in medio, respectu luminis in corpore luminoso, quia quod est motiuum visus secundum se, hoc est color secundum veritatem, quia color secundum Philosophum secundo de anima est, quod est motiuum visus secundum se: sed colores Iridis sunt huiusmodi, sicut sensus iudicat, ergo sunt veri colores.

Secundo: quia veritas rei idem est, quòd essentia rei, differens solum secundum rationem sed colores Iridis habent essentiam, & formam coloris, licet secundum esse debile. ergo habent veritatem coloris. Minor probatur, quia sensus visus, qui hoc iudicat, non decipitur circa proprium sensibile.

Tertio, id quod visus iudicat se apprehendere per se primo, est color, sm veritatem, qui est obiectum visus, quia sensus proprius circa proprium & per se obiectum non decipitur: sed in visione Iridis visus iudicat se videre verum colorem. ergo &c.

Amplius. vbicunque sunt principia veri coloris, sm veritatē, ibi est forma, & essentia veri coloris, sm veritatem: sed in Iride actu concurrunt omnia principia coloris, secundum veritatem, ergo &c. Maior est nota, qa causa & effectus in actu, sunt simul in actu. secundo Physicorum. Minor probatur, quia principium veri coloris in actu est perspicuum aliquo modo terminatum in ratione materiæ. Et lumen ibi existens actu in ratione formæ, sed ista ambo sunt actu in Iride, sue in eo, in quo apparet Iris, quia perspicuum æqualiter est terminatum per opacum in ratione descendente sub nube, in qua generatur Iris: aliter nō haberet rationem speculi refrangentis: lumen vero a Sole, vel a Luna incidens illi, habet rationem formę. ergo sequitur, quòd cū in Iride sint actu omnia principia veri coloris, sint ibi veri colores, licet color ibi habeat esse debile, sicut dictum est, quia principia eius non sunt ita permanentia, sicut in corporibus mistis terminatis. in quibus principia coloris consequuntur principia intrinseca corporis mixti, & sunt ei intrinseca, consequuntur. n. ipsa miscibilia, quæ sunt permanentia actu, vel virtute, & per consequens & color ex ipsis causatus est permanens, & perfect⁹. Sed non est sic de coloribus Iridis, quia lumen ibi est extrinsecum, & solum incidit secundum determinatum situm ad visum & sm q̄ incidit diuersimode, causat diuersos colores, q̄ apparēt transferri p̄ motum ipsius visus, & tū sm veritatem transferunt, quia in alijs partibus rationis de nouo continue generantur.

Ad obiecta autem dicendum est, & ad primum quòd color potest causari ex refractione, vel ex concurrentibus ad refractionem luminis ad visum, sicut dictum est, sed non color secundus esse perfectum & fixum, propter variationem refractionis. Sed si staret corpus luminosum, & nubes in eadem distantia, & dispositione, Iris haberet esse permanens.

Ad secundum dicendum est, quòd assumptum verum est de coloribus habentibus esse firmum, & fixum in subiecto: non autem de coloribus apparentibus per refractionem, quæ non fit nisi ex oppositō, vel quasi ex opposito existente luminoso.

Ad tertium dico, quòd color qui totaliter causatur ex debilitate visus, non est verus color, quia tale est pura priuatio, sicut remotio luminis est priuatio. Sed falsum est, q̄ colores Iridis causentur totaliter ex debilitate visus, quia causantur primo ex lumine incidente rotationi. Est tamen verum, quòd debilitas visus, sicut & remotio luminis, facit ad hoc, q̄ colores appareant obscuriores.

propinquior est reflexio, ea ab ambitu, qui primo arcui propinquissimus est, efficitur: qui autem in exteriori arcu ambitus minimus est, is maxime propinquus est. Colore igitur puniceo ille erit, qui uero sequitur, & tertius proportione. Exterior arcus sit B. interior, qui primus est A. color puniceus C. Viridis D. purpureus E. Qui apparet flauus F. Tres

Quarto quæritur: vtrum colores Iridis sint subiectiue in partibus specularibus rotationis, et videtur quòd non: quia color videtur esse ibi, vbi visus iudicat ipsum esse, sed visus eum iudicat esse in nube, non in partibus rotationis, ergo &c.

Secundo, simile iudicium videtur esse de idolo apparente in speculo, & de colore Iridis, quia ambo apparent per refractionem, sed idolum apparens in speculo, non dicitur esse in eo, sed in corpore. ergo color Iridis non est in corporibus specularib⁹, sed in Sole, vel astro, ex quorum refractione apparet.

In oppositum est tamen, q̄ in illo sunt colores Iridis, sicut in subiecto, in quo concurrunt actu principia ipsorum, sicut in simili in eo sunt sapores, sicut in subiecto, in quo concurrūt principia saporis actu, sed principia coloris Iridis sunt perspicuum partium rotationis, aliquo modo terminatū per opacum, & lumen incidens ei, & refractum ab ipso, quę simul concurrunt in dictis partibus rotationis sub nube existentis. ergo colores sunt ibi, sicut in subiecto, & non sunt in ipsa nube nigra, licet appareant sm sensum ibi esse, quia visus propter nimiam distantiam eorum ab oculo, non percipit remotionem vnius ab altero. Qā enim aliquod corpus distans videtur per alterum, vel iuxta alterum, tunc apparet esse in eadem superficie cum ipso, & propter eandem causam omnia a remotis visā videntur plana, sicut dicebatur prius, sed nubes videntur q̄ Iridē, vel iuxta Iridē, & per consequens videtur in eadem superficie cum ipsa.

Ad primum dicitur, q̄ aliud est subiectum colorum iridis, & idolorum vniuersaliter apparentium ex refractione secundum veritatem, & aliud locus, in quo apparent esse secūdum sensum, quia colores Iridis sunt in partibus rotationis specularibus, sicut in subiecto, secundum veritatem, sed sunt in nube solum secundum apparentiam, quod concessum est.

Ad secundum dicitur, q̄ similitudo potest concedi, sed illud quod assumitur, quòd idolum non sit in superficie speculari, a qua fit refractio, sed sit in corpore obiecto, negandum est, quia species visibilis, vel figura visibilis illius, cuius est idolum, in qā fertur visus mediante specie, est in eo secundum esse fixum & permanens, sed tamen est in superficie speculi, a quo fit refractio secundum aliud esse, & est quodammodo in medio secundum lineam rectam: sic in proposito, lumen ex cuius refractione generatur Iris, secundum esse magis reale est in corpore luminoso, sed secundum aliud esse eius est in corpore illuminato, & in corpore a quo refrangitur, in quo per admissionem perspicui terminati, facit aliquem colorem ibi existentem.

Quinto quæritur: vtrum illud, quod continetur intra minorem periferiam Iridis, & id quod est supra maiorem, sit coloratum, vel non. Videtur quòd sic, quia vbi est eadem causa, ibi est idem effectus: sed causa coloris videtur esse eadem intra minorem, & supra minorem periferiam Iridis, sicut in illa parte, vbi apparet Iris. s. refractio luminis stellæ a rotatione descendente sub nube. ergo videtur, quòd illa pars sit colorata.

Respondetur, quòd illud est coloratum colore nigro nubis, quia alurgus, qui est in minori periferia Iridis, & est ꝓpinquior nigro, disparet in nigrum, & hoc etiam sensus docet, sed non est coloratum aliquo colore Iridis sensibiliter diuerso a colore nubis, cuius ratio est, qa ad hoc, quòd appareat aliquis color Irialis sensibilis ex refractione luminis solis a rotatione opposita, oportet refractionem esse multam, & fortem secūdum Philosophū, sed ab illo loco non fit multa refractio, & fortis: non multa propter paruitatem illius intermedii, nec fortis, quia a partibus perpendicularibus, vel propinquioribus perpendiculari debilius refranguntur radij, & ad minorem angulum. Et propter hoc Philosophus vbi dat naturam colorum Iridis dicit, quòd ab illa parte est permutatio insensibilis colorum.

Ad ra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad rationem in contrarium dicendum est, quòd minor est falsa: non enim quæcunque refractio est causa coloris Iridis: sed oportet ipsum lumen multiplicatum esse forte, refractio autem quę fit ab illo loco, est debilis.

Sexto quæritur: vtrum medium duarum Iridum sit p. N

Ad quod respondet Alexander in commento, q̄ non est ibi aliquis color, quia color in Iride, causatur a determinata distantia, & situ determinato, inter Solem & visum, sed talis secundum eum non est in tali parte intermedia. ergo ab ipsa non est talis refractio, & per consequens non mutat ipsam ad aliquem colorem. Et cōfirmatur, quia sensus non iudicat de illo colore intermedio. ergo videtur, q̄ non sit ponendus.

Sciendum est tamen, q̄ maior nunc assumpta, vera est, sed falsa est minor, quia non videtur rationabile, neque cōsonans rationi, quòd a superiori Iride, & remotiori, & similiter ab inferiori & propinquiori, possit fieri refractio sensibilis, & q̄ non fiat a parte intermedia, si fuerit materia dispōsita, sicut hic supponitur, sicut in similibus, si accipiantur tria specula, in tali distantia ad se invicem, & ad corpus obiectum, ℈m aliquam proportionem, qualis est distantia duarum Iridum, & partis intermedię ad se invicem, & ad Solem & ad visum, si sit refractio corporis obiecti a duobus speculis extremis ad visum, & apparitio idoli, tunc etiā fit a speculo intermedio, vt patet ad sensum. Et confirmatur, quia omnia ad colorem talem requisita possunt concurrere in tali intermedio scilicet refractio fortis, & multum luminis, si sit roratio dispōsita in medio, sicut in extremis: immo fit maior, quàm in periferia maiori minoris Iridis, & etiā fit propinquior, & maior quàm in periferia minori exterioris Iridis. Est ergo dicendum, q̄ in illa parte intermedia non est color puniceus, sed est alius color secundum aliquid propinquior albo, vel clarior, quàm sit puniceus, quia plus obtinet de lumine, p̄ iuxta positionem illorum duorum puniceorum, q̄ puniceus in minori periferia superioris, vel in maiori inferioris. Et ex hoc, iste color in parte intermedia, est albior & clarior.

Ad id autem quod in oppositum inducebatur de sensu, dicendum, quòd iste color, propter eius claritatem, & non multam differentiam a puniceo, vix discernitur a visu in tanta distantia, nisi subtiliter intuenti: sed tamen sensus non iudicat oppositū. Et hoc apparet ex eo, quia in medio duarum Iridum apparet quædam citrinitas clara valde, sed color citrinus est propinquior claro, & albo quàm puniceus, sicut dictum est prius, & inter duos puniceos positus, adhuc magis claret.

Septimo videndum est: vtrum possibile sit apparere simul plures Irides duabus. Et videtur quòd non, quia Aristoteles supra dixit: quòd propter remotionem secunda Iris habet colores debiliores quàm prima, sed situs tertiæ est multo remotior. ergo etiam refractio erit debilior, adeo quòd non poterit causare apparentiam alicuius coloris sensibilis. K

Dicimus tamen ad quæstionem, quòd non est impossibile apparere tertiam Iridem, licet hoc raro contingat. Et talis Iris se habet secūdum situm ad secundam, sicut secunda ad primam, & habet obscuriores colores coloribus secundæ: sicut secunda respectu primæ, propter eandem causam. Et talis Iris apparet propter eandem causam, propter quam duæ aliæ apparēt. s. propter refractionem luminis ad visum. Et tunc causatur, quando nubes opposita soli est multum nigra, & spissa, quia tunc potest facere multam, & bene dispositam rorationem, ad refractionem. De ordine autem colorum istius Iridis, experimentum non habui: rationabiliter tamen videtur, q̄ habeat colores ordine contrario cum coloribus secundæ. I. alurgum in minori periferia: viridem in secunda, & puniceum in maiori, sicut prima: quia omnis processus fit per assimilationem secundorum ad primā, sed alurgus, qui est in maiori periferia secūdæ, est ꝓpinquior nigro: E. alurgus Xancos aūt apparet in quo Z. Tres aūt non adhuc fiūt, neq; plures irides, quia & secūda fit obscurior, vt i tertia refractio valde debilis fiat. & impotens sit pertingere ad Solē.

LECTIO VII.

VOniā aūt neq; circulum possibile est fieri iridis, neq; maiorē semicirculo portione, & de aliis accidētibus circa ipsam, ex descriptione erit considerātibus manifestum.

b Hemispherio enim existente super orizontem circulū in quo A. centro aūt K. alio autē quodā oriente signo, in quo H. autem arcus, aut plures non sunt, quoniam & secundus languidior existat, ita ut tertia reflexio omnino imbecilla reddatur, nec ad Solem queat perduci.

LECTIO VII.

REum uero, nec orbem, nec semicirculo maiorem fieri posse, utemque extera quæ in illum cadunt, ex descriptione contemplantibus perspicuum fiet.

Hemispherio enim quod sit A. supra finitorem circulum posito, & centro eius C. alioque etiam quod sit punctō ex oriente, quod sit S. si lineæ

igitur rationabiliter in minori periferia retinē deberet apparēre color alurgus, qui est propinquior nigro, & deinde in secunda viridis, qui est propinquior huic: deinde in tertia puniceus, q̄ disparet in albo, vel claro nubis subtilioris in extremitate.

Ad rationem in contrarium dicitur, quòd dictum Aristotelis, intelligēdum est, vt in pluribus, quia raro videtur tertia. Consequentia autē absolute non valet, quia potest esse q̄ refractio continue fiat debilior, quanto nubes est remotior, & tū roratio in qua fit tertia iris, non sit ita remota, q̄ non possit colorari a lumine refracto in ipsa.

Quæritur octauo: vtrum non existente nube, possit interdum apparere Iris in superficie maris. Videtur q̄ non. Iris. n. causatur ex refractione luminis a rotatione sub nube opposita, visu existente in medio, sed in ista apparitione nauigātibus facta, talia non habent locū, ut supposituū est. ergo nōpōt ibi fieri iris. Sciendum est aūt, q̄ q̄q; existente caligine in superficie maris, non multū eleuata, apparuit Iris nauigantibus laterali: habens omnes colores Iridis: & tamē erat nubes. Videbatur autem nauigantibus transferri, semper apparens ipsis in eadem distantia, & situ ad ipsos, usque ad defectum caliginis, quia semper ab alia, & alia parte fiebat continue alia, & alia refractio ad visum. Ad rationem in oppositum dicitur, q̄ omnia ista in prædicta apparitione assignari possunt, q̄a superior pars caliginis, incidentibus radiis solaribus, antiperistasim passa conuertebat in subtilem rorationem: cuius partes habent rationem speculi, in quo possibile est apparere colorem corporis obiecti: non autem figuram, sicut dicebatur prius. Sed mare ex opposito nauigantium existens, apparens nauigantibꝰ altius, & habens circa terram figuram circularem, non planam, cum sit aqua pura, & a remotis videatur representare colorem nigrum, quemadmodum nubes, habet rationem nubis: lumen vero factum a Sole, vel ab aliqua stella & refractum ad visum a nigredine maris altioris, per subtilem rorationem caliginis, habebat rationem refracti ad visum, & propter hoc causabat figuram Iridis, & colores.

LECTIO VII.

POstquam Philosophus determinauit de causa generationis Iridis, & de coloribus eius, determinat consequenter de figura eius, & de his, quæ consequuntur ipsam: quantum ad figuram, & circa hoc primo præmittit intentionem suam & dicit, quòd ex figurali descriptione Iridis, quantum ad situm eius, & Solis, & visus, potest esse manifestum considerantibus, q̄ Iris non potest apparere secundū circulum perfectum, neque secundum proportionem maiorem semicirculo, & etiam manifestum erit de aliis accidentibus circa ipsam. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur propositum suum, & circa hoc sciendum est, quòd Aristoteles intendit probare vnam conclusionem quadrimembrē. s. q̄ Iris non est maior semicirculo, sed quādo altrum refractum est in oriente, vel occidente, tunc figura Iridis est semicirculi completi, quando autem supra orizontem eleuatum, tunc iris apparet nobis minoris figuræ q̄ semicirculus, quando vero astrum est in meridie, tunc apparet minime figuræ q̄ possit apparere. Quam conclusionem ipse probat multis suppositionibus, ac propositionibus mathematicalibus præmissis, quas si clare deducere vellem, oporteret multum digredi a physico proposito. Et ideo videantur in litera. Ratio autem physica huius est, quia astrum quodlibet naturaliter emittit radios suos in directum: quoadusque non inuenit corpus opacum prohibens processum radiorum in directum: vnde etiam tales radii quoadusque non reflectuntur, dicuntur radii recti, quasi in rectum tēdentes. Ex quo patet ratio illius, quòd supradictum est, quòd

iris fit ex opposito astri, quia illud agit in partem sibi diametraliter oppositam, & ab ea reflectitur. Astrum autem in nube opposita causat quidem figuram circularem, nisi impediatur, quia omne agens intendit per suam actionem inducere similitudinē suam in passum, sed apparet nobis tantū semicirculus, quia reliqua pars nubis, vel rorationis, i qua fit Iris, occultatur sub orizonte. Cum igitur astrum est in portione, nubes ei opposita est in occidente: dimidia sub orizonte, & dimidia supra, & ex consequenti apparet nobis tantum semicirculus re

si quæ a k. lineæ sim conū excidē A
tes faciāt, velut axē. in qua h. k. & a. k. ad m. adiungat, effringātur ab hemisphærio ab h. super maiorē angulū, ad circuli periferiā incident a. k. & si qdē oriēte, aut occidēte astro refractio fiat, semicirculus assimilat circuli ab orizōte, q̄ sup terrā fit, si aūt supra, semp minor semicirculo. minimū aūt, cū in meridie fuerit astrū. Sit. n. oriente primo, cuius h. & refracta sit k. m. ab h. & planum erectū sit in B
quo a. quod a trigono i quo h. k. m. circul' igitur decisio erit sphæræ, q̄ maximus sit, in quo a. differt. n. nihil, si quodcūque eorū, q̄ sup h. k. sim trigonū k. m. h. erectū fuerit planū, quæ igit ab his quę h. k. ductæ lineæ in hac rōne cōstituētur semicircu li in quo a. ad aliud, & ad aliud signū. Qm̄. n. quæ k. h. signa data sunt, & quæ k. ni. data vtiq; erit: & quę m. h. quare & ratio eius, quę m. h. ad m. k. sup. Datā igitur periferiā tanget m. C
Sit itaq; hic in qua. n. m. quare decisio periferiarū data est. Apud aliā aūt. q̄ ad eā, quę m. n. periferiā ab eisdē signis: eadē aūt ratio in eodē plano nō cōsistet. Exponat igitur quædā linea, quę d. b. & descindatur: vt m. h. ad m. k. quę d. ad b. maior autē quę m. h. ea, quæ m. k. qm̄ semp maiorē angulū refractio coni, sub maiori. n. angulo subtēditur ei', qui m. k. h. trigoni. Adinueniat igitur ad eā, quæ b. in qua z. vt sit quod quidē d. ad b. quæ b z. ad d. deinde q̄ qdē z. ad k. h. quę b. ad aliam fiat. quę k. p. & a p. ad m. copulentur quæ m. p. Erit igitur p. polus circuli, ad quem quæ a k. lineæ incidūt. Erit D
. n. qđ quidē quæ z. ad k. h. & quæ b. ad k. p. & q̄ d. ad p. m. Nō. n. fit, sed vt ad minorē, aut ad maiorē ea, quę p. m. nihil n. differt. s. ad p. r. Eandē ergo rationē h. k. p. & p. r. adinuicem habebūt, quā qdē q̄ d. b. z. Quæ aūt d. b. z. ꝓportionales erant sim quā qdē q̄ d. ab b. q̄ z. b. ad d. quare quę qdē q̄ p. h. ad p. r. q̄ p. r. ad eam q̄ p. k. Si igitur ab his, q̄ k. h. quę h. r. & k. r. ad r. coniungātur, copulatæ hę eandē habebunt rōnem, quā quidē quę h. p. ad eā, quę d. r. circa eundē. n. angulū. s. p. ꝓportionabiliter, & q̄ triāguli h. p. r. eius, qui k. r. p. quare & quę p. n. ad eam, quę k. n. habebit eandē rōnē. & quę h. p. ad eā quæ p. r. Habet aūt & quæ m. h. ad k. in hāc rōnem, quā. n. quæ d. ad eā, quæ b. ambæ: quare ab h. k. signis non solū ad eā, quę m. n. periferiā cōcurrent eandē habentes rōnem, sed & alibi, qđ quidē imposībile: qm̄ igitur quæ d. neq; ad minus eo q̄ m. p. neq; ad maius. Similiter. n. demonstrabitur palā q̄ ad ipsum erit. s. m. quæ m. p. quare erit quod quidem quæ m. p. ad p. k quæ p. h. ad p. m. Sit igitur eo, in quo p. polo vtens: distantia aūt ea. in qua m. p. circulus scribatur: oēs contingit angulos, quos refractæ faciunt, quę ab m. a. circulo. Si aūt non, similiter ostendentur eandem habētes rōnē, quæ alibi, & alibi, semicirculi concurrentes: qđ quidē erat impossibile. Si igitur circunducas semicirculū in quo a circa diametrū, in qua h. k. p. quæ ab h. k. refractæ ad illud, in quo m. in oībus planis similiter

a centro c. in coni speciem productæ, uelut axem lineam s. c. efficiant, & lineæ a. g. ad n. productæ, ab hemispherio ad s. supra maiorem angulum reflectantur, lineæ profectò quæ a c. ductæ sunt, in circuli ambitum incident. Ac si in astri ortu, aut occasu reflexio fiat, dimidia circuli portio a finitore relinquetur, ea uidelicet quæ supra terram extat. Si autem astro in superiori parte collocato, minor semper semicirculo, sed minima, cum ad circulum meridianum astrum accesserit. Sit enim primum in ortu, ubi s. positum est, & linea c. n. ad s. reflectatur, planumque a. a triangulo s. c. n. producatur. Circulus sane, sphæræ sectio, maximus erit, isque sit a. nihil enim referet, quodcunque planum ex his, quæ in linea sunt s. c. per triangulum c. n. s. fuerit productum. Lineæ igitur ab s. c. punctis ductæ, ad aliud & aliud semicirculi a punctum hac ratione non constituentur. Quoniam enim & puncta s. c. data sunt, itemque linea s. c. data utique erit & linea n. s. quare & ratio lineæ n. s. ad lineam n. c. Datum igitur ambitum punctum m. attinget. Sit sane ille. n. m. ambituum itaque sectio data est. Ad aliud autem ambitus. n. m. punctum, ab isdem punctis in eodem plano eadem ratio non constat. Extra igitur ponatur linea quædam d. b. quæ ita diuidatur, ut quam rationem linea n. s. ad lineam n. c. habet, eandem d. ad b. habeat; maior autem est linea n. s. quàm linea n. c. quandoquidem super maiorem angulum turbinis est reflexio, maiori enim angulo trianguli n. c. s. subtenditur. Maior ergo est & linea d. quam sit b. Accedat igitur ad lineam b. linea f. ut quod est d ad b. sit b. f. ad d. Debinc, quod est f. ad c. s. id fiat b. ad aliam c. p. atque a puncto p. ad punctum n. linea p. n. ducatur. Igitur p. circuli, in quem lineæ a c. ductæ incidunt, polus erit. Quod enim est linea f. ad lineam c. s. & linea b. ad lineam c. p. Linea quoque d. ad lineam p. n. erit. Si enim non sit, sed aut ad minorem, aut ad maiorem, quàm p. n. (nihil enim intererit) sit ad lineam p. r. Eandem igitur rationem lineæ s. c. c. p. & p. r. inter se habebunt, quam lineæ f. b. d. inter se. Lineæ autem f. b. d. similem inter se proportionem ita habent, ut quod est d. ad b. id sit f. b. ad d. Quare quod p. s. ad p. r. id p. r. ad p. c. Si igitur a punctis c. s. lineæ s. r. & c. r. ad r. ducantur, hæ ductæ eandem habebunt rationem, quam linea s. p. ad lineam p. r. habet. Trianguli enim s. p. r. & eius qui est c. r. p. lineæ circa eundem angulum proportionum similitudinem subeunt: quare & linea s. r. ad lineam c. r. eandem habebit rationem quam linea s. p. ad lineam p. r. Sed & linea n. s. ad lineam n. c. eandem habet rationem, quam linea d. ad lineam b. Ab isdem igitur punctis s. c. lineæ eandem rationem habentes, non solum ad ambitum n. m. sed & ad alium locum statuentur. quod fieri non potest. Quoniam igitur linea d. nec ad minorem, quàm sit linea p. n. nec ad maiorem (similiter enim demonstrabimus) perspicuum est, ad ipsam p. n. esse. Quare quod linea n. p. ad lineā est p. c. id linea p. s. ad lineam n. p. erit, itemq; reliqua n. s. ad lineam n. c. Si igitur circulus p. polo, & p. n. interuallo utens describatur, angulos omnes, quos lineæ a punctis s. c. ductæ reflexæ faciunt, attinget. Quod si non attinget, quæ in alia semicirculi parte cocunt, eandem ra-

fractionis Irialis, q̄ reliqua dimidia pars rorationis occultat sub orizonte, vt dictum est. Quanto autem magis eleuat astrum super orizontem, tāto magis pars ei opposita, in qua fit Iris, occultat sub ea; & ideo minor pars circuli refractionis: apparet nobis, quia roratio opposita astro, magis occultat. Quando autē astrū est eleuatissimum, & est in meridie, tunc minima portio circuli Irialis apparet, quia roratio opposita astro in qua fit iris, maxime occultatur. Nunquam igit apparet maior portio quàm semicirculus, & sępe apparet minor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

habebũt,& ęqualẽ faciũt angulũ q k.m.h. & quẽ facient angulũ quæ h.p.& m.p.sup e.q̃ h.p.semp equalẽ erit. Triãguli igit sup ea q̃ h.p.& m.p equales ei.qui h.m.p.&.k.m p.consistunt:horũ theti ad idẽ signũ cadent eius,quæ h.p.& æquales erunt;cadẽt ad o.centrũ.ergo circuli o.semicirculus aũt q circa m.n.absecutus est aũt ab orizonte superiorẽ quidẽ.n.Solẽ non obtinere: apud terrã autem firmatorum obtinere, & diffundere aerẽ, & propter hoc iridem non coniacere circulũ. Fit autem & nocte Luna raro, neque .n. plena semper debiliorq; natura,vt obtineat aerẽ. Maxime aũt stare iridẽ,vbi maxime obtinet sol:plurimꝰ.n. in ipsa humor immansit. Itẽ sit orizon quidẽ, in quo a.g.ascendit aũt sup h.axis aũt sit nũc in quo h. p alia quidem igitur oia similiter ostendẽt, vt & prius. Polus aũt circuli in quo p. erit sub orizõte eo in quo a.g.eleuato signo,in quo h. In eadem aũt,& polus,& centrum circuli o.quod terminat nunc ortũ;est.n.iste.in quo h p.Quoniã aũt supra diametrũ,quæ a g.q̃ ꝛ.h.centrum erit vtique sub orizonte prius eo in quo a. g.in ea,quę h.p.linea, in quo o.quare minor erit superior decisio semicirculi,in quo s. y. quod.n.s. y. quæ semicirculus erat,nunc aũt absciſus est ab g.a orizonte,q̃ itaq; y.q.disparens erit ipsius eleuato Sole. Manifestũ autem cum in meridie quãtum enim superius h. magis inferius polus,& centrum circuli erit.

F *tionem habere similiter demonstrabuntur, quod quidem erat impossibile. Si ergo semirculum a. circa diametrum s. p. circumagãs, quæ ab s. c. ductæ ad punctum n. reflectuntur, in omnibus planis eandem habebunt rationem, æqualemque angulum c. n. s. constituent: & quem lineæ c. p. & p. n. super linea. s. p. faciunt, æqualis angulus semper erit. Triangula igitur super linea s. p. & linea c. p. æqualia facta sunt, triangulis s. n. p. & c. n. p. Quorum perpendiculares lineæ in idem punctum lineæ c. p. incidẽt, æqualesque erunt cadant in o. centrum igitur circuli est o. cuius circuli dimidia pars, ea videlicet, quæ est n.m. ab orizonte ablata est. Rursus sit horizon a. b. g. supra quem punctum s. subuehatur, nunceque axis sit s. p. reliqua sane omnia non secus ac prius ostendentur, circuli autem polus p. sub horizonte a. g. sublato puncto s. erit: in eadem uero linea polus sunt, & centrum circuli, & eius qui ortum nunc terminat : is enim est s. p. Quoniam uero supra diametrum a g. linea s. c. sublata est, circuli centrum o. in linea c. p. infra horizontem a. g. priorem erit. Quare portio, quæ supra est, uidelicet n. semicirculo erit minor. Siquidem n. q. m. semicirculus erat, nunc autem ab horizonte a. g. interfectus est. Igitur q. m. Sole sublato, minime apparebit, quoniam & minima apparet, cum in meridie fuerit. Quo enim punctum s. superius est, eo circuli centrum & polus inferius erunt.*

c ¶ Postquam determinauit de figura Iridis, hic determinat de quibusdã aliis accidẽtibus, & dicit, q̃ colores Iridis apparent fortiores in extremitatibus Iridis circa terrã,q̃ in medio : eo q̃ in corpore densiori lumen fortius retinetur: & fortificatur magis:nubes autem est dẽsior in extremitatibus,q̃ in medio. Secundũ accidens est,q̃ iris raro fit a Luna. qđ probat dupliciter. Primo, quia nunq̃ fit a Luna,nisi in plenilunio, ꝓp debilitatem sui luminis in aliis tpibus. Secundo, qa Luna ꝓp debilitatẽ sui luminis non sufficit eleuare tantos vapores,q̃ super eos possit causari Iris. Tertium accidens, qđ accidit ꝓp eandẽ causam.s. ꝓp eleuationẽ vaporũ est, q̃ ea parte hemisphærii maxime fit iris,in qua Sol eleuat maiores vapores, quia ex eis generatur nubes, sub qua debet fieri Iris. Quartum vero est,quia in diebus brevioribus post æquinoctium autumnale, quando dies sunt minores noctibus, iris apparere potest omni hora diei, sed post æquinoctium vernale, quando dies sunt maiores noctibus, iris non potest apparere omni hora, quia nõ apparet circa meridiem his, quibus solstitium multum eleuatur in meridie. Et huius ratio est, quia portiones circuli, quas sol describit in diebus longioribus super orizontem,sunt minores semicirculo, sed portiones, quas describit, quando

c Quod aũt in minoribus qdẽ dieb⁹ his q̃ post æquinoctiũ autumnale,cõtingit semp fieri iridẽ,in longioribꝰ aũt diebus his qui ab æquinoctio altero ad æquinoctiũ alterũ circa meridiẽ non fit iris, causa est, qa ad arctũ decisiones oẽs maiores semicirculo, & semp ad maiores semicirculo qđ aũt ĩmanifestũ & paruum.quę aũt ad meridiẽ decisiones æquinoctialis, quæ quidẽ sursum decisio, parua, quę autem sub terra magna, & semper in maiores, quæ longius. Quare in his,quæad æstiuas versiones, diebus, propter magnitudinẽ decisionis anteq̃ ad mediũ veniat decisionis ad meridianum h. subtus iam penitus sit p. pp longe distare a terra meridiem pp magnitudinem decisionis. In his aũt, qui ad hyemales versiones,diebus, quia non multum super terram sunt decisiones circulorum,cõtrarium necessarium fieri modicum enim eleuato, in quo h. in meridie fit Sol.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus brevioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus uero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quòd omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper fiunt: quod uero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiẽ ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exiguæ sunt. quòd uero sub terra est magnum,atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum s. ad medium eius, circulumque meridianum peruenerit, punctum p. omnino deorsum descenderit, quia ui delicet meridies ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium hybernum sunt, quia circulorum sectiones non multum supra terram eminent,contrarium fiat necesse est. Paululum enim sublato puncto s. Sol in meridie consistit.

accedit ad tropicum hyemalem, sunt maiores, quia quanto plus sol eleuatur supra orizontem, uel supra terram, tanto depressior est polus: & arcus Iridis in parte ei oppsita sub terra, sicut dictum est. Magis autem eleuatur sol in vere, & in æstate, quàm in autumno & hyeme : & ex hoc etiã maiores causãt calores, & arcus Iridis causatus ab eo in parte opposita, est magis depressus intantum,vt propter paruitatem nõ appareat, quia quod est paruum, videtur immanifestum. Portio autem circuli Iridis in diebus longioribus, est parua, in diebus autem brevioribus, quia sol non multum eleuatur a terra, ideo decisio circuli Iridis non multum deprimitur, & maior pars remanet super terram, & ex consequenti iris tunc magis apparet. Ex quo corollarie concludi potest, quòd defectus integri circuli in Iride, non est ex parte radij luminosi incidentis, sed est ideo, quia nubes, vel ratio in qua fit Iris, occultatur secundum partem sub orizonte.

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus determinauit de halo, & Iride: nunc consequenter determinat de virgis, & pareliis,& circa hoc duo facit. Primo determinat de generatione virgarũ, & pareliorum. Secũdo de accidentibus circa ea : ibi, ¶ Sunt aũt sicut dixim⁹.¶ Circa primum iterum duo facit. Primo ostendit modũ, & causam generationis virgarum : & pareliorũ in cõmuni. Secundo,ostẽdit eam in speciali de vtroque eorum: ibi, ¶ Virgę autem propterea.¶ Dicit ergo primo, ꝓ existimandum est quòd parelij & virgæ fiant ꝓpter easdem causas, sicut halo & Iris,qa omnia hęc sunt refractio quædam, licet differant ẽm diuersam dispositionẽ & situm caliginis, a qua fit refractio, qa parelius generat ex refractione visus a nube aliqua ad solẽ: & virgæ similiter. Et iterũ vtitur hic Philosophus opinione mathematicorũ sui temporis, qui dicebant visum refrangi ab obiecto ad solem: sed tamen secundũ veritatem lumen refrangitur ab obiecto ad visum. Deinde cum dicit.

LECTIO VIII.

EAsdem.n.dictas causas existimandum, & de pareliis, & virgis. Fit enim parelius quidẽ refracto visu ad solem.

b Virgæ aũt propterea ꝓ incidit talis existens visus, qualem diximus semp fieri,cũ ꝓpe Solẽ existentibus nubibus ab aliquo refrangatur humidorũ ad nubẽ. Videntur.n.ipsę quidem incolorate nubes ẽm rectũ aspectum intuentibus,in aqua aũt virgis plena nubes: veruntamẽ tunc quidem in aqua videtur color nubis esse, in virgis aũt super ipsam nubem.

c Fit aũt hoc, cum irregularis fuerit cõsistentia nubis, & hac quidẽ spissior, hac aũt rarior, & hac quidẽ magis aquosa,hac aũt minus : refracto.n. visu ad solẽ,figura quidẽ non videtur, color aũt videtur : quia aũt ibi irregularis apparet fulgidus, & albus Sol,ad quem refractus est visus,hic quidẽ puniceũ videtur, hic aũt viride, aut xanthon. Differt.n.nihil ꝓ talia videre,aut a talibus refractum : vtroque.n.modo apparet colore simili;quare si & illo modo puniceum,& isto : virgæ quidẽ igitur fiũt ꝓp irregularitatem speculi:non figura, sed colore.

d Parelius aũt,cũ maxime regularis fuerit aer, & spissus similiter, ꝓp qđ apparet albus : regularitas.n.speculi facit vnũ emphaseos colorẽ:refractio autẽ simul totius visus, ꝓp simul incidere ad caliginem, a spissa existente caligine, & nondum quidem existente aqua, prope aũt aquam, ꝓp quòd existens

A res virgarũ sunt nigri,vel propinquiores nigro, & sunt in eadẽ superficie cum fulgido nubis,& per consequens apparent remotiores,quam fulgidum nubis. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat modum generationis virgarum in speciali & dicit,ꝙ generatio virgarum fit a nube,quando nubes a qua fit refractio est irregularis.s. nõ vnius dispositionis per totum, sed in vna parte rarior,in alia densior, & in vna ꝓpinquior aquæ, in alia remotior. Radij ergo incidentes super partes rariores,transeunt per illas tanquam per foramina : & colorantur reflexis radiis super parte aquosa, & rorida, in qua apparet color, sine figura. Et propter irregularitatem illius nubis,ad quam refranguntur radij solares albi,& clari, apparẽt diuersi colores virgarum.s. puniceus in parte clariori nubis, & magis propinqua ad album,viridis autem in parte magis densa, & per consequens etiam magis nigra : xanthos vero apparet, vel ꝓ iuxta positionem duorum prædictorum, sicut dictum est supra,vel etiam apparet in parte proportionaliter densa : licet autẽ in generatione virgarum lumẽ aliquo modo transeat per partes nubis, tamen fiunt diuersi colores in virgis,sicut in Iride, in qua lumen immediate refrangitur a nube rorida ; quia vt dicit, nihil differt quantum ad generationem colorum diuersorum, videre Solem per nubem transparentẽ aliquo modo, & videre ipsum immediate refractã a nube. Deinde quasi recapitulando dicit, ꝙ virgæ generantur propter irregularitatem speculi, idest nubis roridæ, non secũdum figuram, idest, non representando figuram obiecti, sed colorem : quia scilicet nubes non est nata facere vnum colorem. Deinde cum dicit.

Iris secundi, libri tertij, in quo determinatur in speciali de pareliis,& virgis. Cap. IIII.

PArelii autem & virgarum eas ipsas, quæ dictæ sunt, causas esse censendum est. Parelium enim oritur, cum aspectus a re aliqua ad Solem reflectiuus.

Virgæ uero, propterea quòd in nubem aspectus talis incidit, qualem diximus semper esse, quoties nubibus Soli propinquis ab aliquo humido ad nubem refertur. Nubes namque per directum spectantibus, coloris expertes uidentur, in aqua uero uirgarum plenæ. Quanquam cum in aqua spectantur, color nubis in aqua uidetur esse. In uirgis autem in ipsa nube.

Id uero contingit, cum nubis concretio inæqualis fuerit, & partim densa, partim rara, & una parte aquosa magis, altera minus. Aspectu enim ad Solem reflexo, Solis quidem figura ob speculorum paruitatem non cernitur: color uero, quia Sol splendidus & candidus, ad quem fit reflexio, in re imæ uabili appareat, alius puniceus, alius uiridis, alius flauus uidetur. Nihil enim refert, utrum per talia cernamus, an aspectus a rebus eiusmodi reflectatur, quippe cum utroque modo simili colore appareat. Quare si illo modo puniceus, hoc quoque. Virgæ igitur propter speculi ĩæquabilitatem non figura, sed colore efficiuntur.

Parelium autem, cum aer quàm maxime æquabilis, similiterque densus fuerit. Quocirca candidum apparet. Speculi enim æquabilitas, ut unus color appareat, efficit. Aspectus enim uniuersi reflexio, propterea quòd a caligine, quæ densa est, & nondum quidem aqua est, sed tamen prope est, ut aqua euadat, in Solem incidat, colorem, qui in Sole inest,

B

C

D

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

in aquam, nondum tamen in eam conuersa, quæ dicitur nubes F rorida, est album, & clarum. Ex isto concludit duo corollaria. Primum, ꝙ parelius est magis signum pluuiæ, quàm virgæ, quia generatur per refractionem a nube regulari, & densa, quæ est propinqua ad dispositionem aquæ: & ideo citius ex eo generatur aqua. Secundum est, quòd parelius Australis: deest qui appareat quando flant venti australes, vel etiã qui apparet ex parte Australi, est magis signum pluuiæ, quàm Borealis, quia ventus Australis propter calidum temperatum eleuat multos vapores, & congregat eos in nubes, & etiã nubes permutat in aquas. Sed Boreas propter frigiditatem, & siccitatem, propellit nubes, & prohibet eleuationem vaporum: sicut superius dictũ est. Deinde cũ dicit.

e ¶ Assignat Philosophꝰ causam accidentium circa virgas, & parelios. Et pro primo dicit, ꝙ virgę, & parelij maxime accidunt circa occasum & ortum Solis, cuius ratio est, quia tũc nubes nõ dispergunt calore Solis ita de facili, cũ calor Solis non sit multũ vehemẽs. Secundũ accidẽs est, ꝙ nõ fiunt supra solem, neque de subtꝰ. Et ratio est, quia si fierent supra Solem, non viderentur pp distantiam: licet impossibile sit, quòd ibi fiãt: cum supra Solẽ non fiant nubes, vel rorario- & si sub Sole fierent, dissoluerẽtur, pp radios directe incidentes sub Sole, & etiam radij solares, non venirent ad nos: sed pp reflexionẽ põtius reuerterent ad cœlũ. Tertium est, ꝙ fiunt a latere solis puta nube existente ex parte Meridiei, vel Boreæ, quia qñ nubes flant a latere, tũc Sol non dissoluit eas: si sit in debita distãtia a Sole, & tunc visus potest ad illam pertingere, pp cõuenientẽ pportionẽ distantiæ. Quartũ est, qnõ fiunt multũ ppe Solem, nec etiã multũ longe. Et huius ratio est quia prope Solẽ Sol dissoluit consistentia nubis sua calliditate: de longe autem non videretur; quia a paruo speculo fit debilis refractio, vt patet: nubes autem remota a Sole, vbi Sol habet paucã virtutem eleuandi vapores a terra, est parua, & apud solẽ, colorẽ facit apparere sicut ab aere polito fractum pp spissitudinem: quare qñ color Solis albus, pp hoc & parelius albus apparet idẽ. Propter hoc magis aquę signũ parelius: ꝙ virgæ: magis n. accidit aerem bene operosæ hre ad gnationẽ aquæ. Australis aũt Boreali magis, quia Australis aer magis in aquã permutat ꝙ qui ad arctũ.

e Fiunt aũt sicut diximus, circa occasus. & circa ortus, & neque desuper, neque desuptus, sed ex lateribus. & virgæ. & parelii, & neq; ꝓpe Solem valde, neque longe penitus. Prope. n. existentẽ sol dissoluit consistentiã. longe aũt existẽte, visus nõ refrangetur: a paruo. n. speculo longe protensus debilis fit: propter quod & halo non fit ex opposito solis. Sursum quidem igitur si fiat, & prope, dissoluit Sol: si aũt lõge minor visus existens ꝙ, vt faciat refractionẽ, nõ incidet. In latere aũt est tantũ distare speculũ, vt neque dissoluat Sol, visusque multus simul veniat, quia ad terram latus nõ dispargetur: sicut ꝓ immensum latus. Sub sole aũt non fit: propterea, quis per terram dissoluit vtique a sole: sursum aũt in medio cœli, visus dispargitur. Et totaliter, neque ex latere medii cœli fit. Visus. n. non ad terrã fertur, vt pauc' pertingat ad speculũ. & refract' fit oĩno debilis. Quæcũq; igit opera accidit hre segregationẽ in locis his, ꝙ sup terrã, fere tot sunt, & talia.

LECTIO IX.

Væcunque aũt in ipsa terra ĩclusa terræ partibus operatur, dicendũ. Facit. n. duas differẽtias corporum: propterea ꝙ duplex natura est: & hoc quẽadmodum, & in alto. Duæ quidẽ. n. exhalationes, hęc quidẽ vaporosa, hęc aũt fumosa, vt diximus, est: duæ autem, & species earum: quæ in terra fiunt: hęc quidem. n. fossibilia, hæc autem metallica.

apparere, perinde facit, ut cũ ab aere lęui ob eius densitatẽ reflectitur aspectus. Quare cum Sol colore sit candido, Parelium quoque candidum apparet. Hæc uero ipsa de causa Parelium aquæ magis signũ est, quàm virgæ. Aerem enim ad aquæ ortum præparatum esse magis indicat, & Australe quidẽ magis ꝙ Aquilonare, quonã aer Austrinus magis ꝙ qui ad Septẽtriones possius est i aquã mutatur.

Fiunt autem, quemadmodum diximus, & virgæ & parelia in ortu & in occasu, & nec supra Solem, nec infra, sed ex lateribus, nec prope admodum, nec procul omnino. Propinquam enim concretionem Sol dissoluit: si autem procul absit, aspectus non reflectetur. Nam si a paruo speculo procul protenditur, imbecillus redditur. Quamobrem & Coronæ e regione Solis non fiunt. Sic igitur supra fuerit, & proxima, cã Sol dissoluet; si uero procul, aspectus minor, quàm ut reflecti possit, in Solem non incidet. A latere autem fieri potest, ut speculum ita distet, ut a Sole non soluatur, & aspectus uniuersus ad eũ perueniat, propterea quòd ad terram dum fertur, quasi per immensum ferratur, peruenire non queat. Sub Sole uero non fit, quia, cum ad terram prius accesserit, a Sole dissoluatur, cũ medium cœli locum tenuerit, aspectus distrahatur. Omnino ne a latere quidem, Sole medium cœli tenente efficitur. Aspectus enim sub terram nõ fertur. Quare exiguus ad speculum perducitur, & qui reflectitur. prorsus imbecillus redditur. Tot igitur ac talia ea fere opera sunt, ꝙ in locis supra terra positis exhibere secretionẽ cõtingit.

Tractatus tertij, libri tertii, in quo determinatur in generali de generatione lapidum, & metallorũ. Cap. I. & vlt.

E his autem dicendum est, quæ intra terram efficit, in ipsius terræ partibus inclusa. Duas enim corporum differentias gignit, propterea quòd duplex ibi esse apta sit, quemadmodum & in sublimi. Duæ namque (ut diximus) sunt exhalationes, una uaporosa, altera fumida; duæ item & eorum, quæ in terra oriuntur species, alia quidem fossilia, alia metallica.

Postquam Philosophꝰ in superioribꝰ determinauit de his quæ generantur ex exhalatione humida & sicca, ꝓ motũ & alterationẽ, aut etiam per refractionem luminis supra terrã, & etiã de alijs, quæ cautantur per motũ ab exhalatione sicca in ipsa terra. s. de agitatione & motu terræ, hic determinare intendit breuiter de his, quæ generantur in profundo ipsius terræ principaliter ꝓ alterationem. Et circa hoc duo facit. Primo, ꝓmittit distinctionẽ eorũ, quæ fiũt in ipsa terra & dicit, ꝙ sicut ĩ aleo. i. supra terram, est duplex exhalatio, vna vaporosa. i. humida, ex qua generanꝫ per ingrossationem a frigido, alia aũt fumosa & sicca, ex qua fiunt ea, quæ generantur per subtiliationem, vel inflammationẽ, ita similiter in partibus terræ est duplex exhalatio, ex qua generantur duo genera corporum, quorũ quædã dicuntur fossibilia. eo ꝙ fodiunꝫ in terra, & sunt similia terræ defossæ, & generantur ex sicca exhalatione, alia vero dicuntur metallica, quæ magis generantur per coagulationem. Secundo ibi.

b ¶ Assignat causam prædictorũ, & primo assignat causam fossibiliũ, & dicit, ꝙ exhalatio sicca a dominio, ẽm qđ ẽ ignita a calido, est principiũ oĩum fossibiliũ: ita qđ exhalatio sit materia, ex qua fiunt, sed calidũ ignieũ, ẽm qđ cõẽẽtũratur frigido a virtute cœlesti, mediãte continuitate, est quodãmodo principium actiuũ: ita ꝙ principiũ actiuũ principale, est virtus cœlestis, quæ dꝫ virtus minералis, a qua habẽt fossibilia quædã, puta lapides pciosi, quandã virtutẽ cœlestẽ & occultã: ꝓ quã occultas operationes vere exercẽt: principiũ aũt instrumentale est caliditas, ꝙ humidũ deficeat, & generat oĩa fossibilia: hmõi aũt fossibilia sunt gña lapidũ non liquabiliũ: qđ dicit ad dria quorundã fossibiliũ, quæ sũt liquabilia, vt vernix, oricella, & sulphur: & alia hmõi, ꝙ oĩa gñantur a calido exiccante exhalationẽ, & cõsumente humidũ, & aliqualiter colorante. Et horum fossibiliũ qdã fiunt sicut puluis coloratꝰ, sicut illa, ꝙ gñantur a calido fortiter consumẽte humidũ, & aliqualiter adurẽte, vt sunt oĩa supradicta: alia aũt sunt, quasi lapides aggregati pcõdensationẽ ex pluribus partibus: & gñantur ex eadẽ exhalatione a calido exhalante humidũ superfluũ, & fortiter terminante humidũ cum sicco. Secundo ibi.

c ¶ Determinat de his, ꝙ fiunt ab exhalatione humida, & circa hoc duo facit. Primo assignat causam gñationis eorũ. Secõ ondit modũ & locũ gñationis corũ: ibi. ⁊ Facit aũt. ⁊ Dicit ergo primo, ꝙ illa quæ metallãtur. i. habent formã metalli, generanꝫ materialiter ex vaporosa exhalatione, & a frigido cõmensurato coagulante effectiue instrumentaliter: principale aũt agens est virtus cœlestis mineralis, sicut supra diximus. Et istorum, quędam sunt fossibilia, & quædam ductibilia: fossibilia, seu liquabilia sunt, ꝙ plus accedunt ad naturã humidi ꝙ sicci, sicut stannũ, aut plumbũ: sed ductibilia sunt, ꝙ hñt humidũ magis reductũ ad medium ꝙ siccũ, ut sunt ea, in quibus est bona terminatio sicci & humidi, sicut in auro, &c. aut in quibus est humidũ viscosum non bene separabile a sicco, sicut ferrum, quod calefactum ictu mallei extenditur: sciendum est aũt, ꝙ corpora quę hic dñr fusibilia, seu liquabilia, non ita sunt fusibilia, ꝙ non sint etiam ductibilia, quãuis in hoc loco contra ductibilia distinguantur: sed ideo dñr esse liquabilia, quia melius & facilius liquantur, ꝙ ducantur, & ductibilia econuerso dñr, quæ facilius ducuntur: quãuis etiã liquari, & fundi possint, ut ferrũ & æs. Deinde cũ dicit.

d ¶ Assignat modum, & locũ generationis prædictorũ & dicit ꝙ hmõi generatur ex exhalatione vaporosa inclusa in partibus terræ, & ꝓcipue in lapidibus: pp ficcitatẽ lapidũ bene coarctãtẽ humidũ vaporosæ exhalationis, & pp fortiorem & maiorẽ coagulationem factam a frigido cõmensurato formæ metalli virtute cœlesti, quæ dꝫ virtus mineralis, vt supra dictum est, sicut ab eodem frigido generantur supra terram ros, & pruina, qñ a vapore segregata est exhalatio calida & sicca, quæ sursum, mouebat. Est in dria in generatione istorum, quia in generatione roris & pruinæ, prius segregatur ficcitas, anteꝙ materia coaguletur: & ros descendat, & ex hoc ros & pruina sunt liquida, sed metalla generanꝫ in partibus terræ ex eadẽ exhalatione, antequã separet ficcitas: & ideo sunt dura, & quanto plus est in eis de ficcitate, tanto sunt magis dura. Et pp hoc verum est dicere, ꝙ metalla sunt aqua, ad vnum modũ. quia. s. fiunt ex vapore humido, a dominio, qui est in potentia aqua, & est materia aquæ, & ẽm aliũ modum nõ sunt aqua, quia. s. ficcitas ĩ eis nõ est segregata. In cuius signum, metalla igniuntur, comburuntur. & reducũtur in puluerẽ & terram. & hoc conuenit eis solũ pp siccã exhalationẽ, quæ sola exuritur, quia est materia apta ignitioni, pp ficcitatẽ. Et ipsa etiam post exustionẽ reducuntur in minorẽ quantitatẽ, pp separationem alicuius grossi, & impuri per exhalationẽ, vel ea porationem humidi grossi, quæ fit a calido exurente, vnde etiã post exustionẽ, vel liquationẽ metalla sunt duriora, quia tunc humidum metalli est magis separatum: Aurum aũt solum non fit minus, nec minoris ponderis, cũ exuritur, quia est genitum ex sicco & humido subtilissimis, & non habentibus aliquid impurũ admistũ, qđ pignitionẽ separari possit. Ipsum ẽt de difficili soluĩ, & liquaꝫ. licet reducaꝫ in partes minimas, qa in ipso est optime cõmistũ siccũ cũ humido: & iõ, pp fortẽ cõmistionẽ ad difficili separãt. Vñ ex his patet, ꝙ aurũ nõ solũ ẽm opinionẽ hoium, sed ẽm naturã rerũ est nobilius, & purius ꝙ cætera metalla. Qđ ẽt patet ex virtute, quã habet in operando mirabiles & nobiliores operationes ꝙ alia. Deinde recapitulãdo dicit, ꝙ cõmuniter & vñr dictũ est de oĩbus fossibilibꝰ, & metallicis, quo generentur, & ꝙ sit eorũ dria, sed si quis velit particulariter de eis intendere & considerare, circa vnũquodq; eorũ, ꝙ. s. sint principia gñationis, & accidentia & driæ eorũ, hoc facere habebit in eo, ꝙ de metallicis inscribitur & in alijs, circa ꝙ Theophrastus negociatus est ẽm Alexandrũ & Cõmentatorẽ. Cõsiderandũ est aũt circa principia materialia metallorũ, ꝙ sunt in duplici dria: qđã enim sunt materia remota talium metallicorum, sicut est vapor inclusus in locis lapidosis terræ, sicut supra declaratum est: alia autem sunt materia propinqua eorum, & hæc sunt sulphur, & argentum viuum, sicut Alchimistæ dicunt: ita quòd in prædictis locis lapidosis terræ, per virtutem mineralem primo generatur sulphur, & argentũ viuum, deinde ex ipsis generantur diuersa metalla, secundum diuersam commistionem eorum. Vnde etiam ipsi Alchimistæ per veram artem alchimię, sed tamen difficilem, propter occultas operationes virtutis cœlestis, quæ mineralis dicitur, quæ ex eo quòd sunt occultæ, difficulter a nobis imitari possunt per prædicta principia, vel per principiata ab ipsis, faciunt aliquando veram generationẽ metallorum, aliquando quidem ex sulphure & argento, prædictis, sine generatione exhalationis: aliquando autem faciendo exudare prædictam exhalationem vaporosam ab aliquibus corporibus, per applicationem caliditatis proportionatæ, quæ est agens naturale.

Sicca igitur exhalatio ardore incensa, fossilia omnia efficit, ut lapidum genera non liquabilia, & sandaracã, & ochram, & rubricam, & sulphur, & alia generis eiusdem. Ac plurima quidem fossilium sunt, alia puluis colore tinctus, alia lapis e tali ortus concretione, ut Cinnabaris.

Quæcunque autem metallica, aut fusilia sunt, aut ductilia, ut ferrum, æs, aurum, e uaporosa constant exhalatione.

Ea autem omnia uaporosa exhalatio inclusa, & in lapidibus maxime, cum ob ficcitatem in unum comprimitur, & coagulatur, efficit. Ac quemadmodum ros & pruina fiunt, cum secreta fuerit, ita antequam excernatur, hæc oriuntur. Quocirca hæc quodãmodo quidem sunt aqua, quodammodo non sunt. Materia enim quidem potestate aquæ est, nõdum uero aqua est, nec ex aqua, quæ aliquo modo affecta sit, constant, ucluti sapores. Nõ enim ita fiunt, hoc quidem æs, illud uero aurum. Sed horum singula exhalatione prius coagulata, quàm in aquã uertatur, existunt. Idcirco & omnia igniuntur, & terram continent, siquidem siccam exhalationem. Aurum autem solum non ignitur. Ac de omnibus quidẽ cõiter dictũ est. Singula uero genera proponentes, quæ propria cuiusque sunt, considerare debemus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS METEORORVM LIBRI QVARTVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Postquam Philosophus in superioribus determinauit de particularibus transmutationibus elementorum, quibus secundum se transmutantur, tam in alto quam infra terram: hic determinat de passionibus, seu transmutationibus eorum, secundū quod veniūt in cōpositionem mixti. Et quia elementa agunt mediantibus qualitatibus actiuis, & patiuntur mediantibus passiuis, determinat de actione primarū qualitatum actiuarum, & de passione passiuarū, in mixtis. Conuenienti autem ordine, iste liber sequitur tertium, quia á fine tertij determinatum est de mineralibus: hęc autem scientia multum valet ad scientiam de mineralibus, licet alii qui dicant, quòd iste liber est magis continuus cum libro de generatione, quāuis inscribatur quartus liber Meteororum. Considerandum est autem, quòd scientia istius libri, & similiter omnis sciētia naturalis, nō est ab homine despicienda: immo qui eā despicit, despicit seipsum. Et licet multi dicāt, quòd scientia naturalis nō debet appreciari, eo quòd nō sit vtilis ad speculationem diuinorum, in qua vita beatissima, & fœlicitas hominis cōsistit, sicut dicit Philosophus in decimo Ethicorum, tamen isti decipiunt seipsos, quia non solum scientia istius libri, sed etiam tota scientia naturalis, in qua non solū oportet considerare cōmunia, sed etiā specialia & propria vnicuique deseruit ad hmōi speculationē diuinorum: quia p manifesta & naturalia, tanquam p effectus in cognitionem causarum peruenimus. Propter quod, Philosophus in libro metaphysicæ, incipit a substātiis sensibilibus, & in duodecimo naturam substantiarum separatarum phat per astronomicas rationes. Et ideo quamcūque aliam scientiā addiscimus, hoc facimus, vt ad cognitionem diuinorū veniamus, & qui alia intentione scientias acquirit puersus est in intentione, nisi necessitate detineatur. Neque vile est cognoscere hæc particularia naturalia, quia sicut inspicere picturā turpium animalium, vt melius cognoscantur pulchra p oppositionem turpium, non est vile, item nec causas horā cognoscere, vt veniamus in cognitionē primarū causarū: immo multo minus hoc est vile, quia res multo immaterialius sunt apud intellectū q̄ apud sensum. Est aūt vtilis scientia istius libri, non solum ad cognitionem diuinorū, sicut dictum est, sed fere, ad totā scientiā naturalē, & maxime ad scientiā de mineralibus, quæ ab Arist. cōposita nondum puenit ad nos. Est etiā vtilis ad medicinam, quia hic dr pp quid multotum, quorum quia tantum cōsideratur in medicina. Et pp hoc aliqui voluerunt exponere librum istum modo medicinali sine logica, sicut Gal. recitat de quodam, qđ cum quæstū esset ab eo quod esset calidum, bene respondit, & cum contrarium argueret statim sibi contradixit, non cognoscens suā contradictionem pp defectum logicæ. Debet igitur iste liber exponi modo naturali non medicinali, quia śm Auic. Medicina versatur solū circa corpus humanum ad infirmitatē remouendam & sanitatem inducendam: sed illa quæ in hoc libro determinātur sunt communia oībus mistis, sicut patet per ꝓcessum. Igitur hæc sciētia potius applicatur ad medicinam q̄ ecōuerso, quia cōmune applicatur ad speciale. Est insuper vtilis ad scientiam alchimiæ, quia tantummodo alchimistarū est transmutare metalla śm veritatem, & non śm sophisticationem. Quod licet sit difficile & dispendiosum, sicut supradictum est, non tamen est impossibile. Et pp hoc intentio aliquorum est, q̄ metalla non differūt śm speciē, sed secundum sanum & infirmū, vocantes metallum sanum, durū, & alia infirmā sic facile esse metalla adinuicem trāsmutare. Sed credo, quòd differunt secundū specie, & nihilominus trāsmutari possent adinuicem, quia sunt naturalia & materia eorum est vna. Quod aūt hoc fiat p artem, est difficile, non impossibile. Non tamē intelligi debet, q̄ artifices principaliter transmutent, sed agunt quasi instrumenta, applicando propria agētia propriis passiuis, quia materia propinqua oīum metallorum est argentum viuū & sulphur, sicut dictum est, quorum naturas artifices transmutare possunt, conglutinando & cōgelando. Vel etiam alio modo, euaporatio est materia prædictorum, & de hac determinatur in isto libro, & ex consequenti iste liber est vtilis ad scientiam alchimiæ. Circa determinationē igitur de qualitatibus primis duo facit. Primo, resumit tria superius determinata in secūdo de generatione & tertio cœli: quorum primum est, q̄ quatuor sunt causæ elementorum, per quas intelligit quatuor primas qualitates: calidum & frigidum, siccum & humidum. Et non sunt causæ materiales, quia quędā sunt actionis principia. Nec sunt agentes, aut fines, quia prædicantur de suis causatis. ergo relinquitur, quòd erunt causæ: vt formales & dicitur notanter vt formales, non absolute formales, ad denotandum, quòd non sunt formæ substantiales elementorum. Secundū, quod resumit est, q̄ quatuor sunt elementa, secundum quatuor combinationes possibiles harum qualitatū, quia in simplicibus humidū nō potest vniri cum ficco, nec frigidum cum calido. Et de istis elementis, sicut dicit Cōmentator, medicus debet credere naturali. Et q̄ sunt quatuor, & q̄ magnas habent commoditates & operationes in misto, quarum aliquas, medicus inquirere debet ad conseruandum contentamentum elementorum & qualitatum prædictarum in corpore humano. Tertium est, quod istarum qualitatum, duæ sunt actiuæ. scilicet calidum & frigidum & duę passiuæ, scilicet siccum & humidum: hoc aute intelligi debet, quātum ad victoriam vnius supra alterā in corpore misto, quia śm se quælibet sunt actiuæ & quælibet passiuæ cum sint contraria adinuicem. Et hoc philosophus probat, primo per inductionem in omnibus, quia in omnibus dicimus calidum & frigidū terminare, coagulare &c. siccum vero & humidum terminari & coagulari: terminare autem est agere, terminari vero ē pati. Secundo, probat idem ratione, scilicet per diffinitionē eorum, quia calidum est quod est congregatiuum similium, frigidum vero est cōgregatiuum similiū, & dissimilium: humidum est, quod est male terminabile termino proprio, bene autem alieno: siccū vero econuerso, quod est bene terminabile termino proprio, male alieno. Quod autem est congregatiuum, est actiuum, quod est terminabile, est passiuum. Secundo cum dicit.

Tractatus primi, libri quarti Meteororū, in quo Aristoteles reassumit quoddā dictū in secūdo de gñatione. Cap. I.

Voniam autem elementorum causæ quatuor sunt constitutæ, ex quarum coniugationibus euenit, ut quatuor quoque existerent elementa, duæ illarum efficiendi uim habent, calor & frigus, duæ uero patiendi, siccitas & humor. id quod inductione probatur. Calor enim & frigus, tum ea, quæ eiusdem, tum quæ diuersi generis sunt, determinare, coniungere, immutare, humectare, exiccare, durare, emollire, in omnibus uidentur. Humida autem & sicca, tum ipsa per se, tum quæ cōmuniter ex utrisque concreta sunt corpora terminari, & alijs, quæ dicta sunt, qualitatibus affici. Constat uero etiam ex definitionibus, quibus eorum naturas definimus. Nam calidum & frigidum ueluti efficientia dicimus: siquidem, quod congregare aptum est, efficientis cuiusdam habet rationem. Humidum autem & siccum, patibilia. Facile enim & difficile terminari res dicitur. Quod quidē igitur hęc quidem factiua, hæc autē passiua: manifestum est.

LECTIO II.

Prosequitur propositum determinando de operationibus, siue passionibus prędictarum qualitatum. Et diuiditur in tres partes: in prima determinat de actione qualitatum actiuarum in misto, in secunda, determinat de passione passiuarum ibi. {Passiuorum autem.} In tertia, determinat de omiomeris quantum ad prædictas qualitates ibi. {Quoniam autem hæc.} Circa primum duo facit, primo determinat d operationibus consequentibus rem in cō stitutione & destitutione rei. Secundo, de operationibus cō sequentibus rem iam in esse constitutam, ibi. {Reliquum autem.} Circa primū iterum duo facit: primo, determinat de simplici generatione, secundo, de corruptione ei opposita ibi. {Putrefactio autem.} Dicit ergo primo, quòd post determinata dicendum est de operibus prædictarum qualitatum, & primo de simplici generatione, quæ fit ab istis virtutibus, sicut declarabitur, & est in plantis & aliis naturalibus. Est ergo simplex & naturalis generatio, permutatio facta ab istis virtutibus actiuis, cum istę virtutes in materia subiecta habent rationem, id est proportionem ad vnamquanque naturam. Dicit autem {generatio simplex & naturalis} vt excludat permutationem violentam & artificialem ab his virtutibus actiuis. Per permutationem tangit genus, reliquum autem totum sequens, ostendit differentias ad alias permutationes: per materiam aut ꝓ subiectam intelligit qualitates passiuas, vel materiam affectam his qualitatibus, quę est materia generationis.

Quod autem quod earum natura aliquid perpetiatur.

Tractatus primi: libri quarti: in quo determinatur de generatione simplici & putrefactione sibi opposita. Cap. II.

Erspicuum itaq; est in alijs efficiendi uim esse, in alijs patiendi. His autem constitutis, efficientium opera sumenda sunt, itemque patibilium species. Principio igitur, uniuersi motus simplex & naturalis mutatio harum facultatum est opus: is præterea qui aduersatur, naturalis interitus. Ac ea quidem stirpibus & animalibus conueniunt, & partibus eorum. Simplex uero & naturalis ortus ab his facultatibus, cum proportionem habuerint, mutatio est, ex subiecta cuiusque naturæ materia. Hæ autem sunt facultates patibiles iam dictæ. Calor uero & frigus, materiam uincendo generant. Cum autem non uincunt, ex parte quidem, μάλυνσις, hoc est imperfecta elixatio, & inconcoctio efficitur. Generationis uero simplicis contrarium maxime commune, putredo est. Naturalis enim omnis interitus, ut senectus & ariditas, ad hanc est uia. Cæterorum nanque omnium, quæ natura constant, finis est putredo, nisi si quid ui interierit, quippe cum fieri possit, ut & caro, & os, & quidquid aliud exuratur, quorum naturalis interitus finis, putredo est. Idcirco humida primum, deinde sicca quæ putrescunt, ad extremum redduntur. Ex his enim orta sunt, & humore siccitas determinata est, efficientium opera. Interitus autem fit, cum id, quod determinatur, eo quod determinat superius est, ob id quod ambit. Atqui putredo in iis proprie dicitur, quæ ex parte intereunt, cum a natura discesserint. Idcirco & cætera omnia, uno igne excepto putrescunt. Nam & terra putrescit, & aqua, & aer: quandoquidem materia ignis hæc sunt omnia.

Dicit ergo, q̄ hæ sūt virtutes dictæ cōtra se inuicē. i. cōtrariæ. Cū igit actiuæ obtinent supra passiuas tūc sequitur generatio, qñ autē passiuæ vincūt actiuas ita q̄ nō sequat actio actiuarū, tūc sequitur interitus q̄ est via ad corruptionē. Dicit aūt generatio dupliciter, primo mutatio a nō esse ad esse, sicut de ea determinatur in quinto physicorū, & hoc modo siue obtineat qualitates actiuæ siue passiuæ sequitur generatio, & vna & eadē mutatio ē generatio vnius & corruptio alterius. Ali modo dicitur generatio, qñ id quod ponitur in esse est nobilius & econuerso dicitur corruptio, quādo quod ponitur in esse est ignobilius, & hoc modo loquitur hic Aristo. de generatione: quia calidū generat aliud calidū sibi simile, cum ergo obtinent qualitates actiuę, quod ponitur in esse, est nobilius: quia qualitates actiuæ sunt nobiliores q̄ passiuæ. Corruptio autē opposita simplici generationi est putrefactio, quod ꝓbat duplici ratione, primo, quia illa corruptio ad quā omnia terminātur naturaliter opponitur generationi simplici & naturali, sed ad putrefactionē terminantur omnia, vt animalia quæ naturaliter senescūt, & plantę & artificialia q̄ veterascunt, oia deniq; orta occidūt, & aucta senescunt, nisi forte talia violēter corrumpantur & cōburantur, quia tunc corruptio eorū non terminatur ad senectutē vel vetustatē, senectus autē & vetustas sūt quędā putrefactiones: secūdo probat idē, quia ille transmutationes opponūtur, quæ sunt ex cōtrariis in cōtraria. Generatio autē & putrefactio sunt hmōi, quia generatio incipit ab humido & sicco in terminatis, & finitur ad terminationē ipsorū. Putrefactio autē econuerso incipit ab humido & sicco terminatis, & finitur ad diuisionē ipsorū. Nā qñ virtutes actiuæ obtinēt passiuas, calidū educēdo humidū a sicco causat putrefactionē. Quod ēt apparet in aliis tribus elemētis ab igne, q̄ putrescūt ꝓp humidi eductio

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem factam a calido ignis, solus autem ignis non putrescit, quia nec habet humiditatem quæ educatur a sicco, neque inuenitur caliditas vincens caliditatem ignis. Deinde cum dicit,

b ¶ Determinat de corruptione opposita generationi simplici quę est putrefactio & dicit, quòd putrefactio & corruptio p-

b Putrefactio autem est cocctio quędam in vnoquoque humido proprie secundum naturā caliditatis ab aliena caliditate, hęc autem est quæ ambiētis. Quare quoniā indulgentiā patitur calidi indigens aūt tali virtute frigidū existens omne: ambæ vtiq; causę erunt & putrefactio cōmunis passio frigiditatisq; ,pprię,& caliditatis alienæ. Propter quod sicciora fiūt putrefacta omnia,& tādē terra & fimus. Exeunte.n. proprio calido euaporat: quod sīn naturā humidū & trahens humiditatē nō est: adducit.n. trahens propria caliditas. Et infrigiditas autē minus putrescūt q̄ in ęstu. In hyeme quidē.n. paucum in ambiente aere, & aqua calidū, quare nihil potest. In æstate autē amplius. Et neque quod coagulatū, magis.n. frigidū quàm aer calidus, non igitur obtinetur mouens autem obtinet. Neque feruens quàm calidum minor enim quę in aere caliditas ea quę in re, quare non obtinet neque facit permutationem neque vnam. Similiter autem & quod mouetur & fluit, minꝰ putrescit quàm non motum. Debilior enim fit motus qui ab ea quę ī aere caliditate, quàm qui in re præxistit, quare nihil facit permutari. Eadem autem causa, quare multum minus putrescit pauco. In maiori autē amplior est ignis proprius & frigidum, quàm vt obtineant quæ ī circunstante virtutes. Propter quod mare secundum partem quidē diuisum cito putrescit. Totū autē nō, & alię aque eodē modo. Et animalia fiunt in his quæ putrescūt, propterea quod segregata caliditas naturalis existens constare facit segregata. Quid quidē igitur est generatio, & qd corruptio, dictū est.

Putredo autem est eius, quī rei cuiusque humidæ proprius est, & naturalis calor, ab alieno calore interitus: hic uero eius est, quod ambit. Quam ob causam, cum caloris penuria patiatur, idque omne, quod hac facultate destituitur, frigidum sit, efficitur, ut utrunque sit causa, & communis affectio putredo, sit tum frigoris proprii, tum alieni caloris. Ob hanc enim causam, & sicciora fiunt quæcunque putrescunt, & ad extremum terra & fimus. Humor enim naturalis una cum proprio calore exhalatur, nec iam quicquam ad est quod humorem alliciat, cum naturalis calor sit, qui eum trahendo allicit. Ac frigidis quidem temporibus res minus putrent, quàm calidis. Exiguus nanque per hyemem est calor in continente aere & aqua. Quare nihil pollet. æstate autem est amplior. Nec id, quod congelauit: nam magis frigidum est quàm aer, calidus, idcirco non uincitur id autem quod mouet, uincit. Nec id quod feruet, aut calet: minor enim calor est, qui in aere, quàm qui in re. Quapropter non uincit, nec ullam facit mutationem. Eodem modo, quod mouetur & fluit minus putret, quàm quod in motione non est. Nam caloris, qui est in aere, imbecillior fit motus, quam eius, qui in re prius inest, ideo nullam facit mutationem. Eadem quoque causa, est cur id quod multum est, minus putrescat quàm quod paucum. Nam in re ampliori ignis amplior et frigus inest, ita ut faculta tes uincat, quæ in eo sunt, quod circunstat. Quamobrem & mare per partes diuisum celeriter putrescit, uniuersum autem minime. Eodemq; modo aliæ aquæ. Putridis etiam in rebus animalia innascuntur, propterea quod, qui naturalis est calor secretus, ea, quæ excreta sunt, cogat. Quid igitur ortus sit, & quid interitus, dictum est.

LECTIO III.

Tractatus primi. libri quarti. in quo determinatur in generali de digestione & indigestione sibi opposita. Cap. III.

Estat, ut eas, quæ consequuntur, species tradamus, quas eæ, quæ traditæ sunt, facultates ex eorum, quæ natura iam constant subiectis efficiunt.

Eliquum autē est dicere habitas species quasc unque dictæ virtutes operātur ex suppositis natura constantibus iam. Est ita-

vehementia frigoris intrinseci vincit caliditatem extrinsecam. Tertium est, quòd ea quæ habent magnam caliditatem intrinsecam non putrescunt, sicut piper & galanga, præcipue cū exiccantur: quia tunc non est ibi humidum admistum quod educi possit, quia caliditas intrinseca fortiter resistit extrinsecæ. Quartum est, quòd id quod mouetur minus putrescit quàm id quod stat: vt aqua fluuii minus putrescit quàm aqua paludis, & ratio est, quia motus causat caliditatem in re mota, & ideo augetur & vigorat caliditas rei motæ & vincit caliditatem extrinsecam. Quinto, multum simul minus putrescit quàm paucum, quia id quod est magnum siue multum habet maiorem ignē, idest maiorem caliditatē, quàm quod est parum, vt in pluribus, & etiam maiorem frigiditatem cæteris paribus: & ideo fortius resistit actioni calidi tatis extrinsecę. Propter quod pauca aqua in lacuna citius putrescit quàm magna aqua maris quę non putrescit, tum ꝓpter multitudinē, tum propter continuum motū. Quod autem dicitur hic, debet intelligi in continuis, & presertim in simplicibus: quia multa frumenta citius putrescūt quàm pauca. Quòd autem putrefactio sit in humido, probatur, quia animalia & cętera generata ex putrefactis generantur ex humido, ergo putrefactio fit in humido. Cum enim caliditas naturalis educitur, educit secum humidum subtile & segregat ipsum a re putrefacienda. Virtus autem cælestis tāquam principale agens, sed calor & humidum segregatum quod circunstat putrefactum loco virtutis formatiue, generant animalia ex putrefactis.

LECTIO III.

a Postquàm philosophus determinauit de operationibus qualitatum primarum in constitutione & destitutiõe rei, quæ consequuntur rem

rem in esse iam constituto, & circa hoc duo facit: Primo determinat de talibus operationibus secundū se: secūdo de speciebus earum ibi. ¶ Pepansis autem. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat de digestione quæ est prima: secundo de indigestione ei opposita ibi. ¶ Indigestio autem. ¶ Circa primum iterum duo facit. Primo diffinit digestionē, secundo, ostendit quando & quomodo fiat ibi. ¶ Accidit autē hoc ¶ Dicit ergo primo, quòd post determinata, reliquum est dicere de operationibus talium qualitatū quæ consequūtur res iam constitutas in esse, quæ sunt istæ. Calidi enim operatio ī misto est digestio. Digestionis autem species sunt. Pepansis: Eptesis & Obtesis. Frigiditatis autem operatio est indigestio. Cuius indigestiōis species sūt Omethes. Molinsis, & Statensis. Considerādum est autem sicut ipse dicit, quòd hæc nomina non sūt propria speciebus digestionis, sed sunt accommodata per quādam similitudinem, & proportionem. Considerandum est iterum, quòd indigestionis ē duplex causa: vna per se, & hæc est frigiditas, quia cōtrariarum causarum sunt effectus per se contrarij. si igitur caliditas est causa digestionis frigiditas erit cā indigestionis vna p se alia p accidēs, & hęc est remotio caliditatis, sicut enim præsentia caliditatis faciebat digestionem ita ea remota remanet res indigesta. Sed quia remotio caliditatis ponit frigiditatem, absolute dicitur quòd causa indigestionis est frigiditas. Est itaque digestio perfectio quędam, idest transmutatio ducens ad esse perfectum, causata effectiue a proprio & naturali calido q agit in virtute formę substantialis, ex oppositis passiuis, idest facta in qualitatibus passiuis quæ sunt oppositæ istis, tanquàm in materia: fit enim digestio a proprio & naturali calido principaliter, secundario autem fit ab extrinsecis sicut a balneis, ab exercitio moderato, & aliis fomentis calidi intrinseci, & naturalis. Sed finis principalis istius digestionis, est introductio naturæ, idest formæ nutriti in materia quæ digeritur, quia tunc dicimus esse factam digestionem cum in materia est introducta forma nutriti, alius autem finis & quasi secundarius est quædam forma accidentalis, scilicet calor introductus in materia digesta q facit euaporare humidum subtile & terminat grossum, sicut apparet in carne elixata & in musto. Cum enim euaporauit humidum subtile, & grossum est, terminatum & quasi induratum a calido, tunc dicimus ipsa esse digesta & cocta: simile etiam apparet de lachryma & apostematibus, cum enim lachryma, & putredo apostematis, terminata fuerit a calido vincente & quasi ingrossata & facta quædam lippitudo grossa, tunc dicimus ea esse digesta. Idem etiam ostendit supfluitas quæ emittitur ex corpore, quędam est liquida, & subtilis, dicitur esse indigesta, cum autē est terminata per calidum & ingrossata, tunc est digesta & signum sanitatis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quomodo & quando fiat digestio, & dicit ꝙ digestio accidit quando calidū vincit humidum, quod est materia digestionis, qa solum humidum est quod naturaliter terminatur a calido sicut accidit in superfluitatibus emissis, sicut supradictū est, & propter hoc necesse est ea quæ sunt digesta, esse sicciora & grossiora propter euaporationem, & terminationem humidi factam a calido. Deinde cum dicit.

c ¶ Diffinit indigestionem oppositam digestioni & dicit, ꝙ indigestio est imperfectio facta in qualitatibus passiuis propter indigentiam caliditatis propriæ, & naturalis, sed quia talis indigentia caliditatis ē frigiditas, idest ponit frigiditatem, ideo indigestiōis causa per se est frigiditas, causa vero per accidens est remotio caliditatis, sicut supra declaratum est. Quia autem contrariorū contrariæ sunt diffinitiones, ideo sicut

Est autem coloris quidem concoctio, & humoris uero maturatio, elixatio assatio: frigoris autem inconcoctio, & eius cruditas, μόχθωσις, id est, imperfecta elixatio, κάτυωσις, idest, imperfecta assatio: nomina autem hæc proprie non dici censendum est. Nam rebus similibus posita non sunt uniuerse. Quare eas quæ dictæ sunt species, non has esse censendum est, sed similes. Quid autem singulæ sint dicamus. Concoctio itaque perfectio est, a naturali & proprio calore ex oppositis patibilibus. Hæc autem sunt subiecta rei cuique materia: nam cum concocta sunt, perfecta sunt & genita. Ac perfectionis principium a calore proprio proficiscitur, etiam si exteriori aliquo adiumento compleatur. Cibus enim per balnea, & eius generis alia concoquitur, sed tamen principium calor est, qui in ipso est. At uero finis alijs natura est, (natura autem, quam ut speciem & essentiam dicimus) aliis in subiectam quandam formam concoctionis finis terminatur, cum humidum, aut assatum, aut elixum, aut putrefactum, aut quoquo alio modo excalfactum tale, tantumque euaserit. Namtum utile est, & concoctum dicimus, ueluti mustum, & quæ in tuberculis coeunt, cum suppuruerint, & lachrymæ, cum densior materia fuerit oborta, similiter & alia.

Omnibus autem, ut sic afficiantur, accidit, cum materia & humor fuerit euictus. Etenim hic est, qui a calore naturali determinatur. Namdum ratio in ipso inest, natura hoc est. Quocirca & sanitatis signa sunt eiusmodi, & urinæ, alui deiectiones, & omnino excrementa. Ac dicuntur concocta quòd a proprio calore uinci humorem indicent. Omnia autem quæ concoquuntur, crassiora esse, & calidiora necesse est. Nam quod eiusmodi est, calor corpulentius reddit & crassius, atque siccius. Concoctio itaque hoc est.

Inconcoctio autem imperfectio est, ob proprii caloris defectionem, caloris uero defectio frigus est. Imperfectio autem est oppositorum

Tho. in meteo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſicut ſupra in diffinitione digeſtionis poſuit perfectionem loco generis, caliditas propria vt efficiens, ita hic ponitur imperfectio loco generis: quia indigeſtio eſt via ad imperfectionem, ſcilicet ad putrefactionem: & ponitur frigiditas impediens digeſtionem vt efficiens, ſed quia contrariorum eſt eadem materia, ideo vtrobique ponitur qualitas paſſiua ideſt humidũ vt materia. Non autem aſſignat aliquem finẽ indigeſtionis: quia indigeſtio non fit ad aliquem finem, ſed præter intentionem naturæ cum ſit imperfectio, & finis habeat rationem boni, & perfecti. a

LECTIO IIII.

a GIt de ſpecibus digeſtionis & indigeſtionis ſibi oppoſitæ. Et primo, agit de Pepanſi quæ ſola eſt naturalis ſpecies digeſtionis, aliæ vero ſũt magis artificiales, ſecũdo agit de aliis ſpecibus ibi. ¶ Epteſis autem. ¶ Circa primum duo facit, primo, determinat de pepanſi, ſecundo, de Omethe ei oppoſita ibi. ¶ Omethes autem. ¶ Dicit ergo primo quòd pepanſis ẽ digeſtio quædam in pericarpijs, ideſt in illo tegmine ſiue cooperimento quod cooperit ſemen vel fructum, ſiue ſit pellis i animalibus ſiue cortex in fructibus. Et quia digeſtio, vt dictum eſt, eſt perfectio, ideo & pepanſis quæ eſt eius ſpecies, eſt perfectio quædã. Tunc enim res dicũtur pepanſim paſſa, quando ſemen in pericarpio poteſt efficere, & generare tale quale eſt id a quo procedit. In aliis enim perfectum etiam dicimus, quod poteſt generare tale quale eſt ipſum, vt declaratum eſt in ſecundo de anima. Eſt autem pepanſis ab eodem agente, ſcilicet a naturali calido principaliter, & in eadem materia, ſcilicet in humido naturali, ſicut ſuperius dictum eſt de digeſtione in vniuerſali. Alio autem modo dicitur Pepanſis metaphorice: quia non eodem modo vniuoce neque etiam pure æquiuoce, ſed analogice prædicatur pepanſis de ſuis ſubiectis, ſicut ridere de animali & prato viridi. Eſt autem pepanſis metaphorice non ſolum in nutrimento viuentium, ſed etiam circa alia: vt circa naſcentias, ideſt apoſtemata & flegmatica vt ſunt catarrhi, & circa vrinas & ſecceſſiones. Et vniuerſaliter dicitur digeſtio pepanſis metaphorice omnis maturatio & terminatio humoris a naturali calido. Quæ autem eſt oppoſitorum paſſiuorum, quæ quidẽ eſt vitium naturæ materia. Digeſtio quidem igitur & indigeſtio determinetur hoc modo.

μεταφορικῶς περιπάτια.

LECTIO IIII.

PEpanſis autem eſt digeſtio quædam. Digeſtio enim alimenti in pericarpiis pepanſis dicitur. Quoniam autem digeſtio perfectio quædam eſt, tunc autem pepanſis perfecta eſt, quando ſemina q̃ in pericarpio, poſſunt efficere tale alterũ quale ipſũ eſt. etenim in aliis pfectum ſic dicimus. Pericarpij quidẽ igitur, hęc pepãſis quæ in naturali calido. Dicuntur autem pepanſa & alia multa digeſtorum ſũ eandẽ quidẽ ſpeciẽ metaphorice autẽ, propterea q̃ nõ iacẽt, ſicut dictum eſt prius, nomina ſecm vnãquãque perfectionẽ circa ea quæ terminantur a naturali caliditate & frigiditate. Eſt autem quę naſcentiarum & flegmatis, & taliũ pepãſis quæ a naturali calido digeſtio inexiſtentis humidi, impoſsibile enim terminare non obtinens. Ex ſpumoſis quidem igitur aquoſa, ex talibus autem quæ terreſtria conſiſtunt, & ex ſubtibilibus ſuper groſſiora fiunt pepanſim paſſa omnia, & hoc quidem ipſa natura ducit ſecundum hoc. hæc autem eiicit. Pepanſis quidem igitur dictum eſt, quid eſt.

b Omethes autẽ eſt cõtrariũ: contrarium autẽ pepanſi indigeſtio alimenti in pericarpio. hoc autẽ eſt interminata humiditas: propter quod aut ſpumoſa, aut aquoſa, aut eorũ quę ex ambob' eſt omothes. Quoniã autem pepanſis perfectio quædam eſt, omethes imperfectio erit. Fit autẽ imperfectio propter indigentiam naturalis caliditatis: & incommenſurationem ad humidũ, quod pepanſim patitur. Nullũ aũt humidũ ipſum ſin ſeipſum pepanſim patitur

ὠμότης.

Tractatus primi, libri quarti. in quo ſpecialiter determinatur de pepanſi, & Omethe. Cap. IIII.

MAturatio autem eſt quædam concoctio. Nam alimenti, quod in fructibus ineſt, concoctio, maturatio dicitur. Quoniam autem concoctio, perfectio quædam eſt, tum maturatio perfecta eſt, cum ſemina quæ in fructu ſunt, aliud tale perficere potuerint, qualis ipſe eſt. Nam & in aliis perfectum ſic dicimus. Maturatio igitur fructus eſt. Ex his autem, quæ concocta ſunt, multa alia, idea quidem eadem, ſed tranſlatione dicuntur matura, propterea quòd nomina (ut antea dictum eſt) cuique perfectioni in his, quæ naturali calore & frigore terminantur, non ſunt poſita. Tuberculorum autem & pituitæ, & huius generis rerum maturatio, eius, qui ineſt, humoris concoctio eſt, quæ a naturali efficitur calore. Nam quod non uincit, terminare non poteſt. Itaque ex flatuoſis aquea, ex talibus autem terrea concreſcunt, & ex tenuibus ſemper craſſiora fiunt, quæcunque matureſcunt. Atque alia quidem per hoc in ſe adducit natura, alia expellit. Maturatio igitur quid ſit, dictum eſt.

Cruditas autem eſt, quod contrarium eſt, maturationis autem contrarium, alimenti, quod in fructu ineſt, cruditas eſt. Hoc uero eſt indefinitus humor. Quamobrem ſpiritoſa, aut aquea, aut ex utroque eſt cruditas. Cum autem maturatio, perfectio ſit quædam, cruditas erit imperfectio. Fit uero imperfectio propter naturalis caloris defectum, atque ad humorem maturandum proportionis uacuitatem. Nullus autem humor per ſe, abſque re ſicca matureſcit. Aqua enim ſola in rebus humidis non craſſeſcit. Porrò patibilium, quæ natura cuique ſunt materia. Concoctio itaque & inconcoctio, hoc modo ſint definitæ.

Tractatus primi, libri quarti. in quo ſpecialiter determinatur de pepanſi, & Omethe. Cap. IIII.

Cum enim calidum non eſt commenſuratum & proportionatum humido tunc ſequitur omethes, quia nũquam fit pepanſis in humido ſolo, ſine ſiccitate quæ ſit a calido ꝓportionato, & ex hoc ſola aqua inter omnia humida nõ ingroſſatur, q̃a caret ſiccitate, fit autem omethes ꝓp duas cauſas, aut ſcilicet propter defectũ caliditatis, ſicut dictum eſt, aut propter exceſſum humidi digerendi. Tunc enim calor proprius non poteſt obtinere humidum, & ſequitur indigeſtio. Signum autẽ huius eſt, quòd omnes fructus & poma parua in ſuo genere & humida ſunt indigeſta, & non bene matura. Calida vero & groſſa ſunt bene digeſta, & talia ſunt apta ad eſum humanum & vniuerſaliter quæcunq; patiuntur omethẽ ſunt magis frigida & ſubtilia & humida. Sicut autem Pepanſis non dicitur vno modo ſed multis, & dicitur quandoque metaphorice, ſic & omethes dicitur quando que metaphorice, & eſt indigeſtio quę apparet in catarrhis ſenum, infirmorum & mulierum & in poſtulis & huiuſmodi. Adhuc etiã dicitur omethes magis metaphorice in lateribus & lacte. Quando enim calidum nõ obtinet ſuper humidum in talibus tunc dicuntur indigeſta, ſicut ſenſus manifeſtat. Digeſtio igitur fit a calido naturali primo & per ſe, a frigido autem per accidens, frigidum enim extrinſece circunſtãs calidum cõcludit ipſum interius & non permittit ipſum euaporare, & ſic retinendo calidum naturale interius, cauſat digeſtionem. In cuius ſignum uentres animalium, ſunt calidiores & magis digerũt in hyeme quàm in æſtate. Indigeſtio autem fit a frigido per ſe, a calido autem per accidens, ſicut ſupradictum eſt.

ſine ſicco, Aqua .n. non ingroſſatur ſola humidorum. Accidit autem, aut eo quòd calidũ ſit paucum, aut quia quod terminatur, multũ. Propter q̃ & ſubtiles humores eorum quoma ſunt, & frigidi magis q̃ calidi, & ineſibiles & impotabiles. Dicitur autem omothes ſicut & pepanſis multis modis, vnde & vrinæ & ſeceſſiões & catarrhi omi dicũtur propter eã dem cauſam: eo enim quod nõ ſunt obtenta a caliditate neq; conſtant, oma omnia appellantur. Longe autem prócedentibus, & late omus, & lac omũ: & alia multa dicũtur ſi poſſibilia permutari & conſtari a caliditate non paſſa ſint: propter qđ & aqua pepſim paſſa dicitur, oma autẽ non dicitur, quia nõ ingroſſatur. Pepanſis quidẽ igitur & omothes dictum ẽ quid eſt, & propter quid vtrunque ipſorum eſt.

LECTIO V.

PEpſis autem eſt ſecundum totũ quidem, digeſtio a caliditate humida inexiſtentis interminati in humido, dicitur autẽ nomẽ proprie ſolũ in elixatis. Hoc autem vtiq; erit. ſicut dictum eſt, ſpumoſum aut aquoſum. Digeſtio autẽ fit ab eo, qui in humido igne. Quæ autẽ in frixuris aſſantur, ab extrinſeco calido patiuntur. In quo autẽ eſt humidũ facit illud magis ſiccũ in ipſum aſſumens. Quod autem elixatur contrariũ facit: ſegregatur .n. ex hoc ipſo humidũ a caliditate quę in extrinſeco humido. Propter quod ſicciora q̃ pepſim paſſa ſunt q̃ aſſa: non.n. attrahũt in ſeipſa humidũ quæ pepſim patiuntur, præualet.n. quę de foris caliditas, ei quæ in tus. Si autẽ vinceret quę intus: traheret vtiq; ĩ ſeipſam. Eſt autem non omne corpus pepſim paſſibile, neq; .n. in quo nullum eſt humidũ, velut in lapidibus: neq; in quibus ineſt quidẽ, ſed impoſſibile obtineri ꝓpter ſpiſſitudinem, velut in lignis. Sed quęcunq; corporũ habẽt humiditatẽ paſſibilẽ ab ea q̃ in humido ignitione. Dicitur aũt & arũ pepſim pati, & lignũ & alia multa, ſecundũ ſpeciem quidẽ nõ eandem, metaphorice autẽ

Tractatus primi: libri quarti: in quo ſpecialiter determinatur de pepſi, & de molinſi ſibi oppoſita. Cap. V.

ELixatio autem, uniuerſim quidem eius indefiniti quod in humido ineſt, ab humido colore concoctio eſt. Nomen uero in his duntaxat, quæ elixantur, proprie dicitur. Hoc autem ſpiritoſum erit uel aqueum, uerum ab igne, qui eſt in humido, concoctio efficitur. Nam, quod eſt in ſartagine, aſſatur: ab externo enim patitur calore. Id autem humidum in quo eſt, ſiccum potius reddit, ad ſe attrahendo. Quod uero elixatur, contrarium facit. Nam a calore, qui in externo ineſt humido, humor ex eo ſecernitur. Quamobrem elixa omnia aſſis ſunt ſicciora. Quæ enim elixantur, in ſe humorem non attrahunt, propterea quòd interiorem calor exterior euincat. Quòd ſi interior ſuperaret, nimirum ad ſe attraberet. Non eſt autem corpus omne elixabile. Nam neque id, in quo humoris eſt nihil, ut in lapidibus, nec in quibus quidem in eſt, ſed cuinci ob denſitatem non poteſt, ueluti in lignis. Sed quæcunque corpora humorem habent, ab igneo calore, qui eſt in humido, patibilem. Dicitur autem & aurum elixari, & lignum, & alia multa, non eadem quidem ſpecie, ſed tranſlatione. Nam differentiis nomina paria non ſunt poſita. Atqui & humida dicimus elixa-

LECTIO V.

a Determinat de alia ſpecie digeſtionis q̃ dicitur Epteſis, & fit tam ab arte quam a natura, & dicit quòd Epteſis ſecundum totum ideſt vniformiter facta in omnibus partibus, ad differentiam aliarum digeſtionũ quæ non fiunt æqualiter omnibus partibus, vel ſecundum totum, ideſt in vniuerſali ẽ digeſtio humidi interminati & ſubtilis, facta a caliditate extrinſeca exiſtente in humido exteriori. Propter qđ nomen & ratio Epteſis conuenit ſolis elixatis. Patet autem ex iſta diffinitiõe q̃ ſuperior ſpecies digeſtiones eſt magis naturalis, ſicut diximus quàm ſequẽtes, quia ille motus dicitur naturalis, qui eſt a principio intrinſeco ſicut patet in ſecundo phyſicorum: Pepanſis autem eſt caliditate intrinſeca, reliquæ autẽ ab extrinſeca, humidum vero interminatum, circa quod fit, Epteſis eſt magis aqueũ vel ſpumoſum quod digeritur per caliditatem humidi extrinſeci, ſicut patet quãdo carnes decoquuntur elixæ. Digeſtio autem epteſis fit ab humido extrinſeco, ea enim quæ elixantur patiũtur a tali humido ſicut ecõuerſo ea quæ aſſantur infrixuris agunt in ipſum humidum vnctuoſum ipſum in ſe abſorbendo, patiuntur autem a ſicco calido ignis. Et in ſignum huius frixa ſunt magis ſicca exterius & humida interius. Elixa vero econtrario ſunt humida exterius q̃a humefiunt ab humiditate circunſtante, & magis ſicca iterius quia per actionẽ humidi extrinſeci ſiue caliditatis eius perdunt humidum proprium & non recipiunt alienum, frixa vero retinent proprium & ſuſcipiunt alienum. Omnia igitur corpora quæ hã-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bent multum humidum, & bene pasibile a calido quod est i humido exterioreco, sunt elixabilia, vt carnes, pisces. olus, & huiusmodi: quecunque vero non habẽt multum humidum, vt lapides, aut si habent illud non est bene pasibile & educibile a caliditate extrinseca sicut ligna, non sunt elixabilia. Quamuis metaphoricæ multa alia dicãtur pati eptesim & elixari, sicut aurũ & ligna & multa alia, quę licet propriæ nõ elixentur, tamen vocantur elixa prę quãdam similitudinem, eo quòd non sunt ad huc imposita nomina oibus differentiis rerum. Dicitur autẽ elixari aurum vel lignum inquantum, virtute ignis humidum extrinsecum exhalat & separatur ab eis. Eodem modo elixantur humida, scilicet mustum & lac, in quantũ virtute ignis a musto separat humidum aereum, & a lacte separatur, serũ. Dicit autem quòd finis non est idem in omnibus elixatis sicut erat superius in alia digestione: quia alia elixãtur ad esũ: alia ad sorbitionem. &c. Notandum est autem diligenter, ꝙ in fine textus, vltimo concludit quòd ista digestio sit tam a natura quàm ab arte propter eandem causam. Nam sicut per artem carnes elixantur ab humido circunstante, ita natura humidum nutrimentale in pueris digerit per humidum & calidum circunfusis. Ad sensum enim manifestum ẽ, quòd in pueris & mulieribus est maior humiditas, quæ quasi elixat humidum cibi. Et hoc etiam accidit in flegmaticis. Dein de cum dicit.

b ¶ Determinat de specie indigestionis opposita eptesi, quæ dicitur Molinsis & dicit, quod molinsis est indigestio humidi interminati, quod dictum est esse elixabile, causata propter defectum caliditatis existentis in humido circunstante. Talis autem defectus caliditatis est frigiditas sicut supradictum est. Et ista indigestio accidit propter duas causas. s. propter paucitatem caloris in humido circunstante, aut propter multitudinem humidi digerendi, quod a paruo calore nõ potest obtineri. Et propter hoc, duriora sunt quæ patiuntur Molinsim, quàm quę patiũtur Eptesim, quia parvus calor dissoluit humidũ, sed non educit: & ideo iterũ magis congelatur & quasi conglutinatur & duriores res facit.

non enim iacet nomẽ differentiis. Et humida autem pepsimpati dicim⁹, uelut lac & mustũ cum quidem humidi humor i speciem aliquam perficiatur ab eo qui in circuitu & de igne calefaciẽte. Quare modo quodam simile dictæ pepsi facit. Finis autem non idem omnibus, neque elixatis: neque digestis, sed his quidẽ ad esum, his autem ad aliam opportunitatem, quoniã & pharmaca elixari dicimus. Quare quæcũq; grossiora possũt fieri aut minora aut grauiora, aut hęc ipsorũ talia, hæc autem contraria propter id quòd disgregata, hæc quidem ingrosari, hæc autem subtiliari: sicut lac in serum, & coagulum, omnia elixabilia sunt. Oleum autem non elixabitur ipsum secundum seipsum, quia horum nullum patitur. Secundum pepsim quidem igitur dicta digestio hęc ẽ, & nihil differt in organis naturalibus & artificialibus siquidem fiat, pp eandẽ igitur causam oia erunt.

b Molinsis autẽ indigestio quidem est, cõtraria autem pepsi. Erit autem vtique contraria prima dicta, indigestio eius ꝙ i corpore interminati propter defectum caliditatis, quę in humido quod in circuitu. Defectus autem cum frigiditate ꝙ est, dictum est. Fit autem propter motum alium, expellitur enim digerens. Et defectus autẽ, aut fit propter multitudinẽ frigiditatis in humido, aut propter multitudinem quæ in pepsim patiente. Tunc enĩ accidit eam quę in humido caliditatẽ, ampliorem quidem esse quàm vt non moueat, minorem autẽ quàm vt regulet & cõdigerat. Propter quòd duriora quidem quæ molinsim patiuntur fiunt, quàm pepsim passa, humida autem determinata magis Pepsis quidem igitur & molinsis dictum est, & quid est, & propter quid est.

LECTIO VI.

a Ptesis autem est digestio a caliditate sicca & aliena. Propter quod & siquis pepsim exercens facit permutari & digerit: non ab humidi caliditate: sed ab ea quæ ignis: cum consummatum fuerit assatum fit & non elixatum, & exceſſu adustũ esse dr. a sicca autẽ caliditate fit cũ siccꝰ fiat cõsumatũ. Propter qđ & exteriora sicciora interioribꝰ: elixata autẽ contrarium. & opus est manu artificium maiꝰ assare ꝙ elixare. difficile. n. exteriora & interiora regulariter calefacere. Sẽper. n. propinquiora igni exiccantur citiꝰ, quare & magis. Cõclusis igit exterioribꝰ poris, nõ põt segregari intus existẽ humidum, sed includit cũ pori recluſi fuerint. Optesis quidẽ igit & pepsis fiunt quidẽ arte. sunt autẽ sicut dicimꝰ spẽs vniuersaliter ẽ dẽ & natura. Similes. n. quę fiunt pasionẽ, sed innominatæ. Imitat. n. ars naturã. qm̃ & alimẽti in corpore digestio simili pepsi ẽ. etenim in humido & calido a caliditate corporis fit. s. digestio, & in digestio similis molinsi. Et animal nõ fit in ipsa digestione sicut quidã aiunt, sed in segregatione putrefacta i inferiori vẽtre, deinde ascendit sursum. digestum est. n. in superiori ventre. putrescit autem uter in inferiori segregatum. propter quam autem causam, dictum est in aliis.

b Molinsis quidẽ igitur pepsi contrarium. ei autẽ quæ vt optesi dictæ digestioni. est quidẽ aliquid oppositũ similiter minus autẽ nominatum. Erit autem vtiq; si fiat scatẽsis sed non optesis, propter defectum caliditatis quæ accidit vtiq; aut pp paucitatẽ exterioris ignis, aut pp multitudinem aquæ in eo quod optesim patitur. tunc. n. plus quidem est q̃ vt nõ moueat, minor autem quàm vt digerat. Quid quidem igitur est digestio & indigestio, & pepsis: & omothes, & epsesis & optesis & contraria his dictũ est.

LECTIO VII.

Rasiuorum autem humidi & sicci dicendũ species. Sunt aũt principia quidẽ corporum passiua, humidũ & siccũ. Alia aũt mixta qdẽ ex his, cuiusq; autẽ magis, hꝰ magis sm̃ naturã sunt puta hoc qdẽ sicci magis hoc autẽ humidi. Omnia quidẽ hæc,

sint decocta ab igne. Dicit autem ꝙ optesis & eptesis hunt, non solum ab arte, sed a natura, sicut supra diximus. Et hoc probat, primo, quia ars in suis effectibus imitatur naturam: sicut ergo ars operatur in assando, ita prius didicit a natura: secundo, quia sicut in corpore humano fit digestio sisis Eptesi, vt apparet in pueris, ita etiã fit in eo digestio optesis: sicut est in iuuenibus, in quibus propter fortitudinem caloris, nutrimentum magis assatur quàm elixetur, cuius signũ est, ꝙ superfluitates eorũ sunt siccæ adustæ. Deducit autem corollarie ex dictis quòd animalia, idest uermes non generãtur in superiori ventre scilicet stomachi, sed in inferiori. Et ratio est quia talia animalia nõ generãtur nisi in loco putrefactionis superfluitatũ cibi cũ sint animalia genita per putrefactionẽ. Superfluitates autem nõ putrefiunt in superiori vẽtre, sed in inferiori. cuius ratio, vt ipse dicit, dicta est alibi. colligi tñ potest ex superioribus: putrefactio enim fit propter dfectũ caliditatis digerentis, & ex hoc debet fieri in illo loco, in quo est talis defectus caliditatis: in superiori aũt ventre non est defectus caliditatis cũ sit propinquꝰ cordi, in quo est sedes caliditatis naturalis: sed talis defectus est i ventre inferiori, qui magis distat a proprio loco, caliditatis naturalis. Sciẽdum tñ est, ꝙ id quod hic dicitur intelligi debet vtí pluribus, quia quãdoq; propter debilitatem virtutis digestiuæ. s. calidi naturalis ex i firmitate p ouenientem, cibus non digeritur, sed putrefit in stomaco, quod patet ex fetore prouenire ex stomaco per ructationem, siue alia via, & ideo ibi etiam quandoque generantur uermes, qui aliqñ eiiciunt per os. Deinde cum dicit.

Μάλυνσις autem, id est, imperfecta elixatio, inconcoctio quidem est, sed elixationi contraria. Est autem contraria, quæ primum dicta est, indefiniti. quod inest in corpore inconcoctio, ob caloris, qui in humore est circunstante, defectionem. At uero defectionem cum frigore esse, dictum est. Fit autem ob motionem aliam. Nam qui concoquit, repellitur. Ac defectio est, aut ob frigoris, quod est in humido, copiam, aut ob multitudinem, quæ in re elixanda. Nam tum accidit, ut calor qui est in humido, amplior fit, quàm ut moueat, paucior autem, quàm ut æquabilitatem præstet, & concoquat. Quamobrem elixis fiunt duriora, humida autem magis distincta. Quid igitur & qua de causa elixatio est, atque item imperfecta elixatio, dictum est.

Tractatus primi, libri quarti. In quo specialiter determinatur de optesi & scatensi ei contraria. Cap. VI.

Assatio autem concoctio est, quæ sicco & alieno calore efficitur, ob eamque causam si quis elixans faciat, ut non ab humoris, sed ignis calore mutetur & concoquatur, id cum perfectum est, assum existit, non elixum, & ex ui nimia adu-

stum appellatur. A calore autẽ sicco fit, cũ perfectũ siccius redditur. Horũ itaque exteriores partes, interioribus sunt sicciores. Fluxarũ aũt, contrario modo. Ac in his, quæ manu fiũt operibus, magis est assare, quã elixare. Nam interiora & exteriora æquabiliter calfacere difficile est. Quæ enim igni propiora sunt, celerius perpetuo exiccantur: quare & magis. Coeuntibus itaque exterioribus meatibus, is, qui inest humor, excerni non potest: sed cum meatus conniuerint, intercluditur. Assatio igitur & elixatio arte quidem fiunt, sed species istæ uti diximus, uniuersales sunt, & a natura similes quædam affectiones existunt, quanquam nomina non habent. Ars enim naturam imitatur. Nam et alimenti, quæ in corpore fit concoctio, elixationi similis est. Etenim in humido & calido a calore corporis præstatur. At que etiam inconcoctiones non nullæ prauæ elixationi similes sunt. Nec animal in concoctione ingignitur ut quidam aiunt, sed in secretione, quæ in uentre inferiori putrescit, natum sursum conscendit. In supero enim uentre concoctio efficitur: sed quod in infero secernitur, putrescit. Qua autem de causa, alio loco dictum est.

Μάλυνσις igitur elixationi contraria est: ei autem concoctioni, quæ ut ἀσσατιο dicitur, aliquid est quidem similiter contrarium, sed nomine magis uacat. Erit utique tale, si σκάτευσις desit, prauaque ἀσσατιο, fuerit ob defectum caloris, qui aut ignis exterioris penuria euenit, aut ob aquæ copiam, quæ in eo inest, quod assatur. Tum enim amplior est quidẽ, quàm ut non moueat, sed minor quàm ut ualeat. concoquere. Concoctio itaque & inconcoctio, maturatio & cruditas, elixatio & ἀσσατιο, hisque contraria, quid sint, dictum est.

Tractatus secundi: libri quarti. de quibusdam generalibus ualentibus ad sequẽtia: & de duro & molli. Cap. I.

Horum autem, quæ patiendi uim habent, nempe humidi & sicci, species dicamus. Sunt uero corporum ea principia, quæ patiendi uim habent, humidũ & siccũ. Cætera aũt ex his quidã mixta sunt. Sed ex utro magis illius magis referunt naturã, ut alia magis sicci, alia humidi. Omnia aũt hæc par Tho. in meteo.

b Determinat finaliter de indigestione opposita optesi quæ dicitur scatensis & dicit quod ista indigestio licet sit parum nota, tamen eã difficiliter dicimus, ꝙ est indigestio facta propter defectum caliditatis siccæ. Et fit propter duas causas, sicut supra in aliis declarauimus, scilicet aut propter paucitatẽ sicci caloris, aut ꝓpter multitudinẽ humidi digerendi. Deinde epilogat, & est clarum in litera. scatensis

LECTIO VII.

Determinat de passionib⁹ qualitatum passiuarũ, & circa hoc duo facit. Primo determinat de eis secundum se: secundo determinat de eis per comparationem ad corpora ibi { His autem passionibus } & circa primum iterum duo facit, Primo determinat de eis in genera li: secundo determinat de singulis secundum speciem ibi. { Corporalium autẽ passionum. } Dicit ergo primo, quòd dicendum est de passionibus primarũ qualitatum passiuarum, & de speciebus earum. Hæ autem qualitates sunt, humidũ & siccum, quorum passiones sunt primo determinandæ, quia humidum & siccum, sunt, prima principia passiua omnium corporũ mistorum. quod intelligendum est in quãtum sunt passiua. Caliduum enim & frigidum, humidũ & siccũ, sunt prima principia corporum in quantum sunt actiua uel passiua, sed in quantum sunt substantiæ, materia prima est primum principiũ passiuum corporum, forma substantialis est primum principium actiuum. Omnia aũt corpora aut sunt primo humida sicut est aqua, aut primo sicca siccut terra, aut sũt mista ex his: sed eorũ quæ sunt mista

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex his duobus sicut medium ex extremis sicut sunt composita ex elementis, quædam magis accedunt ad unum extremũ: quædam uero ad alium: & quæ magis accedunt ad siccum denominantur sicca a prædominio, ut ligna & lapides, quæ autem magis accedunt ad humidum, dicuntur a prędominio humida. Talia autem duplici ter dicuntur sicut omnia alia entia existentia in genere.

Quædã enim sunt talia actu: sicut ea quę sũt liqda actu, dicuntur actu humida, quædã uero sũt oppositio modo, scilicet in potẽtia, ut id quod non est actu liquidũ, sed est liquabile, sicut sunt metalla. Ratio autem quare ex ambobus compositis sunt omnia elemementa est, quia unum non potest bene consistere ex terminari sine alio, quia humidum est male terminabile proprio termino & intrinseco, sed bene terminatur alieno & extrinseco termino, & ideo nõ potest terminari sine sicco. Quod est bene terminabile ꝓprio termino. i. intrinseco, & male alieno: similiter etiam siccũ nõ terminatur sine humido, sed vnum est alteri velut colla, cuius simile accidit in pulmentis: ex farina enim sicca & aqua humida fit & cõglutinatur panis. Et Empedocles etiam Physicus fecit collã tenacem ex farina & aqua, conglutinans unum alteri per calorem. quòd autem aqua sit primo humida, & terra sit primo sicca ipse probat per duas rationes, quarũ prima talis est. Illud enim dicitur primo tale, ratione cuius alia sunt talia, sicut ad longum declaratum est in primo posteriorũ: sed omnia corpora terminata siue elemẽtata sunt humida uel sicca in quantum sunt ex aqua uel ex terra, qa nullum talium corporũ est sine aqua & terra. ergo aqua & terra sunt primo talia. Dicit aũt omnia corporata terminata hic. s. inferius apud nos ad differentiã corporũ superiorũ quæ sunt cõposita ex materia & forma: non tamen sunt terrea uel aquea: sed sunt terminata equiuoce eũ istis inferioribus. secunda uero ratio est, quia omnia naturaliter appetunt locũ consimilẽ & proportionatũ suæ naturæ, & naturaliter quiescũt in eo: quia locus naturaliter est conseruatiuus locati, sicut patet in quarto physicorum. Igitur omnia animalia manent in terra & aqua naturaliter ut in simili suæ naturæ loco, & ut nutriri & conseruari possint ab elemento, quod primo habet qualitatẽ passiuã quæ prædominatur in eis. licet autẽ aliqua animalia dicantur nutriri in alio elemento

hæc quidem actu erũt, habẽtia autẽ in oppositio: habet autẽ sicut liquatio ad liquabile. Quoniã autem humidum & bene terminabile, siccum autem difficile terminabile, simile aliquid pulmento & condimẽtis, quæ adinuicem patiũtur: humidũ enĩ sicco causa terminari, & vtrunque utrique velut colla fit. Sicut & Emped. fecit in physicis farinam aquæ conglutinans, & propter hoc ex ambob⁹ est terminatum corpus. Dicuntur autem elemẽtorum propriissime sicci quidem terra, humidi autem aqua. Propter hoc autem omnia terminata corpora hic non sine terra & aqua, cuiuscũque autem plus secundum potentiam huius vnumquodque videtur. Et in terra & in aqua animalia solum sũt. In aere autem & in igne nõ sunt, quia corporum materia hęc.

b Corporalium autẽ passionũ, has primas necesse existere terminato, duritiem aut molliem: necesse enim quod ex humido & sicco, aut durum esse aut molle. Est autem durum quidem quod non cedit in seipsum secundum superficiem, molle autem quod cedit, non econtra circunstando: aqua. n. non mollis. nõ. n. cedit impressioni factæ in profundum, sed contra circunstat. Simpliciter quidẽ igitur durũ aut molle, quod simpliciter tale, ad alterũ aũt, quod ad illud tale. Adinuicẽ quidem igitur indeterminata sunt per magis & minus. Quoniã aũt ad sensum oĩa iudicamus sensibilia, palã ꝙ & durum & molle simpliciter ad tactũ determinauim⁹ tãq̃ mediate utẽs tactu. Propter qđ excedẽs quidẽ ipsũ durũ, deficiẽs autem molle esse dicimus.

ut aues in aere & salamandra in igne, tamen hæc omnia nutriũtur ex terra & aqua, uel ex his quę nascunt in eis, ut manifestũ est in auibus. Salamãdra autem per longũ tps nutrit in igne, ex sicco terreo adusto & fumoso ppcõueniẽte sibi tudinẽ ad cõplexionẽ suam, quæ maxime inuenitur in nostro igne inferiori, quia nõ habemus hic ignẽ purũ, sed admistũ terreo. Non autẽ nutriretur in igne puro. Deinde, cum dicit.

b ¶ Determinat de speciebus qualitatũ passiuarũ, prouenientibus ex humido & sicco: quarũ primæ sunt durũ & molle, & ideo primo determinat de duro & molli & dicit, ꝙ omnia corpora quæ generantur ex humido & sicco, sunt aut dura aut mollia. Et ideo, de eis primo dicendũ est. Diffinit aũt durũ & molle dicẽs, ꝙ durũ est illud qđ nõ cedit in seipsum tãgenti ꝑm superficiẽ ut lapis & ligniũ: qđ intelligẽdũ est de tangẽte naturaliter & sine magna violẽtia, quia licet ligniũ cedat securi & ferrũ malleo tangenti cũ violentia, tñ dẽ durũ quia nõ cedit tangẽti naturaliter. Molle aũt est, qđ e cõuerso cedit tãgenti naturaliter, sine magna violentia, & nõ circunstat tactui, sed cedit in ꝓfundũ sui ipsius, sicut cæra: aqua aũt nõ dr̃ mollis neq; aliud aliqd, quia nõ deprimitur i profundũ illa pars quæ supponitur tactui, sed quasi diffugit ad latus, qđ ipse uocat circũstare. Sed durũ & molle dupl̃r dicuntur. s. absolute & simpl̃r, & per cõparationẽ ad alterũ, sicut ligni quod respectu cęræ est durũ & per cõparationẽ ad terrũ est molle. Quia aũt in diffinitionibus prædictis cadit sensus tactus, ideo dicit, quòd durum & molle diffiniuit per respectum ad tactũ, quia uniuersaliter omne sensibile diffinitur per comparationem ad sensum, sunt enim sensus & sensibile correlatiua. Cognoscit autem sensus tactus qualitates mistorum, secundum quod excedunt aut deficiunt a media qualitate organi tactus. Non enim potest eas cognoscere in quantum sunt omnino similes tactui, sicut probãt rationes Alexãdri: sed tamen illa qualitas quæ nõ cognoscitur ab uno tactu propter omnimodam similitudinem, cognoscitur ab alio propter dissimilitudinem aliquam, quia non est omnino eadem qualitas media in organo tactus diuersorum animalium. Et sic uniuersaliter omnis qualitas tangibilis cognoscitur ab aliquo tactu.

Affectionum autem corporearum, duricies & mollicies in corpore termino primæ insint necesse est. Quod enim ex sicco est & humido, id aut durum, aut molle sit necesse est. Durum autem id est, quod per superficiem in se non cedit: molle est, quod cedit, nec compressione undique circunfunditur. Aqua enim mollis non est. Nam superficies, cum premitur, in profundum non cedit, sed compressa undique circunfunditur. Ac id quidem absolute durum est, aut molle, quod absolute tale est, ad aliud autem quod ad illud tale. Ac ea quidẽ quæ ad alia sunt, indefinita sunt, propterea quòd magis aut minus. Cum autẽ sensu sensibilia omnia dijudicemus, perspicuum est, id quoque, quod absolute durum est, & molle, tactu nos definiuisse, tactu utentes, ut medio. Quare quod eum superat, durum: quod cedit, molle esse dicimus.

Lectio

LECTIO VIII.

Determinat de coagulatione & liquefactione, & aliis passionibus quibus differunt corpora secundũ qđ tãgibilia sunt, & circa hoc duo facit. Primo determinat de siccari & humectari, quia oĩs coagulatio est qdam siccatio, liquefieri aũt est humectari. Secũdo, determinat de ipsa coagulatione & liquefactione & aliis speciebus. ibi. ¶ Coagulantur autẽ quæcunque. ¶ Prima iterum in duas. Primo. n. determinat ꝺ siccatione. Secundo, de humectatiõe: ibi. ¶ Humectari autẽ. ¶ Circa primum duo facit. Primo præmittit in tentionem suã: Secundo, exequitur propositum: ibi. ¶ Facit aũt faciẽs. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ quia sicut dictũ est, omne corpus terminatum, est durum, aut molle, si sit terminatum ꝓprio termino, qđ dicit ꝓp liquida quæ non terminantur ꝓprio termino, nisi ex magna violentia frigidi. Terminatio aũt non fit sine coagulatione quadam, ideo oĩa corpora cõposita. s. ex elemẽtis, nõ sunt sine coagulatione. ió prius de ea dicendũ est. Sed tamen, quia sicut dictum est, præter materiã sunt duæ causę entiũ. s. faciẽs, idest qualitas actiua & passio, idest qualitas passiua, quæ est quasi materia ex qua educit forma & species, licet non sit ꝓprie materia, sed instrumentũ materiæ, quo materia patitur, sicut qualitates actiuæ sunt instrumẽta, quibus agens agit, & talia instrumẽta materiæ sunt duo. s. humidum & siccum, sicut & instrumenta agentis sunt duo. s. calidum & frigidũ, ideo prius de humectari & siccari dicendum est ꝙ de coagulatione. Primum. n. quo materia patitur est humidum & siccum: & prima corpora passibilia sunt terra & aqua, quæ sunt sicca & humida. Et ꝓp hoc, frigidum qđ conuenit terrę & aq̃, est minus actiuũ & magis passibile ꝙ calidum, quod conuenit aeri & igni. Quo aũt frigidum sit actiuum ostendit dicens, ꝙ est actiuum dupliciter. Primo, quia corrumpere est quoddam agere: frigidum autem est corruptiuum, quia corrumpit calidum, quæ est qualitas generatiua: secundum, quia congregat similia, & congregare est agere. Secundo, quia dicitur agere per accidens, quia circunstat calidum, & ex hoc calidum per antiparistasim, hoc est contra sistentiam frigidi, fortificatur, & sic frigidum fortificando calidum per accidens agit ad generationem. Sed considendum est, quatum ad hoc qđ dr̃, ꝙ frigiditas est actiue corruptiua, & per accidens generatiua, ꝙ generatio dupl̃r dr̃, sicut supradictum est, primo inquantũ est mutatio a non esse ad esse absolute: secundo dicitur generatio quãdo id quod ꝓducitur in esse, est nobilius, & econuerso quod corrumpit est ignobilius. Corruptio vero dicitur, qñ quod corrũpitur est nobilius, licet etiam ibi generet aliquid aliud absolute, ut generatio dicitur quando ex terra vel aqua generat̃ aer vel ignis: Corruptio, quando contrario ex igne vel aere generatur aqua, vel terra. Et hoc modo agitur de generatione, in primo de generatione. Loquendo igitur de generatione primo modo, frigiditas est per se generatiua, & non solum per accidens, quia corruptio vnius est generatio alterius, & quod per se corrumpit vnum, eadem actione generat per se reliquum. Natura enim nõ operaretur per se intendens ad solam corruptionẽ, quę est quoddam malum, nisi eadem actione aliquid generaret. Sed de generatione sedo modo, verum est, quòd frigidum per se est summodo corruptiuum, quia frigiditas corrumpit ignem & aerem quæ sunt nobiliora, & generat terram & aquam quæ sunt ignobiliora. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de siccari exequẽdo intentionem propositam & dicit, quòd omnia illa dicuntur desiccari ꝙ sunt aquæ aut aquæ species, sicut vinum, serum, & huiusmodi, aut quæ habẽt humiditatem cõnaturalem, vt lac, vel superinductã velut lana madefacta, & vniuersaliter omnia humida, quæ non faciunt residentiam in fundo propter puritatem, & non propter viscositatem, quod dicit, quia sunt quædam quæ sunt terrea, & grossa, & tamen partes terreæ non resident in profundo propter viscositatem continentem siccum terrestre, sicut oleum & pix. Omnia autem ista aut desiccantur a calido exteriori foras educente humidum, sicut patet in carne elixata,

LECTIO VIII.

Tractatus secundi, libri quarti, de humectatione, & exiccatione. Cap. 11.

Necesse igitur est, id quod termino suo determinatum corpus est, durum esse aut molle: aut enim cedere aut non. Præterea concretum esse: hoc ipso enim terminatur. Quare cum omne terminatum, & consistens, aut molle sit aut durum: hæc autem sint concretione, composita omnia & terminata corpora sine concretione non erunt. De concretione itaque dicendum. Causæ autem duæ in materia uersantur, efficiens, & affectio: Efficiens quidem, ut ea unde est motus: Affectio uero, ut forma. Erunt ergo, & concretionis & fusionis & exiccationis & humectationis. Efficiens autem duabus facultatibus efficit, & quod patitur, duabus affectionibus. ut dictum est, patitur. Efficit quidem calore & frigore. Affectio uero, aut caloris frigoris præsentia, aut absentia. Sed quoniam concrescere, quodammodo siccescere est, de hoc primum dicamus. Itaque quod patitur, aut siccum aut humidum est, aut ex his constat. Humidi autem corpus aquam ponamus, sicci, terram. Hæc enim inter humida & sicca. patiendi uim habent. Quocirca. frigus patibilium est magis: in his enim inest. Nam & terra & aqua frigida esse posita sunt. Efficiens autem frigus est, ut interimendi uim habet, uel, ut ex accidenti, quemadmodum antea dictum est. Etenim frigus & comburere interdum dicitur, & calefacere, non ut calor, sed quòd calorem colligat, aut eum undique coarctet.

Exiccantur autem, quæcunq; sunt aqua, aut aquæ species, aut aquam continent, seu aduentitiam, seu natiuam. Aduentitiam dico, qualis in lana, natiuam, ut quæ in lacte. Aquæ autem species hæc sunt, uinum, lotium, serum, & omnino quæ nullum, aut exiguum habent sedimentum, non propter leuorem. Nam quibusdam causa est lentor, cur nihil subsidat, ut oleo aut pici. Omnia autem uel cum calescunt, uel refrigeratione exic-

Universidad de Deusto
Biblioteca

elixata, aut a calido interiori, & a frigore circunſtãte, quod fortificat calidum interius per antiperiſtaſim, ſicut apparet in indumentis deſiccatis in hyeme a vento frigido. Et ſic omnia deſiccantur aut a frigido per accidens, aut per ſe a calido, ſiue interiori, ſiue exteriori. Deinde cum dicit.

c ¶ Oſtendit quid ſit humectari & dicit, ꝙ humectari dicitur dupliciter. Vno quidem modo eſt fieri aquam, ſicut cum ex nube generatur aqua pluuiæ. Secundo modo humectari eſt liquefieri, ſicut cũ glacies vel metalla liqueſcunt. Hoc autẽ prouenit non ab eadem cauſa, ſed a diuerſis: humectantur enim res primo modo a frigido condenſante vaporẽ i aquã, ſicut ſupradictũ eſt: humectatio autẽ ſecundo modo fit, a calido reſoluente.

LECTIO IX.

a Roſequitur de coagulabili & liquefactibili & dicit, quòd oĩa quæ coagulãtur aut ſunt aqua, aut cõpoſita ex aqua & terra: hęc autẽ omnia coagulãtur aut a calido, aut a frigido, aut a ſicco. Et hoc ipſe probat, quia contrariorum effectuum p ſe ſunt cõtrariæ cauſæ, ſed coagulata diſſoluuntur aut a frigido, aut a calido, vt patet: quæ ergo diſſoluuntur a frigido coagulantur a calido, & econuerſo, quia diſſolutio & coagulatio ſunt effectus per ſe contrarij: ſed videt, ꝙ quædam coagulentur ab humido, quia mel elixatum coagulatur i aqua. ergo videtur coagulari ab humido. Dicendum, ꝙ ab humido vt ſic, nihil coagulari poteſt effectiue: primo, quia humidũ eſt materia coagulationis. Idem autem non poteſt eſſe eidem materia & efficiens: ſecõ, quia in motu coagulationis humidũ eſt terminus a quo humidum enim ſuperfluum expellitur, & reliquum terminatur cum ſicco, & ſic fit coagulatio: ſed mel elixatum coagulatur ab aqua calida, nõ in quantum eſt humida, ſed inquãtum eſt frigida: non actu, ſed virtute. Vel poteſt etiam dici, quòd mel coagulatur ab aqua calida inquãtum eſt calida, ſi mel præſupponatur eſſe terreũ a prædominio. Quæcunque igitur ſunt aquea, non coagulantur ab igne, ideſt a calido. Quod probat, quia talia diſſoluuntur ab igne, vt patet in glacie, igitur non coagulantur ab igne ſcilicet a calido, quia idem eidem non poteſt eſſe cauſa cõtrariorum. Quod igitur in abſceſſu calidi & ingreſſu frigoris coagulatur, diſſoluetur econuerſo in ingreſſu caloris, & abſceſſu frigoris. Et propter hoc talia aquea non ingroſſantur cũ coagulantur, quia in groſſatio fit per ſeparationem humidi ſuperfluꝰ, quo ſeparato, reliquum humidum conſtat & terminatur cũ ſicco, & ſic ſequitur ingroſſatio, ſed aquea ſiccum non habent quod ſeparari poſſit. Quæcunque autẽ ſunt terrea, coagulantur a calido, ſicut ſal & lac &c. qđ patet, quia talia ſoluuntur ab aqua: ſi autem ſint aliqua, q̃ ſint proportionabiliter cõmiſta ex vtroque, talia coagulanẽ ab vtroque ſicut lutum. Quando enim ſunt humida & magis ꝓdominaꝰ aqua, coagulantur a frigido: quando autem prædominatur terreum, tũc coagulanẽ a ſicco calido ignis: ſed tamen iſta coagulatio diuerſimode fit a calido & a frigido. Nam calidum extrinſecum coagulat, educendo humidum intrinſecum, vt patet in ouo decocto: frigidum vero extrinſecum expellit calidũ intrinſecum, quod ſe cum educit humidũ intrinſecum, & ſic de ſiccat & coagulat. Dicit autem quòd ſunt quædam, quæ non coagu-

F *cantur, quorum utrumque calore efficitur, aut interiore, aut exteriore, Nam quæ refrigeratione exiccantur, ut uestis, ſi ipſe per ſe humor ſaparatus fuerit, a calore interiore exiccantur, qui a circunſtante frigore coarctatus exiens, humorem ſimul in uaporem elicit, cum fuerit exiguus. Sicceſcunt igitur, ut dictum eſt, omnia, aut cum caleſcunt, aut refrigeratione, & calore omnia, aut interiore, aut exteriore, qui humorem in uaporem ſimul educit. ab exteriore intelligo, ut elixa, ab interiore autem, cum humore ſublato caloris, quem continet, expiratione conſumitur. Ac de exiccatione dictum eſt.*

Humectatio autem uno quidem modo fit, cum quid in aquam cogitur, H *altero cum id, quod concretum eſt liquatur. Horum autem ſpiritus quidem refrigeratus in aquam cogitur.*

Tractatus ſecundi, libri quarti, de liquefactione, & coagulatione
Cap. III.

Et liquatione uero & concretione ſimul patebit. Concreſcunt autem quæcunq; concreſcunt, aut quòd ad aquam attinent, aut ad terram & aquam, atque hæc aut frigore, aut calore ſicco. Ob eam cauſam, quæcunque calore frigore concreta cum ſint, ſoluuntur, a I *contrariis ſoluuntur. Calore enim ſicco concreta, aqua ſoluuntur, quæ humor eſt frigidus. Quæ autem concreta ſunt, ignis, qui calidus eſt reſoluit. Quanquam ſint quædam, quæ ui aquæ concreſcere poſſint uideri, ui mel elixum. Verum non ui aquæ, ſed frigore, quo illa afficitur concreſcit. Quæ ergo ad aquã attinent, ui ignis non concreſcunt, ab igne enim ſoluuntur. Idem autem eidem per idem rei contrariæ cauſa non eſt. Cum item concreſcant caloris exitu, ingreſſu ſolui, manifeſtum eſt. Frigoris ergo efficientia concreſcunt. Quare quæ huius ſunt generis, concretione non craſſeſcunt. Craſſities enim fit, cum humore recedente id, quod ſiccum* K *eſt, denſatur. Aqua autem una ex humidis non craſſeſcit. Quæ autem terrea & aquea communiter ſunt, & igne & frigore concreſcunt. Craſſeſcunt uero utroque, partim eodem modo, partim alio. Calore enim humorem educente, quandoquidem humo-*

LECTIO IX.

DE liquefactione autem ſimul, & de coagulatione erit palã. Coagulantur aũt quęcunque coagulantur, aut exiſtentia aquæ, aut terrę, & aquę. Et hoc, aut frigido, aut calido, aut ſicco. Propter quod & reſoluũtur cõtrariis quæcũque ſoluuntur a calido coagulatorum, aut a frigido. Quę quidẽ. n. a ſicco calido coagulata ſunt, ab aqua ſoluuntur quæ eſt humida. Coagulari aũt quędam vtique putabuntur ab aqua, vt mel elixatum, coagulatur aũt non ab aqua, ſed ab eo qđ in ipſa frigido. Quæcunque quidẽ igitur ſunt aquæ non coagulanẽ ab igne, ſoluuntur enim ab igne. Idem autẽ eidem p ſe nõ erit cauſa contrarii. In abſcedendo autẽ calidũ coagulaẽ, quare palã ꝙ ĩgrediẽte frigido coagulaẽ. ꝓpter qđ & nõ ingroſſantur talia coagulata, in groſſato. n. humido qđẽ abeunte ſic, ſicco autẽ cõſtante. A qua autẽ humidorum non ingroſſatur ſola. Quęcunque autẽ cõia terræ, & aquæ, & ab igne coagulantur, & a frigido. Ingroſſantur autẽ ab ambobus: eſt quidẽ vt eodẽmodo: eſt aũt vt aliter.

coagulantur in principio a calido, ſicut lateres primo indurati a frigore, & poſtea poſiti in igne. Nam cum ponuntur in igne, fit ſeparatio humidi indurati: poſtea finaliter deſiccatur per ſeparationẽ humidi ſuperflui. Et propter hoc, multi lateres corrumpuntur in fornacibus ꝓpter nimiã appropinquationem, vel remotio nẽ ab igne, quia tunc aut parum ſeparatur de humiditate, & nõ ſunt decocti, aut ſeparatur nimis ex ea, & de facili frangũtur. Deinde cũ dicit.

b ¶ Determinat de liquabili & dicit, ꝙ quæcumque coagulanẽ a frigido ſiue ſit aquea, ſiue miſta ex aqua & terra, etiam ſi habeant in ſui cõpoſitione plus terræ quãm aquæ ſecundũ quantitatem, non ſecundum proportionem virtutis, talia liquantur a calido, ſed iſta ſunt in duplici differentia. quædam enim coagulantur a frigido non educente totum humidum ſuperfluum cum educente totum humidum conſtat & terminatẽ cũ ſicco, & ſic ſequitur ingroſſatio, ſed aquea ſiccum non habent quod ſeparari poſſit. Quæcunque autẽ ſunt terrea, coagulantura calido, ſicut ſal & lac &c. qđ patet, quia talia ſoluuntur ab aqua: ſi autem ſint aliqua, q̃ ſint proportionabiliter cõmiſta ex vtroque, talia coagulanẽ ab vtroque ſicut lutum. Quando enim ſunt humida & magis ꝓdominaẽ aqua, coagulantur a frigido: quando autem prædominatur terreum, tũc coagulanẽ a ſicco calido ignis: ſed tamen iſta coagulatio diuerſimode fit a calido & a frigido. Nam calidum extrinſecum coagulat, educendo humidum intrinſecum, vt patet in ouo decocto: frigidum vero extrinſecum expellit calidũ intrinſecum, quod ſe cum educit humidũ intrinſecum, & ſic de ſiccat & coagulat. Dicit autem quòd ſunt quædam, quæ non coagulantur in principio a calido, ſicut lateres primo indurati a frigore, & poſtea poſiti in igne. Nam cum ponuntur in igne, fit ſeparatio humidi indurati: poſtea finaliter deſiccatur per ſeparationẽ humidi ſuperflui. Et propter hoc, multi lateres corrumpuntur in fornacibus ꝓpter nimiã appropinquationem, vel remotio nẽ ab igne, quia tunc aut parum ſeparatur de humiditate, & nõ ſunt decocti, aut ſeparatur nimis ex ea, & de facili frangũtur. Deinde cũ dicit.

b ¶ Determinat de liquabili & dicit, ꝙ quæcumque coagulanẽ a frigido ſiue ſit aquea, ſiue miſta ex aqua & terra, etiam ſi habeant in ſui cõpoſitione plus terræ quãm aquæ ſecundũ quantitatem, non ſecundum proportionem virtutis, talia liquantur a calido, ſed iſta ſunt in duplici differentia. quædam enim coagulantur a frigido non educente totum humidum ſuperfluum cum educente totum humidum conſtat & terminatẽ cũ ſicco, & ſic ſequitur ingroſſatio, ſed aquea ſiccum non habent quod ſeparari poſſit. Quæcunque autẽ ſunt terrea, coagulantura calido, ſicut ſal & lac &c. qđ patet, quia talia ſoluuntur ab aqua: ſi autem ſint aliqua, q̃ ſint proportionabiliter cõmiſta ex vtroque, talia coagulanẽ ab vtroque ſicut lutum. Quando enim ſunt humida & magis ꝓdominaẽ aqua, coagulantur a frigido: quando autem prædominatur terreum, tũc coagulanẽ a ſicco calido ignis: ſed tamen iſta coagulatio diuerſimode fit a calido & a frigido. Nam calidum extrinſecum coagulat, educendo humidum intrinſecum, vt patet in ouo decocto: frigidum vero extrinſecum expellit calidũ intrinſecum, quod ſe cum educit humidũ intrinſecum, & ſic de ſiccat & coagulat. Dicit autem quòd ſunt quædam, quæ non coagulantur in principio a calido, ſicut lateres primo indurati a frigore, & poſtea poſiti in igne. Nam cum ponuntur in igne, fit ſeparatio humidi indurati: poſtea finaliter deſiccatur per ſeparationẽ humidi ſuperflui. Et propter hoc, multi lateres corrumpuntur in fornacibus ꝓpter nimiã appropinquationem, vel remotio nẽ ab igne, quia tunc aut parum ſeparatur de humiditate, & nõ ſunt decocti, aut ſeparatur nimis ex ea, & de facili frangũtur. Deinde cũ dicit.

b ¶ Determinat de liquabili & dicit, ꝙ quæcumque coagulanẽ a frigido ſiue ſit aquea, ſiue miſta ex aqua & terra, etiam ſi habeant in ſui cõpoſitione plus terræ quãm aquæ ſecundũ quantitatem, non ſecundum proportionem virtutis, talia liquantur a calido, ſed iſta ſunt in duplici differentia. quædam enim coagulantur a frigido non educente totum humidum ſuperfluum cum educente totum humidum conſtat & terminatẽ cũ ſicco, & ſic ſequitur ingroſſatio, ſed aquea ſiccum non habent quod ſeparari poſſit. Quæcunque autẽ ſunt terrea, coagulantura calido, ſicut ſal & lac &c. qđ patet, quia talia ſoluuntur ab aqua: ſi autem ſint aliqua, q̃ ſint proportionabiliter cõmiſta ex vtroque, talia coagulanẽ ab vtroque ſicut lutum. Quando enim ſunt humida & magis ꝓdominaẽ aqua, coagulantur a frigido: quando autem prædominatur terreum, tũc coagulanẽ a ſicco calido ignis: ſed tamen iſta coagulatio diuerſimode fit a calido & a frigido. Nam calidum extrinſecum coagulat, educendo humidum intrinſecum, vt patet in ouo decocto: frigidum vero extrinſecum expellit calidũ intrinſecum, quod ſe cum educit humidũ intrinſecum, & ſic de ſiccat & coagulat. Dicit autem quòd ſunt quædam, quæ non coagu-

A *ris in uaporem ſecretione, quod ſiccum eſt, craſſeſcit & cogitur. Frigore autem, quod calorem extrudũ, quem humor in uaporem ſecretio comitatur. Ac ea quidem mollia omnia quæ liquida non ſunt, humore exeunte non craſſeſcunt, ſed concreſcunt, ut fictile cum coquitur. Quæ autem ex miſtis liquida ſunt, etiam craſſeſcunt, ut lac. Sed multa etiam primum humectantur, quæcunque aut craſſa, aut dura frigore antea facta ſunt, ueluti fictile, quod, cum primum aſſatur, uaporem emittit, & mollius redditur Quæ etiam cauſa eſt, ut in fornacibus torqueatur.*

Ac ea quidem, quæ frigore concreta ſunt, ex iis, quæ ad terram & aquam communiter, ſed plus ad terram, attinent, ſi ex eo, quòd calor exierit, concreta ſint calore, cum rurſus aduenerit, liquantur, uelut lutum, cum gelu aſtrictum eſt. Quæ autem refrigeratione, & caloris uniuerſi expiratione, ea non ſoluuntur, niſi caloris exuperantia, ſed molliuntur, ut ferrum, & cornu. Sed ferrum quoque elaboratum liquatur, ita ut humidum fiat, & rurſus concreſcat. Atque hoc modo chalybem conficiunt. Sidit enim recrementum, & in imum ſecernitur. Quod autem ſæpe ita afficitur, & purum redditur id demum fit calybs. Sed raro faciunt, quòd dum repurgatur, multum eius abſcedat, & pondere D *imminuatur. Eſt autem ferrum eo præſtentius, quo minus habet excrementi. Liquatur uero & lapis, qui pyrimachus dicitur, ita ut ſillet, & fluat. Concreſcens autem cum fluxit, rurſus durus efficitur. Milyæ quoque liqueſcunt, ita ut fluant. Quòd uero fluit, concreſcens quidem nigreſcit, ſed calci ſit ſimile. Liquantur autem & lutum, & terra.*

Quæ autem calore ſicco concreſcunt, alia quidem ſolui non poſſunt, alia humido ſoluuntur. Fictile quidem & lapidum genera nonnulla, qui terra igni combuſta generantur, ut myliæ, ſolui nequeunt. Nitrum autem, & ſal, humido ſoluuntur, non omnis, ſed frigido. Idcirco aqua, & ſpeciebus aquæ liquantur: oleo autem non liquantur. Nam calori ſicco, frigidus humor aduerſatur. Itaque ſi alterum coagulauit, alterum diſſoluet. Sic enim contrariorum, contrariæ cauſæ erunt. Igne autem duntaxat craſſeſcunt, quæ plus aquæ habẽt, E *& lapidum quorundã genera; quæcunque ab igne terra combuſta fuerit, velut molares inſolubilia. Nitrum aũt & ſales ſolubilia humido, nõ oĩ aũt, ſed frigido ꝓp quod aquæ, & quecunque aquæ ſpecies liqueſcunt calido, frigido aũt non liqueſcũt. Sicco. n. calido contrariũ frigidum humidum. ſi ergo coagulauit alterum: alterum ſoluit. Sic enim contraria erunt cauſæ*

ciunt chalybẽ, qđ eſt ferrũ depuratũ, ſed nolũt deputare ipsũ multoties, & facere perfectum chalybẽ, tũ quia nimis de ferro perdit in igne, tũ quia multiplicando purificationem, pondus nimis diminuit, tum etiã, quia melius eſt ferrum qđ eſt minus purificatum, qa coagulatum quanto pluries diſſoluitur, tanto fit durius qñ iterum coagulatur, & ideo ferrum minꝰ purificatũ eſt meliꝰ, quia facilius ducitur & magis obedit malleo & manibus artificũ: ſed m ſignũ eſt, quia & lapis, qui dr pyramicus liqueſcit, ꝓp eãdẽ cauſam ita, vt etiam diſtillet, qa .ſ. continue ſeparat ſiccũ terreſtre. Tertium eſt, ꝙ plumbũ, quod in ſua natura multũ habet de opaco terræ: & ideo eſt nigrum qñ liquatur eadem cauſa efficitur coloris albi ad modũ calcis, quia in liquatione ſeparatur ſiccum terreſtre, & humidum aereũ ſupernatat ſecundũ ſuperficiem planam, & recipitur lux vbiq;, & ita recipit album colorem. Deinde cum dicit.

c ¶ Oſtendit quæ ſint incoagulabilia, & illiquefactibilia, & dicit, ꝙ oĩa q̃ coagulantur a ſicco calido ſunt in duplici differentia: quædã. n. prius deſiccantur a calido ſicco per humidi ſuperfluꝰ eductionem, & poſtea vltimo congelãtur a frigido ꝓ fortem terminationẽ humidi cum ſicco, vt lapides & dentes molares, & iſta ſunt inſolubilia. Quædam autem coagulantur abſolute a calido ignis, vt Nitrum, & ſal, & talia liquantur ab aqua frigida & humida. Et huius ratio eſt, quæ ſupradicta eſt, quia contrariorum effectuum, ſunt contrariæ cauſæ: ſi igitur calidum coagulauit, frigidum ſoluet. Vniuerſaliter: itaque coagulãtur ea, quæ ſunt terrea, vel aquea a prædominio: aquea coagulantur a frigido, ſicut glacies. Terrea au-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rea autem coagulantur a calido, vt nitrũ sales lapides, & lateres, propter quod talia sunt magis terrea, quod eorum salsedo ostendit. Quæ aũt sunt aerea a prædominio nõ possunt coagulari, neque liquefieri, vt argentũ viuum, & oleum qđ non coagulatur neque a frigido, neque a calido, tum ꝓpter suam viscositatem, tum etiam, quia est naturæ aeræ, cuius humiditas de difficili deficcatur. Et ꝓpter hoc oleum supernatat super aquam, qa aer naturaliter fertur sursum. Ingrossatur itaque ab ambobus. s. calido, & frigido, sed a neutro coagulatur. Ingrossatur etiam oleum, & albescit si durer per longum tempus, & fiat antiquũ: ingrossatur quidem, quia recedente calido intrinseco aer conuertitur in elementum grossius. s. aqueum, albescit autem, quia euaporat aqueum, & terreum quod inerat prius. Aerea etiã liquari non possunt. Cuius ratio est, quia sicut humidũ aqueũ defluendo intra se facit fluere partes terræ & mollificat & liquefacit ea: ita humidum aereum econuerso adunat siccum terreum & continet intra. Vnde ligna ꝓpter hanc causam nõ liquantur. Quòd autem ligna sint aerea a prędominio patet: tum quia sunt materia ignis, vt oleum, cũ, quia supernatãt in aqua, præter ebanum, quod est magis terrestre, quod nigredo eius, & pondus ostendit. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de ingrossabili, & non ingrossabili, & dicit, quòd ab igne ingrossantur ea, quæ habẽt in sui compositione plꝰ terræ quàm aquę vt lac, & sanguis, & quoddam vinũ grossum & calidum, in quo siccum terræ & humidum aqueũ sunt proportionaliter commista, sicut est vinum cretense. Abscedit autem ab his omnibus aqua

contrariorũ. Ingrossantur quidem igitur ab igne solum: quęcunq; aquæ plus habẽt q̃ terrę: coagulantur aũt a frigido quęcunq; plus terræ. Proper qđ nix, & sales terræ, sunt magis. & fer... ter. Maxime aũt dubium habet olei natura, siquidẽ. n. aq̃ oportebat coagulari a frigido vt glacies; si aũt terrę plus ab igne, vt later: nunc aũt coagulat quidẽ a neutro. Ingrossatur aũt ab ambobꝰ. Causa aũt est, quia plenũ est aere: ꝓp qđ & in aqua supernatat. etenim aer sursum. Frigidum. n. ex inexistente spũ aquã faciens ingrossat, semꝑ. n. cum mista fuerint oleũ, & aqua, ambobus fit grosius. Ab igne aũt tpe ingrossatur. & albescit. Albescit quidẽ euaporante aqua, siqua inerat. Ingrossatur aũt, ꝓpterea, ꝙ marcescẽte calido ex aere fit aqua. Vtroq; quidẽ igit modo eadẽ fit passio & ꝓp idẽ: sed nõ eodẽ modo. Ingrossatur quidẽ igitur ab ambobꝰ. Deficcatur aũt a neutro, neque. n. sol neq; frigus deficcat: nõ solum aũt quia viscosum, sed & quia aeris est. Non deficcatur autem aqua, & neque exiccata elixatur ab igne: quia non euaporat propter viscositatem.

d Quæcunque aũt mista terræ & aquæ, sm̃ pluralitatẽ vtriusq; dignũ dici. vinum quoddam & coagulatur, & pepsim patitur, velut mustum. Abscedit autem ab oĩbus talibus dũ deficcatur aqua: signũ aũt, ꝙ aqua; vapor. n. constat in aquã siquis velit colligere, quare quibuscunque relinquitur aliquid hoc terræ. Quædã aũt horũ: & a frigido, sicut dictum est. ingrossantur, & deficcantur: frigidum. n. non solum coagulat: sed exiccat quidem aquã, ingrossat aũt aerem aquam faciens. Coagulatio autem dicta est quædam deficcatio existens. Quæcunque quidem igitur non ingrossantur a frigido, sed coagulantur, aquæ sunt magis: velut vinum, vrina, acetum, & lixiuium, & serum. Quæcunque autem ingrossanẽ non euaporantia ab igne, hæc quidẽ terræ. hęc aũt cõia aquæ & aeris, mel quidem terrę: oleũ aũt aeris. Sunt aũt & lac & sanguis amborum quidem cõia, & aquę, & terræ. magis aũt q̃ multa terræ. quemadmodũ ex quibuscunque humidis nitrum fit

F *quàm terræ: concrescunt autem, quæ terræ. Quamobrem nitrum, & sal, & lapis, & fictile, magis sunt terrea. Olei autem natura maxime dubia est: si enim aqueum, frigore, ut gelu, concrescere oportebat; at si magis terreum igne, ut fictile. Nunc autẽ neutro concrescit, sed contra ab utroque fit crassum. Causa autem est, quòd aeris est plenum, ac propterea in aqua supernatat. Aer enim sursum fertur. Ac frigus quidem spiritu, quiinest, aquam generando, affert crassitiem. Semper enim cum aqua, & oleum inter se admiscentur, crassius utroque aliquid efficitur. Igne autem et iẽpore crassescit, & albescit. Albescit quidem aquæ, si quæ inerat, expiratione. Crassescit uero, quòd dũ calor tabescit, aqua ex aere oriatur. Vtroque igitur modo affectio eadem, & per idem, sed non similiter efficitur, Sed cum ab utroque crassescat, a neutro exiccatur cum nec sol, nec frigus resiccet, non solum, quia lentum*

G

est, sed etiam quod aereum. Aqua autem ab igne nec exiccatur, nec elixatur, quòd ob lentorem in naporem non abeat.

H

Quæ autem mista aquea sunt & terrea, ea pro utriusque copia dicenda sunt. Nam quoddam vinum, & concrescit, & elixatur, ut mustum. Ex omnibus autem huius generis rebus, cum exiccantur, aqua abscedit. Aquam uero esse, hinc indicatur; quòd uapor in aquam concrescit, si colligere eam quis uelit. Ita fit, ut in quibus aliquid restat, terreum id sit. Horum autem nonnulla etiam frigore, ut dictum est, crassescunt, & exiccantur. Frigus enim non solum coagulat, & exiccat, sed etiam affert crassitiem. Exiccat quidem aquam: crassitiem autem affert, aerem in aqua mutando. Concretio uero, exiccatio quædam esse dicta est. Quæ igitur frigore non crassescunt, sed concrescunt, aquea magis sunt, ut vinum, lotium, acetum, lixiuium, serum. Quæ autem crassescunt, uaporẽ ignis efficientia non reddendo, alia terrea sunt, alia communia aquæ & aeris. Mel quidem terreum est: oleum autem aereum, & aqueum. Sunt autem lac & sanguis, utrunque quidem & aquæ & terræ communia, fere tamen magis terrea, ut ij etiam humores, e quibus nitrum, & sal gignun-

I

K

dum ingrossantur, quia ingrossatio est quædã deficcatio imperfecta. In cuius signum a tali vino dũ decoquitur, & ingrossat ab igne euaporat humidũ aqueum subtile valde: quod si recolligatur in vas se tortuoso admodũ stillę fit aqua, quæ dicitur aqua vitis. Qã ergo relinquitur in tali ingrossato, est magis terreum. Nam ingrossatio fit per separationem humidi superflui, & terminationem humidi derelicti cum sicco. Et ideo omnia aquea a prædominio impinguari, & ingrossari non possunt, vt vinum, vniuersaliter serum, & cetera similia. Quòd aũté lac, & sanguis sint terrea a prædominio apparet. De lacte quidẽ, quia si non separetur serum, & coquatur in igne exuritur serum & id quod restat costat & ingrossatur & efficitur stipticum valde, & valet contra fluxum vẽtris: quod etiam potest esse signum, ꝙ ingrossatio fit per separationem aquei, quia serũ est aqueæ naturæ: substãtia autem caseata est magis terrea. Si autem lac non habeat substantiam caseatam; tunc ingrossari non potest & nõ est aptũ ad esum, sicut lac cameli, suis, & Asinæ, & tale est aqueũ a prædominio. Et propter hoc artifices vltra, substantiam caseatã lactis apponunt coagulum quando volũt ingrossare ipsum, quod est etiam magis terreum. De sanguine etiam apparet quia repositus deficcatur propter paucitatem humidi aquei & habet quosdã magnos poros, propter partes terrestres restringentes se, & cõtinentes humidum, ne fluat ad centrum. Si autem sanguis sit indigestus, propter frigiditatem complexionis, tunc non deficcatur repositus, nec habet poros, qa partes humide prædominantur, & fluũt vndique, sed magis est languorosus, & fluidus

fluidus ad modũ humoris flegmatici. Et ex hoc sanguis humanus extractus ex venis si non deficcatur, est signum male dispositionis & infirmitatis, sicut in venis existens si congeletur est signum eiusdem, quia significat, ꝙ caliditas naturalis est debilis in tali patiente. Quædam autẽ ingrossantur etiã a frigido vt aerea, sicut oleum. Frigidũ enim non solum ingrossat, sed etiã deficcat, & coagulat, sicut dictum est. Deficcat enim aquam, vt in glacie apparet. Ingrossãt autem aerem, & conuertit in aquam, sicut patet in oleo. Frigus. n. aerẽ existentem in poris conuertit in aquam, & ingrossat oleum. Calor uero intrinsecus facit euaporare humidum aqueum ipsum subtiliando, reliquum terminat cum sicco. Et ideo albescit oleum perspicuo subtiliato. Deinde cum dicit.

e ¶ Agit de mollificabili & non mollificabili. Mollificatio enim, est quædã via ad liquæfactionem, sicut ingrossatio est via ad coagulationẽ, siue coagulatio imperfecta & dicit, ꝙ mollificabilia sunt q̃ coagulatur, siue etia ingrossantur a calido tantum, uel a frigido tantum: nam quæ coagulant a calido tantum, soluunt̃ siue mollificantur a

A

B

C

D

E

tur. Lapides quoque, ex quibusdam eiusdem generis concrescunt. Ideo ferum, cum coquitur, nisi separetur, igne consumitur. Quod autem ter... cogitur, etiam a succo. si quis quodam modo clixet, ut medici faciunt, succum indentes. Sic ferum a caseo separatur. Separatum autem serum non amplius crassescit, sed aquæ instar comburitur. Quod si lac aliquod sit, quod casei nihil, aut exiguum habeat, aqueum magis est, & ad alendum inutile. Nec alter sanguis se habet, concrescit enim cum refrigeratur, propterea quòd exicceatur. Qui autem non concrescit, ut cerui sanguis, is aqueus magis est, & frigidissimus, ac propterea fibras non habet. Nam fibræ terreæ sunt, & solidæ. Quapropter illis sublatis non concrescit, (quod idcirco euenit, quia non siccescit: residuum enim aqua est) perinde atque lac, caseo exempto. Cuius rei argumentum est, quod sanguis utlatus non concrescit. Saniosus enim est. Hoc autem pituita, & aqua, quod inconcoctus sit, & a natura non uictus.

Cur autem alia solui possint, ut nitrum, alia non possint, ut fictile, & eorum nonnulla uim habeant, ut mollescant, ut cornu, alia non habeant, ut fictile, & lapis, causa est, quoniam contrariorum contrariæ sunt causæ. Quare si duobus, frigore, & succitate concreuerint, calore, & humore necesse est soluantur. Quam obrem igne, & aqua. hæc enim sunt contraria & aquà quidem, quæ igne solo, igne autem, quæ solo frigore. Idcirco si accidit, ut alicuna utroque concrescant, hæc minime possunt resolui. Talia autem sunt, quæ calefacta, frigore deinde concrescunt. Fit enim, ut cum calor exiens exiccauerit, humor plurimus frigore rursus constringatur, ut ne humori quidem transitum præbeat, & ob eam causam, nec calore soluuntur. Ea enim soluit, quæ frigore concreuerunt, nec item aqua. Nã quæ frigore concreuerunt, non soluit, sed quæ calore duntaxat sicco. Ferrum autem calore liquatum, frigore concrescit. Quare ad concretionem utroque opus habet, ideo solui non potest. At ligna, terrea sunt, & aerea, ideo comburi possunt, non liquari, neque mollescere: & in qua innatant, præterquam ebenus, quæ non innatat. Alia. n. plus aeris continent. Ex ebeno autem nigra, aer difflatus est, ac terræ plus habet. Fictile autem terreum solum est, quod dum siccescit, paulatim concrescat. Nec enim aqua per eos meatus habet ingressum, per quos solus spiritus exiit. Nec item ignis, ipse etenim coagulauit. Quod igitur coagulatio sit, & liquatio & quot ex causis, quoique rebus conueniant, dictum est.

frigido: quæ autem coagulantur, siue in grossantur, a frigido soluuntur & mollificari possunt a calido, quia contrariorum contrariæ sunt causæ, sicut dictũ est. Sed quæ coagulãtur ab ambobus. s. a calido, & frigido hæc sunt maxime insolubilia, sicut sunt lapides & lateres: quæ primo desiccantur a calido ꝓ humidi abstractionem, & postea coagulãtur a frigido terminante reliquum humidũ cũ sicco, & huius ratio est, quia cum sit coagulatum tam a calido q̃ a frigido a neutro dissolui potest, Contrariorũ. n. effectuum, non potest esse eadem causa, sed vt supradictum est, debet esse contraria. Et propter hanc causam, scilicet quod primo liquefit a calido & magis purificatur: deinde a frigido coagulante indurat̃ur nõ mollificatur, licet a forti calido li quefiat: ligna autem & etiam lateres non mollificantur neque liquefiunt ꝓp causam superius assignatam, & inferius etiã melius declarandã, quia de mollificabili iterum magis in speciali tractabit: sed de coagulatione, & liquefactione de ingrossatione, & de mollificabili, inquantum mollificatio est via ad liquefactionẽ, dictum est in superioribus.

Fiunt aũt talia quęcunque calefacta: deinde frigido coagulantur accidit. n. cũ calidum exudauerit egrediens: plurimum humidum cõprimi iterum a frigido vt nõ humido det penetrationem. Et propter hoc, nec calidum solui: quæcumque enim a frigido coagulantur solo, hæc soluit, neque ab aqua. quęcunque enim a frigido coagulantur non soluit: sed quæcunque a calido ficco soluit Ferrum autem liquefactum, a calido frigefactum coagulatur. Ligna autem sunt terrę, & aeris; propter qđ visibilia & non liquabilia, neque mollificabilia, & in aqua supernatãt præter ebenum: hæc autem non alia quidem aeris habent plus, ex ebeno autem nigra euaporauit aer, & est plus in ipsa terræ. Latet autem terrę solum: propterea quòd deficcatus coagulatur secundum modicum: non enim aqua introitus habet per quę solus spiritus exiuit neque ignis: coagulauit enim ipse. Quid quidem igitur est coagulatio. & liquefactio, & propter quod, & in quibus est, dictum est.

& sales, & lapides aut ex quibusdã cõstant talibus. Propter quod & si nõ separetur serum, exurit ab igne decoctum, quod aũt terrestre constat: & a coagulo si aliqualiter decoquat quis sicut medici coagulũ imponentes: sic aũt separatur serum, & caseus: separatũ aũt serum non adhuc ingrossat, sed exuritur si cut aqua. Si aũt aliquod lac nõ habeat caseum, aut paucũ hoc magis aquę & ihesibile. Et sanguis aũt similiter: coagulat. n. eo ꝓ deficcetur infrigidatus. Quicunque aũt non coagulat velut qui cerui: tales aquę magis, & frigidi hi. propter quod & non habẽt vias. In eis. n. sunt terræ & solidũ. quare & extractis non coagulatur. hoc aũt est quia nõ deficcatur: aqua. n. manet qđ derelinquitur, vt lac caseo ablato. Signũ aũt: languorosi. n. sanguines, nolunt coagulari velut ichor, aut flegma, & aqua propter indigestum esse separatum a natura.

e Adhuc autem hæc quidẽ solubilia sunt velut sal nitrũ, hæc aũt insolubilia velut later, & lapis, & horum hęc quidẽ mollificabilia velut cornu, hæc autẽ non mollificabilia velut later, & lapis. Causa aũt, quia cõtrariorum contrariæ causę: quare si coagulantur duobus frigido & sicco, necesse solui calido. & humido, ꝓp qđ igne & aqua soluentur: hæc. n. contraria. Aqua quidem quæcumque igne solo: igne aũt, quecũq; frigido solo. Quare si a duobus accidit coagulari hęc isolubilia maxime.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTIO X.

POstquam Philosophus determinauit de principalibus speciebus qualitatũ passiuarum, consequentibus primo primas qualitates passiuas, scilicet de coagulabili & non coagulabili, de liquabili, & illequabili, & de ingrossabili, & mollificabili, inquantum sunt quasi via ad coagulationem, vel liquefactionem, nunc determinat de aliis speciebus minꝰ principalibus: & circa hoc duo facit. Primo, quasi corollarie concludit quoddam superius determinatum & dicit, quòd ex dictis est manifestum, quòd corpora, scilicet inferiora constant, & coagulantur a calido, & frigido. Et propter hoc, corpora ingrossantia & coagulantia, scilicet corpora calida, & frigida faciat operationem calidi, & frigidi quasi ab eis constituta sint in esse, scilicet actiuo. Propter hoc etiam in omnibus talibus corporibus est caliditas, quæ est magis actiua, vel ad minus est in eis frigiditas, inquantũ deficiunt a caliditate. Alterum enim contrariorum semper est deficiens. & imperfectum respectu alterius, vt frigiditas respectu caliditatis. Et ex hoc, quòd istæ sunt primæ qualitates actiuæ, humidum autem, & siccum sunt primæ passiuæ: ideo hæc conueniunt, & sunt communia omnibꝰ, & ideo ex aqua & terra constituta sunt omnia corpora, tã omiomera quam plantarum, & animalium, & metallorum sicut auri, & argenti, & omnium aliorum quæ nascuntur ex exhalatione inclusa in vtroque, sicut alibi ipse declarauit: sed differentia est in hoc inter ea, quòd operatio primarum duarum, scilicet calidi, & frigidi, consistit in agere,

LECTIO X.

EX his aũt manifestum, ꝙ a calido, & frigido constant corpora, & hęc aũt ingrossantia, & coagulãtia faciunt operationẽ ipsorum; ꝓpterea ꝙ quæ ab his condita sunt, in oĩbus inest caliditas. aliquibus aũt. & frigiditas qua deficit. Quare: qm̃ hæc quidem existunt ꝓp facere: humidũ aũt, & siccum pp pati: participãt ipsis cõia oĩbus. Ex aqua quidẽ igitur & terra omiomera corpora constant, ut in plantis, & in aialibus & quęcunque metallantur, velut aurum, & argentũ, & quęcunque alia talia ex ipsis, & ex exhalatione ea q̃ vtriusque inclusa, sicut dictum est in aliis. Hæc aũt differunt ab inuicem ex his quæ ad sensus ꝓ prios oĩa; & in posse aliquid facere, album. n. & bene odorans, & sonatiuũ, & dulce, & calidũ, & frigidũ in posse aliquid facere in sensum sunt, & in aliis magis conuenientibus passionibꝰ quęcunque in patiendo dr̃. Dico aũt puta liquabile, & coagulabile, & flexibile, & quæcunq; alia talia: omnia. n. talia passiua sunt, sicut humidũ, & siccũ. His aũt iam differt os & caro, & neruus, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum vnũquodq: omiomerorum, quidẽ & naturalium corporũ. Dicamus aũt primo numerũ ipsorum quęcũ que sm̃ potentiã & impotentiã dr̃. Sunt aũt hæc: coagulabile, & incoagulabile, liquabile & illiquabile, & mollificabile non mollificabile, intingibile non intingibile. flexibile & inflexibile. frangibile & non frangibile, ꝓductibile & non ꝓductibile. cõmunibile & incõmunibile, impressibile non impressibile, formabile informabile, capibile non capibile. trahibile, nõ trahibile, scisibile non scisibile, detruncabile non detruncabile, viscosum fragile. cõmessabile non cõmessabile, vstile non vstile, exhalabile non exhalabile. Plurima quidẽ igit fere corporũ, his differũt passionibus. Quã aũtẽ vnumquodque horũ potentiam habeat, dicamus.

b De coagulabili quidẽ igitur & incoagulabili, & liquabili & illiquabili dictum est quidem vniuersaliter prius, attamẽ re-

F Tractatus tertij, libri quarti, in quo determinatur de coagulabili & liquefactibili in speciali. Cap. I.

EX his autem perspicuum est, a calore, et frigore corpora constituì, atq; hæc crassitiem afferendo, & coagulando, sua ipsorum opera efficere. Ob id autem, quòd ab his efficiantur, calor inest in omnibus, quibusdam uero etiam frigus, quatenus calor deest. Quare cum hæc efficiendi sint gratia, humidum autem, & siccum patiendi, hæc omnia, ea quæ communia sunt, participant, Ex aqua igitur & terra, similium partium constant corpora, cum in plantis, tum in animalibus, atque etiam res metallicæ, ut aurum, & argentum, & alia eius generis, tum ex eis, tum uero ex utriusque aspiratione intercluſa, ut alibi est dictum. Hæc autem omnia inter se differunt, tum propriis qualitatibus sensilibus, agendique aliquid facultate, album enim, & odorum, & sonorum, & dulce, & calidum, & frigidum sunt, quòd sensum afficiant, tum aliis magis propriis affectionibus, quæ ex passione dicuntur. Dico autem exempli gratia, quod liquabile est, concretile, flexile, & alia huius generis omnia. Eiusmodi enim cuncta patibilia sunt, uelut humidum, & siccum. His igitur differunt os, & caro, & neruus, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum corporum singula, quæ similium quidem sunt partium, sed naturalia. Primum autem ea enumeremus, quæ ex potentia, & impotentia dicuntur, quæ quidem sunt concretile, inconcretile, liquabile ineliquabile, emollibile inemollibile, humectile non humectile, flexile inflexile, ruptile non ruptile, fragile non fragile, impressile non impressile, formabile non formabile, compresile non compressile, tractile non tractile, ductile non ductile, fissile non fissile, diuiduum indiuiduũ, tentum friabile, subactile insubactile, ustile non ustile, suffitu aptum, suffitu ineptũ. Corporum igitur pluri mis inter se affectionibus differunt. Quam uero facultatem quodque eorum habeat, dicamus.

De concretil. igitur & inconcretili, liquabili & ineliquabili uniuersim quidem antea dictum est: sed nunc quoque dicere aggrediamur. Corpo-

& mouere sensus, vn de dicuntur qualitates sensibiles. Album enim, odor, sonꝰ, dulce, & calidum, & frigidum naturaliter habent facere sensationem, & agere in sensum. Alia aũt duo & consequentia magis consistunt in pati, vt liquabile, coagulabile, flexibile, & alia quibus differũt multa corpora naturalia, sicut os, caro, neruus, & cætera. Et de his nunc est agendũ, quia aliæ dictæ qualitates actiuæ in aliis declaratæ sunt. Quæ aũt & quot sint istæ, de quibus est agendum, est clarum in litera. Secundo ibi.

b ¶ Dicit, ꝙ de coagulabili & non coagulabili, liquabili & non liquabili dictũ est prius uniuersaliter: sed tamen propter maiorem claritatem tam dictorum q̃ dicendorum, dicam iterum, ꝙ coagulatorum, quædam coagulantur a calido, quædam a frigido, calidũ quidem coagulat, ꝙa exprimit humidum superfluum, frigidũ vero, quia expellit calidum, quod secũ euaporare facit humidũ. Quæ igitur coagulantur a calido per absentiam humidi soluuntur a frigido, qđ humidũ iterum ingredi facit. Quæ aũt coagulantur a frigido ꝓ expulsionẽ calidi, soluũtur a calido iterum ingrediente, sicut glacies, & cætera. Aliqua autem nõ soluuntur a frigido, quę sunt coagulata a calido, quia coagulatio fuit fortis, & pori relicti sunt parui adeo vt humiditas dissolutiua ingredi non possit, sicut sunt lateres. Incoagulabilia autẽ sunt, quæ non habẽt humiditatem aquosam, sed sunt magis terrea, vt mel, & mustum, & ratio est, quia talia sunt vehementer calida, & talis caliditas fortiter restringit, & continet humidum intra. Et quæ sunt aerea a prædominio, sicut oleum, argentum vinum, & viscosa, vt colla.

deamus & nunc. Corporum. n. quæcunque coagulantur, & indurantur. hæc quidem a calido patiũtur hoc. hæc aũt a frigido, a calido quidem desiccante humidũ, a frigido aũt exprimẽte calidum. Quare hęc quidem. n humidi absentia: hęc aũt calidi hoc patiuntur, quæcũque quidem aquæ calidi, quæcunque quidẽ terrę humidi. Quæ quidem igitur humidi absentia, ab humido liquefiunt, nisi sic cõuenerint, vt minores relicti sint pori q̃ aquę moles. velut later. Quæcunque aũt non sic humido hæc soluuntur, velut nitrum, sales, terra quæ ex luto. Quæ aũt calidi priuatione a calido soluunt, velut glacies, plumbum, es. Qualia quidem igitur coagulabilia, & liquabilia, & qualia illiquabilia dictũ est. Incoagulabilia autem quæcunque, aut non habent humiditatem aquosam, aut non aquę sunt: sed plus calidi & terrę, puta mel & mustum, velut feruentia enim sunt, & quæcunque aquę quidem habent. Sunt autem plus aeris, sicut oleum, & argentum viuũ. & siquid viscosum, velut gluté.

A rum, quæ concrescunt & indurantur, alia a calore ita afficiuntur, alia a frigore. A calore quidem, humorem exiccante, a frigore uero calidum exprimente. Quamobrem alia humoris, alia caloris absentia ita afficiuntur: quæ sunt aquea absentia humoris: quæ terrea, humoris. Ac ea quidem quæ humoris absentia, humore colliquescunt, nisi ita coierint, ut meatus minores relicti sint, quàm aquæ sint moles, ut in fictili. Quæ autem non ita, humido omnia liquantur, ut unum, sal, & terrea ex eo: uerum quæ caloris priuatione, ea a calore eliquantur, ut glacies, plumbum, æs. quæ igitur concrescere, & liquari possunt, & non possunt, dictum est, Concrescere autem non possunt, quæ aqueum humorem non habent, neque sunt aquea, sed plus caloris & terræ, ut mel, & unum dulce: nam quasi efferuescunt. Quin & ea concrescere non possunt, quæ habent quidem aquam, sed plus aeris, ut oleum, & argentum fusile, & si quid lentum fuerit, ut uiscum, & pix.

LECTIO XI.

a DEterminat de mollificabili magis in speciali, & ponit sex cõditiones quas habere debet coagulatum ad hoc, ꝙ mollificetur. & Prima est, ꝙ tale coagulatum non sit aqua, vel aqueum a prædominio, sed si est i eo excessus vniꝰ super alterum, sit magis terreum, & propter defectum huius glacies non est molli bilis. Secunda cõditio est, ꝙ totum humidum non sit euaporatum per coagulationem, quia mollificabile debet esse tam aqueum q̃ terreum, vel non multum plꝰ terreum: & propter hoc nitrum, & sal, nõ sunt mollificabiles: sed statim soluuntur. Tertia conditio est, ꝙ non habeant siccũ inæqualiter dispositum, ne pori sint strictiores q̃ humidum aqueũ, qđ est quasi materia mollificationis, diffundi posit: & propter hoc lateres, & lapides non mollificantur. Quarta vero est, ꝙ nõ sint trahibilia in longum vel ad latus, vt corrigia, & neruus. & ratio est, quia talia sunt viscosa, quę non cedũt tactui in profundum sui: sed extra se trahuntur in longũ. Mollificabile autem debet cedere tactui in se, sicut manifestum fuit superius in diffinitione mollis. Quinta est, ꝙ non sint humectabilia humido. s. alieno, & extrinseco, vt lana: sed mollificabile debet hre humi-

a MOllificabilia aũt sunt, coagulatorũ quæcunque nõ ex aqua, velut glacies aquæ, sed quæcunq; terræ magis, & neq; euaporauit totum humidũ, sicut in nitro aut sale, neq; habet irregulariter, sicut later, sed aut trahibilia non entia humectabilia. aut ductibilia non entia aquæ. & mollificabilia igne, velut ferrum, & cornu, & ligna.

b Sunt aũt liquabilium & illiquabilium, hæc quidẽ intingibilia: hæc aũt non intingibilia, velut æs. intingibile, liquefactibile existens, lana aũt & terra intingibile. ma defunt. n. Et es quidẽ liquabile, nõ ab aqua aũt liquabile, sed ab aqua liquabilium, quædã non intingibilia. velut nitrum, & sales, neque. n. aliud intingibile nullum, quod non mollius sit madefactum. Quædã aũt intingibilia existentia non liquabilia sunt, velut lana & fructus. Sunt aũt intingibilia quidẽ: quęcunq; terræ exi flętia hñt poros maiores aquæ mollibus, existentibus duriobꝰ aqua. Liquabilia aũt aqua, quę cunque per totum. Propter qđ autem terra liquefit quidem, & intingitur ab humido, nitrũ aũt liquefit quidem intingitur autem non, quia in nitro quidem per totum pori: quare diuiduntur mox ab aqua partes.

Tractatus tertii, libri quarti, in quo determinatur de mollificabili intingibili, & flexibili. Cap. II.

Molliri autem possunt in rebus concretis, non quæ sunt ex aqua, ut glacies, (omnis enim glacies aquea est) sed quæ potius sunt terrea, quibus totus humor non est exiccatus, ut in nitro, & sale, quæ ue inæquabiliter non habent, ut fictile, sed sunt tractilia, non humectilia, aut ductilia, non aquea, & igne emollibilia, ut ferrum, & cornu, & ligna.

D Sunt autem tam in liquabilibus, quàm in eliquabilibus alia humectilia, alia non humectilia: ut æs non humectile est, cum sit liquabile: lana autem, & terra, humectilia, quippe quæ madefiant. Ac æs quidem liquabile est, sed non ab aqua. Atqui & eorum, quæ aqua liquantur, quædam sunt non humectilia, ut sal, & nitrum. Nihil enim humectile est, quod madefactum mollius non fiat. Quædam autem cum sint humectilia, non sunt liquabilia, ut lana, & fructus. Sunt autem humectilia, quæ cum terræ sint, meatus maiores obtinent, quàm aquæ sint moles, & ipsa quoque aqua duriores. Aqua uero liquabilia, quæcunque per totum. Cur igitur terra humido liquatur, & humectatur, nitrum liquatur, non humectatur? In causa sunt meatus, qui in nitro per totum habentur, quorum beneficio partes ab aqua affatim diuiduntur. In terra autem per

E dũ: propium est. n. humidi qvbiq; fluat, & ita mollificet. Sexta conditio est, ꝙ non sint ductibilia, & ratio est, quia talia habent plus aquæ q̃ terræ, sicut metalla. Si autẽ sint aliqua quæ cum magno labore liquentur, & ducãtur, & tamen non habeãt multum plus aquæ q̃ terræ, immo forte minus, sicut ferrum, talia mollificantur: sic autẽ mollificatio tãquam a causa efficiente, vt in pluribus ab igne, sicut ligna, & cornu mollificant ab igne. Deide cũ dicit. b ¶ Prosequitur de intingibili & non intingibili. Ad cuiꝰ cui dentiam sciendũ est, ꝙ intingibile hic dr̃, quod est susceptiuũ humidi extrinseci ꝓ poros amplos, & duros. Ratione primi, eaque sunt aquea nõ madefiunt, neque intingũtur, quia aquea non habent poros, sicut glacies. Metalla autem non intingun tur, quia licet sint porosa, non tamen habent poros amplos: sed strictos: ita ꝙ humidum non potest ingredi & madefacere. Ratiõe tertii, multa quæ liquantur ab aqua non sunt intingibilia, sicut nitrum, & sal, quia licet talia habeant poros amplos, non tamen pori sunt duri, sed molles, & passibiles, ita ꝙ humidum ingrediens non madefacit, sed corrumpit illud, in quod intrat. Quæ autem habẽt poros amplos, & duros, sicut lana, pánus, & multa alia, intinguntur, quia humidum ingrediens per poros amplos, madefacit

Universidad de Deusto
Biblioteca

madefacit siccum terrestre, & non corrumpit ipsum propter duritiem. Ex his autem patet, qp intinguibilia sunt terrea a prædominio, quia in eis dominatur siccum terrestre, & coagulata sunt a calido per abstractionem humiditatis: ideo intinguntur per nouam humidi introductionem. Patet etiam ratio, quare terra intingitur. Nitrum autem, & sal, quæ sunt terrea, non intinguntur primo .s. quia terra habet poros duriores q̃ talia, propter maiorem admissionem humidi fluidi in talibus quam in terra. Secundo etiam, quia talia sunt porosa per totum, & ex hoc humidum per totũ ingrediens, & desluẽs, cito diuidit ea in partes, & corrũpit. Terra autem habet poros non per totum, sed hic illic: & ideo partes magis cõtinẽtur. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ostẽdit quæ sint flexibilia, & quæ dirigibilia dicẽs, quòd quędam corpora sũt flexibilia, & dirigibilia, vt calamꝰ, & virga, quædam vero nõ sunt flexibilia, neq; dirigibilia, sicut lateres, & lapides. Ad intelligendum autem quæ sint flexibilia, & dirigibilia, & quæ non: sciendum est, qp flexio, vel etiã rectificatio est motus a circulari periferia in rectitudinem, vel a rectitudine in periferiam circularem, manente eadem longitudine flexi. Omnia igitur corpora, quę possunt moueri ex rectitudine in periferiam circularem, vel econuerso ex periferia circulari, siue sit concaua, siue conexa, in rectitudinẽ sunt flexibilia, vel dirigibilia: quæ autem non possunt ita moueri, nõ sunt flexibilia, neq; dirigibilia. Nõ tñ est idẽ flexio, & rectificatio: immo sunt motus cõtrarii, qa flexio est motus ad concauitatem, vel conuexitatem: rectificatio autem est motus ad rectitudinem. Sed Philosophus hic non assignat causam prædictorum & ideo sciendũ est, qp humidum fluens, sicut superius declarauimus, quærit terminos alienos, quia non bene terminatur terminis propriis. Siccum vero, quærit terminos proprios, quibus bene terminatur. Flexio igit est motus ad terminos alienos, quia res quando est flexa non habet proprios terminos suæ longitudinis: sed potest amplius elõgari si dirigatur. Rectificatio vero, est motus ad terminos quasi proprios & sibi conueniẽtes, ꝼm suam longitudinem: & ideo res ratione humidi fluentis flectuntur, sed ratione sicci retrahentis habent dirigi, & rectificari. Quæ igitur sunt coagulata per eductionẽ humidi, non sunt flexibilia, neque dirigibilia, sed potius franguntur, vt lateres, & ligna sicca. Quæ autem habent humidum viscosum grossum flectuntur de facili, & semper flectuntur ad illam partem, in qua est maior humiditas, sicut tabulæ calefactæ ad ignem, flectuntur versus ignem, quia ignis calefaciendo eas, educit humiditatem ad illam partem. Sed quæ habent humidum viscosum magis subtile, & bene commistum cum sicco aereo subtili non flectuntur ita de facili; sed tamen flexa cito redeunt ad rectitudinẽ, sicut boni enses, vel si non possunt redire ad perfectam rectitudinem, redeunt ad illam partem rectitudinis quam habuerunt in sui coagulatione, sicut bonæ balistæ, & arcus emissã sagitta. Sed quæ habẽt humiditatẽ grossam, & non bene commistam cum sicco, nõ redeunt ad rectitudinẽ sicut praui enses: Arcus, & similia. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de frangibili, & comminuibili, quæ sunt passiones procedẽtes ex eisdem causis, scilicet humido, & sicco. Nã quæ habent parum, aut nihil de sicco, & multum de humido, neque sunt frangibilia, neque comminuibilia, sicut liquida. Quæ autem habent multũ de sicco, sunt in tribus differẽtiis: quędã enim sunt frãgibilia, & non comminuibilia, vt lignũ, quædam sunt comminuibilia, & non frangibilia, sicut lapis, quia scalpentibus diuidi tur in partes minutas: non aũt frangitur in magnas partes, & paucas numero: quædam vero sunt cõminuibilia, & frangibilia, sicut lateres. Et ratio huius differentiæ est, quia quædam ita coagulãtur, qp habẽt paruos poros, numero multos, & propinquos situatiõe & ista comminuũtur, quia comminutio est diuisio in paruas partes, & diuisio rei fit in poris ipsius, nisi scindãtur: si ergo pori sunt multi, diuisio fiet secundum multas partes. Aliqua vero habent poros magnos paucos numero, & distantes situ, & talia sunt frangibilia, quia fractio est diuisio rei in magnas partes, & paucas. Alia vero habẽt vtrunque: scilicet quosdam poros magnos, & reliquos paruos, & talia sunt frangibilia, & comminuibilia, sicut lateres. Considerandum est autem ad euidentiã prædictorum, quòd porus hic vocatur illa pars rei porosæ, quæ est non quidem vacua, sicut dicebant antiqui credentes vacuum dari: sed plena corpore subtili, siue tale corpus subtile sit eiusdem naturę cum reliquo, siue alienę puræ aquææ, vel aeræ.

In terra aũt permutari, aut aqua, quare qualitercunque vtiq; susceperint differt passio.

c Sunt aũt & hęc quidẽ corporum flexibilia, & dirigibilia, vt lut calamus, & vimen, hęc autẽ inflexibilia corporum velut later, & lapis. Sunt aũt & inflexibilia, & indirigibilia: quorumcunque corporum non potest longitudo in rectitudinem ex periferia, & ex rectitudine in periferiam pmutari. Et flecti, & dirigi est in rectitudinẽ, aut in periferiam transmutari, aut moueri, etenim quod reflectit, & qđ deflectitur curuatur. Qui quidẽ igitur ad conuexitatem, aut concauitatẽ motus longitudine saluata, flexio est. Si.n. & in rectũ vtiq; esset simul flexũ, & rectum, quod quidẽ impossibile rectum flexũ esse. Et si flectitur oẽ, aut reflectetur, aut deflectetur: horũ aũt hoc ad conuexum: hoc autẽ ad concauũ, transmutatio non vtique erit, & quę ad rectũ laxatio, sed est flexio, & rectificatio aliud & aliud. Et hæc sunt flexibilia, & rectificabilia. & inflexibilia, & non rectificabilia.

d Et hæc quidem frangibilia, & cõminuibilia simul, & singillatim, puta lignum quidẽ frangibile: cõminuibile aũt nõ. glacies autem & lapis cõminuibile: frangibile aũt non: later aũt & frangibilis, & cõminuibilis. Differt aũt, quia fractio quidẽ est in magnas partes diuisio, & separatio, cõminutio autem in quascunque & plures duabus. Quæcunque quidem sic coagulata sunt vt multos habeant vicisitudinatos poros, & cõminuibilia. vsque ad hoc. n. pertingit. Quæcunque autem ad multum frangibilia. quęcunque autem ambo, ambo.

Et alia quidem sunt, quæ rumpi, & frangi possunt, uel simul, uel separatim, ut lignum rumpi quidem potest, frangi autem non potest. glacies & lapis, frangi possunt, non rumpi: fictile & frangi potest, & rumpi. Differunt autem, quoniam ruptio est in magnas partes diuisio, atque diductio, fractio est in quasuis, & plures duabus. Quæ igitur ita concreta sunt, ut meatus multos permutatim positos habeant, frangi possunt: eousque enim did ucuntur. Quæ autem longius producłos, rumpi, quæ utrosque, ea in utroque sunt genere.

LECTIO XII.

Stendit quæ sunt impressibilia, & quæ non, & dicit, quòd sunt quædam corpora impressibilia, idest apta nata recipere impressionem: quorum quædam sunt cut cæra: quædam vero sunt dura, sicut æs. Alia autem non sunt impressibilia, & horum etiam aliqua sunt mollia, sicut aqua: aliqua autem sunt dura, velut later, & lapis. Nam impressio, passiue sumpta, est cessio in profundum, secundum partem superficiei: non econtra circunstando, qđ dicitur propter aquã quæ cedit imprimenti secundum superficiem, non tamen suscipit impressionem, quia contra circunstat, sicut supradictum est in diffinitione mollis. Et ista fit dupliciter, aut per solam pulsionem tactus, vt in cęra, & in omnibus mollibus, aut per percussionem, vt in metallis, & aliis duris. Vniuersaliter igitur, Eorum, quæ sunt impressibilia: quędam sunt mollificabilia, siue mollia actu, vt cæra: quædam vero sunt dura, vt metalla. Sed tamen talia sunt, in quibus est humiditas fortis, & bene permista cum sicco terrestri. Alia autem dura, in quibus non est fortis humiditas: sed est educta a coagulante, & etiam illa debilis, quæ remansit non est bene commista cum sicco terrestri: talia non sunt impressibilia, sicut later, & lapis. Non est etiã impressibilis aqua propter rationem superius assignatam, propter quam etiam non est mollis. Manifestum est autem ex dictis, quòd humiditas, non fluens, sed bene permista cum sicco terrestri est materia impressionis. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de formabili manu, & non formabili. Et dicit, quòd impressibilia sunt duplicia: quædam enim sunt impressibilia, quæ non tantum suscipiunt impressionem de facili, sed etiam retinent eam, & talia sunt etiam formabilia manu, sicut pasta, & cæra: quædam vero sunt, quæ bene retinent impressionem: sed non recipiunt eam de facili, sicut metalla, quæ nõ recipiunt impressionem nisi per fortem percussionem, & talia non sunt formabilia manu: sed tamen formantur per artem: fundẽdo, scilicet ea. Quædam etiam sunt quæ de facili recipiunt impressionem: sed eam non retinent, sicut lana, aut spongia, & hæc non sunt manu formabilia, ita scilicet, quòd retineant formationem. Quæ autem non sunt impressibilia: non sunt etiã manu formabilia, licet formentur per artẽ: pura per sculptoriã, sicut lateres, & lapides. Ex quibus patet, quòd materia impressibilium etiã manu formabilium, est eadem non differens nisi secundum magis, & minus, quia manu formabilia debent esse paulo plus humida quàm impressibilia, & ex hoc res fere eodem modo sunt manu formabilia quot sunt impressibilia, scilicet permanenter, aut nõ permanenter. Deinde cum dicit.

c ¶ Agit de capibili & non capibili, & dicit, qp capibilia sunt, quæ pulsa possunt cõuenire, idest contrahi, & reuerti intra se in profundum sui, superficie mutata de maiore in minorem, sicut cum stringitur spongia: & non diuisa, aut translata in aliã partem, sicut accidit in aqua, quæ quando comprimitur manibus, quasi effugit ad aliam partem. Et quia multoties in superioribus, & nunc in isto loco fecit mentionem de pulsione, & percussione: ideo declarat quid sint, & dicit, quòd pulsio est motus factus per solum tactum, scilicet sine magna violentia: percussio autem est motus factus cum eleuatione, uel manus, vel alterius instrumenti percutientis, sicut quando faber eleuat malleum, & percutit. Ratio autem, quare talia sunt capibilia est, quia habent poros plenos subtiliori

LECTIO XII.

Tractatus tertij, libri quarti. in quo determinatur de impressibili, capibili, trahibili, ductibili, scisibili, detruncabili, frangibili, & cõmassabili. Ca. III.

Alia sunt, quæ imprimi possunt, ut æs, & cæra, alia non possunt, ut fictile, & aqua: impressio autem est superficiei per partem pulsu, aut ictu, aut omnino, tactu, in profundum transitus. Eiusmodi sunt, & res emolliles, ut cæra, quæ manente reliqua superficie, per partem locum mutat, & duræ, ut æs. Res, quæ imprimi non possunt, partim duræ sunt, ut fictile cum in profundum superficies non cedat, partim humidæ, ut aqua: nam cedit quidem, sed non per partem: transfertur enim undique circunfusa.

Rerum autem, quæ imprimi possunt, quæcunque impressæ manent, & facile manu imprimuntur, eæ formari aptæ sunt, quæ uero aut non facile imprimuntur, ut lapis, uel lignum, aut facile quidem imprimuntur, non manet autem impressio, ut lanæ, aut spongiæ, eæ formari aptæ non sunt, sed hæ sunt pressiles.

Sunt autem pressilia, quæ pulsu, in se possunt coire, superficie in profundum translata, nec diuisa, nec parte altera in alterius locum subeunte, id quod facit aqua. Ea enim resiliendo transfertur. Est uero pulsio, a mouente dimotio, quæ tactu efficitur, at ictus, quæ latione. Comprimuntur autem, quæ uacuos habent meatus corporis congenei, eaque sunt pressilia, quæ in uacua coeunt, aut in meatus, quibus sunt referta. Meatus enim, in quos subeunt, uacui interdum non sunt (ueluti spongiæ humectæ, cuius meatus sunt pleni) sed ea, quibus meatus pleni sunt, molliora habentur, quàm id ipsum, quod aptum est in illos coire. Pressilia igitur sunt, ut laua, spongia, cæra, caro. Non pressilia autem, quæ in suos meatus coire apta non sunt, aut quòd eos non habeant, aut rebus durioribus plenos. Ferrum enim pressile non est, nec item lapis, nec aqua, nec ullum humidum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

corpore siue tale corpus subtile sit eiusdem naturæ cum reliquo, siue alterius. Nam tale corpus subtile aut egreditur quãdo capitur, si est alterius naturæ, sicut patet in pinguedine: aut ingrossat & comprimitur: si est eiusdem naturæ sicut in carne.

Quæ igitur habent tales poros sunt capibilia: quæ autem non habẽt poros, vt aqua & liquida non capiunt: quæ vero habẽt poros, vt ferrum, illa etiam nõ sunt capibilia. Ex quibus manifestum est quòd capibile hic vocatur non quodcunque accipi potest: prout nomen sonat: sed quod potest restringi & reduci ad minorem superficiẽ. Ferrum enim capi. i. accipi potest manibus: tamen dicit, q̃ non est capibile quia non potest restringi ad minorem superficiem. Est autem materia capibilium sicut terrestre a prædominio, sicut ex dictis est manifestum. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de trahibili, & dicit q̃ trahibilia sunt quorum superficies potest mutari de loco ad locum sicut corrigia. Est enim tractio motus corporis secundum longitudinem vel latitudiné: ita quòd ex illa parte qua mouetur extẽditur, ex alia per accidens restringitur sicut corrigia cum trahitur per longum extenditur, & restringitur secundum latitudinem. Quædam autem sunt trahibilia & etiam capibilia vt cæra & lana, aliqua vero sunt trahibilia & non capibilia vt flegma & spuma, quæ trahuntur ad modum fili: aliqua sunt capibilia & non trahibilia sicut spongia, sed quæ carent ficco sicut aqua: vel quę non habent humiditatem viscosam sicut lapis & metalla non sunt trahibilia: vel extensibilia, neque etiam capibilia. Ex quibus est manifestum quòd illa dicuntur vniuersaliter trahibilia quorum materia est humidum viscosum a prædominio, & tale humidum propter viscositatem continet siccum terrestre. Non dicitur etiam hic trahibile, secundum vsum vocabuli apud nos, latini enim grammatici vocant trahibilia omnia quę possunt moueri de loco ad locum vel per violentiam, sicut homo dicitur trahi ad carcerem, vel saltem per motum qui non est naturalis talibus: sicut currus & ligna dicuntur trahi. Sed hic vocatur trahibile tantummodo illud cuius partes mutant locum per extensionem, sicut accidit in corrigia vel pelle molli, quia trahi est transferri de loco ad locum secũdum partes, manente continuitate totius: Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quæ sint ductilia & quæ non, & dicit quòd ductilia sunt ea quæ transferuntur secundum partem superficiei in profundum & ad latus per vnam & eandem percussionem, sicut æs, idest species simplices metallorum, vt stannum vel plũbum, quæ per vnam & eandem percussionem quando percutiuntur deprimuntur in profundum secundum partem superficiei & etiam extenduntur secũdum latera. Vel etiam deprimuntur & extenduntur secundum totam superficiẽ, si instrumentum percutiens sit æquale vel maius ipsa superficie. Quæ autem nõ possunt deprimi & extẽdi, sicut dictũ est, talia non sunt ductibilia sicut lapis, & lignum. Causa autem, quare talia cedunt p cutienti in profundũ & ad latus, est humiditas bene commista cum ficco terrestri: quæ calefacta & commota per percussionem facit secum fluere aliqualiter siccum terrestre. Et quia tale humidum est valde constrictum, & p portionabiliter commistum cũ ficco, non habens magnos poros interceptos, ideo facit siccum fluere ad omnem partem. Ex quo sequitur, quòd meliora sunt metalla quæ ducũtur æqualiter ab omni parte: quàm quæ ducuntur ex vna parte, ex alia autem crepãt vel minus ducuntur, quia ĩ talibus humidum est melius permistum cũ ficco. Dicit autem, q̃ omnia quæ sunt ductibilia sunt etiam impressibilia: sed (vt est dicere ad omne) idest vniuersaliter loquendo non conuertitur consequentia, quòd scilicet, omne impressibile sit ductibile, quia lignum est impressibile non tamen est ductile. Similiter capibilium quędam sunt ductilia sicut cæra, quædam vero non, sicut aqua, quæ non est ductilis propter nimiam humiditatem continue fluentem. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de scissibili & de truncabili simul, quia ambæ sunt species diuisionis & dicit, quòd scissibilia sunt illa quæ prius diuiduntur quàm a diuidente tangantur, in illa scilicet parte secundum quam diuiduntur: sicut asseres ex abiete quæ quãdo tanguntur vt diuidantur in longũ, scinduntur remotius quàm tangantur a diuidente, ita quòd diuisio præcedit tactum. Quæ autem non ita diuiduntur, non sunt scissibilia. Et ex hoc quæ sunt mollia, non sunt scissibilia, quia non sic diuiduntur.

Neque

Trahibilia autem sunt, quorumcunque potest ad latus trãsferri superficies. Trahi enim ẽ transferri ad mouens planum continuum existens. Sunt autẽ hæc quidẽ trahibilia, velut pilus, corrigia neruus & gluten & pasta: hæc autem nõ trahibilia, velut aqua & lapis. Hæc quidẽ igitur eadem sunt trahibilia, capibilia velut lana, hæc aũt non eadẽ sicut flegma, capibile quidem nõ est, trahibile autem, & spongia capibilis quidem, non trahibilis autem.

Et hæc quidem sunt ductibilia velut æs, hæc autem non ductibilia, velut lapis & lignum. Sunt autẽ ductibilia quidem, quæcunque eadem percussione possunt simul in latus & profũdum vel superficiem transferri secundum partem: non ductibilia autem, quæcunque nõ possunt. Sunt autem quę quidem ductibilia omnia & impressibilia, impressibilia autem nõ omnia ductibilia, velut lignum, vt tamen ad omne est dicere conuertuntur. Capibilium autem hæc quidem ductibilia: hæc autem nõ, cæra quidem & lutum ductibilia, lana autem non, neque aqua.

Sunt autem & hæc quidẽ scissibilia: velut lignum, hæc autẽ non scissibilia, velut later. Est autem scissibile quod potest diuidi ad plus quàm diuidens diuidit. Scinditur enim cum ad plus diuidatur quàm diuidens diuidit, & præcedit diuisio. In detruncatione autem non est hoc. Non scissibilia autem, quæcunque non possunt pati hoc. Est autem neque molle nullum scissibile. Dico aũt simpliciter mollium & non adinuicem: sic quidem .n. & ferrũ erit molle, neque dura omnia, sed quæcunque neque humida sunt, neque

Tractilia autem sunt, quorum superficies in obliquum potest transferri. Trahi enim, est superficiem ad id, quod mouet, transferri continuã. Sunt uero tractilia, ut pilus, lorum, neruus, massa triticea, uiscum: non tractilia, ut aqua & lapis. Aliqua eadem tractilia sunt & pressilia, ut lana. Aliqua non sunt, ut pituita pressilis non est, sed tractilis: spongia pressilis quidem est, sed non tractilis.

Sunt uero & aliqua ductilia, ut æs, aliqua non ductilia, ut lapis & lignum. Ac ductilia quidem sunt, quorum superficies eodem ictu in latum simul, & in profundum, per partem potest transferri. Non ductilia autem, quorum non potest. Et ductilia quidem omnia impressilia etiam sunt, impressilia uero non omnia ductilia, ut lignum, magna tamen, ut sic dixerim, ex parte reciprocantur. At uero pressilium rerum, aliæ sunt ductilee, aliæ non sunt: cera & lutum sunt ductilia, lana non est, neque aqua.

Sunt & quædam fissilia, ut lignũ, quædam non fissilia, ut fictile. Ac fissile quidem est, quod potest ulterius diuidi, quàm diuidens diuidat. Finditur enim cum ulterius diuidatur quàm diuidens diuiserit, & antegreditur diuisio, id, quod non fit in sectione. Non fissilia autem sunt, quæ ita affici non possunt, nec uero quicquam, quod molle sit, fissile est (dico autem ea, quæ absolute mollia sunt, & non comparatione: quo quidẽ modo ferrũ quoq; molle est) nec dura oĩa fissilia sunt. Sed quæ nec humida sunt, nec imprimi possũt, nec frãgi. Eiusmodi autẽ sunt, quæ in longitudinẽ habẽt meatus, quibus mutuo copulãtur, sed

Neque etiam omnia dura sunt scissibilia, vt ea quæ sunt cõmunibilia: sed scissibilia sunt ea quæ sunt sicca, non ratione qua sicca, sed inquantum habent poros dispositos secundum longitudinem, plenos corpore passibili & subtili & adnatos, idest propinquos vnum alteri, humida autem vel mollia non scinduntur, quia cãrent poris, sicut aqua pasta, & cæra, & huiusmodi. Communibilia autem non scinduntur, quia non habent poros dispositos secundum longitudinem, sed secundum omnem partẽ sicut vitrum. Frangi bilia autem, quia nõ habent poros adnatos vnum alteri. Multa enim dura non scinduntur, quia pori in eis nõ sunt pleni corpore subtili & passibili, sed duro & impassibili. Detruncabilia autem sunt, quę quando diuiduntur neque diuisio præcedit tactum, sicut incisione, neque etiam comminuuntur. Et alia sunt quæ non sunt humida carentia poris, sed magis habent poros dispositos secundum latitudinem, & quia alia habent multos poros dispositos, secundum vtranque partem, ideo sunt scissibilia & detruncabilia. Et quia viscositas impedit scissionem ratione humiditatis, ideo vt sciatur quomodo fit viscosum dicit, quòd viscosum quod non frangitur sed est trahibile, sicut dictum ẽ superius, est humidum & molle. Talia autem fiunt viscosa propter concatenationem partiũ adinuicem. Quæ colligatio aut fit a calido mouẽte, quod fortiter vnit siccum cũ humido terminato, sicut in oleo & pice, aut fit a frigido, quod fortiter & inseparabiliter comprimit humidum cum sicco. Non determinat autem de diuisione simpliciter quæ est genus talium: quia diuisio, vt sic, accidit potius ratione materiæ & quantitatis, q̃ ratione qualitatum passiuarum. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de commassabilibus, & dicit, quòd commassabilia siue infiltrabilia sunt ea, quæ sunt capibilia, sed non habent capturam mansiuam, idest non retinent figuram quam habent quando capiuntur, quòd enim talia sint capibilia, conuenit eis ratione pororum interceptorum in partibus eius. Quod autem redeant ad priorem figuram conuenit eis ratione sicci prædominantis. Inconmassabilia autem dicuntur propter causas oppositas.

non in latitudinem: secari uero ex ijs, quæ concreta sunt, dura, seu mollia ea omnia possunt, quæ uim eam habent, ut nec diuisio necessario antecedat, nec cum diuiduntur, frangantur: quæ autem aut liquida sunt, aut talia secari non possunt. Porro aliqua eadem sectilia sunt & fissilia, ut lignum, sed ut plurimum fissile est in longitudinem, sectile in latitudinem. Cum enim unumquodque in plura diuisum sit, qua ex parte longitudinibus multis unum constat, ea fissile est. Qua autem ex latitudinibus multis, unum est, ea potest secari. Lentum autem est, quod cum liquidum sit, aut molle, trahi potest: talia autem sunt corpora ea, quæ permutatione quadam, catenarum modo componuntur. Hæc enim multum laxari contrahique possunt. Quæ autem non sunt talia, friabilia sunt.

Subactilia sunt, quæ in pressilibus, firmam habent compressionem, Non subactilia sunt, quæ aut omnino non sunt pressilia, aut non retinẽt compressionem.

LECTIO XIII.

Stendit q̃ sunt vstibilia & q̃ non vstibilia & dicit, q̃ quædam corporum coagulatorum sunt vstibilia, sicut lignum & ossa, quædam vero sunt inustibilia, sicut lapides & glacies. Vstibilia autẽ sunt quę cunque habent poros susceptiuos ignis & humiditatem superabilem ab igne. Talia autem sunt q̃ habent poros plenos humiditate aerea bene passibili. Dico q̃ debẽt habere poros, quia carentia poris non sunt vstibilia vt glacies, quæ propter defectum siccitatis carent poris. Debent ẽt esse pleni humiditate aerea, quia aer est nutrimentum ignis. Et propter hoc Ebenus qui inter omnia ligna est minus aereꝰ & magis terrestris, quod ostendit pondus & nigredo eius, non est vstibilis. Debet etiam talis humiditas esse bene passibilis, quia habẽtia humiditatem grossam, & fortem, nõ sunt bene vstibilia, sicut ligna multum viridia. Vniuersaliter etiam carentia humiditate aerea, non sunt vstibilia sicut lapides, q̃ talis humiditas ẽ materia vstionis. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de exhalabilibus & vaporabilibus simul. Ad cuius euidentiã sciẽdũ est, q̃ aliter locutus est superius de exhalatione, & vapore, & aliter in isto loco. Nã superiꝰ dixit, q̃ exhalatio ẽ segregatio sicca & calida, siue segregatæ a calido vstiuo, siue ab alio & hæc est principium venti. Vapor autem est segregatio humida, & talis est principium pluuiæ, hic autem dicit, q̃ exhalabilia sunt q̃ habẽt humiditatẽ nõ euaporabilẽ a calido vstiuo posito sub eis: qa talia dicuntur vaporabilia: sed potius exhalabilia dicunt, quæ processu tẽporis paulatim segregãtur ĩ aerẽ, sicut apparet in pomis

Universidad de Deusto
Biblioteca

antiquatis, in qbus separato paulatim humido aereo ipsa remanent sicca contra hentia rugas. Vapor aũt est segregatio facta virtute calidi vstiui, & ideo vapor humectat vaporabile ꝓpter humiditatem, segregatam foris, & colorat ipsum ratione calidi vstiui. Et ē principium spiritus, idest venti si sit vapor siue segregatio sicca ꝑdominio, sed exhalatio non made facit neque colorat sensibiliter propter paucitatem & debilitatem sui neq; etiã est principium venti. Differt autem talis segregatio in diuersis quia in lignis, & his similibus, sicut sunt pili & cornua & alia, quæ sunt similiter spissa, & fumabilia, vocatur fumus, quia non est impositum nomen talibus diuersis segregationibus, sicut dicebat Empedocles, licet secũdum rem alius sit fumus lignorum & cornuum. In pinguibus autem vocatur ſ græco lignis. In vnctuosis autem dicitur Karusa. fit ex hoc oleum est exhalabile, quia ē vnctuosum, non tamen est vaporabile, qa eius humiditas non permittit, & ideo elixari nõ potest, quia veli xata euaporãr. Aqua autem est vaporabilis a calido propter humiditatem non tamen est exhalabilis quia caret siccitate, q̃ est materia exhalationis siccæ & calidæ. Simile est etiam de vino dulci quod est pingue & grossũ, quod patitur exhalationem sicut oleum. Nam sicut oleum nõ coagulatur a calido neque a frigido ingrossatur, tamen ab vtroque sic & istud vinum. Et si figantur, calami parui in ipso inflammantur. Et si sublimetur, & permisceatur cũ puluere sulphuris & sale, præstat fomentũ flammæ subtili, quia a sulphure augetur in eo vnctuositas, a sale augetur siccitas. Et ideo est vinum solo nomine, quia vini operationem nõ ha vstiuo in aerem & spiritum segregatio ex humido madefacti uo. Exhalabilia autẽ tempore in aerẽ segregantur: & hæc quidem disparentia sicca, hæc terra fiunt. Differt autem hæc segregatio: quia neque madefacit neque spiritus fit. Est autem spiritus fluxus continuus aeris ad lõgitudinem. Exhalatio autem quę a calido vstiuo cõmunis segregatio sicci, & humidi aeris. Propter quod quidẽ non madefacit, sed colorat magis. Est autem quę quidẽ lignei corporis exhalatio fumus, dico. n. & ossa & pilos & omne quod tale in eodem, non enim iacet no men commune, sed secundum analogiam, tamen in eodẽ omnia sunt, sicut & Empedocles ait. Hęc, pili, & folia, & auium plumę, spissę, & squamę sunt super solida membra. quę autem pinguis exhalatio linguis: quę autem vnctuosi Kinsa. Propter quod oleũ non patitur pepsim neque ingrossatur: quia exhalabile est. sed nõ vaporabile, aqua autem non est exhalabilis, sed vaporabilis. Vinum autem qđ quidem dulce exhalat, pingue enim etenim eadem facit oleo, neque enim a frigore coagulatur, vriturque. Est autem vinũ nomine, opere autem non est: non enim vinosus humor propter quod non inebriat. Quod cunque autem vinum paruam habet exhalationem, propter I quod emittit flammam.

c Vstibilia autem videntur esse quęcunque in cinerem dissoluuntur corporũ. Patiuntur autem hęc omnia: quęcunq; coagulata sunt aut a calido, aut ab ambobus frigido & calido. hęc enim videntur obtẽta ab igne, minime autem lapidum figillũ vocatus carbunculus. Vstibiliũ hæc quidem inflãmabilia sunt, hæc autem non inflammabilia, horum autem quædam carbonabilia. Sunt autem inflammabilia, horum autem quædã carbonabilia. Sunt autem inflãmabilia quæcunque non humida entia exhalabilia sunt. Et pix autem, aut oleum aut cæra magis cum aliis, quàm per se sunt inflammabilia, maxime autem quęcunque fumum emittunt, Carbonabilia autem quæcunque talium, terræ plus habent, quàm fumi. Adhuc autem F *comburendi, ex humore in aerem & spiritum existit, quæ potest madefacere. Quæ autem sufficum possunt reddere, ea in aerem tempore excer untur, & alia quidem euanescentia sicca fiunt, alia terra. Diuersa uero secretio hæc est, quòd nec madefaciat, nec in spiritum mutetur. Spiritus autem est continuatus aeris in longitudinem effluxus. At sufficus siccitatis simul & humoris communis est excretio, quæ ab eo fit calore, qui incendendi uim habet. Quare non* G *madefacit, sed colore potius inficit. Est autem ligniosi corporis sufficus fumus, ad quod etiam genus ossa, pilos, & eiusmodi omnia refero. Non enim positum est commune nomen, sed tamen ex proportione eodem omnia continentur, ut etiam ait Empedocles.*

Sunt eadem, frondesque, pili, densæque uolucrum.

Pennæ, tum squammæ queis fortia membra teguntur.

H *Pinguis autem rei sufficus, suligo est unctuosæ, nidor. Ideo oleum non elixatur, neque crassescit, quod sufficum possit reddere, non uaporem. Aqua uero uaporem reddere apta est; non sufficum. Vinum autem dulce, quod pingue sit, sufficum mittit, & idem, quod oleum, facit. Nam & frigore non coagulatur, & comburuur. Est uero uinum nomine dum taxat, re ipsa non est. Non enim ui nosus est sapor, ideo ebrietatem non affert, id quod unum quodcunque facit. Exiguum autem habet habitum, quamobrem flammam mittit.*

Cremari autem posse corpora omnia uidentur, quæ in cinerem soluuntur: quæ affectio omnibus inest, quæ aut a calore, aut ab utroque, calido & frigido coagulantur. Hæc enim ab igne euincti conspiciuntur. At gemma ea, quæ carbunculus uocatur, minime lapidũ omniũ id patitur. Eorũ aũt quæ cõburi apta sunt, alia possunt flãmescere, alia non possunt: eorũq; non K *nulla idoneæ sunt, quæ i carbones uertantur. Flamescere igitur possunt, quæ flammam possunt efficere, quæ autem non possunt, non flammescunt. At flammescere quidem ea possunt, quæ, cum non sint humida, sufficum reddere apta sunt. Pix uero, aut oleũ, aut cera, magis cũ aliis, quàm per se edere, flãmã possit: maxime aũt quæ fumũ mittunt. Ex eiusmodi aũt rebus, eæ in carbones uerti possunt, quæ plus terræ habent quàm fumi. Aliquæ ẽt sunt quæ cum possint liquari, mittere* bet quæ est inebriare, eo quòd non potest euaporare. Non est autem intelligendum quòd tẽpus sit illud quod per se facit siue segregat exhalationem, quia tẽpus nullius actionis potest esse per se causa, sed solum est per se mensura aliquarũ actionum. Segregatur autem talis exhalatio vel a caliditate intrinseca, vel a caliditate solis, siue continentis, non cito & in magna multitudine sicut vapor, sed paulatim & quasi insensibiliter. Et ideo dicitur fieri a tempore, quia non fit nisi in multo & longo tẽpore. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quæ sunt inflammabilia, & quæ non: sed quia inflammabilia sunt quæ pars vstibilium vt melius cognoscatur quæ sint inflammabilia, iterum repetit sub breuitate quæ sint vstibilia, & dicit quòd talia vidẽtur esse quæcunque possunt resolui in cinerem: huiusmodi autem sunt quæ fuerunt coagulara a solo calido, vel ab vtroque, scilicet a calido & frigido, in quibus abundat siccitas propter caliditatem quę in congulatione euaporare fecit humiditatem. Non autem sunt inflammabiles lapides, & maxime lapis carbunculus: q̃ vocatur sigillum lapidum, licet videatur ardere propter fulgorem siue lucis, quia i ipso est fortiter commistum humidum cũ sicco, ita quòd non potest resolui in cinerem. Sed vstibilium, quædam sunt inflãmabilia & quædam non: omnia enĩ corpora communia terræ & aquæ, quę non habens multam humiditatem aqueã, sed aeream, & sunt exhalabilia inflammantur. Nam talia exhalabilia exhalat fumum, qui accensus dicitur flamma. Istorum autem quædam faciunt per se flammam, sicut ligna quę habent siccitatẽ sufficientem & exhalãt fumum. Aliqua vero per

per se quidẽ quæ nõ faciunt flamma, sed apposita siccis faciũt sicut oleũ, Pix & huiusmodi, & ratio huius est, quia talia vnctuosa licet habeant humiditatẽ aeream multam quæ est bene inflammabilis: deficiunt tamen in sicco. Econuerso autẽ sunt aliqua quæ abũdant in sicco sed deficiũt in humido vnctuoso, & ideo apposito eis vnctuoso faciunt flammam meliorem. Sunt etiam quædam quæ sunt liquabilia & non inflãmabilia, sicut metalla, quædam sunt econuerso inflammabilia & non liquabilia, sicut ligna, aliqua autem ꝓtinent ad vtrumque, sicut Thus. Causa autem quare ligna sunt inflammabilia est, quia habent humidum aereum bene diffusum & continuum in toto ligno, hoc autem humidũ est materia igis. Nõ sunt autem liquabilia, tum quia coagulata sunt ab vtroque tum quia liquabiliũ materia est humidũ aqueum nõ aereum quod prædominatur in lignis. Metalla autem non inflammantur: quia habent humidum aqueũ multum quod repugnat igni, & aereum paucum quod est materia ignis, Et propter eandem rationẽ sũt liquabilia. Thus autem patitur vtrunq; nam ratione humidi aerei inflammatur, ratione vero humidi aquei quod in ipso est commistum cũ aereo, liquatur. Vniuersaliter igitur quæ sunt sicca siue terrea siue etiam humida humiditate aerea sũt bene inflammabilia, & propter hoc flamma non est aliud q̃ spiritus siue fumus ardens, fumus enim est segregatio aerea, & ideo est materia flammæ. Eorum autem quæ sunt vstibilia & non sunt inflãmabilia quædã sunt carbonabilia, & talia sunt quæcunque habẽt plus terræ quàm aeris, siue fumi qui est exhalatio aerea, sicut ligna viridia & ossa. Nam talia ra- A *tamen flammam non possunt, ut æs: & aliæ, quæ flammam reddendam aptæ sunt, nec possunt liquari, ut lignum, nonnullæ utrunque obtinent, ut eas. Causa autem est, quòd ligna confertum habent humorem, & per totum continuum. Quare comburuntur, et æs in singulis quidem partibus sed non continuum, & minus, quàm ut flammam posit efficere. Thus partim hoc modo, partim illo affectum ẽ. Ex sufficu autem aptis, flammam mit-* B *tere ea possunt, quæ, quòd terrea magis sint, liquabilia non sunt. Siccitatẽ enim, quæ igni communis est, habẽt. Hoc igitur quod siccum est, si calidũ fiat, ignis efficitur. Idcirco flamma spiritus est, aut fumus incensus. Lignorum itaque sufficus, fumus est: cera autem & thuris, & picis, & aliorom eiusmodi, & quæ picem habent, atque eius generis, suligo. Olei vero & oleosorum omnium, nidor. Quæ etiam minime sola comburuntur, propterea, quòd modicum habeant siccitatis, per quam est transitus, alteri autem adiuncta celerrime. Hoc enim ẽ pingue uidelicet siccum unctuosum. Ea ergo e liquidis ad humorem magis attinent, quæ sufficum reddunt: ad siccitatem autem, quæ comburuntur.*

Tractatus quarti: in quo declaratur per quid potest cognosci in vniuersali cuius naturæ sit aliquod mistum. Cap. I.

Ista autem affectionibus & differentijs similium partium corpora inter se tactu D *differunt, præterea odoribus saporibus, & coloribus, Dico autem similium partium corpora: ut res metallicas, aurum, æs, argentum, stannum, ferrum, lapidem, & alia eiusmodi, et quæ secretione ex hisce fiunt. Item, quæ in animalibus & plantis, ut carnes, ossa, neruos, cutem, uiscus, fibras, pilos, uenas: e quibus ea, quæ dissimilium partium sunt, constant, ut facies, manus, pes, & alia eiusmodi: & in plantis, lignum, cortex, folium, radix, & quæ eius generis sunt. Cum autem hæc ab alia causa constituantur, eorum uero, e quibus hæc sunt, materia quidem siccum sit & humidum, ob eamque causam aqua & terra (utrunque enim eorum, utriusque facultatem habet euidentissimam) quæ autem efficiunt, calor & frigus (hæc enim ex illis illa constituunt, concretaque efficiunt) quæ similium partium genera ad terram pertineant,* E *quæ ad aquam, & quæ utriusque communia sunt, sumamus. Sunt igitur*

LECTIO XIIII.

Is autem passionibus, & his differentiis omnia corporũ: sicut dictum est, differunt abinuicẽ secundum tactum, & adhuc saporibus & odoribus, & coloribus. Dico autẽ omiomera velut quæ metallãtur, ęs, aurum, argentum, stannum: ferrum, lapidem: & alia talia, & quæcunque ex his fiunt segregata, & q̃ in animalibus: & plantis: velut carnes: ossa: neruus, pellis viscera pili venæ ex quibus iam constant anomiomera, puta facies manus, pes, & alia talia, & in plantis, lignũ, cortex, folium, radix & quæcunq; talia. Quoniam autẽ hæc quidem ab alia causa exiſtunt, ex quibus autẽ hæc quidẽ ab alia causa exiſtũt, ex quibus autem hęc, materia quidẽ siccum & humidum, quare aqua & terra: hęc enim euidentissimam habent potentiã, & vtrunque vtriusque. Facientia autem calidum & frigidum hęc. n. constare faciunt & coagulant ex illis, accipiamus omiomerorum qualia terrę spẽs, & qualia aq̃, & qualia cõmunes.

tione sicci terrestris sunt passibilia ab igne, propter defectũ vero humidi aerei, non inflammantur.

LECT. XIIII.

Postquàm philosophus determinauit de qualitatibus actiuis & passiuis secũdum se tam in generali quàm in speciali de singulis speciebus eorum: nunc determinat de eis ꝓ comparationem ad corpora, & circa hoc duo facit: primo determinat de qualitatibus passiuis, secundo, de qualitatibus actiuis ibi. ¶ Qualia autem calida. ¶ Circa primum duo facit primo præmittit q̃dam necessaria ad ꝓpositum, secundo, determinat de qualitatibus passiuis per cõparationem ad corpora ibi. ¶ Humidorum igitur quæcunque. ¶ Quantum ad primum igitur primum quod reassumit ex superioribus est, quòd corpora sũt in duplici differentia, quædam enim sunt omiomera siue homogenea, & talia sunt in quibus partes sunt eiusdem rationis & nominis cũ toto sicut aqua, terra lignum, lapis, & in animalibus caro, sãguis, & huiusmodi. Alia autẽ sunt Anomiomera siue Eterogenea, quæ sunt diuersarum rationum in toto & i partibus sicut Animal homo, facies, manus, & similia, partes enĩ hominis aut manus, non sunt homo aut manus. Et omnia talia differunt ab inuicem qualitatibus passiuis, & maxime tangibilibus, differunt etiam odoribus saporibus, & coloribus, & similibus quãuis istis qualitatibus magis differant corpora omiomera, q̃ anomiomera. Secũdum, quod reassumit est quòd causa taliũ corporum instrumẽtalis est duplex. Causa enim instrumentalis ex parte materiæ est humidum, & siccum, & ex con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequenti, causa materialis istorum est aqua & terra, q̃ aqua est primo humida, & terra est primo sicca. Causæ vero ex parte agẽtis sunt calidum & frigidũ: quia talia faciunt constare & coagolant talia corpora & ex consequenti sunt actiua. Et ideo considerandum est qualia sunt corpora omiomera .s. species terræ & aquæ & cõmunes vtique inquantum substant talibus qualitatibus. Tertium verò est quòd corporum constantiũ alia sunt humida: alia sunt dura: alia mollia: sed de duro & molli superius satis dictũ est quomodo .s. coagulentur: nunc aũt restat dicendum de reliquis. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur intentum suum, & determinat de qualitatibus corporum mistorũ per cõparationem ad talia corpora. primo ergo determinat de qualitatibus passiuis ostendẽdo quæ corpora sunt magis humida & quę magis sicca a prædominio: & dicit q̃ omnium corporum mistorum est triplex diuersitas. Nam quædam sunt humida: vt species aquæ. Alia sunt mollia, sicut caro: & neruus. Alia aut sunt sicca vel dura: vt ossa. Et istorum, ea quæ coagulãtur vel ingrossantur, aut coagulantur siue ingrossantur a calido: aut a frigido aut ab vtroque: similiter etiam dicendum est de liquefactis humidorum: igitur quædam sunt vaporantia: & talia sũt aquea a prædominio. Nam vapor est humor aqueus resolutus a calido, aut non vaporantia, & talia sunt communia terræ, & aquæ, vt lac, aut sũt communia terræ, & aeri: sicut ligna, aut aquæ & aeri: sicut oleum. Quę autem ingrossantur a calido, sunt communia terræ & aquæ. Nam ingrossatio facta a calido est separatio humidi superflui, & terminatio

sunt itaque corporum conditorum, hęc quidẽ humida, hæc autem mollia, hæc autem dura. Horum autem quęcunque dura aut mollia coagulatione, dictum est prius.

b Humidorum igitur quæcunque euaporant aquæ, quæcunque autem, non aut terræ, aut communia terræ & aquæ, velut lac, aut terrę & aeris: velut lignum, aut aquæ & aeris, velut oleum. Et quæcunque quidem G a calido coagulantur communia. Dubitabit itaque aliquis de vino humidorum: hoc enim & euaporabit vtique & ingrossatur sicut nouum. Causa autẽ, quia neque in vna specie dicitur vinũ, & quia aliud aliter, nouũ enim magis terræ quam antiquum. Propter quod & ingrossatur maxime calido & coagulatur minus a frigido, habet enim & calidum multum & terræ. sicut quod ĩ Arcadia si exic H catur a fumo in vtribus vt eductum coaguletur. Si autem omnem fecẽ habet, sic virtus quę est aut terræ aut aquæ, aut huĩ habet multitudinem. Quæcunque autem a frigido ingrossantur, terræ. Quæcunque autem ab ambobus communia plurimum, velut oleum & mel & dulce vinum. Constituorum autẽ quæcũque coagulata sunt a frigido aquæ, velut glacies nix grando pruina. Quæcunque autem a calido terræ, velut later I casens nitrum, sales. Quęcunque autem ab ambobus, talia autem sunt, quæcunque infrigidatione hæc autem sunt, quæcunque amborum priuatione & calidi & humidi simul egredientis cum calido. Sales quidem enim humidi solius priuatione coagulãtur, & quæcũque syncera terræ, glacies autem calidi solius, hæc autem amborũ. Propter quod & ambobus habebãt ambo. Quorumcunque quidem igitur totũ exudauit velut later, aut electrum. Etenĩ vt electrum, & quecunque dicũtur lachrimæ ĩfrigidatione sũt velut myrrha, tus, gũmi, & electrum, aut videtur huius generis, & coagulatur, intercepta enim in ipso animalia videntur. Asluuio autem calidum exiens, uelut cocti mellis cum in aquam dimiseris, euaporat humidum hęc omnia terræ,

e corporibus, quæ effecta sunt, alia liquida, alia mollia, alia dura. Ex his autem, quæ concretione dura sunt & mollia, dictum est antea.

Liquida igitur, quæ in naporem abeunt, ad aquam: quæ non abeunt aut ad terram, aut communiter ad terram & aquam pertinent, ut lac, aut ad terram & aerem, ut mel, aut ad aquam & aerem, ut oleum. Et communia quidem etiam sunt, quæ calore concrescunt. In rebus autem liquidis de vino quispiam dubitarit. Hoc enim in naporem abit, atque etiam crassescit, ut nouum. Causa autem est, quòd non una specie vinum dicitur, aliudque aliter affectum sit. Nanque nouum magis quàm uetus, terreum est. Quocirca & calore maxime crassescit. Item frigore minus coagulatur, cum calidi plurimum ac terræ contineat, ut in Arcadia fumo in utribus adeo exiccatur, ut ita crassum potetur. Quod si fecem omne habeat, ita est aut terreum aut aqueum pro eius multitudine quam continet. Quæ autem frigore crassescunt, ad terram pertinent. At quæ utroque, plurimum communia, ut oleum & mel, & uinum dulce. Eorum autem quæ concreuerunt, illa ad aquam pertinent, quæ frigore sunt coagulata, ut glacies, nix, grando, pruina: ad terram autem quæ calore, ut fictile caseus, nitrum, sal. Quæ autem utroque (quo in genere ea sunt, quæ refrigeratione, hæc autem sunt, quæ utrusque, id est, caloris & humoris cum calore exeuntis, priuatione coguntur. Sal enim, & quæ terra syncera constant, humoris solius priuatione coagulantur, glacies solius caloris) hæc utrusque. Quocirca & ab utroque, & utrunque habent. Quorum igitur uniuersus humor exhaustus est, quale fictile est & succinum (Succinum enim, & quæcunque quasi lachrimæ dicuntur, refrigeratione constant, ut myrrha, thus, gummi, succinumque & huius generis esse uidetur, & cogitur quippe cum inclusa in eo animalia cõspician tur, ui autem fluminis calor exiens, perinde ut mellis, quod decoquitur, cum in aquam positum fuerit, humorem educit) ea ad terram omnia pertinent, Et alia quidem nec liquari, nec emolliri possunt, ut succinum, aut lapides nonnulli, ut tophi in speluncis. Etenim hi similes illis gignuntur, nec ut ab igne, sed frigoris ui ca

humidi derelicti est sicco terrestri. Ingrossata vero a frigido, sunt terrea a prædominio. Nam in talibus est parua humiditas compressa cum multo sicco terrestri. Quæ autem ingrossantur ab vtroque, aut sunt communia terræ & aquæ, aut terræ & aeris, sicut apparet de oleo, melle, & dulci vino. Sed dubitatio oritur de vino. Nam ex ea parte qua euaporat videtur aqueum a prædominio, ex ea vero parte qua ingrossatur a calido, videtur terreum a prædominio. Sed dicendum, quòd de vino tripliciter loquimur. Nam quoddam vinum est grossum terrestre: ratione cuius ingrossatur & etiam coagulatur a calido. Vnde si ponatur ad fumum vel solem, humido resoluto desiccatur ad modum salis. Est etiã calidum ratione cuius a frigido coagulari non potest, & tale est vinum quod nascitur in Corinthio, & apud Arcadas, & ẽ terreum a prædominio. Quoddam vero est vinum album & debile, & istud est aquæ magis. Vina vero noua ante purificationẽ quæ faciũt feces, sunt cõmunia terrę & aquæ secundum magis & minus sicut musta. Coagulata vero aut coagulãtur a frigido & sũt aquea a prædominio sicut Nix, glacies & grando, coagulata vero a calido sunt terrea sicut later, caseus, & similia, coagulata autem ab ambobus, sunt communia terræ & aquæ, quia coagulata a frigido coagulantur per solam priuationem calidi, & talia sunt aqæ calido coagulantur per priuationem humidi & sunt terrea: ab ambobus autẽ coagulata, coagulantur per priuationẽ vtriusque, & ideo sunt communia terrę, & aquæ. Sed coagulata ab vtroque differunt inter se, quia quędã sunt in quibus totũ humidum exhalauit relicto solo humido continuante, sicut in lapidibus.

lapidibus. Et ista sũt magis terrea, & mollificari non possunt, sicut lapides, & electrum. Nam & electrũ videtur esse huius generis coagulatorũ ab vtroque: sed lachrymæ, & similia, sicut myrrha, thus, gumma, & pori, qui sunt quasi lapides geniti ex humiditate montium distillante in speluncis. coagulantur magis per infrigidationẽ. Quædam autem sunt a quibus non totũ humidũ exhalauit, sed aliquid remansit qđ siccum, fluere facit, & talia non sunt totaliter terrea, & mollificari possunt, sicut ferrum, & cornu: liquabilia vero aut liquantur ab igne, idest a calido, & talia aut sunt aquea a prædominio, sicut glacies, aut sunt cõmunia terræ, & aquæ, si cut cæra liquata aũt ab aqua sunt terrea, sicut sal: liquata ab vtroque sunt, aut terrea, aut communia, sicut sulphur. Epilogat autem quæ dicta sunt de humidis, & coagularis, &c. dicẽs quòd hoc modo .s. sicut supradictum est cognoscemus q̃ istorum sint terrea, & quæ sint aquea. Deinde quasi corollarie concludit ex dictis, qp aurum & argẽtũ, & tã metalla, quam

Et hæc quidem illiquabilia, & A immollificabilia, velut electrũ, & vt lapides quidã, velut pori, qui in speluncis etenim hi similiter fiunt his, & non velut ab igne, sed vt a frigido exeunte calido coegreditur humidum ab ipso exeunte calido in aliis aũt ab extrinseco igne. Quæcunq; aũt non tota terra sunt quidẽ magis, mollificabilia aũt velut ferrum, & cornua. Thus aũt & talia similiter lignis vaporant. B Qm̃ igit liquabilia ponendum est, & quęcunque liquefiunt ab igne, hæc sunt aquosiora, quędã aut, & cõia, velut cæra: quæcunque aũt ab aqua hæc terræ. quæcunq; aũt ab altero. hæc aut terrę. aut amborũ. Si igitur oĩa qdem aut humida, aut cõagulata, horũ aũt hęc in dictis passiõnibus, & non est intermedium, oẽs vtique erũt dictæ, quibus discernimus vtrum terrę, aut aquę, aut plurium cõe, & vtrũ ab igne constat, aut frigido, aut C ambobus. Aurũ itaque quidem & argentum & æs, & stannũ, & plũbũ, & vitrũ. & lapides multi innominati aqua. oĩa. n. hęc liquefiũt calido. Adhuc vina quędã, & vrina, & acetũ, & lixiuiũ, & ferum, & ichor aquę. oĩa. n. coagulãtur frigido. Ferrũ aũt, & cornu, & vnguis. & os, & nervus, & lignũ, & pili, & folia, & cortex. terrę magis. Adhuc electrum myrrha, thus, & oĩa dicta lachrymę, & por°. & fruct°, D velut legumina, & frumentum, quæ talia. hæc quidẽ valde: hęc aũt minus horũ, attamen terrę: hęc. n. mollificabilia; hæc autẽ exhalabilia. & infrigidatione facta, adhuc nitrum, sales lapidum genera quecunque neque infrigidatione, neque coagulabilia. Sanguis aũt, & genitura, cõia terrę, & aquę, & aeris. Sanguis quidem habens vias magis terrę. pp quod frigore coagulatur, & humido liquescit. Non habens aũt vias aquę, pp quod & nõ coagulatur. Genitura autem coagulatur infrigidatione, exeunte humido cum calido.

LECTIO XV.

Determinat de qualitatib⁹ actiuis per cõparationem similiter ad corpora, ostendẽs q̃ sunt calida, & q̃ frigida a prædominio, & dicit, qp oĩa q̃ sunt aquea a prædominio sunę vniuersaliter frigida, nisi resipiant caliditatem

LECTIO XV.

E Tractatus quarti, in quo Aristoteles docet cognoscere quæ mista sunt calida, & quę frigida. Cap. II.

Væ autem ex concretis, uel liquidis, calida sint, aut frigida, ex his, quæ dicta sunt discipiendum est. Quae igitur aquea sunt, magna ex parte frigida sunt, nisi alienum habuerint calorem, ut lixiuium, urina, uinum. Quae autem terrea, ut plurimum calida, propter caloris efficientiam, ut calx, & cinis. Sumendum autem est, ma-

Valia autẽ calida, aut frigida coagulatorũ, aut frigidorum humidorum ex dictis oportet considerare. Quęcunque quidẽ igit aquæ, vt ad multum frigida, si non alienã habeant caliditatẽ: velut lixiuiũ vrina. vinũ. Quæcunque aũt terrę, vt ad multum calida pp calidi operatio-

aliunde, sicut vrina, quæ recipit caliditatem a digerẽte calidi tate: lixiuium, quòd recipit caliditatem a cineribus calidis, per quos colatur. Et vinum ab aere calido circunstante. Terrea autem vniuersaliter sunt calidiora, sicut calx, & cinis. Non est autem intelligendum, qp terrea sint calida ab intrinseco & secundum naturã suam,

multa alia quæ cito liquescunt ab igne, sunt aquea a prædominio, sicut vrina, vinum, &c. similia: ferrum autẽ, & cornu, & talia quæ aut non liquescunt per igné, aut nõ cito liquescũt sunt terrea magis. Adhuc legumina, lachrymæ, electrum, myrrha, & oĩa huiusmodi quæ mollificãtur per aquam sunt terrea. sed inter ipsa aliqua sunt magis terrea aliqua minus, & q̃ sunt magis terrea, sunt exhalabilia, quæ autem minus; sunt mollificabilia. Et vniuersaliter sunt terrea omnia, quæ non coagulantur a frigido. Sanguis vero, & ea quæ liquefiunt humido: & coagulantur frigido, vt semen animalis, sunt communia terræ, & aquæ, sed aliqua ipsorum sunt magis terrea aliqua magis aquea. quæ enim habent vias. idest poros, intra se sunt magis terrea: sed tamen habent multum de aqua: & ideo coagulãtur, siue ingrossaũ a frigido, sicut sanguis. Quæ autẽ non habent vias sunt magis aquea, sicut semen. Quod tamen non coagulatur a frigido propter viscositatem continentẽ humidum, ne exeat, Secundo ibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

suam, quia ratione materiæ. ſ. tam terræ q̃ aquę oĩa mixta sũt frigida, quia materia mixtorum sunt humidum, & siccum, ſicut ſupradictum eſt, humidum autem attribuitur aquæ, quæ eſt frigida, & humida: ſiccum vero terræ, quæ eſt frigida, & ſicca. Et ita ſemp materia mixtorum eſt frigida ſiue ſit terra, ſiue aqua. Sed terra dicit calidior aqua: tum, quia frigidum conuenit aquæ per ſe primo, terræ autẽ per participationẽ. Tum, quia vtrunque ipſorum recipit aliena caliditatem: ſed aqua, non ita cito tranſmutatur ab igne ſicut terra, quia terra conuenit cũ igne in ſiccitate: aqua vero in nullo, & quia aqua eſt rarior terra: ideo calorem non recipit in cumulo, nec receptum ſic fortiter tenet, vt terra. Et pp hoc vniuerſaliter oĩa aquea, & humida sũt minus calida q̃ ſicca & terrea: licet autẽ terra, & aqua, ſicut dictum eſt, ex natura ſua ſint frigida, tamẽ in oĩbus tam terreis a prædominio quam aqueis eſt recepta aliqua caliditas extrinſeca. In cuius ſignũ in talibus generant animalia ex putrefactione, quorũ generatio non poſſet eſſe, niſi in tali materia eſſet recepta aliqua caliditas prima ris agens, & ſimul diſponens materiam ad in ſuxum cęlestem, qui eſt vniuerſale generans talia animalia. Quædam autem terrea, vel aquea ſunt ſine putrefactione, vt metalla, & ideo in his non generantur animalia. Quæ autẽ ſunt communia terræ, & aquæ ſunt calida, quia talia coagulantur a calido ſeparante humidum, terminando humidum cum reliquo ſicco. Et ideo talia quandiu retinent miſtam naturam a generantibus data ſunt calida. Corrupta vero, & perdentia naturam ſunt frigida magis, præſertim cum perdicur natura nobilior, & acquirit ſur-

nem, vt calx, & cinis. Oportet aũt accipere ſm materiam quæ dã frigidiſsima est. nam n. ſiccũ & humidũ materia. hec. n. paſſiua, horũ aũt corpora maxime terra, & aqua ſunt: hęc. n. frigiditate determinata ſunt, pala eſt, q̃ oĩa corpora quęcũque vtriuſque ſimpliciter elementi frigida magis ſunt. ſi nõ habeãt alienã caliditatẽ, velut feruens aqua, aut quę per cinerem colata, etenim hæc habet eã, quæ ex cinere caliditatem. In oĩbus. n. ignitis ẽ caliditas aut amplior, aut minor. Propter quod & in putrefactis factis, aĩalia innaſcũtur. Ineſt. n. caliditas, quæ corrumpit ꝓpriã vniuſcuiuſq; caliditatẽ. Quæcuaq; aũt cõia hñt caliditatẽ: cõſtant. n plurima a caliditate quæ digeſsit: quædã. n. putrefactiões ſunt velut ſyntegmata. Quare humida quidẽ ſm naturã calida, & ſanguis, & genitura, & medulla, & lac, & oĩa talia: Corrupta aũt, & egredientia a natura non adhuc: relinquitur. n. materia terra exiſtens, aut aqua. Propter qđ ambo videntur quibuſdã. & hi qui dem frigida: hi aũt calida: hæc aiunt eſſe videntes cũ quidẽ in natura fuerint calida, cũ aũt ſeparata fuerint coagulata. Habet quidẽ igitur ſic totaliter, vt determinatũ eſt. In quibus qui dem materia aquæ ſm plurimũ frigida: opponitur. n. hęc maxime igni, in quib⁹ aũt terrę, aut aeris calidiora. Accidit aũt aliquando hæc fieri frigidiſsima, & calidiſsima aliena caliditate. Quæcunque. n. maxime coagulata ſunt, & ſolidiora ſunt, hæc frigida maxime ſi priuentur caliditate, & ardent maxime ſi igniantur, velut aqua, fumo, & lapis aqua vrit magis.

LECTIO XVI.

Voniam aũt de his determinatũ eſt ſm vnũquodque dicamus qd caro aut os, aut aliorum omiomerorũ. Habemus. n. ex quibus quæ omiomerorũ natura conſtituit genera ipſorũ, cuius generis vnũquodque p generationem. Ex elementis quidẽ enim omiomera, ex his aũt, vt materia oĩa opera naturæ. Sunt aũt oĩa. vt quidẽ ex materia ex dictis, vt aũt ſm ſubſtãtiam, rõne.

teriam, frigus quoddam eſſe. Nam cum ſiccitas, & humor materia ſint (ſiquidem patiendi uim habent) horum autem corpora maxime terra eſt, & aqua, quæ frigore definita ſunt, conſtat corpora omnia, quæ ad utriuſque ſimpliciter pertinent elementum, magis frigida eſſe, niſi alienum habuerint calorem, ut feruens aqua, & ea quæ per cinerem colatur. Nanque hæc ex cinere calorem retinet, cum in omnibus combuſtis aut plus, aut minus inſit caloris. Ideo & in rebus putridis animalia innaſcuntur, quod calor inſit, qui proprium cuiuſque perdit calorem. Quæ autem communia ſunt, calorem obtinet. Plurima enim ui caloris, qui concoxit, concreta ſunt. Nonnulla uero putredo ſunt, ut colliquationes. Quare, cum naturaliter afficiuntur, calida ſunt, ſanguis, & genitura, & medulla, & coagulum, & ciuſmodi omnia. Cum autem intereunt, & a natura recedunt, non item. Remanet enim materia, quæ terra eſt, aut aqua. Quocirca utrunque nonnullus uidetur. Et alia quidem frigida, alii calida, hæc eſſe aiunt, quippe qui uideant, cum in natura ſua ea manent, calida eſſe, cum autem fuerint ſeparata, coagular. Quod quidem quanquam ita habet, attamen (ut definitum eſt) quorum materia ad aquam pertinet, ea fere frigida ſunt: hæc enim igni maxime opponitur: quorum autem ad terram, aut aerem, ea calidiora. Fit autem interdum, ut eadem frigidiſsima ſint, & alieno calore calidiſsima. Nam quæ ualde ſunt concreta, & ſolidiſsima, ſi calore priuentur, frigidiſsima ſunt, & ualde comburunt ſi incẽdantur, ut aqua magis quàm fumus comburit, & lapis magis quàm aqua.

Tractatus quarti, in quo ponitur continuatio huius libri ad alios naturales libros eum ſequentes. Cap. III.

Voniam autem hæc ſunt cõſtituta, quid ſit caro, aut os, aut alia, quæ ſimilium ſunt partium, ſingillatim dicamus. Ea enim, e quibus illorum, quæ ſimiliũ partium ſunt, conſtat natura, genera item ipſorum, & ad quod, unumquodque genus referatur, ex generatione habemus. Nanque & ex elementis, quæ ſimilium partium corpora ſunt, conſtant, & ex his, tanquam ex materia uniuerſa opera naturæ. Ac ex his quidem, quæ dicta ſunt, ut materia, conſtant omnia, ſed ut per eſſentiã & rationẽ. Hoc autem in poſterioribus, & omnino in his, quæ ſunt, ut inſtrumenta, & gratia alicuius, magis conſtat. Perſpicuum enim magis eſt, hominem mortuum ſolo nomine hominem eſſe. Ita igitur emortui manus ſolo nomine dicitur, quemadmodum lapideæ tibiæ dicerentur, cum & hæc inſtrumenta eſſe cuiuis uideantur. In carne autem, & oſſe hæc minus aperta ſunt. Minus etiam in igne, aqua, & terra. In quo enim materiæ ineſt, plurimum, in eo id, cuius gratia, minime apparet. Quemadmodum enim ſi extrema ſumantur, materia nihil eſt aliud quàm ipſa, & eſſentia nil aliud quàm ratio, quæ autem ſunt intermedia, proportione reſpondent, ut quodque proxime accedit, quandoquidem hæc quoque omnia alicuius ſint gratia, nec quouis modo ſe habens aqua eſt, aut ignis, ut nec caro, aut uiſcus, adhuc autem magis facies, & manus, Verum omnia munere ſunt definita. Quæ enim ſuum ipſorum munus poſſunt obire, uere ſunt talia, ut oculus ſi uideat: quod autem non poteſt ſolo nomine, ut mortuus, aut lapideus. Nec enim ſerra eſt, quæ lignea eſt, niſi ut imago. Ita igitur & caro. Sed cius munus, minus quàm linguæ, notum eſt. Similiter & ignis: ſed minus etiam forſitan eius officium notum eſt naturaliter, quàm carnis. Non ſecus ſe habent, quæ in plantis ſunt, & res in animae, ut aes, & argentum. Omnia enim facultate quadam conſtant, aut agendi, aut patiendi, ut caro, & neruus. ſed eorum rationes certae non ſunt. Ex quo fit, ut cum inſint, & cum non inſint, non facile ſit perſpicere, niſi extenuata admodum fuerint, ſolaque manſerit figura, qualia ſunt uetuſta cadauera, quae in capſulis in cinerem repente conuertuntur. Item qui fructus admodum inueterati, figura duntaxat, non item ſenſu deprehenduntur. Praeterea quae ex lacte concreta ſunt. Eiuſmodi igitur partes calore, & frigore, eorumque motionibus poſſunt effici. cum caloris, & frigore cogantur. Dico autem ea, quae ſibi ſimiles habent partes, ut carnem, oſſa, pilos, neruos, & quae ſunt eiuſmodi. Omnia enim biſce differentiis, quae antea dictae ſunt, differunt, tenſione, tractu, confractione, duritie, mollitie, atque aliis ſimilibus. Hae enim a calore, & frigore, miſtisque motionibus ſiunt. At carnis, vel ignis. Et operationes plantarum ſunt magis cognitae quàm operationes inanimatorũ, vt metallorum, & aliorum omiomerorum, quia omnia habent aliquam formã & virtutem, ſed non cognoſcim⁹ recte rationem, & formam ipſorum, quia operatio earum eſt nobis incognita. Ex hoc ſequitur, quòd omnis noſtra cognitio quam habemus de formis ſubſtantiis libus eſt per operationem, ſiue per alia accidentia, & figuras, & ideo diſcernimus inter hominem mortuum, & viuum: non autem diſcernimus ita bene inter carnem viuam, & mortuam, quia operatio eius non eſt cognita, & figura videtur eſſe eadem. Cuius autem operatio eſt incognita, illud non cognoſcitur, niſi per figuram, ſicut antiquorum mortuorũ corpora, quae ſunt redacta in cinerem, non cognoſcimus, niſi per aliquam figuram. Concluditur igitur, quòd omiomera, ideſt corpora, quae habent partes eiusrationis cum toto: ſicut caro, nervus, pili. ſiunt tanquam ab agente, ſcilicet inſtrumentali: a caliditate, & frigiditate per motum factum ab ipſis: tanquã ex materia ſiunt ex humido & ſicco, & differunt inter ſe ꝑ determinatas paſſiones, ſcilicet duritie, mollitie, tractione, comminutione, &c. & ex hac oportet ea cognoſcere, quale ſit vnum quodque ex talibus prædominatis, poſtquam forma ſubſtantialis eſt nobis incognita. Sed corpora diſsimilium partium, vt facies, manus, non differunt per tales qualitates niſi ratione eorum ex quibus componuntur, ſicut ſialæ, vel archæ nõ eſt causa calidum, vel frigidum, niſi inquantum ſunt cauſa argenti, vel ligni ex quibus talia componuntur, ſed differunt formis

LECT. XVI.

Determinat de Omiomeris, ideſt homogeneis corporib⁹ oſtẽdendo quomodo differant per paſsiones determinatas, & magis continuando ea, quę determinata sũt ad libros ſequentes. Primo igitur, præmittit duo: quorum primum eſt, q̃ determinando de omiomeris; de facili cognoſcemus reliquæ: quia omnia conſtãt ex omiomeris tanquam ex partibus. Ipſa autem homiomera poſſunt cognoſci ex dictis, quia determinatum a quib⁹ generentur tanquam ab agente, quia. ſ. a calido, & frigido, & ex quibus fiant tanquã ex materia, quia ex humido, & ſicco, & ex conſequenti ex aqua, & terra, q̃ ſunt materia omniũ miſtorum. Secundum eſt, q̃ formæ omiomerorum

merorũ ſubſtãtiales ſunt nobis ignotæ: & ex conſequenti talia corpora non ſunt nobis cognita, niſi per accidentia prædeterminata, quia cognitionis quidditatiuæ principiũ eſt forma ſubſtantialis. Quòd autẽ tales formæ ſint nobis ignotæ manifeſtae, quia formæ quanto ſunt poſteriores in via generationis, tãto magis ſunt notę, ſicut anima quæ eſt vltima in via generationis & eſt principiũ diuerſarum operationum, eſt nota valde, & ideo diſcernimus inter animalia viua, & mortua. Sed forma carnis nõ eſt ſic nobis nota, & ideo non ita bene diſcernimus inter carnem viuam, & mortuam. Adhuc etiam forma ignis, & aeris ſunt nobis minus nota, quòd autem ita ſit, dupliciter ꝓbat. Primo, quia materia, quæ de ſe eſt pura potentia, nõ eſt cognoſcibilis, niſi p analogiam ad formam. Forma vero, quæ eſt actus, & perfectio, eſt cognoſcibilis per ſe: formæ igitur intermediæ quãto ſunt remotiores a materia, & propinquiores vltimæ formæ, tanto magis sũt notę. Sed formę omiomerorum ſunt propinquę materiæ, & elementis, igitur ſunt minus notæ. Secundo, omne corpus quod generatur ex materia habet aliquam formam, per quam determinatur ad ſpeciem: & talis forma cognoſcitur p propriam operationem, quia vnumquodque tunc vere dicimus eſſe tale, quando poteſt facere proprium opus illius, ſicut vere dicimus, eſſe oculum cũ videt. Eum autem, qui non videt, ſicut oculus lapideus, aut mortuus, non vocamus oculũ, niſi æquiuoce, & metaphorice, vt ferra lapidea, vel lignea, quæ non poteſt ſecare. eſt ſerra æquiuoce. Operationes autem animę ſunt nobis magis notæ q̃ operationes

Sunt aũt oĩa, vt quidem ex materia ex dictis: vt aũt ſm ſubſtãtiam, rõne. Semp aũt magis palã eſt in poſterioribus, & totaliter quæcunque velut organa, & gratia huius. Magis. n. palã, q̃ qui mortuus homo æquiuoce. Sic igitur & manus mortui æquiuoce, quemadmodũ & ſi fiſtulę lapidææ dicantur, velut. n. & hæc organa quædã videntur eſſe minus, aut in carne, & oſſe talia manifeſta ſunt. Adhuc autẽ in igne, & aqua minus, q̃. n. cuius gratia, minime hoc palã vbi plurimũ materię, ſicut. n. & ſi extrema accipiãtur. materia quidẽ nihil aliud ꝑter ipſam. Subſtãtia aũt nihil aliud quàm ratio: intermedia aũt, ꝓportionaliter, eo q̃ ꝓpe ſit vnũquodque. Qm̃ & horũ quodcunque eſt gratia hui⁹, & nõ oĩbus modis habẽs aqua, aut ignis, ſicut neque caro, neque viſcera. his aũt adhuc magis facies, & manus. oĩa aũt terminata ſunt opere. Quæ quidẽ. n. poſſunt facere ipſorũ opus vere ſunt vnũquodque, puta oculus ſi videt, qui aũt non põt videre æquiuoce, puta mortuus. aut lapideꝰ: neque. n. ſerra, quæ lignea, niſi vt imago. Sic igitur & caro: ſed opus ipſius minus palã q̃ quod igneæ, ſimiliter aũt ignis: ſed adhuc forte minus manifeſtũ naturaliter q̃ carnis opus: ſimiliter aũt, & quę in plãtis. & inanimata, velut æs, & argentum: oĩa. n. potentia quadam ſunt, aut faciendi, aut patiendi, ſicut caro, & nervus, ſed rõnes ipſorum non certe. Quare q̃n exiſtũt, & q̃n nõ, nõ facile ꝑſpicere niſi valde deperditum fuerit, & figuræ ſolę ſunt relictę, velut antiquorũ mortuorũ corpora ſubito ciniſ ſiunt in ſepulchris, & fructus ſolũ figura, ſm ſenſũ autem non videntur inueterari valde, & ex lacte coagulata. Tales igitur partes caliditate, & frigiditate, & motib⁹ ab his contingit fieri coagulatas calido, & frigido. Dico aũt quæcunque omiomera, velut carnem, os, pilos, neruos, & quęcunque talia. Omnia. n. differunt prius dictis differentijs, tenſione, tractione, cõminutione, duritie, mollitie, & aliis talibus. hęc aũt a calido & frigido a motibus ſiunt miſtis. Conſtituta aũt ex his quæ an omiomera nullo adhuc vtique vide-

Universidad de Deusto
Biblioteca

formis naturalib⁹ exi
stentibus in eis, sicut
artificialia differunt
formis artis: licet ma
teria eorum, vt me
talla differant passio
nibus istis. Deinde
epilogat dicēs, quòd
isto modo cognoscī
mus quid sint omio-
mera, quia tunc co-
gnoscim⁹ aliquid cū
cognoscimus causam
naturalem eius, vel
formalem, & melius
cū cognoscimus vtrā-
que. Maxime autem
cognoscim⁹ aliquid,
cū cognoscimus om
nes eius causas, quia
perfecta cognitio ha
betur de rebus per
omnes causas earum.
Cum autem cogno-
scimus homogenea,
quæ sunt partes alio
rum, considerandum
erit de alijs, vt de ani
malibus, & plantis,
quæ cōstituuntur ex
his partibus.

bũtur, velut caput, aut manus, aut pes: sed sicut & fiēdi æs, qui dem aut argenti causa caliditas, & frigiditas, & motus, fien di autem serram, aut phialam, aut arcam non adhuc, sed hic quidem ars, ibi autem natura, vel alia aliqua causa. Si igitur habemus cuius generis vnum-quodque omiomerorum, accipiendum, secundū vnumquod-que qd est, puta quid sanguis, aut caro, aut sperma, aut alio-rum vnumquodque: sic enim scimus vnumquodque pp quid, & quid est, si natu ram, aut rationem habemus, maxime autem cum ambo generationis, & corruptionis, & vnde prin cipium motus. Manifestatis autem his, similiter omiomera considerandum, & tamen ex his con-stituta, velut hominem, & plantam, & alia talia.

F quæ ex his constant, dissimiles sibi partes habentia, ut caput, manus, pes, nemini videbuntur. Sed quem-admodum etiam frigoris, calorisue motio causa est, ut æs, argentumue fiat, ut autem serra, aut phiala, aut arca, non item. Verum hic quidem ars, ibi autem natura, aut alia quædā causa. Cum igitur habeamus, cuius generis unumquodque sit, quod sibi similibus constat partibus, de singu-lis quid sint, sumendum est, ut quid sanguis, aut quid caro, aut quid se-mē, aut aliorum unumquodque. Ita enim quid quodque sit, et propter quid noūimus, si materiam, aut rationem teneamus: sed maxime cum generationis, et interitus utrunque causam, atque etiam unde motionis est initium. His autem declaratis, similiter in eorum, quæ dissimilibus constant partibus, con-templatione uersandum est, & ad extremum eorum, quæ ex his constant, ut hominis, plantæ, & aliorum eiusmodi.

FINIS LIBRI QVARTI, ET VLTIMI
METEORORVM.

REGISTRVM

A B C D E F G H.

Omnes sunt Quaterniones, Præter H qui est Ternio.

ROMAE,
Apud hæredes Antonii Bladi, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios
M D L X X

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

COMMENTARIA IN TRES LIBROS ARISTOTELIS, DE ANIMA.

LECTIO PRIMA.

Cap. 1.

Docet idem D. Thomas i Prœmio physicorū.

SICVT docet Philosophus in 11. de Animalibus, in quolibet genere rerum necesse est prius considerare cō B munia & seorsum, & postea propria vnicuique illius generis: quem quidem modum Aristoteles seruat in Philosophia prima. In metaphysica enim primo tractat & consi-derat communia en tis in quantum ens, po stea vero considerat propria vnicuique en ti. Cuius ratio est, ea nisi hoc fieret, idē diceretur frequenter. Rerum autem anima tarum omnium quod dam genus est, & ideo in consideratione re-rum animatarū opor tet prius considerare ea quæ sunt commu nia omnibus anima-tis, postmodum vero illa quæ sunt propria cuilibet rei animatæ. Commune autē om nibus rebus animatis ē anima, in hoc enim omnia animata con-ueniunt. Ad traden-dum igitur de rebus animatis scientiam, necessarium fuit primo

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE ANIMA LIBER PRIMVS.

Antiqua Translatio.

Tex. cō. 1.

BOnorum & honorabi-lium notitiam opinan C tes, magis autem alte ram altera, aut secundum certi tudinem, aut ex eo quod & me liorum, & mirabiliorum est: pro pter vtraque hæc, animæ histo-riam rationabiliter vtiq; in pri mis ponemus.

Michaelis Sophiani interpret.

*VM omnem scientiam rem pulchram ac * honorabilē esse existimemus, aliam ta men magis alia, uel quòd exquisitior, uel quòd rerum præstantiorum & ad mirabiliorum sit, propter utraque hæc scientiam * quæ de Anima habetur, iure optimo in primis ponendam esse duxerimus.*

* ισοριαν

Arist. in li. Rhe. ad Alexand. & in 3. libr. Rhe. cap. 14.

tradere scientiam de anima tamquàm communem eis. Aristot. ergo volens tradere scientiam de ipsis rebus animatis, primo tra-dit scientiam de anima, postmodum vero determinat de proprijs singulis animatis in sequentibus libris. In tractatu autem de ani D ma quem habemus præ manibus, primo ponit prœmium, in quo facit tria, quæ necessaria sunt in quolibet Prœmio. Qui enim fa cit prœmium tria intendit. primo enim vr auditorem reddat be-neuolum: secundo vt reddat docilem: tertio vt reddat attentum. Beneuolum quidem reddit, ostendendo vtilitatem scientiæ, doci-lem, præmittendo ordinem & distinctionem tractatus, attentum, attestando difficultatē tractatus. Quę quidē tria, Aristote. facit in prœmio huius tractatus. Primo enim ostendit dignitatem huius scientiæ. Secundo vero ordinem huius tractatus, quis sit scilicet, & qualiter sit tractandum de anima, ibi. { Inquirimus autem. } Tertio vero ostendit difficultatem huius scientiæ, ibi. { Omnino autem & penitus difficillimorum &c } Circa primum duo facit. Primo enim ostendit dignitatem huius scientiæ. Secundo vtili-tatem eius, ibi. { Videtur autem & ad veritatem &c. } Circa pri-mum sciendum est, quòd omnis scientia bona est, & non solum bo na, verum etiam honorabilis. Nihilominus tamen vna scientia in hoc superexcellit aliam. Quòd autem omnis scientia sit bona patet, quia bonum rei est illud, secundum quod res habet esse per-fectum, hoc enim vnaquęque res quærit & desiderat. Cum igitur scientia sit perfectio hominis inquantum homo, scientia est bonū hominis. Inter bona autem quædam sunt laudabilia, illa scilicet quæ sunt vtilia in ordine ad finem aliquem, laudamus enim bonū equum quia bene currit, quædam vero sunt etiam honorabilia, il-la scilicet quæ sunt propter seipsa, honoramus enim fines. In scié tijs autem, quædam sunt practicæ, & quædam speculatiuæ, & hæ differunt, quia practicæ sunt propter opus, speculatiuæ autem pro pter seipsas. Et ideo scientiæ speculatiuæ, & bonę sunt & honora biles sunt, practicę vero laudabiles tantum. Omnis ergo scientia speculatiua bona est & honorabilis. Sed & in ipsis scientijs specu latiuis inuenitur gradus quantum ad bonitatem & honorabilita-tem. Scientia nam-que omnis ex actu lau datur, omnis autem actus laudatur ex duo bus, ex obiecto, & qua litate seu modo, sicut ædificare est melius q̄ facere lectū, quia obie ctum ædificationis est melius lecto. In eo-dem autem, respectu eiusdem rei, ipsa qua-litas gradum quend facit, quia quanto mo dus ędificij est melior tanto melius est ædifi cium. Sic ergo, si con sideretur scientia, seu actus eius ex obiecto, patet quòd illa scien-tia est nobilior, quæ ē meliorum & honora-biliorum. Si vero con sideretur ex qualitate seu modo, sic scientia illa est nobilior quæ ē certior. Sic ergo dicitur vna scientia magis nobilis altera, aut qa est meliorum & honorabiliorum, aut quia est magis certa. Sed hoc est in quibusdam scientijs diuersum, quia aliquæ sunt magis certæ alijs, & tamen sunt de rebus minus honorabilibus, aliæ vero sunt de rebus magis honorabilibus & melioribus, & tamen sunt minus certæ. Nihilominus tamen illa est melior, quę de rebus melioribus & honorabilioribus est. Cuius ratio est, quia sicut dicit Philo sophus in libro vndecimo de Animalibus, Magis concupiscim⁹ sci re modicum de rebus honorabilibus & altissimis, etiam si topice, & probabiliter illud sciamus, quàm scire multum & per certitudi nem de rebus minus nobilibus. Hoc enim habet nobiliratem ex se & ex sua substantia, illud vero ex modo & ex qualitate. Hæc au tem scientia, scilicet de anima, vtrumque habet, quia & certa est, hoc enim quilibet experitur in seipso, quòd scilicet habeat animā, & quòd anima viuificet. Et quia est nobilior, anima enim est no-bilior inter inferiores creaturas. Et hoc est quod dicit. Nos (opi-nantes notitiam) idest scientiam speculatiuam omnium esse (bo- E norum) idest de numero bonorum (& honorabilium) sed altera scientia est magis bona & honorabilis altera, dupliciter, aut quia est magis certa, vt dictum est, vnde dicit (secundum certitudinem) aut ex eo q̄ meliorum, illorum scilicet, quæ sunt in sua natura bo na (& mirabiliorum) idest illorum quorum causa ignoratur (pp vtraque) idest propter hæc duo (animæ historiam.) Et dicit (hito riam) quia in quadam summa tractat de anima, non perueniendo ad finalem inquisitionem omnium quæ pertinent ad ipsam animā in hoc tractatu. Hoc enim est de ratione historiæ (in primis) hoc si accipiatur quantum ad totam scientiam naturalem, non dicit ordi nem, sed dignitatem. Si vero ad scientiam de rebus animatis tan-tum, sic ly in primis dicit ordinem. Consequenter cum dicit.

Vel. 1. libr. de parti. ani malium ca. 5.

Aristo. in 1. lib. magno-

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Reddit auditorem beniuolum ex vtilitate huius scientiæ dicens, quòd cognitio de anima videtur multum proficere ad omnē veritatem quæ traditur in alijs scientijs. Ad omnes enim partes philosophiæ insignes dat occasiones, quia si ad philosophiam primam attendamus, non possumus deuenire in diffinitionem diuinarum & altissimarum

Tex. cō. 2. causarum, nisi per ea quæ ex virtute intellectus possibilis acquiri mus. Si enim natura intellectus possibilis esset nobis ignota, nō possemus scire ordinē

Tex. cō. 3. substantiarum separatarum, sicut dicit.

Lib. 1. phy. Commentator super 11. Metaphysicæ. Si vero attendatur quātum ad moralem, nō possumus perfectè ad scientiam moralem peuenire, nisi sciamus

Tex. cō. 4. potentias animæ. Et inde est quòd Philosophus in Ethic. attribuit quaslibet virtutes diuersis potentijs animæ. Ad naturalē vero vtilis est, quia magna pars naturaliū est habes animam, & ipsa anima est fons & principiū omnis motus in rebus animatis. Est enim anima tam-

Tex. cō. 5. quam principium animalium, ly (tamquā) non ponitur similitudinarie, sed expressiue. Consequenter cum dicit.

c ¶ Ostendit ordinem huius tractatus dicens, qp intendimus considerare per signa scilicet, & cognoscere per demonstrationē, scilicet quid sit anima seu naturam ipsius, &

Tex. cō. 6. substantiam (& postea quæcunque accidūt circa ipsam) ideſt passiones eius. Et in hoc est quædam diuersitas, quia quædam videntur passiones animæ tantum, sicut intelligentia & speculatio, quædam vero per

Tex. cō. 7. ipsam animam inesse videntur communiter animalibus, sicut delectatio, & tristitia, sensus & phantasia. Consequenter cum dicit.

d ¶ Ostendit difficultatem huius tractatus. Et hoc quantum ad duo. Primo quantum ad cognoscendū

Tex. cō. 8. substantiam animæ. Secundo quantum ad cognoscendum accidētia seu propias passiones, ibi. ‡ Dubitationem autem, &c. ‡ Quantum autem ad primum, ostendit duplicem difficultatem. Et primo quatum ad

b Videtur autē & ad veritatem omnem, cognitio ipsius multū conducere, maxime autem ad naturam. Est.n. tamquām principium animalium.

c Inquirimus aūt considerare, & cognoscere naturā ipsius, & substantiam, postea quæcumq; accidūt circa ipsum. Quorum aliæ propriæ passiones animæ eē videntur, aliæ aūt communes & animalibus propter illā inesse.

d Omnino aūt & penitus difficilimorum est, accipere aliquā fidem de ipsa, cum.n. sit quęstio cōis & multis aliis (dico autē eā quæ est circa substātiā, & eā quę quideſt) fortassis alicui videbit vna quędā methodus eē de omnibus, de quibus volum' cognoscere substātiā, sicut & eorū quę sunt sm accidens, proprioru de mōstratione. Quare quærendū vtiq; erit methodū ista. Si aūt nō est vna quædā cōmunis methodus de eo quodquideſt, ampli' difficilius est negociari. Oportebit.n. accipere circa vnumq̄que, quis modus, si aūt manifestum sit, vtrum demōstratio sit, aut diuisio, aut etiā aliqua alia methodus, adhuc multas habet dubitationes & errores, ex quibus oportet quærere. Alia enim aliorum principia, sicut numerorum, & planorū. Primum aūt fortassis necessariū est diuidere in quo generū, & quid sit, dico aūt, vtrū hoc aliquid & substātia sit, aut qualitas aut quātitas, aut ēt quoddā aliud diuisorū prædicamentorū. Adhuc aūt, vtrū eorū quæ in potētia sunt, an magis entelechia quædā sit, differt.n. non aliquid parū. Considerandū aūt, & si partibilis sit, aut impartibilis, & vtrū sit similis speciei oīs anima, an non. Si aūt nō similis speciei, vtrū specie differant, aut genere. Non quidē.n. dicentes & quærētes de anima, de humana solū videntur intendere. Formidandū aūt quatenꝰ non lateat vtrū vna ratio ipsius est, sicut animalis, aut sīn vnum quodq; altera, vt equi, canis, hominis, aut Dei, animal autē vniuersale, aut nihil est, aut posterius. Similiter aūt & si aliquod commune aliud prædicetur,

F modum diffiniendi ipsam. Secundo quantum ad ea quæ intrant diffinitionem, ibi. ‡ Primum autem fortassis, & cætera. ‡ Dicit ergo quamuis sit vtilis scientia de anima, tamen difficile est scire de anima quid est, & hæc difficultas est in qualibet re, cum sit vna communis quæstio animæ & multis alijs, circa substantiam eorum, & circa quodquideſt. Est ergo prima difficultas, quia nos nescimus per quā viam procedendum sit ad diffinitionem, quia quidam dicunt quòd demonstrando, quidam quòd diuidēdo, quida vero quòd componendo. Aristo. autem voluit qp componendo. Secunda difficultas est de his quæ ponuntur in diffinitione. Diffinitio enim notificat essentiā rei, quæ non potest sciri nisi sciātur principia, sed diuersorum sunt diuersa principia, & ideo difficile est scire ex quibus sumiantur principia. Illa ergo q̄ ingerūt difficultatem ponentibus & inquirentibus diffinitionem reducuntur' ad tria, quorum primum est circa substantiam animæ. Secundum circa partes eius. Tertium circa aditoriū quod necessarium est in diffinitionibus ex accidētibus animæ. Circa substantiam est dubitatio de genere. Hoc enim primo quærim' in diffinitione cuiuslibet rei, vt scilicet sciamus genus. Et ideo quærendum est in quo genere sit ponēda anima, vtrum scilicet in genere substantiæ vel in quanto, vel quali. Et non solum est accipere genus supremum sed propinquū. Neque enim quando hominem diffinimus, substantiam accipimus, sed animal. Et si anima inuenitur in genere substantiæ, adhuc cum vnumquodque genus dicatur dupliciter, hoc quidem potentia, hoc autem actu, quærendum erit vtrum sit potentia vel actus. Item, quia substantiarum quædam sunt compositæ, quædam simplices, quærendum erit, vtrum anima sit composita, aut simplex, & vtrum partibilis vel impartibilis. Est etiam quæstio, vtrū sit vnius speciei omnis anima ad omnem animam, aut non. Et si non sit vnius speciei, adhuc est

Videtur autem cum ad omnem veritatem cognitio eius magnopere conferre, tum præcipue ad naturam, est enim quasi principium animalium.

Quærimus autem spectare & cognoscere naturam eius & substantiā, deinde quæ circa ipsam accidunt, quorum alia propriæ passiones animæ esse uidentur, alia propter illam etiam animalibus inesse.

Verum usquequaque difficillimum est aliquam de ea fidem consequi, cum enim illa quæstio communis sit etiam aliis compluribus, intelligo autem eā quæ circa substantiam uersatur & ipsum quid est, fortasse putauerit quispiam unam esse methodum in iis omnibus, de quibus uolumus cognoscere substantiam, ut etiam propriorum eorum quæ ex accidenti sunt, demonstrationem, quare quærenda fuerit hæc methodus. Sin autem non una sit, & communis methodus de ipso quid est, longe difficilior fit pertractatio, oportebit enim inuenire in unoquoque, quis modus, ubi autem manifestum fuerit, uel diuisio, uel demonstratio, uel etiam alia quædam methodus, adhuc multæ sunt quæstiones & errores, ex quibus oporteat quærere, alia enim aliorum principia sunt, ueluti numerorum & planorum. Principio fortasse necessarium fuerit explicare, quo in genere sit, & quid sit, utrum inquam hoc aliquid & substantia, an quale, aut quantum, an etiam aliud quidpiam de expositis prædicamentis, ad hæc, utrum eorum quæ in potentia sunt, an potius entelechia quædam, interest enim non parum. Considerandum etiam num partibilis, an impartibilis sit, & utrum eiusdem speciei omnis sit anima, an non, si uero non eiusdem speciei, utrum specie differant an genere. Iam enim qui de anima disputant, & quærunt, de humana sola uidentur considerare. Cæterum cauendum est ne nos lateat, utrum eius una sit ratio, ut animalis, an in unoquoque diuersa, ut equi, canis, hominis, Dei. Animal autem uniuersale, aut nihil est, aut posterius, similiter etiam si aliud quippiam commune prædicetur.

quæstio, vtrum differant etiam genere vel non. Item adhuc dubitatio est circa ea quæ participant diffinitione. Quædam enim diffiniuntur vt genius, quædam vero vt species. Et ideo videtur esse quæstio, vtrum diffinitio animæ sit sicut generis, aut sicut speciei specialissimæ. Nam aliqui quærentes de anima videntur intendere solum de anima humana. Et quia apud

Tex. cō. 9. Tex. cō. 10. ātiquos Philosophos erat duplex opinio de anima. Platonici enim ponebant vniuersalia separata, scilicet q̄ essent formæ & ideę & erant causæ rebus particularibus cognitionis & esse, volebant q̄ esset quædam anima separata per se, q̄ esset causa & idea animabus particularibus & quòd quicquid inuenitur in eis, deriuatur ab illa. Naturales autem Philosophi volebant q̄ non essent substantiæ vniuersales tantum, & q̄ vniuersalia nihil sint in rerum natura. Et propter hoc est quæstio, vtrum sit quærenda solum vna communis ratio animæ, sicut dicebant Platonici, vel huius vel illius animæ, sicut dicebant naturales, scilicet vt animæ equi, vel hominis, aut Dei. Et dicit (Dei) quia credebant corpora cælestia esse Deos, & dicebant ea esse animata. Aristo. autem vult q̄ quęratur ratio vtriusque, & communis animæ, & cuiuslibet speciei. Quòd autem circa hoc dicit, animal autem vniuersale, aut nihil est, aut posteri', sciendum est q̄ de animali vniuersali possūmus loqui dupliciter, quia autem secūdum q̄ est vniuersale, quod scilicet est vnū in multis, aut de multis, aut secundum q̄ est animal: & hoc, vel secundum q̄ est in rerū natura, vel secundum q̄ est in intellectu. Secundum autem quod est in rerum natura, Plato voluit animal vniuersale aliquid esse, & esse prius particulari, quia vt dictum est, posuit vniuersalia separata & ideas. Aristo. autem vult quòd vt sic, nihil est in rerum natura. Et si aliquid est, dixit illud esse posterius. Si autem accipiamus naturam animalis non secundum q̄ subiacet intentioni vniuersalitatis sic aliquid est & prius, sicut quod est in potentia, prius est quam id quod est in actu. Consequenter cum dicit.

Quomodo vniuersalia aliquid sint aut nihil, lege interpretem infra li. 2. Tex. c. 60.

Tex. cō. 11.

c ¶ Tangit difficultates quæ emergunt circa potentias animæ. In anima enim sunt partes potentiales, scilicet intellectiuum, sensitiuum, & vegetatiuum. Est ergo quæstio, vtrum hæ sint diuersæ animæ, sicut Platonici volebant, & etiam ponebant, an sint partes potentiales animæ. Et si sint partes potentiales animæ, quæritur etiam, vtrum primo debeamus quærere potentias ipsas q̄ actus, aut primo actus quam potentias, vt intelligere ante intellectum, & sentire quod est actus, ante sensitivum quod est potentia, & similiter in alijs potentijs & actibus. Et si primo debemus quærere actus

Tex. cō. 12.

A q̄ potentias, adhuc erit quæstio, vtrum sint prius quærenda obiecta horum actuum quam potentiæ, vtputa prius debeat queri sensibile quam sensitivum, aut intelligibile quam intellectivum. Cō sequenter cum dicit.

f ¶ Ponit difficultates, quæ emergunt quantum ad illa quæ sunt

e Amplius aūt & si non multæ animæ, sed partes, vtrū oportet quærere prius totam animā, aut partes. Difficile autem & determinare quanā partes natura alteræ abinuicem sint. Et vtrū partes oportet quærere primū aut opera ipsarū. vt intelligere, aut intellectum, & sentire aut sensitiuum. Similiter autem & in aliis. Si autem opera prius, iterū vtiq; dubitabit aliquis, si obiecta horum prius quærēdum, sicut sensibile sensitiuo, & intelligibile intellectiuo.

B

f Videtur aūt non solum quod quideſt cognoscere, vtile esse ad cognoscendas causas accidētiū substantijs, sicut in mathematicis quid rectū & quid obliquū, C & quid linea, & quid planū, ad cognoscendum q̄ rectis triāguli anguli sunt æquales, sed & ecōtrario, accidentia conferūt magnam partē ad cognoscendum quodquideſt. Cum.n. habeam' tradere secundū phātasiam de accidentibus aut omnibus, aut pluribus, tunc & de substantia habebim' dicere aliquid quàm optime. Omnis.n. demōstrationis principium ē quodquideſt. Quare secundū quascumq; diffinitiones non contingit accidētia cognoscere, sed neque coniecturari de ipsis facile, manifestum est q̄ dialecticæ dictę sunt, & vanę omnes.

D

LECTIO II.

Dvbitationem autem habent & passiones animæ, vtrum sint omnes communes & habētis, an sit ali E qua & animæ propria ipsius.

Præterea, si non multæ sint animæ, sed partes, utrum oporteat quærere prius totam animam an partes? Quam harum etiam quænam inter se diuersæ sint, explicare difficile est. Et utrum partes oporteat quærere prius, an earum opera, ut intelligere, an intellectum, & sentire an sensitiuum, pariter etiam in aliis. Sin prius opera, rursus quærat quispiam, an earum opposita prius sint exquirenda, ut sensibile prius quam sensitiuum, & intelligibile prius quam intellectiuum.

Videtur autem non solum ipsius Quid est cognito, utilis esse ad considerandas causas eorum, quæ substantijs accidunt, ut in Mathematicis, quid rectum, & quid curuum, aut quid linea & planum, ad spectandum quod rectis anguli trianguli sint æquales, sed contra etiam, accidentia magnam partem conferunt ad percipiendum ipsum quidest. Cum enim statuere possumus ex phantasia, de accidentibus, aut omnibus, aut pluribus, tum quoque de substantia, aliquid asserere quàm optime poterimus, omnis.n. demonstrationis principium est ipsum quid est. Quare ex quibuscumque definitionibus non contingit ut accidētia cognoscantur, immo ne coniicere quidem de eis est facile, perspicuum est omnes dialectice & inaniter esse traditas.

LECTIO II.

QVAERIT etiam de animæ passionibus quæstio, utrum sint omnes communes eius quoque quod illam habeat, an sit aliqua etiam animæ quæ sit eius propria.

LECTIO. II.

RVrsus quàm Philosophus ostendit difficultatem quæ est in scientia de anima ex parte substantiæ, & quodquid est animæ, hic consequenter ostendit difficultatē quæ est ex parte passionum & accidentium animæ. Et circa hoc duo facit. Primo mouet dubitationem circa passiones animæ, & soluit eam. Secundo ex huiusmodi solutione ostendit q̄ cognitio de anima pertinet ad Philosophum naturalem seu ad Physicum, ibi. ‡ Et propter hoc igitur iam physici & cætera. ‡ Dicit ergo primo, quòd dubitatio est circa passiones animę & operationes, vtrum scilicet essent animæ propriæ sine communicatione corporis, vt Platoni videbatur, vel nulla sit propria animæ, sed omnes sint communes corporis & compositi. Deinde cum dicit.

Lege inferius lec. 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit difficultatem huiusmodi quæstionis. Secundo vero necessitatem, ibi. ¶ Si quidem igitur est aliquid. ¶ Dicit ergo primo, quòd accipere hoc scilicet vtrum passiones & operationes animæ sint communes vel propriæ est necessarium, & non est leue, sed valde difficile. Et quòd sit dum cile ostendit dicens, quòd causa difficultatis est, quia in apparenti videtur quòd multæ passiones sint communes & non sit pati sine corpore, vtputa irasci, & sentire, & huiusmodi, quorum nihil patitur anima sine corpore. Sed si aliqua operatio esset propria animæ, appareret hoc de operatione intellectus. Intelligere enim quæ est operatio intellectus maxime videtur proprium esse animæ. Si quis tamen recte consideret, non videtur proprium animæ intelligere. Cum enim intelligere vel sit phantasia vt Platonici ponebant, aut non sit sine phantasia, fuerunt enim quidā (sicut antiqui naturales) qui dicebant quòd intellectus non differebat a sensu, & si hoc esset, tunc intellectus i nullo differret a phantasia, & ideo Platonici moti sunt ad ponendum intellectum esse phantasiam. Cum ergo phantasia indigeat corpore, dicebant quòd intelligere nō est proprium animæ, sed cōmune animæ, & corpori. Si autem detur quòd intellectus non sit phantasia, nihilominus tamen non est intelligere sine phantasia. Restat igitur quòd intelligere non est proprium animæ, cū phantasia indigeat corpore. Non ergo contingit hoc scilicet intelligere esse sine corpore. Quamuis autem hoc Aristote. satis aperte manifestet i tertio huius, nihilominus tamen quantum ad hoc aliquid exponemus. Nā intelligere quodammodo est proprium animæ, quodammodo est coniuncti. Sciendum est igitur, quòd aliqua operatio animæ aut passio est, quæ indiget corpore, sicut instrumento & sicut obiecto, sicut videre indiget corpore, sicut obiecto quia color, qui est obiectum visus, est in corpore. Item sicut instrumento, quia visio & sisit ab anima, non est tamen nisi per organum visus, scilicet pupillam quæ est vt instrumentum, & sic videre non est animæ tantum, sed etiam organi. Aliqua autem operatio est quæ indiget corpore, non tamen sicut instrumento, sed sicut obiecto tantum. Intelligere enim non est per organum corporale, sed indiget obiecto corporali. Sicut .n. Philosophus dicit in tertio huius, hoc modo phāsmata se habent ad intellectum, sicut colores ad visum. Colores autem se habent ad visum, sicut obiecta, phantasmata ergo se habent ad intellectum sicut obiecta. Cum autem phantasmata non sint sine corpore, videtur quòd intelligere non est sine corpore, ita tñ quuntur. Vnum est quòd intelligere est propria operatio animæ, & non indiget corpore nisi vt obiecto tantum, vt dictum est, videre autem, & aliæ operationes & passiones non sunt animæ tantum,

al. l. maxime autē videtur esse p. ium intelligere.

Tex. cō. 14.

Tex. cō. 15.

Lect. 12.

Tex. cō. 30.

b Hoc.n. accipere quidē necessarium est, non aūc facile. Videtur aūt plurimorū quidē, nullū sine corpore pati, neq; facere vt irasci, confidere, deliberare, & omnino sentire, maxime aūt videtur propriū, ipsum intelligere. Si aūt est & hoc phantasia q̄dam, aut non sine phantasia, nō contingeret vtique, neque hoc sine corpore esse.

c Siquidē igitur est aliquid animæ operū aut passionū propriū contingeret vtiq; ipsam separari. Si vero nullū est propriū ipsius, non vtiq; erit separabilis, sed sicut recto, inquantū rectū, multa accidunt, vt tangere æneā sphæram sin punctū, non tamē tāget hoc, separatū ipsum rectū, Inseparabile enim, siquidem semp cum quodam corpore est.

d Videntur aūt & animę passiones oēs esse cū corpore, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia, adhuc gaudium, & amare & odire. Simul.n. cū his patitur aliquid corpus. Indicat aūt hic, aliquādo quidē duris & manifestis passionibus concidē tibus nihil exacerbari, aut timere. Aliquando aūt & a paruis & debilibus moueri, cū accēdatur corpus, & sic se habeat sicut cū irascitur. Adhuc aūt magis hoc manifestū. Nullo enim terribili imminente, in passionibus fiūt iis inquā quibus timens. Si aūt sic habet, manifestū quoniā passiones rationes in materia sunt. Quare termini tales, vt irasci, motus quidam talis corporis, aut partis, aut potentię, ab hoc & gratia huius.

F sed coniuncti. Aliud est q̄ illud quod habet operationem per se, habet etiam esse & subsistentiam per se, & illud quod non habet operationem per se, non habet esse per se. Et ideo intellectus est forma subsistens, alię potentiæ sunt formæ in materia. Et in hoc erat difficultas huiusmodi quæstionis, quia scilicet omnes passiones animæ secundum apparentiam videtur esse coniuncti. Consequenter cum dicit.

Quod sane sumere necessariā est, sed tamen non facile, videtur autem plurima neque pati, neque agere sine corpore, ut irasci, confidere, cupere deni, ue sentire, maxime autem simile proprio est intelligere. Quòd si hoc etiam phantasia qædam sit, aut non sine phantasia, ne ipsum quidem sine corpore esse possit.

Ergo si operum aut passionum animæ aliquid eius sit proprium, fieri possit ut separetur, si vero nihil est proprium eius, non fuerit separabilis, Sed quemadmodum recto, quatenus rectū multa accidunt, ut tangere æneā sphæram puncto, non tamen tanget hoc, separatum rectum, inseparabile enim est, siquidem semper cum corpore aliquo est.

Videntur etiam animæ passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, metus, misericordia, fiducia: ad hæc, gaudium & amare, & odisse, nam una cum his patitur aliquid corpus, quod ex eo indicatur, quòd interdum cum graues, ac non obscuri casus accidunt, nihil irritamur, aut timemus, interdum uero uel ab exiguis & obscuris commouemur, cum turget corpus, & perinde affectum est, atque cum irascitur, quod hinc etiam longe manifestius est, nulla enim re terribili accidente, in passionibus sumus eius qui timet: quod si ita est, constat etiam passiones rationes esse materiales. Quare definitiones quoque tales, uerbi causa irasci, motus quidam est talis corporis, aut partis, aut potentiæ, ab hoc, gratia huius.

G contingeret vtique, neque hoc sine corpore esse.

H quo est.

I

K

c ¶ Concludit

e ¶ Concludit ex his quæ dicta sunt q̄ consideratio de anima pertinet ad naturalem. Et hoc ex modo diffiniendi concludit. Et ideo hic duo facit. Primo probat propositum. Secundo insistit circa diffinitiones ibi. ¶ Differenter autem diffiniet &c. ¶ Probat autem p̄positum hoc modo. Operationes animæ & passiones sunt operationes corporis & passiones, vt ostēsum est, omnis autem passio, eum diffinitur, oportet q̄ habeat in sui diffinitione illud cuius ē passio, nam subiectū semper cadit in diffinitione possionis. Si ergo passiones huiusmodi non sunt tantū animæ, sed etiam corporis, de necessitate oportet q̄ in diffinitione ipsārum ponatur corpus, sed omne in quo est corpus seu materia, pertinet ad naturalē, ergo & passiones huiusmodi pertinent ad naturalem. Sed cuius est considerare passiones, eius ē cōsiderare subiectum ipsarum. Et ideo iam physici est considerare de anima (aut omni) simplici ter (aut huiusmodi) scilicet ea que est affixa corpori. Et hoc dicit, qa reliquerat sub dubio vtrū intellectus sic potentia affixa corpori. Consequenter cum dicit.

f ¶ Insistit circa diffinitiones. Quia enim ostendit q̄ in diffinitionibus passionū animæ, aliquæ sunt in quibus ponitur materia & corpus, aliquæ vero in quibus non ponitur materia sed forma tantum, ostendit, q̄ huiusmodi diffinitiones sunt insufficientes. Et circa hoc inuestigat differentiam q̄ inuenitur in istis diffinitionibus. Aliquando enim datur aliqua diffinitio in qua nihil est ex parte corporis, sicut q̄ ira est appetitus vindictæ, aliquando assignatur aliqua diffinitio in qua est aliquid ex parte corporis seu materiæ, sicut q̄ ira est accensio sanguinis circa cor. Prima est dialectica. Secunda vero est physica, cum ponatur ibi aliquid ex parte materiæ, & ideo pertinet ad naturalem. Hic enim scilicet, physicus assignat materiam cum dicit, q̄ est accensio sanguinis circa cor. Alius vero scilicet, dialecticus ponit speciem & rationem. Hoc enim scilicet appetitus vindictæ est ratio iræ. Quòd autem diffinitio prima sit insufficiens, manifeste apparet. Nam omnis forma quæ est in materia determinata, nisi in sua diffinitione ponatur materia, illa diffinitio est insufficiens, sed hæc forma scilicet appetitus vindictæ est forma in materia determinata, vnde cum non ponatur in eius diffinitione materia, constat q̄ ipsa diffinitio est insufficiens. Et ideo necesse est ad diffinitionem q̄ in diffinitione ponatur hoc, scilicet formam esse in materia huiusmodi scilicet determinata. Et sic habemus tres diffinitiones, quia vna assignat speciem & speciei rationem, & est formalis tantum, sicut ſi diffiniatur domus q̄ sit operimentum prohibens a ventis & imbribus & caumatibus. Alia autem assignat materiam, sicut ſi dicatur q̄ domus est operimentum quoddam ex lapidibus, lateribus, & lignis. Alia vero assignat, ideſt in diffinitione ponit vtrumque, materiam scilicet & formam, dicens q̄ domus est operimentum tale constans ex talibus, & propter talia, scilicet vt prohibeat ventos &c. & ideo dicit, q̄ alia diffinitio scilicet tertia ponit (in his) scilicet in lignis lapidibus &c. sunt ex parte materiæ (speciem) ideſt formā (propter ista) scilicet vt prohibeat ventos. Et sic complectitur materiā cum dicit (in his) & formam cū dicit (speciem) & causam finalem cum dicit (propter ista) quæ tria requiruntur ad perfectā diffinitionem. Sed si quæratur quę istarum diffinitionum sit naturalis, & quæ non. Dicendum, q̄ illa quæ cōsiderat formam tantū non est naturalis, sed logica. Illa autē quæ est circa materiā, ig no rat autem formā, nullius est nisi naturalis. Nullus enim habet cōsiderare materiam ni si naturalis. Nihilominus tamen illa quę ex vtrisque est .s. ex materia & forma, est magis naturalis. Et duæ harum diffinitionum pertinent ad naturalem, sed vna est imperfecta scilicet illa quæ ponit materiā tantū, alia vero perfecta scilicet illa quæ est ex vtrisque. Nō enim est aliquis qui considerat passiones materiæ, non separabiles, nisi physicus. Sed quia sunt aliqui qui aliter considerant passiones materiæ, ideo ostendit qui sint & qualiter considerent, & dicit quòd sunt tres. Vnum genus ē quod differt a naturali quia tum ad principium, licet consideret passiones prout sunt in materia, sicut artifex qui considerat formā in materia, sed differunt, quia huiusmodi principium est ars, physici vero principium ē natura. Aliud genus est quod quidē considerat ea quæ habent esse in materia sensibili, sed non recipit in diffinitione materiam sensibilem, sicut eurtum, rectum, & huiusmodi, licet habeant esse in materia & sint de numero non separabilium quantum ad esse, tamen mathematicus non determinat sibi materiam sensibilem. Cuius ratio est, quia res aliquæ sunt sensibiles per qualitatem, quantitates autem præexistunt qualitatibus, vnde mathematicus concernit solum id quod quantitatis est absolutæ, non determinans hanc vel illam materiam. Aliud genus est quod quidem considerat illa quorum esse vel non est in materia, omnino, vel quorum esse potest esse sine materia: & hic est Philosophus primus. Et notandum quòd tota ratio diuisionis philosophiæ sumitur secundum diffinitionem, & modum diffiniendi, cuius ratio est quia diffinitio est principiū demonstrationis rerum, res autem diffiniuntur per essentialia. Vnde diuersæ diffinitiones rerum diuersa principia essentialia demonstrant, ex quibus vna scientia differt ab alia. Consequenter cum dicit.

g ¶ Quia videbatur fecisse quasdam digressiones ex hoc quòd intitit ad inquisitionem diffinitionum reducit, sed ad materiam propriam, dicens q̄ redeundum est ad materiam propriam, vnde

Tex. cō. 16.

Tex. cō. 18.

Quam demum ob rem ad naturalem spectet considerare ita anima uel omni, uel tali.

Diuerso tamen modo definiat Naturalis & Dialecticus eorum unumquodque, ueluti ira quid est, alter .n. appetitum mutui doloris asserendi, uel aliquid eiusmodi, alter feruorem sanguinis cordi suffusi, aut calidi. Horum autem, alter materiam describit, alter speciem & rationem. Hæc enim est ratio rei, quam necesse est in tali materia esse, si erit, ueluti domus ratio huiusmodi esset, integumentum ad arcenda incommoda, quæ a uentis & imbribus & æstibus inferri solent, alia dicit lapides & lateres & ligna, alia formā in his, gratia horum. Quæ igitur earum naturalis est? utrum quæ circa materiam uersatur, rationem autem ignorat, an quæ circa rationem tantū, an potius quæ ex utrisque? Iam uero quæ nam est utraque earum? An nō est aliquis qui uersetur in passionibus materiæ non separabilibus, ut non separabiles sunt, sed naturalis in iis omnibus, quæ talis corporis & talis materiæ opera & passiones sunt, quæ uero non quatenus talia sunt, alius considerat, atque de nonnullis quidem artifex, si fors ita tulerit, faber uel medicus, de iis autem quæ non separabilia quidem sunt, sed quatenus non talis corporis passiones & ex abstractione, mathematicus, ut uero separata sunt, primus Philosophus.

Sed eo reuertēdā est, unde digressa est oratio: dicebamus aūt passiones aīæ inseparabiles esse a naturali materia aīalium, ut tales sunt, ut ira, ut timor.

al. l. altera enim ratio ē altera rei.

al. l. quæ vero non sunt talia.

al. l. si quidē talia sūt ira & timor. ἀπορίαν ἀπορίαν

Universidad de Deusto Biblioteca

est sermo habitus, scilicet ꝙ passiones animæ vt amor, timor, & huiusmodi, non sunt separabiles a physica materia animalium inquantum tales existunt, scilicet inquantum passiones quæ non sunt sine corpore, & non sunt sicut linea & planum, idest superficies quę ratione possunt separari a materia naturali. Si ergo ita est, ad naturalem spectat cōsideratio earum, & etiam animæ, sicut supra dictum est. {De qua}, s. anima intendentes ad præsens, necesse est accipere opiniones antiquorum, quicumque sunt qui aliquid enunciauerint de ipsa. Et hoc quidē ad duo erit vtile, primo quia illud ꝙ bene dictum est ab eis, accipiemus in adiutorium nostrum. Secundo, quia illud quod male enunciatum est, cauebimus.

Interpres legisse videt εὐαπορεῖν i. bene dubitare cum εὐπορεῖν legēdum sit hoc mō necesse est simul dubitā tes de ijs q̄bus abundare oportet.

existunt furor, & timor, & non sicut linea & planū. Intendentes aūt de anima, necesse est simul dubitantes de quibus bene dubitare oportet, pertranseuntes priorū opiniones cōprehendere quicumq; aliquid de ipsa enūtiauerunt, vt bene quidē dicta accipiamus. Si vero aliquid nō bene, hoc vereamur.

Et non ut linea & planum. Considerantes autem de anima, necesse est prius quasi in inopia simus, dum de ijs dubitamus quorum copiam habituri sumus, atque in orationis progressu: opiniones etiam priscorum adhibeamus quicumque de ea aliquid enuntiarunt, ut quæ quidem recte dicta sunt, G *sumamus, si quid uero non recte, id uitemus.*

LECTIO III.

PRincipium aūt quæstionis præponere quæ maxime videtur ipsi inesse secūdū naturam. Animatum igitur ab inanimato in duobus maxime differre videtur, motu & sensu. Accipimus autem & a progenitoribus fere duo hæc de anima.

b Dicūt.n.quidam & maxime, & primo animā esse id quod est mouens. Existimātes aūt quod non mouetur ipsum, nō contingere mouere alterū aliquid eorum quę mouentur, animam sic arbitrati sunt esse.

c Vnde Democritus ignē quendam aut colorē dicit eē ipsam. Infinitis.n existentibus figuris, & athomis, quæ speciei rotundę ignem & animam dicit, vt in aere mota corpora quæ vocantur decisiones quæ vidētur per portas in radiis, quarum omne semen, elementa dicit totius naturæ Similiter autem & Leucippus. Horum autē sphærica, animam, propter id quod maxime possunt per omne penetrare huiusmodi figuræ & mouere reliqua, cum moueantur & ipsa,

LECTIO III.

PRincipium autem huius inquisitionis erit, ea prius ponere quæ maxime ei uidentur inesse secundum naturam. Animatum igitur ab inanimato duobus potissimum differre uidetur, motu & sensu. Accepimus etiam a superioribus ætatis philosophis hæc duo fere de Anima.

H *Dicunt enim nonnulli & maxime, & primo, animam esse id quod mouet existimantes autem quod ipsum non mouetur, non posse mouere aliud, aliquid eorum quæ mouentur, animam esse arbitrati sunt.*

Quapropter Democritus ignē quendam & calidum eam esse dicit. Cum enim infinitæ sint figuræ, & atomi, eas quæ rotundæ sunt, ignem & animam esse asserit, ut in aere, ea quæ uocantur ramenta, quæ cerni solēt in radiis, I *qui per fenestras introeunt, quarum omnium farraginem, elementa esse ait totius naturæ. Pariter etiam Leucippus horum autem quæ rotūda sunt esse animam, eo quòd maxime tales figuræ quouis penetrare possunt, & mouere reliqua, cum etiam ipsæ moueantur, existimantes animam esse id quod præbet animalibus motum. Et proinde*

LECTIO. III.

SVpra posuit Philosophus proœmium, in quo, & intentionem suam, quid agendum, & difficultatem huius operis ostēdit, hic vero prosequitur tractatum secundum ordinem promissum. Diuiditur autem tractatus iste in duas partes. Primo enim tractat d natura animæ secundum opinionem aliorum Philosophorum. Secundo vero secundum veritatē, & hoc in secundo libro. Prima pars diuiditur in duas partes. Primo enim narrat opiniones aliorum Philosophorum de anima. Secundo vero inquirit de opinionibus illis. ibi. {Considerandum est autem &c.} Prima pars diuidit in duas. Primo enim ostendit ex quibus Philosophi habuerunt viam ad inuestigandum de anima. Secundo vero ostendit quomodo diuersi deuenerunt in diuersas opiniones de anima ibi. {Dicunt enim.} Dicit ergo primo, ꝙ principium nostræ quęstionis, idest inquisitionis est apponere omnia quæ secundum natura videntur inesse animæ. Circa quod sciendum est ꝙ quando inuenimus aliqua duo differre secundum aliquid manifestum, & secundum aliud immanifestum, certum est quòd per id quod est manifestum, venimus in notitiam illius quod est immanifestum. Et hunc modum tenuerūt Philosophi ad inueniendum naturam de anima. Animata enim ab inanimatis differunt, per hoc ꝙ animata habent animam, inanimata vero non. Sed quia natura animæ erat immanifesta, & non poterat inuestigari, nisi per aliqua manifesta in quibus differunt animata ab inanimatis, inuenerunt illa, & secundum illa conati sunt deuenire in cognitionem naturæ animæ. Illa autem manifesta in quibus animata differūt ab inanimatis, sunt duo, scilicet sentire & moueri. Nam animata videntur differre ab inanimatis maxime motu, vt scilicet moueant seipsa, & sensu seu cognitione. Vnde credebant ꝙ quando scirent principia illorum duorum, scirent quid est anima. Vnde laborauerunt causam motus & sensus scire, vt per hoc scirent naturam animæ, & credebant ꝙ id quod

Tex. cō. 20.

F est causa motus & sensus, esset anima & in hoc omnes antiqui Philosophi conueniebant. Sed ex hoc antiqui in diuersas opiniones diuisi sunt. Nam aliqui conati sunt deuenire in cognitionem animæ per motum, aliqui vero per sensum. Et ideo cum dicit.

b ¶ Ostendit horum diuersitatem. Et primo de illis qui inquirebant naturam animæ a motu. Secundo de illis qui inquirebant ei a cognitione seu sensu ibi. {Quicumque autem ad cognoscere & sentire,} Tertio eorum qui inquirebant naturam eius ex vtroque, ibi. {Quoniam autem & motiuum.} Circa primum sciendum est ꝙ illis qui inquirebant naturam animæ a motu, erat vnū commune, scilicet ꝙ si mouentur animata, ꝙ anima sit mouens, & mota. Et huius ratio est, quia existimabant ꝙ id quod non mouetur non contingit mouere alterum, idest ꝙ nihil mouet nisi moueatur. Sic ergo anima mouet animata, & nihil mouet alterū nisi moueatur ipsum, manifestum est ꝙ anima maxime mouetur. Et hoc est propter quod antiqui naturales arbitrati sunt animam esse eorum q mouētur. Sed ex hoc etiam diuersæ opiniones prouenerunt, Et ideo cum dicit.

c ¶ Ponit primo opinionem Democriti d anima dicens. Vnde Democritus quidam, scilicet antiquus Philosophus, qui excogitans illud quod maxime mouetur, esse naturam animæ, & quia illud qd maxime mouetur, videtur esse de natura ignis, Et ideo dicit ipsam animā esse ignem quendā aut calorē. Et opinio sua fuit talis. Ipse enim nihil ponebat esse in rerum natura nisi sensibile & corporale, & volebat ꝙ principia omnium rerū sint corpora indiuisibilia & infinita quæ vocabat athomos. Quæ quidem dixit esse vnius naturæ, sed differre abinuicem figura, positione, & ordine, licet hic tantū ponat de figura, quia hæc sola dria quæ est secundum figuram necessaria est. Et ista differētia quæ secundum figuram est ꝙ quædam erant rotunda, quædam quadrata, quædā pyramidalis & huiusmodi. Ponebat etiā hæc esse mobilia, & numquā quiescentia, & ex cōcursu ipsorum athomorū casu esse mundum factum aiebat. Et ꝙ hæc indiuisibilia corpora sint mobilia, dabat exemplum de decisionibus, quæ mouentur in aere, etiam si nulla tempestas sit, sicut apparet per portas in radiis solis. Vnde cū ista sint multo minora, quæ sunt indiuisibilia, illæ vero quæ apparent in radiis decisiones sunt diuisibiles, manifeste apparet quòd sint maxime mobilia. Et quia inter alias figuras, figura rotunda est magis apta ad motum, cum non habeat angulos quibus impediatur a motu, & quia credebant animam maxime moueri, ex eo quòd arbitrati sunt animam efficere motum animalibus, ideo inter ista infinita corpora illa quæ erant inter illa rotunda corpora, dicebat esse animam. Huius etiam opinionis fuit Leucippus qui fuit socius eius. Et ad hoc habebat vnum signum, quia voluit Democritus terminum vitæ rationē consistere

consistere in respiratione, licet insufficienter, quia non omnia viua respirant, quæ quidem respiratio necessaria erat secūdum eum, quia corpora rotunda implent corpus, cum sint causa motus in corpore animalis secundum eum, & sunt in continuo motu, & eo ꝙ continet, idest corpora nostra aere constringente (& extrudente) idest exterius mittente illas quæ sunt d numero figurarum quæ sunt præbētes animalibus motum, ex eo ꝙ nullo modo quiescūt, ne forte eis omnino expulsis a corporibus nostris, deficerent corpora, ideo necessaria est respiratio per quā & intromittātur alia corpora, & ea quæ sūt intus ab istis quæ respirationem intrant, impediantur ab exitu. Et tamdiu dixit viuere animalia, quamdiu possunt hoc facere, scilicet respirare. Et vis huiusmodi signi est, quia cum respiratio ex hoc dicatur esse ratio vitæ, ꝙ continet ipsa corpora rotunda in corporib⁹ animalium, & immittit etiam ea intus, ne propter exeuntia corpora quæ cōtinue mouentur, deficiat corpus animalis, manifestum est, ꝙ ipsa corpora sint anima, quæ quidem corpora voluit, Demo. esse de natura ignis, & ex eis causari calorem. Secundo cum dicit.

d ¶ Ponit opinionē quorūdam Pythagoricorum, quæ similis erat opinioni Democriti, nam illud quod Pythagorici dicunt d anima, eandem habēt intelligētiam cum eo quod dicit ipse Democritus, licet pythagorici in eandem sententiam non conueniāt. Nam quidam ipsorū conueniētes cum Democrito, dixerunt animam esse decisiones q̄ sunt in aere, idest corpora indiuisibilia, & infinita, sicut Democritus dicebat. Alij vero ex ipsis Philosophis non dixerūt ipsa corpora indiuisibilia & mobilia esse animā, sed illam virtutem quę mouet ea corpora, animam dicebant. Et huius opinionis fuit quidam Archelaus Philosophus magister Socratis, vt Augustinus narrat in libro de Ciui. Dei. Et ratio horum. s. quare dicebant huiusmodi corpora esse animam dicta est, quia sicut iam patet, volebant ꝙ illud quod maxime mouetur esse animam, vnde pp hoc ꝙ hæc corpora continue moueri videbantur, sicut apparet in aere in quo mouentur etiam si sit tranquillitas, dicebant ista corpora esse animam. Consequenter cum dicit.

e ¶ Reducit in quandam summam opinionem plurium philosophorum de anima ad has opiniones dicens, ꝙ omnes illi qui diffinientes animam a motu, dixerunt ipsam esse illud quod seipsum mouet (feruntur in idem) idest in eandem intelligentiam cū prædictis. Omnes enim concordant in hoc & conueniunt, ꝙ videntur existimasse motum maxime & præcipue esse proprium animæ, & quicquid mouetur, mouetur ab anima, ipsam vero animam moueri a seipsa. Et ratio horum, sicut iam tactum est, erat quia com- A muniter opinati sunt ꝙ nihil mouet alterum nisi moueatur & ipsum. Vnde cum anima moueat alia, credebant animam maxime, & præcipue moueri. Tertio cum dicit.

f ¶ Ponit opinionem Anaxa. de natura animæ. Et primo ponit in quo Anaxa. concordabat cum superioribus dicens, ꝙ Anaxa. & quicumque alius dixit ꝙ intellectus mouet omnia, dicit animam esse mouentem omnia, sicut & illi dicunt. Sed in hoc differt, quia noluit quòd omne quod mouet alterū, moueatur & ipsum, immo dixit esse vnum intellectum separatum & immixtū q alia moueat, eo nō moto, & de natura huiusmodi dicit esse animam. Vnde ex hoc insurrexit error quorūdam, qui dicerent animā esse de natura diuina. Sic ergo patet in quo cōcordabat cum superioribus, in hoc s. ꝙ dixit animam esse mouentem. Sed differebat in hoc ꝙ dixit animam non moueri, cuius contrarium illi dicebant. Differebat etiam a Democrito i acceptione intellect⁹. Et ideo cum dicit.

g ¶ Ponit hanc differentiā. Et primo opinionē Democriti dicens, ꝙ ille scilicet Democritus dixit (simpliciter) idest vbique & vniuersaliter intellectum & animam eē idem. Cuius ratio est quia Democritus credebat ꝙ nihil esset in mundo nisi sensibilia, & sicut nihil erat in mundo nisi sensibilia, ita dicebat quòd nulla vis apprehēsiua erat in anima nisi sensitiua. Vnde fuit huius opinionis ꝙ nulla veritas determinate haberetur de rebus & ꝙ nihil determinate cognosceretur, sed quicqd apparet, verum esset, & non magis illud qd cogitat vnus de re aliqua, q̄ illud quod cogitat alius de eadem re, eodem tempore, verum esse, & ex hoc sequebatur quòd poneret contradictoria simul esse vera. Cuius ratio est, quia ipse (vt dictum est) non vtebatur intellectu qui est circa veritatē, idest virtute intellectiua, p quam anima intelligit intelligibilia, sed solum vi sensitiua, & quòd nihil cognosceretur nisi sensibile, cum nihil poneret in rerum natura nisi sensibile. Vnde cum sensibilia sint in continuo motu & fluxu opinatus est nullam veritatem determinatam esse in rebus. Et quia non peruenit ad hoc quòd cognosceret intellectum esse potētiam quandam quæ est circa veritatem, idest cuius obiectum est verum, & excedit omnes alias potentias animæ, sed accepit tantum potentias animæ sensitiuas, ideo communiter & indifferenter idem dicit animam & intellectum, quem quidem intellectum dicit transmutari secundum hominis transmutationem. Et propter hoc commendat Homerum qui dixit, (quòd Hector iacet aliud sapiens) idest quòd secundum sui mutationem, mutatus est intellectus eius, dum aliud saperet victus, & aliud inuictus. Secundo cum dicit.

Tex. cō. 21.

arbitrantes animā esse efficiens in animalibus motū, vnde & viuendi terminum esse respirationem. Constringente.n.eo quod continet corpora, & extrudente figuras præbētes animalibus motū, ex eo ꝙ non est ipsas quiescere nullatenus, auxiliū fieri de foris, ingredientibus aliis huiusmodi in respirando. Prohibere enim has & quę insunt animalibus disgregari simul prohibentes constringens & comprimēs, & viuere autem quamdiu possunt hoc facere.

Tex. cō. 22.

d Videtur aūt & a Pythagoricis dictū, eandē habere intelligētiam. Dixerunt.n.quidam ipsorum, animā esse quæ sunt in aere decisiones. alij autē has mouens. De his aūt dictum est, eo quod continue vidēt moueri, & si sit tranquillitas nimia.

e In idem aūt feruntur quicumque dicūt animā esse ꝙ seipsum mouens. Vidētur aūt hi omnes existimantes motū maxime proprium esse animę, Et alia quidē oīa moueri pp animam, ipsam autē a seipsa propter nihil videre mouens, quòd non & ipsum moueatur.

Tex. cō. 23.

f Similiter autē & Anaxagoras animā dicit esse mouētem, & si aliquis alius dixit ꝙ omne mouit intellectus, non tamen penitus sicut Democritus.

g Ille quidem.n. simpliciter dicit idē esse animā & intellectū: verum.n.esse, quod videtur. Vnde bene facere Homerum, ꝙ Hector iacet aliud sapiens. Non ita que vtitur intellectu tamquam potentia quadam quæ est circa veritatem, sed idem dicit animā & intellectum.

uiuendi terminum esse respirationem. Cum enim aer ambiens cōprimat corpora, & eas elidat figuras, quæ motū præbent animalibus, quandoquidem nec ipsæ umquam quiescunt, auxilium ferri extrinsecus, alijs eius generis succedentibus, dum spiritum ducibus, has B *enim prohibere quominus eæ etiā quæ insunt animalibus, excernantur, id repellendo, quod comprimit, ac facit cōcrescere, uiuereque. donec possunt hoc facere.*

Videtur etiam, quod a pythagoreis dici solet, eandem habere sententiam. Dixerunt enim eorum nonnulli, animam esse ramenta, quæ in aere uidentur, alij, id quod ea mouet, de quibus C *propterea dictum est, quòd continue uideantur moueri, quamuis sit tranquillitas maxima.*

Eodem tendunt qui dicunt animam esse id quod seipsum mouet. Videntur enim hi omnes existimasse motum rē maxime propriam esse animæ, & alia quidem omnia moueri propter animā. hanc autem a seipsa, propterea quòd nihil uidebat mouere, quin & ipsum moueatur.

Similiter etiam Anaxagoras Animam esse dicit eam quæ moueat, & si D *quis alius dixit intellectū mouisse hāc uniuersitatem, non tamen ita plane, ut Democritus.*

Is enim dicit idem simpliciter esse animam & intellectum, uerum enim esse. quod apparet. Et ideo præclare cecinisse Homerum quòd Hector iaceret mentis inops. Non ergo utitur intellectu ut potentia quadam circa ueritatem, sed idem dicit animam & intellectum.

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

h ¶ Ostendit in quo differebat Anax. a Democrito. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Anaxa. Secundo reprobat ea, ibi. { Non videtur autem &c. } Dicit ergo primo, quòd Anaxa. loquitur de anima magis dubie, & minus certificat de ipsa. Nam iple Anaxa. multoties dicit intellectum esse causam eius quod est bonum operari, idest
Tex. cō. 24. bonæ operationis. Alibi vero idest in alijs locis dicit hunc intellectum, scilicet qui est causa bonæ operationis & animā esse idē. Et hoc apparet, quia constat quòd anima inest omnibus animalibus tā vilibus quam honorabilibus, & tam magnis quām paruis. Vnde cum in omnibus his dicat intellectum esse, manifestū est quòd idem dicit animam & intellectū. Secundo cum dicit.

i ¶ Ostendit contrarietatem esse in huiusmodi acceptione intellectus secūdū Anaxa. scilicet aliquando hoc quod dicit intellectum non esse idem cum anima, aliquando vero dicit ipsum & animam esse idem, quæ sunt contradicto ria, & non possunt simul stare. Et hoc probat tali ratione. Constat quòd bene operari est proprium intellectus secundum prudentiam perfecti, quia bene operari pertinet ad prudentiam. Si ergo idem esset intellectus, qui est causa bonæ operationis, cum anima, sequeretur ꝙ intellect⁹ prudēs idē esset cum anima. Sed hoc est falsum, quia anima inest omnibus animalibus. Intellectus autem secundum prudentiam dictus, nō videtur inesse non solum omnibus animalibus, sed nec omnibus hominibus, ergo non est idem quod anima. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 25. k ¶ Ostendit, quòd omnes illi qui consideraverunt animata secundum motum, ideſt secundum id quod est mouere a seipsis, ij opinati sunt animam esse illud quod maxime est motiuum, sicut patet in opinionibus iam dictis.

h Anaxagoras autē minus certificat de ipsis. Multoties quidem n. causam eius quod bene & recte, dicit ītellectū, alibi aūt intellectū hūc esse aiam, in omnibus enim ipsum inesse animalibus magnis & paruis, & honorabilibus & inhonorabilibus.

i Non videtur autem secundū prudentiam dictus intellectus, omnibus similiter inesse animalibus, sed neq; hominibus oīb⁹.

k Quicumque quidem igitur animatum in mouerj aſpexerūt: hi quidem maxime motiuum opinati sunt animam esse.

LECTIO IIII.

Vicumque autem ad cognoscere & sentire ea quæ sunt, isti dicunt animam esse principia, alij quidem plura facientes hæc, alij vero vnum hoc.

b Sicut Empedocles quidē ex elementis omnibus esse, & vnūquodq; horum animam dicens, sicut terram quidem terra cognoscimus, ethere æthera diuū, aquam autem aqua, sed igne ignem obscurum aclatentem, manifestum est, concordia autem concordiam, discordiam discordia tristi.

c Eodem autem modo & Plato in Timæo animam facit ex elemētis. Cognosci enim simile simili, res aūt ex principijs esse. cognoscente secundum esse naturale, hoc est ſm idem esse quod habet in seipsa, dicebant enim ꝙ oportebat simile simili cognosci, vnde si anima cognoscat omnia, oporteꝙ habeat similitudinem omnium in se secundum esse naturale sicut ipsi ponebant. Nescierunt enim distinguere illum modum quo res est in intellectu seu

Anaxagoras autem nō admodum de eis aperte loquitur, nulus enim horum causam eius quod bene rectēque est, intellectum esse asserit. Alibi uero idem esse animam, & intellectum. Cunctis enim cum inesse animalibus, & magnis, & paruis, & nobilioribus & ultioribus.

Videtur tamen is quem intellectū prudentiæ uocamus, non omnibus æque inesse animalibus, immo ne hominibus quidem omnibus.

Quicumque igitur ad motum animati respexerūt, hi, quod maxime motuum est, animam esse existimarunt.

LECTIO IIII.

Vi uero ad uim cognoscendi & sentiendi ea quæ sunt, hi uero asserunt animam esse principia, nempe qui plura faciunt principia, hæc eadem, qui uero unum illud idem.

Quemadmodum Empedocles qui dem ex elementis omnibus esse tamen & eorum unumquodque Animam, sic dicens.

» *Iam Terra Terram, iamque Aequore cernimus Aequor,*
» *Aetheraque Aethere, sic rutilū ignis conspicit ignem,*
» *Atque cupidinem Amor, tristīs denique litem.*

Eodem etiā modo Plato in Timæo Animam facit ex Elementis, cognosci namque simile simili, res autem ex principijs constare.

in oculo, vel imaginatione, & quo res est in seipsa, vnde qui a illa quæ sunt de essentia rei sunt principia illius rei, & qui cognoscit principia hmōi, cognoscit ipsam rē, potuerunt ꝙ ex quo a a cognoscit omnia, esse ex principijs rerum. Et hoc erat omnibus commune. Sed diuersificati sunt secundum ꝙ differebant in principijs quæ ponebant. Non enim omnes ponebant eadem principia, sed vnus plura, alius vnum: vnus hoc alius illud, & secundum hoc differunt in ponēdo principia, ex quibus principijs a a constituatur. Et ideo cōsequenter cū dicit,

b ¶ Ponit quomodo differunt. Et primo ponit opinionem Empe. dicens ꝙ antiqui Philosophi qui ꝙ sensum considerauerunt animam, dicunt ipsam constare ex elementis. Et illi quidē qui vnum fac ūt principium, illud vnū dicunt esse animam. Et qui plura ex illis eam componi sicut Empedocles dicit animam esse ex omnibus elementis, & vnumquodque horum dicit animam. Circa quod sciēdum est ꝙ Empedo. posuit sex principia. 4. materialia, scilicet terram aquā, & aerē & ignē, & duo actiua & passiua scilicet litē & amicitiam. Et ideo ex quo ponebat animam omnia cognoscere, dixit animam esse ex huiusmodi principijs quæ ponebat. Secundo enim ꝙ est ex terra, terrā cognoscimus, & secundum ꝙ est ex æthere, ideſt ex aere, aerem, & ex aqua aquam, sed & ignem ex igne manifestum est, & per concordiam cognoscimus concordiam, & ex tristi discordia cognoscimus discordiam, & ponit ibi (tristi) quia Empe. metrice composuit libros suos. Secundo cum dicit.

c ¶ Ponit opinionem Platonis dicens, ꝙ Plato etiam facit animā ex elementis. i. dicit animam ex principijs constitutam esse. Et ꝙ hoc sit verum. s. ꝙ Plato dicat animam compositam ex principijs rerum, probat per triplex dictū Platonis. Primum est quod ipse dicit in Timæo. Ibi. n. dicit duo esse elemeta seu principia rerum. s. idem & diuersum. Quodam. n. natura est quæ semper eodem modo se habet, & est simplex, sicut suht immaterialia. Et hanc naturā vocat idem, quædam vero natura est, quæ non semper eodem modo se habet, sed transmutationem susci pit & diuisionem, sicut sunt materialia, & hanc vocat diuersum. Et ex istis duobus. s. ex eodem & diuerso, animam dicit esse compositam, nō ꝙ sint ista duo in anima vt partes, sed ꝙ sunt quasi media, & ꝙ natura rationa is animæ superioribus & omnino immaterialibus sit inferior & deterior, & materialibus & inferioribus sit nobilior & superior. Et ratio huius erat, quia sicut dictum est, simile cognoscitur simili, vnde est anima cognoscere omnia, & idem & diuersum sint principia, ponebat animam esse ex istis duobus compositam, eo modo quo dictū est, vt inquantum habet de natura identitatis, cognoscere ea quæ

quæ ponit idem, inquantum vero de natura eorum quæ vocat diuersum, cognoscere diuersum, scilicet materialia. Vnde & hac cognitione vtitur. Nam quando colligit genera & species, tunc dicit eam representare idem seu identitatem. Quando vero differentias & accidentia assumit, alteritatē adinuenit. Sic ergo patet, quo modo Plato i Timæo dicit animam ex principio componi. Secūdum dictum Platonis per quod ostenditur, ꝙ dixit animam ex principiis esse ponitur cum dicit.

Tex. cō. 27. d ¶ Vbi ostēdit animam esse ex principijs similiter. Circa ꝙ sciendum est, quòd Plato posuit ꝙ intelligibilia essent per se subsistentia, & separata & essent semper in actu, & essent causa cognitionis & esse rebus sensibilibus. Quod Aristo. tanquam inconueniens voiēs etiā tare, coactus est ponere intellectum agentem. Vnde sequebatur ex positione Platonis ꝙ secundum ꝙ aliqua sunt abstracta per intellectum, sic essent aliqua quę essent per se subsistentia & in actu. Habemus autē duplicem modum abstractionis per intellectum, vnum qui est a particularibus ad vniuersalia, aliū per quē abstrahimus mathematica a sensibilibus. Et sic cogebantur ex hoc ponere tria subsistē
Tex. cō. 28. tia, scilicet sensibilia, mathematica, & vniuersalia, quæ essent causa, & quorum participatione, res etiam sensibiles & mathematicæ essent. Item ponebat Plato numeros esse causam rerum, & hoc faciebat, quia nesciuit distinguere inter vnum quod conuertitur cum ente, & vnum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, ꝙ cum vniuersale separatum poneret causam rerum, & numeros esse substantiam rerum ꝙ huiusmodi vniuersalia essent ex numeris. Dicebat enim, ꝙ principia omnium entium essent species & numerus specificus, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam & ipsum numerum reducebat tamquam in principia & elementa in vnum & dualitatem. Nam cum ex vno nihil procederet, ideo necessaria fuit ipsi vni aliqua subiecta natura a qua multitudo produceretur & hanc vocauit dualitatem: et secundum ordinem materialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia q̄ mathematica, & vniuersalia immaterialiora mathematicis, ideo primo posuit sensibilia, supra quæ posuit mathematica, & supra hæc, vniuersalia separata & ideas, quæ differunt a mathematicis, quia in mathematicis in vna specie sunt aliqua, quæ differunt secundum numerum, sed in ideis & substantijs separatis non inueniuntur aliqua vnius speciei, quæ differant numero, vnius enim speciei vnam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, & secundum numeros in eis esse rationes rerum sensibilium, quæ quidem constant ex longitudine, latitudine, & profunditate. Et ideo dixit ideam longitudinis esse primam dualitatē, longitudo enim est ab vno ad vnum, scilicet de punctō ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quæ continet longitudinem & latitudinem, ideam dixit esse primam quaternitatem, prima enim figura corporum est pyramis, quæ quatuor angulis consistit. Vnde cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separatam quæ esset causa eius, & hanc sicut alia separata, & ideas dixit esse ex numeris, scilicet ex vnitate & dualitate quæ ponebat principia rerum. Tertio cum dicit.

e ¶ Ponit tertium dictum Platonis, per quod apparet quod ipse dixerat animam compositam ex principijs. Plato enim posuit numeros, sicut dictum est, species & principia rerum, vnde cum loqueretur de anima, posuit eam secundum hoc venire in cognitionem entium, ꝙ erat composita ex principijs, scilicet ex numeris,

d Similiter aūt & in his quę sūt de philosophia dicta, determinatū est, ipsum quidem animal ex ipsa vnius idea & ex prima lōgitudine & latitudine & altitudine, alia autem simili modo.

e Adhuc autē & aliter, intellectum quidē vnum, scientiā autē duo, singulariter n. ad vnū, plani autē numerū ad opinionem, sensum vero, eum qui firmi. Numerum quidē, species & principia entiū dicebantur. Sunt autē ex elementis. Iudicātur autem res, aliæ quidē intellectu, aliæ vero scientia, aliæ autē opinione, aliæ vero sensu. Species autem numeri hi, rerum.

f Quoniam aūt & motiuū videbatur anima esse & cognoscitiuum. sic quidā cōplexi sunt ex vtrisque enuntiantes animā esse numerū mouentem seipsum.

LECTIO V.

Tulerunt autem de principiis, quæ & quot sūt, maxime corporea facientes hæc, quæ ponit idem, inquantum vero de natura eorum quæ vocat diuersum, cognoscere diuersum, scilicet materialia. Vnde & hac cognitione vtitur. Nam quando colligit genera & species, tunc dicit eam representare idem seu identitatem. Quando vero differentias & accidentia assumit, alteritatē adinuenit. Sic ergo patet, quo modo Plato i Timæo dicit animam ex principio componi. Secūdum dictum Platonis per quod ostenditur, ꝙ dixit animam ex principiis esse ponitur cum dicit.

d ¶ Vbi ostēdit animam esse ex principijs similiter. Circa ꝙ sciendum est, quòd Plato posuit ꝙ intelligibilia essent per se subsistentia, & separata & essent semper in actu, & essent causa cognitionis & esse rebus sensibilibus. Quod Aristo. tanquam inconueniens voiēs etiā tare, coactus est ponere intellectum agentem. Vnde sequebatur ex positione Platonis ꝙ secundum ꝙ aliqua sunt abstracta per intellectum, sic essent aliqua quę essent per se subsistentia & in actu. Habemus autē duplicem modum abstractionis per intellectum, vnum qui est a particularibus ad vniuersalia, aliū per quē abstrahimus mathematica a sensibilibus. Et sic cogebantur ex hoc ponere tria subsistētia, scilicet sensibilia, mathematica, & vniuersalia, quæ essent causa, & quorum participatione, res etiam sensibiles & mathematicæ essent. Item ponebat Plato numeros esse causam rerum, & hoc faciebat, quia nesciuit distinguere inter vnum quod conuertitur cum ente, & vnum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, ꝙ cum vniuersale separatum poneret causam rerum, & numeros esse substantiam rerum ꝙ huiusmodi vniuersalia essent ex numeris. Dicebat enim, ꝙ principia omnium entium essent species & numerus specificus, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam & ipsum numerum reducebat tamquam in principia & elementa in vnum & dualitatem. Nam cum ex vno nihil procederet, ideo necessaria fuit ipsi vni aliqua subiecta natura a qua multitudo produceretur & hanc vocauit dualitatem: et secundum ordinem materialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia q̄ mathematica, & vniuersalia immaterialiora mathematicis, ideo primo posuit sensibilia, supra quæ posuit mathematica, & supra hæc, vniuersalia separata & ideas, quæ differunt a mathematicis, quia in mathematicis in vna specie sunt aliqua, quæ differunt secundum numerum, sed in ideis & substantijs separatis non inueniuntur aliqua vnius speciei, quæ differant numero, vnius enim speciei vnam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, & secundum numeros in eis esse rationes rerum sensibilium, quæ quidem constant ex longitudine, latitudine, & profunditate. Et ideo dixit ideam longitudinis esse primam dualitatē, longitudo enim est ab vno ad vnum, scilicet de punctō ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quæ continet longitudinem & latitudinem, ideam dixit esse primam quaternitatem, prima enim figura corporum est pyramis, quæ quatuor angulis consistit. Vnde cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separatam quæ esset causa eius, & hanc sicut alia separata, & ideas dixit esse ex numeris, scilicet ex vnitate & dualitate quæ ponebat principia rerum. Tertio cum dicit.

e ¶ Ponit tertium dictum Platonis, per quod apparet quod ipse dixerat animam compositam ex principijs. Plato enim posuit numeros, sicut dictum est, species & principia rerum, vnde cum loqueretur de anima, posuit eam secundum hoc venire in cognitionem entium, ꝙ erat composita ex principijs, scilicet ex numeris,

Similiter etiam in ijs quæ de philosophia dicuntur, expositum est, ipsum quidem animal ex unius Idea, & ex prima longitudine, & latitudine, & altitudine, cætera uero similiter.

Præterea etiam aliter, unum quidem ipsum intellectum, duo autem, scientiam. Vnico enim modo ad unū, Plani autem numerum, opinionem, Solidi sensum. Numeri enim species ipsæ, & principia dicebantur, sunt autem ex Elementis. Iudicantur uero res, aliæ intellectu, aliæ scientia, aliæ opinione, aliæ sensu, hi uero numeri species sunt rerum.

Sed cum Anima & mouendi, & cognoscendi ni præditum quiddam uideretur, ita nonnulli ex utrisque connexuerunt, asseruerūtque animam esse numerum mouentem seipsum.

LECTIO V.

Ostendunt tamen de principijs, quæ scilicet, quotq; sint, præcipue quidem, qui corpo

A & omnes operationes eius ab eis procedere. Inuenimus enim in anima diuersas potentias ad apprehensionem entium, scilicet intellectum, scientiam, opinionem, & sensum. Dicit ergo animam habere intellectū &c. & eius operationem ex idea vnius, quia scilicet est in ea natura vnitatis, intellectus enim vna apprehensione apprehendit vnum.

Item scientiam ex prima dualitate: scientia enim est ab vno ad vnum, scilicet de principijs ad conclusionē. Opinionem vero ex prima trinitate, opinio enim est de vno ad duo, est enim de principijs ad conclusionem cum formidine alterius, & sic sunt ibi tria. Principium, & duæ conclusiones, vna conclusa & alia formidata. Sensum aūt habet anima a prima quaternitate, est enim quaternitas prima idea corporis qd consistit ex quatuor angulis, vt dictum est: sensus autem corporum est. Cum ergo res omnes cognoscantur istis quatuor, scilicet intellectu, scientia, opinione, & sensu, & has potentias dicit habere animam ſecundum ꝙ participat naturam vnitatis, dualitatis, & ternarij, & quaternarij, manifestum est ꝙ dixit animam separatam, quā posuit ideam huius animæ, compositam ex numeris qui sunt principia & elementa rerum. Et sic patet ꝙ Plato dixit animam esse cōpositam ex principijs. Consequenter cum dicit.

f ¶ Ponit, ꝙ quidam Philosophi diffinierunt & venerunt in cognitionem animæ ex motu & sensu simul, seu cognitione, dicētes, quia anima videbatur eis esse motiua per se & cognoscitiua, complexi sunt ista duo, & diffinierunt animam ex vtrisque, scilicet motu & cognitione, dicentes ꝙ anima est numerus mouens seipsum. Per numerum quidem insinuantes potētiam cognoscitiuam, quia secundum ꝙ supra positum est, ex hoc dicebant habere animā vim cognoscitiuam rerum, ꝙ participabat naturam numeri specifici, quod erat de opinione Platonis. Per mouere autem seipsam, insinuantes potentiam motiuam in anima.

LECTIO V.

NN præcedentibus ostendit in quo Antiqui Philosophi conueniebant quantum ad cōsiderationem de anima, in hoc scilicet ꝙ anima est principium motus & cognitionis. In parte autem ista ostendit qualiter dicti Philosophi diuersificati sunt circa hoc commune. Diuiditur autē pars ista in partes tres. Primo enim ponit radicem diuersitatis Philosophorum quantum ad considerationem de anima. Secundo vero illam diuersitatem specialiter enumerat, ibi. { Vnde quibusdam &c. } Tertio colligit & epilogat ea quæ circa huiusmodi diuersitates consideranda sunt ibi. { Diffiniunt autem omnes &c. } Radix autem diuersitatis Philosophorum in cōsideratione de anima est, quia ipsi attribuebant animam principijs sicut dictum est, & ideo secundum differentiam dictorum Philosophorum circa considerationem principiorum, est etiam differentia ipsorum in consideratione de anima. Dicti vero Philosophi licet omnes ponant animā componi ex principijs, non tamen conueniunt ꝙ ponant animā componi ex eisdem principijs, sed sicut differunt de principijs, ita etiam differunt de consideratione animæ. Differunt autē de principijs quantum ad duo. Primo quantum ad substantiam principiorum (quæ) scilicet sint, & quantum ad numerum (quot) scilicet sint. Quantum autem ad substantiam quidem, quia quidam ponebant principia corporalia, illi scilicet qui posuerunt ignem, aut aquam, aut aerem, quidam vero incorporalia & immaterialia, sicut qui posuerunt numeros & ideas, quida vero miscentes vtraq;

sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut Platonici qui posuerunt principia sensibilia & separata. Circa numerum uero seu multitudinem differunt, quia quidam posuerunt tantum vnum primum principium, sicut Heraclitus qui posuit aerem, & alius ignem, quidam uero dicunt quòd prima principia sicut Empe. qui posuit quatuor elementa. Et secundum has suppositiones de principijs consequenter assignant animã his principijs, quia qui ponebant principia materialia, dixerunt animam ex ipsis componi, sicut Empe. & similiter hi qui ponebant immaterialia, sicut Plato. Omnes autem existimauerunt animam esse id quod maxime mouetur est. Consequenter eum dicit.

b ¶ Enumerat diuersitates Philosophorũ in speciali. Sciendum autem est, quòd inter illos qui ponebant vnum corporum esse principium rerũ, nullus dignatus est ponere solam terram, sed alij posuerunt ignem primum principium, alij aerem, alij aquam, terrã vero nullus posuit, nisi q posuit omnia elementa quatuor esse primum principium. Et ratio huius est, quia terra propter suam grossitiem, magis videbatur esse cõposita ex principijs, quam ipsa esset principium. Et ideo circa hac partem tria facit. Primo enim ponit opiniones illorum qui posuerũt primũ principium & animam esse ignem. Secundo vero ponit opiniones illorum qui posuerũt primum principium & animam esse aerem, ibi. ¶ Diogenes autem &c.} Tertio vero ponit opiniones illorum qui posuerunt aquam esse primũ principium & animam, ibi. ¶ Magis autem rudium &c.} Circa primum sciendum est, quòd propter hoc, q animæ attribuit motiuũ & cognoscitiuũ, visum est quibusdam, animam esse illud quod est maxime motiuũ & cognoscitiuum, & quia illud quod est maxime subtile, videbatur esse maxime motiuum & cognoscitiuum, ideo dixerunt animam esse ignem, qui est inter corpora magis subtilis & actiuus. Et licet plures essent huius opinionis, & hic opinaretur animam esse ignem, Democritus tamen subtilius & rationabilius dixit, hoc tus & cognitionis magis expressit. Volebat enim sicut dictum est, quòd omnia essent composita ex atomis. Et licet secundum eum huiusmodi atomi essent principium omnium rerum, nihilominus tamen volebat, quòd atomi qui sunt figuræ rotundæ, essent de natura ignis, & ideo dicebat animam componi ex illis qui sunt figuræ sphæricæ. Et hæc inquantum sunt prima principia, dicebat habere rationem cognoscendi, inquantum vero rotunda, rationem mouendi, & ideo inquantum anima erat composita ex huiusmodi corporibus indiuisibilibus rotundis, dicebat eam cognoscere & mouere omnia. Vnde poncus illa corpora rotunda de natura ignis, concurrea ea statuunt, eum ijs qui incorporea, contra hos autem, qui permiscuerunt, & ex vtrisque principia enunciarunt, de multitudine etiam habent inter se controuersias, alij enim vnum, alij plura dicunt. His consequenter animam quoque describunt, quod enim natura motiuum est, id inter prima collocandum existimant, neque adeo iniuria.

Quamobrem, nonnulli eam esse ignem putarunt. Is enim & subtilissimarum est partium, & præ cæteris elementis incorporeus, Ad hæc & mouetur, & mouet cætera primo. Democritus autem eo etiam politius loquutus est, quòd reddiderit causam, cur sit horum utrumque. Animam enim & intellectum idem esse, hoc autem ex primis esse, & indiuisibilibus corporibus, motiuum uero ob exiguitatem partium, & figuram: figurarum autem omnium mobilissimam sphæricam dicit, talem autem esse intellectum, & ignem.

At Anaxagoras uidetur quidem diuersum dicere animam & intellectum, ut prius quoque diximus, utitur tamen utroque quasi una natura, nisi quòd principium plane omnium statuit intellectum, solum enim ex omnibus entibus simplicem &, non mixtum & non parum eum esse dicit, tribuit autem hæc utraque eidem principio, cognoscere scilicet & mouere, dicens intellectum mouisse rerum uniuersitatem.

Videtur etiam Thales ex ijs quæ memorantur, motiuum quid piam animam existimasse, si quidem lapidem illum dixit habere animam, quia ferrum mouet.

Diogenes autem, ut etiam nonnulli alij, aerem, ratus eum esse omnium subtilissimum, & principium, propter qui volunt quòd aqua esset principium omnium rerum. Hic enim secundum considerationem principij in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Vnde cum principia sentiens animam omnium animatorum sint humida, voluit quòd illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum, & quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerum. Sed tamen non consequitur opinionem suam in hoc, quod diceret animam esse aquam, sed illud dixit animam, quod habet virtutem motiuum. Vnde cum lapis quidam scilicet magnes moueat ferrum, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxa. & Thales cum istis, non quòd dicant animam esse ignem, sed quia dicunt illud esse animam quod habet rationem sensus & cognitionis, sicut dixit Anaxagoras, seu motus sicut dixit Thales. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit opiniones illorum qui dicunt aerem esse primum principium & animam. Et ij quidẽ sunt tres. Primo ergo ponit opinionem Diogenis, qui volebat quòd aer esset principium omnium, & esset subtilissimum omnium corporũ. Vnde & animam dixit esse aerem

dabat cum istis, quòd omnia essent de natura ignis. Consequenter cum dicit.

c ¶ Ponit Anaxa. opinionem, qui in hoc concordabat cum præcedentibus, quòd eidem scilicet animæ attribuit rationem cognoscendi & mouendi. Hic autem aliquando videtur alterum dicere esse animam & intellectum sicut dictum est superius, sed aliquando vtitur vtrisque sicut una natura. Ipse enim dicebat animam esse motiua & cognoscitiuam, vnde cum ipse poneret intellectum mouentẽ omnia & cognoscentem, pro eodem accipiebat animam & intellectum. Sed in hoc differebat ab alijs, qa Democritus ponebat animam esse naturæ corporeæ, vtpote ex inaterialibus principijs compositam. Anaxa. vero dicit intellectum esse {simpliciter} vt excludat diuersitatem in essentia {immixtum} vt excludat compositionem cum alio {& purum} vt excludat additionem ab alio. Sed mouere & cognoscere affignat eidem principio scilicet intellectui. Nam intellectus ex natura sua habet, quòd sit cognoscens, motum autem habet, quia ipse, sicut dictum est, dicit intellectum omnia mouere. Consequenter cum dicit.

d ¶ Ponit opinionẽ cuiusdam Philosophi scilicet Thaletis qui in hoc solum concordat cũ superioribus, quia illud dicit esse animã quod habet virtutem motiuam. Hanc quim scilicet Thales fuit vnus de septem sapientibus. Et cum omnes alij studerent circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, & est primus naturalis Philosophus. Et ideo dicit. {Ex quibus reminiscuntur.} scilicet corporibus ceteris, & ideo dicit eam immortalem, sicut corpora cœlestia, & sic esse de natura ceterorum & contrarietate. Et hoc videbatur ei quòd esset vapor, & ideo secundum hoc voluit quòd anima esset vapor, quia ex hoc dicebat animam maxime cognoscitiuam & motiuam esse. Ipse enim fuit huiusmodi opinionis, quòd omnia essent in continuo fluxu, & quòd nihil vel ad horam quiesceret, nec poterat aliqua oratio determinate dici. Vnde cum vapor esset inter alia maxime fluxibilis, dixit illum esse omnium rerum principium. Et hunc dicit esse animam. Et dixit quòd natura cognoscitiuam habet ex hoc quòd est principium, motiuam vero ex hoc quòd est incorporalissimum & fluxibile. Tertio vero cum dicit.

e ¶ Ponit opinionẽ Alcmeonis, qui concordabat cũ istis quantum ad motum tantum, qui dicebat animam esse quid mobilissimum. Vnde quia semper mouetur, assimilatur immortalibꝰ, scilicet corporibus cæ lestibus, & ideo dicit eam immortalem, sicut corpora cœlestia, & sic esse de natura cæ lesti & diuina, quæ semper mouetur, vt Luna, & Sol, & huiusmodi, quæ semper mouentur & immortalia sunt. Nam secundum eum, sicut motus causat in eis immortalitatem, ita & in anima quæ naturæ mobilissimæ est. Deinde cũ dicit.

f ¶ Hic ponit opinionem eorum qui posuerunt aquam primum Principium omnium rerum. Fuerunt enim quidam rudes discipuli, & sequaces Thaletis, qui sicut dictum est, voluerunt comparare principium vnius rei ad principium totius naturę. Et isti videbant quòd principium omnium viuentium sit humidum, vnde opinabatur quòd eodem modo principium omnium rerum sit humidum. Cum igitur aqua sit humidius elementum inter cætera, dixerunt

aerem, & ex hoc habere virtutem cognoscendi & mouendi. Virtutem quidem cognoscendi habet, quia aer secundum eum est principium omnium. Cum enim cognitio fiat per simile, sicut dictum est, oportebat, quòd si anima cognosceret omnia, esset composita ex principijs omnium rerum. Virtutem vero mouendi habet, quia aer est subtilissimum omnium corporum, & ideo maxime mobilis. Secundo eũ dicit.

f ¶ Ponit opinionem Heraclitj, qui non discedebat simpliciter aerẽ esse principium rerũ, sed aliquod coniunctum aeri, scilicet vaporem qui est medius inter aerẽ & aquam. Hic enim non posuit aquam, seu ignem vel aerem principium rerum, sed aliud medium quia non posuit nisi materialia tantũ, vnde illud voluit esse principium rerum, qd esset magis remotum a contrarietate. Et hoc videbatur ei quòd esset vapor, & ideo secundum hoc voluit quòd anima esset vapor, quia ex hoc dicebat animam maxime cognoscitiuam & motiuam esse. Ipse enim fuit huiusmodi opinionis, quòd omnia essent in continuo fluxu, & quòd nihil vel ad horam quiesceret, nec poterat aliqua oratio determinate dici. Vnde cum vapor esset inter alia maxime fluxibilis, dixit illum esse omnium rerum principium. Et hunc dicit esse animam. Et dixit quòd natura cognoscitiuam habet ex hoc quòd est principium, motiuam vero ex hoc quòd est incorporalissimum & fluxibile. Tertio vero cum dicit.

g ¶ Ponit opinionẽ Alcmeonis, qui concordabat cũ istis quantum ad motum tantum, qui dicebat animam esse quid mobilissimum. Vnde quia semper mouetur, assimilatur immortalibꝰ, scilicet corporibus cæ lestibus, & ideo dicit eam immortalem, sicut corpora cœlestia, & sic esse de natura cæ lesti & diuina, quæ semper mouetur, vt Luna, & Sol, & huiusmodi, quæ semper mouentur & immortalia sunt. Nam secundum eum, sicut motus causat in eis immortalitatem, ita & in anima quæ naturæ mobilissimæ est. Deinde cũ dicit.

h ¶ Hic ponit opinionem eorum qui posuerunt aquam primum Principium omnium rerum. Fuerunt enim quidam rudes discipuli, & sequaces Thaletis, qui sicut dictum est, voluerunt comparare principium vnius rei ad principium totius naturę. Et isti videbant quòd principium omnium viuentium sit humidum, vnde opinabatur quòd eodem modo principium omnium rerum sit humidum. Cum igitur aqua sit humidius elementum inter cæteri, dixerunt

principium, & propter hoc, cognoscero & mouere animam. Secundum quidem, quòd primũ est, & ex hoc reliqua cognoscere, secundum vero quòd subtilissimum est motiuum esse.

f Heraclitus autem princium esse dicit animam siquidem vaporem ex quo alia constant, cenim incorporalissimum esset & fluens semper. Quod vero mouetur ab eo quod mouetur, cognosci. In motu autem esse quæ sunt, & ille arbitratus est & multi.

g Similiter autem his & Alcmeon opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quòd assimilatur immortalibus. Hoc autem inesse ipsi, tamquam semper motæ, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunã, solem, astra & totum cœlũ.

h Magis autem rudiũ & aquã quidam existimauerunt, vt Hippo. Suaderi enim visi sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autam esse primã animã.

i Alij autem sanguinem, quæm admodum Critias, ipsum senti re, animæ maxime proprium opinantes, hoc autem inesse propter naturam sanguinis.

k Omnia.n.elemeta iudicẽ acceperunt, præter terram. Hanc aũt nulli protulerunt, nisi aliquis dixit ipsam ex omnibus elementis esse, aut omnia.

l Diffiniunt aũt omnes animã, tribus (vt est dicere) motu, sensu & incorporeo. Horũ aũt vnũ quodq; reducitur ad principia. Vnde & in cognoscendo diffinientes ipsam, aut elementum, aut ex elementis faciunt, aut ex elementis faciunt, dicentes similiter inuicem præter vnum. Dicunt.n. simile cognosci simili, quoniã aũt anima omnia

rea cognoscere, & mouere animam, quatenus quidem primum est, atque ex eo cætera cognoscere, quatenus vero subtilissimum, motuum esse.

Heraclitus etiam principium esse dicit animam, siquidem exhalationẽ, ex qua cætera conficit, atque etiam maxime incorporeum & semper fluens. Quod autem mouetur, eo quod mouetur, cognosci. In motu autem esse ea quæ sunt, & ille, & vulgo arbitrabantur.

Similiter etiam, ac ij Alcmæon putasse de Anima videtur. Nam asserit eam esse immortalem, quòd sit similis immortalibus, id vero ipsi inesse, vtpote ei quæ semper moueatur, moueri autem diuina quoque omnia continue semper, Lunam, Solem, Sydera, & vniuersum Cœlum.

Non defuere etiam nonnulli mole fliores qui aquam asserarent, vt Hippo: adducti uero uidentur ex genitura, quòd omnium sit humida, namque refellit eos qui animam dicunt sanguinem, quia genitura non est sanguis, hanc autem esse primam animam.

Alij autem sanguinem, vt Critias, sentire animæ maxime proprium esse existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

Enimuero omnia elementa præter terram, iudicem aliquem nacta sunt, hanc vero nemo protulit, præterquam siquis eam dixit ex omnibus constare elementis, vel esse omnia.

Definiunt porrò omnes animam tribus prope dixerim, motu, sensu, incorporeo, quorum vnumquodque redigitur ad principia. Quapropter qui cognitione eam definiunt, aut elementum, aut ex elementis faciunt, eadem ferè omnes, præter vnum, dicentes, aiunt enim simile cognosci simili, nam quia anima omnia cognoscit, ex omnibus principijs eam constituunt.

Hic namq; arguebat quosdam qui dicebat animam esse sanguinem, ex hoc quòd sanguis non est genitura, seu semen rerum animatarum, quam dicebant esse primam animam, & hoc attribuebant aquæ propter humiditatem. Consequenter cum dicit.

i ¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis considerat animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia animalia non est tenuis siue sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sine quo non est sensus animalis: exanguia enim puta ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt licet nerui sine sanguine existentes maxime sensitiui sint. Et hoc dixit Critias. Quia vera posset quæri, quare in considerationẽ de anima non facit mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cũ dicit.

k ¶ Dicens, quòd secundum hoc opinati sunt de anima, licut de principijs. Vnde terra {Nullum iudicem accepit,} idest nullus iudicauit eam esse principium & per consequens nullus dixit animam esse terrã, nisi forte aliquis dixerit animam componi ex omnibus principijs, sicut Emped. aut omnia principia, sicut Democritus. Dein de cum dicit.

l ¶ Epilogat & colligit ex his omnibus quæ dixit, suam intentionem. Et primo quãtum ad ipsa principia. Secundo vero quantũ ad contrarietates quæ sunt in ipsis principijs, ibi. {Quicumque autẽ contrarietates &c.} Quantum vero ad ipsa principia, quia ipsi tria attribuebant animæ, scilicet quòd sit quid subtilissimum, quòd sit cognoscitiuum, & quòd sit quid motiuum, & hæc tria scilicet sensus, motus, & incorporeum, reducunt in principium: aliud enim dicunt esse principium quod est simplex. Item principium ex se habet quòd sit cognoscitiuum, quia sicut dictum est, simile simili cognoscitur, vnde & dicebant animam componi ex elementis, aut esse elementa, quia dicebant quòd simile simili cognoscitur, præter Anaxagoram qui ponebat intellectum immixtum. Item quia principium est subtilissimum, dicebant illud maxime motiũ, & quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quis anima cognoscit omnia, dicunt ipsam componi ex omnib' principijs. Et hoc dicunt omnes, quia secundum quòd ponunt principia, ita ponunt animam. Vnde quicumque ponunt vnam aliquã causam seu principium & elementum vnũ, isti dicunt animam esse illud vnum, sicut iam patet, vt ignem, aut aerem seu aquam,

Item illi qui dicunt plura principia esse, isti similiter aiunt animam esse plura illa, siue ex his componi,

m ¶ Et q̃ dixerat, q̃ omnes conueniunt in hoc, quòd dicunt animam componi ex principijs, quia oportet cognosci simile simili, præter vnum scilicet. Anaxago. ideo cũ dicit. ¶ Anaxa. autem solus ¶ Ostendit qualiter differt ab eis, dicẽs quòd Anaxa. solus dixit intellectũ esse impassibilem, nec habere aliquid commune alicui, ideſt nulli eorum

Tex. cõ. 35. quę cognoscit simile. Sed qualiter cognoscit intellectus, neque Anaxago. dixit, neq; est manifestum ex his quę dicta sunt. Consequenter etiã cũ dicit.

n ¶ Colligit intentionem suam quantum ad contrarietates quæ in ipsis principijs sũt, dicens quòd quidam ponunt principia rerum contraria, & ij cõstituunt animam ex principijs contrarijs, sicut Emped. Dans. n. elementis caliditatem frigiditatem, humiditatem, & siccitatem,

Tex. cõ. 36. dat & animæ inesse eõ trarietates has. Dixit enim quòd terra terra intuemur, aquã autem aqua &c. Quidã vero posuerunt principium omnium esse vnum elementorum,

Tex. cõ. 37. & illius qualitatẽ apposuerunt animæ, ij quidem ignis calidita tem, qui dixerũt principium omnium esse ignem, illi vero qui dicunt primum principium omnium aquã, apponũt animæ frigiditatem. Vnde secundũ qualitates principiorum quæ ponũt, dicunt similiter esse animam, vt de natura caloris aut frigoris, &

Tex. cõ. 38. huiusmodi. Et hoc etiam ostendunt ex nominibus quibus nominant ipsam animam, quia illi qui dicebant animam esse de natura caloris, denominabant eã a zin vel zoin

ζῆν λέγειν καὶ ἐν τοῦτῳ τὴν ψυχήν.

ideſt viuere quod denominatum est zein quod est feruere. Illi vero qui dicebant animam de natura frigoris, nominabant eam psichron, quod est frigidum, vnde & ab hoc venit psichi, ideſt animam propter refrigerationem, quæ saluat animal ex respiratione. Sic ergo patet quod alij nominabant animam a vita, scilicet illi qui dicebãt ipsam de natura caloris. Alij autem respirationem, scilicet illi qui dicebant quòd erat de natura frigoris. Ex his omnibus concludit dicens, quòd hæc sunt quæ tradita sunt de anima, & propter quas causas sic dicunt de ipsa,

LECTIO VI.

Ac ij quidem, qui vnam dicunt esse causam, & elementum vnum, Animam etiam vnum ponunt, vt ignem, aut aerem. Qui uero plura dicunt principia, animam etiam plura dicunt.

Solus autem Anaxagoras impatibilem dicit esse intellectum, & nihil cum cæteris habere commune. Qui cum sit eiusmodi, quomodo cognoscat, & quam ob causam, nec ille dixit, nec ex ijs quæ dicta sunt, apparet.

At uero qui contrarietates in principijs statuunt, animam quoque conficiunt ex contrarijs, qui vero alterum contrariorum, vt calidum, aut frigidum, aut eius generis aliud, ij itidem animam unum eorum esse ponunt. Ideo nomina sequuntur, qui quidem calidum dicunt, propterea. ζῆν ideſt viuere uocari, qui uero frigidum ob respirationem & refrigerationem, uocari. ψυχὴν ideſt animam, quæ igitur de anima tradita sunt, atque quas ob causas ita asserant, hæc sunt.

LECTIO VI.

Onsiderãdũ aũt primũ quidẽ de motu. Fortasſis. n nõ solũ falsum est, substãtiã ipsius hmõi eẽ qualẽ aiunt dicentes aĩam esse qđ est se ipsum mouẽs, aut possibile mouere, sed vnũ quiddã impossibiliũ, inesse ipsi motũ. Qđ qdẽ igitur nõ necesse sit mouẽs & ipsũ moueri, prius dictũ est. Duplicit er. n. mouet oẽ. Aut. n. sĩn alterũ, aut sĩn seipsum. Secũdũ alterũ dicim', quæcũq; mouent ex esse ĩ eo qđ mouet, vt nautæ. Nõ em̃ similiter mouent naui. Hæc quidẽ sĩn seipsam mouet, illi aũt ex esse in eo qđ mouet. Manifestum autem in partibus est. Proprius quidem enim motus pedum, ambulatio, hæc autem & hominum est. Non inest autem nautis tunc, dupliciter itaque dicto moueri, nunc intendimus de anima, si per seipsam mouetur & participat motu.

LECTIO VI.

Rimum igitur de motu considerandum est, fortaſſis enim non solum faĩ̃on est taltm eius esse substantiam, qualem asserunt qui dicunt animam esse id quod seipsum mouet, uel potest mouere, immo unum de impossibilibus est, ineſſe ei motum. Ergo non necesse esse id quod mouet, ipsum quoque moueri, prius dictum est. Sed cum bifariam omne moueatur, uel enim per aliud, uel per se: per aliud autem ea moueri dicimus, quæcumque mouentur, quia in eo quod mouetur sunt, ut nauigantes, non enim similiter mouentur, atque nauigium, id enim per se mouetur, illi uero quòd in eo sunt quod mouetur. quod in partibus perſpicuum est: proprius uero motus pedũ, est incessus, atque hic idẽ hominum est, sed tunc non adest nauigantibus. Cum inquam moueri bifariam dicatur, nunc cõsideramus de anima an per seipsam moueatur, motusque particeps sit.

nima secundum quòd est principium motus, ex eo quòd ponunt ipsam principium motus. Secundo contra quandam opinionem, quia supra hoc quòd dixerant animam esse principium motus, quidam attribuunt ipsi animæ aliquid aliud, scilicet quòd sit numerus mouens seipsum, ibi. § Multis autem his quæ dicta sunt irrationabilius. § Prima pars diuiditur in duas. Primo enim disputat contra opiniones illorum, qui attribuebant motum animæ, secundum q̃ ipsi attribuunt animæ motum. Secundo inquirit vtrum per aliqua aliam viam motus animæ attribui possit, ibi. ¶ Rationabilius autem, dubitabit &c. § Pars prima diuiditur in duas. Primo enim disputat in cõmuni contra illos qui dicunt animam principiũ motus. Secundo vero descendit ad quasdã quæstiones in speciali, ibi. ¶ Quidam autem & mouere &c. § Prima pars diuiditur in duas. Primo enim manifestat suam intentionẽ. Secundo ponit rationes ad propositum ostendendũ, ibi. ¶ Quatuor autem modis cũ finit &c. § Dicit ergo primo, quòd sicut ex superioribꝰ habetur, Philosophi ex duobꝰ venerunt in cognitionẽ animæ, scilicet motu & sensu. Et inter hæc primo considerãdum est de motu. Omnes autẽ Philosophi qui venerũt in cognitionem animæ ex motu, hoc principium habebant commune, scilicet quòd omne qđ mouet, mouetur: vnde quia naturale est animæ quod mouetur, credebant quòd ei sit cõnaturale quòd moueretur, & hoc habere animam ex substantia sua, vnde & ponebant in eius definitiõe motum, dicentes animã esse quid mouens seipsum. Est ergo hic contra duo disputandum, scilicet contra rationem positionis, & contra ipsam positionem, vtrumque enim est falsum. Nam & ratio positionis istorum, falsa erat, & eorum positio. Hoc enim quod supponebant tamquam per se verum scilicet quòd omne quod mouet mouetur falsum est, sicut satis probatur in 8. Phy. vbi ostenditur quòd est quoddam mouens immobile, & quantum ad hoc pertinet, breuiter potest ostendi, q̃ si aliquid mouet, non oportet quòd moueatur. Constat enim, quòd secundum quòd mouet, est in actu secundum quòd mouetur, est in potentia, & sic idem, secundum idem, esset in actu & potentia, qđ est inconueniens. Sed hoc prætermisso disputemus ad positionẽ eorum, vtrum scilicet anima moueatur. Dicebant autem isti duo, q̃ anima mouetur, & quòd motus esset de substãtia animæ. Aristo. autem vtrumque negat dicens, quòd ¶ Fortasſis. § hoc dicit, quia non dum probauerat hoc quod dicit, non solum falsum est quod motus sit de substantia animæ, secundum quòd dicunt diuinientes ipsam, dicentes animam esse quod est seipsum mouens, aut possibile mouere, sed totaliter impossibile est ipsi animæ conuenire quòd moueatur. Et hoc prius dictum est. in 8. Phy. videlicet quòd nõ sit necesse omne mouens moueri. In mouente etiam seipsum, duo sunt, vnum mouens & aliud motũ, & impossibile est quod illud quod est mouens moueatur per se. In animalibus autem licet nõ moueatur per se pars mouens, mouetur tamẽ per accidens. Omne enim quod mouetur, mouetur dupliciter, quia vel secundum se, vel secundum alterum, seu per accidens: secundum se quando res ipsa mouetur, vt nauis, per accidens, vel secundum alterum, quando nõ mouetur ipsum, sed illud in quo est, sicut nauta in naui mouetur, non quia ipse moueatur sed quia nauis mouetur. Vnde hæc est vera. Si nauis mouetur secundum se, nauta vero secundum accidens. Et quòd nõ mouetur nauta per se, patet, quia quando aliquis mouetur per se, mouentur partes suas. sicut in ambulatione prius est pedum ambulatio, & hoc, cum est nauta in naui, non inest ei. Sic ergo patet quod moueri dicitur dupliciter ἐπ se, & ἐπ accidens sed isti attribuebant animę moueri secundũ se, & ideo prætermisso ad præsens, vtrum anima moueatur per accidens, intendamus de anima si moueatur secundum se, & participat motu, sicut isti dicebãt. Et quòd nõ mouetur per se probat Arist. sex rationibus. Circa quas ratiões cõsiderandum est, quòd licet rationes Arist. parum videantur valere, nihilominus sunt efficaces quas sunt ad positionem. Aliter enim argumentandum est ad eum qui simpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet procedere, sed qui arguit ad positionem procedit ex datis, & ideo frequenter Arist. & quando argumentatur ad positiones, videtur q̃ inducat rationes parum efficaces, quia procedit ex datis ad interimendum positionem. Sic ergo primam rationem ponit ibi.

b ¶ Quę talis est. Si anima mouetur, aut mouetur per se, aut p accidens. Si per accidens, tunc motus non erit de substantia animę, qđ est contra eos, sed mouetur sicut album & tricubitũ, quę mouentur secundum accidens, & ideo non exigitur ad hoc locus ipsis. Si vero mouetur per se, ergo mouetur aliqua specie motus. Species autem motus sunt quatuor, scilicet secundum locum, augmenti, & decrementi, & alterationis. Generatio enim & corruptio non sunt proprie motus, sed mutationes, quia motus sunt successiui, sed generatio & corruptio sunt mutationes instantaneę. Ergo anima mouebitur aliqua specie istorum motuum, vel secundum locum, vel secundũ augmentũ, vel secundũ decrementũ, vel ἐm alterationẽ. Si ergo moueatur aliquo istorum, & os. hi motus sunt in loco. ergo anima erit in loco. In hac autẽ ratione videtur esse duo dubia. Vnum de hoc quod dicit, quòd omnes dicti motus sunt in loco, quòd quidem de locali & de motu augmenti & decrementi manifestum est. Sed de alteratiõe videtur difficile. Quod quidẽ sic intelligitur ab aliquibus, quia. n. omne quod alteratur est corpus & corpus est in loco, ideo alteratio dr fieri in loco. Sed hoc non saluat literam Arist. quia Arist dicit q̃ huiusmodi motus sunt in loco, & nõ sunt ἐm locũ. Et ideo dicendũ, q̃ sine dubio alteratio est in loco. Aliud. n. est motus in loco & aliud motũ esse ἐm locum. Alteratio non est ἐm locũ, sed in loco. Nã in alteratione oportet q̃ sit appropinquatio alterantis ad alteratum, & sine hoc nihil alteratur. Vnde cum appropinquatio fiat per motũ localẽ, oportet quòd sit ibi motus localis vt causa. Secundũ dubiũ est, quia ἐm isto, non erit inconueniens si anima esset in loco. cum ponerent eam moueri per se, & ideo non videtur valere sua ratio. Ad hoc autem potest responderi dupliciter. Vno modo, quòd istud inconueniens, deducit per sequentes rationes. Alio modo, quia propter hoc est inconueniẽs, quia si anima esset in loco, oporteret q̃ assignaretur sibi locus proprius in corpore separatus, & sic non esset forma totius corporis.

Secundam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quę talis est. Si anima mouetur per se, secundum locum, mouetur naturaliter, omne autẽ quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, sed si mouetur naturaliter, quiescit naturaliter, & si quiescit naturaliter, quiescit violenter, ergo anima mouetur violenter, & quiescit violenter. Sed hoc est impossibile, scilicet quòd moueatur violenter, & quietet violenter quia motus animę & quies sunt voluntarij. In hac autem ratione videtur dubium esse, scilicet quòd id quod mouetur naturaliter, moueatur violenter, nam cœlum mouetur naturaliter, non tamen violenter. Ad hoc dicẽdum est, quòd illa propositio secundum veritatem falsa est, sed secundum positionem vera, quia isti nullum corpus ponebant naturaliter motum, nisi quatuor elementa in quibus videmus motus & quietes naturaliter & violenter fieri, & secundum hoc procedit ratio. Tertiam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quę talis est. Illi dicunt quòd anima mouetur, & ex hoc mouet corpus, & hunc motum dicunt habere ab aliquo elementorũ, aut

bilius. § Prima pars diuiditur in duas. Primo enim disputat contra

Tex. cõ. 39. opiniones illorum qui attribuebant motum animæ, secundum q̃ ipsi attribuunt animæ motum. Secundo inquirit vtrum per aliqua aliam viam motus animæ attribui possit, ibi. ¶ Rationabilius autem, dubitabit &c. § Pars prima diuiditur in duas. Primo enim disputat in cõmuni contra illos qui dicunt animam principiũ motus. Secundo vero descendit ad quasdã quæstiones in speciali, ibi. ¶ Quidam autem & mouere &c. § Prima pars diuiditur in duas. Primo enim manifestat suam intentionẽ. Secundo ponit rationes ad propositum ostendendũ, ibi. ¶ Quatuor autem modis cũ finit &c. § Dicit ergo primo, quòd sicut ex superioribꝰ habetur, Philosophi ex duobꝰ venerunt in cognitionẽ animæ, scilicet motu & sensu. Et inter

Tex. cõ. 40. hæc primo considerãdum est de motu. Omnes autẽ Philosophi qui venerũt in cognitionem animæ ex motu, hoc principium habebant commune, scilicet quòd omne qđ mouet, mouetur: vnde quia naturale est animæ quod mouetur, credebant quòd ei sit cõnaturale quòd moueretur, & hoc habere animam ex substantia sua, vnde & ponebant in eius definitiõe motum, dicentes animã esse quid mouens seipsum. Est ergo hic contra duo disputandum, scilicet contra rationem positionis, & contra ipsam positionem, vtrumque enim est falsum. Nam & ratio positionis istorum, falsa erat, & eorum positio. Hoc enim quod supponebant tamquam per se verum scilicet quòd omne quod mouet mouetur falsum est, sicut

Tex. cõ. 21. satis probatur in 8. Phy. vbi ostenditur quòd est quoddam mouens immobile, & quantum ad hoc pertinet, breuiter potest ostendi, q̃ si aliquid mouet, non oportet quòd moueatur. Constat enim, quòd secundum quòd mouet, est in actu secundum quòd mouetur, est in potentia, & sic idem, secundum idem, esset in actu & potentia, qđ est inconueniens. Sed hoc prætermisso disputemus ad positionẽ eorum, vtrum scilicet anima moueatur. Dicebant autem isti duo, q̃ anima mouetur, & quòd motus esset de substãtia animæ. Aristo. autem vtrumque negat dicens, quòd ¶ Fortasſis. § hoc dicit, quia non dum probauerat hoc quod dicit, non solum falsum est quod motus sit de substantia animæ, secundum quòd dicunt diuinientes ipsam, dicentes animam esse quod est seipsum mouens, aut possibile mouere, sed totaliter impossibile est ipsi animæ conuenire quòd moueatur. Et hoc prius dictum est. in 8. Phy. videlicet quòd nõ sit necesse omne mouens moueri. In mouente etiam seipsum, duo sunt, vnum mouens & aliud motũ, & impossibile est quod illud quod est mouens moueatur per se. In animalibus autem licet nõ moueatur per se pars mouens, mouetur tamẽ per accidens. Omne enim quod mouetur, mouetur dupliciter, quia vel secundum se, vel secundum alterum, seu per accidens: secundum se quando res ipsa mouetur, vt nauis, per accidens, vel secundum alterum, quando nõ mouetur ipsum, sed illud in quo est, sicut nauta in naui mouetur, non quia ipse moueatur sed quia nauis mouetur. Vnde hæc est vera. Si nauis mouetur secundum se, nauta vero secundum accidens. Et quòd nõ mouetur nauta per se, patet, quia quando aliquis mouetur per se, mouentur partes suas. sicut in ambulatione prius est pedum ambulatio, & hoc, cum est nauta in naui, non inest ei. Sic ergo patet quod moueri dicitur dupliciter ἐm se, & ἐm accidens sed isti attribuebant animę moueri secundũ se, & ideo prætermisso ad præsens, vtrum anima moueatur per accidens, intendamus de anima si moueatur secundum se, & participat motu, sicut isti dicebãt. Et quòd nõ mouetur per se probat Arist. sex rationibus. Circa quas ratiões cõsiderandum est, quòd licet rationes Arist. parum videantur valere, nihilominus sunt efficaces quas sunt ad positionem. Aliter enim argumentandum est ad eum qui simpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet procedere, sed qui arguit ad positionem procedit ex datis, & ideo frequenter Arist. & quando argumentatur ad positiones, videtur q̃ inducat rationes parum efficaces, quia procedit ex datis ad interimendum positionem. Sic ergo primam rationem ponit ibi.

b ¶ Quę talis est. Si anima mouetur, aut mouetur per se, aut p accidens. Si per accidens, tunc motus non erit de substantia animę, qđ est contra eos, sed mouetur sicut album & tricubitũ, quę mouentur secundum accidens, & ideo non exigitur ad hoc locus ipsis. Si vero mouetur per se, ergo mouetur aliqua specie motus. Species autem motus sunt quatuor, scilicet secundum locum, augmenti, & decrementi, & alterationis. Generatio enim & corruptio non sunt proprie motus, sed mutationes, quia motus sunt successiui, sed generatio & corruptio sunt mutationes instantaneę. Ergo anima mouebitur aliqua specie istorum motuum, vel secundum locum, vel secundũ augmentũ, vel secundũ decrementũ, vel ἐm alterationẽ. Si ergo moueatur aliquo istorum, & os. hi motus sunt in loco. ergo anima erit in loco. In hac autẽ ratione videtur esse duo dubia. Vnum de hoc quod dicit, quòd omnes dicti motus sunt in loco, quòd quidem de locali & de motu augmenti & decrementi manifestum est. Sed de alteratiõe videtur difficile. Quod quidẽ sic intelligitur ab aliquibus, quia. n. omne quod alteratur est corpus & corpus est in loco, ideo alteratio dr fieri in loco. Sed hoc non saluat literam Arist. quia Arist dicit q̃ huiusmodi motus sunt in loco, & nõ sunt ἐm locũ. Et ideo dicendũ, q̃ sine dubio alteratio est in loco. Aliud. n. est motus in loco & aliud motũ esse ἐm locum. Alteratio non est ἐm locũ, sed in loco. Nã in alteratione oportet q̃ sit appropinquatio alterantis ad alteratum, & sine hoc nihil alteratur. Vnde cum appropinquatio fiat per motũ localẽ, oportet quòd sit ibi motus localis vt causa. Secundũ dubiũ est, quia ἐm isto, non erit inconueniens si anima esset in loco. cum ponerent eam moueri per se, & ideo non videtur valere sua ratio. Ad hoc autem potest responderi dupliciter. Vno modo, quòd istud inconueniens, deducit per sequentes rationes. Alio modo, quia propter hoc est inconueniẽs, quia si anima esset in loco, oporteret q̃ assignaretur sibi locus proprius in corpore separatus, & sic non esset forma totius corporis.

Secundam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quę talis est. Si anima mouetur per se, secundum locum, mouetur naturaliter, omne autẽ quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, sed si mouetur naturaliter, quiescit naturaliter, & si quiescit naturaliter, quiescit violenter, ergo anima mouetur violenter, & quiescit violenter. Sed hoc est impossibile, scilicet quòd moueatur violenter, & quietet violenter quia motus animę & quies sunt voluntarij. In hac autem ratione videtur dubium esse, scilicet quòd id quod mouetur naturaliter, moueatur violenter, nam cœlum mouetur naturaliter, non tamen violenter. Ad hoc dicẽdum est, quòd illa propositio secundum veritatem falsa est, sed secundum positionem vera, quia isti nullum corpus ponebant naturaliter motum, nisi quatuor elementa in quibus videmus motus & quietes naturaliter & violenter fieri, & secundum hoc procedit ratio. Tertiam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quę talis est. Illi dicunt quòd anima mouetur, & ex hoc mouet corpus, & hunc motum dicunt habere ab aliquo elementorũ, aut

Cum autem quatuor motus sint, latio, alteratio, auctio, & diminutio, aut vno eorum mouebitur, aut pluribus, aut omnibus, quòd si mouetur non per accidens, natura ei inerit motus, ſm hoc, etiam locus, omnes enim dicti motus, in loco sunt. Quòd si animæ substantia est mouere se ipsam, profecto moueri non per accidens ei inerit, quemadmodum albo, vel tricubito, mouentur enim hæc quoque, sed ex accidenti, nam id cui insunt, mouetur uidelicet corpus, Ideoque non est locus ipsorum, at animæ erit, si natura motus est particeps.

Item si natura mouetur, & ui etiã moueri possit, & si ui, etiam natura. Eodem etiam modo res habet de quiete, ad quod enim natura mouetur, in eo quoque natura quiescit, similiter etiam ad quod ui mouetur, in eo quoque ui quiescit. Qui autem violenti motus animæ erunt, quietes, ne si fingere quidem uelis, facile describas.

Item, si ſurſum mouebitur, erit ignis, si deorſum, terra: hi enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut ergo sequitur motum ignis, aut terræ, aut aliorum elementorum. Si ergo participat motum ignis, mouebitur solum sursum, si terræ, deorsum. Sed hoc est falsum, quia aliqua mouet ad omnẽ partem. Et hæc ratio procedit ex suppositione. Quartam rationem ponit cum dicit.

Tex. cõ. 41. e ¶ Quę talis est. Vos dicitis animã ex hoc moueri, quòd mouet corpus, ergo rationabile est dicere, quia illis motib⁹ mouet corpus quibus ipsa mouetur, & econuerso, verum erit dicere, quòd illis motibus mouetur, quibus mouet corpus. Sed corpus mouetur secundum loci mutationem, ergo anima mouetur secundum locum. Sed si mouetur animam secundũ locum est mutare corpus, contingit ipsam animam exeuntem, iterum intrare corp⁹. Et quia animã ingredi corpus est viuificare corpus, sequitur ad

Tex. cõ. 42. hoc mortua de numero animalium, secundum naturam resurgere, quod est impossibile. Contra hanc rationem aliqui obijciunt dicentes, quòd hoc, scilicet quòd anima moueat eisdem motibus quibus mouetur, non est verum, quia anima non mouetur nisi secũ

Tex. cõ. 43. dum appetitum & voluntatem, mouet autem corpus aliis motibus. Ad quod dicendũ quòd appetere, & velle, & huiusmodi non sunt motus animę, sed operationes. Motus autem & operatio differunt, quia motus est actus imperfecti, operatio vero est actus perfecti. Nihilominus tamen vera est illa propositio secundum positionem, quia illi dicebant animam non aliter mobilem, nisi secundum quòd mouet corpus. Sed numquid sequitur illud inconueniens, quòd resurgant corpora animalium, si anima mouetur secundum locum? Dicendum quòd quidam dixerũt, quòd anima est commixta toti corpori, & vnita secundum quandam proportionem, & quòd non separatur nisi soluatur illa proportio, vnde quãtum ad illos non sequitur. Sed quantum ad illos qui dicunt animã esse in corpore, vt in loco, seu in vase, & intrare, & egredi aliquãdo, sequitur illud inconueniens Aristo. Quintam rationem ponit cum dicit.

f ¶ Quæ talis est. Constat quòd illud quod secundum se inest alicui rei, non est necesse quòd insit ei secundũ aliud, nisi forte per accidens. Si ergo inest animæ quòd moueat secundum se, & secundum naturam suam, necessarium est quòd anima sit mobilis secundum se. ergo non indiget quòd moueatur per aliud & ab alio. Sed nos videmus, quòd mouetur a sensibilibus in sentiendo, & ab appetibilibus in appetendo, non ergo anima per se mouetur. Ad hoc obuiant Platonici dicentes, quòd anima non mouetur a sensibilibus, sed occurrunt motui animæ, inquantum anima discurrit per ea. Sed hoc est falsum, quia sicut Aristo. probat, intellectus possibilis reducitur per ipta scilicet per species rerum sensibiliũ, in actum, & ideo oportet quòd moueatur ab eis hoc modo. Sexta rationem ponit cum dicit.

g ¶ Quæ talis est. Si anima mouet seipsã, constat quòd ipsa mouebitur secundum suã substantiam, sed omnę quod mouetur, distat, vel exit ab eo a quo & secũdum quod mouetur, sicut si aliqd mouetur a quãtitate, exit & distat ab ipsa quantitate qua mouetur. Si ergo anima mouetur a substantia sua & a seipsa sicut illi dicunt, distabit & exibit a substantia sua, & sic motus erit sibi causa corruptionis quod est contrarium illis qui dicebant animam propter motum ipsum assimilari diuinis, & immortalem esse, vt superius patet. Et hæc ratio procedit quantũ ad eos, qui non distinguebant inter operationem & motũ. Operatio enim non facit distare, sed perficit operantem, sed in motu oportet quòd sit exitus.

motus, horum corporum sunt. Eadem ratio est de intermedijs.

Item, quia videtur mouere corpus, consequentum est, vt ijs illud moueat motibus, quibus & ipsa mouetur, quod si ita est, etiam facta conuersione, dicere verum est, quo corpus mouetur, eo & ipsam moueri, at vero corpus latione mouetur, quare & anima mouebitur quomodo corpus, aut tota, aut partibus demigrando. Si autem id fieri potest, fieri etiam poterit vt egressa rursus introeat, cui consequens fuerit, vt mortua animalia resurgant.

Motu porro, qui per accidens fit, etiam ab alio moueri possit, fieri enim potest, vt vi animal impellatur, non oportet autẽ cuius in substantia inest, vt a se ipso moueatur, id ab alio moueri, nisi forte per accidens, quemadmodum, neque quod per se bonum, aut propter se, id per aliud esse, aut alterius causa. Animam autem maxime dixerit quispiam a sensibilibus moueri, si mouetur.

Iam vero si mouet ipsa seipsam, ipsa quoque mouetur. Quare si omnis motus recessus est eius quod mouetur, quatenus mouetur, anima etiam recedere possit ex substantia, si non ex accidenti se ipsam moueat, sed motus sit substantiæ ipsius per se.

LECTIO VII.

Vpta posuit Philosophus rationes in communi contra eos qui posuerunt animã secundum se moueri, hic vero ponit rationes in speciali contra quosdam, qui aliquid specialis difficultatis videntur dixisse circa opinionem eorum de motu animæ. Et circa hoc tria facit. Primo enim ponit rationes ad opinionem Democriti. Secundo vero ad opinionem Platonis, ibi. ¶ Eodem autẽ modo &c. ¶ Tertio vero ad quandam aliam opinionem, ibi. ¶ Alia autem quædam opinio &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo enim ponit opinionem Democriti de motu animę, & exponit eam. Secundo vero obijcit in contrariũ, ibi. ¶ Nos autem interrogabimus. ¶ Circa primum sciendum est, quòd in præcedentibus ponitur vna ratio, scilicet in quarta Aristot. contra illos qui ponunt animam moueri secũdum se, & ex hoc mouet corpus, quòd si anima mouet corpus, necesse est quòd illis motibus moueat, quibus ipsa mouetur. Et hoc concedebant quidam, qui dicunt animam mouere corpus in quo est, sicut ipsa mouetur, idest illis motibus mouere quibus ipsa mouetur. Et hic fuit Democritus, & induceba t ad hoc similitudinem, quia erat quidam magister comœdiarum nomine Philippus. Hic recitauit in libris suis, quòd quidã nomine

nomine Dædalus fecit statuam ligneam deæ Veneris, & hæc statua erat mobilis ex eo quòd erat intus argentum fusile, idest viuum, & mouebatur motu ipsius argenti viui, simile ergo huic dicit Democritus in opinione sua de motu animæ. Dicit enim quòd anima est composita ex indiuisibilibus sphæris vt superius patet. Et quia huiusmodi indiuisibiles sphęræ, idest atomi figuræ rotundæ, continue mouentur, ex eo quod numquam quiescunt, contrahunt & mouent totum corp⁹, secundum quod mouentur. Deinde cum dicit.

mocritus dicit. Motas enim inquit indiuisibiles sphæras, propter id quod aptæ natæ sunt nusquam manere, contrahereque, & mouere corpus omne.

b Obijcit Aristo. Contra hanc opinionem Democriti, duabus rationibus. Prima ratio talis est. Constat quòd anima non solũ est causa motus in animali, sed quietis. Sed

Tex. cõ. 45. secũdum opinionem Democriti, anima nõ est causa quietis, licet sit causa motus in animali, quia difficile, aut impossibile est dicere, q̃ illa corpora sphæri ea indiuisibilia quiescant, cum numquam immota permaneant, vt dictum est. Secundam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quæ talis est. Cõstat quòd motus quę argentum viuum causat in statua, non est motus voluntarius, sed violentus. Sed motus animæ non est violentus, sed voluntar⁹, quia mouet per volũtatem & intellectum, & ideo nulla (vt videtur) est positio Democriti. Deinde cum dicit.

Nos autem interrogabimus, si & quiescere facit hoc? Quomodo autem faciet hoc, difficile aut impossibile dicere.

Omnino aũt nõ sic vt aĩa moue re animal, sed per volũtatem quandam & intellectum.

Eodem autem modo & Timæus physiologizat animã mouere corpus. Ex eo enim quod ipsa mouetur, etiam corpus ipsum mouet, propterea quod cũ eo connexa est.

Constitutam autem ex elemẽtis & dispartitam secundũ harmonicos numeros, quatenus cõ naturalem sensum harmoniæ habeat, & vt omne feratur secundum consonantes motus.

Aspectũ rectũ in circulũ reflexit, & cũ diuidendo, ex vno fecisset duos circulos, dupliciter coordinatos, iterum vnum diuisit in septem circulos, tamquã essent cœli motus, animæ mot⁹.

d ¶ Ponit opinionem Platonis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Platonis. Secundo reprobat eã, ibi. ¶ Primũ igitur &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit similitudinem opinionis Platonicæ ad opinionem Democriti. Secundo explicat opinionem Platonis de anima, ibi. ¶ Constitutam autem ex elementis &c. ¶ Dicit ergo primo quòd sicut Democritus posuit corpus moueri ab anima inquantum anima coniuncta ipli mouetur, ita & Timæus q̃ introducitur a Platone loquens, assignat rationem qualiter anima mouet corpus. Dicit enim quòd anima mouet corpus, inquantum ipsa mouetur, propter hoc quòd anima coniuncta est corpori per modum cuiusdam colligationis. Deinde cum dicit.

e ¶ Explicat opinionem Platonis. Et primo exprimit constitutionem substantiæ ipsius. Secundo exponit quomodo ex ea procedit motus, ibi. ¶ Aspectum rectum in circulum reflexit. ¶ Circa primũ sciendum est, quòd Plato hæc verba quæ hic ponũtur in Timæo, prosequitur loquens de anima mundi quam imitantur, secundum ipsum, inferiores animę. Et ideo per hoc quòd hic tangitur de natura animę mundi, tangitur quodam modo natura omnis animæ. Scien dum est igitur, quod sicut supra dictum est, Plato posuit substantiã omnium re. um esse numerum ratione superius dicta. Elementa autem numeri ponebat vnum. q. formale, & duo. q. materiale. Ex vno enim & duobus omnes numeri constituuntur. Et quia impar numerus quodammodo retinet aliquid de indiuisione vnitatis, posuit duo elementa numeri par & impar, & impari attribuit identitatem & finitatem, pari autem attribuit alteritatem & infinitatem. Cuius signum tangitur in tertio Phy. quia si supra vnitatem impares numeri per ordinem addantur, semper producitur eadem figura numeralis. Puta si supra vnum addantur tria, qui est primus impar, conſurgunt ipsum quatuor qui est numerus quadratus, quibus rursus si addatur secundus impar, scilicet quinarius consurgit nouenarius, qui item est numerus quadratus, & sic semper in infinitum, sed in numeris paribus semper surgit alia & alia figura. Si enim vnitati addatur binarius qui est primus par, consurgit ternarius, qui est numerus triangularis, quibus si rursus addatur quaternarius, qui est secundus par, consurgit septenarius, qui est septangulę figuræ, &

Tex. cõ. 26.

sibiles, eo quòd suapte natura numquam possint quiescere, secum rapere, & mouere vniuersum corpus.

Nos autem interrogabimus, num illud idem etiam quiescere faciat? Atquotãdem pacto id faciet, difficile est, immo vero dictu impossibile.

Omnino non ita videtur anima mouere animal, sed electione quadam, & intellectione.

Eodem etiam modo Timæus dicit animam mouere corpus, quòd enim ipsa moueatur corpus etiam mouere, propterea quòd connexa sit cum ipso.

Constantem enim ex elementis, & distinctam harmonicis numeris, vt insuum sensum harmoniæ habeat, vtque vniuersum feratur consonis latio-- nibus.

Rectitudinem in orbem torsit, & cum diuisisset vnum in duos circulos duobus punctis connexos, rursus unũ diuisit in septem circulos, utpote cum Cœli lationes, sint animæ motus.

nes, puta si vnus martellus ponderaret 12. vncias, alius. 9. alius. 8. alius. 6. Ille qui esset. 12. haberet duplam proportionem ad eum q. 6. & redderetur cum eo consonantia diapason. Ille autem qui est. 12. ad eum qui. 8. subsexquialtera proportione, & consonat secundum diapente, & similiter qui. 9. ad eum qui. 6. Item qui. 12. ad eũ qui. 9. est in sesquitertia proportione, & consonat cum eo diatessaron, & similiter qui. 8. ad eum qui. 6. Qui autem. 9. ad eum qui. 8. cum sit in sesquioctaua proportione, consonat secundum tonum. Licet autẽ Plato posuerit res omnes ex numeris constitui, non tamen ex numeris habentibus proportiones harmonicas, sed animam posuit esse constitutam secundum numeros habentes huiusmodi proportiones. Et ideo dicit, quòd posuit eam ¶ dispartitam ¶ idest. q. dispẽsatam. ¶ secundum harmonicos numeros. ¶ idest secundum numeros proportionatos adinuicem secundum musicam proportionẽ. Posuit enim ex his numeris animam constitutam. Ex vno, duob⁹, tribus. 4. 8. 9. 27. in quibus huiusmodi proportiones inueniuntur, duplici autem ex causa animam posuit constitutã ex numeris harmonicis. Vna est, quia vnum quodq; delectatur in eo quod est sibi simile & connaturale, videmus autem quòd anima delectatur in omnibus harmonizatis, & offenditur ex his quæ sunt præter debitam harmoniam, tã in sonis quam in coloribus, quam etiam in quibuscumque sensibilibus. vnde videtur harmonia de natura animæ esse. Et hoc est quòd dicit. ¶ Anima habet sensum ¶. i. cognitionẽ. ¶ Con naturalem harmonię. ¶ Alia ratio est, quia Pythagorici & Platonici posuerunt ex motibus cœlorum prouenire sonos optime harmonizatos, & quia motus cœlestes ponebant esse ab anima mundi, posuerunt animam esse ex numeris harmonicis, vt posset causare motus harmonizatos. Et hoc est quod dicit. ¶ Et vt omne ¶ idest vniuersum ¶ Feratur secundum consonantes motus. ¶ De inde cum dicit.

f ¶ Docet quomodo ex anima procedat motus cœlestis, vbi considerandum est quòd omnes numeri secundum naturalem ordinem accepti, linealiter dispositi sunt secundum rectitudinem. prout vn⁹ addit super alterum. Sed ex naturali serie numerorum potest aliqs accipere plures series, puta si accipiat homo quasi in vna rectitudine totam seriem duplorum, & in alia totam seriem triplorum, & in alia totam seriem quadruplorum, & sic de aliis, quia igitur homo sua cognitione potest circa numeros operari, hoc & Deus facit con

stituendo

Universidad de Deusto
Biblioteca

stituendo substantias rerum ex numeris: vnde in constituendo substantiam animæ ex numeris supradictis, qui omnes naturali ordine sunt in vna rectitudine, quasi duas lineas diuisit, vnam duplorum, & alteram triplorū: hæ enim, proportiones omnes harmonicas continent. Nam dupla proportio diuidit in sexquialteram & sexquitertiam. Et tripla in duplā & sexquialteram. Tex. cō. 46. Tex. cō. 47.

Igitur i prædictis numeris accipitur series duplorū vsque ad numerum cubicum, vt puta vnum, duo, quatuor, octo, & alia series triplorum eodem modo, vt puta vnum, tria. 9. 27. quæ quidem duæ series in vnitate coniunguntur, ac si essent duæ lineæ rectæ angulum continētes. Rursus si vnitati coniungatur quæ sunt in linea triplorum, resultabunt numeri q sunt in linea duplorum, puta si vnitati addat trinarius fient quatuor, & econuerso, si vnitati addatur binari⁹ fiēt tria. Et sic constituentur quasi duę lineę sese inuicem intersecantes, secundum modū literę græcę quæ vocatur. χ. Si autem procedatur vlterius redibitur ad eosdem numeros. Nā a quatuor procedit ad octo, & a tribus redibitur ad. 27. & sic vtrobique concluditur. q. quidā circulis. Sciendū aūt est ꝙ Plato ea quæ inueniebantur in natura magis cōposita, dicebat prouenire ex proprietate naturæ magis simplicis, sicut cōsonātias sonorū ex proportionibus numerorum. Substantiam autem animę ponebat mediam inter numeros qui sunt maxime abstracti, & inter substantiam sensibilem, & ideo proprietates animę deducebat ex proprietatibus prędictis numerorum. Nam in anima est cōsiderare primo aspectum rectum, secundum quod aspicit directe ad suum obiectum, & postea reditur in circulum, inquantum intellectus reflectit se supra seipsum. Inuenitur etiam in anima intellectiua quasi circulus parium & imparium, inquantum cognoscit ea quę sunt eiusdē, & quæ sunt diuersæ naturæ, & hoc vlterius prenditur vsque ad substantiam sensibilem cęli, quam anima mouet. Nam in cęlo considerātur duplex motus circularis, vnus simplex & vniformis, secundū quem cęlum mouetur, seu reuoluitur motu diurno ab oriente in occidentem, qui quidem fit secundum circulum æquinoctialē. Alius autem motus est planetarum qui est ab occidente in orientem secūdum circulum zodiacum, qui intersecat æquinoctialem in duobus solstitialibus pūctis, scilicet in principio Cancri & Capricorni. Et quia motus primus est vniformis, ideo non diuiditur in plures motus, & assimilatur circulo imparium, & propter hoc etiam primus circulus maior est, nam impares numeri superius positi, maiores sunt. Secundus autem motus facit multam diuersitatem & ideo videtur pertinere ad circulum parium & diuiditur in. 7. circulos secūdū sex interstitia duplorum & triplorum numerorum, vt dicitur in Timęo. Vbi enim sunt tex diuisiones, necesse est esse septem diuisa. Vnde & isti circuli minores sunt & continentur a supremo circulo qui est imparium. Sic ergo legenda est littera. ¶ Vt omne } scilicet vniuersum { feratur secundum consonantes motus, } scilicet vt ex harmonia animę deriuentur motus cęlestes harmonizati { Aspectū rectum Deus reflexit in circulum } eo modo quo est expositum & secundum proprietatem numeri, & secundum proprietatem animę, { Et diuidens ex vno. } propter vnam naturaiem seriem numeri, & vnam vim intellectiuam animę. { In duos circulos, } scilicet parīū & imparium quantum ad numeros, intelligentia mobilium, & immobilium quantum ad animam, motum secūdum equinoctialem, & zodiacum, quantum ad cęlum. Addit autem { dupliciter coordinatos, } quia duo circuli se intersecantes tangūt se in duobus pūctis { iterum vnum }. s. inferiorem, { diuisit in 7. circulos } quasi planetarum. { tamquam cęli motus essent animę motus. } scilicet ac si cęlum moueretur per motum animę.

LECTIO VIII.

Rimū quidē igitur non bene dicitur, animā magnitudinem esse. Eam enim quę omnis, talē esse vult, qualis est aliquando vocatus intellectus. Non enim velut sensitiua est, neq; vt desideratiua. Harum enim motus nō circulatio est, intellectus autem vnus & cōtinuus, sicut & intelligentia est. Intelligentia autē, cōceptiones. Hæc autem, eo quòd consequēter vnum, sicut numerus, sed nō sicut magnitudo, propter quod neq; intellectus sic cōtinuus, sed aut impartibilis, aut non, sic, vt magnitudo aliqua, cōtinu⁹ est. b Qualiter autē intelliget, magnitudo cum sit, vtrum vniuersaliter, an qualibet partium sui ipsius? partium autē, aut secundum magnitudinem, aut secundum quantum scilicet occurrit & obuiat speciebus intelligibilibus, & istum contactum attribuit circulo, sicut supra dictū est. Quero ergo a teste intellectus est magnitudo & intelligit ſm contactum, qualiter intelligat. Aut. n. hoc qđ intelligit, tāgit ſm totū, aut ſm partē eius, si ſm totum contingens, intelligit totū, tunc partes non erunt necessariæ, sed erūt frustra, & si nō est necesse ꝙ sit intellectus, magnitudo & circulus. Si vero ſm partes cōtingens, intelligit partes, aut hoc erit ſm plures partes, aut ſm vnā tm̄. Si ſm vnam tātū, sic idem quod prius, quia aliæ erunt superfluæ, & sic non erit necessarium ponere intellectum habere partes. Si vero contingēs ſm omnes partes, intelliget, Aut hoc erit ſm partes punctales, aut ſm partes quantitatiuas: si ſm partes punctales, tūc cum in qualibet magnitudine sint infinita pūcta, oportet qui infinities tangat antequam intelligat, & sic nunquā intelliget, cum non sit infinita pertransire. Dicit autē. {Partes pūctales.} nō ꝙ velit magnitudinem in partes pūctales diuidi, sed disputat ad rationē Platonis q fuit huius opinionis ꝙ corpus componeretur ex superficiebus, & superficies ex lineis, & linea ex pūctis. Quod ipse improbat in princ. vj. Phy. vbi ostēdit quòd punctū additum puncto, nihil addit. Si vero intelligit cōtingēs secundum partes quātitatiuas, tunc cū quælibet pars diuidatur i multas partes, sequitur ꝙ multoties intelligat idem. Item cū omnis quantitas sic diuisibilis in infinitū secundum eandem proportionē, & non secūdum eandem quantitatem, sequitur ꝙ infinities intelligat, quod est inconueniens. Videtur ergo, quòd non contingat nisi semel, & sic nullo modo debet attribui intellectui magnitudo, neque quātum ad multa intelligibilia, neque quantum ad vnum. Et notandū quòd hic Arist. occulte ostendit quòd intellectus de natura sua nō est partibilis, sed quid impartibile. Intelligibile enim in vnaquaq; re est quiditas, & natura rei est tota in qualibet parte, sicut natura speciei est tota i quolibet indiuiduo, tota enim natura hominis est in quolibet indiuiduo, & hoc est indiuisibile, vnde illud quod est intelligibile in qualibet re, est indiuisibile, & per consequens intellectus. Tertiam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quę talis est. Constat quòd si nos ponimus intellectum impartibilē de facili patebit ratio, quomodo intelligat impartibile & partibile, quia impartibile intelligit secundum proprietatem suæ naturæ eo quòd impartibilis est, vt dictū est, partibile vero intelliget abstrahendo a partibili. Sed ſ intellectus ponatur partibilis secundum quòd Plato vult, impossibile erit inuenire rationem quomodo intelliget impartibile. Et sic vī ꝙ incōueniēter Plato ponat intellectū esse magnitudinē seu partibilē. Quartā rōnē ponit cū dicit.

LECTIO VIII.

Rimum igitur non recte habet, dicere animam esse magnitudinem. Animam enim vniuersi nimirum talē esse vult, qualis est qui vocatur Intellectus, non enim qualis sensitiua est, neque qualis concupiscitiua, harum enim motus non est conuersio. Intellectus autem vnus est & continuus, vt etiam intellectio, Intellectio autem est ea quæ intelliguntur, quæ quia deinceps sunt unum, sunt ut numerus, & non ut magnitudo. Quamobrem, nec intellectus hoc pacto continuus est, sed aut carens partibus, aut non ut magnitudo aliqua continuus.

Nam quo tandem pacto si magnitudo sit qualibet suarum intelliget partium? atque adeo partium, quæ uel in magnitudine, uel in puncto consistāt, si modo oporteat id quoque partem uo

tamen Arist. ne aliqs ex hoc erret, disputat contra eum, secundum quòd verba sonant. Primo ergo Arist. circa primam rationem, manifestat, de qua anima Plato intellexit, scilicet de anima vniuersi. { Et hanc } scilicet animam. { quę est omnis, } idest vniuersi vult esse intellectiuam tantum. Non enim est vetegabilis, quia non indiget nutrimento, nec est sensibilis, quia caret organo, nec est desideratiua, quia desideratiua consequitur sensitiuam. Et dixit ideo animam vniuersi non esse sensibilem, neque desideratiuam, quia ipse voluit quòd motus animę vniuersi esset circularis. Vnde cum mot⁹ harum, scilicet sensibilis & desideratiue non sit circularis (nō enim sensus reflectitur super seipsum, intellectus vero reflectitur supra seipsum, homo enim intelligit se intelligere) ideo dicit illam animam, intellectiuam tantum esse, & ideo dicit intellectum esse magnitudinem quandam & circulum. Et hoc Arist. reprobat dicens ꝙ Plato non bene dixit animam esse magnitudinem, & quòd locutus est de ea, sicut de magnitudine circulari, diuidens eam in duos circulos male fecit. Et quòd male fecerit, ostendit. In natura enim animę hoc est, vt iudicium de aliqua potentia animę sumatur ex actu, seu operatione ipsius potentię, iudicium vero operationis ex obiecto. Potentiæ enim cognoscuntur per actus, actus vero per obiecta, & inde est quòd in diffinitione potentię ponitur eius actus, & in diffinitione actus ponitur obiectū. Cōstat autem quòd res ab eo a quo habet esse & speciem, ab eo etiam habet vnitatem. Si ergo intellectus sit & sortiatur speciem ab intelligibili, cum sit eius obiectū (dico intellectum in actu, cum nihil sit ante intelligere) manifestū est quòd si sit vnus & continuus sicut Plato posuit, quòd eodem modo intellectus erit vnus & continuus quo intelligibilia sunt vnum & continuum. intellectus enim non est vnus nisi sicut intelligentia, idest operatio eius quę est intelligere. nec actus est vnus nisi sicut obiectum eius est vnum, quia actus distinguuntur penes obiecta. Vnde cum obiectum intellectus sint intelligibilia, hęc autē scilicet intelligibilia, non sunt vnum vt magnitudo seu continuum, sed sicut numerus, eo quòd consequēter se habeant, manifestum est quòd intellectus non est magnitudo, sicut Plato dicebat. Sed aut est impartibilis sicut se habet ratio primorum terminorum, aut non est continuus sicut aliqua magnitudo, sed sicut numerus inquantum vnū post aliud intelligimus, & sępe plures terminantur in vnum, sicut in syllogismis terminantur propositiones in conclusionem. Secundam rationem ponit ibi.

b ¶ Quę talis est. Posset aliquis dicere quòd Plato non posuit magnitudinem in intellectu propter multa intelligibilia, sed oportet quòd sit in intellectu magnitudo etiam propter vnumquodque intelligibilium. Contra hoc non potest esse. Plato enim ponit, & optimatus est quòd intelligere non fiat per acceptionem speciei in intellectu, sed quòd intellectus intelligat per quendam contactum, inquantum

Tho. lect. 14.

Lectio. 7.

dum punctum, si oportet & hoc partē dicere. Siquidē igit ſm pūctū, hæc aūt infinita, manifestū est qm̄ numquā pertransibit. Si vero secūdū magnitudinē, multoties & infinities intelligit idē. Videtur autē & semel contingere. Si autem sufficiens qualibet partium tangere, quid oportet circulo moueri, aut & omnino magnitudinem habere? Si autem necessarium intelligere toto circulo tangentem, quis est partibus tactus?

Tex. cō. 48.

c Ampli⁹, quomodo intelliget partibile impartibili, aut impartibile partibili?

d Necessarium autem esse circulum intellectum hunc. Intellectus quidem enim motus, intelligentia, circuli aūt circulatio. Si ergo intelligentia, circulatio, & intellect⁹ vtiq; erit circulus, cuius talis circulatio sit intelligētia. Semper aūt aliquid intelliget, oportet. n. siquidē perpetua sit circulatio. Practicarum quidē. n. intelligētiarū termini sūt, omnes. n. alteri⁹ causa sunt. Speculatiuæ autē rationibus terminantur similiter. Ratio autē omnis, diffinitio est, aut demonstratio. Demonstrationes vero & a principio sunt, & habent quodā modo finem syllogismū aut conclusionem. Si autem non concludantur, sed non reflectuntur iterum in principium, accipientes semper medium & vltimum, recte procedunt, sed circulatio iterum in principium reflectitur. Diffinitiones autem omnes finitæ sunt.

e Amplius autem, si eadem circulatio multoties est, oportebit multoties intelligere idem.

f Quæ talis est. Tu dicis intellectum esse circulum & dicis intellectum moueri, sed motus circuli est circulatio, motus vero intellectus est intelligentia, hoc est intelligere, ergo si intellectus est circulus, de necessitate intelligentia erit circulatio. Sed hoc est falsum, quia cum in circulatione non sit inuenire actu principium neque finem, vt probatur in vij. Phy. sequitur etiam quòd intelligētia seu operatio ipsius intellectus quę est intelligere, numquā terminatur. Sed hoc est falsum, quia intelligētia habet actu & principium & finem, ergo intelligentia & circulatio non sunt idem, & per consequens, nec intellectus est circul⁹. Quòd autem intelligentia habeat principium & finē actu, probatur, quia omnis intelligentia aut est practica, aut speculatiua, sed constat quòd practicarum intelligentiarum termini sunt. i. fines. Nam omnes sunt alterius causa. s. operis, & ad opus terminantur. Speculatiuæ etiam intelligentiæ finem habent. Rationes, omnes enim terminātur ad aliquas rationes, quæ quidem rationes, aut sunt { diffinitio } scilicet in simplici intelligenti, aut { demonstratio, } scilicet cum componit & diuidit, sed demonstrationes primæ ex principijs certis sunt, & habent quodammodo finem syllogismum aut conclusionē. Et si dicatur ꝙ ex vna conclusione sequitur alia, & sic non terminatur, nihilomin⁹ tm̄ potest dici ꝙ cōclusiones non sunt circulares, quia non est circulo demōstrare, vt probatur in Primo posteriorū, sed tendūt in rectū, & impossibile est in rectum inuenire motum infinitum seu processum. Diffinitiones etia habent principium & finem, quia non est ascēdere in infinitum in

Tex. cō. 76.

Item si sæpius eadem fiat circunuectio, sæpius idem intelligere oportebit.

Item, quomodo intelliget partibile impartibili, aut impartibile partibili?

Necessarium porro est, intellectū esse circulum hunc. nam motio intellectus, intellectio est, circuli vero circunuectio. Ergo si intellectio est circunuectio, & circulus etiam erit intellectus, cuius talis circunuectio intellectio est. Iamuero semper aliquid intelliget, & quidem oportet, si quidem perennis est circunuectio. Actiuarum enim intellectionum termini sunt, omnes enim alterius gratia sunt. Contemplatiuæ etiam a rationibus terminantur, Ratio autem omnis vel diffinitio est, vel demonstratio. Demonstrationes vero & a principio sunt, & habent quodammodo finem syllogismum, aut conclusionem, quòd si non terminantur, at saltem non retro commeant ad principium, sed medium semper & extremum adhibentes, recta progrediuntur, at circunuectio retro ad principium commeat. Diffinitiones etiam omnes terminatæ sunt.

generibus, sed accipitur quasi primum genus generalissimum, nec etiam est descendere in infinitum in speciebus, sed est stare in specie specialissima. Vnde genus generalissimum est principium, species vero specialissima, sicut terminus seu finis in diffinitionibus. Et sic patet, quòd omnis intelligentia principium habet & finem actu. Quintam rationem ponit cum dicit.

e ¶ Quæ pender quodammodo ex præcedenti, & est quasi quoddam membrum eius: supra enim probatum est quòd si intellectus est circulus, sicut Plato posuit, intelligentia erit circulatio, & probauit superiori ratione quòd intelligentia non est circulatio, & hoc idem probat hic tali ratione. Videmus quòd hæc differentia est inter circulationem & alios motus, quia impossibile est in alijs motibus vnum & eundem motum reiterari super eandem quantitatem multoties. Et hoc apparet deducendo per singulas species motus. In alteratione enim impossibile est eundem motum super idem reiterari, non enim idem secundū idem de albo

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit nigrum & de nigro album. In motu etiam augmenti impossibile est vnum & idem secundum idem augmentari, & diminui. In motu etiam locali impossibile est eundem motū ſm idē reiterari, quia in motu locali ſm rectū semper sunt duo termini factus. Vnde si reiteraretur, oporteret termino ad quem, vti bis, vel ita vt fine & principio, & de necessitate intercederet ibi ges, & sic non esset idē motus numero. In circulatione vero solū hoc contingit quòd vnus & idem motus secundum eandem quantitatem multoties reiteraretur. Cuius ratio est, quia in circulatione non sunt aliqui termini actu, & ideo quātumcunq; reiteretur non interuenit quies, nec variatur motꝰ. Ex hoc ergo sic arguit. Tu dicis quòd intellectus est circulus, ergo & intelligentia sic circulatio est, sed hoc est incōueniens. ſ. ꝙ intelligētia sit circulatio, ergo & primum. Quod sic inconueniens, sic ostēdit. Constat ꝙ eadem circulatio ſm vnum & idem multoties est, idest reiteratur, ergo si intelligentia est circulatio, sicut tu dicis, intelligentia multoties secundum vnum & eundē motū, & sup idē multoties reiterabitur, & sic multoties intelliget idem. Intellectus enim mouendo se, tangit, & tangendo intelligit, sicut ipsi dicunt, & circulari ter multoties tangit idē, & sic multoties intelliget idem, quod est inconueniens. Sextā rationē ponit cū dicit.

Tex. cō. 49.

Tex. cō. 50.

Tex. cō. 51.

Tex. cō. 52.

Tex. cō. 53.

f Adhuc autem, intelligentia assimilatur cuidā statui & quieti magis quàm motui, eodem autem modo & syllogismus.

g At uero neque beatum, quod non facile, sed violentum Si autē est motus ipsius non substantia, extra naturā vtiq; mouebit.

h Laboriosum autem est, commiscerī animā corpori, nec possibile absolui. Et adhuc fugiēdū, si quidem melius est intellectui, non cum corpore esse, quemadmodum & consuetum est dici, & multis videtur.

i Immanifesta autē, & circulo ferri cœlum causa. Neque enim animæ substantia, causa circulariter ferri animam, sed secundū accidens sic mouetur. Neq; corpus causa, sed anima magis illi. At uero neque quia melius dici tur, & tamen oportebat propter hoc deū facere circulariter ferri animam, quia dignius sit ipsi moueri quàm manere, moueri autem sic quàm aliter. Quoniā autē huiusmodi intentio est alteris rōnibus magis propria, hanc quidem dimittamus nunc.

K Illud autem inconueniēs accidit huic rationi & pluribus q̄ de anima. Copulant enim & ponunt in corpus animā, nihil determinantes propter quam cām & quomodo habēte corpore. Et tamen videtur hoc vtique necessarium esse, propter enim communitatem hoc quidē agit, hoc autem patitur, & hoc quidē mouet, illud autem mouetur. Horum autem nihil ineſt adinuicem quibuscunque. Hi aūt solū conātur dicere quale qd sit aīa, de susceptiuo autē corpore nise dicit in 7. Phy. non potest fieri aliquis sapiens quando motus eiꝰ non residēt nec quiescunt. Vnde in pueris & in omnibus in quibus motus non quiescunt, non de facili inuenitur sapientia. Sed tūc alī quis sapientiam acquirit quando quiescit, vnde dicit quòd in quiescendo & sedendo anima sapiens fit & prudēs. Sed quia posset dici ꝙ hoc verum est de simplici intelligentia sed non de syllogismo, tō Arist. dicit ꝙ eodem modo & syllogismus assimilatur magis quieti quàm motui. Et hoc patet. Ante enim quàm sit syllogizatum de aliqua re, intellectus & mens hominis fluctuat ad vnam & ad alia partem, & non quiescit in aliqua. Sed quando iam est syllogizatum, determinate inhæret vni parti & quiescit in illa. Septimam rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 54.

Quòd autem motus sit præter naturam animæ patet ex positione Platonis. Ipse enim dixit animam componi ex numeris, & postea dicit eam dispartiram in vtios circulos, & hos reflexit in .7. & ex hoc sequitur motus, ex quo apparet quòd motus non ineſt ei naturaliter, sed per accidens. Octauam rationem ponit cum dicit.

Item intellectio similis est quieti potius cuidam & statui. Eodem etiam modo syllogismus.

Quinne beatum. quidem est, quod non facile, sed violentum est. Quòd est motus eius non substantia, utique præter naturam mouebitur.

Laboriosum etiam est coniunctum esse cum corpore, nec posse ab eo solui, & insuper etiam fugiendum, si quidem melius est intellectui non esse cum corpore, quemadmodum dici solet, & inter pleraſque conuenit.

Incerta est etiam causa, cur cœlum circunferatur, neque enim animæ substantia causa est quamobrem circunferatur, sed per accidens ita mouetur, neque corpus est causa, sed illi potius animæ, neque uero quod melius dicatur, atqui oportebat Deum propterea facere animam circunferri, quòd melius sit ei moueri, quàm stare, & ita moueri, quàm aliter. Sed quoniam hæc consideratio alijs est disputationibus accomodatior, eam in præſentia prætermittamus.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis eorum qui de Anima haberi solent, Compingunt enim & immittunt in corpus Animā, nihil præterea distinguentes, quam ob causam, & quomodo se habente corpore. Quod tamen necessarium est se uideatur, nam propter communionem hoc agit, illud patitur, atque hoc mouet, illud mouetur. Horum autem nihil adest inter se quibuslibet. Hi vero solum aggrediuntur dicere, qualequid sit Anima, de recepturo autem corpore nullā addunt distinctionē, qua si possibile sit secundū Pythagoricas

Tex. cō. 55.

Tex. cō. 56.

Lectio. 8.

Lib. 2. Lectio 3.

ter nō ineſt animę ſm subſtantiā suā, sed per accidēs, quia (vt dictū est) anima mouetur p se, & ſm suā subſtātiā motu recto, & deinde aſpectū rectū reflexit in circulos. Nec etiā pp naturā ipsiꝰ corporis cœlestis, quia corpus nō est causa motus animę, sed anima est magis corpori causa ꝙ moueatur. Si autē dicatur ꝙ pp finē, nō potest assignari aliqs finis determinatus ſm eū, cū quæritur quare sic mouetur, & nō alio motu, nisi ꝙ sic deus voluerit eū moueri. Sed Deus propter aliquā causam dignatus est cœlum potius moueri q̄ manere, & moueri sic. t. circulariter quàm alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium ¶ alijs rationibus ſ. i. in alio tractatu. ſ. in lib. de Cœlo, ideo dimittamus ipsam ad præſens. Decimam rationem ponit cum dicit.

k ¶ Quę nō solū est cōtra Platonē, sed etiā contra multos alios, & ducens est ad inconuenientia, & ostendens eorū positiones deficientes, quæ talis est. Constat ꝙ inter mouēs & motū est aliqua proportio, & inter agens & patiens, & inter fōrmam & materiam. Non similiter enim quelibet forma cuilibet corpori conuenit & vnitur, neq; omne agēs agit in omne patiēs. Neq; quodlibet mouēs mouet quodlibet motum, sed oportet ꝙ sit inter ea aliqua cōmunicatio & proportio, ex qua hoc sit aptum natum mouere, illud vero moueri. Patet autē ꝙ isti Philosophi posuerunt animam esse in corpore & mouere corpus, eum ergo loquantur de ipsa natura animæ, videtur etiam necessarium ꝙ aliquid dixissent de natura corporis, propter quā causam vniatur corpori, & qūo se habeat corpus ad eā, & quomodo comparatur corpus ad animā. Non ergo sufficienter determināt de anima, dum conantur dicere solū quale quid sit anima, & negligūt ostēdere quale quid sit corpus suscipiens ipsam. Ex quo conuenit eis illud quod in fabulis Pythagoricis habetur, quòd quælibet anima i quodlibet corpus ingrediatur, puta casu cōtingat in corpus elephantis intrare animam muscæ. Quamuis hoc nō possit esse, cum vnūquodque corporum & maxime animaliū, habeat propriā formā & propriam speciem, & proprium mouens, & proprīū motū, & multum differat corpꝰ vermis a corpore canis, & corpus elephantis a corpore culicis. Hoc tamē dicētes. ſ. ꝙ quelibet anima quodlibet corpus ingreditur, dicunt ſimile, ac ſiquis dicat artem textrinā ingredi in ſiſtulas, & æratam in telariā. Et tamē ſi ipſis artibus inesset natura ingrediendi corpora seu organa ex seipsis, nō quęlibet in quodlibet ingrederetur, ſed ſiſtulatoria in ſiſtulas, non in lyras, cytharatiua autē in cytharas, & non in ſiſtulas. Eodem igitur modo ſi anima cuilibet ſit corpus, vnaquæque anima non quodlibet corpus ingreditur, immo ipſa anima idoneū formā ſibi corpus & nō aſſumit paratum. Sic ergo Plato & alij Philosophi loquentes tantum de animæ natura, inſufficienter dixerunt, non determinantes quod ſit corpus conueniens cuilibet animæ, & qualiter & quale exiſtens vniatur ſibi.

LECTIO IX.

Postquam Philosophus reprobauit opinionē Platonis, hic consequenter reprobat quandam aliam opinionē conformem opinioni Platonis quantum ad aliquid. Fuerunt enim quidam qui dixerunt ꝙ anima erat harmonia. Et isti concordauerunt cum Platone in hoc, quod Plato dixit, quòd anima erat composita ex numeris harmonicis, hi vero ꝙ erat harmonia. Sed differebant in hoc qđ Plato dixit, ꝙ anima erat harmonia numerorum. Hi vero dixerunt ꝙ harmonia tam cōpositorum quam mixtorum vel contrariorum erat anima. Circa hoc autē tria facit. Primo enim ponit opinionē istorum & rationē opinionis. Secūdo disputat cōtra dictā opinionē, ibi. ¶ Et quidē harmonia &c. ¶ Tertio ostendit quomodo hæc opinio est multum probabilis, ibi. ¶ Si vero alterum anima est &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo enim ponit dictam opinionem de anima dicens, quòd quędam opinio tradita est ab antiquis de anima, quæ videbatur habere rectas rationes, & non solum in speciali de anima, sed etiam quantum ad id quod commune est ad omnia principia. Et dicit ¶ quantum ad id quod commune est, ¶ quia antiqui Philosophi nihil tractauerunt de causa formali, sed tantum de materiali. Et inter omnes illi qui magis ¶ sunt appropinquare ad causam formalem, fuerunt Democritus & Empedocles, qui. ſ. Empedocles dixit quòd omnia constabant ex sex principijs, quorum quatuor possunt materialia. ſ. quatuor elementa, & duo formalia partim actiua, & partim materialia. ſ. amicitiā & litem. Et dicebant quòd hæc principia materialia habebant inter se quādam proportionem quæ resultabat ex eis, ita quòd cōueniebāt in aliquo vno, quia sine hoc non possent esse simul. Et hanc dicebāt formam rerum & harmoniam quandam esse. Vnde sicut de alijs formis, sic dicebant de anima ꝙ erat harmonia quædā. Secundo cū dicit.

b ¶ Ponit rationē huiusmodi opinionis dicens, ꝙ harmonia est complexio & proportio & temperamentū contrariorum in compositis & mixtis. Et hęc proportio quæ est inter ista contraria, dicitur harmonia & forma illius compositi. Vnde cū anima sit q̄dam forma, dicebant ipsam esse harmoniā. Dicitur autem hæc opinio fuisse cuiusdam Dinarchi & Simiatis & Emped. Consequēter cum dicit.

c ¶ Disputat cōtra opinionem prædictam. Et circa hoc duo facit Primo. n. disputat generaliter ad positionē dictorū Philosophorū. Secūdo vero in speciali ad ponentem scilicet cōtra Emped. ibi. ¶ Inuenit. gabit autem hoc &c. ¶ Ad positionem autē obiicit quatuor rationibus, quarum prima talis est. Constat quòd harmonia proprie dicta, est consonantia in ſonis, sed isti tranſumpserunt istud nomen ad omnem debitam proportionem, tam in rebus compositis ex diuersis partibus, quàm in commixtis ex contrarijs. Secundum hoc ergo harmonia duo potest dicere, quia vel ipſam compoſitionem aut commixtionem, vel proportionem illius compoſitionis seu comixtionis. Sed constat quòd neutrum istorum est anima, ergo anima nō est harmonia. Quòd autem anima non sit compoſitio siue proportio compoſitionis patet. Isti enim accipiunt animam vt subſtantiā quandam, sed illa duo sunt accidentia, non ergo idem sunt. Secūdam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quę talis est. Constat quòd omnes Philosophi dicunt, quòd anima mouet, sed harmonia non mouet, immo relinquitur ex mouente, & sequitur, sicut ex motu chordarum qui est per muſicam relinquitur harmonia quędam in ſono. Et ex applicatione & contemperatione partium a componente relinquitur proportio quædam in compoſito, ergo ſi anima est harmonia, & hæc relinquitur ex harmonizatore, oportebit ponere aliam animam quę harmonizet. Tertiam, rationem ponit cum dicit.

e ¶ Quę talis est. Philosophus dicit in quarto Phyſicorum. Quicumque assignat diffinitionem seu naturam rei, oportet quòd illa assignatio, ſi ſufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur optime quid est res, quando nos non solum cognoſcimus subſtantiam & naturam

Lectio. 5. Tex. co. 31.

fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi. Simile ergo quidpiam dicunt, ut ſi quis dicat artem fabrilem in tibias ingredi. Oportet enim artem quidem uti inſtrumentis, animam uero corpore.

LECTIO IX.

Traditur etiam alia quædam de Anima opinio, probabilis illa quidem multis, & nulla earum inferior quæ circunferuntur, quæ tamen ueluti ij qui magiſtratu abiuſſent, etiam in communibus diſputationibus rationes retulit.

Harmoniam enim quandam eam nonnulli dicunt, etenim harmoniā temperationem, & cōpoſitionem eſſe cōtrariorū, & corpus cōſtare ex contrarijs.

Atqui Harmonia ratio quædam est commixtorum, uel etiam compoſitio, Anima autem neutrum horum eſſe poteſt.

Præterea mouere non eſt harmoniæ, quod tamen, omnes fere dixerim, animæ poiſſimum tribuunt.

Magis autem quadrat dicere, harmoniam de ſanitate, & omnino de corporeis uirtutibus, quàm de Anima. Quod apertiſſimum erit, ſi quis tentauerit attribuere affectus & munera animæ alicui harmoniæ: difficile enim eſt accommodare.

nil adhuc determinant, tanquā contingens sit, secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet in quodlibet corpus ingredi Videtur. n. vnūquodq; propriā habere ſpēm & formam. Simile itaq; aliquid dicunt, sicut ſi aliquis dicat tectonicam in ſiſtulas ingredi. Oportet. n. artē qdem vti organis, aīam autem corpore.

LECTIO IX.

Lia autem quædam opinio tradita ē de aīa credibilis quidem multis, & nulla inferior earum, quæ dictæ sunt, rationibus tamen tanquam pēnis castigata, atq; damnata, & in ijs qui in communi fiunt ſermonibus. Harmoniam enim quandam dicunt.

b Etenim harmoniam temperamentum & compoſitionem esse contrariorum, & corpus componi ex contrarijs.

c Et quidem harmonia, quædā ratio miſtorum est, aut compoſitio, animam autem neutrum poſsibile est esse horum.

d Amplius autem mouere non est harmoniæ, animæ autem attribuunt hoc omnes.

e Congruit autem magis de ſanitate dicere harmoniā, & omnino de corporeis virtutibus q̄ de anima. Manifeſtum autem ſi aliquis tentauerit reddere paſſiones, & opa animę harmonia quadam. difficile adaptare.

LECTIO IX.

Postquam Philosophus reprobauit opinionē Platonis, hic consequenter reprobat quandam aliam opinionē conformem opinioni Platonis quantum ad aliquid. Fuerunt enim quidam qui dixerunt ꝙ anima erat harmonia. Et isti concordauerunt cum Platone in hoc, quod Plato dixit, quòd anima erat composita ex numeris harmonicis, hi vero ꝙ erat harmonia. Sed differebant in hoc qđ Plato dixit, ꝙ anima erat harmonia numerorum. Hi vero dixerunt ꝙ harmonia tam cōpoſitorum quam mixtorum vel contrariorum erat anima. Circa hoc autē tria facit. Primo enim ponit opinionē istorum & rationē opinionis. Secūdo disputat cōtra dictā opinionē, ibi. ¶ Et quidē harmonia &c. ¶ Tertio ostendit quomodo hæc opinio est multum probabilis, ibi. ¶ Si vero alterum anima est &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo enim ponit dictam opinionem de anima dicens, quòd quędam opinio tradita est ab antiquis de anima, quæ videbatur habere rectas rationes, & non solum in speciali de anima, sed etiam quantum ad id quod commune est ad omnia principia. Et dicit ¶ quantum ad id quod commune est, ¶ quia antiqui Philoſophi nihil tractauerunt de causa formali, sed tantum de materiali. Et inter omnes illi qui magis ¶ sunt appropinquare ad causam formalem, fuerunt Democritus & Empedocles, qui. ſ. Empedocles dixit quòd omnia constabant ex sex principijs, quorum quatuor possunt materialia. ſ. quatuor elementa, & duo formalia partim actiua, & partim materialia. ſ. amicitiā & litem. Et dicebant quòd hæc principia materialia habebant inter se quādam proportionem quæ resultabat ex eis, ita quòd cōueniebāt in aliquo vno, quia sine hoc non possent esse simul. Et hanc dicebāt formam rerum & harmoniam quandam esse. Vnde ſicut de alijs formis, sic dicebant de anima ꝙ erat harmonia quædā. Secundo cū dicit.

b ¶ Ponit rationē huiusmodi opinionis dicens, ꝙ harmonia est complexio & proportio & temperamentū contrariorum in compoſitis & mixtis. Et hęc proportio quæ est inter ista contraria, dicitur harmonia & forma illius compoſiti. Vnde cū anima sit q̄dam forma, dicebant ipsam esse harmoniā. Dicitur autem hæc opinio fuisse cuiusdam Dinarchi & Simiatis & Emped. Consequēter cum dicit.

c ¶ Disputat cōtra opinionem prædictam. Et circa hoc duo facit Primo. n. disputat generaliter ad positionē dictorū Philoſophorū. Secūdo vero in speciali ad ponentem ſcilicet cōtra Emped. ibi. ¶ Inuenit. gabit autem hoc &c. ¶ Ad positionem autē obiicit quatuor rationibus, quarum prima talis est. Constat quòd harmonia proprie dicta, est consonantia in ſonis, sed isti tranſumpserunt istud nomen ad omnem debitam proportionem, tam in rebus compoſitis ex diuersis partibus, quàm in commixtis ex contrarijs. Secundum hoc ergo harmonia duo potest dicere, quia vel ipſam compoſitionem aut commixtionem, vel proportionem illius compoſitionis seu comixtionis. Sed constat quòd neutrum istorum est anima, ergo anima nō est harmonia. Quòd autem anima non sit compoſitio siue proportio compoſitionis patet. Isti enim accipiunt animam vt subſtantiā quandam, sed illa duo sunt accidentia, non ergo idem sunt. Secūdam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quę talis est. Constat quòd omnes Philoſophi dicunt, quòd anima mouet, sed harmonia non mouet, immo relinquitur ex mouente, & sequitur, sicut ex motu chordarum qui est per muſicam relinquitur harmonia quędam in ſono. Et ex applicatione & contemperatione partium a componente relinquitur proportio quædam in compoſito, ergo ſi anima est harmonia, & hæc relinquitur ex harmonizatore, oportebit ponere aliam animam quę harmonizet. Tertiam, rationem ponit cum dicit.

e ¶ Quę talis est. Philoſophus dicit in quarto Phyſicorum. Quicumque aſſignat diffinitionem ſeu naturam rei, oportet quòd illa aſſignatio, ſi ſufficiens est, conueniat operationibus & paſſionibus illius rei: tunc enim diffinitur optime quid est res, quando nos non ſolum cognoſcimus ſubſtantiam & naturam

Lectio. 5. Tex. co. 31.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipſius rei, ſed etiam paſſiones & aceidentia eius. Si ergo anima eſt harmonia quædam, oportet quòd per cognitionem harmoniæ deueniamus in cognitionem operationum & accidentium animæ. Sed hoc eſt valde difficile, vtputa ſi velimus operationes animę in harmoniam referre. Cuius enim harmoniæ erit ſentire, & cuius amare, aut odire, & intelligere? Sed per cognitionem harmonię magis congruit venire in cognitionem accidentium corporum, vtſi velimus cognoſcere lanitatem, dicemus quòd eſt cõplexio adæquata & contemperata humorum & qualitatum in corpore, & ſic de alijs corporeis virtutibus, & ſic harmonia magis eſſet attribuenda corpori q̃ animæ. Quartam rationem ponit cũ dicit. ſ ¶ Quæ talis eſt, harmonia inuenitur aliquando in compoſitis & habentibus compoſitionem & motum, quia quado hæc ſic inuicem ſimul ponũtur & ordinãtur, ſ vt nullum cõgeneum } ideſt vt nullus defectus eiuſdem generis ibi ſit, tũc illæ partes dicuntur bene harmonizatæ, & cõpoſitio ipſarum vocatur harmonia, ſicut ligna & lapides, & alia corpora naturalia. Sic etiam & chordæ quando bene ordinatę ſũt, vel ſiſtulæ, vt exinde conſonãtia ſonorum reſultet, dicuntur bene harmonizatæ, & huius conſonantia dicit harmonia, & hoc modo proprie dicitur harmonia. Aliquando inuenitur in corporibus mixtis ex contrarijs. Quando enim aliqua contraria ſunt cõplexa & commixta in aliquo, ita vt nulla repugnantia ſeu exceſſus aliquius contrarij ſit ibi, vtputa calidi, aut frigidi, aut humidi, aut ſicci tunc illa dicuntur bene harmonizata, & horum ratio, ideſt proportio dicitur harmonia. Si ergo anima eſt harmonia, ſecundũ aliquem iſtorum modorum dicere tur, ſed conſtat quòd neutro iſtorum modorum rationabile eſt animam dici harmoniã, ergo male dicunt animam harmoniam eſſe. Et q̃ neutro iſtorũ modorũ anima dicatur harmonia patet. Non enim anima poteſt dici harmonia, quod inuenitur in rebus compoſitis, & habentibus compoſitionem, quod patet. Nam ordo partium compoſitarum in corpore eſt valde manifeſtus, facile enim eſt ſcire ordinem oſſium ad oſſa, & neruorum ad neruos, & brachij ad manũ, & carnis ad oſſa. Sed ratio ordinis partium animæ eſt nobis immanifeſta. Non enim per hoc poſſumus ſcire ordinem qui eſt inter intellectum & ſenſum & appetitum & huiuſmodi. Nec etiam poteſt dici harmonia ſecundũ proportionem corporum commixtorum ex contrarijs. Et hoc duplici ratione. Vna ratio eſt, quia diuerſa proportio inuenitur in diuerſis partibus corporis, nã cõmixtio elementorũ nõ habet eandem rationẽ, i. proportionẽ ſm quam eſt caro, & ſm quam eſt os, ergo in diuerſis partibus erunt diuerſæ animæ ſm diuerſam proportionẽ & multiplicationẽ partiũ animalis. Alia ratio eſt, quia omnia corpora ſunt cõmixta ex elementis & contrarijs: ſi ergo proportio cõmixtionis in quolibet corpore eſt harmonia & harmonia eſt anima, ergo in quolibet corpore erit anima, quod eſt inconueniẽs. Et ſic patet quòd incõuenienter dicunt animam eſſe harmoniã. Cõſequenter cũ dicit.

Tex. cõ. 57.

f Amplius aũt dicimus harmoniã in duo reſpicientes, maxime quidẽ proprie, magnitudinũ in habentibus motũ & poſitionẽ, cõpoſitionem ipſarum, cum ſic congruant vt nullum congeneũ prætermittatur. Hinc aũt & eorũ quę cõmiſcẽtur rationẽ. Neutro quidem igitur modo rationabile. Cõpoſitio autẽ partium corporis multum inueſtigabilis eſt. Multæ enim compoſitiones partiũ, & multipliciter ſunt. Cuius igitur & quomodo congruit opinari, intellectum cõpoſitionem eſſe, aut & ſenſitiuum & appetitiuũ? Similiter autẽ & inconueniens & rationẽ mixtionis eſſe animã. Non enim eandem habet rationem commixtio elementorum, ſecundum quam caro & ſecundum quam os: accidet igitur multas animas habere, & ſecundum omne corpus, ſiquidẽ omnia, ex elementis commixtis ſunt, commixtionis autẽ ratio, harmonia & anima.

Tex. cõ. 58.

Tex. cõ. 59.

g Inueſtigabit autem hoc vtiq; aliquis ab Emped. vnumquodque enim horum in ratione quadam dicit eſſe. Vtrũ igitur hęc ratio anima eſt, an magis alterũ aliquid cum ſit, in membris ingeneratur?

Tex. cõ. 60.

h Amplius autem vtrum cõcordia cuiuslibet mixtionis cauſa, an eius quæ ſecundum rationẽ? i Et hæc vtrum ratio eſt, an alterum aliquid præter rationẽ? Hæc quidem igitur habent huiuſmodi dubitationes.

k Si vero alterũ eſt a mixtione anima, quid igit ſimul cũ carni eſſe, interimitur & eẽ alijs partibus animalis? Adhuc autem ſiquidẽ non vnaquæq; partiũ habet animã, ſi nõ eſt anima ratio cõpoſitionis, quid eſt quod corrumpitur, anima digreſſa?

Præterea ſi dicamus harmoniam ad duo ſpectantes, propriſſime quidẽ in magnitudinibus ijs quæ habent motum & poſitionem, compoſitionem earum, cum adeo hærent, vt nihil prorſus eiuſdem generis admittant, atque hinc etiam permixtorum rationem, profectò neutro quidem modo rationi conſentaneum fuerit, partiuntamen compoſitio nullo negotio refelli poteſt, multæ enim compoſitiones ſunt partium, eæque uariè. Cuius igitur, aut quo tandem pacto exiſtimare oportet intellectum eſſe compoſitionem, aut etiam ſenſitiuum, aut appetitiuum? Pari quoque modo abſurdum eſt animam eſſe permixtionis rationem, non enim eandem obtinet rationem elementorum permixtio, qua caro, & qua os permixtum eſt, itaq; fiet vt multas habeat animas eaſque per vniuerſum corpus, ſiquidem omnia ex elementis permixtis ſunt, ratio vero permixtionis harmonia eſt & anima.

Hoc etiam aliquis ab Empedocle peteret, nam vnumquodque eorum ratione quadam conſtare dicit, Vtrum igitur anima eſt ratio, an potius cum aliquid aliud ſit, membris accedit?

Ad hæc vtrum amor cuiuslibet permixtionis eſt cauſa, an eius quæ in ratione conſiſtit?

Atque hæc eadem vtrum ratio, an aliquid aliud eſt præter rationem? Ac de ijs quidem eiuſmodi dubitationes oriuntur.

Quòd ſi anima diuerſum eſt a permixtione, cur una cum carni eſſe, reliquis etiam animalis partibus tollitur? Ad hæc ſi non vnaquæque partium habet animam, ſi non eſt anima ratio permixtionis, quid eſt quod abſcedente anima corrumpitur?

ſolũ cõgregatiõis harmonizatę, tũc amicitia nõ erit cã oĩs cõgregationis, quod eſt contra eum. Tertiam rationẽ ponit cum dicit.

i ¶ Quæ talis eſt. Empe. dicit q̃ amicitia é q̃ facit cõgregationẽ i rebꝰ, quæro ergo vtrũ amicitia ſit idẽ cũ ipſa cõgregatiõe harmonizata, aut nõ. Si dicat q̃ eſt idẽ, tũc cũ nihil ſit cã ſui ipſius, amicitia non erit cã illius cõgregationis, ſicut Emp. dicebat. Si vero dicatur q̃ nõ eſt idẽ, cõtra. Congregatio harmonizata nihil aliud eſt q̃ conueniẽtia quædã, amicitia vero videtur eſſe quędam cõuenientia, ergo eſt idem, & ſic idem quod prius. Conſequenter cum dicit,

k ¶ Oſtendit quomodo hæc opinio eſt multum probabilis dicens, quòd ideo videtur hæc opinio probabilis, quia poſito vno ponitur aliud, & remoto vno, remouetur alterum. Nam recedente ab aliquo corpore harmonia, recedit anima & permanente harmonia

harmonia permanet anima. Sed hoc non ſequitur, quia proportio huiuſmodi non eſt forma, ſicut ipſi credebant, ſed eſt diſpoſitio materiæ ad formam. Et ſic ſi accipiatur propria harmonia compoſitionis pro diſpoſitione, bene ſequitur quòd manente diſpoſitione materię ad formam manet forma, & deſtructa diſpoſitione, remouetur forma. Nõ tamen quòd harmonia ſit forma, ſed diſpoſitio materiæ ad formam. Secundo cum dicit.

Tex. cõ. 61.

Lectio. 6.

l ¶ Concludit & epilogat, quòd anima nõ mouet circulariter, ſicut Plato dixit. Nec ẽ harmonia ſicut Emp. aſſeruit. Mouetur aũt ſecundum accidens, ſicut diximus ſupra, & mouet ſeipſam. Et q̃ mouetur ſecũdum accidens patet, quia mouetur inquantum mouetur corp⁹ in quo eſt, corpus autem mouetur ab anima, Alio módo non eſt, moueri ipſam ſecundum locum niſi per accidens.

Tex. cõ. 62.

LECTIO X.

Oſtquam Philoſophus poſuit rationes illorum qui dixerunt animam moueri ex eo quòd ipſa mouet corpus, & diſputauit contra eos. Hic conſequenter vult oſtendere quòd euidentior ratio, quòd anima moueatur, poteſt ſumi ex ipſis operationibus animę. Et circa hoc duo facit. Primo enim mouet dubitationem illorum qui dixerunt animam moueri ex eo quòd mouet corpus, & ſic dicit.

Tex. cõ. 63.

Tex. cõ. 35.

l Quod quidem igitur, neque harmoniam, poſsibile eſt eſſe animam, neque circulariter moueri, manifeſtum eſt ex dictis. Secundum accidens autem moueri eſt & mouere ſeipſam, vt moueri quidem in quo eſt, hoc autẽ moueri ab anima. Aliter autem non eſt poſsibile moueri ſecundum locum ipſam.

LECTIO X.

Rationabilius autẽ dubitabit vtiq; aliqs de ipſa, tamquã q̃ mouetur, in huiuſmodi reſpiciens. Dicimus enim animam triſtari, gaudere, cõſidere, timere. Amplius autẽ iraſci, & ſentire, & intelligere. Hæc autem omnia motus eſſe videntur, vnde opinabitur aliquis ipſam moueri.

b Hoc autem non eſt neceſſe. Si.n. & quàm maxime gaudere, aut dolere, aut intelligere, motſunt, & vnumquodq; moueri aliquid. Moueri autem eſt ab anima, vt iraſci aut timere, in eo q̃ cor quodãmodo mouetur. Intelligere autem, aut tale eſt, aut forſitan alterum aliquid.

c Horũ aũt accidũt alia quidẽ, ſecundum loci mutationẽ quibuſdam motis, alia vero ſecundum alterationem. Qualia autem & quomodo, alterius rationis eſt. Dicere aũt iraſci animã, ſimile eſt, & ſi aliquis dicat eam texere vel ædificare, melius enim fortaſsis eſt non dicere animam miſereri, aut addiſcere, hoc, ſcilicet, vtrum omne corpus habeat leuitatem & grauitatẽ, non dum determinauerat, quod poſtea determinauit in libro de Cœlo. Et ideo reiteranit ibi quæſtionem de infinito. Hunc autem modũ obijciendi & ſoluendi ſeruat hic Ariſt. vnde & procedit contra eos ſupponendo illorum opiniones. Illi enim & maxime Platonici opinati ſunt quòd triſtari, gaudere, iraſci, ſentire, & intelligere, & huiuſmodi quæ dicta ſunt, ſint motus animæ. Et quòd quodlibet illorũ, etiam intelligere, fiat per organum determinatum, & quatum ad hoc nõ ſit differẽtia inter ſenſitiuam & intellectiuã & quòd omnis anima non ſolum intellectiua ſit incorruptibilis. Ariſt. vero omnia iſta concedit. Ipſe enim ſupponit quòd huiuſmodi operationes fiãt per determinata organa, etiam intelligere. Et quòd omnis anima ſit incorruptibilis. Hoc tantum negat ſcilicet quòd huius operationes, ſcilicet ſentire, gaudere, & huiuſmodi ſint motus animę, ſed motus coniuncti, & quãtum ad hoc diſputat cõtra eos. Et circa hoc duo facit. Primo enim oſtendit, quòd huiuſmodi operationes non ſunt motus animę. Secũdo vero probat hoc quodi medio ibi. ¶ Intellect⁹ autem &c. } Dicit ergo, q̃ iſti dicunt duo, et primo quòd gaudere & triſtari & huiuſmodi ſunt motus. Secundo quòd hęc attribuuntur animę, ſcilicet iraſcatur gaudeat, ſentiat, & huiuſmodi, & ſic videtur quòd anima moueatur. Sed hoc non eſt neceſſe, immo vtrumque iſtorum eſt falſum, ſcilicet quia neque huiuſmodi operatiões ſunt motus, & neque attribuuntur animę, ſ. q̃ iraſcat gaudeat, ſentiat, & hmõi. Sed dato q̃ ſint motus, & loquamur de eis ſm q̃ ſunt motus, nihil min⁹ tñ ia ſum eſt quòd attribuantur animę, & per cõſequẽs, q̃ ſm hmõi operationes moueatur. Quod ſic patet. Cõſtat.n. q̃ ſi hmõi operatiões ſunt motus & attribuant aię, q̃ nõ attribuũtur ſibi, niſi ſm aliquas determinatas partes corporis, ſicut ſentire nõ attribuitur aię niſi aliqua parte corporis, vt in oculo, ſenſus q̃ eſt p viſum & iraſci i corde, & ſic de alijs. Similiter manifeſte apparet q̃ nõ ſunt aię tñ motus, ſed cõiuncti. Sunt tñ ab anima, vtputa in hoc quod eſt iraſci. Anima.n. iudicat aliquid eſſe dignum ira: cor autem animalis ex hoc mouetur, & feruet circa ipſum ſanguis. Sic autem ſe habet ad timores. Nam a i qua particula corporis contrahitur ad terribile & alteratur, & ſimiliter de alijs. Et ſic anima non mouetur, ſed eſt moueri ab ea in eo quòd aliquid, vt cor, quodammodo mouetur. Et quia ipſe determinabit inferius, quòd intelligere eſt quædam operatio animę in qua non communicat cum corpore & non eſt coniuncti. Ideo dicit quòd intelligere forſitan eſt aliquid alterum ab operationibus coniuncti. Et dicit forſitan, quia non loquitur diffiniendo, ſed ſupponendo. Quia vero dixit quòd huiuſmodi motus non ſunt animę, ſed cõiuncti, ſunt tamen ab anima. Ideo cum dicit.

Lib. 1. Lectio 5.

Tex. cõ. 18.

Lectio 9.

Lectio 8.

c ¶ Vult oſtendere, q̃ hmõi motus corporis ſunt ab anima ſm loci mutationem. Sicut patet in ira, quæ fit in anima, motis quibuſdã

Universidad de Deusto
Biblioteca

particularis ipsius corporis, scilicet moto corde. Ex ira enim sanguis exit ad partes exteriores, motus a feruore cordis. Alia vero est secundum alterationem, sicut patet in timore. Nam cor ad terribile contrahitur & infrigidatur, & alteratur homo & pallescit. Quales autem passiones sint, & quomodo moueantur, alterius rationis est dicere. Sic igitur patet q̃ huiusmodi motus non sunt animæ, sed corporis ab anima, vt dictum est. Sicut ergo animal habet operationes corporales, & huiusmodi non sunt animæ, sed corporis, seu coniuncti, ita & huiusmodi operationes, scilicet sentire & gaudere & huiusmodi non debent referri ad animam, sed ad coniũctum. Nam si aliquis dicat animam irasci, & secũdum huiusmodi operationes moueri, simile est ac si dicat ipsam animam texere vel ædificare aut citharizare. Nam & anima est causa horum motuum. Habitus enim ędificatiuus & textiuus, & citharizandi, est in ipsa anima, & huiusmodi ab anima sunt. Sed sicut melius est dicere quòd ædificator ędificat, nõ ars, licet ędificator ędificet per ædificatiuam artem, sic fortassis melius est dicere quòd anima non miseretur, neque addiscit, neque intelligit, sed homo per animam. Dicit ℣ Fortassis intelligere, ℣ quia loquitur supponendo, vt dictũ est. Quia vero p̃ hoc q̃d dicit ℣ quòd non mouetur anima. ℣ sed homo per animã, posset intelligi quòd motus existeret in anima sicut in subiecto, ideo remouet hoc dicens, q̃ cũ dico hominem moueri ab anima, non sic dico q̃ motus in illa, scilicet in anima existat, sed quasi ab illa. Cum enim dico, hoc mouetur per hoc, ĩstud potest dupliciter intelligi, vel quia aliquando ipsa res qua aliquid mouetur, motus sustinet, vt cum dico hominem moueri pede, quia ipse pes mouetur, vel quia ipsa aliquando res non sustinet motum, sed impellit aliquid ad motum, & hoc modo homo dicitur moueri per animam. Et in hoc est duplex motus, quia aliquando anima est vt terminus motus, quando scilicet motus est ad illã, scilicet ad animam, sicut in apprehensione sensibilium. Nam q̃i anima apprehendit exteriora sensibilia, tunc virtus sentitiua quę est in organo, nititur & mouetur ad remittendum & reducendum species & intentiones rerum sensibilium vsque ad illam. ſ. ad animam. Aliquando vero anima est vt principium motus, quando. ſ. motus operationis initiatus est ab illa. ſ. anima vt est reminiscentia, a qua intentiones & phantasmata rerum occultarum & recondita educuntur ad intelligendum res sensibiles. Siue autem motus, aut quietes dicat aliquis phantasmata huiusmodi sint derelicta interius, non refert quantum ad presentem materiam. Patet igitur quòd huiusmodi motus non attribuuntur animæ, sed sunt cõiuncti, ab ipsa anima tamen, & non sicut motu existente in ipsa anima. Notandũ tamẽ q̃ hæc solutio prædictæ dubitationis non est distinctiua & diffinitiua veritatis, sed obuiatiua. Sciendum n. q̃ motus attribuuntur operationibus animę a diuersis diuersimode. Nam tripliciter inuenitur motus in operationibus animę. In quibusdam enim inuenitur motus proprie, in quibusdam vero minime proprie. Proprie enim inuenitur motus in operationibus animę vegetabilis, & in appetitu sensitiuo. In operatione quidem animæ vegetabilis est proprie motus, quando mouetur, vel ineſſe natura per nutrimentum, & hic est motus augmenti, & secundum hoc anima vegetabilis se habet vt agens, corpus vero vt patiens. In appetitu vero sensitiuo proprie inuenitur motus, & secundum alterationem, & secundum motum localem. Nam ad appetitum alicuius rei, homo ſtatim mouetur & alteratur. Vel ad iram sicut in appetitu vindictæ, vel ad gaudium sicut in appetitu delectabilis. Item ex hoc mouetur etiam sanguis, qui est circa cor ad partes exteriores, & etiam homo de loco ad locum ad consequendum id quod appetit. Minus vero proprie inuenitur motus in operatiõibus animæ sensitiuę. In his enim nõ est motus secundum esse naturę, sed solum secundum esse spirituale, sicut patet in visu, cuius operatio non est ad esse naturale, sed spirituale quia est per ſpecies sensibiles secundũ esse ſpirituale receptas in oculo, sed tamen habet aliquid de mutabilitate inquantum scilicet subiectũ virtutis visiuæ est corpus. Et secundum hoc habet rationem motus, licet minus propriam. Non enim dicitur motus in operationibus proprie, nisi ei operatio illa est ad esse naturę. Minimum autem de proprietate motus, & nihil nisi metaphorice inuenitur in intellectu. Nam in operatiõe intellectus non est mutatio secundum esse naturale, sicut est in vegetabili, nec subiectum ſpirituale quod immutetur, sicut est in sensibile, sed est ibi ipsa operatio, quæ quodammodo dicitur motus, inquantum de intelligente in potentia fit intelligens in actu. Differt tamen a motu eius operatio, quia eius operatio, est actus perfectus, motus vero est actus imperfecti. Et ideo patet quomodo operationes animę vegetabilis & sensitiuę non sunt motus animę, sed coniuncti. Operationes autẽ intellectus non dicuntur motus nisi metaphorice, & sunt solum animę intellectiuæ absque aliquo determinato organo. Sciendum etiam quòd sicut in sensu inuenitur vis appetitiua & apprehensiua, ita & in intellectu inuenitur vis appetitiua, & apprehensiua. Et ideo hęc, amor, odium gaudium & huiusmodi, possunt intelligi, & prout sunt in appetitu sensitiuo, & sic habent motum corporalem coniũctum, & prout sunt in intellectu & voluntate tantum absque omni affectione sensitiua, & sic non possunt dici motus, quia non habent motum corporalem coniunctum. Et inueniuntur etiam in substãtijs separatis secundum quòd in sequentibus melius patebit.

Consequenter cum dicit.

d ¶ Vult probare ea quę ostendit, scilicet quòd huiusmodi operationes etiam si sint motus, sicut ipsi dicebant, non attribuuntur animę, sed corpori & coniuncto. Et hoc probat per quandam opinionem illorum, quę erat famosa tempore suo, scilicet quòd omnis anima est incorruptibilis, & hoc secundum eos erat de intellectu & de omni anima. Dicit ergo, quòd videtur prędictis Philosophis quòd intellectus sit quædam substantia quæ est in fieri & nondum completa, & quòd non corrumpitur. Cuius ratio est, quia nos videmus quòd omnes debilitationes quę fiunt circa intellectum, & sensum, non attingunt ad ipsam animam secundum se, sed proueniunt ex debilitate organi. Vnde videtur quòd intellectus & omnis anima sit incorruptibilis & q̃ debilitatio in eius operationibus nõ sit ex eo quod ipsa corrũpatur, sed ex eo quòd debilitantur organa. Si enim corrũperetur anima, maxime corrumperetur a debilitate quæ est in senectute, sicut accidit in organis sensitivis quæ debilitantur ex senectute, tamen anima non debilitatur ex hoc, quia si senex accipiat oculum iuuenis, videbit vt iuuenis. Quare senectus debilitat, non quidem quòd ipsa anima patiat, seu virtus sentitiua, sed id in quo ẽ. Sicut in ęgritudinibus & in debilitatibus non debilitatur, seu alteratur anima, sed corp⁹. Sic ergo ℣ intelligere, ℣ ideſt simplex apprehensio ℣ & considerare, ℣ ideſt operatio intellectus q̃ est in componendo & diuidendo, marcescũt, non quidem quòd intellect⁹ corrũpatur & patiatur, sed corrupto quodam alio interius, ideſt corrupto aliquo quod est organum intellectus. Ipsum autẽ intelligere est passibile. Hoc autẽ dicit Arist. non quòd sit huius opinionis, quòd credat intellectum habere determinatum organũ corporale, sed sicut dictum est, ipse hoc loquitur supponẽdo opiniones istorum Philosophorum qui sicut dictum est, erant huiusmodi opinionis, quòd omnes operationes animæ, & etiam ipse intellectus habe ent organa determinata. Et ió secundũ hoc assignat quare intelligere marcescat, quia huiusmodi operationes quæ sũt intelligere, amare, & odire non sunt passiones ℣ illius ℣ scilicet animæ, supponendo loquitur. ℣ Sed huius habentis ℣ scilicet coniuncti, seu organi corporalis. Organi dico habentis illud, scilicet intelligere & huiusmodi. ℣ Secundum quòd illud habet. ℣ Vnde ℣ corrupto hoc ℣ scilicet determinato organo, huiusmodi operationis quæ est amare, seu intelligere non rememoratur neque amat scilicet anima. Cuius ratio est, quia huiusmodi passiones non errant animæ tantum, ℣ sed communis ℣ scilicet coniuncti, quod est iam destructum & corruptum. Si ergo omnes huiusmodi motus & operationes debilitantur non propter animam, sed propter debilitatem corporis seu organi, vt dictũ est, manifestum est quòd non sunt animæ tantum, sed coniuncti, & p̃ consequens quòd anima non mouetur, sed coniunctum, licet anima. Quia vero Arist. locutus est hic de intellectu, supponendo opiniones aliorum, sicut iam patet, ne credatur quòd ipse opinetur in tellectum sic esse vt supponit, ideo remouet hoc dicens, quòd ℣ Fortassis intellectus est aliquid diuinum & impassibile, ℣ ideſt aliquid alitius & aliqua maior potentia, & per consequens operatio ipsius animæ, quam dicatur hic. Dicit autem ℣ fortassis, ℣ quia nondũ hoc determinauerat, sed postea hoc in Tertio ostedit. Vnde patet quòd supponendo loquitur. Consequenter concludit ex omnibus dictis, quod manifestum est ex omnibus his quę dicta sunt, quòd non est possibile animam moueri, quòd si non mouetur aliquo modo, manifestum est quòd non moueatur a seipsa huiusmodi motibus, sicut isti ponebant.

Tex. cõ. 66.

Tex. cõ. 67.

Tex. cõ. 68.

De his vide. 2. lib. tex. 20 & tex. 92. huius lib. 1.

Lectio. 10.

LECTIO XI.

Ostquã Philosophus improbauit opinionem illorum q̃ dixerũt simpliciter animam moueri. Hic cõsequẽter arguit cõtra opinionẽ Xenocratis, qui supra motũ addit aliq̃d aliud. ſ. q̃ anima esset numerus mouens seipsum. Et hęc opinio est multũ, irrationabilior opinionibus aliorũ Philosophorũ quæ dictæ sunt. Na his qui dicunt animã esse numerũ mouentẽ seipsum, multa impossibilia insunt. Et primo quidem ea quæ accidunt ℣ eo quòd est moueri, ℣ ideſt ex motu, quæ etiam accidunt iis

nibus dicentibus animam moueri. Accidunt etiam sic dicentibus, & inconuenientia propria, ex hoc, scilicet quòd dicunt animam esse numerum. Et ℣ propter hoc Philosophus improbat diffinitionem hanc Xenocratis de anima, & non tantum est disputans ad nomen, sed ad ipsam intentionem diffinientis. Circa hoc autem duo facit. Primo ostendit hanc diffinitionem, esse inconuenientem, quantum ad ipsam animã, vel substantiam animę. Secundo vero quantũ ad eius accidentia, ibi. ℣ Complectẽtibus igitur in vnum &c. ℣ Circa primum duo facit. Primo enim destruit diffinitionem prędictam de anima per rationes. Secundo vero, ostendit quòd ad hãc diffinitionem sequentur omnia inconuenientia quæ sequũtur ad opiniones aliorum Philosophorum, ibi. ℣ Accidit autem sicut diximus &c. ℣ Quòd autem prędicta diffinitio sit incongrua probat sex rationibus.

Quarum prima talis est. Tu dicis animam, esse numerum mouentem seipsum, numer⁹ autem constat ex vnitatibus. ergo dicis animam esse vnitates. Si tu dicis animam esse numerum mouentem seipsum, ergo & animam vnitates mouentes seipsas, sed omne mouens seipsum habet duas partes, vt probat in. 8. Physi. quarũ vna est mouens, & alia mota. ergo oportebit dicere quòd vnitas seu punctum diuidatur in duas partes, quarum una sit mouens, & altera mota. Hoc autem est impossibile. ergo impossibile est quòd anima sit numerus mouens seipsum. Quod autem sit impossibile vnitatem habere vnam partem mouentem, & aliam motam probat, quia nullo modo illud quod est omnino impartibile, & indifferens, potest intelligi quòd moueatur per se, ita quòd habeat partem mouentem vnam, & aliam motam. Nam in nullo possunt hæc duo, scilicet vis motiua vel mota, & mobilis, vel mota esse, nisi differant. cum ergo vnitas sit impartibilis & indifferens, non potest huiusmodi partes habere, & sic nec moueri, ergo anima non est numerus mouens seipsum. Secundam rationem ponit cum dicit.

Lectio. 10. Tex. cõ. 40. & 42.

b ¶ Quę talis est. Tu dicis animam esse numerum. ergo & vnitates vt dictum est. Inter vnitatem autem & punctum nulla differentia est, nisi quòd punctus habet positionem, est enim punctum vnitas positionem habens. Sed si anima est numerus, oportet quòd alicubi sit huiusmodi numerus animę, & positionem habens. ergo anima erit vnitas positionem habens. Huiusmodi autem sunt puncta. ergo erit puncta, sed secundum quòd dicunt Platonici, motus puncti facit lineam, linea autem mota facit superficiem, superficies vero corpus, sed est anima numerus mouens seipsum. ergo eodem modo & vnitas, & per consequens est punctum mouens seipsum, punctum autem motum non facit nisi lineam. ergo motus animæ non facit nisi lineam. Et sic anima motu suo non causat vitam, sed lineam, quod est falsum. Non est igitur anima numerus mouens seipsum. Tertiam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quæ talis est. Si anima est numerus, vt tu dicis, oportet q̃ consequatur passiones & naturam numeri, sed constat q̃ si aliquis auferat a numero vnitatem aliquam, seu addat mutat specie. Na si huic numero. ſ. tria, addas vnitatem, mutat ſpeciem. Alia enim species est huius numeri quatuor, & alia eius quod est tria. Si vero ab eodem auferas vnitatem efficitur duo & mutat similiter ſpeciem. Constat autem quòd animalia sumunt ſpeciem ab anima, cum vnũquodq̃ consequatur per formam ſpeciem suam, ergo si anima est numerus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex subtractione vel additione alicuius ab anima, relinquitur alia p anima specie. & hoc est ita sum. Videmus enim in decisionibus plantarum & animalium annuis eorum quod diuisa, & decisa viuunt, & eandem speciem habent. Non ergo anima est numerus mouens seipsum. Quartam rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 69. d ¶ Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quòd anima sit vnitates positionem habentes, & per consequens quòd sit puncta, secundum hoc autem, si recte consideremus, videbitur vtique q̄ nihil differet, dicere quòd aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quòd sit vnitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens vnitates & puncta mouentia seipsa. ponam⁹ autem quòd corpora indiuisibilia q̄ posuit Democritus sint puncta, quia non differt sicut dictum est, & sint quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantū, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, q̄a anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso punctō, vnū quod est mouens & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quolibet continuo mouēte seipsum hoc accidit scilicet quòd sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quòd sit aliquid motiuum vnitatum. In anima autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est diffinitio animæ quòd sit numerus mouēs se ipsum, sed potius q̄ sit numer⁹ mouēs numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit.

Tex. cō. 70. e ¶ Quę talis est Secundū opinionē Xenocratis cōtingit hāc. s. animā esse vnitatē, sed ex hoc cōtingit ipsam esse pūcta, q̄a si anima est vnitas, oportet. q̄ differat ab aliis vnitatibus, non poterit aūt differre ab eis nisi per positionē, quæ. n. est differentia ⸗ puncti solitarij ⸗ ideſt vnitatis intellectæ, nisi positio? nulla vnitas autē nisi positionē habens, est punctū. ergo anima non est vnitas, sed puncta. Sed anima est in corpore, & quodlibet corpus habet puncta sua per se. quæ

Tex. cō. 71. f Amplius autē quomodo possibile est seperari puncta & absolui a corporibus, siquidem nō diuidantur lineæ in puncta.

Tex. cō. 72. g Accidit autem, sicut dixim⁹, partem quidem, idē dicere, corpus quoddam subtiliū partium ipsam ponentibus, partim autē sicut Democritus dicit ab anima moueri, proprium inconueniens. Si enim est aia in omni eo qđ sentit corpore, necesse ē duo in eodem esse corpora, si corp⁹ aliquod anima. Numerum autē dicentibus, in vno puncto puncta multa, aut omnę corpus animam habere, nisi quidam nume rus differens fiat, & alius ab his

d Videbitur aūt vtiq; nihil differre, dicere vnitates, aut corpora parua. Et namq; ex Democriti sphæris si fiant puncta, solū autem maneat quantitas, erit aliqd in ipso, hoc quidē mouēs, illud autem quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim propter hoc, q̄ est magnitudine differre aut paruitate, accidit qđ dictū est, sed quia quātū. Vnde necesse est aliqd esse motiuum vnitatum. Si autem in animali quod mouens, anima est & in numero, quare non mouens, & quod mouetur, est anima, sed mouens solum.

c Cōtingit aūt quodāmodo vnitatem hæc esse. Oportet n. ipsi⸗ inesse quandam differentiam ad alias. Puncti autem solitarij, quæ vtiq; differētia erit, nisi positio? siquidem igitur sunt alterę in corpore vnitates & pūcta, in eodem erunt vnitates. obtinebit enim locum puncti, tamen quid prohibet in eodem esse, si duæ sunt, & infinitas? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa. Si autem ea quę sunt in corpore puncta sunt numerus animæ, aut si eorum quæ in corpore sunt punctorum numerus, est anima, quare non omnia habēt animam corpora? Puncta enim in oibus videtur esse, & infinita.

Nihil autem referre videatur, siue unitates, siue parua corpuscula dicantur, etenim ex Democriti sphærulis si fiant puncta, modo sola maneat quantitas, erum ipsa⁹ quidpiam quod mouetur, quemadmodum in magnitudine, neq; enim quòd magnitudine differans aut paruitate, quod dictum est euenit, sed quia quantum sunt, itaque necessarium est adesse aliquid quod sit mouendi unitates, quòd si in animali id quod mouet anima est, etiam in numero. Quare non quod mouet, & quod mouetur, anima est, sed id duntaxat quod mouet.

Iam vero qui fieri potest, vt ea sit unitas? oportet enim aliquam eius esse differentiam ab aliis, at puncti monadici quæ nam fuerit differentia, nisi positio? Si igitur unitates siue puncta quæ sunt in corpore diuersa sunt, in eodem erunt unitates, occupabit enim locum puncti. Atqui si duo in eodem sunt, quid obstabit cur non etiam infinita sint? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa indem. Quòd si puncta ea quæ sunt in corpore, sunt numerus is qui anima est, uel si numerus constans ex punctis iis quæ in corpore sunt, anima est, cur non omnia habent animam corpora? in omnibus enim puncta esse videntur, eaque infinita.

Præterea qui fieri potest, vt puncta seperentur ac soluantur a corporibus, siquidem non diuidantur lineæ in puncta?

Accidit autem quemadmodum diximus, vt partim idem dicant quòd ij qui corpus quoddam subtilium partiū ipsam statuunt, partim ut Democritus ab anima dicit moueri, peculiare absurdum. Nam si anima est in quaque parte eius quod sentit, necesse est in eodem duo esse corpora, si anima corpus aliquod est. Iis autem qui numerum dicunt, in uno puncto, multa esse puncta aut omne corpus animam habere, si non aliquis differens numerus accedit, atque diuersus a punctis iis quæ in corpore sunt. Accidit etiam,

ro ergo, verum puncta quæ sunt anima, sint eadem cum punctis corporis aut alia. Si quidem sunt aliter, ergo in qualibet parte corporis sit anima, in qua tot parte corporis erunt puncta animæ, & hic erūt duo puncta aliæ in eodem loco simul. Et si duo, pp quid non plura, aut etia infinita aliæ? Nam illa quorum locus est indiuisibilis, & ipsa indiuisibilia sunt, vnde nō indiget ampliori loco. Vnde si ponātur duo esse in loco indiuisibili per consequens ponūt in eodē loco esse infinita. Si vero dicas quòd sunt eadem puncta, quę sunt in corpore cū hoc, puncti⸗ quæ sunt anima, sequitur quòd cū omne corpus habeat puncta, quòd omne corp⁹ habeat animam, sed hoc est falsum, non ergo anima est numerus mouens seipsum. Sextam rationem ponit cum dicit.

f ¶ Et sumitur ex prę cedenti, quæ talis est. Sicut dictum est, sequitur ex positiōe Xenocratis, quòd anima sit puncta, sed nos videmus quòd puncta nō seperantur, nec absoluuntur a corporibus. Nam lineę non diuiduntur a superficiebꝰ, nec puncta a lineis. Anima vero separatur & absoluitur a corpore. ergo non est pūcta, neq; numerus, patet ergo quòd diffinitio Xenocratis de anima est incongrua quia tum ad ea quæ in diffinitione ponuntur.

Cōsequenter cū dicit.

g ¶ Dicit diffinitionem prędictam esse incongruam, quantū ad inconuenientiam. Nam ex huiusmodi diffinitione de anima, sequuntur omnia inconuenientia quæ sequuntur ex opinionibus omnium Philosophorum de anima. Quidam enim erraue runt circa animam & dixerūt ipsam esse corpus subtilissimarum partium. Ex quo sequebatur quòd cum anima sit vbicumque est sensus in corpore, & sensus sit vbique p corpus, quòd si anima est corpus, quòd duo corpora sint simul. Et hoc idem sequitur si anima est puncta, sicut dictum est, scilicet quòd duo sint simul, & etiam infinita, & hoc si puncta animę sint alia a punctis corporis. Sed si non ⸗ fiat differens numerus ⸗ punctorum animę, ideſt si non differant puncta animę a punctis quę sunt in corpore, sequitur quòd in quolibet corpore sit anima. In quolibet enim corpore est inuenire puncta. Quidam vero, sicut Democritus erraut, dicens animam moueri & corpus, ex motu animę, & cum ipse diceret componi animam ex indiuisibilibus sphęris, & ex

motu ipsarum moueri co⸗pus, sequebatur

Tex. cō. 73. quòd corpus moueretur ex corporibus indiuisibilibus. Et hoc idem inconueniens sequitur ex diffinitione aliorum, scilicet animal moueri ex numero, & per consequens a punctis, & non est differētia dicere sphęras parua & vnitates magnas, aut quascunque vnitates moueri. Nam (verob q⁹) deſt in sphæricis corporibus & vnitatibus, necesse est quòd animal mouetur, eo quod ipsa sphærica & pūcta seu vnitates mouentur.

Cōsequenter cū dicit.

h ¶ Ostendit insufficietiam prædictę diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quòd quandocunque diffinitio sufficiēter assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

Tex. cō. 75. Sed si cōplicemus in vnū ista duo quæ posita sunt in diffinitione animæ, scilicet numerum & motum, non solum accidunt nobis inconuenientia quæ dicta sunt circa subtiliatiam ipsius animę, sed etiā multa alia, quia hæc duo non solum⁹ impossibile esse diffinitionem, ideſt substātiam animę, verum etiam est impossibile quòd ipsa scilicet numerus, & motus sint accidentia animæ, seu ducant in cognitionē accidentium. Non igitur est congrua diffinitio, cum non ducat in cognitionem accidentium. Et quòd nō ducat in cognitionem accidentium animæ, manifestum est⁹ siquis ex huiusmodi diffinitione conabitur passiones & operationes animæ assignare, puta ratiocinationes, delectationem, tristitiam, & huiusmodi. Ex ipsis enim scilicet ex numero & motu, non solum non erit facile deuenire in cognitionē accidentium & operationū animæ, sed nec diuinare poterim⁹ ex eis aliquid de ipsis passionibus & operatiōib⁹ aię.

Tex. cō. 74. *a.l. ipsis.

quę in corpore sunt punctis. Accidit aūt animal moueri a numero, sicut & Democritum dixit, ipsum mouere, Quid. n. est differt dicere sphæras paruas aut vnitates magnas, aut omnino vnitates ferri? Vtrobique. n. necesse est mouere animal, in eo quod mouentur ipse.

h Cōplectentibus igitur in vnū, numerum & motū, & hæc accidunt & multa alia huiusmodi. Non. n. solum diffinitionem animę impossibile est hmōi esse, sed & accidens. Manifestum est aūt siquis conatus fuerit ex ratione hac, passiones & opera aiæ reddere, vt cogitationes, sensus, lætitias, tristitias, & quæcūq; alia hmōi. Sicut eni diximus prius, neq; diuinare est facile ex ipsis.

LECTIO XII.

RIbus aūt modis traditis secundū quos diffiniunt animā, alii quidem maxime motiuā enuntiauerunt, in mouendo seipsam. Alii aūt corpus subtilissimum, aut in corporalissimū aliorum. Hæc autem quas dubitationes & cōtrarietates habēt, prætermittimus fere. Relinquitur aūt considerare quomodo dicitur ex elementis ipsam esse. Dicunt. n. quatenus sentiat ea quæ sunt, & vnumqđque cognoscat. Necessariū autē est accidere multa & impossibilia rationi. Ponunt. n. cognoscere simile simili, tāquam si animā res ipsas esse ponant. Non sunt aūt hæc sola, multa vero & alia. Magis autē fortassis infinita numero quæ sunt ex his. Ex quib⁹ igitur ē vnumquodq; horū, esto cognoscere animā & sentire, sed compositū quo cognoscet, aut sentiet? vt quid Deus aut homo aut caro, aut os? similiter aūt qđlibet aliud compositorum? Non. n. quolibet modo se habentia elementa horū vnūquodq;, sed ratione quadā & compositione sicut Empe. dicit os. Terra autē adamabilis, in amplius recepta culis, duas ex octo partibus sortita ē aquę luminis, quatuor aūt vulcani, ossa aūt alba facta sunt: nulla igitur vtilitas est, elementa in anima esse, nisi & rationes inerunt & cōpositio. Cognoscet. n. vnumquodq; simile. Os autē aut hominē nihil, nisi & hęc inerunt. Hoc autem q⁹ impossibile sit, nihil oportet dicere. Quis

ut animal moueatur a numero, ut etiā Democritum diximus illud mouere. Quid enim interest, siue paruæ sphæræ dicantur, siue unitates magnæ, aut denique unitates quæ ferantur? Nam utroque modo, necesse est moueant animal, eo quòd ipsæ moueantur.

Ac iis quidem qui simul connexuerunt numerum & motum, & hæc, & pleraque id genus alia contunguntꝫ ne que enim solum fieri potest ut aliqua animæ definitio eiusmodi sit, uerum ne quidem accidens. Quod perspicuū fuerit, siquis ex ratione hac affectus et munera animæ aggrediatur describere, ut cogitationes, sensus, uoluptates, dolores, cæteraque generis eiusdem, ut enim superius diximus, ne diuinare quidem ex ipsis facile est.

LECTIO XII.

VM autem tres modi tradantur quibus definiunt Animam, partim illorum maxime motuum asseruerunt, eo quòd se ipsa moueat, partim corpus tenuissimarum partium, aut quod maxime inter cætera incorporeum est, quæ quas dubitationes repugnantiasque habeāt fere perfecui sumus. Restat considerandum, quomodo dicitur ex elementis eam constare, dicunt enim ut sentiat ea quæ sunt, & unumquodque cognoscat. Cui quidem sententiæ multa eaque impossibilia accidant necesse est. Ponunt enim cognoscere simile simili, quasi animam res ipsas ponentes. Atqui certe non hæc sola sunt, sed pleraque etiam alia, immo innumera fortasse, quæ ex eis constant. Ea igitur ex quibus est horum unumquodque, esto, cognoscat anima & sentiat, at compositum quo cognoscet, aut sentiet? ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os? similiter etiam quid uis aliud compositorum? neque enim eorum unūquodque est elementa quo uis modo se habentia, sed ratione quadam, & compositione, quemadmodum Empedocles dicit os?

„ *Aſt partes liquidi ſplendoris Dædala tellus.*

„ *Ex octo geminas, patulis fornacibus hausit.*

„ *Bis geminasque ignis, sunt ossa hinc alba creata.*

Nihil igitur prodest elementa esse in anima, nisi & rationes insint & compositio, nam unumquodque cognoscet sui simile, os autem uel hominem nihil, nisi & hæc insint, quod fieri non posse, nihil attinet dicere. Quis enim

LECTIO XII.

POstquàm Philosophus esse dixit supra quomodo antiqui naturales in cognitionē animæ venerunt per tria, scilicet per motū & cognitionem, & p esse incorporalissimū, & disputauit contra illos qui venerunt in cognitionem animæ per motum, & contra illos qui dixerunt animam esse quid incorporalissimum, & maxime simplex, hic cō sequenter disputat contra illos qui dicebant animā omnia cognoscere, quia composita erat ex omnibus, quorum positio fuit q⁹ anima cognosceret res omnes, quia cognitio fit per assimilationem quasi hoc a longe diuinantes, dicebāt animam, ad hoc q⁹ omnia cognosceret, esse compositam ex omnibus, & q⁹ similitudo rerum omnium esset in anima secundum proprium modum essendi, scilicet corporalē. Vnde cum res constet ex elementis, dicebat q⁹ anima erat composita ex omnibus elemētis, vt sentiat & cognoscat omnia quæ sunt. Et quia principalis in hac positione fuit Emped. cum poneret animam compositam ex pluribus elemētis q⁹ aliquis aliorum, iō Philosophus principaliter hic reprobat opinionē suam & disputat contra eam. Et circa hoc duo facit. Primo enim improbat opinionem Empedo. secundo vero quādam aliam, ibi. ⸗ Et in toto autem quidem ipsam, &c. ⸗ Improbat autem opinione Empe. decem rationibus, quarum prima talis ē. Emped. dicit q⁹ quia cognitio fit per similitudinem, cum anima cognoscat oia, oportet animam compositam esse ex omnibus. Sed patet q⁹ huic rationi est necessarium accidere multa inconuenientia, & impossibilia. Constat enim q⁹ in qualibet re non sit hęc sola, scilicet elemēta, sed multa alia ab elementis, sicut ē proportio commixtionis & ratio vniuscuiusq; & forte

Universidad de Deusto
Biblioteca

& forte sunt infinita numero, quæ accidunt rebus cõpositis ex his scilicet elementis, sicut patet in osse. Nam non solum oportet cognoscere illa ex quibus componitur os, sed etiam proportionem quæ est inter illa ex quibus componitur & rationem ossis, quia omnia quæ sunt composita non consistunt, quocunque modo se habeant elementa, sed quadam ratione & cõpositione, scilicet sint proportionata adinuicem. Nam os cum habeat octo partes, secundum quod dicit Tex. cõ. 78. Emped. vnumquodq; compositum os habere. 8. partes quæ non æqualiter attribuuntur omnibus elementis, sed terra habet ibi duas partes. Aer habet ibi vnam, aqua similiter vnã, sed ignis quatuor, & iõ ex maiori participatione ignis dicit ossa esse facta alba, & ex terra sicca. Si ergo in rebus cõpositis non solum sũt ipsa elementa, sed proportio & ratio vnius cuiusq;. Inde sic. Aut ergo istæ proportiones sunt in anima cũ elementis, aut non: si sunt in anima ergo in anima sunt ossa, & carnes & huiusmodi, & p consequens homo & lapis, & corpora & cõtraria. Vnde nulla Tex. cõ. 79. dubitat q̃ hæc non sint in anima. Si vero dicas q̃ non sunt ibi huiusmodi proportiões, & rationes, sed solum elementa tunc anima nõ cognoscet proportiones rerum, nec ipsa composita, quomodo enim potest cognoscere, Deum scilicet totum cœlum, aut hominem, aut lapidẽ seu osse nullo modo cognoscet, sed elementa tantum. Secundam rationem ponit cum dicit.

b ¶ Quæ talis est. Tu dicis q̃ anima est Tex. cõ. 80. composita ex principijs: sed diuersorũ generũ diuersa sunt principia, cum ergo id q̃d est, dicatur multipliciter, idest secundum diuersa genera, sicut Tex. cõ. 81. substantiæ, qualitatis, quantitatis, & aliorũ prædicamentorum. ergo erunt diuersa principia. Quæro ergo, vtrum anima sit cõposita tantum ex principijs substantiæ, aut ex principijs omnium generum: si tantum ex principijs substantiæ, tunc anima non cognoscet nisi substantias, & ipsi ponunt eam cognoscere omnia. Si vero componitur ex principijs omnium generum, tunc cum quicquid est ex principijs substantiæ sit substantia, & ex principijs quantitatis sit quantitas, & sic de singulis, anima erit substantia, quantitas, qualitas, relatio, & huiusmodi. Posset autẽ responderi contra hanc rationem Aristo. q̃ principia substantiæ sunt etiam quantitatis & qualitatis & aliorum, cum omnia sundentur supra substantiam, & ideo non oportet q̃ sint in anima aliqua alia principia q̃ principia substantiæ, & nihilominus cognoscet omnia. Ad hoc dicendum q̃ oportet q̃ sit per principia proxima. Principia autem substantiæ, licet sint principia aliorũ, sunt tamen remota & non proxima, & ideo per ea non posset haberi cognitio nisi de substantia. Tertiam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quæ talis est. Ratio quare anima sit cõposita ex omnibus elementis est, quia anima cognoscit omnia, & cognitio est per similitudinẽ contra. Constat enim q̃ sentire & cognoscere est pati aliquid: sed inconueniẽs est dicere q̃ simile patiatur a simili, sed a cõtrario, ergo & inconueniens est dicere q̃ sentire seu cognoscere sit simile simili. Quartam rationẽ ponit cum dicit.

d ¶ Quæ talis est. Ex hoc quod dictum est superius, testatur q̃ dictum Empe. scilicet q̃ simile simili cognoscitur, habet multas dubitationes & difficultates. Sed adhuc etiã magis apparet difficile & improprie dictũ. Nam si anima cognosceret simile simili, sicut Empe. dicit, tunc sequitur q̃ elementũ aeris cognoscat aera, & sic de aliis: sed nos videmus q̃ multæ partes terræ sunt in animali, quæ nihil sentiunt sicut pili, & ossa, & nerui, & tamen cõueniret q̃ sentirent secundum positionẽ eorum, ergo non cognoscitur simile simili, vel etiam non est composita ex omnibus elementis. Quintam rationẽ ponit cũ dicit.

e ¶ Quæ talis est. Ad huc ex positione Empe. q̃ simile cognoscitur simili, sequit aliud inconueniens, scilicet q̃ principium habet plus de ignorantia q̃ de intelligentia. Sed cognitio est per similitudinem, & principium quodlibet sit simplex, & non habet aliquam similitudinem in se nisi suam, non cognosceret nisi se ipsũ & ignorabit multa, omnia scilicet, quæ sunt alia ab eo. Sextam rationẽ ponit cum dicit.

f ¶ Quæ talis est. Adhuc etiam ex dicta positione, scilicet q̃ simile cognoscatur simili, accidet aliud inconueniens. Empe. hoc videlicet, q̃ Deus sit insipientissimus omniũ animalium. Quod ex hoc sequitur. Sciendum enim q̃ sicut dictum est. Empe. posuit ista omnia inferiora cõposita esse ex quatuor elementis, & ex lite & amicitia, &

enim dubitabit, an insit in anima lapis aut homo, similiter autem & bonum, & non bonũ, eodem modo & de aliis?

ambigat, an insit in anima lapis aut homo? itemque bonum & non bonũ? sic etiam in aliis?

b Amplius aũt cum multipliciter dicatur id quod ẽ, significat enim aliud quidẽ hoc aliquid, aliud aũt quantitatem aut qualitatẽ. aut & quoddam aliud diuisorum prædicamentorũ, vtrũ ex omnibus erit anima an non? Sed non videntur cõmunia omnium esse elemẽta. Num igitur quæcumq; substantiarũ sunt, ex his solum? Quomodo igitur cognoscet & aliorũ vnumquodq;? An dicent vniuscuiusq; generis esse elemẽta & principia ꝓpria, ex quibus animã constare? erit ergo qualitas & quãtitas & substantia. Sed ipossibile est ex quãtitatis elemẽtis esse substantiã, & non quãtitatem. Dicentibus itaque ex omnibus, hęc & huiusmodi alia accidunt.

Præterea uero cum ens multifariã dicatur (significat enim partim hoc aliquid, partim quantum, aut quale, aut aliud quidpiam explicatorum prædicamentorum) utrum ex omnibus erit anima, an non? atqui non uidentur communia omnium esse elementa: num igitur ex his constat solis, quæ substantiarum sunt? quo nam ergo pacto cæterorum unumquodque cognoscit? An dicent cuiusque generis esse elementa, & principia propria, atque ex eis animam constare? erit ergo & quãtum, & quale, & substantia, atqui fieri non potest, ut ex quantitatis elementis substantia sit, & non quantitas. His igitur qui dicunt ex omnibus, hæc, & huiusmodi alia accidunt.

c Inconueniens autẽ est dicere quidem impassibile esse simile a simili, sentire autẽ esse simile simili, & cognoscere simile simili. Sentire aũt pati aliquid & moueri ponunt, similiter autem cognoscere & intelligere.

Absurdum est etiam dicere simile quidem non pati a simili, simile uero sentire simile, & cognoscere simile simili, & tamen illud sentire, pati quoddam & moueri statuunt, itemque intelligere & cognoscere.

d Multas autẽ dubitationes, & difficultates habenti ipso dicere, sicut Empe. q̃ corporeis elementis singula cognoscuntur & ad simile, testatur quod nunc dictum est. Quæcumque. n. insunt in animalibus corporibus simpliciter terræ, vt ossa, nerui, pili, nihil sentire videntur, quare neq; similia & tamen conueniret.

Cur autem multæ dubitationes ac difficultates oriantur, si quis vt Empedocles dicat corporeis elementis singula cognosci, & ad simile. fidem facit quod nunc dictum est, quæcunque. n. insunt in animalium corporibus, quæ simpliciter terræ sunt, ut ossa, ut nerui ut pili, nihil uidentur sentire, quamobrem nec similia, & tamen oporteret.

e Amplius autẽ vnumquodque principiorũ ignorantia plus q̃ intelligentia existet. Cognoscet quidem enim vnumquodlibet, multa autem ignorabit, omnia enim alia.

Præterea unicuique principiorum plus ignorationis, quam cognitionis in erit. Vnumquodque enim unum cognoscet. pleraque uero ignorabit: si quidẽ cætera omnia.

f Accidet autem & Empedocli insipientissimum esse Deum. Solus enim elementorũ vnum non cognoscet, discordiam. Mortalia autẽ, omnia. Ex omnibus enim vnumquodque est.

Accidit etiam Empedocli Deum esse insipientissimum, solus enim hoc unum elementorum non cognoscet, nẽpe discordiam, mortalia uero res: omnibus enim constat unumquodque.

eitia, & q̃ generatio & corruptio prouenit in rebus ex istis duobus, scilicet lite & amicitia. Cœlum vero dixit esse Deum, & dixit q̃ erat compositum ex quatuor elementis, & amicitia, sed non ex lite, & ideo est incorruptibile. Si ergo simile cognoscitur simili, cum Deus non sit compositus ex lite, non cognoscet litem, & sic erit simpliciter insipientior cæteris animalibus, quæ cognoscũt litem cum sint composita ex ea. Septimam rationem ponit cum dicit.

g ¶ Quæ talis est. Si anima est composita ex omnibus elementis, sequitur q̃ omnia Tex. cõ. 82. quæ sunt, habent animam, omne enim q̃d est, aut est ex omnibꝰ elementis, aut ex aliquibus, sed omne q̃d est compositum ex elementis aut ex elementatis, est corpus, ergo omnia corpora habẽt animam, & omnia q̃ sunt, quod falsum est. Octauam rationẽ ponit cum dicit.

h ¶ Quæ talis est. Elementa sunt plura, & contraria, vbicumque autem aliqua contraria conueniunt, & componuntur, oportet q̃ sit aliquid aliud quod contineat, & faciat ipsa vnum. Si ergo anima est composita ex omnibus elemẽtis, oportet q̃ sit aliquid aliud continens illa. Sed hoc est valde dubium quid sit, quia sic eẽt nobilius & priꝰ anima, quod est impossibile, & ad minus de intellectu, quia valde rationabile est q̃ intellectus sit nobilissimus omnium & diuinus secundum naturam. Item sequeretur q̃ illud esset prius q̃ elementa, quod est falsum, quia Emped. & alij dicunt elementa esse prima, & ter omnia entia. Nõ est ergo anima compositа ex elementis. Nonam rationẽ ponit cũ dicit.

i ¶ Et ostendit defectum & insufficientiã positionis Emped. & aliorum omnium qui considerant animã ex motu seu sensu, quæ talis est. Apparet etiã q̃ omnes, & quicunq; dixerunt animam eẽ aliquid motiuum secundum locum, insufficienter dixerint. Nã multa animata sunt q̃ non mouentur secundum locum, sed manent, sicut plantæ & alia huiusmodi. Similiter autem & illi qui dixerunt animam esse quid intellectiuum & sensitiuum, insufficienter dixerunt. Nam multa sunt animata, quæ neque sentiunt, neque intelligunt. Si vero aliquis hoc segregauerit, scilicet intellectiuum, sensitiuum, & motiuum, & dicat intellectiuum vnam partem animæ, & similiter sensitiuum, non tamen propter hoc dicet de omni anima, cum non omnes animæ sint intellectiuæ. Neque de tota, cum intellectiuum & sensitiuum sint partes animæ. Neque de vna, quia sic non diceret omnes proprietates animæ cuiuscumque, cum in anima sint aliæ proprietates, q̃ sint intelligere & sentire. Et quia quidam Philosophus qui vocatus est Orpheus defectiue etiam de anima locutus est, quasi in similem defectum incidit. Ideo hic adiungit eius defectũ. Sciẽdum est autem, q̃ Orpheus iste fuit vnꝰ ẽ primis Philosophis qui erant quasi poetæ theologi, loquẽtes metrice de Philosophia, & de Deo, & fuerunt tantum tres, Samius, Orpheus, & quidam alius. Et iste Orpheꝰ primo induxit hominẽs ad habitandum simul, & fuit pulcherrimus concionator, ita q̃ homines bestiales, & solitarios reduceret ad ciuilitatem. Et propter hoc dicitur de eo q̃ fuit optimus Citharœdus in tãtum q̃ fecit vel faceret lapides saltare, idest ita fuit pulcher concionator, q̃ homines lapideos emolliuit. Post hos vero tres, fuerunt. 7. sapientes, quorum vnꝰ fuit Thales. Hic ergo Orpheus volebat q̃ totus aer animatus esset & anima quædam, & q̃ anima corporum viuentium nihil aliud esset, nisi illud qđ attrahit animal de aere animato per respirationem, & hoc dicebat metrice. Et ideo dicit Philosophus q̃ ratio Orphei quę est in metricis carminibꝰ de anima, sustinuit eũdem defectum quę sustinuerunt rationes p̃cedentium, quia sicut dictum est, ipse voluit q̃ illud esset anima, q̃ attrahitur per respirationem animalium.

Denique, cur non omnia quæ sunt habent animam, cum quodque aut elementum sit, aut ex elemento uno, aut pluribus, aut omnibus? Necesse est enim vnumquidpiam cognoscere, aut nonnulla, aut omnia.

Quæret præterea quispiam, quid nam sit quod ea vnum efficiat? materiæ enim similia sunt elementa: Potissimum enim est id quod continet, quic quid id tandẽ sit, ut anima aliquid esse potius aut dominans, impossibile est: longe etiam impossibilius intellectu. Maxime enim rationi consentaneum est eum longissime antecedere, & natura esse priorem, & tamen elementa dicunt prima entium esse.

Omnes autem, tum ij qui eo quòd cognoscat & sentiat ea quæ sunt, ex elementis eam constare dicunt: tum qui maxime motiuum eã esse censent, non de omni loquuntur anima. Neq; enim in omnibus ijs quæ sentiunt, motus est. Apparet enim esse nonnulla animalia, quæ in eodem loco semper manent. Atqui hoc solo motu anima mouere animal videtur: Similiter etiã quicumque intellectũ & sensitiuum ex elementis faciunt: nam & plantæ videntur viuere, cum tamen nec lationis, nec sensus participes sint: necnon animalium complura rationẽ non habere. Quòd siquis hæc quoque concesserit, posueritq; intellectum partẽ aliquam animæ, itemque sensitiuum, nec sic quidem dicent uniuersi de omni anima: immo ne de uno quidem tota. Hoc etiam ipsum accidit ei sententiæ, quæ circumfertur in Orphicis carminibus. Dicit enim animam ex uniuerso ingredi, cum spiritu trahimus delatam a uentis, quæ res nec plantis, nec animalium quibusdam cõtingere potest, siquidem non omnia spirant: Quod tamen fugit eos, qui ita existimant.

Cæterum, si ex elementis animam facere oportet, non est opus ex omnibus, sufficit enim altera pars contrarietatis, ad se ipsam dijudicandam, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſcilicet illa quæ ſe habet per modum habitus & perfecti, ad cognoſcendum ſeipſam & alteram partem, quæ eſt per modum priuationis & imperfecti. Nam per rectum dijudicamus & cognoſcimus ipſum rectum, & etiam obliquum. (Canon enim) id eſt regula eſt illud per quod habetur iudicium de vtroque. Per obliquum vero, nec ipſum cognoſcimus, nec rectum. Nõ ergo fuit neceſſe animam facere, ideſt eam componere ex omnibus elementis, ſed ex duobus tantum, ſcilicet ex igne & terra, & per hoc cognoſceret, & ſeipſam & contraria, ſicut per ignem cognoſceret calida & frigida, & per terram, ſica & humida.

Tex. cõ. 86.

LECTIO XIII.

POſtquàm Philoſophus poſuit opiniones ponentiũ animam eſſe ex elementis & rationes ipſorũ, & improbauit eas, hic ex incidẽti ponit opinionem quorumdam dicentium animam eſſe in elementis. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit opinionem. Secundo vero rationem opinionis. ibi. ¶ Opinari autem. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem. Secundo improbat eam, ibi. ¶ Hoc autem &c. ¶ Dicit ergo, q̃ ſunt quidã qui dicunt animã miſceri in toto vniuerſo ponentes eam tam in elementis q̃ in elemẽtatis. Vnde quidam Philoſophus nomine Thales fortaſſis mot⁹ ab hac opinione, opinatus eſt omnia plena eſſe Dijs. Volebat enim q̃ totum vniuerſum eſſet animatum, & ei⁹ anima eſſet Deus. Vnde ſicut anima eſt in qualibet parte animalis, & tota, ita volebat quòd q̃libet parte vniuerſi eſſet Deus, & ſic omnia eſſent plena dijs, & forte ex hoc p̃venit idolatria. Conſequenter cum dicit.

b ¶ Improbat hanc opinionem dicens, quòd hoc ſcilicet q̃ anima ſit in elementis & in elementatis, habet quaſdam dubitationes & oppoſitiones, quarum vna eſt, quia ſi anima eſt in aere & in igne. ¶ In iſtis enim duobus dicebant maxime eam eſſe ¶ difficile erit eis dicere propter quã cauſam anima in eis non facit animal, ideſt quare iſta non ſunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, ideſt mixta animata ſint animalia, præcipue, cum putandum ſit quòd hæc ſcilicet anima ſit quod melior in elementis ſimplicibus, quàm in elementatis. Alia dubitatio eſt, quia quæret aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quæ ſecundum ipſos eſt in elementis, eſt melior & immortalior, quàm anima quæ eſt in elementatis, cur hæc quę eſt in elementatis conſtituat animal, & cognoſcens & ſentiẽs, illa vero quæ eſt in elementis, non conſtituat. Ex his autem dubitationibus, quæcumque ponatur, accidit in conueniens & irrationabile, quia dicere quòd ignis ſiue aer ſit animal, vt primo dubitat, eſt maxime inconueniens, & ad ſenſum apparet falſum, & eſt dictum non habentium rationem. Et non dicere ea in quibus eſt anima, eſſe animalia, valde inconueniens eſt. Nam ſecundum hoc in nullo differt, inter eſſe animam in aliquo corpore, & non eſſe. Conſequenter cum dicit.

c ¶ Ponit rationem præmiſſæ opinionis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationẽ & improbat eam. Secundo concludit quid manifeſtum ſit ex omnibus quæ dicta ſunt, ibi. ¶ Manifeſtum igitur &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo enim ponit rationem opinionis dicens, quòd ratio quare dicti Philoſophi opinari videntur animam eẽ in his, ideſt in omnibus elementis, ẽ quia ipſi volebant quòd totum & partes in elementis cũ ſint ſimplicia, quòd eſſent ſimilis ſpeciei. vnde cum videret & opinarentur q̃ pars continentis, ideſt aeris intercepta in corporib⁹ animalium per inſpirationẽ & reſpirationem, ſit cauſa quare animalia fiant: anima ta, & ſit anima neceſſe erat eis dicere ¶ animã eſſe ſimilis ſpeciei partibus ¶ ideſt totum cõtinens eſſe animatũ. Secundo vero cum dicit.

d ¶ Improbat dictã rationem dicens, quòd quia aer diſcerptus & attractus ẽ ſimilis ſpeciei toti aeri, ſequetur quòd anima animalis ſit ſimilis partis animæ totius aeris. Sed conſtat q̃ anima animalis cu⁹libet ẽ diſſimilis partis aiæ aeris quia vna ipſis, ſcilicet anima aeris ¶ exiſtet ¶ ideſt immortalis eſt ſecundum eos, vtpote q̃ ſemper viuificat & sẽper viuificauit omnia viua. ¶ Aliud autem ¶ ſcilicet anima huius, vel illius animalis ¶ nõ exiſtet ¶ ideſt eſt mortalis ſecundum eos. Neceſſe eſt ergo alterum duorum inconueniẽtium ſequi ex hoc, videlicet quòd ſi aer ſit ſimilis partis ſcilicet ille qui eſt intra, & ille qui eſt extra, & anima etiam, quod improbatum eſt. Aut ſi ipſa anima eſt diſſimilis partis, & aer ſimilium, tunc ſequitur quòd anima non ſit in qualibet parte ¶ omnis ¶ ideſt totius aeris, quod eſt contra eos, qui totum aerem animatum ponebant. Conſequenter cum dicit.

e ¶ Concludit ex omnibus quæ dicta ſunt de opinionibus antiquorum, quòd neutrum illorum quod ipſi attribuebant animæ, ſit verum, nec bene dictum, eo modo quo ipſi dixerunt, ſcilicet quòd neque cognoſcere ineſt animæ ex eo quòd eſt ex elementis, ſicut ipſi ponebant. Neque etiam motus ſeu moueri ineſt ei, ex hoc q̃ ex dictis elementis conſtabat ſecundum eos, & hoc ſatis aperte & clare patet inſpicienti ad ſupradicta.

diiudicare & oppoſitam. Recto. n. & ipſum & obliquum cognoſcimus. Iudex. n. vtrorum q; canon eſt. Obliquum autem neq; ſuiipſius, neque recti.

LECTIO XIII.

VNt etiam qui in uniuerſo mixtam eſſe eam dicant, quocirca forte etiam Thales cuncta eſſe plena deorum putauit.

De quo quæſtiones oriuntur nonnullæ. Cur enim in Aere aut in Igne ſi ineſt anima, non facit Animal, ſed in mixtis? idque cum præſtantior in eis eſſe uideatur? Quærat præterea quiſpiam, cur anima quæ eſt in aere, ea quæ eſt in animalibus præſtantior eſt & immortalior? Accidit autem utrinque abſurdum quiddam, & alienum a ratione, etenim dicere ignem uel aerẽ eſſe animal, a ratione diſcrepat, nec dicere animalia, cum anima inſit, abſurdum eſt.

Exiſtimaßę autem uidentur animã his ineſſe, quoniam totum, atque partes eiuſdem ſunt ſpeciei, quare fateri compelluntur animam ac partes eiuſdem eſſe ſpeciei, ſi eo quòd in animalibus intercipiatur aliquid ambientis animata animalia fiant.

Quòd ſi aer quidẽ diſcerptus eiuſdem eſt ſpeciei, anima autem diſſimilarium partium, pars quædam eius inerit ſcilicet, quædam non inerit. Neceſſe ergo eſt ipſam aut ſimilarium eſſe partium, aut non ineſſe in qualibet totius parte.

Perſpicuum igitur ex dictis eſt, cognoſcere, non ideo ineſſe animæ, quod conſtet ex elementis, nec eam moueri recte ac uere dici.

LECTIO XIIII.

POſtis opinionibus antiquorum de anima & improbatis, conſequenter Philoſophus mouet quaſdam dubitationes. Et circa hoc duo facit. Primo enim mouet ipſas quæſtiones. Secũdo vero ſoluit eas, ibi. ¶ Dicũt itaq; &c. ¶ Sciendũ eſt autẽ, quòd operationes animę ſcilicet ſentire, intelligere, appetere, moueri ſecundum locum & augeri, poſſunt dupliciter accipi, quia vł ſecundũ modum operandi, & ſic ſunt tres potẽtiæ animæ, & his attribuuntur huiuſmodi actiones, potentiæ videlicet vegetabili ſenſibili, & intellectuali. quæ quidem differunt. Nam nutritiua ſiue vegetabilis agit mediantibus qualitatibus actiuis, & paſſiuis, vt calidum, frigidum, & huiuſmodi. Senſitiua vero ſeu ſenſus, licet non indigeat qualitatibus ſenſibilibus ad ſentiendum, indiget tamen organo corporali. Intellectus vero neutro iſtorum indiget, quia nec qualitatibus, nec per organum corporale aliquid intelligit, ſed per ſeipſum in operatione ſua abſque aliquo organo. Si autẽ accipiamus huiuſmodi actiones ſecundum genera actionũ, ſic ſunt quinque potentiæ, ſcilicet nutritiuũ, ſenſitiuũ, motiuum ſecundum locum, appetitiuum, & intellectiuũ, & actiones horum ſunt, ſentire, nutriri, moueri, appetere & intelligere. Et ideo cum Philoſophus de anima ſecundum ſuam totalitatẽ ſecundum opiniones antiquorum ſupra tractaſſet, & reprobaſſet eas, hic inquirit d̃ partibus & operationib⁹ ipſarũ partium, & mouet duas quæſtiones, quarum prima talis ẽ. Vtrũ operationes animæ quæ ſunt cognoſcere & ſentire quantum ad ſenſum, & opinari quãtum ad intellectum, adhuc concupiſcere quantum ad concupiſcibilem, deliberare quantum ad rationalem, & etiam appetitus qui eſt in plus, quia concludit cum his duobus iraſcibilem, & moueri ſecundum locum & augeri, & ſtare & diminui, conueniant toti animæ vt ſcilicet vnumquodque eorum ſit in omni parte animæ, ideſt ſecundũ quamlibet partem animæ intelligamus, ſentiamus, moueamur, appetamus, & nutriamur. Aut ſingulum iſtorum habeat ſingulã partem animæ determinatam, vt ſcilicet alio intelligamus & alio ſentiamus, & ſic de aliis. Secunda quæſtio eſt, quia dato quòd quælibet operatio animæ habeat ſpecialem partem. Item erit quęſtio, vtrum hoc quod eſt viuere conueniat alicui partium, ita quòd ſit in aliquo vno, aut in pluribus partibus, aut in omnibus. Et ſi non in his, vtrum ſit in aliquo alio? Conſequenter cum dicit.

b ¶ Reſpondet ad quæſtiones poſitas. Et primo ad primam Secũdo vero ad ſecundam, ibi. ¶ Videtur autem & quæ & cætera. ¶ Reſpondens autem primæ quæſtioni, Primo ponit opinionem quorumdam Philoſophorum ad hoc. Secundo improbat eam, ibi. ¶ Quid igitur conſonet, & cætera. ¶ Quidam enim dicunt quòd huiuſmodi operationes non conueniunt toti animæ, ſed partibus.

Tex. cõ. 89.

LECTIO XIIII.

VOniam autem cognoſcere animæ eſt, & ſentire & opinari, adhuc autem concupiſcere, & deliberare. & omnino appetitiones. Fit autem & ſecundum locum motus ab anima in animalibus. Adhuc autem & augmentum, & ſtatus & decremẽtum, vtrum toti animæ vnumquodque horum inſit: & tota anima intelligamus, & ſentiamus, & aliorum vnumquodque faciamus, & patiamur, aut partibus alteris altera. Et viuere igitur vtrum in aliquo horum ſit vno, aut pluribus, aut in omnibus, an & alia aliquã cauſa.

Tex. cõ. 90.

b Dicunt itaque quidam partibilem ipſam, & alio autem intelligere, alio quidẽ concupiſcere.

c Quid igitur continet animã, ſi partibilis eſt ſuapte natura? Non enim vtique corpus. Videtur enim cõtrarium magis, anima corpus cõtinere Nã ea egreſſa, expirat corpus & marceſcit. Si igitur alterum aliquid vnã ipſam facit, illud maxime vtique erit anima. Oportebit autẽ iterum & illud quęrere, vtrum vnũ aut multarum partium ſit. Si. n. vnum eſt, propter quid nõ mox & animam vnum eſſe dicimus? Si vero diuiſibile, iterum ratio quæret, quid eſt continens illud & ſic vtiq; procedet in infinitũ.

Tex. cõ. 91.

Tex. cõ. 92.

d Dubitabit autẽ aliquis & de ipſius partibus quam potẽtiam habeat vnaquæque in corpore. Si enim tota anima omne corp⁹ continet, conuenit & partium vnamquãq; continere aliquid

LECTIO XIIII.

VOniam autem animæ eſt cognoſcere, & ſentire, & opinari: ad hæc cupere, & deliberare, & omnino appetitus: ſitque præterea motus loci animalibus ab anima, itemq; auctio, & ſtatus & diminutio: utrum toti animæ horum unum quodque ineſt, & tota ipſa intelligimus & ſentimus, & aliorum unũquodque agimus & patimur, an partibus alijs alia? Iã uero uiuere utrum in aliquo horum eſt, an in pluribus, an in omnibus? an etiam alia quædam cauſa eſt?

Equidem ſunt qui eam aſſerant eſſe partibilem, atq; alia parte intelligere, alia cupere.

Ergo quid tandem eſt quod animã contineat, ſi partibilis eſt? profectò non corpus, videtur enim contra potius anima corpus continere, egreſſa enim ea, euaneſcit putreſcitque. Si ergo aliud quippiã unam eam faciat, illud maxime fuerit anima, ſed rurſus oportebit illud etiam quærere, utrum unum, an multarum ſit partium, nam ſi unum, cur non protinus animã quo que unum eſſe cenſendum eſt? ſin partibile, rurſus ratio quæret quid ſit quod illud contineat, atque ita demum procedẽt in infinitum.

Quin etiam de eius partibus quærat quiſpiam, quam quæque habeat in corpore potentiam, ſi enim tota anima totum corpus continet, conuenit etiam ut pars quæque partem aliquam corporis contineat, quod ſimile eſt impoſ-

Dicuntenim animam eſſe partibilem, & alio intelligit & alio concupiſcit, ſicut qui ponebant ſenſitiuam in cerebro, viuificatiuam in corde & huiuſmodi. Sed huiuſmodi opinio eſt quodammodo vera, & quodammodo falſa, quia ſi in anima intelligas diuerſas partes potentiales, ſic eſt verũ quòd anima habet diuerſas partes & vires, & alia intelligit & alia ſentit. Anima enim eſt quoddam totum potetiale, & pars accipitur ibi potentialis reſpectu totius potestatiui. Si vero intelligatur q̃ anima ſit q̃dam magnitudo ſeu quantitas, & diuidatur in diuerſas partes quantitatiuas, ſic eſt falſa. Iſti vero Philoſophi intelligebat animam eſſe partibilem ſecundum hunc modum. Et addebant plus, quòd huiuſmodi potentiæ animæ erant diuerſæ animæ.

Conſequenter cum dicit.

c ¶ Improbat Philoſophus opinionem p̃dictam per tres rationes, quarum prima talis eſt. Diuerſa nõ poſſunt vni cõuenire, niſi ab aliquo vniantur. Si igit ſunt diuerſæ animæ in corpore, oportet quòd ab aliquo cõtineantur & vniantur ſed nihil ẽ quod vniat eas & contineat, ergo non ſunt diuerſæ. Et quòd nihil ſit continens, & vniens animã ſic patet. Quia aut eſt corpus in quo eſt, aut aliquid aliud, ſed corpus non vnit eam & continet, immo magis anima cõtinet corpus. Videmus enim quòd egrediẽte anima a corpore, corpus deficit & marceſcit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia animæ eſt continere & regere. Et ſi illud erit anima, tunc iterum oportebit quærere vtrum ſit vna, aut multipartium. Et ſi dicatur, quòd multipartium eſt, iterum erit quæſtio quid vniat illud, & ſic in infinitum. Si vero dicatur quòd eſt vnum ¶ quare non dicunt mox ¶ ideſt ab ipſo principio, quòd anima ſit vnum? Non igitur anima eſt diuiſibilis in partes quantitatiuas, ſicut ipſi dicunt. Secundam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quia ſi diuerſæ partes animæ ſunt in diuerſis partibus corporis, ſequitur q̃ cuilibet operationi animæ ſit determinata pars corporis, ſeu organum corporale. Sed hoc eſt impoſſibile, quia intellectus non habet determinatam partem, ſeu organum in corpore. Non igitur anima habet diuerſas partes, ſicut ipſi dicunt. Tertiã rationem ponit cum dicit.

e ¶ Quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Quia si diuersæ operationes animæ sunt in diuersis partibus, tunc non erit inuenire partem, in qua sint plures operationes simul, nec erunt partes animalis similis speciei, sed nos inuenimus partes aliquorum animatorum, quæ habent plures operationes, & quorum anima est eiusdem speciei in toto & in partibus, sicut est in platis & in quibusdam animalibus, quæ decisa viuunt, sicut est in animalibus anulosis, quorum quælibet pars decisa sentit, & mouetur in quoddam

Tex. cō. 93. tempus. Et si dicatur quod non diu viuunt non refert, quia nō habent instrumenta quibus saluent suam ipsorum naturam, nihilo minus tamen existūt in partib⁹ diuersis plures operatiões animæ

Tex. cō. 94. & sunt similis speciei adinuicem, & etiam toti. Non ergo sunt diuersæ partes animæ in diuersis partibus corporis. Ratio autē quare decisa viuunt est, quia quanto anima est perfectior, tanto exercet plures perfectas operationes, & diuersas. Et ideo ad exercēdum huiusmodi operationes, necessaria sunt ei plura &

Tex. cō. 95. diuersa organa, vel instrumenta corporalia in corpore in quo est. Quia vero anima rationalis, quanto nobilior & perfectior est, tanto exigit maiorem diuersitatem organorum, anima autē quæ est in animalibus anulosis & in plantis, quia parum habet de perfectione, nec exercet diuersas operationes, ideo requirit corpus magis simile & vniforme & saluatur in qualibet parte. Consequēter cum dicit.

f ¶ Solut secundam quæstionem. Circa quod sciendum quòd viuere, proprie est eorum quæ habent motum, & operationem ex seipsis, sine hoc, quòd moueantur ab alijs. Vnde & viuere dupliciter accipitur. Vno modo accipitur viuere, quod est esse viuentis, sicut dicit Philosophus, quòd viuere est esse viuentibus. Alio modo viuere est operatio. Dicendum ergo, quòd anima quę ē in plantis, scilicet vegetabilis, videtur esse quasi quoddā principium quod manifestat vitam in rebus in ferioribus, quia sine hac nihil viuit, & in hac sola communicāt omnia quæ viuunt, in aliis autem non omnia. Animalia enim & plantæ in vegetabili conueniunt solummodo. Item vegetabile potest eē sine sensibili & intelligibili, sed hæc non possunt esse sine vegetabili. Nullum enim animal habet sensum, seu intellectum, sine hac, scilicet vegetabili. Ergo sic viuere attribuitur isti principio, scilicet vegetabili, sicut sētire tactui. Non tamen quòd animal per solam vegetabilem viuat, sed quia est primum principium, in quo manifestatur vita.

corporis. Hoc autē assimilatur impossibili. Qualem enim partem aut quomodo intellectus cō tinebit, graue est & fingere.

e Dicuntur autem & plantæ viuere diuisæ, & animalium quædam incisorum, tamquam eandem habētia animam specie, & si non numero. Vnaquæque qui dem enim partium sensum habet & mouetur secundum locū in quoddam tempus. Si autem non permanent, nullum incōueniens est. Instrumenta enim nō habēt quibus saluent naturam, sed nihil minus in vtraque partium oēs inexistunt partes animæ, & similis speciei sunt adinuicem, & toti. Adinuicem quidem, sicut quæ non separabiles sunt. Toti autem animæ, tamq̄ indiuisibili existente.

f Videtur autem, & quæ in plantis est principium, anima quædam esse. Hanc enim solam cōmunem habēt cum animalibus plantę. Et ipsa quidē separatur a sensitiuo principio, sensum autē nihil sine hac habet.

sibili. Quam namque partem uel quo modo intellectus continebit, uel fingere difficile est.

Videntur etiam plantæ, si secentur uiuere, & animalium non nulla insectorum, utpote quæ eandem specie animam habeant, tametsi non numero.

Vtraque enim partium sensum habet, & aliquamdiu loco mouetur. Quòd si non perseuerant, nullum absurdum est: non enim habent organa, quibus conseruent naturam: Sed nihilominus in utraq; partiū omnes insunt partes animæ, ac eiusdem speciei inter se sunt, & cum tota: inter se quidem, ut potenon separabiles: cum tota uero anima, ut quæ diuisibilis est.

Videtur etiam principium quod ineſt in plantis, anima esse quædam, hæc enim sola plantarum, & animalium communis est. Atque ea quidē separatur a sensitiuo principio, at uero sine ea, nihil est quod sensum habeat.

Finis primi libri de anima : cum expositione Diui Thomæ Aquinatis.

ARISTOTELIS DE ANIMA, LIBER SECVNDVS.

Cùm Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

POstquàm Aristo. posuit opinionem aliorum de anima A in Primo libro, in secundo accedit ad determinandum de anima secundum propriam opinionem, & veritatē. Et circa hoc duo facit primo dicit de quo est intentio sua, continuans se ad præcedentia. Secundo prosequitur suam intentionem, ibi. {Dicimus itaq; vnum quoddam, &c.} Dicit ergo primo, q̄ in primo libro dicta sunt ea quæ tradita sunt a prioribus de anima. Sed oportet iterū quasi redeūdo, a principio determinare veritatem.

Tex. cō. 1. Quod quidē propter suam difficultatē magis oportet tentare, q̄ securitatem de veritate inuenienda præsumere. Et cum supra i prooemio quæsitū fuerit, vtrū prius de anima ipsa determinandum sit, aut de partibus eius, quasi hanc quæstionem determinans, dicit q̄ in principio dicendū est quid est anima, in quo notificatur ipsa animæ essentia. Postea autem determinabitur d̄ partibus siue potentiis ipsius. Et quasi huiusmodi rationem assignans subiungit {& q

Tex. cō. 3. vtique erit cōsissima ratio ipsius.} Cum enim ostenditur quid est anima, eradicatur id quod est commune. Cum autem determinatur de vnaquaqtie partium, aut potentiarum ipsius, traditur id quod est speciale circa animam. Hic est autem ordo doctrinæ, vt a communibus ad minus communia procedatur, sicut ostendit Philosophus in principio Physicorum. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur suam intentionem quam proposuerat. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid est anima. In secunda determinat de partibus siue potentiis eius, ibi. {Potentiarum autem animæ &c.} Prima diuiditur in duas. In prima ponit diffinitionem animæ quæ est quasi demonstrationis conclusio. In secunda ponit diffinitionem animæ quæ est quasi demonstrationis principium, ibi. {Quoniam autem ex certis quidem, &c.} Sciendum

Lec. 1. & 4. est enim, q̄ sicut dicitur in Primo posteriorum, omnis diffinitio aut est conclusio demonstrationis, sicut hæc, tonitruum est continuus sonus in nubibus, aut est demonstrationis principium, sicut hæc, tonitruum est extinctio ignis in nube, aut est demonstratio, positione, ideſt ordine differens, sicut hæc, tonitruum est continuus sonus in nubibus, propter extinctionem ignis in nube. In hac enim ponitur & demonstrationis conclusio, & principium, & non secūdum ordinem syllogismi. Prima autem pars diuiditur in duas. In prima ponit diffinitionem primam animæ. In secunda manifestat eam, ibi. {Vniuersaliter igitur dictū &c.} Prima diuiditur in duas. In prima præmittit quasdam diuisiones, ex quibus habetur via ad

Tex. cō. 4. inuestigandum diffinitionem animæ. In secunda inuestigat animę diffinitionem, ibi. {Quare omne corpus, &c.} Sciendum autē

Tex. cō. 18. est, q̄ (sicut docet Philosophus in septimo Metaphys.) hæc est differentia inter diffinitionem substantiæ & accidentis, q̄ in diffinitione substātię nihil ponitur, qđ sit extra substantiam diffiniti, diffinitur enim vnaquęq; substantia per sua principia materialia vel formalia. In diffinitione autem accidentis ponitur aliquid quod ē extra essentiam diffiniti, scilicet subiectum: oportet enim subiectū

LECTIO I.

VÆ igitur a prioribus tradita de anima sunt, pri' diximus. Iterum autem nunc tanquam ex principio redeamus, conantes determinare quid sit anima & quæ sit cōmunissima ratio ipsius.

b Dicimus itaq; vnum quoddā genus eorum quæ sunt, substantiam. Huius autem aliud quidē sicut materiam, quæ sīn se quidem non est hoc aliquid: aliud aūt sicut firmam. & speciem, secundū quam dicitur iā hoc aliquid, & tertiam quæ ex his. Est autem materia quidē potentia, species autē entelechia. Et hoc dupliciter, hoc qdē sicut scientia, illud autē, sicut considerare.

c Substantię autem maxime esse videntur corpora, & horum

Porro autem corpora potissimum esse substantiæ uidentur, & ex his, ea

LECTIO I.

VÆ igitur a superioribus de anima tradita sunt, dicta sint. Rursus autem tanquam ab initio reuertamur, conantes explicare quid sit anima, & quænam fuerit communissima ratio eius. B

Dicimus ergo unum quoddam genus eorum quæ sunt, substantiam, huiusque aliud ut materiam, quod ex se quidem non est hoc aliquid, aliud formam & speciem, ex qua demum dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex eis constat. Est autem materia quidem potentia, species vero entelechia, & hoc bifariam, aliud ut scientia, aliud ut contemplari. C

Porro autem corpora potissimum esse substantiæ uidentur, & ex his, ea

{Substantiæ autem maxime &c.} Circa primum innuit tres diuisiones, quarum prima est secundum q̄ ens diuiditur in decem prædicamenta. Et hoc innuit per hoc quod dicit, q̄ substantia dicitur esse vnum genus entium. Secunda diuisio est secundum q̄ substantia diuiditur in materiam & formam, & compositum. Materia quidem est, quæ secundum se non est hoc aliquid, sed in potentia tantum, vt sit hoc aliquid. Forma autem est, secundum quam iam est hoc aliquid in actu. Substantia uero composita est, quæ est hoc aliquid. Dicitur enim esse hoc aliquid, ideſt aliquid demonstratum quod est completum in esse & specie, & hoc conuenit soli substantiæ compositæ in rebus materialibus. Nam substantiæ separatæ quāmuis nō sint compositæ ex materia & forma, sunt tamen hoc aliquid, cū sint subsistentes in actu & completæ in natura sua. Anima autem rationalis, quantum ad aliquid, potest dici hoc aliquid ēm hoc q̄ potest esse per se subsistens. Sed quia non habet speciem cōpletam, sed magis est pars speciei, non omnino conuenit ei, q̄ sit hoc aliquid. Est ergo differentia inter materiam & formam, q̄ materia est ens in potentia, forma autem est entelechia, ideſt actus, E quo scilicet materia fit actu, vnde ipsum compositum est ens actu.

Tertia diuisio est, quòd actus dicitur dupliciter. Vno modo sicut scientia est actus. Et differentia horum actuum ex potentiis perpendi potest. Dicitur enim aliquis in potentia grammaticus, antequām acquirat habitum grammaticæ, discendo vel inueniendo, quę quidem potentia in actum reducitur, quando iam aliquis habet habitum scientiæ. Sed tunc est iterum in potentia ad usum habitus, cum non considerat in actu, & hæc potentia in actum reducitur, cum actu considerat. Sic igitur & scientia est actus, & considerātio est actus. Deinde cum dicit.

c Ponit diuisiones ex quibus inuestigatur id quod ponitur in diffinitione animæ, pertinens ad eius subiectum. Et innuit tres diuisiones. Quarum prima est, quòd substantiarum quædam sunt corpora, & quędam non sunt corpora. Inter quas substantias, maxime

sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt manifestæ corporales substantiæ. Nam substantiæ incorporeę quæcumque sunt, immanifestæ sunt, eo q̃ sunt a sensibus remotæ & sola ratione inuestigabiles. Hoc est ergo quod dicit, q̃ corpora maxime videntur esse substantiæ. } Secunda diuisio est, q̃ corpo. um, quædam sunt corpora physica, ideſt naturalia, quædam non naturalia, sed artificialia. Homo enim & lignum, & lapis sunt naturalia corpora, domus & securis sunt artificialia. Magis autem videntur substantiæ corpora naturalia q̃ artificialia, quia corpora naturalia sunt principia artificialium. Ars enim operatur ex materia quã natura ministrat, forma autem quæ per artem inducitur, est forma accidentalis, sicut figura vel aliquid huiusmodi. Vnde corpora artificialia non sunt in genere substãtiæ per suam formam, sed solum per suã materiam quæ est naturalis. Habent ergo a corporibꝰ naturalibus q̃ sint substantiæ. Vnde corpora naturalia sũt magis substãtiæ, q̃ corpora artificialia, sunt enim substantiæ non solum ex parte materiæ, sed etiam ex parte formæ. Tertia diuisio est, q̃ corporum naturalium, quædam habent vitam, & quædam non habent. Illud autem dicitur habere vitam, quod per seipsum habet alimentum, augmentum, & decremẽtum. Sciendum autem est q̃ hæc explanatio magis est per modum exempli, q̃ per modum diffinitionis. Non enim ex hoc solo q̃ aliquid habet augmentum & decrementum, viuit, sed etiam ex hoc q̃ sentit & intelligit, & alia opera vitæ exercere potest. Vnde in substantiis separatis est vita, ex hoc q̃ habent intellectum & voluntatem, vtpatet in vndecimo Metaphys. licet non sit in eis augmentũ & alimentum. Sed quia in istis generabilibus & corruptibilibus, anima quæ est in plantis, ad quam pertinent alimentum & augmẽtum, vt in fine Primi dictum est, principium est vitæ, ideo hic quasi exemplariter exposuit, habens vitam, id quod habet alimentum & augmentum. Propria autem ratio vitæ est ex hoc, q̃ aliquid est natum mouere seipsum, large accipiendo motum, prout etiam intellectualis operatio, motus quidam dicitur. Ea enim sine vita esse dicimus, quæ ab exteriori tantum principio moueri possunt. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 4.

Tex. cõ. 5.

Lib. 12. Tex. cõ. 40.

d ¶ Inuestigat animæ diffinitionem, suppositis præmissis diuisionibus. Et circa hoc tria facit. Primo inuestigat partes diffinitionis. Secundo ponit diffinitionem, ibi. {Si autem aliquod commune, &c.} Tertio ex diffinitione data, excludit quandam dubitationẽ, ibi. {Vnde non oportet quærere, &c.} Circa primum duo facit. Primo inuestigat particulas diffinitionis quæ pertinent ad essentã animę. Secundo, ea quæ pertinent ad essentiam subiecti, ibi. {Tale autem quodcumque organicum.} Circa primum duo facit. Primo inuestigat hanc particulam, q̃ anima est actus. Secundo hanc, quòd est actus primus, ibi. {Hic autem dicitur dupliciter.} Concludit ergo primo ex prædictis, quòd cum corpora physica maxime videantur esse substantiæ, & omne corpus habens vitam, sit corpus physicum, necesse est dicere quòd omne corpus habens vitam sit substantia. Et cũ sit ens actu, necesse est quòd sit substãtia composita. Quia vero cum dico, corpus habẽs vitam, duo dico, scilicet q̃ est corpus, & q̃ est huiusmodi corpus. {habens vitam, non potest dici quòd illa pars corporis habentis vitam, quæ dicitur corpus, sit anima. Per animam enim intelligamus id quo habens vitam viuit. vnde oportet, quòd intelligatur sicut aliquid in subiecto existens, vt accipiatur hic large subiectum, non solum prout subiectũ dicitur aliquid ens actu per quem modum accidens dicitur esse in subiecto, sed et secũdum quòd materia prima, quę est ens in potentia, dicitur subiectum. Corpus autem quod recipit vitam, magis est sicut subiectũ & materia, quam sicut aliquid in subiecto existens. Sic igitur cum sit triplex substantia, scilicet compositum, materia, & forma, & anima non est ipsum compositum, quod est corpus habens vitam, neq; est materia, quæ est corpus sub cętum vitæ relinquitur, per secum a diuisione, quòd anima sit substantia sicut forma, vel species talis corpor is scil. cet, corporis physici habentis in potentia vitam. Dixit autem {habentis vitam potentia.} & non simpliciter habentis vitã. Nam corpus habens uitam intelligitur substantia composita viuens, compositũ autẽ non ponit in diffinitione formæ, sed materia. Materia autẽ corporis viui est id, q̃ comparatur ad vitam, sicut potentia ad actũ, & hoc est anima, actus secundum quem corpus viuit. Sicut si dicerem quòd figura est actus, non quidem corporis figurati in actu, hoc enim est compositum ex figura & corpore, sed corporis q̃ est subiectum figuræ, quod comparatur ad figuram sicut potẽtia ad actum. Et ne aliqs crederet, quòd anima sic esset actus, sicut aliqua forma accidẽtalis actus est, ad hoc remouendum, subdit quòd anima é sic actus, sicut substantia est actus. id est sicut forma. Et q̃ omnis forma est in determinata materia, sequitur, quòd sit forma talis corporis quale dictum est. Sciendum autem est, quòd hæc est differentia formæ substantialis ad formam accidentalem, quòd forma accidentalis nõ facit ens actu simpliciter, sed ens actu tale uel tantum, vtputa magnũ vel album vel aliquid aliud huiusmodi. Forma autem substantialis facit esse actu simpliciter. Vnde forma accidentalis aduenit subiecto iam præexistẽti actu. Forma autem substantialis non aduenit subiecto iam præexistenti in actu, sed existenti in potentia tantũ, scilicet materiæ primæ. Ex quo patet, quòd impossibile est vnius rei esse plures formas substantiales, qua prima faceret ens actu simpliciter, & omnes aliæ aduenirent subiecto iam existenti in actu, vnde accidentaliter aduenirent subiecto iam existenti in actu, non enim faceret ens actu simpliciter, sed secundum quid. Per quod tollitur positio Auicebron in libro fontis vitæ, qui posuit quòd secũdum ordinem generum & specierum est ordo plurium formarum substantialium in vna & eadem re, vtputa quòd in hoc individuo hominis est vna forma, per quam est substantia, & alia per quã est corpus, & tertia per quam est animatũ corpus, & sic de aliis. Oportet enim secundum præmissa dicere quòd vna & eadem forma substantialis sit, per quam hoc individuum est hoc aliquid siue substantia, & per quam est corpus, & animatum corpus & sic de aliis. Forma enim perfectior dat materię hoc, quod dat forma minus perfecta, & adhuc amplius. Vnde anima non solum facit esse substantia, & corpus, quod etiam facit forma lapidis, sed etiam facit esse animatum corpus. Non ergo sic est intelligendum q̃ anima sit actus corporis, & quòd corpus sit eius materia, & subiectum quasi corpus sit constitutum per vnam formam, quæ faciat ipsum esse corpus, & superueniat ei anima faciens ipsum esse corpus viuum, sed quia ab anima est, & quòd sit, & quòd corpus sit & quòd sit corpus viuum. Sed hoc quod est esse corpus, quod est imperfectius, est quid materiale respectu vitę. Et inde est quòd recedente anima, non remanet idem corpus specie, nam oculus & caro in mortuo, non dicũtur nisi equiuoce, vtpatet per Philosophum in septimo Metaphys. Recedente enim anima, succedit alia forma substãtialis quæ dat aliud esse specificum cum corruptio vnius non sit sine generatione alterius. Deinde cum dicit.

Lect. 10. Tex. cõ. 58.

e ¶ Venatur secundam particulam diffinitionis, & dicit q̃ actus dicitur dupliciter, alius sicut scientia, & alius sicut considerare, vt supra expositum est. Et manifestum est quòd anima est actus sicut scientia, quia in hoc quòd anima inest, inest animali, & somnus, & vigilia. Et vigilia quidem assimilatur considerationi, quia sicut cõsideratio est vsus scientiæ, ita vigilia est vsus sensuum, sed somnus assimilatur habitui scientię, quando aliquis secundum ipsum non operatur, quæ naturalia sunt, hæc enim cætera eorum sunt principia. Naturalium autem, alia habent uitam, alia non habent, uita uero dicimus nutritionem quæ per seipsum fit, & auctionem, & diminutionem.

Itaque omne corpus naturale uitæ particeps substantia fuerit, & ita substantia, ut composita. Quoniam autem corpus est tale, nempe uitam habens, equidem non fuerit corpus anima, non enim eorum quæ sunt de subiecto corpus est, sed potius ut subiectum & materia, necesse est ergo animam esse substantiam, ut speciem corporis naturalis uitam habentis. Hæc uero substantia est actus, ergo talis corporis est actus.

Hic autem bifariam dicitur, partim ut scientia, partim ut contemplari, constat ergo eam esse ut scientiam, ex eo enim quòd est anima, & somnus: & uigilia est, proportione autem respondet uigilia quidem ipsi contemplari: somnus autem ipsi habere & non operari. Prior autem generatione in eodem sciẽtia est: quapropter anima est actus primus corporis naturalis, potẽtia uitam habentis.

Cuiusmodi est quodcũque fuerit organicum: sunt porro plantarum quoq; partes organa, sed plane simplicia: ut folium in tegumentum est pulpæ, quæ semen cõplectitur: pulpa autẽ seminis: radices uero ori proportione respondent, utraq; enim attrahunt alimentũ.

Ergo si quid commune de omni anima sit dicendum, ea fuerit actus primus corporis naturalis organici.

Idcirco nõ oportet quærere, an unũ sit anima & corpus, quemadmodum neque ceram & figuram, nec denique uniuscuiusque materiam, & id cuius est materia: unum enim & esse cum multifariam dicatur, quod proprie est, actus est.

LECTIO II.

Niuerse igitur dictũ est quid sit anima: nempe substantia ea quæ in ratione cõsistit: q̃d quidem est quideratesse tali corpori, igitur non sit anima, &c.} Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animę, quantum ad id quod in diffinitione prędicta ponitur ex parte ipsius animæ. Secundo quantum ad id qđ ibi ponitur ex parte subiecti. ibi { Est autem non abijciés animam &c.} Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animæ ex similitudine rerum artificialium. Secundo ex partibus eius. ibi. {Considerare autem in partibus oportet &c.} {Quia enim formæ artificiales accidentia sunt, quę sunt magis nota quo ad nos quàm formæ substantiales, utpote sensui propinquiora, ideo conuenienter rationem animæ quę est forma substantialis per compãrationem ad formas accidentales manifestat. Similiter etiam partes animæ siue potentiæ eius manifestiores sunt quo ad nos, quam ipsa anima, procedimus enim in cognitione animæ, ab obiectis in actus, ab actibus in potẽtias, per quas anima ipsa nobis innotescit: vnde conuenienter etiam per partes ratio animæ manifestatur. Dicit ergo primo, quòd dictum est in vniuersali quid sit anima, cum prædicta diffinitio omni animæ conueniat. Dictum est enim, quòd anima est substantia, quæ est forma a qua accipitur ratio rei. Est autem differentia inter formam quæ est substantia, & formam quæ non est substantia. Nam forma accidentalis quæ non est in genere substantiæ, non pertinet ad essentiam siue quiditatem subiecti, non enim albedo est de essentia corporis albi. Sed forma substantialis est de essentia siue de quiditate subiecti. Sic igitur anima dicitur forma substantialis, quia est de essentia siue de quiditate corporis animati. Et hoc est quod subdit. {Hæc autem} scilicet substantia quæ est secundum rationem {est quodquideratesse huic corpori} ideſt corpori constituto in specie per talem formã. Ipsa.n. forma pertinet ad essentiã rei, quæ significatur per diffinitione significantem de re quid est. Et quia formæ substantiales, cuiusmodi sunt formæ corporũ naturaliũ sunt latentes, manifestat hoc per formas artificiales, quæ sunt accidentales. Et hoc est quod subdit { sicut si aliquid organorũ} ideſt artificialiũ instrumẽtorũ, vtputa dolabra {esset corpus physicũ} ideſt naturale, forma sua hoc mõ se haberet ad ipsum, sicut dictũ est. Et ideo subdit. {Erat quidem dolabræ esse substãtia ipsius} i. forma dolabræ, {ẽ quam accipitur rõ dolabrę.

Lect. 2. Tex. cõ. 6.

operatur, in somno enim quiescunt virtutes animales. Horum autem duorum actuum, scientia est prior generatione, in eodem. Cõparatur enim considerario ad scientiam, sicut actus ad potentiam.

Tex. cõ. 13. Actus autem vt haberur in nono Metaphy. natura est prior potentia. Est enim finis & complementum potentiæ. Sed ordine generationis & tẽporis, vniuersaliter loquendo, actus est prior potentia. Nam id quod est in potentia, reducitur in actum per aliquid ens actu. Sed in vno & eodem, potentia est

Tex. cõ. 6. prior actu. Nam aliquid est primo in potentia, & postea actus fit. Et propter hoc dicit quòd { scientia est prior generatione, in eodem, quàm consideratio. } Vnde concludit quòd cum anima sit actus sicut scientia, quòd sit actus primus corporis physici, potẽtia vitam habentis.

Tex. cõ. 7. Sciendum autẽ quòd Philosophus dicit animam esse actum primum, non solum vt distinguat animã ab actu qui est operatio, sed etiã vt distinguat eam a formis elementorum, quę semper habent suam actionem nisi impediantur. Deinde cum dicit.

f ¶ Venatur particulam quæ est ex parte subiecti, & quia dixerat q̃ anima est actus corporis physici habẽtis vitam in potentia, etiam dicit quòd tale est omne corpus organicum. Et dicitur corpus organicum, quod habet diuersitatem organorum. Diuersitas autem organorum necessaria est in corpore suscipiente vitam propter diuersas operationes animæ. Anima enim cum sit forma perfectissima inter formas rerum corporalium, est principium diuersarum operationum, & ideo requirit diuersitatem organorũ in suo perfectibili. Formæ vero rerum inanimatarum, propter sui imperfectionem sunt principia paucarum operationum, vnde non exigunt diuersitatem organorum in suis perfectionibus. Inter animas autem anima plantarum imperfectior inuenitur, vnde in plãtis minor est diuersitas organorũ quàm in animalibus. Et ideo ad ostendendum quòd omne corpus suscipiens vitam est organicum, accipit argumentum ex plantis, in quibus est minor diuersitas organorum. Et hoc est quod dicit, quòd etiam plantarum partes sũt diuersa organa. Sed partes plantarum sunt penitus simplices, ideſt consimiles, non enim est in eis tãta diuersitas, sicut in partibus animalium. Pes enim animalis ex diuersis partibus compositus est, scilicet carne, nervo, osse, & huiusmodi. Sed partes organicæ plantarum non habent talem diuersitatem partium ex quibus componantur. Et quòd partes plantarum sint organicæ, manifestat per hoc quòd diuersę partes sunt ad diuersas operationes. Sicut folium est ad cooperimentum corticis vel fructiferi, ideſt illius partis in qua fructus nascitur, Cortex autem vel fructiferum, ad cooperimentum fructus. Radices autem in plantis sunt proportionabiles ori animalium, quia vtraque attrahunt alimentum, scilicet radix in plantis, & os in animalibus. Deinde cum dicit.

g ¶ Colligit ex omnibus prædictis diffinitionem animæ, & dicit quòd si aliqua diffinitio communis debeat assignari, quæ conueniat omni animæ, erit hæc. { Anima est actus primus corporis physici, organici. } Non autem oportet addere, potentia vitam habentis. Locum huius ponitur organicũ, vt ex dictis patet. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ex diffinitione data, soluit quandam dubitationem. Fuit.n. a multis dubitatum, quomodo ex anima & corpore fieret vnum. Et quidam ponebant aliqua media esse quibus anima corpori vniretur, & quodammodo colligaretur. Sed hæc dubitatio iam locum non habet, cum ostensum sit, quòd anima sit forma corporis. Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam quidem rationem nominat esse dolabræ, eo quòd secundum F eam dolabra dicitur esse dolabra) hæc inquam forma, esset substantia dolabræ. Et hoc ideo dicit, quia formæ corporum naturalium sunt in genere substantiæ. Et vlterius si dolabra non esset solũ corpus physicum, sed etiam corpus animatum, forma dolabræ esset anima, & ea separata, non esset amplius dolabra, nisi equiuoce, sicut separata anima, non est caro aut oculus, nisi equiuoce. Nunc autem quia dolabra non est corpus naturale, nec eius forma est quodquideratesse tali corpori, remota forma dolabræ, adhuc est dolabra, ideſt substantia dolabrę.

Subſtantia enim corporum artificialium é
Tex. cõ. 9. materia eorum, quæ remanet sublata forma artificiali, licet nõ remaneat ipsum corpus artificiale in actu. Et quia dixerat quòd aliter nunc est in dolabra, & aliter esse si esset corpus physicum animatum, assignat rationem huius dicens, quòd hoc ideo est, qa {anima non est quod quideſt esse & ratio,} ideſt forma huiusmodi corporis, scilicet artificialis {sed corporis physici huiusceмodi} scilicet habentis vita.

Tex. cõ. 10. Et vt manifestet quid sit esse physicum corpus, subiungit {habẽtis in seipso principiũ motus & ſtatus.} Naturalia enim sũt, quę in seipsis principium motus & ſtatus habẽt. Huiusmodi enim principium, natura dicitur. Vti habes li. phy. 2. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 11. b ¶ Manifeſtat diffinitionem animæ ex partibus dicens, quod id quod dictum est de tota anima, & de toto corpore viuente oportet considerare in partibus vtriusque, quia si oculus esset animal oporteret quòd visus esset anima eius, quia visus est substantialis forma oculi, & oculus est materia visus, sicut corpus organicũ, materia animæ. Deficiẽte autem visu non remanet oculus nisi æquiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, æquiuoce dicitur oculus. Et hoc ideo est, quia equinoca sunt, quorum nomen solum commune est & ratio substantiæ diuersa: & ideo sublata forma, a qua est ratio subſtantiæ oculi, non remanet nisi nomen oculi æquiuoce dictum. Quod ergo inuenitur in parte viuentis corporis, oportet accipere in toto viuente corpore, scilicet quòd sicut visus est forma subſtantialis oculi, & eo remoto non remanet oculus nisi æquiuoce, ita anima est forma subſtantialis viuentis corporis, & ea remota non remanet corpus viuum nisi æquiuoce. Sicut enim se habet vna pars animæ sensitiuæ ad vnam partem corporis sensitiui, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitiuum inquantum huiusmodi. Deinde cum dicit.

est esse, huiusmodi corporis, sicut si aliquid organorum, physicũ esset corpus, vt dolabra. Erat enim dolabræ esse, subſtantia ipsius, & anima, hoc. Separata aũt hac non vtiq; amplius dolabra esset, nisi æquiuoce, nũc autem est dolabra. Non enim huiusce modi corporis quodquideſt eẽ & ratio, anima, sed physici talis habentis in seipso principium motus & ſtatus.

b Considerare autem in partibus oportet, quod dictum est. Si enim eẽt oculus, animal, anima vtique ipsius visus esset. Hic .n. subſtantia est oculi, quæ est secũdum rationẽ. Oculus autem materia visus est, quo deficiẽte, nõ est adhuc oculus nisi æquiuoce, sicut lapideus, aut depict'. Oportet igitur accipere quod est in H parte, in toto viuente corpore. Proportionaliter namq; habet sicut pars ad partem, totus sensus ad totũ corpus sensitiuum, secundum quod huiusmodi.

c Est autẽ non abiiciens animã potentia ens, vt viuat, sed quod habẽs, semen autem & fructus, potentia tale corpus est. Sicut igitur incisio & visio, sic & vigilantia, actus. Vt autẽ visus & potentia organi anima Corpus autem quod potentia est. Sed sicut I oculus est pupilla & visus, & ibi anima & corpus, animal.

d Quòd quidem igitur non sit anima separabilis a corpore, aut partes quædam ipsius, si, partibilis naturaliter est, non immanifestum est. Quarundam enim actus partium est ipsarũ. At vero secũdum quosdam nihil prohibet, propter id quòd nullius corporis sunt actus. Amplius autem immanifestum, si sit corporis actus anima, sicut nauta nauis. Figuraliter quidẽ igitur hæc definita de anima sint, atque descripta.

c ¶ Exponit præmissam diffinitionem de anima quantum ad hoc quod dixerat quòd est actus corporis habentis vitam in potentia. Dicitur enim aliquid esse in potentia dupliciter. Vno modo, cum non habet principium operationis. Alio modo cum habet quidem, sed non operatur secundum ipsum.

ueluti si quod instrumentum esset naturale corpus, Verbi causa securis: esset enim securi esse substantia eius & anima hoc: ea enim separata, non amplius esset securis, nisi æquiuoce: nũc uero est securis: non enim eiusmodi corporis quid erat esse & ratio est anima, sed naturalis, talis scilicet quòd in se motus statusue principium habeat.

Hoc uero quod diximus in partibus etiam considerasse non ab re fuerit: nam si oculus esset animal, profecto anima eius esset uisus: is .n. est oculi substantia quæ in ratione consistit. oculus autem materia est uisus, quo deficiente non est amplius oculus, nisi æquiuoce, quemadmodum lapideus & pictus. Ergo quod parti alicui conuenit, in totum uiuẽs corpus est transferẽdum: proportione namque respondet, ut pars ad partem, sic totus sensus ad totum corpus sensitiuum, quatenus eiusmodi est.

Cæterum quod amisit animam non est id quod potentia est ad uiuendum, sed quod habet: semen uero & fructus id sane est quod potentia est tale corpus: ergo ut sectio & uisio, sic uigilia est actus: ut uero uisus & potentia organi, sic anima est: corpus autem est id quod potentia est: uerum ut pupilla & uisus est oculus, ita etiam illic, anima & corpus est animal.

Animam igitur non esse separabilem a corpore aut partes quasdã eius si partibilis est, non est obscurum: quarundam enim actus partium est ipsorum: nihil tamen obstat quominus aliquæ sint, propterea quòd nullius sunt corporis actus, incertũ autem ad huc est, an anima ita sit actus corporis: ueluti nauta nauigij. Ac de anima quidem adũbratione quadam sic explicatum descriptumque sit.

Corpus autem, cuius actus est anima, est habens vitam in potentia, nõ quidem primo modo, sed secundo. Et hoc est quod dicit, quòd corpus {potentia ens vt viuat} ideſt habens vitam in potentia, cuius est actus anima, non sic dicitur esse in potentia ad vitam, quòd {sit abiciens animam} ideſt carens principio vitæ quod est anima, sed quòd est habens huiusmodi principium. Sed verum est quòd semen & fructus in quo conseruatur semen, plantæ, est in potentia ad huiusmodi corpus viuum quod habet animam, nondum enim semen habet animam. Vnde sic est in potentia, sicut abiciens animam. Et vt ostendat quomodo é in potentia ad vitam corpus cuius actus est anima, subiungit qp ita vigilantia est actus animæ sensitiuæ sicut incisio est actus cultelli, & visio est actus oculi. Quodlibet .n. istorum est operatio, & vsus principii habiti. Sed anima est actus primus, sicut visus & quęcumque potentia organi, quodlibet eui horum est principiũ operationis. Sed corpus quod est perfectũ per animam, est potentia habens quidem actum primum, sed aliquãdo carens actu secundo. Sed sicut oculus est aliquid compositum ex pupilla, sicut materia, & visu, sicut forma, ita animal est compositum ex anima, sicut forma & ex corpore, sicut materia. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit quãdam veritatem ex præmissis, quia enim ostensum est quòd anima é actus totius corporis, & partes sunt actus partium, actus autem & forma non separantur ab eo, cuius est actus vel forma, manifestum est quòd anima non potest separari a corpore, vel ipsa tota, vel aliquæ partes eius, si nata é aliquo modo habere partes. Manifestum est enim qp aliquæ partes animæ sunt actus aliquarum partium corporis, sicut dictum est qp visus est actus oculi. Sed secundum quasdam partes nihil prohibet animam separari, quia quædam partes animæ nullius corporis actus sunt, sicut infra probabitur de his quę sunt circa intellectum. Et quia Plato ponebat quòd anima est actus corporis non sicut forma, sed sicut motor, subiungit quòd hoc nondum est manifestum, si anima sic sit actus corporis sicut nauta est actus nauis, scilicet vt motor tantum. Deinde epilogando colligit quæ dicta sunt,

sunt, & dicit quòd secundum prædicta determinatum est de anima, A & posita est aliæ descriptio figuraliter quasi exterius & superficialiter & incomplete. Complebitur enim determinatio de anima, quando pertinget vsque ad intima, vt determinetur natura vnius cuiusque partis ipsius animæ.

LECTIO. III.

Postquam Philosophus posuit diffinitionem animæ, hic intendit demonstrare ipsam. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur intentum ibi. {Dicamus igitur principium, &c.} Circa primũ duo facit. Primo determinat modum demonstrationis quo vti intendit in demonstrando. Secundo manifestat quomodo quędam diffinitiones sunt demonstrabiles. ibi. {Non enim solum quodque &c.} Circa primum sciendum est, qp cum ex notis oporteat in cognitionem ignotorum deuenire, omnis autem demonstratio adducitur causa notificandi aliud, necesse est, qp omnis demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos, quibus per demonstrationem fit aliquid notum.

Tex. cõ. 12. In quibusdam autem eadem sunt notiora quo ad nos, & secũdum naturam, sicut in mathematicis, quæ sunt a materia abstracta, & in his demõstratio procedit ex notioribus simpliciter, & notioribus secundum naturam, scilicet ex causis in effectus, vnde dicitur demonstratio propter quid. In quibusdam vero nõ sunt eadem magis nota simpliciter, & quo ad nos, scilicet in naturalib', in quibus plerunque effectus sensibiles sũt magis nõti suis causis: & ideo vt in naturalibus, in pluribus procedit ab his, quæ sunt minus nota secundum naturam, & magis nota quo ad nos, vt dicitur in pri. Physi. Et hoc modo demonstratio nis intendit hic vti. Et hoc est quod dicit, quòd quia illud quod est certum secundum naturam, & quod est secundum rationem notius, fit certius quo ad nos ex his quæ sunt incerta secundum naturam, certiora autem quo ad nos, per istum modum tentandum est iterum aggredi de anima, demonstrando diffinitionem eius supra positam. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 13.

Text. 1.

b ¶ Assignat rationem prædictæ intentionis, ostendendo qp aliquæ diffinitiones sunt demõstrabiles. Et hoc est quod dicit, qp ideo oportet iterum aggredi de anima, quia oportet quòd ratio diffinitiua non solum dicat hoc quod est quia, sicut plures terminorum, ideſt diffinitionem dicunt, sed oportet etiam quòd in diffinitione tangatur causa, & qp per diffinitionem dicentem propter quid, demonstretur diffinitio quæ dicit solum quia. Inueniuntur autẽ multæ rationes terminorum, ideſt diffinitiones quæ sunt sicut conclusiones. Et ponit exemplum in geometricalibus. Ad cuius intelligentiam sciendum est, qp figuratum quadrilaterarum, quædam habẽt omnes angulos rectos, & vocantur Orthogonia, ideſt superficies rectorum angulorum, quædam autem non habent angulos rectos, & vocãtur Rhomboydes. Sciendum est autem, qp orthogonorum quoddam cõsistit ex omnibus lateribus æqualibus & vocatur quadratum siue tetragonismus, quoddam autem non habet omnia latera æqualia, in quo tamen quælibet duo latera sibi opposita sũt æqualia, & vocatur huiusmodi Orthogonium altera parte longius, sicut patet in sequentibus figuris.

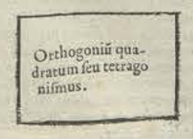

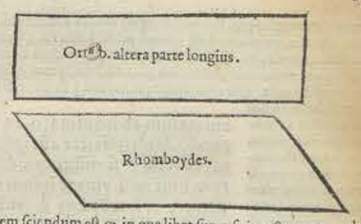

Item sciendum est, qp in qualibet sup erficie rectorum angulorũ duæ rectæ lineæ, quæ angulum rectum concludunt dicuntur totam superficiem continere, quia cum alia duo latera sint æqualia eis, vnumquodque suo opposito, necesse est, quòd vna prædictarum linearum, rectũ angulum concludentium, mensuret longitudinem superficiei rectangulæ, & alia latitudinem, vnde tota superficies rectãgula cõsurgit ex ductu vnius in aliam. Vnde si imaginaremur, qp vna earũ moueretur per aliã consurgeret talis superficies. Item sciendũ est, quòd cum in orthogonio quod est altera parte longius, duę lineæ continentes ipsum, sint inæquales, si accipiatur inter eas linea media in proportione, & ducatur in se ipsam, fiet quadratum æquale altera parte longiori. Et quia hæc demonstrationibus geometricis diffusum esset ostendere, sufficiat hoc ad præsens manifestare in numeris. Sit igitur orthogonium altera parte longius, cuius maius latus sit nouem palmorũ, minus vero quatuor. Accipiatur autem linea media in proportione inter ea, quæ scilicet sunt sex palmorum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineæ, erit æquale prædicto orthogonio altera parte longiori. quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt trigintasex. Similiter etiam sexies sex sunt trigintasex. Hoc est ergo quod dicit, quòd si quæratur quid est tetragonismus, ideſt quadratum, qđ est æquale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, vt dicatur {esse orthogonium} ideſt superficies rectorum angulorum {æquilaterale} ideſt habens omnia latera æqualia & cætera. {Talis autem terminus} ideſt talis diffinitio est {ratio conclusionis} ideſt per demonstrationem concluſa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quòd {quadratum est inuentio mediæ} scilicet lineę mediæ in proportione inter duo latera inæqualia orthogonii, altera longioris, ideſt orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinit {dicit causam rei.} Attendendum est autem quòd hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quòd demonstretur diffinitio animæ, non autem quantum ad hoc quòd demonstretur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit.

LECTIO III.

Voniam autem ex obscuris quidem, sed manifestioribus, nascitur id quod manifestum & ratione notius est, hoc eodem pacto rursus de ea differere conandum est.

Neque enim solum ipsum quód definituam rationem aperire oportet, C *ut plurimæ definitiones explicant, uerum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones * orationes definitionum sunt: ut quid est quadratio? æquale ei quod altera parte est lõgius, rectangulum fieri equilaterum, quæ sane definitio, ratio est conclusionis, at uero quæ quadrationem dicit esse mediæ inuentionem, ea rei causam dicit.*

Dicamus igitur initio consideratio- "aliter rationes terminorum.
nis accepto, animatũ distinctum esse ab D *nus* vero quatuor. Accipiatur autem linea media in proportione inter ea, quæ scilicet sunt sex palmorum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineæ, erit æquale prædicto orthogonio altera parte longiori. quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt trigintasex. Similiter etiam sexies sex sunt trigintasex. Hoc est ergo quod dicit, quòd si quæratur quid est tetragonismus, ideſt quadratum, qđ est æquale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, vt dicatur {esse orthogonium} ideſt superficies rectorum angulorum {æquilaterale} ideſt habens omnia latera æqualia & cætera. {Talis autem terminus} ideſt talis diffinitio est {ratio conclusionis} ideſt per demonstrationem concluſa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quòd {quadratum est inuentio mediæ} scilicet lineę mediæ in proportione inter duo latera inæqualia orthogonii, altera longioris, ideſt orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinit {dicit causam rei.} Attendendum est autem quòd hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quòd demonstretur diffinitio animæ, non autem quantum ad hoc quòd demonstretur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit.

c ¶ Incipit demonstrare diffinitionem animæ superius positam modo prædicto, scilicet per effectum. Et vtitur tali demonstratione. Illud quod est primum principium viuendi, est viuentium corporum actus & forma. Sed anima est primum principium viuendi, his quæ viuunt, ergo est corporis viuentis actus, & forma. Manifestum est autem, quòd hæc demonstratio est ex posteriori. Ex eo enim, quòd anima est forma corporis viuentis, est principium operum vitæ, & non econuerso. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit, quòd anima est principium viuendi. Secundo quòd primum principium viuendi est forma corporis viuentis, ibi. {Quoniam autem quo viuimus, & sentimus.}

Universidad de Deusto
Biblioteca

Circa primum tria facit. Primo distinguit modos viuentium. Secundo ostendit, quòd anima est viuendi principium, ibi. ¶ Vnde & vegetabilia omnia, &c. ¶ Tertio manifestat quomodo se habeant partes animæ adinuicem, secundum quas est principium operum vitæ, ibi. ¶ Vtrum autem vnumquodque horum.¶ Dicit ergo primo, quòd ad prosequendum nostram intentionem, qua intendimus demonstrare diffinitionem animæ, oportet hoc quasi principium accipere, quòd anima tum distinguitur ab inanimato in viuendo. Animata enim viuunt, sed inanimata non viuunt. Sed cum

Tex. cō. 14. multiplex sit modus viuendi, si vnus tantū eorum insit alicui, dicitur illud viuens, & animatum. Ponit autem quatuor modos viuendi, quorum vn⁹ est per intellectum, secundus per sensum, tertius per motum, & statum localem, quartus per motum alimenti, & decrementi, & augmenti. Ideo autē quatuor tantum modos ponit viuendi, cū

Tex. cō. 15. supra quinque genera operationum animæ posuerit, quia hic intendit distinguere modos viuendi, secundū

Tex. cō. 16. gradus viuentium, qui distinguuntur secundum hæc quatuor. In quibusdam enim viuentium inueniūtur tantum alimentum, augmentum, & decrementū, scilicet in plātis. In quibusdam autem, cum his inuenitur sensus sine motu locali, sicut in animalibus imperfectis, sicut sunt ostreæ. In quibusdam autem, vlterius inuenitur motus secundum locum, sicut in animalibus perfectis, quæ mouentur

Tex. cō. 17. motu progressiuo, vt bos, & equus. In quibusdam autem, cum his vlterius inuenitur intellectus, scilicet in hominibus. Appetitum autem quod est quintum præter hæc quatuor, non facit aliquam diuersitatem in gradibus viuentium. Nam vbicumque est sensus, ibi est & appetitus. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat quòd anima est principium viuendi secūdum omnes modos prædictos. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quomodo anima est principium viuendi in plantis. Secundo in animalibus, ibi. ¶ Animal autem propter sensum, &c. ¶ Tertio ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum, ibi. ¶ Propter quam autē causam &c.¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd anima est principium viuendi in plantis, & dicit quòd cum dictum sit, quòd quibuscumq; ineit vnum quatuor prædictorum modorum viuentium dicuntur viuere, sequitur quòd omnia vegetabilia viuant. Omnia enim in seipsis habent potentiam quandam, & principium, quo suscipiunt motum augmenti & decrementi. Et quòd hoc principium non sit natura, sed anima, manifestum est. Nam natura non mouet ad contraria loca, motus autem augmenti & decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omn.a, non solum sursum & deorsum, sed vtroque modo. Manifestum est ergo, quòd principium horum motuum non est natura, sed anima. Nec solum vegetabilia viuunt, dum augentur, & decrescunt, sed quæcumque nutriuntur, tamdiu viuūt, quādiu possunt accipere nutrimētum, per quod fit augmentum. Secundo ibi.

e ¶ Ostendit, qp prædictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quòd hoc scilicet principium augmenti & alimenti potest separari ab aliis principiis viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in reb⁹ mortalibus. Quod ideo dicit, quia in rebus immortalibus, sicut sunt substantiæ separatæ, & corpora cælestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectiuum sine nutritiuo. Quòd autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum ē in his quæ vegetātur, idest in plantis, in quibus nulla alia potētia animæ ineſt, nisi huiusmodi. Ex quo manifestum est, quòd illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus ē principium augmenti, & alimenti, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat quomodo anima est principium viuendi in animalibus. Et circa hoc duo facit. Primo dicit, quòd primum dicitur aliquid esse animal ꝓpter sensum, licet animalia quædam & sentiant, & moueantur. Ita enim dicimus esse animalia, & non solū viuere, quæ licet non mutent locum, tamē habent sensum. Sunt enim multa animalium talia, quæ naturaliter manent in eodem loco, & tamen habent sensum, sicut ostreæ quæ non mouentur motu progressiuo. Secundo ibi.

g ¶ Ostendit, quòd inter alios sensus, primo ineſt tactus animalibus. Quod probat ex hoc, quòd sicut vegetatiuum potest separari a tactu, & ab omni sensu, sic tactus potest separari ab aliis sensibus. Multa enim sunt animalia, quæ solum sensum tactus habent, sicut animalia imperfecta. Omnia autem animalia habent sensum tactus. Vegetatiuum autem principium dicimus illam partem animæ, qua etiam vegetabilia, idest plantæ participant. Sic igitur ex prædictis patent tres gradus viuentium, primus est plantarum, secundus animalium imperfectorum immobilium, quæ habent solum sensum tactus, tertius est animalium perfectorum, quæ mouētur motu progressiuo, quæ etiam habent alios sensus. Manifestum est autem, ꝓ quartus gradus est eorum quæ habent cum his etiam intellectum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum. Et dicit, quòd posterius dicendum est, propter quam causam vtrumque horum accidat, scilicet quòd vegetatiuum potest esse sine sensu, & ꝓ tactus sine aliis sensibus. Hoc enim dicet in fine libri. Nunc autem sufficiat, intantum dictum esse, quòd anima est principium viuendi secūdum prædictos

Tex. cō. 18. modos, & quòd distinctа est istis quatuor .s. vegetatiuo, quod est in plantis, & in omnibus viuentibus, & sensitiuo, quod est in omnibus animalibus, & intellectiuo, quod est in omnibus hominibus, & motu progressiuo, qui est in omnibus animalibus perfectis sensu vel intellectu.

Tex. cō. 19. LECTIO IIII.

Tex. cō. 20. Ostendit sup⁹ Philosophus, quòd anima est principium viuendi, secundum diuersa genera vitæ. Et ideo nūc inquirit qualiter principia viuendi, secundum diuersa genera vitæ se habeāt ad animam, & adinuicem. Et circa hoc duo facit. Primo mouet quæstiones duas. Quarum prima est. Cum anima, quæ est principium viuendi, sit determinata vegetatiuo sensitiuo, motiuo secundum locum, & intellectiuo, vtrū quodlibet eorum sit anima per se, aut sit pars animæ. Et manifestum ē, quòd in his quæ tantum augentur, & nutriuntur, sicut in plantis, vegetatiuū est anima. In his autem, quæ vegetantur, & sentiūt est pars animæ, & similiter est de aliis. Secunda quæstio est. Si vnū quodque prædictorū est pars animę, puta, cum omnia inueniantur in vna anima, sicut in humana, vtrum hoc modo sint partes, quòd separentur adinuicem solum secundum rationem, vt scilicet sint diuersæ potentiæ, aut etiam separentur loco, & subiecto, vtpote ꝙ in vna parte corporis sit sensitiuum, in alia appetitiuum, in alia motiuum, & sic de aliis, sicut quibusdam visum fuit. Secundo cum dicit.

b ¶ Soluit propositas quæstiones. Et primo secundam. Secundo primam, ibi. ¶ Quod autem quibusdam animalium.¶ Circa primū duo facit. Primo soluit secundam quæstionem, quantum ad secūdam partem, ostendens, vtrum partes animę sint separabiles loco. Secundo⁹, quantum ad primam, vtrum scilicet sint separabiles ratione, ibi. ¶ Ratione autem quòd alterę &c.¶ Dicit ergo primo ꝙ de quibusdam partibus animæ, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco, idest subiecto, sed de quibusdam dubium est. Et ad ostendendum, quòd in quibusdam hoc facile est videre, premittit similitudinem de plantis, ibi. ¶ Sicut enim in plantis.¶ Dicens, quòd quædam partes diuisæ ab eis, & separatæ ab aliis partibus, videntur viuere. Et hoc manifestatur per hoc, quòd ramusculi abscisi inseruntur, vel plantantur, & coalescunt, quod non esset nisi remaneret in eis vita, & per consequens anima, quę est principiū viuendi, quod contingit tamquam in vnaquaque planta, anima sit vna in actu, & multiplex in potentia. Sicut enim accidere videtur in formis corporum naturalium inanimatorum, ita in eis, quæ propter sui imperfectionem non requirunt diuersitatem in partibus, ꝙ in aliquo vno tanto anima est in actu vna, & plures in potentia, licet & ipsum corpus sit vnum in actu, & plura in potentia. Potest enim diuidi vnumquodque eorum in diuersas partes similes specie, sicut patet in aere, aqua, & in corporibus mineralibus. Vnde oportet, quòd si partes sunt similes specie adinuicem, & toti, quòd forma specifica post diuisionem sit in vtraq; partium. Et eadem ratione, quia anima plāte imperfecta ē in ordine animarum, non requirit magnam diuersitatem in partib⁹, vnde anima totius potest saluari in aliquā partium. Et sic etiam videmus in aliis differentiis animæ, sicut in entomis decisis, ideſt in animalibus, quæ de eisa viuunt, quia vtrā que partiū habet sensum. Quod patet ex hoc, quòd retrahit se, si pungitur. Et etiam habet motum secundum locum, vt ad ieiūnium apparet. Sic ergo in vna, & eadem parte apparet, & sensitiuū, & motiuū principiū. Et si est ibi sensus, necesse est quòd sit ibi phantasia. Phantasia autem nihil aliud est, quām motus factus a sensu secundum actū, vt infra dicetur. Et similiter si habet sensū

Lib. 3. Tex. c. 162. pars decisa, necesse ē, ꝙ habeat appetitum. Ad sensum enim & necessitate sequitur lætitia & tristitia, siue delectatio & dolor. Necesse est enim si sensibile perceptum, est conueniens, ꝙ sit delectabile, si autem est nocium, quòd sit dolorosum. Vbi autem est dolor & delectatio, oportet ꝙ sit desiderium et appetitus, vnde necesse est, ꝙ si pars decisa sentit, ꝙ etiam habeat appetitum. Sic ergo manifestum est, ꝙ vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, qm non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdā potentiis particularibus, manifestum est ꝙ distinguuntur loco. Visus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in naribus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animali, est in toto. Sed qđ dicit ꝙ phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam a quibusdā, phantasię attribuitur determinatum organū in corpore. Sed sciendum est, ꝙ phantasia inuenitur indeterminata in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicetur. Organum ergo ali- Tex. c. 156. quod determinatum phantasiæ attribuitur, ad maiorē perfectionē Lectio. 5. & determinationem sui actus, sine quo phantasiæ actus nullo modo esse posset, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestauit, qm in quibusdam potentiis animæ, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit in qua parte animæ circa hoc possit esse dubium. Et dicit, quòd de intellectu, quocumque nomine vocetur, perspectiua potentia, idest speculatiua, nihil est adhuc manifestum. Nondum enim per ea quæ dicta sunt, apparet vtrum habeat aliquod organum in corpore, distinctum loco ab aliis organis, vel non distinctum. Sed tamen quantum in superficie apparet, videtur

LECTIO IIII.

Vtrum autem vnumquodque horum sit anima, an pars animæ: & si pars, vtrum sic, vt sit separabilis ratione solum, an etiam & loco.

De nonnullis non est videre difficile, de aliquibus est quæstio. Vt enim in plantis sunt quæ cum secantur, & pars alia ab alia separatur, videantur viuere, ut pote: cum anima quæ in eis est una in unaquaque planta sit, potentia uero plures, sic etiam in aliis animæ differentiis uidemus fieri, ut in iis insectis quæ incidūtur, etenim sensum utraque partium habet & motum loci quòd si sensum, & phantasiam etiam & appetitum, ubi enim sensus est, & dolor & uoluptas consequitur, ubi autem hæc sunt, necessario etiam cupiditas.

Causam autem cur utrumque horum euenit, post dicemus: nunc hoc tantum dictum sit, Animam esse principium eorum quæ diximus, & his definiram esse, nutritiuo, sensitiuo, dianoetico, motu.

LECTIO IIII.

De intellectu uero & contemplatiua potentia nondum quicquam est manifestum, sed uidetur animæ genus diuersum esse, id est, solii* posse seperari quemadmodū æternum à corruptibili. Cæteras autem partes animæ ex his perspicuum est nō esse seperabiles, ut nonnulli dicunt.

* al. poteſt

manifestum est, ꝙ vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, qm non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdā potentiis particularibus, manifestum est ꝙ distinguuntur loco. Visus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in naribus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animali, est in toto. Sed qđ dicit ꝙ phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam a quibusdā, phantasię attribuitur determinatum organū in corpore. Sed sciendum est, ꝙ phantasia inuenitur indeterminata in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicetur. Organum ergo alicuius quod determinatum phantasiæ attribuitur, ad maiorē perfectionē & determinationem sui actus, sine quo phantasiæ actus nullo modo esse posset, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestauit, qm in quibusdam potentiis animæ, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit in qua parte animæ circa hoc possit esse dubium. Et dicit, quòd de intellectu, quocumque nomine vocetur, perspectiua potentia, idest speculatiua, nihil est adhuc manifestum. Nondum enim per ea quæ dicta sunt, apparet vtrum habeat aliquod organum in corpore, distinctum loco ab aliis organis, vel non distinctum. Sed tamen quantum in superficie apparet, videtur

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd sit alterum genus animę ab alijs partibus animę, ideſt alterius naturæ, & alio modo ſe habens, & quòd hoc ſolum genus animę poſſit ſeparari ab aliis partibus animæ, veꝝ nam quòd ſit ſeparatum ab organo corporeo, ſicut perpetuum a corruptibili. Sed q reliquæ partes animę non ſint ſeparabiles loco abinuicem, manifeſtum eſt ex prædictis.

Deinde cum dicit.

d ¶ Oſtendit quòd ſint ſeparabiles rationę. Cuiuslibet enim potentiæ ratio eſt, ſecundum ordinem ad
Tex. cō. 23. actum, vnde neceſſe é ſi actus ſint diuerſi ſecundum ſpeciem, q potentiæ habeant diuerſam rationem ſpeciei. Et hoc eſt, quod dicit, quòd alterum é eſſe ſenſitiuo, & opinatiuo, ideſt intellectiuo, ideſt altera eſt ratio vtriuſque potentiæ, ſi ſentire eſt alterum ab opinari, & ſi-
Tex. cō. 24. militer eſt de prædictis aliis potentijs.

Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit primam queſtionem, & dicit, quòd hoc facit differe tiam in animalibus. q quibuſdam animalib' inſunt omnia prædicta, quibuſdam vero quædam horum, aliis vero vnum ſolum.

Quibuſcumque autē ineſt vnum ſolum prę dictorum, oportet q illud ſit anima. In quib⁹ vero inſunt plura, quodlibet eſt pars animæ, ſed illa anima denominatur a principaliori, vel ſenſitiua, vel intellectiua.

Quare autem hoc ſit,
Tex. cō. 25. quòd quædam habent vnum, quædam plura quædam omnia, poſterius dicetur. Et ſicut
Lib. 3. Tex. cō. 131 accidit circa potētias animæ, ita accidit circa ſenſus. Quædam enim habent omnes ſenſus, ſicut animalia perfecta, quædam vero habent quoſdā ſenſus, ſed non omnes, vt talpa, quædam vero habent vnum maxime neceſſarium, ſcilicet tactum, vt animalia imperfecta. Poteſt autem & hæc particula ad alium ſenſum referri vt dicatur, quòd quia ſuperius oſtenderat Philoſophus, quòd partes animæ non ſunt ſeparabiles abinuicem, loco vel ſubiecto, in animali in quo ſunt, q propter hoc etiam non ſeparentur in diuerſis animalibus, ſed cuicumque ineſt vnum, ineſſent omnia. Et ideo remouet hoc in hac particula. Deinde cum dicit.

f ¶ Offenſo, quòd anima eſt primum viuendi principium, concludit ex hoc, diffinitionem prius aſſignatam. Et circa hoc duo facit. Primo demonſtrat propoſitum. Secundo ex veritate demonſtrata, quaſdam concluſiones vlterius inducit, ibi. {Propter hoc bene opinantur &c.} Circa primum ponit talem demonſtrationē. Duorum, quorum vtroque dicimur eſſe aliquid, aut operari, vnū ſcilicet quod primum eſt, eſt quaſi forma, & aliud quaſi materia. Sed anima eſt primum quo viuimus, cum tamen viuamus anima, & corpore, ergo anima eſt forma corporis viuentis. Et hæc eſt diffinitio ſuperius de anima poſita, quòd anima eſt actus primus phyſici corporis, potentia vitam habentis. Manifeſtum eſt autem, q medium huius demonſtrationis eſt quædam diffinitio animæ, ſcilicet anima eſt quo viuimus primum. Circa hanc autem demonſtrationem. 4. facit. Primo ponit maiorem dicens, quòd quo viuimus d Ratione aūt. q alterę, manifeſtū eſt. Senſitiuo. n. eſſe & opinatiuo alterū. Siquidē & ſentire ab ipſo opinari. Similiter autem & alioꝝ vnūquodq;, q̄ dicta ſunt.

e Ad hæc quibuſdam animaliū omnia inſunt hæc, quibuſdā vero quædā horū, alteris aūt vnum ſolū. Hoc autē facit differentias animaliū. Propter quā aūt cām ſit factū, poſteri⁹ intendendum eſt. Similiter aūt & circa ſenſus accidit. Alia. n. habent oēs, alia vero quoſdam, quædā vero vnū, maxime neceſſarium, tactum.

f Quoniam autē quo viuimus, & ſentimus dupliciter, ſicut quo ſcimus, dicimus autē hoc quidē ſcientiam, illud aūt animā, vtro que enim horum dicimus ſcire. Similiter autē, & quo ſanamur, aliud quidē ſanitas eſt, aliud autem pars quædam corporis, aut etiam totum. Horum aūt ſcientia quidem & ſanitas, forma eſt & ſpecies quædā, & ratio vt act⁹ ſuſceptiuorū, hæc quidem eius quod ſcientiæ, capax eſt, illa vero ſanabilis. Videtur. n. in patiē te & diſpoſito, actiuorum ineſſe actio. Anima aūt hęc quo viuimus, & ſentimus, & mouemur, & intelligimus primo. Quare rō quędā vtriq; erit, & ſpecies, ſed nō vt materia, & vt ſubiectū. Tri I pliciter. n. dicta ſubſtantia ſicut dixim⁹, hęc quidē ſpecies, illud vero vt materia, aliud aūt ex vtriſq;. Horū aūt materia quidē potētia, ſpecies aūt actus, poſtea q̄ ex vtriſq;, animatū, neq; corpus eſt actus animæ, ſed ipſa corporis cuiuſdam.

& ſentimus dicitur dupliciter ſcilicet altero, ſicut forma, & altero ſicut materia. Sicut & quo ſcimus dicitur dupliciter, duobus enim dicimur ſcire, quorum vnum eſt ſcientia, & aliud eſt anima. Et ſimiliter quo ſanamur, dicitur de duobus, quorum vnum eſt ſanitas & aliud eſt aliqua pars corporis, vel etiam totum corpus. Vtrobique autem vnum eſt quaſi forma, & aliud quaſi materia. Nam ſcientia & ſanitas ſūt formæ, quaſi actus ſuſceptiuorum, ſcientia quidem forma ſcienti ſici, ideſt partis animæ in qua eſt ſcientia, ſanitas vero eſt forma corporis ſanabilis. Iō autem dicit {ſanabile & ſcientificū} vt oſtēdat aptitudinem in ſubiecto ad tales formas.

Quas tamen diuerſas eſſe ratione perſpicuum eſt, ſenſitiuo enim eſſe, & opinatiuo, diuerſum eſt, ſi quidem ſentire & opinari, itemq; cæterorum quæ diximus vnumquodque.

*Præterea uero nonnullis animalibus hæ adſunt omnes, in quibuſdam nonnullæ, in alijs una dumtaxat, quæ res facit differentiam animalium, de cauſa uero poſt conſiderabimus, ſimile quidā in ſenſibus euenit, quædam enim habent omnes, quædam * nonnul los, quædam unum qui maxime neceſſarius eſt, tactum.* * al. pauciores.

Quoniam autem id quo uiuimus et ſentimus duobus modis dicitur, quemadmodum id quo ſcimus, horum autē unum dicimus ſcientiam, alterum animam, nam utroque eorum ſcire dicimus, ſimiliter etiam id quo ſani ſumus tum ſanitate, tum parte aliqua corporis, uel etiam toto, horum autem ſcientia quidem & ſanitas forma eſt & ſpecies quædam, & ratio, & uelut actus receptiuorum, illa quidem eius quod ſcire, hæc uero eius quod ſanari pōt: uidetur enim in eo quod patitur, atque afficitur effectiuorū ineſſe actus. Anima uero, ideſt quo uiuimus et ſentimus & διανοούμεθα primo, profectō anima tanq quædam erit & ſpecies, non autē ut materia & ſubiectum. Cum enim tribus modis ſubſtantia dicatur, ut dixi mus, quorum aliud eſt ſpecies, aliud materia, aliud id quod ex utriſque conſtat, atque horum quidem materia eſt potentia, ſpecies autem actus, cum id quod ex ambobus conſtat animatum ſit, profectō corpus non eſt actus animæ, ſed ipſa corporis cuiuſdam.

Quæ quidē igitur actus eſt qui dam, & ratio potentiā habentis vt tale ſit, manifeſtū ex his eſt.

Lect. 5.

primum, quo dicimur eſſe ſcientes, quia anima nō dicimur eſſe ſcientes, niſi inquantum habet ſcientiam. Similiter et am & corpore nō dicimur eſſe viuentes, niſi inquantum habet animam, & propter hoc, hic dicitur q̄ {anima} eſt primum quo viuimus, & ſentimus &c. Tertio, ibi. {Quare ratio quædam.} Ponit concluſionem, & pender hucuſque conſtructio ab illo loco {quoniam autem quo viuimus &c.} Concludit ergo ex prædictis, quòd anima ſe habet vt ratio & ſpecies, & non ſicut materia & ſubiectum. Quarto, ibi. {Triplicit er enim dicta ſubſtantia &c.} Oſtendit concluſionem ſe qui ex præmiſſis. Non enim videbatur magis ſequi de anima, quòd ſit forma, quam de corpore, cum vtroque viuere dicamur. Vnde ad perfectionem dictæ demonſtrationis, ſubiungit, quòd cum ſubſtantia dicatur tripliciter, vt ſupra dictum eſt, ſcilicet de materia, & forma, & compoſito ex vtriſque, quorum materia eſt potentia, & ſpecies, ſiue forma eſt actus, & compoſitum ex vtriſque eſt animatum, manifeſtum eſt quòd corpus non eſt actus animæ, ſed magis anima eſt actus corporis alicuius, corpus enim eſt in potentia, reſpectu animæ. Et ideo cum conſequatur ex prædicta demonſtratione, quòd vel corpus, vel anima ſit ſpecies, & corpus, vt dictum eſt, non ſit ſpecies animæ, ſequitur quòd anima ſit ſpecies corporis. Deinde cum dicit.

g ¶ Inducit

g ¶ Inducit quaſdam concluſiones ex præmiſſis, quarum prima eſt, q̄ bene opinati ſunt, quibus viſum eſt, q̄ anima non ſit ſine corpore, neque ſit corpus. Non enim eſt corpus, quia non eſt materia, ſed eſt aliquid corporis, quia eſt actus corporis. Et quia omnis act⁹ eſt in eo, cuius eſt actus, infert conſequenter ibi.

h ¶ Secundam concluſionem ſcilicet, q̄ anima eſt in corpore, & tali corpore, ſcilicet phyſico organico, & hoc non eſt per modum quo priores phy
Tex. cō. 26. ſici loquebātur de anima, & vnione eius ad corpus, nihil determinantes in quo vel quali corpore eſſet, & vere hoc eſt, ſicut nunc dicimus, quòd anima eſt i determinato corpore, cum non videat anima accipere quod cumque corpus contingat, ſed determinatum. Et hoc rationa biliter accidit, quia vnuſquiſque actus natus eſt fieri in propria & determinata materia, vnde & anima oportet quòd in determinato corpore recipiatur.
Tex. cō. 27. Vitimo autem epilogando concludit, quòd anima eſt actus quidam & ratio habentis eſſe huiuſmodi, ſcilicet potentia viventis.
∴

g Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neq; ſine corpore eſſe, neque corpus aliquod anima. Corpus enim nō eſt, corporis autem aliquid eſt.

h Et propter hoc, in corpore ē, & in corpore tali, & non ſicut priores ad corpus aptabant ipſam, nihil diffinientes in quo & quali, quamuis non videatur, q̄d uis ſubiecta cuiuſuis formæ capax eſſe. Si aūt ſit, & ſīn rationē. Vniuſcuiuſque. n. actus in eo q̄d in potentia exiſtit, & in propria materia apte, naturaliterq; fit.

LECTIO V.

Potentiarum autem animæ, quę dictę ſunt, aliis quidem inſunt omnes, aliis vero quædam harū, quibuſdam vero vna ſola. Potentias autem dicimus vegetatiuū, ſenſitiuum, appetitiuum, motiuum ſecundum locum, intellectiuum.

LECTIO V.

Poſtquam Ariſto. diffiniuit animam in communi, nunc accedit ad determinandum de partibus eius. Non autem habet aliter anima partes, niſi ſecundum quòd ei⁹ potentię, partes eius dicuntur, prout alicuius potentis multa, partes dici poſſunt, poteſtates ad ſingula. Vnde determinare de partibus eius, eſt determinare de ſingulis potentiis eius. Diuiditur autem hæc pars in duas. In prima determinat de potentijs animæ in communi, diſtinguendo eas adinuicem. In ſecunda determinat de ſingulis earum, ibi. {Quare primum de alimento, & generatione &c.} Prima autem pars diuiditur in duas. In prima diſtinguit potentias animæ abinuicem. In ſecunda oſtendit quid de potentiis animę, & quomodo, & quo ordine determinandum ſit, ibi. {Quare & ſecundum vnumquodque querendum, &c.} Circa primum duo facit. Primo diſtinguit potentias animæ abinuicem. Secundo oſtendit quomodo ratio communis animæ ſe habet ad partes prædictas, ibi. {Manifeſtum igitur eſt quoniam eodē &c.} Circa primum duo facit. Primo enumerat potentias animæ. Secundo oſtendit quomodo ſeinuicem conſequantur, ibi. {Ineſt autem plantis, &c.} Dicit ergo primo, quòd de potentijs animæ, quæ ſupra nominatę ſunt, quibuſdam inſunt omnes, ſicut hominibus, quibuſdam quædam harum, ſicut alijs animalibus, quibuſdam vna tantum, ſicut plantis. Et quia ſuperius non nominauerat eas potentias, ſed partes animæ, ideo manifeſtat, quòd per potentias idem intelligit, quod ſupra per partes. Quarum quidem ſunt quinque genera, ſcilicet vegetatiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, motiuum ſecundum locum, intellectiuum. Oportet autem hæc duo videre. Primo quidem quare ponuntur hic quinque genera potentiarum animæ, præcipue cum conſuetum ſit dici triplicem eſſe animam, vegetabilem, ſenſibilem, & rationalem. Secundo cō ſiderare oportet, quare hic ponit. 5. cum ſuperius poſuerit tātum quatuor. Sciendum autem circa primum, quòd cum omnis potentia dicatur ad actum proprium, potentia operatiua dicitur ad actū qui eſt operatio. Potentiæ autem animæ ſunt operatiuæ, talis. n. eſt potentia formæ. Vnde neceſſe eſt ſecundum diuerſas operationes animæ, accipi diuerſitatem potentiarum. Operatio autem animæ, eſt operatio rei viuentis, cum igitur vnicuique rei competat propria operatio, ſecundum quòd habet eſſe, eo quòd vnumquod que operatur, inquantum eſt ens, oportet operationes animæ conſiderare, ſecundum⁹ quòd inuenitur in viuentibus. Huiuſmodi autem viuentia inferiora, quorum actus eſt anima, de qua nunc agitur, habent duplex eſſe. Vnum quidem materiale, in quo conueniunt cum alijs rebus materialibus, aliud autem immateriale, in quo communicant cū ſubſtantijs ſuperioribus aliqualiter. Eſt autem differentia inter vtrumque eſſe, quia ſecundum eſſe materiale, quod eſt per materiam contractum, vna quæque res eſt hoc ſolum quod eſt, ſicut hic lapis non eſt aliud q̄ hic lapis, ſecundū vero eſſe immateriale, quod eſt amplum, & quodammodo infinitum, inquantum non eſt per materiam terminatum, res non ſolum é id quod eſt, ſed etiam eſt quodammodo alia. Vnde in ſubſtantijs ſuperioribus immaterialibus, ſunt quodammodo omnia ſicut in vniuerſalibus cauſis. Huiuſmodi autem immateriale eſſe, habet duos gradus in iſtis inferioribus. Nā quoddam eſt penitus immateriale, ſcilicet eſſe intelligibile. In intellectu enim res habent eſſe, & ſine materia, & ſine conditionibus materialibus indiuiduantibus, & etiam abſque organo corporali. Eſſe autem ſenſibile eſt medium inter vtrumque. Nam in ſenſu res habet eſſe ſine materia, non tamen abſque conditionibus materialibus indiuiduantibus, neque abſque organo corporali.

Quamobrem probe cenſent ij quibus uidetur neque ſine corpore eſſe, neque corpus aliquod anima, corpus enim non eſt, ſed corporis aliquid.

Et propterea eſt in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum ſuperiores in corpus eam coniiciebant nulla præterea addita diſtinctione, in quonam illo, & quali, præſertim cum non uideatur quodlibet recipere quod libet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuſcuiuſque enim actus in eo quod eſt potentia, & in ſua ac idonea materia, natura comparatū eſt ut fiat. Animam ergo actum eſſe quendam, & rationem eius quod habet potentiā ut tale ſit, ex his perſpicuum eſt.

LECTIO V.

Potentiæ porro animæ quas commemoranimus, in aliis inſunt omnes, in aliis non nullæ earum, in aliquibus una dumtaxat, potentias autem diximus, nutritiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, motiuum motu loci, dianoeticum.

Eſt enim ſenſus particularium, intellectus vero vniuerſalium. Et quantum ad hoc duplex eſſe, dicit Philoſophus in tertio huius, q̄ Tex. cō. 23. anima eſt quodammodo omnia. Operationes igitur, quæ compe- Lect. 13. tunt viuenti ſecundum eſſe materiale, ſunt operationes quę attribuuntur animæ vegetabili, quæ tamen licet ad id ordinentur, ad quod etiam ordinantur actiones in rebus inanimatis, ſcilicet ad cō ſequendum eſſe, & conſeruandum, tamen in viuentibus hoc fit per altiorem, & nobiliorem modum. Corpora enim inanimata generantur & conſeruantur in eſſe, a principio motiuo extrinſeco, animata vero generantur a principio intrinſeco, quod eſt in ſemine, conſeruantur vero a principio nutritiuo intrinſeco. Hoc enim videtur eſſe viuentium proprium, quòd oporentur tanquam ex ſeipſis mota. Operationes autem quæ attribuuntur rebus viuentibus, ſecundum eſſe penitus immateriale, pertinent ad partem animę intellectiuam, quæ uero attribuuntur eis ſecundum eſſe medium, pertinet ad partem animæ ſenſitiuam. Et ſecundum hoc triplex eſſe, diſtinguitur communiter triplex anima, ſcilicet vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis. Sed quia omne eſſe, eſt ſecundum aliquam formā, oportet q̄ eſſe ſenſibile, ſit ſecundum formam ſenſibilem, & eſſe intelligile, ſecundum formam intelligibilem. Ex vnaquaque autem forma ſequitur aliqua inclinatio, & ex inclinatione operatio, ſicut ex forma naturali ignis ſequitur inclinatio ad locum qui eſt ſurſū, & m quam ignis dicitur leuis, & ex hac inclinatione ſequitur operatio, ſ. motus qui eſt ſurſum. Ad formam igitur tam ſenſibilē quam intelligibilem ſequitur inclinatio quædam, quæ dicitur appetitus ſenſibilis, vel intellectualis, ſicut inclinatio conſequens formam naturalem, dicitur appetitus naturalis. Ex appetitu aūt ſequitur operatio, quæ eſt motus localis. Hæc igitur eſt ratio, quare oporteat eſſe quinq; genera potentiarum animæ, quod primo quærebatur. Circa ſecundum ſciendum eſt, quòd ſupra Ariſt. intendens oſtendere, quòd anima eſt principium viuendi in omnibus viuentibus, diſtinxit ipſum viuere ſecundum gradus viuentium, & non ſecundū ope rationes vitæ ſecundum quas diſtinguuntur hæc genera potentiarum. Appetitiuum autem non conſtituit aliquem diuerſum

Universidad de Deusto
Biblioteca

gradum in viuentibus, quia omnia quæ habent sensum, habent appetitum, & sic remanent tantum quatuor gradus viuentium, vt supra ostensum est. Deinde cum dicit.

a tex 14. ad 17. Supra tex. 20.23.

b ¶ Ostendit, quomodo prædictæ potentiæ consequuntur seinuicem, manifestans quod supra dixerat, quòd potentiarum quibusdã insunt omnes, quibusdam quędam, quibusdam vna sola. Vbi cõsiderandum est quòd ad hoc quòd vniuersum sit perfectum nullus gradus perfectionis in rebus intermittitur, sed paulatim natura de imperfectis ad perfecta procedit. Propter quod etiam Arist. in 8. Meta. assimilat species rerum numeris, qui paulatim i

Tex. cõ. 10. Lect. 41

Tex. cõ. 28.

augmentũ proficiunt. Vnde in viuentibus quædam habent vnũ tantum prædictorum scilicet plantæ, in quibus est solum vegetatiuum, quod necesse est in omnibus viuentibus materialibus esse, quia huic potentiæ attribuuntur operationes pertinentes ad esse materiale. Aliis autem, scilicet animalibus inest vegetatiuũ, & sensitiuum. Si autẽ est ibi sensitiuum, oportet quòd adsit tertium, scilicet appetitiuum. Quod quidem diuiditur in tria, scilicet desiderium quod é secundum vim concupiscibilem, & iram q̃ est secundum vim irascibilem, qui duo appetitus pertinent ad

Tex. cõ. 29.

partem sensitiuam, sequuntur enim apprehensionem sensus. Tertium autem est voluntas quod est appetitus intellectiuus cõsequens scilicet apprehensionẽ intellectus. Quod autem appetitiuum insit omnibus animalibus probat duplici ratione. Quarũ prima est, quòd omnia animalia habent ad minus vnum sensum, scilicet tactum, quibus autem inest sensus, inest letitia & tristitia, delectatio & dolor. Lætitia enim & tristitia magis videntur sequi apprehensionẽ interiorem. Sed delectatio & dolor consequuntur apprehensionem sensus, & præcipue sensus tactus. Et si est lætitia, & tristitia, necesse est quòd sit aliquid triste & dulce, idest delectabile & doloro sum, oportet enim omne quod sentitur secundum tactum esse vel conueniens. & sic est delectabile, vel nociuum, & sic est doloro sum. Quibuscumque autem inest aliquid delectabile, & triste, his inest: & concupiscentia, quæ est appetitus delectabilis: ergo de primo ad vltimum, omnibus animalibus quibus inest sensus tactus, inest appetitus. Secundam rationem ad idem ostendendum ponit ibi.

c ¶ Quæ talis est. Omnia animalia habent sensum, quo cognoscunt suum alimentum scilicet sensum tactus, qui est sensus alimenti. Et quia necessarium est omnibus animalibus vti alimento, vt dictum est, ideo necessarium est, quòd habeant sensum tactus, quo percipiant alimentum sibi conueniens. Quid autem tactus sit sensus alimenti, manifestum est, sicuti enim corpora viuentia constãt ex calidis, & humidis, & frigidis & siccis, ita ex his nutriuntur, tactus autem est sensus discretiuus horum. ¶ Sed aliorum sensibilium, idest aliis sensibilibus non nutriuntur viuentia, nisi secundum accidens, inquantum videlicet, coniunguntur tangibilibus. Sonus enim & odor, & color nihil cõferunt in alimentum, inquantum huiusmodi, sed solum inquantum contingit colorata, & odorata, & sonantia, esse calida, vel frigida, humida vel sicca. humor autem, ideſt sapor est quoddam de numero tangibilium qualitatum, sicut, & gustus est quidam tactus. Sic igitur patet quòd omnia animalia habent sensum alimenti, quibuscunque autẽ inest sensus alimenti, his inest etiã ries & sitis, quorum vtrunque est concupiscentia alimenti: cũ ergo sit calidi & sicci, quod habet rationem cibi, sitis autem frigidi & humidi, quod habet rationem potus. Sapor autem est quod dam horum delectamentum, sapor enim delectabilis indicat cõuenientem proportionem calidi & frigidi, humidi & sicci in alimento. Vnde magis pertinet ad delectationem alimenti, quam ad necessitatem. Sic igitur vbicunque est sensus tactus, est etiã appetitus. Quomodo autem phantasia se habet ad appetitiuum & sensitiuum, posterius dicetur. Quibusdam autem animalibus, supra hęc tria, scilicet vegetatiuum, sensitiuũ, & appetitiuum, inest etiam motiuũ secundum locum. Aliis vero supra hæc quatuor inest etiam intellectiuum, & intellectus ipse scilicet hominibus, & si aliquod aliud genus rerum est simile hominibus, aut etiam honorabilius hominibus, inuenitur autem aliquid honorabilius hominibus, quibus in est intellectus, est enim in subsistantiis separatis, & in corporibus cælestibus, si tamen sunt animata, licet in viuentibus mortalibus non est aliquod genus viuentium, habentium intellectum, nisi in specie humana. Cum enim intellectus non habeat organum corporale, non possunt diuersificari habentia intellectum, secundum diuersam complexionem organorum, sicut diuersificantur species sensitiuorũ, secundum diuersas complexiones, quibus diuersimode se habẽt ad opationes sensus. Deinde, cũ dicit ¶ Ostendit, qualiter se habet prædicta diffinitio animæ ad partes enumeratas. Et ad huius intellectum, sciendum est, quòd Plato posuit vniuersalia esse separata secundum esse, tamen in illis, quæ se habent consequenter, non posuit vnam ideam communem, sicut in numeris, & figuris, non enim posuit vnam ideam numeri, præter omnes numeros, sicut posuit vnam ideam hominis, præter omnes homines, eo quòd numerorum species naturali ordine consequenter se habent. Et sic prima earum, scilicet vnitas est causa omnium consequentium. Vnde non oportet ponere aliquam ideam communem numeri, ad causandum speciem numerorum. Et similis ratio est de figuris. Nam eius species consequenter se habent, sicut & species numerorum, trigonum enim est ante tetragonum, & tetragonum ante pentagonum. Dicit ergo manifestum esse, quòd eodem modo vna est ratio animæ, sicut vna est ratio figuræ, sicuti enim inter figuras non est aliqua figura, quæ sit

b Ineſt aũt plantis vegetatiuũ solum, alteris autẽ & hoc, & sensitiuum, si autem sensitiuum, & appetitiuum. Appetitus enim desiderium est & ira, & voluntas. Animalia autem omnia habent vnum sensum tactum. Cui aũt sensus ineſt, huic & lętitia, & tristitia, & dulce, & triste. quib' aũt hæc, & cõcupiscentia. Delectabilis n. rei appetitus est hæc.

c Adhuc autem alimenti sensũ habẽt tactus: enim alimenti sensus. Siccis enim & humidis. & calidis & frigidis aluntur omnia viuentia, horum aũt sensus est tactus, sed aliis sensibilibus secũdum accidens aluntur. Nihil. n. ad alimentum confert sonus, neque color neq; odor. Humor autem vnum aliquod est tangibilium, esuries autem, & sitis, est concupiscentia: & esuries quidẽ calidi, & sicci: sitis aũt frigidi, & humidi, sapor vero, vt delectamentum horum est. Certificandum autem de his posteriùs est. Nunc autem intantum dictũ sit, quòd animalibus habẽtibus tactum & appetius insit. De phantasia aũt immanifestum est, posterius autem intẽdendum est. Quibusdam autẽ adhuc ineſt & secundum locum motiuũ. Alterius autem, intellectiuum & intellectus, vt hominibus, & si aliquod alterum huiusmodi est, aut etiam honorabilius.

d Manifestum igitur est, quòd eodem modo vna vtique erit ratio animæ, & figurę. Neq; enim

Ac plantis quidem adeſt tantummodo nutritiuum, aliis autem, tum hoc, tum etiam sensitiuum, quod si sensitiuum, & appetitiuum etiam: appetitus enim cupiditas est, & ira & volantas, cuncta autem animalia vnum habent ex sensibus, tactum, cui autem sensus ineſt huic & voluptas & dolor & iucundum & molestum, in quibus autem hæc insunt, & cupiditas ineſt, hæc enim est appetitus iucundi.

Præterea uero sensum habent alimenti, nam tactus, sensus est alimenti, cuncta enim uiuentia siccis aluntur & humidis, & calidis & frigidis, quorum sensus, tactus est, cæterorum autem sensibilium per accidens, nihil enim ad alimentum confert sonus, nec color, nec odor: sapor autem unum quoddam est de tangibilibus, fames uero & sitis cupiditas est, ac fames quidem calidi, & sicci, sitis uero frigidi & humidi, porro sapor est ueluti quoddam eorum condimentum. Sed de iis postea dilucidius agendum est, nunc hoc tantum dictum sit, quòd animalibus habentibus tactum, appetitus quoque ineſt, de phantasia autem non patet, sed post considerandum est, quibusdam autem præter hæc, ineſt etiam motiuum motu loci, aliis autem & dianoeticum & intellectus, vt hominibus, & siquid extat eius generis aliud, uel etiam nobilius.

Perspicuum igitur est perinde unam esse animæ rationem, atque figuræ, neque enim illic figura ulli est

sit præter triangulum, & alias species consequentes, vtpote quæ sit cõis omniũ figurarũ, ita nec in proposito est aliqua anima, quasi separata existens præter omnes prędictas partes. Sed quamuis non sit vna figura separata in esse, præter oẽs figuras, etiã ſm Platonicos, q ponunt species cões separatas, tñ inuenitur vna ratio communis, q conuenit omnibus figuris, & non est propria alicuius earũ, ita est & in animabus. Et ideo ridiculum est, q̃ homo quęrat vnam rationem communẽ, tam in animabus, q̃ in alijs rebus, quæ non conueniant alicui animarum, quę sunt in rerum natura particulariter. Neque etiam est conueniens q̃ homo quęrat diffinitionem animæ, secundum vnã quamque speciem animę, & dimittat diffinitionem cõmunẽ omnibus animabus. Ergo neque diffinitio communis animæ prætermittenda fuit, neque fit assignanda diffinitio communis animæ, quòd non conueniat singulis animab'. Et quia dixerat, quòd eodem modo se habet ratio animæ, sicut ratio figurę, ostendit cõuenientiam inter vtrumque, & dicit q̃ similiter se habent figuræ & animæ adinuicem: in vtrisque enim illud quod est prius, est in potentia in eo, quod est consequenter. Manifestum est enim in figuris, quòd trigonũ, quod est prius, est potentia in tetragono. Potest enim tetragonũ diuidi in duos trigonos. Et similiter in anima sensitiua vegetatiuum est, quasi quædã potẽtia eius, & quasi ala esse. Et similiter est de alijs figuris, & alijs partibus animę.

Tex. cõ. 32.

ibi figura est præter triangulum, & figuras, quæ consequenter sunt, neque hic anima præter prædictas est, fiet aũt utiq; & in figuris ratio cõis, quæ cõueniet quidẽ oibus: propria autẽ nulli' erit figuræ. Similiter aũt & in dictis animab'. Vnde ridiculũ est quærere cõmunẽ ationẽ, & in his & in alteris quæ nullius erit, eorum quæ sunt, propria ratio, neq; ſm ꝓpriã & indiuiduã speciẽ, tali definitione omissa. Similiter aũt se habẽt ei, qđ de figuris est, & quæ ſm animã sunt. Sẽper. n. in eo quod est consequenter, est in potẽtia qđ prius est, & in figuris, & in animatis, vt in tetragono quidem trigonum est, in sensitiuo autem vegetatiuũ.

præter triangulum, & eas quæ deinceps sunt, neque hic anima ulla præter eas quæ dictæ sunt, sieri tamen potest, & in figuris ratio cõis, quæ oĩbus quidem congruat, propria autem nullius sit figuræ, similiter etiam in dictis animabus. Idcirco ridiculum est & in his & in cæteris communem quærere rationem, quæ nullius eorum quæ sunt erit propria ratio, neque ex propria & indiuidua specie, hac tali prætermissa ratione. Quemadmodum autem in figuris, sic etiam in anima res habet. Semper enim in eo quod est deinceps, ineſt potentia id quod prius est, tum in figuris, tum in animatis, vt in quadrato triangulus, in sensitiuo nutritiuum.

LECTIO VI.

Vare & secundum vnũquodque quærendum quęnam sit vniuscuiusque anima, aut quæ plantæ, & quæ hominis, aut bestiæ.

b Propter quam aũt causam cõsequenter sic se habẽt, cõsiderandũ est. Sine. n. vegetatiuo, sensitiuũ nõ est. A sensitiuo aũt separatur vegetatiuũ in plãtis. Iterũ autẽ, sine eo qđ potest tangere alio rũ sensuũ nullus est. Tactus aũt sine alijs est. Multa n. animaliũ, neq; visum, neq; auditũ habẽt, neq; odoratus sensum. Et sensitiuorũ autẽ, alia quidẽ habẽt se cũdũ locũ motiuũ, alia vero nõ

LECTIO VI.

Vare sigillatim quærendum, quæ cuiusq; sit anima, Verbi gratia: quæ plantæ quæue hominis uel bestiæ.

Cur autem deinceps sic habeant, considerandum est, nam sine nutritiuo, sensitiuum non est, a sensitiuo autem separatur nutritiuum in plantis, rursus sine tactiuo nullus aliorum est sensuum, tactus uero sine aliis est, pleraque enim animalia neque uisum neque auditum, nec odoris plane sensum sortita sunt. Inter sensitiua etiam sunt quæ habeant motiuum motu loci, sunt quæ non habeant, ultima autem & minima rationem & dianœam, in

QVADRATVM

LECTIO VI.

Postquam Philosophus enumerauit genera potentiarũ animæ, & quomodo se habet diffinitio communis animæ supra posita, ad partes eius, hic ostendit quid aliud modo determinandum sit, & quo ordine. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid determinandum restat de a-

nima. Secundo ostendit quo ordine determinare oporteat, ibi ¶ Necessarium autem est debentem. ¶ Circa primum ostendit duo restare ad determinandum, quorum vnum concludit ex prædictis. Dicit um est supra, quòd licut non est quęrenda talis diffinitio communis animę, quæ nulli animæ partium conueniat, ita non debemus esse contenti diffinitione cõmuni, sed oportet propriam diffinitionem cuiuslibet partis animæ inquirere, & ex hoc concludit, q̃ hoc, secundum vnum quodque animatum quærendum est, quæ sit vniuscuiusque animæ, vt scilicet sciatur quid est anima plãtę, & quid anima hominis, & quid anima bestiæ, & hoc est scire de vnaquaque parte animæ, quid sit. Secundo ibi.

Lectio. 5.

b ¶ Ponit aliud quod restat ad determinandum. Dictũ est enim supra, quòd partes animę consequenter se habent adinuicem, sicut species figuræ. Sed cõsiderandũ est propter quam causam partes animæ hoc modo se habeant consequẽter. Hiusmodi enim causam in fine libri assignabit. Exponit autẽ qualiter se habeant cõsequenter, quia sensitiuum non potest esse sine vegetatiuo, sed vegetatiuum separatur a sensitiuo in plantis. Nec est mirum, quia supra dictũ est, quòd opera vegetatiui ordinantur ad adipiscendum, & conseruandũ esse naturale, quod subiacet quasi fundamentum. Iterum etiam cõsequentia quædam inuenitur in ipsis sensibus, quia sine sensu tactus, nullus aliorũ sensuum esse potest, tactus aũt autem inuenitur sine

Lectio. 5.

alijs sensibus. Multa enim animalium, neque visum habent, neque auditum, neque sensum odoratus, sed solum tactum. Et hoc etiam rationabiliter accidit. Nam tactus est sensus perceptiuus eorum, quæ pertinent ad consistentiam animalis, ex quibus scilicet animal constat, & nutritur. Alia vero sensibilia non conferunt, ad hoc nisi per accidens. Vnde alij sensus non sunt de necessitate animalis, & propter hoc non inueniuntur in omnibus animalibus, sed in pertectis. Est etiam consideranda consequentia sensitiui, & motiui. Nã motiuũ nõ pot esse sine sensitiuo, sensitiuum aũt potest esse sine motiuo, aliqua enim habentium sensum, habent etiam motum secundum locum, sed aliqua non habent. Sed intelligendum est de motu progressiuo animalium, secundum quòd animalia mouentur de loco ad locum. Hic enim motus non ineſt omnibus animalibus. Sed quæ carent hoc motu, habent aliquem motum localem, scilicet dilatationis & constrictionis, sicut apparet in ostreis. Illud autem quod est vltimum inter omnes partes animę & minimum, quia nõ diuiditur in diuersa secundum speciem, est quod habet rationem & intellectum, quia quibuscumque de numero corruptibilũ ineſt ratio, his insunt & omnia alia prædicta. Hoc autem dicit, vt præsentet se a subſtantijs separatis, & a corporibus cœlestibus, si sunt animata, quia cum sint sine generatione & corruptione, non indigent vegetatiuo. Iterum, eorum intellectus per se speculatur ea, quę sunt secundum se intelligibilia, vnde non indigent sensibus ad cognitionem intellectiuam consequendam. Sed in mortalibus habentibus intellectum, necesse est omnia alia præexistere, sicut quædam instrumenta

Universidad de Deusto
Biblioteca

strumenta & preparatoria ad intellectum, qui est vltima perfectio intenta in operatione nature. Non autem omnibus quibus inest aliquod prædictorum, inest & ratio. Et quia imaginatio videtur habere quandam affinitatem ad intellectum, cum supra dictum sit, q intellectus vel est phantasia quedam, vel nó sine phantasia, addit de imaginatione, & dicit

Lectio 4. quòd quibusdam animalibus nó solum nó inest intellectus, sed nec etiá imaginatio. Videtur tamen hoc esse contrariorum ei qđ supra dixerat, quia si pars decisa habet sensum & appetitum, habet etiam phantasiam, si tamen phantasia est idem cum imaginatione, vt videtur. Dicendũ est igitur, quòd animalia imperfecta (vt

Lectio. 5. Tex. 156. Tex. cõ. 33. in Tertio dicetur) habent quidem phantasiam, sed indeterminatam, quia scilicet motus phantasię non remanet in eis post apprehensionem sensus, in animalibus autem perfectis remanet motus phantasię, etiam abeuntibus sensibilibus. Et secundum hoc dicitur hic quòd imaginatio non est eadem omnibus animalibus. Sed quædam animalia sunt, quę hac sola viuunt, carentia scilicet intellectu, & directa in suis operationibus p imaginationẽ, sicut nos dirigimur per intellectum. Et licet non omnibus animalibus insit imaginatio sicut nec intellectus, tamẽ de intellectu speculatiuo est alia ratio, quam de imaginatione. Differunt enim ad inuicem, vt infra patebit. Manifestum est igitur quòd de vna quaque parte animæ proprissime dicitur hæc diffinitio, quę assignata est de anima. Deinde cum dicit.

habent, vltimũ aũt, & minimũ, rationẽ & intellectũ, vt homo, aut hmõi aliud. Quibus. n. inest ratiocinatio, corruptibiliũ his & reliqua oia. Quib' aũt illorũ vnũqđq; nõ oib' ratiocinatio, sed quibusdã quidé neq; imaginatio, alia aũt hac sola viuũt. De speculatiuo autẽ intellectu, alia ratio est. Qđ igit de horũ vnoquoq; ratio, hæc proprijsima, & de anima sit, manifestũ est.

c Necessarium autem est, debẽtem de his perscrutationem facere, accipere vnumquodque eorum quid est. Postea sic de habitis & de alijs inuestigare.

d Si autẽ oportet dicere, quid vnũquodq; ipsorum, vt quid intellectiuum, aut vegetatiuũ, pti' adhuc dicendum, quid sit intelligere, & quid sentire. Priores enim potentijs, actus & operationes, & secundum rationem sunt. Si autẽ sic, adhuc his priora opposita oportet considerare, de illis primum vtiq; oportebit determinare, propter eandẽ causam, vt de alimento, & sensibili, & intelligibili.

LECTIO VII.

Tex. cõ. 34. Vare primũ de alimento & generatione dicẽdum est. Vegetatiua enim anima & alijs inest, & prima, & maxime communis po-

Lib. 3. Tex. 157. tentia, per quam omnia viuunt, quæcunq; habent aliquam animæ participationem, vt supra patebit. Manifestum est igitur quòd de vna quaque parte animæ proprissime dicitur hæc diffinitio, quę assignata est de anima. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quo ordine determinandum sit de partibus animæ. Et assignat ordinem, quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, q ille qui debet de partibus animę perscrutari, primo debet accipere vnumquodque horum, quid est, & postea debet considerare de habitis ideſt consequentibus partibus, & de alijs quæ sunt consideranda circa partes animę, & circa ipsa animata, sicut de organis, & de alijs huiusmodi. Et iste ordo necessarius est, quia si simul de omnibus determinaretur, esset confusa doctrina. Secundum tangit ibi.

d ¶ Dicens, quòd si oportet de aliqua parte animæ dicere quid est, scilicet quid est intellectiuum, aut sentitiuum, aut vegetatiuum, prius oportet dicere de actibus, scilicet quid sit intelligere, & quid sentire. Et hoc ideo, quia secundum rationem diffinitiuum, actus & operationes sunt priores potentijs. Potentia enim secundum hoc ipsum quod est, importat habitudinem quãdam ad actum, est enim principium quoddam agẽdi vel patiendi, vnde oportet quòd actus ponantur in diffinitionibus potentiarum. Et licet se habeat circa ordinem actus & potentiæ, & actib' adhuc sunt priora opposita ideſt obiecta. Species enim actuum & operationum, sumuntur secundũ ordinem ad obiecta. Omnis enim animę operatio, vel est actus potentię actiuæ vel passiuæ. Obiecta quidem potentiarum passiuarũ comparantur ad operationes earum, vt actua, quia reducunt potentias in actum, sicut visibile visum, & omne sensibile sensum. Obiecta vero potentiarum actiuarum comparantur ad operationes ipsarum, vt fines. Obiecta enim potentiarum actiuarum, sunt operata ipsarum. Manifestum est autem, quòd in quibuscumque, præter

Lectio. 1. operationes, sunt aliqua operata, quòd operata sunt fines operationũ, vt dicitur in Primo Ethi. sicut domus quę ædificatur, est finis ędificationis. Manifestum est igitur, quòd omne obiectum comparatur ad operationem animę, vel vt actuum, vel vt finis. Ex vtroq; autem ipsecit. catur operatio. Manifestum est enim, quòd diuersa actiua secundũ speciẽ, habẽt operatiões specie differentes, sicut calefactio est a calore, & infrigidatio a frigore. Similiter etiam ex termino & fine specificatur operatio, sicut sanatio & egrotatio differunt specie, secundũ differentiam sanitatis & egritud. uis. Sic igitur obiecta, sunt priora operationibus animæ in via diffiniendi. Vnde & prius oportet determinare de obiectis, quam de actibus, propter eandem causam, ppter quam & de actibus prius determinatur, quàm de potentijs. Obiecta autem sunt, sicut alimentum respectu vegetatiui, & sensibile respectu sensus, & intelligibile respectu intellectus. Sed sciendum est, quòd ex obiectis diuersis non diuersificatur actus & potentiæ animæ, nisi quãdo fuerit differentia obiectorum, inquantum sunt obiecta, ideſt secundũ rationem formalẽ obiecti, sicut visibile ab audibili. Si autem seruetur eadẽ ratio obiecti, quęcunque alia diuersitas nó inducit diuersitatem actuum secundum speciem, & potentiæ. Eiusdem. n. potentię est videre hominem coloratum & lapidem coloratum, quia hæc diuersitas, p accides se habet in obiecto, inquantum est obiectum. Sciendum est etiam, quòd intellectus noster possibilis est in potentia tantum, in ordine intelligibilium, fit autem actu per formam a phantasmatibus abstractam, nihil autem cognoscitur nisi secundum quòd est actu, vnde intellectus possibilis noster cognoscit seipsum per speciem intelligibilẽ, vt in Tertio habetur, non autem intuendo essentiam suam directe. Et ideo oportet quòd in cognitionem animæ procedamus ab his q̃ sunt magis exterinsęca, a quibus abstrahuntur species intelligibiles, per quas intellectus intelligit seipsum, vt scilicet per obiecta cognoscamus actus, & per actus potentias, & per potentias essentiam animę. Si autem directe essentiam suam cognosceret anima per seipsã, esset contrarius ordo seruandus in animæ cognitione, quia quanto aliquid esset propinquius essentiæ animæ, tanto prius cognoscerẽtur ab ea.

Lectio. 6. Tex. cõ. 2.

LECTIO VII.

Vare primum de alimẽto & de generatione dicendum est, nam nutritiua anima & cæteris inest, & prima & maxime cõmunis est animæ potentia, ex qua quibus enim mortalium inest ratio, ijs quoque reliqua omnia insunt, in quibus autem vnumquodque illorum, in ijs non omnibus inest ratio, sed quibusdam ne phantasia quidem, quædam, hac sola viuunt. De contemplatiuo autem intellectu alia est ratio, ac disputationem quidem de vno quoque horum maxime etiam ad animam pertinere perspicuum est.

Necesse autem est eum qui de his consideraturus est, sumere quid quod que eorum sit, atque tunc demum de his quæ proxima ab his sunt, ac de reliquis exquirere.

Quòd si oportet dicere quid quodque ipsorum sit, vt quid intellectiuum aut sensitiuum, aut nutritiuum, multo ante dicendum est quid sit intelligere, & quid sentire, nam operationes, & actiones potentijs ratione sunt priores, quod si ita est, ac obiecta etiam multo prius quàm hæc oportet considerasse, profecto de illis primum ob eandẽ causam disserendum fuerit, vt de alimento & de sensibili, & de intelligibili.

LECTIO VII.

ROSTQVAM Philosophus distinxit potentias animæ abinuicem, & ostendit quid & quo ordine de eis tractandum sit, hic secundum prętaxatum ordinem de eis determinat. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de singulis partibus animæ, quid sit vnaquęque. In secunda assignat causam quare talem consequentiam habent adinuicem. ibi. { Vegetabilem igitur habent animam &c. In penultimo capitulo libri. } Prima diuiditur in partes quatuor. In prima determinat de vegetatiuo. In secunda de sensitiuo, ibi. { Determinatis autem his, dicamus cõmuniter de omni sensu &c. } In tertia de intellectiuo

ctiuo, ibi. { De parte autem animæ qua cognoscit &c. } In quarta de motiuo secundum locum, ibi. { De mouente autem, quòd forte animę sit &c. } De appetitiuo autem non facit specialem tractatum, quia appetitiuum non constituit aliquem specialem gradum viuentium, & quia simul cum motiuo de eo determinatur in Tertio. Prima autem pars diuiditur in duas. In prima præmittit quędam quæ sunt necessaria ad cognitionẽ partis vegetatiuæ. In secũda determinat de parte vegetatiua, ibi.

{ Quoniam autem eadem potentia animę vegetatiuæ, & generatiuæ &c. } Prima diuiditur in duas. In prima dicit de quo est in tentio. In secunda manifestat quędam quæ præexiguntur ad cognitionem partis vegetatiuæ, ibi. { Natura lissimum enim operum &c. } Concludit ergo primo ex prædictis, quòd cum dicendum sit primo de obiectis & actibus, quam de potentijs, & primo de prima potentia, q̃ de consequentibus, sequitur quòd primo dicendum est de alimento, quod est obiectum animæ vegetatiuæ, & de generatiõe, quæ est actus eius. Ideo primo dicendum est de obiecto & actu huiusmodi partis, quàm aliarum, quia ista pars est prima inter alias partes animę, in subiectis in quibus inuenitur cum alijs, est enim quasi fundamentum aliarum, sicut esse naturale ad quod pertinent operationes eius, est fundamentum esse sensibilis & intelligibilis. Et alia ratio est, quare prius de ea dicẽdum est quia ipsa est cõmunis omnibus viuentibus, ipsa enim seperatur ab alijs, sed alię nõ seperantur ab ea, & de communibus prius est agendum. Huiusmodi autem partis opera sunt, generare, & alimento uti: & ideo de istis primo agendum est. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat quędam quæ præexiguntur ad cognitionem partis vegetatiuę. Et diuiditur in duas partes. In prima ostendit, quòd generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod ideo necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuit generationem, sed solum augmentum & decrementum. In secunda ostendit, quòd opera potentiæ vegetat. uæ sunt ab anima, quod ideo necessarium fuit, quia cum his operibus desertuant qualitates actiuæ vel passiuę, posset alicui videri quòd essent a natura, & non ab anima, & præcipuę qa in plantis est vita occulta & latens, & hoc ibi. { Est autem anima viuentis corporis &c. } Primum ostendit tali ratione. Omnis operatio quæ naturaliter inuenitur in omnibus viuentibus, pertinet ad potentiam vegetatiuam secundum quam primo viuere inest omnibus vt dictum est: sed generare naturaliter inest omnibus viuentibus, ergo pertinet ad potẽtiam vegetatiuam. Dicit ergo, quòd ideo generare est opus animæ vegetatiuę, quia inter alia opera est magis naturale omnibus viuentibus. Et dicitur naturalissimum, quia in hoc conuenit etiam cum alijs rebus inanimatis, quæ generationem habent, licet alio modo: habent enim inanimata generationem ab extrinseco generante, sed viuentia a principio intrinseco, inquantũ generantur ex semine quod proficit in rem viuam. Sed ab ista generalitate viuentium excipiuntur tria, quibus hoc opus non competit. Primo illa quæ sunt imperfecta, sicut pueri nõ generant. Quod enim potest alterum facere tale quale ipsum est, in vnoquoque genere, perfectum est. Secundo excipit illa quę patiuntur aliquem defectum alicuius principij naturalis, sicut sunt spadones & frigidi. Tertio animalia & plantæ quæ generantur sine semine ex putrefactione. In his enim, propter sui imperfectionem sufficit ad eorum productionem agens vniuersale, scilicet virtus corporis cœlestis &

A materia disposita. In animalibus autem perfectis plura requiruntur principia, non ens vniuersale sufficit, sed requiritur agens proprium vniuocum. Dicit ergo, quòd viuentia possunt facere alterum, quale ipsa sunt { quæcumque sunt perfecta } ad excludendum pueros, { & non orbata. } ad excludendum eunuchos, & habentes similes defectus, { aut quæcumqs non habent generationem spontaneam } ad excludendum ea, quæ generatur ex putrefactione, quę dicũtur quasi spõte nasci, quia producuntur ex terra sine semine, per illam similitudinem qua dicitur aliqs spõte facere illud, ad qđ ab extrinseco non inducitur. Sic autem intelligitur quòd res viua facit alterum, quale ipsum est, quia animal facit animal, & planta plantam. Et viteri' secundum speciem tale animal, facit tale animal, vt homo generat hominem, & oliua oliuam. Ideo autẽ est naturale viuentibus facere alterum tale, qua le ipsum est { vt semper participent, secundum quđ possunt, diuino & immortali } ideſt vt assimilẽtur ei secundum posse. Consideranda est. n. q̃ si cut sunt diuersi gradus perfectionis in aliquo vno & eodem, q̃ exit de potentia in actum, ita etiam sunt diuersi gradus perfectionis in diuersis entibus, vnde quanto aliquid fuerit

4. Metaphy Tex. cõ. 19.

inest viuere in omnibus, cuius officia sunt, generare & alimento uti.

Hoc enim est maxime naturale inter omnia officia viuentium, quæ perfecta sint & non mutilia, aut sponte sua nascantur, procreare aliud quale ipsum est, animal, animal, planta, plantam, vt æternitatem & diuinitatem participent quoad possunt: cuncta enim illud appetunt, & illius causa agunt, quæcumque secundum naturam agunt. Id autem cuius causa res est, duplex est, vnum, Cuius: alterum, Cui. Ergo quia participare nequeunt æternitatem & diuinitatem cõtinuatione, quia fieri non potest vt corruptibilium quicquam idem & vnum numero permaneat, quoad eorum vnumquodque participare potest, eatenus participat, aliud magis aliud minus, & permanet non ipsum, sed quale ipsum est, numero quidem non vnum, specie vero vnum.

B

Est autem anima viuentis corporis causa & principium, hæc autem multifariam dicuntur. Anima item tribus illis expositis modis causa dicitur, etenim vnde motus, & cuius cau

magis perfectum, tanto perfectioribus magis assimilatur. Sicut igitur vnumquodq; q̃n fuerit exiens de potentia in actũ, cũ fuerit in potentia, ordinatur ad actum, & appetit ipsum naturaliter, & cum fuerit in actu minus perfecto, desiderat actum perfectiorem, ita vnumquodq; quod est in inferiori gradu rerum, desiderat assimilari superioribus, quantum potest. Et hoc est quod subiungit, quod omnia appetunt illud } scilicet assimilari diuino & immortali, { & cuius causa agunt quęcumque naturaliter agunt. } Sed intelligendũ est q̃ id cuius causa agitur, dicitur dupliciter. Vno modo id cuius causa agitur directe, sicut sanitatis causa agit medicus. Alio modo sicut quo. Quod potest intelligi dupliciter, vno modo vt intelligamus q̃ finis dr & subiectũ habens id, cuius causa agitur, vt si dicam' quòd finis medicinę est, non tantum sanitas, sed etiá corpus habens sanitatẽ. Alio modo vt dicamus q̃ finis est, nõ tantũ principale intentũ, sed etiá illud, quo illud adipiscimur, vt si dicamus q̃ finis medicinæ est calefacere corpus, qa a calore habetur q̃ualitas complexionis, quę est sanitas. Sic igitur & hic põt dici, q̃ ipsum esse perpetuum est id cuius causa agitur, vel res habens perpetuitatem, cui naturalia intendunt assimilari per generationẽ, in quo. i. est perpetuitas, vel etiá ipsa generatio, qua perpetuitatẽ adipiscuntur. Quia igitur nõ possunt cõicare inferiora viuentia ipsi esse sempiterno & diuino, per modũ cõtinuationis. i. vt maneãt eadẽ numero, propter hoc quòd nihil corruptibiliũ contigit vnum & idem numero permanere semper, cum necessitas corruptionis sit necessitas absoluta, vtpote proueniens ex ipsa materia, non ex fine, sequitur q̃ vniuersaliter quę cõmunicet perpetuitate, secundũ q̃ põt, hoc quidẽ magis, quod est diuturnius, illud vero minus, quod est minus diuturnũ, & tn permanet semper per generationẽ, non idẽ simpliciter, { sed vt idẽ } .i. in simili secundũ speciẽ. Vnde exponens quod dixerat, subdit q̃ nõ permanet vnum numero, quod est esse vnum simpliciter, sed permanet idem specie, quia vnumquodque generat. ibi simile secundũ speciem. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd opera quę attribuuntur potentiæ vegetatiuæ sunt ab anima. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit veritatem. Secundo excludit errorẽ, ibi. { Empedocles aũt nõ bene dixit &c. }

Circa

Universidad de Deusto
Biblioteca

Circa primum duo facit. Primo proponit quòd intendit, & dicit quòd anima est principium & causa viuentis corporis. Et cum principium & causa dicatur multipliciter, anima dicitur tribus modis principiũ & causa viuentis corporis. Vno modo, sicut vnde est principium motus. Alio modo, sicut cuius causa ideſt finis. Tertio, ſicut ſubſtãtia ideſt forma corporum animatorum. Secundo ibi.

Tex. cõ. 37. d ¶ Probat quod ſuppoſuerat. Et primo q̃ anima ſit cauſa viuentis corporis, vt forma, & hoc duplici ratiõe, quarũ prima talis eſt. Illud eſt cauſa alicui⁹ vt ſubſtantia, ideſt vt forma, quod eſt cauſa eſſendi. Nam per formam vniuſquodq; eſt actu. Sed anima viuentibus eſt cauſa eſſendi, q̃ animam enim viuũt, & ipſum viuere eſt eſſe eorum. ergo anima eſt cauſa viuentis corporis vt forma. Secunda rationẽ ponit ibi.

Sup. tex. 35. e ¶ Quæ talis eſt. Id quod eſt actus alicui⁹, eſt ratio & forma ei⁹, quod eſt in potentia. Sed anima eſt actꝰ corporis viuẽtis, vt ex ſuperioribus patet. ergo anima eſt ratio & forma viuentis corporis. Secundo ibi.

Tex. cõ. 6.

Tex. cõ. 38. f ¶ Oſtendit, quòd anima ẽ cauſa vt finis, & quòd ſit cauſa vt finis viuentium corporum, ſic oſtendit. Sicut enim intellectus operatur propter finem, ita & natura vt proba

Tex. cõ. 79. tur in. 2. Phy. Sed intellectus in his q̃ fiunt per artem, materiam ordinat & diſponit ꝓpter formã, ergo & natura. Cum igitur anima ſit forma viuentis corporis, ſequitur q̃ ſit finis eius. Et vlteriꝰ non ſolum anima eſt finis viuentium corporum, ſed etiam omnium naturaliũ corporũ in iſtis inferioribus, quod ſic probat. Videmus enim q̃ oia naturalia corpora ſũt quaſi inſtrumenta animæ, non ſolum in animalibus, ſed etiam in plãtis. Videmus.n. q̃ homines vtũtur ad ſui vtilitatẽ animalibus & rebus inanimatis, animalia vero plantis, & rebus inanimatis, plantæ autẽ rebus inanimatis, inquantum.ſ. alimentũ & iuuamentũ ab eis accipiunt. Secundũ autẽ quòd agitur vnũquodque in rerum natura, ita natũ eſt agi. Vnde videtur q̃ omnia corpora inanimata, ſint inſtrumenta animatorum, & ſint propter ipſa. Et etiam inanimata minus perfecta ſint propter animata magis perfecta. Et conſequenter diſtinguit id cuius cauſa eſt, ſicut & ſupra. Tertio ibi.

g ¶ Oſtendit, q̃ anima eſt principiũ mobilis corporis, ſicut vñ mot⁹, & vtitur quali tali rõne. Omnis forma corporis naturalis, eſt principiũ motus proprij illius corporis, ſicut forma ignis eſt principiũ motus eius. Sed quidã motus ſunt proprij rebus viuentibus. ſ. motus localis, quo animalia mouẽt ſeipſa motu procedẽtiuo ſm locũ, licet hoc nõ inſit oibus viuẽtibus, & ſimiliter ſentire eſt alteratio q̃dã, & hoc nõ ineſt, niſi habentibus animã. Itẽ motus augmenti & decrementi non ineſt, niſi illis quæ alũntur, & nihil alitur, niſi habens animã. ergo oportet q̃ anima ſit principiũ omniũ iſtorũ motuum.

Etenim vnde mot⁹, & cuius cauſa, & ſicut ſubſtantia animatorum corporũ, anima eſt cauſa.

d Quod igitur ſit ſicut ſubſtantia, manifeſtum eſt, Cauſa enim ipſius eſſe, omnibus ſubſtantia eſt. Viuere autem viuentibus eſſe eſt. Cauſa autem & principiũ horum, anima.

e Amplius autem eius quod eſt in potentia, ratio actus eſt.

f Manifeſtum autem eſt, q̃ & cuius gratia, anima cauſa eſt. Sicut enim intellectus, gratia huiꝰ facit, eodem modo & natura, & hoc eſt ipſius finis. Tale eſt autẽ in animalibus anima ſecũdum naturã. Omnia.n. phyſica corpora, animæ inſtrumẽta ſunt, ſicut animaliũ, ſic & plantarũ, tamquàm gratia animæ exiſtentia.

Dupliciter autem dicitur cuius gratia id, & cuius, & quo.

g At vero & vñ principiũ qui ſe cũdũ locũ motus, aĩa eſt, nõ omnibus aũt viuentibus ineſt potẽtia hæc Eſt ãt & alteratio & augmentũ ſecũdũ animam. Senſus enim quædam alteratio eſſe videtur. Nihil autem ſentit, quod non habet animã. Similiter autẽ & de augmento & decremento ſe habet, nihil enim decrementum patitur, neque augmẽtũ phyſice, niſi alatur, alitur autem nihil, quod non cõicet vita.

LECTIO VIII.

Empedocles autẽ nõ bene dixit hic, addẽs augmentũ accidere plantis, deorſum quidẽ radicem mittentibus, propterea quod terra ſic fertur ſecundũ naturã, ſurſum autem propter ignem ſimiliter.

b Neque enim ſurſum & deorſum bene accipit. Non enim idẽ differentiæ, ſcilicet ante & retro, dextrum & ſiniſtrum, in quibuſdã quidem diſtinguuntur ſecundum naturam, in quibuſdam vero ſolũ poſitione quo ad nos. In quibus.n. ſunt determinatæ partes, quę ſunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his diſtinguuntur prædictæ poſitionum differentię ſecundum naturam, ſicut in vniuerſo, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circunferentiam ferũtur naturaliter lenia, vnde in vniuerſo ſurſum & deorſum naturaliter diſtinguuntur. Et ſurſum dicitur locus ad quem ferũtur leuia, deorſum ſiue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, ſecundum motum augmenti & decrementi determinantur ſurſum & deorſum. Nam ſurſum dicitur illa pars vnde viuentia alimentum accipiunt, deorſum autem pars oppoſita, vnde ſuperfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibuſdam animalibus, vel viuentibus ſecũdum ſenſum, dextrum & ſiniſtrum ſecundum motum localem. In his vero in quibus non eſt aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur poſitionum

differentiæ

LECTIO VIII.

Vperius oſtendit Philoſophus quòd opera quæ attribuuntur potentiæ vegetatiuæ, ſunt ab anima. Nũc excludit quoſdam errores, contra

ſa, & vt ſubſtantia animatorum corporum anima cauſa eſt.

determinatam veritatem. Et diuiditur in partes duas, ſecundũ duos errores quos remouet. ſecunda pars incipit, ibi. ¶ Videtur autem quibuſdã. Circa primum duo facit. Primo ponit errorẽ. Secundo improbat ipſum, ibi. ¶ Neq; enim ſurſum & deorſum. ¶ Sciendũ eſt igitur circa primũ, q̃ ſicut Empe. alias vtilitates quæ in rebus viuentibus ꝓueniunt, non dixit ꝓcedere ex intentione naturæ, ſed ex neceſſitate materię, puta q̃ pedes animalium ſic ſunt diſpoſiti, non vt ſint vtiles ad greſſum, ſed quia ſic contigit materiam diſpoſitam fuiſſe circa pedes, ita etiam & augmentum viuentium non attribuit animæ, ſed motui grauium & leuiũ. Videbat.n. q̃ viuentia augentur in diuerſas partes, puta ſurſum, & deorſum, quod apparet manifeſte in plantis, quæ radices i deorſum mittunt, & rami in ſurſum eleuantur. Dicebat igitur, quod augmentum plantarũ in deorſum, cauſatur ex motu terræ quę eſt in compoſitione plantę, & naturaliter deorſum fertur, ꝓpter ſui grauitatem. Augmentum autem in ſurſum cauſat ex motu ignis, qui propter ſui leuitatem, naturaliter ſurſum fertur. Deinde cum dicit.

b ¶ Reprobat prędictam opinionem duplicitèr. Et primo quidem per hoc quòd nõ bene accipit ſurſum & deorſum. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt q̃ ſurſum & deorſum, & alię poſitionũ differentiæ, ſcilicet ante & retro, dextrum & ſiniſtrum, in quibuſdã quidem diſtinguuntur ſecundum naturam, in quibuſdam vero ſolũ poſitione quo ad nos. In quibus.n. ſunt determinatæ partes, quę ſunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his diſtinguuntur prædictæ poſitionum differentię ſecundum naturam, ſicut in vniuerſo, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circunferentiam ferũtur naturaliter lenia, vnde in vniuerſo ſurſum & deorſum naturaliter diſtinguuntur. Et ſurſum dicitur locus ad quem feruntur naturaliter leuia, deorſum ſiue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, ſecundum motum augmenti & decrementi determinantur ſurſum & deorſum. Nam ſurſum dicitur illa pars vnde viuentia alimentum accipiunt, deorſum autem pars oppoſita, vnde ſuperfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibuſdam animalibus, vel viuentibus ſecũdum ſenſum, dextrum & ſiniſtrum ſecundum motum localem. In his vero in quibus non eſt aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur poſitionum

Conſtat igitur eam eſſe cauſam vt ſubſtantiam, cauſa enim omnibus cur ſimi, ſubſtantia eſt. Viuere autem viuentibus eſſe eſt, quorum cauſa & principium eſt anima.

Præterea eius quod eſt potentia ratio eſt actus.

Conſtat item, vt id cuius gratia, animam cauſam eſſe, vt enim intellectus gratia alicuius facit, ſic etiam natura, & hoc eſt ei finis, eiuſmodi autem eſt in animalibus anima, & ſecundum naturam: cuncta enim naturalia corpora animæ ſunt inſtrumenta, vt animalium ſic etiam plantarum, vtpote quæ gratia animæ ſint. Bifariam autem dicitur id cuius gratia aliquid eſt, ſcilicet cuius & cui.

Quinetiam unde primum eſt motus loci, anima eſt, verum hæc potentia non omnibus ineſt viuentibus. Præterea uero & alteratio & auctio ab anima eſt, uidetur enim ſenſus alteratio eſſe quædam, nihil autem ſentit quod non habeat animam. ſimiliter etiam de auctione, & diminutione res habet, nihil enim diminuitur, neque naturaliter augetur, niſi alatur, nihil autem alitur, quin ſit uitæ particeps.

Neque enim has differentias, uide licet ſurſum & deorſum, recte uſur-

differentiæ ſecundum naturam, ſed ſolum poſitione quo ad nos ſicut in rebus inanimatis. Vnde eadem columna dicitur ſiniſtra & dextra, ſecundum quòd eſt homini dextra vel ſiniſtra. In quibuſdam autem viuentium in quibus determinatur ſurſum & deorſum ſecũdum naturam, eodem modo determinantur ſicut in vniuerſo, vt in homine cuius ſuperior pars, ideſt caput eſt verſus ſurſum vniuerſi, inferior autẽ eſt verſus deorſum ipſi⁹. In plantis autem eſt econuerſo, nam radices plãtarum ſunt proportionabiles capiti, ad eundem enim actũ ordinantur, nam ſicut

Tex. cõ. 39. *animalia cibum accipiunt ore, quod eſt in capite, ita plantæ radicibus. Inſtrumenta autem dicuntur eadẽ & alterã, ſiue ſimilia & diſſimilia, ex operi*

Tex. cõ. 40. *bus quæ ſunt fines eorum, vnde radices plãtarum ſunt ſimiles capitibus animalium, & tamen ſunt vtiles ad greſſum, ſed quia ſic contigit materiam diſpoſitam fuiſſe circa pedes, ita etiam & augmentum viuentium non attribuit animæ, ſed motui grauium & leuiũ. Videbat.n. q̃ viuentia augentur in diuerſas partes, puta ſurſum, & deorſum, quod apparet manifeſte in plantis, quæ radices i deorſum mittunt, & rami in ſurſum eleuantur. Dicebat igitur, quod augmentum plantarũ in deorſum, cauſatur ex motu terræ quę eſt in compoſitione plantę, & naturaliter deorſum fertur, ꝓpter ſui grauitatem. Augmentum autem in ſurſum cauſat ex motu ignis, qui propter ſui leuitatem, naturaliter ſurſum fertur. Deinde cum dicit.*

b ¶ Reprobat prędictam opinionem duplicitèr. Et primo quidem per hoc quòd nõ bene accipit ſurſum & deorſum. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt q̃ ſurſum & deorſum, & alię poſitionũ differentiæ, ſcilicet ante & retro, dextrum & ſiniſtrum, in quibuſdã quidem diſtinguuntur ſecundum naturam, in quibuſdam vero ſolũ poſitione quo ad nos. In quibus.n. ſunt determinatæ partes, quę ſunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his diſtinguuntur prædictæ poſitionum differentię ſecundum naturam, ſicut in vniuerſo, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circunferentiam ferũtur naturaliter lenia, vnde in vniuerſo ſurſum & deorſum naturaliter diſtinguuntur. Et ſurſum dicitur locus ad quem feruntur naturaliter leuia, deorſum ſiue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, ſecundum motum augmenti & decrementi determinantur ſurſum & deorſum. Nam ſurſum dicitur illa pars vnde viuentia alimentum accipiunt, deorſum autem pars oppoſita, vnde ſuperfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibuſdam animalibus, vel viuentibus ſecũdum ſenſum, dextrum & ſiniſtrum ſecundum motum localem. In his vero in quibus non eſt aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur poſitionem differentiæ, ſcilicet ante & retro, dextrum & ſiniſtrum, in quibuſdã quidem diſtinguuntur ſecundum naturam, in quibuſdam vero ſolũ poſitione quo ad nos. In quibus.n. ſunt determinatæ partes, quę ſunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his diſtinguuntur prædictæ poſitionum differentię ſecundum naturam, ſicut in vniuerſo, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circunferentiam ferũtur naturaliter lenia, vnde in vniuerſo ſurſum & deorſum naturaliter diſtinguuntur. Et ſurſum dicitur locus ad quem feruntur naturaliter leuia, deorſum ſiue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, ſecundum motum augmenti & decrementi determinantur ſurſum & deorſum. Nam ſurſum dicitur illa pars vnde viuentia alimentum accipiunt, deorſum autem pars oppoſita, vnde ſuperfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibuſdam animalibus, vel viuentibus ſecũdum ſenſum, dextrum & ſiniſtrum ſecundum motum localem. In his vero in quibus non eſt aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur poſitionem differentiæ, ſcilicet ante & retro, dextrum & ſiniſtrum, in quibuſdã quidem diſtinguuntur ſecundum naturam, in quibuſdam vero ſolũ poſitione quo ad nos. In quibus.n. ſunt determinatæ partes, quę ſunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his diſtinguuntur prædictæ poſitionum differentię ſecundum naturam, ſicut in vniuerſo, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circunferentiam ferũtur naturaliter lenia, vnde in vniuerſo ſurſum & deorſum naturaliter diſtinguuntur. Et ſurſum dicitur locus ad quem feruntur naturaliter leuia, deorſum ſiue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, ſecundum motum augmenti & decrementi determinantur ſurſum & deorſum. Nam ſurſum dicitur illa pars vnde viuentia alimentum accipiunt, deorſum autem pars oppoſita, vnde ſuperfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibuſdam animalibus, vel viuentibus ſecũdum ſenſum, dextrum & ſiniſtrum ſecundum motum localem. In his vero in quibus non eſt aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur poſitionem differentiæ, ſcilicet ante & retro, dextrum & ſiniſtrum, in quibuſdã quidem diſtinguuntur ſecundum naturam, in quibuſdam vero ſolũ poſitione quo ad nos. In quibus.n. ſunt determinatæ partes, quę ſunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his diſtinguuntur prædictæ poſitionum differentię ſecundum naturam, ſicut in vniuerſo, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circunferentiam ferũtur naturaliter lenia, vnde in vniuerſo ſurſum & deorſum naturaliter diſtinguuntur. Et ſurſum dicitur locus ad quem feruntur naturaliter leuia, deorſum ſiue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, ſecundum motum augmenti & decrementi determinantur ſurſum & deorſum. Nam ſurſum dicitur illa pars vnde viuentia alimentum accipiunt, deorſum autem pars oppoſita, vnde ſuperfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibuſdam animalibus, vel viuentibus ſecũdum ſenſum, dextrum & ſiniſtrum ſecundum motum localem. In his vero in quibus non eſt aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur poſitionem differentiæ

omnibus ſurſum & deorſum, & omni, ſed ſicut caput animalium ſic radices plantarum ſunt, ſi cõgruit, inſtrumenta dicere altera & eadem, operibꝰ. Nam quæ ad idem opus accommodantur, ea dẽ inſtrumẽta eſſe iudicamus.

Tex. cõ. 41. c Adhuc aũt, quod eſt cõtinens ea quæ in contraria feruntur, ignem & terram? Diſtrahentur enim, niſi aliquid ſit prohibens. Si vero erit, hoc eſt anima, & cã augmenti & alimenti.

d Videtur autẽ quibuſdã ignis natura, ſimpliciter cauſa augmẽti & alimenti eſſe. Etenim ignis ipſe videtur ſolũ corpore & elementorum, quod alitur & augetur, Vñ & in animalibus putabit vtiq; quis hoc eſſe, q̃ operatur.

Tex. cõ. 42. e Hoc aũt cõcauſa qdẽ quodãmodo eſt, non tamen ſimpliciter cauſa, ſed magis anima. Ignis enim augmentum in infinitum eſt, quouſque fuerit combuſtibile. Natura ãt cõſtãtiũ omniũ terminus eſt, & ratio magnitudinis & augmẽti, Hoc aũt eſt animæ: ſed non ignis, & rationis magis quàm materiæ.

LECTIO IX.

Voniam eſt eadẽ potentia animæ vegetatiua & generatiua: de alimẽto neceſſarium eſt determinare primũ. Separatur enim ab aliis potentis, opere hoc.

cet igni & terrę, hęc autem attribuit eorum cauſam igni tantum. Et mouebantur ad hoc hac ratione. Quia illud videtur eſſe principium alicuius paſſi⁹, quis, vel motus in aliquo, quòd ſecundum ſe habet illam paſſionem vel motum, ſicut ignis qui ſecũdum ſe calidus eſt, eſt cauſa caloris in rebus mixtis, & terra quę ſecundum ſe eſt grauis, eſt cauſa grauitatis in eis. Inter autem elementa videtur ſolus ignis nutriri & augeri, ſi ſuꝑficialiter de nutrimẽto & augmento loquamur, Solus igit ignis vſ eſſe facies augmẽtũ & alimẽtũ in plãtis & aĩalib⁹. Vtrũ vero ignis nutriuæ & augeæ, inſtri⁹ erit manifeſtũ. Deinde cum dicit.

e ¶ Improbat ꝓdictã poſitionẽ. Sciendũ tñ eſt q̃ predicta poſitio aliq̃ habet veritatis. Neceſſe eſt.n. oẽ alimẽtũ decoqui, qđ quidẽ fit ꝓ ignẽ, vñ ignis aliquo mõ operatur ad alimẽtũ, & per conſequẽs augmẽtũ, nõ quidẽ ſicut agẽs principale, hoc.n. eſt ætæ, ſed ſicut agẽs ſecundariũ & inſtrumẽtale. Et ideo dicere q̃ ignis quodã modo cõcauſa eſt augmenti & alimẽti, ſicut inſtrumentũ concauſa eſt principalis agẽtis. Nõ tñ eſt principaliter cauſa, vt principale agẽs, ſed hoc modo cauſa eſt anima, qđ ſic probat. Illud eſt principale in qualibet actione, a quo imponit terminus & rõ ei qđ fit, ſicut patet in artificialibus, q̃ terminus vel rõ arcæ, vel domui nõ imponitur ab inſtrumẽtis, ſed ab ipſa arte. Nã inſtrumẽta ſic habẽt indifferẽter, vt cooperẽtur ad hãc formã, vel qualitatẽ, vel aliã. Serra.n. quãtũ eſt de ſe, apta eſt ad ſecandũ lignũ ſecũdũ qđ cõpetit & oſtio, & ſcamno, & domui, & in quacũ que quãtitate, ſed quòd ſic ſecetur lignũ, qđ ſit aptũ ad talẽ formã, & ad talẽ quantitatẽ, eſt ex virtute artis. Manifeſtũ eſt autẽ, q̃ in omnibus quę ſunt ſm naturã eſt certus terminus & determinata ratio magnitudinis & augmẽti, ſicut.n. cuilibet ſpeciei debetur aliqua ac cidẽtia propria, ita & propria quantitatis, licet cũ aliqua latitudine propter diuerſitatẽ materiæ & alias cauſas indiuiduales, nõ.n. omnes homines ſunt vnius quantitatis. Sed tñ eſt aliqua quantitas tãta magna, vltra quam ſpecies humana non porrigitur, & alia quantitas tam parua, vltra quã homo non inuenitur. Illud igitur, qđ eſt cauſa determinationis magnitudinis & augmẽti, eſt principaliter cã augmẽti. Hoc aũt nõ eſt ignis. Manifeſtũ eſt.n. quòd ignis augmẽtũ non eſt vſque ad determinatã quãtitatẽ, ſed in infinitũ extẽditur. ſi in infinitũ materia cõbuſtibilis inueniatur. Manifeſtũ eſt igitur, q̃ ignis nõ eſt principale agẽs in augmẽto & alimẽto, ſed magis anima. Et hoc rationabiliter accidit, q̃a determinatio quãtitatis in rebus naturalibus eſt ex forma, quę eſt principiũ ſpeciei, magis q̃ ex materia. Anima aũt cõparatur ad elemẽta quæ ſunt in corpore viuente, ſicut forma ad materiã. Magis igitur terminus & rõ magnitudinis & augmenti eſt ab anima, quãm ab igne.

LECTIO VIII.

Oſtquam Philoſophus oſtendit quòd anima eſt principium operationum quę attribuuntur potentiæ vegetatiuæ, hic intendit de his determinare. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de obiecto ſecũdum ſe, ſcilicet de ali-

Vm autem eadem ſit animæ potentia nutritiua & generatiua. primum de nutrimẽto differere neceſſe eſt, hoc enim officio ab aliis diſtinguitur potentijs.

Ad hæc, quid eſt quod continet dũ ad contrarias partes feruntur ignẽ, & terram? diſtrahentur enim niſi aliquid fuerit quod ſit prohibiturum, quod ſi erit, id ipſum eſt anima & cauſa cur res augeſcant & alantur.

Sunt autem qui cenſeant, ignis naturam ſimpliciter cauſam eſſe nutritionis & auctionis, is namque ſolus omnium corporum uel elementorum uidetur ali & augeri, quamobrem & in plantis & in animalibus putauerit aliquis eum eſſe id quod operatur.

Verum is concauſa quodammodo eſt, non tamen ſimpliciter cauſa, ſed anima potius, ignis enim auctio in infinitum procedit, quãdiu ſubeſt res cremabilis, At omniũ natura cõſtantium terminus ſtatutus eſt, & ratio magnitudinis & auctionis, hæc autem animæ ſunt, & non ignis, & rationis potius quàm materiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de alimento. Secundò determinat de eo secundum quòd congruit operationibus animę vegetatiuæ, ibi{ Quoniam autem nõ alitur.} Tertio potentias diffinit quę sunt principia circum operationum, ibi. { Quare huiusmodi animę &c.} Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secũdo proponit id quod primo aspectu apparet de alimento, ibi. { Videtur autẽ esse alimẽtũ &c.} Tertio mouet circa hoc dubitationẽ, ibi. {Dubitationẽ aũt habet.} Dicit ergo primo, q̃ cum vegetatiua & generatiua ab eadem cõmuni potentia animę contineatur, licet vegetatiua ideſt nutritiua sit quædam specialis potẽtia distincta a generatiua, oportet primum determinare de alimento, quod est obiectum generatiuæ siue nutritiuę. Hoc enim opere scilicet nutritione distinguitur hæc pars animæ ab alijs, scilicet intellectiuo, sensitiuo &c. Nam aliæ operationes huius partis ideſt animæ hãc præsupponunt. Deinde cum dicit.

b ¶ Proponit illud quod primo aspectu de alimento apparet, & proponit tria, quorum primũ est, quod alimentum videtur esse cõtrarium ei quod alitur, & hoc ideo, q̃a nutrimentum conuertitur i id qđ nutritur, generationes aũt fiũt ex contrarijs. Secundum autẽ est, quod nõ videtur quodcũq; contrarium sufficere ad rationẽ alimenti, sed oportet q̃ sit de illis cõtrarijs quę habent generationem ex se inuicẽ. Nutrimentũ enim conuertitur in subſtãtiã nutriti, vnde quęcunque contraria insunt in subſtantia secũdum quę fiunt alterationes adinuicẽ & nõ generationes, non pertinent ad rationẽ alimenti. Nõ.n.dicimus quod infirmum sit nutrimentũ sani, vel albũ nigri, aut aliqd huiusmodi. Qũo autẽ in subſtãtijs sit aliqua cõtrarietas, alia quęstio est. Tertio oportet q̃ sit de illis contrarijs q̃ augmentum suscipiũt ex inuicem, quia ad alimentum videtur sequi augmentum. Vnde licet igne generetur aqua, sicut econuerso, non tamen dicit ur q̃ ex igne nutriatur ignis, inquantum liquores humidi cedunt in ignis nutrimentum, quia sicut ignis in aquam conuertitur nõ apparet noua aquę generatio, sed ignis præexistens, ad sui conseruationem & augmentum videtur in se humorem conuertere. Et ideo in elementis videtur solus ignis nutriri, & sola aqua esse eius nutrimentũ, ſm quod ad aquam pertinent omnes humores & liquores. Deinde cum dicit.

c ¶ Mouet quandam dubitationem circa prædeterminata. Et primo obijcit ad vtramque partem. Secundo soluit eam, ibi.

{ Vtrum autem sit alimentum &c.} Oritur autem dubitatio circa hoc quod supra dictum est, quòd alimentum oportet esse

Tex. cõ. 44.

Tex. cõ. 45.

b Videtur autẽ esse alimentum contrarium alito, non omne autem omni, sed quæcumque contrariorum, non solum generationem habent ex seinuicem sed & augmentum. Fiunt.n. multa exinuicem, sed nõ omnia augentur, vt sanum ex laborante. Videntur autem neq; illa eodẽ modo sibi inuicem esse alimentum, sed aqua quidem igni alimentum est, ignis autem non alit aquam. In simplicibus igitur corporibus, hæc esse videtur maxime, aliud quidem alimentum, aliud vero id quod alitur.

c Dubitationem autem habet. Dicunt enim, hi quidem simile simili ali, sicut & augeri. Alijs autem sicut diximus, econtrario videtur, ali contrarium contrario, tamquam impasſibile sit simile a simili, alimentum autem mutari, & decoqui. Mutatio autem omnibus cõtrarium est aut medium. Adhuc autem patitur aliquid alimẽtum ab eo quod alitur, sed non hic ab alimẽto, sicut nec faber a materia, sed ab illo hæc, faber autem mutatur solum in actum ex ocio.

d Vtrũ autẽ sit alimentũ qđ vltimo aduenit, aut quod primo, habet differẽtiã. Si vero vtrũq;, sed hoc quidẽ non coctum, illud autẽ coctũ, certe vtroq; mõ continget alimentum dicere, quatenus enim non coctum, eatenus cõtrarium cõtrario alitur, quatenus autẽ coctum, simile simili nutritur. Quare manifestum qđ dicunt quodammodo vtrique & recte & non recte.

e Quoniam autem nihil alitur, nõ participans vitam, animatũ vtiq; erit corpus, qđ alitur, quatenus animatum, quare & alimentum ad animatum est, & non secundum accidens.

F contrarium, quibusdam autẽ videtur quòd alimentũ oporteat esse simile eo quod alitur. Alimentum enim est causa augmenti, oportet autem quòd simile simili augeatur. Si enim aliquid diuersum apponeretur alicui, non esset eiusdem augmentum, sed naturæ extraneę adiunctio. Videtur igitur quòd oporteat simile simili ali.

*Videtur igitur nutrimentum esse contrarium contrario, non tamẽ quod uis cuiuis, sed quæcumque contrariorum non solum ex se mutuo generantur, verumetiam augentur, sunt enim multa ex se mutuo, sed non omnia * augentur, vt sanum ex egrotante, quinimmo ne illa quidẽ eodem modo videntur sibi mutuo esse alimentum, sed aqua quidem ignis est alimentum, ignis autem non alit aquam. Ac in simplicibus quidem corporibus hæc esse videntur maxime, vnum alimentum, alterum quod alitur.*

Tex. cõ. 46.

G

Sed quæstio exiſtit: sunt enim qui dicant simile ali simili, quemadmodum etiam augeri, contra alijs, vt diximus, contrariũ videtur contrario, vt pote cũ simile pati non possit a simili alimentũ vero mutetur, ac concoqua tur, mutatio vero omnibus in oppositum fiat, aut in medium. Præterea alimentum patitur aliquid ab eo quod alitur, sed non hoc ab alimento, quemadmodum neque faber a materia, sed ea ab illo, faber autem, ex ocio duntaxat ad negocium mutatur.

H

Vtrum autem sit alimẽtum id quod vltimo adhibetur, an id quod primo, differentia est, quòd si vtrumque, sed alterum crudum, alterum concoctum, vtroque modo possimus alimentum dicere, nam quatenus crudum est, contrarium contrario alitur, quatenus cõcoctum, simile simili, itaque constat vtrosque quodammodo & recte & non recte dicere.

I

Sed quia nihil alitur, nisi sit vitæ particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatũ. Quare & alimentum ad anima um est, & non per accidens.

K

Alijs autẽ videtur q̃ alimentum oportet esse cõtrarium ei quod alitur, secundum id quod supra dictum est Et ad hoc inducuntur duplici ratione, quarum prima est, quia alimentum in contrarium aut medium, sicut album, mutatur in nigrum aut pallidum. Mediũ autẽ est quodã modo contrariũ. Pallidũ.n. albo comparatũ, est nigrũ, nigro vero comparatum, est albũ. est enim compositum ex vtroque. ergo nutrimentum est contrarium ei quod alitur, & in quod mutatur. Secunda ratio est, quia agens est contrarium patienti, non enim simile a simili patitur. Alimẽtum autem patitur ab eo qđ alitur, alteratur enim ab eo, & digeritur. Id autem quod alitur, non patitur ab alimento. Sicut neque artifex patitur a materia, sed econuerso, materia enim mutatur, non autẽ artifex, nisi forte per accidens, secũdum quod exit de potentia in actum. Videtur igitur quòd alimẽtum sit cõtrariũ ei quod alitur. Prima igitur harũ rationũ sumitur ex contrarietate quam oportet esse inter terminos mutationis. Secunda vero ex contrarietate, quam oportet esse inter agens & patiens, Id enim quod alitur, & agit in alimentum est terminus in quem alimentum mutatur. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 47.

al. l. omnia quanta.

c ¶ Soluit propositã dubitationem dicens, quòd differt quãtum ad propositam quæstionem, vtrum animẽtum dicatur id quod vltimo aduenit, scilicet post decoctionem & digestionem, an illud quod primo assumitur, scilicet antequam digeratur & decoquatur. Et si dici possit vtrumque horum alimẽtum, vnum horum quasi alimentum decoctum, aliud vero quasi non decoctum, secundum vtramque partem quæstionis poterit iudicari de alimento. Quia in quantum alimentum dicitur non decoctum, sic contrarium contrario alitur, hoc enim est quod patitur & mutatur. Inquantum vero est coctum, sic alitur simile simili, agens enim assimilat sibi patiens, vnde in fine passionis oportet passum esse simile agenti, & per hunc modũ pót augere id qđ alit. Et sic patet, q̃ vtriq; pdictorũ opinãtiũ, aliquo mõ dicũt recte, & aliquo mõ dicũt nõ recte. Deinde cũ dicit.

e ¶ Determinat de alimento secundum quòd conuenit operationibus animæ vegetatiuæ. Et primo, secundum quòd congruit nutritioni. Secundo, secundum quòd congruit augmento, ibi. { Est autem al-

tem alterum alimento &c.} Tertio secundum quòd congruit generationi, ibi. { Et generationis autẽ factiuũ &c.} Dicit ergo primo, q̃ nihil nutritur quod non participet vitam, omne autem participãs vitam, est animatum, sequitur ergo, quòd corpus quod alitur, sit animatum. Alimentum autem est in potentia ad id quod alitur, conuertitur cũ in ipsum, relinquit̃ ergo quòd alimentum inquantũ est nutritionis obiectum, sit aliquid existens in potẽtia ad animatum per se, & nõ secundum accidens.

Tex. cõ. 48.

Considerãdum est autem q̃ nihil proprie nutritur nisi animatũ, ignis autem, videtur quidem per quandam similitudinem nutriri, non autem proprie nutritur, quod sic patet. Id proprie nutriri dicimus, quod in seipso aliquid recipit ad suipsius conseruationem, hoc autẽ in igne videtur quidem accidere, sed tamen nõ accidit. Cum enim igni accenso aliqua materia combustibilis addatur, in illa materia cõbustibili nouus ignis generatur. non autem ita quòd illud combustibile additum cedat in cõseruationẽ ignis, in alia materia prius accensi. Puta si aliqđ lignum de nouo ingnitur, per hanc ignitionem non conseruatur ignitio alterius ligni prius igniti, totus.n. ignis qui est ex cõgregatione multorũ ignitorũ non est vnus simpliciter, sed videtur vnus aggregatione, sicuti aceruus lapidum est vnus, & propter talem vnitatem, est ibi quædam similitudo nutritionis. Sed corpora animata vere nutriuntur, quia per alimentum conseruatur vita in illa parte eadẽ quę prius fuit. Et propter hoc etiam sola animata vere augentur, quia quælibet pars eorum & nutritur, & augetur, quod non conuenit rebus inanimatis quæ videntur per additionem crescere. Nõ enim crescit id quod prius fuit, sed ex additione alterius constituitur quoddam aliud totum mat. Ideo autem similitudo augmenti & nutrimenti præcipue apparet in igne, quia ignis habet plus de forma, quam alia elementa, & est potentior in virtute actiua, vnde propter hoc quòd manifeste alia conuertit in se, videtur nutriri & augeri. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 49.

f ¶ Ostendit quomodo alimentum congruit augmento. Et dicitur quòd licet idem sit subiecto, quod est obiectum nutritionis pro vt dicitur alimentum, & quod est obiectum augmenti, pro ut dicitur augmentatiuum, tamen differt ratione. Dictum est enim, quòd alimentum est in potentia ad corpus animatum, corpus autem animatum, & est quoddam quantum, & est hoc aliquid & subſtantia. Secundum igitur quòd est quoddam quantum, secundum hoc, alimentum aduenienti ei, (quod etiam & ipsum quantum est) facit augmentum, & dicitur augmentatiuum. Inquantum autem corpus animatum, hoc aliquid & subſtantia est, sic habet rationem alimenti. Hoc enim est de ratione alimenti, quod conseruat subſtantiam eius quod alitur. Quæ quidem conseruatio necessaria est propter continuum consumptionem humidi a calido naturali, & ideo tandiu durat subſtantia eius quod nutritur, quandiu nutriatur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quomodo alimentum congruat generationi. Et dicit, quòd etiam alimentum est factiuum generationis. Semen enim quod est generationis principium, est superfluum alimenti. Non tamen alimentum est principium generationis eius quod alitur, sed alterius quod est tale secundum speciem, quale est quod alitur, quia subſtantia quæ alitur, iam est, & quòd est, non generatur, & nihil ge-

A nerat seipsum, quia quod generat, iam est, quod generatur, nondũ est. Sed aliquid potest agere ad sui conseruationẽ. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ex præmiſſis accipit diffinitionem potentiarum animę vegetabilis. Et primo potentiæ nutritiuæ. Secundo totius animæ vegetabilis, ibi. { Quoniam a fine &c.} Circa primum primo ex præmiſſis concludit diffinitionem potentiæ nutritiuæ, & dicit, quòd cum dictum sit quòd nutrimentum inquantum huiusmodi saluat nutritum, manifestũ est quòd hoc principium animæ, quod scilicet est principium nutritionis, nihil est aliud q̃ potentia potẽs saluare suum susceptiuũ, inquantum huiusmodi. Alimentum vero est quod præparat operationem huiusmodi potentię, inquantũ talis potentia, mediante alimento saluat suũ susceptiuum. Et propter hoc illud qđ priuatur alimento, nõ potest conseruari. Et q̃a dixerat quòd principium nutritionis est potentia animæ, cuius principium est etiam alimentum, vt ex dictis patet. Ideo secundo ibi.

Tex. cõ. 19. Lectio. 4.

i ¶ Ostendit quomodo differenter potentia animæ, & alimentum, sunt principia nutritionis. Dicit ergo, quia in nutritione sunt tria quod alitur, quo alitur, & alẽs primum. Primum quidẽ alẽs est prima anima, scilicet anima vegetabilis. Illud vero quod alitur est corpus habens hãc animam, sed illud quo alitur est alimentum. Sic igitur potentia animæ est principium nutritionis vt agens principale, alimentum autem vt instrumentum. Deinde cum dicit.

k ¶ Diffinit ipsam primam animam, quæ dicitur anima vegetabilis, quæ quidem in plantis est anima, in animalibus, pars animæ. Et circa hoc duo facit. Primo diffinit huiusmodi animam. Ad cuius diffinitionis intellectum sciendum est, quòd inter tres operationes animæ vegetabilis, est quidam ordo. Nam prima eius operatio est nutritio, per quam saluatur aliquid vt est. Secunda autem perfectior est augmentum, quo aliquid proficit in maiorẽ perfectionẽ, & secundum quãtitatem, & secundum virtutem. Tertia autem perfectissima & finalis est generatio, per quam aliquid iam quasi in seipso perfectum existens alteri, esse & perfectionem tradit. Tunc enim vnumquodque maxime perfectum est, (vt in quarto Meteororum dicitur) cum potest facere alterum tale, quale ipsum est.

Quia igitur iustum est quòd omnia diffiniantur & denominentur a fine, finis autem operum animę vegetabilis est generare alterum tale, quale ipsum est, sequitur quòd ipsa sit cõueniens diffinitio primæ animę, scilicet vegetabilis, vt sit generatiua alterius similis secũdum speciem. Et quia dixerat quòd alimentum est instrumẽtum huius animę, ne credatur quòd non habeat aliud instrumentum. Ideo secundo ibi.

l ¶ Ostendit, quòd habeat aliud instrumentum, & dicit quòd duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, vnde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vt separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentũ. Oportet autem, quòd aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

f Est autẽ alterũ, alimẽto & actiuo, esse, Secũdũ enim quod quãtum aliquod animatũ, est actiuum, secũdum autem quod hoc aliquid, & subſtantia, alimentum est: saluat enim subſtantiã, & eo vsq; hoc fit, quousq; alat.

g Et generationis autẽ factiuũ, nõ eius qđ alitur, sed talis, quale ideſt qđ alitur. Iã n est ipsa subſtantia. Generat autem nihil ipsum seipsum, sed saluat.

h Quare tale animæ principiũ, potentia est potens saluare susciens ipsam, secundum quod est huiusmodi. Alimentum autem præparat operationem, vnde priuatum alimento, non potest esse.

i Quoniam autem sunt tria, quod alitur, & quo alitur, & alens, alens quidem est prima anima, quod vero alitur est habens hanc, corpus: quo vero alitur, alimentum.

k Quoniam aũt a fine appellari oĩa iustum est. Finis aũt est, & generasse quale ipsum est, vtiq; prima anima, & generatiua talis quale est ipsum.

l Est autẽ id quo alitur, duplex, sicut & quo gubernatur, & manus, & temo, hoc quidem mouens & motum, illud autẽ mo-

Est autem aliud alimento & auctifico esse, nam quatenus quãum quodãm est, auctificum est, quatenus vero hoc aliquid & subſtantia, alimentum, conseruat enim subſtantiam, & tandiu est, quandiu alitur.

Effectiuumque generationis est, non eius quod alitur, sed cuiusmodi est id quod alitur, iam enim est ipsa subſtantia, & nihil generat seipsum, sed conseruat.

Quare tale animæ principium eiusmodi est potentia, quæ conseruet quod habet ipsam, quatenus tale est, alimentum autem subministrat apparatum ad operandum, quapropter si priuetur alimento, esse non potest.

Cum autem tria sint, quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidem quod nutru, est prima anima, quod vero nutritur, corpus quod eam habet, quo autem nutritur, alimentũ.

Sed quia a fine appellare omnia par est, finis autem est generare quale ipsum est, erit prima anima generatiuum talis, quale ipsum est.

Duplex porro est id quo nutrit, vt etiam id quo gubernat, scilicet manus & temo, aliud quod mouet & mouetur, aliud quod mouet tantummodo,

illud quo alitur est alimentum. Sic igitur potentia animæ est principium nutritionis vt agens principale, alimentum autem vt instrumentum. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum. Necesse est enim quòd alimentum decoquatur, quod autem operatur decoctionem, est aliquid calidum. Sicut igitur gubernator mouet temonem manu, nauem autem remone, ita anima mouet calido alimentum, & alimento nutrit. Sic igitur calidum aliquod, est instrumentum coniunctum huius animę, in quo scilicet radicaliter est calor naturalis digerens, & propter hoc oportet q̃ omne animatũ quod nutritur, habeat calorem naturalem, qui est digestionis principium. Si autem hæc anima non haberet instrumentum coniunctum, non esset actus alicuius partis corporis, quod soli intellectui competit. Vltimo epilogãs quod dixerat, concludit quòd figuraliter ideſt vniuersaliter dictum est quid sit alimentum, sed posterius certius tractandum est de alimento, in proprijs rationibus. Fecit enim vnum specialem librũ de alimento, sicut de generatiõe animaliũ, & de motu animaliũ.

Tex. cõ. 51.

LECTIO X.

Tex. cõ. 52.

POstquam determinauit Philosophus de parte vegetatiua, hic incipit determinare de parte sensitiua. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de eo quod apparet in hac parte, scilicet de sensibus exterioribus. In secunda determinat de eo qđ latet in parte sensitiua ibi. ¶ Quòd autem nõ sic sensus alter &c. ¶ Prima diuiditur in partes duas. In prima ostẽdit quomodo se habet sensus ad sensibile. In secunda determinat de sensibili & sensu, ibi ¶ Dicendum est autem secũdum vnũ. ¶ Circa primum duo facit. Primo resumit qdam, quæ sunt prius dicta. Secundo inchoat propositum ibi.

uens solum. Omne autem alimẽtum, necessarium est tale esse, vt concoqui possit. Operatur autem decoctionem, calidum. Vnde omne animatum habet calorem. Figuraliter quidem igitur alimentum quid sit, dictum est. Certificandum autem est posterius de ipso, in proprijs rõnib⁹.

LECTIO X.

DEterminatis autem his, dicamus communiter de omni sensu. Sensus autem in moueri aliquid, & pati accidit, sicut dictum est, videtur enim quædam alteratio esse. Aiunt autem quidam, & simile a simili pati. Hoc autem quomodo possibile, aut impossibile, dictum est in vniuersalibus rationibus de agere & pati.

b Habet autem dubitationem, propter quid sensuum ipsorum non sit sensus, & quare sine his q̃ sunt extra, non faciunt sensum in existẽte igne, & terra, & alijs elementis, quorum est sensus p se, aut per ea quæ accidũt ipsis. Manifestum igitur est, quòd sensitiuum non est actu, sed potentia tantum, vnde non sentit, sicut combustibile non comburitur ipsum a seipso, sine combustiuo. Cõbureret.n. seipsũ neq; indigeret igne actu existente.

c Quoniã autẽ sentire dicimus dupliciter. Potentia.n. audiẽs & videns, audire & videre dicim⁹ etiã si forte dormiat, & quod iã operatur, dupliciter vtiq; dicetur & sensus, hic quidẽ sicut potentia, ille vero sicut actu. Similiter autem & sentire, & quod potentia est, & quod actu.

Lectio. 14. & inde. Lc.7.t.c. 37. Le.9.t.c. 44. Li.1.t.c. 51.

¶ Habet autem dubitationem &c. ¶ Dicit ergo primo quòd determinatis his quæ pertinent ad animam vegetatiuam, dicendum est de his quæ pertinent ad sensum in communi. De his enim quę pertinẽt ad vnumquemque sensum specialiter, postmodum dicet. Duo autem resumit dicta de sensu, quorum vnum est, quòd sentire consistit in moueri & pati. Est enim sensus in actu quædam alteratio, quod autem alteratur, patitur & mouetur. Aliud autem quod resumit, est, q̃ quidam dicunt simile a simili pati. Et propter hoc sentire est pati, quidam antiqui Philosophi posuerunt quòd simile simili cognoscitur & sentit, sicut Empe. posuit q̃ terra terra cognoscitur, & quis igne, & sic de alijs. Sed hoc quomodo esse possit vel nõ, quòd simile simili patiatur, dictum est in vniuersalibus rationibus de agere & pati, ideſt in libro de Generatione, vbi determinauit de actione & passione in communi. Dictum est enim ibi, quòd id qđ patitur a principio dum patitur, est contrarium agenti, sed in fine quando iam est passum, est simile. Agens enim agendo assimilat sibi patiens. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat veritatẽ circa propositum. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit, quòd sensus sit in potentia. Secundo, quòd quandoque est in actu, ibi ¶ Quoniam autem sensus &c. ¶ Tertio, ostendit quomodo sensus reducatur de potentia in actum, ibi. ¶ Dicendum autem &c. ¶ Circa primum considerandum est, quòd Empe. & quicumque posuerũt simile simili cognosci, posuerunt sensum esse actu ipsa sensibilia, vt enim cognosceret omnia sensibilia, posuerunt animam sensitiuam esse compositã quodammodo ex omnibus sensibilibus, inquantum constabat se cuiusdum eos ex elemẽtis sensibiliũ. Duo ergo ad hanc positionẽ consequebantur, quorum vnum est, q̃ sensus est ipsa sensibilia in actu, vtpote compositus ex eis, & cum ipsa sensibilia in actu sentiri possint, sequebatur quòd ipsi sensus sentiri possent. Secundum est, quod cũ sensus sentire possit præsentibus sensibilibus, si sensibilia actu sunt in sensu, vtpote ex eis compositio, sequitur q̃ sensus possit sentire sine exterioribus sensibilibus. Vtrumque autem horũ est falsum. Et ideo hęc duo inconuenientia, quæ sequũtur ad antiquorũ positionem, sub quæstione proposuit, tamquam quæ per antiquos solui nõ possint. Hoc est ergo quod dicit, quòd ¶ Dubitationem habet, propter quid non sunt sensus ipsorum sensuum ¶ ideſt, quare ipsi sensus non sentiãtur, hoc enim videtur sequi, si sensus sint similes sensibilibus. Itẽ habet dubitationem. ¶ quare non faciunt sensum ¶ ideſt quare sensus non sentiunt actu ¶ sine his q̃ sunt extra ¶ sine exterioribus sensibilibus, cum tamẽ interius existãt in ipsis sensibus (secũdũ opinionẽ aut quorũ) ignis & terra & alia elementa, quæ sunt sensibilia, aut secundũ se, ideſt secundum suã substantiam, secundũ eos, qui non discernunt inter sensum & intellectum, intellectus enim est proprie cognoscitiuus substantiæ, aut secundum accidentia propria scilicet calidum, & frigidum, & alia huiusmodi, quę sunt p se sensibilia. Quia igitur hæ dubitationes p se solui non possunt, si sensus habet sensibilia in actu, vt antiqui posuerunt, concludit tamquam manifestum, quòd anima sensitiua nõ est actu sensibilia, sed potentia tantum. Et propter hoc, sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus, sicut combustibile, quod est potentia tantum ignitum, non comburitur a seipso, sine exteriori combustiuo. Si enim esset actu ignitum, combureret seipsum, & nõ indigeret exteriori igne, ad hoc quòd cõbureretur. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ostendit, quòd etiam sensus est quandoque actu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit sensum quandoque esse in actu, per hoc quòd dupliciter dicimus aliquem sentire, quandoque enim dicimus aliquem videre, & audire, qui audit & videt in potentia, puta cum aliquis est dormiens, quandoque autem dicimus aliquẽ videre

omne autem alimentum necesse est cõcoqui posse, efficit autem concoctionem calidum, quamobrem omne animatum habet calorem. Ac alimentum quidem sit, dictum est adumbratione quadam, de quo post idoneo loco apertius agemus.

LECTIO X.

HIs expositis, de omni sensu cõmuniter disputemus, sensus fit dũ aliquid mouetur, aut patitur, vt dictum est, videtur enim esse alteratio quædam, sunt etiam qui dicant simile a simili pati, id uero quo modo possibile sit aut impossibile, dictum est in uniuersalibus sermonibus de agendo & patiendo.

Sed oritur quæstio, cur non sensuũ quoque ipsorum non sit sensus, & cur sine ijs quæ sunt extra non efficiunt sensum, cum insit & ignis & terra, & reliqua elementa quorum est sensus per se, aut ea quæ ipsis accidunt, perspicuum igitur est sensitiuum non esse actu sed potentia tantummodo, quapropter non sentit, quemadmodum res cremabilis non crematur ipsa per se, sine eo quod vim habet cremandi, se enim ipsa cremaret, nec actu igne indigeret.

Sed cum sentire bifariam dicatur, quod enim potentia audit, videt, id audire & videre dicimus, quamuis forte dormiat, & quod iam operatur, sensus quoque bifariam dicetur, partim vt potentia, partim vt actu, similiter etiam sentire, & quod potentia est, & quod actu.

videre & audire, eo quòd est in ipsa operatione audiendi & videndi. Ex quo patet quòd sensus, & sentire dicuntur dupliciter, scilicet in actu, & in potentia. Secundo ibi.

d ¶ Manifestat, quomodo intelligendum sit quod dictum est, vide batur enim repugnare, quòd sentire dicitur in actu, ei quod dictũ est, q̃ sentire est quod dam pati, & moueri.

Tex. cõ. 54.

Esse enim in actu videtur magis pertinere ad agere. Et ideo ad hoc exponendum dicit, quòd ita dicimus sentire in actu, ac si dicam⁹ quòd pati & moueri sint quoddam agere, ideſt quoddam esse in actu. Nam motus est quidam actus, sed imperfectus, vt dictũ est in 3. Phyticorum. Est enim actus existẽtis in potentia, scilicet mobilis. Sicut igitur motus est actus, ita moueri & sentire est quoddam agere, vel esse secundum actum. Per hoc autem quod dicit, primum, significat quòd quædam alia: postmodũ subdet ad ostendendum quo modo sensus fiat in actu. Tertio ibi,

Tex. cõ. 6.

Tex. cõ. 55. Lectio. 11.

Tex. cõ. 5.

e ¶ Ostendit secundũ p̃dicta, quomodo anti quorum positio non possit esse vera, scilicet quòd simile simili sentitur. Dicit ergo, quòd omnia quę sunt in potentia, patiuntur & mouentur ab actiuo, & existente in actu, quod scilicet dũ facit esse in actu ea q̃ patiuntur, assimilat ea sibi, vnde quodammodo patitur aliquis aliquid a simili & quodammodo a dissimili, vt dictum est, quia a principio dum est in transmutari & pati, est dissimile, in fine autem, dum est in transmutatum esse & passum, est simile. Sic igitur & sensus postquã factus est in actu a sensibili, est similis ei, sed ante non est similis. Quod antiqui non distinguentes errauerunt.

d Primum igitur, tamquam sit idem pati, & moueri & agere, & mouere dicimus. Et namq; motus est actus quidã, imperfect' tamen, sicut in alijs dictum est.

e Omnia autem patiuntur, & mouentur ab actiuo, & actu ente. Vnde est quidem tamquam a simili pati, est autem vt a dissimili, sicut dixim⁹. Patitur.n. qđ dissimile, passum aũt simile est.

LECTIO XI.

DIstinguendum est autẽ, & de potentia & actu Nunc enim simpliciter dicimus de ipsis.

b Est.n. sicut sciẽs aliquid, sicut si dicamus hominẽ scientẽ esse, q̃m homo, ex eorũ numero est, quę scientiã habere possunt. Est autẽ, sicut iam esse dicimus scientẽ, habentẽ grammaticã. Vterq; aũt horũ non eodẽ modo potẽs est. Sed hic quidẽ, q̃m genus huiusmodi & materia est, ille aũt, quia volens, potest considerare, nisi aliquid prohibeat externũ. Iam autẽ considerans actu est, & proprie sciens hanc literã. A.

c Ambo igitur primi, secũdum potentiã sciẽtes sunt. Sed hic q̃dẽ per doctrinã alteratus est, & multoties ex contrario mutatus habitu, hic autẽ ex eo q̃ hẽt sensum, aut grãmaticã, nõ agit aũt ex ocio, ad agendũ excitat', verũ alio modo, atq; antea, cum nundum habitũ esset adeptus.

LECTIO XI.

POstquam Philosophus ostendit sensum esse in potentia & actu, nunc intendit ostendere quomodo educatur de potentia in actum. Et diuiditur in partes duas. In prima distinguit potentiam & actum & ostendit quomodo diuersimode aliquid educatur de potentia in actum vtens exemplo in intellectu. In secunda parte ostendit propositum circa sensum, ibi. ¶ Sensitiui autem. ¶ Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo distinguit potentiam & actum circa intellectum, ibi. ¶ Est quidem enim hic sciens &c. ¶ Tertio ostendit quo modo educitur aliquid de vtraque potentia in actum, ibi. ¶ Ambo quidem igitur &c ¶ Dicit ergo primo, quòd dicendum est de potẽtia & actu, ideſt ostendendum quot modis dicitur aliquid in potentia, & quot modis in actu, quod necessarium fuit, quia in superioribus simpliciter, ideſt absque distinctione vsus est potentia & actu. Deinde cum dicit.

b ¶ Distinguit potentiam & actum circa intellectum. Et dicit, quòd vno modo dicitur aliquid in potentia, puta homo sciens, qa habet naturalem potentiam ad sciendum, sicut homo dicitur esse de numero scientium, & habentium scientiam, inquantum habet naturam ad sciendum, & ad habendum habitum scientiæ. Secundo modo dicimus, q̃uem esse scientem, quòd aliqua sciat, sicut diximus habentem habitum alicuius scientię, puta grammaticæ, esse iam scientem. Manifestum est autem, quòd vterque horum dicitur sciens, ex eo quòd aliquid potest, sed non eodem modo vterque est potens ad sciendũ. Sed primus quidẽ dicitur potens, quia est genus huiusmodi, & materia, scilicet quia habet naturalem potentiam ad sciendum, per quam collocatur in tali genere, & quia est in potẽtia, puta ad scientiam, sicut materia ad formam. Secundus autem, scilicet qui habet habitum scientiæ, dicitur potens, qa cum vult, potest considerare, nih aliquid extrinsecum per accidens impediat, puta vel occupatio exterior, vel aliqua indispositio ex parte corporis. Tertiꝰ autem, qui iam considerat, est actu, & iste est qui proprie & perfecte scit ea quę sunt alicuius artis, puta hanc literam. A. quæ pertinet ad grammaticam, de qua supra fecit mentionem. Horum igitur trium ultimus est in actu tantũ, primus in potentia tãtum, secundus autem in actu respectu primi, & in potentia respectu secundi. Vnde manifestum est, quòd esse in potẽtia dicitur dupliciter, scilicet de primo & secundo, & esse in actu dicitur dupliciter, scilicet de secundo & tertio. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostẽdit, quomodo de vtraque potentia aliquid reducitur in actum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, quomodo de vtraque potentia aliquid in actum reducitur. Secundo ostendit, vtrum talis reductio sit secundum aliquam passionem, ibi. ¶ Non est autem simpliciter neque pati &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd cum ambo primi sint sciẽtes secundum potentiam, & id quod est in potentia reducatur in actum, a alio modo reducitur in actum aliquid de potentia prima, & aliter de secunda. Nam quod est in potentia primo modo, reducitur in actum, quasi alteratus per doctrinam, & motus ab aliquo alio existente in actu, sicut a magistrõ, & multoties talis mutatio est ex contrario habitu. Quod ideo dicit, quia cum aliquis reducitur de potentia prima in actum, ex ignorante fit sciens. Ignorans autem dicitur dupliciter, vno modo secundum simplicem negationem, quando nec veritatem cognoscit, nec contrario errore detinetur, & qui sic ignorans est, hi actu sciens, non quasi mutatus de contrario habitu, sed solum ficut acquirens scientiam. Alio modo dicitur aliquis ignorans secundum prauam dispositionem, vtpote quia detinetur errore contrario veritati, & hinc in actum scientiæ reducitur, quasi de contrario habitu mutatus. Qui vero est in potentia secundo modo, vt scilicet iam habens habitum, transit ergo quòd habet sensum, aut scientiam, & non agit secundum ea, in agere, quia scilicet fit agens secundum scientiam. Sed alio modo iste fit actu, & alio modo primus. Deinde cum dicit.

A

B

C

D

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

d ¶ Manifestat, vtrum secundum quòd aliquid educitur de potentia in actum scientiæ primo modo, vel secundo, possit dici pati. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quot modis dicitur pati. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Speculans autem fit habens scientiam. Dicit ergo primo, quòd sicut potentia & actus non dicuntur

Tex. cō. 57

simpliciter, sed multipliciter, ita & pati nō vno modo, sed multipliciter. Dicit.n. pati vno modo, secundum quandam corruptionem, qu̇e fit a contrario. Passio enim proprie dicta, videtur importare quoddam decrementum patientis, inquantū vincitur ab agente, decrementum autem patienti accidit secundum quòd aliquid a patiente abijcitur, quæ quidem abiectio, corruptio quę dā est, vel simpliciter, sicut quādo abijcitur forma substantialis, vel secundū quid sicut qñ abijcitur forma accidentalis. Huiusmodi autem formę abiectio, fit a contrario agēte: abijcitur.n. forma a materia vel subiecto, per introductionem cōtrariæ formæ, & hoc est a cōtrario agente. Primo igitur modo proprie dicitur passio, secundum quòd quædam corruptio fit a contrario.

Tex. cō. 58.

Alio modo passio cōmuniter dicitur & minus proprie, secundū scilicet, quòd importat quandam receptionem. Et quia quòd est receptiuum alterius comparatur ad ipsum, sicut potentia ad actum, actus autem est perfectio potentiæ, ideo hoc modo dicitur passio, non secundum quòd fit quædam corruptio patientis, sed magis secundum quòd fit quædam salus, & perfectio eius quod est in potentia, ab eo quod est in actu, quod enim est in potentia, non perficitur, nisi per id quod est in actu. Quod autem in actu est, non est contrarium ei, quod est in potentia, inquantum huiusmodi, sed magis simile, nam potentia nihil aliud est quàm quidam ordo ad actum, nisi autem esset aliqua similitudo inter potentiam & actum, non esset necessarium quòd proprius actus fieret in propria potentia. Potentia igitur sic dicta, non est a contrario, sicut potentia primo modo dicta, sed est a simili, eo modo quo potentia se habet secundum similitudinem ad actum. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat, vtrum quod educitur de potentia in actum scientię, patiatur. Et primo manifestat hoc circa id, quod educitur de secunda potentia in actum purum. Secundo autem manifestat hoc circa id, quod educitur de potentia prima in habitum, ibi ¶ Ex potentia autem &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd habens scientiam, ideſt habitualiter sciens fit actu speculans. Sed hoc aut non est vere, & proprie alterari & pati, quia (vt dictum est) non est proprie passio & alteratio, cum de potentia procedit in actum, sed cum aliquid de contrario mutatur in contrarium. Cum autē habitualiter sciēs, fit speculans actu, non mutatur de contrario in contrarium, sed perficit in eo quod iam habet. Et hoc est quod dicit, quòd ¶ est additio in ipsum, & in actum. ¶ Additur enim ei perfectio, secundum quòd proficit in actum. Aut si dicatur alterari & pati, erit aliud genus alterationis & passionis non proprie dictæ. Et hoc manifestat per exemplum dicens, quòd non bene se habet, dicere sapientem habitualiter, cum sapiat actu, alterari, sicut neque dicimus ædificatorē alterari, cum ædificat. Concludit autem vlterius quòd cum ille qui transit de habitu in actum, non accipiat de nouo scientiam, sed proficiat, & perficiatur in eo quod habet, doceri autem, scientiam est acquirere, manifestum est, quòd cum educitur aliquis de potentia in actum, secundum hoc quod incipit facere cum intelligere actu & sapere, non est iustum quòd talis exitus de potentia in actū habeat denominationem doctrinæ, sed aliquam aliam potest habere, quæ quidem forte non est posita, sed potest poni. Deinde cum dicit.

¶ Manifestat, vtrum cum aliquis exit de prima potentia in actū scientiæ alteretur & patiatur, & dicit, quòd cum aliquis prius sciēs in potentia tantum, fit addiscens, & accipiens scientiam, ab eo qui est actu sciens, & a magistro, vel non debet dici, pati simpliciter, & alterari, aut dicendum est esse duos modos alterationis, quorum vnus alterationis est secundum ¶ mutationem in priuationis dispositiones ¶ ideſt in dispositiōes contrarias, quibus priuantur, propter dispositiones priusexistentes, quia vnū contrarium est priuatio alterius. Alter vero alterationis modus est secūdum ¶ mutationem in habitū, & naturā ¶ ideſt secundū quòd recipiuntur aliqui habitus, & formæ, quæ sunt perfectiones naturæ, absque eo qꝺ aliquid abijciatur. Ille igitur qui addiscit scientiam, non alteratur, neque patitur primo modo, sed secundo. Videtur autē hoc esse contrarium eius, quod supra dixit, qꝺ multoties qui addiscit scientiam, mutatur & est a cōtrario habitu, & ita videtur quòd sit alteratio secūdum mutationem in priuationis dispositiones. Sed dicendum quòd cum aliquis ab errore reducitur ad scientiam veritatis, est ibi quædam similitudo alterationis, quæ est de contrario ad contrarium, nō tamen vere est ibi talis alteratio. Nam alterationi, quę est de contrario in contrarium, vtrumque per se, & essentialiter competit, scilicet quòd fit a contrario, & quòd fit in contrarium. Sicut enim dealbatio non est nisi ad album, ita non est nisi nigro vel medio, qꝺ respectu albi est quodammodo nigrum. Sed in acquisitione scientiæ accidit quòd ille qui acquirit scientiam veritatis, prius fuerit in errore, absque hoc enim potest adduci ad scientiam veritatis, vnde nō est vere alteratio de contrario in contrarium. Item dubitatur de hoc quod dicit, quòd ille qui accipit scientiam, fit actu sciens a sciēte in actu, & magistro. Hoc enim non semper fit, scientiam enim aliquis acquirit, non solum addiscendo a magistro, sed etiam per se inueniendo. Et ad hoc dicendum est, quòd semper cum aliquis est in potentia sciens, si fiat actu habens scientiam, oportet quòd hoc sit ab eo quod est actu. Considerandum tamen est, quòd aliqd aliquando reducitur de potentia in actum ab extrinseco principio tantum, sicut aer illuminatur ab eo, quod est actu lucidum, quandoque autem & a principio intrinseco, & a principio extrinseco, sicut homo sanatur & a natura, & a medico, vtrobique autem sanatur a sanitate in actu. Manifestum est enim, quòd in mente Medici est ratio sanitatis, secundum quam sanat, oportet etiam in eo qui sanatur secundum naturam esse aliquam partem sanam, scilicet cor, cuius virtute aliæ partes sanantur, & cum Medicus sanat, hoc modo sanat, sicut natura sanaret, scilicet calefaciendo, aut infrigidando, aut aliter transmutando, vnde Medicus nihil aliud facit, ꝙ quòd auxiliatur naturæ ad expellendū morbum, quo auxilio natura non egeret, si esset fortis. Eodem autem modo se habet in scientię acquisitione: homo enim acquirit scientiam, & a principio intrinseco dum inuenit, & a principio extrinseco dum addiscit. Vtrobique autem reducitur de potentia in actum, ab eo quod est actu. Homo enim per lumen intellectus agentis, statim cognoscit actu prima principia naturaliter cognita, & dum ex eis conclusiones elicit, per hoc quòd actu scit, venit in actualem cognitionem eorum, quæ potentia sciebat. Et eodem modo exterius docens ei auxiliatur ad sciendum, scilicet ex principijs addiscenti notis, deducens eum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas. Quod quidem auxilium exterius, homini necessarium non esset, si adeo esset perspicacis intellectus, quòd per seipsum posset ex principijs notis conclusiones elicere, quæ quidem perspicacitas hominibus adest secundum plus & minus.

Lectio

LECTIO XII.

Postquam Philosophus distinxit potentiam & actum, & ostendit quomodo aliquid de potentia in actum exeat circa intellectum, quod dixerat de intellectu adaptat ad sensum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quō circa sensum aliqd educitur de potentia in actum. Secūdo ostendit differētia inter sensum & intellectum, ibi. ¶ Differūt autē, quia huius quidē accidentia &c. ¶ Tertio colligit epilogando, quæ dixerat de sensu, ibi. ¶ Nunc autem intantum ¶ Considerandum est ergo circa primum, quòd sicut in scientia est duplex potentia, & duplex actus, ita est & circa sensum. Nam quod nondum habet sensum, & natū est habere, est in potētia ad sensum. Et qñ iam habet sensum, mutatus est a cōtrario habitu, & ita videtur quòd sit alteratio secūdum mutationem in priuationis dispositiones. Sed dicendum quòd cum aliquis ab errore reducitur ad scientiam veritatis, est ibi quædam similitudo alterationis, quæ est de contrario ad contrarium, nō tamen vere est ibi talis alteratio. Nam alterationi, quę est de contrario in contrarium, vtrumque per se, & essentialiter competit, scilicet quòd fit a contrario, & quòd fit in contrarium. Sicut enim dealbatio non est nisi ad album, ita non est nisi nigro vel medio, qꝺ respectu albi est quodammodo nigrum. Sed in acquisitione scientiæ accidit quòd ille qui acquirit scientiam veritatis, prius fuerit in errore, absque hoc enim potest adduci ad scientiam veritatis, vnde nō est vere alteratio de contrario in contrarium. Item dubitatur de hoc quod dicit, quòd ille qui accipit scientiam, fit actu sciens a sciēte in actu, & magistro. Hoc enim non semper fit, scientiam enim aliquis acquirit, non solum addiscendo a magistro, sed etiam per se inueniendo. Et ad hoc dicendum est, quòd semper cum aliquis est in potentia sciens, si fiat actu habens scientiam, oportet quòd hoc sit ab eo quod est actu. Considerandum tamen est, quòd aliqd aliquando reducitur de potentia in actum ab extrinseco principio tantum, sicut aer illuminatur ab eo, quod est actu lucidum, quandoque autem & a principio intrinseco, & a principio extrinseco, sicut homo sanatur & a natura, & a medico, vtrobique autem sanatur a sanitate in actu. Manifestum est enim, quòd in mente Medici est ratio sanitatis, secundum quam sanat, oportet etiam in eo qui sanatur secundum naturam esse aliquam partem sanam, scilicet cor, cuius virtute aliæ partes sanantur, & cum Medicus sanat, hoc modo sanat, sicut natura sanaret, scilicet calefaciendo, aut infrigidando, aut aliter transmutando, vnde Medicus nihil aliud facit, ꝙ quòd auxiliatur naturæ ad expellendū morbum, quo auxilio natura non egeret, si esset fortis. Eodem autem modo se habet in scientię acquisitione: homo enim acquirit scientiam, & a principio intrinseco dum inuenit, & a principio extrinseco dum addiscit. Vtrobique autem reducitur de potentia in actum, ab eo quod est actu. Homo enim per lumen intellectus agentis, statim cognoscit actu prima principia naturaliter cognita, & dum ex eis conclusiones elicit, per hoc quòd actu scit, venit in actualem cognitionem eorum, quæ potentia sciebat. Et eodem modo exterius docens ei auxiliatur ad sciendum, scilicet ex principijs addiscenti notis, deducens eum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas. Quod quidem auxilium exterius, homini necessarium non esset, si adeo esset perspicacis intellectus, quòd per seipsum posset ex principijs notis conclusiones elicere, quæ quidem perspicacitas hominibus adest secundum plus & minus.

Tex. cō. 59.

Tex. cō. 60.

Tex. cō. 61.

Tex. cō. 1. & 2. huius.

LECTIO XII.

Ensitiui autē prima quidē mutatio fit a generante. Cum autē generatum est, habet iam sicut scientiam. Et sentire secundum actum, similiter dicitur ipsi considerare.

b Differunt tamen, quia actiua sensitiuę operatiōis, extra sunt, nempe, visibile, & audibile. Similiter aūt, & reliqua sensibilium. Causa autem est, quoniā singulariū quidē, secundum actum sensus. Scientia autem vniuersaliū. Hæc.n. in ipsa quodāmodo sunt anima, vnde intelligere in ipsa est, cum velit. Sentire autem nō est in ipsa. Necessarium est enim ad esse sensibile. Similiter autem & hoc se habet, & in sciētijs sensibilium, & propter eandē causam, quia sensibilia singularia sunt & extrema. Sed de his qui dē certificare, tēp° erit rursum.

c Nūc aūt tantū sit diffinitum, ꝙ cum non simpliciter sit id, quod mutatur in actū, vt scilicet habeat sensum per generationē.

Sensus autem naturaliter ineſt animali, vnde sicut per generationē acquirit propriam naturam & speciem, ita acquirit sensum. Secus autem est de scientia quæ non ineſt homini per naturam, sed acquiritur per inuentionem & disciplinam. Hoc est ergo quod dicit, ꝙ prima mutatio sensitiui fit a generante. Manifestat autem primam mutationem, quæ est de pura potentia in actum primum ducens. D hęc autem mutatio fit a generante, nam per virtutem quæ est in semine, educitur anima sensitiua de potentia in actum cum omnibus suis potentijs. Cum autem animal iam generatum est, tūc hoc modo habet sensum, sicut aliquis habet scientiam, quando iam didicit. Sed quando iam sentit secundum actum, tunc se habet sicut ille qui iam actu considerat. Deinde cum dicit.

b ¶ Quia posuerat similitudinem inter sentire in actu, & considerare, vult ostendere differentiam inter ea, cuius quidem differentiæ causam assignare incipit ex differentia obiectorum, scilicet sensibilium & intelligibilium, quę sentiuntur & considerantur in actu. Sēsibilia enim quę sunt actiua operationis sensitiuę, scilicet visibile, & audibile, & alia huiusmodi, sunt extra animam. Cuius causa est, qꝺ sensus secundum actum, sunt singularium, quæ sunt extra animam, sed scientia est vniuersaliū, quæ quodāmodo sunt in anima. Ex quo patet, quòd ille qui iam habet scientiam, non oportet ꝙ quęrat extra, sua obiecta, sed habet ea in se, vnde potest considerare ea cū vult, nisi forte per accidens impediatur. Sed sentire non potest aliquis cū vult, quia sensibilia non habet in se, sed oportet ꝙ adsint ei extra. Et sicut est de operatione sensuum, ita est in scientijs sensibilium, qu̇a etiam sensibilia sunt de numero singularium, & eorū quæ sunt extra animam. Vnde homo non potest considerare secundum sciētia, omnia sensibilia quæ vult, sed illa tantū, quæ sensu percipit. Sed secundū certitudinem determinare de his iterum erit tēpus. s.in.3. vbi agetur de intellectu, & de comparatione intellectus ad sensum.

Circa ea vero, quæ hic dicuntur, considerandum est, quare sensus sit singularium, scientia vero vniuersaliū, & quomodo vniuersalia quæ sunt in anima. Sciendum est igitur circa primum, ꝙ sensus est virtus in organo corporali, intellectus vero est virtus immaterialis, quæ non est actus alicuius organi corporalis. Vnumquodq; autem recipitur in aliquo per modum sui, cognitio autem omnis fit per hoc quòd cognitum est aliquo modo in cognoscente, scilicet secundū similitudinem, nam cognoscens in actu, est ipsum cognitum in actu. Sic oportet igitur ꝙ sensus corporaliter & materialiter recipiat similitudinem rei, quæ sentitur. Intellectus autem recipit similitudinem eius, qd intelligit incorporaliter & immaterialiter. Individuatio autē naturę communis in rebus corporalibus & materialibus, est ex materia corporali, sub determinatis dimensionibus concepta, vniuersale aute est per abstractionē ab huiusmodi materia, & materialibus conditionibus individuantibus. Manifestum est igitur, quòd similitudo rei recepta i sensu representat rem, secundum qꝺ est singularis: recepta autem in intellectu, representat rem secūdum rationem vniuersalis naturę, & inde est quòd sensus cognoscit singularia, intellectus vero vniuersalia, & horum sunt scientiæ. Circa secundum vero considerandum est, qꝺ vniuersale pōt accipi dupliciter. Vno modo potest dici vniuersale, ipsa natura cōmunis, prout subiacet intentioni vniuersalitatis. Alio modo secūdum se. Sicut & albū potest accipi dupliciter, vel id cui accidit esse album, vel ipsummet, secundum quòd subest albedini. Ista autem natura cui aduenit intentio vniuersalitatis, puta natura hominis, habet duplex esse, vnum quidē materiale, secundum quòd est in materia naturali, aliud autem immateriale, secundum quòd est in intellectu. Secundum igitur, quòd habet esse in materia naturali, nō potest ei aduenire intentio vniuersalitatis quia per materiam individuatur. Aduenit igitur ei vniuersalitatis intentio secundum qꝺ abstrahitur a materia individuali. Non est autem possibile, qꝺ abstrahatur a materia individuali realiter, sicut Platonici posuerunt. Nō enim est homo naturalis ideſt realis, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut ꝓbat Philosophus in. 7. Metaph. Relinquitur igitur ꝙ natura humana non habet esse prēter principia individuantia nisi tantū in intellectu. Nec tñ intellectus est falsus, dū apprehendit naturā cōem prꝫter principia individuantia sine quibus esse non pōt in rerum natura. Non.n. apprehendit hoc intellectus. s. ꝙ natura communis sit sine principijs individuantibus, sed apprehendit naturam communem non apprehendendo principia individuantia, & hoc non est falsum. Primum aūt esset falsum, sicut si ab homine albo separarē albedinem hoc modo, quòd intelligerem eum non esse album, esset.n. tunc apprehensio falsa, si aūt sic separarem albedinē ab homine, ꝙ apprehenderem hominem, nihil apprehendendo de albedine eius, non esset apprehensio falsa. Non n exigitur ad veritatē apprehensionis, vt qui apprehendit rem aliquam, apprehendat omnia quæ insunt ei. Sic igitur intellectus absque falsitate abstrahit genus a speciebus, inquantum intelligit naturam generis nō intelligendo differentias. Et similiter abstrahit speciē ab individuis, inquantum intelligit naturam speciei, non intelligendo individualia principia. Sic igitur patet, quòd naturæ communi non potest aduenire intentio vniuersalitatis, nisi secundū esse quod habet in intellectu, sic.n. solum est vnū de multis, prout intelligitur prter principia, quibus vnum in multa diuiditur, vñ relinquitur quòd vniuersalia secundū quòd sunt vniuersalia, non sunt nisi in anima. Ipsæ autem naturę quibus accidit intētio vniuersalitatis, sunt in rebus. Et propter hoc, nomina communia significantia naturas ipsas, prædicantur de individuis, non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed nō est species, quāmuis homo sit species. Deinde cum dicit.

c ¶ Recolligit quod dictum est de sensu. Et dicit, quòd nunc tantum sit diffinitum, quòd non simpliciter dicitur id, quod est in potētia, sed multipliciter. Vno enim modo dicimus puerum posse militare, secundum potentiam remotam. Alio modo posse dicimus militare, quoniam iam est in ætate perfecta, & secundū potentiam propinquā. Et similiter se habet in sensitiuo. Duplex.n. est aliqs in potētia ad sentiendum aliquid, vt iam dictum est. Et licet nō sit

Lectio. 7. Tex. cō. 28. Lege inferiꝰ li. 3. à tex. 11 & 35.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nomina posita, in quibus harum differentia potentiarũ ostẽdatur, tamen determinatum est, quòd istæ potentiæ sunt alteræ abinuicẽ, & quomodo sint alteræ. Et licet alterari & pati nõ proprie dicatur aliquid, secundum quòd exit de potentia secunda in actum, prout habẽs sensum fit actu sentiens, tamẽ necesse est vti hoc ipso, quod est pati & alterari, ac si essent nomina ppria, & conuenientia, quia sensitiuum in potentia, est tale, quale est in actu sensibile. Et propter hoc sequitur, q̃ secundum quòd patitur a principio, non est similis sensus sentienti, sed secundum quòd iã est passum, est assimilatum sensibili, & est tale, quale est illud. Q̃ quia distinguere nescierunt antiqui Philosophi, posuerũt sensum esse compositum ex sensibilibus.

Tex. cõ. 62.

quod potẽtia dicitur, sed aliud quidem, sicut si dicamus, puerũ posse militare, aliud aũt, sicut in ætate existẽtem, sic habet & sensitiuum. Quoniam autẽ innominata est ipsorum differentia, determinatum est autem de his, quod altera sunt, & quomodo altera, vti necesse est ipso pati, & alterari tamquã proprijs nominibus. Sensitiuum autem, potentia tale est, quale iã actu est sensibile, sicut dictũ est. Patitur igitur non simile existẽs, passum autem assimilatum est, & est tale, quale illud.

LECTIO XIII.

Tex. cõ. 63.

Dicendum autem est secundum vnumquẽque sensum, de sensibilibus primo. Dicitur autem sensibile tripliciter, quorum duo quidẽ dicimus per se sentiri, vnũ autẽ per accidens. Duorum autem, aliud quidem propriũ est vniuscuiusque sensus, aliud autem cõmune omnium.

b Dico aũt propriũ quidẽ, q̃d nõ cõtingit altero sensu sentiri, & circa q̃d non cõtingit errare, vt visus coloris, & auditus soni, & gustus saporis. Tactus aũt plures habet differentias. Sed vnusquisque sensus iudicat de his, & nõ decipit, neq; visus, q̃m color, neq; audit' q̃m son' sit, sed q̃d ẽ coloratũ, aut vbi, aut q̃d sonãs. Huiusmodi igit̃ dicuntur ppria vniuscuiusque sensus obiecta.

c Communia autẽ sunt motus, quies, numerus, figura, magnitudo: huiusmodi enim nullius sensus sunt propria, sed cõia omnibus. Tactu enim motus aliquis sensibilis est, & visu. Per se igitur sunt sensibilia hæc.

d Secundum accidens autẽ dicitur sensibile, vt si album sit Diari filius. Secundum accidẽs

Tex. cõ. 64.

Tex. cõ. 65.

LECTIO XIII.

Dicitur in vnoquoq; sensu primum de sensibilibus dicendum est. Sensitiuum trifariam modis dicitur, quorum duo quidem per se, vnum vero per accidens sentiri dicimus, duorum autem illorum, vnum est proprium cuiusque sensus, alterum commune omnium.

Id autem intelligo proprium, quod non potest alio sensu sentiri, & in quo non potest fieri error, vt visus coloris, & auditus soni, & gustus saporis, tactus autem plures habet differentias, sed vnusquisque iudicat de eis, neque decipitur quòd color sit, vel quòd sonus, sed quid sit id quod coloratum est, aut vbi, aut quid sit id quod sonat, aut vbi, Hæc igitur dicuntur propria cuiusque.

Communia autem, motus, quies, numerus, figura, magnitudo: hæc enim nullius sunt propria sed omnium communia, etenim & tactu motus qui dam sensibilis est, & visu. Atque hæc quidem per se sensibilia sunt.

Per accidens autem sensibile dicitur, verbi causa si album sit Diari filius, per accidens enim hoc sentimus,

F sicut visus non decipitur quòd sit talis color, neque auditus decipitur de sono. Sed circa sensibilia per accidens, vel communia, decipiũ tur sensus, sicut decipitur visus, si velit iudicare homo per ipsum, quid est coloratum aut vbi sit. Et similiter decipitur quis, si velit iudicare per auditũ, q̃d est, quod sonat. Hæc igitur sunt ppria sensibilia vniuscuiusque sensus. Secundo ibi. c ¶ Exponit secundũ membrum diuisionis dicens, quòd communia sensibilia sunt ista quinq;, motus, quies, numerus, figura, & magnitudo. Hæc enim nullius sensus vnius sunt propria, sed sunt communia omnibus. Quod non est sic intelligẽdum, quasi omnia ista sint omnibus communia, sed quædã horum, scilicet numerus, motus, & quies, sunt communia omnibus sensibus. Tacto vero, & visus percipiunt omnia quinque, sic igitur manifestum est q̃ sint sensibilia per se. Tertio ibi.

d ¶ Exponit tertium membrum diuisionis, & dicit quòd secundũ accidens sensibile dr, vt si dicamus q̃ Diarius, vel Socrates est sensibile p accidẽs, q̃a accidit ei esse album. Hoc enim sentitur p accidens, quod accidit ei, quod sentitur p se, accidit autem albo, q̃d est sensibile per se, q̃ sit Diarius, vnde Diarius est sensibile p accidens. Vnde nihil patitur sensus ab hoc, in quantum huiusmodi. Quamuis autem sensibilia communia, & sensibilia propria sint per se sensibilia, tamẽ propria sensibilia sunt proprie per se sensibilia, quia substantia vniuscuiusque sensus, & eius diffinitio est in hoc, quod est aptum natum pati a tali sensibili. Ratio aũt vniuscuiusque potentiæ cõsistit in habitudine ad proprium obiectum. Dubitatur autem hic de distinctione sensibilium communium, a sensibilibus p accidẽs. Sicut enim sensibilia per accidẽs nõ apprehẽdunt̃, nisi inquãtũ sensibilia ppria apprehẽdunt̃, ita nec sensibilia cõia, appræhenduntur, nisi appræhendantur sensibilia propria numq̃ enim visus apprehẽdit magnitudinẽ, aut figurã, nisi inquantũ appræhẽdit coloratũ: vt ergo q̃ sensibilia cõia sint ẽt sensibilia p accidẽs. Dicunt igitur quidã q̃ hmõi cõia sensibilia non sunt sensibilia per accidens, p̃p duas rationes. Primo quidẽ quia hmõi sensibilia cõmunia sunt propria sensui cõi, sicut sensibilia propria, sunt propria singulis sensibus. Secundo, quia sensibilia propria non possunt esse sine sensibilibus communibus, possunt autem esse sine sensibilibus per accidens. Vtraque autem responsio incompetens est. Prima quidem, quia falsum est, quòd ista sensibilia communia

Lib. 3. Tex. c. 134.

munia sint propria obiecta sensus communis. Sensus enim communis est quædam potentia, ad quam terminãtur immutationes omnium sensuum, vt infra patebit. Vnde impossibile est q̃ sensus communis habeat aliquod proprium obiectum, quod non sit obiectum sensus proprij. Sed circa immutationes ipsas sensuum propriorum a suis obiectis, habet sensus communis aliquas operationes proprias, quas sensus proprij habere nõ possũt, sicut quòd percipit ipsas immutationes sensuum, & discernit inter sensibilia diuersorum sensuum. Sensu enim communi percipimus nos videre, & discernimus inter sensibilia diuersorum sensuum, scilicet albũ & dulce. Præterea. Dato quòd sensibilia communia essent propria obiecta sensus communis, non excluderetur quin essent per accidens sensibilia, respectu sensuum proprio rum. Sic enim agitur de sensibilibus, secundũ q̃ habẽt habitudinẽ ad sensus proprios, nã potentia sensus cõmunis, nõdũ est declarata. Quod autẽ est obiectũ proprium alicuius interioris potẽtię, contingit esse per accidẽs sensibile, vt posita dicetur. Nec est mirũ, quia hoc quod est per se sensibile vni sensuum exteriorũ, est per accidẽs sensibile respectu alterius, sicut dulce est per accidens visibile. Secunda eriam ratio non est competens. Non enim refert ad id, q̃d esse sensibile per accidens, vtrum id quod est subiectũ sensibilis qualitatis, sit per se subiectum eius, vel non per se. Nullus enim diceret ignem, qui est proprium subiectum caloris esse p se sensibile tactu. Et ideo aliter dicendum, quòd sentire consistit in quodam pati & alterari, vt supra dictum est. Quicquid igitur facit differentia in ipsa passione, vel alteratione sensus, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Quod autem nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Vnde & in litera dicit Philosophus, quòd a sensibili per accidens, nihil patitur sensus, secundum quòd huiusmodi. Differentiam autem circa immutationem sensus, potest aliquid facere dupliciter. Vno modo quantum ad ipsam speciem agentem, & sic faciunt differentiam circa immutationem sensus, sensibilia per se, secũdum quòd hoc est color, illud autem est sonus, hoc autem est album, illud vero nigrũ. Ipsæ enim species actiuorum in sensu actu, sunt sensibilia propria ad quæ habet naturalem aptitudinem potẽtia sensitiua, & propter hoc secundum aliquam differentiam horum sensibilium diuerstficãtur sensus. Quædam vero alia faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles mouent sensum corporaliter, & situaliter. Vnde aliter mouent secundum quòd sunt in maiori vel minori corpore, & secundum quòd sunt in diuerso situ, scilicet vel propinquo, vel remoto, vel eodẽ, vel diuerso. Et hoc modo faciunt circa immutationem sensuum differentiã sensibilia cõmunia. Manifestum est enim quòd secundum omnia hæc quinque diuersificatur magnitudo, vel situs. Et quia non habent habitudinẽ ad sensum, vt species actiuorum, ideo secundum ea non diuersificatur potentiæ sensitiuæ, sed remanent communia pluribus sensibus. Viso igitur quomodo dicãtur per se sensibilia, & communia, & propria, restat videndum, qua ratione dicatur aliquid sensibile per accidens. Sciendum est igitur, quòd ad hoc quòd aliquid sit sensibile p accidens, primo requiritur quòd accidat ei, quod per se est sensibile, sicut accidit albo, esse hominem, & accidit ei esse dulce. Secundo requiritur, quòd fit appræhensum a sentiente: si enim accideret sensibili, quòd lateret sentientem, non diceretur per accidens sentiri.

Tex. c. 66.

Lib. 3. Tex. c. 134.

Tex. cõ. 67.

Oportet igitur quòd per se cognoscatur ab aliqua alia potentia cognoscitiua sentientis. Et hoc quidem vel est alius sensus, vel est intellectus, vel vis cogitatiua, aut vis æstimatiua. Dico autẽ quòd est alius sensus, sicut si dicamus, quòd dulce est visibile per accidens, inquantum dulce accidit albo, quod appræhẽditur visu, & ipsum dulce per se cognoscitur ab alio sensu, scilicet a gustu. Sed vt propriæ lo

A quamur, hoc non q̃ vniuersaliter sensibile per accidens, sed per accidens visibile, sensibile autem per se. Quod ergo sensu proprio nõ cognoscitur, si sit aliquid vniuersale, appræhenditur intellectu, non tamen omne quod intellectu apprehẽdi potest in re sensibili, põt dici sensibile p accidẽs, sed statim quod ad occursum rei sensatæ apprehẽditur intellectu. Sicut statim cum video aliquem loquẽtem, vel mouere seipsum, appræhendo per intellectum, vitam eius, vnde possum dicere quòd video cum viuere. Si vero apprehẽdatur in singulari, vt puta cum video coloratum, percipio hunc hominem vel hoc animal, huiusmodi quidẽ apprehensio in homine fit per vim cogitatiuam, quę dicitur etiã ratio particularis, eo quòd est collativa intentionum individualũ, sicut ratio vniuersalis est collativa rationum vniuersaliũm. Nihilominus tamen, hæc vis est i parte sensitiua, quia vis sensitiua in sui suprẽmo, participat aliquid de vi intellectiua in homine, in quo sensus intellectui coniungitur. In animali vero irrationali fit apprehensio intentionis individualis per æstimatiuam naturalem, secundum quòd ouis per auditum vel visum cognoscit filium, vel aliquid huiusmodi. Differenter tamen circa hoc se habet cogitatiua, & æstimatiua. Nam cogitatiua apprehendit individuũ, vt existens sub natura communi, quod contingit ei, inquantum vnitur intellectiuæ, in eodem subiecto, vnde cognoscit hunc hominem, prout est hic homo, & hoc lignũ, prout est hoc lignũ. Aestimatiua autem non apprehendit aliquod individuum, secundum q̃ est sub natura communi, sed solum secundum quòd est terminus, aut principium alicuius actionis vel passionis, sicut ouis cognoscit hunc agnum, non inquantum est hic agnus, sed inquantum est ab ea lactabilis, & hanc herbam, inquantum est eius cibus. Vnde alia individua ad quæ se non extendit eius actio vel passio, nullo modo apprehendit sua æstimatiua naturali. Naturalis enim æstimatiua datur animalibus, vt per eam ordinentur in actiones proprias, vel passiones, prosequendas, vel fugiendas.

B

LECTIO XIIII.

Quæ cuius est visus, id est visibile, visibile autem est color, & quod oratione quidem exprimi potest, nomine autẽ caret, verum in orationis progressu maxime perspicuũ fiet quod dicimus.

Quippe visibile est color, qui demum est id quod in eo est, quod est per se visibile, per se autem non ratione, sed quoniam in se habet causam cur sit visibile. Omnis autem color motiuus

C

D

E

LECTIO XIIII.

Tex. cõ. 67.

Postquam Philosophus distinxit propria sensibilia a cõmunibus sensibilibus, & a sensibilibus secundum accidens, hic determinat de proprijs sensibilibus secundum vnumquemque sensum. Et primo de proprio sensibili visus. Secundo de proprio sensibili auditus, ibi. ¶ Nunc autem primum de sono &c.} Tertio de proprio sensibili olfactus ibi. ¶ De odore autem &c.} Quarto de proprio sensibili gustus, ibi. ¶ Gustabile est &c.} Quinto de proprio sensibili tactus, ibi. ¶ De tangibili autem & tactu &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat de visibili. Secundo dicit, quomodo visibile videatur, ibi. ¶ Nũc autem in tantum &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat quid est visibile, distinguens visibile in duo. Secundo determinat de vtroque visibili, ibi. ¶ Visibile enim est color &c.} Dicit ergo primo, quòd cum dictũ sit, quòd propria sensibilia, sunt quæ vnusquisque sensus proprie percipit, illud sensibile cuius proprie perceptiuus est visus, hoc est visibile. Sub visibili autem comprænduntur duo. Nam visibile est color, & est quoddam aliud, quod ratione quidem designari potest, sed non habet proprium nomen sibi impositum, quod quidem visibile competit his, quæ videntur de nocte, sicut sunt noctelucæ, & putredines quercuum, & huiusmodi, de quibus erit manifestum in processu huius tractatus, postquam ingressi fuerimus in cognitionem visibilis, ex cognitione coloris, quod est manifestius visibile. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de vtroque visibili. Et primo de colore. Secundo de eo, quod dixit esse innominatum, ibi. ¶ Non autem omnia visibilia &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit quomodo color

Universidad de Deusto
Biblioteca

se habet ad hoc, quòd sit visibilis. Secundo determinat de his, quę requiruntur ad hoc, quòd color videatur, ibi. ¶ Est igitur aliquid diaphanum &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd cum color sit quaeddam visibile, esse visibile conuenit ei secundum se, nam color in eo quod est color, est visibilis per se. Per se autem dupliciter dicitur. Vno modo

Tex. cō. 67. dicitur propositio per se, cuius prædicatum, cadit i diffinitione subiecti, sicut ista, Homo est animal, animal enim cadit in diffinitione hominis, & quia id quod est in diffinitione alicuius, est aliquo modo causa eius,

Tex. cō. 68. in his quæ sunt per se, dicuntur prædicata esse causa subiecti. Alio modo dicitur propositio per se, cuius econtrario subiectum ponitur in diffinitione prædicati, sicut si dicatur, nasus est simus vel numerus est par, simum enim nihil aliud est, quàm nasus curuus, & par nihil aliud est, q̄ numerus mediocritatem habēs, & in istis subiectum est causa prædicati. Intelligēdum est

Tex. cō. 69. ergo, quòd color est visibilis per se, hoc secundo modo, & non primo. Nā visibilitas est quædam passio, sicut simum est passio nasi. Et hoc est quod dicit, quòd color secundum se est visibile, (non ratione) i. non ita quòd visibile ponatur in eius diffinitione, sed quia in seipso habet causā, vt sit visibile, sicut subiectum in seipso habet causam, ppriæ passionis. Quod probat per hoc, quòd omnis color est motiuus diaphani secundum actū.

Tex. cō. 70. Diaphanum autem, est idem quòd trāsparens, vt aer vel aqua, & hoc habet color de sui natura, q̄ possit mouere diaphanū in actu. Ex hoc autē quòd mouet diaphanum in actu, est visibile, vnde sequitur quòd color secundum suam naturam est visibilis. Et quia diaphanum non fit in actu, nisi per lumen, sequitur quòd color non sit visibilis sine lumine. Et ideo antequam ostendatur qualiter color videatur, dicendum est de lumine. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de his sine quibus color videri non potest, scilicet diaphano, & lumine. Et diuiditur in partes tres. Primo ostendit quid sit diaphanum. Secundo determinat de lumine, quod est actus eius, ibi. ¶ Lumen autem est huius actus &c. ¶ Tertio ostendit quomodo diaphanum est susceptiuum coloris, ibi. ¶ Est autem coloris &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd cum color sit motiuus secundum suam naturam diaphani, necesse est quòd diaphanum sit aliquid. Est autem diaphanum, quod non habet proprium colorē, vt secundum ipsum videri possit, sed est susceptiuum extranei coloris, secundum quē aliquo modo est visibile. Huiusmodi autem diaphanū est, sicut aer & aqua, & multa corpora solida, vt lapides quidam, & vitrum. Licet autem alia accidentia quæ conueniunt elementis & elementatis, cōueniant eis secundum naturam elementorum, sicut calidum & frigidum, graue, & leue, & alia huiusmodi, tamen diaphanum non cōuenit predictis ex natura aeris, aut aquæ, secundum quòd huiusmodi, sed consequitur quandam naturam communem non solum aeri & aquæ, quę sunt corpora corruptibilia, sed conuenit etiam cœlesti corpori, quod est perpetuū & incorruptibile. Manifestum est enim

Omnis enim color motiuus est eius quod secundū actū est diaphani, & hæc est ipsius natura. Vnde nihil est visibile sine lumine, sed omne vnusquisq; color p lumē visibilis ē. Quapropter de lumine primo dicedū est qd sit.

Est igitur aliquid diaphanū. Diaphanū aūt dico, qd est qdē visibile, nō aūt secūdū se visibile (vt simpliciter est dicere) sed p̄ pter extraneū co.orē. Huiusmodi aūt est aer, & aqua, & multa solidorū. Nō.n. secundū q̄ aqua neque secundum quòd aer, diaphanum est, sed quoniam est natura eadem in his vtrisque, & in perpetuo superno corpore.

d Lumen autem actus est huius modi diaphani, secūdum quòd est diaphanum. Potētia autem, in quo, hoc est & tenebra. Lumen autem, vt color est diaphani, secundum quod actu ab igne, aut huiusmodi, vt quòd furlum est corpus. Et enim huic aliquid inest vnum & idē.

e Quid quidem igitur diaphanum, & quid lumen, dictum est, quòd neque ignis est, neque omnino corpus, neq; defluxus corporis vllius. Esset enim vtiq; aliqd corpus & sic, aut ignis, aut hmōi alicui⁹ p̄sentia i diaphano.

f Neq; enim possibile est, duo corpora simul in eodem esse.

g Videtur autē lumen, contrariorū esse tenebræ. Est autē tenebra, priuatio huius habitus ex diaphano. Quare palam est, q̄ & huius præsentia lumen est.

est eius quod est actu perlucidum, atque id est ipsius natura. Iccirco non est visibile sine lumine, sed omnis color rei cuiusque in lumine videtur, quamobrem, de lumine prius quid sit, dicendum est.

Est ergo aliquid perlucidum. Id autem appello perlucidum, quod est quidem visibile, sed vt vno uerbo dicam, non per se, sed propter alienum colorem visibile, cuiusmodi sunt aer, & aqua, & complura solidorum, non enim quatenus aqua, nec quatenus aer, perlucidum est, sed quia eadem inest natura in vtroque eorum, & in aeterno illo supero corpore.

Lumen vero est eius actus, nempe perlucidi quatenus perlucidum est, in quo autem hoc inest potentia, in eodem tenebræ etiam insunt. Lumen autem veluti color est perlucidi quando actu sit perlucidum ab igne, aut eius generis aliquo, cuiusmodi est supernum corpus.

Quid igitur sit perlucidū & quid lumen, diximus, nimirum quòd nec ignis est, nec omnino corpus, neque effluxio corporis ullius (esset enim vel sic corpus aliquod) sed ignis aut alicuius eiusmodi præsentia in perlucido.

Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt.

Videtur etiam lumen esse contrarium tenebris, sunt vero tenebræ priuatio talis habitus a perlucido. Itaque perspicuum est eius præsentiam esse lumen.

aliqua cœlestia corpora esse diaphana. Non enim possemus videre stellas fixas, quæ sunt in octaua sphera, nisi inferiores sphæræ planetarum essent transparentes, vel diaphanæ. Sic ergo manifestum est, quòd diaphanum non est proprietas cōsequens naturam aeris aut aquæ, sed aliquam communiorem naturam, ex cuius proprietate, oportet causam diaphanitatis assignare, vt postea apparebit. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quid sit lumen, & primo manifestat veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. ¶ Quòd quidem igitur &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd lumen est actus diaphani, secundum quòd est diaphanum. Manifestum est enim, q̄ neq; aer, neque aqua, neque aliquid huiusmodi, est actu transparens, nisi fuerit illuminatū. Ipsum autē diaphanū secundum se, est in potētia respectu luminis, & respectu tenebræ, q̄ est priuatio luminis, sicut materia prima est vt potentia respectu formæ & priuationis. Lumen autem comparatur ad diaphanum, sicut color ad corpus terminatum, quia vtrūque est actus & forma sui susceptiui. Et propter hoc dicit, q̄ lumen est quasi quida color diaphani, secundum quòd diaphanū est actu factū diaphanū ab aliquo corpore lucente, huc illud sit ignis, aut aliqd aliud huiusmodi, siue aliqd corpus cœlestе. Esse enim lucens actu & illuminatiuum, cōmune est igni & corpori cœlesti, sicut esse diaphanum est commune aeri, & aquæ, & corpori cęlesti. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit falsam opinionem de lumine. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quòd lumen non est corpus. Secundo improbat quandam solutionem ad rationem quandam, per quam potest probari lumen non esse corpus, ibi. ¶ Et non recte Empe. ¶ Circa primū tria facit. Primo ponit intentum & dicit, quòd cum dictum sit quid est diaphanū, & quid lumen, manifestum est quòd lumen, neque est ignis, vt quidam dicebant, ponentes tres species ignis, carbonem, flāmam, & lumen, neque est aliquod corpus omnino, neque aliquid defluens ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus, lumen esse quasdam decisiones defluētes a corporibus lucidis, scilicet atomos quosdam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur quòd essent corpora vel aliquod corpus, & sic nihil aliud esset lumen quam præsentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano, nihil ergo differt dicere quòd lumen est corpus, aut quòd est defluxus corporis. Secundo ibi.

f ¶ Probat quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul, si ergo lumen est corpus, impossibile est quòd lumē sit simul cum corpore diaphano, hoc autem est falsum, ergo lumen non est corpus. Tertio ibi.

g ¶ Probat quòd lumen sit simul cum diaphano. Contrariorum enim est idem subiectum, lumen autem & tenebra sunt contraria, secundum modum quo priuatio & habitus est quædam contrarietas, vt dicitur in decimo Metaphisicę. Manifestum est autem quòd tenebra est quędā priuatio huius habitus, scilicet luminis in diapha- Text. 21. 10

in diphano, & sic subiectum tenebræ est diaphanum, ergo & præsentia dicti habitus scilicet lucis, est lumen, ergo lumen est simul cū diaphano. Deinde cum dicit.

h ¶ Reprobat quandam responsionem ad rationem quandam quę potest fieri contra ponentes lumen esse corpus. Potest enim contra eos sic argui. Si lumē est corpus, oportet q̄ illuminatio sit motus localis luminis, deueniens in diaphanum. Nullus autem motus localis cuiuscunque corporis potest esse subitus, siue in instanti. ergo illuminatio non est subito, sed successiue. Cuius contrariū videmus, qu'a in eodē instanti, in quo corp̄ lucidum p̄sentatur, illuminatur diaphanum totum simul, & nō pars eius post partem. Non autem recte Empe. neque quicunque alius dixit, quòd scilicet lumen feratur motu locali, tanquam corpus, & extendatur successiue in spatio, quod est medium inter terram & continens, scilicet cœlum, & quòd ista successio nos lateat, sed videatur nobis quòd totum illuminetur simul & subito. Hoc enim dictum est contra veritatem, quæ potest ratione percipi, quia ad illuminationem diaphani nihil requiritur, nisi directa oppositio, absque obliquitate medio corporis illuminantis ad illuminabile. Iterum autem est contra id quod apparet. Posset enim ibi quòd successio motus localis parui spatii lateat nos, sed quòd lateat nos successio in motu luminis, ab oriente, vsque ad occidentem horizontis nostri hoc habet magnam questionem, eamquam difficile aut omnino impossibile.

Quia vero hic agitur de natura luminis, & diaphani, & necessitate luminis ad videndum, de his tribus considerandum est. Circa naturam igitur lumin.nis, diuersi diuersimode opinati sunt. quidam enim opinati sunt lumen esse corpus, vt in litera dicitur. Ad quod dicendum, motiuum sunt ex quibusdam locutionibus, quibus vtimur loquētes de lumine. Consuetum enim dicere, quòd radius transit per aerem, quòd reuerberatur, quod radij se intersecant, quæ omnia videntur esse corporis. Quæ quidem opinio stare non potest propter rationes, quas Aristo. in litera adducit & plures alias facile esset adducere. Non enim facile esset assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphærum subito multiplicaretur, aut generaretur, vel corrumperetur quomodo etiā sola oppositio corporis opaci esset causa corruptionis huius corporis, in parte diaphani aliqua. Quod autem dicitur de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, metaphorice dictum est, sicut etiam possemus dicere, quòd calor p̄cedit dum aliqua de nouo calefiūt, vel reuerberatur cum habet obstaculum. Quidam vero alij dixerunt, quòd lux est quędam natura spiritualis, argumentum sumentes, quòd in rebus intellectualibus, nomine luminis vtimur. dicimus enim in substantijs intellectualibus esse quoddam lumen intelligibile. Sed hoc etiam est impossibile. Impossibile est enim quòd aliqua natura spiritualis & intelligibilis cadat in apprehensione sensus, qui cum sit virtus corporea nō potest esse cognoscitiuus, nisi rerum corporalium. Si quis autem dicat quòd aliquid est lumen spirituale, ab eo quod sensus percipit, non erit cum eo contendendum, dummodo hic habeat q̄ lumen quod visus percipit, non est natura spiritualis. Nihil enim prohibet vnū nomen imponi rebus quantumcunque diuersis. Quòd autem lumine, & his quæ ad visum pertinent, vtamur in rebus intellectualibus, concingit ex nobilitate sensus visus, qui est spiritualior & subtilior inter omnes sensus. Quod patet ex duobus. Primo quidē ex suo obiecto. Nam a squa cadunt sub visu, secundum proprietates, in quibus communicant inferiora corpora cum cœlestibus, tactus autem est perceptiuus proprietatum, quę sunt proprię elementis, scilicet calidi & frigidi, & huiusmodi. gustus autem & odoratus, proprietatum quæ competunt corporibus mixtis. secundum diuersam rationem commixtionis calidi, & frigidi, humidi, & sicc. Sonus autē causatur ex motu locali, qui etiam communis est corporibus cœlestibus, & inferioribus. licet species motus, quę causat sonum non cōpetat corporibus cœlestibus secundum sententiam Arist. Vnde ex ipsa natura obiecti, apparet, quòd visus est altior inter sensus, & auditus propinquior ei, & alij sensus magis remoti. Secundo apparet quòd sensus visus est spiritualior ex modo immutationis. Nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritualis sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturæ, sicut cum aliquid infrigidatur vel calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio vero spiritualis est secundum quòd species recipitur in organo sensus, aut in medio per modum intentionis & non per modum naturalis formæ. Nō.n. sic recipitur species in sensu secundum illud esse quod habet in re sen- A sibili. Patet autem, quòd in tactu, & gustu, qui est tactus quidam, fit alteratio naturalis, calefit enim & infrigidatur aliquid per cōtactū calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritualis tantum. Similiter autem immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio autem soni, cum motu locali. Sed in immutatione visus est sola immutatio spiritualis, vñ patet quòd visus inter omnes sensus est spiritualior, & post hūc auditus, & p̄ post hochi duo sensus sunt maxime spirituales, & soli disciplinabiles, & his quæ ad eos pertinēt, vtimur in intellectualibus & precipue his, quæ pertinēt ad visum. Quidam vero dixerunt, quòd lumē nō est nisi entis coloris. Sed hoc aperte apparet esse falsum in his q̄ lucēt de nocte & in eorū color occultatur. Alij vero dixerunt, q̄ lux est forma substantialis solis, & lumē dispens a luce, habet esse intentionale, sicut species colorū in aere. V trūq; aūt horū est falsum. Primū quidē, qa nulla forma substantialis est per se sensibilis, sed solo intellectu comprehensibilis. Et si dicatur q̄ id qd vr in sole, nō est lux, sed splēdor, non erit cōtēdēdū de nomine, dūmodo hoc qd dicimus lucē. i. qd ex visu apprehenditur, non sit forma substātialis. Secūdū eria falsum est, quia quæ hnt solū esse intentionale, nō faciūt transmutatione naturā sē, radij aūt corporū cœlestiū trāsmutāt tota naturā inferiorē. Vñ dicimus q̄ ficus corpora elementaria hnt qualitates actiuas, p quas agūt, ita lux est qualitas actiua corporis cœlestis, p quā agit, & est in terria specie qualitatis, sicut & calor. Sed in hoc differt a calore, quia lux est qualitas primi corporis alterantis, quod non habet contrariū, vnde nec lux contrarium habet, calori autem est aliquid cōtrariū. Et quia luci nihil est contrarium, in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem, & propter hoc suum passiuum, scilicet diaphanum (cuiusmodi est in vltima dispositione ad formam, & propter hoc statim illuminatur, non autem calefactibile statim calefit. Ipsa igitur participatio vel effectus lucis in diaphano, vocatur lumen. Et hoc secundum rectam lineam ad corpus lucidum, vocatur radius. Si autem caute tur ex reuerberatione radij ad corpus lucidū, vocatur splendor. Lumen autē commune est ad omnem effectum lucis in diaphano. His igitur visis circa naturam luminis, de facili apparet ratio, quare quædam corpora sunt lucida actu, quædam diaphana, quædam opaca. Na cum lux sit qualitas primi alterantis, q̄ est maxime per se cum & formale in corpori bus, illa corpora quæ sunt maxime formalia & nobiliora sunt lucida actu, quæ autem sunt pinqua his sunt receptiua luminis, sunt diaphana, quæ autem sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sunt opaca. Quòd patet in ipsis elementis. Nam ignis habet lucem in sui natura, licet eius lux non appareat nobis, nisi in natura aliena propter denhtatem. Aer autem, & aqua quæ sunt minus formalia, sunt diaphana, terra autem quæ est maxime materialis, est opaca. Circa tertium vero, sciendum est, quòd qui dam dixerunt, quòd lumen necessarium est ad videndum, ex parte ipsius coloris. Dicunt enim quòd color non habet virtutem vt moueat diaphanum, nisi per lumen. Et huius signum dicunt, quia ille qui est in obscuro, videt ea quę sunt in lumine, sed non econuerso. Rationem etiam ad hoc adducunt, quia oportet quòd cum visus sit vnus, quòd visibile non sit nisi per rationem vnam, quod non esset, si color esset per se visibilis, non per virtutem luminis, & item lumē esset per se visibile. Sed hoc est manifestè contra id quod Aristoteles hic dicit, ¶ & quod habet in se causam essendi visibile. ¶ Vnde secundum sententiam Arist. dicendum est, quòd lumen necessarium est ad videndum, non ex parte coloris, eo quòd factus colores esse actu, quos quidam tantum dicunt esse in potentia, cum sint in tenebris, sed ex parte diaphani, inquantum facit ipsum esse in actu, vt in litera dicitur. Et ad huius euidentiam, considerandum est, quòd omnis forma inquantum huiusmodi est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quędam forma, ex se habet quòd causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est quòd differentia est inter virtutem perfectam, & imperfectam. Nam forma quæ est perfectæ virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed potest etiam disponere patiens, vt sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere, cum fuerit imperfectæ virtutis. Dicendum est igitur quòd virtus coloris in agendo est imperfecta respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud est, quàm lux quædam quodammodo obscurata ex admixtione corporis opaci.

Neque recte Empedocles, aut si quis alius perinde locutus est, ac si lumen feratur, ac demum extendatur in terram & cœlum ambiens, nos vero lateat: hoc enim est præter veritatem quæ in ratione posita est, & præter ea quæ apparent: in paruo namq; interuallo forte nos lateret, latere vero ab ortu ad occasum, magnum admodum postulatum est.

Vnde non habet virtutem, vt faciat medium in illa dispositione,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qua sit susceptiuum coloris, quod tamen potest facere lux pura. Ex quo etiam patet, quòd cum lux sit quodammodo subitatia coloris, ad eandem naturam reducitur omne visibile, nec oportet quòd color per lumen extrinsecum fiat actu visibile. Quòd autem coloris illuminati, ab eo qui est in obscuro videantur, contingit ex eo, quòd etiam medium illumi

Tex. cō. 71. natur, quantum sufficit ad immutationem ipsius.

LECTIO XV.

RESt autem coloris susceptiuum, quod sine colore, soni autem, absonū. Sine colore autem diaphanum, & inuisibile, aut quod vix videtur, vt quod tenebrosum est. Huiusmodi autem diaphanum quidem est, non cum sit actu diaphanum, sed cum potentia. Eadem enim natura, quandoque quidem tenebra, quandoque autem lumen est.

Tex. cō. 72. b Non omnia autem visibilia sunt in lumine, sed solum vniuscuiusque proprius color. Quædam enim in lumine quidem nō videntur, in tenebris autem faciūt sensum, vt quæ ignea videntur, & lucentia. Non autem nominata sunt hæc vno nomine, vt quercus putridæ cornu, capita piscium, & squamæ, & oculi. Sed nullius horum videtur proprius color. Propter quam igit causam hæc videtur, alia ratio.

Tex. cō. 73. c Nunc autem intantum manifestum est, quoniam quod quidē in lumine videtur colorem esse, vnde non videtur sine lumine: hoc.n.erat ipsi colori esse, motiuū esse, secundū actū diaphani, actus autē diaphani, lumē est. Signū autē huius, manifestū. Sigs enim ponat habens colorē super ipsum visum, nō videbitur. Sed color mouet diaphanum, puta aerem. Ab hoc autem iam continuo existente, mouetur quod sensitiuum est.

Tex. cō. 74. d Non enim bene hoc dicit Democritus opinatus, si esset vacuū mediū, pspici vtiq; exacte, & si formica in cœlo esset. Hoc enim impossibile est. Patiētur. aliquid sensitiuo, fit ipsum videre. Ab ipso igitur, qui videtur, quasi per accidens ad ostendendum comparationem visibilis ad lumen. Videtur autem visibilitatis eorum in tenebris hęc esse ratio, quia huiusmodi ex sua compositione habent aliquid lucis, inquantum lucidum ignis & diaphanum aeris, & aquæ, non est totaliter in eis comprehensum per opacum terrę. Sed quia modicum habent de luce, eorum lux ad presentiā maioris lumi-

LECTIO XVI.

EST autem coloris quidem receptiuum quod colore vacat, soni autem quod sono, vacat autem colore, perlucidum & inuisibile, & quod vix cernitur, eiusmodi videtur esse tenebrosum, tale autem perlucidum est, non tamen quādo actu, sed quando potentia est perlucidum, eadem enim natura modo est tenebra, modo lumen.

Neque vero omnia cerni possunt in lumine, sed suus cuiusque dumtaxat color; sunt enim nonnulla quæ in lumine quidem non cernuntur, in tenebris autem faciunt sensum, veluti quæ ignea apparent, atque splendent, vocant autem vno nomine, vt fungus, vt cornu, vt piscium capita, & squamæ, & oculi, verum nullius horum color cernitur suus, causa autem quamobrem cernantur, ad aliam pertinet disputationem.

Nunc hoc tantum constat, colorē id esse quod in lumine cernitur, quamobrem sine lumine non cernitur, hoc enim erat ipsi esse colori, motiuo esse eius quod est actu perlucidum, actus autem perlucidi lumen est, cuius euidens indicium est, nam si quis rem colore prædiam apponat visui, non videbit, sed color quidem mouet perlucidum, Verbi causa aerem, ab eo autem vtpote continuo, mouetur sensus instrumentum.

Enimuero non recte hoc dicit Democritus, putans si aeris interuallum fiat vacuum, cerni posse exquisite, si vel formica in cœlo fuerit, nam hoc fieri nequit, visio enim sit sensitiuo aliquid patiente, vt igitur ab ipso colore qui cernitur, fieri nō pōt: restat ergo

inter visibile & visum: Si autem est vacuum, nihil est medium, qđ possit immutare, & immutari. Relinquitur ergo, qp si esset vacuū, omnino nihil videretur. Incidit autem in hanc opinionem Democritus, quia putabat qp causa quare distantia impedit visionem alicuius rei, sit per medium, quod resistit immutationi visibilis, hoc

colore impossibile est. Relinquitur autem q̄ a medio. Quare necesse est aliquod esse mediū. Vacuo autem facto, nō aliquid certe: sed omnino nihil uidebitur. Propter quam igitur causam, colorem necesse est in lumine uideri, dictum est.

B e Ignis autem in utrisque uidetur, & in tenebris, & in lumine, & hoc ex necessitate. Diaphanum enim ab hoc diaphanū fit.

Tex. cō. 75. f Eadem autem ratio est, & de sono, & de odore. Nihil enim ipsorum tangens sensorium, facit sensum, Sed ab odore quidem & sono, medium mouetur, ab hoc autem sensitiuorum utrunque. Cū autem super ipsum sensitiuum aliquis apponit olēs, aut sonās, nullum sensum faciet. De C tactu autem, & gustu habet se similiter, non autem uidetur: Propter quam autem causam: posterius erit manifestum.

g Medium autem soni quidem, aer est. Odoris autem, innominatum est. Communis n. quædam passio est aeri, & aquæ, sicut diaphanum colori, sic est habenti odorem. alia quædam passio, est cōmunis utrisque his. Videntur enim animalia aquatica habere odoris sensum. Sed homo & pe- D dibus ambulantia quæcunq; respirant, impossibilia sunt odorare, nisi respirātia. Causa autem de his posterius dicetur.

LECTIO XVI.

Tex. cō. 77. NVnc autē primū de sono & auditu determinemus. Est aūt duplex sonus. Hic quidē enim actu, quidam autem potentia. A lia enim E

A ris, & aquæ, secundum quam mouentur ab odore, est innominata, non enim mouentur ab odore, secundum quòd sunt diaphana. Et qp vtrumque horum moueatur ab odore, manifestat per hoc quòd animalia aquatica habent sensum odoris, ex quo manifestum est, quòd aquæ mouentur ab odore. Homo autem & animalia gressibilia & respirantia, non odorant nisi respirando. Et sic manifestum est, qp aer est medius in odoratu. Horum autem causa posterius dicetur.

LECTIO XVI.

ut ab intermedio: quamobrem necesse est aliquid esse intermedium, quòd si vacuum fiat non modo non exquisite, sed prorsus nihil uidebitur. causa igitur cur necesse sit colorē in lumine uideri dicta est.

Ignis autem in utroque cernitur, & in tenebris, & in lumine, idque necessario, nam perlucidum ab eo fit perlucidum.

Eadem de sono & odore ratio est nihil enim eorum tangendo sensorium, effecit sensum: sed ab odore quidē & sono mouetur interm dium, ab eo autem instrumentum utrumq; - si autem aliquis ipsi instrumentorum apposuerit olentem aut sonātem, nullum sensum faciet: De tactu etiam & gustatu pari quidem modo res habet, sed non apparet: causa autem post declarabitur.

Intermedium autē sonorum quidem, est aer: odoris autē uacat nomine. nam in aere & in aqua cōis est quædam sic affectio. ut res perlucidæ colori sic colore prædito, id quod in utrisq; his inest: nā & aquatilia animalia habere sensū odoris uidentur: sed homo quidē & inter pedestria quæ spirant, nisi spiritum trahant, olfacere nequeunt: quorū etiā causam post reddemus.

LECTIO XVI.

VNc de sono primum & auditu differamus. Duplex est sonus, unus actu, alter potētia: quædam enim non habere sonum dicimus, ut spongiam, lanam, quædam

mutant sensum, & propter hoc alterius est consideration is vtrumque. Vnde Philosophus de generatione coloris, & saporis, & odoris, determinat in libro de Sensu, & sensato. De qualitatibus aūt tangibilibus, in Libro de Generatione, & quantum ad aliqua, in Libro Meteor. In hoc autem libro, non intendit determinare de Sensibilibus, nisi inquantum sunt immutatiua sensus. Sonus autē causatur ex motu & non habet esse fixum & quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione cōsistit, vnde simul determinatur de eo, secundum qp generatur in sua specie, & secundum qp immutat sensum. Prima autem pars diuiditur in duas. In prima determinat de prima generatione soni. In secunda de secunda soni generatione, quæ fit per reflexionem, ibi. {Echo autem fit.} Circa primum duo facit. Primo ostendit qp sonus quandoq; est in actu, quandoq; est in potentia. Secundo ostendit, quomodo sit sonus in actu, ibi. {Fit autem secundum actum.} Dicit ergo primo, qp anteq̄ determinetur de tactu, & de gustu, dicendum est de sono & odore, sed primo de sono, quia spiritualior est, vt supra ostensum est. Sonus autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem causatur ex motu & non habet esse fixum, & quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit, vnde simul determinatur de eo, secundum quòd generatur in sua specie, & secundū quòd immutat sensum. Prima autem pars diuiditur in duas, In prima determinat de prima generatione soni. In secunda de secunda soni generatione, quæ fit per reflexionē. ibi. ¶ Echo autem fit. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd sonus quandoq; est in actu, quandoq; in potentia. Secundo ostendit, quomodo fit sonus in actu, ibi. ¶ Fit autem secundū actum. Dicit ergo primo, ꝙ antequam determinemur de tactu, & de gustu, dicendum est de sono, & olfactu, sed primo de sono, quia spiritualior est, vt supra ostensum est. Sonus autē dupliciter dicitur, dicitur enim sonus in actu, & sonus in potētia. Dicimus autem aliquam rem habere sonum, & quando actu sonat, & quando habet potentiam sonandi, sicut dicimus, hæc campana bene sonat, quamuis non sonet in actu. Et secundum hunc modum dicimus, quòd quædam nō habent sonum, quia non habent potentiā sonandi, sicut spōgia, & huiusmodi mollia.

Tex. cō. 78.

Tex. cō. 79.

Quædam autem dicūtur habere sonum, quia possunt sonare, sicut æs & alia huiusmodi plana, & lenia. Sic ergo patet, quòd sonus quandoque dicitur secundum potentiam, quandoque secundū actum. Sed quòd fiat sonus in actu, hoc pertinet, & ad medium, & ad auditum. Omne enim sensibile, dupliciter dicitur esse in actu.

Tex. cō. 80.

Vno modo, quando actu sentitur, hoc est dum species eius est in sensu, & sic sonus est actu, secundum quòd est in auditu. Alio modo secundum quòd habet propriam speciem, per quam sentiri potest, prout est in suo subiecto, & sic alia sensibilia sunt in actu, prout sunt in corporibus sensibilibus, sicut color prout est in corpore colorato, & odor, & sapor, prout sunt in corpore odorifero, & saporoso. Sic autem non est de sono. Nam in corpore sonante, non est sonus, nisi in potentia. In medio autem, quod mouetur ex percussione corporis sonantis fit sonus in actu. Ite propter hoc dicitur quòd sonus in actu est medij & auditus, non autem subiecti sonabilis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quomodo sonus fiat in actu. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quot concurrunt ad hoc, quòd sonus constituatur in actu. Secundo ostendit, qualia esse oporteat. ibi. ¶ Sicut autem diximus. ¶ Dicit ergo primo, quòd ad hoc, quòd sonus fiat in actu, oportet tria concurrere. Fit enim semper alicuius, & ad aliquid, & in aliquo, & ideo si fit vnum tantum, non potest sonum facere. Et huius ratio est, siue signum, quia percussio est causa soni, oportet igitur esse aliquid idest percutiens, & aliquid percussum. Et propter hoc dicit, quòd ¶ sonus est alicuius ad aliquid ¶ idest percutientis ad percussum. Oportet enim quòd illud quod facit sonum tangat aliquid, & cum tetigerit suo ictu, generetur tunc sonus. Ictus autem percutientis, non fit sine motu locali, motus autem localis non est sine medio. Vnde relinquitur, quòd oporteat esse medium, ad hoc quòd fiat sonus in actu. Et hoc est quòd dictum est, quòd

nō dicimus habere sonū, vt spongiam, lanā, pilos. Quædā autem habent, vt æs, & quæcūq; plana, & lenia sunt, quoniā possunt sonare. Hoc autē est, ipsius medij & auditus facere sonum actu.

b Fit aūt qui sm actū sonus, semper alicui⁹ ad aliqd, & ī aliquo. Percussio. n. est faciēs. Vñ impossibile est, cū sit vnū fieri sonū. Alterū n. est verberās, & qd verberatur. Quare sonans ad aliquid sonat, tangit enim aliquid. Cū autem ictu tangitur, sonat. Ictus autem non fit sine motu.

c Sicut autem diximus, nō quorumlibet ictus sonus est, nullū enim faciunt sonum pili, etsi percutiantur, sed æs, & quæcūq; lenia, & concaua sunt. Aes quidē, quoniam lene est. Concaua autē ex repercusione faciunt multos ictus post primum in potentia exire, quod motum est.

d Amplius auditur in aere, & in aqua, sed minus in aqua. Nō est autem soni proprius aer, nec aqua. Sed oportet solidorū per cussionem fieri ad seinuicem & ad aera. Hoc autem fit, cum permaneat percussus aer, & non dissoluatur, vnde si velociter & fortiter percuriatur, sonat. Oportet enim præoccupare motum ferientis, fracturam aeris, sicut si congregationem aut cumulum lapillorum percutiat aliquis latum velociter.

e Echo autem fit, cum ab aere vno fācto propter vas determinato oportet esse sonum, non solum alicuius, & ad aliquid, sed etiam in aliquo. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit qualia oportet esse ea quæ requiruntur ad soni generationem. Et primo ostendit, qualia oportet esse percutiens, & percussum. Secundo quale oportet esse medium, ibi. ¶ Amplius autem. ¶ Dicit ergo primo, quòd sicut prædictum est, sonus non fit ex percussione quōcumcunque corporū. Dictum est enim supra quòd pilus, & spongia & huiusmodi mollia non habent potentiam sonadi, vnde nullum sonum faciunt, etiam si percutiantur. Cuius ratio est, quia molles cedunt percutienti, vnde ex percussione non extenditur aer, vt sic in eo possit formari sonus ex ictu percutientis, & resistētia percussi. Sed si huiusmodi mollia comprimantur, vt aliquā diu non habeant, & resistant percutienti, sequitur sonus, licet sonus turdus. Sed æs, & corpora lenia & concaua, ita percussione faciunt sonum. Necesse est enim quòd illa, ex quorum percussione sonus redditur, sint dura, vt aer extrudatur, quæ quidem extrusio est causa generationis soni. Requiritur etiam quòd sint lenia, vt sit aer vn⁹, sicut infra dicetur. Concaua autem etiam percussa bene reddunt sonum, quia ibi aer intus concluditur. Et cū illud, quod primo motum est non possit tantum exire, percutit alium aerem, & sic ex repercussione fit multi ictus, & multiplicatur sonus. Et propter hoc etiam illa, quæ in sui compositione habent aerem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut æs, & argentū. In quorum autem compositione aer non bene se habet, non sunt bene sonora, sicut plumbum, & alia huiusmodi, quæ sunt magis feculenta, & terrestria. Deinde cum dicit.

d ¶ Ondit quale sit medium in quo generat⁹ son⁹, & dicit ꝙ medium quo sonus audit⁹ est aer & aqua, sed min⁹ audit⁹ in aqua, q̄ in aere, vt sperimentū medij ta in generatiōe soni, ꝙ in auditu, est aer. Et quia medium quolibet sensu, qualitatis sensibilis em illi sensui caret, vt possit eas recipere, manifestū est ꝙ neq; aer, neq; aqua habet p. o prio sonū, sed necessariū est ad soni generationē, in aere vel aqua, ꝙ aliqua corpora firma vel solida & dura fiant ad sensuitē, & percutiat aerē. Quòd aūt simul fiat percussio solidorū adinuicē & p cōsequens sonus, & ad aeta cōtingit cū aer in sua integritate manet, ve possit percuti, & nō diuidit ante percussionē. Et pp hoc videmus, ꝙ aliquid tardo motu tagat alterū, nō facit sonū, quia p⁹ us recedit aer, & dissoluit, q̄ contactus solidorū corporū. at Sed si percussio sit velox & fortis, tūc fit sonus, quia ad hoc ꝙ fiat sonus, oportet ꝙ motus percutiētis pueniat diuisionē aeris, vt aer adhuc adunatus, ille collect percuti possit, & in eo sonus generari. Et est simile, sicut cum aliqd velociter fertur, percutere potest aerem, lapidum antequam dissoluatur, quod non contingit si tarde mouetur. Et propter hoc etiam, quando aliquid velociter fertur in ipso aere, facit sonum ex suo motu, quia ipse aer adhuc adunatus, se habet in ratione percussi, & non solum medij. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat de secunda generatione soni, quæ fit per reuerberationem, qui quidem sonus vocatur Echo. Primo ergo determinat quomodo generetur. Secundo ostendit quomodo diuersificetur in sui generatione, ibi. ¶ Videtur autem. ¶ Considerandum est autem circa primum, ꝙ generatio soni in aere, consequitur motū aeris, vt dictum est. Sic autem cōtingit de immutatione aeris apud

habere, ut æs, & quæcūque solida sunt & lenia, quia possunt sonum edere, idest inter se & auduum actu sonum efficere.

Fit aūt actu sonus semp alicuius ad aliquid et in aliquo: ictus. n. est qui efficit: itaque fieri non potest, ut si vnū sit sonus fiat: aliud. n. est quod uerberat, aliud quod uerberatur. quare id quod sonat ad aliquid sonat: ictus autem non fit sine tanone.

Verum, ut diximus, non quorumuis ictus, sonus est. nullum. n. sonus edit lana si percutiatur. ed æs, & quæcumque lenia & concaua sunt. æs quidem quia læue est: concaua autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

Præterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque uero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidoru inter se & cum aere constrictionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer perstiterit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & uehementer percutiatur. sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dissipationem aeris, non secus ac siquis arenæ cumulum, aut certe arenam perpetuo lapsu præcipitantem celeriter diuerberet.

Echo autem fit cum ab aere, qui propter uas quod eum terminauit friabiq;

bent aerem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut æs, & argentū. In quorum autem compositione aer non bene se habet, non sunt bene sonora, sicut plumbum, & alia huiusmodi, quæ sunt magis feculenta, & terrestria. Deinde cum dicit.

nans, & prohibens diffundi, iterum aer repellitur, sicut sphera.

f Videtur autem semper fieri Echo, sed non certa, quia accidit in sono, sicut & in lumine. Etenim lumen semper repercutitur, neq;. n. fieret penit⁹ lumē, sed tenebra extra locū a sole illuminatū. Sed non sic repcutitur sicut ab aqua, aut aere, aut & ab aliquo alio leniū ut vmbrā faciat, qua lūmē determinam⁹.

LECTIO XVII⁹.

Tex. cō. 81.

Acuum autem recte dicitur proprium audiēdi. Videtur enim esse vacuum aer. Hic aūt est faciens audire, cū moueatur cōtinuus, & vnus. Sed pp id quòd fragilis est, non sonat, nisi lene sit quod percutitur, tunc aūt vnus fit. Simul enim propter planum, vnū. n. est leuis planum. Sonatiuū est igit id, qđ motiuū est vni⁹ aeris cōtinuitate vsq; ad auditum.

Tex. cō. 82.

b Auditus aūt connaturalis est aeri, pp id aūt quòd in aere est, moto exteriori, & qui intus est, mouetur. Propter qđ non vbiq; audit animal, neq; vbique pertransit aer. Non enim vbiq; habet aerem mouēda pars, & animatum, sicut pupilla humidū.

Videtur autem semper Echo fieri, sed non clara quandoquidem ut in lumine, sic vsu uenit in sone: etenim semper lumen refringitur, alioqui non fieret ubique lumen, sed tenebræ, extra locum a sole illustratum, sed non ita refringitur, ut ab aqua uel aere, uel q̄ uis alio læuium, ut umbrā efficiat, qua lumē terminamus.

LECTIO XVII.

Enes uacuum autem recte dicitur esse audiendi potestas, nam aer uidetur esse uacuum: is autem est qui audire facit, cum mouetur continuus & unus, uerum quia friabilis est, nō personat, nisi res percussa sit læuis, tunc autem unus fit simul propter planum, nunc enim est læuis planum. Sonatiuum igitur est, quod continuatione unum aerem usque ad auditum mouere potest.

Porro autē in auditu inest aer quidam natiuus, sed quoniam in aere est moto externo, mouetur internum, quamobrem animal qualibet sui parte non audit, neque quouis permeat aer, neq; enim ubique habet aerem pars mouenda & animata.

c ¶ Ostendit, quomodo fit echo. Et dicit ꝙ videtur sēper fieri echo, sed non semper fit certa, idest manifesta perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim quòd accidit in sono, sicut in lumine. Lumen enim semper repercutitur, sed quandoque quidem est manifesta repercussio luminis, quandoque autem non. Manifesta quidem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore fulgido, ita quòd cum quadam claritate sit luminis repercussio, simili modo primæ luminis emissioni. Immanifesta autem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore opaco, quia huiusmodi repercussio sit sine claritate, & radiorum emissione. Nisi enim a corporibus opacis fieret repercussio radiorum solis, non fieret lumen penitus, idest in qualibet parte aeris superioris hemisphērij, sed vbique esset tenebra extra solem, idest extra loca, ad quæ directe perueniunt radii solares. Non tamen sic repercutitur lumen a corporibus opacis, sicut ab aqua vel aere, aut aliquo de numero lenium corporum, & terrorum, a quibus fit repercussio, cum claritate & radiorum emissione. Et ideo quia reper cussio, quæ fit a corporibus opacis, non est similis repercussioni, ꝙ fit a corporibus fulgidis, repercussio quæ fit a corporibus opacis facit tenebram, idest vmbram ex illa parte, vbi determinatur lumen manifestum, quod est ex directa emissione radiorum solarum. Similiter autem quando repercussio soni fit ad corpus concauum, in quo natus est multiplicari sonus sic echo certa, idest manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reuerberatio soni, quæ nō sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifesta.

LECTIO XVII.

Postquam Philosophus determinauit de generatione soni, hic determinat de immutatione sensus a sono. Et primo quātum ad immutationē medii. Secundo, quātum ad immutationē instrumenti, ibi. ¶ Auditus autem. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ quia medium in sono est aer, recte dicitur a quibusdam, quòd vacuū est propriū sensui auditus quia videtur eis quòd vacuum sit aer. Aer autem facit audire sonum, cum moueatur, existens vnus, & continuus, vt in eo possit formari sonus. Et quia ad hoc quòd formetur sonus, necessaria est vnitas, & continuitas aeris, ideo nō fit sonus, nisi sonabile quod percutitur, sit lene. Lene enim est cuius vna pars non supereminet alteri. Asperum autem cuius vna pars alicui superemineat. Vnde manifestū est, quòd superficies lenis corporis est simpliciter vna. Et propter hoc, aer propter vnitatem plani, idest superficiei sit vnus, & si mul existens. Si autem corpus non sit lene, sed asperum, tunc superficies non est vna. Et quia aer est frangibilis, idest facile diuisibilis, sequitur quòd etiam aer non sit vnus & continuus, vnde non potest in eo formari sonus. Sic igitur patet, quòd illud est sonans tantum, idest faciens sonum, quod mouet aerem vnum, continuū existentem a se vsque ad auditum. Sic ergo patet, ꝙ illi qui dicit, ꝙ vacuum est proprium sensui auditus, dicunt aliquid recte, quia esse proprium auditus, comperit aeri, quem vacuum esse dicunt. Non autem dicunt recte quantum ad hoc, ꝙ plenum aere dicunt esse vacuum. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de immutatione auditus a sono, quantum ad ipsum organum sensus auditus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd aer appropriatur organo auditus. Secundo ostendit, qualis sit aer, qui competit organo auditus, ibi. ¶ Per se quidem igitur. ¶ Tertio ostendit, quomodo auditus impeditur, vel non impeditur ex impedimento organi, ibi. ¶ Propter hoc autem & aqua. ¶ Dicit ergo primo, quòd auditus connaturalis est aeri, ita quòd incut humidum aqueum conueniat instrumento visus, ita aer conueniat instrumento auditus. Et hoc ideo, quia si attribuatur aer instrumento auditus, sequitur quòd eadem passio sonoreitatis in aere et terius moto, & in aere qui mouetur intus & est instrumentum auditus. Et ideo animal non audit in qualibet parte sui corporis, neque aer sonans generat sonum, siue penetret quancunque partem corporis animati, quia animatum non habet in qualibet sui parte aerem, vt quælibet pars eius possit esse mouenda a sono, sicut etiam animatum habet humidum aqueum, non vbique, sed in quadam parte determinata, scilicet in pupilla. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Ostendit qualis sit aer, qui appropriatur instrumento auditus. Et dicit, quòd cum omne habens sonum sit aptum natum resistere percutienti. Manifestum est quòd aer p̄. se non habet sonum eo quòd de se non est natum resistere percutienti, sed facillime cedit. Probabetur enim cessio eius, siue diffluxus ab aliquo corpore solido, & ideo cū hoc

Tex. cō. 83. accidit, motus aeris reddit sonum. Dictū est enim, quòd ad generationem soni, oporter fieri percussionem duorum solidorum adinuicem, & ad aerem. Sed aer qui est connaturalis auditui {est ædificatus} ideò firmiter dispositus in auribus, cum hac proprietate quòd sit immobilis, ad hoc quòd animal possit sentire per certitudinem omnes differentias motꝰ. Sicut enim humidum aqueum, quod est in pupilla, caret omni colore, vt possit cognoscere omnes colorum

Tex. cō. 84. differentias, ita oportet quòd aer qui est intra tympanum auris, careat omni motu, ad hoc quòd possit discernere omnes sonorum differentias. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quomodo impediatur auditus ex impedimento organi. Ponit autē

Tex. cō. 85. duo impedimenta, secundum duo quæ dixit esse necessaria ad organū auditus. Quorum primū est, quòd sit ibi aer. Secundum est, quòd ille aer sit immobilis. Primum ergo impedimentum est ex hoc, quòd ipse aer corrumpitur. Et ideo ex prædictis manifestum est, quòd in aqua auditus sit, ita dumtaxat quòd aqua non ingrediat ad ipsum cōnaturalem aerem, qué dixit ædificatum esse in auribus, sed neque etiam in autrem ingrediatur, quòd impossibile est propter reflexiones, quæ prohibēt introitum aquæ in aurem. Sed cum hoc accidit, quòd aqua fuerit ingrediatur ad naturalem aerem, non audit animal propter corruptionem aeris, qui est necessarius ad audiendum, sicut etiam, si corrumpatur humidum pupillæ, ex immissione alicuius extranei, impeditur visio. Et non solum ex corruptione aeris impeditur auditus, sed etiam {si meninga} ideſt pellis circundans aerem, aut aliqua pars coniuncta {laboret} ideſt infirmetur, sicut etiam visio impeditur, si impediatur pellis pupillæ, quę continet humorem aqueum pupillæ. Quidam autem libri habent quòd in aqua non audimus. Quod est contra illud quod dictum est, q̄ audimus in aere & in aqua, & contra illud quod Philosophus dicit in Libro de Hist animalium, quòd animalia audiūt

Lib. 4. c. 8. in aqua. Licet enim aqua non ingrediatur ad interiorem aerem, tamen potest eum commouere, & sic imprimere in ipsum speciem soni. Secundum autem impedimentum auditus, ponit ibi.

e ¶ Et hoc impedimentum prouenit ex hoc, quòd aer, qui est in auribus, non est immobilis, vnde dicit quòd signum per quod potest discerni, vtrum aliquis sit boni auditus, vel non, est quòd semper audiat tinnitum in auribus, & sonum, sicut auditur cum apponitur cornu ad aures, propter motum aeris in cornu. Cum enim hoc accidit, homo non est boni auditus, quia aer in auribus sic audientis tinnitum, semper mouetur quodam proprio motu. Sed ab instrumento auditus, sonus debet esse extraneus, & non proprius, sicut instrumentū, visus recipit extraneum colorem, & non habet proprium. Si autem haberet proprium, impediretur visio. Et similiter si aer, qui est in auribus, haberet proprium motum & sonum, impediretur auditus. Quia igitur auditus fit per aerem, propter hoc aliqui crediderunt aerem esse vacuū, dicunt nos audire vacuo & sonanti, quia scilicet pars qua audimus, habet aerem determinatum, ideſt immobilem & distinctū ab aere exteriori. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet quæstionem circa generationem soni, vtrum causa actiua soni sit verberans, aut quod verberatur. Et determinat quòd vtrūque est causa, sed alio & alio modo, quia enim consequitur sonus motum, necesse est quod sicut aliquid est causa actiua motus, ita aliquid est causa actiua soni. Generatur autem sonus ex motu, quo aliquid percutiens, propter resistentiam percussi refilit, eo scilicet modo quo {saltātia} ideſt refilentia mouentur a lenibus & duris, cum aliquid {ea traxerit} ideſt fortiter impulerit. Manifestum est igitur, quòd primū percutiens mouet, & iterum percussum, in quantum facit refilire percutiens, & sic vtrūque é causa actiua motus. Et quia in generatione soni necesse est quòd quædam resilitio fiat ex resistentia percussi, non omne quod verberat & verberatur sonat, sicut dictum est prius, puta si obiiciatur acus acui, non fit sonus. Sed ad hoc quòd generetur sonus, oportet hoc quòd percutitur esse regulare, ideſt esse sic dispositum, vt aer subito dissiliat ex eius resistentia, & moueatur, & ex tali motu generetur sonus. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de differentiis sonorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo percipiantur. Secundo, quomodo nominentur, ibi. {Hæc autem dicuntur.} Dicit ergo primo, quòd diuersæ res sonantes faciunt diuersos sonos. Sed huiusmodi differentiæ sonantium, ex quòd natæ sunt facere diuersos sonos, non manifestantur q̄n sonus est in potentia, sed solum q̄n sonus est in actu. Sicut n. non videntur colores sine lumine, sic non percipiuntur acutū & graue in rebus sonatiuis, nisi fiat sonus in actu. Deinde cū dicit.

h ¶ Ostendit quomodo differentiæ sonorum nominentur. Et circa hoc quatuor facit. Primo ostendit vnde sumantur nomina sonorum, & dicit quòd sumuntur secundum metaphoram a qualitatibus tangibilibus. Manifestum est enim, quòd acutum & graue inter qualitates tangibiles computantur. Secundo ibi.

i ¶ Ponit

c Per se igitur insonabilis aer, propter id, quod facile frangibilis est, accedit. Cum uero prohibeatur diffluere, huiusmodi motus sonus est. Hic autem est in auribus ædificatus, in hoc ut immobilis sit, quatenus exacte sentiat oēs differentias motus.

d Propter hoc autē & in aqua audimus. quoniam non ingreditur ad ipsum connaturalē aerem, sed neque in aurem, pp reflexiones ipsius. Cum autem hoc accidat, non audit, neque si meninga laboret, sicuti neque tum uidemus, cum ea pellis, quę pupillam tegit morbo quopiam laborat.

e Sed signum est audiendi, aut non, sonare semper aurem, sicut cornu. Semper enim quodam proprio motu aer mouetur in auribus, sed sonus extraneus, & non proprius. Et propter hoc dicunt nos audire uacuo, & sonanti, quia audimus habente determinatum aerem.

f Vtrum autem sonet, verberās an quod verberatur? an vtrūque modo autem altero. Est enim sonus motꝰ possibilis moueri hoc modo, quo quidē saltantia a lenibus, cum aliquis ea traxerit.

Non igitur, sicut dictum est, omne sonat, qđ verberatur, & verberās, vt si obiiciatur acus acui, sed oportet qđ percutitur, planum lene, regulare esse, vt aer subito dissiliat, & moueatur.

g Differentię autem sonātium, in sono secundum actum ostenduntur. Sicut enim nō videntur colores sine lumine, sic neque si ne sono, acutum & graue.

h Hæc autem dicuntur sm̄ metaphoram ab illis quæ tangunt.

Aer igitur ipse soni expers est: propterea quòd est friatu facilis: cum autem prohibetur friari, tunc motus eius est sonus, is porrō qui in auribus est situs, propterea intus est cōditus, ut sit immobilis, nimirum ut exquisite sentiat omnes motus differentias.

Quo fit ut etiam in aquā audiamus, quoniam non penetrat in ipsum naturalem aerem, sed ne in aurem quidem propter anfractus: quod cum contigerit, non audit: neque etiam si membrana ægrotauerit: quemadmodum pellis ea qua pupilla obtenditur, cum ægrotauerit.

Quinetiam signum audiēdi uel non audiendi est, si auris semper sonet ut cornu: semper enim aer in auribus conditus motu quodam mouetur suo: at sonus alienus est, & non proprius: & propterea dicunt nos audire uacuo & sonante, quia eo audimus quod desinitum habet aerem.

Vtrum autem sonat id quod uerberat, an quod uerberatur? An & utrūque, modo tamen diuerso. est enim sonus motus eius quod pōt moueri, u. luti quæ resiliunt a lenibus, cum quis percusserit, nam ut diximus, non quiduis sonat dū percutitur & percutit: Verbi causa, si acus acum ferias. sed oportet ut id quod percutitur planum sit, ita ut aer confertim resiliat, & quatiatur.

Differentiæ autem sonantium in sono qui actu est, patefiunt: ut enim colores sine lumine non cernuntur, sic nec acutum & graue sine sono.

Hæc autem per translationem dicuntur a tactilibus.

i ¶ Ponit rationes nominum. Et dicit q̄ille sonus acutus est, qui multum mouet sensum auditus in pauco tempore, grauis autem sonus est, qui multo tempore mouet parum. Tertio ibi.

K ¶ Quia prædictæ rationes videntur esse velocis, & tardi, velox essim est quod in paruo tempore multum mouetur, tardum autē quod in multo tempore, parum. Ostendit qualiter se habet acutum & graue in sonis, ac velox & tardum in motib⁹, & dicit quòd velox nō est idem qđ acutum, nec graue in sonis est idē quod tardum, sicut nec sonus {cuius differentiæ sūt graue & acutum} est idem quod motus, cuius differētiæ sunt velox & tardum. Sed sicut motus est causa soni, ita velocitas motus est causa soni acuti, & tarditas motus est causa soni grauis. Sed hoc intelligendum est, cū sonꝰ causatur ab vno motu, cum autem causatur ex pluribus motibus, frequentia motuum est causa acuti soni, & tarditas est cā

Tex. cō. 87. graui, vt dicit Boetiꝰ in Musica. Vnde & chorda magis tēsa acutius sonat, qa ex vna percussione frequentius mouetur. Quare ibi.

l ¶ Assimilat differētias sonorum qualitatibus tangibilibus a quibus nominantur, & dicit, quòd ea quæ sunt circa tactum habēt similitudinē cum acuto & hebeti in sonis, quia acutus sonus quasi pūgit auditum, eo quòd in pauco tempore mouet ipsum, hebes autē quasi pellit, quia in multo tempore mouet. Vnde vnū eorum accidit cum velocitate motus, aliud cum tarditate. Vltimo cōcludit quòd sic de sono determinatum sit.

LECTIO XVIII.

Tex. cō. 87. OStquàm Philosophus determinauit de sono, hic determinat de voce, quæ est species soni. Et diuiditur in partes duas. In quarum prima præmittit quæda, quæ sunt necessaria ad diffinitionem vocis. In secūda diffinit vocem, ibi. {Quare percussio.} Circa primum duo facit. Primo ostēdit, quorum sit habere vocem. Secundo quid sit proprium organū vocis, ibi. {Vox autem sonus.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd habere vocem est animatorum. Secundo ostendit quorum animatorum, ibi. {Multa autem animalium.} Dicit ergo primo, quòd vox est quædam species soni, est enim sonus animati, non autem quorumlibet, sed quorumdam, vt post patebit.

In text. seq. Nullum autem inanimatum habet vocem. Et si aliquando aliquod eorum dicatur habere vocem, hoc est secundum similitudinem, sicut tibia, & lyra, & huiusmodi instrumenta dicuntur habere vocem. Habent enim tria, eorum soni, in quibus assimilantur voci.

Tex. cō. 90. Quorum primum est extensio. Manifestum est enim quòd in corporibus inanimatis ex simplici percussione causatur sonus, vnde cum percussio statim transeat, sonus etiam cito transit, & non continuatur. Sed vox causatur ex percussione aeris ad vocalem arteriā vt post dicetur, quæ quidem percussio continuatur secundum aptitudinem animæ, & ideo vox extendi potest, & continuari. Illa igitur instrumenta, de quibus dictum est, ex hoc ipso quòd habent quandam continuitatem in suo sono, habent similitudinem vocis. Secundum autem, in quo assimilantur voci est melos, ideſt consonantia. Sonus enim corporis inanimati, cum ex simplici percussione prouenit, vniformis est, non habens in se diuersitatē grauis, & acuti, vnde in eo nō est consonantia, quæ ex eorum proportione causatur. Sed vox diuersificatur secundū graue & acutum, eo quòd percussio, quæ causat vocem diuersimode fit secundum appetitum animalis vocem emittentis. Vnde cum i prædictis instrumentis distinctio fit grauis & acuti in sono, eorum sonus est cum quadam melodia ad similitudinem vocis. Tertium, in quo sonus horum instrumentorum habet similitudinem vocis, est locutio, ideſt interpretatio sonorum ad similitudinem locutionis. Manifestum est enim, quòd humana locutio non est continua, vnde & in libro Prædicamentorū, oratio quę in voce profertur, ponit species quātitatis discretę. Distinguitur enim oratio p dictiones, & dictio per syllabas, & hoc accidit propter diuersas percussiones aeris ab anima. Et similiter sonus prædictorum instrumentorum distinguitur secundum diuersas percussiones, vtpote diuersarum chordarum, vel diuersorum flatuum, aut aliquorū huiusmodi. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quorū animatorum sit habere vocem, & dicit q̄ etiam multa animalia sunt, quæ non habent vocem, sicut omnia carentia sanguine, quorum quatuor sunt genera, vt dicitur in lib. de Animalibus, scilicet mollia, quæ habēt molem carnem exterius, vt pulpi, & sepiæ, & animalia mollis testæ, vt cancri, & animalia duræ testæ, vt ostreæ, & animalia anulosi corporis, vt apes & formicæ, & huiusmodi. Nullum enim horum habet sanguinem, neque vocem. Et similiter etiam aliqua animalium habentium sanguinem, non habent vocem, scilicet pisces. Et hoc rationabiliter accidit, quia sonus est quidam motus aeris, vt supra dictum est. Huiusmodi autem animalia non respirant aerem, & ideo non habent proprium sonum, qui sit vox. Sed q̄ aliqui pisces dicuntur habere vocem, sicut qui sunt in Acheloo, quod est propriū nomen fluuii, non habent proprie vocem, sed faciunt quendam sonum cum branchiis, quibus expellunt aquam, & attrahunt aerem, aut aliquo alio instrumento motus. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quid sit organum vocis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd idem est organum vocis & respirationis. Secundo ostendit ad quid respiratio sit vtilis, ibi. {Iam enim respirato.} Tertio ostendit quid sit organum respirationis, ibi. {Organū autem.} Dicit ergo primo, quòd quamuis vox sit sonus animalis, non tamen cuiuscumque partis animalis, sonus est vox. Sed quia ad generationem soni requiritur quòd sit percussio alicuius ad aliquid, & in aliquo, quod est aer, rationabile est, quòd illa sola animata

i Acutum enim mouet sensum in pauco tempore multum. Graue autem in multo, paucum.

K Neque tamen uelox est acutum, graue autem tardum. Sed fit illius quidem propter ueloci tatem talis motus, huius autem propter tarditatem.

l Et uidentur similitudinem habere, circa tactum cū acuto & hebeti. Acutum. n. quasi pungit, hebes quasi pellit, propter id quod mouet, hoc quidē in pauco, illud autem in multo. Quare accidit, hoc quidem uelox, illud autem, tardum esse. De sono igitur sic determinatum sit.

LECTIO XVIII.

VOx autem est sonus quidam animati: nullum enim animatorum uoce utitur, sed similitudine quadam dicuntur uocem emittere, et tibia, ut lyra: cæterorumq; inanimatorum quæcunque habent extēsionem & melos & locutionem. sunt enim similia, quia & uox hæc eadem habet.

Multa autem animalia non habent uocem, ut exanguia: & inter sanguine prædita, pisces: neque adeo iniuria: siquidem sonus motio quædam est aeris. sed quos ferunt uocem mittere, ut in Acheloo Amne pisces quosdam: ij sonāt branchijs, uel eius generis alio.

Vox autem est sonus animalis, nec quauis parte, sed quoniam omnia sonant percutiente aliquo, & aliquid, & in aliquo, idque est aer, merito, ea

* a. l. sic dene mum acutū velox est, & graue tardum.

Li. 4. de hist. Animaliū. c. 9.

Tex. cō. 83.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nata vocem habeant, quæ aerem respirando suscipiunt, & ex eadē parte, vnde respirant. Deinde cum dicit .

d ¶ Dicit, quòd natura vtitur aere respirato , ad duo opera, sicut etiam vtitur lingua ad gustum, & ad locutionem, quorum duorū, gustus est necessarius: est enim discretiuus alimenti conuenientis, quo conseruatur animal, & ppter hoc pluribus animalibus inest. Sed interpretatio quæ fit per locutionē, est ad bene esse. Et similiter aere respirato natura vtitur ad mitigationem caloris naturalis, quod est necessarium, & huius causa dicta est in libro de Respiratione & expiratione, & vtitur aere respirato ad formationem vocis, quod est ad bene esse. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 89. e ¶ Ostendit quod sit organum respirationis, vocalis arteria est. Cuius autē causa hæc pars, est pulmo. Hac enim parte plus habent caloris, pedibus gradientia, alijs. Indiget autem respiratione, & circa cor locus primus. Vnde necesse est interius respirante, ingredi aerem.

Tex. cō. 90. f Quare percussio respirati aeris ab anima, quæ est in his partibus, ad uocalē arteriam vox est.

g Non enim omnis sonus animaliis vox est, sicut diximus. Est enim & lingua sonare, & sicut tusſienres. Sed oportet & animatum verberans, & cum imaginatione aliqua. Significatiuus enim quidam sonus est vox, & non respirati aeris, sicut tusis, sed isto verberat eum aeré qui est in arteria, ad ipsam.

Tex. cō. 91. h Signum autem est non posse vocem formare respirātem, neque expirantem, sed detinentem. Mouet enim isto retinēs. Manifestum autē, & cur pisces sint sine voce. Non enim habent guttur. Hanc autem partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque respirant. Sed qui dicunt sic, peccant. Propter quam igitur causam, altera ratio est,

est aer, rationabiliter vtique vocem habebunt hæc sola, quæcūque suscipiunt aerem.

d Iam enim aere respirato vtitur natura ad duo opera, sicut lingua, & ad gustum, & locutionem. Quorum quidem, gustus necessarius est, unde & pluribus inest. Interpretatio autem est propter bene esse. Sic & spiritu, & ad calorem interiorem, quod est necessarium, causa autem in alijs dicetur, & ad vocem, vt sit bene.

e Organum autem respirationis, vocalis arteria est. Cuius autē causa hæc pars, est pulmo. Hac enim parte plus habent caloris, pedibus gradientia, alijs. Indiget autem respiratione, & circa cor locus primus. Vnde necesse est interius respirante, ingredi aerem.

f Quare percussio respirati aeris ab anima, quæ est in his partibus, ad uocalē arteriam vox est.

g Non enim omnis sonus animaliis vox est, sicut diximus: licet enim & lingua sonum edere, ut qui tussiut, sed oportet id quod uerberat animatum esse & cum phantasia quadam. uox enim sonus est significans, & non aeris qui spiritu ducitur, ut tussis, sed hoc ipso ferit eum qui est in arteria, ad ipsam.

h Signum autem est non posse vocem formare respirātem, neque expirantem, sed detinentem. Mouet enim isto retinēs. Manifestum autē, & cur pisces sint sine voce. Non enim habent guttur. Hanc autem partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque respirant. Sed qui dicunt sic, peccant. Propter quam igitur causam, altera ratio est,

Tex. cō. 87. f ¶ Ex præmissis, vocis diffinitionem concludit. Et circa hoc duo facit. Primo ponit diffinitionem vocis. Secundo manifestat eam, ibi. ¶ Non enim omnis. ¶ Dicit ergo primo quòd quia vox est sonus animati, & ex alia parte qua aerem respirat, omnis autem sonus est ex aliqua percussione aeris, sequitur quòd vox sit respirati percussio aeris, ad arteriam vocalem, quæ quidem percussio fit ab anima, quæ est in his partibus ideſt principaliter in corde. Quamuis enim anima sit in toto corpore, vt est forma animalis, tamen vis eius motiua est principaliter in corde. Datur autem hæc diffinitio per causam. Non enim vox est percussio, sed sonus ex percussione causatus. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat prædictam diffinitionem. Et primo quantum ad hoc quod dixerat, quòd percussio vocalis est ab anima. Secundo quantum ad hoc quod dixit, quòd est aeris respirati, ibi. ¶ Signum autem. ¶ Posuerat enim tria in diffinitione vocis. Percutiens scilicet animam. Percussum, scilicet aerem respiratum. Et ad quod fit percussio scilicet vocalem arteriam, quorū tertium suprà manifestauerat, vnde restabat quòd duo prima manifestaret. Dicit ergo primo, quòd sicut suprà dictum est, non omnis sonus animalis est vox. Contingit enim linguam facere aliquos sonos, qui tamen non sunt voces, sicut & tussientes faciunt sonum, qui tamen non est vox. Oportet enim ad hoc quòd sit vox, quòd verberās aerem sit alicuid animatum, & cū imaginatione aliqua significandum. Oportet enim quòd vox sit sonus quidam significans, vel naturaliter, vel ad placitum, & propter hoc dictū est, quòd huiusmodi percussio é ab anima. Operatiões enim animales dicuntur, quæ ex imaginatione procedunt. Et sic patet quòd vox non est per cussio respirati aeris, sicut accidit in tussi. Sed id cui principaliter attribuitur causa generationis vocis, est anima, quæ vtitur isto aere, scilicet respirato ad verberandum aerem qui est in arteria, ad ipsam arteriam. Aer ergo non est principale in vocis formatione, sed anima quæ vtitur aere vt instrumento ad vocem formandam. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit aliam partem diffinitionis, scilicet quòd vox sit percussio aeris respirati, & dicit quòd signum huius est duplex: vnum quia anima non potest formare vocem, neque dum attrahit aerem respirando, neque dum expirando, sed dum retinet aerem, quia dum retinet, ipso aere retento, & percutiente aerem existentem in vocali arteria causat motum ad formationem vocis. Aliud signum est, quòd pisces non habent vocem, non enim habent guttur, ideſt vocalem arteriam, & hanc partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque respirant. Sed qui dicunt hoc quòd pisces respirant, peccant. Quare autem pisces non respirant, alia ratio est, pertinet enim ad scientiam in qua considerantur particularia accidentia animalium.

sola uocem fundere censendum est, quæcumque recipiunt aerem.

Iam enim spiritu abutitur natura ad duo officia, ut lingua ad gustatum & ad sermonem (quorum gustatus quidem necessarius est, quamobrem pluribus etiam inest, sermo uero ut bene sit) sic quoque spiritu tum ad nauium calorem, ut quod sit necessarium (causa autem alibi dicetur) tum uero ad uocem, ut id quod bene est, adsit.

Instrumentum autem spiritus est guttur, id uero cuius gratia hæc pars est, pulmo est: hac enim parte plus habent caloris pedestria quàm cætera. Indiget etiam respiratione locus is qui circa cor est primus. quo circa necesse est intro spiritu ductum intrare aerem.

Itaque ictus spiritu ducti aeris ab anima quæ est in his partibus, ad eam partem quæ arteria uocatur, uox est.

Neque enim quilibet sonus animalis uox est, ut diximus: licet enim & lingua sonum edere, ut qui tussiut, sed oportet id quod uerberat animatum esse & cum phantasia quadam. uox enim sonus est significans, & non aeris qui spiritu ducitur, ut tussis, sed hoc ipso ferit eum qui est in arteria, ad ipsam.

Cuius rei indicium est, quòd nemo posset uocem emittere ducens aut reddens spiritum, sed retinens, hoc enim ipso mouet, qui retinet. Patet etiam causa cur pisces sint uocis experies, nimirum quia nō habent guttur, hanc porro partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque spirant, sed qui ita dicunt aberrant: causa autem, ad aliam sit reiecta disputationem.

LECTIO XIX.

Tex. cō. 92. POstquàm Philosophus determinauit de visibili & audibili, nunc tertio determinat de odorabili. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de odorabili vt sic. In secunda determinat de odorabili secundum quòd imiutat sensum olfactꝰ, ibi. ¶ Est autem olfactus. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat de odorabili secundum se. In secunda de non odorabili secundum quòd odoratū percipitur, ibi. ¶ Adhuc autem. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostēdit difficultatem determinādi de odorabili. Secūdo ostendit quomodo accipiat cognitio odorabilium, ibi. ¶ Videtur enim & analogia. ¶ Dicit ergo primo, qꝙ non ita bene determinari potest de odore, & odorabili, sicut de prædictis sensibilibus scilicet audibili & visibili, quia non manifestum est nobis quid sit odor, sicut quid est sonus, aut quid est visibile, aut lumen, vel aliquid huiusmodi. Et huiꝰ causam assignat, quia sensum odoratꝰ non habemus bonum qui perspicaciter & p certitudinem cognoscat suum obiectum, sed habemus eum peiorem multis alijs animalibus. Cuius ratio est, qꝛ a cum instrumentum sensus debeat esse proportionatum suo sensibili, sicut odor causatur ex calido & sicco, ita ad bonitatem instrumenti odoratus, exigitur victoria calidi & sicci. Homo autē habet cerebrum, in cuius vicino positum est instrumentum olfactus, maius omnibus aliis omnibus aliis animalibus, secundum proportionem sui corporis, vt Philosophus dicit in libro de Animalibus. vnde cum cerebrum sit humidum & frigidum in se consideratum, impeditur in homine bonitas olfactus, & propter hoc præue odorat homo, & nihil odorabilium percipit, nisi quod est secundum aliquam excellentiam inducens delectationem, aut contrarium, quod contingit propter sensum, qui non est perspicax ad certitudinaliter discernendum de suo obiecto. Vnde rationabile est, quòd hominum genus sic se habeat ad percipiendos odores, sicut se habent animalia habentia duros oculos, vt locustæ, & quidam pisces ad percipiendos colores, quos propter debilitatem visus, ex ineptitudine organi, non percipiunt nisi in quadam excellentia, prout ex eis ingeritur eis aliquis terror, vel eius contrarium. Deinde cum dicit.

¶ b Ostendit quomodo innotescant nobis differētiæ odorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd differētiæ odorum nobis innotescunt per comparationem ad differētias saporum. Secundo ostendit quomodo respondent differētiæ odorum differentiis saporum ibi. ¶ Est autem sicut humor. ¶ Dicit ergo primo, quòd sensus olfactus in homine, videtur habere quandam conuenientiam, & proportionem ad gustum, & similiter species humorum, ideſt saporum ad species odoris. Vnumquodque autem ignotum cognoscitur per id quod est magis manifestum. Vnde cum species saporum sint nobis maxime manifestæ, species odorum, quæ sunt nobis ignotæ, & habent affinitatem ad species saporum, sub eorum similitudine a nobis cognoscuntur. Species autem saporum sunt nobis manifestæ, quia per gustum gustus habet homo certiorem quàm alia animalia, quia gustus est tactus quidam, tactum autem habet certissimū aliis animalibus, licet in aliis sensibus deficiat a quibusdam animalibus. Sūt enim quædam animalia quæ melius vidēt, audiunt, & olfaciunt quàm homo, sed homo secundum tactum multum differt in certitudine cognitionis, ab aliis animalibus. Vnde quia homo habet optimum tactum, sequitur quòd sit prudentissimum omniū aliorum animalium. Et in genere hominū ex sensu tactus accipimus quòd aliqui ingenioſi sunt, vel non ingenioſi, & non secundum aliquem alium sensum. Qui enim habent duram carnem, & per consequens habent malum tactum, sunt inepti secundum mentem, qui vero sūt molles carne, & per consequens boni tactus, sunt bene apti mente. Vnde etiam alia animalia habent duriores carnes, quàm homo. Sed videtur qꝛ aptitudo mentis magis respondeat bonitati visus quàm bonitati tactus, quia visus est spiritualior sensus & plures differentias rerum demonstrat. Sed dicēdum est, quòd duplici ex causa bonitas mentis respondet bonitati tactus. Prima ratio est, quòd tactus est fundamentum omnium aliorum sensuū. Manifestum est quòd organū tactus diffunditur per totum corpus, & quodlibet instrumentum cuiuscumque sensus est etiam instrumentum tactus, & illud ex quo aliquid dicitur esse sensitiuū est sensus tactus. Vnde ex hoc quòd aliquis habet meliorem tactum, sequitur quòd simpliciter habet meliorem sensitiuam naturam, & per consequens quòd sit melioris intellectus. Nam bonitas sensus est dispositio ad bonitatem intellectus. Ex hoc autem quòd aliquis habet meliorem auditum, vel meliorem visum, non sequitur quòd sit melius sensitiuus, vel melioris sensitiuæ simpliciter, sed solum secundum quid. Alia ratio est quia bonitas tactus consequitur bonitatem complexionis siue temperantię. Cum enim instrumentum tactus non possit esse denudatum a genere tangibilium qualitatum, eo quòd est ex elementis compositum, oportet quòd sit in potentia ad extrema, saltem per hoc quòd est mediū inter ea. Ad bonam autem complexionem corporis sequitur nobilitas animæ, quia omnis forma est proportionata suæ materiæ. Vnde sequitur quòd qui sunt boni tactus, sunt nobilioris animæ, & perspicacioris mentis. Quæritur autem iterum, cum tactus sit certissimus sensuum, quare species odorum denominantur magis a speciebus saporum, quàm a qualitatibus tangibilibus. Et dicendum, quòd odor & sapor causantur ex determinata commixtione qualitatum elementarium, & ideo species odoris magis correspondent speciebus saporis, quàm simplicibus qualitatibus tangibilibus. Deinde cum dicit.

Vide inferi▸ Tex. 118-119.

LECTIO XIX.

DE odore autem & odorabili minus facile explicare est, quàm de iis quæ dicta sunt, non enim constat quale quid sit odor, quomodo sonus aut lumen aut color, causa est, quia non habemus exquisitum hunc sensum, sed deteriorem eo pluribus animalibus, homo enim exiliter olfacit, atque sine dolore & uoluptate ullius odorabilium, utpote cum non sit exquisitum hoc instrumentum. Consentaneum etiam est quæ duriori bus sunt oculis eodem modo colores sentire, neque perspicuas eis esse colorum differentias, nisi cum terrore & sine terrore, eodem etiam pacto odores hominum genus.

Enimuero species saporum, si ad gustum conferas, cum speciebus odoris habere proportionem ac similitudinem uidentur. Sed exquisitiorem habemus gustatum, propterea quòd tactus sit quidam, & hunc sensum homo habeat exquisitissimum. in reliquis enim longe inferior est cæteris animātibus: at uero tactu, præter cætera omnia exquisite suo fungitur munere: & ideo prudentissimum est animaliū: argumento quod in genere hominum ob instrumentum hoc, ingenioſi sunt & tardi, nec ob ullum aliud: qui enim duras habent carnes, tardo sunt ingenio: qui uero molles, ingenioſi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

c ¶ Ostendit, quomodo species odoris correspondent speciebus saporis, & dicit, q̃ sicut humor ideſt ſapor, quidam eſt dulcis, & quidam amarus, ſic etiam & odores diſtinguuntur. Sed ſciendum eſt, q̃ quædam habent proportionalem odorem & ſaporem, ſcilicet dulcem odorem & dulcem ſaporem, quædam vero per contrariũ, ſcilicet ſuauem ſaporem, & non ſuauem odorem, vel econuerſo. Cuius ratio eſt, q̃a ſapor conſiſtit in humido aqueo aliqualiter digeſto, odor autẽ conſiſtit in ſicco aereo aliqualiter contemperato. Contingit autẽ quandoque vtramq; ſubſtantiam, ſcilicet ſubtilem aeream, & aqueam groſſiorẽ, ſecundum debitam proportionem commiſtã eſſe, & ſic eſt ſuauitas ſaporis & odoris. Si vero ſit debita proportio in vno, & non in altero, erit in vno ſuauitas, & in alio non. Et ſicut dictum eſt de dulci & amaro, quæ ſunt extrema in ſaporibus, quæ tranſferuntur ad odores, ita etiã & acetoſum & auſterum, ideſt ſtypticum, aut ponticum, & acutum, & pingue, odoribus attribuuntur. Sed licet nõ ſemper in omnibus correſpondeat odores ſaporibus, tamen ſicut dixi, propter hoc q̃ odores non ſũt multum manifeſti, ſicut ſapores, acceperũt nomina odores a ſaporibus ſecundum ſimilitudinem rerum, quia vt in pluribus, odores reſpondẽt ſaporibus. Dulcis enim odor & ſapor cauſatur a croco & melle. Acer autem a thymo & aſimilibus. Et ſimiliter de aliis odoribus & ſaporibus. Deinde cũ dicit.

Tex. cõ. 95.

Tex. cõ. 96.

Tex. cõ. 97.

c Eſt autẽ ſicut humor: hic quidem dulcis: ille uero amarus: ſic & odores ſunt. Sed alia quidem habent proportionaliter odorẽ & humorem. (dico autem dulcem odorem, & dulcem humorem,) alia vero contrarium. Similiter autem & acer, & auſterus, & acutus, & pinguis ẽ odor, ſed ſicut diximus propter id q̃ non multum manifeſti ſunt odores, ſicut humores, ab his acceperunt nomina ſecundum ſimilitudinem rerum. Dulcis enim a croco, & melle, acer autẽ a thymo, & huiuſmodi. Eodem autẽ modo & in aliis.

d Adhuc autem. ſicut auditus, & vnuſquiſq; ſenſuũ, hic quidẽ audibilis & non audibilis, ille vero viſibilis, & non viſibilis, ſic & olfactus odorabilis & non odorabilis. Non odorabile autem, aliud quidem ſecũdum id quod omnino impoſſibile eſt habere odorem, aliud vero paruum habens, & prauum, ſimiliter autem & non guſtabile dicitur.

LECTIO XX.

Est autem & olfactus per medium, vt aerem, aut aquam. Et namq; aquatica videntur odorem ſentire. Similiter autem & quæcunq; cũ ſanguine, & ſine ſanguine, ſicut & quæ in aere. Etenim horũ quædam a longe occurrũt ad alimẽtum, quæ ab odore mouentur.

d ¶ Oſtendit etiam quomodo non odorabilia, odoratu percipiũtur, & dicit q̃ ſicut auditus eſt audibilis, & non audibilis & viſus eſt viſibilis & non viſibilis, cum ſit eadem potentia cognoſcitiua oppoſitorum, & priuatio non cognoſcatur niſi per habitum, ſimiliter olfactus eſt odorabilis & non odorabilis. Sed non odorabile dicitur dupliciter. Aut quòd omnino non poteſt habere odorem, ſicut corpora ſimplicia: aut quòd habet parum de odore, aut malum odorem. Et ſimiliter intelligendum eſt de guſtabili, & non guſtabili.

LECTIO XX.

Postquam Philoſophus determinauit de odorabili, hic determinat de immutatione odoratus ab ipſo. Et primo quantum ad medium. Secundo quantum ad organum ſenſus, ibi. ¶ Eſt autem odor ſicci. } Circa primũ duo facit. Primo oſtendit quid ſit medium inſtrumenti odoratus. Secundo mouet quandam quæſtionem circa determinata, ibi. ¶ Vnde dubium. } Dicit ergo primo, q̃ ſenſus olfactus imutatur ab odorabili per medium, ſcilicet aerem, aut aquam. Et q̃ aer ſit medium in olfactu, manifeſte apparet, quia nos per aerem odoramus. Vnde oportuit manifeſtare aquam eſſe medium in olfactu. Quod qui dem oſtendit per hoc, q̃ animalia aquatica odorem ſentiunt, non ſolum illa quæ habent ſanguinem, ſed etiam illa quæ ſanguine carent, ſicut & animalia quæ viuunt in aere. Quod apparet ex hoc q̃ quædam eorum de longinquo veniunt ad alimentum, quod nõ poſſet eſſe, niſi inquantũ prouocantur ab odore, ſicut patet de vulturibus qui ex multis diebus dicuntur ad cadauera conuenire. Quomodo autem odor ad tam remota ſpatia diffundatur, dubitatio eſt. Sciendum itaque eſt, quoſdam poſuiſſe omnes ſenſus quodam perfici tactu. Dicebant enim oportere q̃ ſenſus ſenſibile contingat, ad hoc q̃ ſentiatur. Aliter tamen æſtimabant hoc accidere in viſu, & in aliis ſenſibus. Dicebant. n. q̃ ex viſu egrediebatur lineæ virtuales progredientes vſq; ad rẽ viſam, & ex earum cõtactu viſibile videbatur. In aliis autem ſenſibus dicebant, q̃ econuerſo ſenſibile perueniebat ad ſenſum. Et q̃ i tactu & guſtu hoc manifeſte videtur accidere. Nam tangibile & guſtabile quodam contactu ſentiuntur, in auditu etiam idem videtur eſſe. Nam aer motus vſque ad auditum pertingit. Circa olfactum etiam idem eſſe dicebant. Ponebant enim, q̃ a corpore odorabili reſoluatur quædam fumalis euaporatio, quæ eſt ſubiectum odoris, & peruenire vſque ad ſenſum olfactus. Cauſa enim huius diuerſitatis hæc eſſe videtur, quia antiqui non ponebant nec percipiebãt aliquid de immutatione ſpirituali medii; ſed ſolum de immutatione naturali. In aliis autem ſenſib' apparet quædam immutatio naturalis in medio, ſed non in viſu. Manifeſtum eſt. n. q̃ ſoni & odores deferuntur per ventos, vel impediuntur, colores autem nullo modo.

Quemadmodum autẽ ſapor, alius eſt dulcis, alius amarus, ſic etiam odores, ſed alia habẽt proportionalem odorem & ſaporem, alia cõtra: Verbi cã: dulcem odorem, & dulcem ſaporem: pariter etiam acris, & auſterus, & acidus, & pinguis eſt odor. ſed quoniam ut diximus, odores non admodum manifeſti ſunt, ut ſapores, ideo ab eis duxere nomina pro rerum ſimilitudine, dulcis nimirum a croco & melle, acris a thymo atque id genus aliis: Sic etiam in cæteris.

Præterea aut auditus & unuſquiſque ſenſuum alius eſt rei audibilis & inaudibilis, alius viſibilis & inuiſibilis: ſic etiam odoratus rei odorabilis & inodorabilis. Inodorabile autẽ dicitur, partim quod nullum prorſus habere poteſt odorem: partim quòd exiguum habet, et exilem: ſimiliter guſtabile et inguſtabile dicitur.

LECTIO XX.

Et etiam olfactus per intermedium, ut aerem aut aquam. quippe & aquatilia uidentur odorem ſentire, et ſanguinea pariter & exanguia, quemadmodum etiam ea quæ in aere degunt. nam & nonnulla eorum odore impulſa procul contendunt ad alimentum.

Manifeſtum eſt etiam, q̃ contrariorum colorum ſpecies, per eandẽ partem aeris deferuntur ad viſum, ſicut cum vnus videtur albus, alius nigrum ſimul exiſtentes in eodem aere, & eodem aere vtẽtes pro medio. quod quidem in olfactu non accidit. Nam contrarii odores etiam in medio ſe impedire inueniuntur. Et ideo non percipientes immutationem, qua medium immutatur a viſibili, poſſunt q̃ viſus deferatur vſque ad rem viſam. Sed quia percipiebant immutationem, qua medium immutatur ab aliis ſenſibus, credebant q̃ alia ſenſibilia deferrentur ad ſenſum. Sed manifeſtum eſt q̃ hoc in olfactu non poteſt accidere. Cum enim odor cadaueris vſque ad quingenta milliaria vel amplius, a vulturibus ſentiatur, impoſſibile eſſet q̃ aliqua corporalis euaporatio cadaueris vſque ad tantum ſpatium diffunderetur, præcipue cum ſenſibile immutet medium vndique ſecundum eandem diſtantiam, niſi impediatur. Non autem ſufficeret ad occupandum tantum ſpatium, etiam ſi totum cadauer reſolueretur in fumalem euaporationem, cum ſit certus terminus rarefactionis ad quem corpus naturale peruenire poteſt, qui eſt raritas ignis, & præcipue cum per huiuſmodi odorem, cadauer non appareat ſenſibiliter immutatum. Et ideo dicendum eſt, q̃ ab odorabili reſoluti quidem poteſt fumalis euaporatio, quæ tamen non pertingit vſque ad terminum, vbi odor percipitur, ſed immutatur medium ſpirituale inter, vltra quã dicta euaporatio pertingere poſſit. Quòd autem ſpiritualis immutatio ſit a viſibili magis q̃ ab aliis ſenſibilibus, ratio eſt, quia viſibiles qualitates inſunt corruptibilibus corporibus, ſecundum quòd communicant cum corporibus incorruptibilibus. Vnde habent eſſe formalius & nobilius quam reliqua ſenſibilia, quæ ſunt propria corruptibilium corporum. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet dubitationem circa prædicta. Et primo obijcit ad vnã partem. Secundo ad aliam, ibi. ¶ Sed impoſſibile eſt. } Tertio ſoluit, ibi. ¶ Videtur autem. } Dicit ergo primo, quòd cum etiã aquatica odorent per aquam, dubium videtur ſi omnia ſimiliter odorent, quaſi habentia eundem ſenſum.

Et videtur quòd non, quia homo odorat, dũ attrahit aerem reſpirando, quando autem non reſpirat attrahendo aerem, ſed emittendo ipſum, expirat aut retinet ſpiritum non odorat, neque de longe neque de prope; & ſi ponceretur odorabile intus in naſo. Sed hoc quòd ſenſibile poſitũ ſupra ſenſum non ſentiatur, commune eſt omnibus aliis ſenſibus, vel animalibus. Sed quòd odor non ſentiatur ſine reſpiratione hoc eſt propriũ hominibus. Et hoc manifeſtum eſt ſi quis tentare voluerit. Vnde cum animalia non habentia ſanguinem non reſpirent, videtur quòd habeant aliũ ſenſum præter olfactũ & alios ſenſus qui dicti ſunt in homine.

Tex. cõ. 98.

Tex. cõ. 99.

Tex. cõ. 100

Deinde cum dicit.

c ¶ Obiicit in contrarium duabus rationibus. Prima ratio eſt, quia ſenſus diſtinguũtur ſecundum ſenſibilia: vnde cum ſenſus olfactus ſit ſenſus odorabilis, ſcilicet boni & mali odoramenti, & hoc communiter ſentiatur tam ab homine, quam ab animalibus aliis non reſpirãtibus, ſequitur quòd idem ſenſus olfactus ſit in homine, & in aliis animalibus. Alia ratio eſt, quia eiuſdẽ ſenſus, eadẽ ſunt corrupti ua, non enim viſus patitur aliquid a ſonis, neque auditus a coloribus. Sed ſenſus animalium non reſpirantium videntur corrumpi a grauibus odoribus & excellentibus ex quibus ſenſus hominis corrumpitur, ſcilicet ab aſphalto, quod eſt quædam confectio ex ſuccis herbarum, & a ſulphure, & ab huiuſmodi: ergo alia habent ſenſum olfactus ſicut homo, licet non reſpirent. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 101

¶ Soluit q̃æſtionem, quia iſta diuerſitas in modo reſpirandi, non eſt ex diuerſitate ſenſus, ſed ex diuerſa diſpoſitione organi.

A Organum enim olfactus in homine, differt ab organis aliorum animalium, ſicut & quidam hominum differunt ab oculis duriſ quorũdam animalium. Oculi enim hominum habent quoddam phragma, ideſt pannum ad cooperiendum, ſcilicet palpebras, vnde homo non poteſt videre niſi quodam motu palpebræ retrahantur, quod non accidit in animalibus habentibus duros oculos, ſed ſtatim vident ea quorum ſpecies fiunt in diaphano. Ita etiam & in animalibus non reſpirantibus, organũ odoratus eſt ſine operculo, ſed in animalibus reſpirantibus habent quoddam coopeculum, quod oportet aperiri, ampliatis poris per reſpirationem. Et ideo animalia reſpirantia non odorant in aqua, quia oportet quòd patiatur ab odore, reſpirando: quod non poteſt fieri in aqua. Deinde cum dicit.

Proinde uidetur oriri quæſtio, ſi cuncta quidem peræque olfaciant. homo uero ſpiritum quidem ducens olfacit, quòd ſi non ducat, ſed reddat, aut cohibeat ſpiritum, non olfacit, neque e longinquo, neque e propinquo, ne ſi intra nares quidem apponatur. Ac ſi quid ipſi quidem apponatur ſenſorio, id eſſe inſenſibile, commune eſt omnibꝰ non ſentire uero ſine reſpiratione, peculiare eſt in hominibus, quod in experiendo perſpicitur. Itaque ſanguine carentia, utpote quæ non ſpirent, aliũ quempiã ſenſum habere cenſeas, præter eos qui uulgo dici conſueuere.

B

Res tamen non ita ſe habet, ſi quidem odorem ſentiunt, ſenſus enim rei odorabilis, & fœtidæ & odoratæ olfactus eſt. Præterea uidentur a uehemẽtibus odoribus corrumpi a quibus etiã homo corrumpitur, ut bituminis, & ſulphuris, atque id genus aliꝰ, olfaciant igitur neceſſe eſt, non tamen recipiendo ſpiritum.

C

Videtur autem in hominibus differre hoc inſtrumentum a cæterorum animalium inſtrumentis, ut oculi ab oculis eorum quæ duro ſe eos habent, nam illi quidem habent ſeptum & ueluti uiriculum quendam, palpebras, quas niſi moueat, atque attollat, non uidet, quæ uero duris ſunt oculis, nihil habẽt eiuſmodi, ſed illico uident quæ fiunt in translucido, ſic etiam odoratiuum ſenſorium, alijs ſine operculo eſſe apparet ſicut ille oculus, in iis autem quæ recipiunt aerem adeſſe uidetur operimentum, idque cum ſpiritum hauriũt aperiri, dilatatis uenulis ac meatibus. Quamobrem quæ ſpirant in humido non olfaciunt, neceſſe enim eſt ſpiritum ducendo olfaciant, quod in humido fieri non poteſt.

D

Eſt autem odor ſicci, ut ſapor humidi. Odoratiuum uero ſenſorium, eſt tale potentia.

E

LECTIO XXI.

Vstabile autem ẽ quod dam tangibile, & hæc eſt cauſa, quare non ſit

LECTIO XXI.

Postquam Philoſophus determinauit de viſibili & audibili & olfactibili, hic quarto determinat de guſtabili. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de guſtabili in communi. In ſecunda de ſpeciebus guſtabilis, ideſt ſaporis, ibi. ¶ Ipſorum autem. } Circa primum tria facit. Primo inquirit, an guſtabile percipiatur per medium. Secundo oſtendit quod percipiatur per guſtũ, quia guſtabile, & non guſtabile, ibi. ¶ Sicut autem. } Tertio quale oporteat eſſe organũ ſenſus guſtꝰ, ibi. ¶ Quia autẽ humidum. } Hæc enim tria circa alios ſenſus tractauit, ſcilicet medium in quo fit, id quod ſentitur, & organũ ſenſus, quæ in gutta, vt videbitur oportet eſſe. Circa primũ tria facit. Primo oſtendit, quòd guſtabile non percipitur per medium extraneum. Secundo excludit quandam obiectionem, ibi. ¶ Vnde & ſi in aqua. } Tertio oſtendit quid requiratur ad hoc quòd guſtabile percipiatur, ibi. ¶ Non autem facit. } Dicit ergo primo, quòd guſtabile eſt quoddam tangibile, ideſt quod tactu diſcernitur. Et hæc eſt cauſa, quare non

Universidad de Deusto
Biblioteca

sentietur per medium, quod sit corpus extraneum. Et dicitur extraneum, quod non est pars animalis. Sentiuntur enim sensibilia, de quibus prius dictum est, per aerem aut aquam, quæ non sunt partes animalis. Text. c. 116. Sed tactus non sentit suum obiectum per medium extraneum, sed per medium coniunctum. Nam caro est medium in sensu tactus, vt infra patebit. Et ideo cũ gustus sit quidam tactus, & gustabile, sit quoddam tangibile, non percipietur gustabile per medium extraneum. Quòd autẽ gustabile sit quoddam tangibile, ostendit per hoc, q̃ humor, ideſt sapor qui est gustabile, radicatur in humido, sicut in materia p̃pria. Humidum autẽ est quoddam tangibile. Vnde manifestum est, quòd gustabile est quoddam tangibile.

Sed si gustus est quidã tactus, videtur quòd non debeat distingui contra tactum, cũ species non diuidatur ex opposito contra genꝰ, & sic sequitur. q̃ non sunt quinque sensus, sed tantum quatuor. Text. c. 102. Sed dicitur, quòd gustus & tactus possunt cõsiderari dupliciter. Vno modo quantum ad modum sentiendi, & sic gustus est quidã tactus. Nam in tangẽdo, suum obiectũ percipit. Alio modo quãtum ad obiectum, & ita oportet dicere, q̃ sicut se habet obiectũ gustus ad obiectum tactus, sic se habet sensus gustus ad sensum tactus. Manifestum est autem, quòd sapor qui est obiectum gustus, non est aliqua qualitas ꝺ qualitatibus simplicium corporum, ex quibus animal constituitur, quæ sunt propria obiecta sensus tactus, sed causatur ab eis & fundatur in aliquo corũ, sicut in materia, scilicet in humido. Vnde manifestum est quòd gustus non ẽ idem quòd sensus tactus, sed quodãmodo radicatur in eo. Vnde & cõsuenit de gustu distingui, q̃ potest accipi gustus, aut est discretiuus saporum, & põt accipi vt est tactus quidã, prout discernit qualitates tangibiles, l. alimenti, cuius sensus est tactus, vt supra dictum est. Vnde Philosophus dicit in 3. Ethicorum, quòd circa delectationes gustus, prout accipitur primo modo, non est temperantia, sed solum prout est tactus quidam. Deinde cum dicit. Lex. 20. text. c. 28. Cap. 12.

b ¶ Excludit quandam obiectionem. Manifestum est enim, quòd si aliquod corpus saporosum dissolubile, per aquam, in aqua ponatur, vtpote mel, vel aliquid huiusmodi, & nos essemus in aqua, (quamuis distantes ab illo corpore saporoso) saporem tamen eius sentiremus in aqua, & sic videtur quòd gustus suscipiat suum obiectum per aquam, quod est medium extraneum. Et ideo ad excludendum hanc obiectionem, concludit ex dictis, quòd cum gustabile non percipiatur per medium extraneum, sequitur quòd si esse-

sensibile p̃ mediũ, extraneũ corpus. Neq; n. tactus. Et corpus in quo est humor, qđ est gustabile, est in humido sicut in materia. Hoc autem quiddam tangibile.

b Vnde & si in aqua essemus, sẽtiremus utique appositum dulce. Non autem esset tunc nobis sensus per mediũ, sed ex eo q̃ miscueretur humido, sicut in potu. Color aũt non sic uidetur ex eo quòd miscetur, neque defluxionibus. Vt quidem igitur medium nihil est. Vt autem color, uisibile. Sic gustabile, humor ẽ.

c Non autem facit humoris sensum, sine humiditate, sed habet actu, aut potẽtia humiditatem, ut saliua. Bene enim liquida ipsa est, & liquefactiua linguæ.

d Sicut aũt uisus, & uisibilis est & inuisibilis, tenebra aũt inuisibilis ẽ, iudicat aũt & ipsas uisus. Adhuc aũt & ualde splendidi ẽ etenim hoc inuisibile ẽ, alio aũt modo, quàm tenebra. Similiter autem & auditus, sonique. & silentij quorum aliud non audibile, & magni soni, sicut uisus est splendidi. Sicut enim paruus sonus inaudibilis, quodãmodo sic & magnus, & uiolentus. Inuisibile autem, aliud quidem omnino dicitur, sicut & in alijs impossibile, aliud autem quauis aptũ natum, non habet aut praue, sicut quod sine pedibus est, & sine gradu dicitur. Sic autem gustus, gustabilisque, & non gustabilis. Hoc aũt est, prauũ aut paruum habens humorẽ, aut corruptiuũ gustus. Videtur autem principiũ esse, potabile & non potabile. Gustus enim quidã ambo. Sed hoc quidẽ ut prauum & corruptiuum gustus, illud aũt secundum naturam. Est autem commune tactus & gustus potabile.

*termedium quod sit alienum corpus, nimirum quia nec tactus, corpus etiã in quo est sapor gustabile in humido * ut materia: id uero est tactile quiddam.*

Ideirco si in aqua essemus, & dulce quidpiam iniceretur, sentiremus, nec esset nobis sensus per intermedium: sed quòd ad mixtum esset humido, quemadmodum in potione: at color non hoc modo uidetur, nempe quòd misceatur, aut effluxionibus. Quod autem ad intermedium attinet, nullum est. Vt tamẽ uisibile est color, sic gustabile sapor.

Nihil autem saporis sensum efficit sine humiditate, sed habet actu aut potentia humiditatem, ut salsum, nam et ipsum facile liquefactu est, & colligue faciendæ linguæ uim obtinet.

Sed ut uisus est rei uisibilis & inuisibilis (nã tenebræ inuisibiles sunt, at tamen has etiam usus dijudicat,) Ad hæc, ualde splendidi (nam id quoque inuisibile est, alio tamen modo atque tenebræ) sic etiam auditus & soni & silentij, quorum alterum est audibile, alterum non audibile, atque etiam magni soni, quemadmodum uisus splendidi: ut enim paruus sonus inaudibilis quodammodo est, sic etiam magnus ac uiolentus. Inuisibile autem, partim sicut etiam in alijs dicitur quod prorsus impossibile est, partim, si cũ natum aptumque sit, non habeat, aut certe exiliter, ut apes, & innucleatum. Sic etiam gustatus, rei gustabilis & ingustabilis: id uero est, quod aut paruum & exilem, aut gustum corrumpentem habet saporem. Videtur autem potabile & impotabile esse principium, sed alterum prauum gustumque corrumpens, alterum secundum naturam. Est autem potabile cõmune tactus & gustus.

* al. 1. tamquam aqua.

quefactiua linguæ, per quam ea quæ sumuntur, humectantur, vt eorum sapor percipi possit. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quid percipiatur per gustum, & dicit quòd sicut est de visu & auditu, sic est de gustu. Visus enim cognoscit visibile & invisibile, vt supra dictum est. Inuisibile enim est tenebra, de qua visus iudicat. Et similiter illud quod est valde splendidum, vt sol dicitur inuisibile, sed alio modo q̃ tenebra. Nam tenebra dicitur inuisibilis, propter defectũ luminis, splendidum autem propter abundantiam corrumpentis sensum. Et similiter auditus est audibilis, scilicet soni, & non audibilis, vt silentii, quod est privatio soni, & etiam non audibilis, ideſt soni male audibilis, qui vel propter sui excellentiam corrumpit sensum, vel propter sui paruitatem, non sufficienter sensum immutat. Sic etiam est in omnibus quæ secũdũ potentiam, Text. cõ. 37.

potentiam & impotentiam dicuntur. Nam impossibile dicitur in omnibus, aut quòd non habet quod natum est habere, aut quod praue habet. Sicut non grossibile dicitur animal, & quod penitus caret pedibus, & quod est claudum, aut debile pedibus. Similiter autem & gustus, & gustabilis & non gustabilis. Non gustabile autẽ dicitur dupliciter, Text. c. 104. quod aut parum habet de sapore, aut malum saporem, aut nimis violentum ad corrumpendum sensum. Et quia gustabile est humidum aqueũ qđ est potabile, & hoc est principium saporis, scilicet humidũ aqueum, videtur quòd potabile & non potabile sit principium eorum quæ gustu percipiuntur. Gustus enim percipit ambo, sed vnum vt prauũ & corruptiuum sensus, scilicet non potabile, aliud autem vt conueniens secundum naturam, scilicet potabile. Sicut autem gustabile percipitur gustu, prout gustus est quidam sensus discretus a tactu, ita potabile & non potabile percipitur a gustu, prout gustus est q̃dam tactus. Nam potabile est cõmune, & tactus & gustus. Tactus quidem inquantum est humidum saporabile. Manifestum est ergo, quòd delectationes quæ sunt in cibis & potibus inquantum sunt sensibilia & potabilia, pertinẽt ad gustum, inquantum ẽ tactus quidam, vt dicitur in 3. Ethicorum. Deinde cum dicit. Text. c. 103.

e Quoniam autem humidum quidẽ est gustabile, necesse est sensorium ipsius, neque humidum esse actu, neque impossibile fieri humidum. Patitur enim aliquid gustus a gustabili secundum quod gustabile est. Necessarium est ergo humectatum esse quod possibile humectari salvatum, non humidum autem, gustatiuum sensorium.

f Signum autem, neque siccam existentem linguã sentire, neq; multum humidam. Hic enim tactus sit primi humidi, sicut cum aliquis, qui ante gustauit fortẽ humorem, gustet alterum, & vt laborãtibus amara omnia videntur, propterea quòd lingua refert ab eiusmodi humiditate sentit. Text. 105.

g Species autẽ humorum, sicut & in coloribus, simplices quidẽ cõrariæ sunt, sicut dulce & amarum. Habitæ autem sunt cũ hac quidem pingue, cũ illa vero salsum, media autem horum, acre, & austerum & ponticum, & acutum. Fere enim hæ videntur esse humorũ differentiæ. Quare gustatiuũ ẽ potẽtia tale. Gustabile autem est factiuum actu huius.

LECTIO XXII.

DE tangibili autẽ & tactu eadem ratio. Si enim tactus non est vnus sensus sed plures, necessarium & tangibilia, sensibilia plura esse. Habet autem dubitationem vtrum plures sint, an vnus. Et quid est sensitium tangibilis, vtrum caro, & in aliis ꝓportionale, aut nõ, sed hoc quidem est medium, primum autem sensitium, aliud quiddam est intus.

A ra, propter hoc quòd sentiũt per linguam plenam humiditate huiusmodi, scilicet q̃dam cholera quæ est amara. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de speciebus saporum, & dicit, quòd sicut in coloribus, simplices colores sunt contrarii, vt album nigro, sic in saporibus, simplices sunt contrarii, vt dulce & amarum. Species autem saporum habitæ, ideſt immediate consequẽtes simplices species, sunt pingue, qđ sequitur dulce, & salsum, qđ sequitur amarum. Media autem horum sunt acetosum, & austerum, & ponticum, & acutum, quæ duo in idem reducuntur. Ad has autem septem species saporũ fere videntur reduci omnes aliæ. Considerandum est autem circa has species, q̃ quãuis sapores cautentur a calido, & frigido, & humido, & sicco, & cõtraria sunt, quæ maxime distant, non tamẽ secundum maximam distãtiam calidi & frigidi, & humidi & sicci attenditur contrarietas in speciebus saporum, sed secundum ordinem ad gustum, prout natus est immutari a sapore, vel cum horrore vel cum suauitate. g Vnde non est necessarium quòd dulce vel amarum sit maxime vel calidum vel frigidum, vel humidũ vel siccum, sed maxime le habeat in tali dispositione per quam comparatur ad sensũ gustus. De generatione autem saporum in Libro de Sensu & sensato determinatur.

Vltimo autem cõcludit quòd gustatiuum, ideſt sensus gustus, vel organum eius, est in potentia ad saporem, & species eius. gustabile autem ẽ quod potest reduceri ipsum de potentia in actum.

∴

Cum autem gustabile sit humidũ, necesse est sensorium eius nec actu humidum, nec eiusmodi esse ut humectari nequeat: patitur enim gustus a gustabili quatenus gustabile. Necesse ergo est id quod humectari potest, humectari ita ut seruetur, nec esse humidum ipsum, scilicet gustatiuum sensorium.

Indiciũ huius est, quòd lingua neq; cum prorsus arida est sentit: neque cum admodum humida: hic enim tactus sit primi humidi: ut cum quispiam degustato uehementi sapore, degustat alium: & quemadmodum ægrotantibus amara omnia uidentur, propterea quòd lingua refert ab eiusmodi humiditate sentit.

Species autem saporum, ut etiam in coloribus, simplices quidem sunt quæ sunt contrariæ dulce & amarum: Proxima autem sunt, ab uno, pingue: ab altero, salsum, His interiecta sunt acre, & austerum, & acerbum, & acidum. nam hæ propemodum esse saporum differentiæ uidentur. Quare gustatiuũ est, quod est tale potentia: gustabile uero, quod est effectiuum actu eius.

LECTIO XXII.

DE tactili & tactu eadem est ratio: si enim tactus non unus est sensus, sed plures: et tactilia etiam plura esse sensibilia necesse est. Est autem quæstio, utrum plures sint, an unus, & quid sit instrumentum rei tactilis tactiuum, utrũ caro, & in alijs quod ei proportione respondet, an non, sed hoc quidem sit intermedium, primum uero sensorium aliud quidpiam intus sit.

LECTIO XXII.

POstquam determinauit Philosophus de sensibilibus secundum alios sensus, hic determinat vltimo de sensibili secundum tactum, quia tactus inter alios sensus videtur esse minus spiritualis, licet sit omnium sensuum fundamentum. Diuiditur autem hæc pars in duas partes. In prima determinat quasdã dubitationes circa sensum tactus. In secunda ostendit veritatẽ circa hunc sensum, ibi. {Omnino aũt videtur.} Circa primũ duo facit. Primo mouet quæstiones. Secũdo determinat eas ibi. {Ois etenim sensus.} Dicit ergo primo, q̃ quantũ ad ea de quibus inquirendũ est, eadẽ ratio ẽ, siue loquamur de tãgibili, siue de tactu. Quod. n. dicit de vno, oportet dici de altero, quia si tactus nõ est vnus sensus, sed plures, necesse est q̃ tãgibilia nõ sint vnum genus sensibilium, sed plura. Ideo aũt hoc dicit, quia intentio sua est, primo determinare de sensibilibus, postmodum determinabit de sensu. Quia vero in his quæ circa

Universidad de Deusto
Biblioteca

tangibile & tactum dicenda sunt, circa sensum tactus quæstiones mouebit, propter hoc quòd commodius possit pertractari quæstiones istæ circa tactum, quàm si moueantur circa tangibile, id circo hanc excusationem præmittit, ostendens quòd non refert verũ de tactu, vel tangibili loquamur. Mouet ergo duas quæstiones circa tactum, & tangibile. Quarum prima talis est. Vtrum sint plures sensus tactus, an vnus tantum. Secunda dubitatio est quid est sentitiuum, idest organum sentiendi in tactu, vtrum scilicet caro sit organum sensus tactus, in animalibus habentibus carnem,

Tex.cõ.108 quæ sunt animalia habentia sanguinem, & in aliis quæ carent sanguine, aliquid proportionabiliter respondens carni. Aut non est ita, sed caro quidẽ, & illud quod proportionabiliter et respondet, est medium in sẽsu tactus. Sed primũ organum sensus tactꝰ, est aliquid intrinsecũ circa cor, vt dicitur in libro de Sensu & sensato. Deinde cum

Tex.cõ.109 dicit.

b ¶ Determinat præmissas dubitationes. Et primo primam. Secundo secundam, ibi. {¶ Vtrum autem} circa primum tria facit. Primo ostendit quòd non est vnus sensus tactus, sed plures. Secũdo soluit positam rationem, ibi. {¶ Habet autem solutionem.}

Tex.cõ.110 Tertio improbat solutionem, ibi. {¶ Sed qꝫ sit.} Ratio autem quã primo ponit talis est. Omnis enim vnus sẽsus videtur esse vnius contrarietatis, sicut visus albi, & nigri, auditus, grauis & acuti, gustus, amari & dulcis. Sed in tangibili quod est obiectum tactus, sunt multæ contrarietates, scilicet calid. & frigid. humid. & siccum, durum, & molle, & quædam alia huiusmodi, vt graue, & leue, & acutum & hebes, & similia, ergo tactus nõ est vnus sensus, sed plures. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit quandam apparentem solutionem, ad prædictam dubitationem, & dicit, quod aliquis potest habere solutionem ad prædictam dubitationem, per hoc quòd in aliis sensibus videntur esse plures contrarietates, sicut in auditu. Nam circa vocem audibilẽ, non solum potest attendi cõtrarietas acuti & grauis, sed etiam magnitudo & paruitas vocis, & lenitas & asperitas eius, & aliqua alia similia. Et similiter circa colorem possunt inueniri aliquæ aliæ differentiæ, præter contrarietatem albi & nigri, sicut quòd aliquis color est intensus, & alius remissus, aliquis pulcher, & aliquis turpis: & tamen per hoc non tollitur quin auditus sit vnus sensus, & similiter visus. Vnde multiplex contrarietas tangibilium non videtur impedire, quominus tactus sit vnus sensus. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit positam solutionem, & dicit quòd omnium contrarietatum quæ sunt circa audibilia, est vnum subiectum, scilicet sonus, & similiter color circa visibilia. Sed non potest inueniri aliqd vnum, quod sit commune subiectum omnium contrarietatũ, quæ sunt circa tangibilia, & propter hoc non videtur esse vnum genus tangibilium, vnde neque vnus sensus tactus. Ad euidentiam autẽ eorum quæ hic dicuntur, considerare oportet, quòd distinctio potentiarum, & obiectorum proportionabilis est. Vnde cum vnus sensus sit vna potentia, oportet quòd ei sensibile correspondens sit vnum genus. Ostensum est autem in 10. Metaph. quòd in vno genere est vna prima contrarietas. Vnde oportet quòd circa obiectũ vnius sensus, attendatur tantum vna prima contrarietas. Et ideo

O mnis e tenim sensus, unius contrarietatis esse uidetur, ut uisus, albi & nigri, auditus: grauis & acuti: gustus amari & dulcis. In tangibili autem multæ insunt contrarietates, calidum, frigidum, siccum, durũ, molle, & aliorum quæcunque sunt huiusmodi.

c Habet autẽ solutionem quãdam, ad hanc dubitationem, quod & in aliis sensibus sunt cõtrarietates plures, ut in uoce, non solum acumen, & grauitas sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & similia alia: sunt autem & circa colorẽ differentiæ hmõi alteræ.

d Sed quod sit unũ subiectum, sicut auditui sonus, sic tactui: nõ est manifestum.

e Vtrum autẽ est sentitiuum intus, an non, sed mox caro, nullum uidetur esse signum, fieri sẽ sum simul cum tactu. Etenim nũc si aliquis circa carnem extẽderit ut pellem, faciens similiter sensum mox tactũ insinuat, & tñ cõstat qꝫ non est in hoc sensitiuũ. Si ãt & cõnaturale fuerit, citius vtique pertinget sensus.

f Propter qđ talis pars corporis videtur sic se habere, sicut si circulariter nobis adunatus ẽet aer. Videremur enim vno quodam sentire & sonum, & odo-

hic dicit Philosophus, quòd vnus sensus est vnius contrarietatis. Possunt tamen in vno genere esse plures contrarietates post primam, vel per modum subdiuisionis, sicut in genere corporum, prima contrarietas est animati & inanimati. Et quia animatum corpus diuiditur per sensibile & insensibile, & vlterius sensibile, per rationale & irrationale, multiplicantur cõtrarietates in genere corporis: vel sunt plures contrarietates vnius generis per accidens, sicut in genere corporis est contrarietas albi & nigri, & secundũ omnia quę corpori accidere possunt. Et per hunc modum intelligendum est, quòd circa sonum & vocem, ꝑ ter primã contrarietatẽ grauis & acuti, qꝫ est per se, sunt aliæ cõtrarietates, quasi per accidens. In genere autem tangibilium sunt plures primæ contrarietates per se, quæ tamen quodammodo reducuntur ad vnũ subiectũ, & quodãmõ non. Potest.n. vno mõ accipi subiectũ contrarietatis, ipsum genus qđ comparatur ad differentias contrarias, sicut potentia ad actũ. Alio modo potest accipi subiectum contrarietatum, substantia quæ est subiectum generis, cuius sunt contrarietates, sicut si dicamus qꝫ corpus coloratum, est subiectũ albi & nigri. Si igitur loquamur de subiecto quod est genus, manifestum est quòd non ẽ idem subiectũ omniũ qualitatũ tãgibilium. Si aũt loquamur de subiecto, quod est subiãtia, vnum subiectũ est omnium eorum, scilicet corpus, pertinens ad consistentiam animalis. Vnde infra dicit Philosophus, quòd tangibiles qualitates sunt corporis, secundum quòd est corpus, quibus scilicet elementa corporis distinguuntur abinuicem. Horum enim est sensus tactus discretiuus quæ ad consistentiam corporis animalis pertinent. Vnde formaliter loquendo, & secundum rationem, sensus tactus non est vnus sensus, sed plures. Subiecto aũt est vnus. Deinde cũ dicit,

e ¶ Pertractat secundam quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo docet veritatem, secundo concludit quoddam, quod pertinet ad manifestationem primæ quæstionis, ibi. {¶ Propter quod talis pars.} Circa primum sc endum est, quòd posset alicui videri, quòd caro esset organum sentiendi secundum tactum, hac ratione quia statim ad tactum carnis sentimus tangibilia. Dicit ergo ad excludendum hanc rationem, quòd ad iudicandum vtrum organum tactus sit intus, vel non, sed statim caro sit organum tactus, non videtur esse sufficiens signum hoc, quòd simul cum caro tangitur, fit sensus tangibilis, idest sentitur, quia & nunc si aliquis supra carnẽ extenderet aliquam pelliculam, aut telam subtilem, statim ad tactum ipsius quod superextenderetur carni, sentiretur tangibile. Sed tamen constat quòd organũ sensus tactus non esset in illa pelle superextensa. Et iterum manifestum est, quòd si illa pellis superextensa, fieret connaturalis homini, citius per eam sentiretur. Vnde licet ad tactum carnis, quæ est homini connaturalis, statim tangibile sentiatur, non tamen sequitur quòd caro sit organum tactꝰ, sed est quoddam medium connaturale. Deinde cum dicit,

f ¶ Concludit quoddam quod valet ad manifestationem primæ quæstionis, & dicit quòd quia caro est sicut medium cõnaturale in sensu tactus, videtur quòd hæc pars corporis sic se habeat ad sensum tactus, sicut si aer qui est circa nos, esset connaturalis nobis.

Quippe omnis sensus unius esse uidetur contrarietatis, ut uisus albi & nigri, auditus grauis & acuti: gustatus amari & dulcis: at in tactili multæ sunt contrarietates, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, & huiusmodi alia.

G

Sed est solutio quædam huius quæstionis: etenim & in aliis sensibus plures sunt contrarietates, ut in uoce non solum acumen et grauitas, uerum etiã magnitudo & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, cæteraque generis eiusdem. In colore etiam eiusmodi aliæ sunt differentiæ.

Verũ quid sit subiectum: ut auditui sonus, sic etiam tactui, non est manifestum.

H

Vtrum aũt instrumentum sit intus nec ne, sed protinus caro, nullo uidetur esse argumento, quòd sensus fiat simul atque res tanguntur. Etenim siquis circa carnem extenderit quidpiam in speciem membranæ redactum: statim ea tacta peræque sensum imprimet: & tamen constat non esse in ea sensus instrumentum. quòd si etiam coalescat, multo citius sensus penetret.

Itaque pars hæc corporis perinde se habere uidetur, ac si circumquaque coalitus nobis esset aer: uideremur enim uno quodam & sonum, & colorem, & odorem sentire: & unus esse sensus au-

I

A

diens, & uisus, & olfactus, at uero quia distinctum est id per quod fiunt motus, perspicuum est quæ diximus in instrumenta diuersa esse. In tactu uero id nũc obscurum est, ex aere enim aut aqua corpus animatum constare non potest, requiritur enim ut solidũ quidpiam sit, restat ergo ut ex terra & his sit mixtum, cuiusmodi uult esse caro, & quod ei proportione respondet, nã si omnis sensus per intermedium est, etiam tactus. Quare necesse est & corpus esse inter tactuum quod adhæreat coalitumque sit per quod fiunt sensus, qui quidem plures sunt.

B

Indicat autem eos esse plures is tactus qui in lingua consistit, eadem enĩ parte cuncta tactilia & saporem sentit. Ergo si reliqua caro saporem sentiret, sensus gustatus & tactus idem & unum esse uideretur, nunc uero duo sunt, quia non fit conuersio.

C

LECTIO XXIII.

Verum quærat quispiã, si omne corpus habet altitudinẽ, atq; hæc est tertia magnitudo, quibus autẽ duobus corporibus interiacet corpus aliquod, fieri nõ potest ut ea se mutuo tangãt, humidũq; nõ est sine corpore, neq; madidũ, sed necesse

D

Videretur enim tunc quòd aer ille esset organum in visu, auditu, & olfactu, quamuis sit medium, & ita videremur vno organo sentire sonum, & odorem & colorem, & per consequens videretur esse vnus sensus auditus, visus, & olfactus. Sed nunc quia medium per quod fiunt motus dictorum sensibilium, est {determinatum} idest distinctum a nobis, manifestum est qꝫ diuersa sunt organa trium sensuum dictorum, & per consequẽs quòd sunt diuersi sensus. Sed in tactu hoc non est manifestum, quia medium est connaturale nobis. Et huius diuersitatis rationem assignat. Aer.n. & aqua, quæ sunt media aliorum sensuum, non possunt esse connaturalia nobis, quia impossibile est quòd ex aere puro, & ex aqua pura, cõsistat animatum corpus. Cum enim sint corpora humida & fluxibilia, nõ sunt firma, neque bene terminabilia in seipsis, sed solum termino alieno. Corpus autem animatum oportet esse firmum, & in se terminatum. Vnde oportet quòd sit mixtum ex terra, & aere & aqua, sicut vult se habere, idest sicut exigit caro in animalibꝰ habentibus carnem, & illud quod proportionale est, in animalibus non habentibus carnem. Et sic illud corpus quod est medium in tactu, scilicet caro, potest esse adunatum, idest naturaliter vnitum tactui, ita quòd per ipsum sicut per medium connaturale, fiant plures sensus tactus. Deinde cum dicit.

Tex.c.104.

Tex.c.122.

Tex.cõ.113

§ ¶ Ponit quoddam aliud ad idem manifestandum, & dicit quòd hoc idem demonstratur per hoc, quòd in lingua sunt plures tactus. Sentimus enim per linguam omnia tangibilia, quæ sentimus per alias partes corporis, & vlterius per ipsam sentimus {humorem} idest saporem, quem non sentimus per aliquam aliam partem corporis. Si autem alia caro sentiret saporem, non discernere mus inter gustum & tactum, sicut nunc non discernimus inter tactum qui est discretiuus calidi, & frigidi, & tactum qui est discretiuus humidi & sicci. Sed nunc apparet quòd gustus & tactus sunt duo sensus, quia non conuertuntur adinuicem, non enim per quãcumque partem sit sensus tactus, sit & gustus. Ratio autem quare non per quamcumque partem sit gustus, per quam sit tactus, est quia sapores non sunt qualitates elementorum, ex quibus corpus animalis constat, vnde nec pertinent ad consistentiam animalis, sicut qualitates tangibiles.

E

LECTIO XXIIII.

Stenso, quòd in sensu tactus requiritur medium connaturale, hic inquirit Philosophus, vtrum requiratur in eo medium extraneum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quòd tactus non sit sine medio extraneo. Secundo ostendit in quo differant tactus & gustus ab aliis sensibus, qui per medium extraneum sentiunt, ibi. {¶ Vtrum igitur.} Dicit ergo primo, quòd circa tactum potest aliquis dubitare, vtrum scilicet, habeat medium extraneum, cum ostensum sit quòd habeat medium connaturale. Et ista dubitatio procedit si omne corpus habet profundum quod est tertia dimensio. Manifestum est enim om

F

ne corpus tres dimensiones habere, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Ex quo sequitur quòd inter quæcumque corpora est aliquod corpus medium, ipsa non tangunt seinuicem immediate. Distant enim abinuicem, ex quo aliqua dimensio est inter ea, manifestum est etiam quòd vbicumque est medium humidum, vel humectatũ, oportet esse aliquod corpus. Humiditas enim cum sit qualitas quædam, non est nisi in subiecto corpore. Aut igitur inest alteri corpori secundum seipsum, & tunc est humidum, sicut aqua, aut habet humiditatẽ secundum aliquod corpus sibi adueniens, & sic dicitur humectatũ, ex hoc quòd habet aquam in superficie tãtum, vel in superficie, & profundo. Et hoc est quod dicit, qꝫ necesse est omne corpus humidum, vel humectatum, esse aquam, aut habere aquam. Manifestum ẽ autem, quòd corpora quæ tanguntur in aqua adinuicẽ, necesse est qꝫ habeant inter se aquam mediũ qua repleta sunt victima eorum quòd sint sicca in aqua existentia, quod est impossibile. Necesse est enim quòd ea quæ in aqua sunt, sint humectata, ita qꝫ habeant aquam in superficie, & sic relinquitur quòd inter duo tãgentia se in aqua, sit aqua mediũ. Et si hoc verum est, sequitur qꝫ impossibile sit, quòd aliquod corpus tãgat aliud in aqua immediate. Et similiter eodem modo se habet ꝺ aere, qui ẽ humidus naturaliter, sicut de aqua. Similiter enim se habet aer ad humectanda ea quæ sunt in aere, sicut se habet aqua ad humectanda ea quæ sunt in aqua. Sed magis latet nos de aere qꝫ sit medium, q̃ de aqua, propter hoc, qꝫ cõtinue fumus in aere, & sic non perceptibiliter inhæret nobis. Et similiter animalia quæ sunt in aqua, latet si duo corpora humectata per aquam, se tangant, quia incontinue sunt in aqua, non percipiunt aquam, quæ est inter ipsa, & corpora tãgentia. Est autem & alia ratio, quare magis latet nos de aere, q̃ de aqua, quia aer est subtilior, & minus sensu perceptibilis. Relinquitur ergo, qꝫ semper quando tangimus aliquid, est medium inter nos & res contactas, aer vel aqua. Sed dubitatio hic accidit. Oportet enim illud quod est medium in aliquo sensu, esse denuda tum a qualitatibus sensibilibus secundum illum sensum, sicut diaphanum nullũ habet colorem. Manifestum ẽ autem, qꝫ aer & aqua habent tangibiles qualitates non igitur mediantibus eis potest heri sensus tactus. Respondet autem ad hoc Auer. qꝫ nos non patimur a puro aere vel aqua. Nihil.n. patitur nisi a suo contrario, ſm principiũ passionis, aer aũt & aqua non cõtrariantur nobis, sed sũt nobis simlia, cõparantur.n. ad nos, sicut locus ad locatũ, vnde tactꝰ noster non patitur a qualitatibus aeris vel aquæ, sed ab extraneis qualitatibus. Quod.n. sentitur de qualitatibus tangibilibus in aere & in aqua est de admixtione extraneorũ corporũ, vt ipse dicit, quia sicut ignis numquã amittit caloré suũ, ita nec aqua amittit suã qualitatẽ. Sed qꝫ aliqn sentimus calidũ, hoc est ex permixtione extranei. In hac aũt responsione est multiplex error. Primo quidẽ in hoc quod dicit, qꝫ corpora nostra non patiuntur ab aere vel aqua, quia sunt similia nobis, sicut locus locato. Manifestum est enim qꝫ corpora nostra sortiuntur locũ naturalem, sicut & motũ naturalẽ, ex natura elementi ꝺominantis. Non ergo aliter cõparantur ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

locum, & ad corpora continentia, corpora nostra, quàm ipsa elementa locata ad elementa locantia. Elementa autem in suis extremitatibus se alterant, vtpote per Philosophum in primo Meteorum, corpus ergo nostrum ab elementis natum est alterari. Item omne quod est in potentia, natum est pati ab eo, quod est in actu.

Lect. 2.

Corpora autem nostra cum sint in quadã medietate constituta, inter extremitates tãgibilium qualitatum, quæ sunt in elemẽtis, habent se ad qualitates elementares, vt potentia ad actum. Medium enim est in potentia ad extrema, vt

Tex. cõ. 19.

infra dicetur. Manifestum est igitur, quòd corpora nostra nata sunt immutari a qualitatibus elementorũ, & sentire eas. Prouenit ergo hic error ex eo quòd nesciuit distinguere inter elemẽta, secundum q̃ sunt sibi inuicem cõtraria

Tex. c. 114

& secundum q̃ sunt se continentia, & sibi similia, vt locus locato. Dicendum est igitur, quòd elemẽta posunt dupliciter considerari. Vno modo secundũ qualitates actiuas & passiuas, & sic contrariantur adinuicem, & se immutant in suis extremis. Alio modo secundum formas substãtiales, quas consequuntur ex impressione corporis cœlestis. Vnde quanto corpus elementale est propinquius corpori cœlesti, tanto plus habet de forma. Et quia ad formam pertinet continere, & quòd se habeat in ratione totius, inde est quòd corpus superius continet inferius, & comparatur ad ipsum, sicut totum ad partem diuisã quæ est comparatio loci ad locatum. Vnde & vis locantis & continentis derivatur ad elementa ex primo cõtinenti, scilicet corpore cœlesti. Et propter hoc, locus & motus localis non attribuuntur elementis secundum qualitates actiuas & passiuas, sed consequuntur formas substantiales elementorum. Alius est error in hoc quod dicit, quòd aqua & aer non alterantur, nisi per admixtionem extranei. Manifestum est enim quòd aer & aqua secundum partem sunt corruptibilia.

Li. 2. t. c. 24. & inde.

Corruptio autem & generatio in elemẽtis potest fieri sine mixtione, & sequitur alterationem, vtpatet in libro de Generatione. Vnde manifestum est, quòd adhuc durante specie aquæ, potest immutari aqua a sua naturali qualitate, absque admixtione extranei.

Lect. 2. Tex. cõ. 5.

Ignis autem cum sit formalior, est magis actiuus inter elementa, quæ omnia comparantur ad ipsum, sicut materialia, vt dicitur in quarto Meteorum. Vnde non est simile de ipso, & de aliis. Dicendum est igitur, quòd quia aer & aqua sunt facile mutabilia ab extraneis qualitatibus, & præcipue quando sunt modicæ quantitatis, sicut accidit in aqua vel aere, quæ sunt inter alia duo corpora se tangentia, propter hoc non impeditur sensus tactus, quin p medium aerem & aquam fieri possit. Et minus etiam impedit aer quàm aqua, quia aer habet qualitates tangibiles parum sensibiles,

corpore, neque humectatum: sed necesse est aquam esse, aut habere aquam. Quæ uero tanguntur adinuicem in aqua, nisi ficca extrema sint: necesse est aquam habere mediam: qua repleta sint ultima. Si autem hoc uerum impossibile est aliquod corpus tangere aliud in aqua. Eodem autem modo est & in aere. Similiter enim se habet aer ad ea quæ sunt in ipso, & aqua, ad ea quæ sunt in aqua. Latet autem magis nos: sicut & ea, quæ sunt in aqua, animalia, si humectatum tangit humectatũ.

b Vtrum igitur omnium similiter sit sensus, an aliorum aliter, sicut nunc uidetur, gustus quidem & tactus tangendo, aliy autem e longinquo? Id uero non ita se habet, sed durum & molle per alia sentimus, quemadmodum & sonatiuum, & uisibile, & odorabile, sed alia e longinquo, alia e propinquo, quapropter latet quandoquidem omnia sentimus per intermedium uerum in his latet. Atqui, ut superius diximus, & si per membranam sentiremus omnia tactilia, nescientes eam intercedere, æque afficeremur, atque nunc in aqua & in aere, uidemur enim ea tangere, & nihil esse interiectum.

c Sed differt tangibile a uisibilibus & sonatiuis, quoniam illa quidem sentimus ex eo quòd medium mouet aliquid nos, tangibilia uero nõ a medio, sed simul cum medio: sicut per clypeum percussus. Non enim clypeus percussus prius, percussit, sed simul accidit utraque percuti.

Sed tactile differt a uisibilibus, & sonatuis, quia illa quidem sentimus medio aliquid in nos agente, tactilia uero non a medio, sed una cum medio, uelut in is qui traiecto clypeo percussus est: non enim percussus clypeus percussit, sed contingit ut ambo simul percuterentur.

d ¶ Determinat

d ¶ Determinat de sensu tactus secundum veritatem. Et primo quantum ad medium. Secundo quantum ad qualitatem organi, ibi. ¶ Tangibiles quidem. ¶ Tertio quantum ad obiectum quod percipitur sensu, ibi. ¶ Amplius autem. ¶ Dicit ergo primo, quòd ita videtur se habere caro & lingua ad organum sensus tactus, sicut se habent aer & aqua ad

Tex. cõ. 116

organum visus, auditus, & olfactus. In nullo enim istorum sensuum potest fieri sensus, si tangatur organum, vt si quis ponat aliquod corpus albũ in superficie oculi, nõ videtur. Vnde manifestum est quòd organum sensitiuũ, in sensu tactus, sit intus. Sic enim accidit in hoc sẽsu, sicut & in aliis. Non enim sentiunt animalia, sensibilia apposita super organum sensus. Sentiunt autẽ sensibilia posita super

Tex. cõ. 117

carnem, quare manifestum est quòd caro non est organum sensus, sed medium. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quale sit organum tactus, & dicit quòd tangibiles qualitates sunt differentiæ corporis, secundum quòd est corpus, idest differentiæ

Tex. cõ. 118

quibus elementa distinguuntur adinuicẽ scilicet calid. frigid. humid. & siccũ cũ de qbus dictũ est in his, quæ sunt de elemẽtis, idest in libro de Generatione & corruptione. Manifestum est autem quòd organum tactus & in quo primo fundatur sensus, qui dicitur tactus, est quædam pars, quæ est in potentia ad huiusmodi qualitates. Organum enim sensus patitur a sensibili, qa sentire est pati quoddam, vnde sensibile quod est agens, facit ipsum esse tale in actu, quale est sensibile, cum sit in potentia ad hoc. Et propter hoc,

Tex. cõ. 120

organum tactus non sentit illam qualitatẽ, secũdum quam est in actu. Non enim sentimus id quod est calidum aut frigidum, durum, aut molle, secundum illum modum, quo hæc insunt organo tactus, sed sentimus excellentias tangibilium, quasi organo tactus, constituto in aliqua medietate inter contrarias tangibiles qualitates. Et propter hoc organum tactus

Tex. cõ. 121

discernit extrema tangibilium, medium enim est discretiuum extremorum. Potest enim pati ab vtroque extremorum, eo quòd dum comparatur ad vnum, habet in se rationem alterius, sicut tepidum in comparatione ad calidum, est frigidum. In comparatione ad frigidum, est calidum: vnde medium patitur ab vtroque extremorum, cum sit quodammodo vtrique contrarium. Et oportet quòd sicut organum, quod debet sentire album & nigrum, neutrum ipsorum habeat actu, sed vtrumque in potentia, & eodẽ modo in aliis sensibus, sic etiam se habeat in sensu tactus, scilicet organum neque sit calidũ, neque frigidum actu, sed potentia vtrumque. Aliter tamen accidit hoc circa tactum & circa alios sensus.

Lib. 2. tex. 4. & inde.

Nam in visu, organũ visus est in potẽtia ad album & nigrum, denudatum a toto genere albi & nigri, est. n. penitus careus colore. Sed organum & medium tactus nõ potest denudari a toto genere calidi & frigidi, humidi & sicci, cõponitur enim ex elementis, quorum hæ sunt propriæ qualitates. Sed sic sit in potẽtia organũ tactus ad sua obiecta inquantũ est medium inter contraria. Medium enim est in potentia ad extrema. Et propter hoc quanto animal habet complexionem magis reductam ad medium tãto habet meliorem tactum. Vnde homo inter omnia animalia est melioris tactus, vt supra dictum est. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de eo quod percipitur per tactum, & dicit quod sicut est visus quodam modo visibilis & inuisibilis, & sicut alii sensus sunt oppositorũ, vt auditus soni & silẽtii, sic & tactus est tangibilis & intangibilis. Intangibile autem dicitur dupliciter, aut illud quod habet excellentiam, ita quod corrumpit sensum sicut ignis, aut illud qđ habet parum de qualitate tangibili, sicut aer. Vtrumque enim dicitur intangibile, quasi male perceptibile sensu tactus. Vltimo autem quasi epilogando cõcludit quod ẜ figuraliter ẝ idest, in quadam summa dictũ est de sensibilibus, secundum vnumquemque sensum. De eis enim specialiter in libro de Sensu & sensato determinatur.

d Omnino autem uidetur caro & lingua, sicut aqua & aer ad uisum & auditum & olfactum se habent, sic se habere ad sensitium, sicut illorum unumqđ que. Ipso autem sensitiuo tacto, neque ibi, neque hic fiet utique sensus: ut si quis ponat corpus album in oculi ultimum: Quare & manifestum quòd intus sit, tangibilis sensitium. sic enim utique accidit quod & in alijs. Apposita enim super sensorium non sentiunt. Super autem carnem posita, sentiunt, quare medium tactus est caro.

e Tangibiles quidẽ igitur sunt differentiæ corporis, secundum quod corpus. Dico autem differentias, quibus elementa determinantur, calidum, frigidũ, humidum, & siccũ, de quibus prius dictum est in his, quæ de elementis. Sensorium autem, ipsarum quod tactiuum, & in quo sensus vocatus tactus, est primo, quod potentia huiusmodi pars est. Sẽ tire enim pati quoddã est. Quare faciens, quale ipsum actu, tale illud facit, cum sit potentia. Vnde similiter calidum, & frigidum, aut durum, & molle non sentimus, sed excellentia, tamquã sensu velut medietate quadam existente eius, quæ in sensibilius, cõtrarietatis. Et propter hoc discernit sensibilia. Mediũ enim discretiuum est. Fit enim ad vtrumque ipsorum, alterum vltimorum. Et oportet, sicut debens sentire album & nigrũ, neutrum ipsorum habere actu, potentia vero vtrumque, sic autẽ & in aliis, & in tactu, neque calidum, neque frigidum.

f Amplius autem, sicut visibilis & inuisibilis erat quodãmodo visus, similiter autem & reliqui oppositorum, sic & tactus, & tãgibilis & intangibilis. Intangibile autem, paruam omnino habens differentiam tangibilium vt passus est aer. Et tangibilium excellentiæ, sicut corruptiua. Secundum quidem igitur vnum quemque sensum, dictum est figuraliter.

Omnino uidetur caro & lingua, ut aer & aqua ad uisum & auditum & olfactum habet, ita habere ad sensorium, ut illorum unumquodque si autem ipsum tangatur sensorium, neque hic, neque illic fiat sensus: uelut si quis posuerit corpus aliquod albũ super extremum oculum. Ex quo etiam perspicuum est intus esse rei tactilis sensorium. hoc enim pacto ut in cæteris eueniet: nam si apponantur super sensorium, non sentiunt: ut si apponantur super carnem, sentiunt. Quare intermedium tactui caro est.

Tactiles igitur sunt corporis ut corpus est differentiæ, uoco aũt differẽtias quæ elementa distinguunt: calidum, frigidum, humidum, siccum: de quibus in libris de elemẽtis ante diximus: Sensorium autem ipsorum tactiuum, & in quo primo sensus is quem tactum uocamus inest, pars ea est quæ est talis. Nam sentire pati quoddam est: quare id quod facit quale est ipsum actu, tale illud facit, cum sit potentia. Quã obrem id quod æque calidum est ac frigidum aut durum & molle non sentimus, sed excessus, utpote cum sensus mediocritas quædam sit eius contrarietatis, quæ in sensibilibus reperitur, & propterea iudicat sensibilia, medium enim ium habet iudicandi, sit enim alterum extremorum, ad utrum que ipsorum comparatum. Et oportet, quemadmodum id quod sensurum est album & nigrum, neutrum eorũ esse actu, sed potentia utrumque, sic & in aliis & in tactu, nec calidum esse nec frigidum.

Præterea ut rel uisibilis & inuisibilis erat quodammodo uisus, cæterique itidem oppositorum: sic quoq; tactus, tactilis & intactilis. Intactile autem est, tum quod planum leuem habet differentiam tactilium (quod usu uenit in aere) tum tactilium excessus, cuiusmodi sunt quæ corrumpendi uim habent. Ac de sensibus quidem sigillatim disseruimus adumbratione quadam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTIO XXIIII.

POstquàm Philosophus in parte precedenti determinauit de sensibilibus secundum vnumquemque sensum, hic determinat de sensu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit sensus. Secundo concludit solutionẽ quartunciam quæstionum ex diffinitione sensus posita, ibi. ¶ Manifestum autẽ ex his &c. ¶ Tertio mouet quasdam dubitationes circa passionem a sensibilibus, ibi. ¶ Dubitabit autem. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit sensus. Secundo ostendit quid sit organum sensus, ibi. ¶ Sensitiuũ autẽ. ¶ Dicit ergo primo quòd hoc oportet accipere vniuersaliter & cõuuniter omni sensui inesse, q̃ sensus est susceptiuus specierum sine materia, sicut cera recipit signum anuli sine ferro & auro. Sed hoc videtur esse commune omni patienti. Omne enim patiẽs recipit aliquid ab agente secundum quòd est agens. Agens autem agit per suam formam, & non per suam materiam: omne igitur patiens recipit formam sine materia. Et hoc etiam ad sensum apparet. Non enim aer recipit ab igne agente materiã eius, sed formam. Nõ igitur videtur hoc p̃prium esse sensus, q̃ sit receptiuus specierum sine materia. Dicendum igitur, quòd licet hoc sit commune omni patienti, quòd recipiat formã ab agente, differentia tamen est in modo recipiendi. Nam forma quæ in patiente recipitur ab agente, quandoq; quidem habet eundẽ modum essendi in patiente, quem habet in agente, & hoc quidem contingit, quando patiens habet eandem dispositionem ad formam, quam habet agens: quodcumque enim recipitur in altero, secundum modum recipientis recipitur. Vnde si eodem modo disponatur patiens, sicut agens, eodem modo recipitur forma in patiente, sicut erat in agente, & tunc non recipitur forma sine materia. Licet enim illa & eadem materia numero, quæ est agentis, non fiat patientis, fit tamen quodammodo eadem inquantum similem dispositionem materialem ad formam acquirit ei quæ erat in agente. Et hoc modo aer patitur ab igne, & quicquid patitur passione naturali. Quandoque vero forma recipitur in patiente secundum alium modum essendi, quàm sit in agente, quia dispositio materialis patientis ad recipiendum, non est similis dispositioni materiali, quæ est in agente. Et ideo forma recipitur in patiente sine materia, inquantum patiens assimilatur agenti secundum formam, & non secundum materiam. Et per hunc modum, sensus recipit formam sine materia, quia alterius modi esse habet forma in sensu, & in re sensibili. Nam in re sensibili habet esse naturale, in sensu autem habet esse intentionale & spirituale. Et ponitur conueniens exemplum de sigillo & cera. Non enim eadem dispositio est ceræ ad immaginem, quæ erat in ferro & auro. Et ideo subiungit quòd cera accipit signum, idest

Tex. c. 122.

Tex. c. 123.

imaginem siue figuram auream, aut æneam, sed non inquantum est aurum, aut æs. Assimilatur enim cera aureo sigillo, quantum ad imaginem, sed non quantum ad dispositionem auri. Et similiter sensus patitur a sensibili habente colorem, aut humorem, idest saporem, aut sonum, sed non inquantum vnumquodque illorum dicitur, idest non patitur a lapide colorato inquantum lapis, neque a melle dulci, inquantum mel, quia in sensu non fit similis dispositio ad formam, quæ est in subiectis illis, sed patitur ab eis, inquantum huiusmodi, vel inquantum coloratum, vel saporosum, vel secundum rationem, idest secundum formam. Assimilatur enim sensus sensibili secũdum formã, sed non secundum dispositionem materię. Deinde cum dicit.

LECTIO XXIIII.

NIuerse autem de omni sensu hoc sumendum est: sensum id esse, quòd est capax sensibilium specierum sine materia: ut cera annuli sine ferro & auro recipit signum: sed accipit ea quidem aureum uel æreum signum, non tamen quatenus æs uel aurum est: Pariter et sensus uniuscuiusque ab eo patitur quod nec odorem habeat, aut saporem aut sonum: uerum non quatenus unum quodque illorum dicitur, sed quatenus eiusmodi est, & ex ratione.

Id uero est primum sensorium, in quo eiusmodi potẽtia est. sunt ergo idẽ, esse uero diuersum est: magnitudo enim quædam fuerit id quod sentit: non tamen sensitiuo esse, neque sensus est magnitudo: sed ratio quædam & potentia illius.

Ex quibus etiam perspicuum est, cur sensibilium excessu corrumpant instrumenta: quippe si motus instrumento ualidior fuerit, dissoluitur ratio: id autem erat sensus, ueluti etiam concentus & tonus, uehementer pulsatis fidibus. Constat etiam cur plantæ non sentiant, cum tamen habeant quandá partem animæ, atque a tactilibus aliquid patiantur, quippe quæ & frigescant, & calescãt causa huius est, quia non habent mediocritatem, neque eiusmodi principium, quod sit idoneum ad recipiendas species sensibilium, sed patiuntur cum materia.

Tex. c. 124.

Tex. c. 125.

Tex. c. 126.

Tex. c. 127.

Loc. 2.

b Senſitiuum autem primum eſt in quo huiuſmodi potentia, Et quidem igitur idem, ſed eſſe alterum ẽ. Magnitudo quidem enim quædã erit, quod ſenſum patitur, non tamen ſenſitiuo eſſe, neq; ſenſus, magnitudo eſt: ſed ratio quædam, & potentia illius.

c Manifeſtum autem ex his, & propter quid ſenſibilium excellentiæ, corrumpunt ſenſitiua. Si namq; ſit fortior ſenſitiuo motus, ſoluitur ratio. Hoc aũt erat ſenſus, ſicut & ſymphonia, & tonus, percuſſis fortiter chordis. Et pp quid plantæ non ſentiunt habentes quandam partem animalem, & patientes a tangibilibus. Et namque frigeſcunt, & caleſcunt. Cauſa enim eſt nõ habere medietatem, neque huiuſmodi principium poſſibile recipere ſpecies ſenſibilium, ſed pati cum materia.

d Dubitabit autẽ aliquis, ſi patiatur aliquid ab odore, q̃d impoſsibile eſt olfactum habere, aut a colore non poſsibile videre. Similiter autem & in alijs.

e Si autem olfactibile eſt odor, ſi aliquid facit olfactum odor facit. Quare q̃ nequeũt olfactũ habere nõ poſſunt pati ab odore. Eadẽ aũt eſt ratio & in alijs, neq; poſsibiliũ, niſi inquantum vnumquodque ſenſitiuum eſt.

f Si nul autem manifeſtum eſt & ſic. Neq; enim lumen, & tenebra, neq; ſonus, neq; odor quicquam facit in corpora, ſed ea in quibus ſunt, vt aer qui eſt cum tonitruo, ſcindit liguum.

g Sed tangibilia, & humores faciunt. ſi. n. non, a quo vtiq; paterẽtur inanimata, & alterarẽtur?

h Ergone & illa faciunt? Aut non omne corpus paſsiuum ab odore, & ſono: & patientia indeterminata & quæ non manent, vt aer. Fetet enim ſicut patiens aliquid.

i Quid igitur eſt odorare, præter pati aliquid? Aut odorem ſentire eſt. Aer autem patiens hoc, mox ſenſibilis fit.

d ¶ Mouet quandam dubitationem circa paſſionem a ſenſibilibus, quia enim dixerat quòd plantę patiuntur a quibuſdam ſenſibilib⁹, Primo mouet dubitationem, vtrum ab alijs ſenſibilib⁹ aliquid poſſit pati, quod non habet ſenſum, puta ab odore, quod non habet olfactum, a colore quod non habet viſum, a ſono, quod nõ habet auditum. Secũdo ibi.

e ¶ Inducit duas rationes ad oſtendendũ quòd nõ, quarum prima talis eſt. Quia prius olfactibilis eſt facere olfactum: odor autem eſt olfactibile. ergo ſi aliquid facit olfactum, facit hoc per odorem. Vel ſecundũ aliam literam, odor facit olfactum. Propria igitur actio odoris, in quantum odor, eſt q̃ facit olfactum, ſiue facere. Ex quo ſequitur, quòd ſuſcipiens actionem odoris, inquantũ odor, habet ſenſum olfactus. Quod ergo nõ habet ſenſum oliact⁹, non poteſt pati ab odore, & eadem ratio videtur de alijs, quòd non ſit quorũcumq; poſſe pati a ſenſibilibus, ſed ſolum habentium ſenſum. Secundam rationem ponit ibi.

f ¶ Et dicit, quòd hoc quod prima ratio concludit, manifeſtum eſt per experimentum, quia lumen, & tenebra, & odor, & ſonus, nullum effectum faciunt in corpora inſenſibilia, niſi forte per accidens, inquantum corpora habentia huiuſmodi qualitates, aliquid agunt, ſicut aer qui quando eſt tonitruum, ſcindit lignum. Lignum enim patitur, non a ſono per ſe loquendo, ſed ab aere moto. Tertio ibi.

g ¶ Oſtendit aliter eſſe de qualitatibus tangibilibus, & dicit quòd {tangibilia & humores,} ideſt ſapores faciunt quendam effectum in ſenſibilibus. Sed hoc intelligendum eſt de ſaporibus, non inquantum ſapores ſunt, ſed inquantum guſtabile eſt quoddam tangibile, & guſtus eſt quidam tactus. Si enim corpora inſenſibilia nõ paterentur a qualitatibus ſenſibil. bus, non eſſet ponere a quo paterentur, & alterẽtur corpora inanimata. Nam tangibilia ſunt qualitates actiuæ & paſſiuæ elementorum, ſecundum quas accidit vnum ſaliter alteratio in corporibus. Quarto ibi.

Verum, quærat quiſpiam, num pati poſsit ab odore id quod olfacere non poteſt, aut a colore, quod videre non poteſt, pari quoque modo in cæteris.

Sane ſi odorabile eſt odor, ſi quid afficit odoratum, quatenus odor afficit, itaque ſit vt eorum quæ olfacere nequeunt, nullum ab odore pati poſsit. Eademque ratio in cæteris eſt. Sed ne eorum quidem quæ poſsunt, ſed quatenus quodque ſenſituum eſt.

Quod etiam perſpicuum vel inde eſt, nam nec lumen & tenebræ, nec ſonus, nec odor vllo modo afficit corpora, ſed ea in quibus ſunt, vt aer comuante tonitru ſcindit lignum.

Atqui certe tactilia, & ſapores afficiunt, alioquin a quonam paterentur inanimata, & alterarentur?

Num igitur illa quoque afficiunt? An non ita natura comparatum eſt, vt omne corpus ab odore & ſono patiatur, & ea demum ipſa quæ patiuntur, careant termino, neque perſtant veluti aer, redolet. n. quaſi aliqd paſſus.

Quid ergo erit olfacere, niſi pati aliquid? An olfacere quidem eſt ſentire, aer vero vbi paſſus fuerit, celeriter ſenſibilis fit.

b ¶ Oſtendit etiam, quòd alia ſenſibilia agunt in quaſda res inanimatas, licet non in omnes, dicens {er gone & illa?} ſcilicet ſenſibilia alia, faciunt aliquem effectum, & olfactum in res inanimatas, quaſi dicat ſic. Sed tamen non omne corpus paſſiuũ eſt ab odore, & ſono ſicut omne corpus paſſiuũ eſt a calore & frigore. Sed ab iſtis ſenſibilib⁹ pati poſſunt ſola corpora indeterminata, & quę nõ manent, vt aer & aqua, quæ ſunt humida, & non bene determinabilia termino proprio. Et quòd aer poſsit pati ab odore, manifeſtũ eſt, quia aer ſœtet, ſicut aliqd patiẽs ab odore. Alia litera habet {feret} quia ſcilicet mediantibus alijs ſenſibilibus deferuntur ſpecies ad ſenſum. Ratio autem huius diuerſitatis eſt, quia qualitates tangibiles ſunt cauſæ aliorum ſenſibilium, & ideo habẽt plus de virtute actiua, & poſſunt agere in quæcumque corpora. Sed alia ſenſibilia quæ habent minus de virtute actiua, non poſſunt agere, niſi in corpora valde paſſibilia. Et ſimilis etiam ratio eſt de luce corporum cœleſtium, quæ alterant inferiora corpora. Quinto ibi.

al. l. liquid affici odoratum odor affici.

i ¶ Soluit rationem ſupra poſitam dicens, quòd ſi aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid eſt odorare, niſi pati aliquid ab odore? Et reſpondet quòd odorare eſt ſic aliquid pati ab odore, quod ſentiat odorem. Aer autem non ſic patitur, vt ſentiat, quia non habet potentiam ſenſitiuam, ſed ſic patitur, vt ſit ſenſibilis, inquantum ſcilicet eſt medium in ſenſu.

Secundi Libri de Anima cum Sancti Thomæ expoſitione, finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS DE ANIMA,

LIBER TERTIVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

Hic incipit Liber tertius apud Græcos. Et satis rationabiliter, ex hinc enim Arist. ad inquirendum de intellectu accedit. Fuerunt enim aliqui qui posuerunt sensum & intellectum esse idem. Manifestum est autem, quòd intellectus non est aliquid de sensibus exterioribus, de quibus iam dictum est, ex eo quòd non coartatur ad vnũ genus sensibilium cognoscendum, vnde relinquitur inquisitio, vtrum

Tex.c.128. in parte sensitiua sit aliqua alia potẽtia cognoscitiua, vt ex hoc possit accipi, vtrum intellectus sit aliquo modo sensus. Diuiditur ergo pars ista in partes tres. In prima inquirit an sit aliquis alius sensus præter quinque exteriores, de quibus iam dictum est. In secunda ostendit, quòd intellectus & sensus nullo modo sunt idem, ibi. ¶ Quòd autem duabus. ¶ In tertia ostendit quomodo intellectus non sit sensus, determinat de parte animæ intellectiua, ibi. ¶ De parte autem animę. ¶ Prima diuiditur in duas partes.

Tex.c.129. In prima ostendit, quòd non est alius sensus præter quinque, qui sit cognoscitiuus sensibilium propriorum. Secundo ostendit quòd non est alius sensus, præter quinque, cuius obiectum sint sensibilia communia, ibi. ¶ At vero neque. ¶ Circa primum vtitur tali ratione. Quicumque habet aliquod organum sensus, per quod nata sunt cognosci aliqua sensibilia, cognoscit omnia illa sensibilia, per organum illud, sed animalia perfecta habent omnia organa sensus, ergo cognoscunt omnia sensibilia. Cum igitur non habeant nisi quinque sensus, non erit alius respectu propriorum sensibilium, præter quinque) sensus. Circa hanc rationem hoc modo procedit. Primo proponit quod intendit, dicens, quòd ex his quæ sequuntur, poterit aliquis sufficienter ad credendum moueri quòd non sit sensus, præter quinque iam dictos. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit primam propositionem rationis inducte scilicet hãc, quòd animal habens aliquod organum sensus, cognoscit omnia sensibilia, quæ possunt sentiri per illud organum. Et hoc quidem manifestat ex sensu tactus, eo quòd manifestum est quot sunt qualitates tangibiles. Dictum enim est supra, quòd qualitates tangibiles sunt differentiæ corporis elementati, inquantum huiusmodi, quę quidem manifestæ sunt ex his quæ determinata sunt ex elementis, vnde manifestum nobis potest esse, quòd nos sentimus omnes qualitates tangibiles. Et ex hoc concludit per similę in alijs, quòd si habemus aliquod organum, quòd habemus sensum illorum sensibilium quę nata sunt cognosci per illud organum. Hoc est ergo quod dicit, q̃ si nos habemus sensum omnis sensibilis, cuius tactus est perceptiuus, apparet quòd omnes passiones tangibiles inquantum huiusmodi a nobis sentiuntur, nec esse est vniuersaliter dicere, quòd si deficiat nobis aliqs sensus aliquorum sensibilium, quòd deficiat nobis aliquod organum, quo nata sunt cognosci illa sensibilia, quia si habemus organum, cognoscimus sensibilia. Et hoc quòd vniuersaliter dictum est, manifestat exemplificando per singula. Et primo quàtum ad ea quæ cognoscuntur absq; medio extraneo, scilicet sine tactu per organum tactus, sub quo intelligit gustum, quę habemus. Sed circa alia sensibilia quæ sentimus per media extranea, quę sunt simplicia corpora, scilicet aer & aqua, & nõ sentimus ea tangendo, illa sic se habent, vt dictum, videlicet, quòd si per vnum organum, plura sensibilia diuersa genere adinuicem, sentiat vtrumque genus. Puta quòd si aliquod organum est ex aere, & aer potest immutari a colore & sono, sequitur quòd qui habet huiusmodi organum, potest & sonum & colorem percipere. Si vero econuerso, plura organa sunt suscepriua eiusdem sensibilis, sicut aer & aqua, quorum vtrumque est diaphanum, sunt perceptiua coloris, sequitur quòd animal habens aliquod horum, poterit percipere quod est perceptibile per vtrumque, sicut per media, q̃ aut ab ambobus } sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt consimilia mediis. Has autem conditiones ideo posuit, quia idem sensibile sentitur ab aliquo animali per aquam, & ab aliquo per aerem, sicut patet de odore. Tertio ibi.

c ¶ Ponit secundam propositionem cum sua manifestatione scilicet quòd omnia organa sentiendi habentur ab animalibus perfectis. Dicit ergo, quòd organa sentiendi nata sunt constare ex solis duobus

Supra tex. 127.

LECTIO I.

NVllum autem alium sensum extare præter illos quinque, intelligo autem hos, visum, auditum, olfactum, gustatum, ex his crediderit quispiam.

Si enim omnis eius cuius est sensus tactus, nunc quoque sensum habemus, omnes enim rei tactilis vt tactilis est, passiones tactu nobis sensibiles sunt, atque necesse est, si deest aliquis sensus, sensorium quoque nobis deesse aliquod. Et quæcunque quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt, quem habemus, quæ vero per intermedia, nec ipsa tangentes, simplicibus dico autẽ vt aere, & aqua, ita autem res habet, vt si per vnũ plura sentiri possunt genere inter se diuersa, necesse sit eum qui eiusmodi habet sensorium, amborum sensitiuum esse: Verbi causa: si ex aere sit sensorium, & aer sit & soni & coloris, quòd si plura eiusdem sunt, vt coloris, & aer & aqua, vtraque enim diaphana, & quod alterum ipsorum est habens solum, sentiet id quod per vtraque, aut quod ab ambobus.

Simplicium autem ex his duobus sensoria tantummodo sunt, videlicet ex aere & aqua, pupilla enim aquæ, auditus, aeris, olfactus horum alterius

A passiões q̃ possũt tactu discerni, q̃ nõ sũt aliquotũ corporũ hic existentiũ, & nobis notorũ. Et hoc vẽ intẽtieniés. Vñ relinquitur, q̃ sint quinque sensus tantum, qui a nobis habentur. Deinde cum dicit.

d ¶ Quia posset aliquis dicere, quòd est aliquis alius sensus cognoscitiuus sensibiliũ coium. Excludit hoc tali rõne. Quicquid cognoscitur ab vno sensu, vt proprijs sensibile eius, non cognoscit ab alijs sensib⁹, nisi paccidés, sed sensibilia cõia non sentiunt p accidés ab aliquo sensuũ, sed p se a pluribꝰ sensibilia igitur cõia nõ sũt ꝓprie obiecta alicui⁹ sensus. Circa rõnem hãc, hoc mõ ꝓcedit. Primo ponit cõclusionẽ dicẽs, q̃ nõ põt eẽ aliq̃d ꝓprii organũ sensus, cognoscitiuũ cõium sensibiliũ q̃ sentim⁹ vnoquoque sensu p se, & nõ p accidés, q̃ sunt mot⁹ & status &c. Secũdo ibi.

e ¶ Probat, q̃ ista sensibilia cõia sentiant p se, & non ẽm accidés. Quęcũq;. n. sentiunt p hoc q̃ immutãt sensum, sentiunt per se & nõ ẽm accidẽs. Nã hoc est p se sentire, pati aliq̃d a sensibili. Sed oia hæc sensibilia, p immutationẽ quãdã sentiũtur. Et hoc est q̃d dicit q̃ hæc oia sentimus ¦ motu }. i. quadã immutatione. Manifestũ est. n. q̃ magnitudo immutat sensũ, cũ sit subiectũ qualitatis sensibilis, puta caloris aut saporis, & qualitates nõ agũt sine suis subiectis. Ex quo apparet q̃ figurã ẽt cognoscim⁹ cu quadã imutatione, qa figura ẽ aliq̃ magnitudinis, qa cõsistit in cõterminatiõe magnitudinis. Est. n. figura q̃ termio, vel termini cõtinẽs, vt dr in. 1. Eucli. Manifestũ ẽ ẽt, q̃ qes cõprehẽdit ex motu, sicut tenebra p lucẽ. Est. n. qes priuatio mot⁹. Numerus ẽt cognoscit p negationẽ cõtinui q̃ ẽst magnitudo. Numer⁹. n. rerũ sensibiliũ, ex diuisiõe cõtinui causãtur, vnde & proprietates numeri per proprietates cõtinui cognoscuntur. Quia. n. cõtinuũ dicitur subile est in infinitũ, & numer⁹ in infinitũ cre scere põt, vt patet ex 3. Phy. Manifestũ ẽt, q̃ vnusquisq; sensus p se cognoscit vnũ, vt immutatus ab vno obiecto. Vñ manifestũ ẽ, q̃ ista sensibilia cõia sentiuntur per se, & non per accidens. Vnde ex hoc cõcluditur, quòd impossibile est esse prium sensum alicuius horum. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit, quòd si sentirentur proprie ab aliquo sensu, q̃ essent sensibilia

In Græco textu ẽ particula ἢ quã Simplici⁹ interpretatur pro καθ' ὅ ideſt quam ob causam.

Tex.c. 130.

Tex.c. 131.

Tex.c. 132.

Tex.c. 133.

Tex.c. 134.

Secũdo tex. 60.128.

Secũdo te.c. 82. & 83. secũdo.t.c.96.

duobus simpliciũ corporum, scilicet ex aere & aqua, quia ista sunt magis passibilia, & hoc requirit conditio organi sensus, vt facile immutetur a sensibili. In pupilla enim est aqua, quia per humorem aqueum in pupilla existentem, recipit oculus speciem visibilis. In organo autem auditus est aer, vt supra dictum est. Olfactus autem in quibusdã attribuitur aeri, in quibusdã aquæ, vt supra dictum est. Ignis autem secundum se, nullius sensus organũ est, quia ignis est maxime actiuus, & minime passiuus. Sed secundum participationẽ suæ qualitatis, est communis omnibus sensibus. Nihil enim est sensitiuum sine calore, sicut nec viuens, cũ nihil sentiat, nisi viuens. Terra vero pura, nulli⁹ sensus est organum, inquantum ipsum organum est sensitiuum, sed per commistionẽ, appropriatur tactui, quia organum tactus oportet esse medie complexionis, vt supra dictũ est, & per consequens oportet quòd sit quasi compositum ex omnibus elementis. Vnde relinquitur quòd nullum organum sensus est, præter aerem & aquam. Hæc autẽ organa aeris & aquæ, habent quædam animalia, scilicet animalia perfecta. Vnde cõcludit quòd omnia organa sensus habentur ab animalibus nõ imperfectis secundũ suã naturã, sicut sunt imperfecta animalia immobilia, quæ habent solum tactum. Et animalibus } nõ orbatis. } Ideſt non carentibus aliquo sensũ, ex aliqua causa innaturali, sicut homines cęci vel surdi. Vnde & talpa q̃ est de genere perfectorum animalium, videtur habere oculos sub pelle vt assimilet suo generi. Sed propter hoc quòd cõuertatur sub terra, non fuit ei necessarius visus: & terra si haberet oculos discoopertos, eius oculos offenderet. Procedit autem hęc ratio, vt manifeste apparet, ex determinato numero elementorum, ex quo probauit q̃ organa sensuum, q̃ sunt per media exteriora, sunt per aerem & aquam solum. Et iterũ ex determinatiõe passionum elemẽtorum, quæ sunt qualitates tãgibiles, vñ p eas fit notũ, q̃ oẽs qualitates tãgibiles cognoscimus. Et ideo cõcludit q̃ nullus sensus deficit nobis, nisi aliqs dicere velit q̃ sit aliq̃d corpus elementale, præter quatuor elemẽta, & q̃ sunt aliæ

tus autem horum alterius est. Ignis autẽ, aut nullius est, aut cõmunis omnibus. Nihil enim sine calore, sensitiuũ est. Terra vero, aut nullius est, aut in tactu maxime miscetur. Vnde relinquitur, nullum esse sensitiuum extra aerẽ, & aquã. Hæc autẽ nunc quædã habent animalia. Omnes igitur sensus habentur a nõ imperfectis, neq; orbatis, videt enim & talpa sub pelle habẽs oculos. Quare si non, alterum aliq̃d est corpus, & passio, quæ nullius est eorũ quæ sunt hic corporũ, neq; vllus vtique deficiet sensus.

d At vero neque cõmuniũ potest esse sensitiuum aliquod proprium, quæ vnoquoq; sensu sentimus, non secundum accidens, vt motus, status, figuræ, magnitudinis, numeri, vnius.

e Hæc enim omnia motu sentimus, vt magnitudinem motu, quare & figuram. Magnitudo enim quædam & figura est. Quiescens autem ex eo quòd nõ mouetur. Numerus vero negatione continui, & proprijs. Vnusquisque enim vnum sentit sensus. Quare manifestum est q̃ impossibile est cuiusque horum proprium sensum esse.

f Sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus. Hoc aũt est, quoniam amborum habentes existimus sensum, quo cum conciderint, cognoscimus, si vero nõ, ne quaquã vtiq;, sed tantũ secũdũ accidẽs sentiremus, vt Cleonis filiũ. nõ quia Cleonis filius est, sed quoniã albus. Huic aũt accidit, filiũ Cleonis esse. Cõmuniũ autem habemus iam sensum cõmunẽ, nõ secundũ accidẽs. Non igitur est proprius. Nequaquam enim vtiq; sentiremus, nisi sicut dictũ est Cleõis filiũ nos videre. Adinuicẽ. n propria, secundum accidens sentiunt sensus, non secundũ quòd ipsi sunt, sed secundũ q̃ vnus. cũ simul fiat sensus in eodem, vt cholera quidẽ amara & rubicunda. Non enim alterius est dicere, quòd ambo sint vnum. Propter quod & decipitur, & si fit rubicundum, choleram opinatur esse.

Neque vero communium potest esse sensorium aliquod proprium quæ vnoquoque sensu sentimus per accidens, vt motus, status, figuræ, magnitudinis, numeri, vnius.

Hæc enim omnia motu sentimus, vt magnitudinem motu, quare etiam figuram, nam figura quoque magnitudo quædam est, quod autem quiescit, eo quod non moueatur, numerus vero negatione continui, & proprijs, nam vnusquisque sensus vnum sentit. Quare perspicuum est fieri non posse, ut cuiuslibet horum proprius sit sensus ut motus.

*Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc usu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum * quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaque nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quòd Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens nõ igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto dixim⁹ nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus unus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarã & flauam, neque enim alterius est dicere, ambo hæc esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

sensibilia per accidens. Et hoc est quod dicit, quòd si esset de sensibilibus communibus, si essent propria obiecta alicuius sensus, sicut nunc est, quòd visu sentimus dulce. Hoc enim est, quia nos habem⁹ sensum vtriusque, scilicet albi & dulcis. Et ideo quando coincidũt in vnum, illud quod est vnus sensus, per se cognoscitur ab illo sensu, per accidens autẽ ab alio. Ideo videndo album per se, videmus dulce per accidens. Si autem non sit sensibile proprie ab aliquo sensu, numquam hoc erit quòd sentiatur p accidens ab aliquo alio sensu, ex coincidẽtia duorum sensuum, vel sensibiliuꝝ in idẽ, sed omnino secundũ accidens sensibile est, vt supra dictum est, sicut filium Cleonis secundum accidens sentimus, non quia filius Cleonis est, sed quia albus, cui accidit esse filiũ Cleonis, hoc autẽ .s. esse filium Cleonis, non ita est sensibile visu per accidẽs, q̃ sit aliquo alio sensu sensibile per se, sicut erat de dulci. ¶ Cõmunium autem sensibiliũ habemus sensum cõem, nõ ſm accidẽs ¶ ideſt cõia sensibilia cõmuniter sentiuntur a diuersis sensib⁹ per se, & non secundum accidens. Vnde sequitur, quòd non sit aliquis proprius sensus eorũ, quia tunc non sentiremus ea per se alijs sensibus, sed sentiremus ea per accidens, sicut sentimus filium Cleonis. Sentiũt enim sensus propria sensibilia adinuicẽ ſm accidẽs, vtputa visus, sensibile auditus, & econuerso. Non.n. visus cognoscit sensibile auditus, neq; auditus sensibile visus, ſm q̃ ipsa sunt, quia visus nihil patitur ab audibili, nec auditus a visibili ¶ Sed ſm q̃ sit vnus sensus ¶ .i. vna sensatio ſm actũ, vt ita loquar, in eodẽ sensibili. Et dico eundẽ sensum actu, ex eo q̃ simul sit actio vtriusq; sensus, respectu eiusdẽ sensibilis, sicut cholera simul percipitur, p gustũ q̃ sit amara, & p visum q̃ sit rubicunda, & ideo statim ad aspectũ rubicũdi iudicamus aliquid esse amarũ. Nõ est autẽ aliqs alius sensus, cuius proprium sit cognoscere, q̃ albũ & amarũ sunt vnũ. Hæc .n. vnitas nõ est nisi per accidẽs & qd est p accns tm, nõ pot esse obiectũ alicuius potetię. Et ideo q̃ visus non percepit illud, qd̃ est gustus, nisi p accidẽs, frequenter in talibus decipitur sensus, & iudicamus q̃ si aliquid sit rubeum, quòd sit cholera. Deinde cum dicit.

¶ Inquirit cãm pluralitatis sensuũ. Et hoc est quoddã cõsequens specie totã, & in talibus assignãda est cã finalis, vt Philosophus docet in vltimo de gniatione animaliũ. Secus aũt de accidẽtibus indiuidui, quorũ assignãda est rõ ex parte materię, vel agẽtis, vñ & hic assignat cãm finalẽ. Dicit ergo, q̃ aliqs põt quærere, cuius cã habemus plures sensus, & non vnũ tm. Hc est ratio ad hoc, vt nos nõ lateãt ea, quæ cõsequnt ad sensibilia ꝓpria, & sunt cõia diuersis sensibus, sicut motus, & magnitudo & numerus. Si .n. esset solus sensus visus, cũ ipse coloris tm sit, & color & magnitudo se cõsequãtur, q̃a simul mus discernere & magnitudinẽ, sed videretur eẽ idẽ. Sed nũc q̃a magnitudo sentitur alio sensu, q̃ visu, color aũt nõ hoc ipsum manifestat nobis q̃ aliud est color, & magnitudo. Et sic ẽ de alijs sensibilibus cõibus. Põt aũt & hæc rõ assignari distinctiõis sensuũ. Manifestũ est .n. q̃ cũ potẽtia dicatur ad obiectũ, oportet q̃ ſm diuersa obiecta diuersificẽtur potẽtiæ sentitiuę. Obiectum autem sensibile est, prout est immutatiuũ sensus, vñ ſm diuersa gña immutationũ sensus a sensibili, oportet esse diuersos sensus. Immutatur aũt sensus a sensibili. Vno modo p cõtactũ, & sic est sensus tactus, qui est diffusus per totum corpus animalis. Alio modo immutatur sensus p medium. Et hęc quide immutatio, aut est cum alteratione sensibilis, & sic odor immutat sensum cum aliqua resolutione odorabilis. Aut cum aliquo motu locali, & sic immutat sonus. Aut absque immutatione sensibili, sed per solamin mutatiõem spiritualem medii, & organi, & sic immutat color.

Tex. c. 135.

Tex. c. 136.

g Inquiret aũt aliquis, cuius cã plures habemus sensus, sed non solum vnum. Aut quatenus minus lateant nos consequentia, & cõia, vt mot⁹, & magnitudo, & numerus. Si .n. esset visus sol⁹, & ipse albi, laterent vtique magis, & viderentur esse idem omnia, propter id quod consequũtur se adinuicem simul color & magnitudo. Nũc aũt quoniã in aliquo sensibili cõmunia sunt, manifestũ facit q̃ aliud quiddã vnumquodque ipsorum est.

LECTIO II.

VOniam autem sentimus quòd videmus, & audimus, necesse est aut visu sentire quòd videt, aut altero.

b Si autem altero, aut ipsum erit quo videt, aut alterũ. Sed idẽ sensus erit visus & subiecti coloris, quare aut duo eiusdẽ erũt, aut idem eiusdem.

c Amplius autem si & alter sit visus sensus, aut in infinitum procedet, aut aliquis ipse suipsius erit iudex, quare in primo hoc faciendum est.

Verum quærat aliquis, cur plures sensus & nõ vnum solum habeemus? an ne lateant consequentia & communia, vt motus, magnitudo, numerus, nam si visus esset solus, ifque albi, laterent magis atque idem esse cuncta viderentur, propterea quòd simul se mutuo sequuntur color & magnitudo, at quia quæ sunt communia in alio sunt sensibili, res indicat aliud quidpiam esse eorum vnumquodque.

LECTIO II.

VOniam autem sentimus nos videre & audire, necesse est aut visu sentiat se videre, aut alio.

Sed idem etiam erit uisus & subiecti coloris. Quamobrem, aut duo eiusdem erunt, aut ipse sui ipsius.

Præterea, si etiam alius sensus sit uisus, aut in infinitum procedet, aut ipse erit sui ipsius, itaque in primo illo hoc faciendum est.

LECTIO II.

OSquam Philosophus dit, quòd non sit alius sensus proprius præter quinque, procedit ad inquirendum, vtrũ sit aliqua potentia sensitiua, communis his quinque sensibus. Et hoc quidem inuestigat ex quibusdam actionibus, quæ non videntur alicuius sensus proprie esse, sed videntur exigere aliã potẽtiam sentitiuam communem. Huiusmodi autem actiones sunt duæ. Vna est secundum quòd nos percipimus actiones proprioꝝ sensuũ, puta quòd sentimus nos uidere, & audire. Alia est secundum q̃ discernimus inter sensibilia propria diuersorum sensuum, puta quòd aliud sit dulce, & aliud album. Primo ergo inquirit cui sit attribuenda prima harũ actionum. Secundo cui sit attribuenda secunda, ibi. ¶ Vnusquisque quidem igitur. } Circa primum tria facit. Primo mouet quæstionẽ dicens. Quoniam sentimus, quòd videmus, & similiter sentimus, quòd audimus, & sic de vnoquoque sensibilium, necessarium est per visum sentire, quòd ipse visus videt, aut per aliam virtutem, & sic de aliis sensibus. Secundo obicit ad vtranque partem ibi.

b ¶ Et primo inducit ad ostendendum quòd visus videat se videre, duas rationes. Quarum prima talis est. Si homo sentit se videre altero sensu, quàm visu, aut hoc erit, quia illo alio sensu homo videt colorem, aut omnino alio sensu videt colorem, & sentit visionem coloris. Si autem eodem sensu, quo sentit colorem, sentit visionem coloris, sequitur quòd vnus & idem erit sensus secundum actum apprehensiuus ipsius visionis & subiecti coloris. Quare sequitur alterum duorum, quia si ille sensus qui sentit visionem & colorem, sit alius sensus a visu, oportebit quòd duo sensus sint vnius subiecti, scilicet coloris. Aut si ille sensus quo sentimus visionem & colorem, est idem cum sensu visus, sequitur quòd sit idem eiusdem. ideſt, quòd visus sit sensus suipsius quod a principio negabatur. Dicere vero quòd ille alter sensus quo quis sentit se videre, nõ sentiat colorem, est omnino irrationabile, quia si non cognosceret colorem, non posset cognoscere quid esset videre, cum videre nihil aliud sit quàm sentire colorem. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Quæ talis est. Si sensus visus, ideſt visionis, quo scilicet sentimus nos videre, sit alter a uisu, iterum quærendum est de illo sensu, vtrum. scilicet ille sensus sentiat se sentire, & si non, oportebit quærere tertiũ sensum, qui sentiat illum sentire. Aut igitur hoc procedet in infinitũ, qd̃ est impoſe, cũ impoſe sit cõpleri actionem, q̃ depẽdet ab actiõib⁹ infinitis, neq; ẽt vnius rei pollint ee potẽtiæ infinitæ, aut oportebit q̃ deueniatur ad aliquẽ sensũ qui sit iudex sui ipsius, i. pcipiat se sentire. Eadẽ ergo rõne poterat fieri in primo sensu, vt .s. visu sentiret se videre. Nõ est ergo alius sensus qui percipiat coloꝛẽ, & qui percipit visionem coloris. Deinde cum dicit.

d ¶ Obiicit ad partem contrariam. Et quia primæ rationes aliqualiter concludant verum, hæc ratio per modum dubitationis proponitur, vnde & eam soluit. Est autem ratio talis. Si visu sentimus nos videre, sentire autem visu, nihil est aliud quàm videre, ergo videmus nos videre. Sed nihil videtur, nisi color tantum, aut habens colorem. Si igitur aliquis videt se, quòd sit videns, sequitur q̃ primum videns quod secundo fuit visum, sit habens colorem, quod videtur incõueniens. Nam dictũ est supra, quòd visus cum sit susceptiuus coloris, est absque colore. Dein de cum dicit.

Tex. c. 137.

Tex. c. 138.

e ¶ Soluit tertio propositam dubitationẽ duobus modis. Primo concludens ex prædictis, quòd sentire visu multipliciter dicitur. Ostensum est enim supra, quòd visu sentimus nos videre. Item ostensum est, quòd visu non sentimus nisi colorem. Sentire ergo visu dupliciter dicit. Vno modo, secũdum quòd visu sentimus, nos videre. Alio modo, cum visu videmus colorem. Et quòd visu sentire dicatur multipliciter, apparet ex hoc, quòd aliquando dicimur sentire visu, cum visus præsentialiter immutatur a visibili, scilicet colore. Aliquando autem discernimus visu, & tenebras, & lumen etiã, cum non videmus per immutationem, scilicet ab exteriori sensibili. Sed non similiter dicitur vtroque modo, visu sentire. Redit ergo solutio ad hoc, q̃ actio visus potest considerari, vel secundum quòd consistit in immutatione organi a sensibili exteriori, & sic non sentitur nisi color. Vnde ista actione, visus non videt se videre. Alia est actio visus secundum quam, post immutationem organi, iudicat de ipsa perceptione organi a sensibili, etiam abeunte sensibile, & sic visus non videt solum colorem, vel sentit, sed sentit etiam visionem coloris. Deinde cũ dicit.

Tex. c. 139.

f ¶ Ponit aliã solutionem, quæ quidem necessaria est, eo q̃ color habet duplex esse, vnum naturale in re sensibili, aliud spirituale in sensu. Secundũ ergo primum esse coloris, processit prima solutio. Hęc aũt secunda procedit quantum ad ſm esse coloris. Circa hanc solutionem tria facit. Primo ponit solutionẽ. Secundo probat quoddam, quod in solutione suppoſuerat, ibi. ¶ Si igitur est motus. } Tertio ex hac solutione ostendit etiam quarundam aliarum quæstionum solutionem, ibi. ¶ Quoniam autem vnus. } Dicit ergo primo, quòd cum soluta sit prima dubitatio, sustinendo quòd videns non sit coloratum, amplius potest solui dicendo quòd videns est tamquàm coloratum, quia in A videnti est similitudo coloris, vnde vidẽs est simile colorato. Vnde illa potentia quæ videt aliquid esse videntẽ, non est extra genus potentiæ visiuæ. Et q̃ videns sit quodammodo coloratũ, probat per ea quæ supra dicta sunt. .i. quia vnusquodq; organũ sensus est susceptiuũ speciei sensibilis sine materia, vt dictũ est. Et ista est rõ, quare abeuntibus sensibilibus, fiũt in nobis sensationes & phantasiæ, i. apparitiones, ſm quas aliquo modo sentiunt alia. Et sic patet q̃ videns est ramẽ coloratũ, inquãtum habet similitudinem coloris. Et nõ solum videns est tamẽ coloratũ, & simile colorato, sed etiam actus cuiuslibet sensus, est vnus, & idẽ subiecto, cũ actu sensibilis, sed rõne nõ est vnus. Et dico actũ sensus, sicut auditum ſm actũ, & actũ sensibilis, sicut sonum ſm actum. Nõ .n. semper sunt in actu, quia contingit habentia auditũ non audire, & habens sonum, nõ semp sonare. Sed cũ potens audire habet suã operationem, & potens sonare habet sonare, tũc simul fit sonus ſm actum, qui vocatur sonatio, & auditus ſm actum, qui vocat auditio. Cũ igit visus percipiat sensibile, & actũ eius, & videns sit simile sensibili, & actꝰ videntis sit idẽ subiecto, cũ actu sensibilis, licet nõ rõne, relinquitur q̃ eiusdẽ virtutis est videre colorem, & immutationẽ, quæ est a colore, & visum in actu, & visionem eius. Potentia ergo illa quæ videm⁹ nos videre, nõ est extranea a potentia visiua, sed differt ratione ab ipsa. Dein de cum d. cit.

Tex. c. 140.

g ¶ Probat quod sup poſuerat, scilicet quòd vnus & idem sit actus sensibilis & sentientis sed ratione differant, ex his quæ sunt ostensa in 3. Phy. Ibi enim ostensum est, quod ta motus, qui est actio, vel passio, sunt in eo qd agitur, ideſt in mobili & patiente. Manifestũ est autem, quòd auditus patitur a sono, vn de necesse est, quòd ta sonus ſecundum actũ, qui dicitur sonatio, quàm auditus ſm actũ qui dicitur auditio, sit in eo quod est secundũ potentiam, scilicet in organo auditus. Et hoc ideo, quia actus actus & motiui sit in patiente, & non in agente, & mouente. Et ista est rõ, quare nõ est necessarium, quòd omne mouens moueatur. Id quocunque enim est motus, illud mouetur. Vnde si motus & actio, quę est quidam motus, esset in mouente, sequeretur, quòd mouens moueretur. Et sicut dictum est in 3. Physi. quòd actio & passio sunt vnus actus subiecto, sed differunt rõne, prout actio signatur vt ab agente: passio aũt, vt in patiente, ita supra dixit, q̃ idẽ est actus sensibilis & sentientis, subiecto, sed non rõne. Actus igitur sonatiui, vel soni

Sed ambiges, nam si visu sentire, est videre, videtur vero color, vel quod est colore prædutum, siquis videbit id quod videt, etiam colorem id habebit quod videt primum.

Perspicuum igitur est visu sentire, non esse unum, etenim cum non uidemus, uisu tenebras lumenque discernimus, sed non eodem modo.

Quin & id ipsum quod uidet, quodammodo coloratum est, nam sensorium quodque capax est sensibilis sine materia, idcirco uel amotis sensibilibus insunt sensus phantasiæque in sensorijs. Actus porro sensibilis & sensus idem est & unus, esse autem ipsis non idem, Verbi causa: actu sonus actuq; auditus, fieri enim potest, ut auduum quis habeat, nec audiat, & quod sonum habet, non semper sonat, cum autem operatur id quod potest audire, sonatque quod sonare potest, tunc actu auditus simul sit, actuque sonus, quorum dixerũ aliquis, alterum auditionem, alterum sonationem esse.

Si igitur motus & actio & passio in eo quod mouetur est, necesse est & sonum & auditum qui actu est, in eo esse qui est potentia, actiui enim & motiui operatio in patiente fit. quamobrem necesse non est, ut id quod mouet moueatur. actus igitur sonatiui sonus est aut sonatio: auditui, auditus aut auditio, duplex enim est auditus, ac duplex sonus. Eadem est in cæteris sensibus ac sensibilibus ratio, ut enim actio & passio in patiente est, non in agente: sic & rei sensibilis actio in sentiuo, uerum in nonnullis nomina quo que sunt indita, ut sonatio & auditio: innonuisio nullis, alterum caret nomine, uisio namque dicitur uisus actio, coloris uero caret nomine, sic gustatiui gustatio, saporis uero uacat nomine.

A.t.cõ. 16. vsq; ad tex. cõ. 23.

Tex. cõ. 20

Tex. præce.

Universidad de Deusto
Biblioteca

soni est sonatio, audiriui aũ actus est auditio. Dupliciter.n.dicitur auditus & sonus, s. secãdum actum & secundum potentiã. Et quod de auditu & sono dictum est, eadem ratione se habet in aliis sensibus & sensibilibus. Sicut enim actio & passio est in patiente, & non in agente, vt in subiecto, sed solum vt in principio a quo, ita tam

Tex.c.141. actus sensitiui, est in sẽ sitiuo, vt in subiecto. Sed in quibusdam sensibilibus & sensitiuis, nominat⁹ est vtriusq; actus, & sensibilis, vt sonatio, & sensitiui, vt auditio. In quibusdã autem vnum tantum nominatum est, scilicet actus sensitiui. Vi-

Tex.c.142. sio enim dicitur actus visus, sed actus coloris non est nominatus. Et gustus, idest gustatio est actus gustatiui, sed actus saporis non est nominatus apud Græcos. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ex præmissa solutione procedit ad demonstrandum veritatem duarum quæstionum, quarum prima est, Vtrum sensus & sẽsibilia simul corrumpãtur, & saluentur. Ad

Tex.cõ.143 Supra tex. 117.118. 122.123. Lib.3.t.67. 68. huius ergo solutionẽ dicit, quòd quia actus sensibilis, & sensitiui est vnus subiecto, sed differũt ratione, vt dictum est, necesse est, q̃ auditus dictus secundum actũ, & sonus dictus secundum actum simul saluentur & corrumpãtur, & similiter est de sapore, & gustu, & aliis sensibilibus & sensibus. Sed si dicantur secundum potentiam, non necesse est quòd simul corrũpantur & saluentur. Ex hac autem ratione excludit opinionẽ antiquorum naturalium, ibi.

i ¶ Dicens, quòd priores naturales non bene dicebant, in hoc, qa opinabantur nihil esse album, aut nigrum, nisi quando videtur, neque saporem esse, nisi quando gustatur, & similiter de aliis sẽsibilibus & sensibus. Et quia non credebãt esse alia entia, nisi sensibilia, neque alia virtutem cognoscitiuam

Tex. c. 144. nisi sensum, credebãt, quòd totum esse, & veritas rerũ esset i apparere. Et ex hoc deducebantur ad credendum contradictoria simul esse vera, propter hoc, quòd diuersi contradictoria opinantur. Dicebant autem quodãmodo recte, & quodam modo non. Cum enim dupliciter dicatur sensus & sensibile scilicet secundum potentiam & secundum actum, de sensu, & sensibili illi secundum actum accidit quod ipsi dicebant, quòd non est sensibile sin e sensu. Non autem hoc verum est de sensu & sensibili secundum potentiam. Sed ipsi loquebantur simpliciter, idest sine distinctione, de his quę dicuntur multipliciter. Deinde cũ dicit.

k ¶ Demonstrat ex præmissis solutionẽ alterius quæstionis, quæ, scilicet quędam sẽsibilia corrumpãt sensum, & quædam delectant, & dicit quòd cũ symphonia idest vox consonans & proportionata sit vox quædã, & vox quodammodo sit idem quod auditus & symphonia sit quædam proportio, necesse est, quòd auditus sit quędã proportio. Et quia quælibet proportio corrumpitur per superabundantiã, ideo excellens sensibile corrumpit sensum, sicut quod est excellenter graue & acutũ eorrumpit auditum. Et excellens saporosum corrumpit gustum. Et fortiter fulgidum vel obscurum corrumpit visum. Et fortis odor corrumpit olfactum, quasi sensus sit quædã proportio. Sed si plura sensibilia deducuntur ad proportionatã mistionem, efficiũtur delectabilia, sicut in ſã poribus, quando aliqd secundum debitã proportionem est, aut acutum, aut dulce, aut salsum, tunc est sum omnino delectabilia. Et omne quod est mistũ, est magis delectabile, quàm quod e simplex, sicut symphonia, q̃ vox acuta tantum, vel grauis tantum. Et in tactu, quod est compositum, ex calefactibili, & frigidabili. Sẽsus.n. delectatur in proportionatis, sicut in ibi similibus, eo q̃ sensus est proportio quædã. Sed excellentia corrũpit sensum, vel saltem contristat ipsum.

LECTIO III.

ROCESsit Philosophus superiº ad inuestigandum sensum cõmunem ex hac operatione, qua sentimus nos videre & audire. Ex hac autẽ operatione ad hoc deuentum est, q̃ potentia visiua sentit visionẽ, alio tñ modo, q̃ sentiat sensibile exterius, sed nondũ habetur, quòd potentia iudicatiua de actibus sensuũ, sit una & communis. Et ideo procedit vlterius ad inuestigandũ huiusmodi veritatem per aliam operationem, quæ ostendit vnam potentiã esse

LECTIO III.

Sensus igitur quisque subiecti sensibilis est, atque est in sensorio quatenus sensorium, discernuntque subiecti sensibilis differentias: ut album & nigrum, uisus, dulce & amarum, gustus, Pari modo res se habet in cæteris.

Sed cum unus actus sit rei sensibilis ac sensiuæ, esse autem diuersum, necesse est auditum qui hoc modo dicitur & sonum, simul corrumpi seruarique. sic demum & saporem & gustatum, atque iisdem cætera. At uero quæ dicuntur potentia, haud est necesse.

Sed prisci Naturales authores non recte hoc asserebant, quippe cum nullum prorsus nec album nec nigrum sine uisu, nec saporem sine gustatu esse putarent. partim enim recte, partim non recte loquebantur. nam cum sensus & sensibile bifariam dicatur, tum potentia, tum actu, in his quidem fit quod diximus, in illis uero aliis non item, At illi simpliciter loquebantur de iis quæ non simpliciter dicuntur.

Si igitur concentus uox quædam est, uox autem & auditus, partim unum, partim non unum aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quandã, & proinde unumquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus uisum quod ualde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemẽs odor, tam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quædam sit. ideoque iucunda sunt, cum syncera & nõ mista redigunturad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salsum, tunc enim iucunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quàm acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia afficiunt.

LECTIO III.

Nusquisque igitur sensus subiecti sensibilis ẽ, & est in sensitiuo, inquã tum sensitiuum. & discernit subiecti sensibilis differentias, ut albũ quidem & nigrum, uisus: dulce uero & amarum, gustus. Similiter autẽ se habet hoc, & in aliis.

esse cõem, habẽtẽ se quodãmodo ad oẽs quinq; sensus, & hanc operatio est discernere sensibilia ab inuicẽ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quantum se possit extendere discretio sensus proprij. In se cũda inquirit de illa discretiõe sensibiliũ, quæ excedit virtutẽ sensus proprij, ibi. } Qm aũt albũ. } Dicit ergo primo, q̃ ex dictis manifestũ est q̃ vnusquisq; sen-

Tex.c.145. sus ẽ cognoscitiuº sensibilis sui obiecti, cuius species sit i suo organo, inquantum est tale organum. Immutatur.n.organũ vnuscuiusq; sensus a proprio obiecto sensus p se, nõ per accidẽs. Et vnusquisque sensus discernit differẽtias proprij sensibilis, sicut visus discernit album & nigrum, gustus dulce & amarum, & similiter se habet i alijs sensibus. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ostẽdit cui sit attribuẽda ista discretio quæ excedit proprũ sensum. s. discernere sensibile vnius sensus a sensibili alterius. Et circa hoc duo facit. Primo determinat veritatẽ. Secũdo obiicit contra veritatẽ & solvit, ibi. { At vero impossibile. } Circa primum tria facit. Primo ostendit, quòd aliquis sensus est q̃ discernit inter albũ, & nigrũ & dulce. Secũdo, q̃ non sunt duæ potẽtiæ sensus, sed vna, ibi. {Neq; vtiq;.} Tertio, q̃ simul illa potentia percipit vtrũq; sensibile inter quæ discernit, ibi.

{ Quòd aũt neq;. } Dicit ergo primo, q̃ qa discernimus aliqua virtute, nõ solũ albũ a nigro, vel dulce ab amaro, sed etiã albũ a dulci, & vnũquodq; sensibile discernimus ab vnoquoq; & sentimus q̃ differũt, oportet quòd hoc sit per sensum, qa cognoscere sensibilia, inquantũ sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus aũt differẽtias albi, & dulcis, nõ solũ quantũ ad quodquid est vtriusq;, qđ pertinet ad intellectũ, sed etiã quãtũ ad diuersam immutationẽ sensus. Et hoc nõ põt fieri nisi p sensum. Et si p aliquẽ sensum sit hoc, maxime vẽ q̃ nat p tactũ, q est primus sensuũ, & quodamodo radix & fundamẽtũ oium sensuũ, & ab hoc aial habet q̃ dicat sensitiuũ. Vñ manifestũ est, q̃ caro nõ est vltimũ organũ sensus tactus, qa cũ p sensum tactus fiat discretio, necesse esset q̃ ipso cõtactu carnis a tagibili, fieret discretio tãgibilis ab alijs sensibilibus. Attribuit aũt ista discretio tactui, nõ ẽm q̃ tactus est sensus proprius, sed ẽm q̃ est fundamẽtũ omniũ sensuũ, & propinquiº se habẽs ad fontalẽ radicẽ omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, q̃ idẽ sensus sit, qui discernit albũ a dulci. Posset.n. aliquis credere, q̃ discernamus albũ a dulci nõ quada vna potetia, sed diuersis, vt.s. inquantũ gustu cognoscimus dulce, & visu album. Hoc aũt excludit dicẽs, q̃ nõ contingit discernere, q̃ dulce sit alterũ ab albo, separatis potentijs, idest diuersis, sed oportet ad discernendũ interea ea, q̃ secundum aliquã vnã potentiam manifestum sit nobis. Ita enim esset si diuersis potentijs sentiremus dulce & album, sicut si diuersi homines sentirent, vnus dulce, & alius albũ, puta si ego sentio

A hoc, & ille illud. Hoc autem posito, manifestum est, q̃ altera sunt ab inuicem, dulce & albũ, qua aliter patior ego a dulci, q̃ tu ab albo. Sed tamen diuersitas ista non erit nobis per sensum manifesta, sed oportet quòd vnus sit qui dicat, q̃ alterum est dulce ab albo. Hoc enim est aliquid vnum verum, scilicet q̃ alterum sit dulce ab albo, ergo oportet q̃ illud vnũ ab eodẽ dicatur, sed dictio est interpretatio interioris apprehensionis, ergo ficut ẽ vnus qui dicit, ita oportet quòd vnus sit qui intelligat & sentiat, alterum esse dulce ab albo. Dicit autẽ {intelligat & sentiat} quia nondum ostensum est, q̃ aliud sit intellectũ a sensu, vel qa ista diuersitas, ex sensu & intellectu cognoscitur. Sicut igitur oportet, quòd vnus homo, qui dicit alterum esse album a dulci, sit qui cognoscit vtrumque, ita oportet quòd vna potentia sit, qua agnoscitur vtrũque. Nam homo non cognoscit nisi per aliquam potentiam. Et hoc est quod concludit vlterius, palam esse quòd non est possibile iudicare {separata} idest q̃ aliqua sint diuersa {separatis}. i. diuersis, sed oportet q̃ sit eadẽ potens a quæ vtrumque cognoscat. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd oportet simul vtrumque cognosci. Dicit ergo, quòd ex his quæ dicentur, manifestum est {quòd neque in separato tẽpore} idest in diuerso tempore cognoscit vtrumque. Sicut enim ille qui iudicat aliqua esse diuersa, dicit aliquid vnum & idem. s. q̃ alterum sit bonum, & malum, sic etiam dicit quando alterum sit. Dicit enim, quòd sit alterum tũc, quãdo iudicat, & hoc ipsum quando sit alterum, non dicit secundum accidens, ita q̃ y quando, referatur ad

Sed quia & album, & dulce, & unumquodque sensibilium cum unos quoque comparatum iudicamus aliquo, & differre sentimus, necesse sane est sensu, sunt enim sensibilia. Ex quo perspicuum est, carnem non esse ultimum sensorium, necesse enim esset id quod iudicat, tangendo ipsum iudicare.

Haud ergo fieri potest, ut separatis iudicet diuersum esse dulce ab albo, sed unicuipiã ambo cognita esse oportet, alioquin & si ego hoc, tu illud sentias, cognitum esset ea diuersa inter se esse. Oportet igitur, ut unum dicat diuersa esse, diuersum nanque est dulce ab albo, dicit ergo idem, quamobrem ut dicit, sic etiam intelligit & sentit. Fieri igitur non posse, ut separatis separata iudicẽtur, perspicuũ est.

Neque etiam fieri posse in separato tempore, hinc patebit. ut enim idem dicit diuersum esse bonum & malum, sic & cum alterum dicit diuersum esse, & alterum, non per accidens illud quando. Verbi causa: nunc dico aliud esse, non tamen aliud esse nunc, sed ita dicit & nunc, & quod nunc. ergo simul. Quare inseparabile, & in tempore inseparabili.

Verum enimuero fieri non potest, ut idem simul motibus moueatur contrarijs, quatenus indiuisibile est, & in indiuisibili tempore: si enim dulce sic mouet sensum & intellectum, amarum autem contrario modo, & album diuerso.

Namigitur simul quidem & numero indiuisibile & inseparabile est,

B esset vt discernens, ipsum tangendo discerneret.

c Neque utique separatis contingit discernere, q̃ alterum sit dulce ab albo, sed oportet aliquo uno utraque manifesta esse. Sic enim se haberet etiam si hoc quidem ego, aliud autem tu sentires: manifestum vtique esse alterа ab inuicem sunt. Oportet autem unum dicere quoniã alterum. Alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idẽ. Quare sicut dicit, sic & itelligit, & sentit. C Quòd qdẽ igit nõ possibile, separatis iudicere separata, palã est.

d Quòd aũt neque in separato tẽpore, hinc habitum est. Sicut enim idem dicit, quòd alterum est bonũ, & malum, sic & quando alterum dicit esse alterũ, tũc & alterum, nõ secundũ accidẽs, ipsum quando. Dico autem velut nunc dico esse alterum, non tamen dico illud nunc alterũ quoniam. Sed sic dicit & nunc, & q̃ nunc. Simul ergo. Quare inseparabile, & inseparabili tempore, D vtrumque discernit.

Tex.c.147. e At uero impossibile est, simul secundum cõtrarios motus moueri idem, vt indiuisibile est, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce sit, sic mouet sensum, aut intellectum, amarum autem cõtrarie, & album aliter.

f Ergo simul quidẽ & numero indiuisibile, & inseparabile, qđ

Tex.c.148. dicentẽ, vt puta qa nũc dicit, q̃ est alterũ, si nõ diceret q̃ nũc est alterũ. Hoc.n. esset p accẽs, respectu eius qđ dicit, sed ficut nũc dicit, q̃ est alterũ, ita dicit q̃ nũc sit alterũ. Hoc aũt nõ posset esse, nisi simul ea apprehenderet. Ait illo instãti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestũ est ergo, q̃ simul cognoscit vtrũq;. Ergo sicut est inseparabilis potentia, idest vna & eadem, quę cognoscit vtrumque eorum, inter quæ iudicatur differentia, ita oportet q̃ in inseparabili tempore apprehendat vtrumque. Deinde cum dicit.

e ¶ Obiicit in cõtrariũ. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionẽ talẽ. Impossẽ est idẽ & indiuisibile, simul moueri ẽm cõtrarios motus, simul & in indiuisibili tempore, sed intellectus & sensus mouẽtur a sensibili, inquãtũ sentit, & intelligibili, inquantũ intelligit. Diuersa autẽ sensibilia & cõtraria, diuersis & cõtrarijs motibus mouent, ergo impossibile est, quòd eadẽ vis sensitiua aut intellectiua, simul cognoscat contraria diuersa. Secundo ibi.

f ¶ Ponit vnã solutionẽ, & dicit q̃ illud qđ iudicat differe tiã inter cõtraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile. i. vnũ subiecto, sed ẽm eẽ separatũ. Iratiõe est diuersum. Sic igitur quodammodo

Universidad de Deusto
Biblioteca

modo indiuisibile sentit diuisa, ideſt diuersa. Alio autem modo diuisibile sentit diuersa, quia ſecundum eſſe ¶ diuisibile, ideſt ratione eſt diuersum ſed loco, & numero eſt ¶ indiuisibile ideſt ſubiecto eſt vnum. Et dicit loco, quia diuerſę potentiæ inueniuntur in diuerſis partibus corporis organa habere. Tertio ibi.

g ¶ Improbat hãc ſolutionem dicẽs, quòd non eſt ¶ poſſibile illam prædictam ſolutionẽ ſtare. Quod.n. eſt idẽ, & indiuiſibile ſubiecto, ſed non ſecũdũ eſſe.i. ſm rationẽ, põt quidẽ habere contraria ſm potẽtiã, ſed quod habet contraria ¶ in operari }.i. ſm actũ, oporter q̃ ſit diuiſibile. Et impoſſe eſt & unũ idẽ indiuiſibile, ſimul & ſemel eſſe albũ & nigrũ. Quare neq; poſſe eſt aliq̃d vnũ & idẽ indiuiſibile, ſimul pati ſpẽs eorum, & ita neq; intelligere & ſentire, ſi intelligere & ſentire ẽ huiuſmodi, ideſt pati quoddam. Quarto ibi.

h ¶ Ponit verã ſolutionẽ, & ſolo iſta ſumitur ex ſimilitudine pũcti. Punctũ.n.q̃d eſt inter duas partes lineæ, poteſt accipi ¶ vt vnũ & vt duo} Vt vnũ quidẽ, ſm q̃ cõtinuat partes lineę, vt eõis terminus. ¶ Vt duo aũt, ſm q̃ bis vtimur puncto} ideſt vt principio vnius lineę, & vt fine alterius. Sic etiã intelligendũ eſt, quia vis ſentiendi diffunditur in organa quinq; ſenſuũ ab aliqua vna radice cõi, a qua procedit vis ſenciendi in omnia organa, ad quã etiã terminãtur oes immutationes ſingulorũ organorũ, quæ põt cõſiderari dupliciter. Vno modo prout eſt principiũ vnũ, & terminus vnus oium ſenſibiliũ Immutationum. Alio modo, prout eſt principiũ, & terminus huius, & illius ſenſus. Et hoc eſt quod dicit, q̃ ſicut pũctũ eſt vnũ, aut duo, ſic diuiſibile eſt principium ſenſitiuũ cõe. Sic.n. diuiſibile eſt inquantũ ¶ ſimul bis vtitur eodẽ ſigno }.i. principio ſenſitiuo. ſ. vt principio & termino viſus, & auditus. Inquantũ igitur aliquis vtitur principio ſenſitiuo, quaſi vno termino, q̃ duobus, inquantum duo iudicat, & ſeparata ſunt quæ accipiuntur, ſicut rõ eſt vnũ in ſe, ſicut in vno principio, cognoſcit differẽtiã veriuſq; & ſimul. Habet igitur hoc principium ſenſitiuum commune, quòd ſimul cognoſcat plura, inquantum accipitur bis, vt terminus duarum immutationum ſenſibilium, inquantum vero eſt vnum indicare poteſt differentiam vnius ad alterum: oportet autẽ illud principium ſenſitiuum commune habere aliud organum, quia pars ſenſitiua non habet aliquam operationem ſine organo. Cum enim organum tactus diffundatur per totum corpus, neceſſarium videtur, vt ibi ſit organum huius principij ſenſitiui communis, vbi eſt prima radix orgami tactus. Et propter hoc ſuperius dixit, quòd ſi caro eſſet vltimum organum tactus, quòd tangendo ſecundum carnem, diſcerneremus vnum ſenſibile ab alio. Conſiderandum eſt etiam, q̃ licet hoc principium commune immutetur a ſenſu proprio, quia ad ſenſum communem perueniunt immutationes omnium ſenſuũ propriorum, ſicut ad communem terminum, non tamen ſenſus pro

Tex.c.149.

Tex.c.150.

iudicat, ſecundum eſſe autem ſeparatum. Igitur quodammodo indiuiſibile, diuiſa ſentit, eſt autem quodammodo vt indiuiſibile. Secundum eſſe quidẽ enim diuiſibile, loco autem & numero, indiuiſibile.

g Aut non poſsibile. Potentia enim idem & indiuiſibile eſt cõtraria, ſecundũ eſſe autẽ nõ, ſed in operari, diuiſibile eſt. Et impoſsibile eſt & albũ & nigrũ eſſe ſimul. Quare neque ſpecies pati ipſorum, ſi huiuſmodi eſt ſenſus, & intelligentia.

h Sed ſicut q̃d vocãt quidã punctum, aut vnũ, aut duo, ſic & diuiſibile. Secundũ quòd quidẽ igitur indiuiſibile, vnũ diſcernens eſt, & ſimul. Secundũ vero q̃ diuiſibile, non eſt vnum. Bis enim vtitur eodem ſigno ſimul. Inquãtũ igitur pro duobus vtitur termino, duo iudicat, & ſeparata ſunt, vt in ſeparato. Inquantũ vero vnũ, vno & ſimul. De principio igitur, ſecundum quòd dicimus poſſe ſentire animal, determinatum ſit hoc modo.

LECTIO IIII.

Voniã autẽ duabus differentijs diffiniunt maxime animam, motu q̃ ſecundum locum, & in eo quod eſt intelligere, & diſcernere & ſentire. Videtur aũt & intelligere, & ſapere, tamquam quoddã ſentirẽ eſſe. In vtriſque enim his, anima iudicat aliquid, & cognoſcit eorum quæ ſunt.

prius eſt nobilior, quàm ſenſus communis; licet mouens ſit nobilius moto, & agens patiente, ſicut nec ſenſibile exterius eſt nobilius quàm ſenſus proprius, licet moueat ipſum. Eſt enim ſecundum q̃d nobilius, ſcilicet inquantum eſt actu album vel dulce, ad quod eſt ſenſus proprius in potentia. Sed ſenſus proprius ſimpliciter eſt nobilior propter virtutẽ ſenſitiuã, vnde & nobiliori modo recipit, ſcilicet ſine materia: omne enim recipiens aliquid, recipit illud ſecundum ſuum modum. Et ſic ſenſus communis nobiliori modo recipit quàm ſenſus proprius, propter hoc quòd virtus ſenſitiua cõſideratur in ſenſu communi, vt in radice & minus diuiſa. Neque oportet quòd per aliquam actionẽ ſenſus cõmunis, ſpẽs recepta in organo hãc in ipſo, quia oẽs potẽtiæ partis ſenſitiuę, ſunt paſſiuę: nec ẽ poſsibile, quòd vna potentia ſit actiua & paſſiua. Cõſiderandũ eſt etiã, quòd ſenſus proprius habet diſcernere inter contraria ſenſibilia, in quãtũ q̃libet aliquid de virtute ſenſus cõis, quia & ipſe ſenſus proprius eſt vnus terminus diuerſarum immutationũ, quæ fiunt per medium a contrarijs ſenſibilib⁹. Sed vltimum iudicium, & vltima diſcretio pertinet ad ſenſum cõmunem. Vltimo autem epilogando concludit quod dictũ eſt de prin cipio, ſecundum quòd dicitur animal eſſe ſenſitiuum vel poteſt ſentire.

quod iudicat, ipſo eſſe autem ſeparatum & quodammodo igitur vt diuiſibile diuiſa ſentit, quodammodo vt indiuiſibile, ipſo enim eſſe diuiſibile eſt, loco autem & numero indiuiſibile.

An heri non poteſt: potentia enim idem diuiſibile, & indiuiſibile, & cõtraria eſt, ipſo autem eſſe nequaquam, ſed patiendo diuiſibile eſt, nec poteſt ſimul album & nigrum eſſe, quare nec eorum ſpecies pati, ſi talis eſt ſenſus & intellectus.

Sed ut id quod punctum nonnulli vocant, qua vnum & qua duo, eatenus etiam diuiſibile eſt. ergo quatenus indiuiſibile eſt, vnum eſt id quod indicat, ac ſimul: quatenus uero diuiſibile, non vnum, bis enim eodem vtitur ſigno ſimul, quatenus igitur duobus vtitur termino, duo iudicat & ſeparata, cum ipſum quodammodo ſit ſeparatum, quatenus vero vnum, vno & ſimul. Ac de principio quidem quo dicimus animal eſſe ſenſitiuum, ſic expoſitum ſit.

LECTIO IIII.

Voniam autem duabus potiſſimum differentijs deſcribunt animam ſcilicet motu loci, & intelligendo, & iudicando, ac ſentiendo, videtur autem intelligere & ſapere quaſi ſentire quoddam eſſe, bis enim vtriſque Anima iudicat & cognoſcit aliquid eorum quæ ſunt.

Poſtquam Philoſophus oſtẽdit, quòd duæ operationes, de quibus dubium videbatur, percipere, ſcilicet actus ſenſuum propriorum, & diſcernere inter ſenſibilia diuerſorum ſenſuum, non excedunt facultatem principij ſenſitiui, nunc vult inquirere, vtrum ſapere & intelligere excedant facultatem eiuſdem principij. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit quòd ſapere & intelligere, non pertinent ad ſenſum, quod eſt oſtendere, ſenſum & intellectum non eſſe idem ſubiecto. Secundo, quòd phantaſia, quæ pertinet ad ſenſum, non eſt idem cum opinione, quæ pertinet ad intellectum, ibi. ¶ Phantaſia autem &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem ponentium, ſenſum & intellectum eſſe idem. Secundo improbat eam, ibi. ¶ Et tamen oportuit.} Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem. Secundo aſſignat cauſam opinionis, ibi. ¶ Omnes enim hi} Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem in communi. Secundo inducit quædam verba quorundam philoſophorum, quæ ad illud pertinere videntur, ibi. ¶ Et antiquis ſapere.} Dicit ergo primo, quòd quia antiqui Philoſophi diffiniebant animam ſecundum duo, ſcilicet ſecundum motum, ſecundum locum, & cognitionem, quæ includit intellectiuam diſcretionem, & ſenſum, videtur ex hoc quòd ſecundum eorum opinionem intelligere & ſapere ſit quoddam ſentire, quia tam ſentiendo quàm intelligendo, anima iudicat & cognoſcit. Deinde cum dicit.

b ¶ Oſtendit

b ¶ Oſtendit, quòd non ſolum hoc ſequitur ex hoc quod in cõmuni dicebant, ſed expreſſe antiqui dixerunt, quòd idem ſit ſapere per intellectum, & ſentire. Ve autẽ intelligantur verba Philoſophorum, quæ inducuntur quomodo ad propoſitum faciũt, conſiderandum eſt, q̃ nullum corpus poteſt directe agere in id, quod nullo modo eſt corporeum, quia igitur potentiæ ſenſitiuę aliquo modo ſunt corporeæ, quia ſunt virtutes in corporeis organis, imutari poſſunt ex actione corporum cœleſtium, p̃ accidens tamen, quia neque anima, neque animæ virtus mouetur, niſi per accidens, moto corpore. Et p̃pter hoc cõtingit, q̃ ex impreſſione corporis cœleſtis variatur, & phantaſia, & appetitus ſenſitiuus. Vnde & animalia irrationalia, quæ ſolo appetitu ſenſitiuo agũtur in ſuis motibus, vt plurimũ in ſequuntur impreſſiones corporum cœleſtium. Poſſet igitur, q̃ corpora cœleſtia haberent impreſſionẽ directe in partem intellectiuam, quantum ad intellectum & voluntatem, eſt ponere quòd volũtas & intellectus ſunt virtutes corporeæ. Et hoc ſonãt verba quorundam Philoſophorũ antiquorum. Dicit enim. Emped. q̃ tam in hominibus, quàm in aliis animalibus ¶ voluntas augetur} ideſt incitatur ad agendum ¶ ad præſens} ſcilicet ſm præſentis horæ diſpoſitionem, quæ quidem diſpoſitio dependet ex diſpoſitione corporum cœleſtium. Vnde præſens tempus, vel hora ¶ eis} .i. hominibus, & aliis animalibus præſtat ſemper ſape re altera} Diuerſis enim horis & temporibus, diuerſa diuerſimode homo, & alia animalia inueniuntur iudicare de rebus. Et ad idem pertinet illud verbum Homeri. } Talis autẽ eſt intellectus in terrenis hominibus, qualem pater virorumq; deorumq; }.i. Sol ¶ Ducit in diem.} Dicitur autem ſol pater virorum, quia eſt aliqua cauſa humanæ generationis. Homo enim generat hominem, & ſol. Dicitur autem pater deorum, vel propter corpora cœleſtia, quæ antiqui deos appellabant, quæ ſecundum Aſtrologos quodammodo a ſole regulantur, vel propter homines quos deificari credebant, qui virtute ſolis generantur. Virtus autem ſolis eſt in die, quia in die nobis apparet, dum mouetur in ſuperiori hemiſphœrio, vnde & ab Aſtrologis dicitur planeta diurnus. Voluit ergo Homerus dicere, q̃ homines terreni intellectũ ſortiuntur ex actione ſolis, & q̃ ſecundum diuerſitatem motus & ſitus, & aſpectus ſolaris, diuerſimode ſe habẽt intelligendo. Sciendum eſt autem, q̃ hunc verſum Homeri Ariſtoteles non totum poſuit, ſed ſolum principium. Vade nec in Græco, nec in Arabico, plus habetur, quàm hic. Talis enim intellectus eſt, vt ſic intelligatur hoc dictum, ſicut conſueuimus inducentes aliquem verſum alicuius auctoris, tantum ponere principium, ſi verſus ſit notus. Sed quia hic verſus Homeri nõ erat notus apud latinos, Boetius totum poſuit. Patet ergo ex hoc, quod hic dicitur, q̃ ſi corpora cœleſtia haberent directe impreſſionem in intellectum & voluntatem, idem eſt ac ſi ponatur, q̃ intellectus eſt idem cum ſenſu. Indirecte vero impreſſio corporum cœleſtium poteſt pertingere ad intellectum vel voluntatem, prout intellectus & voluntas iunguntur in ſua operatione virtutibus ſenſitiuis. Leſo.n. organo phantaſiæ, impeditur intellectus in ſua operatione, & ex appetitu ſenſitiuo inclinãt voluntatem ad volendũ, vel nolendũ aliquid. Quia tñ volũtas nõ ex neceſſitate trahitur ab appetitu ſenſitiuo, ſed ſemper ei liberũ manet ſeq; inclinationẽ appetitus ſenſitiui, vel non ſequi, ideo corpora cœleſtia nullam neceſſitatem humanis actibus inducunt. Deinde cum dicit.

Tex.c.151.

c ¶ Oſtendit cau. ſm poſitionis. Manifeſtum eſt enim, q̃ remota differentia, qua aliqua ab inuicem differunt, remanent idem, ſicut ſi rõnale auferatur ab homine, remanebit de numero irrationalium animaliũ. Hæc autem differentia, qua differt cognitio intellectiua a ſenſitiua, q̃ ſentire eſt aliquid corporeum. Nõ enĩ operatio ſenſus eſt ſine organo corporali. Intelligere autẽ nõ eſt aliquid corporeum, quia operatio intellectus non eſt p̃ organum corporeũ, vt infra oſtendetur. Ideo ergo antiqui ponebant ſenſum & intellectum, idem eſſe, quia opinabantur q̃ intelligere eſſet aliq̃d corporeũ, ſicut & ſentire. Quo autem vtrũque ponerent aliq̃d corporeũ, conſequenter oſtendit per hoc, q̃ ponebant tam ſapere ſm intellectum, quam ſentire, contingere per virtutem ſimilitudinis, ſicut in primo libro dictum eſt. Et intelligebãt ſimilitudinem ſm eſſe corporeum, puta q̃ p terram cognoſcitur terra, & p aquã aqua, & ſic de aliis. Vnde ſequebatur, q̃ ſentire & intelligere conſequerẽtur naturã corporeã, & eodem modo. Et ſic ſentire & intelligere ſequit eſſe idẽ. Deinde cũ dicit. d ¶ Improbat p̃dictã poſitionẽ. Et primo quantũ ad cãm. Secundo quantũ ad ipſam poſitionẽ, ibi. ¶ Quòd quidem igitur.} Dicit ergo primo, q̃ Philoſophi aſſignantes cauſam cognitionis eſſe ſimilitudinem cognoſcentis ad cognitum, debuerunt aſſignare aliquam cauſam eciam deceptionis, quia deceptio videtur eſſe magis propria animalibus q̃ cognitio ſm cõditionem ſuæ naturæ. Videmus enim, q̃ homines ex ſeipſis deripoſſunt & errare. Ad hoc autẽ q̃ veritatem cognoſcant, oportet q̃ ab aliis doceantur. Et iterum pluri tẽpore anima eſt in deceptione, q̃ in cognitione veritatis, quia ad cognitionem veritatis vix peruenitur poſt ſtudium longi temporis. Et hæc quidẽ ratio efficax eſt contra antiquos Philo. qui ponebant cognitionem ineſſe animæ ex ſui natura, quaſi anima ex hoc q̃ conſtituta eſt ex principiis, habeat q̃ non ſolum ſit in potentia ad cognoſcibilia, ſed q̃ ſit actu cognoſcens. Põt autẽ ad hoc dupliciter reſponderi. Vno modo, vt dicatur q̃ antiqui Philoſophi non credebant aliũ deceptionẽ eſſe. Ponebant.n. q̃ omnia quæ videntur, ſunt vera, vt ſupradictũ eſt. Et ſi nõ oportebat q̃ aſſignarẽt cãm deceptionis. Alio modo põt reſponderi, q̃ ex hoc ipſo q̃ dicebant, cãm cognitionis eſſe ex hoc q̃ anima tangit id, q̃d eſt ſibi ſimile, datur intelligi q̃ cã deceptionis ſit hæc, q̃ anima tangit ſibi diſſimile. Hoc eſt ergo q̃d concludit, q̃ qa antiqui Philo. non aſſignauerũt cãm deceptionis aiæ, neceſſe eſt q̃ oia quæ vñr, vera ſint, vt quidã dixerũt, aut q̃ tactus quo aia tangit rẽ diſſimilem, ſit deceptionis cauſa. Tangere.n. diſſimile, videtur eſſe contrariũ ad cognoſcere ſibi ſiſ. Primum aũt reprobatum eſt in 4. Metap. Vnde procedit ad inquirendum ſecundum, cum dicit.

Tex.c.152.

Lect.10.

Lect.11

e ¶ Manifeſtũ eſt.n. q̃ diſſimile ſunt cõtraria, ſed circa cõtraria eodẽ modo ſe hẽt homo ad cognitionẽ & deceptionẽ, quia qui cognoſcit vnũ contrariorũ, cognoſcit & aliud, & q̃ errat in vno, errat & alio. Et hoc eſt q̃d dicit, q̃ ſcia & deceptio ſ. eadẽ eſſe cõtrariorũ. Nõ ergo eſt poſſ. q̃ tactus rei ſiſis ſit cã veræ cognitionis, & tactus rei diſſimilis ſit cã deceptionis, qa tũc eſſet ſcientia de vno contrariorum, & deceptio de alio. Deinde cum dicit. f ¶ Improbat põnem, oſtendens q̃ neq; ſapere, neq; intelligere eſt idẽ q̃d ſentire, hæc.n. duo intellectiuæ cognitioni attribuuntur. Intellectus.n. habet iudicare, & hoc dicitur ſapere, & appræhendere, & hoc dẽ intelligere. Primo ergo oñdit, q̃ ſentire nõ ſit idem quod ſapere, tali rõne. Sentire ineſt omnibus animalibus,

Lect.12

Universidad de Deusto
Biblioteca

sapere autem non ineſt omnibus, ſed paucis. {Ergo} {ſapere} non eſt idem quod ſentire. Dicit autem, q̃ ſapere ineſt paucis animalium, & non q̃ inſit ſolis hoibus, quia etiã quædam aſalia participant aliquid prudentiæ, & aliquid ſapientiæ. ſ. q̃ recte iudicãt de agendis per æſtimationem naturalem. Secundo ibi.

g ¶ Probat, q̃ intelligere non ſit idem quod ſentire, per duo media. Quorum primum tale eſt. Intelligere contingit recte & non recte. Recte quidem contingit intelligere ſecundum ſcientiã, quæ eſt ſpeculabilium, & neceſſariorũ, vel ſm prudentiam, quæ eſt recta ratio contingentium agibilium, vel
Tex.c.153. ſecundum opinionẽ veram, quæ ſe habet ad vtrumque, & non determinate ad alterum oppoſitorum, ſicut ſcientia & prudẽtia, ſed ad vnum, cum formidine alterius. {Non recte autem} contingit intelligere ſecundum eorum contraria. i. ſecundũ falſam ſcientiam, & ſm imprudentiam, & ſm opinionem falſam. Sentire autem non contingit niſi re-
Tex.cõ.154. cte, quia ſenſus circa ꝓpria ſenſibilia ſemper verꝰ eſt: ergo ſentire & intelligere nõ ſunt idem. Et quia poſſet aliquis dicere, q̃ recte itelligere ſit idem quod ſentire: ideo adiungit aliud medium ad hoc excludendum, q̃ tale ſentire {ineſt omnib⁹ animalibus} intelligere autem non, ſed ſolis illis, quib⁹ ineſt ratio. ſ. hominibus, q̃ per inquiſitionẽ rationis, appræhenſionem veritatis intelligibilis conſequunt̃, quãuis ſubſtantiæ ſeparatæ, quæ ſunt altioris intellectus, ſtatim abſque inquiſitione veritatem intelligant: ergo & recte intelligere non idẽ eſt quod ſenti. e. Deinde cum dicit.

h ¶ Oſtendit, q̃ opinio quæ ſequitur intellectum, ſit aliud a phantaſia, quæ ſequit ſenſum. Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit, q̃ phantaſia non eſt opinio. Secundo inquirit quid ſit phan-
Tex.cõ.160. taſia. ibi. {De eo aũt q̃ eſt intelligere.} Circa primũ tria facit. Primo ꝓponit q̃d intendit, & dicit, q̃ ex hoc ẽt apparet, q̃ ſenſus & intellꝰ differũt. qa phãtaſia aliud eſt a ſenſu & ab intellꝰ: & nõ phantaſia nõ ẽt ſine ſenſu, qa cõſequitur ſenſum, vt poſtea dicetur, & ſine phantaſia non ſit opinio. Ita n. vꝰ ſe hẽ phãtaſia ad ſenſum, ſicut opinio ad intellm. In rebus aũt ſenſibilibus, cũ aliquid ſentimus, aſſerimus ſic eſſe. Cũ aũt ſm phantaſiã aliq̃d videtur, non aſſerimus ſic eſſe: ſed ſic videri, vel apparere nobis.
Lect.6. A viſione. n. vel apparitione ſumitur nomen phantaſiæ, vt infra dicetur. Et ſimiliter circa intelligibilia, cum aliquid intelligim⁹, aſſerimus ſic eſſe. Cum autem opinamur, dicimus ſic videri, vel apparere nobis. Sic ut. n. intelligere requirit ſenſum, ita & opinã requirit phantaſiam. Secundo ibi.

g Sed neque intelligere, in quo eſt & recte & nõ recte. Recte quidem, prudentia & ſciẽtia & opinio vera. Non recte autem, contraria horum. Neque hoc eſt idẽ cum ipſo ſentire. ſenſus quidem enim proprioꝝ, ſemper verus eſt, & in omnibus ineſt animalibus. Intelligere autem contingit & falſo, & nulli ineſt, cui non & ratio.

h Phantaſia enim alterum eſt & a ſenſu, & ab intellectu. Et hæc non ſit ſine ſenſu, & ſine hac non eſt opinio.

i Quòd autem non eſt eadem phantaſia, & opinio, manifeſtũ eſt. Hæc enim paſſio in nobis eſt cũ volumus. Præ oculis enim eſt facere, ſicut in recordatiuis poſiti, & idolũ ſunt facientes. Opinari autem non in nobis eſt. Neceſſe enim eſt falſum, aut verum dicere.

k Amplius autem cũ opinamur difficile aliquid, aut terribile, ſtatim compatimur. ſimiliter autem eſt & ſi ſit confidendum. ſecundum autem ſimiliter nos habemus, ſicut ſi eſſemus conſiderantes in pictura difficilia & confidentia.

l Sunt autem & ipſius exiſtimationis differentię, ſciẽtia, & opinio, & prudentia, & contraria horum. De quorum differentia, altera ſit ratio.

LECTIO V.

DE eo autem quod eſt intelligere, quoniã alterum eſt ab eo quod ſentire. Huius autem, aliud phãtaſia eſſe videtur, aliud opinio. De phantaſia determinantes, ſic & de altero dicendum eſt.

h ¶ Oſtendit, q̃ opinio quæ ſequitur intellectum, ſit aliud a phantaſia, quæ ſequit ſenſum. Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit, q̃ phantaſia non eſt opinio. Secundo inquirit quid ſit phantaſia. ibi. {De eo aũt q̃d eſt intelligere.} Circa primũ tria facit. Primo ꝓponit q̃d intendit, & dicit, q̃ ex hoc ẽt apparet, q̃ ſenſus & intellꝰ differũt. qa phãtaſia aliud eſt a ſenſu & ab intellꝰ: & nõ phantaſia nõ ẽt ſine ſenſu, qa cõſequitur ſenſum, vt poſtea dicetur, & ſine phantaſia non ſit opinio. Ita n. vꝰ ſe hẽ phãtaſia ad ſenſum, ſicut opinio ad intellm. In rebus aũt ſenſibilibus, cũ aliquid ſentimus, aſſerimus ſic eſſe. Cũ aũt ſm phantaſiã aliq̃d videtur, non aſſerimus ſic eſſe: ſed ſic videri, vel apparere nobis. A viſione. n. vel apparitione ſumitur nomen phantaſiæ, vt infra dicetur. Et ſimiliter circa intelligibilia, cum aliquid intelligim⁹, aſſerimus ſic eſſe. Cum autem opinamur, dicimus ſic videri, vel apparere nobis. Sic ut. n. intelligere requirit ſenſum, ita & opinã requirit phantaſiam. Secundo ibi.

i ¶ Probat, q̃ non ſit idem opinio, & phantaſia, duabus rõn ibꝰ quarum prima talis eſt. Paſſio phantaſiæ eſt in nobis cum volumus, quia in poteſtate noſtra eſt formare aliquid, quaſi apparẽs ante oculos noſtros, vt montes aureos, vel quicquid volumus, ſicut patet de illis qui recordantur, & formant ſibi idola eorum, quæ ſibi videntur ad votum. Sed opinari non eſt in poteſtate noſtra, quia neceſſe eſt, q̃ opinãs habeat rationem, per quam opinetur, vel verum, vel falſum: ergo opinio non eſt idem q̃d phantaſia. Secundam rationem ponit, cum dicit.

Quinimmo ne intelligere q̃dẽ, in quo poſitum eſt ipſum recte & non recte. ipſum. n. recte prudẽtia eſt et ſcientia, & uera opinio: non recte autem his contrarium, neque hoc inquam, idem eſt quod ſentire. Senſus enim proprioꝝ uerus ſemper eſt, cunctiſque ineſt animalibus: ratiocinari autem licet etiam falſo, nullique ineſt, cui non etiã ratio.

k ¶ Quæ talis eſt. Opinionẽ ſtatim ſequitur paſſio in appetitu, quia cum opinamur aliquid eſſe graue vel terribile, ſtatim compatimur tr ſtando vel timendo. Et ſimiliter ſi ſit aliquid confidendum, ideſt de quo aliquis debeat confidere, & ſperare, ſtatim ſequitur ſpes vel gaudiũ. Sed ad phantaſiã nõ ſequitur paſſio in appetitu, quia dum alteri apparet nobis ſecundum phantaſiã: ſimiliter nos habemus, ac ſi conſideremus i pictura, aliqua terribilia vel ſperabi lia: ergo opinio non eſt idem, q̃d phãtaſia. Huius autem differẽtiæ ratio eſt, quia appetitus non patitur, neque mouetur ad ſimplicem apprehenſionem rei, qualẽ ponit phantaſia. Sed oportet, q̃ apprehen datur ſub ratione boni vel mali, conueniẽtis vel nociui. Et hoc facit opinio in hominibus componendo, vel diuidendo, dum opinatur hoc eſſe terribile vel malum, illud autem eſſe ſperabile vel bonum. Phãtaſia autem non cõponit, neque diuidit: patitur tamen appetitus animaliũ ab æſtimatione naturali, quæ hoc operatur in eis, quod opinio in hominibus. Tertio ibi.

Phantaſia namque diuerſum eſt, ũa ſenſu, tum a dianœa, atque hæc eadẽ ſine ſenſu non fit, & ſine ea non eſt exiſtimatio.

Phantaſiam autem & exiſtimationem nonidẽ eſſe, perſpicuũ eſt: nam affectio hæc, cum volumus, in nobis eſt. licet enim ob oculos ponere, quemadmodum qui in mnemonicis collocant, & imagines effingunt. opinari uero non eſt in nobis: neceſſe enim eſt uel fallamur, vel veritatem aſſequamur.

Præterea, cum opinamur rem aliquam atrocem, aut formidoloſam, ſtatim commouemur: itemque ſiquid fuerit quod fiduciam afferat: at ex phantaſia perinde afficimur, atque qui ſpectant in pictura terribilia & fiduciam offerentia.

Sunt porro & ipſius exiſtimationis differentiæ, ſcientia & opinio & prudentia, & quæ his contraria ſunt: de quorum differentia alia ſit diſputatio.

LECTIO V.

DE intelligendo autem, quia diuerſum eſt a ſentiendo: huius autem aliud eſſe phãtaſia uidetur, aliud exiſtimatio, vbi de phantaſia diſputauerimus, tunc demũ de altero dicemus.

l ¶ Dicit, q̃ eum ad intellectualem exiſtimationem multa pertineant ſcilicet ſcientia, prudentia, opinio, & contraria horum, de horum differentia, non eſt hic agendum, ſed alibi, ſcilicet in 6. Ethicorum.

LECTIO V.

POſtquam Philoſophus oſtendit, q̃ phantaſia non eſt opinio: hic incipit inquirere quid ſit. Et primo dicit de quo eſt intentio. Secundo proſequitur. ibi. {Si igitur phantaſia.} Dicit ergo primo, q̃ cum oſtenſum ſit, q̃ intelligere eſt aliud q̃ ſentire, & ad vnum horum pertineat opinio. ſ. ad intellectum: ad aliud autem phantaſia. ſ. ad ſenſum. Poſtquam determinatum eſt de ſenſu, dicendum eſt de phantaſia, vt ſic poſtmodum determinetur de altero. ſ. de intellectu & opinione. Deinde cum dicit.

b ¶ Proſequitur intentum. Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit, q̃ phantaſia non eſt aliqua potentiarum vel habituum manifeſtorum, qui diſcernunt vel iudicant verum & falſum. Secundo oſtendit quid ſit. ibi. {Sed q̃m accidit motus.} Circa primum tria facit. Primo diſtinguit potentias & habitus quibus aliquid diſcernitur. Secundo oſtendit, q̃ phãtaſia non eſt aliquid eorũ. ibi. {Quòd quidem igitur nõ ſit ſenſus.} Tertio oſtendit, q̃ non eſt aliquid com poſitum ex eis. ibi. {Manifeſtum igitur quoniam} Dicit ergo primo, q̃ cum phantaſia ſit, ſm quam dicitur nobis fieri ali-
Tex.c.156. quod phãtaſma, i. aliquid apparibile, niſi forte accipiamus phãtaſmata metaphorice, neceſſe videtur, q̃ ſit aliquid de numero habituũ vel potẽtiarum cognoſcitiuarum, quibus diſcernitur vnum ab alio, aut quibus circa aliquid dicimus verum vel falſum: hoc eſt, ꝑ ramus, vel non errãmus. Nam apparere eſt aliquid diſcernere & dicere verũ vel falſum. Potentiæ autem vel habitus, quibus diſcernimus, & dicimus verum & falſum, videntur eſſe hi quatuor, ſenſus, intellectus, opinio, & ſcientia. Vnde videtur, q̃ phantaſia ſit aliquid horum quatuor. Ponit aũt hæc quatuor, quaſi iã nota. Alia aũt quę ad cognitionem videntur pertinere, nondum erant ſuo tempore p certitudinem ſcita. Ipſe autem iam ſuperius diſtinxit intellectum a ſenſu. Vade
Tex.c.157. præter ſenſum connumerat tria alia. ſ. ãtellectum, opinionem, & ſcientiam. Et videtur q̃ intellectus non accipiatur hic pro potentia: ſic enim contra intellectum nõ diuiderentur ſcientia, & opinio, quæ ad potentiam intellectiuã pertinent, ſed intellectus accipitur pro certa apprehenſione eorum, quæ abſq; inquiſitione nobis innotẽſcunt, h cur ſunt prima principia. Scientia vero pro cognitione eorũ, de quibus certificamur, per certitudinem, vel inueſtigationem rationis. Opinio autem pro cognitione eorum, de quibus certum iudicium non habemus. Vnde etiam dicit, q̃ phantaſia eſt habitus vel potentia de numero eorum, ad oſtendendum, q̃ inter hæc, aliquid
Lect.8. eſt vt potentia, & aliquid vt habitus. Cognoſcere aũt poſſumus, q̃ hæc tantũ ꝓprehẽſionis principia apud Antiquos notæ erãt, expoſitione Pla. ſuperius in 1. lib. poſita: qui ſolum hæc quatuor ad numeros reduxit, attribuens intellectum yni, ſcientiam dualitati: opinionem trinario, ſenſum quaternario. Deinde cũ dicit.

c ¶ Oſtendit q̃ phantaſia non eſt aliquid dictorum. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit, q̃ non ſit ſenſus. Secundo q̃ non ſit intellectus, ſiue ſcientia. ibi. {At vero neque ſemper.} Tertio, q̃ non ſit opinio. ibi. {Relinquitur igitur.} Circa primum tria facit. Primo oſtendit, q̃ phantaſia non ſit ſenſus, neque ſm potentiam, neque ſm actum, & ratio eſt talis: Dormiens, aliquid phantaſiatur: hoc autem nõ fit ſm ſenſum in potentia, quia ſenſus in potentia exiſtenti, nihil apparet, nec ſm ſenſum in actu, quia in ſomno non eſt ſenſus in actu: ergo phantaſia non eſt ſenſus in potentia, neque ſenſus in actu. Secundo ibi.

b Si igitur phantaſia eſt ſecundum quam phantaſma aliquod nobis fieri dicimus, & ſi non aliquid ſecundum metaphoram dicimus: vna quædam potentia eſt harum, aut habitus, ſecundum quem diſcernimus, aut verum, aut falſum dicimus. Huiuſmodi autem ſunt ſenſus, opinio, ſcientia, & intellectus.

c Quod igitur nõ ſit ſenſus, manifeſtum ex his eſt. ſenſus enim, aut potentia, aut actus eſt, vt viſus, & viſio. Apparet autem aliquid, & neutro horum exiſtente, vt ea quæ in ſomnis.

d Poſtea ſecundum potentiam ſenſus quidem ſemper adeſt viuentibus & non orbatis: phantaſia autem non.

e Si vero ei quod actu idẽ, omnibus vtique contingeret beſtiis phantaſiam ineſſe. Videtur autẽ non, vt formicæ, aut api, aut vermi.

f Poſtea hi quidem veri ſemper: phantaſiæ autem plures falſæ.

g Amplius autem non dicimus cum operemur certe circa ſenſibile, quoniam videtur hoc nobis homo, ſed magis cum nõ manifeſte ſentimus: tunc & aut verus, aut falſus.

h Et (quod quidem & antea diximus) apparent & dormientibus viſiones.

i Atque vero neque ſemper uera dicentium: habitus vllus erit, ut ſcientia, aut intellectus. Eſt. n. phantaſia & uera & falſa.

Si igitur phantaſia eſt, qua phantaſma aliquod nobis fieri dicimus (nec loquor nunc, ſiquid per translationem dicere conſueuimus) profecto vna earũ potentiarum eſt aut habituum, quibus indicamus, verumque aſſequimur, aut fallimur. hæc autem ſunt ſenſus, opinio, ſcientia, intellectus.

Ac phantaſiam quidem non eſſe ſenſum, ex his perſpicuum eſt. Senſus enim aut potentia eſt, aut operatio, vt uiſus uel uiſio: at uero apparet aliquid etiam cum neutrum horum adſit, uelut ea quæ in ſomnis apparent.

Deinde ſenſus ſemper adeſt: phantaſia non item.

Sin autem idem eſt quod operatio, fieri poſſit vt in omnibus beſtiis phãtaſia inſit, quod tamen non videtur, vt formicæ, aut api, aut uermi.

Deinde illi ſemper ueri ſunt, at phãtaſiæ pleræque ſunt falſæ.

Huc adde, quòd neque dicimus, cũ exquiſite circa ſenſibile operamur hoc nobis apparere hominem: ſed potius cum non expreſſe ſeminus, et hunc aut uerus eſt, aut falſus.

Ac denique (quod ſuperius diceba mus) etiam clauſis oculis uiſa quædam apparere ſolent.

Neque uero eorum qui ſemper uerũ ſunt ullus erit, vt ſcientia, aut intellectus: nam eſt etiam falſa phantaſia.

d ¶ Oſtendit, q̃ phantaſia non ſit ſenſus in potentia, & eſt ratio talis. Senſus in potentia ſemper adeſt animali, phantaſia autem non ſemper, cum non ſemper animali aliquid appareat: ergo phantaſia non eſt ſenſus in potentia. Tertio ibi.

e ¶ Oſtendit, q̃ phantaſia non ſit ſenſus ſecundum actũ quatuor rõnibus. Quarum prima talis eſt. Senſus ſecundũ actũ cõuenit omnibus beſtiis. i. animalibus irrationalibus. Si igitur phãtaſia eſſet idẽ quod ſenſus in actu, ſequeretur q̃ ineſſet omnibus animalib⁹ irrationalibus. Hoc autem non eſt verũ. Non enim ineſt formicæ, aut api, aut vermi: ergo phãtaſia nõ eſt ſenſus ſm actum. Conſiderandum eſt autem, q̃ omnia animalia habent quodã modo phantaſiã: ſed animalia imperfecta habent phantaſiã in determinatam, ſicut infra dicet Philoſophus. Sed hoc nõ videtur verum de formica & apẽ in quarũ operatione plurimũ prudentiæ apparet. Sed ſciendum eſt, q̃ opera prudentiæ, ſor imica & apis operantur naturali inclinatione: non ex hoc q̃ habeant phantaſiam determinatam, & diſtinctam a ſenſu. Nõ enim phantaſiantur aliquid, niſi dum mouẽtur a ſenſibili. Q̃d autem operãtur propter finem, quaſi prouidẽtes in futurum, non cõtingit ex hoc q̃ habeant aliquam imaginationem ipſoꝝ futuri, ſed imaginantur actus præſentes, qui ordinantur ad finem ex naturali inclinatione, magis q̃ ex apprehenſione. Illa aũt aſalia dicit Philoſoph⁹ phãtaſiã hẽ, q̃b⁹ aliquid ſm phãtaſiã apparet: ẽt dũ non actu ſentitur. Secundã rõnem ponit ibi.

f ¶ Quæ talis eſt. Senſus ſm actũ ſemp ſunt veri; non in ſenſus decipitur circa ꝓpriũ ſenſibile: ſed phãtaſiæ vt plurimũ ſunt falſæ. Non. n. reſpondent imaginationi vt plurimũ, ergo phantaſia non eſt ſenſus ſm actum. Tertiam rationem ponit ibi.

g ¶ Quæ talis eſt. Cũ operamur cũ certitudine circa ſenſibile actu. ſ. ipſum ſentiẽdo nõ dicim⁹, q̃ hoc vt nobis hõ, ſed magis hoc dicimus, cũ nõ manifeſte ſentimus, ſicut cũ a remotis aliq̃d videmus, vel cũ videm⁹ aliq̃d in tenebris. Et tũc ſenſus ſm actũ, aut eſt verus, aut eſt falſus. Circa ſenſibile. n. p accidens, cuiuſmodi ſenſibile eſt hõ, non ſemper ſenſus eſt verus, ſed q̃doq; decipitur. Addit aũt hoc, vt oſtendat conuenientiã inter ſenſum non manifeſtũ & phantaſiã, quæ ẽ q̃doq; eſt vera, q̃doq; falſa eſt. Cũ aũt manifeſte aliquid phantaſiamur, dicimus q̃ hoc videtur nobis homo, & nõ q̃ per certitudinem ſit homo: ergo phãtaſia non eſt idem q̃ ſenſus in actu. Quartam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis eſt. Phantaſticæ viſiones apparent dormientibus. In eis autem non eſt ſenſus ſecundum actum. ergo phantaſtica viſio non eſt ſenſus ſm actum. Deinde cum dicit.

i ¶ Oſtendit q̃ phantaſia non ſit intellectus, neque ſcientia. intellectus. n. eſt primorum principiorum, & ſcientia de conclu ſionibus per demonſtrationem acquiſita, ſemper ſunt verorum. Phantaſia autem quandoque eſt falſa. ergo phantaſia non eſt intellectus, neque ſcientia. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

k ¶ Ostendit, ꝙ phantasia non sit opinio, quod magis videbat, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Prima quarum talis est. Opinionem sequitur fides: non enim videtur esse conueniens, ꝙ aliquis non credat id quod opinatur: & sic cum nulla bestia habeat fidem, nulli bestiarū inerit opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, vt dictum est: ergo phantasia non est opinio. Secundam rationem ponit ibi.

l ¶ Quæ talis est. Ad omnem opinionem consequitur fides, quia vnusquisq; credit illud qđ opinatur, vt dictum est. Sed ad fidē sequit, ꝙ aliquis sit persuasus, ea enim credimus, quæ nobis persuasa Tex.cō.158. sunt. Ad persuasionē autem sequitur ratio ſm ordinem illationis, quia per aliquam rationem aliquid alicui suadetur. ergo de primo ad vltimū, qui eumque habet opinionem habet rationem. Nulla autē bestia habet rationem: cum tamē aliqua habeat phantasiam, ergo phantasia non est opinio. Et manifestū est, ꝙ hęc secunda ratio inducitur ad con Tex.c.159. firmandum primam, quantum ad hoc qđ prima supponebat, ꝙ nulla bestia habet fidē. Deinde cū dicit.

m ¶ Ostēdit, ꝙ phantasia non est aliquid compositum ex præmissis, & præcipue ex sensu & opinione, ex quibus magis posset videri esse composita. Et circa hoc, tria facit. Primo ponit quod intendit, quasi ex præmissis concludens, ꝙ quia phantasia neque est sensus, neque opinio, manifestū ꝓp hoc ſſ. pōt Tex.c.160. ꝙ phantasia, nec opinio est cum sensu, ita ꝙ essentialiter sit opinio, & habeat sensum concomitantem, neq; opinio est per sensum, ita ꝙ essentialiter sit opinio, sed & habeat sensum causantem, neque est cōplexio opinionis & sensus, ita ꝙ essentialiter cōponatur ex vtroque. Non autem addit, ꝙ non sit phantasia sensus cum opinione, quia phantasia magis videtur coīcare cum opinione, quæ pōt esse falsa, quām cum sensu, qui est semper verus. Secundo ibi.

n ¶ Ostendit, qualiter oporteat accipi opinionem, si phantasia complectitur opinionem & sensum: quia enim phantasia est vnius & eiusdem manifestum est, ꝙ opinio adiuncta sensui quę est phantasia, non est alia quædam opinio, sed illa quæ est de eodē, de quo est sensus, sicut si dicamus, ꝙ phātasia est qđā cōplexio ex opinione albi, & sensu eiusdē. Nō. n. pōt esse cōposita ex opinione albi, & sensu boni, q̄a sic phātasia nō esset de vno & eodē. Oportet igit̄, si phantasia est ex cōplexione opinionis & sensus, ꝙ apparere aliquid ſm phantasiā, nihil aliud sit q̄ opinari aliqd idem, qđ sentitur per se, & non secundum accidens. Tertio ibi.

k Relinquitur igit videre si opinio sit. Fit enim opinio & vera, & falsa. sed opinioni quidem in hæret fides. Non enim cōtingit, opinantem iis quæ sibi videntur non credere. Bestiarum autem nulli inest fides, phantasia autem multis.

l Amplius omnem opinionem G consequitur fides: fidem autem suasum esse, suasionem autem ratio. Bestiarum autem quibusdā phantasia ineſt, ratio vero non.

m Manifestum igitur quod neque opinio cum sensu, neque per sensum, neque complexio opinionis & sensus erit phantasia, propter hæc.

n Et manifestum, ꝙ non alia quę dā est opinio, sed eius est, cuius est & sensus. Dico autem ex albi opinione, & sensu, cōplexio phā- H tasia est. Non enim ex opinione quidem est albi, ex sensu autem boni. Apparere igitur est opinari, quod quidem sentitur non secundum accidens.

o Apparent autem & falsa, de quibus simul opinionem veram habent, & videtur Sol vnius pedis, sed creditus est maior esse tota habitatione. Accidit igitur, aut abiicere suiipsius verā opinionem, quam habebat salua re: non oblitum, neque decre- I dentem. aut si adhuc habet, eandem necesse est veram & falsam esse. sed falsa facta est, cū lateat res. Non ergo vnum aliquod horum est, neque ex his phantasia.

LECTIO VI.

SEd quoniā accidit moto hoc, moueri alterū ab hoc: Phantasia autem motus quidam videtur esse, & non sine sensu fieri: sed in his quæ sentiunt, & eorum quorum K

o ¶ Destruit dictā positionem, tali rōne. Cōtingit aliqn. ꝙ alia falsa appareāt ſm phātasiā, q̄ est a sensu, & de aliis & de eisdē rebus, hō hēt verā opinionē. Sicut ſm sensum apparet, ꝙ Sol nō excedit quantitatē vni⁹ pedis, qđ falsum est. Sed ſm verā opinionē credit esse maior {habitatione}. i. tota terra, in qua habitam⁹. Si n. apparitio ipsa falsa, sit idē ꝙ opinio cū sensu: oportet alterū duorū dicere, quorū vnū est, ꝙ i illa cō positione opinionis ad sensum, aliqs abiiciat verā opinionem quā prius habebat, re opinata {saluata}. i. eodē modo manēte, & ille qui abiicit opinionem, non sit oblitus, neque ꝙ credat. Qđ est impossibile. Illis. n. tribus modis aliquis abiicit veram opinionē. Primo, qñ res mutat, sicut cū ali quis vere opinat, ꝙ Socrates sedet, eo sedente, sed postq̄ Socrates sedere destitit, si retineat opinionē eādē, vera opinio mutat in falsam. Secūdo, qñ desinit opinari qđ prius opinabat, pp hoc qđ est prīcipium opinionis oblitę. Tertio, qñ desinit opinari quod prius opinabat, q̄a decredit qđ prīa credebat, immutatus pp alią rōnem. Quod aut aliqs amittat opinionē, nullo istorū contingēte, est impossibile. Qđ tñ contingeret in apposito. Aliud aut quod oportet dicere, si prius non dicat, est ꝙ aliquis retineat cum falsa opinione, verā opinionem. Et sic si ipsa apparitio ēipsa opinio (quod necesse est ponere, si phantasia est opinio) sequitur ꝙ eadē apparitio sit vera & falsa. Sed oportet si vera falsa facta est, & non sit vera, ꝙ res transcendens. i. trāsmutata ab eo qđ prius erat, lateat opinantē, quia si non latēret cū, simul cū mutatione ei⁹ mutaret opinio, & nō esset ea opinio falsa. Hoc aut accidit circa sensibilia per accidens, & hic iam decipitur sensus. Quod enim album sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si album sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel farina, vel aliquid huiusmodi, hic iam contingit mentiri sensum, & maxime a remotis. Tertio sensus est sensibilium communium, quæ consequuntur subiecta, in quibus sunt accidentia, quæ sunt sensibilia propria, sicut magnitudo & motus, quæ sunt sensibilia communia accidunt sensibilibus corporibus. Et circa huiusmodi maxime est deceptio, quia in dicium de his variatē ſm diuersitatem distantiæ. Nam quod a remotiori videtur: minus videtur. Motus autem phantasiæ qui est factus ab actu sensus, differt ab istis tribus sensibus, idest actibus sensus, sicut effectus differt a causa. Et propter hoc etiam, quia effectus est debilior causa, & quāto magis aliquid elongatur a primo agente, tanto minus recipit de virtute, & similitudine eius: iō in phantasia facilius adhuc quām in sensu potest incidere falsitas, quæ consistit in dissimilitudine sensus ad sensibile. Tunc enim est falsus sensus, quando aliter recipitur forma sensibilis in sensu, quām sit in sensibili. Et dico aliter ſm speciem, non ſm materiam: puta si sapor dulcis recipiatur in lingua ſm amaritudinem, secundum vero materiam semper aliter recipit sensus, quām habeat sensibile. Ois igitur motus phantasiæ, qui fit a motu ꝓpriorum sēsibilium, est verus, vt in pluribus. Et hoc dico quātum ad prætentiam sensibilis, quādo motus phantasiæ est simul cum motu sensus. Sed quando motus phantasiæ est in absentia sensus: tunc etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur. n. quandoq; absentia, vt alba: licet sint nigra. Sed alii motus phantasiæ, qui causantur a sensu sensibilium per accidens, & a sensu sensibiliū cōium, possūt esse falsi, siue sit præsens sensibile, siue non. Sed maxime sunt falsi in absentia sensibilis, qñ est procul. tñ magis sunt falsi in absentia sensibilis, q̄ quando sunt procul. Ex hac autem ratione assignata, concludit vlterius principale propositum dicens, ꝙ si ea quæ dicta sunt, non conueniunt nisi phantasiæ, & phantasia habet quod dictū est, relinquitur ꝙ phātasia sit motus a sensu factus in actu. Vlterius autem ꝙ iste motus aliam potentiam requirat, q̄ sensitiuam, Aristo. hoc non determinat. Sed videtur ꝙ cum secundum diuersitatem actuum distinguantur potentiæ & diuersitas motus requirat diuersa mobilia, quia quod mouetur, non mouet seipsum, sed alterum, necessarium videtur, ꝙ sit alia potentia phantastica, siue imaginatiua a sensu. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam huius noīs. Circa quod sciendum est, ꝙ phos in græco, idē est qđ lux, & inde venit phanos, qđ est apparitio, vel illuminatio, & phantasia. Dicit ergo, ꝙ visus est præcipu⁹ inter alios sensus, eo ꝙ est spiritualior, vt supra ostensum est, & plurium cognoscitiuus, ideo phantasia quæ causatur a sensu secundum actum, accepit nomen a lumine, sine quo non est videre, vt supra dictum est. Deinde cum dicit. Lec. 6. Supra tex. cō. 70. 2. te. com. 73.

d ¶ Ostendit causam quare a sialia agunt, & patiuntur ſm phātasiam, & dicit ꝙ phantasiæ {immanent}. idest perseuerant, etiā

Deinde ponit ꝙ phantasia est quidam motus. Sicut. n. sentiens A mouetur sensibilibus: ita in phantasiando mouetur a quibusdā apparentibus, quæ dicuntur phantasmata. Vlterius ponit affinitatem quam habet phantasia ad sensum, quia phantasia non potest fieri sine sensu, sed est tantum in habentibus sensum, scilicet in animalibus, & est illorum tantum, quorum est sensus, scilicet illorum quæ sentiuntur. Ea enim quæ sunt intelligibilia tantum, non cadunt in phantasiam. Deinde proponit, ꝙ ab actu sensus contingit quendam motum fieri. Quod quidem fit manifestum ex eo quod primo ꝓponebatur, scilicet ꝙ ab eo quod est motū, contingit moueri alterum. Sensus autem secundum actum fit ex eo quòd mouetur a sensibilibus, vnde relinquitur, quòd a sensu secundum actū causetur aliquis motus. Ex quo etiam manifestum est, quia motus causatur ab actu sensus: necesse est, ꝙ sit similis sensui, quia omne agens agit simile sibi. Vnde & illud quod mouetur in quantum mouetur, causat motum similē motui, quo ipsum mouetur. Ex omnibus autem his concludit, ꝙ phantasia sit quidā motus causatus a sensu secundum actū: similis est motui sensus, & nihil aliud nisi phantasia inuenitur esse tale. Relinquitur ergo quòd phantasia erit huiusmodi motus. Et ex hoc quòd esse motus causatus a sensu, similis ei: sequitur quòd continget habentem phantasiā, multa agere & pati secundum eam. Et contingit eam esse veram & falsam, vt statim ostendetur. Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat rationem eorum, quæ conueniunt phantasiæ, ꝓ ea quæ dicta sunt. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam eius quod dixerat, quòd phantasia quandoque sit vera, & quandoque falsa. Secundo assignat causam huius nominis. ibi. {Quoniam autem visus.} Tertio assignat causam eius quod dixerat, B quòd animalia multa agunt secundum phantasiam. ibi. {Et quoniam immanent.} Dicit ergo primo, quòd hoc, scilicet phantasiam esse quandoque veram, & quandoque falsam: accidit propter hoc quod dicetur, quia scilicet sensus, a cuius actu causatur phantasia, diuersimode se habet ad veritatem, & falsitatem, secundum quòd comparatur ad diuersa. Nam primo quidem circa propria sensibilia semper verus est, aut modicum habet de falsitate. Sicut enim potentiæ naturales non deficiunt in propriis operationibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem; sic etiam sensus non deficiunt a vero iudicio propriorum sensibilium, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionē organi, vt apparet in febricitantibus, quibus propter indispositionem linguæ, dulcia amara esse videntur. Secundo autem sensus est circa sensibilia per accidens, & hic iam decipitur sensus. Quod enim album sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si album sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel farina, vel aliquid huiusmodi, hic iam contingit mentiri sensum, & maxime a remotis. Tertio sensus est sensibilium communium, quæ consequuntur subiecta, in quibus sunt accidentia, quæ sunt sensibilia propria, sicut magnitudo & motus, quæ sunt sensibilia communia accidunt sensibilibus corporibus. Et circa huiusmodi maxime est deceptio, quia iudicium de his variatē ſm diuersitatem distantiæ. Nam quod a remotiori videtur: minus videtur. Motus autem phantasiæ qui est factus ab actu sensus, differt ab istis tribus sensibus, idest actibus sensus, sicut effectus differt a causa. Et propter hoc etiam, quia effectus est debilior causa, & quāto magis aliquid elongatur a primo agente, tanto minus recipit de virtute, & similitudine eius: iō in phantasia facilius adhuc quām in sensu potest incidere falsitas, quæ consistit in dissimilitudine sensus ad sensibile. Tunc enim est falsus sensus, quando aliter recipitur forma sensibilis in sensu, quām sit in sensibili. Et dico aliter ſm speciem, non ſm materiam: puta si sapor dulcis recipiatur in lingua ſm amaritudinem, secundum vero materiam semper aliter recipit sensus, quām habeat sensibile. Ois igitur motus phantasiæ, qui fit a motu ꝓpriorum sēsibilium, est verus, vt in pluribus. Et hoc dico quātum ad prætentiam sensibilis, quādo motus phantasiæ est simul cum motu sensus. Sed quando motus phantasiæ est in absentia sensus: tunc etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur. n. quandoq; absentia, vt alba: licet sint nigra. Sed alii motus phantasiæ, qui causantur a sensu sensibilium per accidens, & a sensu sensibiliū cōium, possūt esse falsi, siue sit præsens sensibile, siue non. Sed maxime sunt falsi in absentia sensibilis, qñ est procul. tñ magis sunt falsi in absentia sensibilis, q̄ quando sunt procul. Ex hac autem ratione assignata, concludit vlterius principale propositum dicens, ꝙ si ea quæ dicta sunt, non conueniunt nisi phantasiæ, & phantasia habet quod dictū est, relinquitur ꝙ phātasia sit motus a sensu factus in actu. Vlterius autem ꝙ iste motus aliam potentiam requirat, q̄ sensitiuam, Aristo. hoc non determinat. Sed videtur ꝙ cum secundum diuersitatem actuum distinguantur potentiæ & diuersitas motus requirat diuersa mobilia, quia quod mouetur, non mouet seipsum, sed alterum, necessarium videtur, ꝙ sit alia potentia phantastica, siue imaginatiua a sensu. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam huius noīs. Circa quod sciendum est, ꝙ phos in græco, idē est qđ lux, & inde venit phanos, qđ est apparitio, vel illuminatio, & phantasia. Dicit ergo, ꝙ visus est præcipu⁹ inter alios sensus, eo ꝙ est spiritualior, vt supra ostensum est, & plurium cognoscitiuus, ideo phantasia quæ causatur a sensu secundum actum, accepit nomen a lumine, sine quo non est videre, vt supra dictum est. Deinde cum dicit. Lec. 6. Supra tex. cō. 70. 2. te. com. 73.

d ¶ Ostendit causam quare a sialia agunt, & patiuntur ſm phātasiam, & dicit ꝙ phantasiæ {immanent}. idest perseuerant, etiā

fieri motus ab actu sensus. Eumque simlem esse sensui necesse est, hic sane motus eiusmodi fuerit, qui neque sine sensu, neque non sentientibus ineſſe possit, atque sit vi id quod eam habeat, cōplura per ipsam, & agat & patiatur, ac uera sit & falsa.

Quod eo fit, quia sensus proprioꝝ verus est, aut certe quām minimum habet falsitatis. Secundo eius cui accidūt & hæc, atque hic demum falsus esse potest. album enim esse non fallitur, sed an illud album sit hoc, aut aliud quidpiam, fallitur. Tertio communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria: Verbi causa: motus ac magnitudo, quæ accidunt sensibilibus, in quibus demum maxime fieri potest ex sensu deceptio. Motus igitur qui fit ab actu sensus, differens erit, videlicet is qui ab his tribus fit sensibus. Ac primus quidem præsente sensu verus est, cæteri vero & præsente et absente fuerint falsi, præsertim cum procul abest sensibile. Si igitur nihil aliud nisi phantasia quæ iam diximus habet, atque hoc est quod diximus: profecto phantasia fuerit motus is, qui fit a sensu qui actu est.

Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit ἀπὸ τοῦ φάους, idest a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus.

Ac quoniā immanēt, similesq; sunt sensibus, multa per ipsas agūt aīalia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

abeuntibus sensibilibus,& sunt similes secundum actum. Vnde sicut sensus ſm actum mouet appetitum ad præsentiam sensibilis,ita & phantasiæ in absentiam sensibilis. Et propter hoc dicit, quòd animalia,multa operantur ſm phantasiam. Sed hoc contingit propter defectum intellectus,quia cum intellectus adest, quia est superior, ei[2] iudiciū prærualet ad agendum. Vnde quā do intellectus nō dominatur, agunt animalia ſm phantasiam. alia quidē, quia omnino non habent intellectum sicut bestiæ: alia vero, quia habent intellectum velatum, sicut homines, quod contingit tripliciter. Quādoque quidem ex alia passione iræ,aut concupiscentiæ, vel timoris, aut aliquid huiusmodi. Quandoque autem accidit ex aliqua infirmitate,sicut patet in phreneticis, vel furiosis. Quandoque autem in somno, sicut accidit in dormientibus. Ex istis enim causis contingit,ꝙ intellectus non pualet phātasiæ: vnde homo sequitur apprehensionem phantasticam, quasi veram. Vltimo concludit de phantasia, ꝙ dictū est quid sit,& q̄ sit eius causa.

Tex.cō.1.

Lec.12.2.
Tex.cō.3.

operantur animalia. Alia quidē, quia non habent intellectum, vt bestiæ. Alia vero ex velamento intellectus,aliquando passione, aut ægritudine,aut somno vt homines. De phantasia igitur quid est, & propter quid est, dictum sit in tantum.

F

G

LECTIO VII.

Tex.cō.4.

Tex.cō.5.

Lec.12.tex.com.3.

DE parte autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerā dum quam habet differentiam, & quomodo tandem sit ipsum intelligere.

b Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati quoddam erit ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi: alterum ergo oportet esse,susceptiuum autem speciei, & potentia tale, sed non hoc, & similiter se habet sicut sensitiuū ad sensibilia, sic intellectiuum ad intelligibilia.

H

c Necesse est itaque, quoniam omnia intelligit,immixtum esse sicut dicit Anaxagoras, vt imperet. Hoc autem est, vt cognoscat. Intus enim apparens prohibebit extraneum, & obstruet.

I

propter Platonem, qui ponens partes animæ subiecto adinuicem separatas:attribuit eis organa in diuersis partib⁹ corporis. Hoc est ergo quod prætermittit. Sed duo sunt,quæ inquirere intendit. Quorum primum est. Si sit separabilis secundum rationem hæc pars animæ ab aliis,quam differentiam habet ad alias,

alia,quòd non habeant intellectum, vt delicet bestiæ: alia,quòd interdum intellectus obruitur, aut perturbatione, aut morbo, aut somno, vt homines. Ac de phantasia quidē quid sit, & quamobrem sit,tot exposita sint.

LECTIO VII.

DE ea autem parte animæ, qua anima cognoscit, & sapit, siue ea sit separabilis, siue euam non separabilis magnitudine,sed ratione,considerandum est quā habeat differentiam, & quonam pacto fiat intelligere.

Si igitur intelligere est quemadmodum sentire, aut pati quoddam fuerit ab intelligibili, aut aliquid eius generis aliud. Ergo impatibile ipsum esse oportet, receptiuum uero speciei, & potentia tale,sed non hoc, & similiter habere,ut sensitiuum ad sensibilia, sic intellectum ad intelligibilia.

Necesse igitur est cum omnia intelligat, non mistum esse, vt aut Anaxagoras, vt dominetur siue superet, ideſt, vt cognoscat: nam species se offerens impedimēto est alieno, et obsedit. Ita vt nulla sit eius natura nisi hæc, ꝙ

Et quia proprietas potentiæ ex qualitate actus cognoscitur, ſcundum quod inquitere intendit est, {quomodo sit ipsum intelligere}ideſt quomodo operatio intellectualis compleat. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit propositū. Et circa hoc tria facit. Primo proponit similitudinem intellect⁹ ad sensum. Secūdo ex huiusmodi similitudine concludit naturā intellectus possibilis, ibi. {Necesse est itaq;.} Tertio ostendit, ex his quę de intellectu probauerat, differentiam inter intellectū & sensum,ibi. {Quoniam autem non similis.} Primo igitur ex huiusmodi suppositione procedit ad ꝙ positum ostendendum, ꝙ intelligere est simile ei quod est sentire. Quæ quidē similitudo ex hoc manifesta est,ꝙ sicut sentire est quoddam cognoscere, & sentimus quandoque quidem in potentia,quādoque autē in actu: sic & intelligere cognoscere quoddā est, & quandoque quidē intelligimus in potētia, & quandoque in actu. Ex hoc autē sequitur,ꝙ cum sentire sit quoddam pati a sensibili,aut aliquid simile passioni,ꝙ intelligere sit vel pati aliquid ab intelligibili, vel aliquid alterum huiusmodi,simile.s.passioni. Horum autem duorum,secundum verius est. Nam sentire, vt supra in Secundo dictum est,non proprie pati est. Patitur enim proprie aliqd a contrario. Sed aliquid habet simile passioni, inquantum sensus est in potentia ad sensibile, & est susceptiua sensibilium, ergo si intelligere est simile ei,quod est sentire, & partem intellectiuam oprtet esse impassibilem, passione proprie accepta, sed oportet,ꝙ habeat aliquid simile passibilitati, quia oportet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibilis, & ꝙ sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet ꝙ sicut se habet sensitiuum ad sensibilia, similiter se habeat intellectiuum ad intelligibilia,quia verumque est in potentia ad suum obiectum. & est susceptiuum eius. Deinde cū dicit.

Lec.10.tex.com.51.

c ¶ Ex p̄missis ostendit naturā intellectus possibilis. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit ꝙ intellectus possibilis non est aliquid corporeū, vel cōmistum ex rebus corporalibus. Secūdo ostendit,ꝙ nō hēt organū corporale. ibi. {Vnde neq; miseri.} Consideranduū est ergo circa primū,ꝙ antiqui de intellectu dupliciter opinati sunt. Quidā.n.posuerunt,ꝙ intellectus erat cōpositus ex principiis oium,ad hoc ꝙ cognosceret oia,& hāc supra dixit esse opinionē Emp. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicē,& immistū,& nulli rerū corporaliū hāc aliquid cōe. Ex eo ergo qd dictū est,ꝙ intellectus non est actu in aliquo rerum corporalium, ꝓ hoc ꝙ intelligit oia in potentia, non esse mistum ex rebus corporalibus,sicut Empe. posuit,sed esse immistū,sicut dixit Anaxag. Et quidem Anax. hoc dixit,hac tōne motus,quia posuit intellectū esse principiū totius motus,a quo omnia mouentur ſm eius imperium. Si aūt esset mistus ex naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia mouere suo imperio,

Lib.1.tex.4.

imperio,quia determinaretur ad vnum. Et hoc est quod dicit, ꝙ Anaxa. posuit intellectum esse immistum, {vt imperet}ideſt vt suo imperio omnia moueat. Sed quia nos nunc nō loquimur de intellectu, qui omnia mouet: sed de intellectu quo anima intelligit: illud medium non est opportunum ad ostendendum in

Quare neque ipsius esse naturā neque vnam, nisi hanc quòd possibilis sit. Vocatus itaque animæ intellectus,(dico autem intellectum quo opinatur, & intelligit anima) nihil est actu eorum quæ sunt ante intelligere.

tellectum esse immistū, sed oportet aliud medium accipere ad illud ostendendum: ex hoc.s.ꝙ intellect⁹ omnia cognoscit. Et hoc est quod addit: {hoc aūt est, vt cognoscat,} quasi dicat,sicut Anaxa. posuit intellectum esse immistum, ad hoc vt imperet: ita oportet nos ponere intellectum esse immistum, ad hoc vt cognoscat. Quod quidē tali ratione apparet. Omne enim quod est in potentia ad aliquid, & receptiuum eius, caret eo ad quod est in potentia, & cuius est receptiuum, sicut pupilla,quę est in potentia ad colores, & est receptiua ipsorū, est carens omni colore, sed intellectus noster sic intelligit intelligibilia, ꝙ est in potentia ad ea, & susceptiuus eorum, sicut sensus sensibiliū. ergo caret omnibus illis rebus, quas natus est intelligere. Cum igitur intellectus noster natus sit intelligere omnes res sensibiles & corporeas,oportet ꝙ careat omni natura corporali, sicut sensus visus caret omni colore: propter hoc quòd est cognoscitiuus coloris. Si enim haberet aliquem colorem ille color prohiberet videre alios colores. Sicut lingua febricitantis, quæ habet aliquem humorem amarum,non potest percipere dulcem saporem. Sic etiam intellectus si haberet aliquam naturam determinatam: illa natura connaturalis sibi prohiberet eum a cognitione aliarum naturarum. Et hoc est quod dicit. {Intus enim apparēs prohibebit cognoscere extraneum, & obstruet} ideſt impediet intellectum, & quodammodo velabit,& concludet ab inspectione aliorum. Et appellat intus apparens,aliquid intrinsecum connaturale intellectui,quod dum ei appareret semper impediretur intellectus ab intelligendo alia, sicut si diceremus, ꝙ humor amarus esset intus apparens linguæ febricitantis. Concludit autem ex hoc, quòd non contingit naturam intellectus esse {neque vnam} ideſt nullam determinatam: sed hanc solam naturam habet, quòd est possibilis respectu omnium. Et hoc quidem contingit intellectui, quia non est cognoscitiuus tantū vnius generis sensibilium, sicut visus vel auditus, vel omnium qualitatum,& accidentium sensibilium, communium vel propriorum,sed vniuersaliter totius naturæ sensibilis. Vnde sicut visus caret quodam genere sensibilium: ita oportet,quòd intellectus careat tota natura sensibili. Ex hoc autem vlterius concludit,quòd ille qui vocatur intellectus animæ, nihil est in actu eorum,quæ sunt ante intelligere,quod est contrarium ei, quod antiqui ponebant. Dicebant enim eum,ad hoc quod cognosceret omnia esse compositum ex omnibus. Si autem esset cognoscitiuus omnium,quia haberet in se omnia: esset semper intellectus in actu,& numquam in potentia,sicut supra dixit de sensu, ꝙ si esset compositus ex sensibilibus, non indigeret sensibilibus exterioribus ad sentiendum. Et ne quis crederet,quòd esset hoc verum de quolibet intellectu, ꝙ sit in potentia ad sua intelligibilia,antequam intelligat:interponit,quòd nunc loquitur de intellectu,quo anima opinatur,& intelligit. Et hoc dicit, vt præseruet se ab intellecto diuino, qui non est in potentia, sed est quodammodo intellectus omnium. De quo intellectu Anaxa. dixit,ꝙ est immistus,vt imperet. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit,ꝙ intellectus non habet organum corporale. Et primo ostendit propositum. Secundo adaptat ad hoc quoddam dictum antiquorum ibi {Et bene iam.} Dicit ergo primo,concludens ex prædictis,ꝙ si intellectus noster ad hoc ꝙ cognoscat omnia, oportet ꝙ nō habeat naturam aliquam determinatam, ex naturis rerum corporalium quas cognoscit: eodem modo rationabile est, quòd non {misceatur corpori} ideſt, quòd non habeat aliquod organum corporale, sicut habet pars animæ sensitiua, quia si erit aliquod organum corporale intellectui, sicut est parti sensitiuæ, sequetur quòd habeat aliquam naturam determinatam ex naturis rerum sensibilium. Et hoc est quod dicit {qualis enim aliquis vtique fiet} aliquam qualitatem sensibilem habens, vt scilicet sit actu calidus, aut frigidus. Manifestum est enim,quòd potentia animæ, quæ est actus alicuius organi, conformatur illi organo, sicut actus susceptibili. Neque refert quantum ad actum potentiæ:vtrū ipsa potentia habeat aliquam qualitatem sensibilem determinatam,aut organum, cum actus non potētiæ sit solum, sed cōpositi ex potentia & organo corporeo. Sicut enim impediretur visio oculorū, si potentia visiua haberet colorem determinatum, siue pupilla. Et ideo dicit,quòd eiusdem rationis est ponere, quòd intellectus non habeat organum corporale, & quòd non habeat aliquam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quòd nullum est organum intellectiuæ partis, sicut est sensitiuæ. Deinde cum dicit.

possibilis. ergo qui uocatur animæ intellectum, uoco aut intellectum quo stanecterai & existimat anima,nihil est actu eorum quæ sunt, antequam intelligat.

Itaque nec admixtum corpore eum esse,rationi consentaneum est: fieret enim cuiusmodi, nimirum calidus aut frigidus, atque etiam instrumentum aliquod adesset, quemadmodum sensitiuo, nunc uero nullum est.

Atque præclare sane censent, qui dicunt animam esse locum specierum, nisi ꝙ neque tota,sed intellectiua,neq; actu,sed potentia species.

Non esse autem similem impassibilitatem sensitiui & intellectiui, perspicuum est in sensuū instrumentis,& in sensu. nam sensus post vehemens sensibile sentire non potest, Verbi causa: sonum post magnos sonos,nec etiā post

e ¶ Adaptat quod dictum est, opinioni antiquorum, & dicit quòd ex quo pars intellectiua non habet organum, sicut pars sensitiua:tam potest verificari dictum illorum,qui dixerunt, ꝙ anima est locus specierum, quod per similitudinem dicitur, eo quòd est species receptiua. Quod quidem non verum esset, si quælibet pars animæ haberet organum,quia iam species non reciperentur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptiuus specierum,sed oculus, & ideo non dicendum est,quòd tota anima sit locus specierum, sed solum pars intellectiua, quæ organum non habet. Nec ita est locus specierū, ꝙ habeat actu species,sed potentia tantum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantum ad impassibilitatem. Dictum est enim supra,quòd sicut sentire non est pati passione proprie accepta,ita nec intelligere. Et ex hoc supra concluſit quòd intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet,quòd in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc,ꝙ non est similis impassibilitas sensitiui & intellectiui. Sensus.n.dicet non patiat a sensibili, tamen per accidens, inquantum organi proportio corruptor ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. vnde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicit,quòd dissimilitudo impassibilitatis sensitiui,& intellectiui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum,ex valde sensibili,sicut audituus non potest audire sonum,propter hoc quòd motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre,neque olfact⁹ odorare, ex eo ꝙ hi sensus,moti sunt prius ex fortibus odoribus,& coloribus,corumpentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum,quod corrumpi possit ab excellentia proprii obiecti,cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu,si non haberet organum corporale. Debilitatur tamen intellectus ex læsione alicuius organi corporalis indirecte,inquantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diuersitatis huius est,quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quæ dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt,quòd intellectus est vis imaginatiua,vel aliqua præparatio in natura humana, consequens corporis complexionem. Sed horum occasione verborum,quidam intātum decepti sunt, vt ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod qui dem omnino impossibile est. Manifestum est enim, ꝙ hic homo intelligit. Si enim hoc negetur,tunc dicens hāc opinionem non intelligit aliquid:

Li.2.lec.10
Tex.cō.51.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ideo non est audiendus. Si autem intelligit, oportet ꝙ aliquo formaliter intelligat. Hic autem est intellectus possibilis, de quo Philosophus dicit. {Dico autem intellectum, quo intelligit, & opinatur anima.} Intellectus ergo possibilis est, quo hic homo, formaliter loquendo, intelligit. Illud autem quo aliquid operatur, sicut actuo principio: potest secundum esse separari ab eo quod operatur, vt si dicamus, ꝙ Baltius operatur per regem, quia rex mouet eum ad operandum. Sed impossibile est, illud quo aliquid operatur formaliter, separari ab eo secundū esse. Quod ideo est, quia nihil agit, nisi ēm ꝙ est actu: sic igitur aliquid formaliter operatur per aliquid, sicut eo fit actu. Non aūt fit aliquid aliquo, ens actu, si sit separatum ab eo ēm esse. Vnde impossibile est, ꝙ illud quo aliquid agit formaliter, sit separatū ab eo secundū esse. Ideo hoc considerantes adinuentores huius opinionis, conati sunt adiuenire aliquē modum, quo illa substātia separata, quem intellectum possibilem dicunt cōtinuetur, & vniatur nobiscum, vt sic eius intelligere sit nostrum intelligere. Dicunt.n. ꝙ spēs intelligibilis est forma intellectus possibilis. per eā.n.fit in actu. Hmōt aūt spēi subiectum est quoddam phantasma, quod est in nobis. Sic igitur dicunt intellectum possibilem copulari nobiscū per formam suā. Sed hoc quod dictum est, nullam omnino continuationem intellectus ad nos demonstrat. Quod sic patet. Intellectus.n. possibilis non est vnum cum intelligibili, nisi ēm ꝙ intellectus est in actu, sicut neque sensus est idem cum sensibili in potentia, vt supra habitum est. Species igitur intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum ꝙ est intelligibilis actu: non est aūt intelligibilis actu, nisi ēm ꝙ est a phantasmatibus abstracta & remota: manifestum est igitur ꝙ secundum ꝙ vnitur intellectui, est remota a phantasmatibus. Nō igitur intellectus per hoc vnitur nobiscum. Sed manifestum est ꝙ author huius positionis deceptus fuit per fallaciam accidentis, quasi sic arguens. Phantasmata sunt quodammodo vnum cum specie intelligibili: species autem intelligibilis est vnum cum intellectu possibili: ergo intellectus possibilis vnitur phantasmatibus. Manifestum est autem, ꝙ hic incidit fallacia accidentis, qa species intelligibilis secundum ꝙ est vnum cum intellectu possibili, est abstracta a phantasmatibus, vt dictum est. Dato tamē ꝙ per hunc modum sit aliqua vnio intellectus possibilis ad nos: non tamen hæc vnio faceret nos intelligentes, sed magis intellectos. Id enim, cuius similitudo est species, in virtute aliqua cognoscitiua existens, non ex hoc fit cognoscens, sed cognitum. Non enim per hoc ꝙ species, quæ est in pupilla, est similitudo coloris, qui est in pariete: color est videns: sed magis est visus. Per hoc igitur ꝙ species intelligibilis, quæ est in intellectu possibili, est similitudo quædam phantasmatum: non sequitur ꝙ nos simus intelligentes, sed ꝙ nos, vel potius phantasmata nostra sint intellecta ab alia substantia separata. Sunt autē plura alia quæ contra hanc positionem dici possunt, quæ alibi diligentius pertractauimus. Sed hic hoc vnum sufficiat, ꝙ ad positionem hanc sequitur. ꝙ hic homo non intelligit. Manifestum etiam est, ꝙ hæc positio contra intentionem Philosophi est. Et primo quidem, quia Philosophus hic inquirit de parte animæ. Sic enim hunc tractatum incipit. Vnde manifestum est ꝙ intellectus possibilis, pars animæ est, & non substātia separata. Item ex hoc quod ipse procedit ad inquirendum de intellectu, siue sit subiecto separabilis ab aliis partibus animæ, sine non. Vnde patet, ꝙ suus processus stat, etiam si intellectus subiecto non sit separabilis ab aliis partibus animæ. Item per hoc quod dicit, ꝙ in intellectus est quo anima intelligit. Hęc enim omnia ostendunt, ꝙ Aristoteles non dicit intellectum esse separatum, sicut sunt substantiæ

tibus odoribus, & coloribus, neque videre, neque odorare. Sed intellectus cum intelligat aliquod valde intelligile, non minus intelligit infima, sed & magis. Sensitiuū enim non sine corpore est. Intellect⁹ aūt separat⁹.

LECTIO VIII.

Tex.cō.8. VM autē sic singula fiat vt sciens, dicitur intellectus, qui secundum actum. Hoc autem confestim accidit, cum possit operari per seipsum. Est igitur & tunc potentia quodammodo: non tamen similiter, atque ante addiscere, aut inuenire, & ipse aūt seipsum tunc potest intelligere.

b Quoniam autē aliud est magnitudo & magnitudini esse, & aqua & aquæ esse: & sic in multis aliis: non autem in omnibus. In

F separatæ. Mirum est autem quomodo tam leuiter errauerunt, ex hoc quod dicit quòd intellectus est separatus, cum ex litera sua huius rei habeatur intellectus. Dicitur enim separatus intellectus, quia non habet organum, sicut sensus. Et hoc contingit propter hoc, quia anima humana propter suam nobilitatem

uehementes coleres & odores, uidere aut olfacere: at uero intellectus ubi aliquid intellexerit uehementer intelligibile, nihilo minus inferiora intelligit, immo etiā magis. nam sensitiuum non est sine corpore, hic uero separabilis est.

LECTIO VIII.

VBi autem eo modo singula factus fuerit, quo qui actu est sciens appellari solet (quod tum accidit cum per se ipsum potest operari) est quidem tunc etiam quodāmodo potentia, non tamen æque, ac prius quàm didicisset, aut inuenisset, atque tunc etiam ipse se potest intelligere.

Cum autem aliud sit magnitudo, & magnitudini esse, & aqua, & aquæ esse, & sic in multis aliis, sed non in omnibus: in nonnullis enim idem est

fit in actu: ibi {Quoniam autem aliud est magnitudo.} Ostendit igitur quomodo intellectus in actum reducatur, dicens. Dictum est, quòd anima intellectiua non est actu ipsa species, sed in potentia tantum. {Cum autem sic fiat singula} idest sic reducatur in actum specierum intelligibilium: quemadmodum sciens, idest habens scientiæ habitum, habet species in actu, & tunc dicitur intellectus, qui est secundum actum. Hoc autem accidit statim, cum aliquis potest per seipsum operari operationem intellectus, quæ est ipsum intelligere, sicut & quamlibet formam tunc aliquis in actu habet, quando potest operationem illius formæ explere. Sed licet tunc intellectus quodammodo sit in actu, quando habet species intelligibiles, sicut sciens habet habitum: est tamen, & tunc quodammodo in potentia: non tamen eodem modo, sicut prius erat in potentia, antequam scientiam acquireret, addiscendo, vel inueniendo. Nam antequam haberet habitum scientiæ, qui est primus actus, non poterat operari cum vellet: sed oportebat, quòd ab altero reduceretur in actum: sed quando iam habet habitum scientiæ, qui est actus primus: potest, cum voluerit, procedere in actum secundum, qui est operatio. Manifestum est autem ex hoc quod hic dicitur: falsam esse opinionem Auicennæ, quam habet de speciebus intelligibilibus, contra opinionem Aristotelis. Ponit enim Auicenna, quòd species non conseruantur in intellectu possibili, nec sunt in eo, nisi quando actu intelligit. Sed oportet secundum ipsum quòd quandocumque intelligit actu, quòd conuertat se ad intelligentiam separatam agentem, a qua efficiātur in intellectum possibilem intelligibiles species. Contra quod manifeste hic Philosophus dicit, quòd intellectus reducitur in actum specierū, per modum quo sciens actu, adhuc est in potentia inteligens. Cum enim intellectus actu intelligit: species intelligibiles sunt in eo ēm actum perfectum: cum autem habet habitum scientiæ: sunt species in ipso intellectu, medio modo inter potentiam puram & actum purum. Et quia dixerat quòd quando intellectus fit quodammodo in actu, secundum singula eorum ad quæ erat in potentia: tunc potest intelligere, reflectu autem sui nullo modo erat in potentia: posset aliquis credere, quòd factus in actu, seipsum non intelligeret: & ideo ad hoc excludendum subiungit, quòd intellectus factus in actu, nō solum potest intelligere alia: sed etiam tunc potest intelligere seipsum. Deinde cum dicit.

b Ostēdit Philosoph⁹ quid sit obiectū intellectus. Ad cuius euidentiā sciēdū est, ꝙ Philosoph⁹ in 7. Meth. inquit, vtrū quidquid .i. quiditas, vel essentia rei, quā diffinitio significat, sit idem quod res. Et quia Plato ponebat quiditates rerum esse separatas a singularibus, quas dicebat ideas vel species: ideo ostendit quòd quiditates rerum non sunt aliud a rebus, nisi per accidens; vtpote, non

Lec. 3. tex. com. 12.

non est idem quiditas hominis albi, & homo albus: quia quiditas hominis albi non continet in se, nisi quod pertinet ad spēm hominis, sed hoc quod dico, homo albus habet aliquid in se, præter illud quod est de specie humana. Hoc autem contingit in omnibus habētibus formā in materia, quòd in eis est aliquid, præter principia speciei. Nam natura speciei induiduatur p materiam, vnde principia induiduantia, & accidentia induidui sunt præter essentiam speciei. Et ideo cōtingit sub vna specie inueniri plura in diuiduaque licet nō differant in natura speciei: differunt tamen secundum principia induiduantia. Et propter hoc i omnibus habētibus formam in materia: nō est omnino idem & res & quodquid est eius. Socrates enim non est sua humanitas. In his vero quæ non habent formam in materia, sicut sunt formæ simplices: nihil potest esse, præter essentiam speciei: quia ipsa forma est tota essentia. Et ideo in talibus non possunt esse plura induidua vnius speciei: nec potest in eis differre res & quodquid est eius. Considerandum est etiam, ꝙ non solum naturalia habent speciem in materia: sed etiam mathematica. Est enim duplex materia, scilicet sensibilis, a qua abstrahunt mathematica: & concernunt eam naturalia, & intelligibilia, quā mathematica concernunt. Quod quidem sic intelligendum est. Manifestum est enim, quòd quantitas immediate inhæret substantiæ, qualitates autem sensibiles in quantitate fundantur: vt album & nigrum: calidum & frigidum. Remoto autem posteriori remanet prius: vnde remotis qualitatibus sensibilibus secundum intellectum, adhuc remanet quantitas contiua in intellectu. Quę dam ergo sunt formæ, quæ materiam requirunt sub determinata dispositione sensibilium qualitatum: & huiusmodi sunt omnes formæ naturales: & idcirco naturalia cōcernunt materiam sensibilem. Quædam vero sunt formæ, quæ non exigunt materiam sub determinata dispositione sensibilium qualitatum: tamen requirunt materiā sub quantitate existentem, sicut triangulus, & quadratum: & huiusmodi: & hæc dicuntur mathematica: & abstrahunt a materia sensibili, sed non a materia intelligibili: inquantum in intellectu remanet continua quantitas, abstracta a sensibili qualitate. Sic ergo patet quòd sicut naturalia habent formam in materia: ita & mathematica: & propter hoc tā in naturalibus quàm in mathematicis, differt res & quod quideſt, vnde in vtrisque inueniuntur plura indiuidua sub vna specie: sicut enim sunt plures homines vnius speciei, ita & plures trianguli sub vna specie. His igitur habitis, planum est accipere ex litera Philosophi intellectum. Dicit enim, quòd aliud est {magnitudo & magnitudinis esse} idest aliud est magnitudo, & quodquideſt eius. Esse enim quod est magnitudinis appellat quiditatem eius. Et similiter aliud est {aqua & aquæ esse:} & sic est in multis aliis, idest in omnibus mathematicis, & naturalibus. Vnde siguanter duo exempla posuit. Nam magnitudo est quid mathematicum: aqua autem quid naturale. Non autem hoc contingit in omnibus. Nam in his, quæ omnino sunt separata a materia, idem est res, & quodquid est eius. Et quia substantiæ separatæ ignotæ sunt nobis, non potuit eas nominare proprijs nominibus, sicut mathematica & naturalia: sed nominauit ea sub exemplo rerum naturalium. Et hoc est quod subdit, quòd in quibusdam, idem est carni esse & carnem: ex quo non intelligit ꝙ sit idem caro, & quodquideſt eius. Non enim diceret in quibusdam sic esse, sed simpliciter diceret ꝙ idem est caro & carni esse. Sed intelligit quòd hoc, quod sic dicitur aliquid & alicui, vt caro & carni esse, idem est {in quibusdam,} scilicet in his, quæ sunt a materia separata. Et quia ad diuersa cognoscenda diuersæ potentiæ cognoscitiuæ requiruntur, concludit quòd anima aut cognoscit alio rem, & alio eius quidditatem, aut vno & eodem, sed alio modo se habente. Manifestū est autem, quòd caro non est sine materia, sed forma carnis est forma determinata, & in materia determinata sensibili: sicut etiam sunum habet subiectum sensibile determinatum, scilicet nasum. Hinc igitur naturam sensitiuam cognoscit anima per sensum. Et hoc est quod subdit, quòd anima iudicat potentia sensitiua, calidum & frigidum, & alia huiusmodi {quorū ratio.} idest proportio {quędam caro est.} Forma enim carnis requirit determinatam proportionem calidi & frigidi, & aliorū huiusmodi. Sed oportet quòd alia potentia {discernat eē carni,} idest quodquid est carnis. Sed hoc contingit dupliciter: Vno modo sic, quòd ipsa caro, vel quidditas carnis cognoscantur omnino potētijs abinuicem diuersis: puta quòd potentia intellectiua cognoscatur quidditas carnis: potētia sensitiua cognoscatur caro: & hoc contingit quando anima per se cognoscit singulare: & per se cognoscit naturam speciei. Alio modo cōtingit quòd cognoscitur caro, & quodquid est carnis,

quibusdam enim, idem est esse carni, & carnem esse. Aut alio ergo: aut aliter habente discernit. Caro enim non est sine materia: sed sicut simum, hoc in hoc. Sensitiuo quidem igitur calidū & frigidum iudicat: & quorum ratio: quædam caro est. Alio autem, aut separato: aut sicut circumflexa se habet ad seipsam, cum extensa sit: carni esse discernit.

c Iterum autem in his, quæ in abstractione

Tex.cō.11. consistunt, rectum est ut simum: cum continuo enim est. ipsum autem quid erat esse, si diuersum est recto esse & rectum, aliud est: sit enim dualitas, alio ergo aut aliter se habente iudicat. Omnino ut res sepa-

carni esse & carnem: aut alio, aut aliter se habente iudicat intellectus. caro enim non est sine materia: sed sicut simum, hoc in hoc. Calidum igitur & frigidum sensitiua parte iudicat, & quorum ratio quædam est caro. alio autem, uel separabili: uel ut flexa se habet ad se ipsam, cum extensa fuerit, carni esse iudicat.

Rursus in iis quæ in abstractione consistunt, rectum est ut simum: cum continuo enim est. ipsum autem quid erat esse, si diuersum est recto esse & rectum, aliud est: sit enim dualitas, alio ergo aut aliter se habente iudicat. Omnino ut res sepa-

non quòd sit alia, & alia potentia, sed quia vna & eadem potentia, alio & alio modo cognoscit carnem, & quodquideſt eius, & illud oportet esse, cum anima comparat vniuersale ad singulare. Sicut enim supra dictum est, quòd non possemus sentire differentiam dulcis & albi, nisi esset vna potentia sensitiua communis, quæ cognosceret vtrunque, ita etiam non possemus cognoscere comparationem vniuersalis ad particulare, nisi esset vna potētia, quæ cognosceret vtrunque. Intellectus igitur vtrūq; cognoscit, sed alio & alio modo. Cognoscit enim naturam speciei, siue quodquideſt, directe extendēdo seipsum, ipsum autem singulare, per quandam reflexionem, inquantum redit super phantasmata, a quibus species intelligibiles abstrahuntur. Et hoc est quod dicit, quòd sensitiuo cognoscit carnem {alio} idest alia potentia {discernit esse carni,} idest quodquid est carnis {aut separata} puta cum caro cognoscitur sensu, & esse carnis intellectu, aut eodem aliter se habente, scilicet {sicut circunflexa se habet ad seipsam} anima intellectiua cognoscit carnem {quæ cum extensa sit, discernit esse carni,} idest directe apprehendit quidditatē carnis, per reflexionem autem, ipsam carnem. Deinde cum dicit.

c Quod supra dixerat in naturalibus, exponit in mathematicis dicens, quòd iterum in his quæ sunt {per abstractionem,} idest in mathematicis, quorum ratio abstrahit a materia sensibili, rectum se habet sicut simum. Hæc enim mathematica habent materiam, sicut & naturalia. Rectum enim mathematicum est, simum autem naturale. Ratio enim recti est cum cōtinuo, sicut ratio simi cum naso. Continuum autem est materia intelligibilis, sicut simum materia sensibilis. Vnde manifestum est, ꝙ aliud est in mathematicis res, & quodquideret esse, vt rectum, & recto esse, vnde oportet quòd alio cognoscat quodquid erat esse horum, & alio ipsa. Et supponamus ad præsens, exempli causa, cum Platone, quòd dualitas sit quodquid erat esse lineæ rectæ, Plato enim ponebat, quòd numeri erant species, & quidditates mathematicorum, puta vnitas lineæ, dualitas lineæ rectæ, & sic de alijs. Oportet igitur, ꝙ anima alio cognoscat ipsa mathematica & quidditates eorum, aut eodem aliter se habente. Vnde si cut per naturalia ostenditur, ꝙ intellectus qui cognoscit quidditates naturalium, sit alius a sensu, qui cognoscit naturalia singularia, ita ex mathematicis ostēditur ꝙ intellectus qui cognoscit quodquid est ipsorum, sit aliud ab imaginatiua virtute quæ apprehendit ipsa mathematica. Et quia posset aliquis dicere, ꝙ eodem modo intelligerentur mathematica & naturalia, subiungit ꝙ sicut res sunt separabiles a materia, ita se habent ad intellectum. Vnde illa quæ sunt secundū esse separata a materia sensibili, solo intellectu percipi possunt, quę autem non sunt separata a materia sensibili secundum esse, sed secundum rationem, intelliguntur absque materia sensibili, non autem absque materia intelligibili. Naturalia vero intelligūtur per abstractionem a materia indiuiduali, non autem per abstractionem a materia sensibili totaliter. Intelligitur enim homo, vt compositus ex carnibus & ossibus, per abstractionem tamen ab his carnibus, &

his

Universidad de Deusto
Biblioteca

his ossibus. Et inde est, quòd intellectus non cognoscit directe singularia, sed sensus vel imaginatio. Apparet aũt ex hoc quod Philosophus hic dicit: quòd proprium obiectum intellectus, est quidditas rei, quæ non est separata a rebus, vt Platonici posuerunt. Vnde illud, quod est obiectum intellectus nostri, non est aliquid extra res sensibiles existens, vt Platonici posuerũt, sed aliquid in rebus sensibilibus existẽs, licet intellectus apprehendat alio modo quidditates rerũ, quàm sint in rebus sensibilibus. Non.n. apprehẽdit eas, cum conditionibus indiuiduantibus, quæ eis in rebus sensibilibus adiunguntur. Et hoc sine fallitate intellectus, contingere põt. Nihil enim prohibet duorum adinuicem cõiunctorum, vnum intelligi absque hoc

Tex.cõ.13. q̃ intelligatur aliud. Sicut visus apprehendit colorem, absque hoc quòd apprehendat odorem, nõ tamẽ absque hoc quòd apprehendat magnitudinem, quæ est proprium subiectum coloris. Vnde & intel-

Tex.cõ.14. lectus potest intelligere aliquam formã absque indiuiduantibus principijs, nõ tamen absque materia a qua dependet ratio illius formæ, sicut nõ potest intelligere simum sine naso, sed potest curuum sine naso intelligere. Et quia hoc non distinxerunt Platonici, posuerunt quòd mathematica, & quidditates rerum sunt separatæ in esse, sicut sunt separatæ in intellectu. Manifestum est etiam, quòd species intelligibiles quibus intellectus possibilis fit in actu, non sunt obiectum intellectus. Non enim se habent ad intellectum sicut quod intelligitur, sed sicut quo intelligit. Sicut enim species, quæ est in visu, non est quod videtur, sed quo visus videt, quod autem videtur est color, qui est in corpore: similiter quod intellectus intelligit est quidditas, quæ est in rebus, non autem species intelligibilis, nisi inquantum intellectus in seipsum reflectitur. Manifestum est enim, quòd scientiæ sunt de his, quæ intellectus intelligit: sunt autem scientiæ de rebus, non autem de speciebus vel intentionibus intelligibilibus, nisi sola scientia rationalis. Vnde manifestum est, quòd species intelligibilis non est obiectum intellectus, sed quidditas rei intellectæ. Ex quo patet nullam esse rationem quorundam volentium ostendere, quòd intellectus possibilis fit vnus in omnibus, ex hoc quòd idem est intellectum ab omnibus, cum oporteat esse plures numero species intelligibiles, si sunt plures intellectus. Non enim est species intelligibilis, ipsum intellectum, sed similitudo eius in anima, & ideo si sint plures intellectus habentes similitudinem vnius & eiusdem rei, erit eadem res intellecta apud omnes. Et præter hoc manifestum est, quòd etiam substantiæ separatæ intelligunt quidditates rerum naturalium, quas non intelligimus, & earum intellectus diuersi sunt. Vnde si eorum ratio esset efficax, non euitaretur inconueniens quod concludunt, per hoc quòd ponũt vnũ intellectum in omnibus hominibus. Nõ enim possunt ponere vnum intellectum in omnibus intelligentibus.

se iudicat. Omnino ergo sicut separabiles res a materia, sic & quæ circa intellectum sunt.

LECTIO IX.

Tex.c.12. Dubirauit autem vtiq; aliquis, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli aliquid habet com G mune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intellige re pati aliquid est? Inquantum enim aliquid commune vtriusq; est, hoc quidem agere, illud vero pati videtur.

b Amplius autem, si intelligibilis & ipse, aut alijs inerit intellectus, si non secundum aliud ipse intelligibilis est. vnum autem quoddam secũdum speciem est intelligibile, aut mistũ aliquid habebit. quod facit intelligibi- H lem ipsum, sicut alia.

c Aut pati secundum commune aliquid: diuisum est prius. Potentia quodammodo est intelligibilia intellectus: sed actu nihil, antequã intelligat. Oportet autem sic, sicut in tabula nihil est scriptum actu, quod quidem accidit in intellectu.

d Soluit secundam dubitationem. Et primo soluit quæstionẽ. A Secundo respondet ad obiectionem in contrarium factam, ibi. ¶ Non autem semper. ¶ Dicit ergo primo, quòd intellectus possibilis est intelligibilis non per suam essentiam, sed per aliquam speciem intelligibilem, sicut & alia intelligibilia. Quod probat

Tex.cõ.15. ex hoc, quòd intellectum, in actu, & intelligens in actu, sunt vnum, sicut & supra dixit, quòd sensibile in actu, & sensus in actu, sunt vnum. Est autem aliquod intel

Tex.cõ.16. ligibile in actu, per hoc q̃ ẽ in actu a materia abstractum: sic enim supra dixit, q̃ sicut res sunt separabiles a materia, sic suat & quæ sunt circa intellectũ. Et ideo hic dicit q̃ ¶ in his q̃ sunt sine materia, ¶ ideſt si accipiamus in rebus intelligibilia actu, idẽ est intellectus, & q̃d intelligitur sicut idẽ est sentiens in actu, & q̃d sentitur in actu.

Tex.cõ.17. Ipsa enim scientia speculatiua, ¶ & sic scibile ¶ ideſt scibile in actu, est idem. Species igitur rei intellecta in actu, est species ipsius intellectus, & sic per eam seipsum intelligere potest. Vnde & supra Philosophus per ipsũ intelli-

Tex.cõ.18. gere, & per illud qd intelligitur scrutatus est naturam intellectus possibilis. Non enim cognoscim⁹ intellectum nostrum, nisi per hoc, q̃ intelligimus nos intelligere. Accidit autem hoc in intellectu possibili, q̃ non intelligatur per essentiam suam, sed per speciem

Tex.cõ.19. intelligibilem, ex hoc q̃ est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus in 9. Metap. q̃ nihil intelligitur, nisi secundum q̃ est in actu. Et potest accipi simile in re-

Lect.3. bus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, nõ habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiæ autem sensibiles quę sunt, secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium non intelligit, neque intelligitur: nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium, & aliæ substantiæ separatæ quæ sunt mediæ inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelligũt & intelliguntur. Deinde cum dicit.

e Respondet ad obiectionem. quæ erat in contrarium, dicens: quòd ex quo intellectus possibilis habet aliquid quod facit ipsum intelligibilem, sicut & alia, restat vt consideretur ¶ causa non semper intelligendi, ¶ ideſt quare non semper intelligibile intelligit. Quod ideo est, quia in rebus habentibus materiam, species non est intelligibilis secundum actum, sed secundum potentiam tantum. Intelligibile autem in potentia, non est idem cum intellectu, sed solum intelligibile in actu, vnde in illis quæ habent speciem in materia, non inerit intellectus, vt scilicet intelligere possint, quia intellectus talium, ideſt intelligibilium, est quædam potentia sine materia. Illud autem quod est in materia, est intelligibile, sed in potentia tantum, quod vero est in intellectu, est species intelligibilis secundum actum.

LECTIO IX.

Postquam ostendit Philosophus naturam intellectus possibilis, & obiectum eius, hic mouet quasdam dubitationes circa prædeterminata. Et diuidit in duas partes. Et primo ponit dubitationes. Secundo soluit eas, ibi. ¶ Aut pati. ¶ Mouet autẽ primo duas dubitationes quarum prima talis est. Si intellectus est simplex & impassibilis, & nulli habet aliquid commune, vt Anaxagoras dixit, quomodo intellectus potest intelligere, cum intelligere, sit pati quoddam, & de ratione patientis hoc esse videatur, quòd habeat aliquid commune cum agente, quia inquantum est aliquid commune vtrisque scilicet agenti & patienti, videtur quòd hoc agat & illud patiat. Oportet enim ea quæ agunt & patiuntur adinuicem, communicare in materia, vt dicitur in primo de Generatione. Secundam dubitationem ponit ibi.

b Et insurgit hęc dubitatio ex eo, quod supra dixit, quòd intellectus factus in actu, etiam seipsum intelligit. Et est ista dubitatio, q̃ si intellectus est intelligibilis, hoc potest contingere duobus modis. Vno modo, quòd sit intelligibilis secundum se, & non secundum aliud. Alio modo, quòd habeat aliquid sibi adiunctum, quod faciat ipsum intelligibilem. Si autem secundum seipsum est intelligibilis, & non secundum aliud, intelligibile autem inquantum huiusmodi est vnum in specie, sequetur si hoc non solum est intelligibile, sed intellectus, quòd etiam alia intelligibilia sint intellectus, & ita omnia intelligibilia intelligent. Si autem est intelligibilis per hoc, quòd habet aliquid aliud sibi adiunctum, sequetur quòd habeat aliquid quod faciat ipsum intelligibilem, sicut & alia quæ intelliguntur, & ita videtur sequi idem quod prius, scilicet quòd semper id quod intelligitur, intelligat. Deinde cum dicit.

c Soluit præmissas dubitationes. Et primo soluit primam dicens, quod sicut prius distinctum est de passione, cum ageretur de sensu, quòd pati dicitur secundum aliquid commune, ideſt hoc quod est pati, commune est ad passionem, quæ est in contrarias dispositiões, sicut est passio mutua in rebus naturalibus, quæ communicant in materia, & est aliquod pati, quod dicitur secundum receptionem tantum. Intellectus igitur dicitur pati, inquantum est quodammodo in potentia ad intelligibilia, & nihil est actu eorum, antequam intelligat. Oportet autem hoc sic esse, sicut contingit in tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed plura possunt in ea scribi. Et hoc etiam accidit intellectui possibili, quia nihil intelligibilium est in eo actu, sed potentia tantum. Et per hoc excluditur tam opinio antiquorum naturalium, qui ponebant animam compositam ex omnibus, vt intelligeret omnia, quàm etiam opinio Platonis, qui posuit naturaliter animam humanam habere omnem scientiam, sed esse eam quodammodo oblitam, propter vnionem ad corpus, dicens, quòd addiscere nihil aliud est, quàm reminisci. Deinde, cum dicit.

LECTIO X.

Postquam Philosophus determinauit de intellectu possibili, nunc determinat de intellectu agente. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit esse intellectum agentem, præter possibilem, & ratione, & exemplo. Secundo ostendit huius intellectus naturam ibi. ¶ Et hic intellectus. ¶ Ponit ergo circa primum talem rationẽ. In omni natura, quæ est quandoque in potentia, & quandoque in actu: oportet ponere aliquid, quod est sicut materia in vnoquoque genere. quod scilicet ẽ in potentia ad omnia quæ sũt in illius generis. Et aliud quod est sicut causa agens, & factiuũ, quod ita se habet in faciendo omnia, sicut ars ad materiam. Sed anima secũdum partem intellectiuam, quandoque est in potẽtia, & quãdoque in actu. Necesse est igitur in anima intellectiua esse has differentias, vt scilicet vnus sit intellectus, in quo possint omnia intelligibilia fieri, & hic est intellectus possibilis, de quo supra dictum est. Et alius intellectus sit ad hoc, quod possit omnia intelligibilia facere in actu, qui vocatur intellectus agens, & est sicut habitus quidam. Huius autem verbi occasione, quidam posuerũt intellectum agẽtem idem esse cum intellectu, qui est habitus principiorum. Quod esse non potest, quia intellectus, qui est habitus principiorum pr̃supponit aliqua iã intellecta in actu, scilicet terminos principiorum, per quos cum intelligentiam cognoscimus principia, & sic sequeretur, q̃ intellectus agẽs nõ faceret omnia intelligibilia in actu, vt hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, q̃ habitus hic accipitur secundum q̃ dicit. Dicendum est ergo, q̃ habitus hic accipitur secundum q̃ Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam, & naturam & habitum, prout habitus distinguitur contra priuationem & potentiam, vt sic per hoc q̃ nominat eum habitũ, distinguat eum ab intellectu possibili, qui est potentia. Vnde dicit, q̃ est habitus vt lumen, quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicit {quodammodo,} quia supra ostensum est, q̃ color secundum seipsum est visibilis. Hoc autem solummodo facit lumen ipsum esse actu coloré, inquantum facit diaphanum esse in actu, vt moueri possit a colore, & sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intelligibilia esse in actu, quæ prius erant in potẽtia, per hoc q̃ abstrahit ea a materia, sic enim sunt intelligibilia in actu, vt dictũ est. Inducitur autem Arist. ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilium esse a materia separatas, & intelligibiles actu, vnde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Arist ponit, q̃ quidditates rerum sensibilium sunt in materia, & non intelligibiles actu, oportuit q̃ ponere aliquem intellectum, qui abstraheret a materia, & sic faceret eas intelligibiles actu. Deinde cum dicit.

Atque etiam ipse intelligibilis est, quemadmodum intelligibilia. in ijs enim quæ sine materia sunt, idem est id quod intelligit, & quod intelligitur: nam contemplatiua scientia & quod ita scibile est, idem sunt.

Causa porro cur non semper intelligat consideranda est. In ijs autem quæ habent materiam potentia est vnumquodque intelligibilium. quare illis quidem nõ inerit intellectus, nam intellectus horum talium potentia est sine materia, illi autem intelligibile inerit.

LECTIO X.

Voniam autem ut in uniuersa natura est aliquid, alterũ materia cuiq; generi: quod ideo ita est, quòd potentia est illa omnia, alterum causa & effectiuum, eo quòd omnia efficiat, quæ res usu uenit in arte si cum materia comparetur, ita etiam in anima hæ adsint differentiæ necesse est. Atque est quidam intellectus talis quòd omnia fiat, quidam quod omnia faciat, ueluti habitus quidam, perinde ac lumen: nam lumen quoque quodammodo facit actu colores, eos qui sunt potentia colores.

Et hic intellectus separabilis est, & non mistus, & impassibilis, & sui substãtia operatis. semper enim agens

lectu, qui est habitus principiorum. Quod esse non potest, quia intellectus, qui est habitus principiorum pr̃supponit aliqua iã intellecta in actu, scilicet terminos principiorum, per quos cum intelligentiam cognoscimus principia, & sic sequeretur, q̃ intellectus agẽs nõ faceret omnia intelligibilia in actu, vt hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, q̃ habitus hic accipitur secundum q̃ Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam, & naturam & habitum, prout habitus distinguitur contra priuationem & potentiam, vt sic per hoc q̃ nominat eum habitũ, distinguat eum ab intellectu possibili, qui est potentia. Vnde dicit, q̃ est habitus vt lumen, quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicit {quodammodo,} quia supra ostensum est, q̃ color secundum seipsum est visibilis. Hoc autem solummodo facit lumen ipsum esse actu coloré, inquantum facit diaphanum esse in actu, vt moueri possit a colore, & sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intelligibilia esse in actu, quæ prius erant in potẽtia, per hoc q̃ abstrahit ea a materia, sic enim sunt intelligibilia in actu, vt dictũ est. Inducitur autem Arist. ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilium esse a materia separatas, & intelligibiles actu, vnde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Arist ponit, q̃ quidditates rerum sensibilium sunt in materia, & non intelligibiles actu, oportuit q̃ ponere aliquem intellectum, qui abstraheret a materia, & sic faceret eas intelligibiles actu. Deinde cum dicit.

b Ponit quatuor conditiones intellectus agentis, quarum prima est, q̃ sit separabilis, secunda, q̃ impassibilis, tertia quòd sit immistus, ideſt non compositus ex naturis corporalibus, neque adiunctus

Universidad de Deusto
Biblioteca

adiunctus organo corporali. Sed in his tribus conuenit cum intellectu possibili. quarta autem conditio est, quòd sit in actu secundum suam substantiam, in quo differt ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum suam substantiam, sed est in actu solum secundum speciem susceptam. Et ad has quatuor conditiones probandas in

Tex.c.ō20. ducit vnam rationē, quæ talis est. Agens est honorabilius patiente & principium actiuum, materia, sed intellectus agens cōparatur ad possibilē, sicut agens ad materiam, sicut iam dictū est, ergo intellectus agēs est nobilior possibili. Sed intellectus possibilis est separatꝰ, impassibilis, & immixtus, vt supra ostēsum est, ergo multo magis intellectus agens. Et hoc etiam patet, qꝫ sit secundum substantiam suam in actu, quia agens est nobilius patiente, nō nisi secundum qꝫ est in actu. Occasione autem horum, quæ hic dicuntur, quidam posuerunt intellectum agentem. substantiam separatam, & quòd differt secundum substantiam ab intellectu possibili. Illud autem non videtur esse verum. Non enim homo esset a natura sufficiēter institutus, si non haberet in seipso principia, quibus posset operationem complere, quæ est intelligere, quæ quidem complerī non posset, nisi per intellectum possibilē, & per intellectum agentem. Vnde perfectio humanæ naturæ requirit qꝫ vtrūque eorum sit aliquid in homine. Videmus etiam qꝫ sicut operatio intellectus possibilis, quæ est recipere intelligibilia, attribuitur homini, ita & operatio intellectus agentis, quæ est abstrahere intelligibilia. Hoc autem non posset, nisi principium formale huius actionis esset ei secūdum esse coniunctum. Nec sufficit ad hoc, qꝫ hæc actio attribuatur homini, per hoc qꝫ

Supra text. com. 17. species intelligibiles factæ per intellectum agentem, habent quodammodo pro subiecto phantasmata, quæ sunt in nobis, quia vt supra diximus, cum de intellectu possibili ageretur, species non sunt intelligibiles in actu, nisi quia sunt abstractæ a phantasmatibus, & sic eis mediantibus, actio intellectus agentis non posset nobis attribui. Et propterea intellectus agēs comparatur ad species intellectas in actu, sicut ars ad species artificiatorū, per quas manifestum est, qꝫ artificiata non habent actionem artis, vnde ēt dato qꝫ species factæ intelligibiles actu, essent in nobis, non sequeretur, qꝫ nos possemus habere actionem intellectus agentis. Est etiam predicta positio contra Arist. intentionem, qui expresse dixit has differentias duas, scilicet intellectum agentem, & intellectum possibilem esse in anima, ex quo expresse dat intelligere, qꝫ sint partes animæ, vel potentiæ, & non aliquæ substātiæ separatæ. Sed cōtra hoc videtur esse præcipue, qꝫ intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia, vt in potentia existens ad illa, intellectus autem agens comparatur ad ea, vt ens in actu, nō enim videtur possibile, idem respectu eiusdem posse esse in potentia, & in actu, vnde non videtur possibile, qꝫ intellectus agēs, & possibilis conueniāt in vna substantia animæ. Sed hoc de facili soluitur, si quis recte consideret, quomodo intellectus possibilis sit in potentia ad intelligibilia, & quomodo intelligibilia sūt in potentia respectu intellectus agēnis. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet determinatæ naturam alicuius rerum sensibilium. Vnumquodque autem in telligibile, est aliqua determinata natura alicuius speciei. Vnde

Lect.9. Tex.cō.14. supra dixit qꝫ intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia sicut tabula ad determinatas picturas. Quantum autem ad hoc, intellectus agens non est in actu. Si enim intellectus agens haberet in se determinationem omnium intelligibilium, non indigeret intellectus possibilis phantasmatibus, sed per solum intellectum agentem reduceretur in actum omnium intelligibilium, & sic non compararetur ad intelligibilia, vt faciens ad factum, vt Philosophus hic dicit, sed vt existens ipsa intelligibilia. Comparatur igitur vt actus respectu intelligibilium, inquātum est quædam virtus immaterialis actiua, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia. Et per hunc modum, ea quæ sunt intelligibilia in potētia, facit intelligibilia in actu. Sic enim & lumen facit colores in actu, non qꝫ ipsum habeat in se determinationem omnium colorum. Huiusmodi autem virtus actiua est quædam participatio luminis intellectualis a substantijs separatis. Et ideo Philosophus dicit, quòd est sicut habitus, vel lumen, quod non competeret dici de eo, si esset substantia separata. Deinde cum dicit.

honorabilius est agens patiente, & principium materia nobilius est.

c Idem autem est secundum actum scientia rei: quæ vero secūdum potentiam, tempore prior in vno est. Omnino autem neque tempore. sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit.

Idem autem est scientia quæ actu est, quod res ipsa. Ea uero quæ potentia est, prior tempore est in uno, omnino uero ne tempore quidem. sed non interdum intelligit, & interdum non intelligit.

d Separatus aūt est solum hoc, quod vere est. Et hoc solum immortale, & perpetuum est.

e Nō reminiscitur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus, est corruptibilis. & sine hoc nihil intelligit anima.

Vbi autem separatus fuerit, tūc est solum id quod reuera est, & hoc solū est immortale & æternum.

Sed non meminimus, quia hoc quidem impatibile est, intellectus autem passiuus corruptibilis, & nihil sine eo intelligit.

c Determinat de intellectu secundum actū. Et circa hoc duo facit. Primo ponit cōditiones intellectus in actu. Secundo ostendit cōditiones totius partis intellectiuæ, secundum qꝫ differt ab aliis partibus animę: ibi. {Separatus aūt.} Circa primū tres ponit conditiones intellectus in actu, quarū prima est, qꝫ scientia in actu, est idem rei scitę. Quod non est verum de intellectu in potentia. Secunda conditio eius est, quòd scientia in potentia in vno & eodem, tēpore est prior quàm scientia in actu, sed vniuersaliter non est prior, nō solum natura, sed neque etiam tempore. Et hoc est, quod Philosophus dicit in 9. Metaph. quòd actus est prior potentia natura, tempore vero, in vno & eodem potentia prior est actu, quia vnum & idem prius est in potentia, & postea fit actu. Sed vniuersaliter loquendo, etiam tempore actus est prior. Nam quod in potentia est, non reducitur in actum, nisi per aliquid, quod est actu. Et sic etiam de potentia scientę, non fit aliquis sciens actu, neque inueniendo, neque discendo, nisi per aliam scientiam præexistentem in actu, quia omnis doctrina, & disciplina intellectiua fit ex præexistenti cognitione, vt dicitur in primo Posteriorum. Tertia conditio intellectus in actu, per quam differt ab intellectu possibili, & intellectu in habitu, est quia vterq; quandoq; intelligit, & quandoque non intelligit. Sed hoc non potest dici de intellectu in actu, qui consistit in ipso intelligere. Deinde cū dicit.

Lect.8. com.13.

d Ponit conditiones totius intellectiuæ partis. Et primo ponit veritatem. Secundo excludit obiectionem: ibi. {Non reminiscitur.} Dicit ergo primo, quòd solus intellectus separatus est hoc, quod vere est. Quod quidem non potest intelligi, neque de intellectu agente, neque de intellectu possibili tantum, sed de vtroque, quia de vtroque supra dixit, quòd est separatus. Et sic patet quòd hic loquitur de tota parte intellectiua, quæ quidem dicitur separata, ex hoc quòd habet operationem suam sine organo, corporali. Et quia in principio huius Libri dixit, quòd si aliqua operatio animæ sit propria, contingit animam separari. Concludit quòd hęc sola pars animæ, scilicet intellectiua est incurruptibilis, & perpetua. Et hoc est quod supra posuit in Secundo, quòd hoc genus animæ separatur ab aliis, sicut perpetuum a corruptibili. Dicitur autem perpetua, non quòd semper fuerit: sed qꝫ semper erit. Vnde Philosophus dicit in 12. Metaph. quòd forma nunquam est ante materiam, sed posterius remanet anima, non omnis, sed intellectus. Deinde, cum dicit.

Tex.cō.21. Tex.cō.31. Tex.cō.17.

d Excludit quandam obiectionem. Posset enim aliquis credere, qꝫ quia pars intellectiua animę, est incorruptibilis, remanet post mortem in anima intellectiua, sciētia rerum eodem modo quo nunc eam habet, cuius cōtrarium supra dixit in Primo, qꝫ intelligere corrumpitur, quodam interius corrupto, & qꝫ corrupto corpore non reminiscitur anima, neque amat. Et ideo hic dicit, qꝫ nō reminiscitur. {post mortem eorum, quæ in vita sciuimus, quia} hoc quidem impassibile est, } idest illa pars animæ intellectiuæ impassibilis est, vnde ipsa non est subiectum passionum animæ, sicut sunt amor & odium, reminiscentia, & huiusmodi, quæ ex aliqua passione corporali contingunt. Passiuus vero intellectus corruptibilis est, idest pars animæ, quæ non est sine prædictis passionibus, est corruptibilis, pertinent enim ad partem sensitiuam. Tamen hęc pars animæ dicitur intellectus sicut & dicitur rationalis, inquantum aliqualiter participat rationem, obediendo rationi, & sequendo motum eius, vt dicitur in primo Ethic. Sine hac autem parte animæ corporali, intellectus nihil intelligit. Non enim intelligit aliquid sine phantasmate, vt infra dicetur. Et ideo destructo corpore non remanet in anima separata, scientia rerum secundum eundem modum quo modo intelligit. Sed quomodo tunc intelligat, non est præsentis intentionis discutere.

Tex.cō.32. & 19.

Lect.10. Cap.19.

LECTIO

LECTIO XI.

Postquam Philosophus determinauit de intellectu, hic determinat de operōne intellectus. Et diuidit in duas partes. In prima distinguit duas operōnes intellectus. In 2. determinat de vtra{q; earū. ibi. {Indiuisibile aūt.}

Tex.cō.22. Dicit ergo primo, qꝫ vna operōnū intellectus ē, ēm qꝫ intelligit indiuisibilia: puta cum intelligit hominē aut bouē, aut aliqd hmōi incōplexorū. Et hæc intelligētia est i his, circa q nō est falsum: tū qa incōplexa non sunt vera neq; falsa: tū qa intellectus nō decipit in eo qđ qd est, vt ifra dicet, sed in illis intelligibilibus in qbus ē verū & falsū, est iā ū dā cōpō intellectuū. i. rerū intellectarū, sicut qñ ex multis fit aliquid vnū. Et ponit exēplū ēm opinionē Emped. q opinabatur qꝫ oia ḡnata sunt a casu, cō pp alique vnē, sed ēm qꝫ cōtingit ex dimisiōe rerū pliē, & cōiunctione p amicitiā. Vñ dixit, qꝫ a principio ḡtmi

Tex.cō.23. nauerūt multa capita sine ceruice, & ītr multę alię partes animalū separatæ ab aliis partibus. Et dicit {germinauerūt} quasi ex elemētis produ-

Tex.cō.24. cta sine semine animalis, sicut terra germinat herbi virentē. Sed postmodū hmōi partes sic diuisæ, cōpositæ sunt p concordiā. & ex eis fctū ē vnū animal hns diuersas partes, vt pura caput, manus, pedes, & hmōi. Et vbi est constitutū animal hns oēs partes necessarias ad sui conseruōnē, idē animal saluatū est, & ḡnatū sibi sit. Si aūt defuit aliqua aliarū partiū, nō potuit saluari, nec remānit in sibi sīl p ḡnationē. Sicut ergo Emped. posuit qꝫ amicitia com posuit multas partes, & constituit ex eis vnū animal, ita & intellectus multa incōplexa prius separata componit, & facit ex eis vnū intellectū, in qua cōpōne qñque est veritas, qñque falsitas. Veritas quidē, qñ cōponit ea, quæ in re sūt vnū & cōpōsita, sicut cū cōponit symmetrū, hoc est incommensurabile & diametrū. nam diameter quadrati est incommensurabilis lateri. Falsa autē compō est qñ componit ea quæ non sunt composita in rebus, sicut cum componit symmetrū diametro, dicens qꝫ diameter quadrati est symmeter, idest commensurabilis lateri.

Costa quadrati.

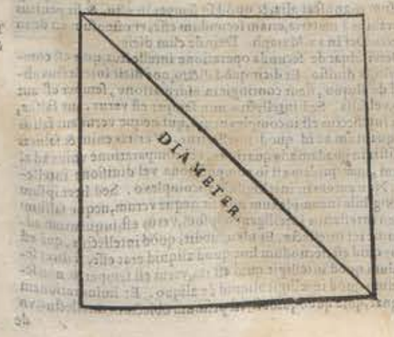

LECTIO XI.

Ndiuisibiliū igit intelligentia in his est, circa q nō est falsū. In qbus aūt & falsu, iā & verū est, cōpō quæ dā iā intellectuū est, sicut corū q vnū fiūt. Sicut Empedocles dixit, multorū qdē capita sine ceruice germinauerūt, postea cōposita sunt concordia, sicut & hæc separata, cōposita sunt, vt asym metron, & diametros, & vt sym metrō, & diametros. si aūt facto rū, aut futurorū sit cōpō, tps cointelligens est, & cōponens. Falsum. n. in cōpone semper est. Et nanq; si albā non albo, aut si nō album albo cōponit. Contingit autem & diuidētem dicere oia. Sic ergo est non solū falsum, aut verū qꝫ albus Cleō est, sed & qꝫ erat, aut erit. Vnum aūt faciens vnūquodq;, hoc intellectus est.

b Indiuisibile autem quoniam dupliciter, potētia aut actu est, nihil prohibet intelligere indiuisibile, cum longitudinem intelligat. Indiuisibilis enim actu est:

A Symmetrum, & diametrum aliquando separatim & seorsum intellectus intelligit, & tunc sunt duo intelligibilia. Quando autem componit, fit vnum intelligibile, & simul intelligitur ab intellectu. Sed quia intellectus non semper cōponit ea quæ sunt in præsenti, sed quæ fuerunt vel erunt, ideo subiungit qꝫ si intellectus faciat compositionem factorum, idest præteritorum, & futurorum, oportet qꝫ cointelligat ipsę cōpositioni tempus præteritum & futurum. Et sic cōponit, formans compositionem de præterito vel de futuro. Et qꝫ hoc sit verū probat, quia contingit cōpositionem de præterito vel de futuro esse falsam, falsum autem semper in compositione est. Et nāque falsum est, si non album compo natur ei quod est album, vt si dicas, cygnus non est albus. Aut si album compo naturei quod nō est album, vt si dicatur qꝫ corvus est albus. Et quia quæcunque contingit affirmare, contingit etiam negare, subiungit quòd omnia prædicta possunt per diuisionem fieri. Potest enim intellectus omnia diuidere, & secundū præsens tempus, & secundum præteritum, & secundum futurum, & vere & falsę. Sic igitur patet, quòd cum compositio non solum sit secundū præsens tempus, sed secundum præteritum & futurum, verum autem & falsum consistit an compositione & diuisione oportet qꝫ verum & falsum non solum sint in propositionibus de præsenti, puta qꝫ Cleon est albus, sed etiam in illis de præterito & futuro, puta qꝫ Cleon erit, vel fuit albus. Considerandum est autem, qꝫ compositio propositionis non est opus naturæ, sed est opus rationis & intellectus. Et ideo subiungit qꝫ illud quod facit vnumquodque intelligibilium, componendo ex intelligibilibus propositiones; hoc est intellectus. Et quia verum & falsum consistit in compositione, ideo dicitur in 6. Metaphye. qꝫ verum & falsum non est in rebus, sed in mente. Deinde cum dicit.

B *„Pullulat ampla seges capitum cervice carentum.*

Deinde componi amore, sic etiā hæc cum separata sint, componentur, ut in commensurabile, & diameter. Sin aūt præteritorum uel futurorum, tempus insuper intelligens et componens, semper enim falsitas in compositione consistit: etenim si album non album dixerit, non album composuit, porro autem licet etiam diuisionem omnia dicere, attamen non solum falsum est aut verum album esse Cleonem, sed fuisse uel fore. quod autem unumquodque unum facit, id intellectus est.

C *Cum autem indiuisibile bifariam dicatur, nihil prohibet quominus indiuisibile intelligat, cum longitudinem intelligit (est enim actu indiuisibilis) & in tempore indiuisibili, similiter enim*

b Determinat de vtraque prædictarum operationum. Et primo de ea, quæ est intelligentia indiuisibilium. Secundo de ea quæ est compositio & diuisio, ibi. {Est autem dictio quidem.} Tertio ponit quoddam quòd est commune vtrīque: ibi. {Idem autem est secundum actum.} Prima pars diuiditur in tres, secundum quod indiuisibile dicitur tripliciter, quor videlicet modis dicitur & vnum: cuius ratio ex indiuisione est. Dicitur enim vno modo aliquid vnum cum continuitate. Vnde & illud quod est continuum, indiuisibile dicitur, inquantum non est diuisum actu, licet sit diuisibile in potentia. Hoc est ergo quod dicit, quòd

D cum diuisibile dicatur dupliciter, scilicet actu & potentia, nihil prohibet intellectum intelligere indiuisibile, cum intelligit aliquid continuū, scilicet longitudinem, quæ est indiuisibilis actu, licet sit diuisibilis potentia. Et propter hoc intelligit eam cum indiuisibili tempore, quia intelligit eam, vt indiuisibile. Et hoc est contra opinionem Platonis in Primo posita, qui posuit intelligentiam fieri, quasi per motum quendam continuum magnitudinis. Potest ergo intellectus intelligere magnitudinem dupliciter. Vno modo secundum quòd est diuisibilis in potentia, & sic intelligit lineam numerando partem post partem, & sic intelligit eam in tempore. Alio modo secundum quòd est indiuisibilis in actu, & sic intelligit eam, vt vnum quid constans ex multis partibus, & sic intelligit eam simul. Et ideo subiungit, quòd similiter tempus, & longitudo diuiditur, vel non diuiditur, intelligēdo. Vnde non est dicere, quòd intelligat secundum medium vtriusque, idest quòd media pars intelligatur in media

Tex.cō.4 & inde.

temporis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

temporis. Hoc enim non esset, nisi linea videretur in actu, sed est diuisibilis tantum in potentia. Si autem vtrunque dimidium lineæ seorsum intelligar, tunc diuidit lineam in actu, secundum intellectum. Vnde & tunc tempus simul diuiditur, sicut & longitudo. Si autem intelligat lineam, sicut vnum quid constitutum ex duabus partibus, etiam intelliget in tempore non diuiso, sed secundum aliquid, quod é in vtrisque partibus temporis, scilicet in instanti. Et si continuetur consideratio per aliquod aliud tempus, non diuidetur tẽpus, vt aliud intelligat in vna parte temporis, & aliud in aliud, sed idem in vtraque. Deinde cum dicit.

c Ponit alium modũ indiuisibilis. Nam dicitur aliquo modo vnũ quando habet speciẽ vnam, & si sit compositum ex partibus nõ continuis, sicut homo, aut domus, aut exercitus, & huic respondet indiuisibile secũdum speciem. Et de hoc dicit hic, q̃ illud quod est indiuisibile non secundum quantitatem, sed secundum speciem, intelligit anima tempore indiuisibili, & per indiuisibilẽ animæ partem, nõ quòd intellectus intelligẽs sit aliqua magnitudo, vt Plato posuit. Et licet illud quod é indiuisibile specie habeat aliquam diuisionem in partibus, tamen illa diuisa intelligit per accidens, nó inquantum sunt diuisibilia, & ex parte eius quod intelligitur, & ex parte tẽporis, sed inquantum sunt indiuisibilia, quia in partibus diuisis etiã in actu, est aliquid in diuisibile scilicet ipsa species, quã intellectus indiuisibiliter intelligit. Sed si intelligeret partes, vt diuisas puta carnem per se, & os per se, & sic de aliis, tunc non intelligeret in tempore indiuisibili. Vult autem Philosophus cõsequenter ostendere similitudinem huius modi ad primum modũ. Sicut enim in hoc modo est aliquid indiuisibile, scilicet species, quæ facit omnes partes tõtius esse vnum, & forte in continuis est aliquid inseparabile scilicet indiuisibile, quod facit tempus esse vnum, & longitudinem vnam, sive hoc dicatur esse punctum in longitudine, & instans in tempore, sive ipsa species longitudinis, aut temporis. Sed in hoc differt, quòd istud indiuisibile est similiter in omni continuo & tempore, & longitudine, sed indiuisibile quod est species, non est similiter in omnibus habentibus speciem, quia quædam componuntur ex partibus homogeneis, quædam ex partibus heterogeneis, & ex his dissimiliter. Deinde cum dicit.

d Prosequitur de indiuisibili tertio modo dicto. Videtur enim vnum esse, quod est penitus indiuisibile, vt punctus & vnitas, & de hoc ostendit nunc, quomodo intelligitur, dicens, quòd punctum, quod est quoddam signum diuisionis inter partes lineæ, & omne quod est diuisio inter partes continui, sicut instans in tempore indiuisibili. Similiter enim tempus est diuisibile & indiuisibile longitudini. Non enim est dicere, quid in vtroque dimidio intelligat. Non enim est (nisi diuidatur) nisi in potentia. seorsum autem vtrunque intelligens dimidiorum: diuidit & tempus simul. Tunc autem vt longitudines. si uero sicut ex utrisque, & in tempore quod in utrisque.

c Quod autem non secundum quantitatem indiuisibile est, sed specie intelligit & indiuisibili tẽpore, & indiuisibili animæ. secundum accidens autem, & nõ inquãtum illa diuisibilia, quod intelligit, & in quo tempore, sed inquantum indiuisibilia. Inest enim & in his aliquid indiuisibile, sed forte nõ separabile, quod facit tempus unum, & longitudinem. Et hoc similiter in omni est & continuo, & tempore, & longitudine.

d Punctum autem, & omnis diuisio, & sic indiuisibile, monstratur sicut priuatio. Et similis ratio in alijs est, ut quomodo malum cognoscit, aut nigrum. Cõtrario enim aliquo modo cognoscit. Oportet autem potentia esse cognoscens, & unum esse in ipso. si uero aliqui causarum non inest contrarium, ipsa cognoscit seipsam, & actu est, & separabilis.

e Est autem dictio quidem, aliquid de aliquo, sicut affirmatio; & uera, aut falsa, omnis. Intellectus autem non omnis, sed qui est ipsius quid est, secũdum hoc quòd aliquid erat esse, verus est: & nõ aliquid de aliquo; sed sicut seipsum cognoscat alia, & quòd sit semper in actu, & sit penitus separabilis a materia, etiam secundum esse, vt ostensum est de intellectu Dei in 12. Metaph. Deinde cum dicit.

e Determinat de secunda operatione intellectus, quæ est compositio, & diuisio. Et dicit quòd dictio, qua dicit intellectus aliquid de aliquo, sicut contingit in affirmatione, semper est aut uera, uel falsa. Sed intellectus non semper est uerus, aut falsus, quia intellectus est incomplexorum, qui neque uerus aut falsus est, quantum ad id quod intelligitur. Veritas enim & falsitas consistit in quadam adæquatione, uel comparatione unius ad alterum, quæ quidem est in compositione uel diuisione intellectus. Non autem in intelligibili incomplexo. Sed licet ipsum intelligibile incomplexum non sit neque verum, neque falsum: tamen intellectus intelligendo ipsum, verus est, inquantum adæquatur rei intellectæ. Et ideo subdit, quòd intellectus, qui est ipsius quid est, secundum hoc quod aliquid erat esse, scilicet secundum quòd intelligit quid est res, verus est semper, & non secundum quòd intelligit aliquid de aliquo. Et huius rationem assignat, quia quodquidest, est primum obiectum intellectus, unde sicut uisus nunquam decipitur in proprio obiecto, ita neque intellectus in cognoscendo quod quid est. Nam intellectus nũquam decipitur in cognoscendo quid est homo. Sed sicut uisus non semper uerus est in iudicando de his, quæ sunt adiuncta proprio obiecto, puta si album est homo, uel non, sic intellectus nõ semper est uerus in componendo aliquid alicui. Sic enim se habent in intelligendo substantiæ separatæ (si penitus sũt sine materia) sicut cũ nos intelligimus quod quid ẽ, & ideo in earum intellectu nõ contingit esse falsum. Sciendum tamẽ est, quòd in cognoscẽdo quodquid est, contingit esse deceptionẽ per accidens, dupliciter rõne cuiusdam positionis interuenientis. Vno modo, prout diffinitio uni' rei est falsa ad aliam rem, sicut diffinitio circuli est falsa ad triangulum. Alio modo, prout partes diffinitionis non cohærent sibi inuicem, & tunc diffinitio est falsa simpliciter, vt si aliquis ponat in diffinitione alicuius animalis insensibile, unde in illis, in quorũ diffinitione nulla est cõpositio, non contingit esse deceptionẽ, sed oportet ea uel in telligere uere, uel nullo modo, vt dicitur in 9. Metaphysicæ. Deinde, cum dicit.

f ¶Resumit quoddã, quod supra dictum est, de intellectu secundum actum, eo q̃ nunc etiam de actu intellectus locutus est, & dicit quòd scié tia secundum actum est idem res cũ scitæ secundum actum, & quòd scientia quæ est secundum potẽtiam, est in uno & eodem prior tempore, sed uniuersaliter, neque est tẽpore prior, quia omnia quæ sunt in actu, fiunt ex ente in actu: & hoc supra expositum est.

videre proprij verum est. si autem homo, album, aut non: non verum semper. Sic autem se habent quæcunque sine materia sunt.

f Idem autem est secundum actum scientia, rei: quæ vero secundum potentiam, tempore prior est in vno, omnino autem, neque tempore: fiunt enim ex actu ente, omnia quæ fiunt.

LECTIO XII.

Idetur autem sensibile ex potentia existente sensitiuo actu agẽs. Non enim patitur, neque alteratur. Vnde alia hæc species motus. Motus enim imperfecti actus. Simpliciter autem actus, alter est, qui perfecti.

b Sentire igitur simile est ipsi dicere solum, & intelligere. Cum autem delectabile, aut triste, vt affirmans aut negans: prosequitur, aut fugit. Et est delectari & tristari, agere sensitiua medietate, ad bonum aut malum inquantum talia, & fuga, & appetitus qui secundum actum hoc sunt. Et non est alterum, appetitiuum & fugitiuum: neque ab inuicem, neque a sensitiuo, sed esse alterum est.

Scientia autem quæ actu est, idem est quod res. ea uero quæ potentia est, in uno prior est tempore. †Omnino uero ne tempore quidem, cuncta enim quæ fiunt, ex eo sunt quod actu existit.

LECTIO XII.

Idetur autem sensibile ex eo quod est potentia, sensituum actu efficere, non enim patitur nec alteratur. quamobrem alia est hæc motus species. motus enim, actus erat imperfecti, at uero qui simpliciter est actus, alius est, is scilicet qui perfecti est.

Sentire igitur simile est ipsi dicere solum & intelligere, cum autem iucundum aut molestum iudicauerit, non secus ac si affirmasset aut negasset persequitur aut fugit. Atque est uoluptate aut dolore affici, operari sensituum mediocritate ad bonum aut malum, quatenus talia sunt, & fuga demũ & appetitus qui actu est, hoc sunt, nec diuersa sunt appetitiuum & sensituum neque inter se, neque a sensitiuo, sed eorum esse diuersum est.

tum huiusmodi, est imperfectum, ideo ille motus est actus imperfecti. Sed iste motus est actus perfecti, est enim operatio sensus iam facti in actu, per suam speciem. Non enim sentire conuenit sensui, nisi in actu existenti, & ideo iste motus simpliciter est alter a motu Physico. Et huiusmodi motus dicitur proprie operatio, vt sentire, & intelligere, & velle. Et secundum hũc motum anima mouet seipsam, secundũ Pla. inquantum cognoscit, & amat seipsam. Deinde cum dicit.

b Assimilat motum intellectus, motui sẽsus. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qualiter procedit motus in sensu. Secundo ostendit quòd similiter procedit in intellectuubi. †Intellectiuæ autem. } Dicit ergo primo, quòd cum sensibile reducat in actũ sensituũ, sine passione & alteratione, sicut de intellectu supra dictũ est, manifestum est ex dictis, quòd ipsum sentire é simile ei quod est intelligere, ita tamen quòd quãdo est solum sentire, idest apprehendere & iudicare secundum sensum: hoc est simile ei, quod est solum dicere & intelligere, quãdo scilicet intellectus iudicat aliquid & apprehendit: quod est dicere, quia simplex apprehensio, & iudicium sensus assimilatur speculatiõi intellectus. Sed quando sensus sentit aliquid delectabile aut triste, quasi affirmans & negans, id quod sensu percipitur, esse delectabile aut triste, tũc prosequitur p appetitum. i. desiderat, aut fugit. Et dicit signanter { aut affirmans aut negans } quia facere affirmationem & negationem, est proprium intellectus, vt supra dictum est. Sed sensus facit aliquid simile huic, quando apprehendit aliquid vt delectabile & triste. Et vt sciatur quid sit delectari & tristari, subiungit quòd delectari & tristari est agere sensitiua medietate, idest actio quædam sensitiuę virtutis, quæ dicitur medietas, inquantum sensus communis comparatur ad sensus proprios, vt quoddam medium, sicut centrum comparatur ad lineas terminatas ad ipsum. Non autem omnis actio sensitiuę partis, est delectari & tristari, sed quæ est respectu boni vel mali, inquantũ huiusmodi. Nam bonum sensus, scilicet quod est ei conueniens, causat delectationem, malum autem quod est repugnans & nociuũ, causat tristitiam. Et ex hoc quod est tristari uel delectari, sequuntur fuga & appetitus. idest desiderium, quę sunt secundum actũ. Patet igitur quòd motus sensibilis in sensum procedit quasi triplici gradu. Nam primo apprehendit ipsum sensibile, ut conueniens vel nociuum. Secundo ex hoc sequitur delectatio & tristitia. Tertio autem sequitur desiderium vel fuga. Et quamuis appetere, vel fugere vel sentire, sint diuersi actus, tamẽ principium eorum est idem subiecto, sed ratione differt. Et hoc est quod subiungit, quòd appetitiuum & fugitiuum, idest pars animæ quæ fugit & desiderat, non sunt alteræ subiecto, neque ab inuicem, neque a parte sensitiua, sed esse aliud est, idest differunt ratione. Et hoc dicit contra Platonem, qui ponebat in alia parte corporis organum appetitiui, & in alia organum sensitiui. Deinde cum dicit.

Assimilat

Tex.cõ.14. Tex.cõ.15. Tex.cõ.16. Tex.cõ.17. Tex.cõ.18. Tex.cõ.19. Lect.13. Tex.cõ.22. Tex.cõ.23. Tex.cõ.24. Tex.cõ.25. Tex.cõ.26. Tex.cõ.27. Tex.cõ.28. Tex.cõ.29. Tex.cõ.30. Tex.cõ.31. Tex.cõ.32. Tex.cõ.33. Tex.cõ.34. Tex.cõ.35. Tex.cõ.36. Tex.cõ.37. Tex.cõ.38. Tex.cõ.39. Tex.cõ.40. Tex.cõ.41. Tex.cõ.42. Tex.cõ.43. Tex.cõ.44. Tex.cõ.45. Tex.cõ.46. Tex.cõ.47. Tex.cõ.48. Tex.cõ.49. Tex.cõ.50. Tex.cõ.51. Tex.cõ.52. Tex.cõ.53. Tex.cõ.54. Tex.cõ.55. Tex.cõ.56. Tex.cõ.57. Tex.cõ.58. Tex.cõ.59. Tex.cõ.60. Tex.cõ.61. Tex.cõ.62. Tex.cõ.63. Tex.cõ.64. Tex.cõ.65. Tex.cõ.66. Tex.cõ.67. Tex.cõ.68. Tex.cõ.69. Tex.cõ.70. Tex.cõ.71. Tex.cõ.72. Tex.cõ.73. Tex.cõ.74. Tex.cõ.75. Tex.cõ.76. Tex.cõ.77. Tex.cõ.78. Tex.cõ.79. Tex.cõ.80. Tex.cõ.81. Tex.cõ.82. Tex.cõ.83. Tex.cõ.84. Tex.cõ.85. Tex.cõ.86. Tex.cõ.87. Tex.cõ.88. Tex.cõ.89. Tex.cõ.90. Tex.cõ.91. Tex.cõ.92. Tex.cõ.93. Tex.cõ.94. Tex.cõ.95. Tex.cõ.96. Tex.cõ.97. Tex.cõ.98. Tex.cõ.99. Tex.cõ.100. Tex.cõ.101. Tex.cõ.102. Tex.cõ.103. Tex.cõ.104. Tex.cõ.105. Tex.cõ.106. Tex.cõ.107. Tex.cõ.108. Tex.cõ.109. Tex.cõ.110. Tex.cõ.111. Tex.cõ.112. Tex.cõ.113. Tex.cõ.114. Tex.cõ.115. Tex.cõ.116. Tex.cõ.117. Tex.cõ.118. Tex.cõ.119. Tex.cõ.120. Tex.cõ.121. Tex.cõ.122. Tex.cõ.123. Tex.cõ.124. Tex.cõ.125. Tex.cõ.126. Tex.cõ.127. Tex.cõ.128. Tex.cõ.129. Tex.cõ.130. Tex.cõ.131. Tex.cõ.132. Tex.cõ.133. Tex.cõ.134. Tex.cõ.135. Tex.cõ.136. Tex.cõ.137. Tex.cõ.138. Tex.cõ.139. Tex.cõ.140. Tex.cõ.141. Tex.cõ.142. Tex.cõ.143. Tex.cõ.144. Tex.cõ.145. Tex.cõ.146. Tex.cõ.147. Tex.cõ.148. Tex.cõ.149. Tex.cõ.150. Tex.cõ.151. Tex.cõ.152. Tex.cõ.153. Tex.cõ.154. Tex.cõ.155. Tex.cõ.156. Tex.cõ.157. Tex.cõ.158. Tex.cõ.159. Tex.cõ.160. Tex.cõ.161. Tex.cõ.162. Tex.cõ.163. Tex.cõ.164. Tex.cõ.165. Tex.cõ.166. Tex.cõ.167. Tex.cõ.168. Tex.cõ.169. Tex.cõ.170. Tex.cõ.171. Tex.cõ.172. Tex.cõ.173. Tex.cõ.174. Tex.cõ.175. Tex.cõ.176. Tex.cõ.177. Tex.cõ.178. Tex.cõ.179. Tex.cõ.180. Tex.cõ.181. Tex.cõ.182. Tex.cõ.183. Tex.cõ.184. Tex.cõ.185. Tex.cõ.186. Tex.cõ.187. Tex.cõ.188. Tex.cõ.189. Tex.cõ.190. Tex.cõ.191. Tex.cõ.192. Tex.cõ.193. Tex.cõ.194. Tex.cõ.195. Tex.cõ.196. Tex.cõ.197. Tex.cõ.198. Tex.cõ.199. Tex.cõ.200. Tex.cõ.201. Tex.cõ.202. Tex.cõ.203. Tex.cõ.204. Tex.cõ.205. Tex.cõ.206. Tex.cõ.207. Tex.cõ.208. Tex.cõ.209. Tex.cõ.210. Tex.cõ.211. Tex.cõ.212. Tex.cõ.213. Tex.cõ.214. Tex.cõ.215. Tex.cõ.216. Tex.cõ.217. Tex.cõ.218. Tex.cõ.219. Tex.cõ.220. Tex.cõ.221. Tex.cõ.222. Tex.cõ.223. Tex.cõ.224. Tex.cõ.225. Tex.cõ.226. Tex.cõ.227. Tex.cõ.228. Tex.cõ.229. Tex.cõ.230. Tex.cõ.231. Tex.cõ.232. Tex.cõ.233. Tex.cõ.234. Tex.cõ.235. Tex.cõ.236. Tex.cõ.237. Tex.cõ.238. Tex.cõ.239. Tex.cõ.240. Tex.cõ.241. Tex.cõ.242. Tex.cõ.243. Tex.cõ.244. Tex.cõ.245. Tex.cõ.246. Tex.cõ.247. Tex.cõ.248. Tex.cõ.249. Tex.cõ.250. Tex.cõ.251. Tex.cõ.252. Tex.cõ.253. Tex.cõ.254. Tex.cõ.255. Tex.cõ.256. Tex.cõ.257. Tex.cõ.258. Tex.cõ.259. Tex.cõ.260. Tex.cõ.261. Tex.cõ.262. Tex.cõ.263. Tex.cõ.264. Tex.cõ.265. Tex.cõ.266. Tex.cõ.267. Tex.cõ.268. Tex.cõ.269. Tex.cõ.270. Tex.cõ.271. Tex.cõ.272. Tex.cõ.273. Tex.cõ.274. Tex.cõ.275. Tex.cõ.276. Tex.cõ.277. Tex.cõ.278. Tex.cõ.279. Tex.cõ.280. Tex.cõ.281. Tex.cõ.282. Tex.cõ.283. Tex.cõ.284. Tex.cõ.285. Tex.cõ.286. Tex.cõ.287. Tex.cõ.288. Tex.cõ.289. Tex.cõ.290. Tex.cõ.291. Tex.cõ.292. Tex.cõ.293. Tex.cõ.294. Tex.cõ.295. Tex.cõ.296. Tex.cõ.297. Tex.cõ.298. Tex.cõ.299. Tex.cõ.300. Tex.cõ.301. Tex.cõ.302. Tex.cõ.303. Tex.cõ.304. Tex.cõ.305. Tex.cõ.306. Tex.cõ.307. Tex.cõ.308. Tex.cõ.309. Tex.cõ.310. Tex.cõ.311. Tex.cõ.312. Tex.cõ.313. Tex.cõ.314. Tex.cõ.315. Tex.cõ.316. Tex.cõ.317. Tex.cõ.318. Tex.cõ.319. Tex.cõ.320. Tex.cõ.321. Tex.cõ.322. Tex.cõ.323. Tex.cõ.324. Tex.cõ.325. Tex.cõ.326. Tex.cõ.327. Tex.cõ.328. Tex.cõ.329. Tex.cõ.330. Tex.cõ.331. Tex.cõ.332. Tex.cõ.333. Tex.cõ.334. Tex.cõ.335. Tex.cõ.336. Tex.cõ.337. Tex.cõ.338. Tex.cõ.339. Tex.cõ.340. Tex.cõ.341. Tex.cõ.342. Tex.cõ.343. Tex.cõ.344. Tex.cõ.345. Tex.cõ.346. Tex.cõ.347. Tex.cõ.348. Tex.cõ.349. Tex.cõ.350. Tex.cõ.351. Tex.cõ.352. Tex.cõ.353. Tex.cõ.354. Tex.cõ.355. Tex.cõ.356. Tex.cõ.357. Tex.cõ.358. Tex.cõ.359. Tex.cõ.360. Tex.cõ.361. Tex.cõ.362. Tex.cõ.363. Tex.cõ.364. Tex.cõ.365. Tex.cõ.366. Tex.cõ.367. Tex.cõ.368. Tex.cõ.369. Tex.cõ.370. Tex.cõ.371. Tex.cõ.372. Tex.cõ.373. Tex.cõ.374. Tex.cõ.375. Tex.cõ.376. Tex.cõ.377. Tex.cõ.378. Tex.cõ.379. Tex.cõ.380. Tex.cõ.381. Tex.cõ.382. Tex.cõ.383. Tex.cõ.384. Tex.cõ.385. Tex.cõ.386. Tex.cõ.387. Tex.cõ.388. Tex.cõ.389. Tex.cõ.390. Tex.cõ.391. Tex.cõ.392. Tex.cõ.393. Tex.cõ.394. Tex.cõ.395. Tex.cõ.396. Tex.cõ.397. Tex.cõ.398. Tex.cõ.399. Tex.cõ.400. Tex.cõ.401. Tex.cõ.402. Tex.cõ.403. Tex.cõ.404. Tex.cõ.405. Tex.cõ.406. Tex.cõ.407. Tex.cõ.408. Tex.cõ.409. Tex.cõ.410. Tex.cõ.411. Tex.cõ.412. Tex.cõ.413. Tex.cõ.414. Tex.cõ.415. Tex.cõ.416. Tex.cõ.417. Tex.cõ.418. Tex.cõ.419. Tex.cõ.420. Tex.cõ.421. Tex.cõ.422. Tex.cõ.423. Tex.cõ.424. Tex.cõ.425. Tex.cõ.426. Tex.cõ.427. Tex.cõ.428. Tex.cõ.429. Tex.cõ.430. Tex.cõ.431. Tex.cõ.432. Tex.cõ.433. Tex.cõ.434. Tex.cõ.435. Tex.cõ.436. Tex.cõ.437. Tex.cõ.438. Tex.cõ.439. Tex.cõ.440. Tex.cõ.441. Tex.cõ.442. Tex.cõ.443. Tex.cõ.444. Tex.cõ.445. Tex.cõ.446. Tex.cõ.447. Tex.cõ.448. Tex.cõ.449. Tex.cõ.450. Tex.cõ.451. Tex.cõ.452. Tex.cõ.453. Tex.cõ.454. Tex.cõ.455. Tex.cõ.456. Tex.cõ.457. Tex.cõ.458. Tex.cõ.459. Tex.cõ.460. Tex.cõ.461. Tex.cõ.462. Tex.cõ.463. Tex.cõ.464. Tex.cõ.465. Tex.cõ.466. Tex.cõ.467. Tex.cõ.468. Tex.cõ.469. Tex.cõ.470. Tex.cõ.471. Tex.cõ.472. Tex.cõ.473. Tex.cõ.474. Tex.cõ.475. Tex.cõ.476. Tex.cõ.477. Tex.cõ.478. Tex.cõ.479. Tex.cõ.480. Tex.cõ.481. Tex.cõ.482. Tex.cõ.483. Tex.cõ.484. Tex.cõ.485. Tex.cõ.486. Tex.cõ.487. Tex.cõ.488. Tex.cõ.489. Tex.cõ.490. Tex.cõ.491. Tex.cõ.492. Tex.cõ.493. Tex.cõ.494. Tex.cõ.495. Tex.cõ.496. Tex.cõ.497. Tex.cõ.498. Tex.cõ.499. Tex.cõ.500. Tex.cõ.501. Tex.cõ.502. Tex.cõ.503. Tex.cõ.504. Tex.cõ.505. Tex.cõ.506. Tex.cõ.507. Tex.cõ.508. Tex.cõ.509. Tex.cõ.510. Tex.cõ.511. Tex.cõ.512. Tex.cõ.513. Tex.cõ.514. Tex.cõ.515. Tex.cõ.516. Tex.cõ.517. Tex.cõ.518. Tex.cõ.519. Tex.cõ.520. Tex.cõ.521. Tex.cõ.522. Tex.cõ.523. Tex.cõ.524. Tex.cõ.525. Tex.cõ.526. Tex.cõ.527. Tex.cõ.528. Tex.cõ.529. Tex.cõ.530. Tex.cõ.531. Tex.cõ.532. Tex.cõ.533. Tex.cõ.534. Tex.cõ.535. Tex.cõ.536. Tex.cõ.537. Tex.cõ.538. Tex.cõ.539. Tex.cõ.540. Tex.cõ.541. Tex.cõ.542. Tex.cõ.543. Tex.cõ.544. Tex.cõ.545. Tex.cõ.546. Tex.cõ.547. Tex.cõ.548. Tex.cõ.549. Tex.cõ.550. Tex.cõ.551. Tex.cõ.552. Tex.cõ.553. Tex.cõ.554. Tex.cõ.555. Tex.cõ.556. Tex.cõ.557. Tex.cõ.558. Tex.cõ.559. Tex.cõ.560. Tex.cõ.561. Tex.cõ.562. Tex.cõ.563. Tex.cõ.564. Tex.cõ.565. Tex.cõ.566. Tex.cõ.567. Tex.cõ.568. Tex.cõ.569. Tex.cõ.570. Tex.cõ.571. Tex.cõ.572. Tex.cõ.573. Tex.cõ.574. Tex.cõ.575. Tex.cõ.576. Tex.cõ.577. Tex.cõ.578. Tex.cõ.579. Tex.cõ.580. Tex.cõ.581. Tex.cõ.582. Tex.cõ.583. Tex.cõ.584. Tex.cõ.585. Tex.cõ.586. Tex.cõ.587. Tex.cõ.588. Tex.cõ.589. Tex.cõ.590. Tex.cõ.591. Tex.cõ.592. Tex.cõ.593. Tex.cõ.594. Tex.cõ.595. Tex.cõ.596. Tex.cõ.597. Tex.cõ.598. Tex.cõ.599. Tex.cõ.600. Tex.cõ.601. Tex.cõ.602. Tex.cõ.603. Tex.cõ.604. Tex.cõ.605. Tex.cõ.606. Tex.cõ.607. Tex.cõ.608. Tex.cõ.609. Tex.cõ.610. Tex.cõ.611. Tex.cõ.612. Tex.cõ.613. Tex.cõ.614. Tex.cõ.615. Tex.cõ.616. Tex.cõ.617. Tex.cõ.618. Tex.cõ.619. Tex.cõ.620. Tex.cõ.621. Tex.cõ.622. Tex.cõ.623. Tex.cõ.624. Tex.cõ.625. Tex.cõ.626. Tex.cõ.627. Tex.cõ.628. Tex.cõ.629. Tex.cõ.630. Tex.cõ.631. Tex.cõ.632. Tex.cõ.633. Tex.cõ.634. Tex.cõ.635. Tex.cõ.636. Tex.cõ.637. Tex.cõ.638. Tex.cõ.639. Tex.cõ.640. Tex.cõ.641. Tex.cõ.642. Tex.cõ.643. Tex.cõ.644. Tex.cõ.645. Tex.cõ.646. Tex.cõ.647. Tex.cõ.648. Tex.cõ.649. Tex.cõ.650. Tex.cõ.651. Tex.cõ.652. Tex.cõ.653. Tex.cõ.654. Tex.cõ.655. Tex.cõ.656. Tex.cõ.657. Tex.cõ.658. Tex.cõ.659. Tex.cõ.660. Tex.cõ.661. Tex.cõ.662. Tex.cõ.663. Tex.cõ.664. Tex.cõ.665. Tex.cõ.666. Tex.cõ.667. Tex.cõ.668. Tex.cõ.669. Tex.cõ.670. Tex.cõ.671. Tex.cõ.672. Tex.cõ.673. Tex.cõ.674. Tex.cõ.675. Tex.cõ.676. Tex.cõ.677. Tex.cõ.678. Tex.cõ.679. Tex.cõ.680. Tex.cõ.681. Tex.cõ.682. Tex.cõ.683. Tex.cõ.684. Tex.cõ.685. Tex.cõ.686. Tex.cõ.687. Tex.cõ.688. Tex.cõ.689. Tex.cõ.690. Tex.cõ.691. Tex.cõ.692. Tex.cõ.693. Tex.cõ.694. Tex.cõ.695. Tex.cõ.696. Tex.cõ.697. Tex.cõ.698. Tex.cõ.699. Tex.cõ.700. Tex.cõ.701. Tex.cõ.702. Tex.cõ.703. Tex.cõ.704. Tex.cõ.705. Tex.cõ.706. Tex.cõ.707. Tex.cõ.708. Tex.cõ.709. Tex.cõ.710. Tex.cõ.711. Tex.cõ.712. Tex.cõ.713. Tex.cõ.714. Tex.cõ.715. Tex.cõ.716. Tex.cõ.717. Tex.cõ.718. Tex.cõ.719. Tex.cõ.720. Tex.cõ.721. Tex.cõ.722. Tex.cõ.723. Tex.cõ.724. Tex.cõ.725. Tex.cõ.726. Tex.cõ.727. Tex.cõ.728. Tex.cõ.729. Tex.cõ.730. Tex.cõ.731. Tex.cõ.732. Tex.cõ.733. Tex.cõ.734. Tex.cõ.735. Tex.cõ.736. Tex.cõ.737. Tex.cõ.738. Tex.cõ.739. Tex.cõ.740. Tex.cõ.741. Tex.cõ.742. Tex.cõ.743. Tex.cõ.744. Tex.cõ.745. Tex.cõ.746. Tex.cõ.747. Tex.cõ.748. Tex.cõ.749. Tex.cõ.750. Tex.cõ.751. Tex.cõ.752. Tex.cõ.753. Tex.cõ.754. Tex.cõ.755. Tex.cõ.756. Tex.cõ.757. Tex.cõ.758. Tex.cõ.759. Tex.cõ.760. Tex.cõ.761. Tex.cõ.762. Tex.cõ.763. Tex.cõ.764. Tex.cõ.765. Tex.cõ.766. Tex.cõ.767. Tex.cõ.768. Tex.cõ.769. Tex.cõ.770. Tex.cõ.771. Tex.cõ.772. Tex.cõ.773. Tex.cõ.774. Tex.cõ.775. Tex.cõ.776. Tex.cõ.777. Tex.cõ.778. Tex.cõ.779. Tex.cõ.780. Tex.cõ.781. Tex.cõ.782. Tex.cõ.783. Tex.cõ.784. Tex.cõ.785. Tex.cõ.786. Tex.cõ.787. Tex.cõ.788. Tex.cõ.789. Tex.cõ.790. Tex.cõ.791. Tex.cõ.792. Tex.cõ.793. Tex.cõ.794. Tex.cõ.795. Tex.cõ.796. Tex.cõ.797. Tex.cõ.798. Tex.cõ.799. Tex.cõ.800. Tex.cõ.801. Tex.cõ.802. Tex.cõ.803. Tex.cõ.804. Tex.cõ.805. Tex.cõ.806. Tex.cõ.807. Tex.cõ.808. Tex.cõ.809. Tex.cõ.810. Tex.cõ.811. Tex.cõ.812. Tex.cõ.813. Tex.cõ.814. Tex.cõ.815. Tex.cõ.816. Tex.cõ.817. Tex.cõ.818. Tex.cõ.819. Tex.cõ.820. Tex.cõ.821. Tex.cõ.822. Tex.cõ.823. Tex.cõ.824. Tex.cõ.825. Tex.cõ.826. Tex.cõ.827. Tex.cõ.828. Tex.cõ.829. Tex.cõ.830. Tex.cõ.831. Tex.cõ.832. Tex.cõ.833. Tex.cõ.834. Tex.cõ.835. Tex.cõ.836. Tex.cõ.837. Tex.cõ.838. Tex.cõ.839. Tex.cõ.840. Tex.cõ.841. Tex.cõ.842. Tex.cõ.843. Tex.cõ.844. Tex.cõ.845. Tex.cõ.846. Tex.cõ.847. Tex.cõ.848. Tex.cõ.849. Tex.cõ.850. Tex.cõ.851. Tex.cõ.852. Tex.cõ.853. Tex.cõ.854. Tex.cõ.855. Tex.cõ.856. Tex.cõ.857. Tex.cõ.858. Tex.cõ.859. Tex.cõ.860. Tex.cõ.861. Tex.cõ.862. Tex.cõ.863. Tex.cõ.864. Tex.cõ.865. Tex.cõ.866. Tex.cõ.867. Tex.cõ.868. Tex.cõ.869. Tex.cõ.870. Tex.cõ.871. Tex.cõ.872. Tex.cõ.873. Tex.cõ.874. Tex.cõ.875. Tex.cõ.876. Tex.cõ.877. Tex.cõ.878. Tex.cõ.879. Tex.cõ.880. Tex.cõ.881. Tex.cõ.882. Tex.cõ.883. Tex.cõ.884. Tex.cõ.885. Tex.cõ.886. Tex.cõ.887. Tex.cõ.888. Tex.cõ.889. Tex.cõ.890. Tex.cõ.891. Tex.cõ.892. Tex.cõ.893. Tex.cõ.894. Tex.cõ.895. Tex.cõ.896. Tex.cõ.897. Tex.cõ.898. Tex.cõ.899. Tex.cõ.900. Tex.cõ.901. Tex.cõ.902. Tex.cõ.903. Tex.cõ.904. Tex.cõ.905. Tex.cõ.906. Tex.cõ.907. Tex.cõ.908. Tex.cõ.909. Tex.cõ.910. Tex.cõ.911. Tex.cõ.912. Tex.cõ.913. Tex.cõ.914. Tex.cõ.915. Tex.cõ.916. Tex.cõ.917. Tex.cõ.918. Tex.cõ.919. Tex.cõ.920. Tex.cõ.921. Tex.cõ.922. Tex.cõ.923. Tex.cõ.924. Tex.cõ.925. Tex.cõ.926. Tex.cõ.927. Tex.cõ.928. Tex.cõ.929. Tex.cõ.930. Tex.cõ.931. Tex.cõ.932. Tex.cõ.933. Tex.cõ.934. Tex.cõ.935. Tex.cõ.936. Tex.cõ.937. Tex.cõ.938. Tex.cõ.939. Tex.cõ.940. Tex.cõ.941. Tex.cõ.942. Tex.cõ.943. Tex.cõ.944. Tex.cõ.945. Tex.cõ.946. Tex.cõ.947. Tex.cõ.948. Tex.cõ.949. Tex.cõ.950. Tex.cõ.951. Tex.cõ.952. Tex.cõ.953. Tex.cõ.954. Tex.cõ.955. Tex.cõ.956. Tex.cõ.957. Tex.cõ.958. Tex.cõ.959. Tex.cõ.960. Tex.cõ.961. Tex.cõ.962. Tex.cõ.963. Tex.cõ.964. Tex.cõ.965. Tex.cõ.966. Tex.cõ.967. Tex.cõ.968. Tex.cõ.969. Tex.cõ.970. Tex.cõ.971. Tex.cõ.972. Tex.cõ.973. Tex.cõ.974. Tex.cõ.975. Tex.cõ.976. Tex.cõ.977. Tex.cõ.978. Tex.cõ.979. Tex.cõ.980. Tex.cõ.981. Tex.cõ.982. Tex.cõ.983. Tex.cõ.984. Tex.cõ.985. Tex.cõ.986. Tex.cõ.987. Tex.cõ.988. Tex.cõ.989. Tex.cõ.990. Tex.cõ.991. Tex.cõ.992. Tex.cõ.993. Tex.cõ.994. Tex.cõ.995. Tex.cõ.996. Tex.cõ.997. Tex.cõ.998. Tex.cõ.999. Tex.cõ.1000.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Assimilat processum motus in intellecta, ad id quod dictū est circa sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo habet se circa sensibilia. Secundo quō se habet ad ea quæ sūt a sensibilibus separata, ibi. {Abstractione autem.} Circa primū duo facit. Primo ostendit quō intellectus se habet circa sensibilia in agēdo. Secūdo comparat intellectū actiuum ad speculatiuum: ibi. {Et oīno in actiōe.} Circa primū duo facit. Primo assimilat processum intellectus, processui sensus. Secūdo manifestat similitudinem. ibi. {Sicut.n.aer.} Dicit ergo primo, quòd phantasmata se hñt ad intellectiuū partē animæ, sicut sensibilia ad sensum. Vnde sicut sensus mouetur a sensibilibus, ita intellectus a phantasmatibus. Et sicut essensus apprehēdit aliquid, sicut delectabile vel triste, prosequitur illud, aut fugit, ita etiam cum intellectus apprehēdit aliquid, affirmās vel negans esse bonum vel malum, fugit aut prosequitur. Ex ipso aūt modo loquēdi Arist. duplex est attendēda differentia inter intellectum & sensum, quia in sensu erant tria. Nā ex apprehensione boni vel mali, non statim sequebatur desiderium vel fuga, sicut hic circa intellectum, sed sequebat delectatio & tristitia, & ex hoc vlterius desiderium & fuga. Cuius ratio est, quia sicut sensus non apprehendit bonum vniuersale, ita appetitus sensitiuæ partis nō mouetur a bono vel malo vniuersali, sed a quodam determinato bono, quod est delectabile secundum sensum, & quodā determinato malo, quod est cōtristās sm sensum. In parte aūt intellectiua est apprehēsio boni & mali vīs, vñ & appetitus intellectiuæ partis mouet ſtati ex bono vel malo apphēso. Scēdria ē, ꝙ de intellu dicit simplr ꝙ affirmat vel negat, sed de sensu ꝙ quasi affirmat uel negat. Cuius rō ex dictis patet. Ex hoc aūt qđ dixerat, cōcludit vlteri⁹, ꝙ li phātasmata se hñt: ad aiam intellectiuā, sicut sensibile ad sensum, sicut sensus nō pōt sentire sine sēsibili, ita aīa nō pōt itelligere sine phātasmate. Deinde cū dicit. ¶ Manifestat sīmlitudinē posītā. Et primo quātū ad hoc qđ dixit, ꝙ intellectiuę aīæ phātasmata sunt ve sensibilia. Scdo quātū ad hoc qđ dixit, ꝙ cū bonū aut malū affiremat aut negat, fugit aut prosequit, ibi. {Spes quidē igit.} Dicit ergo primo, ꝙ aer immutatus a colore, facit pupillā tmói. i. facit eā aliqualē, i uprimens in eā spēm coloris, & ipsa. ꝙ pupilla sic tm nutata immutat alterū. ſ. sensū cōem, & sīc auditus immutatus ab aere immutat sensum cōem. Et licet sensus exteriores sint plures, tñ vltimū ad qđ terminant immutationes horū sensuū, est vnū, qa est quasi quędā medietas vna inter oēs sēsus, sicut cētrū ad qđ terminant oēs lineæ, quasi ad vnū mediū. Et quāuis sic vnū subiecto illud medium oium sensuū, tñ est ipsius est plura. i. rō ipsius diuersificat, ꝛm

c Intellectiuæ aūt animæ, phantasmata vt sensibilia sunt. Cum autem bonum aut malum, affirmat aut negat, & fugit aut prosequitur. Propter quod nunquā sine phantasmate intelligit aia. d Sicut enim aer pupillam talem facit, ipsa autem alterum: & auditus similiter. Sed vltimum, vnum est & vna medietas, esse autem ipsi plura. Quo autem discernit, quo differt dulce & calidum, dictum est quidē & prius, dicendum autem & nunc. Est.n. aliquid vnum, sic autem vt terminus. Et hæc in proportionali, aut numero ens vnum habet se ad vtrunque, sicut illa adinuicē. Quid enim differt, nou homogenea iudicare, aut contraria, vt album & nigrum? Sit igitur, sicut. A. album, ad. A. nigrum G ad D. sicut illa ad inuicem, quare & permutatim. sicut igitur. G D vni insunt, sic se habebunt, sicut & A B. idem quidē, esse autem non idem, & illud similiter. Eadem autem ratio est, & si A quidem dulce sit, B uero album. e Species quidem igitur intellectiuum in phantasmatibus intelligit. Et sicut in illis determinatum est ipsi imitabile & fugiendum, sic & extra sensum, cum in phantasmatibus fuerint, mouetur. Vt sentiēs quod fugibile est, quia ignis, communi cognoscit, videnſid quod mouetur, quoniam impugnans est. Aliquando autem ijs quæ sunt in anima phantasmatibus aut intellectibus, tanquam uidens ratiocinatur, & deliberat futura aut præsentia. Et cū dixerit esse ibi lætū aut triſte, tunc fugit, aut imitat.

Fo ad diuersos sensus cōparat. Et hoc est quo discernit aiz, in quo differat dulce & calidū, de quo dictum est prius, cum de ipso Em se agebatur, & nūc ēc dicendū est de ipso p cōparōnem ad intellectū, qa est aliqd vnū respū oium sensibiliū, sicut intellⁱ s ē termi nus omniū phātasmatū. Et sicut ex parte illa erāt plura, q̄ diuidebant ab vno, ita & hic ex parte intellⁱs. se hñt quodā mō proportionabiliter rndet vni diuidicanti circa sensibilia, aut etiā est similitudo quātū ad numerū diuidicatorū. Iste.n. inquārum termin⁹ q est intellⁱs ens vnū se hēt ad vtra que inter q discernit, sicut illa se habebant adinuicē. i. sicut se habebat vn⁹ sensus cōis ad diuersa sensibilia, iter q discernebat. Et nō differt si accipiamus cā exēpli vel nō hógenea. i. diuersa sēsibilia nō vnius generis, sicut albū q̄ ē in gñe coloris, & dulce q̄ est in gñe saporis: inter q sensus cōis discernit. aut si accipiamus cōtraria, vt albū & nigrū, q̄ sunt vnius generis, qa iter vtraque sensus cōis discernit. Accipiam⁹ ergo a loco albi, & b. loco nigri, vt sic se hēat. a. albū, ad b. nigrū, sicut g. ad. d. i. sicut phātasia albi, ad phātasma nigri, & sic se hēt intellⁱs ad. g. & ad. d. ſad phantasma albi & nigri, sicut se hēt sensus ad. a. & b. i. ad albū & nigrū. Si igitur. g. & d. i. phantasmata albi & nigri sunt inexistēte vni. i. iudicanti ab vno intellⁱs, sic se habebunt, sicut. a. & b. i. albū & nigrū, q̄ iudicantur ab vno sensu. Ita q̄ sicut sensus diiudicās hæc duo, erat vnū subto, differēs rōne, ita erit de intellecta. Et eadem rō est, si accipiamus non homogenea, vt scilicet. a. sit dulce, & b. sit album. Deinde cum dicit. ¶ Manifestat qđ dixerat supra, ꝙ cū intellⁱs affirmat vel negat bonū aut malū, fugit aut pſequit, cōcludēs ex p̄dictis, ꝙ parsaīæ intellectiua intellⁱt spēs a phātasmatib⁹ abstractas. Et sicut intellⁱst determinat aliqđ imitabile & fugiēdū in illis. ſ. in sensibilibus, cū p̄ntia fuerint, ita & mō ad imitādū vel fugiēdū cū fuēr in phātasmatib⁹ extra sensū. i. cu representanē phātasmata in absentia sēsibiliū. Et pōt exēplū de vtroq; Et primo qñ mouet ad p̄ntia sensibiliū, sicut hō sentiens aliqd qđ fugiendū est. i. aliqđ terribile, puta fremitū aliquē, sicut cū videt ꝙ ignis est accēsus in ciuitate, vidēs ignē moueri cognoscit ꝛcōi. i. aliqua potētia cōi diiudicatiua, vel ꝛcōi. i. ab eo qđ cōiter accidere solet, cognoscit inquā, qm̄ sunt plia, vel qm̄ est aliqd pugnans, & sic mouet aliqn intellⁱs ad fugiēdū vel imitādū ex sēsibile p̄nte. Aliqn aūt ex phātasmatib⁹, aut intelligibilib⁹ q̄ sunt in aīa, ratiocinat & deliberat futura aut p̄ntia, tāq̄ si acta videret. Et cū iudicat aliqd esse lętū vł triſte, fugit hoc aut imitat, vt ibi qñ m ouebat a p̄ntī sēsibili. Deinde cum dicit.

Dianoeticæ autem animæ phantasmata veluti sensibilia sunt. Cum autē bonum aut malum affirmaueris vel negauerit, tunc fugit aut persequitur. Qua propter nunquā anima sine phantasmate intelligit.

Quemadmodum autem aer pupillam talem fecit: ipsa uero aliud, sic etiam auditus, extremum autem vnū est, & vna mediocritas, esse autem est ipsi plura. quo autem iudicat, qua ratione differat dulce ab albo, & superius dictum est, & dicēdum etiam est, sic. est enim vnum quidpiam: & ut vnum. vt terminus. Et hæc vnum sunt proportione & numero quem habet ad vtrunque, vt illa inter sese. quid. n. refert dubitare quomodo ea quæ eiusdem generis sunt, iudicet, aut contraria, ut album ac nigrum, sit igitur ut A. quod est album ad B. quod est nigrum, C ad D. ut illa inter se, quare etiam commutato ordine. Si igitur C D unum sunt, ita se habebunt, sicut & A B. idem. ſ. & unum, esse uero nō idem, & illud similiter, Eadem etiam ratio est, si A quidem dulce sit, B. uero album.

Intellectum igitur species in phantasmatibus intelligit. Et quemadmodum in illis præfinitū est ipsi quid persequendum, quid que fugiendum sit, ita etiam extra sensum, cum in phantasmatibus fuerint, mouetur, ut sentiens facem ignem esse, communi cognoscit uidens eam moueri, hostilem esse. Ali quando autem ijs quæ sunt in anima phantasmatibus, aut mentis conceptibus quasi uidens ratiocinatur, & consultat de futuris ad præsentia respiciens. Et cum dixerit ibi esse rem iucundam aut molestam, tum fugit aut persequitur.

¶ Comparat cognitionem intellectus practici & speculatiui, dicens, ſ quod verum & falsum, } idest vera & falsa cognitio intellectus { & fine actione } idest secundum quòd pertinet ad intellectū practicum { & fine actione } idest secundum quòd pertinet ad intellectum speculatiuum, est in eodem genere, siue illud genus sit bonum siue malū. Quod post dupliciter intelligi. Vno modo sic, quòd res intellecta vel practice, vel speculatiue, quandoque est bona, quandoque est mala. Neque diuersificatur propter hoc gen⁹ rei, quòd cōsideratur speculatiue vel practice. Alio modo potest intelligi, quòd ipsa cognitio vera est quoddam bonum intellectus siue speculatiui, siue practici. Et ipsa cognitio falsa est qđdam malum intellectus, siue speculatiui, siue practici. Non ergo intendit comparare verum & falsum, bonum & malo, secundum conuenientiam generis, sed verū & falsum quod est in actione, vel falso quod est sine actione. Et hoc patet ex differentia quā subdit dicēs, quòd differt scilicet, quod est in actione, & quod est sine actione, in eo quod est simpliciter, & quodam. Nam intellectus speculatiuus considerat aliquod verū esse, vel falsum in vniuersali, quod est considerare simpliciter, intellectus autem practicus applicando ad particulare operabile, quia operatio in particularibus est. Deinde cum dicit:

¶ Quia dixerat Philosophus, quòd nequa quā sine phantasmate intelligit anima, phantasmata autem a sensu accipiūtur, vult ostendere quō intellectus noster intelligit ea, quæ sunt a sensibus separata. Et circa hoc duo facit. Primo ondit quō intelligit mathematica, quæ a materia sensibili abstrahūtur. Secūdo inquirit, vtrū intelligat ea, q̄ sunt secūdum esse a materia separata, ibi. {Vtrū aute contingat.} Circa primū cōsiderādū est, ꝙ eorū q̄ sunt in rebus coniuncta contingit vnū sine altero intelligi & vere, dummodo vnū eorū nō sit in ratione alterius. Sic.n. Socrates sit musicus & albus, possum intelligere albedinē, nihil de musica intelligendo. Non aūt possum intelligere hominē nihil intelligēdo de animali, quia animal est in ratione hominis. Sic ergo separando secundū intellectum quę sunt secundum rem coniuncta, modo prædicto, non contingit falsitas. Si autem intellectus intelligat ea quæ sunt coniuncta, esse separata, esset intellectus falsus, vt pura si in prędicto exemplo, diceret musicum non esse album, ea vera quæ sunt in sensibilibus abstrahit intellectus, non quidem intelligens ea esse separata, sed separatim vel seorsum ea intelligēs. Et hoc est quod dicit, quòd intellectus intelligit ea quæ sunt dicta per abstractione, scilicet mathematica, hoc modo, sicut dum intelligit simum secundum quod est simum, non intelligit separare, idest seorsum simum a materia sensibili, quia materia sensibilis, scilicet nasus cadit in diffinitione simi. Si autem intellectus intelligit aliquid in actu, inquantum est curuum, sine carne intelligit inquantum est curuum. Non quidem ita, quòd intelligat curuum esse sine carne, sed qura intelligit curuum, non intelligendo carnem. Et hoc ideo, quia caro non ponitur in diffinitione curui. Et sic intellectus intelligit omnia mathemati-

Et omnino in actione uersatur, Quin etiam uerum & falsum quæ sine actione sunt, in eodem sunt genere quo bonum & malum: sed ipso simpliciter differum, & aliquo,

Quæ uero in abstractione uocantur intelligi, perinde quasi simū: quatenus quidem simum, non separate: quatenus uero curuum, si quid actu intelligeret, sine carne intelligeret in qua curuum est: sic mathematica quamuis non separata. uelut separata intelligit, cum illa intelligit. Omnino intellectus qui actu intelligit, est res ipsa.

An uero fieri possit ut ipse a magnitudine non separatus, separatorum aliquod intelligat, nec ne, post considerā dum est.

LECTIO XIII.

NVnc autem de anima dicta recapitulantes, dicamus iterum, quòd omnia ea quæ sunt, quodammodo est anima: aut enim sensibilia q̄ sunt: aut intelligibilia. Est autem scientia quidem, scibilia quodā modo, sensus autem sensibilia. Qualiter autem hæc sint. oportet inquirere: secatur enim scientia & sensus in res: quæ quidem potentia est. in ea quæ sunt potētia: quæ vero actu, in ea quæ sunt actu. Animæ autem sensitiuū, & quod scire potest, potentia hæc sunt: hoc quidem scibile, illud uero sensibile.

LECTIO XIII.

NVnc quæ de anima dicta sūt, in pauca conferamus, rursusque dicamus, animam esse quodammodo omnia ea quæ sunt: Cuncta enim quæ sunt, aut sensibilia sunt aut intelligibilia, ac scientia quidem est quodammodo scibilia: sensus autem sensibilia. Quod quomodo se habeat, quæ rendum est. Secatur igitur scientia & sensus in res, quæ potētia est, in ea quæ sunt potentia, quæ actu, in ea quæ sunt actu. sensitiuum autem animæ & scientiale, potentiæ hæc sunt, alterū scibile, alterum sensibile.

LECTIO XIIII.

POstquam Philosophus determinauit de sensu & intellectu. Nunc per ea quę de vtraque dicta sunt, ostendit qđ de natura animę ut sentiendum. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit, quòd natura animę est quodammodo sicut antiqui credebant, & quodammodo aliter. In secunda ostendit dependentiam intellectus a sensu, ibi. { Quoniam autem neque res. } Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd anima quodammodo est omnia sicut antiqui dixerunt. Secundo dicit quòd aliter est omnia, quam illi dixerunt, ibi. {Necesse est autē.} Dicit ergo primo quòd nunc recapitulantes quæ dicta sunt de anima, vt ex his propositum ostendamus, dicamus ꝙ omnia quodammodo est anima. Omnia enim quæ sunt, aut sunt sensibilia, aut intelligibilia anima autem est quodammodo omnia sensibilia, & intelligibilia, quia in anima est sensus, & intellectus siue scientia: sensus autem est quodammodo ipsa sensibilia, & intellectus intelligibilia, siue scientia, scibilia. Et qualiter hoc sit oportet inquirere. Sensus enim & scientia diuiduntur in res, idest diuiduntur in actum & potentiam, quemadmodum & res, ita tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd scientia & sensus quæ sunt in potẽtia ad sensibilia & scibilia, se habent ad scibilia & sensibilia, quæ sunt in potentia, scientia vero & sensus quæ sunt in actu, ordinantur ad sensibilia & scibilia, quæ sunt in actu, sed tamen diuersimode. Nam sensus in actu, & scientia vel intellectus in actu, sunt scibilia & sensibilia in actu. Sed potẽtia animæ sensitiua, & id quod scire potest ideſt potentia intellectiua, non est ipsum sensibile, vel scibile, sed est in potentia ad ipsa. Sensitiuum quidem ad sensibile, quod autem scire potest, ad scibile. Relinquitur igitur ꝙ anima quodammodo sit omnia. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 39.

b ¶ Ostendit, quòd alio modo est omnia, quàm antiqui ponerent, & dicit quòd si anima est omnia, necesse est quòd sit vel ipse res scibiles & sensibiles, sicut Empedocles posuit, quòd terra terrã cognoscimus, & aqua aquam, & sic de aliis, aut sit species ipsorum. Non autem anima est ipsa res, sicut illi posuerũt, quia lapis nõ est in anima, sed species lapidis. Et per hunc modum dicitur intellectꝰ in actu, esse ipsum intellectũ in actu, inquantũ species intellecti, est species intellectus in actu. Ex quo patet ꝙ anima assimilatur manui. Manus enim est organum organorũ, quia manus datę sunt homini loco omniũ organorum, quæ data sunt aliis animalibus ad defensionẽ, vel impugnationem, vel cooperimentum. Omnia enim hæc homo sibi manu præparat. Et similiter anima data est homini loco omnium formarum, vt sit homo quodammodo totum ens, inquantum secũdum animam est quodãmodo omnia, prout eius anima est receptiua omniũ formarum. Nam intellectus est quædam potentia receptiua omnium formarum intelligibilium, & sensus est quædam potentia receptiua omniũ formarũ sensibiliũ. Deinde cũ dicit.

Tex. cõ. 40.

c ¶ Quia dixerat, quòd intellectus est quodammodo intelligibilis sicut sensus sensibilis, posset aliquis credere quòd intellectus non dependeret a sensu. Et hoc quidem verum esset, si intelligibilia non essent intellectus essent a sensibilibus separata secundum esse, vt Plato posuerunt. Et ideo hic ostendit quòd intellectus indiget sensu. Et postmodum quòd intellectus differt a phãtasia, quæ etiam a sensu dependet, ibi. { Est autem phantasma. } Dicit ergo primo, quòd quia nulla res intellecta a nobis, est præter magnitudines sensibiles quasi ab eis separata secundum esse, sicut sensibilia videntur abinuicem separata, necesse est, quòd intelligibilia intellectus nostri sint in speciebus sensibilibus secundum esse, tam illa quæ dicuntur per abstractionem scilicet mathematica, quam naturalia, quæ sunt habitus & passiones sensibilium. Et propter hoc sine sensu non potest aliquis homo addiscere, quasi de nouo acquirens scientiam, neque intelligere, quasi vtens scientia habita. Sed oportet cum aliquis ipse

b Necesse est autem, aut ipsa, aut species esse. Ipsa quidẽ igit nõ sunt, nõ. n. lapis in anima est, sed species. Quare anima sicut manus est. Manus enim organum organorum, & intellectus, species specierum, & sensus, species sensibilium.

c Quoniam autem res nulla est G præter magnitudines, sicut videtur sensibiles, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & quæ abstractione dicuntur & quæcumque, sensibiliũ habitus sunt & passiones. Et ob hoc nihil sentiens, nihil vtiq; addiscet, neq; intelliget. Sed cũ speculetur, necesse simul phantasmata aliquid speculari. Phãtasmata. n. sicut sensibilia sunt præterquam quòd sunt sine materia.

H

d Est autem phantasia alterum a dictione, & negatione. Complexio enim intellectuum est verum, aut falsum.

e Primi autem intellectus quo different vt non phantasmata sint? An neque hi phantasmata, sed non sine phantasmatibus.

LECTIO XIIII.

I

Voniã aũt aĩa sĩm duas diffinita est potẽtias, quæ animaliũ est, & discretio qđ intelligẽtiæ opus est, & sensus, & adhuc in mouẽdo secũdũ locũ motũ. de sensu quidẽ & intellectu determinata sint rãta. De mouẽte aũt quid forte sit animę, speculãdũ est vtrũ vna quędam pars ipsius sit separabilis aut magnitudine, aut ratiõe, aut omnis anima. Et sĩ pars aliqua, vtrum propria quædam sit præter consuetas dici, & dictas, aut harum vna aliqua sit.

K

F culatur in actu, quòd sim ul formet sibi aliquod phantasma. Phantasmata enim sunt similitudines sensibilium. Sed in hoc differunt ab eis, quia sunt præter materiam. Nam sensus est susceptiuus specierum sine materia, vt supra dictum est, Phantasia autem est motus factus a sensu secundum actum. Patet autem ex hoc falsum esse quod Auicenna ponit, quòd intellectus nõ indiget sensu, postquam acquisiuit scientiam. Manifestum est enim, quòd postquam aliquis acquisiuit habitum scientię, necesse est ad hoc quòd speculetur, quòd vtatur phantasmate, & propter hoc per læsionẽ organi impeditur viſus scientiæ iam acquisitæ. Deinde cũ dicit.

Secundo cõ. 122.

d ¶ Ostendit differẽtiam inter phantasiã & intellectum. Et primo quantum ad operationem communẽ intellectus, quæ est cõpositio & diuisio, dicens quòd phãtasia est alterum ab affirmatione, vel negatione intellectus, quia in complexione intelligibilium iam est verum & falsum quod nõ est in phãtasia. Nam cognoscere verum & falsum est solius intellectus. Secundo ibi.

e ¶ Inquirit in quo differant primi intellectus, ideſt intelligẽtię indiuisibilium, cũ nõ sint phantasmata. Et respondet quòd nõ sunt sine phantasmatibus, sed tamen non sunt phantasmata, quia phantasmata sunt similitudines particulares: intellecta autẽ sunt vniuersalia absolutis conditionibus abstracta, vnde phantasmata sunt indiuisibilia in potentia, & non in actu.

LECTIO XIIII.

Postquam Philosophus determinauit de partibus animę vegetatiua, sensitiua, & intellectiua. Nũc quarto determinat de parte animæ motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda prosequitur, ibi. { Habet autem dubitationem. } Dicit ergo primo, quòd quia anima quæ est animalium, diffinita est etiam ab antiquis Philosophis secundum duas potentias, ideſt secundũ ꝙ habet potẽtiã ad duo, quorũ vnũ est discretio, quæ sit per cognitionẽ, quæ quidẽ discretio opus est intellectiuæ & sensitiuæ partis, aliud autem est mouere secundũ locũ, de sensu & intellectu sunt tanta determinata, quanta in prioribus habita sunt. Sed nunc speculãdũ est de alia parte, scilicet principio mouentes, quid animę sit. Vtrũ sit aliqua pars animæ separabilis ab alijs, vel magnitudine, subiecto, aliqua pars animæ separabilis ab alijs, vel magnitudine. subiecto, ita ꝙ habeat diſtinctum locum in corpore, ab alijs potentijs, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs animę partibus ratione tantũ. Aut non sit pars animę, sed sit tota anima. Et dato ꝙ sit aliqua pars animę, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars animæ præter illas quæ consueuerunt dici, & præter eas quę a nobis dictę sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicit.

a.l. anne hęc quidem.

b ¶ Prosequitur suam intentionem. Et primo per modum disputationis. Secundo per modum determinationis, ibi. { Videntur autem hæc duo. } Circa primum duo facit. Primo disputat contra distinctionem potentiarum animæ. Secundo specialiter circa principium motus, quæ pars animæ sit, ibi. { Sed de motu secundum locum. } Circa primũ duo facit. Primo recitat diuisionem potentiarum animæ, quam quidam ponebant. Secundo disputat cõtra eas, ibi. { Secundum enim differentias. } Dicit ergo primo, quòd mox in principio huius inquisitionis habet dubitationẽ, quomodo oporteat distinguere partes animę, & quot sunt, quia secundum aliquem modũ videntur infinitæ esse, ideſt non posse comprehendi sub aliquo certo numero. Et hoc verum esset, si singulis operibꝰ animę & motibus, quæ sunt ab anima, necesse esset attribuere diuersas partes animæ, & sic videtur quòd non sint solum ailæ partes, quas quidam determinant: scilicet rationalem, irascibilem, appetitiuam ideſt cõcupiscibilem. Hæc quidẽ diuisio nõ comprehendit omnes animæ partes, sed solum vires motiuas in homine. Alij autẽ distinguunt animæ vires, per rationem habentem, & irrationabilem. Sed hęc quidẽ diuisio licet secũdum aliquem modum comprehendat animę partes omnes, non tamẽ est propria diuisio partium animæ, secundũ quòd sunt animę partes, sed forte solum secundum quòd sunt in anima rationem habente, & sic vtitur ea Arist. in. 1. Eth. eorum. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 41.

c ¶ Obijcit contra prædictas diuisiones multipliciter. Prima obiectio est, quòd ti illę differentiæ secundum quas diuerificant aliqui partes animæ, sufficiunt ad diuersitatem in partibus animæ constituendam, inueniuntur aliæ partes maiorem differentiam habẽtes adinuicem, quàm illę quæ dictæ sunt, de quibus etiam in hoc libro dictum est. Pars enim vegetatiua est in plantis, & in omnibus animalibus, siue in omnibus viuentibus, & sensitiua etiam est in omnibus animalibus, & manifestum est ꝙ vegetatiua & sensitiua plus differunt abinuicem, & a rationali, & concupisc. bili, & irascibili, quàm irascibilis differat a concupiscibili, & tamen istæ duæ potentiæ non comprehenduntur sub aliis diuisionibus. Et quòd non cõprehendantur sub prima diuisione manifestum est. Patet enim ꝙ neque vegetatiua neque sensitiua potest dici esse rationabilis vel cõcupiscibilis, vel irascibilis. Vnde hoc prætermisso probat quòd hęc non comprehendantur sub secunda diuisione, dicens quòd non de facili potest aliquis vel vegetatiuam vel sensitiuam ponere vel irrationalem vel rationem habentem. Et quidem quòd neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quòd neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse potest, quia irrationabile est, vel quod est contrarium rationi, vel quod est natum habere rationem, & non habet, quorum neutrum contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animæ. Vnde manifestum videtur quòd præmissæ diuisiones potentiarum animæ sint inconuenientes. Secundam rationem ad idem ponit ibi.

Tex. cõ. 42.

Lect. 20.

c ¶ Dicens, quòd pars animæ phantastica, quæ secundum rationabilem differt ab omnibus alijs differt, habet multam dubitationem cum qua præ

A dictarum potentiarum debeat esse eadem vel altera, & præcipue si aliquis ponat partes animæ separatas subiecto, sicut aliqui ponebant. Tertiam rationem ponit ibi.

e ¶ Dicens, quòd vis etiam appetitiua videtur esse altera ratione & potentia, ab omnibus partibus animę. Et si secundum prædictã diuisionem, partes animæ subiecto distinguantur in rationalẽ & irrationalẽ { inconueniens videbitur sequestrare } ideſt diuidere appetitiuam in duas partes subiecto differentes, & tamen hoc oportebit siquis dicat rationale & irrationale partes animæ subiecto distinctas, qa quædã appetitiua est in parte rationabili, ideſt voluntas, quędã in parte irrationabili, scilicet irascibilis, & concupiscibilis. Et si quis distinguat partes animæ i tres subiecto distinctas, scilicet rationalem, irrationalẽ & irascibilem, sequeẽ quòd in vnaquaque earum erit appetitus. In rationabili enim ẽ voluntas, vt dictũ est. Irascibili inest appetitus, & similiter concupiscibili. Erunt igitur tres appetitus in anima subiecto differentes, secundum prædictam diuisionem. Sed quęritur quare in appetitu sensitiuo sunt duæ potentiæ appetitiuæ, scilicet irascibilis, & concupiscibilis. In appetitu autem rationali est vnus appetitus tantum, scilicet voluntas. Et dicendũ est quòd potentiæ distinguuntur secundũ rationes obiectorum, obiectum autem appetitiuæ est bonum apprehensum. Alio autem modo apprehendit bonum intellectus & sensus. Nam intellectus apprehendit bonum secundum vniuersalem rationem boni, sensus autem apprehendit sub determinata ratione boni. Et ideo appetitus qui sequitur apprehensionem intellectus, est vnus tantum. Appetitus autem qui sequuntur apprehensionem sensus, distinguuntur secundum diuersam rationem boni apprehensi. Nam alii quid apprehensum per sensum, habet rationem boni appetibilis, inquantum est delectabile secundum sensum, & ad hoc bonum ordinatur concupiscibilis. Aliquid autem habet rationem boni & appetibilis, inquantum perficitur delectabilibus, quasi habens facultatem ad libitum vrendi eis, & ad hoc ordinatur irascibilis, quæ est quasi propugnatrix concupiscibilis. Et inde est quòd animalia non irascuntur, neque pugnant, nisi propter delectabilia, ideſt propter cibos & venerea, vt dicitur in .6. de Historijs animalium. Et propter hoc omnes passiones irascibilis incipiunt a passionibus concupiscibilis, & terminantur in eis. Ira enim a tristitia commouetur, & in delectationem finitur. Irati enim puniendo delectantur. Et propter hoc quidam dicunt quòd obiectum irascibilis est arduum. Quod autem a quibusdam dicitur, quòd irascibilis ordinatur ad fugam mali, nullam omnino habet rationem. Eadem enim est potentia contrariorum, sicut visus albi & nigri, vnde bonum & malum non possunt diuersificare potentiam appetitiuam. Et propter hoc, sicut amor boni pertinet ad concupiscibilem, ita odium mali, vt dicit Philosophus in nono Ethicorum & spes de bono, & timor de malo pertinent ad irascibilem. Quartam rationem ponit ibi.

B

Habet autem dubitationem mox, quomodo oportet partes animæ dicere, & quot. Modo n. quodam infinitæ videntur, & non solum quas dicunt quidam, determinantes ratiocinatiuam, & irascibilem, & appetitiuam, hi autem rationẽ habentem, & irrationabilem.

Sed oritur statim quæstio, quomodo partes animæ quotq; dicendæ sint, modo enim quodam infinitæ videntur esse, nec eæ solum quas nonnulli inquiunt distinguentes, ratiocinatiuam, & irascitiuam, alij autem ratione prædita & rationis expertem.

c Secundum enim differentias per quas has separant, & aliæ videntur partes maiorem his differentiam habentes, de quibus & nunc dictũ est. Vegetatiua ni mirũ quæ & plantis ineſt, & omnibus viuentibus, & sensitiua, quam neq; sicut irrationalem, neque sicut rationem habẽtem ponet quis vtique facile.

Nam pro differentijs, propter quas eas distinguunt, etiam aliæ videntur esse partes, his magis distantes, de quibus nunc quoque diximus, nutritiua scilicet, quæ & plantis & cunctis ineſt animalibus, & sensitiua, quam neque vt rationis expertem, neque ut rationem habentem quispiam facile statuat.

d Adhuc autem & phantastica, quæ secundũ esse quidẽ ab omnibus altera est. Cui aũt harũ eadẽ vel altera sit, habet multã dubitationẽ, si aliquis ponat separatas partes animę.

Phantastica que item quæ ipso quidem esse ab omnibus diuersa est, a qua nam autem harum diuersa aut eadem sit, magna quæstio est, si quis separatas partes animæ statuet.

e Adhuc autem & appetitiua quę & ratione & potentia altera videtur vtiq; esse ab omnibꝰ, & inconueniens vtique hanc sequestrare. In ratiocinatiua enim voluntas sit, & in irrationabili concupiscentia & ira. Si autem tria in anima, in vnoquoq; erit appetitus.

Appetitiuaque item, quæ & ratione & potentia diuersa ab omnibus esse videatur, & certe absurdum est eam diuellere, nam & in ratione prædito voluntas sit, & in ratione carente cupiditas & ira. Quòd si anima tria est, in vno quoque erit appetitus.

f Sed iam de quo nũc sermo instat agam' mouẽs secũdũ locũ

D

Iam vero de quo nunc instituta est disputatio, quid est quod loco mouet

Universidad de Deusto
Biblioteca

De motu autem augmenti & decrementi qui est communis omnibus viuentibus, manifestum est quòd habet principium commune omnibus viuentibus, secundum generatiuam & vegetatiuam. Quædam autem aliæ mutationes animalium sunt, sicut respiratio, & expiratio, somnus & vigilia, de quibus posterius determinandum est, quid causæ ea habeat. Habet enim multam dubitationem, & propter hoc specialem exigit tractatum. Deinde cum dicit.

g ¶ Procedit disputatiue ad inquirendum quid sit principiū motus secundum locum in animalibus. Et primo ostendit, quòd nō sit vegetatiua potētia. Secūdo, quòd nec sensitiua ibi. § Similiter autē neq; sensitiua. } Tertio, quòd nec intellectiua, ibi. § At verò neq; rōcinatio. § Quarto, quòd nec appetitiua, ibi. § At vero neq; appetitus. } Dicit ergo primo, quòd considerandum nūc est, qd sit motus animal is secundum locum? motu processiuo. Et quòd non sit potentia vegetatiua, ostendit duabus rationibus, quarū prima talis est. Semp motus processiuus secūdum locum, est propter aliquid imaginatum, & desideratum. Nō enim animal moueretur, nisi appetens aut fugiens aliquid, nisi forte per violentiā. Sed phantasia & appetitus nō competit parti vegetatiuæ. ergo pars vegetatiua nō est principium motus localis processiui. Secundam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis est. Pars vegetatiua est etiam in plantis. Si igitur pars vegetatiua esset principium motus localis processiui, sequeretur quòd plantę essent motiuæ huiusmodi motu secundum hunc motum, & haberent partes organicas conuenientes huic motui, quod patet ex falsum. Non ergo pars vegetatiua ē principiū motus localis processiui in animalibus. Deinde cū dicit.

i ¶ Ostendit, quòd neq; etiā sensus est principium talis motus, tali ratione. Sensus enim est omnibus animalibus, si ergo sensus esset principium prædicti motus, sequeretur quòd omne animal hoc modo moueretur. Quod patet esse falsum, quia multa sunt habentia sensum, quæ tñ manent semper in eodem loco, & sunt immobilia p finem, idest quandiu viuūt. Et quia posset aliquis credere quòd hoc non est propter hoc quòd deficiat eis principium motiuum, sed quia deficiūt eis instrumenta apta ad motum, ideo ad remouendū hoc subiungit quòd natura nihil facit frustra, neq; deficit in necessarijs, nisi in animalibus orbatis & imperfectis, sicut sunt animalia mōstruosa, quæ quidem monstra animalibus accidunt, præter intentionem naturę, ex corruptione alicuius principij in semine. Sed animalia immobilia sunt perfecta in sua specie, & non sunt orbata quasi mon

Tex. cō. 44.

Tex. cō. 45.

Tex. cō. 46.

animal, est. Motum.n. secūdum augmentum & decremētum, id quod omnibus inest videbitur vtique mouere, generatiuum & vegetatiuum. De respiratione autem, & expiratióe, & somno, & vigilia posterius perspiciendum. Habent enim dubitationem multam hæc quoque.

g Sed de motu secundum locū, quid sit mouens animal secundum processiuum motum, considerandum. Quod igitur non vegetatiua potentia, manifestū. Semper enim propter aliquid, motus hic, & aut cū phantasia, aut appetitu est. Nihil enim nō appetens, aut fugiens, mouetur, nisi violentia.

h Amplius, & plantæ vtiq; motæ essent, & vtiq; haberēt aliquā partē organicā ad motū hunc.

i Similiter autem neq; sensitiuū. Multa enim sunt animaliū, quæ sensum quidem habent, manētia autem & immobilia sunt per finem. Si igitur natura nihil facit frustra neq; deficit in necessarijs nisi in orbatis, & imperfectis, huiusmodi autem animalia pfecta & nō orbata sunt, signum autem est, quia generatiua sunt, & augmentum habēt, & decrementum, quare & haberent vtique partes organicas processionis.

k At vero neq; rōcinatiua potentia, & vocatus intellectus, est mouēs. Speculatiuus.n. nihil speculatur agibile, neq; dicit de fugibili, & persequibili. Semp autē motus aut fugientis, aut persequētis aliquid est. Sed neq; cū speculatus fuerit aliquid huiusmodi, iā præcipit aut persequi, aut fugere, puta cū multoties intelligit terribile aliqd, aut delectabile, nō iubet autem timere, sed cor mouetur. Si autem delectabile, altera aliqua pars.

F

G

H

I

K

stra, cuius signum est, quia generant sibi simile, & habent debitū augmentū & decrementū, qđ nō est in animalibus orbatis, ergo & in huiusmodi animalibus natura nihil facit frustra, neq; deficit in necessarijs. Vnde sequitur quòd si haberent principiū motus, quòd haberent partes organicas, dispositas ad motum processiuum. Alias principium motiuū esset in eis superfluum, & necessaria ad executionem potentię motiuę eis deficerent. Ex hoc autem accipere possumus, quòd cuicunque inest aliquod principium vitę, inſunt ei organa conuenientia illi principio, & quòd partes corporis sunt propter partes animę. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, quòd etiam intellectus non est principium motiuum, & dicit quòd neque pars rationatiua quæ vocatur intellectus, videtur esse motiua. Vnde accipere possumus quòd ratio & intellectus nō sunt diuersæ partes animę, sed ipse intellectus dicitur ratio, inquantū per inquisitione quandam peruenit ad cognoscendum intelligibilem veritatem. Et quòd intellectus non sit principium motus, probat primo quantū ad speculatiuum intellectum, quia cum intellectus speculatiuus speculatiue cōsideret ea, quæ sunt tantum speculabilia, & nullo modo agibilia, sicut cū considerat quòd triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, & alia hmōi, manifestum est, quòd speculatiuus intellectus non speculatur aliqd agibile, neque dicit aliquid de fugibili & persequibili, & sicnō poteſt mouere, quia semper motus est fugientis aliquid secundum appetitum, aut prosequentis. Aliquando autē intellectus cōsiderat aliquid agibile, non tamen practice, sed speculatiue, qa cōsiderat ipsum in vniuersali, & non secundum quòd est principium particularis operabilis. Et de hoc consequenter dicit, quòd neque intellectus § cuius est speculatus } idest speculatiue consideraverit § aliquid huiusmodi } idest aliquid agibile, nondum præcepit prosequi vel fugere, ficut cum multoties intelligimus terribile aliquod, vel delectabile. Sed intellectus non iubet timere, vel desiderare, sed aliquando mouetur cor ad timendū, absq; imperio intellectus. Et si iterū delectabile moueat appetitū, erit aliqua alia pars, q̄ cor, quæ mouetur. Et hoc dicit propter opinionē Platonis, qui posuit partes animæ esse subiecto distinctas, ita quòd irascibilis, cuius est timere sit in corde, & concupiscibilis, sit in aliqua alia parte corporis, puta in hepate. Sic igitur manifestum est, quòd intellectus speculatiue cōsiderando aliquid agibile, non mouet, ex quo patet, quòd intellectus speculatiuus nullo modo mouet aliquid. Deinde cum dicit.

¶ Probat

i ¶ Probat, quòd nec etiam intellectus practicus mouet, dicens q̄ nec etiam intellectu practico pręcipiente, quod contingit cum intelligentia dicit aliquid fugiendum aut prosequendū, non propter hoc homo mouetur, sed agit secundum concupiscentiam, sicut patet de incontinentibus, qui habent rationem rectam, sed non inn rent rationi rectę, vnde videtur quòd intellectus non moueat. Probat autē idem ex medicis, qui habentes scientiam medicatiuā & non sanantur, quia non faciunt ea in ſcipſis quę ſcipit ars eis. Ex quo videtur q̄ agere secundum scientiā non sit scientiæ practicæ, sed alicuius alterius. Deinde cū dicit.

k ¶ Ostendit, q̄ pars appetitiua non sit dominatiua ſuper hunc motuoi, quia videm' quòd continētes appetunt & concupiſcunt, sed non operantur ea quorum habent appetitum. Econuerſo eſt in incontinentibus, vt manifeſtū apparet in. 7. Ethic. Videtur igit quòd neque appetit' moueat.

Tex. cō. 47.

Tex. cō. 48.

Tex. cō. 49.

Tex. cō. 50.

Supra tex. cō. 46.

i Amplius & præcipiente intellectu & intelligentia fugere aliquid aut ꝓſequi, nō mouetur, ſed ſecundū cōcupiſcentiā agit, vt incontinens. Et totaliter videmus, q̄ habēs medicatiuam, nō ſanat, tamquam alterius proprium ſit agere ſecundum ſcientiam, ſed non ſcientię.

k At vero neque appetitus huiuſmodi motus dominus eſt. Abſtinentes enim appetentes & concupiſcentes, non operantur ea quorum appetitum habent, ſed conſequuntur intellectum.

LECTIO XV.

IDētur autem duo hæc, mouentia, aut appetitus aut intellectus, ſi aliquis phātaſiam poſuerit, ſicut intellectum quendam. Multa enim præter ſcientiam, ſequuntur phantaſiam. Et in alijs animalibus, non intellectiuum neque ratio eſt, ſed phātaſia. Vtraque hæc ergo motiua ſunt ſecundū locū, intellect' & appetitus.

b Intellectus aūt qui ꝓpter aliquid ratiocinatur, & qui practicus eſt. Differt autē a ſpeculatiuo ſecundum finem. Et appetit' propter aliquid omnis eſt. Cui' enim appetitus, hoc principiū practici intellectus. Vltimū autē principium actionis eſt. Quare rationabiliter hęc duo videntur mouentia appetitus & rō practica. Appetibile.n. mouet, & propter hoc rō mouet, quia principiū eius eſt appetibile. Et phantaſia autē cum moueat, non mouet ſine appetitu. Vnum igitur eſt mouens, nempe id quod appetimus. Si enim duo, intellectus & appetitus mouerent, ſecundum communem vtiq; aliquam ſpeciem mouerent. Nūc autē intellectus non videtur mouere ſine appetitu. Voluntas enim appetitus eſt. Cum autem ſecundum rationē mouetur, & ſecundum voluntatē mouetur. Appetitus autem mouet præter rationem. Concupiſcētia enim appetitus quidam eſt.

Cap. 2.

A

B

C

D

E

quia hæc etiam eſt principium motus. Multi enim homines prætermiſſa ſcientia int' dictus, ſequuntur in ſuis motibus phantaſiā, ſicut illi qui non ſecundum rationem agunt, ſed impetu mouentur ad aliquid agendum. Et in alijs animalibus manifeſtum eſt, q̄ numquam intellectus eſt, neque ratio, quę mouere poſſit, ſed ſolum phantaſia. In hominibus vero eſt phātaſia & intellectus. Sic ergo manifeſtum eſt quòd vtraque hæc mouent, ſcilicet intellectum comprehendens ſub ſe phantaſiam, & appetitum. Deinde cum dicit.

b ¶ Reducit predicta mouentia in vnum. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit propoſitum. Secundo ex eo quod eſt oſtenſum, aſſignat cauſam cuiuſdam accidentis circa motum animalium, ibi. § Intellectus quidem igitur. } Tertio improbat diuiſionem potentiarum, quam antiqui ponebant, ibi. § Diuidentibus autē. } Dicit ergo primo, q̄ intellectus q̄ mouet, eſt intellectus qui ratiocinatur propter aliquid, non propter ratiocinari rātum, & hic eſt intellectus practicus, qui differt a ſpeculatiuo, ſecundum finem. Nam ſpeculatiuus ſpeculatur veri ratem, non propter aliquid aliud, ſed propter ſeipſum tantum, practicus autem ſpeculatur veritatem propter operationem. Et manifeſtum eſt, quòd omnis appetitus eſt propter aliquid. Stultum enim eſt dicere, quòd aliquis appetat propter appetere. Nā appetere eſt quidam motus in aliud tendes. Sed illud cuius eſt appetit' ſ. appetibile, eſt principiū intellectus practici. Nā illud qđ eſt primo appetibile, eſt finis, a quo incipit conſideratio intellectus practici. Cū n. volum' aliqd deliberare de agēdis, primo ſuppon- m' finē, deinde ꝓcedim' p ordinē ad inquirēdū illa, q̄ ſunt pp finē, ſic ꝓcedentes ſemper a poſteriori ad prius, vſq; ad illud qđ nobis imminet prio agēdū. Et hoc ē qđ ſubdit, q̄ vltimum de actiōe intellectus practici, eſt principium actionis, idest illud, vnde debemus actionem incipere. Vnde rationabiliter dictum eſt, quòd hæc duo ſunt mouentia, ſcilicet appetitus, & intellectus practicus, quia enim ipſum appetibile quod eſt primum conſideratum ab intellectu practico, mouet, propter hoc dicitur intellectus practicus mouere, quia ſ. eius principiū,

LECTIO XV.

IDentur igitur duo hæc mouere, aut appetitus aut intellectus, ſiquis phāntaſiam ſtatuat velut intellectionem quandam, in multis enim poſthabita ſcientia ſequimur phantaſias, & quidem in cæteris animalibus, nec intellectio inest, neque ratio, ſed phantaſia. Ambo igitur hæc motiua ſunt motu loci, intellectus & appetitus.

Intellectus (inquam) qui alicuius gratia ratiocinatur, & actiuus, differt autem a contemplatiuo fine. Appetitus etiam omnis, alicuius eſt gratia, cuius enim eſt appetitus, id principium eſt actiui intellectus, at quod vltimum eſt, principium eſt actionis. Quamobrem merito hæc duo videntur eſſe ea quæ moueant, appetitus & dianœa actiua, nam appetibile mouet, & propterea dianœa mouet, quia principium eius eſt appetibile. Quinetiam cum phantaſia mouet, non ſine appetitu mouet. unum igitur quidpiam eſt quod mouet primo, videlicet appetituum, nam ſi duo, intellectus nimirum & appetitus mouerent, communi aliqua ſpecie mouerent, nunc autem intellectus non videtur ſine appetitu mouere, Nā voluntas appetitus eſt, cum autem ratione mouetur, voluntate etiam mouetur, appetitus autem ſine ratione mouet, cupiditas enim appetitus eſt quidam.

a. l. appetitus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

principium quod est appetibile, mouet. Et quod dicitur de intelle F
ctu, intelligendum est etiam de phantasia, quæ cum phantasia mouet, non mouet sine appetitu. Non enim mouet, nisi inquantum representat appetibile, sicut nec intellectus. Sic igitur apparet, q̃ vnum est mouens, scilicet appetibile, hoc enim appetitum mouet,
Tex. cō. 51. & est principium intellectus, quæ duo ponebantur mouentia. Et hoc rationabile est quòd hęc duo mouentia reducantur in vnū quod est appetibile, quia si ponebatur hæc duo intellectus & appetitus esse mouētia, respectu eiusdem motus, cum vnius effectꝰ sit vna causa propria, necesse est quòd mouentia hæc duo secun-
Tex. cō. 52. dum aliquam communem speciem. Non est autem dicēdum q̃ appetitꝰ moueat sub ipsa specie intellectus, sed magis econuerso, quia in intellectus non inuenitur mouens sine appetitu, quia voluntas se-
Tex. cō. 53. cundum quam mouet intellectus, est quidā appetitus. Et ratio huius assignat in. 9. Metaphysicorum quia cum
Tex. cō. 106 ratio scientiæ practicæ se habeat ad opposita, nō mouet, nisi determinetur ad vnum, per appetitum. Sed appetitus mouet sine ratione, sicut patet ex his
Tex. cō. 54. quæ ex concupiscentia mouentur. Concupiscentia enim est appetitus quidam. Exēplificat autem magis de concupiscentia, q̃ de ira, quia ira habet aliquid rationis, nō aūt cōcupiscētia, vt probat Philosophꝰ in 7. Ethi. Et sic patet q̃ mouentia reducuntur
Cap. 9. ad vnum, quod est appetibile. Deinde cum dicit.

c Intellectus quidē igitur oīs, rectus est. Appetitus aūt & phātasia, recta & nō recta. Vñ semp quidem mouet appetibile. Sed hoc est bonū, aut apparēs bonū. Nō oē aūt, sed agibile bonū. Agibile autē est cōtingēs & aliter se habere. Quod igitur huiusmodi potentia mouet animæ quæ vocatur appetitus, manifestum.

d Diuidentibus aūt aīæ partes, si secūdū potētias diuidāt & separēt valde multæ fiūt, vegetatiuū, sensitiuū, intellectiuū, cōsiliatiuū, adhuc appetitiuū. Hæc n. plus differunt abinuicem, quàm concupiscibile & irascibile.

e Q̃n aūt appetitus fiūt cōtrarij adinuicē, hoc aūt accidit, cū rō & cōcupiscētia cōtrariæ fuerint. Fit aūt in ipsis tēporis sensum habētibꝰ. Intellectus n. pp futurū retrahere iubet. Cōcupiscentia aūt pp ipsum iā. Vī. n. q̃ iā delectabile, & simpliciter delectabile & bonum simpliciter: propterea q̃d non vī futurū.

f Specie quidem igitur vnū erit mouēs appetibile aut appetitiuū. Primo aūt omniū appetibile. Hoc enim mouet, & non mouetur, eo quòd sit intellectum aut imaginatum. Numero autem plura mouentia.

g Q̃n aūt tria sunt, vnū quidē mouēs: secūdū aūt quo mouet, & tertiū q̃d mouet. Mouēs aūt duplex, aliud quidē immobile, aliud aūt, q̃d mouet & mouet. Est aūt immobile, agibile bonū, mouēs aūt & q̃d mouetur, appetitiuū. Mouetur enim quod appetit secundum quód appetit,

d ¶ Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium mortuarum, dicens, quòd diuidentibus partes animæ in rationalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animæ abinuicem separatas multo plures sient, quàm ponant, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, & appetitiuum. Distinguit autem consiliatiuum ab appetitiuo, sicut & in 6. Ethicorum, distinguitur ratiocinatiuū quod est contingentium, a scientifico, q̃d est necessariorum, & ea ratione quę ibi tangitur. Hæ autem partes animę plus differunt abinuicem, quam concupiscibile & irascibile, quæ comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicit.

Ac intellectus quidem omnis rectus est, appetitus autem & phantasia, & recta & non recta, itaque sit vt semper quidem appetibile moueat, id vero est vel bonum, vel apparens bonum, non omne tamen, sed agendum bonum: agendum autem bonum est, quod potest etiam aliter se habere. Eiusmodi igitur animæ potentiam, quæ vocatur appetitꝰ, mouere pala ē. Cap. 2.

Ex eorum autem sententia qui partes animæ diuidunt, si eas per potentias diuidāt ac separent, permultæ euadunt, nutritiua, sensitiua, intellectiua, deliberatiua, atque etiam appetitiua, hæc enim plus inter se differunt, quàm concupiscitiua & irascitiua.

Sed quia appetitiones mutuo sibi contrariæ sunt, quod tunc accidit, cum ratio & cupiditas contrariæ fuerint, fit autem in his quæ temporis sensum habent, nam intellectus propter futurū reluctari iubet, cupiditas vero propter id quod iam est, videtur enim q̃d iam iucundum est, etiam simpliciter esse iucundum, & bonum simpliciter, propterea quòd non videt futurum.

Vtique vnum specie fuerit quod mouet, videlicet appetitiuum quatenus appetitiuum, primum autem omnium appetibile, (hoc enim mouet & non mouetur, quòd intellectu aut phātasia apprehensum sit) numero autem plura sunt ea quæ mouent.

Sed cū tria sint, vnū q̃d mouet, secūdū quo mouet, tertiūq; ut̄ q̃d mouetur, atq; id q̃d mouet duplex sit, partim immobile, partim q̃d mouet & mouetur, est aūt immobile quidē, bonū agendum, quod vero mouet & mouetur, appetitiuum (mouetur enim quod appetit, quatenꝰ appetit, ac appetitus mo

cipiendū pp ipsum iā. i. propter illud quod in presenti est. Videtur enim quod in præsenti est delectabile, esse simpliciter delectabile, & bonum, ex eo quòd nō cōsideratur vt futurū. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit ordinem motus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo mouentia sunt vnum, & quomodo plura. Secundo quomodo ordinantur adinuicem, ibi. ¶ Quoniam autem tria sunt. Tertio summarie determinat de vnoquoque eorum quædam, quæ ad motum requiruntur, ibi. ¶ Nunc autem. Dicit ergo primo, quòd si mouentia considerantur formaliter, & secundum speciem, vnum erit mouens, scilicet appetibile vel appetitiuum, quia inter omnia primum mouens est appetibile, hic enim est mouens non motum, inquantum est imaginatum vel intellectum. Manifestum est enim, quòd secunda mouentia non mouentur, nisi inquantum participant primum. Vnde omnia conueniunt in specie primi mouentis, tamen numero sunt plura. Quantus autem omnia conueniant in specie primi mouentis, tamen numero sunt plura.

g ¶ Assignat ordinem motus, & dicit quòd tria sunt quæ inueniuntur in motu. Vnum quod est mouens, & aliud est organum quo mouens mouet, & tertium est quod mouetur. Mouens autem est duplex, vnum quidem immobile, & aliud quod est mouens motum. In motu igitur animalis, mouens quod

quod non mouetur, est bonum actuale quod mouet appetitum, pA
ut est intellectum vel imaginatum. Sed mouens motū, est ipse appetitus, quia omne quod appetit, inquantū appetit mouetur, & ipsum appetere est quida actus vel motus, prout motus est actus perfecti, prout dictū est de operatione sensus & intellectus. Quod aūt mouetur, est animal. Organum aūt quo appetitꝰ mouet, est aliquid corporeum, scilicet quod est primū organum motus, & ideo de hmōi organis considerandū est in operationibus cōmunibus animę & corporis. De
Tex. cō. 55. terminat. n. de hoc in Libro de Causis motꝰ animalium. In hoc. n. libro intendit determinare de anima ſm se. Deinde cum dicit.

h ¶ Summarie determinat de organo motus localis, & dicit in summa, q̃ primū motūs organice oportet tale esse, vt in eodē sit & principium & finis motus, sicut in quadā circulatione, in qua ē gibbosum & concauū
Tex. cō. 56. quorū vnum est quasi finis, & aliud quasi principiū. Nam concauū est sicut finis, gibbosū autem videtur esse sicut principium motꝰ. Secundum concausitatem enim cōtrahitur in seipso, ſm gibbositatem vero attēditur eius dilatatio, put ab ipso fit principiū motus & pulsus. Et quia in ipso est principiū motus & finis, principium aūt motus oportet esse immobile in vnoquoq; motu, sicut cum mouetur manus, quiescit brachium, & cū mouetur brachiū quiescit humerꝰ, & sic
Tex. cō. 57. omnis motus ab aliquo immobili procedit, oportet q̃ in ipso organo motus q̃d est eor, sit aliq̃d quiescēs, inquantum est principiū motus, & aliud quod mouetur, inquantū motus terminatur ad ipsum. Et hæc duo in ipso. f. quiescens & motum sunt diuersa ratione, licet subiecto & magnitudine sint abinuicem inseparabilia. Et q̃ oporteat ibi esse principiū motus, & finis, & per consequens quiescens & mobile, manifestū est ex hoc q̃ omnis motus animalis cōponitur ex pulsu & tractu. In pulsu aūt id quod est mouens, est tantum principiū motus, quia pellens elōgat a se id quod pellitur. Sed in tractu, id quod mouet est terminus motus, quia trahens ad se mouet id quod trahitur. Et ꝓpter hoc oportet q̃ primum organū motus localis in animali, sit & vt principiū motus, & vt terminus. Et ideo oportet q̃ in eo sit aliquid manens, & tamen q̃ hinc incipiat motus, sicut apparet in motu circulari. Nam corpus quod circulariter mouetur pp immobilitatem cētri, & polorum non mutat totaliter locū nisi forte ratione, sed ſm totum manet in eodē loco ſm subiectum, partes aūt variant locum subiecto, & non ratione tantum, licēt est in omni motu cordis. Nā cor in eadē parte corporis confixum manet, sed mouetur secundū dilationē & constrictionem, vt causet motum pulsus & tractus, & sic quodammodo est mobile, & quodammodo quiescens.

LECTIO XVI.

Rectē Philosophus determinauit de principio motiuo ſm localem motum in communi & ſm se, nunc determinat de ipso, per compatationem ad diuersa genera animalium. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit cōe omnibus animalibus participantibus motum. Secundo quo principio motiuum inueniatur in animalibus imperfectis, ibi. ¶ Considerandū autem de imperfectis. Tertio ostendit Tex. cō. 48
quo hoc principium motus sit in animali perfectissimo quod est homo, differenter ab aliis animalibus, ibi. ¶ Sensibilis quidem. Dicit ergo primo, q̃ omne animal inquantum ē appetitiuum, sic e ſuipsius motiuum. Nā appetitus est causa ꝓpria motus. Sed appetitiuum non est sine phantasia, quę vel rationalis, vel sensibilis. Sensibilis aūt phantasia, alia a talia ab homine participant, nō autem rationali phantasia. Considerandum aūt est, q̃ sicut supra dictum est, sicut sub intellectu phantasia cōprehendit, ita etiam phantasiam vīq; ad intellectum extendit, sequens nominis rationem. Nam phantasia apparitio quędam est, apparet aūt aliquid & ſm sensum, & ſm rationem. Phantasia ēt habet ſuam operationē in absentia sensibiliū, vt ratio & intellectus. Deinde cū dicit.

b ¶ Ostēdit quid ht principium motus in animalibus imperfectis. Et dicuntur animalia imperfecta, quibus inest ſolū sensus tactus. Et dicit, q̃ considerandū est quid moueat ea, vtrum. I. in eis sit phantasia & concupiscentia, vel non. Videtur aūt q̃ in eis sit concupiscentia, quia in eis videtur esse lætitia & tristitia. Retrahunt. n. se, cum ab aliquo nociuo tangunt, & aperiunt se, & extēduntur in illud quod est eis conueniens, quod non fieret, nisi in eis esset dolor & delectatio. Si hæc aūt sunt in eis, necessarium est q̃ in eis sit concupiscentia. Sed cum concupiscētia ex sensu fiat delectationis, sequitur q̃ concupiscentia non sit sine phantasia. Restat ergo quærendum, qſo in eis sit phantasia. Et respondet q̃ sicut mouetur, ita inest hmōi animalibus, & phantasia, & concupiscentia. Mouentur aūt non determinate, quasi intendentes aliquem determinatum locū, in suo motu, sicut accidit in animalibus quæ mouentur motu processiuo, quæ imaginatur aliquid distans, & illud concupiscunt, & ad illud mouentur. Sed hmōi animalia imperfecta non imaginantur aliquod distans, quia nihil imaginantur, nisi ad præsentia sensibilis. Sed cū lęduntur, imaginātur illud vt nocium, & retrahunt se, & cū delectantur, extendunt se super illud, & applicant se illi. Et sic in eis est phantasia vel cōcupiscētia indeterminata, inquantū imaginantur & concupiscunt aliquid vt conueniens, non aūt vt hoc aut illud, aut hic, aut ibi, sed habent confusam imaginationē & concupiscentiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd principiū motiuum hī in hominibus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quo principium mouens in hominibus est ratio deliberans. Secundo quo aliquando deliberatio rationis, per appetitum vincitur, ibi. ¶ Vincit aūt. Tertio ostendit q̃ ratio sit mouens, ibi. ¶ Scientificum aūt. Dicit ergo primo, q̃ phantasia sensibilis, vt ex dictis patet, est etiā in aliis animalibus, sed illa quæ est per deliberationē, est tantum in rationalibus, quia considerare, vtrum hoc sit agendū, aut hoc (quod est deliberare) opus est rationis. Et in tali consideratione necesse est accipere aliquam vnam regulam,

tus quidam est aut operatio) q̃d vero mouetur animal: instrumentum vero quo mouet appetitus, id demum corporeum est, quamobrem in communibus corporis & animæ muneribus de ijs considerandum est.

Nunc autem ut summatim dicam, id quod mouet organice, est vbi principium & finis est idem, veluti cardo. hic enim connexum & concauum, alterum finis: alterum principium est, sic circo alterum quiescit, alterum mouetur: cum ratione diuersa, magnitudine inseparabilia sint. cuncta enim cursu & tractu mouentur. quapropter oportet veluti in circulo, aliquid maneat, & inde incipiat motus.

LECTIO XVI.

AD summam sicuti diximus, animal qua appetitiuum ē, eatenus sui ipsius motiuum est. Appetitiuum autem sine phantasia nō est. phātasia porro omnis, aut ratione prædita est, aut sensitiua. atq; hanc quidē reliqua ēt animalia participāt.

Sed de imperfectis etiam considerā dum est, quid sit quod ea moueat, quibus sensus duntaxat tactus inest: vtrū fieri possit ut phantasia et cupiditas in ijs insit, an non: nam & dolorem & voluptatē inesse apparet, quòd si hæc insunt, & cupiditatem inesse necesse est. Atqui phantasia quomodo inerit? an quemadmodum mouentur indefinite, ita hæc etiā, insunt illa quidem, uerum indefinite insunt.

Sensitiua igitur phantasia (quemadmodum dictū est) reliquis etiam inest

necessarium est q̃ in eis sit concupiscentia. Sed cum concupiscētia ex sensu fiat delectationis, sequitur q̃ concupiscentia non sit sine phantasia. Restat ergo quærendum, qſo in eis sit phantasia. Et respondet q̃ sicut mouetur, ita inest hmōi animalibus, & phantasia, & concupiscentia. Mouentur aūt non determinate, quasi intendentes aliquem determinatum locū, in suo motu, sicut accidit in animalibus quæ mouentur motu processiuo, quæ imaginatur aliquid distans, & illud concupiscunt, & ad illud mouentur. Sed hmōi animalia imperfecta non imaginantur aliquod distans, quia nihil imaginantur, nisi ad præsentia sensibilis. Sed cū lęduntur, imaginātur illud vt nocium, & retrahunt se, & cū delectantur, extendunt se super illud, & applicant se illi. Et sic in eis est phantasia vel cōcupiscētia indeterminata, inquantū imaginantur & concupiscunt aliquid vt conueniens, non aūt vt hoc aut illud, aut hic, aut ibi, sed habent confusam imaginationē & concupiscentiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd principiū motiuum hī in hominibus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quo principium mouens in hominibus est ratio deliberans. Secundo quo aliquando deliberatio rationis, per appetitum vincitur, ibi. ¶ Vincit aūt. Tertio ostendit q̃ ratio sit mouens, ibi. ¶ Scientificum aūt. Dicit ergo primo, q̃ phantasia sensibilis, vt ex dictis patet, est etiā in aliis animalibus, sed illa quæ est per deliberationē, est tantum in rationalibus, quia considerare, vtrum hoc sit agendū, aut hoc (quod est deliberare) opus est rationis. Et in tali consideratione necesse est accipere aliquam vnam regulam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

egulam,vel finem, vel aliquid h mõi, ad quod mensuretur quid sit magis agendum. Manifestum est enim q̃ h̃o ꝙ imitatur ⁊ idest desiderat id quod est magis in bonitate,& id quod est melius,meli⁹ aũt semper diudicamus aliqua mensura, & ideo oportet accipere aliquam mensuram in deliberando quid magis sit agendũ. Et hoc est medium ex quo ratio practica syllogizat quid sit eligendũ. Vnde manifestum est, q̃ ratio deliberans põt ex pluribus phantasmatibus vnũ facere .ſ. ex tribus, quorũ vnũ præeligitur alteri, & tertiũ est quasi mensura quæ prædegit. Et hæc ẽ causa quare animalia non habent opinionem,licet habeant phantasiam,quia non possũt vti syllogismo, per quẽ vnum præeligant alteri.Sed delibe ratio rationis habet il lam .ſ. opinionẽ, aliàs non faceret ex plurib⁹ phantasmatibus vnũ. Et inde est q̃ appetit⁹ inferior, qui sequitur phantasiam,nõ hẽt de liberationẽ, sed absq; deliberatione mouetur ad concupiscendũ vel irascendum, quia scilicet sequitur phantasiam sentibilem. Deinde eum dicit.

Tex. cõ. 58.

d ¶ Ostendit cõ de liberatio rationis vincatur ab appetitu inferiori,& dicit q̃ appetitus inferior qui est sine deliberatione,vincit deliberationẽ,& re

Tex. cõ. 59.

mouet hominẽ ab eo quod deliberauit. Ali quando econuerso,appetitus mouet appetitum.ſ.superior qui est rationis deliberantis, eum qui est phantasiæ sensibilis, sicut in corporibus cęlestib⁹,sphęra superior mouet inferiorem,quod accidit cum aliquis continẽs fuerit. Continẽtis.n.

Tex. c.õ 60.

est per deliberationẽ rationis, vincere passiones. Et ifte est naturalis ordo,vt supior appetitus moueat inferiorem, quia etiam in corporibus cœlestib⁹ naturaliter sphæra superior principaliter ẽ, & mouet inferiorem, ita q̃ inferior mouetur tribus motibus localibus. Sicut sphæra Saturni mouetur a motu diurno,qui est ſuper polos mundi, & motu contrario,qui est ſuper polos zodiaci,& præter hoc,motu proprio. Et ſimiliter appetitus inferior,etſi aliquid de motu ꝓprio retineat mouetur tamen naturali ordine,motu appetitus ſuperioris, & motu rationis deliberantis. Si aũt econuerſo accidat,q̃ appetitus ſupe rior transmoueatur ab inferiori, hoc est præter ordinem naturalẽ. Vnde & hoc facit peccatum in moribus, ſicut peccata ſunt mõſtra in natura. Deinde cum dicit.

e ¶ Oſtendit,quæ ratio ſit mouens. Et primo ſciendũ eſt,q̃ ratio ſpeculatiua,quam appellat ſcientificã,non mouet,ſed in quiete eſt, quia nihil de imitando vel fugiendo dicit,vt ſupra dictũ eſt. Ratio

Tex. cõ. 46.

autem practica quædam eſt vniuerſalis,& quædã particularis. Vniuerſalis quidem,ſicut quæ dicit,q̃ oportet talem tale agere,ſicut filium honorare parentes. Ratio aũt particularis dicit,q̃ hoc quidẽ eſt tale, & ego talis, puta q̃ ego filius,& hunc honorem debeo nũc exhibere parenti. Hæc aũt iam opinio mouet, non autem illa quæ eſt vniuerſalis. Aut ſi vtraq; mouet, illa quæ eſt vniuerſalis mouet vt cauſa prima & quieſcens,particularis vero vt cauſa proxima, & quodammodo motui applicata. Nam operationes & motus in particularibus ſunt,vnde oportet ad hoc q̃ mo t⁹ ſequatur, q̃ opinio vniuerſalis ad particularia applicetur. Et ꝓpter hoc ẽt peccatum in actionibus accidit, quando opinio in particulari operabili corrumpitur propter alĩ paſſionem, quæ tamẽ vniuerſalem opinionem non corrumpit.

bus ineſt. Deliberatiua autẽ rationalibus ineſt. Vtrum.n.aget hoc aut hoc, iã rationis est op⁹. Et neceſſe eſt vno mẽſurare. Maius.u.imitatur. Quare põt vnũ ex pluribus phantaſmatibus facere. Et cauſa hæc ẽ,cur opinionem non putatur habere,q̃n eã quæ ex ſyllogiſmo non habẽt. Hęc at illam. Propter quod deliberatiuũ non habet appetitus.

d Vincit aũt & mouet aliquando appetitus deliberationẽ. Ali quando aũt mouet & hunc illa, ſicut ſphæra,appetitus appetitũ cum incontinentia fuerit. Natura aũt ſemper quæ ſurſum,principalior eſt, & mouet, vt tribus lationibus iam moueatur.

e Scienticũ aũt non mouet,ſed manet. Quoniã aũt hoc quidem vniuerſalis exiſtimatio & ratio, alia vero particularis. Hæc quidem.n. dicit q̃ oportet talẽ tale agere,hoc autẽ,q̃ hoc quidẽ eſt tale,& ego talis. Iam hæc mouet opinio,nõ quæ vniuerſalis. Aut vtraque,ſed hęc quidẽ quieſcẽs magis,hęc autem non.

LECTIO XVII.

Egetabilem igitur animã neceſſe habere omne quodcũq; viuit & habet animã,a generatione vſq; ad corruptionem. Neceſſe eſt.n. quod generatur,augmentũ habere, & ſtatũ,& decrementum, hoc aũt ſine alimẽto eſſe, impoſſibile eſt. Neceſſe eſt igitur,ineſſe vegetabilẽ potentiã in omnibus gñabilib⁹,& corruptibilib⁹.

b Sentum aũt nõ neceſſe eſt omnibus viuẽtib⁹ ineſſe. Neq; .n. ea quorũ ſimplex corpus, cõtingit habere tactũ. Neq; ſine hoc,poſſibile eſt eſſe vllum animal. Neque quæcumque nõ ſuſceptiua ſpecierum ſine materia.

animalib⁹,deliberatiua uero in ijs quæ rationẽ habent:utrum.n.hoc aget an illud,id iã rationis officium eſt,atque neceſſe eſt uno quodã ſemper metiri,matius.n.perſequitur, quare poteſt ex pluribus phantaſmatibus unũ facere,atq; hæc eſt cauſa cur non habere opinionẽ uideatur,nimirũ,quia eam quæ ex ſyllogiſmo proficiſcitur,non habet, proinde deliberatiuum appetitus nõ habet.

Vincit tamen interdum, & mouet uoluntatem, nonnunquam hæc illum, ueluti ſphæra, appetitus ſcilicet appetitum, cum incontinentia fit, quæ uero ſuperior eſt, ſemper eſt natura dominantior,& mouet, ita ut tribus demum lationibus moueatur.

Scientiale autem nõ mouet, ſed manet. Sed cum exiſtimatio ac ratio, quædam ſit rei uniuerſalis, quædam ſingularis, altera namque dicit oportere hunc talem,hoc tale agere, altera,hoc eſſe tale, & me etiam talem, hæc demum opinio mouet, non illa uniuerſalis. An utraque, ſed illa quieſcens potius, hæc, non item.

LECTIO XVII.

Neceſſe igitur eſt, quidquid uiuit & animam habet, nutritiuam habere animam, ab ortu uſq; ad interitum ſuum, quod enim genitum eſt, habere auctionem & ſtatum & diminutionem neceſſe eſt, quæ ſine nutrimento haberi nequeunt, ergo neceſſe eſt nutritiuam potentiam omnibus ijs ineſſe, quæ oriuntur & intereunt.

Senſum omnibus ineſſe uiuentibus, neceſſe non eſt, neque enim ea quorũ corpus eſt ſimplex, poſſunt tactum habere, neque ſine eo ullum animal eſſe poteſt, neque item ea quæ non ſunt receptiua ſpecierum ſine materia.

magnitudinis,tempore autem ſtatus,æqualiter, ſed tẽpore diminutionis,minus. Cum igitur vti alimento pertineat ad partem vegetabilem , neceſſe eſt q̃ hæc pars animæ ſit in omnibus viuentibus, quæ generantur & corrumpuntur. Et ſic patet ordo iſtius partis animæ ad alias partes animæ, quia omnes aliæ præſupponunt iſtã. Deinde cum dicit.

b ¶ Oſtendit quomodo ſe habeat pars ſenſitiua ad viuentia. Et primo oſtendit q̃ non eſt in omnibus viuentibus. Secundo oſtendit in quibus viuentibus ſit.ibi.{ Animalia aũt neceſſe.} Dicit ergo primo,q̃ non eſt neceſſarium q̃ omnia viuentia habeant ſenſum, quia ſenſus tactus (ſine quo nullus alius poteſt eſſe,& p conſequẽs neq; aliquod animal, cuius ratio perficitur ex hoc q̃ habet ſenſũ) eſſe non poteſt in aliquo corpore ſimplici, quia organum ſenſus tactus neceſſe eſt eſſe in quadam mediocritate inter contraria, vt ſupra oſtenſum eſt,quod nulli corpori ſimplici conuenit,eũ in corporibus ſimplicibus

Lib. 2. Tex.cõ.11

simplicibus ſint excellentiæ qualitatum ſenſibilium, puta in igne excellentia calidi,in aqua excellentia frigidi. Similiter ẽt quæcunq; non ſunt ſuſceptiua ſpecierũ ſine materia,non habent ſenſum.

2.de.c.122.

Nam ſenſus eſt ſuſceptiuus ſpecierũ ſine materia,vt ſupra dictũ eſt. Sunt autem quædã viuentia,ſ.plantæ, quæ ſunt propinqua corporibus ſimplicibus ꝓpter earum terreſtreitatẽ, & non recipiunt ſpecies ſenſibilium niſi ꝓ materialem immutationem, non ergo omnia viuẽtia habẽt ſenſum. Deinde cũ dicit.

c ¶ Oſtendit, q̃ omnia animalia habent ſenſum. Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit hoc de animalibus quæ mouentur motu

Tex. cõ. 61.

proceſſiuo. Secundo ſimpliciter de omnib⁹ animalibus, ibi. {At vero.} Circa primum duo facit. Primo oſtẽdit propoſitũ. Secundo excludit quoddam per quod poſſet ſuę rationi obuiari,ibi.{ Nõ poteſt aũt corpus.} Dicit ergo primo,q̃ neceſſe eſt q̃ animal ſenſum habeat. Ad quod probandum proponit primo q̃ natura nihil facit fruſtra,quia omnia quæ ſunt in natura.ſunt ꝓp aliud,ideſt prouenĩunt ex neceſſitate ex his quæ ꝓp aliquid ſunt,ſicut natura facit membra ꝓp aliquas operationes. Sed

Tex. cõ. 63.

ex hoc q̃ membra sũt talis diſpoſitionis, ſequitur q̃ habeant aliqua accidẽtia,ſicut q̃ hẽant piloſitates quaſdam,vel colores,vel corruptiones quæ non ſunt ꝓp finem, ſed magis prouenĩunt ex neceſſitate materiæ. Sic igitur cũ natura operẽtur ꝓp aliquid,ſi res naturales nõ poſſent peruenire ad finem quẽ natura intendit,eſſent fruſtra. Sed natura facit corpus proceſſiuũ, ideſt animalis quod poteſt moueri motu proceſſiuo,ſic organizatũ & diſpoſitum,ꝓp motum,& vt per motum vlterius proſequeretur alimentum,per quod conſeruaretur in eſſe. Hoc aũt non poſſet eẽ, ſi non haberet ſenſum,quia non diſcerneret corruptibilia quæ poſſunt ei obuiare,& ſic corrumperetur,& non peruenĩret ad finẽ quẽ natura intendit,vt.ſ.conſeruetur alimento, quod ex motu acquirit ur. Quomodo.n.alerentur,niſi quæreret alimentum per motũ? Nec eſt inſtantia de animalibus immobilibus,quia animalibus manentibus,ideſt immobilibus exiſtit adiunctum illud,vnde nata sũt nutriri. Vnde non oportet q̃ a remotis quærant. Manifeſtum eſt igitur q̃ ſi corpora proceſſiua non haberent ſenſum, non poſſent conſequi finem ad quem natura ordinauit, & ita eſſent fruſtra, qđ eſt inconueniens. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit quoddã per quod poſſet obuiari prædictæ rationi. Poſſet.n. aliquis dicere q̃ corpus proceſſiuum poteſt peruenire ad finem intentum a natura diſcernendo corruptibilia per intellectũ, etiam ſi non haberet ſenſum,Sed excludit hoc,dicens q̃ corpus nõ exiſtens manſiuũ,ſed proceſſiuum, non poteſt habere animã & intellectum diſcernentem nociua,ita q̃ non habeat ſenſum,neque ſi ſit generabile,neque ſi ſit ingenerabile. Et de generabili quidẽ oſtẽſum eſt. Nam viuentia generabilia habentia intellectum ſunt tm homines. Intellectus autem humanus indiget ſenſu, vt ſupra oſtẽ-

Tex. cõ. 20. & 30.

ſum eſt. Sed quod dicit, ꝙ neque illud quod eſt ingenerabile habet intellectum ſine ſenſu,}videtur eſſe falſum ſm opinionẽ Ariſt. Nam corpora cœleſtia quæ ponit eſſe animata, habent de partibus animæ,intellectum. Non habent aũt ſenſum,cum ſint corpora vnĩformia , non habentia diſtinctionẽ in organis quæ requiruntur ad ſenſum. Vnde quidã ſic exponunt vt ibi terminetur ſententia, vbi dicit {generabile autem.} vt ſit ſenſus, q̃ nullum corpus non manens,poteſt habere intellectum ſine ſenſu, dummodo ſit generabile. Sed quod ſubdit. {At vero neque ingenerabile,} eſt principium

alterius ſententiæ,ac ſi dicat, q̃ hoc quod dictum eſt de corpore generabili,non ſic ſe habet circa corpus ingenerabile,vt.ſ. non poſſit habere intellectum ſine ſenſu. Et hoc eſt quod ſubdit. { Quare .n. non habebit. } Int. ligendum eſt magis relatiue q̃ int rrogatiue, vt ſit ſenſus q̃ cauſa quare corpus ingenerabile.ſ.corpus cęleſte nõ habet ſenſum, licet habeat intellectũ eſt illa, quia ſi haberet ſenſũ, aut hoc eſſet vt exinde eſſet aliquid melius animę corporis aut vt exinde eſſet melius corpori cœleſti, ſed neutrum horum eſt, quia anima corporis cœleſtis non magis intelligeret per ſenſum,q̃ ſine ſenſu, intelligit.n. per modum ſubſtãtiarum ſeparatarum ea quæ ſunt ẽm ſe intelligibilia. Neq; etiam corpus cœleſte magis poſſet conſeruari ineſſe pp ſenſum, quia nõ ẽ poſſibile ipſum corrumpi, vnde non indiget ſenſu ad vitãdum corruptentia. Sed ad hunc ſenſum non adaptatur concluſio conſequens.ſ q̃ nullũ corpus non manens,ideſt non immobile, habet anima ſine ſenſu. Niſi forte dicatur q̃ hæc concluſio , non ſequitur ex eo quod inmediate dictum ẽ, ſed ex eo qđ primo fuit dictũ. Quia igitur hęc expoſitio extorta videtur, dicendũ eſt, q̃ per corpus ingenerabile non intelligit corpus cœleſte,ſed corpora quorũdam animalĩũ acreorum quæ ponebant Platonici,nominantes ea dæmones,quos quidem Apule. Platonicus ſic diffinit. Dæmones ſunt animalia corpore aerea,mẽte rationalia,animo paſſiua,tẽpore æterna. Et de hmõi animalium corporibus vult Philoſophus oſtendere q̃ non eſt poſſibile q̃ habeant intellectum ſine ſenſu, ſicut Platonici poſuerunt, vt interrogatiue legatur quod dicitur. {Quare.n.non habebit?} .ſ. huiuſmodi corpus ſenſum ?q.d. Non eſt huius rationem aſſignare. Si enim non habet aut hoc eſt ꝓp bonum animę. aut propter bonum corporis. Sed neutrum horum,quia ſine ſenſu , neque anima eius intelligit melius, neq; corpus magis conſeruabitur. Et ex hoc ſtatim directe ſequitur concluſio quam inducit q̃ nullum corpus mobile habens animam careat ſenſu. Apparet autem hanc eſſe intentionem Ariſt. ex hoc q̃ immediate ſubiungit, q̃ impoſſibile eſt aliquod corpus ſimplex eſſe corpus animalis. Deinde cum dicit.

e ¶ Oſtendit, q̃ ſenſus ſit ſimpliciter neceſſarius omni animali Et circa hoc duo facit . Primo oſtendit propoſitum . Secundo. inducit quandam concluſionem ex dictis,ibi.{ Manifeſtum igitur qm̃ neceſſe.} Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propoſitum,ibi. {Hoc aũt ex his. } Proponit, autem duo,quorum primum eſt q̃ ſi aliquod corpus habet ſenſum neceſſe eſt q̃ vel ſit ſimplex vel miſtũ. Et impoſſibile eſt q̃ ſit ſimplex,quia ſi eſſet corpus ſimplex,non haberet tactum, quem quidẽ ſenſum neceſſe eſt omne animal habere, non ſolum animalia proceſſiua, ſed etiam animalia immobilia, ſicut oſtendit ſupra. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat propoſitum. Et primo q̃ ſenſus tactus ſit in omnibus animalibus. Secũdo q̃ corpus animalis non poſſit eſſe corpus ſimplex.ibi. {Quod autem poſſibile.} Circa primũ duo facit . Primo oſtendit q̃ neceſſe eſt ineſſe omnibus animalibus ſenſum tactus, ſecundo q̃ alii ſenſus a ſenſu tactus non inſunt omnibus, ibi. { Alii autem pp bonum &c.} Circa primum duo facit . Primo oſtendit, q̃ neceſſe eſt tactum ineſſe omnibus animalibus.Secundo oſtendit idem de guſtu,ibi. {Propter quod & guſtus.} Dicit ergo primo q̃ hoc ſcilicet q̃ neceſſe ſit tactum ineſſe omnibus animalibus manifeſtum eſt ex his quæ nunc dicentur. Animal enim eſt corpus animatum.

Tex. cõ. 58.

Universidad de Deusto Biblioteca

matum. Omne autem corpus.s.generabile & corruptibile,est tangibile,& dico tangibile quod est sensibile tactu. Corpora aūt cælestia quæ sunt ingenerabilia & incorruptibilia, non sunt tangibilia. Non enim sunt de natura elementorum,vt possint habere qualitates elementares,quæ sunt qualitates tangibiles. Sed omnia corpora corruptibilia necesse ē habere qualitates tangibiles, cū sint vel elemēta simplicia, vel ex elementis composita. Et ex hoc concludit q necesse est corp' animalis habere sensū tactus,si debeat saluari corpus animalis,q͂a cū corpus animalis sit tangibile,idest habens tangibiles qualitates,
Tex. cō. 64. & similiter corpora q ipsum tangunt,immutari pōt corpus animalis ab his quæ ipsum tangunt,naturali immutatione vsq; ad suā corruptionem. Aliter aūt est de aliis sensib' quæ sentiunt per alia media, & non tangendo,sicut olfactus,visus & auditus. (.I. Thomam in fine hui' libri tertii.) Vnde illa sensibilia cum sint remota,non tāgunt cor-
Tex. cō. 65. pus animalis,nec possūt alterare ipsum ad corruptionē, sicut tangibilia. Et iō nisi animal haberet sēsum tactus,per quē discerneret conueniētia a corruptiuis,nō posset hæc fugere,& illa accipere & ita non posset saluari animal. Necessariū est igitur ad salutē animalis, q habeat sensū tact'. Deinde cū dicit.

g ¶ Ostendit idē de gustu.s. q gustus est sicut tactus quidā. Est enim gustus alimenti, quo.s. discernitur alimentum,vtrum sit cōueniens vel non. Alimentum aūt est quoddam corpus tāgibile. Nutrit.n.ex hoc q est calidum,humidū,frigidum,& siccum. Ex eisdem .n. nutrimur, ex quibus sumus. Sed son',& color, & odor, nihil faciunt ad alimētum, neq; ad augmentum,vel ad decrementum. Sapor aūt cōfert ad alimentum,inquātum est sequela complexionis. Sic igit patet q gustus est quidā tactus, quia est sensus alicuius tangibilis & vegetatiui,idest nutritiui.s. alimenti. Et sic patet q hi sensus necessarii sunt animali. Ex quo etiam manifestum est quòd animal non potest esse sine tactu. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, q alii sensus non insunt omnibus animalibus sed quibusdam. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo manifestat quoddam quod dixerat, ibi. {Sicut.n.mouens.} Dicit ergo primo, q alii sensus.s. visus, auditus & olfactus, conueniunt animali non pp necessitatem, sed propter bene esse. Sed necessarium est eos inesse non cuilibet generi animalium.sed quibusdam.s.quæ mouētur motu processiuo, quia si debet huiusmodi animal saluari,non solum debet sentire id quod tangit,sed debet sentire id quod est a longe,quia ad aliquid remotum mouetur. Hoc aūt scilicet, q sentiat aliquid a longe, erit si habeat sensus qui sentiant per medium, eo q medium patitur, & mouetur a sensibili, sensus autem a medio. Et hoc ostendit cōsequenter cum dicit.

i ¶ Ostendit per simile in motu locali. Videmus enim,q mouens secundum locū, facit permutationem vsque ad aliquem determinatum locum, quia quod primo depellit facit vt illud depulsum,iterum depellat aliud, & sic primū depellens mouet tertium per medium, & primum quidem mouens depellit,sed non depellitur. Vltimum autem vbi terminatur motus, depellitur sed non depellit. Medium autem habet vtrumq;, scilicet quòd depellit,& depellitur, & cōtingit multa media esse talia. Et sicut hoc est in motu locali ita contingit in alteratione, quòd sit primum mouens & vltimum motum, & medium quod sit mouēs & motum. Sed in hoc tamen differt, q primum alterans manet secundum locum dū alterat,quod non contingit dici de pellente. Et ponit exemplū, sicut si aliquis tangat ceram liquefactam, vsque ad illum terminū mota est, quousq; per actionē caloris actio tangentis pertingit. Sed lapis quia durus est non est susceptiu' talis impressionis. In aqua autē talis actio magis protenditur procul,q in cera. Sed adhuc aer qui est passibilior, in maxime remotum mouetur, & facit & patitur,vt medium existens,dūmodo maneat & sit vnus, vt.s. non interrumpatur per aliquod obstaculū interpositum. Et ideo circa repercussionem sensus, melius est dicere q aer patiatur a figura & colore quousque permanet vnus & continuus quod contingit quando est lenis,& non interruptus, q̃ quòd radii egredientes a visu, repercutiantur a visibili,vt Platonici posuerunt. Et ideo aer sic motus a figura & colore,mouebit visum, inquantum visibile immutat totum aerem vsque ad visum. Et esset simile de cera & sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram vsque ad vltimū terminum eius sicut visibile imprimit speciem suam in aerem vsque ad visum.

F gibile, Tangibile aūt quod sensibile tactu, neceē & animalis corpus tactiuū esse si debet saluari animal. Alii.n. sensus per altera sentiunt, vt olfactus, visus, auditus. Tactiuū aūt nisi habeat sensum, non hæc quidē poterit fugere, illa autē accipere. Si vero hæc, īpossibile ē saluari animal.

G g Propter quod & gustus est, sicut tactus quidā, alimētum aūt, corpus tangi possibile. Sonus autem, & color & odor non alunt, neq; faciunt augmentū, neq; decrementū. Quare & gustū necesse est tactū esse quendā. quia tangibilis & vegetatiui sensus ē. Hi quidē igitur necessarii sunt animali. Quo & manifestum, q nō possibile sine tactu animal esse.

H h Alii autem propter bonū, & generi animalium iam, non cuicumque, sed quibusdam, vt processiuo necesse inesse. Si enim debet saluari, non solū oportet tactū sentire, sed & de longe. Hoc autem erit, si per mediū, sensitiuum fuerit, eo q illud quidem a sensibili patiatur, & moueatur, ipsum autem ab illo.

I i Sicut enim mouens s̄m locum, vsque ad permutationē facit, & pellēs alterū facit vt pellatur, & est per mediū, motus. Et primū quidem mouens depellit & non depellitur, vltimum aūt solū depellitur non pellens, mediū autē vtraq;, multa aūt media sic & ī alteratione, præterquām quòd manet in eodē loco id quod alterat. Vt si in cerā tinxerit aliqs vsq; ad id mota est, vsq; quo tinxit. Lapis autē nihil. sed aqua vsque procul. Aer aūt ad plurimū mouetur, & facit & patitur, si maneat, & vnus sit. Vnde & de repercussione est melius. q̃ visū

K egredientē repercuti, aerē pati a figura & colore, vsquequo sit vnus. In leni aūt est vnus, ppter quod hic iterū visum mouebit, sicut vtique si in ceram sigillum ingrederetur vsque ad finem.

est quod est tactu sensibile, necesse est etiam animalis corpus, tactiuum esse, si saluum futurum est animal: cæteri nāque sensus per alia sentiunt, ut odoratus, uisus, auditus, quod si tangendo non sentit, alia uitare, alia parare non poterit, quod si ita est, fieri non poterit ut conseruetur animal.

Quapropter & gustus est ueluti tactus quidam. nam alimenti est: at alimentum corpus est tactile. Sonus autē & odor & color non nutriunt, neque auctionē aut diminutionem efficiunt. ideo etiā gustū tactū esse quēdā necesse est, quia rei tactilis & sensitiuæ sensus est. Atque hi quidem animali necessarii sunt, & perspicuum est fieri nō posse ut sine tactu animal sit.

Reliqui uero gratia eius quod bene est, ac generi demum animalium non cuilibet, sed cuidam, ueluti gressili, necesse est insint, nam si saluum futurū ē animal, non solum oportet tangendo sentiat, uerum etiam e longinquo. Q̄d quidem fiat, si per intermedium sensitiuum sit, eo quòd illud quidem a sensibili patiatur & moueatur, ipsum autem ab illo.

Quemadmodum enim quod loco mouet, quadantenus trāsmutari facit, & quod pepulit aliud efficit ut pellat, & est per medium motus, ac primum quidem mouens, pellit nec pellitur, ultimum uero dumtaxat pellitur, nō pellens, medium autem horum utrumque (multa autem sunt media) sic etiā in alteratione, nisi quòd in eodem loco manentia alterant, ut si quis in ceram mergat quidpiam, usque eo mota est, quo tinxit. lapis autem nihil prorsus, at aqua longius, aer uero longissime mouetur, & agit & patitur, si permaneat & unus sit. proinde de refractione rectius censendum est, aerem pati a colore & figura, donec sit unus, (in leui autem est unus) quam uisionem egredientem refringi. quamobrē rursus is quoque uisum mouet, non secus ac si signum quod in ceram imprimitur, usq; ad imā cerā transmitteretur.

LECTIO

LECTIO XVIII.

Postquàm Philosophus ostendit, q tactus de necessitate inest omnibus animalibus, hic intendit ostēdere q impossibile sit corpus animalis esse simplex, puta quod sit igneum, vel aereum, sicut Platonici posuerunt quædā aialia esse aerea. Hoc aūt probat, quia nullū alium sensum contingit eē sine tactu, opor-
Tex. cō. 66. tet.n. omne animal habere tactū, vt ostensū est, & per consequens oportet q omne corpus animatum .s. anima sensibilia, sit tale
Secundo. t. com. 27. vt per ipsum possit fieri sensus tactus. Omnia aūt elementa, præter terrā, possunt esse organa vel media aliorum sensuum .s. aer & aqua, eo q aer & aqua faciunt sentire per alterum.i. per medium. Sed tactus non fit per medium, sed in tangēdo ipsa sensibilia, & iō sic nominantur, quamuis & alii sensus sentiant, quodammodo ī tangendo, non quidē immediate, sed p medium. Nam sensibile tangit sensum per medium, sicut & per medium immutat ipsū. Solus aūt sensus tact' in tangendo sensibile, sentit per seipsum, & non per aliquod medium. Ex quo manifestum est q corpus animalis debet eē tale vt per ipsum possit fieri tactus, non aūt vt per ipsum possit fieri vis', & auditus, quia hi sensus fiunt per medium
Tex. cō. 67. Legito supe. com. 117. 118. 143. extrinsecum. Et quia corpus animalis oportet esse tale, vt p ipsū fiat sensus tactus, impossibile est q vllum elementorū sit corpus animalis, neq; terra, p quam non sunt alii sēsus, neque alia elementa p quæ fiunt alii sensus. Cuius ratio est, q͂a illud per quod fit tactus, oportet esse medium inter qualitates tāgibiles, ad hoc q sit susceptiuū earum, vtpote in potentia existens ad eas, vt supra ostensum est. Et hoc est verū nō solū respectu qualitatum terræ, sed etiā omnium tan-
Secundo. t. com. 118. Tex. cō. 68. gibilium qualitatum. In corporibus autem simplicibus non inuenitur mediū inter qualitates tangibiles, sed inueniuntur ipsæ qualitates s̄m extremitatem contrarietatis. Et inde manifestum ē, q per nullū corpus simplex, nec per aliquid corporibus simplicib' vicinum, potest fieri sensus tactus. Et ideo ossibus, & capillis, & talibus partibus non sentimus, quia superabundat in eis quod terræ est, & non reducuntur ad medium, prout tactus requirit. Propter istam etiā rationē, plantæ nullum habent sensum, quia habent multum de terrestri, & sine tactu non est possibile esse aliquem aliū sensum, nec tactum fieri possibile per aliquod simplex elementum. Sic ergo manifestū est q nullum corpus simplex potest esse animatum anima sensibili. Deinde cum dicit.

b ¶ Concludit ex p̄dictis habitudinē sensuum ad animalia. Et primo quantū ad tactum. Secundo quantū ad alios sensus, ibi. {Alios autē sensus.} Dicit ergo primo, q cum necesse sit omne animal habere tactū, vt ostensum est, manifestum est q solum p priuationē huius sensus.s.tactus, necesse est animalia mori. Hic.n. sensus conuertitur cū animali, nec aliquid potest esse animal, nisi habeat hūc sensum. Et inde vlterius concludit, q sēsibilia aliorum sensuum (si sint excellentia) corrumpunt quidē singulos sensus, puta nimis fulgida corrumpunt visum, & fortes soni corrumpunt auditū, quia tū, corruptis his sensibus, potest animal remanere, horum excellentiæ non corrūpunt animal nisi p accidēs, inquantum .s. accidit animal pati simul ab aliquibus tangibilib' corrumpentibus, puta si simul cū sono fiat depulsio & ictus, vt accidit in tonitruo, ex quo interdum animalia moriūtur. Et similiter ab his quæ vīr, aliqua moriuntur, nō inquantum sunt visa, sed inquantū aerē inficiunt, vt dicitur de q buſdā venenosis. Et similiter intelligendū est de odoribus, s̄m q cū malis odoribus interdū adiungitur corruptio aeris. Et ita ēt de sapore est q potest corrūpere animal, nō inquantū sapor ē, sed inquantū sapori adiūgitur aliqua qualitas tangibilis, puta q talis sapor consequitur calorē excedentē, vel frigus. Sed excellētiæ qualitatū tāgibilium corrumpūt animal p se, & nō per accidens, quia omnis excellentia sensibilis corrūpit sensum. Vnde & quod tangi potest, idest tangibile

LECTIO XVIII.

A QVod aūt impossibile sit, simplex esse animalis corpus, manifestū est, dico autē, puta igneū, aut aereū. Sine tactu.n. nullum alium sensum eē possibile est. Corpus.n.
B tactiuum animatū omne, sicut dictum est. Alia autē, præter terram, sensoria quidē vtiq; fient, omnia aūt per alterum sentiendo faciūt sensum, & per mediū. Tactus aūt est in tangendo ipsa, propter quod & habet hoc nomen. Et tamen alii sensus tactu sentiunt, sed per altera. Hic aūt videtur solus per seipsum. Quare hmōi elementorum nullū vtique erit corpus animalis. Neq; itaque terrenum. Omnium.n.
C tangibiliū tactus est sicut medietas. & susceptiuus sensus, non solum quæcumq; differentiæ terreæ sunt, sed calidi, & frigidi, & aliorum omnium tangi possibilium. Et pp hoc ossibus, & capillis, & hmōi partibus non sentimus, quia terreæ sunt. Et plantæ etiam ob hoc, nullū habent sensum quia terreę sunt, sine aūt tactu, nullū possibile est aliū esse. Hic aūt sensus nō est, neque terræ, neq; vllius alius elemētorū.
D b Manifestum igitur, q necesse hoc solo priuata sensu aīmilia mori. Neque.n. hunc possibile ē habere non animal existens, neque cū sit animal, aliū necesse est habere, præter hunc. Et pp hoc quidem alia sensibilia excellentiis nō corrūpunt animal, vt color, & odor, & sonus, sed solum sensus, nisi secundū accidēs, puta si simul cū sono depulsio fiat, & ictus, & a visis, & odore alia
E mouētur, quæ tactu corrūpunt, & humor aūt, secundum q accidit simul tactiuū esse, sic corrumpit. Tangibilium aūt excellētia, vt calidorū, & frigidorū, & durorum, corrumpit animal. Oīs enim sensibilis superfluitas corrumpit sensum. Quare & quod tangi potest, tactū. Hoc autē tactu, determinatū est viuere. Sine .n. tactu monstratū est, q impossibile est animal esse. Vnde tangibiliū excellentia non solū corrūpunt sensum, sed & animal, quia necesse ē solū habere hūc aīaliia

LECTIO XVIII.

PErspicuum igitur est fieri nō posse ut simplex sit corpus animalis, uerbi causa igneum aut aereum: nā sine tactu, nullus alius sensus haberi potest: oē enim animatum corpus, tactiuū ut diximus est. Reliqua uero præter terrā sensoria quidē fieri possunt, cuncta uero per aliud sentiendo sensum efficiunt, & per ītermedia. at tactus in tangendo ea consistit. quamobrem etiam nomen hoc habet. at qui & alia sensoria tactu sentiunt, sed per alia, hic autem uidetur solus per se. Quare nullum eiusmodi elementorum fuerit corpus animalis. Neque uero terreum, tactus enim quasi mediocritas est omnium tactilium, atque sensorium hoc, non solum differentiarum, quæ terræ sunt receptiuum est, uerum etiam calidi, & frigidi, ac reliquorum omnium tactilium, quo fit ut nec ossibus nec pilis nec id genus aliis partibus sentiamus, quia terreæ sunt, & plantæ, propterea nullum habent sensum, quia terræ sunt, at sine tactu, nullus alius esse potest, hoc autem sensorium neque terræ est, neque ullius alterius elementorum.

Non ergo dubium est, quin animalia, cū hoc solo sensu priuantur, necessario moriantur. neque enim fieri potest ut eū habeat quod non sit animal: neque si sit animal alium præter eum habeat necesse ē. Quamobrem cætera quidē sensibilia animal excessibus non corrūpunt suis, ut color, ut odor, ut sonus, sed sensoria tātūmodo: nisi forte p accidens: uerbi causa si una cum sono, pulsus fiat & ictus: & a quibusdam uisis & ab odore alia moueantur, quæ tactu corrumpant. Quinetiā sapor, qua simul accidit ut tactilis sit, eatenus corrumpit: at tactilium exuperantia, ut calidorum, frigidorum, durorum corrumpit animal. Nam sensilis cuiusuis exuperantia corrūpit sensorium, quam obrem tactile etiam tactum, hoc autem animal definitum est: ostensum namque est fieri non posse, ut sine tactu animal sit. itaque fit ut tactilium excessus non solum sensorium, sed animal etiam corrumpant; quandoquidem necesse ē animalia hunc solum habere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gibile si fuerit excellens, corrumpit tactum. Secundum autem hũc sensum determinatur vita animalis, tamdiu enim durat animal, quamdiu durat sensus tactus in eo. Ostensum est enim, ꝙ impossibile est esse sine tactu. Vnde manifestum est, ꝙ excellentiæ tangibilium, non solum corrumpunt sensum tactus, sed etiam corrũpunt animal, inquantũ hũc

Sup. tex. 63. solum sensum necesse est inesse animali.

Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit qualiter se habeant alii sensus ad animal, & dicit ꝙ alios sensus habet animal, non propter necessitatem sui esse, quia sine eis potest eẽ & viuere, sed propter bene esse, sicut visum habet, quia viuit in aere, & in aqua, vt videat per aerẽ & aquã ea quæ procul sunt. Et non solum per aerem & aquam, sed etiam per quodcumq; diaphanum, quia etiam per corpora cœlestia videmus. Gustum autem habet animal propter delectationem & tristitiam quæ est in cibo, vt sentiat delectationem in alimento, & sic concupiscat ipsum, & moueatur ad quærendum ipsum. Sed notandum est, qđd supra posuit gustum necessarium animalibus, inquantum est tactus quidã alimenti, hic autem numerat ipsum inter sensus non necessarios, inquantum est discretivus saporum qui faciunt alimentum delectabile vel triste, vt accipiatur facilius, vel refutetur. Et quod dicitur de gustu, intelligẽdum est de odoratu, quia per odoratum attrahũtur animalia ad alimentum a remotis licet etiam in hominibus sit alia species, & vtilitas odoratꝰ, vt in Libro de Sensu, & sentato dicitur. Auditus autem est in animali ad hoc, qđd ei aliquid significetur. Est enim necessarium ꝙ cõceptiones vnius animalis alteri significentur, ẽm ꝙ vnum animal iuuatur ex altero, vtpatet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet etiam ꝙ animal habeat linguam, per quam sonando, significet suas affectiones alteri. Et hæc dicta de anima ad presens sufficiant.

Supra. 5. & lib. 2. tex. 101.

Reliquos autem sensus habet, ut diximus, animal, non ut sit, sed ut bene sit, veluti visum, quandoquidem in aere & in aqua, & omnino in translucido versatur, ut videat. Gustatum, propter iucundum & molestum, ut id quod in alimento est, sentiat, ĩque cupiat ac moueatur. Auditum, ut ei aliquid significetur. Linguam, ut ipsum quidpiam alteri significet.

c Alios autem sensus habet animal, sicut dictum est, non propter bene, vt visum, quia in aere, & aqua, vt videat, omnino autem, quoniam in diaphano Gustum autem habet propter delectabile, & triste, vt sentiat quod in alimento, & cõcupiscat, & moueatur. Auditum autem vt significetur aliquid ipsi. Linguam autem habet, quatenus significet aliquid alteri.

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis, in tres Libros de Anima Aristotelis, Finis.

REGISTRVM

A B C D E F G.

Omnes sunt Quaterniones, præter G, qui est Ternio.

ROMAE
Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.
M D L X X.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN EOS QVI PARVA NATVRALIA ARISTOTELIS DICVNTVR LIBROS, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Ter. tex. 11. & 36.

SIcut Philosophus dicit in Tertio de Anima, sicut sẽ parabiles sunt res a materia, sic & quæ circa intellectum sunt. Vnumquodque enim intantum est intelligibile, inquantũ est a materia separabile. vnde ea, quæ sunt ẽm naturam a materia separata, sunt secundum seipsa itelligibilia actu, quę vero a nobis a materialibus conditionibus sũt abstracta, fiũt intelligibilia actu ꝑ lumen nostri intellectus agentis. Et quia habitus alicuius potentię distinguuntur specie ẽm differentiã eius, quod est per se obiectum potentiæ, necesse est, ꝙ habitꝰ scientiarum, quibus intellectus perficit, etiam distinguantur ẽm differentiam separationis a materia. & ideo Philosophus in Sexto Meta. distinguit genera scientiarum ẽm diuersum modum separationis a materia. Nã ea, quæ sunt separata a materia secundũ esse & rationem, pertinent ad Metaphysicum: quæ autem sunt separata secundũ rationem & non ẽm esse, pertinent ad Matematicum: quæ autem in sui ratione concernunt materiã sensibilem, pertinent ad Naturalem. Et sicut diuersa genera scientiarum distinguuntur ẽm hoc, ꝙ res sunt diuersimode a materia separabiles, ita etiam in singulis scientiis, & præcipue in scientia naturali, distinguuntur partes scientiæ ẽm diuersum separationis & concretionis modum: & quia vniuersalia sunt magis a materia separata, ideo in scientia naturali ab vniuersalibus ad minus vniuersalia procedit. sicut Philosophus docet Primo Physi. Vnde & scientiam naturalem incipit tradere ab his, quæ sunt communissima omnibus naturalibus, quæ sunt motus, & principium motus, & demum processit per modum concretionis siue applicationis principiorum communium, ad quædam determinata mobilia, quorum quædam sunt corpora viuentia: circa quæ etiam simili modo processit, distinguens hanc considerationem in tres partes. Nam primo quidem considerauit de anima ẽm se, quasi in quadam abstractione. Secundo, considerationem facit de his, quæ sunt animæ ẽm quãdam concretionem, siue applicationem ad corpus, sed in generali. Tertio, considerationem facit applicando omnia hæc ad singulas species animalium & plantarum, determinando quid sit proprium vnicuiq; speciei. Prima igitur consideratio continetur in Libro de Anima, Tertia vero considerato cõtinetur in Libris, quos scribit de Animalibus, & Plantis. Media vero considerato continetur in libris, quos scribit de quibusdam, quæ pertinent cõmuniter, vel ad omnia animalia, vel ad plura genera eorum, vel etiam ad omnia viuentia, circa quæ huius libri est præsens intentio. Vnde considerandum est, ꝙ in Secundo de Anima quatuor gradus viuentium determinauit: quorum primus est eorum, quæ habent solam partem animæ nutritiuam, per quam viuunt, sicut sunt plantæ: quædã autem sunt, quæ cum hoc habent etiam sensum sine motu progressiuo, sicut sunt animalia imperfecta, puta conchilia: quædam vero, quæ habent insuper motum localem progressiuum, sicut animalia perfecta, vt equus & bos: quædam vero insuper intellectũ, sicut homines. Appetitiuum enim quãmuis ponatur quintum genus potentiarum animæ, non tamen constituit quintum gradum viuentium, quia semper consequitur sensitiuum. Horũ autem, intellectus quidẽ nullius partis corporis actus est, vt probatur Tertio de Anima, vnde non potest considerari per concretionem vel applicationem ad corpus, vel aliquod organũ corporeum. Maxima enim concretio eius est in anima, summa autẽ eius abstractio est in substantiis separatis. Et ideo præter librũ de Anima, Arist. non fecit librũ de intellectu & intelligibili, vel si fecisset, nõ pertineret ad scientiam naturalem, sed magis ad Metaphysicum, cuius est considerare de substantiis separatis. Alia vero oia sunt actus alicuius partis corporis, & ideo eorum potest esse specialis consideratio per applicationem ad corpus, vel organa corporea præter consideronem, quæ habita est de ipsis in libꝰ de Anima. Oportet ergo huiusmodi considerationem mediam in tres partes distingui, quarum vna contineat ea, quæ pertinent ad viuum, inquantum est viuum, & hęc continetur in libro, quem scribit de Morte & Vita, in quo etiam decernit de Respiratione & Expiratione, per quæ in quibusdam vita conseruatur, & de Iuuentute & Senectute per quæ diuersificatur status vitæ. Similiter autem & in libro, qui inscribitur de Causis longitudinis & brevitatis vitæ, & in libro, quem fecit de Sanitate & ægritudine, quæ etiam pertinent ad dispositionem vitæ, & in libro, quem dicitur fecisse de Nutrimento & Nutribili, qui duo Libri, apud nos nondum habentur. Alia vero pertinent ad motiuum, quæ quidem continẽtur in duobus, scilicet in libro de Causa motus animalium, & in libro de Progressu animalium, in quo determinatur de partibus animalium opportunis ad motum. Tertia vero pertinet ad sensitiuum. Circa quod cõsiderari potest, & id quod pertinet ad actũ interioris vel exterioris sensus: & quantum ad hoc consideratio sensitiui continetur in hoc libro, qui inscribitur de Sensu & Sensato, idest, de Sensitiuo & sensibili sub quo etiam continetur tractatus de Memoria & Reminiscentia. Et iterum, ad considerationem sensitiui pertinet id, quod facit differentiam circa sensum in sentiẽdo, quod per somnum, & vigiliam determinauit in libro, qui inscribitur de Somno & vigilia. Sed quia oportet per magis similia ad dissimilia transire, talis videtur esse operationabiliter horum librorum ordo, vt post librum de Anima, in quo de anima secũdum se determinatur, immediate sequatur hic liber de Sensu & Sensato, quia ipsum sentire, magis ad animam quam ad corpus pertinet, post quem ordinandus est liber de Somno & vigilia, quę important ligamentum & solutionem sensus. Deinde sequuntur libri, qui pertinent ad motiuum, quod est magis propinquum sensitiuo. Vltimo autem ordinantur libri, qui pertinent

Viuentium libri ex 2. de Anima. tex. 13.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE SENSV ET SENSATO, LIBER.

Antiqua translatio.

COniam autẽ de anima secũdum seipsam determinatum est, & de virtutum qualibet, ex parte ipsius, consequens est facere considerationem de animalibus & vitã habentibus omnibus, quę sunt proprię, & quæ cõmunes operationes eorum. Quæ igitur dicta sunt de anima subiiciantur. De reliquis autem dicamus, & primum de primis.

Nicolai Leoniceni interpretatio.

Voniam de anima per se, nec non de potestatibus singulis, quæ per partes illi insunt, pertractatum est prius, proximum est de Animalibus perscrutari, & de iis quæ vitam habent omnibus, quænam propria, & quæ communia illorum sunt opera. Quæ igitur dicta sunt de anima supponantur. de reliquis vero dicamus, & de primis prius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tinent ad communem considerationem sui: quia ista consideratio maxime concernit corporis dispositionem.

Hic igitur liber, qui de Sensu & Sensato inscribitur, primo quidem in duas partes diuiditur, in Proœmium, & Tractatum, qui incipit ibi {Sed de sensu & sentire.} Circa primum duo facit. Primo, manifestat suam intentionē, ostendens de quibus sit tractādum. Secundo assignat rationē, quare necessariū est de his tractari. ibi {Videntur autē maxime.} Dicit ergo primo, tam determinatū esse in libro de Anima, de anima secundum seipsam, vbi scilicet animam definiuit. Iterum consequenter determinatum est de qualibet virtute & potentia eius, sed hoc dico {ex parte ipsius.} Cum enim potētiæ animæ præter intellectum, sint actus quarūdam partium corporis, dupliciter de his considerari pōt. vno modo secundum q̄ pertinēt ad animā, quasi quædam potētiæ vel virtutes eius: alio modo ex parte corporis. De ipsis ergo potentiis animæ ex parte ipsius animæ determinatum est in libro de Anima, sed nunc consequens est facere considerationē de animalibus, {& omnibus habentibus vitam.} quod addit propter plantas {determinando,} {scilicet quæ sunt operationes eorum {propriæ} {scilicet singulis speciebus animalium & plantarum. {Et quæ communes,} {scilicet omnibus viuentibus, vel omnibus animalibus, vel multis generibus eorum. {Illa igitur, quæ dicta sunt de anima subiiciantur, vel supponantur.} ideit vtamur ipsis in sequentibus, tamquam suppositionibus iam manifestis. {De reliquis autem dicamus, & primum de primis} ideſt, primo de communibus, & postea de propriis. Iste enim est debitus ordo scientiæ naturalis, vt determinatum est in principio libri Physicorum.

Te.c.3.& 4

b ¶ Ostendit necessitatem præsentis considerationis. Si enim operatione tam propriæ quam communes animalium & plantarum essent propriæ ipsius animæ, sufficeret ad hoc considerātio de anima. sed quia sunt communes animæ & corpori, ideo oportet poſt considerationem de anima, de huiusmodi considerare, vt sciatur qualis dispositio corporum ad huiusmodi operationes vel passiones requiritur. Et ideo Philosophus hic ostendit omnia communia esse animæ & corpori. Circa autem hoc tria facit Philosophus. primo proponit quod intendit: secundo enumerat ea, de quibus est intentio. ibi {Puta sensus.} tertio, probat propositum. ibi. {Quòd autem omnia dicta.} Dicit ergo primo, quòd illa quæ sunt maxima, & præcipua inter ea, quæ pertinent ad animalia & plantas, siue sint communia omnium animalium, aut plurium, siue sint propria singulis speciebus, etiā ex ipso primo aspectu videntur esse communia animæ & corporis. Vnde aliam considerationem requirunt præter eam, quæ est de anima absolute. Deinde cum dicit.

c ¶ Enumerat ea, de quibus est intentio, & primo ponit ea, quæ pertinent ad sensitiuum, scilicet sensum & memoriam. Nō facit autem de aliis mentionem, scilicet de imaginatione & cogitatione, quia hæc non distinguuntur a sensu ex parte rei cognitæ. sunt enim præsentium, vel quasi præsentium: sed memoria distinguitur per hoc quod est præteritorū inquātum præterita sunt. Secundo ponit illa, quæ pertinent ad motiuum. Et autem propinquum principium motus in animalibus appetitus sensitiuus, qui diuiditur in duas vires, scilicet irascibilem & concupiscibilem, sicut dictum est in tertio de Anima. Ponit ergo tam

Tex.c.50.

b Videntur autem †maxima, & communia, & propria animalibus, esse cōia corporis & aīę.

c Puta, sensus & memoria, ira & desiderium, & omnino appetitus, & cum his gaudiū & tristitia. etenim hæc ferè insunt omnibus animalibus. Cum his autē hęc quidem omnibus sunt vitam participantibus communia, hæc vero animaliū quibusdam. Existunt autem horū maxime quatuor cōiunctiones in numero, velut vigilia & somnus, iuuentus & senectus. spiratio & expiratio. vita & mors. de quibus speculandum est, quid quodque illorum est, & quas ob causas fieri contingat. Physicę etiam est sanitatis, & morbi prima cognoscere inita: cur neque sanitatem neque morbum fieri posse constet ijs, quæ vita carent. Quamobrem, Physicorum fere plurimi, & Medicorum ij, qui Physice artem exercent magis, illi quidem ad ea quæ sunt Medicinæ artem desinunt, Ii autem ex ijs, quæ de natura sunt, ea quæ ad medicinam spectant exordiuntur.

Videntur autem quæ maxima sunt & communia & propria animalibus, cū animæ, tum corpori esse communia.

Vt sensus, & memoria, ira, & desiderium & omnino appetitio, uoluptasque, insuper & dolor, hæc enim fere omnibus insunt animalibus. Et præterea, alia quidē omnibus quæ uita participant, sunt communia, alia uero animalibus duntaxat quibusdam. Horum autem maxime coniunctiones solum sunt quatuor, uigilia & somnus, iuuentus & senectus. spiratio & expiratio. uita & mors, de quibus speculandum est, quid quodque illorum est, & quas ob causas fieri contingat. Physicę etiam est sanitatis, & morbi prima cognoscere inita: cur neque sanitatem neque morbum fieri posse constet ijs, quæ uita carent. Quamobrem, Physicorum fere plurimi, & Medicorum ij, qui Physice artem exercent magis, illi quidem ad ea quæ sunt Medicinæ artem desinunt, Ii autem ex ijs, quæ de natura sunt, ea quæ ad medicinam spectant exordiuntur.

pertinentem ad vim irascibilem, & desiderium pertinens ad concupiscibilem, a quibus duabus passionibus, tamquam a manifestioribus prædictæ duæ vires denominantur. Concupiscibilis enim denominatur a desiderio, irascibilis autem ab ira. Sed quia sunt quædam aliæ animæ passiones ad vim appetitiuam pertinentes, ideo subiungit. {Et omnino appetitus} vt comprehendat omnia, quæ ad vim appetitiuam pertinent. Ad omnes autem passiones animæ, siue sint in irascibili, siue in concupiscibili, sequitur gaudium, vel tristitia, vt dicitur secundo Ethicorum, & ideo subdit {& cum his gaudium & tristitiam} quasi finales, & vltimæ passiones. Et subiungit, quòd hæc quæ enumerata sunt, fere inueniuntur in omnibus generibus animalium. Dicit autem fere, quia plura eorum inueniuntur in omnibus animalibus tam perfectis, quam imperfectis, scilicet sensus & desiderium, & appetitus, & gaudium, & tristitia. Habēt enim animalia imperfecta de sensibus solum tactum, habent etiam phantasiam & concupiscentiam, & gaudiū & tristitiam, licet indeterminatæ sint, & indeterminate moueantur, vt dictum est secundo de Anima. Memoria vero & ira in eis totaliter nō inuenitur, sed solum in animalibus perfectis. Cuius ratio est, quia non omnia quę sunt inferioris generis, sed solum suprema & perfectiora, pertinguntad aliquam participationem similitudinis eius, quod est proprium superioris generis. Differt autem sensus ab intellectu & ratione: quia intellectus vel ratio est vniuersalium, quæ sunt vbique & semper: sensus autem est singularium, quæ sunt hic & nunc. Et ideo sensus secundum suam propriam rationem, non est cognoscitiuus nisi præsentium. Quòd autem sit aliqua virtus sensitiuæ partis, se extendens ad alia, quæ non sunt præsentia, hoc est secundum similitudinariam participationem rōnis, vel intellectus. Vis memoria, quę est cognoscitiua præteritorum, conuenit solum animalibus perfectis, vtpote suprema quoddā in cognitione sensitiua. Similiter etiam appetitus sensitiuus, consequēs sensum ſm propriam rationem, est eius quod est delectabile secundum sensum, qđ pertinet ad vim concupiscibilem, quæ est communis omnibus animalibus. Sed q̄ animal tendat per appetitū ad aliquod laboriosum, puta ad pugnam vel aliquod huiusmodi, habet similitudinem cum appetitu rōnali, cuius est appetere aliqua propter finem, quæ non ſm sensum sunt appetibilia. Et ideo ira, quæ est appetitus vindictæ, pertinet solum ad animalia perfecta, propter quandam appropinquationem ad genus rationalium. Deinde ponit ea, quæ pertinent aliqualiter ad rationem vitæ: & dicit, quòd cum præmissis inueniuntur alia in animalibus, quorum quædam sunt communia omnibus participantibus vitam, non solum animalibus, sed etiam plantis. Quędam vero pertinent solum ad quædam genera animalium, & horum præcipua sub quadruplici coniunctione enumerantur vel coniugatione. Primam quidem coniugationem ponit vigiliam & somnum, quæ inueniuntur in omnibus animalibus, nō tamen in plantis. Secundā autem ponit iuuentutem & senectutem, quæ inueniuntur tam in animalibus, quam in plantis. Cuiuslibet enim corruptibilis & generabilis vita distinguitur per diuersas ætates. Tertiam ponit respirationem, & expirationem, quæ inueniuntur in quibusdam generibus animalium, scilicet in omnibus habentibus pulmonem. Quartam ponit vitam & ortem, quæ inueniuntur in omnibus viuentibus

uentibus in hoc mundo inferiori: & de his omnibus dicit considerandum quid vnumquodque eorum sit, & quæ sit causa eius. Et quia prædicta dixerat esse maxima, subiungit de quibusdam, quæ non sunt ita præcipua, sicut sanitas & ægritudo, quæ non inueniuntur in omnibus individuis generū, in quibus nata sunt esse, sicut accidit de præmissis: sunt tamē nata inueniri in omnibus viuētibus, tam animalibus q̄ plāt is. Dicit autem q̄ etiā ad naturalem Philosophum pertinet inuenire prima & vniuersalia principia sanitatis & ægritudinis: particularia autē principia cōsiderare pertinet ad Medicū, q̄ est artifex factiuus sanitatis, sicut ad quālibet artem factiuam pertinet considerare singularia circa suum propositum, eo quòd operationes in singularibus sunt: & quòd hęc cōsideratio pertineat ad Naturalem phat. ibi {Nec enim sanitatē &c.} Et hoc duplicter. Primo quidem per rationē. non enim potest inueniri sanitas, aut infirmitas, nisi in habētibus vitam. Ex quo patet, q̄ corpus viuum est proprium subiectum sanitatis & ægritudinis. Principia enim subiecti sunt principia propriæ passiōis. Vnde cum ad Philosophū naturalem pertineat considerare corpus viuum, & eius principia, oportet etiam quòd ipse consideret principia sanitatis & ægritudinis. Secundo probat idem per signum siue exemplum, quod concludit ex ratione inducta. Plurimi enim Philosophorum naturalium finiunt suam considerationem ad ea etiam quæ sunt de Medicina. Similiter etiam plurimi Medicorum, qui scilicet magis physice, attē medicinæ prosequuntur, non solum experimentis vtentes, sed causas inquirentes, incipiunt medicinalem considerationem a naturalibus. Ex quo patet, quòd consideratio sanitatis & ægritudinis, communis est & medicis & naturalibus. Cuius ratio est, quia sanitas causatur quandoq; quidem solum a natura, & propter hoc pertinet ad considerationem naturalis, cuius est considerare opera naturæ quandoq; vero ab arte, & secundum hoc considerātur a Medico. Sed quia ars non principaliter causat sanitatē, sed quasi adiuuat naturam, & est ministra ei, ideo necesse est quòd Medicus a Naturali tamquam a principaliori, principia suæ scientiæ accipiat, sicut gubernator nauis ab Astrologo. Et hæc est ratio, quare Medici bene artem prosequentes, a naturalibus incipiunt. Si qua vero sunt artificialia, quæ solum fiunt ab arte, vt domus & nauis: hæc nullo modo pertinent ad considerationem naturalis, sicut ea, quæ fiunt solum a natura, nullo modo pertinent ad considerationem artis, nisi inquantum ars vtitur re naturali. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat propositum, scilicet quòd omnia prædicta sunt cōmunia animæ & corporis, & vtitur tali ratione. Omnia prædicta ad sensum pertinent: sensus autem, communis est animæ & corpori (sentire enim conuenit animæ per corpus) ergo prædicta omnia sunt communia animæ & corpori. Primum manifestat quasi per inductionem. Prædictorum enim quædam cum sensu accidunt, scilicet quæ pertinent ad cognitionem sensitiuam, vt sensus, phantasia, & memoria: quædam vero accidūt per sensum, sicut ea, quæ pertinent ad vim appetitiuam, quæ mouetur per apprehensionem sensus. Aliorum vero, quæ pertinent manifestius ad corpus, quædam sunt passiones sensus, scilicet somnus, qui est ligamentum sensus, & vigilia, quæ est soluti eius: quædam vero sunt habitudines sensus, scilicet iuuentus & senectus, quæ pertinent ad hoc, quòd sensus bene se habeant vel debiliter: quædam vero sunt conseruationes & salutaria sen

d Quòd autem omnia dicta cō munia sint, animæ & corpori, non immanifestum est. Omnia enim hæc cum sensu accidunt, hæc vero per sensum. quædam autē hæc quidem passiones huius entis existunt, hæc vero habitudines, hæc autē conseruationes & salutaria, hæc vero corruptiones & priuationes. Sensus autem, q̄ per corpus insit animæ, manifestum per rationem, & absque ratione.

LECTIO II.

Sed de sensu & sentire quid sit: & quare accidant animalib⁹ hęc passio, dictum est prius in his, quæ de Anima.

b Animal autem vnumquodq; secundum quòd animal, necesse est habere sensum. Per hoc enī determinamus animal esse, & non animal.

c Proprie autē secundum vnūquodque, tactus & gustus in-

Quòd autem supradicta omnia, cum animæ, tum corpori communia sint, non est obscurum. siquidem ex iis alia cum sensu fieri contingat, alia per sensum. Præterea, ex illis plęraq; affectiones sunt, nonnulla habitus, alia quin etiam custodiæ & conseruationes. quædam interitus & priuationes. Sensum autem medio corpore animæ inesse, & ratione clarum est, & sine ratione.

LECTIO II.

Aeterum de sensu quidem, & sentiendi ratione, & cur animalibus istec accidat passio, in Commentariis de Anima dictum est.

Animalibus autem omnibus, qua animal est vnumquodque, necesse est sensum inesse: hoc enim esse animal, & non animal diudicamus.

Proprie autē ac singulatim tactus & gustatus omnia necessario conse-

quædā, quæ de sensu dicta sunt in libro de Anima, quibus vtendum est tamquam suppositionibus, vt supra dictum est, Secūdo determinat veritatem, quam intēdit circa opera sensuum & sensibilium. ibi {In quibus autem habent fieri.} Tertio soluit quasdam dubitationes circa præmissa. ibi {Obiiciet autem aliquis ū omne corpus.} Circa primum duo facit. Dicit enim primo quid circa sensum in Libro de Anima dictum sit, secūdo assumit quędam eorum. ibi {Animal autem secundum qđ animal.} Dicit ergo primo, q̄ in libro de Anima dictum est de sensu & sentire, ideit de potentia sensitiua & actu eius. & duo dicta sunt de eis, scilicet quid sit vtrumq; eorum, & causa quare animalibus hæc accidant. Vocat autem sentire passionē: quia actio sensus in patiendo fit, vt probatum est in Secundo de Anima. Quid autem sit sensus, & quare animalia sentiant, ostendit circa ūnem Secundi de Anima, per hoc, q̄ animalia recipere possunt species sensibilium sine materia. Deinde cum dicit.

2. de Aīa. Tex. cō. 62.

Tex. cō. 51.

b ¶ Assumit tria ex his, quæ in Libro de Anima dicta sunt circa sensum: quorum primum pertinet ad sensum in communi, secundum pertinet ad sensus, qui sunt cōmunes omnibus animalibus, & hoc. ibi {Proprie autem secundum vnumquodque} Tertium pertinet ad alios sensus, qui inueniuntur in animalibus perfectis. ibi {Sensus autē qui per exteriora.} Dicit ergo primo, quòd omne animal inquantum est animal, necesse est quòd habeat sensum aliquem. In hoc enim, quòd est sensitiuum esse, consistit ratio animalis, per quam animal a non animali distinguitur. Attingit enim animal ad infimum gradum cognoscentium, quę quidem aliis rebus cognitione carentibus præeminent in hoc, q̄ plura entia in se continere possunt. & ita virtus eorum ostenditur esse capacior, & ad plura se extendens. Et quanto quidem aliquod cognoscens vniuersaliorem habet rerum cognitionē, tanto virtus eius est absolutior, & immaterialior & perfectior. Virtus autem sensitiua, quæ inest animalibus, est quidem capax extrinsecorum, sed in singulari tantum. vnde & quandam immaterialitatem habet, inquantum est susceptiua specierum sensibilium sine materia, infimam tamen in ordine cognoscentiū, inquantum huiusmodi species recipere non potest, nisi in organo corporali. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit id quod pertinet ad sensus cōmunes & necessarios animali. Circa quod considerandū est, q̄ sensus cōmunes & ne-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cessarij omni animali, sunt illi, qui sunt cognoscitiui eorũ, quæ sunt necessaria animali. Est autem animali aliquod sensibile necessarium dupliciter. Vno modo inquantum corpus est mixtum ex quatuor elementis, & sic necessarium est animali debita commensuratio calidi & frigidi, humidi & sicci, & aliorum huiusmodi, quæ sunt differentiæ corporũ mixtorum. Aliud autem est necessarium animali, inquantum corpus est viuum nutribile. & sic necessarius est ei cibus conuenies. per contraria autem horum animal corrumpitur. Et quamuis primum sit necessariũ omni mixto corpori, secũdum autem sit necessariũ etiam plantis, tamen animal superabũdat in hoc, quòd horum notitiam habere potest ratione iam dicta secundum gradũ suæ naturæ. Ad hoc igitur quòd cognoscat ea, quæ sibi sunt necessaria, vel contraria secundum rationem corporis mixti, ordinatur sensus tactus, qui est cognoscitiuus prædictarũ differentiarum: ad hoc autem quòd cognoscat conuenientia nutrimentum, necessarius est et gustus, per quem cognoscitur sapidum & insipidum, quod est signum nutrimenti conuenientis vel inconuenientis. Et ideo dicit ꝙ gustus & tactus ex necessitate consequuntur omnia animalia. & de tactu quidem, causa assignata est in Libro de Anima, quia. s. tactus est cognoscitiuus eorum, ex quibus componitur animal. Gustus autem est ei necessarius propter alimentum, quia per gustum animal discernit delectabile & tristabile, siue sapidũ & insipidum circa cibum, vt vnum eorum prosequatur tamquam conueniens, alterum fugiat tamquam nociuum. Et totaliter sapor est passio nutritiuæ partis animæ, non ꝙ sit obiectum potentiæ nutritiuæ, sed quia ordinatur ad actũ nutritiuæ potentiæ sicut ad finem, vt dictum est, Alexan. tamẽ dicit in Com. ꝙ in quibusdam libris inuenitur in græco, ꝙ sapor est gustatiuæ nutribilis partis animæ passio quia videlicet sapor apprehenditur a gustu ordinato ad nutritionem. Deinde cum dicit.

† a.l. gustatiuę.

3. de Aia Tex.cõ.63.

d ¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solũ animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam cõmuniter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus, Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ‡ Et habentibus autem prudentiam. ‡ Scien dum est circa primum, ꝙ animalia perfecta dicũtur, quibus nõ solum inest sensitiuum finotum progressiuo, vt ostrea, sed quæ præter id habent motiuum secũdum motum progressiuum. Est autem considerãdum ꝙ huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, ideſt immobilia, sicut illa animalia excedũt plantas, & alia corpora mixta. Plantæ enim & corpora inanimata nõ habent aliquam notitiam eorum, quæ sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quæ sunt necessaria solũ secundum ꝙ eis præsentialiter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiã, quæ a remotis. vnde hęc magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quæ nõ determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quæ pertinent ad nutritionem, secundum ꝙ præsentialiter offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscẽda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odor enim & sapor quandam affinitatem habent, vt infra dicetur. Et, sicut per saporem cognoscitur conuenientia cibi coniuncti, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animali, vel corruptiua: siue sint ei necessaria secũdum rationem corporis mixti, siue secundum rationem viui corporis nutribilis. Manifestum enim est quòd animalia per visum & auditum fugiunt corruptiua quælibet & salubria prosequũtur. Et ideo dicit quòd illi senius, qui per exteriora media fiunt, vt dictum est Secundo de Anima, scilicet odoratus, auditus, & visus insunt illis de numero animalium, ‡ quæ proficiscuntur ‡ ideſt, motu progressiuo mouentur, ‡ omnibus quidem his propter vnam causam communẽ ‡ scilicet causam salutis, vt a remotis scilicet necessaria cognoscant, sicut per gustum & tactũ præsentialiter. Et hoc ẽ quod subdit ‡ vt præsentientia ‡ ideſt a remotis sentientia prosequatur conuenies alimentũ, & fugiant mala, & corruptiua quæcumq; sicut ouis fugit lupum vt corruptiuum. Lupus autẽ sequitur ouẽ visum, vel auditum, aut odoratum, vt conueniẽs alimentum. Deinde cum dicit.

Tex. cõgr.

Quintur animalia, & tactus quidem eam ob causam, quæ in commentarijs de Anima dicta est, gustatus uero propter alimentum. Iuuat enim is diudicat, & molestum in esculentis, vt alterum fugiat, consectetur alterum, & omnino sapor gustatiuæ partis est passio.

e ¶ Assignat aliam causam specialem quibusdam perfectioribus animalibus. Et primo proponit hãc causam, secundo circa has causas comparat sensus adinuicẽ. Et dicit, quòd quibusdam animalibus, quæ sunt perfectiora, inest quædam prudentia & ratiocinatiua, & intellectiua, quæ nõ inest omnibus animalibus perfectis. Et ideo dicit ꝙ quibusdam animalibus perfectis, quæ sunt perfectiora, insunt sensus, qui sunt necessarij ad prudentiam, vel ad intellectum. Et hoc est quod dicit, Et habẽtibus autem prudentiã eius quod boni gratia. Multas enim annũciant differẽtias, ex quibus contemplabilium inest discretio, & agibilium.

Sensus autem, qui per externa fiũt vsque ad ea quæ gressu mouentur, vt olfactus, auditus. & visus, omnibus quidẽ quæ illos habent, salutis insunt gratia, vt præsentiendo alimentum consectetur, malaque & pernicios a fugiant.

Iis etiam quæ prudentiam habent, bonꝝ gratia insunt, multas enim significant differentias, ex quibus intelligibilium agendarumque rerũ prudentia comparatur.

f Horum autem ipsorum, ad necessaria quidem, melior est visus, & secundum se: ad intellectum autem & secundum accidens, auditus.

Horum autem ad necessarios uitæ usus melior est usus, & quidem per se: ad intelligentiam uero per accidens, auditus.

ibi ‡ Horum autem ipsorum. ‡ Circa primum cõsiderandum est, ꝙ prudentia est directiua in agendis, & vniuersalis quidem prudentia est directiua respectu quorumcunque agendorum. vnde non est in animalibus, nisi in solis hominibus, qui habent rationẽ vniuersalium cognoscitiuam: in aliis autem animalibus sunt quædam prudentiæ particulares ad alios aliquos determinatos actus, sicut formica, quæ congregat in æstate cibum, de quo viuat in hyeme. Prędicti autem sensus, maxime auditus & visus perficiunt animalibus ad huiusmodi prudentias particulares, & hominibus ad prudentiam vniuersalem ad hoc ꝙ aliquid bene fiat. Odoratus autem totaliter videtur necessitati nutrimẽti deseruire, parum autẽ prudentiæ. Vñ in omnibus, in quibus est perfecta prudẽtia, est deficientissimus istę sensus, vt dicitur libro de Anima. Quo autem deseruiant prædicti sensus prudentiæ ostendit ꝙ hoc ꝙ multas differentias rerum ostendunt, ex quibus homo proficit ad discernendũ & contẽplabilia & agibilia per effectus. n. sensibiles homo elevatur in intelligibilũ & vniuersalũ considerationẽ: & etiam ex sensibus per ea, quæ audiuit & vidit instruitur circa agẽda. alia vero animalia in nullo participãt de contẽplatione: actionem autẽ participant particulare, sicut dicitur Decimo Ethico. Ideo autẽ hi duo sensus multas differẽtias annunciant, quia obiecta eorũ inueniuntur in oibus corporibus: quia consequunt ad ea, quæ sunt cõmunia omnibus corporibus, & inferioribus & superioribꝰ. Color. n. consequẽter se habet ad lucem & diaphanũm quibus inferiora cõmunicant cœlesti corpori. sonus autem consequitur motum localem, qui etiam inuenitur in vtrisque corporibus. odor autẽ consequitur sola corpora mixta ex quibus animal natũ est nutriri. Deinde cum dicit.

Cap. 8. & in exordio. Metaphy.

Tex.cõ.90.

f ¶ Comparat circa prædictas causas visum & auditum. Et primo ponit comparationem, Secundo probat. ibi ‡ Multas quidẽ. ‡ Circa primum quidem dicit, ꝙ visus dupliciter præmenet auditui. vno quidem modo quantum ad necessaria, puta ad quærendum cibum, & ad vitandum corruptiua: quæ certius apprehenduntur per visum, qui immutatur ab ipsis rebus, ꝙ per auditum, qui immutatur a solis cõsequentibus motus aliquos rerũ scitiuus & plurium ꝙ auditus. Sed auditus præmittet visum inquantum deseruit intellectui, & hoc est secundum accidens, vt post manifestabit. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat

5 ¶ Manifestat quod dixerat. Et primo ꝙ visus sit secundum se melior, Secundo ꝙ auditus sit melior per accidẽs, ibi. ‡ Secundum vero accidens. ‡ Dicit ergo primo, ꝙ visus ideo secundum se est melior, quia potentia visiua sua apprehensione annunciat nobis multas differentias rerum, & diuersorũ modorum. Et hoc ideo est: qa eius obiectum, quod est visibile, inuenitur in omnibus corporibꝰ. Fit enim aliquid visibile per hoc ꝙ diaphanũ illuminat actu a corpore lucido: in quibus inferiora corpora cum superioribus cõmunicant. & ideo dicit, ꝙ colore omnia corpora participant tã superiora, ꝙ inferiora: quia in omnibus corporibꝰ, vel inuenitur ipse color secundum propriam rationẽ, sicut in corporibus in quibus est diaphanum terminatum: vel saltem in eis inueniuntur principia coloris, quæ sunt diaphanum, & lux. & ideo plura manifestantur ꝙ visum. per hunc etiã sensum magis cognoscuntur cõmunia sensibilia: qa quanto potentia habet virtutem cognoscitiuam vniuersalioꝛem, & ad plura se extendentem, tanto est efficacior in cognoscendo: qa omnis virtus quãto est vniuersalior, tãto est potentior. Et dicuntur sensibilia cõmunia, quæ nõ cognoscuntur ab vno sensu tantum, sicut sensibilia ꝓpria, sed a multis sensibus: sicut magnitudo, figura, quies, motus, & numerus. Qualitates enim, quæ sunt propria obiecta sensuum, sunt formæ in continuo: & ideo oportet quòd ipsum continuum, inquantũ est subiectum talibus qualitatibus, moueat sensum non per accidens, sed sicut per se subiectum & commune omniũ sensibilium qualitatum. Omnia autem hæc, quæ dicuntur sensibilia communia, pertinent aliquo modo ad continuum, vel secundum mensuram eius, vt magnitudo: vel secundum diuisionem, vt numerus, vel secundum terminationem, vt figura: vel secundum distantiam & propinquitatem, vt motus. Sed auditus annunciat nobis solas differentias sonorum, quæ non inueniuntur in omnibus corporibus, nec sunt expressiuæ multarum differentiarum, quæ sunt in rebus paucis. Animalibus autem ostendit auditus differentias vocis. Vox enim est sonus a bore animalis prolatus cum imaginatione quadam: vt dicitur in Secundo de Anima. & ideo vox animalis inquantum huiusmodi, naturaliter significat interiorem animalis passionem. sicut latratus canum significat iram ipsorum: & sic perfectiora animalia ex vocibus inuicem cognoscunt interiores passiones: quæ tamen vocis in imperfectis animalibus deest. Sic ergo auditus non cognoscit per se, nisi vel differentiam sonorum, vt puta graue & acutum, aut aliquod huiusmodi: vel differentias vocis, secundum quòd sunt indicatiuæ diuersarum passionũ: & sic cognitio auditus non se extendit ad cognoscendum per se tot rerũ differentias, sicut visus. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat quòd auditus per accidens melior sit ad intellectum. Et dicit, quòd auditus multum confert ad prudentiam. Et accipitur hic prudentia pro quadam intellectiua cognitione: non solum prout est recta ratio agibilium, vt dicitur Sexto Ethicorum. sed hoc est per accidens: quia sermo, qui est audibilis, est causa addiscendi non per se, ideſt, secundum ipsas sonorum differentias, sed per accidens: inquantum scilicet nomina, in quibus sermo est, ideſt, locutio componitur, sunt symbola, ideſt, signa intentionum intellectarum, & per consequens rerum. Et sic Doctor docet discipulum inquantum per sermonem significat ei conceptionem intellectus sui. Et plus homo potest cognoscere addiscendo ad quod est vtilis auditus quamuis per accidẽs, quàm de se inueniendo, ad quod præcipue est vtilis visus. Inde est quòd inter priuatos a natiuitate vtroliber sensu, scilicet visu & auditu, sapientiores sunt cæci, qui carent visu, mutis & surdis, qui carent auditu. Addit autem mutis, quia omnis surdus a natiuitate ex necessitate, mutus est. Non enim potest addiscere formare sermones significatiuos, qui significant ad placitum. Vnde sic se habet ad locutionem totius humani generis, sicut ille, qui nunquam audiuit aliquam linguam, ad imaginandum illam. Non est autem necessarium quòd econuerso omnis mutus sit surdus: potest enim contingere ex aliqua causa, aliquem esse mutum, puta propter impedimentum linguæ. Vltimo autem epilogando concludit, ꝙ dictum est de virtute, quam habet vnusquisque sensus.

Multas enim differentias & multiugas videndi denunciat potestas, quando corpora omnia colore partiri pant. quapropter & communia per hanc sentiuntur maxime. Communia autem appello conformationem, magnitudinem, motum, statum, numerũ. Auditus autem tantummodo sonorũ differentias indicat, paucis autem & uocis.

Cum tamen per accidens ad prudentiam multum quantũ conferat, sermo enim audibilis existens disciplinæ est causa, non per se, verum ex accidenti, ex nominibus enim constituitur nominum autem quodcunque signum est. Quamobrem ob ortu utroque sensu priuatorum cæci sunt mutis, & surdis prudentiores. De facultate igitur quam unus quisque habet sensus, dictum est prius.

LECTIO III.

NOn quibus autem habẽt fieri corporis instrumẽta, nunc quidam inquirunt secundũ elementa corporum. Non potentes autem ad quatuor quinq; existentibus coaptare, cupiunt de quinto.

LECTIO III.

Erum in quibus nam corporis nati sint fieri sensiteriꝰ: nonnulli sane in ipsis corporum elementis id quærunt, cum autem non possint quinque ad quatuor deducere sensus, de quinto optare videntur.

LECTIO III.

POstquam Philosophus resumpsit ea, quæ sunt necessaria ad præsentem considerationem de ipsis virtutibus sensitiuis, nunc accedit ad principale propositũ in hoc libro applicando considerationem sensus ad corporalia. Et primo quantum ad organũ sensuum, secũdo quantum ad sensibilia. ibi ‡ De sensibilibus autem his. ‡ Circa primum duo facit. Primo attribuit organum sensuum elementis improbando sermones aliorum, Secundo determinando id, quod verius esse potest. ibi ‡ Igitur si quidem in his. ‡ Circa primum duo facit. Primo tangit in generali quomodo Antiqui attribuebant organa sensuum elementis: secundo descendit specialiter ad organum visus, circa quod a pluribus errabatur. ibi ‡ Faciunt autem omnes visum. ‡ Dicit ergo primo, quòd Priores Philosophi quærebant secundum elementa corporum, qualia essent corpora instrumenta, in quibus, & per quæ operationes sensuum exercerentur. Et hoc ideo, quia sicut in Primo de Anima dictum est, ponebant simile simili cognosci. Vnde & ipsam animam ponebant esse de natura principiorum, vt per hoc posset omnia cognoscere, quasi omnibus conformis. Nam omnia in principiis communicant, & pari ratione, quia organa sensuum omnia corporalia cognoscunt, attribuebant ea elementis corporum. Sed statim occurrebat eis vna difficultas: sunt enim quinque sensus, & quatuor elementa, & ideo inquirebant cui possent organum quinti sensus applicare. Est autem inter aerem & aquam quoddam medium, aere quidem densius, aqua autem subtilius, quod dicitur fumus vel vapor, quem etiam quidam posuerunt esse primum principium, & huic attribuebant organum odoratus: quia odor secundum quandam euaporationem fumalem sentitur, alios vero quatuor sensus attribuebant quatuor elementis, tactum autem terræ, gustum autẽ aquæ, quia sapor sentitur per humidum, auditum autem aeri, visum igni. Deinde cum dicit.

Tex.cõ.79.

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Accidit specialiter ad organum visus, quod attribuebant igni. Et primo improbat causam positionis, Secundo ipsam positionem, ibi. {Quoniam autem si ignis esset.} Circa primū tria facit. Primo ponit causam, ex qua quidem mouebantur ad attribuendum organum visus igni, secundo mouet quandam dubitationem, ibi. {Habet autem dubitationē.} tertio determinat veritatem circa vtrumque, ibi. {Causa vtiq; huiusmodi.} Ait ergo primo, quòd omnes qui attribuunt organum visus igni, hoc ideo faciūt, quia ignorant causam cuiusdam passionis, quę circa oculum accidit. si enim oculus comprimatur & fortiter moueatur, videtur q̄ ignis luceat: quod accidit si sint apertæ palpebræ solū, quando aer exterior est tenebrosus: aut etiam in aere claro, si primo claudantur palpebræ: quia per hoc fiūt tenebræ oculo clauso. Et hoc reputabāt esse manifestū signū, quòd organum visus ad ignem pertineret. Deinde cum dicit.

c ¶ Mouet quamdam dubitationē circa prædicta. Manifestum est enim quòd sensus cognoscūt sensibile præsens. vnde & visus cognoscit visibile præsens, sicut ignis propter suā lucem est quid visibile præsens. Si ergo semper est præsens ignis visui, vt pote organo visus in eo existente, videtur quòd semp visus ignem deberet videre. Sed hoc quidem secundum principia, quæ Aristo. supponit, non sequitur. Supponit enim quòd sensus est in potentia ad sensibile: & oportet quòd per aliquod medium a sensibili immutetur. Vnde secundum ipsum sensibile
Tex.co.98. superpositum sensui non sentitur, vt dicitur secūdo de Anima. vnde si etiam organum visus esset igneum, propter hoc visus non videret ignem. Sed secundum alios Philosophos, visus & alij sensus percipiunt sensibilia inquantum sunt actu tales, ideō similes sensibilibus: vt pote naturam principiorum habentibus, vt dictum est. Et ideo secundum eos, quia organum visus erat igneum, sequebatur quòd prædicto modo videret ignem. Sed tunc remanet dubitatio, quam Aristo. hic inducit, quare oculus quiescens non videt ignem, sicut oculus motus. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat causam prædictæ apparitionis, per quam & dubitatio mota soluitur. & ostenditur quomodo inaniter putauerunt ignem visum. & ad hoc accipiendum est, quòd corpora lenia, ideō polita & tersa, ex proprietate suæ naturæ habent quendam fulgorem, quod in corporibus asperis & non planis non accidit: quia quædam partes supereminent aliis & obumbrant eas. fit quamuis in se aliqualiter fulgeant huiusmodi corpora, non tamen habent tantum de fulgore, quòd de se possint facere medium lucidum actu, sicut facit Sol & huiusmodi corpora. Manifestum est igitur, quòd illud, quod est medium oculi, quod vocatur nigrum oculi, est quasi lene & politum. Vnde habet quendam fulgorem ex ratione lenitatis, non ex natura ignis, sicut illi existimabant. Per hoc ergo iam remota est necessitas attribuendi organū visus igni: quia scilicet huius claritatis, quæ apparet causa, potest aliunde assignari quàm ab igne. Sed siue hoc sit ex igne, siue ex lenitate pupillæ, remanet

b Faciunt autē omnes visum ignis: qa passionis cuiusdā ignorant causam. Cōstricto enim & moto oculo videt ignis lucere. Hoc aūt in tenebris habet accidere, & palpebris sup velātibus. Fiunt enim & tunc tenebræ.

c Habet autem dubitationem hoc & aliam. Si enim non est latere sentientem & videntem visibile quippiā, necesse erit se videre oculum. quare ergo quiescente illo, hoc non accidit?

d Causa quidē huius, & obiectionis, & putandi ignem visum est, hinc sumenda. Lenia enim in tenebris nata sunt fulgere, non tamen lucem facere. Oculi aūt vocatum nigrū & medium lene. apparet autem hoc moto oculo: quia accidit, quasi duo fieri vnum. Hoc autem celeritas facit motus, vt videatur aliud esse videns & visum: quare & nō fit nisi celerirer, & in tenebris hoc accidat. Lene enim in tenebris natum est fulgere, quemadmodum quædam capita piscīū & sepiæ turbidū. Sed lente moto oculo non accidit, vt videat simul & vnum & duo esse, vidēs & visum. Illo autem modo ipse seipsum videt oculus, quemadmodum & in refractione.

Verum omnem visum ad ignē pertinere volunt, quādo passionis cuiusdā ignorant causam. Constrictio enim & commoto oculo prælucens apparet ignis. d autem in tenebris accidere soleat, aut palpebris superductis, fit enim tunc etiam in tenebris.

Sed hoc ipsum aliquam etiam habet difficultatem. Si enim sentientem, & quippiam usu percipientem non contingit latere, necessarium certe est se ipsum conspicere oculum, cur igitur id quiescenti non accidit?

Huiusce autem rei causa, & dubitationis, & cur visus ignis esse videatur, hinc sumi accipiendum. Lenia enim in tenebris nata sunt fulgere, non tamē lucem facere. id autem, quod in oculis nigrum appellatur, & medium, est lene esse apparet, id autem commoto apparet oculo, quoniam tunc accidit, vt vnum quasi duo fiant. istuc autem celeritas efficit motionis, ut appareat diuersum esse a videnti. id quod cernitur. quamobrem non fit hoc nisi celeriter: & in tenebris fieri contingat: læue namque in tenebris natum est splēdescere, ut piscium quorundā capita, & sepiæ atramentum. Et oculo tarde cōmoto non cōtingit, vt simul appareat duo & vnum esse, videns, & id quod cernitur. Eo autem modo ipse seipsum cernit oculus, ecu in quodam speculo.

communis dubitatio, scilicet quare huiusmodi fulgor videt oculus motus, quiescens vero non. Et ideo assignat causam huius, & dicit quòd talis fulgor appareat moto oculo: quia accidit per oculi motionem quasi quòd vnum fiat duo: vnum enim & idem subiecto est pupilla fulgens & videns. Inquantum autem est fulgens, proijcit fulgorem suum ad extra, inquantum autem est videns cognoscit fulgorē, quasi recipiendo ipsum ab exteriori. cum autem est quiescens, emissio fulgoris fit ab exterius, & ita visus huiusmodi fulgorem non recipit, vt videre possit. Sed quando oculus celeriter mouetur, illud nigrum oculi transfertur ad exteriorem locum, in quem pupilla emittebat suum splendorem, antequam ille splendor deficiat. & ideo pupilla ad alium locum velociter translata recipit splendorem suum quasi ab exteriori, vt sic videatur esse aliud videns, & visum, quamuis sit idem subiecto. Et ideo huiusmodi ibi apparitio fulgoris, non fit nisi oculus celeriter moueatur, quasi moueatur tarde, prius deficiet impressio fulgoris ab exteriori loco, ad quem fulgor perueniebat, quam pupilla illuc perueniat. Sed videtur, quòd nulla celeritas motus ad hoc sufficiat. Quantumcunque enim motus localis sit velox, oportet tamen, quòd sit in tempore, emissio autē fulgoris ad præsentiam corporis fulgentis, & eius cessatio ab ipsius absentia vtrumque fit in instanti. non ergo videtur possibile quantumcunque oculus celeriter moueatur, quòd prius perueniat pupilla ad exteriorem locum, quam cesset fulgor illuc perueniens ex pupilla in alio loco existente. Sed ad hoc dicendum est secundum Alexan. in commento. Pupilla corpus est quoddam, & in partes diuisibile. vnde celeriter cōmoto oculo, cum aliqua pars pupillę ad alium locum peruenire inceperit, adhuc fulgor illuc peruenit ex reliquo corpore pupillæ, quod nondum attingit locum illum. & inde est, quòd pupilla incipit videre fulgorem, quasi aliunde resplendentem. Et huius signum est, quòd huiusmodi fulgor non videtur defecisse sed pertransire & subito disparere visio. Assignat etiam causam, quare talis apparitio accidit in tenebris & non in lumine: quia fulgor corporum lenium propter sui modicitatem obscuratur a magna claritate. sed in tenebris videtur, sicut etiam accidit de quibusdam aliis, quæ modicum habent lucis, & propter hoc videntur in tenebris, & non in lumine, sicut quædam capita piscium, & humor turbidus piscis, qui dicitur Sepia. Et subiungit, quòd si aliquis lenis vel tardē moueatur, non accidit prędicta apparitio, per hoc, quòd videns & visum simul videatur esse vnum & duo, vt dictum est, sed illo modo, quando scilicet celeriter mouetur oculus, tunc oculus videt seipsum, quasi secundum diuersum situm a seipso immutatus, sicut accidit in refractione vel in reflexione, puta cum oculus videt seipsum in speculo, a quo scilicet ab exteriori redit species oculi ad ipsum oculum per modum reflexionis cuiusdam, sicut & in prędicta apparitione, fulgor oculi redit ad ipsum, vt dictum est. Deinde cum dicit.

Accedit

e ¶ Accedit ad improbandum ipsam positionem: & primo quantum ad hoc q̄ visum attribuebant igni. secundo quantum ad hoc q̄ ponebant visum videre extramittendo, ibi. {Irrationale vero omnino est.} Circa primum tria facit. Primo proponit opinionem Platonis, secundo Empedoclis, ibi. {Empedoclis autem videtur.} Tertio opinionem Democriti, ibi. {Democritus autē quoniā.} Circa primū duo facit. Primo obiicit cōtra Platonem, Secundo remouet eius responsionem, ibi. {Dicere autem quòd extinguat.} Circa primum sciēdum est, q̄ Empedoc. & Plato in Timæo in duobus cōueniebant, quorum vnum est quòd organū visus pertinet ad ignem, secundum est quòd visio contingit per hoc quòd lumen exit ab oculo. sicut ex lucerna. Ex his autē duabus positionibus cōcludit Philosophus q̄ visus deberet videre in tenebris, sicut in luce. Potest enim etiam in tenebris lumen a lucerna emitti illuminans medū. Et ita, si per emissionem luminis oculus videt, sequitur quòd etiā in tenebris oculus videre possit. Deinde cum dicit.

f ¶ Excludit positionē Platonis, quā in Timæo ponit dicens, q̄ quādo lumē egreditur ex oculo, si quidem inueniat in medio lumen, saluat per ipsum, sicut per sibi simile: & ex hoc accidit visio. Si autē non inueniat lumē, sed tenebras: propter dissimilitudinem tenebrarum ad lumen ab oculo egrediēs extinguit: & ideo oculus nō videt. Sed Aristo. dicit hāc causam nō esse veram: & hoc probat ibi.

g ¶ Non enim potest assignari ratio, quare lumen oculi a tenebris extinguat. Dicebant enim Platonici tres esse species ignis, scilicet lumen, flammam, & carbonem. Ignis autem, cū sit naturaliter calidus & siccus, extinguitur vel ex frigido, vel ex humido, & hoc manifeste apparet in carbonibus & flamma: sed neutrum contingit in lumine: quia nec per frigidum, nec per humidum extinguitur. Non ergo bene dicitur quòd extinguitur ignis per modum ignis. Alexander autem in commento dicit, quòd inuenitur alia litera talis, qualis videtur quidem in carbonibus esse ignis & flamma in lumine. neutrum autem videtur conuenire. Neque enim humidum, nec frigidum, quibus extinctio fit. Et secundum hanc literam ratio Aristo. magis videtur esse ad propositum. Lumen enim ignem quod apparet in carbonibus, & flamma extinguitur frigido aut humido. Tenebræ autem neque

c Quoniam si ignis esset, vt dicit Empedo. & in Timæo scribitur: & accideret videre exeunte lumine, quemadmodum ex lucerna lumen, quare non in tenebris videret vtique visus?

f Dicere antē q̄ extinguatur in tenebris egrediēs, sicut Timæus dicit, vanum est omnino.

g Quæ enim extinctio luminis est? extinguitur enim aut humido, aut frigido, calidū & siccū, qualis videtur quidem in carbonibus ignis & flāma, quorū neutrū in lumine apparet existens.

h Si igitur est quidem, sed propter debilitatē latet nos: oportebat per diem & in aqua extingui lumen, & in glacie magis fieri tenebras. flāma enim & ignita corpora patiūtur hæc. Nunc autem nihil tale accidit.

i Empedocles autē videtur existimare q̄ exeunte lumine, sicut dictū est prius videre. Ait enim.

„ Vt quando quis progressum
meditans præparet lucernam,
„ Hyemalem per noctem ignis
lumen ardentis,
„ Adaptās omnium ventorum
prohibitrices laternas:
„ Hæ ventorum quidem spiritum dispergunt flantium,
„ Lumen autē extra disiliens,
quātum magis expāsum fuerit.
„ Illustrat panimentum indomitis radiis.
„ Sic quod in membranis coercitum antiquum lumen.
„ Subtilibus voluminib⁹ diffundit per circulatē pupillam,
„ Hæ autem aquæ profundum
repellunt circumfluentis,
† Lumen autem extra peruenit, quanto magis expulsum fuerit.

Aliquando quidē igitur sic nos videre ait: aliquando autem de fluxibus his, quæ ab his quæ videntur, decidunt.

Quoniam si ignis esset vt dicit Empedocles & in Timæo scriptum est, & videndi ratio contingeret exeunte quasi ex laterna lumine, cur nam in tenebris non cerneret visus?

Nam dicere in tenebris reflingui exeuntem visum, vt Timæus asserat, vanum est omnino.

Quænam enim luminis est extinctio? reflinguitur namque aut in humido, aut in frigido est dum & siccum, cuiusmodi ignis esse videtur, quin carbonaceo est genere & ipsa flamma quorum neutrum lumini inesse videtur.

Si autem inest quidem, uerū, quia leuiter, nos latet, oportebat profecto per diem, & in aqua lumen reflingui, in glacie uero maxime tenebras fieri: flamma enim & ignita corpora istuc pati percipiuntur. nunc autem nihil accidit huiusmodi.

Empedocles autem arbitrari uidetur, interdū quidem exeunte vt dictū est lumine visionē fieri: scribit nāq; sic.

„ Ceu cum quis progredi meditans lucernam præparauit.
„ Hibernam noctem ignis ardentis, lumen.
„ Accendens splendidum cornu, omnimodi obstaculum flatus.
„ Quod ventorum quidem flantium dissipat spiritum.
„ Extrinsecus autem extensum exiliens quantum procurrerit lumen.
„ Splendescit per panimentum indomitis radiis.
„ Sic quæ in tuniculis constringitur, antiquus ignis.
„ Subtilibus uelis rotundam complectitur pupillam.
„ Quæ circunfluentis profundum, continent aquæ.

Ignis autem exiliens extensus se porrigit. & interdum quidem sic visionem fieri dicit Empedocles, interdum autem per defluxus, qui a rebus, quæ cernuntur fiunt.

sunt aliquid frigidum nec humidum. Non ergo per tenebras potest extingui lumen igneum egrediens ab oculo. Posset autem aliquis dicere, quòd lumen igneum egrediens ab oculo nec extinguitur in tenebris: sed quia debile est, non confortatur ab exteriori lumine, ideo latet nos. et propter hoc nō fit visio. Sed Aristo. hoc reprobat ibi.

h ¶ Circa quod sciēdum est, quòd lumē igneum extinguitur vel obtenebratur duplicīter. Vno quidē modo secundum proprietatem luminis, prout paruum lumē extinguitur ex præsentia maioris luminis. Alio modo secundum proprietatem ignis, qui extinguitur in aqua. Si ergo illud debile lumē ab oculo egrediens esset igneum, oporteret quòd extingueretur in die propter excellentiorem claritatem. & in aqua propter contrarietatem ad ignem, & per consequēs inter glacies magis obtenebrarentur prędictum lumen visibile: videmus enim hoc accidere in flamma, & in corporib⁹ igneis vel ignitis, quod tamen non accidit circa visum. vnde patet prędictam responsionē vanam esse. Deinde cum dicit.

i ¶ Narrat opinionem Empedo. de cuius improbatione iam dictum est, & dicit quòd Empedo. videtur eliuare, sicut dictum est, q̄ visio fiat lumine exeunte, & ponit verba eius quæ metrice protulit. Dicebat enim, quòd ita accidit in visu, sicut quādo aliquis cogitans progredi p aliquod iter per noctem hyemis: flant venti, præparat lucernam, accendens lumen ardentis ignis licet impetus omnium ventorum sufficienter prohibens, ponēs accensum in laterna, & per hoc flatū ventorum spirantium impediēs, scilicet eos, ne possint eorum flatus peruenire vsque ad lumen ignis, lumen autem ignis cōtentum extragrediatur. & quanto magis expansum fuerit extra, tanto magis illustrat aerem, ita tamen quòd radij exeuntes sunt domiti. idest, attenuati per velum laternæ, puta per pellem, vel aliud huiusmodi. Non enim ita clarē illuminatur aer per laternam, sicut illuminaretur ab igne non velato. Et similiter dicit accidere in oculo {in quo lumen antiquum} idest, a prima formatione oculi {ad sensum contutatur} idest, tute conseruatur {in miringis} idest, in tunicis oculi, per quas sicut per quosdam subtiles lincheos lumen diffunditur circunquaque per pupillam, quæ quidem tunicæ reuelant radiis per eas emissis profundum, aquę fluentis circa gnem accensum in pupilla ad nutritionem:

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel potius contemperationem ignis in profundo collocati. Et sic lumen extra peruenit, quanto magis fuerit expansum, ab interiori procedens. Vel quod dicit circuio, referendum est ad circularitatem pupillæ. Notandum est, quòd signanter dixit per velum domitri radijs ad signandum causam quare non videtur in tenebris: quia scilicet lumen egrediens debilitatur per hoc, q̃ transit per prædicta velamenta vt possint perfecte aerem illuminare. Positis autẽ verbis Empedo. subiungit quòd aliquando dicebat visionem fieri per emissionem luminis, vt dictũ est, aliquando autem dicebat, quòd viso fit per quædam corpora defluentia a visibilibus, & pertinentia ad visum, & forte eĩ opinio erat, q̃ vtrunque coniungeretur, ad visionem.

LECTIO IIII.

POst opi. Pla. & Empedo. hic tertio Philosophus prosequit de opinione Democriti. Circa quod tria facit. Primo onẽdit in quo Democritus bene dixerit, & in quo male, Secundo prosequitur illud, in quo male dixit. ibi ☩ Incõgruum autem est. ☩ Tertio prosequitur illud, in quo bene dixit, ibi. ☩ Quod visus nanque. ☩ dicit ergo primo, quod Democritus bene dixit in hoc, quòd visum attribuit aquæ. Sed in hoc male dixit, quòd putauit visionem nõ aliud esse quam apparitionem rei visæ in pupilla ex corporali dispositione oculi, quia scilicet oculus est læuis, idest, politus & terſus. Et ita patet, quòd ipsum videre non consistit in hoc, quòd est apparere talem formam in oculo, sed consistit in vidente, idest, in habente virtutem visiuam. non enim oculus est videns propter hoc, quòd est lenis, sed propter hoc, quòd est virtutis visiuę. Illa enim passio, scilicet quòd forma rei visæ in oculo appareat, est reuerberatio, idest, causatur ex refractione, siue reuerberatione formæ ad corpus politum. Sicut videmus in speculo accidere cum enim immutatio diaphani, quæ fit a corpore visibili, peruenerit ad corpus non diaphanum, non potest vltra immutatio transcendere, sed quodam modo reflectitur ad similitudinem pilæ, quæ repercutitur proiecta ad parietem, & ex tali repercussione redit forma rei visæ ad partem oppositam. Vnde contingit, quòd aliquis in speculo videat seipsum, vel etiam aliam rem, quæ non directe visui eius obicitur, sed hoc locum nõ habet nisi duo concurrant, quorum vnum est, vt corpus sit in superficie lene, & ex hoc quodam modo fulgens, vt supra dictum est, per quem quidem fulgorem moderatum manifestatur species in reflexione. Aliud est, quòd corpus illud sit interius ad aliquid terminatum, vt immutatio prædicta vltra non transeat. Et ideo videm°, quòd nisi in vitro apponatur plumbum vel aliquod huiusmodi, quod impediat eius penetrationem, ne vlterius procedat immutatio, non fit talis apparitio. vtrumque autem horum concurrit in oculo. Est enim moderate fulgens propter lenitatem, vt supra habitum est. & habet aliquid in fundo, quod terminet eius penetratem. Vnde manifestum est quod hoc accidens, scilicet quòd forma rei visæ appareat in oculo, accidit pure propter refractionem, quæ est passio corporalis, quæ causatur ex determinata corporis dispositione. Democrito tamen nondum erat manifestum

A de huiusmodi refractionibus, & de formis, quæ apparent in corporibus specularibus propter refractionem prędictam. Ipsa autem visio secundum rei veritatem non est passio corporalis, sed principalis eius causa est virtus animæ. Democritus tamen ponebat animam esse aliquid corporale, & ideo non est mirum si

LECTIO IIII.

DEmocritus autem, quod aquam qui dem dicit esse re cte dicit, quod vero viden di opus imaginem existimauit illam non recte. hoc enim accidit quoniam lenis est oculus, & non est in illo, sed in vidente, reflexio enim quædam illa est passio. Cæterum de imaginibus, & reflexione nondum illi vt videtur erat perspectum.

Absurdum quin etiam est, illi in mentem non uenisse vt ambigeret, Quamobrem solus videt oculus, aliorum autem nullum, in quibus apparent imagines.

Quod igitur uisio sit aquæ verum est. Videre autẽ contingit non vt aqua est, verum ut est perspicua, quod etiã ipsi commune est aeri, sed conseruans magis, & firmius recipiens aere re est aqua. Propterea pupilla, & oculus aquæ adscribuntur.

Quod etiam ex ipsis clarum est rebus: corruptis enim oculis defluens apparet aqua, & in incboatis fœtibus splendore claritateque excellere perspicitur. Album quin etiam oculi in sanguine prædito pingue & nitidum est hanc ob causam, ut inconcretus p manear humidũ incoagulatũ,

operationem animæ nihil aliud esse dicebat quam passionem corporalem. Sciendũ tamen quod prædicta apparitio, quantum ad primam receptionem formæ, quæ est causa visionis, est corporalis. nõ enim visio est actus animæ nisi per organũ corporeum. & ideo non est mirum si habeat aliquam causam ex parte corporeæ passionis, non tamen ita quod ipsa corporea passio sit idem qđ visio. Sed aliqua cã est eius quantum ad primam, vt vita dicam, percussionem formę visibilis ad oculum. namque reflexio cõsequẽs, nihil facit ad hoc, quòd oculus videat rem visam per speciem in eo apparentem, sed facit ad hoc, quòd alteri possit apparere. Vñ etiã oculus videns rẽ per speciem, non videt ipsam speciem in eo apparentem. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequit quãtum ad hoc quòd Democritus male dixit. Et dicit, quòd valde incongruum videtur, quòd Democrito ponenti visionem nihil aliud esse quam apparitionem prædictam

D non occurrerit ista dubitatio: quare alia corpora, in quibus formę rerum visibilium, quas idola nominabat, specialiter apparent, non videbat, sed solus oculus. Ex quo manifeste apparet, q̃ nõ tota rõ visionis est prædicta apparitio, sed in oculo est aliquid aliud, quod visionẽ causat, scilicet virtus visiua. Deinde cũ dicit.

c ¶ Prosequitur id, quod Democritus bene dixit. Et primo ponit necessitatem, secundo manifestat per signa, ibi. ☩ Et hoc est & in ipsis operib°. ☩ Dicit ergo primo, hoc quod Democritus organum visus attribuit aquæ, verum est. Sciendum tamen, quòd visio attribuit aquæ non secũdum quòd est aqua, sed ratione perspeitatis, quę communiter in aqua & aere inuenitur. Nam visibile est motuum perspici, vt dicitur in lib. de Anima. Attribuitur magis tamen visio aquæ q̃ aeri propter duo; primo quidem, quia aqua magis potest conseruari quam aer. Aer enim de facili diffunditur, & ideo ad conseruationem visus conuenientior fuit aqua quam aer. Natura autẽ facit semper quod melius

E est. Secundo quia aqua magis spissa quam aer, & ex ratione suæ spissitudinis habet quòd in ea per quandam reuerberationẽ appareat forma rei visæ, & hoc competit instrumento visus: esse autem perspicuum competit medio in visu, eo quòd commune est aeri & aquæ. & ideo concludit quòd oculus & pupilla magis attribuuntur aquæ quam aeri. Est etiam & corpus cęleste perspicuum: sed quia non venit in compositione corporis humani, propter hoc hic prætermittitur. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat organum visus esse aquæ, per tria signa, quæ in ipsis operibus manifesta sunt. quorum Primum est, quòd li oculi destruantur, ad sensum apparet inde aqua discurrens. Secundũ est, quòd in oculis embryonum de nouo formatis, qui quasi adhuc recipientes magis virtutem sui principij, excedunt & in frigiditate, & claritate, quæ duo sunt connaturalia aquæ. Tertiũ signum est, quia in animalibus habentibus sanguinem in quibus potest

potest esse pinguedo, quasi ex sanguine generata, circa pupillam ponitur album oculi habens pinguedinem & crassitudinem quandam, vt ex eius caliditate permaneat aqueum pupillæ humidum absque congelatione, quæ perspicuitatem aquæ diminueret, & sic impediretur visio. Et ideo ratione prædictæ pinguedinis oculus qui pinguescit, propter eius caliditatem nullis vnquam passus est frigus in toto, eo q̃ intra palpebras continetur. In animalibus vero, quę sunt sine sanguine, in quibus non inuenit pinguedo, natura facit oculos duræ pellis, ad protegendum humidum aqueum, qđ est intra pupillã. Deinde cum dicit.

e ¶ Accedit ad improbandum quod ali qui posuerunt visionem fieri extra mittendo. quod erat ratio attribuendi visũ igni. Vnde hoc remoto, & illud remouetur. Et circa hoc duo facit. Primo proponit duas opiniones ponentium, quòd videmus extra mitendo. Secundo improbat alteram illarum, ibi. ☩ Isto enim melius est. ☩ Dicit ergo primo, quod irrationale videtur quòd visus videat aliquo ab eo exeũte. Quod qdẽ aliqui posuerunt dupliciter. Vno modo, vt id, quod eg reditur

A Inmeu exterius, exingueretur lumen interius a tenebris secundum eius positionem, vt supra habitum est. Si vero attingat lumen vsque ad oculum, melius est quòd statim coniungatur, quia quod poterit fieri sine medio melius est quàm quod fiat per medium, cum aliquid fieri per pauciora melius fit quàm per plura. Deinde cum dicit.

g ¶ Improbat coniunctionem luminis interioris ad exterius etiam si fiat in principio oculi. Et hoc tri plicter. Primo quidem, quia coniungi vel separari est proprie corporum, quorum vtrumque habet per se subsistentiam, non autem qualitatum, quę non sunt nisi in subiecto. vnde, cum lumen non sit corpus, sed accidens quoddam, nihil est dictum, quod lumen adiungatur luminari, nisi forte corpus luminosum adiungere tur corpori luminoso. poterit autem contingere quod lumen intendatur in aere p multiplicationem luminarium, sicut & calor intenditur p augmentum calefacientis, quod tamen non est per additionem, vt patet i quarto Phy sic. Secundo improbat per hoc, quòd ẽt dato quòd vtrunque lumen esset corpus, non tamen esset possibile quod vtrunq; coniungeretur, cum

Prio Physi. cap. 50.

Te. com. 84.

non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus natum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quæ sunt aliqualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interius & exterius intercidat corpus medium, scilicet membrana, idest, tunica oculi, non potest vtriusque luminis esse coniunctio.

poterit esse pinguedo, quasi ex sanguine generata, circa pupillam ponitur album oculi habens pinguedinem & crassitudinem quandam, vt ex eius caliditate permaneat aqueum pupillæ humidum absque congelatione, quæ perspicuitatem aquæ diminueret, & sic impediretur visio. Et ideo ratione prædictæ pinguedinis oculus qui pinguescit, propter eius caliditatem nullis vnquam passus est frigus in toto, eo q̃ intra palpebras continetur. In animalibus vero, quę sunt sine sanguine, in quibus non inuenit pinguedo, natura facit oculos duræ pellis, ad protegendum humidum aqueum, qđ est intra pupillã. Deinde cum dicit.

e ¶ Irrationale vero omnino est exeunte quodam visum videre, & aut extendi vsque ad astra, aut quodantenus prodeunte cohærere, sicut quidam dicunt.

f Isto enim melius est iu principio coniungi oculi.

g Sed hoc stultum. Quid enim cõiũgi est lumẽ luminis? vel quo hoc possibile est esse? Non enim quodlibet cõiungitur cuilibet, & interius exteriori, quomodo meninga enim intus est.

LECTIO V.

VOd quidem igitur sine lumine impossibile est videre, dictum est in a iis. Sed siue lumen, siue aer est, quod est inter rem visam, & oculum, motus, qui per ipsum est facit videre.

ab oculo extendatur vsque ad rem visam ex quo sequitur, quòd cum nos videamus etiam astra, id quod egreditur a visu, extendatur vsque ad astra; quod continet manifestam impossibilitatẽ cum enim egredi non sit nisi corporum, sequitur quòd aliquod corpus egrediens ab oculo perueniret vsque ad astra, quod idem apparet falsum multipliciter. Primo quidẽ, quia sequeretur plura corpora esse in eodem loco, tum quia illud, quod egrederetur ab oculo simul esset cum aere, tum quia huiusmodi egredientia ab oculis oporteret multiplicari in eodem medio secundũ multitudinem videntium per idem medium. Secundo, quia quælibet emissio corporis in principio quidem est maior, in fine vero attenuatur, propter quod contingit, quòd flamma ex corpore accenso procedens, tendit in summum. hic autem accidit contrarium. Dicunt enim Mathematici, quorum est hęc positio, quòd conus corporis egredientis ab oculo, est intra oculum, basis illius in re visa. Tertio, quia non posset quãtitas oculi sufficere ad hoc quòd tantum corpus ab eo progrederetur, quod attingeret vsque ad astra quantumcunque subtiliaretur: aliquis enim est terminus subtilitatis corporum naturalũ, & propterea quanto esset subtilius, tanto facilius corrumperetur. & iterũ oporteret, quòd vel esset aer vel ignis illud corpus emissum ab oculo, & aerem quidẽ emissum emitti ab oculo non est necessarium, quia abundat exterius. Si vero esset ignis, videremus etiam ignem, vel non possem° videre mediante aqua, nec etiam possemus videre nisi in furium, quo tendit motus ignis. Non autem potest dici, quòd illud corpus, quod egreditur ab oculo, sit lumen, quia lumen non est corpus, vt probatum est lib. de Anima. Alia opi. est Pla. qui posuit, quòd lumen egrediens ab oculo non procedit vsque ad rem, sed quodantenus, idest, ad aliquod determinatum spatium, vbi scilicet cohæret lumini exteriori, ratione cuius cohærentię fit visio. vt prius dictum est. Deinde cum dicit.

f ¶ Prætermissa prima opinione tanquam maxime inconuenienti, consequenter improbat secundam dupliciter. Primo quidem, quia inutiliter, & vane aliquid ponitur. Et hoc est quod dicit. Melius esset dicere, quòd lumen interius coniungeretur extremo ipsi interiore extremitate oculi quàm extra per aliquam distantiam. Et hoc, ideo quia in illo spatio intermedio. si non est

VOd quidem sine lumine nõ contingit videre, alibi per tractatum est. Cæterum si lumen idest, seu aer quod interiacet inter rem uisam & cernentem oculum, profecto motus in hoc visionis est causa.

LECTIO V.

POstquam Philosophus improbauit opinionem ponentium visionem fieri extra mittendo, hic determinat veritatem. & circa hoc tria facit. Primo manifestat qualiter visio fiat secundum suam sententiam. Secũdo ex hoc reddit causam eius, quod supra positum est de organo visus, ibi. ☩ Et hoc est ab accidentibus. ☩ Resumit ergo primo quod dictum est in libro de Anima. Quod sine lumine impossibile est videre. quia enim visio fit per medium, quod est diaphanum, requiritur ad visionem lumẽ, quod facit aliquod corpus esse actu diaphanum, vt dicitur Libro de Anima. Et ideo sine illo medium, quod est inter rem visam & oculũ fit actu aer illuminatus, siue sit lumen, non quidem per se subsistens, cum nõ sit corpus, sed in quocumque alio corpore, puta aqua vel vitro, motus, qui fit per huiusmodi medium, causat visionem. Non est autem intelligendum quod huiusmodi motus sit localis, quasi quorundam corporum defluẽtium a re visa ad oculum, sicut Democritus & Empedocles posuerunt: qa sequeretur quòd p himõi defluxum corpora visa diminuerentur quousque totaliter consumerentur: sequeretur etiã quòd oculus ex occursu continuo huiusmodi corporum destrueretur, neque etiam esset impossibile vt totum corpus ab oculo videretur, sed solum secundum tantã quantitatem, quãtam posset pupilla capere. Est autem motus ille secundum alterationem: alteratio autem est motus ad formam, quæ est qualitas rei visæ ad quam medium est in potentia inquãtum est incidum in actu, quod est diaphanum inter se innatum. Color autẽ est qualitas diaphani terminati, vt infra dicetur. Quod autem terminatum sit, sic se habet ad terminatum, sicut potentia ad actum. Nam forma est quidam terminus materiæ, sed propter

2. te. co. 67.

2. te. co. 69.

Secũdo te. com. 68. De inuentione & sensu. lec. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter aliam rationẽ diaphanitatis in medio perſpicuo ſequitur, quòd medij recipiat alio modo ſpeciem coloris quàm ſit in corpore colorato, in quo eſt diaphanum terminatum, vt infra dicetur. Actus enim ſunt in ſuſceptiuis ſecundum modum ipſorum, & ideo color eſt quidem in corpore colorato ſicut qualitas completa in ſuo eſſe naturali: in medio autẽ incomplete ſecundũ quoddam eſſe intentionale, alioquin nõ poſſet ſecundum idẽ medium videri albũ, & nigrum. Albedo autẽ & nigredo prout ſunt formæ completæ in eẽ naturali, non poſſunt ſimul eſſe in eodem: ſed ſecundum prædictum eſſe incompletum ſũt in eodẽ: quia iſte modus eſſendi propter ſuam imperfectionẽ, appropioquat ad modum, quo aliquid eſt in aliquo in potẽtia. Sunt autem in potẽtia oppoſita ſimul in eodem. Deinde cum dicit.

b ¶ Aſſignat ſuper id, quod dictũ eſt cauſam, quare neceſſe ſit viſũ attribuere aquæ quod ſupra ſolum p ſigna oſtenderat. & dicit, quòd quia immutatio medij illuminati a corpore viſo, cauſat vihonem, rationabiliter id, qđ eſt intra pupillã, quæ eſt organũ viſus, eſt aqueum. Aqua enim eſt de numero perſpicuorum. Oportet autem quòd ſicut ex terius medium eſt aliquod perſpicuum illuminatum, ſine quo nihil poteſt videri, ita etiam quod intra oculũ ſit aliquod lumen, & cum non ſit viſio niſi in ꝓpicuo, neceſſe eſt ꝙ etiam intra oculum ſit aliquod perſpicuum, non autem corpus cœleſte, quia non venit in compoſitionem humani corporis. & ideo neceſſe eſt, quòd ſit aqua, quæ ſit ſeruabilior & ſpiſſior, q̃ aer, vt dictum eſt. Quare autem ad videndum requiratur lumen interius, manifeſtat cum dicit. Non enim in vltimo. Si enim virtus viſiua eſſet in exteriori ſuperficie oculi, ſufficeret ad videndum ſolum lumen exterioris perſpicui, per quod immutatio coloris perueniret ad exteriorem ſuperficiem pupillæ. Sed anima, ſiue ſenſitiuum animę non eſt in exteriori ſuperficie oculi ſed intra. Et eſt attendendum ꝙ ſignanter addit. ¶ Aut animæ ſenſitiuum} anima enim, cum ſit forma totius corporis, & ſingularum partiũ eius, neceſſe eſt, ꝙ ſit in corpore & in qualibet parte eius, quia ne ceſſo eſt formam eſſe in eo, cuius eſt forma: ſed ſenſitiuum animæ dicitur potentia ſenſitiua quæ, quia eſt principium ſenſibilis operationis animæ, quæ per corpus exercetur, oportet eſſe in aliqua determinata parte corporis, & ſic principium viſionis eſt interiꝰ iuxta cerebrum, vbi coniunguntur duo nerui ex oculis procedentes. Et ideo oportet ꝙ intra oculum ſit aliquod perſpicuum receptiuum luminis, vt ſit vniformis immutatio a re viſa vſque ad principium viſiuum. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifeſtat quod dixerat per ſignum, quod accidit in quibuſdam, qui in pugnis circa tempora vulnerantur, ſciſſis enim poris, qui pupillam continuant viſiuo principio, ſubito tenebræ ſiunt per viſus amiſſionem, ac ſi lucerna extingueretur. Pupilla enim eſt ſicut quędam lampas illuminata ab exteriori lumine, & ideo, quando præſcinduntur pori continuantes pupillam principio viſiuo, non poteſt lumen huius lampadis vſque ad viſuum principiũ peruenire, & ideo viſus obſcuratur. Deinde cũ dicit.

d ¶ Excluſis falſis opinionibus aliorum accedit ad principale ꝙ poſitum. Et primo quantum ad organa ſenſuũ non neceſſariorum. Secundo quãtum ad organa ſenſum neceſſariorum. ibi ¶ Tactiuum autem. Circa primũ duo facit. Primo adaptat organa ſenſuũ elemẽtis. Secõ manifeſtat qđ dixerat. ibi. ¶ Quod enim actu odorat. ¶ Circa primum conſiderandum eſt ꝙ non fuit ſecundum ſententiam Ariſt. ꝙ organa ſenſuum elemẽtis attribuerentur, vt patet in libro de Anima: ſed quia alii Philoſophi organa ſenſuũ quatuor elementis attribuebant, ideo quaſi in hoc condeſcendens, dicit ꝙ ſuppoſitis his, quæ dicta ſunt de viſu, oportet ſecundum ꝙ aliqui dicunt, vnumquodq; ſenſitiuorum, ideſt, organorum ſenſus, attribuere alicui vni elementorum, ſicut alii faciunt. Exiſtimandum eſt, ꝙ viſuum oculi attribuendum ſit aquæ, ſenſitiuum autem ſonoꝝ ſit attribuendum aeri, igni vero odoratiuum. Sed hoc videtur eſſe contra id. qđ dictũ eſt in libro de Anima. Pupilla eſt aquæ, auditus vero aeris, olfactus autem alterius, horum autẽ ignis aut nullius eſt, aut omnibus cõmunis. Sed dicẽdum eſt q̃d, quod eſt odoratus poteſt accipi dupliciter. Vno modo ſecundum potentiã, & ſic organum odoratus eſt aeris vel aquæ, vt dicitur in Secũdo de Anima. Alio modo ſecũdũ actum: & ſic eſt verum quod hic dr, vt ipſe probabit. Et ideo ſignanter non dixit odoratiuum eſſe ignis, ſicut dixerat ſenſitiuum ſonoꝝ eſſe aeris, & viſiuum oculi eſſe aquæ, ſed dicit odoratũ eſſe ignis. Odoratiuum enim dicitur ſecundum potentiam, ſed odoratus ſecundum actum. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat quod dixerat de organo odoratus. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit odoratiuum eſſe in actu ignis. Secundo concludit quale debeat eſſe organum odoratus, quod eſt odoratus in potentia, ibi. ¶ Propter quod & circa cerebrum. } Tertio oſtendit ſimilitudinem organi odoratus ad organum viſus, ibi. ¶ Oculi autem generatio. } Air ergo primo, ꝙ odoratiuum, ideſt, organum habens virtutem odorandi, oportet ꝙ ſit hoc in potentia, quod actualis odoratus eſt in actu: quod manifeſtat per hoc, ꝙ ſenſibile facit ſenſum agere, i. eſſe in actu vel ét operari. Oportet enim ꝙ ſenſitiuum ſit in potentia ſenſibile, alioquin non pateretur ab ipſo. vnde reliquitur ꝙ ſenſitiuum ſit in potentia ſenſus in actu. Manifeſtum eſt autem quòd odor eſt fumalis euaporatio, ꝛ̃ quidem ita, quòd fumalis euaporatio ſit ipſa effentia odoris. hoc improbatũ eſt, ſecũdo de Anima. Logius enim diffunditur odor quam fumalis euaporatio: ſed hoc dicitur, quia fumalis euaporatio eſt cauſa quòd ſentiatur odor. Fumalis enim euaporatio eſt, ab igne vel a quocumque calido, ergo odoratus in actu fit, per caliditatem, quæ principaliter eſt in igne, & ideo in temporibus & locis calidis flores ſunt maioris odoris. Deinde cum dicit.

Concludit

Et rationi certe conſentaneum eſt, ut quod intra ē aquæ aſcribatur: perſpicua enim eſt aqua: cernitur autem, ſicut extrinſecus non ſine lumine, ita & intrinſecus. Perſpicuũ igitur oportet eſſe, & aquam neceſſe eſt eſſe, quãdo non eſt aer, non enim in extrema oculi parte anima & illius eſt ſenſitiuum, ſed in intima. quamobrẽ perſpicuum eſſe, & luminis capax quod intrinſecus eſt oculi, neceſſe eſt.

Quod etiam ex ijs quæ contingere ſolent palam eſt. nam quibuſdam in prælijs, ſecundum tempora vulnerata, ita vt oculi meatus abſciderentur, viſæ ſunt effundi tenebræ ceu extincta lucerna, quoniam perſpicuum, & ea, quam vocant pupillam, ceu lucerna quædam exſecta eſſet.

Quamobrem ſi in ijs contingit vt diximus, manifeſtũ eſt, quod oportet hæc reddere modo, & aſſignare vnum quodq; ſenſiterium elementorum vni cuique: vt oculi quidẽ viſiua poteſtas aquæ aſcribatur, aeri autem ſonorum ſenſitiua. igni vero odoratus.

2.c6.130.

Quod enim actu odoratus eſt, id poteſtate odoratiuum eſt. Senſibile nãque operari facit ſenſum, iccirco neceſſe eſt ipſum eſſe id, quod poteſtate erat prius. Odor autem fumida quædam eſt exhalatio huiuſmodi vero exhalatio ab igne eſt.

Tex.c.97.

Tex.c6.97. Et de Sen. & Senſa.c.2.

f ¶ Concludit ex præmiſſis, ꝙ organum odoratus dicitur eſſe in loco, qui eſt circa cerebrum. Organum enim odoratus eſt in potentia quo non eſt, qui eſt per calorem vel ignem, & ita oportet ꝙ ſit potentia calidum. Potentia autem calidum eſt materia frigidi: quia eadem eſt materia contrariorum nec poteſt eſſe in potentia advnum eorum, niſi ſecũdum ꝙ eſt actu ſub altero, vel perfecte, vel imperfecte: imperfecte, ſicut quando eſt ſub forma medii. & ideo oportet ꝙ ſubſtantia & effẽtia organi odoratus ſit id, quod eſt actu frigidum & humidum, quod præcipue eſt in loco circa cerebrum. Vnde organum odoratus eſt circa cerebrum. Deinde cum dicit.

g ¶ Oſtendit conuenientiam organi odoratus ad organũ viſus, & dicit, ꝙ etiã oculi generatio habet eundem modum quantum ad hoc, ꝙ conſtat ex cerebro, quia cerebrum inter omnes partes corporis ẽ humidius & frigidius & ita habet naturam aquæ, quæ eſt naturaliter frigida & humida, & ſic congruit organo odoratus, quod debet eſſe calidum in potentia, & organo viſus, qđ debet eſſe aquę. Sed tunc videtur conuenieter attribuiſſe Plato viſum igni. ſicut & hic Ariſto. odoratum. Dicendum eſt autem, ꝙ organum odoratus eſt aquæ, inquantum aqua eſt potentia calidum, qđ eſt ignis, organũ autẽ viſus eſt aquæ inquantum eſt perſpicua, & per conſequens lucida in potentia: ſed quia ignis eſt etiam lucidus actu ſicut & calidum, Adhuc poſſet aliquis dicere, ꝙ conuenienter viſus attribuitur igni. Dicendum eſt ergo ꝙ eodẽ modo, quo Ariſt. attribuit odoratum igni nihil prohibet viſum attribui igni non ſecundum proprias eius qualitates, quæ ſunt calidum & ſiccum: ſed ſecundum quod eſt lucidus actu, quod etiam attendiſſe videntur aliqui Philoſophi, argumentum ſumentes a fulgore, qui apparet motо oculo. Sed tamen quantum ad hoc im probauit eorum opi. Ariſto. non quidem quia ponebant viſum in actu eſſe ignem, quod aliqualiter eſſet verum, inquantum, ſcilicet viſus in actu, non fit ſine lumine, ſicut odoratus in actu ſine calore, ſed quia ponebant organum viſus eſſe lucidum actu, ponentes viſionem fieri non ſuſcipiendo, ſed extramittendo. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat de organis ſenſum nec ſſariorum. Et primo oſtedit quæ cuique elemento ſunt attribuenda. ſecundo in quo loco ſint ſita. ibi. Et ideo iuxta cor. } Dicit ergo primo ꝙ organum tactus attribuitur terræ & ſimiliter organũ guſtus. qui eſt tactus quidam, vt in Tertio de Anima dictum eſt, quod quidem non eſt ſic intelligẽdum, quaſi organum tactus vel guſtus ſit ſimpliciter terreum. Capillis enim & crinibus non ſentimus, quæ ſunt magis terrea, ſed quia, vt Tertio de Anima dicit, terra maxime miſcetur in organo ipſorum ſenſuum, & de organo quidẽ tactus ratio iſta eſt, quia vt dicitur Secundo de Anima, organũ tactus, ad hoc ꝙ ſit in potentia ad contrarias qualitates tangibiles, debet eſſe mediocriter complexionatum, & ideo oportet ꝙ ſit ibi ſecundum quantitatem plus de terra, quæ inter alia elemẽta minus habet de virtute actiua. de organo autem guſtus ratio manifeſta eſt. Sicut enim organum odoratus debet eſſe aqueum vt ſit ibi potentia calidum, ſine quo non ſit odoratus in actu, ita etiam organum guſtus debet eſſe terreum, vt ſit potentia humidum, ſine quo non eſt guſtus in actu. Deinde cum dicit.

i ¶ Oſtendit vbi ſit organum tactus & guſtus conſtitutum, & dicit ꝙ eſt iuxta cor, & aſſignat huius rationem, quia cor eſt oppoſitũ cerebro ſecundum ſitũ & qualitatem & ſicut cerebrum eſt frigidiſſimũ omnium, quæ in corpore ſunt, ita & cor eſt calidiſſimum inter omnes corporis partes, & propter hoc ſibi inuicem opponuntur ſecundum ſitum, vt per frigiditatem cerebri cemperetur caliditas cordis. Et inde eſt, ꝙ illi qui habent paruum caput ſecundum proportionem cæterorũ membrorum imperuoſi ſunt, tanquam calore cordis nõ ſufficienter reflexo per cerebrum. Et eõuerſo, illi qui excedunt immoderate in magnitudine capitis ſũt nimis humeroſi, & pinguiores per magnitudinem cerebri calorem cordis impedientem. propter qđ oportet organum tactus quod terreũ eſt, eſſe principaliter in loco caliditſimo corporis, vt per caliditatem cordis ad temperiem terræ frigiditas reducat. Necobſtat, ꝙ per totum corpus animal ſentit ſenſu tactus, quia ſicut alij ſenſus ſunt per medium extrinſecũ, ita tactus & guſtus per medium intrinſecũ, quod eſt caro. Et ſicut viſiuum principiũ non eſt in ſuperficie oculi, ſed intrinſecus, ita ét principiũ tactuum eſt intrinſecus circa cor, cuius ſignum eſt ꝙ læſio, ſi accidat in locis circa cor, eſt maximedoloroſa, nec tñ oportet eſſe duo principia ſenſitiua in animali. Vnum circa cerebrum, vbi conſtituitur principium viſiuũ, odoratiuum, & auditiuum, & aliud circa cor, vbi cõſtituitur principium tactiuum & guſtatiuum. Senſitiuum enim principiũ primo quidem eſt in corde, vbi eſt fons caloris in corde animalis. Nihil enim eſt ſenſitiuum ſine calore, vt dicitur in lib. 2. de Anima. ſed a corde derivatur virtus ſenſitiua ad cerebrum, & exinde procedit ad organa trium ſenſuũ, viſus, auditus, & odoratus: tactus autẽ & guſtus referuntur ad ipſum cor per medium coniunctum, vt dictum eſt. Vltimo autem epilogat quòd de ſenſitiuis partibus corporis ſit hoc modo determinatum, ſicut in ſuperioribus habitum eſt.

Tex.c.130.

LECTIO VI.

DE ſenſibilibus autẽ his, quæ ſecundum vnumquodque ſenſitiuum, puta dico colore, ſono, odore, guſtu, & tactu, vniuerſaliter dictum eſt, quæ actio ipſorum in his, quę de Anima, & quid operari ſecundum vnumquodque ſenſitiuorum. Quid autẽ oportet dicere quodlibet eorũ, ſcilicet quid color, quid ſonus, qđ odor, quid ſapor, ſimiliter & de tactu conſiderandum eſt, & primum de colore.

Quamobrem odoratus ſenſiterium eo proprium eſt loco, ubi cerebrum eſt: frigidi enim materia poteſtate eſt calida.

Oculi quin etiam conſtitutio hunc ipſum habet modũ, a cerebro namque conformatus eſt oculus. id autẽ ex ombus corporis partibus frigidiſſimum eſt, & maxime humidum.

Tactus autem poteſtas terræ eſt: Guſtatiuum vero tactus quædam eſt ſpecies,

Et iccirco iuxta cor ipſorũ eſt ſenſiterium, guſtatus inquam, & tactus: cerebro enim oppoſitũ eſt cor, & omnium eſt partium calidiſſimum. Et de ſenſitiuis quidem corporis partibus, hoc determinatum ſit modo.

LECTIO VI.

DE ſenſibilibus autem per vnũ quodque ſenſiterium, vt de colore, ſono, odore, ſapore, & tactu, generatim quidem dictum eſt in ijs, quæ de Anima, quod ſcilicet illorum ſit opus, & quid per vnumquodque ſenſiterium ſit operari. Quid autem illorum quodque dicendum ſit, vt quid color, aut ſonus, aut odor, aut ſapor, ſimilique modo de tactu, conſiderandum eſt, & primum de colore.

Te.cõ.63.

Te.cõ.65.

Quamobrem organum odoratus debet eſſe aqueum vt ſit ibi potentia calidum, ſine quo non ſit odoratus in actu, ita etiam organum guſtus debet eſſe terreum, vt ſit potentia humidum, ſine quo non eſt guſtus in actu. Deinde cum dicit.

1 ¶ Oſtendit vbi ſit organum tactus & guſtus conſtitutum, & dicit ꝙ eſt iuxta cor, & aſſignat huius rationem, quia cor eſt oppoſitũ cerebro ſecundum ſitũ & qualitatem & ſicut cerebrum eſt frigidiſſimũ omnium, quæ in corpore ſunt, ita & cor eſt calidiſſimum inter omnes corporis partes, & propter hoc ſibi inuicem opponuntur ſecundum ſitum, vt per frigiditatem cerebri cemperetur caliditas cordis. Et inde eſt, ꝙ illi qui habent paruum caput ſecundum proportionem cæterorũ membrorum imperuoſi ſunt, tanquam calore cordis nõ ſufficienter reflexo per cerebrum. Et eõuerſo, illi qui excedunt immoderate in magnitudine capitis ſũt nimis humeroſi, & pinguiores per magnitudinem cerebri calorem cordis impedientem. propter qđ oportet organum tactus quod terreũ eſt, eſſe principaliter in loco caliditſimo corporis, vt per caliditatem cordis ad temperiem terræ frigiditas reducat. Necobſtat, ꝙ per totum corpus animal ſentit ſenſu tactus, quia ſicut alij ſenſus ſunt per medium extrinſecũ, ita tactus & guſtus per medium intrinſecũ, quod eſt caro. Et ſicut viſiuum principiũ non eſt in ſuperficie oculi, ſed intrinſecus, ita ét principiũ tactuum eſt intrinſecus circa cor, cuius ſignum eſt ꝙ læſio, ſi accidat in locis circa cor, eſt maximedoloroſa, nec tñ oportet eſſe duo principia ſenſitiua in animali. Vnum circa cerebrum, vbi conſtituitur principium viſiuũ, odoratiuum, & auditiuum, & aliud circa cor, vbi cõſtituitur principium tactiuum & guſtatiuum. Senſitiuum enim principiũ primo quidem eſt in corde, vbi eſt fons caloris in corde animalis. Nihil enim eſt ſenſitiuum ſine calore, vt dicitur in lib. 2. de Anima. ſed a corde derivatur virtus ſenſitiua ad cerebrum, & exinde procedit ad organa trium ſenſuũ, viſus, auditus, & odoratus: tactus autẽ & guſtus referuntur ad ipſum cor per medium coniunctum, vt dictum eſt. Vltimo autem epilogat quòd de ſenſitiuis partibus corporis ſit hoc modo determinatum, ſicut in ſuperioribus habitum eſt.

Tex.c.130.

LECTIO VI.

POſtquam Philoſophus ad organa ſenſuum applicauit conſiderationem de ſenſibus animalium, hic applicat ea ad ipſa ſenſibilia. Et primo dicit de quo eſt intentio. Secundo exequitur propoſitum ibi. ¶ Quę admodum igitur dictum eſt de lumine. } Circa primum duo facit. Primo proponit intentum, Secundo manifeſtat quod dixerat. ibi. ¶ Eſt quidem igitur vnumquodque. } Dicit ergo primo, quòd de ſenſibilibus propriis, quæ ſentiuntur ſecundum vnumquodque ſenſitiuum, ideſt, ſecundum ſingula organa ſenſuum, quod dicitur ad differentiam ſenſibilium communium, ſcilicet

da

Universidad de Deusto
Biblioteca

de colore, sono, & odore, quæ sentiuntur per visum, auditum, & odoratum, & de gustu, & tacta, ideſt, de sensibilibus horum sensuum dictum eſt in libro de Anima vniuersaliter, & quomodo habent in sensum agere, & quain ſit operatio sensus ſecundum vnumquodque organum immutatum a prædicto ſenſibili.

Lec.10. & 11.

Dictum eſt enim in Secundo de Anima, quòd sensus eſt potentia sensibile, & q̃ sensibilia faciunt sensum eſſe in actu. Sed nunc cõſiderandum eſt quid ſit quodlibet ſenſibile ſecundũ ſeipſum, ſcilicet q̃d ſit color, quid ſonus, q̃d odor, quid ſapor, & ſimiliter de tactu, ideſt de ſenſibilibus tact⁹. Sed primum dicendũ eſt de colore, qui eſt obiectum viſus, eo q̃ viſus eſt ſpiritualior inter omnes ſenſus. Non eſt autẽ per hoc intelligendũ q̃ de omnib⁹ his ſenſibus in hoc libro determinare intendat, ſed q̃ omnium horũ ſenſibilium conſideratio, neceſſaria ſit ad propoſitam intentionem, ſed cum ſenſibilia tactus ſint vel proprietates elementorum, ſcilicet calidũ frigidum, humidum, & ſiccum, de quibus determinatum eſt libro de Generatione, vel ſint proprietates corporum, diſtinctorũ ſicut durũ & molle & alia huiuſmodi, de quibus determinatũ eſt in libro Metheororum. vnde nunc reſtat determinare de tribus ſcilicet de colore odore, & ſapore. De ſono enim determinatum eſt in libro de Anima eo q̃ eadem eſt ratio generationis ſoni, & immutationis auditus organi a ſono. Qualiter autem immutentur organa ſenſuum a ſenſibilibus, pertinet ad conſiderationem libri de Anima. Deinde cum dicit.

2.lec.16.

b ¶ Exponit quod dictum eſt, ſcilicet quòd conſiderandum ſit quid ſit color & ſapor, &c. Vnumquodque horum enim dupliciter eſt. Vno quidem modo prout ſentitur in actu. Alio vero modo, prout eſt ſenſibile in potentia. Quod autem ſit vnũquod quæ eorum ſecundum actum, ideſt, ſecundum quòd eſt color actu perceptus a ſenſu, vt ſapor vel quodcunque aliud ſenſibile, dictum eſt in libro de Anima, quomodo ſcilicet vnumquodq; horum idem ſit, vel alterum ſenſui ſecundum actum, ſcilicet viſioni vel auditui, quia videlicet viſibile in actu eſt idem viſioni in actu, viſibile autem in potentia non eſt idem viſui in potentia, ergo quid vnumquodque ſenſitiuum ſit in actu dictum eſt in libro de Anima, in quo determinatum eſt de ſenſibilibus in actu. ſed quid ſit vnumquodque eorum ſecũdum ſeipſum, quod natum eſt facere ſenſitiuum actu, eſt nunc dicendum in hoc libro. Deinde cum dicit.

Tertio lec.2

c ¶ Determinat de ſenſibilibus ſecundum modum prætactũ. Et primo de colore, Secundo de ſapore. ibi{ De odore vero & ſapore. } Tertio de odore ibi{ Eodem autem modo oportet intelligere. } Prima autem pars diuiditur in duas partes. In prima oſtendit quid ſit color in communi, In ſecunda parte determinat de differentijs colorum. ibi{ Eſt ergo ineſſe perſpicuo. } Circa primum duo facit. Primo proponit principia coloris, ſecundo inueſtigat coloris definitionem ex huiuſmodi principijs. ibi. { Quemadmodum ergo & corporum. } Eſt autem duplex coloris principium. Vnum quidem formale. ſcilicet lumen, aliud materiale ſcilicet perſpicuum. Primo ergo tangit principium formale ſcilicet lumen. Secundo principium materiale ſcilicet perſpicuum. ibi { Quod autem dicimus perſpicuum. } Dicit ergo primo quòd ſicut dictum eſt libro de Anima, lumen eſt color perſpicui, quòd quidem dicitur ſecundum quandam proportionẽ, ex eo quòd ſicut color eſt forma & actus corporis colorati, ita

2.Tex.c.69.

F lumen eſt forma & actus perſpicui. Differt autem quantum ad hoc, q̃ corpus coloratum in ſeipſo habet cauſam ſui coloris. Sed corpus perſpicuum habet lumen ab alio, & ideo dicit, q̃ lumen eſt color perſpicui ſecundum accidens, ideſt per aliud, non quia lumen ſit actus perſpicui inquantum huius. Quòd autem ſit actus eius ſecundum aliud, manifeſtat per hoc, q̃ quando aliquod corpus ignitũ, ideſt, actu lucidũ, ad eſt perſpicuo, ex præſentia eius fit lumẽ in perſpicuo, ex priuatione vero fiunt tenebræ. Non ſic autem eſt de colore, q̃a color manet in corpore colorato quocunque preſente vel abſente, licet non ſit actu viſibilis ſine lumine. Deinde cum dicit.

Illorum igitur vnumquodque biſariam dicitur, actu ſcilicet & poteſtate. Quomodo autem color actu & ſonus eadem ſint, vel diuerſa a ſenſibus, qui ſunt actu, ut a viſione, & auditione, in commentarijs de Anima dictum eſt. Quod autem eorum vnumquodq; exiſtens ſenſum efficiat & actum, nũc recenſeamus.

I

d ¶ Determinat de perſpicuo, & dicit, q̃ hoc quod dicitur per ſpicuum, non eſt p̃prium vel aeris, vel aquæ, vel alicuius huiſmodi corporum, ſicut eſt vitrũ & alia corpora tranſparentia, ſed eſt quædam natura communis, quæ in multis corporibus inuenitur, ideſt, quædã naturalis proprietas in multis inuenta, quam etiam virtutem nominat, inquantum eſt quoddam principiũ viſionis. Et quia Plato ponebat communia, ſicut ſunt ſeparata ſecundum rationem, ita etiam ſeparata eſſe ſecundum eſſe, ideo ad hoc excludendum, ſubiungit, quòd natura perſpicuitatis non eſt aliqua natura ſeparata, ſed eſt in his corporibus ſenſibilibus, ſcilicet in aere & aqua, & in aliis, in quibuſdam quidem magis, in quibuſdam vero minus. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd Philoſophus dicit in ſecundo de Anima, viſibile non ſolum eſt color, ſed etiã quoddam aliud, quod ratione comprehenditur innominatum. Eſt autem in genere viſibilis cõmuniter accepit, aliquid vt actũ, aliquid vero vt potentia non eſt autem in hoc genere vt actus, aliqua qualitas propria alicuius elementorum, ſed ipſum lumẽ, quod eſt quidem primo in corpore cœleſti, deriuatur autem ad inferiora corpora. vt potentia quidem in hoc genere eſt id, q̃d eſt proprium luminis ſuſceptiuum, quod quidem in triplici ordine graduum ſe habet. Primus quidem gradus eſt id quod eſt luminis ſuſceptiuum eſt toraliter lumine repletum, quaſi q̃ ſecte in actu reductum, ita q̃ vlterius non ſit receptiuum alicuius qualitatis vel formæ huius generis, quod quidem inter omnia corpora maxime competit Soli. Vnde corpus ſolare non poteſt eſſe medium in viſu, vt ſit recipiens & reddens formam viſibilem. Proprietas autem lucendi ſecundum ordinem quendam deſcendendo, procedit vſque ad ignem, vlterius vſque ad quædam corpora, quæ propter paritatem lucis luminis, non poſſunt lucere niſi in nocte, vt ſupra dictum eſt. Secundus gradus eſt eorum, quæ de ſe non habent lumen in actu, ſed ſunt ſuſceptiua lucminis per totum huiuſmodi corpora proprie dicuntur perſpicua ſine tranſparentia, vel diaphana. Phanon enim in græco idẽ eſt quod viſibile. Et hæc quidem proprietas tranſparendi inuenitur quidem maxime in corporibus cœleſtibus præter corpora aſtrorum, quæ occultant quod poſt ſe eſt, ſecundario autẽ in igne, ſecundum q̃ eſt in propria ſphera propter raritatẽ, ter tio in aere, quarto in aqua, quinto etiam in quibuſdam terreis corporibus propter abundantiam aeris vel aquæ in ipſis. Tertius & infimus gradus eſt terræ, quæ maxime diſtat a corpore cœleſti, quæ minime nata eſt recipere de lumine, ſed in ſuperficie tãtum exteriores enim partes propter ſui groſſitiem interiores, obumbrant, vt ad eas non perueniat lumen, quamuis autem in ſolis corporibus medii gradus proprie dicatur perſpicuum, vel diaphanum ſecundum nominis proprietatem, communiter tamen

Tex. 66.92.

Quemadmodum igitur dictum eſt de lumine in illis, quod ſcilicet eſt color perſpicui per accidens. Nam quotiens ignem quippiam in eſt perſpicuo, illius quidem præſentia lumen eſt abſentia uero tenebræ.

Quid autem uocamus perſpicuum non eſt aeris aut aquæ, aut alicuius ſic appellatorum corporum proprium, ſed communis quædam natura & poteſtas, quæ ſeparata quidem non eſt, in iis autem eſt, & aliis etiam ineſt corporibus. iis quidem magis, illis uero minus.

men loquendo, poteſt dici perſpicuum, quod eſt luminis ſuſceptiuum qualitercunque. Et ita videtur Philoſophus hic de perſpicuo loqui. Deinde cum dicit.

e ¶ Inueſtigat definitionem coloris. Et primo inueſtigat genus. Secundo differentiam. ibi{ Sed eandem naturam. } Tertio definitionem concludit. ibi{ Quare color vtique etiã. } Eſt autem conſiderandũ q̃ ſemper oportet ſubiectũ ponere in definitione accidentis, vt dicit ſeptimo Meta. differenter tamẽ. Nam ſi accidens definitur in abſtracto, ſubiectũ ponitur loco differentiæ, id autem, quod pertinet ad genus accidentis, ponit loco generis, ſicut cum dicitur ſymitas eſt curuitas naſi. Cum autem accidens definitur in concreto, econuerſo ſubiectum ponitur loco generis: ſicut cum dicitur, ſymus eſt naſus cutuus. Quia ergo hic color definiendus eſt in abſtracto, primo incipit inueſtigare loco generis id, quod eſt eſſentialiter ipſe color. Et cõcludit ex prædictis, quòd cum perſpicuũ non ſit natura ſeparata, ſed in corporibus exiſtens, neceſſe eſt quòd ſicut corporum, in quibus hæc natura inuenitur eſt aliquod vltimum, ſi ſit finita, ita & ipſius perſpicui, quod ſignificat qualitatem talium corporũ, oportet eſſe aliquod vltimum. Et eadem ratio ẽ de omnib⁹ qualitatibus corporum, quę per accidens ſũt quanta ſecundũ corporum quantitatem.

Tex.cõ.4.

e Quemadmodum ergo & corporum, neceſſe eſt vltimum eſſe & huius luminis quidem igitur natura, in indeterminato ſpicuo eſt. Ipſius aũt q̃d in corporibus perſpicui vltimũ, q̃d quidem erit vtique aliquid, palam eſt. Quòd aũt hoc ſit color ex accidentibus manifeſtũ. Namque color in extremitate, aut extremitas eſt. Vnde Pythagorici epiphaniam colorem vocabãt. Eſt quidẽ. n. in corporis extremitate, ſed non ẽ extremitas corpis.

f Sed eandem naturam oportet exiſtimare, & eam quæ exterius coloratur, & hanc quę & interius. Videntur aũt aer & aqua colorata. Etenim aurora talis. Sed ibi quidem, qm̃ in indeterminato accidit, non eundem colorem habet accedentibus prope, & longe, nec aer, nec mare. In corporibus vero: niſi continens faciat tranſmutationem, determinata eſt phantaſia coloris. Manifeſtum igitur q̃ idem & ibi, & hic, ſuſceptiuum coloris eſt. Perſpicuum ergo ſecundum, q̃ exiſtit in corporib⁹. (in eſt autem, aut plus aut minus) in omnibus coloris facit participare. Quoniam autem in extremitate color, huius vtiq; extremitas aliqua erit.

g Quare color vtique erit perſpicui extremitas in determinato corpore.

Quemadmodum igitur corporum neceſſe eſt aliquod eſſe vltimum, ita & huius. Quòd autem illius, quod in corporibus eſt, perſpicui, extremum ſit quoddam, pala eſt omnibus. Quòd vero id ſit color, ex iis, quæ accidunt eſt manifeſtum: color enim aut in extremitate eſt, aut extremum. Quamobrem Pythagoræi ſuperficiem colorẽ vocabant. Eſt autem in extremo ſane corpore, ſed non eſt corporis extremum.

Verum eandem oportet cenſere naturam, quæ coloratur extrinſecus, intrinſecus etiam colorari. Apparẽt autem aer & aqua colorata, quoniam ſplendor talis eſt. Sed in iis quidẽ, quo niam interminato eſt de prope & accedentibus, & a longe, neque aer, neque mare eundem habent colorem, in corporibus vero, niſi id, quod continet mutationem faciat, determinata eſt coloris apparentia. Manifeſtum igitur eſt quod idem & hic & ibi eſt apax coloris eſt, Propterea perſpicuũ, inquantum corporibus ineſt. ineſt autem aut plus, aut minus. ut colore participent omnia ſane præſtat. Quoniam autem in extremo eſt color, in huius ſane erit extremo.

Iccirco color perſpicui in corpore determinato erit extremum.

A

B

C

D

E

primo colorem, & ex aliquo exteriori, & in his, quæ colorantur interius per p̃oprium colorem. Illa autem, quę colorantur ab exteriori, ſunt perſpicua, ſicut aer, & aqua, & hoc manifeſtat per colorem, qui apparet in aurora ex reſplendentia radiorum ſolis ad aliqua corpora. Aſſignat tamen differentiam inter corpora, quę colorantur ab ex teriori, vel a ſeipſis. In his enim, quæ ab exteriori coloruntur propter hoc, q̃ non habent determinatum colorem de ſe, non videtur idem color de prope & de lõge, ſicut apparet in aere & aqua maris, quę de longe apparet alterius coloris, quàm de prope. Quia enim horum color videtur ſecundum aliquã reuerberationem, neceſſe eſt, q̃ ſecundum varietatem ſitus proſpicientium varietur apparitio propter diuerſam reuerberationis figurã: ſed in corporibus, quæ de ſe habent determinatum colorem eſt determinata phantaſia. ideſt, apparitio coloris, & non variatur ſecundum diuerſum ſitum aſpicientium, niſi forte per accidens, puta cum corpus continens facit aliquam tranſmutationem apparitionis, vel quando color videtur per alium: ſicut quæ continentur in vaſe vitri rubei videntur in ea: vel etiam per aliquam reuerberationem ſplendoris, ſicut patet in collo columbæ. Quia igitur color, qui videt in vtriſque corporibus, non differt ſecũdum proprium ſubiectum coloris, ſed ſecundum apparitionis cauſam, quę eſt vel interius, vel exterius, manifeſtum eſt quòd vtrobique eſt idem ſuſceptiuum coloris. Manifeſtum etiam, quia in iis, quę coloruntur ab exteriori, perſpicuum eſt ſuſceptiuum coloris, & etiam q̃ in his, quæ colorantur interius, perſpicuum eſt quod facit ea participare colorem, quod quidem perſpicuum in corporibus inuenitur ſecundum magis & minus, vt dictum eſt. Quę. n. iſtorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perſpicuo. minus autem habent, quæ ſuperabundant in terreſtri. Si ergo coniungamus duo, quæ dicta ſunt, ſcilicet q̃ color ſit in extremitate corporis, & q̃ corpora participent colorem ſecundum perſpicuum, ſequitur q̃ color ſit quædam extremitas perſpicui. Deinde cum dicit.

h ¶ Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per ſe coloratur interius, ſecundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi{ Et ipſorum autem perſpicuorum. } Concludit ergo, q̃ color eſt extremitas perſpicui in corpore determinato. quod quidem additur, eo q̃ huiuſmodi corpora ſunt, quæ ſecundum ſe colorantur. In definitione autẽ debet poni id, quod eſt p̃ ſe. Quod autem dicit colorem eſſe extremitatem perſpicui, non repugnat ei, quod dixerat ſupra, colorem non eſſe extremitatẽ. illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perſpicui: quod nominat corporis qualitatem, ſicut ſuperficies, quæ eſt extremum corporis, ſed eſt in genere qualitatis, ſicut & perſpicuitas: quia extremum, & id cuius eſt extremum, vnius generis ſunt. Si autẽ corpora intrinſecus quidẽ habent ſuperficiem in

Universidad de Deusto
Biblioteca

in potentia, non autem actu, ita etiam intra secus non colorantur in actu, sed in potentia. quæ reducitur ad actum facta corporis diuisione. Illud autem intrinsecum non habet virtutem mouendi visum, quod per se colori conuenit. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat rationem coloris quantum ad ipsa perspicua interminata, sicut est aqua vel quicquid aliud huiusmodi habet aliquem colorē, quia in omnibus his non est color, nisi secundū extremitatē.

LECTIO VII.

Ostquam Philosophꝰ ostēdit quid est color, hic procedit ad distinguendū species colorum. Et primo quantum ad colores extremos, secūdo quantum ad colores medios. ibi ¶ De aliis autem coloribus. ¶ Quia vero differentiæ, quibus species distinguuntur, debent esse per se ge neris diuisiuę & non per accidens, vt patet septimo Meta. ideo ex ipsa natura coloris, quam per definitionem supra posita expliciuerat, concludit diuersitatem specierum ipsius. Habitum est enim ex præmissis, qꝺ subiectum coloris est perspicuū secundum suum extremum in corporibus terminatis, proprius autem actus perspicui inquātum huiusmodi, est lux, cuius præsentia in diaphano non determinato, facit lumē, eius autem absentia facit tenebras. Contingit ergo in extremo perspicui terminatorum corporum inesse illud, quod in aere facit lumen, & hoc facit ibi colorē album, & per eius absentiam efficitur color niger. quod quidem non est sic intelligendum quasi in colore nigro nihil sit luminis, sic enim nigredo non esset contraria albedini, vt pote non participans eandem naturam, sed esset pura priuatio, sicut tenebra aeris. Sed dicitur nigredo causari p ablentiam luminis, quia minimum habet de lumine inter omnes colores, sicut albedo plurimum. Contraria enim sunt, quę in eodem genere maxime distant, vt dicitur decimo Metaphysi. Deinde cum dicit.

b ¶ Procedit ad distinguēdum colores medios & diuiditur in partes duas. In prima ponit quosdam modos generationis & distinctionis colorum mediorum non secundum ipsorum existentiam, sed ꝺm apparentiam, secundo assignat veram generationē mediorum colorum secundum suam naturam. ibi ¶ Si autem cōmixtio est corporum. ¶ Circa primū Philosophus duo facit. Primo ponit duos modos generationis & distinctionis mediorum colorum secundum apparentiam. Secundo comparat illos modos adinuicem. ibi ¶ Dicere autem sicut Antiqui. ¶ Prima pars diuiditur in duas, secundum duos modos, quos ponit secunda pars incipit. ibi ¶ Vnus autem apparere. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit generationem colorum mediorum, secundo assignat distinctionem ipsorum. ibi ¶ Multos autem proportione. ¶ Dicit ergo primo, qꝺ cum dictum sit de coloribus extremis, dicendum est de aliis coloribus scilicet mediis, distinguendo quot modis cō

h Et ipsorum autem perspicuorum, puta aquæ, & si quid aliud tale quorumcunque videtur ali quis color proprius esse, secūdū extremitate similiter oibꝰ inest.

LECTIO VII.

Sr ergo inesse in perspicuo hoc quod in aere facit lumen, est aūt nō, sed priuatum esse. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, hoc vero tenebræ, ita & in corporibus inest albū & nigrū.

b De aliis autem coloribus iā diuidentes quot modis contingit fieri, dicēdum. Contingit n. inuicem positis albo & nigro, ita qꝺ vnumquodque eorum sit inuisibile propter paruitatem. Quod autem ab ambobus visibile, sic fieri, hoc. n. neque albū potest videri, neq; nigrum, quoniam autem necesse quidem est quendam colorem habere, neutrum autem horū possibile est, necesse est commixtum esse, & speciem quandam coloris aliā. Est qdē ergo sic accipere plures colores eē, quàm albū, & nigrū.

c Multos autem proportione, triaē ad duo & tria ad quatuor, & secundum alios numeros est iuxta se inuicem latere. Hi aūt omnino secundum nullam proportionem sunt, sed secundum abundantiam quandam & defectum incommensurabilem.

F tingit eos generari. Supponitur ergo aliquid esse inuisibile propter eius paruitatem; contingit ergo duobus paruis corporibus non visibilibus propter paruitatem iuxta se positis, quorum vnum sit nigrum, & aliud sit album, illud quod ex vtroque compositū est, videri ꝺ maioré quantitatem. Omne autem quod videtur in huiusmodi corpo ribus, ꝺm aliqué colorem videtur. Illud autem totum, nec videtur vt album, nec vt nigrum, quia tam illud, quod est albū, q̄ illud, quod est nigrum in ipso positū, est esse inuisibile propter paruitatē. Vnde necesse est qꝺ videatur quasi quidam color ex vtroque commixtus, & sic fit alia species coloris præter album & nigrū. Ex quo patet: qꝺ contingit colores plures accipere, q̄ albū & nigrū. Deinde cū dicit.

Et ipsorum etiam perspicuorum, ut aquæ, et siquid aliud huiusmodi est, quibusue proprius apparet inesse color in extremo similiter omnibus inest.

LECTIO VII.

Tsane accidit ipsi inesse perspicuo huiusmodi quippiā, quod in aere facit lumen, contingit etiam non inesse, sed priuari. Quemadmodum igitur ibi hoc qui dem lumen, illud uero tenebræ, ita in corporibus fiunt album & nigrum.

De aliis autem coloribus nobis dicendum est prius, tamen diuidendo, quot fieri modis contingit illos. Contingit autem iuxta se positis albo & nigro, ita vt eorum neutrum ob paruitatē cernatur. ambo autem iuncta videantur, sic fieri, id enim neque albū, neque nigrum esse potest, Quoniam uero necesse est quempiam habere colorem, illorum autem neutrum esse potest, mixtum quiddam, colorisque speciem diuersam esse necesse est. Et hoc profecto existimare licet modo, plures esse colores quàm album & nigrum.

Multos autem proportione. Tria enim ad duo, & rursum tria ad quatuor, & per alios numeros iuxta se inuicem consistere contingit. Alios autem nulla omnino proportione sed excessu defectuque incommensurabili.

Te. cō. 2. Et 8. Physi. com. 68.

cie. Quia vero proportio est quædam habitudo quantitatum ad inuicem, vbicunque dicitur quantum aliquo modo, ibi potest dici proportio. & primo quidem in numeris, qui omnes sunt ad inuicem commensurabiles. Communicant autem omnes in prima mensura, quæ est vnitas. Sunt autem diuersæ proportiones numerorum, secundum quòd diuersi numeri adinuicem comparantur. Alia enim est proportio, tria ad duo, quæ vocatur sexquialtera, & alia quatuor ad tria, quę vocat sexquitertia. Quia vero quantitates continuæ non resoluuntur in aliquod indiuisibile sicut numeri in vnitatem, non est necesse omnes quantitates continuas esse adinuicem commensurabiles, sed est inuenire aliquas, quarum vna excedat alteram, quæ tamen non habeāt commensurationem. Quæcunque tamen quantitates continuæ proportionantur adinuicem, secundum proportionem numeri ad numerum, earum est vna mensura communis, puta si vna sit trium cubitorum, & alia quatuor, vtraque mensuratur cubito. Et ad hunc modum in qualitatibus etiam contingit esse excessum & defectum: vel secundum aliquam proportionem numeralem, vel ꝺm excessum cōmensurabilem. Et hoc est qꝺ dicit, qꝺ cōtingit esse multos medios colores ꝺm diuersas ꝓportiones: cō tingit enim qꝺ albū iaceat iuxta nigrū, ꝺm proportionē duorum ad tria, vel triū ad quatuor. vel quorūlibet aliorū numerorū, aut ꝺm nullam proportionē numeralem, sed solum ꝺm incommensurabilem superabundantiam & defectum. Deinde cum dicit.

Ostendit,

d ¶ Ostendit, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidā non. & assignat circa hos duas rationes. Secūdam ponit ibi ¶ Vel etiam omnes colores. ¶ Dicit ergo primo, qꝺ ex quo medii colores distinguuntur secundum diuersas proportiones albi & nigri. Eodem modo oportet se habere in medijs coloribus sicut & in consonātijs ¶ quę cau santur secūdum proportionem vocis gra uis & acutæ. Sicut. n. in consonantijs illæ sunt ¶ proportionatissimæ ¶ & delectabilissimæ, quæ consistunt in numeris, sicut dyapason in proportione duorum ad vnū, & diapente in ꝓportione trium ad duo: ita etiam in coloribꝰ illi, qui consistunt in proportione numerali sunt proportionatissimi, & hi etiam videtur delectabilissimi, ¶ sicut croceꝰ & purpureus ¶ ideſt, rubeus & subrubeꝰ. Et sicut paucæ sunt symphoniæ delectabilis, ita etiam pauci sunt colores tales. Alij vero colores, qui non sunt delectabiles, nō consistunt in proportione numerali. Deinde cum dicit.

e ¶ Assignat aliam rationem, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non. Et dicit qꝺ omnes species colorum possunt dici, qꝺ sint ordinatæ secundum numeros. Et potest ad hoc mouere, quia si sit excessus solum, secundum superabundātiam & defectum, non erit alia species coloris, sed tunc solū quando superabundāria & defectus est secūdum aliquam proportionem numeralem. Hoc autem supposito adhuc sequeretur ipsos eosdem colores esse inordinatos ¶ quando nō sunt puri ¶ vtputa si in vna parte sit excessus albi supra nigrum secundum vna proportionem, in alia aūt parte secundum aliquā aliam numeralē proportionem, & hoc cōfuse & absque ordine. Et ideo quando non erit per totum eadem proportio numeralis, sequitur qꝺ huiusmodi colores erunt inordinati & indelectabiles. Vltimo autem concludit hunc esse vnum modum generationis mediorum colorum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit secundum modum generationis mediorum colorū. Et primo assignat generationem colorum mediorum. Secundo distinctionem ipsorum. ibi ¶ Multi autem & sic erunt. ¶ Dicit ergo primo, qꝺ præter modum prædictum, est vnus alius modus generationis mediorum colorum secundum apparentiam, ꝺ hoc quòd vnus colorum apparet per alium. Ita qꝺ ex duobus coloribus resultat apparitio cuiusdam medii coloris. Et ponit duo exempla, primum in Artificibus, sicut quandoque faciunt pictores ponentes vnum colorem super alium, ita tamen qꝺ manifestior co

d Eodem itaque mó, hoc oportet habere & in cósonātiis. Qui quidem in numeris, proportio natissimi sunt colores, quemadmodum ibi concordantias, hi autem delectabilissimi colorum esse videtur, veluti croceus & puniceus. Pauci autem tales propter causam, ꝓp quam quidem & symphoniæ paucę. Qui aūt nō in numeris, alii colores.

e Vel etiam oēs colores in numeris esse, alios quidem ordinatos, alios vero inordinatos. & hos ipsos, quando nō puri sunt, q uia non sunt in numeris tales fieri. Vnus si quidem modus generationis colorum. hic est.

f Vnus aūt apparere alterū per alterū. Quemadmodū animaliū Pictores faciunt alterum colorū super alterū, & manifestiorem super ponētes, quemadmodum qñ in aqua vel aere, volunt aliquid facere apparens, & quēadmodum Sol secundum se qui dem albus videtur: per caliginē vero & fumum puniceus.

g Multi autem, & sic erunt colores eodem modo prius dicto. proportio enim erit vtique quædam eorū, qui in superficie, ad eos, qui sunt in profundo. Quidam autem & omnino non sūt in proportione.

LECTIO VIII.

Icere autem sicut Antiqui, defluxionem esse colorem, & videri propter talem causam, incongruū. Omnibus enim modis per tactum necesse ipsis facere sensū. Quare mox melius est dicere p moueri inter medium sensus a sensibili fieri sensum, quàm tactu & defluxionibus.

Et eodem istæc se habere modo existimandum est, ut consonantiæ se habent. Qui enim exactissimæ proportionis numeris sunt colores, quemadmodum ibidem consonantiæ, gratissimi profecto esse uidētur, vt purpureꝰ & puniceus. & alij id genus pauci, quàm etiam ob causam consonantiæ sunt paucæ. qui autem non sunt in numeris, alij sunt colores.

Aut certe omnes in numeris esse colores, & alios quidem ordine dispositos, alios nullo ordine. & hos ipsos cum minus puri fuerint, quoniam non sint in numeris tales fieri. Vnus quidem colorum constitutionis modus, hic est.

Alter autem, cum per alterutrum apparent, quemadmodum interdum Pictores solent: cum alium colorem, euidentiori alio superinducunt. si quā do m aqua quippiam, aut in aere quod apparcat efficere cupiunt. Atque ut Sol, qui de per se quidem albus cernitur, per caliginem autem vel fumum puniceus apparet.

Multi autem sic erunt colores eodem quo dictum est modo: proportio enim quædam sane erit eorum, qui in superficie sunt, ad illos qui in profundo existunt. quidam autem in nulla penitus erunt proportione.

LECIO VIII.

Bsurdum igitur est dicere, vt Veteres uoluerunt, colores defluxus esse quosdam, & talem ob causam uideri. omnium. n. de illorum sententia per cōtactum sensationes fieri necesse est, Quamobrem melius continuo est dicere sensationē fieri, quàm sensus interstitium a re sensibili moueatur, quàm contactu & defluxionibus.

LECTIO VIII.

Ostis duobus modis generationis colorum mediorum, hic comparat prædictos modos adinuicem. Et circa hoc tria facit. Primo excludit quandam positionē, ex qua ꝓcedebat vnus prædictorū modorum, Secundo cōparat prædictos modos adinuicem. ibi ¶ Insunt secus inuicem. ¶ Tertio ostendit quantum ad quid vtrique prædictorum modorum sustineri possint. ibi ¶ Quare si non contingit. ¶ Dicit ergo primo, quòd Antiqui posuerunt colorem nil aliud esse, quàm quendam effluxum a corporibus visis, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quòd visio fit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum idolorum a corporibus visis. Et quia vnumquodque videtur per proprium colorem, ideo crediderunt nihil aliud esse colorem, quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum, non enim potest ponere, quòd huiusmodi corpora, defluentia a corporibus visis ingrederentur intra oculum, quia sic corrumperetur substantia

fierec

Universidad de Deusto
Biblioteca

fieret per contactum corporum resolutorum ad ipsum oculum, ex huiusmodi contactu immutatum ad videndum. Si ergo immutatio talis sufficit ad causandum visionem, melius est dicere quòd visio fiat per hoc quòd medium statim a principio mouetur a sensibili, quàm dicere visionem fieri per contactum & defluxionẽ. Natura enim per pauciora se expedit inquantum potest. Sunt autem, & alia, quibus prædicta positio ostenditur esse falsa, primo quidẽ, quia si visio fieret p contactum, tunc sensus visus non differret a tactu, qđ patet esse falsum. Visus enim non est cognoscitivus contrarietatum tactus. Secundo, quia corpora visa per continuum defluxum diminuerentur & tandem totaliter consumerentur, nisi aliis defluxionibus superuenientibus, eorum quantitas seruaretur. Tertio, quia huiusmodi corpora defluentia a rebus visis cũ sint subtilissima, a ventis pellerentur. Vnde non fieret recta visio. Quarto, quia visus non indigeret lumine ad videndum ex quo visio fieret per contactum visibilis: & multa alia huiusmodi inconuenientia sequuntur, quæ quia manifesta sunt, Philosophus prætermisit. Deinde cum dicit.

b ¶ Comparat prædictos modos adinuicem. Vbi cõsiderandum est, quòd primus modus generationis mediorum colorum assignabatur ab illis, qui ponebãt colorem esse defluxionẽ. Et ideo, postquam Arist. ostendit falsitatem huius positionis secundum se, concludit inconueniens, quod sequitur eis in hac assignatione generationis colorum mediorum. Et dicit, quòd in hoc quòd ponunt medios colores generari, per hoc quòd colores extremi {secus inuicem ponuntur} necesse est eis dicere, non solũ quòd magnitudo sit inuisibilis, sed etiam quòd {aliquod tempus sit in sensibile} ad hoc quòd habeant propositum, quia ponebant visionem fieri per motum localem corporum defluentium. Nihil autem mouetur ad aliquam distantiam secundum motum localem, nisi in tempore. Oportet autem assignare aliquod tempus, in quo defluxus fiat a re visa ad oculum, & tanto oportet ponere maius tempus, quanto fuerit maior distantia. Manifestum est autem quòd corporum minimorum secus inuicem positorum nõ est omnino eadem distantia ad oculum, & sic oportet diuersa esse tempora, in quibus perueniunt motus ab eis ad oculum. Non ergo videbitur totum, quod ex huiusmodi corporibus componitur vt vnum, sicut supra ponebatur, nisi lateat tempus, in quo vnus motus præoccupat alium. Et ita necesse est ponere tempus insensibile in hoc modo generationis colorum. Sed {hic} in secundo modo generationis colorum {nulla necessitas est} ponatur tempus insensibile, quia non ponitur visio fieri per defluxum secundum motum localem {sed ille color, qui in superficie} ponitur {immobilis existens} ideſt cum maneat immobilis secundum locum, immutatur tamen per motum alterationis ab inferiori colorente {vt non similiter moueat {visum, sicut per se

b In his autem, quę secus inuicẽ ponũtur, necesse sicut & magnitudinem accipere inuisibilẽ, ita & tempus insensibile, vt lateant motus peruenientes, & vnũ putetur esse, propter simul apparere. Hic autẽ nulla necessitas. Sed qui in superficie color, immobilis existens, & motus a supposito, nõ similẽ facit motum. Quare aliud apparebit: & nec album nec nigrum.

c Quare, si non contingit nullam magnitudinem esse inuisibilem: sed quamlibet ab aliqua distantia visibilem, & hæc quædam vtique colorum commixtio, & illo autem modo nihil obstat quin appareat quidã color communis eis, qui a longe.

d Si autem commixtio est corporum non solum secundum hunc modum, quem putant quidam, solum iuxta inuicem positis minimis, immanifestis autẽ nobis propter sensum, sed omni no omniquaque, sicut in eis quę de commixtione dictum est vniuersaliter de omnibus. Illo ..n, modo miscẽtur hęc solum, quæ cũque cõtingit diuidere ad minima, quemadmodum homines, equi, aut semina. Hominũ enim hominem minimũ, equorum vero equum. Quare horũ secus inuicem positione multi-

Quoniam enim non est vlla magnitudo inuisibilis in eis quę de inceps considerandum.

In ijs igitur, quæ iuxta se inuicem collocantur, quemadmodum magnitudinem non visilem, ita non sensile tempus accipere necesse est ut accedentes lateant motiones, & vnum videatur esse, quia simul apparent. Hic autem nulla est necessitas. Verum is, qui in superficie est color, cum immobilis sit, & a supposito moueatur, haud similem facit motionem. Quamobrem diuersus apparet, & neque albus, neque ater.

Quamobrem, si nullam contingit non visilem esse magnitudinem, sed quamlibet ex certo distantiæ cerni spacio, huiusmodi certe colorum quædam erit permixtio: illoque etiam modo nihil probibet iis, qui a longe spectant, communem quendam apparere colorem. Nullam autem non esse visilem magnitudinem in ijs, quæ sequuntur, est considerandum.

Si autem mixtio est corporum, non solum eo quo quidam arbitrantur modo, scilicet iuxta se inuicem minima collocentur, quæ a nobis sensu percipi nequeant, sed omni fariam, & omnino, quemadmodum in ijs quæ de permixtione in vniuersum de omnibus est pertractatum. Illo namque modo hæc solum permisceri censentur, quæ fecare contingit ad minima, vt homines, equos, aut semina: hominũ namque minimus est homo, sicut equorum equus. Quamobrem illorum iuxta se inuicem positione utrorumque permixta est multitudo, vnum autem hominem vnico permi-

tiat tempus, vt patet in Quarto Physicor. Sed tanto est huiusmodi tempus sensibilius, quanto sensus fuerit perspicacior, & maior diligentia fuerit apposita. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, qualiter prædicti duo modi generationis colorum sustineri possint, & vsque ad quid se extendant, scilicet vsque ad apparentiam, concludens ex prædictis {quòd si non contingit aliquam magnitudinem esse inuisibilem, sed quælibet magnitudo ab aliqua distantia est visibilis} vt sequitur, erit {quædã commixtio colorum hæc} scilicet per alternos colores {& illo} etiam {modo} per positionem colorum, secus inuicem {nihil prohibet} quin appareat quidam color communis ab aliqua distantia, ex qua scilicet non potest videri per se vterque color simplicium propter corporis paruitatem. Quòd autem {nulla magnitudo sit inuisibilis} simpliciter propter paruitatem, dicit in sequentibus esse videndum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit modum generationis mediorum colorum, qui est non solum secundum apparentiam, sed secundum existentiam. Et primo determinat generationem mediorum colorum, secundo assignat rationem distinctionis ipsorum secundum istũ modum generationis, ibi {Multi autem erunt.} Quia vero iste modus generationis mediorum colorum accipitur secundum mixtionem corporum, ideo prætmittit primo de mixtione corporum adinuicem, & subiungit secundo de mixtione colorum, ibi {Simul autem quæ sit necessitas.} Dicit ergo primo, quòd mixtio corporum adinuicem non solum est secundum quidem hunc

hunc modum, quem quidam putauerunt, quòd quædam minima iuxta alia ponerentur, quæ propter paruitatẽ essent nostris sensibus immanifesta. Sed contingit aliqua corpora totaliter immisceri, ita scilicet quòd totum toti immisceatur, sicut dictum est in libro de Generatione, vbi vniuersaliter tractatum est de corporũ mixtione.

Est autem verum, qđ quędã miscentur illo modo, scilicet per positionem minimorũ iuxta inuicem, quæcumque, scilicet possunt vsque ad minima diuidi, sicut multitudo hominum diuiditur vsq; ad vnũ hominem, tamquam vsq; ad aliquod vnũ minimum, & multitudo equorum vsque ad vnum equum, & multitudo seminum vsque ad vnũ semen, quod est vnum granum tritici, vel aliqd huiusmodi. Vnde bene potest dici, quòd talium multitudo est permixta per hoc, qđ minima secus inuicẽ ponuntur, sicut si homines confuse equis permisceantur, vel semina tritici seminibus hordei, nõ tamẽ erit permixtio taliũ totaliter. Singulę enim partes multitudinũ remanebunt impermixtæ, quia vnus homo non permiscetur vni equo, nec aliqđ aliud huiusmodi alii cui talis sed eorũ quæ non diuiduntur vsq; ad minimum, scilicet corporum continuorum & similium partium, sicut vinum & aqua, non potest fieri mixtio modo prædicto, scilicet per positionem minimorum iuxta inuicem, quia non est in eis accipere minimum, sed per hoc quòd totum toti commiscetur, ita qđ nulla pars remanet impermixta. Et hæc sunt, quę maxime & verissime nata sunt permisceri. Quomodo autẽ hæc fieri possint, determinatũ est in libro de Generatione. Deinde cum dicit.

e ¶ Post cõmixtionem corporum tangit commixtionem colorum. Et dicit manifestum esse secundũ prædeterminata quæ sit necessitas, quòd commixtis corporibus colores misceantur. Dictũ enim est supra, qđ perspicuum secundum qđ existit in corporibus, facit colores participari. Perspicuũ autem diuersimode inuenitur in corporibus secundum maius & minus, & similiter lucidũ, & ideo permixtis corporibus, in quibus est lucidum & diaphanum, necesse est qđ fiat permixtio colorum. Et ista est principalis causa quòd sunt multi colores præter album & nigrum. Non autem est principalis causa superuenientia, ideſt quòd vnus color ponatur super aliũ, neque secus inuicem positio, scilicet quòd minima colorata iuxta inuicem ponantur, quia color medius videtur præter album & nigrũ, non quidem de longe, nec de prope. sed ex quacumque distantia. Et ita patet, quòd iste est modus generationis colorum mediorum secundum ipsorum entitatem. Alij autem duo modi pertinẽt ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat causam distinctionis colorum mediorum secundum prædictum modum generationis. Et dicit, quòd multi generantur colores medij, quoniam multis proportionibus solũ inuicem contingit commisceri corpora & per consequens ipsos colores. Quædã quidem secundũ determinatos numeros, quędam vero secundum solã superabundantiam incõmensurabilẽ, & alia omnia eodem modo hic dicenda sunt circa mixtionem, quę supradicta sunt in aliis duobus modis, scilicet in positione colorũ iuxta inuicem, & in superpositione vnius coloris super alterum. Vnum autem est, qđ restat postertius determinandum, quare scilicet, sint finitæ & non infinitæ species colorum, saporũ & sonorum. Vltimo autem epilogãdo cõcludit. Iam dictum est quid sit color, & propter quam causam sint multi colores. Excusat autẽ se deinceps a determinatione soni & vocis: quia de his iã determinatũ est in 1. libro de Anima, eo qđ eadem est ratio generationis ipsorum, & immutationis, quam secundum quòd immutant, pertinẽt ad considerationem libri de Anima. Lect. 16.

Le. 16. tex. 18.

tudo commixta est, quæ simul vtrorũq; hominem vero vnum vni equo nõ dicimus cõmisceri. Quæcũq; vero nõ diuidũtur ad minimũ, horũ cõmixtiones nõ contingit fieri secundum hunc modũ, sed per cõmisceri ex toto, quæ quidẽ & maxime cõmisceri nata sunt. Quomodo autẽ hoc fieri possibile, in eis quæ de Mixtione, dictum est prius.

e Simul autem, quæ sit necessitas cõmixtis illis & colores misceri, manifestũ est. & hanc causam esse principalem cur multi sint colores: sed non supernatationem, nec secus inuicem positionem. Non enim de longe quidem, de prope autem non, videtur vnus commixtorum colorum, sed vndique.

f Multi autẽ erunt colores, qm̃ multis cõtingit proportionibus cõmisceri sibi inuicem commista: & hoc quidem in numeris, hoc vero secundũ abũdantiam solũ, & alia eodem modo, quo quidem nec secus inuicem positis coloribus, aut de supernatatione contingit dicere, & de cõmixtis. Sed qua de causa colorũ species terminatæ & non infinitæ, & saporũ, & sonorum, posterius considerandũ. Quid quidẽ igitur sit color, & qua de causa multi colores, dictum est. De sono autẽ & de voce, prius in his, quæ de Anima, est dictum.

LECTIO IX.

DE odore vero & sapore dicendũ est: ferè enim eadem est passio. non in eisdem autẽ est vtrũq; eorũ.

b Manifestius autem est nobis saporum genus, quàm odorum. huius autem causa, quoniã peior

seri equo non dicimus: quæcumque vero minutatim non secantur, horum certe hoc fieri modo mixtionem non contingit, sed quia undequaque commiscentur, quæ certe maxime commisceri nata sunt. Quo autem hoc fieri maxime possit modo, in ijs quæ de Commixtione diximus ante, est determinatum.

Cæterum, quænam sit necessitas ut commixtis corporibus ipsi etiam permiscentur colores, palam certe est, præcipuamque insuper hanc esse causam cur multi existant colores, & non si superinducantur, aut iuxta se inuicem constituantur, non enim a longe quidem, de prope autẽ minime unus & idem commixtorum apparet color, sed undique.

Multi quin etiam erunt colores, quoniam multiplici proportionis ratione, qua inter se inuicem confunduntur, permisceri contingit, & hæc quidem in numeris, illa vero solummodo per excessum. Eoque modo erunt alij quo & de ijs, qui iuxta se inuicem sunt constituti, & de ijs, qui superinducuntur, dicere cõtigit. Verum de ijs quæ miscẽtur, alibi est pertractatum. Cur autem colorum terminatæ sint species & non infinitæ, nec non saporum, & sonorum, posthac dicemus. Quid igitur est color: & quam ob causam multi sunt colores, dictum est.

LECTIO IX.

DE odore vero & sapore nũc est dicendum: eadem enim ferè est passio, quamuis nõ in eisdem eorum est utrunque.

Clarius autem saporum nobis est genus, quàm odoris. huius alia rei causa, quoniam pessimum animalium,

rem, dicendum est de odore & sapore. Et circa hoc assignat duorum causam. Primo quidem, quare coniunctim de eis sit agendum, scilicet propter eorum conuenientiam: quia vtrumque eorum est ferè eadem passio. Nominat autem vtrumque passionẽ: quia vtrumque eorum est in tertia specie qualitatis, quæ est passio, vel passibilis qualitas. Dicit autem saporem & odorem ferè esse eandem passionem: quia vtrumque causatur ex permissione humidi & sicci secundum aliqualẽ terminationem a calore non tamen vtrunque eorum est omnino in eisdem, quia odor magis sequitur siccum, & ideo principalius est in sumali euaporatione: sapor autem magis sequitur humidum. Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat causam, quare prius dicendum est de sapore, quàm de odore. Videbatur esse dicendum de odore immediate

Universidad de Deusto
Biblioteca

post colorem, quia odor sentitur per medium extrinsecum, sicut & color, non autem sapor. sed ordo dicendi quæ requirit, vt a manifestioribus ad minus manifesta procedatur, manifestius est autem nobis genus saporum quàm odorũ vnde de saporibus prius est agendum. Ideo autem sapor est nobis manifestior, quia certior sensu sentitur a nobis. Sensum enim olfactus peiorem habemus & per comparationem ad cætera animalia, & per comparationem ad cæteros sensus, qui in nobis sunt. cuius ratio est, quia sicut supra dictum est, odoratus in actu perficitur per calidum igneum. est autem organum olfactus circa cerebrum, quod est frigidius & humidi⁹ omnib⁹ partibus corporis, vt supra habitum est. Homo autem inter omnia animalia hẽt cerebrum maius secundum quãtitatem sui corporis, vt dicitur in Libro de Partibus animalium. Et ideo oportet ꝙ homo deficiat in sensu odoratus. Sed homo habet certissimum tactũ inter omnia animalia. cum enim tangibilia sint ea ex quibus constituitur corpus animalis, scilicet calidũ & frigidum: humidũ & siccũ, & alia huiusmodi, quæ cõsequuntur, non potuit esse, quòd organũ tactus esset denudatum ab omni qualitate tangibili, sicut pupilla caret omni colore. sed oportuit organum tactus esse in potentia ad qualitates tangibiles, sicut mediũ est in potentia ad extrema, vt dicitur in Secundo de Anima. Et ideo oportet, quòd sensus tactus tanto sit certior, quanto complexio corporis est magis temperata, quasi ad medium reducta. Hoc autem maxime oportet esse in homine, ad hoc quòd corpus eius sit proportionatum nobilissimæ formæ. Et ideo homo inter alia animalia habet certissimum tactum, & per consequens gustum, qui est tactus quidam, & huius signum est, quòd homo minus potest sustinere vehementiam frigoris & caloris quàm alia animalia, & etiam inter homines, tanto est aliquis magis aptus mente, quanto est melioris tactus, quod apparet in his, qui habent molles carnes, sicut dictum est in Secundo de Anima. Deinde cum dicit.

Lege. 2. de Anima tex. 92. 98.

Lect. 2.

Lib. 2. ca. 7.

c ¶ Exequitur propositum. Et primo determinat de sapore secundum veritatem, secũdo excludit falsas positiones quorundam de natura saporis, ibi {Democritus autem.} Prima pars dividitur in duas. In prima determinat quæ sit natura saporis. In secunda determinat de speciebus saporum. ibi {Quemadmodum autem colores.} Circa primum duo facit. Primo excludit opiniones quasdam circa generationem saporum, Secundo determinat veritatem, ibi. {Apparent autem sapores.} Circa primum duo facit. Primo ponit tres opiniones circa generationem saporum. Secundo improbat eas. ibi {Horum autem, sicut Empedocles.} Incipit autem determinare naturam, siue generationem saporum ab aqua, quæ videtur esse subiectum saporũ. & dicit, quòd ipsa natura aquæ secundum se, vult esse, ideſt habet naturalem aptitudinem ad hoc quòd sit insipida, & si aqua habeat aliquem saporem, hoc est ex permixtione alicuius terrestris & tamen quamuis aqua sit secundum se insipida, est tamẽ rem habemus aliis animalibus odoratum, & ipsis sensibus, qui in nobis. Tactum vero certissimum aliorum animalium. Gustus vero tactus quidam est.

c Igitur aquæ natura vult insipida esse. Necesse est itaq; aquã in seipsa habere genera saporũ insensibilia propter paruitatẽ, secundum ꝙ Empedo. dicit: vel materiam talem inesse, quemadmodum pansperma saporũ, & omnia quidem ex aqua fieri. alia quidẽ ex alia parte, vel nullam habente differẽtiam aqua, faciens causam esse, ac si calidũ & Solem dicat quis.

d Horum autẽ, sicut Empedo. dicit, multum apertum mendaciũ. Videmus enim permutari per caloreẽ sapores, oblatis fructibus ad solem, & ignitis tamquàm non ab aqua trahere sapores tales factos: sed in ipso fructu transmutãtes, & resudantes, & iacentes, propter tempus austeros a dulcibus, & amaros, & omnimodos factos, & decoctos, & ad omnia saporum genera, vt est dicere, transmutatos.

e Similiter autẽ & pansperme materiam esse aquam impossibile. ex eodem enim videmus sicut ex esca factos alios sapores. Restat igit̃ in pati aliquid aquã transmutari.

omnium hunc habemus sensum, & horum etiam, qui nobis insunt sensuum, exquisitissimum autẽ tactum ex reliquis animalibus, gustatus namque tactus quidam est.

Aquæ certe natura ut sit insipida exigit. Cæterum necesse est, aquam in se omnia saporum habere genera quæ propter paruitatem sentiri nequeant, ut inquit Empedocles, aut talem illi inesse materiam, tanquam saporum seminarium, & omnia quidem ex aqua fieri, alia autem ex parte illius alia. Vel nullum in aqua esse discrimen, cum efficiens sit in causa, vt si calidum & Solem quispiam dicat.

Verum ex ijs, vt Empedocles dicit, valde manifesta est falsitas: perspicimus enim a calido deceptorum, pomorum immutari sapores, siue Soli, seu igni exponantur illa, vt appareat non ab aqua trahere eiusmodi sapores, sed in ipsis pomis pmutatos, & tempore exhalantes, cum austeros ex dulcibus, tum amaros, & omnimodos factos excoctis, quinetiam ad omnia saporum genera, ut ita dicatur, transmutantur.

Similique modo seminarium esse aquam & materiam non est possibile, ex eadem enim videmus. tanquã *ex eodem alimẽto diuersos fieri sapores. Restat igitur aquam sane permutari quoniam quippiam patitur,*

Tex. cõ. 10.

Qualiter autẽ hoc esse possit, tripliciter aliqui assignauerũt. Empedo. enim dixit, quod omnes sapores sunt actu in ipsa aqua: sed sunt insensibiles propter paruitatem partium, in quibus radicantur. Secunda opinio fuit Democriti & Anaxagoræ, sicut dixit Alexan. in Cõmento, ꝙ in aqua quidẽ nõ erãt sapores in actu, sed erat ibi quædam materia saporũ, quẽadmodum pansperma, idest, vniuersale semen, ita scilicet, ꝙ omnes sapores fiant quidem ex aqua, sed alij sapores ex alijs aquæ partibus. Ponebant enim partes indiuisibiles esse principia corporum. Nullum autem indiuisibile est actu saporosum, sed oportet corpus sapidum esse cõpactum. Et ideo non ponebant esse sapores in actu, sed saporum semina, ita tamen ꝙ diuersa indiuisibilia corpora sint semina diuersorũ saporum, sicut & diuersarum naturarum. Tertia opinio est dicentium quòd differentia saporum non est ex parte ipsius aquæ, sed solum ex parte agentis, quod aquam trãsmutat diuersimode, sicut Sol, vel quodcũque aliud calidum. Deinde cum dicit.

d ¶ Improbat per ordinẽ prędictas tres opiniones. Et primo opi. Empe dicens, ꝙ dictũ Empe. est apertum mendacium. Si enim diuersitas saporum esset actu in partibus aquæ, oporteret ꝙ immutatio saporum non fieret, nisi per hoc ꝙ diuersæ partes aquæ, attraherentur ad corpus, cuius sapores immutantur: hoc autẽ nõ semper fit. Si. n. fructus ablati ab arbore exponantur Soli, vel etiam decoquantur ad ignem, manifestum est ꝙ immutatur eorum sapor per actionem caloris, & non per aliã actionem ab aqua, quod posset dici de fructibus, qui dum pendẽt in arbore, mutant saporem attrahendo diuersos humores a terra, sed in fructibus decisis ab arbore, videmus transmutationem saporum factam per hoc quòd ipsi fructus transmutantur facta resolutione interioris humoris per modum cuiusdam resudationis, & ita dum iacent aliquo tempore ad Solem, transmutantur de dulcedine in amaritudinem, aut econuerso, vel ad quoscumque alios sapores, secundum diuersam qualitatem decoctionis. Secundo cum dicit.

e ¶ Improbat secundam opinionem Democriti & Anaxagoræ. Et dicit, quòd etiam impossibile est aquam esse materiam saporum, quasi continentem omnia semina eorum: ita scilicet quod diuersæ partes eius sint semina diuersorum saporum, quia videmus omnes vnum & idem corpus immutari ad diuersos sapores, sicut enim eadem esca, quæ sumitur ab animalis vel planta, conuertitur in diuersas partes animalis, vel plantæ, ita & conuertitur in diuersos sapores conuenientes diuersis partibus, sicut vnius plantæ alius sapor est radicis, seminis, & fructus, & diuersarum plantarum ex eodem cibo nutritarum sunt diuersi sapores. Et hoc est manifestum indicium quòd diuersi sapores nõ causantur ex diuersis partibus aquæ. Vnde relinquitur quòd causantur ex hoc ꝙ aqua transmutatur in diuersos sapores, secundũ ꝙ aliqualiter patitur ab aliquo immutante. Tertio ibi.

f ¶ Improbat

f ¶ Improbat tertiam opinionem dicentium, quòd sapores causantur ex mutatione aquæ a solo calido. Et dicit manifestum esse, quòd aqua non accipit qualitatem saporis ex sola virtute calidi immutantis. aqua enim est subtilissima inter omnes humores & inter omnia corpora, quæ sensibiliter humectant. Non autem dicit inter omnia humida: qa aer qui est humidus, est subtilior aqua. Poterat autem esse dubiũ de oleo propter hoc ꝙ supernatat aquæ, & plus diffunditur ꝙ aqua. Et ideo ad hoc remouẽdum subdit, ꝙ aqua est subtilior etiam ipso oleo, & ꝙ oleum supernatet aquæ est propter aeritatem vel raritatem ipsius, sicut & ligna supernatãt aquæ. Sed ꝙ oleum plus diffundatur ꝙ aqua, contingit propter rei⁹ lubricitatem & viscositatem. Aqua enim est valde diuisibilis, & ita vna pars eius non sequitur ad aliam, sicut cõtingit in oleo. Et propter hoc, quia aqua est subtilior oleo & magis diuisibilis, difficilius est conseruare aquã in manu, quam oleum. facili⁹ enim tota cum manu elabitur, quàm oleũ. Quia igit aqua, propter sui subtilitatem si sit pura, nõ habens aliquid permixtum, non ingrossatur a calido agente, sicut alia, in quibus sunt partes terrestres, quæ remanent subtili humido exhalante, manifeste sequitur, quòd oporteat aliquam aliã causam ponere generationis saporũ, quam immutationẽ aquę à caliditate, quia omnes sapores inueniũtur in corpore aliquo grossitudinem habẽte: non tamen removetur ꝙ calidum sit aliqua causa immutans aquam ad saporem, sed non est tota causa: sequitur. n. aliquid aliud. vñ est magis cõcausa q̃ cã.

LECTIO X.

POstquàm Philosophus excluſit opiniones aliorum de causa generationis saporum, hic assignat veram causam secundum propriam opinionem. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam generationis saporum, secundo definit saporem. ibi {Et hoc sapor.} tertio manifestat quod dixerat. ibi {Quoniam autem non omnis sicci.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quòd sapor est terræ, & non solum aquæ, vt Antiqui ponebant, Secundo ostendit, ꝙ aqua immutatur a sicco terrestri ad sapores. ibi {Pati enim, &c.} Tertio concludit causam generationis saporum. ibi {Quem. admodum igitur qui lauant.} Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. {Quare multi Antiquorum.} Dicit ergo primo, quòd omnes sapores quicumque apparent in fructibus plantarum, in quibus

manifestè diuersificantur sapores, sunt & in terra, non quidem ita, ꝙ terra pura saporem habeant, cum non habeat humorem, sed ad modicam permixtionem humidi cum aliqua alteratione calidi acquirit aliquem saporem. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primũ sumitur secundũ dictum, in quo multi Antiquorum naturalium conueniunt, qui dicunt talis saporis esse aquam, per qualem terram transeat. Et hoc manifestum est maxime in salsis aquis, non quidem ipsius maris, qa hoc habet aliam causam, vt in libro Meteororum ostensum est, sed ꝙ aquæ quorundam fontium sunt salsæ, propter hoc ꝙ transeunt per similẽ terram. Nec hoc debet videri mirum, qa sal est quædam species terræ, sicut & alumen, vel sulfur. Vnde & quidam montes inueniũtur de sale, hoc etiã apparet in aquis colatis per cinerem, quæ habẽt amarum saporem, sicut & cinis, per quẽ colantur. Inueniuntur quoq; fontes diuersorum saporum, propter diuersas terras, p quas transeũt. Est autem considerandum ꝙ Aristo. non inducit hoc ad ostendendum vniuersaliter causam generationis saporum: quia p hoc non manifestatur nisi causa saporũ in aquis, sed totum hoc inducit quasi qdam signum, ad ostẽdendum quòd sapores conueniunt terræ, & non soli aquę. Secũdum signum ponit ibi.

c ¶ Et dicit, ꝙ sapores conueniunt terræ rationabiliter: qa saporum genus maxime manifestatur & diuersificatur in his, quæ nascũtur immediate ex terra, propter affinitatẽ ipsorum ad terram. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, ꝙ humidum aquæ immutatur ad sapores a terra. Et primo probat propositum, secundo excludit quandam obiectionẽ. ibi {Qua quidem igitur.} Dicit ergo primo, ꝙ humidum natũ est dari a suo contrario, sicut & omnia alia patientia à suis cõtrariis, vt probatũ est in Primo de Generatione. Contrarium aũt humido est siccũ. vnde humidũ naturaliter patit a sicco. Et quia nõ solũ terra est sicca, sed etiã ignis, ideo etiã patit ab igne. Quãuis quatuor qualitates elẽtaliũ duæ conueniãt singulis: nã ignis est calidus & siccus, aer calidus & humidus, aqua frigida & humida, terra frigida & sicca. In singulis eñ elementis singulæ harũ qualitatũ principaliter inueniũtur quasi propriæ ipsis. Nã ignis ꝓprie calid⁹ ẽs: qa ignis est nobilissimũ inter elementa, & propinquissimũ cœlesti corpi, ió cõtingit ei, ꝓprie & ẽn se calidũ esse, qđ ẽ maxie actiuũ, siccũ vero cõperit ei ꝓp excessũ caliditatis, quasi ꝫ humiditate consumpta. Aeri vero cõperit quidẽ calidũ secun-

Tex. cõ. 20.

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundario ex affinitate ad ignem, secundum se autē competit ei humiditas quæ est nobilius inter qualitates passiuas, quasi calore resolutente humiditatem, & non consumente propter maiorem distantiam a prima causa caloris, quæ est corpus cœleste. Aquæ vero proprie & secundum se competit frigidum, quod est secūda qualitas actiua, quasi priuatiue se habens ad calidum. competit autē ei humidum secūdario secundum propinquitatem ad aerem. Terræ vero cōpetit quidem frigidum secundario, quasi ex propinquitate aquæ: siccum autem competit ei proprie & per se, quasi propter longā distantiam a fonte caloris nō resoluta terra in humiditatem, sed in vltima grossitie permanente. Et hæc determinata sunt in libro de Elementis, ideſt in Secundo de Generatione: vnde humidum maxime natum est pati a sicco terrestri. Deinde cū dicit,

Vide S.Th. in 2. de Gene. & Cor. tex. 23.

e ¶ Excludit quādam obiectionē. Nō enim sequitur, q̄ humidum a magis sicco patiatur, nisi patiatur sicco inquantum est siccum. Posset autem aliquis hoc negāre dicere, quòd humidum patitur maxime ab igne inquantum est ignis, & id oad hoc excludendum dicit, q̄ ignis inquantū est ignis, nihil natū est facere vel pati, nec aliquod aliud corporum. Et hoc probat, quia secundum hoc nata sunt aliqua agere & pati abinuicē, quia habent contrarietatem, vt ostensum est in Primo de Generatione. Ignis autem inquantum ignis, & terræ inquantum terra, nihil est contrarium, sicut nec alicui substantiæ. Vnde relinquitur quòd huiusmodi corpora non agāt & patiantur inquantum sunt ignis vel terra vel aliquid huiusmodi, sed inquantum calidum, vel frigidum, humidum & siccum. Sed contra hoc videtur esse dubitatio. Si enim igni competit per se esse calidum & siccum, si agit inquantum est calidum, videtur sequi quòd agit inquantum est ignis. Ad hoc sciendum est, quòd quidam opinati sunt calorem esse formam substantialem ignis, & secundum hoc ignis secundum suam formam substantialem habebit aliquid contrarium, & per consequens erit actiuus. sed quia ignis non solum significat formam, sed compositum ex materia & forma, ideo hic dicitur, quòd ignis non est actiuus, nec est ei aliquid contrarium. Et sic soluit Alexan. in Commen. Sed hoc non potest stare, quia idea non potest esse in genere substantiæ & accidentis, secundum illud Philosophi Primo Physicorum, Quod vere est, nulli accidit, forma autem substantialis ignis reducitur ad genus substantiæ: ergo non potest esse q̄ calor sit forma substantialis ignis, cum sit accidens aliorum. Item forma substantialis non percipitur sensu, sed intellectu nam quodquidest, est proprium obiectum intellectus, vt dicitur Tertio de Anima. Vnde, cum calidum sit sensibile per se, non potest esse forma substantialis alicuius corporis. Est ergo dicendum, quòd calor per se ineſt igni non sicut forma substantialis, quæ non percipitur sensu, sed sicut propriū accidens eius. & quia actio naturalis est alicuius contrarij alterātis, ideo ignis agit secundum suum calorem, cuius est aliquid contrarium, non autem secundum suam formam substantialem, quæ caret contrarietate, nisi contrarietas large accipiatur secundum differentiam perfecti & imperfecti in eodem genere, per quem modum etiam in numeris contrarietas inuenitur, secundum quòd minor numerus est vt imperfectum & pars respectu maioris,

Tex. cō. 20

j. Physico. ca. 27.

Cap. 11.

f Quemadmodum ergo, qui sanant in humido colores & sapores, talem faciunt habere aquā: sic & natura siccum & terreū: & per terreum & siccum colans & mouens per calidum, quale quiddam humidum facit.

g Et hoc est sapor, passio facta a dicto sicco in humido, gustus alteratiua secundum potetiam in actum.

h Ducit enim sensitiuū ad hoc potētia præexistens. Non enim secundum discere, sed secundū speculari est sentire.

i Quoniam autem non omnis sicci, sed nutritiui sapores, aut passiones sunt, aut priuatio, oportet sumere hinc, quoniam nec siccum absque humido, nec humidum absque sicco. Esca enim ipsis animalibus non est vnum solum, sed commixtum, neque ipsis plantis, sed mixtum.

formæ autem substantiales rerum sunt sicut numeri, vt dicitur Octauo Meta. Et per hunc modum est etiam inter differentias cuiuslibet generis contrarietas, vt in Decimo Meta. sic enim animatum & inanimatum, sensibile & insensibile sunt contraria. Sed ad hoc potest esse dubitatio. Si enim in elementis non est principium actionis forma substantialis, sed accidentalis: cum nihil agat vltra suam speciem, nō videtur quòd per actionē naturalem elementorū materia transmutetur ad formam substantialem, sed solum ad formam accidentalē. Et propter hoc quidam posuerunt, q̄ omnes formæ substantiales sunt a causa supernaturali: & quòd agens naturale solum alterando disponat ad formam. Et hoc reducitur ad opinionem Platonis, qui posuerūt q̄ species separatæ sunt causæ generationis, & q̄ omnis actio est a virtute incorporea. Sciendi autem hic est Alex. dicit, posuerunt q̄ corpora secūdum se ipsa agunt, in quantum, scilicet sūt corpora. Aristo. autem hic tenet mediā viam, quod corpora agūt secundum qualitates suas. Et ideo dicendum q̄ vnumquodque agit secundum q̄ est in actu, ut patet primo de Generatione, necesse est autem q̄ ipse qualitates essentialibus earum, ita etiam, vt virtus agendi comperat huiusmodi qualitatibus ex virtute formarum substantialium, omne autem quod agit in virtute alterius, facit simile ei, in cuius virtute agit: sicut serra facit domum ex virtute domus, quæ est in anima: & calor naturalis generat carnem animatam ex virtute animæ: & per hunc etiam modum, per actionem qualitatum elementalium transmutatur, materia ad formas substantiales. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 10

Igitur ut ignis est, et terra ut terra, nihil agere aut pati natæ sunt, neque aliud quippiam, quatenus autē illis ineſt contrarietas, eatenus omnia agunt & patiuntur.

Quemadmodum igitur qui colores & sapores in humore diluunt, talem efficiunt aquam, eo natura modo siccum & terreum, & per siccum, & terreū cal di agitans & percolans ui, qualdaie quadam ipsum afficit humidum.

Et hoc est sapor, ea scilicet quæ a prædicto sicco in humore fit passio, gustatus qui potentia est immutatrix ad actum.

Deducit enim sensitiuum ad id, quod potestate præexistebat, sentire namque ipsum non ut discere est, sed ut speculari.

Quod autem non cuiusque sicci, sed nutritiui sapores vel passiones vel priuatio existunt, hinc accipiendum est, quòd neque siccum absque humido, neque humidum absque sicco. Nutrimentum namque animalibus nemū illorum solitarium est, sed ex illis mixtum.

¶ Concludit ex præmissis generationem saporum. Et dicit, q̄ sicut illi, qui in humido aqueo lauant colores & sapores, ideſt corpora colorata & saporosa, faciunt aquam habere talem colorem & saporem, ita etiam econuerso, quando humidum aquæ tio a calido digerete, & cum hoc fit aliqua immutaqualificatur humor aqueus qualitate saporosa. Deinde cū dicit,

¶ Inducit ex præmissis prædictis definitionem saporum, & dicit, q̄ sapor nihil est aliud quam passio facta in humido aqueo a dicto sicco, scilicet terrestri cum additione calidi, quæ gustum secundum potentiam alterando, in actum reducit, quod quidē additur ad differentiam odoris, & quarundam aliarum passionum, quæ causantur ab humido & sicco p actionē calidi: quæ tamen non sunt immutatiua gustus, sed aliorū sensuū. Deinde cū dicit,

¶ Manifestat definitionem saporis, quantū ad vtrinam partem eius, nam prima pars eius manifesta est ex præcedentibus. Dixerat autem, q̄ sapor alterat gustum secundum potentiam: & ad hoc manifestandum subdit, q̄ sapor sicut & quodlibet sensibile, reducit in actum sensitiuum, quod prius erat in potentia ad sensibile: quia sentire, qđ sequitur actionē sensibilis in sensū, non fit p̄m addiscere, sed secūdum speculari, ideſt non habet similitudinem cum eo qđ est addiscere: quia alias in eo q̄ addiscit, generatur habitus sciæ de nouo: sed in eo qui sentit, non generatur sensus de nouo per actionē sensibilis, sed sensus fit actu operans, sicut cōtingit in eo, qui speculatur actu. Deinde cū dicit,

¶ Manifestat quod supra dixerat, s. q̄ sapor non fit solū in humido, siue sicco. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit q̄ sapor fundatur

Vide. 2. de Aia tex. 51. vsq. ad 62.

fundatur simul in humido, & sicco, Secundo probat quoddam quod supposuerat. ibi ¶ Et sunt oblati cibi. ¶ Tertio probationem manifestat. ibi ¶ Oportet quidem. ¶ Dicit ergo primo, quòd sapores sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet vt imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrum ad album: sed non cuiuslibet sicci, sed nutrimentalis, ex quo scilicet possunt nutriri animalia & plantæ. Ex hoc possumus accipere, q̄ nec siccū sine humido, nec humidum sine siccо pertinet ad sapores, qa esca, qua nutriuntur animalia, nō est solum humidū, vel solum siccum, sed cō mixtum ex his. Ex iisdem enim nutrimur, ex q̄bus sumus, vt dictum est Secundo de Generatione. & eadem ratio est de plantis. Deinde cū dicit.

Tex. cō. 50.

k ¶ Probat quod supposuerat, quòd sapor sic passio vel priuatio nutrimenti. Vbi considerandum est, quòd cibi, qui offeruntur animalibꝰ, ad duo eis deseruiūt, scilicet ad augmentum, quo perducuntur ad perfectā quantitatem, & ad nutrimentū, per quod cō seruatur substantia. Deseruiunt etiam cibi & ad generationē, sed hoc iam non pertinet ad individuū, sed ad speciem. Dicit ergo, q̄ cibi animalibus oblati, cum sint de numero sensibilium, inquātum sunt tangibilia, causant augmentum & decrementum: quia calidum & frigidū, facit augmentum & decrementum, ita quòd calidum proprie facit augmentum. eius enim est dilatare & diffundere quasi mouendo ad circunferentiam: frigidum autem causat decrementum, quia eius est constringere, quasi monēdo ad centrum. Vnde in iuuentute, animalia augentur: in senectute decrescūt. Nec est contrarium, quod dicitur Secundo de anima, quòd cibus auget prout est quantus, quia quantitas non sufficeret ad augmentum, nisi esset calor conuertens & digerens: sed cibus oblatus nutrit, inquantum est gustabilis. Et hoc probat per hoc quòd omnia nutriuntur dulci, quod percipitur gustu, & hoc vel simplici dulci, vel commixtione aliorum saporum. Nec etiam est contrarium, quod Secundo de Anima dictum est, q̄ tactus est sensus animalium alimenti, quia ibi humorem, ideſt saporem ponit inter tangibilia, & ibidem dicit q̄ sapor est elementum nutrimenti, inquantum scilicet indicat conuenientiam eius. Deinde cum dicit.

Cap. 47. Cap. 28.

l ¶ Confirmat probationem præmissam. Et primo quantum ad hoc, quod dixit omnia nutriri dulci: secundo quantum ad hoc quod dixerat de commixtione aliorum. ibi ¶ Commiscentur autem. ¶ Dicit ergo primo, quòd de his, quæ pertinent ad augmentum & nutrimentum, oportet determinare in his, quæ sunt de Generatione. Dixit autem de his in libro de Generatione in vniuersali, sed adhuc magis dicendum est de his in libro de Generatione animalium, ad quem pertinet consideratio de alimento animalium. nunc autem quantum ad propositum pertinet, tangendum est aliquid, scilicet

x Et sunt oblati cibi animalibꝰ tangibilia quædam sensibiliū, & augmētum facientia & decrementum. Horū enim causa, calidum aut frigidum oblatum: hæc enim faciunt & augmentū & decrementum. Nutrit autem secundum q̄ gustabile oblatū. Omnia enim nutriuntur dulci, vel simpliciter vel commisto.

l Oportet quidem igitur de his determinare, in his quæ de Generatione, nunc autē quantum necesse est tangere de ipsis. Calidum enim augmentat, & struit nutrimentum, eo q̄ lene quidē attrahit, amarum autem & salsum relinquit propter grauitatem. Quod itaque facit in exterioribus corporibꝰ exterior calor, hoc quidem in nātura animalium & plantarum. quare nutriuntur dulci.

m Commiscentur autē alij sapores ad cibum eodem modo, salso & acuto pro condimento, hoc autem propterea q̄ reprimat, eo quòd nimis nutritiū sit dulce, & supernatatiuum.

m *Alij autem alimento commiscentur sapores eodem sane modo, quo salsum & acidum condimenti gratia. Hoc autem ideo ut diducamt id, quod in dulci nutritiuum est nimis, & redundans.*

LECTIO XI.

LECTIO XI.

LECTIO XI.

Vemadmodum autem colores ex albi & nigri cōmixtione sunt, ita & sapores ex dulci & amaro.

Vemadmodum autem colores de albi & nigri sunt mixtione, ita et sapores ex dulci & amaro.

Ostquàm Philosophus determinauit generationes saporū, hic distinguit species saporum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit in communi generationem mediorum saporum. Secundo ostendit quomodo medii sapores diuersificantur ibi. ¶ Et secundum proportionem &c. ¶ Tertio ostendit quomodo album & nigrum se habeant adinuicem ibi. ¶ Et quemadmodum nigrum. ¶ Dicit ergo primo, quòd sicut alii colores medii generantur ex commixtione albi & nigri, vel ipsorum secundum se, vel ex commixtione causarum albi & nigri, ita medii sapores generantur mixtione dulcis, & amari: vel ipsorum secundum se, vel ex mixtione causarum dulcis, & amari. Calidum enim perfectē digerens humidum, causat saporem dulcem: priuatio autem humidi perfectē digesti, est causa amaritudinis. Alii vero sapores causantur secundum quòd humidum medio modo se habet, nec totaliter est consumptum, nec totaliter est indigestum. Quia enim sapor propinquius sequitur humorem quàm calorem, non oportet considerare medium & extrema secundū calidū, sed ſm humidum aliqualiter passum a sicco & calido: quia in hoc principaliter consistit natura saporis: alioquin si medium & extrema acciperentur in saporibus secundum calidum, non essent dulce & amarum extrema, sed dulce esset medium. Nam calidum intensum & consumens frigidum, aut digerens calidum, aut omnino deficiens in digerendo propter victoriam frigidi, causat ponticum vel acetosum saporem: calor autem moderatus sufficiens ad digerendum causat dulcedinem. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Agit de distinctione mediorũ saporum. Et primo quantum ad differentiam delectabilis & indelectabilis: secũdo quantum ad nomina.ibi {Qui quidem ergo pinguis.} Tertio quantum ad numerum,per humilitudinem ad colores.ibi {Ferè enim æquales.} Dicit ergo primo, quòd medij sapores diuersificantur secũdum proportionem commixtionis, inquantum scilicet vnusquisque eorum vel magis vel minus accedit ad dulcedinem, siue amaritudinem. Quod quidem contingit dupliciter, sicut in coloribus dictum est. vno modo secundum numeralẽ proportionem obseruata in prædicta cõmixtione & trãsmutatione humidi a calido.alio modo secũdum indeterminatã superabundantiam, absque proportione numerali. Solum autem illi sapores delectant gustũ, qui sunt commixti secundum numeralem proportionem. Deinde cũ dicit.

b Et secundum proportionem etiã,eo ꝙ magis vel minus vnusquisque est secundum numeros quosdam commixtionis & motus,siue indeterminate. Qui autem delectationem faciũt,commixti hi in numeris solum.

Et proportione quidem eo ꝙ tum magis, tum minus illorum unusquisque suscipiat siue per quosdam mixtionis numeros,& motiones,seu indefinite. Quicunque autem ex illis mixti voluptatem faciunt,ij solum in numeris.

c ¶ Distinguit sapores medios secundum nomina. Et dicit quòd sapor pinguis est quasi idem cum dulci. vterq; .n. sapor designat digestionem humidi a calido.verumtamen in dulci sapore ostenditur calor magis dominari super humidum. vnde pinguis sapor propinquior ẽ aquoso,siue insipido sapori,propter abundantiam humiditatis Similiter etiã amarus sapor & salsus ferè sunt idem. vterque enim ostendit excessum caloris cõsumentis humidum. verũtamen in amaro videtur esse maior consumptio humiditatis quàm in salso: quia in salso videtur esse consumptum humidum infusum corpori: in amaro autẽ videtur esse vlterius resolutum & consumptum, vel totaliter, vel in parte humidũ, conjunctinans substantiam corporis. Vnde fœces corporum resolutorum & interminatorum sunt amaræ. In medio autem sunt ponticus,siue mordicatiuus sapor & austerus, idest acetosus, & stypticus & acutus,ita tamen quòd ponticus & acetosus consistunt in humore nondum digesto propter defectum caloris: propter quod fructus indigesti sunt vel acetosi saporis, vt poma acerba, vel pontici,sicut pira acerba. Ponticus tamen sapor videtur plus habere de terrestri. Vnde & terra ferè ponticum saporem habet,acetosus autem videtur plus habere de frigido. Stypticus autem sapor videtur etiam multum habere de terrestri: propinquus enim est ponticо,sed plus habet de calido : magis enim ad digestionem accedit. vnde etiam quædam digesta habent saporem stypticum,sicut fructus myrti. Acutus autem sapor significat excessum caloris,non quidem cõsumentis,sed superdigerentis humidum. Deinde cum dicit.

Pinguis igitur dulcis est sapor,salsus autem & amarus, idem fere sunt, acris uero & austerus,& acerbus,& acidus, in mediocritate consistunt.

Æquales enim fere saporum, et colorum sunt species.Septem namque utrinque species, si quis,ut recta dictat ratio,fuscum nigrum quodam esse posuerit.Restat igitur flauum quidem albi esse, quemadmodum pigue est dulcis. Punicеum uero, & purpureum, & uiride, & ceruleum in intermedio albi & nigri esse. Reliqui autem ex iis sunt mixti.

d ¶ Distinguit sapores medios secundum numerum per similitudinem ad colores. Et dicit, ꝙ species humorum, idest saporum sunt fere æquales numero speciebus colorum, septem autẽ species saporum sic numerandæ sunt, vt pinguis sapor non distinguatur a dulci : salsus autem distinguatur ab amaro, ita ꝙ si his tribus saporibꝰ addãtur alii quatuor superenumerati, erunt.7. sapores. Similiter etiam rationabiliter dicitur exparte colorum, ꝙ luridum se habet ad nigrum, sicut salsũ ad amarum. Flauum autem ad album, sicut pingue ad dulcẽ. In medio autem erunt hi colores. Puniceus idest rubeus, & aurigon.i.citrinus: & viridis: & ciariũ, idest color cœlestis: ita tamen ꝙ viride & ciarium magis approximatur ad nigrum: puniceum autem & citrinũ,magis approximant ad album. Sunt autem aliæ species plurimæ colorũ & saporum,ex commixtione prædictarum specierum adinuicem. Deindecum dicit.

d Ferè enim æquales humorum species & colorum sunt. Septẽ enim amborum species, si quis ponat, sicut rationabile,liuidũ nigrũ aliquid esse. Relinquitur enim flauum qdẽ albi esse, quẽ admodũ & vnctuosum ẽ dulcis. puniceus vero & alurgon, & viride , & ciariũ in medio albi & nigri. Alij vero mixti ex his.

Et quemadmodum nigrum albi est priuatio in perspicuo, ita salsum,et amarum dulcis in nutritiuo humido, quamobrem omnium quæ comburuntur amarus est cinis,ab illis enim potabile exhaustum est.

e ¶ Comparat amarum ad dulce. Et dicit, ꝙ sicut nigrum est priuatio albi in ꝙ spicuo, ita amarum, & salsum est priuatio dulcis in humido nutrimentali. Sẽper enim alterũ contrariorum est ut priuatio,ut patet ex decimo Methaphy. Et quia amarum est priuatio dulcis, inde ẽ, quòd omnium combustorum cinis est amarus,propter exhalationẽ humidi nutrimẽtalis,quod potabile vocat. Deinde cum dicit.

e Et quemadmodum nigrũ priuatio est albi in perspicuo, ita amarum & salsum dulcis in nutrimentali humido. Quare & cinis combustorum amarus omnium.exhalatum enim est ex ipsis potabile.

Democritus autem,et plurimi Physiologorum,qui de sensibus pertracta runt,absurde sane faciunt. Sensilia.n. omnia tactilia esse uolunt. Atqui si ita fluc hoc se habet modo , manifestum certe est quòd aliorum unusquisque sensuum tactus est quidam. quod autem hoc fieri non possit,haud quaquá difficile est animaducertere ,

f ¶ Excludit falsas opiniones aliorum de natura saporum. Primo in generali quantum ad omnia sensibilia, Secũdo si in speciali,quantum ad sapores ibi.{Quidã autem propriè.} Circa primum duo facit.Primo improbat opinionem Atiquorum,quãtum ad hoc, ꝙ reducebant omnia sensibilia ad qualitates tangibiles , Secundo quantũ ad hoc ꝙ reducebant sensibilia propria ad sensibilia cõia,ibi.{Amplius autem communibus.} Dicit ergo primo, ꝙ Democritus & plurimi Naturalium Philosophorum,quicũque intromittunt se ad loquendum de sensibilibus,faciunt quoddã incongruissimum,quia oĩa.l.sensibilia si dicunt esse tãgibilia, qđ si esset verũ,sequeretur ꝙ quilibet sensus esset tactus ,cũ potentiæ distinguantur secundum obiecta . Quod autem hoc sit falsum, facile est videre:quia alii sensus sentiunt per medium extraneum,non autem tactus. Deinde cum dicit.

f Democritus autem & plures Physiologorũ quicumq; dicunt de sensibilibus,incongruissimũ aliquid faciũt.Omnia enim sensibilia tangibilia faciũt.Etenim si hoc taliter se habet, manifestum, ꝙ & aliorũ sensuum vnusquisque tactus quidam est.hoc autem quòd sit impossibile, nõ difficile est discernere.

g ¶ Arguit atiquos in hoc, ꝙ vtebantur sensibilibus communibus quasi propriis.Reducebãt enim colores,& sapores,& alia sensibilia ad magnitudinem & figuram. Magnitudo enim, & figura , & asperum,& lene,secundum quòd ad figurã pertinẽt,& similiter acutum & obtusum,quę etiam pertinent ad dispositiones figurarum habentium angulos, sunt communia sensuum: quãuis non omnia hæc percipiantur ab omnibus sensibus, percipiuntur tamen saltem tactu & visu.& ita non sunt propria sensibilia,quia sic vno solo sensu sentirentur. Dicit autem, ꝙ acutũ & obtusum,quod est i melodiis, vel in magnitudinibus secundum aliam literam, idest in corporibus, ad differentiam acuti,secundum ꝙ est in vocibus & in saporibus . Et ꝙ prædicta sunt sensibilia cõmunia , manifestat per quoddam signum, ꝙ circa huiusmodi, quę dicta sunt, decipiuntur sensus: qui tamẽ non decipiuntur de propriis sensibilibus. sicut visus non decipitur de colore , nec auditus de sonis. Deinde cum dicit.

g Arguit atiquos in hoc, ꝙ vtebantur sensibilibus communibus quasi propriis. Reducebãt enim colores,& sapores,& alia sensibilia ad magnitudinem & figuram. Magnitudo enim, & figura , & asperum,& lene,secundum quòd ad figurã pertinẽt,& similiter acutum & obtusum,quę etiam pertinent ad dispositiones figurarum habentium angulos, sunt communia sensuum: quãuis non omnia hæc percipiantur ab omnibus sensibus, percipiuntur tamen saltem tactu & visu.& ita non sunt propria sensibilia,quia sic vno solo sensu sentirentur. Dicit autem, ꝙ acutũ & obtusum,quod est i melodiis, vel in magnitudinibus secundum aliam literam, idest in corporibus, ad differentiam acuti,secundum ꝙ est in vocibus & in saporibus . Et ꝙ prædicta sunt sensibilia cõmunia , manifestat per quoddam signum, ꝙ circa huiusmodi, quę dicta sunt, decipiuntur sensus: qui tamẽ non decipiuntur de propriis sensibilibus. sicut visus non decipitur de colore , nec auditus de sonis. Deinde cum dicit.

Præterea etiam communia sensuũ omnium usurpant pro propriis , magnitudo enim, & figura,& asperum, & lene, acutum quinetiam , & obtusum, quæ in corporum sunt mole, cõia sunt sensuum : & si non omnium ,

h Quidam autẽ propria ad ista reducũt, quemmodum Democritus album quidem & nigrũ: hoc quidem asperum dicit esse, hoc vero lene esse. Ad figuras autem reducit sapores.

h ¶ Excludit opiniones prædictas in speciali. Et prio narrat eas , secundo improbat. ibi {Quãuis autem nullius.} Dicit ergo primo, quòd quidã reducunt propria sensibilia ad ista communia, sicut Democritus, qui nigrũ dixit esse asperũ, existimans obscuritatẽ nigri causari propter hoc ꝙ partes, quæ supereminent in aspero , occultant alias . Album autem dixit esse lene, existimans claritatem albi prouenire ex hoc, ꝙ lenetotaliter illustrẽ propter hoc, ꝙ partes eius æqualiter iacent. Sapores autem reduxit ad figuras , propter hoc, ꝙ inuenit acutum & obtusum in saporibus, sicut in figuris, æquiuocatione deceptus. Secundo ibi.

i Quamuis aut nullius,vel magis visus est cõia cognoscere. Si ergo gustus magis misma quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodq; genus. Quare oportebat gustũ & alia omnia sentire,maxime & figurarũ esse discernentissimum.

i ¶ Improbat prædictam opinionẽ de saporibus tribꝰ rationibus. Quarum prima est, ꝙ nullus sensus cognoscit figuras,quasi propria sensibilia:& si essent alicui sensui ꝓpria,maxime pertinerent ad visum. sed si sapores essent figuræ, sequeretur ꝙ gustus magis ea cognoscerer. Si ergo hoc est verum,cũ sensus aliquis quanto est certior, tanto possit maxime discernere etiam minima in quoquoque genere, sequeretur, ꝙ gustus tamquam certissimus cognosceres communia sensibilia,& maxime discerneret figuras. quod patet esse falsum, quia visus in hoc est potentior. Secundam rationem ponit ibi.

k Amplius sensibilia quidẽ omnia habent contrarietatẽ, velut in colore,nigro album,in sapore,dulci amarum:figura autem figuræ non putatur esse contrarium. Cui enim pologoniarum circumferens contrarium.

k ¶ Quę talis est. Omnia sensibilia habent contrarietatem, quia secundum ea fit alteratio, vt probatum est Septimo Physi, sicut in colore sunt contraria album & nigrum,in saporibus autem dulce & amarum.& idem patet in aliis. Videtur autem esse instantia in lumine,quod secundum se non habet contrarietatem,vt pote qualitas propria existens supremi corporis contrarietate carentis. Tenebra vero opponitur ei vt priuatio, non vt contrarium.habet tamen contrarietatem secundum ꝙ participat in coloribus,sed figura non videtur esse contraria figuræ, nõ enim est assignare ꝙ pologoniarum,idest figurarum habentium multos angulos,sit contrarium circumferens,idest circulus: qui nullum angulum habet. Contraria enim maxime distant. Non enim est dare aliquam figuram,qua non sit inuenire aliam plures angulos habentẽ, ergo sapores non sũt figuræ. Tertiam rationem ponit ibi.

l Amplius {& figuris existentibus infinitis , necesse & sapores esse infinitos. Quare enim hic quidem faciet sensum, hic vero non faciet? De sapore & gustabili quidem igitur dictũ sit. aliãmq; passiones saporum, propriam habent cõsiderationem in de Naturalis scientiæ parte, quæ est de Plantis.

l ¶ Quæ talis est. Figuræ sunt infinitæ,fient & numeri, multiplicantur enim ꝛin numerum ãgulorum & linearum , vt patet in triangulo, & quadrangulo. Si ergo sapores essent figuræ,sequeretur, ꝙ essent infinitæ species saporũ, quod patet esse falsũ: quia nulla esset ratio quare vnus sapor sentiretur & non alius. Non autem discernit sensus infinitos sapores: ergo sapores non sunt figuræ. Vltimo autem epilogando cõcludit quod dictum est de sapore, & gustabili: quædam autem aliæ proprietates saporum propriam habent cõsiderationem in libro de Plantis , quem Aristot. non scripsit, sed Theophrastꝰ, vt Alexander hic dicit in commento.

LECTIO XII.

Odẽ vero modo oportet intelligere,& circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidũ in aere & in aqua similiter.

Odem etiam modo de odoribus intelligere opus est. Quod enim in humido siccum efficit, id alio facit in genere sapidum humidum in aere similiter, & aqua.

Ostquàm Philosophus determinauit de saporibus, hic incipit determinare de odoribus. Et diuiditur in duas partes .

In prima determinat de odoribus . In secũda comparat sensum odoratus ad alios sensus,ibi.{Videtur autem sensus qui est odorandi.} Circa primum duo facit . Primo determinat generationem & naturam odoris,secundo determinat species ipsius, ibi.{species autem odorabilis.} Circa primum duo facit. Primo manifestat quid sit passiuum in generatione odorum, Secundo quid sit actiuum, ibi { Quoniam vero ab enchimo . } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo exponit quod dixerat,ibi.{Commune autem his.} Tertio probat, ibi.{Non enim solum.} Dicit ergo primo,quòd eodem modo oportet intellige re in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, sicut licet ꝙ aliquid est in generatione saporum passiuum , & aliquid actiuum. Dictum est enim circa sapores, ꝙ humidum aqueum patitur a sicco terrestri, & sic reducitur per actionem caloris ad hoc quòd sit saporosum:in generatione autem odoris est actiuũ humidum enchimum. Et dicitur enchimum ab ἐν, quod est in, & Chimus,quod est humor:quasi humore existente imbibito, & incorporato alicui sicco, hoc igitur est actiuum in odore, passum autem est aliquod aliud genus,quod comprehendit sub se aerem,& aquam. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Exponit quid sit illud genus commune aeri, & aquę, quod est susceptiuum odoris. Et dicit, quòd commune vtrique dicitur esse persipicuum, non tamen perspicuum, inquantum perspicuum, est susceptiuum odoris, sed coloris, vt supra habitum est: sed est susceptiuum odoris secundum quòd est lauabile, vel mũdabile enchimæ siccitatis, ideſt secundũ quòd est receptiuum eachimi sicci, quam quidem receptionẽ vocat lauationem, uel mundationem, inquãtum aliquid per humidum recepti-uum natum é ablui uel mundari. Deinde cum dicit.

b Cõmune autem his, nunc qui dem dicimus perspicuũ. Est autem odorabile, non secundum quòd perspicuum, sed secũdum ꝙ lauabile, vel mundabile enchimę siccitatis.

c ¶ Probat qđ suppoſuerat, ſcilicet ꝙ ſuſceptiuum odoris nõ ſolum ſit aer, ſed etiam aqua. Et primo inducit huius probationem. Secundo cõcludit quid ſit proprium ſuſceptiuum odoris, ibi. ¶ Si quis ergo. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ odor nõ ſolum ſuſcipitur in aere, ſed etiam in aqua: & hoc manifeſte oſtenditur ꝑter hoc, ꝙ piſces aliq, vt ſunt oſtrea coderma, ideſt animalia duræ teſtæ, viuentia in aqua, videntur odorare ex hoc, ꝙ a longe odore trahuntur ad alimentum, quod videre non poſſuat. Et ex hoc apparet, ꝙ aqua eſt ſuſceptiua odoris duplici ratiõe. Primo quidem, quia huiuſmodi animalia non viuunt in aere, ſed i aqua. Quod autem ſub aqua, in qua huiuſmodi piſces degunt, non ſit aer ſed aqua, probat per hoc ꝙ aer ſupernatet aquę, eriam ſi infra aquam ponatur, ſicut patet de vero inflatoſi per violẽtiam ſubmergatur, ꝙ ſuper-natabit aquæ. Secundo etiam, quia ſi daretur, ꝙ aer eſſet infra aquam, eũ tamen huiuſmodi animalia nõ reſpirent aerem, ita non ſentirẽt odorem, ſi ſolus aer eſſet odoris ſuſceptiuus. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit quid ſit proprium ſuſceptiuum odoris. Et dicit, ꝙ ex quo aer & aqua, quæ ſunt ſuſceptiua odoris, ſunt humida, ſequitur ꝙ odor nihil ſit aliud quàm quædam natura, ſcilicet forma ab enchimo ſicco impreſſa in humido, quod eſt aer, & aqua, & illud eſt odorabile, quod eſt tale, ideſt humidum habens naturam ſibi impreſſam ab enchimo ſicco. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat, ꝙ enchimus ſit effectiuum odoris. Et hoc probat tripliciter. Primo quidem per ea, quæ habent, vel non habent odorem, ſecundo per diuerſas opiniones quorundam de odore, ibi. ¶ Videtur autem quibuſdam. ¶ Tertio per affinitatem odoris ad ſaporem, ibi. ¶ Adhuc autem ſi quidem. ¶ Dicit ergo primo: ꝙ manifeſtum eſt & per ea, quæ habent odorem, ꝙ hæc paſſio, quæ eſt odor, ſit impreſſa ab enchimo, ideſt ab humore imbibito, & comprehenſo a ſicco, vt ſupra dictum eſt. Primo enim elementa omnia, ſcilicet ignis, aqua, terra, carent odore, quia ſiue ſint humida, ſiue ſicca, ſunt enchima, ideſt ſine humore comprehenſo a ſicco, quia quæ eorum ſunt humida habẽt humidum ſine ſicco, quæ autem eorum ſunt ſicca habent ſiccum ſine humido, nisi facta aliqua commixtio elementorum. Vnde mare habet aliquem odoré: quia i eo ſiccum terreſtre eſt admixtum humido aqueo, vt manifeſtatur per ſalſum ſaporem. Sal etiam magis habet odorem, ꝙ nitrũ. Et ꝙ iſta duo ſcilicet, ſal & nitrum habeãt aliquid de enchimo, manifeſtatur per hoc quòd oleum extrahitur ab eis ꝑ aliquod artificium, & ex hoc manifeſtatur, ꝙ ẽ in eis aliquis humor pinguis comprehenſus a ſicco, ſed nitrũ minus habet de huiuſmodi humore quàm ſal: & ideo eſt minus odorabile: ſecundo manifeſtat idem i la pidibus & lignis, & dicit ꝙ lapis ſolidus & durus caret odore: quia non habet præ dictum humorem, a quo odor cauſatur, propter magnam ſui terreſtreitatẽ, ſed ligna habent odorem, quia habent aliquid de prædicto humore: qđ patet ex hoc, quia inflammabilia ſunt propter pingue dinem in eis exiſtẽtem. Vnde ligna quę habent humorẽ magis aquoſum, & minus pinguem, quaſi non comprehenſum a ſicco, ſunt minus odorabilia, ſicut patet ꝑ ligno populeo: ligna autem abietis, & pineæ, ſunt multũ odorabilia, propter pinguedinem humoris ipſorum. Tertio manifeſtat idem in metallis, iter quæ arum eſt minime odorabile, eo ꝙ caret prę dicto humore, quod contingit propter eius magnã terreſtreitatem, quæ ſignificatur ex maximo ponderе eius. Eſt enim ponderoſius cæteris metallis. Sed æs, & ferrum eſt odorabile, quia humidum in eis digeſtum eſt imbibitũ a ſicco, & non eſt totaliter ab eo ſeparatum, ſicut in auro. Vnde & ſcoriæ eorum propter aduſtionem humidi, ſunt minus odorabiles. Argentum vero & ſtannũ ſunt magis odorabilia quàm aurum, minus vero quàm æs & ferrum. Habent enim humorem magis aquaticum & minus comprehenſum a ſicco quàm æs, & ferrum. Quia tamen humiditas eorum aliqualiter comprehenditur a ſicco, non ſunt penitus abſque odore, ſicut aurum. Deinde cum dicit.

f ¶ Oſtendit, ꝙ enchimum ſit actiuum odoris per opiniones aliorum, Secundo excludit eas, ibi. ¶ Sed neutrum horum. ¶ Tertio concludit propoſitum, ibi. ¶ Quoniam ergo. ¶ Dicit ergo primo, quòd quibuſdam videtur quòd odor ſit fumalis euaporatio, quæ eſt communis aeri & terræ, quaſi medium inter ea: quia eſt aliquid reſolutum a ſicco terreſtri, non pertingens ad ſubtilitatem aeream: & omnes Antiqui, qui loquuntur de odore, propin qui fuerunt ad hanc poſitionem. Vnde & Heraclitus dicit, quòd ſi omnia entia reſoluerentur in fumum, nares percipientes odorem, diſcernerẽt omnia entia, quaſi omnia entia eſſent odores. Exiſtimabat enim Heraclitus vaporem eſſe rerum principium. Quia tamen nõ omnes Philoſophi poſuerunt odore eſſe fumum, ſed quidã aliquid ſimile, ideo ad hãc diuerſitatem manifeſtandam ſubiungit, ꝙ quidam attribuebant odori exhalationem, quidã euaporationem, qui dam vtrumque & oſtendit differentiam inter hæc duo, quia euaporatio nihil aliud eſt quàm quędã humiditas aquea ſoluta, exhalatio autẽ ſiue fumus eſt cõmune aeri & terręicũ ſit reſolutio quędam ex ſicco terreſtri, ſicut dictum eſt. Et ſignũ huius differentiæ eſt ꝙ ex euaporatione aquæ condenſata generatur aqua, ex fumali autem euaporatione aliquid terreſtre. Secundo, ibi.

g ¶ Excludit prædictas poſitiõs duabus rationibus. Quarum prima eſt, quia vapor pertinet ad aquam, quæ nõ eſt odorabilis abſque admixtione ſicci, ſicut ſupra dictum eſt: fumus autem non poteſt fieri in aqua, in qua tamen ſit odor, vt ſupra eſt oſtẽſum per hoc, ꝙ quædam animalia odorant in aqua: ergo odor non eſt ſum⁹, nec vapor: Secũdam rationem ibi.

h Quæ talis eſt. Similis ratio eſt, ꝙ euaporatio dicatur odor, & ꝙ colores dicantur effluxiones: ſed illud nõ dicitur bene de coloribus, ut ſupra dictum eſt. ergo nec illud bene dicitur de odoribus. Vtrobique enim ſequitur, ꝙ ſenſus fiat per tactũ, & odorũ, & colorum, & ꝙ corpora odorata & viſa diminuerentur, & tãdem totaliter reſoluerentur per effluxionem vel reſolutionem, & hoc eſt inconueniens, præſertim cum inueniatur tam a remotis aliquid videri, & odorari, ꝙ nullo modo reſolutio corporis vſque illuc reduci poſſit. Sic. n. ad tantam diſtantiam, & calor, & odor per ſpiritua lem immutationem medii percipi poſſunt. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit propoſitum, ſcilicet ꝙ ex quo odor non eſt nec vapor nec fumus, manifeſtum eſt ꝙ humidum, quod eſt in ſpiritu, ideſt in aere, & in aqua patitur ab enchima ſiccitate, & ſic odor ſit & ſentitur. Humidum enim non ſolum inuenitur in aqua, ſed etiam in aere. Deinde cum dicit.

rum de odore cõueniunt omnes, ii qui dem ut exhalationem quandam eſſe illum, alij autem ut euaporationem: nõ nulli uero utrunque: eſt autem exhalatio humiditas quædam ſumida, uero euaporatio, quemadmodum dictum eſt, communis aeris, & terræ, & ex illa quidem conſtatur aqua, ex hac uero terræ ſpecies quædam.

Sed neutrum illorum eſſe uidetur: exhalatio enim aquæ eſt, fumida uero euaporatio in aqua fieri haud quaquam poteſt, odorant autem, ut dictũ eſt prius, ea etiam quæ in aquis degunt.

Præterea euaporatio eo dicitur modo quo defluxiones, ſi igitur illæ minus recte ſe habent, neque hæc ſane recte ſe habebit.

Quod igitur id quod in aere, & qđ in aqua eſt humidum a ſapida ſiccitate accipiat quippiã et nõ aſſiciatur, nõ eſt obſcurum. Et enim aer ſuapte natura humidus eſt.

Præterea, ſi eodem modo in aere ſicut in aliis humidis, ceu dilutum eſſi cit ſiccum: clarum certe eſt, quod odores ſaporibus proportione conuenire neceſſe eſt.

Quod profecto in quibuſdam contingit. Aeris enim & dulces ſunt odores, necnon auſteri & acerbi, & pingues. Amaris autem putridos proportione reſpondere quiſpiam recte affirmare poßet. Quapropter ut illi egre potantur, ſic ꝙ ingrate odorantur. Manifeſtum igitur eſt ꝙ illud quod in aqua eſt ſapor, hoc in aere & aqua odor eſt.

Et hanc ob cauſam frigus & congelatio ſapores obtundunt, & odores euaneſcere faciunt, quando quidem calidum, quod architectatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

k ¶ Manifeſtat, ꝙ enchymum ſit actiuum odoris per affinitatem ad ſaporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & ſi enchymũ ſimiliter faciet odorẽ in humido aqueo & in aere, ſicut ſiccũ terreſtre lauatũ per humidum aquẽ facit ſapores, manifeſtum eſt ꝙ odores oporter proportionatos eſſe ſaporibus. Secundo ibi.

l ¶ Manifeſtat propoſitum adaptando odores ſaporibus. Et dicit, ꝙ in quibuſdã hoc accidit manifeſte. Dicuntur enim acetoſi & dulces, odores & auſteri, & ſtyptici, & põtici & craſſi, ſicut & ſapores: ſed amaros odores non dicimus: ſed putridi odores proportionabiliter reſpondent a maris ſaporibꝰ: quia amari ſapores difficile ſorbentur. Putrida ſunt diaſana puruſta, ideſt difficilis reſpirationis. Vnde manifeſtũ eſt ex hac affinitate odoris ad ſaporem, ꝙ ſicut ſapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio, ibi.

m ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta ſaporis & odoris, qa per frigus & congelationem, ſapores hebetantur & odores exterminãtur, inquãtum ꝙ prædicta auferrur calidum, quod generat & mouet odores, & ſapores, vt ex dictis apparet.

LECTIO XIII.

Oſtquàm Philoſophus determinauit generationem & naturam odoris, hic determinat de ſpecibus odorum. Et circa hoc duo facit. Primo determinat diuerſas ſpecies odoris. Secundo determinat modum odorandi, ibi. ¶ Et propter hoc ſit ꝙ reſpirationem. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit eſſe aliquas ſpecies odoris. Secundo determinat de ſpeciebus odoris per conuenientiam ad ſpecies ſaporum, ibi. ¶ Hoc quidem enim eſt ſecundum ſapores. ¶ Tertio determinat ſpecies, quæ ſunt odoris ſecundum ſe, ibi. ¶ Quidam autem ſecundum ipſos. ¶ Dicit ergo pri-

LECTIO XIII.

Species autem odorabilis duæ ſunt. Non enim ſicut quidam dicunt,

LECTIO XIII.

Species autem rei odorabilis duæ ſunt, non enim ut quidã aſſerunt, nullæ ſunt odo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

go primo, q̃ duæ sunt species odorabilis, vna quidem per conuenientiam ad sapores, alia secundum se. Cassum est enim quod quidam dicunt, odorabile species non habere, sed oportet determinare quomodo habeat, & quomodo non habet. Est enim determinare species odorum secundum conuenientiam ad species saporum, vt supra dictum est, non autem sunt determinate odoris species secundū se, nisi solum secū dum diuersa odorabilia: sicut si dicam⁹ alium esse odorē rosarum, & violarum, & aliorum huiusmodi. Discernitur tamē in his odoribus delectabile & abhominabile. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de speciebus odorum, quæ consequuntur species saporum. Et dicit, q̃ inter odorabilia aliquid est odorationum secundum saporis species, vt supra dictum est, & ió delectabile contristans est in eis secundum accidens, idest non inquantum habent odorem, sed in quantum eorū odor significat nutrimentum. Odor enim est quędam passio nutrimenti, sicut & sapor: animal enim discernit conueniens nutrimentum a remotis per odorem, sicut coniunctum per saporem. Et ideo huiusmodi odores non sunt delectabiles animalibus repletis, & quæ cibo non indigent, sicut nec esca habēs hos odures est his delectabilis, sed animalibus appetentibus cibum, idest esurientibus, vel sitientibus sunt huiusmodi odores appetibiles, sicut & cibus vel potus est eis appetibilis. Vnde manifestum est q̃ huiusmodi odorabile habet delectationem, & tristitia m secundum accidens, sicut dictū est scilicet ratione nutrimenti. Et quia nutrimentum est commune omnibus animalibus, iccirco omnia animalia percipiunt hos odores: qd tamen intellipendum est de omnibus animalibus habentibus motum progressiuū, quę necessario habent quærere alimentum ex longinquo per odorem, animalibus autem immobilibus sufficit gustus, & tactus ad discernendum conuenientiam alimenti. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat species odoris per se. Et primo ponit huiusmodi species odoris, Secundo ostendit a quibus animalibus percipiatur, ibi. {Hoc quidem igitur odorabile. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo probat propositum, ibi {Nihil enim magis. } Tertio excludit obiectionem cōtrariam, ibi. {Qui autem nunc commiscēt. } Dicit ergo primo,

non sunt species odorabilis, sed sunt. Determinandum autem quomodo sunt, & quomodo non sunt.

b Hoc quidem enim est secundum sapores ordinatum ipsorum, sicut dictum est, & delectabile, & triste habent secundum accidens. Quoniā enim nutritui passio est, appetentibus quidem delectabiles odores eorū sunt: plenis autem & nihil gentibus nō delectabiles, neque odores. Et esca habēs odores qui buscunque non delectabilis, neque his. Quare iste quidem, vt dixi mus, secundū accidens quidem habent delectabile, & triste, propter quod omnibus sunt communes animalibus.

c Quidam autem odores secundum seipsos delectabiles sunt, quemadmodum illi qui florū.

d Nihil enim magis vel minus ad escam inuitant, nec conferunt ad desiderium quicquam, sed contrarium magis. Verum enim est, quòd Euripidem vituperans Stratis dixit. Quando lentem decoquis, non infundas myron.

e Qui autem nunc commiscēt ad porationes tales virtutes, vim faciunt per vsum delectationi: donec vtique a duobus sē sibus fiat delectabile: quemadmodum vnum & ab vno.

f Hoc quidē igitur odorabile, proprium hominis est. Quod autem secundum sapores ordinatum est, & aliorum animaliū est, sicut dictum est prius. Et illorum quidem, quia secundum accidens habent delectabile, diuiduntur species secundum sapores. Istius autem, nō iam propterea quòd natura ipsius est se

quòd quidam odores sunt delectabiles ſm seipsos, idest non per comparationem ad alimentum, sicut fit de odoribus florum. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, quòd huiusmodi odores sūt secundum se delectabiles, q̃a scilicet non habent conferre ad escā: vt videlicet appetentes escam magis his odoribus delectē tur, & repleti minus. Neque etiam huiusmodi odores conferunt aliquid ad desiderium eicę, sicut odores, de quibus supra dictum est, promouētes escæ appetētū, sed magis accidit cōtrarium, quia per imixtionē horū odorabilium, redditur esca indelectabilis: quia frequenter quæ bene redolent secundū huiusmodi odorem, sunt mali saporis. Et inducit ad hoc verbum cuiusdā poetæ comici, qui Stratis dicebatur, qui in vituperium alterius poetæ, scilicet Euripidis, exquirentis cibaria nimis delicata parata dixit. Quando lēte decoquis, nō infundas myron, idest vnguētum suauiter redolens. q.d. nō oportet q̃ in pulmento tuo apponas aliqua suauiter redolēta. Deide cū dicit.

e ¶ Excludit obiectionem quæ posset fieri propter consuetudinem quorūdam talia cibis admiscentium. Sed ipse respōdet dicens, quòd illi qui huiusmodi virtutes, idest res odoriferas, commiscēt cibis & potibus, faciunt q̃ consuetudinem quādam violentiam naturali delectationi, vt scilicet perueniat ad hoc q̃ vnum & idem sit delectabile duobus sensibus, scilicet gustui & odoratui: sicut naturaliter est vnum delectabile vni sensui. Deinde cum dicit

f ¶ Ostendit a quibus huiusmodi odorabilia percipiantur. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit, Secūdo assignat causam dictorum, ibi. {Causa autem est. } Tertio excludit obiectionem ibi. {Cibus. } Dicit ergo primo, q̃ hoc odorabile, quod secūdum se delectat, vel contristatur ē proprium hominis, quia, scilicet iocus homo huiusmodi odorabilia discernit, & in eis delectatur, vel contristatur. Vnde quantum ad hoc abundat in homine sēsus odoratus præ aliis animalibus. Sed odor, qui coordinatur sapori, cōpetit etiā aliis animalibus, quæ in huiusmodi odoribus discernendis, habent acutiorem sensum q̃ homo, & quantum ad hoc supra dixit, q̃ sensum odoratus habemus peiorem aliis animalibus. Et quia illi odores, qui coordinantur saporibus, habent delectationem per accidens. s. per comparatiōem ad escam, ideo

rabilium species, sed proculdubio sūt: determinandum autem est, & quomodo sunt, & quomodo non sunt.

Aliud enim horum genus per sapores (ut diximus) est ordinatum, & cum suaue, tum triste per accidens habet, quoniā enim illius, quod alit, sunt passiones, appetentibus quidem suaues illorum sunt odores: saturis autem & nullius indigentibus, neque odores sunt suaues, neque id, quod odores habet alimentum eisdem suaue est, quāobrem ij quidem (ut diximus) ex accidenti suaue & triste in se habent, qua propter omnium communes sunt animantium.

Odorum autem nonnulli per se suaues sunt, ut florum.

Siquidem magis aut minus nihil ad escas inuitant, neque ad appetentiam quicquam conferunt, sed contrarium efficiunt magis. Verum, etenim est, quod in Euripidem canillatus est Stratis, cum lenticula coquitur, unguenti nihil infundito.

Atqui nostri temporis homines tales in poculis odorum miscentes uires, assuetudine vim uoluptati facere contendunt, ut a duobus suauitas prouenīat sensibus, ut una ab unico.

Hoc autem odoris genus homini est proprium, cum illud, quod saporibus est applicitum, alijs etiam (ut dictum est) animalibus competat. Et illorum quidem species, quoniam ex accidenti suaue & triste habent, per sapores disterminantur: huius autem

species

species eorum distinxit secundum species saporum: q̃ non contingit in his odoribus, qui secundum propriam naturam habent tristitiam, vel delectationem, sed huius odoris species distingui non possunt nisi secundum odorabilia, vt dictum est. Deinde cum dicit.

g ¶ Assignat causam prædictorum, & dicit, q̃ odor secundum se delectabilis, est proprius hominis ad contemperandum frigiditatem cerebri ipsius. Homo enim habet maius cerebrū secundum quantitatem sui corporis inter cætera animalia, cerebrū autem secundum suam naturam est frigidū: & sanguis qui circa cerebrū continetur i quibusdam subtilibus venis, est de facili infrigidabilis, & ex hoc contingit, quòd fumi resoluti a cibo sursum ascēdentes, propter loci infrigidationem, inspissantur infrigidati: & ex hoc causantur rheumaticæ infirmitates in hominibus, & ideo i adiutorium sanitatis cōtra superfluam cerebri frigiditatem attributa est ista species odoris hominibus, & ſi quando que huiusmodi odores grauēt cerebrum, hoc est, quia non adhibentur secundum q̃ debent, sed superflue ipsum calefacientes faciūt nimiam resolutionem, sed ſi modo debito adhibeātur conferunt ad sanitatem: & hoc manifeste apparet ex effectu, cūtamen nulla alia vtilitas appareat talis odoris, parum enim deseruit intellectui perceptio talium odorū ad inuestigandas naturas rerum: cui multum deseruit visus & auditus, vt supra ostensum est. Deinde cum dicit.

h ¶ Excludit quandā obiectionem. Posset enim aliquis dicere, quòd ad prædictū remediū sanitatis sufficeret aliqua species odorabilis, quæ coordinatur saporī, sed ipse respondet, quòd illa species odoris, quæ est delectabilis, ꝓpter cibum multoties magis grauat caput, vel propter superfluā humiditatem, vel ꝓpter superfluam siccitatem. Sed illa species odoris, quæ est secundum se delectabilis, semper est vtilis ad sanitatem ex sui natura. Addit autē (vt est dicere) ꝓpter indebitum vsum. Deinde cū dicit.

i ¶ Concludit ex prædictis debitum modum odorandi. Et primo in hominibus & in aliis animalibus respirantibus, secundo

cundum seipsam delectabilis, aut tristis.

g Causa autem cur proprius sit hominis talis odor, est propter frig⁹, quod circa cerebrum est. Frigido enim natura existente cerebro & sanguine, qui circa illud in angustis venis existente subtili & puro, de facili autem infrigidabili: propter quod & cibi fumositas infrigidata, ꝓpter locum, rheumaticas ægritudines facit hominibus, ꝓpter qđ facta est ilta species odoris. Nullum enim aliud est opus ipsius quàm hoc. Hoc autem facit manifeste.

h Cibus enim delectabilis existens & siccus & humidus multoties infirmans est. Qui autem ab odore secundum seipsum odor operi, quomodocunque se habeat, semper vtilis est, ut est dicere.

i Et propter hoc fit per respirationem non omnibus, sed hominibus, & sanguinem habentibus, velut quadrupedibus, & magis participātibus naturā aeris.

K Ascendentibus namque odoribus ad cerebrum propter leuitatem caloris, quæ in ipsis, sanius habent circa locum hunc. Odoris namque virtus natura calida est. Vtitur autem natura respiratione ad duo, vt operose quidem ad thoracis adiutoriū, vt aduentitie ad odorem. Respirante enim sicut ex transitu facit per nares motum. Proprium autem hominis naturæ tale genus odoris: quia plus cerebrum & humidius habet alijs animalibus secundum magnitudinem, propter hoc enim & solum, vt est dicere, aliorum animalium homo, & gaudet florum & taliū odoribus: commēsuratur enim eorum calor & motus ad hiperbolem eius quæ in loco frigiditatis, & humiditatis est.

Aliis vero quæcunque pulmonem habent ob respirationem, alterius generis odoris sensum

minime, quoniam eius natura suauis per se est, nel tristis,

Cur autem homini proprius talis existat odor, in causa est cerebri frigiditas, cum enim suapte natura frigidū sit cerebrum, sanguisque, qui in eius continetur uenulis, tenuis sit & purus & qui de facili algeat, et propterea ei horum exhalatio ob loci naturam refrigerata, fluctionum morbos afferat, talis profecto odorum species hominibus ad sanitatis subsidium est attributa: nullum enim aliud præter hoc illius est officium, Istuc autem manifestum sit.

Quoniam suauis plerumque cibus cum siccus, tum humidus morbosus est. Suauis autem per se odor quoquo modo se habentibus semper, ut ita dicatur, est salubris.

Et hāc ob causam per spiratiōnem fit non omnibus, sed hominibus, & ijs quæ sanguinem habent quadrupedibus: quinetiam ijs, quæ aereæ magis sunt naturæ.

Cum enim propter caloris in se peruī leuitatem sursum ad cerebrum ferantur odores, locus certe ille salubrius se habet, odorum nāque uis suapte natura calida est. Ad duo autem natura spirandi utitur opere, ex proposito quidem ad pectoris auxilium, præter propositum autem ad odorem spirante enim animali, ceu ex traiectu per nares efficitur motio. Hominis autem naturæ proprium est eiusmodi odorum genus: quoniam pro magnitudine amplissimum & humidissimum animalium omnium habet cerebrum, & eam ob causam solis, ut ita dicatur, inter reliqua animalia, & sentit, & delectatur florum taliumque id genus, odoribus homo: commensurata enim illorum est caliditas & motio, ad superfluentem loci illius humiditatem & frigiditatem.

Alijs autem quecunque pulmones habent spirandi opera alterius odorū generis sensū concessit natura, ne duo

inde cum dicit.

l ¶ Assignat causam odorandi per respirationem quantum ad alia animalia. Et dicit, quòd animalibus habentibus pulmonem, quæ sola respirant, natura dedit sensum alterius odoris, idest pertinentis ad cibum per respirationem, vt non faciat duo

organa,

Universidad de Deusto
Biblioteca

organa,vnum respirandi, & aliud odorandi cum sufficiat organum respirandi,etiam ad odorandum, sicut hominibus, quã tum ad duo genera odorabilium, ita etiam aliis animalibus quantum ad vnum tantum.

LECTIO XIIII.

POstquàm Philosophus ostẽdit ꝙ homines, & quædam alia animalia odorãt respirando, hic inquirit quomodo animalia non respirantia odorant. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid circa huiusmodi animalia sit manifestum, secũdo quid circa ea sit dubiũ, ibi ꝙ Quomodo autem &c.} Dicit ergo primo manifestum esse, ꝙ animalia, quæ non respirãt, sentiant odorabile, ex hoc, ꝙ videmus pisces & omne genꝰ enthomorũ idest interceptorum animalium, sicut sunt formicæ, apes, & huiusmodi, acute sentire de longe nutrimentum suum, quando distant a proprio cibo, plus quàm per ꝓpriũ usum, possent ad percipere. Vnde manifestum est, qđ percipiunt propter nutritiuam speciem odoris, idest inquantum sentiunt illam odoris speciem, quæ proportionatur sapori: & indicat qualitatem nutrimenti. Et ponit exemplum de apibus, quæ longe mouentur ad suũ cibum quærendum, scilicet mel: & de q busdam formicis pariis, quæ habent sex pedes, & de quibusdã animalibus aliis, quę purpuræ vocantur propter colorem: & similiter multa animalia nõ respirãtia inueniuntur, quæ acute a remotis sentiunt suam escam ꝓpter odorem. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit, quid circa huiusmodi animalia sit dubium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem, Secundo soluit, ibi. {Sed non forte eodem.} Tertio manifestat solutionem magis per simile, ibi. Similiter autem & aliorum.} Dicit ergo primo, ꝙ cum manifestum sit ꝙ prædicta animalia sentiunt odorem, non est manifestum quomodo sentiant odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem vno modo, scilicet respirando. Hoc enim per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa prædicta animalia aparet, ꝙ non respirant: & tamen sentiunt odorabile. Posset autem aliquis assignare rationem, dicens ꝙ quo dedit natura, ut non duo sensoria faciat, sufficit enim, quoniã quidem & ut respirantibus, quẽ admodum hominibus vtrorum que odorabilium his alterorum solum existens sensus.

LECTIO XIIII.

QVæ vero non respirãt, ꝙ quidem habent sensum odorabilis, manifestum est. Etenim pisces & enthomorum genus omne, diligẽter sentit de longe, propter nutritiuam speciem odoris, remota multum a propria esca, quem admodum apes faciunt ad mel, & paruarum formicarum genus, quas vocant quidam senipas, & marinorum purpuræ, & aliorũ multa taliũ animaliũ acute sentiũt escã propter odorẽ.

b Quomodo autem sentiunt non similiter manifestum, propter quod vtique dubitabit aliquis quó sentiũt odorem, si spirantibus quidem omnibus sit spirare vno modo. Hoc enim videtur in respirantibus accidẽs omnibus. Illorum autẽ nullum respirat, sentiunt tamen, nisi alicui ꝓter quinq; sensus alios, hoc aũt impossibile. Odorabilis .n. olfactus: illa vero hoc sẽtiũt.

c Sed non forte eodem modo. Sed respirantibus quidem spiritus aufert superiacens: quemadmodum cooperculum quoddam. Quare non sentiunt non respirantia, his autem nõ respirãtibus, ablatum est hoc: quemadmodum in oculis. Quædam enim animalium habent palpebras: quibus non reuelatis, minime possunt videre. Quæ autẽ habent duros oculos, nõ habẽt. Quare non egent vllo, quod illa reuelet, sed vident a facultate existente in illis statim.

dam alio sensu, qui est præter quinque sensus nominatos, huiusmodi animalia sentiunt odorabile, & posset videri responsio ꝓbabilis, quia sentire est pati quoddam: vnde diuersus modus sentiendi est quasi diuersus modus patiendi, qui indicat diuersitatem potentiæ passiuæ, sicut diuersus modus agendi significat diuersitatem virtutis actiuæ, videmꝰ enim ꝙ quãto calor est fortior, tanto calefactio est vehemẽtior, & sic ex parte passiuorum, quæ alio modo patiuntur, aliam potentiam passiuam habere videtur, & sic quę alio modo sentiunt videtur habere aliũ sẽsum. Sed quòd alio modo sentiant odorabile est impossibile: quia vbi est idem sensibile, est idẽ sensus. Porrò enim distinguũtur ꝑm obiecta. Idem autẽ est sensibile, quod sentiunt vtraque animalia, scilicet odorabile. Vnde non potest esse alius sensus. Deinde cum dicit.

sentiendi a peculiari esca remota. ut apes in melle faciunt, magnarũque genus formicarum, quas senipas quidam uocant, & ex marinis purpuræ, & pleraque alia eiusmodi propter odorem acute præsentiunt escas.

Qua uero resentiant, non æque est manifestum. Quamobrem iure quispiã ambigere posset, quanam re odores sentiant, siquidem spirantibus olfacere uno contingit modo, hoc enim in ijs quæ spirant apparet omnibus, illorum uero spirat nullum, cum tamen sentiant, nisi forte quispiam præter quinque alius est sensus: quod fieri non potest, olfactilis enim rei est olfactus, illa autem id sane sentiunt.

Verum non eodem fortasse modo, sed spirantibus quidem quod superiacet, uelut operculũ remouet spiritus, quamobrem non sentiunt nisi spirent, ea autem, quæ non spirant, id sane nõ habent. quemadmodum in oculorum natura percipere licet, siquidem animalia quædam palpebras habẽt, quæ nisi diducantur, cernere nequeunt. Quæ autem duros habent oculos illas non habent, ea propter nullo illas remouente indigent. sed pro uidendi facultate illico cernunt.

animalia non respirantia carent huiusmodi cooperculo: & ideo non indiget respiratione ad odorandum: sicut videmus in oculis, ꝙ quædam animalia habent palpebras, quæ si non aperiantur, non possunt huiusmodi animalia videre. Huiusmodi autem palpebras dedit natura animalibus indigentibus acutiori visu propter securitatem oculi, ut oculus conseruetur. Vnde animalia habentia duros oculos quasi non indigentia acuto visu, non habent huiusmodi palpebras: & ideo non indigent aliquo motu aperiente palpebras ad videndum, sed statim oculos habẽt ad vidẽdum facultatem, nullo remoto. Deinde cum dicit.

Manife-

d ¶ Manifestat prædictam solutionem per aliud simile per ol factum, in quo est quædam alia diuersitas inter animalia, quæ non diuersificant sensum. Nullum enim aliorum animaliũ, præter hominem, grauiter ferẽ ea, quæ habent fœtidum odorem se cundum seipsa, idest non per comparationem ad nutrimentũ. Et hoc quidem sæpe rius dixerat. Sed poterat esse circa hæc dubitatio ex hoc, ꝙ quædam animalia videtur huiusmodi fœtidos odores fugere. Et ideo repetit, vt hanc dubitationem remoueret, & dicit ꝙ alia animalia non fugiunt odores secũdum se fœtidos nisi per accidens, inquãtum scilicet accidit huiusmodi fœtidũ odoreũ esse corruptiuum. Cum enim odor causetur ex calido humido & sicco, vt supra dictum est, quandoque contingit quod fœtidus odor, puenit ex magna dilectione alicuius in prædictis qualitatibus, & sic simul cũ odore immutat medium ad aliquam pessimam passionẽ dispositionem, quæ corrũpit corpora aliorum animalium, sicut & hominis. quam quidem immutationẽ, alia animalia sentiũt per sensum tactus, & ideo fugiunt huiusmodi fœtida. Et ponit exemplum, quòd homines patiuntur grauedinem capitis a fumo carbonum, propter eius distemperantiam, & quandoque vsque ad corruptionẽ. Similiter est de sulphure. Vnde animalia fugiunt huiusmodi corrupti ua propter passionẽ corporis, quam sentiunt, sed de ipsa fœditate odoris secundum se considerata non curãt, quamuis multa terræ nascentium habeant fœtidos odores, nisi secũdum ꝙ fœditas odoris repræsentat aliquid circa gustum, vel circa conuenientiam proprii nutrimenti. Deinde cum dicit.

e ¶ Comparat sensum odoratus ad alios sensus. Et primo determinat veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. {Quòd autem quidam.} Circa primum considerandum est quòd secundũ consuetudinem Pythagoricorum Philosophus vtitur huiusmodi proprietate numeri ad ostendendum comparationẽ sensuũ. Numerus enim impar nõ potest diuidi in duo media, sicut par, sed in medio remanet aliquid indiuisum inter duas partes æquales, sicut in quinario remanet vnitas media inter duo, & duo. Cum autem sensus sint in impari numero constituti, scilicet quinario, duo eorum iunt tactus: quia scilicet sentiunt suum sensibile coniunctum non per medium extraneum, scilicet tactus & gustus, duo autem eorum, scilicet visus & auditus sentiunt suũ sensibile remotũ per alia, idest, per extrinseca media. Odoratus autem in medio vtrorumque, vñ & cum vtrisque conuenit, cum tactu quidem & gustũ, qui sunt sensus nutrimenti, vt dicitur in Secundo de Anima, in quantũ odorabile est quædam passio nutritiuorum, secundum ꝙ odor proportionatur sapori. Et sic rationabilia & gustabilia sunt in eodem genere cum odoribus, & est idem genus visibilis, & audibilis & odorabilis, inquantum, & vtraque cognoscũtur per medium extraneum. Vnde odorant animalia per aerem & aquam, sicut vident & audiunt. Et sic patet ꝙ odorabile est aliquid cõmune vtrisque. Inest. n. tactuali, secundum quod est passio nutrimenti, & sic concurrit in eodẽ cum tagibili & gustabili qualitate, & similiter inest perspicuo, & audibili, idest percipitur per medium perspicuũ, per quod videtur, & per quod ẽt auditur, idest per aerem, & aquã: licet non inquantum huius sũt perspicua, sed inquãtum sunt susceptiua enchimæ siccitatis, vt supra dictũ est. Et ideo a quibusdam ratiõabiliter ista duo assimilãtur, vt esse ex chimæ siccitatis odorifere humido aqueo & sulphurei, idest aereo, propter tacitem diffusionẽ sicut tinctura quędam, quæ refertur ad immutationẽ medii a colore: & sicut lotura, quæ refertur ad sapores, quia scilicet, odor hẽt cõuenientiam cũ vtrisque. Et hoc epilogando concludit dictum esse quomodo oporteat distinguere spẽs odorabilis, & quomodo non, inquantũ scilicet accipiũtur odores secũdum seipsos. Deinde cum dicit.

Similique modo reliquorum animalium nullum, nullos per se male olentes odores molestè fert, nisi forte per natum afferant: a talibus enim nonnulla interimantur, ut plerumque homines qui ex carbonum haltu grauedinem incurrant: & sæpe numero per eam, ita reliqua animalia a sulphuris, bituminosorumque ui examinantur.

Quamobrem id incommodum declinare solent, eum de ipsa per se odoris fœditate nihil curent. Atqui multa ex terræ nascentibus grauem olentia habent si quippiam illis ad gustatum ejusue conferat.

Cum autem impares sint sensus, isque numerus medium habeat, odoratus sensus medius esse videtur, cũ tactili um, cuiusmodi gustatus, & tactus est. tum eorum, qui per aliud sentiunt, qualis usus est et auditus, quam odorem olfactile nutrientium passio est quædam. Hæc autem in eodem sunt genere, quo & audibilis res est & uisilis: propterea & in aere, & in aqua odorantur, & hanc ob causam olfactile commune quiddam horum est utrorumque, quod & tactili inest, & audibili & perspicuo. Quamobrem non sine ratione assimilatum est siccitatis est se in humido et fusili, ceu infectionem quandam & luturam. Quo nam modo ipsius olfactilis connumerandæ sunt species, & quomodo non, hactenus sit expositum.

Quod autem Pythagoreorũ quidam dixerunt, alii uidelicet animalia quædam odoribus, rationi non est consentaneum.

Primo namque videmus, cibos omnes compositos esse oportere, ea enim quæ aluntur, simplicia nõ sunt, quam ob rem ciborum sunt excrementa,

esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quædam animalia nutriri odoribus, secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus vt dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quòd videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicit.

g ¶ Improbat prædictam opinionẽ duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, vt dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quòd ex cibis generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quædam loca

Universidad de Deusto
Biblioteca

sentire procedat in infinitum secundum partes existentes in toto: Secũdo, vtrum secundum partes separatas. ibi{ Separatæ. } Dicit ergo primo, ꝙ quia passiones, idest, sensibiles qualitates dicendæ sunt quasi quędam species & formæ, quæ non sunt infinitæ ſm se cõsideratæ, sicut dictum est. & cum existunt in continuo sicut in subiecto ſm cuius diuisionem per accidens diuidũtur, conseqũes est ꝙ sicut in continuo aliud est in actu, sicut pars separata, & aliud in potentia scilicet, pars in continuo existens nõ separata, ita etiã in his qualitatibus, quę sunt diuisibiles per accidens, pars separata est actu existens, vnde põt actu sentiri, pars aũt indiuisa est in potẽtia, & ideo non sentitur in actu. Et inde est, ꝙ quãuis superueniat visus, tñ aliqua pars eius minima, puta decima millesima latet visum. & similiter q̃nis totus cantus continuus audiatur, tñ auditum aliquid latet parvum de cantu puta dyesis, quod est minimũ in melodia, quasi distantia quędã toni & semitoni, huiusmodi aũt distãtia media inter vltima latet. Et ita est in aliis sensibus, ꝙ ea q̃ sunt omnino parua, latẽt omnino sensũ. Sunt. n. sensibilia in potentia, non autem in actu, nisi q̃n separantur, sicut videm⁹ in magnitudinibus ꝙ linea vnius pedis est in potentia in linea bipedali: sed tũc est actu q̃n diuiditur a toto. Patet aũté ex prædictis falsum esse quod quidam Mathematici dicũt, ꝙ nihil simul totũ videtur, sed visus percurrit p partes visibiles ac si videret sic continuũ, sicut & moueri. Decipiuntur aũt in hoc ꝙ partes cõtinui nõ sunt visibiles actu, sed solum in potentia. Vnde visus vtit toto visibili vt quodam modo vno indiuisibili in suo genere, nisi forte vtatur partibus non diuisis vt diuisis, sicut cum syllatim inspicit vnamquamque. Sed tamen nec in hoc procedit visus vsque ad quascunque minimas partes, quia sic sensus diuideretur in infinitum, quod supra dimissum est pro inconuenienti. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit, ꝙ etiam partes separatæ non sunt in infinitũ sensibiles. Et primo ex parte ipsarum partium, Secundo ex parte ipsius sensus. ibi{ Quinimmo. } Dicit ergo primo, ꝙ si partes in parvitate superabundantes, separantur a toto, rationabiliter videt ꝙ non possunt permanere pp paruitatem virtutis conseruantis: quia virtus corporalis diuiditur ſm diuisionem magnitudinis, Tex.cõ. 38. vt patet in Septimo Phy. & ideo illa minima separata conuerterẽtur in corpus continens, puta aerem vel aquam, sicut patet de aliquo liquore saporoso, qui infunditur mari. Et ex hoc patet, quare corpus mathematicũ est diuisibile in infinitum, in quo considerat̃ sola rõ quantitatis, in qua nil est repugnans diuisioni infinitæ, Sed corpus naturale, quod considerat̃ sub tota forma,

dyesi sonus latet, quãmuis continuus existens auditur omnis cantus. Distantia vero interme dij ad vltima latet. Similiter autem & in aliis sensibilibus, parua omnino. Potentia namque, visibilia ipsa, actu aũt non, nisi postquam fuerint seperata. Etenim ineſt potentia, quæ pedalis G bipedi, actu autem iam diuisa.

i Separatę aũt tantæ superabũdantiæ rationabiliter vtiq; resoluũtur in continentia, velut minimus sapor mari infusus.

K Quinimmo, qñ neque sensus superabundantia secundũ ipsã sensibilis, nec separata. Potentia enim ineſt certiori superabundantia, nec tantũ sensibile separatum erit actu sentiri, sed tamẽ erit sensibile. Potentia. n. est iam H & actu erit aduenies. Quòd q-dẽ igitur quędã magnitudines, & passiones latent, & pp quam causam, & qũo sensibilia, & quo modo non, dictum est.

l Cum aũt vtique in existentia sic quanta quædam sint, vt actu sensibilia sint, & non solum in toto, sed & seorsum: finitas necesse est secundũ aliquẽ numerum. & colores, & sapores, & sonos esse.

I

LECTIO XVI.

Bijciet autem vtiq; aliquis igitur. Peruenit autem sensibilia, vel motus, qui a sensibilibus qualitercunque fiat sensus, cũ operẽtur in medium primo, quemadmodum odor videtur facere &

nuatã omnis audiatur cantio, Internallum autem illius quod est in medio ad extremos, latet. Similique rationis modo quæcunque in aliis sensibilibus valde sunt exigua, potestate sane visilia sunt, actu vero, postquam fuerint seperata: potestate enim pedalis linea in bipedali cognoscetur, actu autem, cum iam est diuisa.

Seiugati uero tales excessus rationabiliter resoluuntur in continens, vt si pusillus sapor in mare infundatur.

Cæterum, quoniam sensus excessus non est per se sensilis, neque etiam seperatus, excessus enim potestate in exquisitiori inest sensu, neque huiusmodi separatum sensile actu sentiri continget, sed nihilominus erit sensile. potestate enim iam existit, & actu erit tum accesserit. Quòd igitur magnitudines quædam & passiones latent, & qua de causa & quomodo sensiles, & quomodo non, dictum est.

Cum autem inerint alicui tãtæ quædam, quæ actu sensiles sint, & nõ solum in toto, sed separatim existant, has numero finitas esse necesse est. colores inquam. & sapores, & sonos.

LECTIO XVII.

Vbitare autem quispiã possit, an perueniant vel sensilia ipsa, vel illorum motiones quocunque sensus fiat modo cum initio in medium agant, quemadmodum odor & sonus facere uidentur, prius enim qui proximus est odorem

ꝙ quędã magnitudines & passibiles qualitates lateant sensum, & propter quam causam, & quomodo sint sensibilia, & quomodo non. Deinde cum dicit.

K l ¶ Concludit ex præmissis, ꝙ cum aliquæ partes sensibilium corporum, hoc modo habeant quantitatem vt sint actu sensibilia, non solũ in toto existentes, sed etiã diuisim, necesse est huiusmodi partes sint finitæ secundum aliquem numerum, siue in coloribus, siue in saporibus, siue in sonis. Et sic secundum ꝙ actu sunt sensibilia, in infinitum non diuiduntur.

LECTIO XVI.

Postquam Philosophus prosecutus est quæstionẽ primam pertinentem ad ipsa sensibilia, hic accedit ad quæstionem secundam, quæ pertinet ad immutationem sensus a sensibilibus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo argumentat ad ipsam. ibi{ Quę admodum & Empe. } tertio soluit. ibi{ Vel circa sonum. } Circa primum considerandum est, ꝙ sicut supra habitum est, quidam

Tex.cõ. 36.

non potest in infinitum diuidi, liquia qñ iam ad minimum deducitur, ita ꝙm propter debilitatem uirtutis conuertitur in aliud, vnde est inuenire minimam carnẽ, sicut dicit in Primo Physic. nec tñ corpus naturale componitur ex mathematicis, vt obijciebatur. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit propositum ex parte ipsius sensus. Ad cuius euidentiam sciendũ est, ꝙ quanto virtus sensitiua est excellẽtior, tanto minorem immutationem organi a sensibili percipit. Manifestum est autem, ꝙ quanto minus est sensibile, tanto maiorem immutationẽ facit organi, & ideo indiget excellẽtiori virtute sensus ad hoc ꝙ sentiatur in actu. Manifestum est autem, ꝙ potentia sensitiua non crescit in infinitum sicut nec aliæ virtutes naturales. Vnde etiã si corpora sensibilia in infinitũ diuiderentur, tñ non semꝑ augmentaretur superabundantia sensus in excellentia virtutis, ſm ipsam superabũdantiam sensibilis in paruitate, nec etiam hoc esset superabunti paruitate sensibilis separata remanente: quia superabundans paruitas sẽsibilis, est in potentia vt sentiatur a certiori & perfectiori sensu, qui si non adsit, non poterit actu sentiri, sed tñ erit sensibile, quãtum est in se: iam. n. ex quo separatũ est, habet potentiã actuam ad immutandũ sensum, & qñ sensus aduenies sentiet in actu. Sic igit patet verũ esse quod supra dixit, nullã magnitudinẽ esse inuisibilem, scilicet quantum est in se, quãquis sit in uisibilis pp defectũ visus. Concludit ergo quod dictum est, ꝙ quędã magnitudines & passibiles qualitates lateant sensum, & propter quam causam, & quomodo sint sensibilia, & quomodo non. Deinde cum dicit.

Leã. 5.

posuerunt sensum immutari a sensibilibus per modum cuiusdã A defluxus, ita ꝙ ipsa sensibilia & defluentia ab eis, pueniunt vsq; ad sensum, ipse vero posuit ꝙ sensibilia per modum cuiusdam alterationis immutant medium, ita ꝙ huiusmodi permutationes perueniunt vsque ad sensum. Est ergo quæstio qualitercunque fiat sensus, vtrum vel ipsa sensibilia secundum aliorum opinionem, vel immutationes, quę sunt a sensibilibus ſm suam opinionem, primo perueniant ad medium, q̃ ad sensum. Et hoc non habet dubitationẽ in auditu, & odoratu. Manifestum est enim, ꝙ aliqs de propinquo prius sentit odorem, & similiter sonus posterius peruenit ad auditum q̃ faciat ictus percussionis, quæ causat sonũ, sicut manifeste potest pcipere, qui percussionẽ inspicit ex longinquo. Manifestum est etiã, ꝙ in gustu & tactu hæc quæstio locum nõ habet, quia non sentiunt p medium extrinsecũ. Vnde dubitatio videtur esse de solo visu, vtrum. s. visibile, & lumen, quod facit videre, prius pueniat ad mediũ, quam ad sensum, vel ad quemcũque terminũ. Deinde cum dicit.

b ¶ Obiicit ad quæstionem motã. Et primo argumentatur ad partem falsam quæstionis, secũdo excludit quandam falsam solutionem. ibi{ Et si omne simul. } Argumentatur autem ad quæstionẽ primo p auctoritatem Empe. qui dixit ꝙ lumen, a Sole progredicus, primo peruenit ad medium q̃ ad visum, qui videt lumen, vel ad terram, quæ videtur per lumen, & vltra quã radius Solis non procedit. Et hanc quidem opinionem tetigit in Tex.cõ.70. Secundo de Anima, sed improbauit eam per hoc, ꝙ in tam magno spatio, sicut est ab oriẽte vsque ad nos, latere nos temporis successionem impossibile est. Secundo ibi.

c ¶ Argumentatur ad idem per rationem. Et dicit ꝙ hoc vẽ rationabiliter accidere, s. ꝙ visibile, vel lumen primo peruenīat ad medium q̃ ad visum. Videtur enim esse quidã motus ipsius visibilis, vel luminis peruenientis ad visum. Omne aũt quod mouetur ab aliquo in aliud, ita se hẽt ꝙ prius sit in termino a quo mouet, & posterius in termino ad quẽ mouet: alioquin, si simul esset in vtroq; termino, nõ moueretur de vno in aliud. Prius aũt B & posterius in motu, numeratur tpe: ergo necesse est esse aliqd tps, in quo visibile, vel lumen mouetur a corpore visibili, vel illuminante vsq; ad visum. Quẽ autem tps est diuisibile, vt probatũ Tex.cõ.36. est in 6. Physi. Si ergo accipiamus medium illius tpis, adhuc radius luminis, vel ipsius visibilis, nondum peruenit ad visum. Sed adhuc mouebatur per medium, quia oportet diuidi per magnitudinem, per quam aliquid mouetur ſm diuisionem temporis, vt probatum est in Sexto Physi. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit quandam insufficientem responsionem. Posset enim aliquis putare ꝙ sensibilia non prius peruenīat ad mediũ, q̃ ad sensum, quia sensus simul percipit sensibile absq; successione, ita ꝙ in auditione nõ prius est audire q̃ auditum esse, sicut in successiuis prius est moueri q̃ motũ esse. Sed simul dum aliqs audit, iam audiuit, quia in instanti perficitur tota auditio. & vere hoc est verum in omni sensu, ꝙ simul, s. aliquod sentit & sentit.

Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dꝫ esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, siue illius successiui motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicatur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. siue ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motꝰ successiui terminus, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositiones ad formã ipsorũ, quæ sunt quędam elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipiũt esse absque hoc ꝙ generentur, vel fiant, ꝙ nec secundum se, nec secũdum aliquas dispositiones præcedẽtes in ipsis per motũ successiuum causantur, sicut dextrũ causatur in aliquo nullo successiuo motu præexistente in ipso: sed quodam alio facto sibi sinistro. Similiter & aer incipit illuminari nullo motu successiuo præexistente in ipso, sed ad præsentiam corporis illuminantis. Et similiter sensus incipit sentire, nullo motu in ipso præexistẽte, sed ad debitam oppositionem. s. sensibilis. Et ideo simul aliquis sentit, & iã sentit. Nihilominus tamen propter hoc nõ oportet ꝙ sensibilia, vel motus sensibilium, absq; successione sensibilium perueniant ad sensus: manifeste enim apparet, ꝙ simul aliquis audit, & audiuit statim, & tamen sonus, non statim facto ictu, ꝙ causat sonum, peruenit ad auditum. Et hoc fit manifestum per transfigurationem literarum, quando alicuius locutio auditur ex longinquo, ac si sonus vocis literatæ deferatur per medium successiue. Propter hoc enim audientes sonum, non videntur audiru discreuisse literas prolatas: quia aer motus in medio transfiguratꝰ, quasi admittens impressionem primi sonantis. quod quidem cõtingit quandoque propter aliquam aliam aeris immutationem, sicut cum multis loquentibus non potest discerni qñ aliquis eorũ dicat, propter hoc ꝙ motus inuicem se impediunt, quãdoque vero contingit propter distantiam. Sicut enim actio calefacientis, in remotioribus debilitatur, ita etiam immutatio aeris, quæ est a primo sonante, ex quo contingit ꝙ ad illos, qui sunt prope loquentem, perfecte contingit, nõ moueretur de vno in aliud. Prius aũt E & posterius in motu, numeratur tpe: ergo necesse est esse aliqd tps, in quo visibile, vel lumen mouetur a corpore visibili, vel illuminante vsq; ad visum. Quẽ autem tps est diuisibile, vt probatũ est in 6. Physi. Si ergo accipiamus medium illius tpis, adhuc radius luminis, vel ipsius visibilis, nondum peruenit ad visum. Sed adhuc mouebatur per medium, quia oportet diuidi per magnitudinem, per quam aliquid mouetur ſm diuisionem temporis, vt probatum est in Sexto Physi. Deinde cum dicit.

sen it, & post percussionem exauditur sonus, nunquid sic & id quod uidetur, & ipsum lumen?

Vt Empedocles aßerit Solis lumen prius ad medium peruenire, quàm ad visum, aut ad terram.

Istud autem non immerito contingere existimabitur. Quod enim mouetur alicunde aliquo mouetur quam obrem aliquod intercedere tempus necesse est, in quo ex altero mouetur ad alterum, omne autem tempus est diuisibile, quare erat, quando non cerneba tur radius, sed adhuc in ipso medio ferebatur.

Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit & sensit, nullaque istorum est generatio, sed sine ortu sunt, nihilominus sunt, ut sonus qui facta percussione auditui nondum adest. Id autem ostendit literarum transfiguratio, quasi in medio fiat translatio, minus enim quod dictum est percepisse videtur, quoniam delatus trãs figuratur aer. Num igitur & color, & lumen sic se habent? non enim respectu aliquo hoc quidem uidet, illud autem uidetur, ut sunt æqualia, non enim utrunque alicubi esse oporteret. Nihil enim refert quæ sunt æqualia propinqua, an longinqua sibi inuicem esse.

C

¶ Hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Hic ponit verã solutionem, ostendens driam visus ad alios duos sensus, qui sunt per media exteriora, i. auditũ, & olfactũ. Et diuidit in partes duas. primo nãq; assignat driam visus ad auditum, & odoratũ, secundo excludit obiectionẽ. ibi {Rationabiliter autẽ.} Prima pars diuiditur in duas ẽm duas drias, quas ponit, secunda incipit, ibi {Omnino autem, nec hic.} Dicit ergo primo, q̃ rationabile est hos accidere circa sonum, & odorẽ, q̃ successiue perueniant. Cuius rationẽ assignat ex hoc, q̃ aer & aqua (quę sunt media, quibus hmõi sensibilia deferuntur ad sensus) sunt quidẽ ẽm suã substantiam cõtinua, sed in eis possunt fieri motꝰ ab inuicẽ diuisi. quod cõtingit propter facilẽ diuisionẽ aeris & aquæ, sicut patet i motu p̃iectionis, vt Philosophus ostendit Se primo Physic. in quo sũt multi motꝰ, multa mouẽtia, & mota. Nam vna pars aeris mouet ab alia, & hę sunt diuersi motus sibi inuicẽ succedentes, quia pars aeris mota adhuc remanet mouens, postquã cessat moueri, & sic nõ oẽs motus partium aeris sunt simul, sed sibi inuicem succedunt, vt ostenditur in 8 Physi. Et hoc etiã apparet in sono, qui caulatur ex quadam aeris percussione, eõ quia tota q̃ totus aer, qui est medius, vno motu mouetur a percutiẽte: sed sunt motus multi sibi succedentes ex eo q̃ vna pars primo mota, mouet aliam. Et inde est q̃ quodã modo idẽ est q̃d audit primus, q̃ est propinquus percussioni causanti sonũ, & extremus, qui est remotus, quodã autẽ modo non idẽ. Apud quosdam enim vẽ de hoc esse dubitatio. quia quidã dicunt, q̃, cum diuersi per diuersa organa sentiant, impossẽ est q̃ idem sentiant. qđ quidẽ verum est, si referatur ad id, quod proxime mouet sensum. quia diuersorum sensus immutãtur immediate a diuersis partibus medij sibi propinquis, & ita intercipit hoc, & distinguitur illud, quod vnꝰ sentit, ab eo q̃d sentit alius. Si vero accipiat id, quod primo mouet medium, hic erit vnũ & idẽ quod oẽs sentiũt, sicut vnius percussionis sonũ audiunt oẽs, siue propinqui siue remoti, & hîr vnũ corpus odoriferũ pura cochoniũ, vel thus in igne ardens odorant oẽs. sed id, quod tã proprie peruenit ad vnũquemq; est alterum numero. sed est idẽ specie, quia ab eadẽ forma primi actiui, oẽs hmõi immutationes causantur. Vnde simul multi vidẽt, & odorant, & audiunt idẽ sensibile, per diuersas immutationes ad eos perueniẽtes. Huiusmodi autem, quæ perueniunt ad singulorũ sensus, non sunt corpora defluentia à corpore sensibili, vt quidã posuerunt, sed singulum eorum est motus & passio medij immutati per actionem sensibilis. Si. n. essent diuersa corpa, quæ ad diuersos per defluxũ peruenirent, nõ accideret hoc, q̃ sic vel idẽ oẽs sentirent, sed vnum sentiret, i. solum corpus ad ipsum peruenies. Et quamuis non sint corpora, non tñ sunt sine corpe, vel medio, quasi passio & motus a sensibili, quasi primo mouẽte & agẽte. Sic ergo per prædicta patet, q̃ sonus peruenit ad auditũ per

† Tintinabulum. Tex. 9.

Tex. cõ. 9.

multos motus partiũ medii sibi inuicẽ succedentes, & simile est de odore, nisi q̃ mutatio fit per alterationẽ mediu minus ratio tem sunt per motũ localẽ: sed de lumine est alia ratio. Non. n. per motus sibi succedentes in diuersis partibus medii peruenit lumen vsque ad visum, sed per vnum aliquod esse, i. per hoc q̃ totum medium, sicut vnũ mobile, mouet vno motu a corpore illuminante. Sed nõ est ibi motus, qui succedat motui, sicut dictũ est de odore & sono. Huiusmodi autẽ differentiæ ratio est, quia quod recipit in aliquo sicut proprio subiecto, & naturali, põt in eo permanere & esse principium actionis. Quod aũt recipitur in aliquo solum sicut aduentitia qualitas, non põt permanere, nec esse principium actionis, qa vero formæ substantiales sunt principia qualitatũ, & omniũ accidẽtium, illa qualitas recipitur in subiecto aliquo ẽm esse proprium & naturale, quæ disponit subiectũ ad formã naturalem, cuius est susceptium, sicut aqua rationẽ suæ materiæ, est susceptiua formæ substantialis ignis, q̃ est principium caloris. Et ideo calor recipitur in aqua, disponẽs ipsam ad formam ignis, & ideo remoto igne adhuc aqua remanet calida, calefacere potens, & similiter odor recipitur in aere & aqua, & sonus in aere ẽm suum esse proprium & naturale, & secũdum q̃ aer & aqua immutantur abenchyma siccitate & aer à percussione alicuius corporis. Et inde est q̃ cessante percussione, remanet sonus in aere, & remouetur ab aliis, sed totus aer illuminatur a primo illuminãte, quanꝰ põt se extendere virtus illuminãtis, & ideo est vnum illuminatũ & vna illuminatio totius medii. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit secundam differentiam. Et dicit q̃ si vniuersaliter loquamur de alteratione, i. loci mutatione, nõ similiter se habet in vtroq;, qa loci mutationes rationabiliter perueniũt prius ad medium magnitudinis, supra quã est motus q̃ ad vltimũ, quia scilicet loci mutatione est motus de extremo magnitudinis ad extremũ eius. vnũ oportet q̃ mobile in medio tẽporis pertingat ad mediũ magnitudinis, & tunc ratio superinducta locum habet in loci mutatione. Sonus autem consequitur quendam motum local calem, inquantum, scilicet ex percussione causante sonum, commouetur vsque ad auditum, & ideo rationabile est, quòd sonus prius perueniat ad medium, quam ad auditum. Sed in his, quæ alterantur

An in sono quidem & odore hoc accidere rationi est consonum. Quemadmodum enim aer & aqua continua quidem sunt, partibilis autem nihilominus utrorunque est motus. Quamobrem contingit quidem vt id ipsum audiat & odoretur primus & postremꝰ, contingit autem vt non, sed nonnullis hoc in re videtur inesse difficultas, siquidem non posse asserunt alium alio idem audire aut videre, & olfacere, fieri enim haud quaquam potest, vt multi & separatim existentes audiãt vel odorentur, id enim quod vnum est, à semetipso distractum esset an primum quidem mouens, vt tintinabulum, vel thus, vel ignem, oẽs vnũ & idem numero sentiunt, quod autem iã est proprium, aliud numero, specie uero idem. Quamobrem multi simul aspiciunt, odorantur, & audiunt. Sunt autem hæc neque corpora, sed passiones & motus quidam, non enim istuc contingeret, neque sine corpore. De lumine autem alia est ratio, eo enim quod quiddam est, ipsum lumen est, sed non motus quispiam.

Non similiter autem omnino se habet res in alteratione, & translatione, translationes enim rationabiliter in medium prius deueniunt, sonus autem translati cuiusdam apparet esse motus. Quæcunque vero alterantur non simili fuerit modo, contingit nanque simul totũ alterari, & non prius dimidium, ut in aqua, quæ simul gelatur. Verũtamen si fuerit multum id quod calefacit, aut gelatur, proximum, a

to corpore odorifero adhuc sentitur odor in aere, propter hoc q̃ pars aeris immutata ad sonum, vel ad odorẽ potest aliam similiter immutare, vt sic fiant diuersi motus sibi inuicem succedentes, sed diaphanum non est susceptiuum formæ substantialis corporis illuminantis, puta Solis, qui est prima radix luminis, neque per receptionem luminis disponetur ad aliquã formam substantialẽ. Vnde recipitur lumen in diaphano sicut quædã qualitas accidentia, quæ nõ remanet absente corpore illuminante, nec põt esse principium actionis in aliud. Vnde vna pars aeris nõ illuminat ab alia, sed totus aer illuminatur a primo illuminãte, quanꝰ põt se extendere virtus illuminãtis, & ideo est vnum illuminatũ & vna illuminatio totius medii. Deinde cum dicit.

alterantur non sit se hẽt. Termini enim alterationis nõ sunt ip sa extrema magnitudinis. Et ideo non oportet, q̃ tẽpus alterationis p se loquendo, cõmensuretur alicui magnitudini, ita q̃ in medio eius, motus perueniat ad mediũ magnitudinis, super quã fit motus, qa hoc non est dare in alteratione, quæ nõ est motus in quantitate vel in vbi: sed in qualitate: neq; ad medium magnitudinis, quæ mouetur. cõtingit enim aliqñ q̃ totũ corpus simul alteratũ, nõ amẽ dimidiũ eius prius, sicut videmus q̃ tota aqua simul congelat. Sicut enim in motu locali tempus cõmensuratur distãtiæ magnitudinis, sup quã transit motus, & ẽm diuisionẽ eius diuiditur, vt probatur in 6. Phy. ita etiã in alteratione, tẽpus commensurat diffãtię terminorũ. Et ideo maius tẽpus requirit cęteris paribus ad hoc q̃ de frigido fiat calidum q̃ ad hoc q̃ de tepido fiat calidũ. Et ideo, si aliqua extrema sunt, inter quæ non fit accipere medium, oportet q̃ de vno extremo i aliud fiat trãsitus absq; medio. Cõtradictio aũt est oppositio, cuiꝰ nõ est mediũ ẽm se, vt dicit in Primo Poster. & eadem rõne de priuatione supposita aptitudine subiecti, cũ priuatio nihil aliud sit q̃ negatio in subiecto. Vnde oẽs mutationes, quarũ termini sunt esse & nõ esse, vel priuatio & forma sunt instãtaneę, & nõ possunt esse successiuæ. In alterationibus enim successionis attenditur successio ẽm distantiam vnius contrarii ab alio per determinata media, in qua quidẽ distantia tota magnitudo corporis, in quã põt immediate virtꝰ primi alterãtis considerari sicut vnũ subiectũ, qđ statim simul incipit moueri. Sed si sit corpꝰ alterabile tã magnũ, q̃ virtꝰ primi alterãtis nõ possit ipsum attingere ẽm totũ, sed secũdum partẽ eius, sequitur q̃ prima pars primo alterata, alterabit consequẽter aliã. Et ideo dicit q̃ si fuerit multũ corpus, quod calefit, vel qđ cõgelatur, necesse est q̃ habitũ patiaẽ ab habito, i. q̃ consequẽs pars ab immediate præcedente alteret. Sed prima pars alteratur ab ipso primo alterãte. & simul, & subito: quia. ẽm eũ est ibi successio ex parte magnitudinis: sed solũ ex parte contrariarũ qualitatũ, vt dictũ est. Hæc aũt est cã, quare odor prius peruenit ad mediũ q̃ ad sensum, quamuis hoc fiat per alterationẽ sine motu locali, quia corpus odoriferũ nõ põt simul immutare totũ mediũ, sed immutat partẽ vnã, quæ immutat aliã, & sic successiue peruenit immutatio vsque ad olfactũ per plures motus, vt supra dictũ est. Et esset simile in gustũ, sicut in odoratu, si nos viueremus in humido aqueo, qđ solũ susceptiuũ est saporis, sicut in aere qui est susceptiuus odoris, & si tẽtũ posset sentiri sapor per alterationẽ medii a remotis, ante quã tangeremus corpus saporosum, sicut contingit circa odoratũ. Videtur aũt quod hoc dicitur esse contrarium ei, per quod Philosophus probat in Sexto Phy. Omne quod mouetur esse diuisibile, q̃ pars eius est in termino a quo, & pars in termino ad quẽ. Sic igitur videtur, q̃ dũ aliquid alteratur de albo in nigrũ, qñ vna pars eius est alba, altera sit nigra, & sic non põt esse q̃ totũ simul alteretur, sed pars post partẽ. Dicunt aũt quidã q̃ intẽ

habitum ab habito patitur. Primum autẽ ab ipso alterãte trãsmutari necesse est, & simul alterari, & subito. Esset autẽ vtique & gustare, quemadmodũ odor, si in humido essemus, & remotius adhuc priusquam tangere mus, ipsum sentiremus.

g Rationabiliter autem inter quæ, & sensorium est mediũ aliquod, non simul omne patitur, nisi in lumine, ꝓpter prædicta. Propter idem autem & de visione similiter dicendum est. lumẽ enim facit vt videamus.

LECTIO XVII.

Sit autem & alia quædã obiectio talis circa sẽsus. Vtrum contingat duos simul sentire in eodem & indiuisibili tempore, vel non?

b Si autẽ semper maior motus minorẽ depellat, propter quod delata sub oculis non sentiunt, si fuerint vehemẽter in aliquid intendentes, vel timẽtes, vel audientes multũ sonum. hoc itaq; supponatur. Et q̃ vnumquodq; magis est sentire simplex existens quàm commixtum, velut vinum merum q̃ temperatum, & mel, & colorem, & neteu solam, q̃ in dyapasõn, quia obscurant inuicem hoc autẽ faciũt ea, ex quibus vnum aliquid fit. Si itaq; maior minorem motũ

coniuncto patitur. cum primum ab ipso muteatur alterante, & non simul & subito alterari necesse est. Cæterum si in humido essemus, gustandi ratio sicut odoris esset, & remotius etiam ante illius contactum sentiremus.

Rationi autem consentaneum est, ut quorum sensuerus interiacet medium ea non simul pati, lumine tamen excepto, ob antedictam causam, quod in ipso etiam uidẽdi opere ob idipsum sit dictum. Lumen enim facit ut uideamus.

LECTIO XVII

Sit *præterea de ipsis sensib⁹ & alia quædam huiusmodi difficultas, an contingat duo simul sentire in eodem indiuiduo que tempore, nec ne?*

Si igitur maior motio minorem extrudit, & propterea ob oculos delata non sentiunt homines, si in uehementiori fuerint meditatiõe, siue timuerint, seu magnũ audiuerint fragorem, hoc itaque positum sit. Item quod unũquod que sentire contingit magis eum simplex est quàm cũ est cõmixtũ, vt unũ quod meratius est quàm qđ est mixtum, similiter & mel & colorem, & solutiora magis neteu quàm in Diapason, quoniam sibi inuicem officiunt, id autem illa efficiunt, ex quibus unum quippiam fit. Si igitur maior minorem extrudit motionem, nec ẽse est, in lumine, & hoc propter prædicta. Primo quidem, quia illuminatio non fit per motum localem, vt sonatio, sicut limpedo. posuit: sed p motũ alterationis. Secũdo, quia non sunt ibi multi motus, sicut dictũ est de odore, sed vnus tantũ, quibus addendũ est. Tertio, quia lumẽ nõ habet contrariũ, sed tenebra opponitur ei sicut simplex priuatio, & iõ illuminato fit subito. Et iõ oportet dicere de visione, q̃ lumẽ facit videre, vñ mediũ immutatur à visibilibus proportionabiliter lumini.

LECTIO XVII.

Solutis duabus quæstionibus, hic Philosophus prosequitur tertiam, quæ est ex parte ipsius sensus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo obiicit ad partem falsam. ibi {Si autem semper.} Tertio determinat veritatem, ibi. {De prius autem dicta obiectione.} Dicit ergo primo, quòd circa ipsos sensus est quædam alia talis obiectio, vtrum scilicet contingat q̃ simul & in eodem indiuisibili tempore sentiant duo sensus, puta simul dum visus videt colorem, audit⁹ audiat vocem. Deinde cum dicit.

b ¶ Obiicit ad partem falsam, scilicet ad ostendẽdum quòd duo sensus non possunt simul sentire. Et primo ponit rationes ad hoc ostendendum, secundo excludit quandam falsam solutionem, per quam hoc sustinebatur, ibi {Quod autem dicunt.} Circa primum duo facit. Primo ponit tres rationes, quarũ prima accipitur ex immutationibꝰ sensibiliũ, secũda ex parte ipsiꝰ sensus, ibi {Ad huc si magis} tertia ex cõtrarietate sensibiliũ, ibi {Amplius cõtrariorum.}

Universidad de Deusto
Biblioteca

riorum.} Circa primam rationē præmittit duas suppositiones. Quarum prima est, q̄ maior motus repellit minorem. & ex hoc dicit prouenire multoties q̄ ea quæ iacēt sub oculis, homines non sentiunt propter aliuni fortiorem motum, vel interiorem siue rationis, sicut cum homines aliq̄n vehementer intēdunt ad aliquid. siue appetitiuæ virtutis, sicut cū homines vehemēter timent, vel etiam ex teriorē alicuius sensibilis, sicut cum homines audiunt magnum sonū. hoc igitur propter euidentiam dicit esse supponendum. Secūda suppositio est, q̄ vnum quodq; magis sentitur si sit simplex, q̄ si sit alteri permixtū, sicut vinum purū fortius sentitur, q̄ si sit temperatū aqua. Et idē est de melle quātum ad gustum, & de colore, quantum ad visum, & quantū ad auditū de vna voce, quę magis sentitur si sola sit, q̄ si audiatur in cōsonantia ad aliā vocē, pura in dyapason, vel in quacūque alia consonantia. & hoc ideo, q̄a ea, quæ commiscētur, obscurant se inuicem. Sed hæc secunda suppositio non habet locum nisi in his, ex quibus vnū fieri potest, hęc enim sola permiscentur. Ex his autē duabus suppositionibus viterius procedit, cū subdit {S. itaque maior} & dicit q̄ si maior mot⁹ repelliat minorem, vt prima suppositio dicit, necesse est, si ambo motus sunt simul, q̄ etiam maior motus minus sentiatur, q̄ si esset solus, quia aliquid eius auferetur per minoris cōmixtionem, vt pater ex secunda suppositione, s. q̄ simplicia sunt magis sensibilia q̄ permixta Signanter dicit: autem, si sint simul, q̄a maior motus quandoq; est tā fortis q̄ non permittit alium motum heri. & tunc in nullo diminuit ex motu minori, q̄a non est. Sed, si tantum præualeat, q̄ omnino impediat minorem motū fieri duobus motibus existentibus, necesse est q̄ minor motus in aliquo obscuret maiorē. Si ergo motus fuerint omnino æqualiter diuersi existētes, neuter erit sensibilis, quia totaliter alter obscurat alterum, nisi forte ex istis duobus motibus permixtione fiat vnus motus. sed non pōt aliquis corū simplex sentiri. & sic oportet q̄ vel nullus sensus fiat illorū motuū æqualiū, vel q̄ fit quidā alter sensus cōpositus ex vtrisq;. inquantum, s.id, quod sentitur est compositū ex vtrisq;. & hoc manifestę apparet in omnibus, quæ cōmiscentur. Nā permixtū non est aliquid eorū, quæ cōmiscentur, sed quoddā alterum compositū ex his. Sic, ergo ex præmissis patet, q̄ si duo motus fuerint inæquales, maior obscurat minore. si autē æquales, vel nil sentitur, vel aliquid cōmixtum. Ex his autē viterius procedit, proponens q̄ quędā sunt, ex quibus potest aliquod vnū fieri, quæda vero sunt, ex quibus vnum fieri non potest, & huiusmodi sunt illa, quæ sentiuntur diuersis sensibus, sicut color, & odor. Illa enim in quibus commisceri possunt, in quibus extrema sunt cōtraria, q̄ cōmixtio fit per quādam alterationē, sed ea, quę sentiuntur diuersis sensibus, non sunt contraria adinuicem. vnde non possunt cōmisceri. Vnde non fit aliquid vnū ex colore albo & sono acuto, nisi forte per accidens, inquātum conueniunt in eodē subiecto. non autem per se, sicut symphonia cōstituitur ex voce graui & acuta. Ex his cōcludit quod nullo modo cōtingit sentire sensibilia diuersorum sensuum simul. Quia, si eorum motus sint æquales omnino, destruent se inuicem, cum nō possit vnū fieri ex ipsis. si vero sint inæquales, maior motus præualebit, & ipse solus sentietur. Deinde cū c ¶ Ponit secūdam rationē, quę sumitur ex vnitate & pluralitate sensuum. Et arguit p locū a maiori negatiue. Magis enī videt q̄ Anima possit duo aliqua sentire simul pertinentia ad vnū sensum, sicut acutū & graue in sonis, q̄ diuersa sensibilia ad diuersos sensus p tinētia per duos sensus. & huius rationē assignat, quia quāto motus sunt magis diuersi, minus videtur eidē potentiæ simul attribui. duo aūt motus, quorum duo anima diuersis sensibus sentit diuersa sensibilia diuersorū sensuū & diuersorū generū, sunt magis diuersi q̄ duo motus, quibus p vnū sensum sentit diuersa sensibilia eiusdem generis. Vnde magis vē q̄ possit esse simul in vna alia mot⁹ vnius sensus respectu diuersorū sensibilium eiusdē generis, q̄ motus duorū sensuū, puta visus, & auditus. Polita aūt hac cōparatione, remouet id quē magis fuit, & dicit q̄ nō cōtingit simul sentire duo sensibilia p vnū sensum, nisi illa duo fuerint cōmixta. & tūc quī mixta sunt, nō sunt duo: qā mixtū naturaliter est aliquid vnū. Quod autē sensus vnus nō possit cognoscere multa nisi inquantū inest vnū per mixturā, probat per hoc q̄ vnus sensus in actu, nō pōt esse simul nisi vnius, sicut nec aliqua vna operatio, aut vnus motus terminatur nisi ad aliquid vnū. Sensus autē non potest esse simul in actu nisi vniusficut nec aliqua potentia simul recipit diuersas formas. Vnde

si fuerint simul, & hanc minus esse sensilē, quam si sola esset: aufert enim ab illa quippiam minor commixta motio, siquidem simplicia omnia sensilia sunt magis. quōd si æquales fuerint, cum sint diuersæ, neutrius sane erit sensus. altera enim similiter delet aliteram: simplicem autem neque sic sentire licet. Quamobrem vel nullus erit sensus, vel ex utrisque sane alius. quod profectō fieri videtur in iis, quæ temperantur in quocumque fuerint commixta. Quonam igitur ex quibusdam fit aliquid, ex quibusdam vero non fit, eiusmodi autem sunt, quæ sub diuerso existunt sensu. Miscentur nanque, quorum extrema sunt contraria, ex albo autem & acuto nihil unum contingit fieri, nisi per accidens. & non si ut ex acuto & graui concentus, propterea non simul illas sentire contingit, si enim æquales sunt motiones, se ipsas inuicem delent, quando ex illis vnica fieri non potest, si autē inæquales fuerint, ualentior sensum facit.

Præterea magis sentire simul potest duo amico sensu anima, quorum vnus est sensus ut acutum, & graue. Magis enim simul motus est vnus ad seipsum, quam duorum, vt visus, & auditus. Vnico autem sensu simul duo sentire non contingit, nisi misceantur, vnum enim exigit esse mixtum. Vnius autem vnus est sensus, vnus vero simul sibiipsi est. quamobrem necessario simul sensui commixta, quoniam actu uno percipit sensu. Vnius enim numero, unus actu est sensus. Specie autem per potentiam est unus. Et si quidem unus actu fuerit sensus, unum illa esse dicet, mixta igitur esse illa necesse est. Quando autem non fuerint commixta, duo erunt actu sensus, verum per potentiam unicam, ins duiduumque tempus, unicum esse actum necesse est: unius enim unicus, & semel est unus & motus, una autem est potentia, non igitur duo simul sentire unico contingit sensu.

Vnde necesse est, quōd si aliquis sensus, puta visus, vel auditus, debeat sentire plura, sentiat ea inquantum sunt facta vnum permixtione. Et hoc ideo, quia potentia sensitiua sentit illa duo secundum vnum sensum in actu, idest secundum vnam operationem sensitiuam. Ex hoc autem sensus secundum actum, idest operatione sensitiua habet vnitatem secundum numerum, quia est vnius sensibilis, specie autē est vnus sensus secūdum actum, siue vna operatio sensitiua, ex eo quōd est secundum potētiam vnā, sicut omnes visiones quorūcumq; visibilium sunt eiusdem speciei propter vnitatem potentiæ, sed visio hui⁹ rei differt numero a visione alterius rei. Necesse est ergo, si est vnus sensus secundū actū, quōd vnum dicat, i, iudicet; ergo oportet quōd si sunt multa, quōd commisceātur in vnum. & si nō fuerūt mixta, necesse est quōd sint duo sensus secundū actum, idest duæ operationes sensitiuæ: sed necesse est quōd vnius potētię in eodē indiuisibili tempore sit vna operatio, quia vnius rei non potest esse simul nisi vnus actus & vnus motus. Vnde, cū operatio sensitiua nihil aliud sit quām visus quidam, quo anima vtitur; potentia sensitiua erit motus quidam ipsius potentiæ, inquantū sensus mouetur a sensibili. cū ergo vnus sensus sit vna potentia, nō contingit quōd sic multa sentiat vno sensu. Si ergo ea, quæ sunt vnius sensus nō possunt simul sentiri, si sunt duo, manifestū esse videtur adhuc q̄ minus contingit simul sentire quæ sūt secundū diuersos sensus, sicut albū & dulce. Hanc autem illationem consequēter manifestat dicens, q̄ anima nullo modo alio videtur diiudicare aliquid esse vnum numero, nisi inquantum simul ab ea percipit; ipsa enim operatio sensitiua ē vna numero inquantum est simul, vt dictū est. Sed anima dicit aliquid esse vnum specie, non ex eo quōd simul sentit, sed quia est idem sensus, qui iudicat vtrumque. & quia est idem modus, quo vterque sentit, ad exponendum hoc quod dixerat subdit t, q̄ idem Proprium, i. idem sensus proprius iudicat de duobus diuersis, s. de albo & de nigro; & similiter dulce & amarum diiudicat quidam sensus, qui est idem numero, quia eodē sensu, s. gustu vtrūq; cognoscitur. Sed iste sensus, qui idem existens cognoscit dulce & amarum; alius est ab eo qui cognoscit albū & nigrum; sed tamen vnus & idem sensus aliter cognoscit vtrumq; contrariorum, vnū enim cognoscit sicut habitum & aliquid perfectum, & aliud sicut priuationem & aliquid imperfectum; omnia enim contraria hoc modo se habent, tamen idem est modus quo vterque sensus cognoscit cognata, idest, principia proportionabiliter sibi respondentia. Eo. modo; quo gust⁹ sentit dulce, visus albū; & sicut visus nigrū, ita & gustus amarū. Patet ergo, q̄ anima iudicat aliqua esse diuersa specie vel diuerso sēsu, sicut albū & dulce, vel eodē sensu, sed diuerso modo sicut albū & nigrum, vnū autem numero ex hoc q̄ simul sentit. Si ergo impossibile est illud quod est vnū specie esse vnū numero, videtur impossibile esse q̄ anima simul sentiat, vel ea quæ cognoscūtur diuersis sensibus; vel ea, quæ cognoscūtur vno sensu, sed alio modo; quæ minus di uersa esse videntur.

tionē esse. vnius enim esse vnus est semel vsus & mot⁹ vnus, vna autem potentia. Non ergo contingit duo simul sentire vno sensu. At vero si ea, quæ sub eodem sensu simul imposſibile, si sunt duo, palam q̄ adhuc minus quæ secūdum duos sensus contingit simul sentire, velut album & dulce. Videtur enim q̄ idem vnum numero anima nullo alio dicere, nisi in eo q̄ simul. Quod autē specie vnum iudicante sensu & modo. Dico autē hoc, quia forte album & nigrū alterum quod proprium idem iudicabit & dulce & amarum: idem quidem ipse: ab illo autem alius: sed aliter vtrumq; contrariorum. Eodem autem modo sibiipsis cognata, puta sicut gustus dulce, ita visus album. & sicut iste nigrum: ita ille amarum.

LECTIO XVIII.

Amplius, si contrariorū, motus contrarij: simul autem contraria in eodem & in atomo, non contingit esse: sub sensu autem vno cōtraria sunt, velut dulce & amarum. Hæc non cōtinget sentire simul. Similiter autē palam est, q̄ neque quæ non sunt contraria, hæc quidem enim albi sunt, hæc vero nigri, & in aliis similiter, velut sapor, hi quidem dulces, hi vero amari: nec quæ commixta simul. (proportiones enī sunt oppositorum, velut dyapason & dyapente (nisi sicut vnū sentiantur. sic autem vna proportio extremitatum fit, aliter autem non. Erunt enim simul, hæc quidem multi ad paucum, vel imparis ad parem: hæc autem pauci ad multum, vel paris ad imparem. Si ergo plus ad huc distant abinuicem & differunt, coelementariter quidem dicta, in alio aūt genere, quām quæ in eodem genere. Dico autem, puta dulce & albū voco co

LECTIO XVIII.

Præterea, si contrariorum contrariæ sunt motiones, contraria autem in eodem, & indiuiduo simul esse non possunt, sub vno autem sensu contraria sunt, ut dulce & amarum, profectō hæc non simul sentire continget: similiter autem est manifestum q̄ neque ea: quæ contraria non sunt. Hæc enim ad album, illa uero ad nigrum pertinent. Et similiter se habet in aliis, ut in saporibus, ij quidem cum dulci, illi uerū cum amaro faciunt. Nam etiam ea quæ commiscentur simul, in rationibus enim sunt oppositorum, ut Diapason & Diapente, nisi forte ut unum sentiantur, hoc enim modo una fit extremorū ratio, aliter autem minime. Erit enim simul, hic quidē multi ad paucum, aut imparis ad par, illic uero pauci ad multū, aut paris ad impar. Si igitur plus distant, & a se inuicē differunt ea, quæ proportionali quidē ordine inter se respondent, in alio autē sunt genere q̄ ea quæ in eodem sunt genere. Verbi causa, dulce et albū proportionalis ordinis appello, genere vero diuersa: dulce

LEC. XVIII.

Ostis dubitationibus rationibus ad ostendendum, q̄ non contingit sensus duos simul sentire, hic ad idem ponit tertiā rationem, quę sumitur ex contrarietate sensibilium. Et dicit, q̄ immutationes quæ sunt a cōtrariis, sunt contrariæ, sicut calefactio & infrigidatio. Contraria autem nō possunt simul esse in eodē amato, i. indiuiduibili, in eodē enim diuisibili possunt simul esse contraria secundū diuersas partes. Manifestū autem est, q̄ ea quæ cadunt sub vnū sensum, sūt cōtraria, sicut dulce & amarum: ergo nō possūt simul sentiri. Et similis ratio est in his, quæ non sunt cōtraria, s. in mediis; quorū quædā magis appropinquant ad vnū extremū, quędā magis ad aliud, sicut supradictū est de coloribus, & saporib⁹, quia colorū mediorū quidā pertinent ad albū, & quidam ad nigrū, & similiter saporum mediorū, quidā pertinent ad dulce, quidā ad amarū, & eadē ratio est de cōmixtis omnibus, q̄a diuersę cōmixtiones habent quādā cōtrarietatē, quia diuersæ cōmixtiones sunt ſm diuersas proportiones quæ habēt quandā oppositionē adinuicē, vt pater in consonantiis, quarū vna dicitur dyapalon, quæ cōsistit in dupla proportione, quæ est duorum ad vnum; alia autem dicitur dyapente, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ consistit in proportione sexquialtera, quæ est trium ad duo: ista autem, inquantum sunt commixta diuersis proportionibus, non possunt simul sentiri propter oppositionem proportionum, nisi forte duo sentiantur vt vnum, quia sic fiet vna proportio ex diuersis extremitatibus. Ostendit autem consequéter diuersas proportiones esse oppositas secúdum duplicem oppositionem, quæ in numeris inuenitur: quarũ vna est secuudum multum & paucum, & secundum hoc opponunt proportio dupli, & proportio dimidij. nam proportio dupli est multi ad paucum, proportio vero dimidij est pauci ad multũ. alia vero est oppositio secundum par & impar, & secũdum hoc opponuntur proportio dupla & sexquialtera nam proportio dupla est duorũ ad vnum, quasi paris ad impar, vnũ enim é forma imparis numeri. Sexquialtera autem proportio est trium ad duo, quod est imparis ad parẽ. Sic ergo patet, quòd non possunt simul sentiri, quæ cadunt sub eodẽ sensu. Plus autem distant adinuicem, quæ coelementariter sibi correspondent in diuerso genere existẽtia, puta dulce & albũ, quàm ea quæ sunt vnius generis, quia ea quę sunt vnius generis, non distinguuntur specie, nisi propter modum sentiendi, sicut album & nigrum. Ea vero quæ sunt diuersorũ generum possunt differre specie, non solum ex parte sensus, sed etiã ex parte modi, sicut dulce a nigro plus differt q̃ album: vnde minus possunt simul sentiri, quod est quasi esse vnum numero, vt supra habitum est. Si igitur ea quę sunt vnius generis, propter contrarietatem non possunt simul sentiri, multo minus ea, quæ sunt diuersorum generum, possunt simul sentiri.

elemẽtaria, genere autem alia, dulce vero a nigro multo amplius specie differt q̃ albuma, dhuc vtiq; minus continget ipsa simul sentire, q̃, quę eadẽ genere sunt. Quare si nõ hæc, nec illa.

b Quòd autem dicunt quidam eorum, qui circa symphonias, ꝙ non simul quidem pertingũt sonũ: videntur autem & latent cum tempus insensibile fuerit, vtrum recta dicitur, an nõ? Forte enim vtiq; dicet aliqs, & nunc ex hoc putabit simul videre & audire, q̃, intermedia tẽpora latẽt his.

c Aut hoc non verum, neq; contingit vllum tempus esse insensibile, neque latere: sed omne tẽpus sentiri posse.

d Si enim quando aliquis seipsum sentit, vel aliũ in continuo tpe: non contingit tunc latere ꝙ sit. Est autem aliquis in continuo, & tantum quantum est omnino insensibile est, manifestum ꝙ tunc latebit ipse seipsum, an sit, & an videat, ac sentiat.

d Amplius nec vtique erit tempus, nec vlla res quę sentit̃ quo nõ sic, quia in huius aliquo, vel quia istius aliquid videt; si quidem est aliqua magnitudo & tẽporis & rei insensibilis omnino propter paruitatem. Si enim totam videt & sentit eodem continuo tempore, non eo ꝙ in huius aliquo auferatur, A C B, in qua non sentiebatur. Non ergo in huius aliquo, vel istius aliqd, velut terram videt totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniã in hac parre ipsi°. At vero in C B, nihil sentit, eo ergo ꝙ in huius aliquo, scilicet A B, sentit, dicitur totũ sentire A B, & totam. Eadem autem ratio & in A C: Semper enim in aliquo & in aliquid, totum autem non est sentire A C B.

A C B

Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quandam falsam solutionem huius quæstionis. Et primo narrat eam, secundo improbat. ibi ⁋ Aut hoc non est verum.⁋ Dicit ergo primo, quòd quidam de symphoniis, idest de consonantiis musicis tractantes, dixerunt quòd soni consonantes non simul perueniunt ad auditum, sed videntur simul peruenire, eo quòd tempus medium est insensibile propter paruitatẽ. De quo potest esse dubium, verum recte dicatur. vel non: si enim hoc recte dicatur poterit aliquis similiter in proposito dicere consentiens præmissis rationibus, ꝙ non est possibile simul videre & audire: sed tamen sensibiliter videtur ita contingere, quia latent nos tempora media visionis & auditionis. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat prædictam solutionem. Et circa hoc tria facit. Primo interimit id, quod prædicta solutio supponit, secundo probat quod dixerat, ibi ⁋ Omnia quidem igitur.⁋ Dicit ergo primo, ꝙ nõ est verum quod prædicta solutio supponit, scilicet ꝙ sit aliquod tẽpus insensibile, vel latẽs sensum, nullũ enim tẽpus est tale: sed omnia tempora contingit sentire. Deinde cum dicit.

autem a nigro plus etiam specie differt quàm album profectò, minus etiam cõtinget simul istæc sentire, quàm ea quæ sunt eadem. quamobrem si non hæc, neque illa.

Quòd autem dicunt nonnulli, qui musicis concentibus vacant, sonos sane non simul peruenire, videri autem latereque nos, si quando insensibile fuerit tempus, rectè ne dicitur, uel non? Fortasse enim nunc ex hoc dicere quispiam posset, existimari simul videre & audire quippiam, quoniam intermedia latent tempora.

An hoc minus uerum est, nullumque insensile contingit esse tempus, neque etiam nos latere, sed quodcunque sentire contingit.

Etenim, si cum aliquis aut se, aut alterum sentit in continuo tempore, nõ contingit eum latere ꝙ est. est autem quiddam in continuo tantum quantum omnino est insensile, manifestũ quòd tunc latere poterit seipsum si est, & si videt, & non sentit, etiam si sentit.

Præterea neque tempus, neque res sane erit ulla, quæ sentiatur, aut in quo non ita, quòd in huius aliquo, uel huius aliquid uidet, si quidem aliqua est magnitudo & temporis & rei, ob paruitatem omnino non sensilis. Si enim totam uidet, totumque sentit cõtinuo tempus, ita quòd in huius quopiam, vel illius quippiam uidet, si quidem aliqua est magnitudo, auferatur C B. in quo sentiebat: in huius igitur quopiã, aut istius quippiam, ueluti terram uidet totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac illius parte, at uero in B C nihil sentit: in eo igitur quòd in huius quopiam A B. sentit. totũ sentire, & totam dicitur. Eadem etiam ratio in A C, semper enim in quopiam, vel quippiam, totum autem non contingit sentire.

A C B

vna pars eius tantũ mouetur aut mouet, sed quia totũ mouetur ſm quamlibet suam partem. Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidens, sicut dulce videtur. Alio modo secundũ partem, vt si dicamus hominem videri, quia solum caput eius videtur. Tertio modo primo & per se, ſ. quia aliqua pars eius videatur. Dicit ergo, ꝙ si est aliqua magnitudo, vel temporis, vel etiam rei corporalis insensibilis propter paruitatem, sequetur, quòd nec tempus, nec vlla res sit quæ sentit, vel quæ sensus sentit, scilicet in quo tempore scilicet, non sit, idest non sentiatur, q̃a in huius aliquo. Quasi dicat. Nullũ tẽpus erit possibile ꝙ non dicatur

dicatur sentiri propter aliquam partem eius. Et quantũ ad rem corpoream subdit, vel quia istius aliquid videt, quasi dicat. Nulla magnitudo corporea erit, quæ non sentiatur, quia aliqua pars eius sentitur, quod est eam non esse sensibilem primo. Ad probandum autem quod dixerat, subdit, quòd si aliquis videt, vel sentit quocumq; sensu aliquo continuo tempore, non ratione alicuius partis temporis, vel magnitudinis, & tamen potest aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paruitatẽ. Sic igitur quædam magnitudo vel temporis vel rei corporalis, scilicet A. C. B. & sit pars eius, quę est, B C. sensibilis propter paruitatem. Non ergo de hac parte insensibili propter paruitatem poterit dici ꝙ sentiatur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel quòd sentiatur aliquid istius, si sit insensibile corp⁹, eo modo quo dicitur de tota terra, ꝙ videtur ab aliquo, quia aliqua pars ei⁹ videt, & de aliquo ꝙ ambulat in amne, quia ambulat in quadam parte amnis. Quia ergo in C B, nil sentit, relinquitur quòd dicatur sentire totũ A B, siue sit tempus, siue corpus, quia in reliqua parte eius sentitur, scilicet A C. Et eadẽ ratio est de magnitudine. A C, quę ponebat sentiri, qa aliqua pars eius erat insensibilis propter paruitatem. Et ita semper dicetur sentiri quodcumque sensibile, quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire, sicut nec A C B. Hoc autem videtur inconueniens, non ergo est aliquod tempus, vel aliquod corpus insensibile propter paruitatem. Videtur autem hæc ratio efficaciam non habere, sentitur enim aliquid per hoc, quòd habet virtutem immutandi sensum: probatur autem Septimo Physicorum, quòd si aliquod totum mouet aliquod mobile in aliquo tempore, non oportet quòd pars eius moueat illud mobile in quocumque tempore, & tamen dicitur esse primum movens, quia totum mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici quòd aliquid sit primo sensibile, licet aliquæ partes eius sint insensibiles propter paruitatem. Est autem ad hoc dicendum, quòd differt loqui de parte in toto existente, & de parte separata a toto. Pars enim alicuius mouentis primo, si fit separata, mouere non poterit: sed si in toto existens, non concurret ad virtutem mouendi totius, sed omnino esset expers virtutis motiuæ, sequeretur quòd totum non esset primo movens, sed ratione partis ad quam pertinet virtus motiua. Similiter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paruitatem, vt supra habitum est, quæ tamen prout in toto existit, cadit sub sensu, inquantum sensus fertur super totum non exclusa aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter cum dicit.

g ¶ Ostendit, quid sit verum circa prędicta. Et dicit, ꝙ omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia. ⁋ Sed non videtur quæcunque sunt, idest non videntur omni modo secundum ꝙ sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc ꝙ a longe est, videtur quatuor cubitorum, vel etiam minus. Similiter etiam licet omnia sint sensibilia sensu secundum naturam, non tamen videntur in actu quantumcunq; sint. Sed aliquod indiuisibile potest intelligi dupliciter. Vno modo secundum ꝙ indiuisibile dicitur aliquod corpus naturale minimum: quod non potest diuidi vlterius quin corrumpatur, & tunc resolvitur in corpus continens. Et tunc sensus erit, ꝙ corpus indiuisibile est quidem in seipso insensibile: sed tamen huiusmodi indiuisibile, sensus videre non potest. Alio modo potest intelligi indiuisibile, quod non est actu diuisum: sicut pars continui, & huiusmodi indiuisibile non videt sensus in actu. Et quantum ad vtrumque expositionẽ cõpetit quod subditur, ꝙ causa huius dictæ est prius in determinatione primæ quæstionis. Videtur autem secunda expositio melior quia per hoc soluitur obiectio prædicta, quia scilicet pars quælibet continuæ magnitudinis sentitur quidem in toto, prout est in potentia in ipso, licet non sentiatur in actu quasi separata. Vltimo autem concludit manifestum esse ex prędictis, ꝙ nullum tẽpus est insensibile.

Tex. cõ. 37.

Tex. cõ. 1.

A C B

LECTIO XIX.

E prius autẽ dicta obiectione considerãdum. Vtrum cõtingit simul plura sentire, aut non cõtingit. simul autem dico in vno indiuisibili tempore ad seinuicem.

b Primũ quidem igitur. Vtrũ sic contingit simul quidem, altero autem animæ sentire & non indiuisibili, sic autem indiuisibili, vt omni existente cõtinuo.

c Vel quoniam primũ quidem ea quæ secũdum vnum sensum, velut dico visum, si est enim alio sentiens alium & alium colorẽ: pluresq; vtique partes habebit specie easdẽ. Etenim quod sentit, in eodem genere est.

LECTIO XIX.

E dubitatione autem prius adducta cõsiderãdum est, virum ne plura simul sentire contingat, uel non contingat, simul autem dico in uno & indiuiduo tempore adinuicem.

Primum igitur, nunquid quid ita contingit, simul quidem, uerum diuersa animæ potestate sentire, & sic indiuisibili ut totum sit continuum.

An quoniam initio quidem ea quæ per unũ sunt sensum (uerbi causa) uisum, si erit alio sui alium & alium sentiens colorem, pluresque habebit partes species eas dem: illa enim quæ sentit, in eodem sunt genere.

dentibus supposuerat. ibi ⁋ Quoniam autem sensibile omne.⁋ Tertio epilogat, quæ in hoc Libro dicta sunt. ibi ⁋ De sensitiuis quidem igitur.⁋ Circa primũ duo facit. Primo proponit quod intendit. Secũdo exequitur propositum. ibi⁋ Primum quidem igitur.⁋ Dicit ergo primo, ꝙ ex quo conclusum est, ꝙ quidam dixerunt plura sentiri simul, non quasi indiuisibili temporis ſm rei veritatem, sed quasi in tempore imperceptibili propter paruitatem, oportet considerare de obiectione prius mota, vtrum, si contingat, vel non contingat plura sentire simul, ita scilicet ꝙ intelligatur simul, hoc est in indiuisibili temporis. Deinde cum dicit.

b ¶ Supposito, ꝙ animal simul sentiat diuersa sensibilia, quia hoc manifeste experimur, inquirit quomodo hoc fit possibile. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quendam modum falsum, secundo improbat ipsum. ibi⁋ Vel quoniam primum.⁋ Tertio proponit modum verum. ibi⁋ Igitur secundum ꝙ indiuisibile.⁋ Dicit ergo primo, ꝙ primo considerandum est, vtrum contingat simul sentire diuersa sensibilia per aliquam partem animæ, quasi sensitiuum animæ sit indiuisibile, idest, non ꝙ non possit diuidi, sit tamen indiuisibile, idest, non diuisum in actu, ac si esset quoddam totum cõtinuum. Si autem intelligamus partẽ animæ sensitiuam esse sicut quoddam continuum, soluentur præmissæ rationes: quia nihil prohibebit diuersa & contraria esse in virtute, vel potentia sensitiua animæ secundum diuersas partes eius, sicut inuenimus vnum corpus esse album in vna parte, & nigrum in alia. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat modum prædictum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit ꝙ sequeretur etiam, ꝙ vnus sensus, puta visus diuidatur in plures partes: secundo ostendit hoc esse impossibile. ibi⁋ Si autem quemadmodũ.⁋ Tertio ostendit, quia etiam impossibile quantũ ad diuersos sensus. ⁋ Si autem hoc.⁋ Dicit ergo primo, ꝙ cũ contingit plura secundum eundem sensum sentire, sicut cum visus discernit inter album & nigrum, oportebit dicere secundum eandem rationem, quòd diuersos colores sentiat secundum

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuersas sui partes, & sequetur, q̃ idē sensꝰ habebit plures partes eisdem specie. non enim potest dici, q̃ partes sensus visus differant specie. quia omne quod sentitur per visum, est eiusdē generis. In potentiis autem sensitiuis nihil differt specie, nisi propter diuersa genera sensibilium. Deinde cum dicit.

d ¶ Improbat qđ dictum est duabus rationibus. Quarū prima est, quòd si aliqs dicat, quòd sicut sunt duo organa visus, scilicet duo oculi, sic nihil prohibet in anima sensitiua ee esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculis fit aliqd vnū, & vna est operatio amborum oculorū, inquātum scilicet visio vtriusq; oculi cōcurrit per quosdam neruos ad aliquod intrinsecum in suō organum, quod est circa cerebrū, vt supra dictum est. Si autem similiter i anima hat vnum ex duobus visibus, per hoc quòd vterque visus cōcurrat ad aliquod vnum principium, illi vni attribuetur operatio sentiendi. si vero omnino separatim se habēt duo visus in anima, quòd non cōcurrant in aliquod vnū principium, tunc nō similiter se habebit de visione in anima, sicut de oculis in corpore. & ita similitudo nō fuit conueniēs ad manifestandū propositum. Nō ergo videtur rationabiliter dici, quòd sunt duo visus in anima. Secundam rationē ponit ibi.

e ¶ Et dicit, q̃ secundum prædictā positionem hoc modo erunt plures sensus, qui sunt idē specie, puta plures visus, aut plures auditus, sicut si aliquis dicat, scientias non differentes specie esse plures in eodem homine, vt plures Grammaticas, vel plures Geometrias esse quidem plures grāmaticas numero, vel plures visus in diuersis hominibus possibile est, sed non in vno & eodē homine, sicut nec plures numero albedines sunt in vno & eodem subiecto. Subiungit autem ad ostendendum q̃ nō possunt esse plures sensus eiusdē speciei in eodē, quia virtus sensitiua & operatio, sciniucē consequūtur, ita q̃ neq; virtus est sine propria & per se operatione, neq; operatio sine propria virtute. Operatio autē sensitiua distinguitur ꝑm sensibilia: & ideo vbi sunt oino eadem sensibilia, non sunt diuersæ virtutes sensitiuæ eiusdem diuersas operationes. Et simile est de habitibus scientiarū, quarū actus distinguuntur ꝑm obiecta. Deinde cū dicit.

f ¶ Hic ostendit esse impossibile in sensibilibus diuersis sensum, vt, i. per eandem partem animæ sentiantur. Et dicit, q̃ si sensibilia diuersorum generum sentiuntur per aliquid animæ vnum & idem indiuisibile, manifestum est q̃ multo magis alia, quæ sunt vnius generis. Probatum est enim supra, quòd magis contingit ea quæ sunt vnius generis simul sentire, quàm ea quę sunt diuersorum generum. & hoc maxime verum est quantum ad identitatem sentientis. Quòd autē eadem indiuisibilis anima sentiat sensibilia diuersorum generum, probat, quia si anima sentit per aliam sui partem dulce, & per aliam album, aut ex

d Si autē, quemadmodū oculi duo sunt, dicat quis nihil prohibere: sic & in anima: dicendum quòd forte ex his quidē vnū aliquid fit, & vna operatio ipsorū. Ibi autē siquidem vnū quod ex ambobus, illud sentiens erit: si autem separatim, non similiter se habebit,

g Amplius, & sensus idem plures erūt, sicut siqs sciētias indifferētes dicat. Neq; enim opatio erit sine virtute, quæ secūdū sejpsam, nec absq; hac erit sensus.

f Si autē hoc in vno & indiuisibili sentit, manifestum q̃ & alia. magis enim cōtingebat hoc simul plura, q̃ genere altera. Si itaq; alia quidem parte dulce, alia vero albū sentit anima, aut quod ex istis cōflat, vnū aliqd est, vel nō vnum. Sed necesse est vnum esse, vna enim quædā sensitiua est pars. Cuius ergo illa vnius? nullum nāq; ex istis vnū. Necesse ergo vnum aliquid esse animæ, quo animal omnia sentit, sicut dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

g Igitur secundum quòd indiuisibile est secundum actū, vnū est sensitiuum dulcis & albi, qñ vero diuisibile factum fuerit secundum actum, alterum.

h Vel quēadmodum in rebus ipsis contingit, ita & in anima. Idem enim & vnum numero album & dulce est, & alia multa. Nā & si non separabiles passiones abinuicem, tamen esse alterum vnicuique. Similiter ergo ponendum & in anima idem & vnum esse numero sensitiuum omnium: secundum esse tamen alterum & alterum, horum quidem genere. horum vero specie. Quare & sentiet vtiq; simul eode & vno, ratione aut nō eodē.

i Quòd autem sensibile omne magnitudo est, & non est diuisibile sensibile, manifestum. Est. n. vnde quidem non videtur, infinita distantia. vnde autem videtur, finita. Similiter autem & audibile, & odorabile, & quæcunque non ipsa tangentes sentiunt. Et itaque aliquod vltimū distantiæ, vnde non videtur, & primum vnde videtur: hoc itaque necesse est indiuisibile esse, qđ in vlteriori quidem non contingit sentire existens, in certo ri aūt necesse sentire. Si itaq; aliquid erit indiuisibile sensibile, cū ponatur in vltimo vnde est, vltimo quidē non sensibile, primo aūt sensibile, simul accidet visibile esse & inuisibile: hoc autem impossibile.

k De sensitiuis quidem igitur & sensibilibus quomodo se habent, & communiter & secundum vnumquodque sensitiuum dictum est. Reliquorum autem, primo considerandū de memoria & reminiscentia & somno.

F istis duabus partibus erit aliquid vnum, vel non erit: sed necesse est dicere q̃ sit aliquid vnum, ad quod referantur omnes istæ partes, scilicet diuersi sensus: quia sensitiua est quædam vna pars animę, non autem potest dici quòd pars sensitiua animæ sit alicuius vnius generis sensibilium, nisi forte diceretur, quod ex omnibus sensibilib⁹ particularium sensuum puta colore, sono, & aljs huiusmodi fieret vnum sensibile, correspondēs isti vni parti sensitiuæ, quæ est communis omnibus propriis sensib⁹, hoc autem est impossibile. Necesse est ergo, q̃ sit aliquid vnū animæ, quo animal omnia sentit: sed aliud genus per aliud, puta colorem per visum, & sonum q̃ auditum, & sic de aliis. Considerandum autem est hic, q̃ vbicūque sint diuersæ potentię ordinatæ, inferior potentia comparatur ad superiorem per modū instrumenti, eo q̃ superior mouet inferiorē. Actio autem attribuit principali agenti per instrumentum, sicut dicimus q̃ artifex secat per serram. Et ꝑ hunc modum Philosophus dicit, q̃ sensus communis sentit per visum, & per auditum, & alios sensus proprios, qui sunt diuersæ partes potentialis animæ, nō autē diuersæ partes sūt alicuius coniuncti, vt superius dicebat. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quomodo eadē pars animæ indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorū primum breuiter & obscure ponit, quia in lib. 3. de Anima apertius positus est.

Praterea, idem sensus plures erūt, ut si differentes quispiam scientias dixerit. neque enim operatio absque sua ipsius erit potentia, neque sine hac erit sensus.

Si autem hæc in unico, & indiuiduo sentit, manifestum est quòd & alia. Contingeret enim magis hæc simul plura, quàm ea quæ genere sunt diuersa: si vero alia quidem sui parte dulce, alia autem album sentit anima, vel quod ex istis, unum quiddam est, vel non unum esse necesse est, unū enim quiddam sentiens est pars. Cuius igitur illa unius: nihil enim ex istis unius necesse igitur est vnum quippiam esse ipsius animæ, quo omnia sentit, vt dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

Vtrum igitur vt est indiuiduū quid dam actu, unum est ipsum sensitiuum dulcis & albi. sed cum actu diuersum fuerit, alterum est.

An quemadmodum in ipsis contingit rebus, ita & in anima, unū enim & idem numero album est & dulce, & alia multa, si enim non separabiles a se inuicem sunt passiones, alterum tamen unicuique esse: similiter igitur

Tex. c. 134.

Ad huius ergo euidentiam considerandum, q̃ cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum communem, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus cōmunis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt. punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum q̃ in se cōsideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quòd in se est vnū, est indiuisibilis, & est vnum sensitiuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum. si vero consideretur punctum seorsum, vt est terminus huius lineæ, sic est quodam modo diuisibile: quia vtimur vno puncto vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum secundum actum, ꝑm vero q̃ est vnum, iudicat differentias sensibilium. Et per hoc soluuntur rationes suprà dictę, quia quodā modo est vnū, & quodam mō nō est vnū illud qđ sentit diuersa sensibilia. Secūdū modū ponit ibi.

h ¶ Et dicit, q̃ sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim q̃ corpus vnum & idem numero est albū & dulce, & multa alia huiusmodi, quæ accidentaliter de eo prædicantur. sed tamen huius passiones separari abinuicē, sicut contingit q̃ aliquod corpus retinet albedinē, & amittit dulcedinē, sed quādiu nō sic separant istę passiones, albū & dulce remanēt, vel

vel sunt idem subiecto, sed differunt secundum esse. Et similiter potest poni de Anima, q̃ vnum & idem subiecto est sensitiuum omnium sensibilium, tam eorum quæ differunt genere, sicut album & dulce, quàm eorum quæ differunt specie, sicut album & nigrum. Et secundum hoc dicendum erit, q̃ anima sentit diuersa sensibilia quodam modo secundum vnum & idem, scilicet subiecto, quodā modo diuersa, inquantū ratione differunt. Potest autem cōtra hoc obijci: quia in rebus quæ sunt extra animā, licet idē possit esse dulce & album, non tamen potest idem esse album & nigrum, & ita videbitur q̃ anima nō possit simul sentire sensibilia vnius generis, cum sint cōtraria. Hāc autem obiectionem. Aristo. remouet in lib. de Anima, cum dicit. Et impossibile est album & nigrum esse simul: quare neque species pati ipsorum. Et innuit solutionem per hoc, quòd si hui⁹ est sensus, & intelligentia vel intellect⁹. Per quod datur intelligi, q̃ nō omnino se habet in sensu & intellectu, sicut in corporib⁹ naturalib⁹. Corpus enim naturale recipit formas secundum esse naturale & materiale, secundum q̃ habent in se contrarietatem, & ideo non potest idem corpus simul recipere albedinem & nigredinem: sed sensus & intellectus recipiūt formas rerum spiritualiter & immaterialiter secundum esse quoddam intentionale, prout non habent contrarietatem. Vnde sensus & intellectus simul potest recipere species sensibilium contrariorum, cuius simile potest videri in dyaphano. quod in vna & eadem sui parte immutatur ab albo & nigro: quia immutatio non est materialis secundum esse naturale, vt supra dictum est. Est etiam aliud considerandum, q̃ sensus & intellectus, non solū recipiunt formas rerū, sed etiā habent iudicare de ipsis: iudicium autem, quod faciunt de contrarijs, non est contrarium, sed vnum & idem: quia per vnum contrariorum simitur iudicium de altero. Et quantum ad hoc verum est quod supra dictum est, q̃ magis simul possunt sentiri sensibilia vnius generis, de quorum vno iudicatur per alterum, quàm sensibilia diuersorum sensuum. Est autem & aliud circa hoc dubium: quia ꝑ præmissa verba Philosophi, videtur confirmari opinio Stoicorum, qui posuerunt, q̃ non diuersis potentiis sentitur color & odor, & alia sensibilia: sed nec sunt diuersæ potentiæ sensuum: sed ipsa anima secundum seipsam cognoscit omnia sensibilia nō differens nisi ratione. Sed dicendum est, q̃ secunda solutio supponit primam. Vnde intelligendum est, q̃ anima, idest sensus communis, vnus numero existens, sola autem ratione differens, cognoscit diuersa genera sensibilium, quæ tamen referuntur ad ipsum secundum diuersas potentias sensuum proprium. Deinde cum dicit.

i ¶ Probat quod supposuerat, scilicet q̃ nihil sentitur nisi quātum. Et dicit manifestum esse q̃ omne sensibile est magnitudo, & q̃ nullum indiuisibile est sensibile. Et ad hoc probandum inducit, q̃ est quædam distantia, ex qua non potest aliquid videri, & hanc distantiam dicit esse infinitam: quia si in infinitū illa distantia protendatur, nihil inde videtur. Est autem aliqua distantia vnde aliquid videatur, & hæc est finita, quia a finita distantia incipit aliquid videri, & simile est de aljs sensibus, quæ sentiunt ab aliqua distantia per medium extrinsecum non tangentes ipsa sensibilia, sicut auditus & odoratus. Cum igitur distantia, vnde non videtur aliquid, sit infinita per remotionem a visu, finita autem versus visum, sequit q̃ sit dare vltimum alicuod, vnde nihil videatur. Distantia aūt ex qua videtur aliquid, est ex vtraque parte finita. Est ergo dare aliquē terminum vnde primo possit aliquid videri: omne autē qđ est medium duarum quantitatum inuicē continuarum est indiuisibile, ergo necesse est esse aliquid indiuisibile, vltra qđ nihil possit sentiri, & circa quod necesse sit aliquod sentiri. Si ergo aliquid indiuisibile sit sensibile, & ponatur in illo indiuisibili termino, sequetur q̃ illud sit visibile simul & inuisibile: inuisibile qđē, inquātū est in termino inuisibilis distantiæ visibile autē, inquātū est i termino visibilis, hoc autē est impossibile: ergo & primum, scilicet q̃ aliquod indiuisibile sit sensibile. Si enim aliquod indiuisibile in prædicto termino ponatur, partim videbit, & partim non videbit, qđ de indiuisibili dici non potest. Videtur aūt q̃ hæc probatio nō valeat: quia non est dare aliquem terminū, vnde oia visibilia incipiant videri: quia maiora a maiori distantia videntur, minora vero a minori. Dicendum est autem, q̃ vnumquodque sensibile ab aliqua determinata distantia videtur. si ergo illud indiuisibile, quod ponit posse sentiri, videatur ab aliqua determinata distantia, sicut & aliquod diuisibile: concludet ratio Arist. si vero non sit determinare aliquam distantiā, ex qua simul incipit videri cum aliquo diuisibili. sequetur iterum q̃ nullo modo possit videri. Oportet enim accipere proportionem distantiæ, ex qua videtur aliquod diuisibile secundum proportionem magnitudinum, quæ videntur: sed non est aliqua proportio indiuisibilis ad magnitudinem diuisibilem, sicut nec punctī ad lineam. Et ita sequetur, q̃ ex nulla distantia possit videri indiuisibile: quia cuiuslibet distantiæ est aliqua proportio ad aliam distantiam. Sequetur ergo si videt q̃ videatur coniunctū visui: quod est cōtra rationē visus & aliorum sensuum: qui non tangētes sentiūt. Sic ergo indiuisibile nō potest sentiri, nisi forte ꝑm quod est terminus cōtinui, sicut & alia accidentia continuorum sentiuntur. Deinde cum dicit.

k ¶ Epilogat quæ dicta sunt in hoc libro, continuans se ad sequentia. & dicit q̃ dictum est de sensitiuis idest, de organo sentiendi, & sensibilibus quomodo se habeant ad sensus, & communiter, & secundum unumquodque organum sensus, partim in hoc Libro, partim in libro de Anima. Inter reliqua uero, quod primo considerandum, occurrit est memoria & reminiscentia & de somno, quia sicut per sensum cognoscuntur præsentia, ita per memoriam cognoscuntur præterita, & in somno fit aliqua præcognitio futurorum.

Explicit scriptum sancti Thomæ de Aquino super Libro Aristotelis de Sensu & Sensato.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE MEMORIA ET REMINISCENTIA, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

SIcut Philosophus dicit in Septimo de Historijs animalium, Natura ex inanimatis ad animata procedit paulatim: ita q̃ genus inanimatorum prius inuenitur q̃ genus plantarum, quod quidem ad alia corpora comparatum, videtur esse animatum, ad genus autem animalium, inanimatũ. Et similiter a plantis ad animalia quodam cõtinuo ordine progreditur: quia quædã animalia immobilia, quę scilicet terræ adhærent, parum videtur a plantis differre: ita etiam & in progressu ab animalibus ad hominem, quædã inueniuntur, in quibus aliqua similitudo rationis appareat: cum enim prudentia sit propria virtus hominis. Est enim prudentia recta ratio agibilium, vt dicitur in Septimo Ethi. inueniuntur quædã animalia quandam prudentiam participare non ex eo q̃ habeãt rationem, sed ex eo quòd instinctu naturæ mouentur per apprehensionem sentitiuæ partis ad quædã opera facienda, ac si operarentur ex ratione. Pertinet autẽ ad prudentiã, vt prudens dirigatur q̃ eã, in his quæ imminẽt sibi agenda ex consideratione non solum præsentium, sed etiam præteritorum. Vnde Tullius in sua Rethorica partes prudentiæ ponit nõ solũ prouidentiam, per quam futura disponuntur, sed etiam intelligentiam, per quam considerantur præsentia, & memoriam, per quã apprehenduntur præterita. Vnde etiam in alijs animalibus, in quibus inuenitur prudentię similitudo participata, necesse est esse non solum sensum præsentium, sed etiam memoriam præteritorum. Et ideo Philosophus in principio Mora. dicit, q̃ quibusdam animalibus ex sensu memoria fit, & propter hoc prudentia sunt. Sed licet prudentiam imperfectam habeant respecto hominis, ita etiam & memoriam. Nam alia animalia memorantur tantum: homines autem & memorantur & reminiscuntur, & ideo gradatim Arist. post librum, in quo determinatur de sensu, qui communis est omnib' animalibus, determinat de memoria & reminiscentia, quorum alterum inuenitur in solis hominibus, alterum vero in his, & in animalibus perfectis. Diuiditur autem Liber iste in partes duas. Primo enim ponit Proœmium, in quo manifestat suum propositum: secundo accedit ad tractandum ea, de quibus intendit ibi{ Primum quidem igitur.} Circa primum dicit de duobus esse dicendum. Primo quidẽ de memoria & memorari, quod est actus eius, circa quod tria se premittit dicturum. Primum, quid sit memoria & quid memorari, & quæ sit causa eius. & ad quam partem animę pertinet passio memorandi. Omnes enim operationes sensitiuæ partis passionis ex parte virtutis cognoscitiuæ, dum scilicet aliquis opinatur aliquid esse futurum: & sperat ex parte virtutis appetitiuæ, dum scilicet spes in aliquid futurum quandoque tendit. Dicit autem, q̃ etiam quædam scientia potest esse futurorum, quæ potest esse speratiua scientia. Quidam autem nominant eam diuinatiuam, quia per eam aliqui possunt cognoscere quid in futurum cõtinget, de quo est spes. Sed cum spes sit futurorũ quæ ab homine acquiri possunt, huiusmodi autem sunt futura contingentia, de quibus non potest esse scientia: videtur quòd nulla scientia possit esse speratiua futurorum. Dicendum autem est, q̃ de futuris contingentibus, secundum se consideratis, non potest esse scientia: sed cum in causis suis considerantur, potest de eis scientia esse, prout aliquæ scientiæ cognoscunt esse inclusiones quasdam ad tales effectus. Sic enim & scientia naturalis est de generabilibus & corruptibilibus. Et hoc etiã modo Astrologi possunt per suam scientiam pronũciare quosdam futuros euentus sperando; puta vbertatẽ vel sterilitatem, propter dispositionẽ corporum cœlestium ad tales effectus. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quòd memoria non est præsentis, sed hoc dicit pertinere ad sensum, per quem neque futurum, neque factum ideſt, præteritum, cognoscimus, sed tantummodo præsens. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quòd memoria est præteritorum. Et hoc probat ex communi vsu loquendi. Cum enim aliquid præsentialiter adest, puta cum aliquis præsentialiter videt album, nullus dicit se memorari illud, quod per intellectum actu considerat, cum actu considerat & intelligat; sed cum communiter homines vident album, nominant sentire, & considerare aliquid actu, nominant solummodo scire. Cum aliquis autem habet scientiam habitualem, & potentiam sensitiuam sine actibus vel operationibus eorum, tunc dicitur memorari præteritorum actuum, puta cum consideret intellectu triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: & forte sensibiliter descriptionem figuræ videt: & ex quadam parte operationis intellectualis memoratur aliquis, quia didicit ab alio, vel quia speculatus est per seipsum: ex parte vero sensibilis apprehensionis memoratur, quia audiuit vel vidit, vel aliquo alio sensu percepit. Semper enim cum anima memoratur, pronũciat se vel prius audiuisse aliquid, vel sensisse, vel intellexisse. Ex quo patet, q̃ non est intentio Philosophi dicere, quòd memoria non possit esse ipsarum rerum, quæ in præsenti sunt: sed solum eorum quæ in præterito fuerunt. Potest enim aliquis memorari non solum hominum, qui mortui sunt, sed etiam qui nunc viuunt: sicut & suipsius aliquis dicitur reminisci: secundum illud Virgilij. Hæc talia passus Vlyxes. Oblitus ve sui est Itacus discrimine tanto. Per quod intelligi voluit, quòd meminit sui: sed intentio Philosophi est dicere, q̃ memoria est præteritorum quantum ad nostram apprehensionem, ideſt, quòd prius sensimus vel intelleximus aliqua indifferenter, siue illæ res secundũ se consideratæ sunt in præsenti, siue non. Deinde cum dicit.

f ¶ Concludit ex præmissis quid sit memoria, quia neque est sensus, quia solum est præsentium: neque est opinio, quæ potest etiam esse futurorum, sed oportet, quòd ad aliquid horũ pertineat vel per modum habitus, puta si sit aliqua vis permanens; vel per modum passionis, puta si sit aliqua impressio transiens. Sic autem memoria pertinet ad sensum vel opinionem, cum interuenit aliquod tempus mediũ inter priorem apprehensionem sensus, vel intellectualis opinionis, & memoriam subsequentem; vt sic memoria possit esse præteritæ apprehensionis; quia eius quod nunc apprehenditur, in ipso nunc non est memoria, vt dictum est, sed sensus quidem est præsentis, spes vero futuri, memoria vero præteriti. Et ideo oportet, quòd omnis memoria sit cum aliquo tempore inter medio inter ipsam, & priorem apprehensionem. Et ex hoc concludit quòd sola animalia, quæ possunt sentire tempus, memorantur, & illa parte animæ memorantur, quia & tẽpus sentiunt, & de hoc in sequentibus inquiret.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE MEMORIA ET REMINISCENTIA LIBER.

Antiqua Translatio.

DE memoria autẽ & memorari dicendum qd est, & propter quam causam sit, & cui animæ partiũ hæc accidat passio, & de reminisci. Non enim iidem sunt memoratiui & reminiscitiui: sed vt frequenter memorabiliores quidem qui tardi, reminiscibiliores autem qui veloces, & facile discentes.

b Primum quidẽ igitur accipiẽdũ est qualia sunt memorabilia: multoties enim decipit hoc.

c Neque enim futura cõtingit memorari, sed est opinabile & sperabile. Erit aũt vtique & scientia quædã speratiua, quemadmodũ quidã diuinatiuã dicũt.

N. Leoniceni interpretatio.

DE memoria autem & memorari dicẽdum quidnam est, & quam ob causam fiat, & cui animæ parti hæc accidat passio, & de ipso reminisci. Non enim idem memores sunt, & ad reminiscentiam apti. sed magna ex parte memores magis sunt ingenio tardi, reminiscentia vero ualentes, qui mente celeres & dociles existunt.

Primum igitur considerandum est qualia sunt memorabilia: sæpius enim istud nos fallit.

Nam neque quod futurum est, memorari contingit. uerum opinione & spe percipitur. Et profecto erit scientia quædam spei ad dicta, ut de diuinatione quidam autumant.

Neque præsentis est, sed sensus. Hoc enim neque futurum, neque factum cognoscimus, sed tantum præsens.

Memoria autem facti est, præsens autem cum adest, vt hoc album, cum aliquis videt, nullus vtique dicet memorari, neque quod considerabatur, cum sit considerans & intelligens: sed hoc quidem communiter sentire dicit, illud autẽ scire solum. Cum vero sine actibus scientiã & sensum habeat: sic memoratur, q̃ triangulum duobus rectis æquales habet, hoc quidem, quia didicit aut speculatus fuit, illud vero, quoniã audiuit aut vidit, aut aliquid tale. Semper enim, cum secundum memorari agat sic in anima dicit, q̃ hoc priꝰ audiuit, aut sensit, aut intellexit.

Est quidem igitur memoria, neque sensus neque opinio: sed horum alicuius habitus aut passio, cum factum fuerit tempus. Ipsius autem nunc in ipso nunc non est memoria, sicut dictum est. Est enim præsentis quidẽ sensus, futuri vero spes, facti autem memoria est. Vnde post tempus memoria omnis. Quare quęcũque tẽpus sentiunt, hæc sola animalia memorant & istorum sentiũt.

LECTIO II.

VOniam autẽ de phantasia prius in his, quæ sunt de Anima, dictum est, & quòd intelligere non est sine phantasmate.

Accidit enim eadem passio circa intellectum, quæ quidem sius aliquis dicitur reminisci: secundum illud Virgilij. Hæc talia passus Vlyxes. Oblitus ve sui est Itacus discrimine tanto. Per quod intelligi voluit, quòd meminit sui: sed intentio Philosophi est dicere, q̃ memoria est præteritorum quantum ad nostram apprehensionem, ideſt, quòd prius sensimus vel intellexim aliqua indifferenter, siue illæ res secundũ se consideratæ sunt in præsenti, siue non. Deinde cum dicit.

Sed neque id, quod præsens est, illius enim est sensus: hoc enim neque futurum, neq; præteritum cognoscimus, sed solum id quod præsens est.

Memoria autem est præteriti, præsens vero cum adest, vt hoc albũ quando quis id conspicit nullus utique memorari asseret, neque quod contemplatur. cum considerat & intelligit, sed illud quidem se sentire dicit, hoc autem scire solummodo. Cum vero sine operatione scientiam habuerit & sensum, tum de triãguli meminit angulis quòd duobus rectis sunt æquales. hoc quidem, vel quia didicerit, vel contemplatus fuerit, illud uero quoniam audiuerit, vel uiderit, aut huiusmodi quippiã perceperit: semper enim cum memoriæ operam dat, tacite secum animo cõfirmat quod prius id audiuit, aut sensit, aut est contemplatus.

Est igitur memoria neque sensus, neque opinatio, sed horum alterius, habitus, aut passio, cum interesserit tẽpus. ipsius autem nunc in ipso nunc, non est memoria. ut dictum est prius, sed præsentis quidem sensus, futuri autem spes, præteriti uero memoria. quãobrem cum tempore omnis est memoria. & iccirco quæcunque tempus sentiunt animalia hæc sola recordantur, & ipso quo sentiunt.

LECTIO II.

VOniam autem de Fantasia dictum est prius in Cõmentariis de Anima, & quòd sine fantasmate intelligere non licet.

Eadem enim in intelligendo contingit passio, quæ in describendo. ibi

LECTIO II.

POstquam Philosopus ostendit quid est memoria, hic ostendit ad quam partem animæ pertineat. Et circa hoc duo facit. Primo præmittit quoddam, quod est necessarium ad propositi manifestationem. Secundo manifestat propositum. ibi{ Magnitudinem autem & motum.} Circa primum. Primo præmittit quod intendit. Secundario manifestat quod dixerat per exẽplum. {Accidit enim eadem passio.} Tertio ostendit quid circa hoc sit alibi manifestandum. ibi{ Propter quam igitur causam.} Proponit ergo primo, quòd in Libro de Anima dictum est, de phantasia quid sit: quia scilicet est motus factus a sensu secundum actum. In eodem etiam libro dictum est, quòd non contingit hominem sine phantasmate intelligere. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat hoc, quod vltimo dixerat. Posset enim alicui videri inconueniens, si non posset: homo sine phantasmate intelligere, cum phantasma sit similitudo rei corporalis: intelligere autem sit

In Prologo

Tex. cõ. 31. & 33.

Tex. cõ. 61. Tex. cõ. 10. 20. & 30.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit vniuersalium, quæ a particularibus abstrahuntur. & ideo ad hu ius manifestationem inducit quoddam exemplum dicens, quòd ita accidit circa intellectum, quantum ad hoc quòd indiget phantasmate, sicut accidit in descriptionibus figurarum Geometriæ, in quibus describitur quidam triangulus, qui sit alicuius determinatæ quantitatis, cum Geome. in sua demostratione nō vetur aliqua determinata quantitate trianguli: similiter & homini volenti intelligere rem aliquam, proponitur ante oculos phantasma alicuius determinatæ quantitatis, vtpote singularis, puta volenti intelligere hominem, occurrit imaginatio alicui⁹ hominis bicubiti, sed intellectus intelligit hominem inquātum est homo, non autem in quantum habet quantitatē hanc. Sed quia intellectus potest intelligere naturā quantitatis, ideo subiungit, quòd ea quæ debēt intelligi, sunt secundum suam naturam quanta, puta linea, superficies, & numerus, non tamē finita, idest, determinata determinatiōe singularitatis, nihilominus tamē ponit ante oculos phantasma quanti determinati, sicut volenti intelligere lineā occurrit phantasma lineæ bipedalis, sed intellectus intelligit eam solum secundum naturam quantitatis, non secundum quòd est bipedalis. Deinde cum dicit.

& in describendo. Ibi enim nulla vtentes quantitate trianguli determinata, tamen finita secū dum quātitatem describimus, & intelligens similiter, & si non intelligat quantum, ponitur ante oculos quātum. Intelligit autem non secundū quòd quantū est solum. Si aūt natura sit quantorum infinitorū, anteponitur tamen quantum determinatū. Intelligit autem secūdum quòd quantum solum.

c Propter quam igitur causam non contingit intelligere nihil sine continuo, neq; sine ratione temporis entia, alia ratio est.

d Magnitudinem autem & motum cognoscere necesse est, quo & tempus, & phantasma communis sensus passio est. Quare manifestum est, quòd primo sensitiuo, horum cognitio est: memoria autem quæ est intelligibilium, non sine phantasmate est. Quare intellectiui secundum accidens vtique erit, per se autem primi sensitiui.

c ¶ Ostendit ad quam considerationem reseruatur hoc, & dicit quòd ad aliam rationem pertinet assignare causam, quare nihil potest homo intelligere sine continuo & tempore, quod quidem accidit, inquantum nihil potest homo intelligere sine phantasmate. Phantasma autem oportet quòd sit cum continuo & tempore, eo quòd est similitudo rei singularis, quæ est hic & nunc, quod non potest intelligi sine phantasmate. Quare homo autem non possit intelligere sine phantasmate, de facili potest assignari ratio quantum ad primam acceptionem specierum intelligibilium, quæ a phantasmatibus abstrahuntur secundum doctrinam Aristote. in Tertio de Anima. Sed experimento patet quòd etiam ille, qui iam acquisiuit scientiam intelligibilem per species intellectas, non potest actu considerare illud, cuius scientiam habet, nisi occurrat ei aliquod phantasma. Et inde est, quòd læso organo imaginationis impeditur homo non solum ab intelligendo aliqua de nouo, sed etiā considerando ea, quæ prius intellexit, vt patet in phrēneticis. Tex.com.3.

Posset autem adhuc aliquis dicere quòd species intelligibiles non manent in intellectu possibili humano, nisi quamdiu actu intelligit: postquam autem desijt actu intelligere, pereunt & cessant species intelligibiles esse in intellectu, per modum, quo cessat lumen esse in aere apud absentiam corporis illuminantis, & ideo est necesse, si intellectus velit de nouo intelligere, quòd iterum se convertat ad phantasmata, vt acquirat species intelligibiles. Sed hoc est expresse contra verba Arist. in Tertio de Anima, vbi dicit quòd cum intellectus possibilis fiat singula intelligibilia, quod est per species eorum, tunc etiam est in potentia ad intelligēdum in actu. Repugnat etiam rationi vt cum species intelligibiles recipiantur in actu in intellectu possibili immobiliter secundum modum ipsius, intellectus possibilis non habet species intelligibiles etiam cum actu non intelligit, non est sicut in potentijs sensitiuis, in quibus propter conditionem organi corporalis, aliud est recipere impressionem, quod facit sentire in actu, & aliud retinere, quando etiam res actu non sentiuntur, vt objcit Auicen. sed contingit propter diuersum gradum essendi formarum intelligibilium, vel secundum potentiam puram, sicut inuenire, vel addiscere, vel secundum actum purum, sicut quando actu intelligit. Tex.com.8.

F telligit, vel medio modo inter potentiam & actum, quod est esse in habitu. Non ergo propter hoc solum indiget intellectus possibilis humanus phantasmate, vt acquirat intelligibiles species, sed etiā vt eas quodam modo in phantasmatibus inspiciat. Et hoc est quod dicitur in Tertio de Anima. Species igitur in phantasmatibus Tex.cō.39 intellectiuum intelligit, huius autem ratio est, quia operatio proportionatur virtuti & essentiæ, intellectiuum autem hominis est in sensitiuo, sicut dicitur in Secundo de Anima. Et ideo propria operatio eius est intelligere intelligibilia in phantasmatibus, sicut intellectus substantiæ separatæ operatio est intelligere res secundum se intellectas, & ideo huius causa est reddenda a Metaphy. ad quem pertinet considerare diuersos gradus intellectuum. Deinde cum dicit.

Quam igitur ob causam intelligere non contingit sine continuo, & sine tempore ea quæ non sunt in tempore, alius est sermo.

Magnitudinem autem & motum necesse illo cognoscere, quo & tempus, & fantasma communis sensus est passio, iccireo manifestum est, quod horū cognitio per primum est sensitiuum. Intelligibilium vero rerum memoria non sine fantasmate est, propterea cō templabilis quidem rei per accidens sane erit, per se autem primi sensitiui.

d ¶ Ostendit ad quā partem animæ pertineat memoria. Et primo per rationem, secundo per signa. ibi ¶ Vnde & alteris. ℨ Tertio concludit propositum, ibi ¶ Cuius quidem igitur. ℨ Dicit ergo primo, q̄ necesse est quòd eadem parte animæ cognoscatur magnitudo & motus, qua etiam cognoscitur tempus. Hæc enim tria se sequuntur tam in diuisione, quàm in eo quod est esse. infinitum & finitum, vt probatur in Sexto Physicorum. Magnitudo autem cognoscitur sensu, est enim vnum de sensibilibus communibus. Similiter autem & motus præcipue localis cognoscitur, inquantum cognoscitur distantia magnitudinis. Tempus autem cognoscitur, inquantum cognoscitur prius & posterius in motu, vnde & etiam sensu percipi possunt. Dupliciter autem aliquid sensu percipitur. Vno quidem modo per seipsam immutationem sensus a sensibili, & sic cognoscuntur tam sensibilia propria, quàm etiam communia a sensibus propijs, & a sensu communi. Alio modo cognoscitur aliquid quodam secundario motu, qui sequitur ex prima immutatione sensus a sensibili. Qui quidem motus remanet etiam quandoque post absentiam sensibilium & Tex.cō.101 pertinet ad phantasiam, vt habitum est in Libro de Anima. Phantasia autem, secundum quòd apparet per huius immutationem secundariam, est passio sensus communis, sequitur enim totam immutationem sensus, quæ incipit a sensibilibus propijs & terminatur ad sensum communem. Vnde manifestum est, quòd prædicta tria, scilicet magnitudo, motus, & tempus, secundum quod sunt in phantasmate, comprehenduntur & cognoscuntur per sensum communem. Memoria autem non solum est sensibilium, vtputa cum aliquis memoratur se sensisse, sed etiam intelligibilium, vt cum aliquis memoratur se intellexisse. Non autem est sine phantasmate. Sensibilia enim postquam præterierunt a sensu non percipiuntur, nisi sicut in phantasmate, intelligere etiam non est sine phantasmate, vt supra habitum est. Vnde concludit quòd memoria sit intellectiuæ partis animæ, sed per accidens, per se autem primi sensitiui sensus communis. Dictum est enim supra quòd intelligens proponit in phantasmate quantum determinatum, licet intellectus secundum se consideret rem absentem, ad memoriam autem pertinet apprehensio temporis secundum determinationem quandam, secundum scilicet distantiam præterito ab hoc in præsenti nunc. Vnde per se memoria pertinet ad apparitionem phantasmatum, per accidens autem ad iudicium intellectus. Posset autem alicui videri quòd ex his quæ hic dicuntur, quòd phantasia & memoria non sunt potentiæ distinctæ sensu communi, sed sint quædam passiones ipsius: sed Auicenna rationabiliter ostendit esse diuersas potentias. Cum enim potentiæ sensitiuæ

sensitiuę sint actus corporalium organorum, necesse est ad diuersas potentias pertinere receptionem formarum sensibilium, quod pertinet ad sensum & conseruationem eorum, quæ pertinent ad phantasiam siue imaginationem, sicut in corporalibus videmus q̄ ad aliud principium pertinet receptio & conseruatio, humida enim sūt bene receptiua, sicca autem, & dura bene conseruatiua. Similiter etiā ad aliud principium pertinet recipere formam, & conseruare receptam per sensum & intentionem aliquam p̄ sensum non apprehensam, quamuis æstimatiua percipit etiā in aliis animalibus, vis autem memoratiua retinet, cuius est memorari rem non absolute: sed prout est in præterito apprehēsa a sensu vel intellectu, contingit tamen q̄ diuersarum potentiarum, vna est quasi radix & origo aliarū potentiarum, quarū actus actū ipsius primæ potentiæ præsupponunt, sicut nutritiua ē quasi radix augmentatiuæ & generatiuæ potentiæ, quarum vtraque vtitur nutrimento. Similiter autem sensus cōmunis est radix phātasiæ & memoriæ, q̄ præsupponūt actum sensus cōmunis. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat qd dixerat p duo signa. Quorum primū sumitur ex parte animalium habentium memoriam. & dicit q̄ quia memoria est per se primi sensitiui, inde est quòd memoria inest quibusdam aliis animalibus habentibus sensum & carentibus intellectu, & non solum hominat & quibuscunq; aliis habentibus opinionem, quæ potest ad intellectum speculatiuum pertinere, & prudentiam, quæ pertinet ad intellectū practicum. Si autem memoria esset a liquid de potentijs intellectiuis, non inesset multis aliorum animalium, de quibus manifeste constat quòd habent memoriam, & tamen non habent intellectum, & forte non inesset memoria alicui mortalium nisi homini, qui solus homo inter mortales habet intellectum. Dicit autē forte, propter quosdam qui dubitauerūt de quibusdam aliis animalibus ab homine vtrum habeant intellectum, propter opera quædam similia operibus rationis, sicut sunt opera simiarum, & quorundam huiusmodi animalium. Secundum signū ponit ibi. ℨ ¶ Et sumitur ex animalibus non habentibus memoriam. Et dicit inde esse manifestū q̄ memoria pertinet per se ad partē ea sensitiuam, quia etiam nunc cum supponimus solum hominem inter mortales habere intellectum, memoria non inest omnibus animalibus: sed solum illa habent memoriam, quæ sentiunt tempus. Quædam enim animalia nihil percipiunt nisi quod præsens sensibilium, sicut quædam animalia immobilia, quæ propter hoc habent indeterminatam phantasiam, vt dicitur in Secundo & Tertio de Anima, & propter hoc non possunt cognoscere prius & posterius, & per consequens non habent memoriā. Semper enim cum anima agit per memoriā, vt prius dictum est, simul sentit q̄ hoc prius vidit, aut audiuit aut didicit. Prius autem & posterius pertinent ad tempus. Deinde cum dicit. Tex.cō.20. Tex.cō.56.

g ¶ Concludit propositum. Et dicit manifestum esse ex præmissis ad quam partem animæ pertineat memoria: quia ad eam, ad quam pertinet phantasia. & q̄ illa sunt per se memorabilia, quorum est phantasia, scilicet sensibilia, per accidens autem memorabilia, sunt intelligibilia, q̄ sine phantasia non apprehenduntur ab homine. Et inde est q̄ ea quæ habent subtilem, & spiritualem considerationem, minus possumus memorari. Magis autē sunt memorabilia, quæ sunt grossa & sensibilia. Et oportet, si aliquas intelligibiles rationes volumus memorari facilius, q̄ eas alligemus, quasi quibusdā aliis phantasmatibus, vt docet Tullius in sua Rhetorica. Memoria tamen ponitur a quibusdam in parte intellectiua, secundum q̄ hic p̄ memoriam intelligitur omnis habitualis cōseruatio eorum, quæ pertinent ad partem animæ intellectiuā.

e Vnde & alteris quibusdā inest animaliū: & nō solū hominibus, & habentibus opinionē & prudentiā. Si aūt intellectiuarū aliqua partiū esset, non vtique inesset multis aliorū animaliū, forte autem nulli mortalium.

f Quoniā neq; nunc omnibus propter id quod nō omnia tpis sensum habēt. Semper enim cū agat memoria, sicut & prius dixim⁹, quoniam vidit, aut audiuit, aut didicit, simul sentit, qa prius. Prius autem & posterius in tempore sunt.

g Cuius quidem igitur eorum quæ sunt animæ, memoria sit, manifestū, qm̄ quidem cuius & phantasia est. Et sunt memorabilia p se quidē, quorū est phantasia: secundū accidens autem, quæcumque non sine phātasia.

LECTIO III.

Dvbitabit autē vtiq; aliquis propter quid qui dem passione præsente, re vero absente, memoratur quod non præsens.

b Manifestum enim, quoniam oportet intelligere tale aliquā passionem factam per sensum in anima, & in parte corporis habente ipsam, velut picturam quandam. cuius dicimus habitum esse memoriā, factus enim motus, imprimit velut figuram quandam sensibilis, sicut sigillantes annulis.

LECTIO III.

Dvbitare autē non ab re quis poterit, cur præsente quidem passione, re vero absente, non præsentis recordetur.

Manifestum profecto est, quod hu iusmodi: quippia a sensu in anima producta intelligere oportet, aut in cor poris parte, quæ illum continet, vt passio illa, velut quædam sit pictura, cuius habitum memoriam esse dicimus, illa enim quæ sit motu imprimit, uelut: sensibilis effigiem vel, eorum more, qui annulis signant.

Quapropter, & aliis quibusdam inest animalibus, & non solum hominibus, & opinione aut prudentia præditis, quod si intellectiuæ esset partis, non multis sane aliorum ineſſet animalium, forteque mortalium nulli.

Quando neque nūc omnibus, quoniam non omnia temporis sensum habent. Semper enim quando memoria operatur, vt retro diximus, quòd vidit hoc, aut audiuit, aut didicit, simul sentit quod ante. Ante autem & post sunt in tempore.

Cuius igitur partiū animæ est memoria, pala est, quòd illius videlicet, cuius est fantasia. Et memorabilia per se quidem sunt quæcunque imaginabilia existunt, per accidens autem, eorū quæcunque non sine fantasia.

Vostquam Philosophus ostendit quid sit memoria, & cuius partis animæ sit, hic ostendit causam memoradi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit dubitationem, secundo soluit, ibi. ℨ Aut est vt contingit. ℨ Circa primum tria facit. Primo monet dubitationem, secūdo manifestat qdam, quod dubitatio supponit, ibi. ℨ Manifestum enim, quoniā oportet. ℨ Tertio inducit rationes ad quæstionem, ibi. ℨ Sed si tale accidens. ℨ Dicit ergo primo, q̄ potest aliquis dubitare, cum in memorando quædam passio præsentialiter afficiat animā, res vero, cuius memoramur sit absens, propter quod memoramur id quod non est præsens, scilicet rem, & non memoramur passionē præsentem. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat quoddam quod suppoſuerat scilicet, passionem quandam esse in anima dum memoramur. Et primo manifestat hoc per causam, secundo per signa, ibi ℨ Vnde & his quidem. ℨ Dicit ergo primo manifestum esse q̄ oportet intelligere aliquam talem passionem a sensu esse factam in anima, & in organo corporis animati, cuius quidem animæ memoriā dicimus esse quandam quasi habitum, quæ quidem passio est quasi quædam pictura: quia scilicet sensibile imprimit suam similitudinem in sensu, & huius similitudo remanet in phantasia, etiam sensibile absente. Et ideo subiungit q̄ motus, qui fit a sensibili in sensum, imprimit in phantasia quasi quandam figuram sensibilem, quæ manet sensibili absente ad modum, quo illi, qui sigillantur cum annulis, imprimunt figuram quandam in cera, quæ remanet etiam, sigillo vel annulo remoto. Dicit autem in anima & in parte corporis: quia cum huiusmodi passio pertineat ad partem sensitiuā, quæ est actus organici corporis, huiusmodi passio non pertinet ad solam animam: sed ad coniunctum. Memoriam autem non minus habitum partis huius, quia memoria est in parte sensitiua, & ea

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ea quæ in memoria conseruamus, quandoque non actu apprehendimus, sed quasi habitualiter tenemus. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat propositum per signa, scilicet q̃ in memorando sit prædicta passio præsens. Et dicit q̃ propter hoc q̃ talis passio necessaria est ad memoriam, contingit q̃ quibusdam non fit memoria: quia sunt in multo motu, siue hoc sit propter passionē corporis, sicut in infirmis vel ebrijs: vel animæ, sicut in his, qui sunt commoti ad īrā vel concupiscētiam, aut etiam hoc accidit propter ætatē deputatam augmento siue decremento, & sic propter huiusmodi causas corpus hominis est in quodam fluxu, & ideo non potest retinere impressionē, quę fit ex motu rei sensibilis, sicut contingeret si aliqs motus vel etiam figa lū imprimeretur in aquā fluentē. Statim enim ꝓpter fluxum deperiret figura. In quibusdam vero aliis non recipitur prędicta impressio. Quandoque quidem propter frigiditatem cōgelantem humores, sicut accidit in his, q̃ sunt in magno timore constituti, q̃ propter frigidationem quandam non potest imprimi aliquid in anima ipsorum. Et ponit exemplum de antiquis ædificiis, cū paries est nouus antequam cementum īspissetur, potest de facili immutari, non autem postquam īspissatur. Quandoq; autem accidit nō propter infrigidationē: sed propter duritiē naturalē eius, quod debet recipere passionem. Corpora.n. terrestria duritiē habent, etiam si sint cæ lida, corpora vero aquea indurantur per hoc, q̃ superinfrigidantur. Et propter prædictas causas, illi qui sunt multum nouri sicut pueri, & etiam senes, sunt immemores, quia corpora puerorum sunt in fluxu propter augmentum, senum vero propter decrementum, ideo in neutris bene retinetur impressio. Contingit tamen q̃ ea, quę quis à pueritia accipit, firmiter in memoria tenet propter vehementiam motus, ex quo cōtingit vt ea quæ admiramur, magis memoriæ imprimantur. Admiramur autem noua præcipue & insolita, pueris de nouo mundum ingredientibus maior aduenit admiratio de aliquibus quasi insolitis. & ex hac etiam causa frāter memorantur, secundū autem complexionem fluentis corporis, naturaliter competit illis, vt sint labilis memoriæ. Subiungit autem quòd similiter propter prædicta, neutri videntur esse bene memores, neque illi qui sunt multum velocis apprehensionis, nec illi qui sunt multum tardæ. Illi enim qui sunt multum veloces, sunt magis humidi q̃ oportet. Humidi enim est facile recipere impressiones. Illi autē qui sunt magis rardi, sunt etiam magis duri. Et ideo velocius nō remanet in eis impressio phantasmatis in anima. Duros autem non tā git, ideō non recipiunt phantasmatis impressionem. Potest etiā aliter exponi quod dictum est, vt primo quidem intelligat assignasse causam defectus memoriæ propter motum superuenientem, quam postea manifestauit per exemplum iuuenum & senum. Secundo autem assignauit causam ex naturali complexione, vel quia in aliquibus abundat humor aqueus qui est frigidus & humidus, & ideo dispergūtur de facili in eis impressiones phantasmatum, sicut facilitèr dilabuntur antiqua ædificia, vel qa in aliquibus abūdat humor terrestris, qui propter duritiem nō recipiunt impressionē. Et hoc postea manifestauit p exemplū velocium & tardorū. Est autem considerandum, quòd ideo præmisit impressionem Phantasmatis fieri in anima, & in parte corporis, vt postmodum ostenderet homines diuersimode se habere ad huiusmodi impressionē, propter diuersam corporis dispositionem. Deinde cum dicit.

c Vnde & his quidē, qui in motu multo aut propter passionē, aut propter ætatem sunt, nō fit memoria, tanquam vtique in aquam fluentem incidente motu & figilio. Aliis quidem propter ea frigida, quòd sicut antiqua ædificiorum, & propter duritiem accipientis passionem, non fit impressio, propter qđ quidem multum noui & senes, immemores: fluunt enim hi quidem propter augmentum, illi vero propter decrementum. Simiiter autem & multum veloces aut tardi, neutri videntur memores. Hi quidem enim plʾ oportet, humidiores sunt, illi vero duriores. His quidem igitur non manet phantasma in anima, aliqs vero non tangit.

d Sed si tale accidens est circa memoriam, vtrum hanc memoratur passionem, aut illud a quo facta est? Si enim hanc, absentiū nihil vtique memorabimur, si vero illud quod sentientes, hoc memoramur quō non sentimus quod absens. Et si est simile sicut figura aut pictura in nobis si vera huius ipsiʾ sensus, propter quid vtique erit memoria alterius: sed non huius ipsius? Agēs enim memoria speculatur hāc passionem, & sentit hanc. Quomodo igitur non præsens memoratur? erit enim vtique videre & audire non præsens.

e Aut est vt contingit & accidit hoc. Vt enim in tabula pictū animal, & animal est & imago, idem & animal, & imago, & idem simul cū hoc memoretur id, quod est absens, quod non potest sentire. Dictum est enim q̃ memoria pertinet ad primum sensitiuū, & sic non videtur q̃ sensus sit de vno, & memoria de alio. Secundam rationē ponit, ibi. ¶ Et si est simile. ¶ Et dicit q̃ si hmōi passio, quæ est præsens memoranti, est in nobis sicut quædam figura aut pictura ipsius sensus in repræsentando primā immutationem sensus a sensibili, quare memoria erit alterius, s. rei & non ipsius: nec figuræ vel picturæ? Cum enim sit figura sensus, manifestum est q̃ apprehendi potest. Et etiā hoc experimento patet q̃ ille qui memoratur, speculatur aliquid per intellectum circa hanc passionem, vel sentit per partem sensitiuā. Videtur autem inconueniens q̃ præsente eo quod cadit sub apprehensione, illud non aprehendatur: sed aliquid aliud. Tertiam rationem ponit, ibi. Quo igitur. Et quærit quomodo aliquis ponit per sensum interiorem memorari illud, quod non est præsens. Cum.n. sensus exterior sit conformis sensui interiori, sequeretur q̃ sensus exterior esset rei non præsentis, ita scilicet q̃ contingeret videre & audire rem non præsentem, quod videtur inconueniens. Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit propositam quæstionē. Et primo ostendit per quam causam contingat memorari, secundo ostendit quæ sit causa q̃ aliquid bene in memoria conseruetur, ibi. ¶ Meditationes autē ¶ Tertio epilogat, ibi. ¶ Quòd quidem igitur. ¶ Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem, secundo manifestat solutionē per signum, ibi. Et ob hoc aliquando. Dicit ergo primo, quod potest assignari quomodo cōtingat & accidat hoc quod dictum est, scilicet quòd aliquis sentiat passionem præsentem, & memoretur rem absentē. Et inducit exemplum, de animali, quod pingitur i tabula, quod quidem & est animal pictum, & est imago animalis veri. Et cum idem subiecto sit cui conueniūt hæc ambo, differunt tamen hęc duo ratione, & ideo alia est cōsideratio eius inquā tū est animal pictū, & alia inquātum est imago animalis veri: ita etiam & phantasma quod est in nobis potest accipi, vel prout est aliquod in se, vel prout est phātasma alterius. Et secundum se quidem, est quoddam speculatum, circa quod speculatur intellectus vel phantasia quantum pertinet ad partē sensitiuam. Secundum vero q̃ est phantasma alterius, qđ prius sensimus vel intelleximus sic considerat vt imago i aliud ducens, & principium memorandi. Et ideo cum anima memoretur secundum modū phantasmatis, si anima cōuertatur ad ipsum secundum se, sic videtur animæ adesse, vel aliquid intelligibile, quod intellectus in phantasmate īspicit, vel simpliciter phātasma, quod vis imaginatiua apprehēdit. Si vero anima conuertat, se ad phantasma inquantum est phantasma alterius, & consideret ipsum tanquam imaginē eius, quod prius sensimus, vel intelleximus, vt dictum est circa picturam. Et licet ille qui nō videt corisceum, & considerat eius phantasma, vt corisci imaginem: hæc iam est alio, passio huius cōsiderationis, quia videlicet iā hoc ad memoriam pertinet. Et sicut accidit de phantasmate alicuius singularis hominis, puta Corisci imaginem, q̃ quandoque considerator secundum se, quandoque vt imago, ita etiam accidit circa intelligibilia, quandoque enim intellectus īspicit ad phantasma, sicut ad quoddam animal pictum, si īspiciat ad ipsum secundum se, sic solum considerat, vt quoddam intelligibile, sic autem intellectus īspiciat ad ipsum inquātum est imago, sic erit principium memorandi, sicut accidit ibi, ideſt circa particularia. Sic igitur manifestum est, q̃ quando anima conuertit se ad phantasma, prout est quædam forma reseruata in parte sensitiua, sic est actus imaginationis siue phantasiæ, vel etiam intellectus considerantis circa hoc vniuersale. Si autem anima conuertatur ad ipsum inquantum est imago eius, quod prius audiuimus aut intellexim⁹, hoc pertinet ad actum memorandi. Et quia esse imaginem significat intentionem quandam circa formam, ideo conuenienter dicit q̃ memoria respicit intentionem, imaginatio vero formā per sensum apprehensam. Deinde cū dicit.

f ¶ Manifestat qđ dixerat per quædā signa. Et dicit, q̃ quia tūc memoramur q̃n attendimus ad phantasma, s. q̃ est imago eius, quod prius sensimus & intellexim⁹, ideo circa actū memoriæ: tripliciter se habet homines. Aliqñ enim, quamuis in nobis sint motus phantasmatū, qui fuot facti ab eo quod sensimus, qui, s. relinquuntur ex prima immutatione sensus prius à sensibili, tñ nescim⁹ si accidat hos motus esse in nobis s. m hoc q̃ prius sensim⁹ aliquid. Et ideo dubitamus, vtrū memoremur vel non. Secundo vero contingit aliqñ q̃ homo intelligit, & reminiscit: q̃ prius audiuimus aut vidimus aliqd, cuius phantasma tunc nobis occurrit, quod est proprie memorari. & hoc contingit q̃n ille qui speculat phantasma, mouetur quidē ab ipso præsenti phantasmata, sed cōsiderat ipsum inquā tū est imago alterius quod prius sensit vel intellexit. Tertio aūt modo aliquando accidit contrariū primi modi, vt. s. credat hō se memorari cū non memoratur, sicut accidit cuidam, qui dicebatur Antipheron, & erat origine oreta nus, & sic contingit illis, qui patiūtur alienationē mētis. Phantasmata enim, quæ cis de nouo occurrūt existimant ac si esset aliquorum prius sanctorum, ac si memorentur illa, quæ nunquàm viderunt vel audierunt. Et hoc contingit cum aliquis considerat id, quod nō est imago alterius prius tacti, ac si esset eius imago. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit per quæ memoria conseruetur. Et dicit q̃ frequēter meditationes eorum, quæ sensimus aut intellexim⁹ conseruant memoriam ad hoc q̃ aliquid bene reminiscatur eorum quę vidit aut intellexit. Nihil autem est aliud meditari, q̃ multoties considerare aliqua, sicut imaginem priorum apprehensorum, & non solum secundum se, qui quidem, motus conseruandi pertinet ad rationem memoriæ. Manifestum autem est, q̃ ex frequenti actu memorandi, habitus memorabilium confirmatur, sicut & quilibet

aliquid bene in memoria conseruetur, ibi. ¶ Meditationes autē ¶ Tertio epilogat, ibi. ¶ Quòd quidem igitur. ¶ Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem, secundo manifestat solutionē per signum, ibi. Et ob hoc aliquando. Dicit ergo primo, quod potest assignari quomodo cōtingat & accidat hoc quod dictum est, scilicet quòd aliquis sentiat passionem præsentem, & memoretur rem absentē. Et inducit exemplum, de animali, quod pingitur i tabula, quod quidem & est animal pictum, & est imago animalis veri. Et cum idem subiecto sit cui conueniūt hæc ambo, differunt tamen hęc duo ratione, & ideo alia est cōsideratio eius inquā tū est animal pictū, & alia inquātum est imago animalis veri: ita etiam & phantasma quod est in nobis potest accipi, vel prout est aliquod in se, vel prout est phātasma alterius. Et secundum se quidem, est quoddam speculatum, circa quod speculatur intellectus vel phantasia quantum pertinet ad partē sensitiuam. Secundum vero q̃ est phantasma alterius, qđ prius sensimus vel intelleximus sic considerat vt imago i aliud ducens, & principium memorandi. Et ideo cum anima memoretur secundum modū phantasmatis, si anima cōuertatur ad ipsum secundum se, sic videtur animæ adesse, vel aliquid intelligibile, quod intellectus in phantasmate īspicit, vel simpliciter phātasma, quod vis imaginatiua apprehēdit. Si vero anima conuertat, se ad phantasma inquantum est phantasma alterius, & consideret ipsum tanquam imaginē eius, quod prius sensimus, vel intelleximus, vt dictum est circa picturam. Et licet ille qui nō videt corisceum, & considerat eius phantasma, vt corisci imaginem: hæc iam est alio, passio huius cōsiderationis, quia videlicet iā hoc ad memoriam pertinet. Et sicut accidit de phantasmate alicuius singularis hominis, puta Corisci imaginem, q̃ quandoque considerator secundum se, quandoque vt imago, ita etiam accidit circa intelligibilia, quandoque enim intellectus īspicit ad phantasma, sicut ad quoddam animal pictum, si īspiciat ad ipsum secundum se, sic solum considerat, vt quoddam intelligibile, sic autem intellectus īspiciat ad ipsum inquātum est imago, sic erit principium memorandi, sicut accidit ibi, ideſt circa particularia. Sic igitur manifestum est, q̃ quando anima conuertit se ad phantasma, prout est quædam forma reseruata in parte sensitiua, sic est actus imaginationis siue phantasiæ, vel etiam intellectus considerantis circa hoc vniuersale. Si autem anima conuertatur ad ipsum inquantum est imago eius, quod prius audiuimus aut intellexim⁹, hoc pertinet ad actum memorandi. Et quia esse imaginem significat intentionem quandam circa formam, ideo conuenienter dicit q̃ memoria respicit intentionem, imaginatio vero formā per sensum apprehensam. Deinde cū dicit.

f ¶ Manifestat qđ dixerat per quædā signa. Et dicit, q̃ quia tūc memoramur q̃n attendimus ad phantasma, s. q̃ est imago eius, quod prius sensimus & intellexim⁹, ideo circa actū memoriæ: tripliciter se habet homines. Aliqñ enim, quamuis in nobis sint motus phantasmatū, qui fuot facti ab eo quod sensimus, qui, s. relinquuntur ex prima immutatione sensus prius à sensibili, tñ nescim⁹ si accidat hos motus esse in nobis s. m hoc q̃ prius sensim⁹ aliquid. Et ideo dubitamus, vtrū memoremur vel non. Secundo vero contingit aliqñ q̃ homo intelligit, & reminiscit: q̃ prius audiuimus aut vidimus aliqd, cuius phantasma tunc nobis occurrit, quod est proprie memorari. & hoc contingit q̃n ille qui speculat phantasma, mouetur quidē ab ipso præsenti phantasmata, sed cōsiderat ipsum inquā tū est imago alterius quod prius sensit vel intellexit. Tertio aūt modo aliquando accidit contrariū primi modi, vt. s. credat hō se memorari cū non memoratur, sicut accidit cuidam, qui dicebatur Antipheron, & erat origine oreta nus, & sic contingit illis, qui patiūtur alienationē mētis. Phantasmata enim, quæ cis de nouo occurrūt existimant ac si esset aliquorum prius sanctorum, ac si memorentur illa, quæ nunquàm viderunt vel audierunt. Et hoc contingit cum aliquis considerat id, quod nō est imago alterius prius tacti, ac si esset eius imago. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit per quæ memoria conseruetur. Et dicit q̃ frequēter meditationes eorum, quæ sensimus aut intellexim⁹ conseruant memoriam ad hoc q̃ aliquid bene reminiscatur eorum quę vidit aut intellexit. Nihil autem est aliud meditari, q̃ multoties considerare aliqua, sicut imaginem priorum apprehensorum, & non solum secundum se, qui quidem, motus conseruandi pertinet ad rationem memoriæ. Manifestum autem est, q̃ ex frequenti actu memorandi, habitus memorabilium confirmatur, sicut & quilibet

Quamobrem ijs, qui in multa sunt agitatione, aut propter passionem, aut propter ætatem, nullus sanæ memoriæ est vsus, vt si in fluctem aquā is in cideret motus & ea sigilli impressio, nonnulli s vero ob naturæ frigiduatē, velut in antiquis ædificiorum structuris, & ob duritiem recipiendæ passionis ineptis, nulla imprimitur figuratio. Et hanc ob causam adolescentuli valde & senes non bene sunt memores, effluunt enim alteri quidem propter incrementa, alteri uero propter decrementa, parique modo qui mentis agitate vigent, & qui tardo sunt ingenio, non bene memores esse apparent, illi enim humidiores quàm opus sit, ij uero sicciores existunt, alteris igitur in anima non perstat imago, alteros autem neque tangit.

At uero si circa memoriam huiusmodi est accidens, utrum ne huiusce memini passionis, an illius à quo est effecta? si enim huius, absentium certe non erit memoria, si uero illius, quo pacto sentientes hoc, absentis meminimus quod non sentimus, siue simile est in nobis ut figura, siue pictura. Si autem huius ipsius est sensus, cur alterius erit memoria, & non huius? qui enim per memoriam agit, hanc contemplatur passionem, & istam sentit, quo igitur modo absentis meminit? hoc enim continget modo & uidere & audire illud quod non est præsens.

An est ut contingit hoc & accidit. Sicut enim in tabella pictum animal, idem & animal est, & imago, & idem

unum ambo: ambolus autem esse non est unum, licetque illud contemplari ut animal, & ut imaginem, ita id qđ in nobis est fantasma existimare oportet, & ipsum per se cōtemplabile quid dam esse, & alterius imaginem, vt igitur de per se, contemplabile quippiam est aut fantasma, ut uero alterius, tanquam imago & rememoratio. Itaque cum ipsius operatur motio, si quidem ut per se est co senserit anima, quasi in telligibile quippiam, aut fantasma sibi incurrere uidetur. Quòd si ab alio tanquam in pictura, ut imaginem con templatus fuerit, & corisceum non conspicatus tanquam corisceum, tunc certe huius cōtemplationis alia est passio, & quando ut pictum contemplatus fuerit animal, & in anima hoc quidē ut contemplabile sit solum, illud autē ut ibi quoniam imago memorabile.

Et hanc ob causam interdum ignoramus huiusmodi in anima nobis exci tatis motionibus, quoniam prius sensimus, si quoniam sensimus id accidit, & si est memoria necne, ambigimus aliquando. Quandoque autem accidit intelligere & reminisci, quoniam aliquid audiuimus prius aut vidimus. Hoc uero contingit quando contemplans ut ipsum permutetur, & contēplatus fuerit ut alterius. Fit autem aliquando contrarium, vt Antipheronti contingit oritæ, nonnullisque aliis extra se positis, fantasmata enim dicebāt ut facta, & vt meminissent, hoc autem accidit cum quispiam non imaginem contemplatur ut imaginem.

Comentationes autem in reminisce do memoriam conseruant, id autem ni hil aliud est, quàm sæpe contemplari, ut imaginem, & non ut per se est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quilibet habitus per similes actus, & multiplicata causa fortificatur effectus. Deinde cum dicit.

Lec. prima & secunda.

h ¶ Epilogat similiter supradicta. Et dicit q̃ dictum est quid est memoria & memorari: quia memoria est habitus, ideſt habitualis quædam conseruatio phantasmatis, non quidem secundū seipsum. (hoc enim pertinet ad virtutem imaginatiuam:) sed inquantum phantasma est imago alicuius prius sensati. Dictū est etiam ad quā partem animæ earū, quę in nobis sunt, pertineat: quia scilicet pertinet ad primum sensitiuum, inquantū per ipsum cognoscimus tempus.

LECTIO IIII.

Postquàm Philosophus determinauit de memoria, & memorari, nunc determinat de reminisci. Et primo dicit de quo est intentio, secundo prosequitur, propositum, ibi. {Nō enim est memorię.} Dicit ergo primo, q̃ postquàm dictum est de memorari, reliquū est dicere de reminisci hoc ordine, vt q̃cunque vera possint accipi per disputatiuas rationes, primo supponantur, quasi existentia vera, per quod excusat se a prolixa disputatione eorum, quæ ad reminiscentiam pertinent. Deinde cum dicit.

b ¶ Exequitur propositū. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit reminiscentia per comparationem ad alias apprehensiones: secundo determinat modum reminiscendi, ibi. {Contingit autē reminiscentię.} Tertio ostendit qualis passio sit reminiscentia, ibi. {Quòd autē corporea quædā passio.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quid non sit reminiscentia, secundo quid sit, ibi. {Sed cum resumat.} Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, secundo manifestat propositum, ibi. {Cum enim primum addiscat.} Dicit ergo primo, q̃ reminiscentia neque est resumptio memorię, ita q̃ nihil aliud sit reminisci q̃ iterato memorari, neque iterum reminiscentia est prima acceptio alicuius cognoscibilis, pura quæ sit per sensum, vel per intellectum. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat quod dixerat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit differētiam duorum, quę proposuerat, scilicet resumptionis memoriæ: & acceptionis: secundo ostendit q̃ reminiscentia non sit memorię resumptio, neque etiam acceptio, ibi. {Amplius manifestum.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd acceptio non est memoria, quia ille qui accipit non memoratur: secūdo ostendit q̃ nec econtrario memorari est acceptio, eo q̃ ille, qui memoratur, non de nouo accipit, ibi. {Neque ex principio.} Dicit ergo primo: q̃ cum aliquis primum addiscat: vel patiatur

quantum ad apprehensionem sensitiuam: nullam memoriam tunc resumit, quia nihil resumitur nisi prius existens: nulla autē memoria præcesserit, ergo primum addiscere vel sentire nō est memoriam resumere. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit q̃ memorari non sit prima acceptio. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit q̃ memorari non consistit in hoc q̃ est accipere notitiam: secundo ostendit q̃ non quælibet talis resumptio est reminiscentia. ibi {Neque itaq;} Dicit ergo primo, q̃ neque etiam memorans accipit à principio notitiam rei memoratæ. Cū enim memoria sit facti, vt suprà habitum est, tunc est memor, quando notitia per modum habitus, vel saltem passionis iam est in facto esse. Sed, cū sit prima passio in ipsa, scilicet acceptione notitiæ, nondum est in facto esse, ergo nondum sit in homine memoria. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quòd neque memoria, est in primo instanti, in quo iam facta est notitia, siue per modum habitus, siue per modum passionis, tunc quando non cū notitia est in habitum versa. Vbi considerādum est, quòd sicut probat in Sexto Physicorum, primo dicitur esse factum aliquid in indiuisibili instāti, quod est vltimum temporis mensurantis motum. Dicit ergo, q̃ cū primo facta est notitia in indiuisibili, q̃ est vltimum réporis generatiōis notitiæ, in illo quidem instanti dici potest q̃ iam inest patienti, ideſt, acquirenti notitiam passio & scientia, ita vt non faciamus vim in nomine scientiæ, quod proprie significat habitum: sed accipiamus hoc nomē communiter pro habitu & pro passione. Et ratio huius quod dicit est, quia semper in vltimo instanti generationis verum est dicere illud esse, cuius est generatio, sicut in vltimo instanti generationis ignis, ignis iam est. Existente autem scientia, nihil prohibet memorari ea, quæ iam scimus: sed hoc est per accidens. Non enim memoramur ea inquantum in præsenti eorum scientiam habemus, sed per se memorari non contingit antefactum tempus, scilicet antequam interueniat tempus medium inter notitiā prius existentem, & ipsam memoriam. Memoratur.n. nunc aliquis quæ prius audiuit, vel vidit, vel qualitercunque passus fuit: non autem nunc memoratur, quod nunc passus est. Manifestum est autem, q̃ primo aliquis iam passus dicitur in ipso vltimo instanti passionis. non ergo tunc potest esse memoria. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit vlterius, q̃ reminiscentia nec est memoriæ resumptio, nec noua acceptio. Et dicit per præmissa manifestum esse, q̃ memorari

Quid igitur est memoria, & ipsum meminisse, dictum est, quoniam phantasmatis vt imaginis, cuius est fantasma, habitus est. præterea cuiusnam partis in nobis, quoniam scilicet primi sensitiui, quo etiam tempus percipimus.

LECTIO IIII.

Reliquum autem est, vt de reminiscētia dicamus. Principio igitur quæcunque in problematis uera inuenta sunt, suppo nantur uera.

Neque enim memoriæ resumptio est reminiscentia, neque apprehēsio.

Cum enim primo didicerit quispiā aut patiatur, neque ullam resumit memoriam, nulla enim præfuit.

Neque a principio sumit, quando autē factus fuerit habitus aut passio, tunc est memoria: quamobrem una nō fit cum passione.

Præterea, quando primo in indiuiduo & vltimo factum est passio quidem iam inest patienti & scientia. siquidem habitum aut passionem scientiam appellare conuenit. Nihil enim obstat per accidens nonnullorum meminisse quæ scimus, memorari autem per se non inest nisi interceserit tempus, in præsentia nanque meminit eius quod vidit, aut passus est ante, non illius quod nunc patitur in præsentia meminisse censetur.

Manifestum quin etiam est, quòd meminisse est, non rememorantem in præsentia quod à principio senserit, aut passus fuerit.

memorari contingit non nunc reminiscentem, ideſt non memoratur aliquis huius, quod nūc reminiscitur, sed eius, quod a principio sensit vel qualitercunque passus est. Et sic reminiscentia non est resumptio memorię, sed refertur ad aliquid, quod prius aliquis apprehendit. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat qd sit reminiscentia. Et primo dicit, q̃ reminiscentia est resumptio primæ acceptionis, secundo ostēdit q̃ non quælibet talis resumptio est reminiscentia. ibi {Neque itaq;} Dicit ergo primo q̃ reminiscentia nō est resumptio memoriæ, sed cum resumit aliquis id, quod prius sciuit, vel sensit sensu proprio vel cōmuni, huiusmodi habitū dicimus esse memoriam. Sicut enim memorari refert ad prius factā notitiam, ita & reminisci. Et tunc est reminisci, cum aliquo modo resumimus priorē apprehensionē, non autem ita q̃ reminiscētia sit aliquid eorū, quæ dicta sunt, vel sensus, vel memoria, vel phātasia, vel scientia: sed q̃ reminiscentiam accidit memorari, quia reminiscentia est quidam motus ad memorādum. Et sic memoria sequitur reminiscētiam, sicut terminus motū, vel secundū aliam literā. Reminiscentia sequitur memoriam, quia sicut inquisitio rationis est via ad aliquid cognoscendum, & tñ ex aliquo cognito q̃cedit, ita reminiscentia est via ad aliquid memorandum, & tamen ex aliquo memorato procedit, vt infra patebit. Deinde cum dicit.

h ¶ Hic ostendit q̃ non quælibet resumptio sensus vel scientiæ est reminiscētia. Et dicit, q̃ non est vīr hoc verum q̃ reminiscentia fiat quādocunq; iterū sit cognitio sciētiæ vel sensūs quæ prius fuerat, sed quodam modo contingit resumente scientiam, aut sensum reminisci, & quodam modo non. Et q̃ non sit vīr verum, ostendit per hoc q̃ contingit eundem hominem, secundo post amissam scientiā idem addiscere aut inuenire, quod prius. hoc tñ non est reminisci. Oportet igitur q̃ reminisci differat ab his, s. ab iterato addiscere vel inuenire, & q̃ aliquid plus insit, quod sit principium reminiscendi, q̃ requiratur ad addiscendū. Quid autem sit illud plus, per sequentia manifestatur.

LECTIO V.

Postquam Philosophus inquisiuit quō reminiscentia se habeat ad alia, quæ ad cognitionem pertinent, hic incipit manifestare reminiscēdi modū. Et primo manifestat modū reminiscendi: secūdo ostendit driam inter memoriā & reminiscentiā. ibi {Quòd quidē igitur non idē sunt.} Circa primū duo facit. Primo ostendit modū reminiscendi quantum ad res, quarū reminiscimur: secundo quantū ad tempus. reminiscentia enim cōcernit tempus, sicut memoria. & hoc ibi. {Maximè autē oportet cognoscere.} Circa primū duo facit.

A Primo proponit causam reminiscendi, secundo ostendit modū, quo proceditur in reminiscendo. ibi {Cū igitur reminiscimur.} Causa autē reminiscendi est ordo motuū, qui relinquuntur in anima ex prima impressione eius, quod primo apprehendimus. Hanc ergo causam primo proponēs dicit, q̃ reminiscētiæ cōtingunt, p hoc q̃ vnus motus natus est post alium nobis occurrere quod quidē cōtingit dupliciter. Vno modo, quando secundus motus cōsequitur post primū motū ex necessitate, sicut ad apprehensionem hominis sequitur apprehēsio animalis ex necessitate, & sic manifestum est q̃ ex anima mouēte primo motu, mouebitur etiam secūdo. Alio vero mō cōtingit, quia secundus motus sequitur post primum non ex necessitate, sed ex cōsuetudine. quia, si aliquis cōsueuit post hoc cogitare vel dicere vel facere, & rūc secūdus motus sequitur post primum non semper, sed vt ad multū, i. vt in pluribus, sicut etiā esse cētus naturales, vt in pluribus ex sua causis sequunt, non semper. Dicta autē consuetudo nō firmat æqualiter i omnibus hominibus, sed accidit q̃ quidē semel cogitando, velocius & firmentius in se consuetudinē, q̃ alij, si multoties cogitēt hoc post illud, quod pōt contingere vel pp maiorē attentionem & profundiorem cognitionē, vel pp naturam, quæ est melior receptiua & retentiua impressiōis. Et inde etiā contingit, q̃ nos semel vidētes quædā, magis memoramur eorum, q̃ alia multoties visa. Quia ea, quibus vehemētius intenditur, magis i memoria manent. Ea vero, quę superficialiter & leuiter videmus aut cogitamus, cito a memoria labuntur. Deinde cum dicit.

Verum, quando resumpserit quam prius habebat scientiam, aut sensum, id cuius habitum memoriam dicebamus, hoc est tunc eorū quæ dicta sunt quippiam reminisci, ad ipsum autē me morari memoriam sequi contingit.

Neque hæc profecto simpliciter si cum præessent antea rursus fiant, sed est quomodo hoc contingat, & est quo modo non eandem enim rem his eundem discere & inuenire contingit. Reminisci igitur ab huiusmodi differre oportet, & pluri existente principio quam ex quo quispiā discit, reminisci.

LECTIO V.

Fieri autem contingunt reminiscentiæ, quoniā hæc post illam nata est fieri motio.

Et si quidem ex necessitate, palam est quando illa mouetur, hanc etiam moueri. si autem non necessario, sed ex cōsuetudine, ut in pluribus mouebitur. Contingit autem quosdam semel magis consuesse, quam alios sæpius motos. Quamobrem quædam semel videntes illorū meminimus magis quàm aliis multoties.

Quando igitur reminiscimur per præcedentes quasdam motiones mouemur, quo ad per eam moueamur postquam illa fieri consuevit. Quamobrem quod sequitur indagamus, ab ipso nunc, aut alio quopiā, necnon a similibus aut a contrario, aut proximo. & iccirco fit reminiscentia, horum nanque motiones, partim quidem sunt eædem, partim uero simul, nonnullorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sicut enim ille, qui inquirit per demonstrationem, procedit ex F aliquo priori, quod est notū, ex quo venatur aliquid posterius, quod est ignotum, ita etiam reminiscens ex aliquo priori, quod in memoria habetur, procedit ad reinuiendū id, quod ex memoria excidit. Hoc autem primum, a quo reminiscens suam inquisitionem incipit, quādoq; quidem est tempus aliquod notum, quandoq; autem aliqua res nota. Secūdum tēpus quidem incipit quadoq; a nunc, idest a præsenti tempore, procedendo in præceritum, cuius quærit memoriam: puta si quærit memorari id qđ fecit ante quatuor dies, meditatur sic, hodie feci hoc, heri illud, tertia die aliud, & sic secundum consequētiam motuum assuetorum peruenit resoluendo in id qđ fecit quarta die.

Quandoq; vero incipit ab aliquo alio tempore, puta si quis in memoria habeat qđ fecerit octaua die ante: & oblitus sit qđ fecerit quarta die, procedet descēdendo ad septimam, & sic inde quousque veniat ad quartam diem, vel ét ab octaua die ascendet in quintādecimā diē, aut i aliqđ aliud tempus prætéritum. Similiter etiā quandoq; reminiscit aliquis incipiens ab alia qua re, cuius memoratur, a qua procedit ad aliam triplici ratione. Quādoq; quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquis memorat de Socrate, & per hoc occurrit ei Plato, qui est similis ei in sapiētia: quandoq; vero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoretur Hectoris, & per hoc occurrit ei Achilles. Quādoq; vero ratione propinquitatis cuiuscumque, sicut cum aliquis memor est patris, & per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacumque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis. & propter hoc fit reminiscentia, quia motus horum, scilicet consequuntur. Quorumdam enim præmissorum motus sunt eidem, sicut præcipue similium, quorundam autem simul, scilicet contrariorum, quia cognito vno contrariorum, simul cognoscit aliud. quandoq; vero quidam motus habent partem aliorum, sicut contingit in quibuscumque propinquis. quia in vnoquoque propinquorum cōsideratur aliquid, quod pertinet ad alterum: & ideo illud rendūm, quod deest apprehensioni, cum sit parū, consequitur motum prioris, vt apprehensio primo, consequenter occurrat apprehensioni secundum. Est autem considerandum vlterius, q quadoque peruenitur ad motum posteriorem ex alio quo priori secundum prædictum modum ab his, qui quærunt in venire motum consequentem perditum, & hoc proprie est reminisci, quando, scilicet aliquis ex intentione inquirit alicuius rei memoriam. Contingit autem quandoque q etiam illi, qui non quærunt memorari, propterea q sic procedentes ex priori motu in posteriorem, vt dictum est, deueniunt in memoriam alicuius rei, cum ille motus rei obliti fiat in anima post alium, & hoc quidem erat præter intentionem (sed vt secundum multa) ideō in pluribus factis aliis motibus quales diximus, scilicet similibus vel contrariis vel propinquis, insurgebat ille motus qui occurrit. sed hoc adhuc dicitur reminisci. Est autem causaliter memorari ſm similitudinem quandam reminiscentiæ. Deinde cū dicit. c ¶ Soluit ex præmissis quandam dubitationem. Posset enim aliquis venire in dubium, quare frequenter memoramur ea, quæ procul sunt, puta ea, quæ ante multos annos contigerunt, & non memoramur ea quæ sunt prope, puta quę fuerunt ante paucos dies. Sed ipse dicit, q circa hoc nō oportet intendere, idest dubitando solicitari, quia manifestum est, quòd aliqua liter eodē modo hoc accidit, qui in præmissis positus est. Et exponit resumens. q dictum est, scilicet q contingit quandoq; q anima dicat apprehendendo id, quod consequenter est, cui iam erat oblita, ablato hoc q præinquirat, vel ex intentione reminiscatur: quia propter consuetudinem vnus mot' sequitur ad aliū. Vnde insurgente primo motu, sequitur secundus, etiam si homo nō intendat. Et sicut contingit hoc ex consuetudine præter intentionem, ita etiā hoc facit aliquis cum ex intentione voluerit reminisci: quærer. &, accipere primū motum, ad quem consequatur motus posterior. Et quia quandoq; contingit q motus eorum quę sunt procul magis per cōsuetudinem sunt interrupti, propter hoc eorum interdum magis memoramur, vel ex inquisitione vel sine inquisitione. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat præmissum modum per duo signa. Quorum primū ponit dicens, q quia ex priori motu pp consuetudinem venitur in sequentē vel inquirēdo vel non inquirēdo, inde est q citissime & optime reminiscentię qū incipit aliquis meditari a principio totius negocij, quia ſm ordinē quo res fuerūt sibinuicē cōsecutæ, ſm hunc ordinē facti sunt motus eorū in anima, sicut qn quærimus aliquid verum, prius incipimus a capite. Secūdū signū ponit ibi.

e ¶ Et dicit q illa sunt magis reminiscibilia, quæcumque sunt bene ordinata, sicut Mathematica & Theoremata Mathematicorum, quorum secundum concluditur ex primo, & sic deinceps. Illa autem, quæ sunt male ordinata, difficulter reminiscuntur. Sic ergo ad bene memorandū vel reminiscendum, ex prædictis quædam documenta vtilia addiscere possumus. Quorum primum est, vt studeat quæ vult retinere in aliquem ordinē redigere: secundo vt profunde & intente eis mente apponat: tertio vt frequenter meditetur ſm ordinē: quarto vt incipiat reminisci a principio.

etiam habent partem. Quamobrem paruū sane est quod restat quod post illud est motum, hoc igitur quærunt, modo. Aliqui non quærentes etiam sic reminiscuntur, cum post alium motionem illa facta fuerit, magna autem ex parte, aliis factis motionibus, quales diximus, ſm & illa.

Neque uero considerare oportet quomodo memoremur illa, quæ procul sunt, sed ea quæ de propè. manifestum enim est, quòd idem est modus, quo modo nulla inquisitione consequēs dicit, neque in ipsa reminiscentia, consuetudine enim hic post illum sibi inuicem consequuntur motus. Et cum reminisci sane voluerit hoc faciet, & motionis principium accipere quæret post quod illa erit.

Quamobrem celerrime & optime a principio sunt reminiscentiæ, quem admodum enim consequutionis ordine adinuicem se habent res, ita & motiones.

Et bene memorabilia sunt quæcunque ordinem quendam habent, ut mathematicæ disciplinæ, alia uero praue & difficulter.

LECTIO VI.

T in hoc reminisci differt ab iterū addiscere, quia poterit quodā modo p seipsum moueri in id, quod est post principium: cum vero non, sed per aliud, non amplius memoratur.

LECTIO VI.

Hoc in re reminisci ab iterum discere differt, quod poterit sane ex seipso moueri ad id quod principium consequitur quando uero non, sed per alium, non sane meminit.

LECTIO VI.

Ostquam Philosophus ostendit modum reminiscendi, hic manifestat duo: quæ supra quidem quomodo differat reminisci secundo q oportet reminiscentem incipere a principio, ibi. Oportet aūt acceptū esse.

primo ostēdit quomodo differt reminisci, & iterum addiscere: secundo quomodo differt reminisci, & iterū inuenire. ibi. Multoties autem. Circa primum considerandum est, quòd tam ille qui reminiscitur, quàm ille, qui iterato addiscit, recuperat notitiam quam amisit. sed ille qui reminiscitur recuperat eam sub ratione memoriæ, in ordine, scilicet ad id, quod pri' fuit cognitum. ille autē qui iterato addiscit, recuperat eam absolute, non quasi aliquis prius cogniti. Cū autem ad notitiam ignotorum non perueniamus nisi ex aliquib' principiis præcognitis, necesse est quod principia, ex quibus procedim' ad aliquid ignotum cognoscendū, sint eiusdem generis, vt patet in Primo Poster. Et ideo necesse est, q reminiscens ad recuperandum notitiam sub ratione memoriæ procedat ex aliquibus a principio memoratis: quod nō contingit iterato addiscere. Dicit ergo, q in hoc differt reminisci ab hoc, quod est iterum addiscere, quia reminiscens habet potestatem quodam modo vt mouea tur in aliquid, quod consequitur ad primum in memoria retentum: puta cū aliquis recordatur q tale quid dictum est ei, oblitus est autem qs dixerit ei: vtetur ergo ad reminiscendū id, cuius est oblitus, eo quod habet in memoria. Sed qñ non peruenit ad recuperandum amissā notitiam per principium in memoria retentum, sed per aliquod aliud quod ei de nouo traditur a docente, non est memoria nec reminiscentia, sed hoc est de nouo addiscere. Deinde cū dicit.

b ¶ Manifestat quomodo differt reminisci, & iterum inuenire. Et dicit, quòd multoties homo non potest iam reminisci eius, quod oblitus est, quia non manēt in eo motus aliqui, ex quibus possit deuenire in id, qđ quærit memorari: sed, ſi quærat, quasi de nouo, in notitiam illius rei potest procedere, & multoties inuenit id quod quærit, ac ſi de nouo scientiam acquireret. Id autem contingit, quando anima diuersa excogitans, multis motibus mouetur: & ſi contingat quòd perueniat ad motum, quem consequitur, cognito rei, tunc dicitur inuenire. Ideo ante non potest reminisci, licet possit inuenire, quia reminisci contingit per hoc, quòd homo interius retinet quandam potentiam vel virtutem inducendi se ad motus rei quos quærit. hoc autem contingit, cum potest peruenire ad hoc quòd moueatur motu, qui amisit per obliuionem, & hoc ex seipso, non ex aliquo docente, vt contigit, quando iterum addiscit, & ex motibus præhabitis, sicut dictum est, non ex nouis motibus, sicut quando iterum inuenit. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat q oportet reminiscentem a principio incipere. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. secundo assignat causam defectus, quem qñ; patimur in reminiscendo. ibi. Eius autem quod ab eodem. Circa primum duo facit. Primo ostendit q oportet reminiscentem incipere a principio. secūdo a quali principio. ibi. Videtur autem. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intēdit. Et dicit, q oportet, cum qui vult reminisci, accipere principium, a quo incipit moueri, vel cogitando, vel loquendo, vel aliud faciendo. Secundo ibi.

A ¶ Manifestat quod dixit per signum. Quia enim oportet reminiscentem aliquod principium accipere, vnde incipiat procedere ad reminiscendum, inde est q aliquando homines videntur reminisci a locis, in quibus aliqua sunt dicta vel facta, vel cogitata, vtentes loco quasi quodam principio ad reminiscendum, quia accessus ad locū est principiū quoddam eorum omniū, quę in loco aguntur. Vnde & Tullius in sua Rhetorica docet q ad facile memorādum, oportet imaginari quædam loca ordinata, quibus phantasmata eorum, quæ memorari volumus, quodam ordine distribuantē. Tertio ibi. c ¶ Manifestat propositum per causam dicens, q causa quare oportet reminiscētem accipere principium est, quia homines de facili per mentis quandam euagationem de vno veniunt in aliud ratione similitudinis, aut cōtrarietatis, aut propinquitatis, sicut si cogitemus vel loquamur de lacte, de facili peruenimus in albū propter lactis albedinem, & de albo in aerem propter clarita tem diaphani, q causat albedinem, & ab aere in humidum, q a aer est humidus. ab humido aūt peruenitur ad reminiscendū temporis autūnalis, quod quærebat ratione contrarietatis: q a hoc tempus est frigidum & siccum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quale principium reminiscens debeat accipere. Et dicit, q istud quod est vniuersale, videtur esse principium: & medium: per quod potest peruenīri ad omnia. Dicitur autem hic vniuersale, non illud quod prædicatur de pluribus, sicut in Logicis, sed id, a quo aliquis consueuit ad diuersa moueri, sicut si post lac, aliquis moueatur ad albedinem & ad dulcedinem, & iterum ab albedine ad quędam alia, sicut dictum est, & iterum a dulcedine ad calorem digerentem, & ad ignem, & ad alia consequenter cogitara, lacerit quasi vniuersale ad omnes istos motus. Et oportet ad hoc recurrere ſi aliquis voluerit cuiuscunque consequentium reminisci, quia ſi non reminiscitur alicuius consequētium prius, per alia posteriora principia, saltem reminisci poterit cum venerit ad illud primum vniuersale principium. Aut, ſi tunc non reminiscitur, non poterit aliunde reminisci. Et ponit exemplum de diuersis cogitatis per diuersas literas, A B G D E Z S T. Quas quidem literas enumerat secundum ordinem alphabeti Græci. non tamen in reminiscendo est idem ordo: sed accipiendum est quòd aliquis cogitando, vel loquendo de B veniat in, A: de A vero quandoque quidem in, E, quandoque vero in G D, aut quandoque in D, quandoq; in E. de G vetur eius quod est in G, poterit reminisci eius, quod est in E. ſi veniat ad E ex quo moueb atur ad duo, scilicet ad E & D. Sed forte non quærebat E: neque D, sed quærebat S vel Z. tunc veniens ad G reminiscet. Sed quia nescimus vtrū id quod quærimus cōtinea tur sub E, vel sub G. oportet recurrere ad A, qđ est quasi vle respectu omnium. Et sic semper oportet procedere: puta ſi adhuc B sit vniuersalius quàm A. Potest autem & aliter dispositio prædicta intelligi: vt ab A directe quidem veniatur in G lateraliter aut in B A G: aut lateraliter quidem in I. hinc inde: di-

Plerumque autem reminisci quidem iam nō ualet, quærere autem potest, & inuenit. Id autem fieri contingit multa mouenti, quo ad eiusmodi ex citaucrit motionem quam res ipsa sequatur. Meminisse enim est mouentē inesse potentiam, id autem est vt ex seipso quispiam, & ab iis quæ in se habet motionibus vt dictum est moueatur.

Principium autē accipere oportet.

Quapropter a locis uidentur reminisci aliquando.

Huius autem rei causa, quoniam celeriter ab alio ad aliud transit, ut ex lacte ad album, ex albo ad aerem, ex hoc ad humidum, a quo postmodum autumni reminiscetur, id quærens anni tempus.

Simile autem est vniuersale principio & medium omnium, nam si non prius: saltem cum ad id peruenerit memorabitur, uel neque amplius, neque aliunde, vt si quis cōsideraueris in quibus A B C D E Z S T. si enim non in E. meminerit, in ipso certe E H memoratus est, hinc enim ad ambo moueri cōtingit, & ad D & ad E. si autem nihil horum quærit ad ipsum ſi G deueniens memorabitur, sine G sine F quærit, si vero non ad ipsū A, & hoc semper modo.

Parua Naturalia S. Tho. D a recte

Universidad de Deusto
Biblioteca

rectè autem in T a quo in D & E. Et ideo dicit, quòd si aliquis meminit in E quod est vltimum: venit in T quod est prius. Et si forte in T non meminit, quia id quod quærit non continetur sub eo: recurrendum est ad G. sub quo quædam alia continentur, puta A Z, & deinde in A, vt prius dictum est, sub quo continetur & B. Quod quidem in proposita linea cõspici potest. Deinde cũ dicit.

g ¶ Assignat causam defectus, quam reminiscentes patiuntur. Et primo quantũ ad hoc, quòd omnino nõ reminiscimur, secundo quãtũ ad hoc quòd corrupte reminiscimur. ibi {Quoniam autem.} Dicit ergo primo, qp ideo ab eodem principio accepto quãdoq; homines reminiscũtur, & quandoq; non, qa cõtingit quòd ab eodem principio, a quo mouetur aliquis ad diuersa, pluries mouetur ad vnũ quàm ad aliud: puta si ab ipso G moueatur in E & in D pluries i vnũ quàm in aliud. Vnde eo accepto, de facili reminiscitur eius, in quod pluries consueuit moueri. Si vero non moueatur p antiquum, ideſt per id, per quod magis consueuit moueri, mouetur minus consuete. & ideo non de facili reminiscitur, qa consuetudo é quasi quędam natura. Vnde sicut ea, quæ sunt naturaliter de facili fiunt & reparãtur, inquantum scilicet res cito redeunt ad suam naturam propter naturæ inclinationem, vt patet in aqua calefacta quę cito redit ad frigiditatem, ita etiã ea quæ multoties cõsideramus, de facili reminiscimur propter inclinationem cõsuetudinis. Quòd autẽ consuetudo sit sicut natura, manifestat p hoc, quòd sicut in natura quidam sit ordo, quo hoc post hoc fit, ita etiam quãdo multæ operationes per ordinem se consequuntur, faciunt quandam naturam. & hoc præcipue contingit in operationibus animalium, in quorum principiis aliquid est imprimens, & aliquid impressionem recipiens: sicut imaginatio recipit impressionẽ sensus. Et ideo quæ frequẽter vidimus vel audiuimus, magis in imaginatione firmantur per modum cuiusdam naturæ. sicut etiam multiplicatio impressionis agẽtis naturalis producit ad formã, quæ est natura rei. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit causam quare quandoque corrupte reminiscamur. Et dicit qp sicut in his, quę sunt secundum naturam contingit aliquid quod est extra naturam, quod est a fortuna vel casu, sicut monstratur in partibus animalium, multo magis contingit aliquid inordinatum & præter intentionem in his, quæ sunt secundum consuetudinem, quę & si imitetur naturam, deficit tamen a firmitate ipsius. Et ideo etiam ibi, ideſt in his quę per consuetudinem reminiscimur contingit reminisci aliter & aliter, & hoc accidit propter aliquod impedimentum, puta cum aliquis retrahitur inde, ideſt a consueto cursu ad quodcunque aliud, vt patet in his, qui memoriter aliquid dicunt, quorum imaginatio si

g Eius autem quod ab eodem aliqñ quidem meminisse, aliqñ autẽ non, causa est, quia contingit ad plus motũ esse ab eodem principio, vt ab ipso G in Z, aut in D. Si igitur nõ per antiquum mouetur, in id qđ cõsuetius est moueri, tanq̃ enim natura iã cõsuetudo est. Vnde quæ multoties intelligimus, cito reminiscimur. Sicut enim natura hoc post hoc est, sic & operatione, id quo hoc multoties naturam facit.

h Quoniã autem sicut in his, quæ sunt natura, fit aliquid & extra naturam, & a fortuna, ad huc magis in his, quæ per cõsuetudinem sunt quibus natura nõ similiter inest. Quare mouetur aliquando & illuc, & aliter cũ retrahatur alio quouis. Et propter hoc, cum indgeat nomen reminisci, dissimile quo scim⁹, in illud solo erramus. Reminisci igitur hoc accidit modo.

ad aliud distrahatur, perdunt quod dicere debent, vel dicunt corrupte, & propter hoc, cum aliquis indigeat reminisci aliquod nomen, vel aliquem sermonem, facimus circa alium sermonem dissimiliter ab eo, quod scimus. Vltimo autem epilogat quòd reminisci accidit secundum modum præmissum.

LECTIO VII.

Maxime autem oportet cognoscere tẽpus, aut mensura, aut infinite.

b Est autem aliquid quo iudicat maius & minus. Rationabile autem, sicut & magnitudines. Intelligit enim magnas & procul, non extendendo illuc intelligentiam: sicut visum dicunt quidam. Et nanq; cum nõ sint, similiter intelliget, sed proportionali motu. Sunt enim in ipsa similes figuræ & motus.

Cur autẽ interdum quidem ab eodem reminisci cõtingit, interdum uero non. in causa est, quoniã ab eodẽ principio ad plura moueri contingit vt ex C ad D, aut ad E. Nisi igitur ab antiquo moueatur, ac consuetus sane mouetur, quemadmodum enim natura, sic & consuetudo est: quamobrem eorum quæ crebro tractamus, celeriter reminiscimur, ut enim natura hoc est post illud, ita & operatione, ipsum autem multoties naturam efficit.

Quoniam autem in ijs, quæ natura constant fit & quod præter naturam, fortuito, ita in ijs, quæ consuetudine cõstant fiet magis, quibus non similiter inest natura. Quapropter ibi & aliter interdum moueri continget, præsertim cum abduxerit inde hac, & hanc ob causam, cum opus fuerit nominis reminisci, similis quidem meminimus, in illo autem solæcismum facimus. Reminiscendi igiur ratio, hoc se habet modo.

LECTIO VII.

Quod autẽ præcipuũ est, ipsum cognoscere oportet tempus aut mẽsurate, aut indefinite.

Est autem quiddam, quod diudicat maius & minus, rationabile autem est sicut magnitudinem, intelligit autem quæ magna sunt, & quæ procul, non quòd eo notionem extendat, quem admodum visionem quidam asserunt: etenim cum non sunt similiter intelliget, sed rationem quandam mouebit, in ipsa enim similes sunt figuræ & motiones.

LECTIO VII.

Postquàm Philosophus manifestauit modum reminiscendi ex parte rerũ reminiscendarũ, hic determinat modum reminiscendi ex parte temporis. Et primo proponit quod intendit, secundo manifestat propositum, ibi. {Est autem aliquid.} Dicit ergo primo, quòd in reminiscendo, oportet maxime cognoscere tempus, scilicet præteritum, quod concernit memoriam, cuius inquisitio quædam est reminiscentia, tempus autem præteritũ cognoscitur a reminiscente, quandoque quidem sub certa mẽsura, puta cum scit se hoc sensisse, quandoque autem infinite, ideſt indeterminate, puta si recordetur se aliquando hoc sensisse. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat propositum. Et primo ostendit quomodo anima cognoscat mensuram temporis, secundo manifestat principale propositum, ibi. {Est autem quiddam.} Circa primum duo facit. Primo manifestat propositum, secũdo mouet quandam quæstionẽ, ibi. {Quoniam autem differt.} Dicit ergo primo, quòd aliquid est in anima, quo iudicat maiorem & minorem mensuram temporis. Et hoc rationabile est esse circa tempus, sicut & circa magnitudines corporales, quas quidem intelligit anima, & magnas quidẽ, quantum ad quantitatem corporum visorum, & procul, quantum ad quantitatem distantiæ localis, cui proportionatur quantitas temporis, quæ accipitur secundum distantiam a præsenti nunc. Huiusmodi autem magnitudines cognoscit anima nõ extendendo ibi intelligentiam, quasi anima cognoscat magnitudinem, contingendo eas secundum intellectum, quodvidetur dicere propter Platonem, vt patet in Primo de Anima, & per hunc etiam modum, quidam dicunt visum fieri per hoc qp radius visualis pertransit totam distantiam vsque ad rẽ visam, vt dictũ est in Libro de Sensu & Sensato. Sed non potest esse quòd magnitudines cognoscantur ab anima per contactum intelligentiæ, quia sic non posset anima intelligere nisi magnitudines existẽtes: nũc autẽ videmus qp intelligit magnitudines quæ non sunt. Nihil enim prohibet animã intelligere quantitatem duplam quãtitatis cœli. Nõ ergo cognoscit a ia magnitudiné rei se coextendẽdo, sed per hoc, qp quidã motus a re sensibili reuolutus in aĩa, est proportionalis magnitudini exteriori. Sunt. n. in aĩa quædã formæ & motus similes rebus, per quas res cognoscit. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat quandam quæstionem circa præmissa. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem. secundo soluit. ibi {Aut quia illa.} Tertio solutionem exemplificat in literis. ibi {Sicut igitur.} Quærit ergo primo, cum anima per similitudiné magnitudinis, quam habet, magnitudinem cognoscat, in quo differt illud, quo cognoscit maiorem & minorẽ magnitudiné? Videtur enim nõ habere differẽtiem similitudinem, eo qp non differũt specie. Deinde cum dicit.

d ¶ Soluit quæstionem. Et dicit quòd anima vel per similẽ figuram siue formam intelligit minora, i. minorem quãtitatẽ, sicut & per formam similẽ cognoscit maiorem magnitudinẽ. Formæ enim & motus interiores proportionaliter correspondent magnitudinib⁹ exterioribus. & forte ita est de magnitudinibus siue distantiis locorũ & temporũ, sicut de speciebus rerum. Vnde, sicut in ipso cognoscente sũt diuersę similitudines & motus, proportionaliter respondentes diuersis speciebus rerum, puta equo & boui, ita etiam & diuersis quantitatibus. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat hui⁹modi diuersã proportionem per exẽplũ in literis. Ad cuius euidentiam considerandũ est, quòd, qa supra dixit in intelligentia esse similes figuras & motus proportionales rebus, vtitur hic gratia exempli similitudine figurarum, sicut Geometræ vtuntur: apud quos figuræ similes dicuntur, quarum latera sunt proportionabilia & anguli æquales, vt patet in Sexto Euclidis Describatur ergo triangulus, B A E, cuius basis sit B E. Deinde a puncto G signato in latere B A, ducatur linea æque distans a basi vsque ad aliud latus, quæ sit G D & similiter in triangulo G A D, producatur linea æque distans a basi. est autem demonstratum in Primo Euclidis quòd linea recta, cadens super duas æque distantes facit angulos oppositos æquales. Angulos ergo A G D est æqualis angulo A E B, & angulus A D G est æqualis angulo A E B: angulus autem A, est cõmunis: ergo tres anguli trianguli A G D sunt æquales angulis trianguli B A E: ergo lineæ, quæ subtendũntur æqualibus angulis, sunt proportionales secundum quartã proportionem Sexto Euclidis, ergo proportio, quæ est ab A B, ad A G, eadem est proportio B E ad G D, ergo permutatim, quæ est proportio A B ad B E eadem est proportio A G ad G D, & sic duo trianguli præ dicti sunt figuræ similes. Per lineam vero A B & partes eius, intelligitur motus animæ, quibus anima cognoscit. Per lineas autem B E G D & I quæ sunt bases triangulorum intelligũtur diuersæ quantitates, magnitudine & paritate differentes. Concludit ergo exemplificando quòd ia anima secundum motum A B, mouetur ad cognoscendum quantitatem B E faciet etiam iste motus secundum aliquid sui cognosci quantitatem G D, quia motus A G, qui continentur in A B & magnitudo G D, in eadem proportione se habent, in qua motus A B, & magnitudo B E. Sed tunc redibit quæstio, quæ supra mota est, cum plus requiratur ad cognoscendum quantitatem G D, quæ est maior quàm ad cognoscendum quantitatem Z A I, quæ est minor. Et vt hoc expressius videri possit, accipit motus vt distinctos, quorũ vnus non contineatur in altero, sit ergo vna linea K M, & diuidatur in puncto T tali ratiõe, vt eadem sit proportio K T, ad T M,

Leã. 5.

c Quo enim differt cum maiores intelligat?

d Aut quia intelligit quæ minora. Omnia enim, quæ intus sunt minora, & proportionabiliter & quæ extra. Est autem forte sicut & speciebus, & proportionale accipere. Sed in ipso, sic & distantiis.

e Sic igitur si secũdum A B, B E mouetur, facit A D: proportionale enim est A B, & G D. Quid ergo magis, G D, quàm Z G facit? Aut sicut A G ad A B se habet, sic K ad T M se habet. Secundũ has igitur simul mouet. Si vero secundum A G velit intelligere, ei quidem quæ B E similiter intelliget. Sed pro K M, K L intelliget. Hæc enim se habent sicut E A, & B A.

f Cum igitur rei simul fiat motus & temporis, tunc memoria agit. Si autem putet nõ faciens memorari se putat: nihil enim prohibet mentiri, quẽadmodũ & videri memorari non memorantem. Agentẽ autem memoriam nõ putare, sed latere, memoratũ non est. hoc enim erat ipsum memorari. Sed, si motus rei fiat sine eo qui tẽporis, aut hic sine illo, non reminiscitur.

Quo nam igitur differt quando maiora intelliget?

An quòd illa intelligit minora. Omnia enim, quæ intus sũt, minora vt proportione ad ea quæ extra sunt. Licet autem fortaſſe, sicut in formis proportione accipere, sed in ipso, ita in ipsis distantijs.

Quemadmodum igitur si A B, B E mouetur, facit A D: proportione enim sibi respondent A C. & C D, cur igitur potius C D, quàm F G efficit? An quemadmodum A C ad ipsum A B se habet, ita ipsum H ad M se habet? Has igitur simul mouetur. Si autem F G uoluerit intelligere, ipsam B E similiter intelligit. Loco autem ipsius. H I I. intelligit, hæc enim ita se habent quemadmodum F A, ad B A.

Quando igitur simul rei & temporis fiet motus, nunc memoria quispiam operatur, si autem istuc non agens existimauerit, meminisse se existimat, nihil enim prohibet quempiam decipi, sibi uideri cum nihil meminerit. Memoria autem operantem, non existimare, sed latere se recordari, haud sane contingit, hoc enim est ipsum meminisse. Quod si rei fiat motus sine illo qui est temporis, aut hic absque illo, non sane meminit.

Figura, rerum ac temporis proportiones in memoria reminiscentia describens.

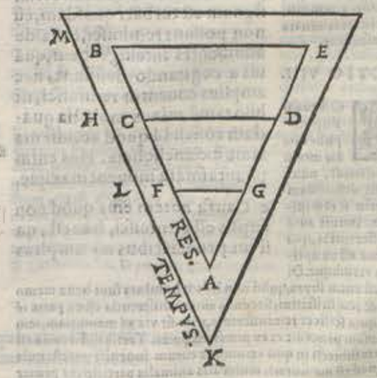

f ¶ Manifestat principale propositum. Et primo ostendit qp reminiscentem oportet cognoscere tempus: secundo manifestat duplicem modum cognoscendi tempus, ibi. {Qui vero est tẽporis.} Dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit ergo primo quòd quando in anima simul occurrit motus F rei memorandæ, & temporis præteriti, (hoc est memoriæ actus. Si vero aliquis putet ita se habere, & non ita fiat in memoria, quia vel deest motus rei, vel motus temporis, non est memoratum. Nihil enim prohibet quòd in memore inùt mendacium. sicut cum aliqui videntur q memoretur & nõ memoratur, quia occurrit ei tẽpus præteritum, sed non res quam vidit, sed alia loco eius. Et quandoq; aliquis memoratur & non putat se memorari: sed latet ipsum, quia scilicet non occurrit ei tempus, sed res, qa vt supra dictũ est, hoc est memorari: phantasmati intendere alicuius rei, prout ast imago prius apprehensi. Vnde, si mot⁹ rei fiat fine motu temporis, aut econuerso, nõ reminiscitur. Deinde cum dicit,

g ¶ Ostendit diuersum modum, quo reminiscentes cognoscunt tempus. Quandoq; enim aliquis recordatur tempus, nõ quidẽ sub certa mensura, puta quòd tertia die fecerit aliquid, sed quòd aliquando fecit. Quandoq; autem recordatur sub mensura tẽporis præteriti, quamuis non sub certa mensura.

Consueuerũt enim homines dicere q recordantur quidẽ alicuius rei, vt præteritæ, sed nescíũt quando fuerit, qa nescíũt temporis metrum, i. mensuram. & hoc cõtingit propter debile & impressionẽ, sicut contingit in his quæ videntur a remotis, quæ indeterminate cognoscuntur.

LECTIO VIII.

Ostquam Philosophus ostẽdit modũ reminiscendi, nunc ostendit differẽtiam memoriæ & reminiscentiæ. Innuit autẽ tres differentias, quarũ prima est ex aptitudine vtrumque. Dictum est enim supra, quòd non iidem homines sunt bene memoratiui & reminiscitiui, Secunda autem differentia est ex parte tẽporis, quia scilicet reminiscentia, cum sit via ad memoriam, tempore ipsam præcedit vt ex prædictis patet. Tertia differentia est ex parte subiecti in quo vtrumque eorum inueniri potest. quia hoc quod est memorari, multa alia animalia participant præter hominem, vt etiam supra dictum est: sed nullum animal, quod a nobis cognoscatur, reminiscitur, nisi homo. quod quidem dicit, quia apud quosdam dubium fuit, an aliquod animal esset rationale præter hominem. Causa autem, quare soli homini conuenit reminisci, est quia reminiscentia habet similitudinem cuiusdam syllogismi, quare, sicut in syllogismo peruenitur ad conclusionem ex aliquibus principiis, ita etiam in reminiscendo aliqua quodammodo syllogizat se prius aliquid vidisse, aut audiuisse, aut aliquo alio modo percepisse, ex quodam principio in hoc deueniens: & reminiscentia est quasi quędam inquisitio, quia non a casu reminiscẽs ab vno in aliud, sed cum intentione deuenit in memoriam alicuius procedit. Hoc autem scilicet, q aliquis ingrat in aliud peruenire, solum illis accidit, quibus in est naturalis virt⁹ ad deliberandum, quia etiam deliberatio fit per modum cuiusdã syllogismi. deliberatio autẽ solis hominibus competit: cęte ra vero animalia nõ ex deliberatione, sed ex quibusdam naturali instinctu operantur. Deinde cũ dicit,

h ¶ Ostẽdit qualis passio sit reminiscentia. Quia enim dixerat q reminiscentia est sicut syllogismus quidam: syllogizare autem est actus rationis, quæ non est actꝰ corporis cuiusdã, vt probatur Secũdo de Anima: posset aliquis videri quòd reminiscentia non esset passio corporea, is operatio exercitata p organũ corporale. Philosophus autem ostẽdit contrariũ. Et primo q est per quoddam, quod accidit reminiscentibus, iecundo per eos qui habet impedimenta remitticẽtiæ. ibi{ Sunt autẽ & superiora. } Circa primum tria facit. Primo inducit accidens prædictũ, secundo assignat causam prædicti accidentis. ibi{ Causa autem eius. } Tertio manifestat p similę. ibi{ Vnde & iræ & timores. } Dicit ergo primo, q̃ in gnum huius quòd reminiscentia sit quędam corporea passio, sine existens inquisitio phantasmatis in tali, idest in aliquo particulari, vel in talí, idest in quodam organo corporeo est, quòd cum quis reminiscitur, non statim in principio possunt reminisci turbantur, idest quadam inquietudine solicitantur, & valde apponunt mentem ad reminiscendum. Et si contingat q̃ iam decætero non conentur ad reminiscendum, quasi cessantes a proposito reminiscendi, nihilominus adhuc inquietudo illa cogitationis remanet in eis, & hoc maxime contingit in melancholicis, qui maxime mouentur a phantasmatibus q̃a, propter terrestrem naturam, impressiones phantasmatum eorum firmantur in eis. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam prædicti accidentis. Et primo ponit causam, secundo ostendit in quibus maxime locum habet. ibi{ Maxime autem turbantur. } Circa primum considerandum est, q̃ operationes

Is autem qui est temporis duplex est, modo enim mensura non meminit, veluti quod nudiustertius, sed certe quod olim fecit, aliquando autem & mensura. verum meminit etiã, quamuis non mensura. dicere enim solent quod meminerunt quidem, sed quando, nesciunt, cum istuc ipsum quando commensurata quantitate non cognouerint.

Vòd igitur non iidem memoria valeant, & bene reminiscentes sint, dictũ est prius. Memoria autem & reminiscentia non solum tempore differunt, verumetiam quia memoriæ quidem complura aliorum animalium participare uidentur, reminiscentiæ autem nullũ sane ex cognitis animalibus, ut ita dicatur præter hominem. Huius autem causa, quoniam reminiscentia tanquam ratiocinatio quædam est, quod enim ante audiuit, uel uidit, uel quippiam huiusmodi passus sit, is qui reminiscitur ratiocinatur: et hoc ueluti quæsitum est quoddam. id autem solis iis contingit, quibus a natura consultandi inest facultas. Porro consultatio ratiocinatio quædam est.

Quòd autem istuc corporea quædam sit passio, & in eiusmodi phantasmate reminiscentia sit inquisitio, id sane declarat quod plerique commouentur cum reminisci nequeunt: & licet cogitationem ualde inhibere, & non amplius reminisci contendant, nihilominus: quod potissimum melancholicis accidit. Hos enim phantasmata excitant maxime.

Quòd autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quòd sicut iaculantes arbitratu suo telum si-

operationes, quæ sunt partis intellectiuæ absque organo corporeo, sunt in sui arbitrio vt possit ab eis desistere cum voluerit. Sed non ita est de operationibus, quæ per organum corporale exercentur: quia nõ est in potestate hominis q̃ ex quo organũ corporale est mere, eius passio statim cesset. Et ideo dicit q̃ causa eius, quod est reminisci, non ita est in ipsis reminiscentibus. i. in potestate eorum, vt scilicet possint desistere cũ voluerint ea est: quia sicut accidit proiicientibus q̃ post quam mouerint corpus proiectũ, non est amplius in eorũ potestate vt stetur, sic et reminiscẽs & quũq; inuestigans per organũ corporale mouet corporale organũ, in quo est passio. Vnde non statim motꝰ cessat cum homo voluerit. Deinde cũ dicit.

d ¶ Ostendit in quibus maxime prædicta causa locum habeat. Et dicit q̃ maxime turbantur, idest commouentur in reminiscendo illi, quibus humiditas abundat circa locum, vbi sunt organa sensuũ, puta circa cerebrum & circa cor, quia humiditas mota nõ de facili quiescit, quousque occurrat illud quod quæritur, & motus inquisitionis p̃cedat recte vsque ad terminum. Nec est contrarium quod supra dixit, hoc maxime accidere melancholicis, qui sunt sic cę naturæ, quia in illis contingit pp vicinitatem impressionẽ, in his autẽ propter facilem commotionẽ. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat qđ dixerat p similę. Et ponit duo similia, quorum primum est de passionibus animę, quibus organũ corporale, quodam modo commouetur. Et dicit q̃ qñ ira, vel timor, vel cõcupiscentia, vel liquid huiusmodi mouetur cõtra aliquod obiectum (etiã si homines velint in contrarium mouere, retrahẽdo se ab ira vel a timore) non sedatur passio, sed cõtra idem adhuc mouetur, qđ contingit, quia commotio corporalis organi non statim quietatur. Secundum simile ponit ibi.

f ¶ Et dicit q̃ predicta passio, quæ accidit in reminiscendo cõparatur in hominibus & melodiis & ratiocinationibus, cum aliquod eorum cum aliqua intentione per os proferatur, sicut accidit his, qui cum magna intentione recitant, nominant, vel cantant, vel argumentãtur, quia quando ipsi volunt desistere, adhuc

in ipsis sistere, sic & reminiscẽs & inuestigans, corporale aliqđ mouet, in quo passio est.

d Maxime autẽ turbantur, quibus humiditas fuerit circa locũ sensitiuũ. Non enim facile quiescit mota, quousq; pertingat ad id quod quæritur, & recte procedat motus.

e Vnde & iræ & timores, cum contra mouerint, & contra mouentibus iterum his, non sedantur, sed ad idem cõtra mouent.

f Et comparatur hæc passio nominibus & melodiis & ratiocinationibus: cum per os fiat aliquod ipsorum. Valde pausantibus enim & non volentibus accidit iterũ cantare aut dicere.

g Sunt autẽ & superiora maiora habẽtes & nani peius memoratiui q̃ contrarij, propter id quod grauitatem multã habẽt in sensitiuo: & quia neq; a principio motꝰ possunt immanere, sed dissoluti sunt, neq; in reminiscendo, facile recte procedũt. Penitus autem noui, & multum senes immemores sunt propter motũ. hi quidem enim in decremento, illi vero in augmento multo sunt. Amplius autẽ huiusmodi pueri qui nanosi sunt vsque ad longam ætatem. De memoria quidem igitur & memorari, quæ sit natura ipsorum: & qua eorũ partiũ, quæ sunt animæ memorãtur animalia: & de reminisci quid sit: & cũ fit: & propter quã causam, dictũ est.

Molestantur autem maxime quibus humiditas circa sensitiuum locum esse contigerit, non enim facile excita a motu cessat, nisi quod quærebatur occurrit, & commotio dirigatur.

Et hanc ob causam timores & iræ cum excitu fuerint, contra mouentibus rursum illis, non sedantur, sed ad idẽ contrario mouent.

Similisque sane est passio nominibus & melodijs, & orationibus, cum illorum quippiam intente ore proferatur: cessantibus enim & pergere nolentibus, rursum canere occurrit, aut proferre.

Sunt autem qui superiores corporis partes maiores habent, & qui Polionibus sunt similes, minus ad memoriam apti ijs, qui contrario se habẽt modo, quoniam in sensitiua parte multum grauitatis habent. Neque enim motiones a principio consistere possunt, sed dissipantur, & in reminiscendo opere eædem non facile recte procedere queunt. Primo quinetiam ætate pueri, nec non valde senes propter motum memoria minus valent, ij nanque in multo sunt decremento, illi vero in multo augmento. Et alioquin valde pueri ad multam sane ætatem Polionum speciem referunt. De memoria igitur & ipso memorari, quænam illorum sit natura, & qua animæ parte meminerunt animalia, & quidnam ipsum sit reminisci, quo ue fiat modo, & quam ob causam, iam dictum est.

lis passio, nec est actus partis intellectiuæ, sed sensitiuæ, quæ etiam in homine est nobilior, & virtuosior, quàm in animalibus propter coniunctionem ad intellectum. Semper enim quod est inferioris ordinis perfectius fit, suo superiori coniunctum, quasi aliquid de eius perfectione participans. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de Memora & Memorari quæ sit natura ipsorum, & per quam partem animę animalia memorantur, & similiter de Reminiscentia quid sit, & quomodo fiat, & propter quam causam.

Expositio Diui Thomæ Aquinatis super librum de Memoria & Reminiscentia, Finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE SOMNO ET VIGILIA, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

IN priori libro determinauit Auctor de quibusdam proprietatibus consequentibus sensum, quæ causantur ex parte animæ & insunt animalibus perfectis, in hoc libro determinat de quibusdam proprietatibus consequentibus sensum ex parte corporis, & insunt omni animali & soli, q̃ sũt somnus & vigilia. Et diuiditur Liber iste in partes duas, in pœmium & tractatum. qui incipit, ibi. ¶ Primum quidem, &c. ¶ Prima in duas, secundum q̃ duo sunt intenta in hac scientia. In prima dat intentionem circa primũ intentum, scilicet circa Somnum & Vigiliam: In secunda dat

Tex. cõ. 9. secundum intentum, quod est passio somni, & secũda, ibi ¶ Ad hoc autem, &c. ¶ Tractatus similiter diuiditur in partes duas, pœnes hęc duo in tẽta. In prima intendit de prima, In secũda parte determinat de secũda, ibi. ¶ Post hoc autem quærendum, est de somno. ¶ Prima in duas. In prima ostendit, q̃ somnus & vigilia sunt passiones coniunctæ in omni animali vicissim & soli, Et in secũda cui parti coniuncti primo debeãt, & ob quas causas, ex quibus dubitationibus patebit sufficienter quid sit somnus & vigilia, & secunda, ibi ¶ Quare autem dormit, &c. ¶ Prima est præsentis lectionis. Et diuiditur in duas. In prima ostendit q̃ insunt passiones coniuncti, In secunda ostendit q̃ insunt omni animali, & vicissim, & soli. Et secunda ibi. ¶ Cũ autẽ determinata. ¶ Prima in duas. In prima parte probat minorem suę rationis, In secunda parte probat maiorẽ, ibi ¶ Quoniam autem, &c. ¶ Prima adhuc in duas. In prima declarat quod dam præambulum ad minorem. In secunda probat istam minorem. Et secunda ibi ¶ Amplius autem. ¶ Illa pars in qua ostendit, q̃ somnus & vigilia insunt omni animali vicissim, &c. diuiditur in duas. In Prima ostendit quòd soli animali insunt. In secunda ostẽdit q̃ omni insunt vicissim. Et secũda ibi ¶ Similiter aũt, &c. ¶ Dicit ergo primo, & dat intentionem suam circa somnum & vigiliam, & sunt quinque intenta. Primum est, quid sit somnus, & vigilia, Secundum est, vtrum sint passiones animæ solum, vel corporis tantum, vel cõiunẽti, Tertiũ, si sunt passiones, ex qua parte sit illud contentum, Quartum est, propter quam causã insunt omnibus animalibus, Quintum est, vtrum omnia animalia communicent somno quàm vigiliæ, vel non. Et si non, vtrum hæc animalia communicẽt somno tantum, illa vigilia tantum, vel hęc animalia neutrũ, illa vtrunque. Deinde cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE SOMNO ET VIGILIA. LIBER.

Antiqua Translatio.

DE somno autem & vigilia, considerandum est quid sint. Et vtrum animæ corporis propria sint, vel communia. Et si communia cuius particulæ animæ vel corporis, & propter quam causam insunt animalibus. Et vtrum cõmunicant omnia simul ambob⁹ ipsis, aut alia quidẽ somno, alia vero altero solum, vel alia quidem neutro, altera vero vtriq;.

b Adhuc autem quid est somnium, & propter quam causam dormientes interdum quidem, somniant, interdum autem nõ: vel accidit quidem semper dormientibus somniare, sed nõ meminerunt. Et si hoc fiat, propter quam causam fit. Et vtrum contingat futura præuidere, aut nõ contingat, & qualiter si contingat. Et vtrum futura ab homine prospiciantur solum. Et vtrum agenda ab homine solum, vel quorũ demon est cã. Et vtrum a natura fiant, aut ab euentu.

c Primum quidem igitur hoc manifestum sit, quoniam circa idem animalis vigilia quidẽ est & somnus. Opponuntur enim, & videtur somnus vigiliæ quædam priuatio. Nã extrema semper & in aliis & in naturalibus, circa idem susceptibiie videntur fieri, & eiusdem passiones esse. Dico autem veluti visus, cæcitas, turpitudo, pulchritudo, sanitas, egritudo, fortitudo, debilitas, auditus, & surditas.

d Amplius autem & ex his manifestum. Quo enim vigilantem cognoscimus, hoc & eũ qui somno præmitur. Sentiente enim vigilare putamus & vigilante omnem, aut eo q̃ eorum quæ extrinsecus aliquid sentit, vel eorum qui in ipso motũ aliquẽ. Si ergo vigilare in nullo alio est q̃ in eo quod est sentire, manifestum, quoniam quo quidem sentiunt, hoc vigilant vigilantia, & dormiunt dormientia.

e Quoniam autem non animæ proprium est sentire neque corporis. Cuius enim est potentia, eius est & actio. Qui vero dicitur sensus vt actio, motus quidam per corpus animæ est. Manifestum quoniam neq; animæ passio propria, neque inanimatũ corpus possibile est sentire.

f Cum autem determinatũ sit prius in aliis de his quæ dicuntur quasi particulæ animæ, & de nutritiua q̃ quidem separatur ab aliis in corporib⁹ habentib⁹ vitam, aliarum vero nulla sine hac existit, manifestum quidem quæcunque vinentium augmẽti diminutionisque participant solum qm̃ in his nõ est somnus, nec vigilia, velut plantis.

g Non enim habent particulã sensitiuam, neque si separabilis, neque si non separabile. potesta te enim & esse separabile est.

N. Leoniceni interpretatio.

ESomno autem & Vigilia quænam sint perscrutandũ est. Et vtrum propria sint animæ, an corporis, an communia: & si cõmunia fuerint, cuiusnam sint partis corporis ne, an animæ. Et quam ob causam animalibus insunt, & vtrum ne omnes vtriusq; participes sint, aut eæ quidem alterius tantum, illæ vero alterũ, vel eæ quidem nullius, illæ vero vtriusque.

Præterea etiam quidnam sit somnium, quamue ob causam dormientes alias quidem somniant, alias vero non somniant, an dormientibus quidẽ semper accidit vt somnient, verum non recordantur, & si hoc fit, quam ob causam fiat. Præterea vtrum ne futura præuidere contingat, an non: & si contingit, quonam id contingat modo, & vtrum ea, quæ ab hominibus effici debent, an illa quorum dæmonium est in causa, & quæ natura fiunt, aut casu.

Principiũ igitur hoc palã est quòd eidem animalis parti Vigilia inest & Somnus, opposita nanque sunt, & vigiliæ somnus priuatio quædam esse videtur. Semper enim extrema cum in aliis, tum in ipsis natura constantibus, in eodem quod illorum sit capax fieri videntur, & eiusdem esse passiones.

mo q̃ somnus & vigilia sunt passiones cõiunctæ: sic Sensus est passio coniunctus: sed somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus, ergo somnus & vigilia sunt passiones coniuncti. In hac ratione sic procedit. Primo probat minorem, secundo probat maiorem

iorem, tertio infert conclusionem circa minorem. Primo ostendit q̃ somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus sic. Omnia priuatiue opposita habent fieri circa idem: sed somnus & vigilia sunt priuatiue opposita: ergo &c. Vnde primo ponit cõclusionem cum dicit (primum) secundo minorem, ibi. ¶ Opponũ tur enim. ¶ Vbi dicit q̃ somnus. est quoddam vigiliæ extremum contrarietatis immediatæ, tertio maiorem ibi ¶ Nã ex extrema semper. ¶ Et cõfirmat per exempla, ibi. ¶ Dico autem. ¶ Et accipit hic communiter priuatiue opposita secundum q̃ continent sub se contraria. fit ideo exemplificat in priuatiue oppositis a natura & in contrariis, &c. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat minorem in se hic. Eodem sensu cognoscimus vigilantem & dormientem: sed vigilãtem cognoscimus p actum sentiendi, eo q̃ sentit aliquẽ motum interiorem vel exteriorẽ, quare idẽ est vigilare & sentire. Et qua parte sentiunt animalia, eadẽ parte vigilant & dormiunt. Hanc rationẽ ponit totam continue. Et notandum q̃ motus exterior est, qui fit à sensibili extra in organum sensus particularis, motus autem interior, qui fit à specie sensibili in organum sensus cõmunis, qui superior est. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat maiorem sic. Eiusdem est potentia cuius est actus procedens a potentia: sed actus sentiendi est ipsius coniuncti: est enim motus ab anima mediante organo corporeo, ergo sensus est actus, vel passio coniuncti. Vnde hic primo ponit conclusionem cũ dicit ¶ Quoniam aũt. ¶ Secundo maiorem, ibi ¶ Cum enim. ¶ Tertio minorem cum dicit ¶ Quæ vero est. ¶ quarto iterum infert conclusionem cũ dicit ¶ Manifestum qm̃. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit q̃ somnus & vigilia insunt soli animali. Non. n. insunt plantis, ergo insunt soli animali. Solum probat antecedens sic. Plantæ nõ habent particulam sensitiuam, cuius passiones sunt somnus & vigilia, ergo non habent somnum & vigiliam. Huius rationis so

Tex. cõ. 31. lum ponit conclusionem dicens q̃ cum determinatũ sit in Lib. de Anima, de his, quæ sunt particulæ animæ, scilicet q̃ pars vegetatiua siue nutritiua separatur ab aliis partibus animæ in quibusdam corporibus, sicut in plantis, nulla aũt pars animæ reperit sine vegetatiua, manifestum est q̃ nulla viuentia participantia solam partem animæ vegetatiuam, quæ operatur, augmentum & decrementum, habẽt somnum & vigiliam, sicut plantæ. Deinde ponit medium huius rationis cum dicit.

g ¶ Dicens, q̃ plantæ non habent sensitiuam particulam. Et hoc siue illa particula sit separabilis a potẽtia vegetatiua sm̃ locũ, sicut dixit Plato, qui dixit, q̃ sensitiua est in corde, vegetatiua in hepate, siue non sit separabilis a potẽtia vegetatiua secundum locum, q̃ si non sit separabilis secundum locum, sit separabilis secundum locum, sic parabilis est tamẽ secundum potentiam & definitionem.

Dico autem ut sanitatem & morbum, pulchritudinem & deformitatem: robur & imbecillitatem: visum & cæcitatem, auditum & surditatem.

Præterea ex his etiam est manifestum, qua enim re vigilantem animadvertimus, eadem sane dormientem. illum etenim qui sentit vigilare arbitramur vigilantemque omnem vel extrinsecam sentire, vel aliquam in seipso motionem. Si igitur vigilare in nullo alio est quàm in sentiendi opere, manifestum profecto est, quoniam quo sentit, hoc vigilat & dormit quod cunque dormit.

Cum autem neque animæ proprium sit sentire, neque corporis, cuius enim est potestas, eiusdem etiam est actus, is autem, qui vocatur sensus, vt actus, motio quædam corpore medio ipsius est animæ, manifestum sane est, quod neque propria animæ huiusmodi est passio, neque inanimum corpus sentire quippiam potest.

Cum autem in aliis determinatum sit de iis, quæ nelut animæ appellantur partes, & quòd altrix quidem potestas a reliquis separata est, alia autem nulla absque illa esse potest manifestum profecto est, quod quibuscunque aliarum animantium sola insunt incrementa & decrementa, illis somnum & vigiliam haud quaquam in se, vt subjectis.

Non enim sensitiuam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis, potestate enim & essentia separabilis est.

LECTIO II.

SImiliter aũt q̃ nihil est qđ semper vigilet aut semper dormiat, sed eisdem insunt animalium vtræque passiones hę. Neque. n. si est animal habẽs sensũ, hoc cõtingit neq; dormire, neq; vigilare, vtraque. n. passio hęc circa sensum primi sensitiui est.

LECTIO II.

SImilique modo quod nihil sane est quod semper vigilet, aut dormiat semper, sed vtram insunt animalibus vtræq; eæ passiones, nulli enim animali sensu præduo neque dormire, neque vigilare contingit. Nanque istarum vtraque passionum in primi sensitiui collocatur sensu.

mo duas cõclusiones pbandas. Et prima est, q̃ nulli alii sem p in est vigilia, & semp inest somn⁹: sed vtraq; insunt vicissim, secunda est, q̃ nulli alii habẽs sensum põt neque dormire, neq; vigilare:

Universidad de Deusto
Biblioteca

lare:sed necesse est al terum omni animali ineſſe, eo q̃ ambo ſunt paſſiones ſenſus communis, qui ineſt omni animali. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat primã cõcluſionẽ. Et primo repetit eam, ibi {Nõ contingit autem.} Secundo probat eam per duas cõnes. Prima talis eſt, Quorũcunque eſt aliquod opus determinatum ſecundum naturam, q̃n excedit tempꝰ determinabile à natura in operatione tali, neceſſe eſt eam langueſcere & quieſcere ab operatione tali, vt patet in viſõe, quę ẽ talis operatio oculorum, & etiam in operatiõe manus. Quare cum ſentire ſit opus ſentiẽtis determinatum a natura, ſi cõtinue ſentiet, neceſſe eſt ipſum langueſcere & ceſſare ab actu operãdi. Et tũc cum dicit. {Si igit.} Cõcludit intentum ſic, Si omni ſenſitiuo neceſſe eſt ceſſare ab actu ſentiendi, cum vigilare contingat in actu ſentiendi, ergo neceſſe eſt ipſum ceſſare ab actu vigilandi ſed vigilare & dormire ſunt contraria immediate, quare neceſſe eſt alterum eſſe aliquando omni animali, ergo neceſſe eſt aliquando vigilare, & aliquando dormire. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ponit ſecundã rationẽ quę talis eſt. Somnus eſt impotẽtia ſenſus propter exceſſum vigilandi: ſed exceſſus vigilandi aliquando accidit animali ab ægritudine, aliquando ſine: ergo etiã huiuſmodi impotentia. Quare vigilantem neceſſe eſt aliquando dormire, q̃n non poſſit ampliꝰ ſentire. Et hanc rationem ponit totam, conſequenter probat conuerſam.

d ¶ Et circa hoc, duo facit. Primo ponit concluſionem, ſecundo probat eam, ibi {Somnus enim.} Dicit ergo, q̃ neceſſe eſt omnẽ dormiẽtem vigilare aliquando, &c. Deinde cum dicit.

e ¶ Quam probat ſic. Omnẽ dormiens

b Non contingit aũt alterũ horum ſemper ineſſe eidem, veluti aliquod genus animaliũ, ſemp dormire, vel ſemp vigilare. Amplius quorumcunque eſt aliq̃d opus ſecundum naturam, quando exceſſerit tempus, in quo poſſunt aliqd facere, neceſſe eſt deficere: vt oculos cũ viderint, poſtea quieſcere oportet, nec amplius videre. Similiter aũtẽ manum & aliud omne, cuiꝰ eſt opus aliquod. Si itaque alicuiꝰ eſt opus ſentire, & hoc vtiq; excedat tempus, quo poteſt continue ſentire, deficiet & non amplius faciet hoc. Si igitur vigilare definitur ſolutione ſenſus, cõtrariorum vero hoc quidem neceſſe eſt adeſſe, illud vero non. Vigilare autem ei quod eſt dormire contrarium eſt, & neceſſarium omni alterum ineſſe, neceſſarium vtique erit dormire.

c Si igitur huius paſsio eſt ſomnus, hoc autem eſt impotentia pp exceſſum vigilandi. Vigilandi aũt exceſſus q̃nque quidẽ ab ægritudine, q̃nque abſque ægritudine fit. Quare impotẽtia & diſſolutio ſimiliter erit, neceſſe eſt oẽ qd vigilat poſſe dormire. Impoſsibile. n. ſemp agere.

d Similiter aũt neq; dormire, ſemp cõſequenter vlli animali põt.

e Somnus .n. paſsio ſenſitiuæ particulæ eſt, vt vinculum & immobilitas quędam. Quare neceſſe eſt omne dormiens habere ſenſitiuã particulam. Senſitiuũ aũt eſt, quod poteſt ſentire ſecundum actũ, agere aut ſenſu proprie & ſimpliciter impoſsibile eſt dormientem ſimul, ideo neceſſarium eſt ſomnum omnẽ excitabilem eſſe.

f Animalia quidẽ igitur pene oia ſomno cõcant, & natabilia & volatilia, atq; greſsibilia.

g Etenim oĩa genera piſciũ, & quæ marinorum, vel malachiorum vita ſunt dormiẽtia, & alia oĩa quęcunque habent oculos. Etenĩ quæ duros habẽt oculos, & inſecta, manifeſtum q̃ dormiunt, breuis aũt ſomni ſunt huiuſmodi omnia. Ideoque latebunt vtiq; quædam multoties, vtrum participant ſomno vel non. Eorum vero quæ duram habent teſtam, ſecundum ſenſum quidem nondum factum, ſi dormiant, ſi cui vero veriſimilis dicta ratio eſt, ſuadebitur.

F *Sed neque horum contingit alteri idem ſemper ineſſe, vt animalium aliquod ſit genus, quod ſemper dormiat, aut ſemper vigilet. Præterea quæcunque natura aliquod exercent opus, quando id exceſſerit tempus, in quo quippiam facere poſſunt, laſſeſcere illa, & ab opere ceſſare neceſſe eſt, vt oculi cernentes, parique modo manus, reliquaque omnia, quæ aliquid operis habent. Itaque, ſi ſentire rei cuiuſpiam eſt opus, illudque plane omne exceſſerit tempus, in quo continue ſentire poteſt, deficiet profecto, neque id amplius faciet. Cum igitur ipſum vigilare præſcriptum ſit, eo quod ſoluti ſunt ſenſus, contrariorum autem alterum quidem neceſſario adeſt, alterum vero non: vigilare vero & dormire cõtraria, & omnibus alterutrum ineſſe neceſſe eſt, ſumma profecto erit neceſſitas dormiendi.*

Si igitur huiuſmodi paſsio eſt ſomnus, is autem ob vigiliæ ſuperfluentiam imbecillitas eſt quædam, porro vigiliæ exceſſus alias morbi gratia, alias ſine morbo ſit, quare imbecillitas & diſſolutio ſimiliter ſe habebit, neceſſe ſane eſt, omne quod vigilat euã dormire contingere, ſemper enim operari haud quaquam poteſt.

Similique modo nullũ ſemper dormire contingit animal.

Somnus enim quædã ſenſitiuæ partis eſt paſsio, quaſi vinculum quoddã & immobilitas. Quamobrem omne quod dormit, ſenſituum habere partem neceſſe eſt, ſenſituum autem id eſt quod actu ſentire poteſt. Vt autem per ſenſum proprie & ſimpliciter agat dormiens animal, fieri non poteſt, iccirco experrectilis neceſſario omnis eſt ſomnus.

Et alia quidem animalium omnia fere genera, cũ natãtium, tum volucriũ, & pedeſtriũ, ſõni participare videtur.

Piſcium genus omne, nec nõ quæ mollia appellantur, dormire conſpectum eſt, & omnia ſane quæcunque oculos habent, quinetiam ea quæ duros habent oculos, & inſecta, etiã dormire certum eſt, quamuis eiuſmodi omnia breuioris ſint ſomni, quapropter utrum dormiant, necne, nos ſæpe latet. Quæ autem oſtreaceum habent tergus an dormiant ſenſu, adhuc non eſt compertum, quod ſi cui propoſita veriſimilis uidetur ratio, illi ſane aſſentiri poterit.

poteſt ſentire ſecundum actum, ſed hoc non contingit dum dormit, ergo neceſſe eſt ipſum excitari, à ſomno, vt actu ſentiat. Huius rationis, primo probat maiorem ſic. Somnus eſt paſsio ſenſitiuæ particulę, eſt enim immobilitas ſenſus, & quaſi vinculum, ergo neceſſe eſt omnẽ dormientem habere particulam ſenſitiuã, ſed omne habẽs ſenſitiuam particulam poteſt ſentire ſecundum actum, ergo omne dormiens poteſt ſentire ſecundum actum. Hanc rationẽ totam ponit poſt cõcluſionem, quæ eſt maior principalis rationis, & ſecundo inſert principalem cõcluſionem cum dicit, ideo neceſſarium. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat ſecundã concluſionem, ſcilicet q̃ ſomnus & vigilia inſunt pene omni animali, ſic. Omnia animalia volatilia, greſsibilia, & natabilia habent ſomnum & vigiliam: ſed omnia animalia pene ſunt huiuſmodi, ergo omnia animalia pene habent ſomnum & vigiliam. Huius rationis primo ponit concluſionem cũ dicit. {Aialia, &c.} Subiungit maiorem cum dicit. {Et natabilia, &c.} Et nota, q̃ dicit pene, propter animalia carẽtia motu progreſſiuo, quæ ſunt terræ affixa, quę ſunt conchilia degẽtia. Deinde cũ dicit.

g ¶ Probat minorem per locum a minori, ſic. Omnia genera piſcium, etiam quæ ſunt malacia, cuiuſmodi ſunt oſtreæ & huiuſmodi conchilia, & omnia animalia quæ habẽt oculos dormiunt aliquã do, & quæ habẽt oculos duros, & carent palpebris, quibus videntur vigiles oculi: quia ſignũ maxime dormiendi eſt clauſio palpebrarum, & ſic animalia imperfecta aliquando dormiunt: licet propter leuitatem ſomni lateant nos ipſos dormire. Ipſa etiam animalia, quæ habẽt durum corium, in quibus

hus patua aſcendit euaporatio a nutrimento propter eorum duritiem, quod eſt cauſa ſomni, aliquando dormiunt, licet illud nõ dum ſit manifeſtum. Et ita eſt manifeſtũ q̃ omnia animalia aliquando dormiunt. Deinde cum dicit.

h ¶ Probat q̃ ſomnus & vigilia inſunt omni animali, & vniuer

h Quòd igitur quidem ſomno communicãt omnia animalia, manifeſtum eſt ex his, eo enim quòd eſt ſenſum habere, definitur animal.

ſaliter ſic. Omne animal habet ſenſum: ſed ſomnus & vigilia ſunt paſſiões ſenſus, ergo oia aialia liñt, ſomnum & vigiliam. Huius ratiõis primo ponit concluſionem eũ dicit. {Quòd igitur quidem.} Secundo ponit declarationem maioris dicens, q̃ animal habet ſenſum, quia definitur per ſenſum. Et ita cõſtat quòd omne animal habet ſenſum. Et hoc facit cum dicit. {Eo enim.} Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit declarationem minoris ſic. Somnus eſt immobilitas & vinculum ſenſus. Et quodammodo dicit, quia nõ eſt vinculum, niſi metaphorice accipiatur vinculum. Vigilia enim eſt remotio & ſolutio ſenſus a tali vinculo, & ita ſomnꝰ & vigilia ſunt paſſiones ſenſus. Et quia ſuperius probauit ſomnũ non ineſſe plantis, eo q̃ non habent ſensũ, hic incidenter cũ dicit {Plantarum, &c.} redit, vt probet dictũ medium. Et primo repetit rationẽ priꝰ poſitam, vt patet. Deinde cum dicit.

i Senſus aũt modo quidem aliquo immobilitaté & velut vinculum ſomnum eſſe dicimus, ſolutionem autem remiſsionẽq; vigiliam. Plantarum autem nullam poſsibile eſt communicare neutra harum paſsionum, nam ſine ſenſu quidem non exiſtit, neque ſomnus, neque vigilia.

k Quibus vero ineſt ſenſus, & triſtari, & gaudere, quibus vero hæc, & concupiſcentia, plantis autem nihil horum ineſt.

l Signum aũt, q̃n & opus ſuũ facit nutritiua particula in dormiendo magis q̃ in vigilando. Nutriuntur autem & augentur tunc magis, tanquam nihil egẽtia ad hæc ſenſu.

LECTIO III.

Vare autem dormiant, & vigilent animalia: & pp qualem quendã ſenſum, vel quales ſi propter plures conſideran dum.

k ¶ Probat mediũ per duas rationes. Prima talis eſt. Quibus ineſt ſenſus, ineſt triſtitia & gaudium, & quibus hæc inſunt, in eis eſt concupiſcẽtia. Sed nihil horum ineſt plantis, ergo nec ſenſus. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit ſecũdam rationem. Et eſt talis. Complexio plantarum in nutrimento & augmento, & his ſimilia, melꝰ ãũt ſine ſenſu q̃ cum ſenſu, ergo plantæ non habent ſenſum, cum natura ſemper faciat quod melius eſt. Huius rationis ſolum ponit minorem per ſignũ dicens quòd ſignum eſt quòd nutrimentum & augmentum melius fiunt ſine ſenſu quàm cum ſenſu, quare anima vegetatiua ſiue nutritiua melius facit opus ſuum in animalibus in dormiendo, quàm in vigilando. Nutriuntur enim & augentur magis cum dormiunt, q̃ cum vigilant. Et ita nutrimentum, & augmentum non indigent ſenſu.

LECTIO III.

Stenſo, q̃ ſomnus & vigilia inſunt omni animali viciſſim & ſoli, In hac parte oſtendit q̃ coniuncti paſſiones ſunt, propter quam cauſam, & hæc in duas. Primo dat intentionem ſuam, ſecundo proſequitur, ibi.

{Quoniam vero .. dam, &c.} Et iſta in duas. Primo dicit: quòd ſomnus & vigilia ſunt paſſiones ſenſus communis, & eius organi, In ſecunda oſtendit propter quã cauſam eis inſunt, ibi. { Propter quã cauſam accidit dormire, &c.} Prima in duas, penes duas rationes, & ſecunda ibi {Si enim eo.} Prima in duas in principalem & corollariã, ibi {Siue oibus, &c.} Prima in tres. In prima oſtendit maiorem, in ſecũda oſtẽdit minorẽ, ibi {Quoniam autem, &c.} in tertia infert concluſionem, ibi. {Manifeſtum eſt autem, &c.} Media in duas, in principalem & incidentalem, quæ incipit, ibi. {Hoc autem ſimul.} Et prima in duas. Primo ponit minorem, ſecundo probat eam, per duas rationes, ibi {Quæ quoniam.} Et ita in duas ſecundum duas rationes, & ſecunda, ibi. {Et indicat, &c.} Dicit ergo primo intentionem ſuam, dicens. Propter quam cauſam dormiunt & vigilant animalia, cõſiderandum eſt modo, & circa quales ſenſus, ſicut ſi ſint circa plures. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat, quòd ſomnus & vigilia ſũt paſſiones ſenſus communis & eius organi, ſic. Somnus & vigilia omnibus partibus animalium inſunt ſimul, ſed ſenſus communis ſequitur, ad omnes ſenſus particulares, & eſt commune eis: ergo ſomnus & vigilia ſũt paſſiones ſenſus cõmunis. Et fundatur hæc ratio ſuper hanc maximam. Omnis paſſio inhærens pluribus ſenſibus, in hæret per naturam ſui ſubiecti primi, quod reperit in omnibus, vt dicit Ariſto. in Lib. Poſte. & ita cum ſomnus & vigilia ſint paſſiones ſenſus, & inſunt omnibus partibus animalis, hoc erit de neceſſitate per naturã. Lect. 1.

Ex iis profecto manifeſtum eſt, quòd in ſomni opere animantia communicant omnia, ſi quidem eo quòd ſenſum habet omne circunſcribitur animal.

Porro ſenſus quod immodo immobilitatem, & quaſi vinculum eſſe dicimus ſomnum, huius autem relaxationem & ſolutionem vigilia: ſurſum autẽ genus nullum harum eſt particeps paſſionum, cum abſque ſenſu neque ſomnus inſit, neque vigilia.

Quibus vero adeſt ſenſus, iis profecto & contriſtari ineſt, & in voluptate eſſe, quibus uero hæc adſunt, iis & appetentia ineſt. Surſum autem nihil horum ineſſe videtur.

Huiuſce autem rei ſignũ eſt, quòd altrix pars ſomni magis tẽpore quàm vigiliæ opus peragit ſuum, aluntur enim tunc & increſcunt magis, quippe quæ nihil ad hæc indigeant ſenſu.

LECTIO III.

Vam autem ob cauſam dormiant animalia, & vigilẽt, & quonam ſenſu aut quibus, ſiquidem per plures fiant, conſiderandum eſt.

Quoniam autem nonnulla animalium omnes habent ſenſus, quædam uero non habent, ut auditum, uiſum, nanque tactum & guſtatum habent omnia, niſi animalium quippiam fuerit imperfectum, de iis autem dictum eſt in Commentariis de Anima. Fieri autem non poteſt vt dormiens animal quouis ſimpliciter operetur ſenſu, manifeſtũ eſt quòd eandẽ in eſſe omnib⁹ paſſionẽ neceſſe eſt in eo, qui uocatur ſomnus. Si enim hoc quidem, illo uero non, hoc ſane dormiens ſentiet, id autem fieri non poteſt.

ſensus communis. Huius rationis, primo probat maiorem ſic. Cum quædam animalia habeant omnes ſenſus, vt perfecta, quædam non, ſed ſolum tactum & guſtum, & ad minus illos, niſi fuerit aliquod animal ſumme imperfectum, quod animal eſt terræ affixum more plantæ, vt ſpongia maris, vel pars deciſa animalis annuloſi, quæ guſtu carent, vniuerſaliter eſt verum quòd non contingit animal dormiens aliquo ſenſu particulari ſentire, ergo neceſſe eſt hanc paſſionem, quæ eſt ſomnus, ſimul ineſſe omnibus ſenſibus particularibus. Huius rationis primo ponit antecedens cum dicit. {Quoniam vero.} ſecundo conſequens, cum dicit. {Manifeſtum quoniam.} tertio declarat conſequentiam dicens. Si ſomnus ineſſet alicui ſenſui, alicui non, tunc ſentiret ſecundum vnum, & dormiret ſecundum alium, quod eſt impoſſibile. Et hoc eſt quod dicit, ibi {Nam.} Deinde cum dicit.

c ¶ Probat

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Probat minorẽ dicẽs qp in vnoquoq; sensu particulari est aliquid proprium, & aliquid commune,cõsequens ad ipsum ꝓprium, & est ei sua ꝓpria operatio, vt visui videre, & auditui audire, & quædã communis potentia sentiendi est, consequens ad omnes sensus particulares. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat consequens duabus rationib⁹. Quarum primatalis e aliquo sentimus nos videre:sed nõ sensu proprio,ergo aliquis est sensus communis sentiens. Et hic primo ponit conclusionem, & secundo minorem,ibi. {Non enim.} Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secundã rationem, quæ talis est. Aliquis sensus discernit sensibilia diuersorum generum, vt album a dulci, sed nõ facit hoc vno sensu proprio,nec pluribus, ergo de necessitate ẽ aliquis sensus communis, faciens huiusmodi iudiciũ, & discretionem, primo ponit maiorem, secundo cum dicit. {Nec gustu.} ponit minorem, tertio cum dicit. {sed quadam.} ponit cõclusionem. Et ex hoc concludit viterius quòd vnus est sensus communis & principalis, & vnum organum sentiendi principale, quod licet sit idem & vnum secundum substantiam, est tamen diuersum secundum esse,inquantum sentit sensibilia diuersa genere. Et hoc est,qd dicit,ibi. {Nam quidem.} Et quia superius dictum est,quòd sensus communis sequitur maxime ad sensus particulares, ne crederet quis ꝙ hoc esset generaliter verum, addit consequenter quòd sensus communis maxime sequitur ad tactum, & simul est cũ ipso, quia tactus solus repertus fine istis aliis, & alis nunquam sine tactu, vt dicit in Lib. de Anima. Et hoc est quod dicit. {Hoc autem simul.} Et tunc concludit principalem cognitionem sensus communis esse circa tactum.

x. rex. c. 17. 3. lec pen. & vlt.

c Qm̃ aũt inest vnicuiq; sensui aliqd propriũ, atq; aliquid cõe. Propriũ quidẽ, velut visui videre, auditui autem audire, & in aliis secundũ eundem modũ. Est autem quædã & cõis potentia, quę sequitur omnes.

d Qua & quòd videt, & audit & sentit: non enim visu quidem videt,quòd videt.

e Et iudicat itaque & potest discernere, qm̃ alia quidẽ dulcia sunt ab albis,nec gustu, nec visu,nec ambobus, sed quadã cõ particula omniũ sensitiuorum. nã est quidẽ sensus vnus, & principale sensitiuum vnũ, esse autẽ sensui generis cuiuslibet alterũ, velut soni & coloris. Hoc aũt simul cũ tactiuo maxie existit. Hoc qdem n. separatur ab aliis sensitiuis, alia vero ab hoc inseparabilia sunt. Dictũ est aũt de ipsis ī his, quæ de Aia theorematibus. Manifestũ igit qm̃ huius est passio, vigilia & somnus.

f Propter quod omnibus inest animalibus. Etenim tactus solus omnibus inest.

g Si enim in eo ꝙ oẽs patiuntur aliquid sensus, fieret dormitio, inconueniens est, si quibus neque necesse, neque possibile est aliquo modo agere simul, hos vacare simul & immobiles existere, contrarium enim rationabilius accideret eis, quàm simul quiescere. Quemadmodum aũt nunc dicimus rationabiliter se habet & de his. Nã cũ principale aliorum omniũ sensitiuorum, & ad quod tendunt alia, patiatur aliquid, compati necessariũ & reliqua oia. Illorũ aũt, cũ aliquid impotens sit, nõ necesse est hoc impotens fieri.

h Manifestum aũt est pluribus, qm̃ non in sensus sine operatione esse, & non vti ipsis, somnus est, neque in non posse sentire. Nam & manifeste in animæ defectionib⁹ tale quid accidit Impotẽtia.n. sensuũ est animę defectio. Fiunt aũt & amẽtiæ quędam huiusmodi. Amplius autẽ quibus in collo venæ apprehenduntur, insensibiles fiunt. Sed qm̃ impotẽtia vsus, neq; in quouis sensitiuo, neq; ꝓ quãuis causam, sed quẽadmodũ dictũ est nũc in primo quo sentit oia Cũ enim hoc qdẽ impotẽs fuerit, necesse est & sensitiua oia impotẽtia esse sentire, cũ vero illorũ aliquid, nõ est hoc necesse.

Quoniam autem singulis inest sensibus partim proprium quoddam, partim vero commune: proprium quidem vt visioni videre, auditui vero audire, eademque in aliis ratione. Est etiã communis quædam potestas, quæ omnes consequitur sensus.

Qua videt, & audit, & sentit, non enim visu cernit quòd videt.

Et iudicat certe & iudicare potest quòd diuersa sunt dulcia ab ipsis albis, neque gustatu, neque visu neque vtrisque, sed communi quadam omniũ sensiteriorum parte: est enim unus sensus, & proprium sensiterium unum. Essentia autem cuiusque generis sensum diuersa vt soni & coloris. Istuc autem simul cum tactili existit maxime. Id nanque ab aliis separatur sensiteriis, cum alia ab illo sisiungi nõ possint. Dictum est autem de ijs in contemplationibus de Anima. Manifestũ igitur est, vigiliam & somnum huius sensiterii esse passiones.

Quamobrem omnibus inest animalibus, solus enim tactus omnibus inest.

Si enim eo quòd omnes quippiã patiatur sensus, somnus fieret, absurdũ, si quibus neque necesse est, neque quo dammodo fieri potest vt simul agant, hos simul cessare, & esse immobiles, necessarium esset. Contrarium enim illis accidere rationi consentaneum est magis. non simul scilicet quiescere, sed ut nos nunc asserimus de huiusmodi re rationabiliter se habere uidetur. Cũ enim sensiteriorum omnium præcipuũ & ad quod alia tendunt omnia, quippiam patitur, reliqua etiam simul affici omnia necesse est. illorum uero quopiam minus idoneo existente, ut hoc tale sit, nulla est necessitas.

Ex multis autem compertum quòd non eo quòd cessant sensus, & illis nõ utitur animal, existit somnus, neque quoniam senire non possunt, in animæ nanque defectu huiusmodi quippiam accidit: sensuum enim imbecillitas est animæ defectus. Ad hunc etiam modum quædam fiunt amentiæ. Præterea quibuscunque arteriæ, quæ in collo sunt comprimuntur, si certe omni carẽt sensu: verum cum vsus imbecillitas acciderit, neque in quouis sensiterio, neque quamlibet ob causam, sed ut tunc est constitutũ, quandoin primo fuerit, quo sentit omnia cum enim istuc defecerit, omnibus ẽt aliis sensiteriis necesse est nõ posse sentire. cum vero illorum quippiam huic, non est necesse.

Lectio

LECTIO IIII.

Stenso, ꝙ somnus & vigilia sunt passiones sensus communis & eius organi, in hac parte intendit determinare de causis somni. Et diuiditur in duas. In prima dat intentionem suam, in secunda secundum modos causarum declarat & determinat causas, somni, ibi. {Primum quidem, &c.} Et ista in duas. Primo dat causam finalem somni, In secũda, ibi. {Amplius, &c.} Determinat causam materialem, In tertia parte determinat causam efficientem, ibi. {Cõsequens autem.} Prima ī duas. Primo ꝓmittit quandam suppositionem, in secunda prosequitur intentum, & secunda, ibi. {Quidem vero, &c.} Et ista in duas. Primo determinat somni finem spectantem ad esse animalis, in secunda finem spectantem ad bene esse animalis, ibi. {Vigilia vero, &c.} Tunc sequitur illa pars, in qua determinat de causa materiali, & illa in duas partes diuiditur, in prima dat intentionem suam, in secunda prosequitur, intentum, ibi. {Quoniam ergo, &c.} Et ista pars diuiditur in duas, in principalem & incidentialem, in qua mouet dubitationem, ibi. {Mouetur igitur, &c.} Prima in duas. In prima probat suę rationis maiorem, secũdo ponit minorem & infert conclusionem, ibi. {Si vero est.} Prima i duas. Primo ponit per syllogismum ad maiorem, secundo declarat ei præmissas ibi. {Motus quidem, &c.} Et ista in duas. Primo ostendit minorem, secundo maiorem, ibi. Media autem. {Prima in duas. Primo ponit minorẽ secundo probat eam, ibi. {Motꝰ qdẽ, &c.} Et ista in duas. Primo probat primam partem minoris, s. quòd cor est principium spiritus, in secũda probat secũdam, s. ꝙ cor est principium motus sensibilis, ibi. {Quoniã mouere, &c.} Prima in duas. Primo, ostendit ꝙ cor est principiũ in habentibus sanguinem, secundo ostendit ꝙ in non habentibus sanguinem est aliquid principium simile cordi, ibi. {Non habentibus, &c.} Primo dat intentionem suam, & prosequitur & diuidit causam in finalem, formalem efficientem, & materialem. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat causã somni finalem. Et primo prẽmittit quãdam suppositionem dicens, Qm̃ natura facit quod facit propter aliquem finem, qui est bonum aliquid, & hoc dicit, ibi {Primum quidem.} Et ex hac suppositione sequitur, ꝙ somnus finem habet cum sit passio naturalis. Nota etiam ꝙ quia somnus forma non est, immo priuatio, ideo eius causam formalem non determinat.

Et sic ex determinatis hic, patet definitio somni, per quam eius quidditas signatur, &c. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit finem somni spectantem ad esse animalis sic. Cuilibet animali non potenti semper continue moueri cum voluptate, necessaria est aliquando quies propter salutem eius, sed somnus est quies huiusmodi, quia si animal non potest continue sentire cum voluptate: ergo necessarius est somnus propter salutem animalis. Et ita patet ꝙ definitio somni est salus animalis. Huius rationis primo ponit maiorem cum dicit. {Quietem vero.} Secundo minorẽ cũ dicit (somnus.) Et nota ꝙ dicunt somnum quietẽ per metaphoram, idest per similitudineꝫ, quia non est proprie qes, sicut nec sentire est proprie moueri. Sed communiter. Et qa licet somnus sit quies virtutum animaliũ, est ẽt magis labor virtutum naturaliũ. Et sunt virtutes naturales, quæ operantur digestionem, virtutes animales, q̃ operantur sensum & motum. Et tunc ponit conclusionem, cum dicit {Quapropter.} Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit finẽ somni spectantem ad bene esse ialis, qui ẽ exercere & excitare opera animalis sic. Vigilare, siue exercere opera vigiliæ ẽ finis alalis: sed ista opera nõ põt a ſal aliqñ exercere, nisi aliqñ capiat somnũ & quietẽ, ergo somnꝰ est necessarius cuilibet aſali, ꝓp hũc finẽ. Huiꝰ rõnis, primo ponit maiorẽ cũ dicit. {Vigilia vero.} Et secundo declarat eã sic. Sentire & sapere sũt opera vigiliæ: sed sentire & sapere sunt opa cuiuslibet aialis, cui in sũt, ergo & vigilare ẽ est finis. Huiꝰ rationis, tantũ ponit mediũ & probat. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat sic. Quod ẽ optimũ in vnoquoq; ẽ finis eiꝰ: sed sentire & sapere sũt optima eorũ in quo sunt, ergo sũt finis. Huiꝰ rõnis primo ponit minorẽ cũ dicit {Optima} secũdo maiorẽ, ibi {Finis vero.} Deinde ponit cõclusionẽ cũ dicit. {Necessariũ.} Et ponit postea minorẽ principalis rõis cũ dicit. {Dico aũt.} Et vocat vigilare & exercere opacit⁹, ẽm naturã aialis. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de cã materiali sõni. Et primo dat intentionẽ suã, vt patet, secũdo ꝓmittit quãdã suppositionẽ dicẽs, ꝙ eadẽ est causa materialis somni & proportionalis animalibus habẽtibus sanguinẽ, & in nõ habẽtibus. Et nota ꝙ causam materialẽ somni vocat istã partem corpis, quæ est primũ subiectũ, quæ est principium sensus. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat intentum tali ratione. Cor vel aliquid simile cordi est principium sensus. Sed somnus & vigilia primo & per

Lect. v.

Et sic ex determinatis hic, patet definitio somni, per quam eius quidditas signatur, &c. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit finem somni spectantem ad esse animalis sic. Cuilibet animali non potenti semper continue moueri cum voluptate, necessaria est aliquando quies propter salutem eius, sed

LECTIO IIII

Quam uero ob causam accidat somnus, & qualis eiusmodi sit passio, dicendũ est.

Quoniam autem causarum complures sunt modi, nãque & cuius gratia, & unde motionis initium, nec non materiam. & rationẽ causas nuncupam⁹.

Principio igitur cum naturam alicuius gratia facere asserimus, istuc autem bonum quiddam est.

Quietem uero omnibus, quæ nata sunt moueri, non possunt autem semper & continue cum uoluptate moueri, necessariam esse & utilem, somno uero ueritate adducti hanc applicant translationem, quasi requies sit, quamobrẽ salutis gratia animalibus inest.

Vigilia autem finis est, sentire enim & sapere omnibus est finis, quæ illorum alterutrum habent.

Optima nanque istæc, finis autem optimum. Necessarium præterea est cuique animalium ineſſe somnum, necessitatem autem ex suppositione dico, quoniam si animal est quam ipsius habens naturam, quædam illi necessario adesse oportet, quæ sane si existunt, alia etiam quædam adesse necesse est.

Præterea quonam motu & actione in corporibus facta, cum dormire, tum uigilare animantibus contingat, posthac dicendum est, aliis igitur animalibus, ut ex sanguinibus, passionis huiusce causas uel easdem esse, uel proportione respondentes, existimandum est, sanguine uero prædictis, easdem quæ hominibus, quamobrem ex iis omnia sunt consideranda.

Quòd igitur sensus initium ab eadem animalium sit parte a qua motionis exordium est, in aliis prius est de-

Universidad de Deusto
Biblioteca

se sunt circa principium sensus, vt probatum fuit prius, ergo sūt primo circa cor vel aliquid simile cordi, vt circa primum subiectum. Huius rationis probat maiorem tali prosyllogismo. Eadē pars animalis est principium sensus & motus, sicut determinatū est in lib. de Animalibus: sed cor & simile cordi, vel proportionale est principium motus, ergo est principiū sensus. Huius rationis primo ponit maiorem, & secūdo minorem, & conclusionē dicēs, q̄ ista pars aī alis est media tria locorum, Inter caput enim & deorsum vētris, idest medium secundum veritatem, inter cerebrum & caput, q̄ sunt alia membra principalia, & hæc pars in omnib⁹ habentibus sanguinē est cor, in aliis nō habentibus sanguinem, proportionale cordi est principium motus & sensus ab hac parte. Et hoc dicit, ibi. {Ipsa vero.} Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit præmissas prædicti prosyllogismi. Et primo minorē, s. q̄ cor é pricipium sp̄us in habētibus sanguinem, ſic. Cor est principium refrigerationis, quæ fit per attractionem, sp̄ūs, cor ergo est principium sp̄us. Huius rationis solum ponit medium, cum dicit. {motus quidem.} Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat, illud ſic. Natura dedit animali respirationem, vt per aerem humidum inspiratum refrigideretur calor naturalis cordis pp̄ salutem eius, alicer enim sanguis, qui est incor de inflammaret, & cōbureretur cor. Et nascitur iste calor propter intermissionem sanguinis in thalamis cordis, & continet cursum illius in dextro thalamo eī⁹. De hac autem natura respirationis determinatur in Libro de Respiratione, & Inspiratione. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit idem in nō habentib⁹ sanguinem, dicens q̄ cūillis non sic respiratio per aliquod organum deputatum ad hoc, cuiusmodi est camera pulmonis i habentibus sanguinem in non habentibus é aliquid proportionale cordi, in quo est spiritus complantatus ad refrigerationem caloris naturalis in ipso existentis, qui quidem sp̄ūs complantatus est per subtiles poros corporis, cuiusmodi sūt animalia sensitiva, quæ vocant tetala, sicut vermes, & vespæ, &

a.l. respiran tia.
† a.l. refri gerantia.
† a.l. exur gens.
a.l. totipen tia.

terminatū est prius in aliis. Ipsa vero est trium determinatorum locorū, qui medius est inter caput & inferiorē ventrem. Habentibus quidem igitur sanguinē, hoc est quæ circa cor pars. Omnia.n. habentia sanguinem cor habent & principium motus, & sensus principalis huic est.

h Motus quidem igitur & spiritus, manifestum q̄n principiū, & oino q̄ refrigerationis, est hic.

i Et[a] respirationem aūt & humido† refrigerationem ad salutem eius, qui est in hac particula caloris natura tribuit. Dicēt autē de ipsa postea separatim.

k Non habentibus vero sanguinem & insectis & non suscipientibus spiritum in proportionali plantatus spiritus † instans & residens videtur. Palam autem hoc in his quæ sunt † totala, puta vespis, apibus, & muscis, & quæcunque huiusmodi sunt.

Quoniam autem moueri quidem, aut facere aliquid sine robore non est possibile. Vigorē autem facit spiritus detentio. Et spirantibus quidem quæ dicta sunt, non respirantibus vero ea, quæ ingenita est.

m Ideo & bombantia alata videntur cum moueantur attractione spiritus offendentis ad succinctorium totalorum.

n Mouetur autem omne aliquo sensu facto, proprio vel alieno in primo sensitiuo. Si vero ē somnus & vigilia passio partis huius, in quo loco quidem, & in qua particula primo sit somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem quidam dum dormiunt, & faciunt multa, quæ vigilantium sunt, non tamen absque phantasmate & aliquo sensu, somnium enim est quodammodo sensamentum. Dicendū est autem postea de ipso. Cur vero somnia memorantur expergefacti, vigilum vero actus non memorantur, in Problematicis dictum est.

terminatum. Hæc autem cum tripartita sint loca, media sane sita est inter caput & imum uentrem. In ijs igitur quæ sanguine prædua sint, ea est pars quæ in corde sita est, omnia nanque sanguine prædua cor habent: & sensus, motionisque propriæ initium inde est.

Motus igitur initiū quōd spiritus sit principium, manifestū est, & omnino refrigerationis origo inde est.

Et ijs, quæ respirant, humoreque refrigerantur, ad salutem illius quod in hac parte est calidi natura comparauit, qua de re seperatim infra pertractabitur.

Ijs autem quæ sanguine carent, & insectis, & ijs quæ non respirant, in proportionē illi correspondente parte: connatus enim spiritus cum exurgens, tum vero residens cernitur. palam autem est hoc in ijs, quæ ex unica membrana integras habent alas, vt uespæ sunt, & apes, & muscæ, & reliqua id genus omnia.

Sed quoniam mouere quippiam, aut facere sine ui haud quaquam fieri posse uidetur, robur autem spiritus cōtentio efficit. spirantibus quidem eius, qui extrinsecus aduenit, non spirantibus autem, eius qui est connatus.

Iccirco bombum quendam facere animaduertuntur illa, quæ alas habēt cum mouentur, spiritus scilicet attritu in transuersum septum incurrentis eorum, quæ membranaceas habēt alas.

Mouentur autem omnia sensu aliquo uel cognato, uel alieno in primo sensiterio facto. Quōd si somnus & uigilia huiusce passiones sunt partis, in quo sine loco, & in qua parte primo fiunt somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem plerique dum dormiunt, multaque faciunt vigilantium opera, non tamen sine imaginibus sensue aliquo: somnium nanque quōdammodo sensus quidam est, qua de re paulo post dicemus. Cur autem somniorū quidam a somno excitī meminerunt, vigilantium uero opera non recordentur, in Problematicis Quæstionibus est pertractatum.

cens, q̄ dormientes mouentur & faciunt opera vigilantium pro pter præsentiam phantasmatum in primo sensitiuo, & ideo mediante sensu quodam & imaginatione, quæ sensui assimilatur. Somnium enim est similitudo sensibilium, sicut dicit inferius, & hoc est. {Mouetur autem.} Et tunc in fine addit causam quare ex pergisscentes a somno, memorantur sōnia quæ vident, & non memorantur actus vigilantiū, quos fecerūt dum dormiebant, hoc declarando ut in Libro Problematum, quem nō habemus, in quo tractatur quasdā cōsimiles quæstiones de natura hbus. Et hoc q̄ dicit (qui vero somnia.)

LECTIO V.

Determinata causa finali sōni, & materiali, & etiam vigiliæ similiter, hic determinat causam efficientem eorum. Et dividitur ista pars in duas. In prima ponit intentionem. In secunda prosequitur, & secunda ibi {Palā itaq;.} Et ista in duas. In prima præmittit quinque suppositiones; & subiungit quādam ratiocinationē cū dicit. {Dictum est.} In secunda prosequitur intentum, ibi. {Non est autem somnus.} Et hæc in duas. Primo determinat causam efficientem somni, in secunda determinat efficientem vigiliæ, ibi. Expergiscūtur autem. Et prima in duas, q̄a enim omne efficiens impotentiæ sentiendi, & non conuertitur, ideo primo ostendit q̄ animal est effectiens impotentiæ sentiendi, ita q̄ somniant in secunda vt diximus, ostendit quid est causa efficiens somni. Et ista in duas. Primo dat causam efficientē somni, secundo verificat eam, & secunda ibi. {Signum autem, &c.} Et ista in septē, secundum septem signa? & secundū, ibi. {Amplius autē.} tertiū, ibi. Et ægritudines. } quartū vero ibi. {Amplius autē.} quintum vero ibi. {Et propter hanc vero causam.} sextum ibi. {Et ideo &c.} septimum ibi. {Nec melancholici.} Et ista in duas, in principalem & corollariam, ibi. {Ideo melancholicus, &c.} Prima in duas. Primo ponit signum, in secunda, ibi. {Quare manifestum ex omnibus prædictis.} Infert principalem conclusionem primo ergo dat intentionem suam. Secundo ibi.

b ¶ Præmittit quinq; suppositiones. Quarum prima est, quōd necessariū est cuilibet animali, quam cito habet sensum in principio, recipere iam nutrimentum & augmentum, & nutrimentū recipit vsque ad extremum vitæ, licet non augeatur. Et causa huius est, quia continuū. Et deperditio partium animalis per mutuā actionem qualitatum elementalium in toto tempore vitæ suæ, & ideo continua indiget restauratione, quæ fit per nutrimentum: sed augmento non indiget, nisi vsque ad perfectam quantitatem suæ speciei & ideo non semper indiget augmento. Secūdo ibi.

LECTIO V.

Consequens autē est ijs, quæ dicta sunt recensere quibus nam effectis rebus, & vnaquæ passionis cum vigilandi tum dormiendi origo deducatur.

Manifestum autem est, quoniam cum animal simul ac sensum habere cæperit, necesse sit & alimentum initio assumere, & augescere.

Vtrumnam autem omnibus est alimentum sanguine quidem prædituſ ipſa sanguinis natura, carentibus uero sanguine, id quod proportione illi respondent.

Sanguinis autem receptacula ipsæ sunt venæ.

Quarum origo est cor ex sectionibus autem palam est quod dicitur.

Alimento igitur extrinsecus in susceptiua ingrediente loca exhalatio sanguinea ad ipsas sit venas, ibique immutatū in sanguinē uertitur, ad principiumque tendit.

De ijs autem in libello de Alimento dictum est. Verum hac de re quædam in præsentia eius gratia sunt repetenda, ut motionis initia contemplemur, quamue re sensitiua particula affecta somnus accidat & vigilia.

Non enim quæcumque sensitiuæ partis imbecillitas, ut diximus, somnus est: amentia nanque & præfocatio quædam, & animi defectus eiusmodi efficiunt imbecillitatem. Plerique autem in ualido animi defectu, aliquando facta est fantasia, uerum hoc aliquam sane habet difficultatem, si enim animo defectum dormire contingit fantasma profecto illud somnium esse contingeret. Porro multa sunt quæ referre solent ij, qui in uehementi animi defectu fuere, & qui pro mortuis sunt habiti, de quibus omnibus eadem existimanda est ratio.

c ¶ Ponit secundi suppositionem, quæ talis est, q̄ sanguis est primum nutrimentum cuilibet animali habenti sanguinem: sed non habentibus sanguinem est nutrimentum id, quod est proportionale sanguini. Tertio ibi.

d ¶ Ponit tertiam, scilicet quod venæ: sunt continentia sanguinem, per quas hoc per vias, defertur sanguis ad omnes partes corporis alendas. Quarto ibi.

e ¶ Ponit quartam, quod principium venarum est a corde, & ab eo ortum habent, sicut patet in Libro de Animalib⁹. Quinto ibi.

f ¶ Ponit quintam, quæ est, quod nutrimentum ab extrinseco intrat in loca susceptibilia nutrimenti, quorum autem primus est stomachus, secundus est hepar, tertius est cor, & ab istis locis egreditur nutrimentum ad venas. Et quia non totum nutrimentum est receptum, sed solum pars subtilis ad venas deferē, ideo dicit q̄ fit euaporatio ad venas, & pars grossa per digestionem in sanguinem conuertitur, & consequēter vadit ad suum principium, scilicet cor: vbi fit multa digestio sanguinis præter illam, quæ erit in singulis membris. Deinde cum dicit.

g ¶ Excusat se a sufficienti determinatione de nutrimento dicens, quōd sufficienter determinauit de hoc in Libro de Animalibus, & in aliis libris. Prædicta autem hic sunt repetita, vt per ea inquiram⁹ causas sufficientes somni & vigiliæ, quæ, scilicet faciēt huiusmodi passiones in parte sensitiua. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit intentum. Et primo ostendit, quōd aliquod est efficiens impotentiam sentiendi, non tamen somnum, sicut amentia, & suffocatio, & animæ defectus faciunt impotentiam sentiendi, ergo non omne efficiens impotentiam sentiendi effert somnum. Vnde in ista ratione primo ponit conclusionem. Deinde medium, ibi. {Et enim amentia.} tertio ostendit ipsum sic. Si defectus animæ esset somnus, cum patientibus defectū animæ multa phātasmata apparent, sicut & dormientibus: illa phantasmata somnia essent: sed hoc est impossibile, ergo & primum. Eadem ratio est de laborantib⁹ morbo caduco, qui sunt quasi mortui & alijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

alijs huiusmodi passionibus defectum, sensus faciētibus aliqua passione grauj. Nullꝰ enim talis dormit. Deinde cū dicit.

i ¶ Ostendit, quid est causa efficiens sōni, dicens, ꝙ non omnis impotentia sensus est somnus, sed illa, quæ fit ex euaporatione nutrimenti. Sicut enim principium, quod est feruor maris, per incorporationem caloris, ascendentis vsque ad medium interstitiū aeris, congelatur, & descendit, ita est circa operationes nutrimenti, quibus calor incorporatur, necesse est ascendere ad superiorem partē animalis, scilicet cerebrum, & cum ibi fuerint, impellunturꝫ & inspissantur in nube per frigiditatem cerebri: & consequenter descendit propter suā grauitatē per venas, in quibꝰ defertur calor naturalis, & etiā spiritus ad sensus exteriores ministrātes sensum & motū animalis, & ita obturātur venas illas & repellunt calorem naturalem & spiritus ad interius corporis, & ita vacat officium sēsus & fit somnus. Est.n. vapor iste multū humidus, & etiam corpulentus, & ita mouetur cum inspissatur i venis & grauat animal & facit illud dormire vel somniare. Deinde cū dicit.

k ¶ Verificat hanc causam per septem signa. Primum est, ꝙ omnes cibi & potus sunt vaporatiui, & faciunt grauitatem capitis & longum somnum, ita ꝙ homines non possunt leuare, & aperire palpebras per multum tempus cuiusmodi cibus est opium thebaicum, & etiam vinum in magna quantitate acceptum. Post etiam cibos quoscunque acceptos, maxime accidit somnꝰ, eo ꝙ multa euaporatio fit a cibis, &c. Deinde cum dicit

l ¶ Ponit secundū signum. Et est ꝙ homines multū dormiunt post labores corporeos, & etiā spirituales. Nam talis labor

†a.l. siue papauer.

De mādragora vide Celiū li. 9. cap. 49.

i Sed vt diximus non est somnꝰ impotentia omnis sensitiui, sed ex vaporatione circa nutrimentū passio sit hæc. Necesse enim est quod euaporatū est, pulsum quousque impelli, deinde conuerti & pmutari, sicut Euripū: calidum vero cuiusque animalium ad superiora natum est ferri, euan autem in superioribꝰ locis fuerit multum simul, iterum reuertitur, ferturque deorsum, & euertēdo propellit calorem. Et ideo maxime fiunt somnia a cibo. Nam repente tunc multa humiditas & corpulentia sursū fertur, constans quidem grauat & facit dormire, cum vero fluxerit deorsum, & reuertens repellit calorem, tunc fit somnus & animal dormit.

x Signum aūt horum, & somni fera Omnia enim grauedinem capitis faciunt, & potus & cibi, vt † opium & mādragora, vinū & lolium. Et qui deorsum ferun tur, & quid dormitant: hoc videntur pati, & non possunt leuare caput & palpebras. Et post cibaria maxime, talis somnꝰ. Multa.n. ascēdit a cibis euaporatio. l Amplius aūt ex laboribus qui busdā. Nā labor quidē colliquatiuus. Colliquatiuū vero fit quē admodū nutrimentum indigestum, si non frigidum sit.

m Et ægritudines quædā illud idem faciunt, quæcunque a superfluitate calida & humida, vt accidit febricitantibus atq; lethargicis.

n Amplius autem prima etas. Pueri enim dormiunt vehementer, eo ꝙ nutrimētū sursum fertur omne. Signum autem ꝙ magnitudo superiorū membrorū excedit inferiora in prima ætate, eo quòd adhæc fiat augmentum in his.

o Propter hāc vero causā & epileptici fiunt. Simile.n. est somnꝰ epilepsiæ, & est quodā mō somnus epilepsia. Et iō accidit multis principium huius passionis dormiētibus, & dormiētes quidē capiunt, vigilātes vero non. Cum.n. multus feratur spiritus sursum, descendendo rursum venas tumefacit, quibus coarctat porum, quo respiratio fit.

p Ideo pueris non conferunt vina neque nutricibus, differt enim nihil forsitan ipsos bibere, vel nutrices. Sed oportet bibere

Cæterum, vt diximus, non quælibet sensitiuæ partis imbecillitas est somnꝰ, sed ab alimenti exhalatione hæc sane efficitur passio. Quod enim exhalat, quodantenus impelli, tum retrocedere & commutari Euripi more necesse est. Calidum autem cuiusque animalis sursum natum est ferri, cum uero in superni fuerit locis, simul rursum remeat & retro fertur. Vnde fit vt post cibum potissimum fiant somni, tūc enim multum simul, & corpulentum humidum sursum fertur, quod simul ac consliterit, aggrauat certe dormitaque facit, cum vero ad inferna delabitur, retrocedensque ipsum propellit calidum, tunc sane somnus efficitur, dormitque animal.

Inditio autem sunt soporifera, hæc enim omnia caput aggrauant, siue esculenta fuerint, seu poculenta, vt papaueris mandragora, uinum, lolium, qui etiam qui in somno delabuntur, & dormitant, istuc pati animaduertūtur caputque & palpebras haud quaquā attollere possunt, atque istiusmodi potissimum somnus est post assumptos cibos, multa enim tunc a cibis est exhalatio.

Ex laboribus præterea quibusdam somni fiunt. nam labor certe liquandi uim habet, id autem liquamētum quasi crudū est alimētū, nisi fuerit frigidū.

Morbi quinetiā quidam idipsum efficiunt, quicunque ab excremētis cum humidis, tum calidis fiunt, quod febribus & letargicis accidit.

Prima quinetiam ætas infantes nā que uehementer dormiunt, quoniam uniuersum sursum rapitur alimētum. huiusce autem rei signum quòd superiorum partium magnitudo in prima ætate infernas excedit, quia ad illas fit accessio.

Et hanc etiam ob causam epilepsiā incurrere solent. Porro epilepsiæ simi lis est somnus, quamobrem pleriq; huius morbi initium dormientibus accidere consuerit. & sane dormientes tentantur, vigilantes uero minime. Cū enim multus sursum latus fuerit spiritus, rursus descendens uenas turgescere facit, quibus meatum per quem fit respiratio obstruit.

Quapropter neque infantibus, neque eorum nutricibus conferunt uina nihil enim fortasse refert ipsi, an nutrices bibant, paucum autem bibere de-

dissoluit partes corporis, & facit multos vapores ascendere à partibus coporis dissoluteis, sicut & nutrimentum est multum vaporatiuum, cum nō multū sit digestū perfectē, vt omnino frigido indigestū, quā sint ex euaporatione ascendente ad cerebrum. Et hoc dicit, ibi. { Amplius aūt. } Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertium signū. Et est, ꝙ ægritudines quædā, quæ causant a superfluita te humida, cuiusmodi sunt febres quę faciunt multū dormire. Et hoc est pp multas euaporationes ascendentes a tali superfluitate ascendente humidum enim ē materia vaporis, & calidū efficies. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit quartum. Et ē, ꝙ in prima ætate multus sit somnꝰ, vt in pueris, eo ꝙ in ipsis maxime ascendunt euaporationes a nutrimento, nutrimentum autem pro maiori parte sui fertur, & signum huius ē, ꝙ in tali ætate partes superiores excedūt in magnitudine partes inferiores propter accessum nutrimenti. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit quintū signum. Et est, ꝙ quidam morbus, qui vocatur epilepsia, ꝙ est morbꝰ caducus, fit p pter multas euaporationes ascendētes ad cerebrum. Talis morbꝰ est similis somno & est quodammodo somnus: quia cū deberet somnus naturalis fieri propter superabundantiā vaporum densorū descendentium, & obturantiū venas, intantū tu mefiūt venæ ꝙ arteria, per quam fit respiratio vitæ intantū constringitur, ꝙ penie deficit spiramen vitæ. & ita fit p somnum morbus. Vnde & frequentius dormientibus accidit talis passio, & raro vigilantibus. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit quintum signum corollarie, s. ꝙ propter huiusmodi ascensum vaporū nō debēt pueri & nutrices bibere vinum

parum enim differt nutricem bibere aliquod & puerum. Sed debent bibere potum aquaticum modicum: quia vinum est multum vaporosum, & etiam nigrum magis q̄ alius potus. Et tunc addit dicens, quòd partes superiores pueri sunt ita repletę nutrimento, quòd etiam, cum iam sint vigilantes, tamen suum non possunt vertere caput, vt ebrii propter multam euaporationē vini, quæ fert sursum in eis ad cerebrum. Huiusmodi enim superflua humiditas est causa quare embryo qescat in matrice, & nō mouet, donec illa humiditas digesta fuerit & completa. Deinde cum dicit.

q ¶ Ponit sextum signum. Et est, ꝙ illi qui habent occultas venas & strictas, & similiter habentes magna capita sunt amatores somni. Et hoc est, quia in habentibꝰ strictas venas deriuatur vapor nutrimenti descendens a cerebro in venis propter earum fortitudines, & non descendit faciliter: & ita diu repellitur calor naturalis a sensibus. In habentibus vero magna capita, euaporatio sursum, habentes autem magnas venas & amplas, nō sunt somnolenti propter facilem fluxum vaporum per venas capitis: nisi haberent aliquam passionem effectiuā somni. Et hoc est totum signum, ꝙ euaporatio nutrimenti descēdēs a cerebro, est causa somni efficiens. Deinde cum dicit.

r ¶ Ponit septimum signum, scilicet ꝙ melancholici non sunt somnolenti, & hoc qa in eis est melācholia, quę est frigida, & infrigidat locum nutrimenti. vnde ēt huiusmodi sunt edaces & duri, sicut & qui delectabile nō comprehendunt in nutrimento propter dispositionem communem corporis sui, semper tamen aliquod delectabile cupiunt comprehendere. Nigra.n. cholera, quæ de sui natura frigida est, omnes partes corporis, in quibus dominatur frigidas efficit. Deinde cum dicit.

a ¶ Ex omnibꝰ istis signis infert conclusionem principalem dicens, ꝙ somnus est congregatio caloris, intrinseruus: & reciprocatio caloris naturalis ab extra, propter causam prędictam, idest propter repulsionem caloris a vaporibus descendentibus. Et postea cum dicit { ideo motus } infert duo corollaria. Primum est, ꝙ propter congregationem caloris huiusmodi intrinsecus, multus est motus intrinsecus in somno, licet quies sit intrinsecus. Et tunc cū dicit. { Et propter } ponit secundum. Et est, ꝙ propter recursum caloris naturalis ad interius, infrigidatur exterius & superius. Vnde etiam palpebræ concidunt, interiora membra & in feriora calefiūt, &c.

all. quinq;

aquaticum & modicum, spirituosum enim vinū, hoc autē magis nigrum. Ita vero superiora plena sunt nutrimēta pueris, ꝙ † sex mensibus neque vertunt collum, quemadmodū enim ebriis sursum fertur humiditas multa. Rationabile aūt est hanc passionē esse causam, quare quiescūt in matricibus embrya primum.

q Et ideo amatores somni, qui occultas habēt venas, & nani, & magna capita habentes. Nā horum venæ angustæ, vt non facile diffluat quę descendit humiditas, nanosis vero magnaque capita habētibus sursum impetus multus & euaporatio fit. Manifestas vero habentes venas, non somnolenti, pp amplitudinem venarum, nisi aliquam passionē habuerint contrariam.

r Neque melancholici, infrigidatus enim ē locus intus. quare nō fit ipsis multitudo euaporationis, propterea & edaces dicuntur existentes cum sint duri, & quemadmodum enim nullo fruentia afficiuntur eorum corpora. Nigra vero cholera, cum naturaliter sit frigida, & nutritium locum frigidum facit, & alias particulas, vbicunque existit potestate hmōi supfluitas.

s Quare manifestū ex his quæ dicta sunt, ꝙ somnus est quidā conuentus caloris intrinsecus, & naturalis reciprocatio, propter prædictam causam. Iō motus multus dormiētis. Vnde & deficit & infrigidatur. & propter frigiditatē concidunt palpebræ. Et superiora quidem frigefacta & exteriora, interiora vero & inferiora calida, velut q circa pedes, & quę intrinsecus.

LECTIO VI.

Vamquàm vtique dubitabit aliquis, qa post cibū fortissimus sit somnus, & est somniferum vinum, & alia huiusmodi caliditates habentia, est autem non rationabile, somnum quidem esse infrigidationem, causas autem dormiendi calidas.

bent, & dilutum, spirituosum nanque est uinum, imprimisque quod est nigrum, adeoque supernæ partes infantibus alimento sunt refertæ, vt neque quinque mensium ceruices inflectere possint, multa nanque humiditas, quē admodū ualde ebrijs, sursum fertur, quinetiam rationi cōsentaneum est huiusmodi passionem esse causam, cur ab initio in uulua quiescant fœtus.

Omnino aūt somniculosi sunt, qui tenues & immanifestas habent uenas necnon pomliones, & qui magni sunt capitis, illorum enim angustæ sunt uenæ nō facile desluat quæ descendit humiditas. Pomilionibꝰ aūt, & ijs qui magna habent capita, sursum uersus exhalatio & impetus multus est. At uero qui latarū sunt uenarū propter liberam meatū transmissionem, minus somniculo si sunt, nisi forte aliam quampiā habuerint passionem.

Neque rursum melancholici, interior nanq; friget locus, iccirco illis exhalatio nō est multa, quamobrem edaces sunt cum existant duri, & quasi nihil cibis iuuentur, ita illorum efficiuntur corpora, atra nanque bilis natura existens frigida, nutrimum etiam locum frigidum reddit, nec non alia etiam loca ubi potestate istuc assuerit excrementum.

Quamobrem ex his quæ dicta sūt, palam est, ꝙ somnus caloris ad interna recessus quidam est, & naturalis antiperistasis propter enarratam causam: quapropter contemplatis multa sane est commotio, vnde autem deficit, & infrigidatur, & ob talem frigiditatē palpebræ concidunt, & superna quidē & quæ extra sunt frigescunt, interna autem & quæ inferius sunt calida existunt, vt pedes, & quæ intrinsecus sunt.

LECTIO VI.

AEternum ambigere quispiā posset, cur post assumptos cibos natissimus fiat somnus, necnon cur soporiferum sit uinū, aliaque plaraque tales habentia caliditates. nam rationi haud quaquam cōsentaneum est. Somnum quidem esse infrigidationem, somni vero calidas esse causas.

¶ Soluit

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Soluit dictam dubitationem. Et ponit tres solutiones. Quarum prima est, q̃ accidit somnum esse infrigidationem, quia venter vacuus est calidus de sui natura: quare ingrediens nutrimentum & replens infrigidat. mouetur enim venter & patitur a nutrimento, & nutrimentum est frigidum, cum nihil patiatur nisi a suo contrario. Et eodem modo, loca capitis de se & venæ calidæ sunt. Infrigidantur autem quãdo ad ipsa eleuatur euaporatio frigida nutrimenti. Et sic per euaporationem frigidam superius eleuatam & caliditate ventris fugata, prohibetur administratio spiritũ & caloris naturalis circa sensum, & efficitur impotentia sentiendi, qui est somn⁹. Secundo ibi.

c ¶ Secunda solutio est, quòd sicut cum calido infundirur frigidum, sit tremor & fuga calidi: & eodem modo, cũ nutrimentum frigidum ascendit ad superiora capitis, calidum fugans illud frigidum ibidẽ collocatum, facit latitare calorem naturalem ibidem existentem, & recedere a sensibus. Et sic causatur impotentia sentiendi, qui est somnus. Tertio ibi.

d ¶ Tertia solutio est quòd sicut ignis infrigidatur supra positis lignis viridibus, sic quando nutrimentum est in loco digestionis & eleuatur p caloreꝫ ad cerebrũ, calor naturalis ibidẽ existens infrigidatur donec digeratur nutrimentum, & cesset euaporatio. & ita fit somnus propter infrigidationem nutrimẽti corrupti & eleuati a calore per venas ad caput. Et dum ibi aggregatum est in magna multitudine, repellit propter sui grauedinem: & fluit deorsum, impediens vias spirituum & caloris naturalis ministrantiũ ad sensum: & fit impotentia sentiendi, qui est somn⁹. Et sic minuitur calor naturalis, & fugatur a partibus exterioribus per vaporis frigiditatem descẽdentẽ: qui calor sursum ferebatur a corde, & ea dũt homines. Et hoc potest intelligi de casu somni siue epilepsiæ. Et dicũtur homines cadere, quia solus homo est animal rectæ staturæ. Et ideo solis illis proprie dicitur cadere. Et cum cadit, primo habet virtutem intellectiuam alteratam, & deinde phantasiam. Et illud proprie de epilepsia est verũ. Et nota q̃ sic differt secunda solutio a prima, quæ ponit locũ cerebri de se calidũ esse, & nutrimenti euaporationẽ frigidã. Secunda solutio ponit caloꝛẽ a corde ascẽdentem ad cerebrũ & illũ debilitari, & etiam fugari a frigiditate nutrimenti. Tertia solutio differt etiam ab illa, eo q̃ ponit euaporationẽ frigidam non solum per sui actionẽ fugare calorem naturalem, sicut alię ponunt, sed etiam propter sui descensum illum omnino depellere. Deinde cũ dicit.

f ¶ In hac parte dat solutionem propriã. Et primo increpat solutionem aliorum dicens, q̃ non sunt omnino conuenientes, eo q̃ ponunt causam somni solum infrigidationem nutrimenti. Et sic notat, q̃ omnes solutiones peccabant in hoc q̃ posuerũt euaporationẽ nutrimenti de se frigidã esse: & propter hoc frigiditatem somnũ causare, quia omnis vapor de se calidꝰ est. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit dicens, q̃ locus circa cerebrum est locus frigidissimꝰ omnium locorum in animalibus habentibus cerebrũ, & in nõ habentibus cerebrũ illud: qđ ẽ ꝓportionabile cerebro, ẽ frigidissimũ. Vñ sicut ille vapor humidꝰ eleuatus in aere p caloreꝫ adeptũ, vel caloreꝫ Solis, cũ deuenit ad mediũ in terũ titium aeris infrigidatur per frigiditatem loci, & congelatur in nubẽ: & sic aqua, & consequenter ꝓpter sui grauedinẽ descendit: eodẽ mõ vapor calidus de se eleuatus a nutrimento ꝓpter sui calorem, cum venit ad cerebrũ ibidem infrigidaꝫ per naturã loci, & cõprimit ꝓ nubẽ, licet de se calidꝰ sit, quare postea descẽdit. Et qđ ẽ egrotatiuum descendat ad nares & ad aures, & fiũt catarri, & qđ non ẽ egrotatiuũ ascẽdit. Sed nutrimẽtũ descẽdit ꝓ vias venarũ, & repellit caloreꝫ naturaleꝫ & spiritus ascendentes a corde: quibꝰ impullis infrigidantur loca superiora & exteriora & fit impotentia sentiendi. Et

Vtrum igitur hoc accidit, quoniã ventriculus cum inanis est, calidus sane est. Repletio uero illum infrigidat propter motum, ita & ij qui in capite sunt meatus & loca: frigescunt subeũte exhalatione.

Amnut perfusis calido confestim aduenit horror, ita eo loci calido ascẽdente confertum refrigerat frigus, naturalemque hebetat calorem, eundemque retrocedere cogit.

Præterea multo ingesto cibo, quẽ secum subleuat calidum, ut ignis infrigidatur lignis superiectis, donec cõcoquatur, somnus enim vt dictum est, efficitur cum corpulentum quippiam sursum a calido per uenas ad caput fertur, cum autem non amplius potest sed copia superauerit, quod sursum est latum, iterum depellitur, & deorsum fluit. Quamobrem calido subducto, quod sursum ferebat, concidunt homines, soli enim inter reliqua animalia erecti sunt, & prolapsus quidem amẽtiam facit, postmodum vero phantasiam.

Aut propositæ quidem nunc dissolutiones eiusmodi sunt, ut contingat in frigidationem fieri.

Verum principaliter is, qui circa cerebrum est locus, ut in alijs est pertractatum, etenim omnium, quæ sunt in corpore frigidissimum est cerebrũ, ijs vero quæ non habent, id quod illi proportione respondet. Quemadmodum igitur a Solis calore exhalans humidum, cum ad superius peruenerit locum, illius algore frigescit, cõpactũque deorsum fertur, denuoq; fit aqua, ita in cal di ascensu feculenta quidem exhalatio in pituitam coalescit, quamobrem distillationes fieri animaduertũtur. alivix autem & non morbosa concreta inferne delabitur, calidumq; refrigerat. Vt autem refrigerari possit, & non de facili exhalationem recipiat non nihil sane confert tenuitas & angustia illarum, quæ circa cerebrũ sũt venularum, & refrigerationis quidẽ hæc est causa, quãuis caliditate redundet exhalatio.

b Vtrũ ergo hoc accidit. quia quemadmodum venter, vacuus cũ sit, calidus est: repletio vero illum infrigidat propter motũ, sic & qui in capite pori & loca, infrigidantur, sursum lata euaporatione.

c Vel quemadmodum persusis calido subito tremor fit: & ibi ascendente caliditate congesta frigiditas infrigidat. & quod secundum naturã calidum facit languescere, ac secedere.

d Amplius autem multo incidente nutrimento, quod calor subleuat: quemadmodum ignis, impositis lignis infrigidat, quo usque digeratur. Fit enim somnus, quemadmodum dictũ est, dum corpulentũ sursum fertur a caliditate per venas ad caput: cum vero amplius non possit, sed in multitudine excedit qđ eleuatum est, iterum repellitur, & deorsum fluit. Ideo cadũt homines subtracto calore, qui sursum ferebat. Solum enim animalium rectum, & incidens quidem desipientiã facit, postmodum vero phantasiam.

e Vel dictæ quidem nunc solutiones cõtingentes quidẽ sunt, vt fiat infrigidatio.

f Verũ enimuero dominus est locus qui circa cerebrum, quẽadmodum dictum est in alijs. Omnium vero, quæ in corpore, frigidissimum cerebrum. non habentibus vero, quæ æquiualens huic pars. Quemadmodũ igitur humidum, quod euaporat a Solis caliditate, cum venerit ad supremũ locum, propter frigiditatem suã infrigidatur, & congestũ deorsum fertur, factum rursus aqua: sic in eleuatione calidi ad cerebrũ superflua quædam euaporatio in phlegma redigitur: Ideo & catarri vidẽtur ex capite fieri. Nutritiua vero & non ægrotatiua deorsum fertur congesta: & refrigerat quod calidum est. Ad infrigidandum vero & non facile suscipiendũ euaporationẽ, cõfert & tenuitas & angustia venarũ circa cerebrũ. Infrigidationis quidem igitur hæc est causa, quanquam euaporatio exuperat caliditate.

Et ad infrigidandum huiusmodi vaporem calidum eleuatum, & A
vt diu descendat, confert multum tenuitas, & strictitudo venarum
circa cerebrum. Et ita patet q̃ infrigidatio est causa somni, quæ tamen infrigidatio est a frigiditate loci circa cerebrũ originaliter, & non a frigiditate euaporationis ascendentis, sicut ponunt aliæ solutiones: immo illa in suo ascensu calida est. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat causam efficientem vigiliæ. Et primo ponit tres causas efficientes vigiliæ. Prima est cõpletio digestiõis. Qñ enim completa digestio est, cessat euaporatio, quæ causa est somni. Secunda causa est, quando calor naturalis, qui expulsus est ad interius, & angustia venarum a frigiditate ipsius vaporis circunstantis obtinuerit contra frigus illud: tunc enim dissoluit illum vaporem congestum in venis, & facit descedere deorsum & ascendit sursum ad sensus. Et hoc forsan est causa vigiliæ, quando aliquis excitatur a somno. Tertia causa est, quando facta est diuisio sanguinis puri ab impuro in corde, vbi est digestio. Prima enim digestio est in stomacho, vbi colligitur subtile nutrimentũ, & mittitur ad hepar, grossum autem descẽdit ad intestina. Secunda digestio est in hepate, ibi enim digeritur illud subtile in sãguinem, & mittitur ad cor. In medio thalamo cordis fit etiam tertia digestio, tunc cum fit discretio sanguinis puri ab impuro. Et hoc ibi ❴ Et discretis. ❵ Deinde cũ d.

h ¶ Manifestat hãc causam dicens, quòd tenuissimus & purissimus sanguis est ille, qui transmittitur ad nutrimentum capitis, & turbidissimus, qui mittitur ad nutrimentum partis inferioris. Vtriusque enim sanguinis principiũ est cor, vt dictũ est in Tertio libro de Animalibus. In corde enim sunt tres thalami, scilicet de aꝛter, qui recipit sanguinem a vena, quæ dicitur Aorta: & est principium venarum pulsatilium, quæ communiter vocantur venæ. Et similiter, qui recipit sanguinem a vena magna, & est principium venarum pulsatilium quę vocantur arterię. Et nota quòd in venis pulsantibus multum est de spiritu vitali & calore naturali, & parum de sanguine, in venis vero non pulsatilibus econuerso, multum est de sanguine & parum de spiritu. Et est medi⁹ thalamus inter vtrũque, qui recipit sanguinẽ ab vtroque, & hꝫ ibi discretio sanguinis puri ab impuro. Sed determinare de his, ꝓprie pertinet ad librũ de Animalibus, siue ad Medicinam. Deinde cum dicit.

i ¶ Adaptat ad propositum dicens, q̃ qa sanguis cum offertur cordi, & recipitur in medio thalamo est in discretus, ideo fit somnus: quia grauatur cor ex sanguine, donec fiat discretio sanguinis puri ab impuro, & purus mittatur ad membra superiora, & turbidus ad inferiora. Cum autem facta fuerit digestio ista, vel diuisio sanguinis, tunc animal soluitur à grauitate nutrimenti & vigilat &c. Deinde cum dicit.

k ¶ Epilogat. Et primo in communi, & secundo in speciali. Et primo dicit, quòd sõnus est reductio caloris naturalis à loco superiori ad locum, qđ est cor, cum expellitur à vapore corrupto nutrimẽti per venas descendentis: qui bus vapor ferebat sursum ad cerebrum per caloreꝫ proprium. Et sic tãgit duplicẽ causam somni efficientẽ, & ex cõsequenti materialẽ, & hoc dicit, ibi. ❴ Quæ igitur. ❵ Deinde cum dicit.

l ¶ Tãgit causam finalem dicens, q̃ somnus ẽ necessarius animali. Nõ enim põt aĩal eẽ nisi insint sibi ea quæ pficiãt, quæ habere nõ põt nisi dormiat. Et iõ somn⁹ necessarius ẽ ad saluté. quies. n. saluat ipsũ. Et hoc dicit, ibi ❴ Et q̃ ex necessitate est &c. ❵

g Expergiscuntur aũt cum digestio facta fuerit: & vbi multus ille calor, qui a frigore circunfuso in angustum fuerat redactus obtinuerit. Et discretus quoque fuerit corpulentior sanguis atque purissimus.

h Est autem tenuissimus quidẽ sanguis & purissimus qui in capite, densissimus autem & turbidissimus qui in inferioribus partibus. Ois vero sanguinis principium, sicut dictum est hic & in alijs, est cor. Horum autem qui in corde vtrinque thalami, communis est qui medius, quorum vterq; suscipit ex vtraque vena, & ex ea, quæ vocatur magna, & quæ Aorta. In medio vero fit discretio. Sed definire quidem de his aliis sermonibus est conuenientius.

i Quia vero fit maxime sanguis post nutrimẽti oblationẽ indiscretus, somnus fit quoad se cernatur sanguis, hic quidem purissimus sursum, ille vero turbidissimus deorsum. Cum autem hoc acciderit expergiscũtur animalia absoluta ex nutrimenti grauitate.

k Quæ igitur est cã dormiendi dictum est. Quia a corpulento, qđ sursum fertur per ingenitum calorem reciprocatio subito ad primum sensitiuum. Et quid est somn⁹, qñ primi nõ organi sẽsitiui cõprehẽsio, vt nõ possit agere.

l Non enim contingit animal esse non accidentibus, quæ ipsum perficiunt, propter salutem vero est: saluat enim quies.

Excitantur autem quando fuerit cõcocta & euicerit quæ compulsa fuerat in angustum a circunstanti copiosa caliditas. sanguisque crassus a sinceriore discretus fuerit.

Est autem tenuissimus quidem sanguis & purissimus is qui est in capite, crassus autem & faculentus maxime ille qui in uiscerus est partibus. Vniuersi vero sanguinis origo, ut hoc in loco & in alijs cuam determinatum est, ipsum est cor. Horum autem qui in corde vtrinque sunt sinus, communis est medius, illorum vero vterque ab vtraque suscipit vena, & ab ea quæ magna vocatur, & ab aorte, in medio autem fit secretio. Verum de ijs constituere magis proprium aliorum est sermonum.

Quoniam autẽ post cibi assumptionem maxime indiscretus est sanguis, sic circo somnus efficitur, quoad purior quidem secretus sursum, turbidior uero deorsum feratur: cum autem hoc cõtigerit, ab alimentorum leuata onere animalia excitantur.

Quæ igitur dormiendi sit causa ex plicatũ est, q̃ videlicet corpulentæ rei sursum a connato calido antiperistasis adunatim ad primum sensiterium. Præterea quid est somnus, q̃ s. primi sensiterij cõprehensio ut in opus exire non possit, ex necessitate quidem effectus.

Non enim contingit eſſe aĩal, nisi ea quæ ipsum constituunt contigerint. salutis uero gratia, saluat. n. requies.

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis, de Somno, & Vigilia, finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

D. THOMAE AQVINATIS
DOCTORIS ANGELICI
IN LIBRVM ARISTOTELIS DE SOMNIIS, EXPOSITIO.

ARISTOTELIS STAGIRITAE
PERIPATETICORVM PRINCIPIS
DE SOMNIIS.
LIBER.

LECTIO PRIMA.

Antiqua Translatio.

Nicolai Leoniceni interpret.

Determinato de somno, in hac parte determinare intendit de passione eius, quæ est somnium. Et diuiditur in duas hæc pars, scilicet in proœmialem, & exequtiuam. ibi {Autem &c.} Et ista in duas. In prima ostendit cuius per se passio sit, in secunda determinat de quidditate somni, secunda ibi. {Quid autē.} Prima in duas. Primo ostendit cuius p se non est passio somnium, in secunda cuius p se passio sit. ibi {Sed quatenus &c.} Prima in duas. Primo dicit, quòd somnium non est per se passio sensus nec intellectus, secūdo ostēdit quòd nec est sine illis. ibi {Amplius autem &c.} Prima in duas. Primo ostendit quòd somniū nō est passio sensus, & in secunda ostendit quòd non est passio intellectus. ibi {Sed neq; in opinione.} Illa pars in qua ostēdit quòd somniū nō est sine illis: diuidit in duas. Primo ostendit quòd somnium est passio sensitiuæ, in secunda ostendit quòd est passio phantasię. ibi {Sed autem de phantasia.} In speciali ergo sic procedit dicens, quòd primo determinandum est cuius partis animæ somnium passio sit, vtrum sensitiuæ, vel intellectiuæ, quia solum his duobus cognoscimus quicquid cognoscimus. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur. Et primo ostēdit quòd somnium nō est passio sensus, sic. In somno non operatur sensus, nec sensus somnium percipit: igitur nō est passio sensus. Huius rationis primo ponit declarationem medij dicens, ꝙ cum actus cuiuslibet sensus fiat circa sensibile cōmune & proprium, & neque illa sensibilia, neque illa possunt apprehendere per somnium, tūc manifestum est quòd in somnio non operatur sensus. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat, quòd non est per se passio intellectus, sic, quia non solum apprehendimus in somniando, intelligibile, sed etiam sensibile: ergo non est somnium per se passio intellectus. Et tunc ponit mediū in speciali exemplo, & declarat dicēs, quòd nō solum apprehendimus huiusmodi intelligibilia hominū & equum in somno, sed etiam huiusmodi album & nigrum, de quibus non potest intellectus iudicare, neq; vere, neq; falle sine sensu. Sed de his iudicium facit anima in somno. Similiter etiam apprehendit, quoniam aliquis est homo, & ꝙ albus. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd somnium nō fit omnino sine intellectu, sic. In somno intelligitur aliquid præter somnium quod nobis apparet sicut apparet in vigilando, ꝙ cum nos sentimus aliquid, immediate post illud aliquid intelligimus: ergo somnium non fit sine intellectu. Huius rationis solum ponit medium, & tunc secundo ostendit ipsum dicens, ꝙ manifeste apparebit somniū esse aliquid aliud intelligere phātasmatibus sibi apparentibus, si surgens a somnio reducit ad memoriam vigilans quæ somniauit. Multi enim vident huiusmodi somnia, in quibus operatur intellectus, sicut qui disponunt & iudicant quid potest fo qui ex his quæ apparent in somnio. Ponunt enim aliquid aliud illi ante oculos suos in loco phantasmatum apparentiū: & aliud conuenientes, quod intendant pro sequi & fugere. Et hoc dicit ibi {Videbitur autē.} secundo concludit ꝙ non omne, de quo fit iudicium in somno, est somniū, & quòd contingit intelligere in somno ea, quæ sola opinione percipi possunt. Et hoc dicit, ibi {Quare manifestum &c.} Deinde cū dicit.

e ¶ Probat, ꝙ somnium non fit sine sensu, sic, Eadem est deceptio, quæ fit in vigilādo circa sensibilia, & quæ fit circa sensibilia in dormiendo, & eodem modo: sed talis deceptio non accidit nisi mediante sensu, ergo non fit somnium nisi mediante sensu. Huius rationis primo ponit maiorē, & hoc ibi. {Palam autem.} secundo cōclusionem cū dicit: sed si ne idem, Et addit cōclusionem, ꝙ non est sine sensu, siue virtꝰ sensitiua sit eadem cū phātasmate, siue nō. Et hoc dicit, quia manifestum est somniū esse virtutis phātasticæ passionē: tertio ponit minorem, ibi. {In somno autem, &c.} Et quia aliquis diceret ꝙ sensus non errat circa propriū obiectum, minor falsa est. & ideo addit dicens, ꝙ licet visus & auditus vera sint circa propriū obiectū, non tñ vera sunt circa oē illud, de quo iudicant. Possunt enim errare circa sensibile commune, & per accidens, & hoc est videntis vere. Deinde probat ꝙ somnium non sit sine sensu & intellectu coniunctim, sic, Sensus & intellectus eodē modo patiunt a somniis in dormiēdo quomodo patiantur in vigilando: ergo somnium non fit sine intellectu & sensu. Huius rationis non ponit conclusionem, sed solum ponit primam partē medii cū declaratione, dicens ꝙ in somnio non fit sensus simpliciter, sed aliqua passio tm, cum sit in sensu quolibet, ꝙ quilibet sensus eādem passionem recipit in dormiēdo, quā recipit in vigilando, sed nō eodem modo penitus: & hoc est in somno. Et tunc probat secundam partē dicens, ꝙ sicut in vigilando intellectus aliquando dicit esse falsum, quod sensus dicit esse verum, aliquā do sequitur sensum dicens: cum sentiat eodem modo: & hoc ibi {Et quādoq; quędam.} Et nota, ꝙ accipit hic opinionē pro intellectu. Deinde probat conclusionē, dictam, scilicet somnium non esse passionem intellectus neq; sensus: quia non fit sensus simpliciter in dormiendo, & hoc ibi. {Quod quidem.} Deinde cum dicit.

f ¶ In hac parte ostendit cuius per se passio sit somnium. Et primo dat intentionem, secundo prosequitur. Primo ostēdit, quòd est per se passio partis sensitiuæ, sic, Circa idem sunt somnus & somnium: sed somnus est ꝙ se passio partis sensitiuæ, ergo & somnium. Primo ponit conclusionem, ibi. {Ponatur ergo. Secūdo minorem, ibi. {Si quidem & somnus.} tertio maiorem, ibi. {Non enim.} Et nota, ꝙ non est ibi contrarius: quia prius, quando probauit, ꝙ somnium non est passio sensus, accipit sensum pro sensu secundum actum, qui actus in somno ligatur, hic autem probat ꝙ somnium est passio sensitiuæ partis animæ, q̄ non solum comparat sensui, sed imaginationi. Et ideo consequenter ostendit, ꝙ somnium est passio sensitiuæ, inquantū fantasmatis est, sic, Eadem virtus secundum substantiam est sensus & fantasmatis, sed differunt secundum esse: sed somniū est quoddam fantasma: ergo somniū est passio sensitiuæ, inquātum fantasma est. Huius rationis ponit maiorem, & hoc ibi. {Quonium vero de fantasia.} Deinde ostendit eam per definitionem fantasiæ, secundo ponit minorem cum sua declaratione, & hoc ibi. {Somnium vero.} tertio cōclusionem: & hoc. ibi. {Manifestum quidem, &c.

Antiqua Translatio.

Post hoc autem quærendum est de somnio. Et primo cui earum, quæ animę passio hoc inesse videt: & vtrum intellectiuæ particulæ passio est hæc, vel sensitiuæ. His enim solum, eorum, quæ in nobis sunt, cognoscimus aliquid.

b Si itaq; visus visus est visio, & auditus audire & omnino sensus sentire: communia autē sunt sensuū, velut figura, & motus, & magnitudo & alia huiusmodi: propria vero veluti color, sonus, sapor. Impotentia autem sunt omnia claudentia oculos aut dormientia, videre. Similiter autem & in reliquis manifestum quoniā nihil sentimus in somnis. Non ergo sensu somnium sentimus.

c At vero neq; opinione. Non enim solum adueniens dicimus hominem esse vel equum, sed & album vel pulchrum: quorum opinio sine sensu nihil vtique discet neque vere neque falsę. In somnis autem accidit animam hoc facere. similiter enim quoniam homo est, & quoniam albus est, is qui adueniens, videmur nobis videre.

d Amplius præter somnium, aliud aliquid intelligimus, quē admodum in vigilando sentientes aliquid. de eo enim qđ sentimus, sæpe etiam intelligimus aliqđ. Sic & in somniis, præter phantasmata, alia aliquando intelligimus. Videbitur autem alicui hoc, siquis adhibeat mentē, & tentet memorare surgens. Iā vero quidam viderunt somnia huiusmodi, velut qui videntur secundum memoratiuum præceptum ponere quæ proponuntur. Accidit enim eis aliud quid præter somnium, ponere ante oculos in loco phātasma. Quare manifestum, qñ neq; somniū omne quod in somniis phantasma: & qñ intelligimus quæ opinione opinamur.

e Palam autem de his vniuersi in tantum, quoniā eodē, quo vigilantes in ægritudinibus decipimur, hoc idem in somnio facit passionē. & sanis vero & sciētibus, pedalis tamen Sol videtur esse. Sed siue idem, siue diuersum phantasticum animæ & sensitiuum, nihilominus non fit absque videre & sentire aliquid Perperam enim videre & audire vidētis vere aliquid est & audientis. nequaquam tamen id quod arbitratur. In somno aūt positū est nos nihil videre, atq; audire, neq; oīno sentire. Singulum autem horum in sensum quodamodo iucurrit, perinde ac si vigilaret, verum non eodē prorsus modo. Et quandoque quidē opinio dicit qđ falsum, quemadmodū inuigilans, qñq; vero detinet, & sequitur phātasma. Quòd quidēigit nō est opinātis neq; itelligētis passio hæc quā vocam' somniare, manifestū est. Sed neq; sentiētis simpliciter, videre enim vtique & audire simpliciter esset.

f Sed qualiter, & secundū quē modum, considerandum. Ponatur ergo, quod & manifestum est, quòd & sensitiui passio sit siquidem & somnus. Non enim alicui animalium ineſt somnus, alii vero alicui somniare, sed eidem. Quoniam vero de phantasia, in his quæ de anima dictū est, & est quidem sensitiuo fantasticum, esse autem sensitiuo & fantastico alterum. Est autē fantasia, qui a sensu secundum actum, fit motus, somnium vero, fantasma quoddā videtur esse, nā qđ in somno fantasma, somniū dicim', siue simpliciter, siue quodammodo factū, manifestū ꝙ sensitiui qdē ē somniare hui' aūt scđm ꝙ fantasticum.

aliquid cogitamus & in somniis, præter ipsa fantasmata: alia plerumq; intelligimus. id autem perspicuum esse poterit, siquis mentem adhibeat, & ex perrectus meminisse contendat, iam uero nonnulli talia uiderunt somnia, qualia uidentur illi facere qui ex memorandi præceptis propositas collocāt res, illis enim plerumque accidere solet præter somnium aliud quippiam ob oculos loco ponere fantasma. Quapropter perspicuum est, quoniam neque somnium est omne quod in somnis cernitur fantasma, & quoniam quod cogitamus id opinatione opinamur.

De omnibus aūt ita tantum est manifestū, ꝙ eadem res, qua in morbis uigilātes decipimur, somni tēpore eandē efficit passionem, cū sanis etiā, & probe noscentibus, pedalis tamen Sol esse videatur. Cæterum siue idem animæ fantasticum, siue diuersum sit a sensitiuo, nihilominus nulla fit deceptio absq; videre quippiam & sentire, peruerse enim videre, & perperam audire, vere uidentis quippiam est, & audientis, non illud autem quod arbitratur. Somni vero tempore positum est nihil videre, aut audire, neque omnino quippiam sentire. Ait igitur nihil quidem uidere uerum est, nihil autem sensum pati, haud quaquam uerum. Quinimo uisionem aliqđ contingit pati, nec non alios etiam sensus, horum autem unumquodque vt in uigilante, applicat quidem quodammodo se sensui: nō aūt eo applicat modo vt in uigilāte, & aliquādo qu dē opinio aſserit ꝙ falsum est id quod uidetur, plerūque aūt fallitur, & fantasma confectatur. Quòd igitur neque opinantis est, neque cogitantis istæc passio, quā somniare vocamus, manifestū sane est, sed neque sentiētis simpliciter, videre namque esset, & audire simpliciter.

Verum quo id fiat modo, perscrutādum est. Supponatur igitur, quod aliquin est manifestū, ꝙ sensitiui sit passio, quādo quidē & somnus, non enim in alia quidē animalīū parte ineſt somnus, in alia vero somnia videre, sed in eadē. Quoniā aūt de fantasia in Commentarijs de Anima dictū est. & est quidē cum sensitiuo idē ipsum fantasticum, esse autem aliud fantastico est & sensitiuo. Est autē fantasia ea quæ a sensu actu facta est motio, somnium autē quoddā apparet esse fantasma. Quòd enim in somnis cernitur fantasma, somnium appellamus, siue simpliciter, seu quodāmodo fiat, manifestum profecto est, ꝙ sensitiui quidem est somnia uidere, huius autem vt est fantasticum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTIO I.

Stensō, cuius partis animæ somnium per se passio sit, hic determinat de quidditate eius cū aliis proprietatibus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de somnio quid sit, & quomodo fit, In secunda determinat de diuisione somnij. ibi {De diuisione vero &c.} Prima pars diuiditur in duas. In prima determinat de somnio absolute, In secunda de somnio in comparatione ad nos. ibi {Iam vero quibusdā accidunt &c.} Prima in duas. Primo dat intentionem, secundo prosequitur. ibi {Sentitivo enim.} Et ista in duas, quia somniū est apparitio simulacrorum in somno, In prima determinat omnes apparitiones simulacrorum, In secunda concludit de cuius apparitio simulacri facit somnium: secunda ibi {Si fantasma.} Prima in duas. Primo determinat de modo apparitionis simulacri sensibilis. In secunda determinat modum apparitionis simulacri intelligibilis. Et quia omne simulacrū sensibile apparet simpliciter vigilādo & simplicitet dormiendo, & in languedine, dormiendo & vigilando, ideo determinat modū simulacrorū in his: post, in secunda modos simulatrorū apparentiū in languedine vigilando & dormiendo. ibi {Ex his &c.} Prima i duas. Primo ostendit qđ simulacra apparent in vigilando in absentia sensibilium, secūdo determinat qđ huiusmodi apparitio est decepti ua aliquādo. ibi {Ad hoc autē &c.} Prima in duas principalē & incidentalem, ibi {Quoniā vero &c.} Prima i duas. Primo ostendit suum intentum p rationes sumptas a simili, secundo per signa, ibi {Palam aūt.} Prima in duas. penes duo signa, secundum ibi {Similiter autem &c.} secunda in duas. Primo probat illud p signa in visu, secundo per signa in aliis sensib⁹. ibi {Fiunt autem.} Prima in quatuor partes secundum quatuor signa. secūda ibi {Ab his &c.} In speciali sic procedit. Primo dat intentionem, & pater secundo prosequitur, probās primo hanc conclusionem, quōd simulacra sensitiua nō solum agunt in sensum & mouent ipsum in præsentia sensibilium, sed etiam in eorum absentia. Deinde cum dicit.

LECTIO II.

Vid autem est somniū, & quomodo fit, ex his quæ circa somnū accidunt, maxime vtiq; speculabimur. Sensibilia enim secundū singulū sensitiuū in nobis efficiunt sensum. Et quæ fit ab eis passio, non solū inest sensitiuis dū sensus agunt, sed & dū abierint.

b Similis enim passio in his: & in his quæ serūtur, videtur esse. Etenim in latis, eo quòd moait non vlterius tangente, mouent. nam quod motum fecit mouit aerē quendam, & rursus hic motus, alium. Et hoc itaq; modo, quousq; quidem steterit, facit motū & in aere & in humidis.

c Similiter autem oportet opinari hoc & in alteratione. Nam quod calefactū est a calido, proximum calefacit: & hoc distribuit vsq; ad principiū. Quare & in quo ipsum est sentire (qm est alteratio quædam qui secundū actum sensus) necesse est hoc accidere. Ideo passio est non solū in sentientibus sensitiuis, sed quiescentibus: & in profundo, & superficietenus.

d Palam autem cum continue sentimus aliquid. Transferentibus enim sensum sequitur passio: velut de sole ad tenebras. accidit enim nihil videre propter adhuc subsistentem motum in oculis a lumine.

Et si ad vnum colorem multo tempore aspiciamus, aut album vel viridem: eiusmodi videtur ad quodcumque visum permutemus.

f Et si ad Solem prospicientes, vel aliquod splendidum conclu serimus, obseruātibus quidem videtur secundum directionem qua accidit, visum uidere: primum quidem huiusmodi colorem donec permutatur in puniceum, deinde in purpureum, quousque in nigrum ueniat colorem, & euanescat.

F b ¶ Probat hoc per duo signa, primum tale est, sicut in motu proiectorum, proiciente quiescente, ipsum proiectum nihilominus mouetur: nam primum mouens motus aerem ibi continuū cum ipso proiecto, & ipse aer motus mouet alium aerem sibi cōtinuum, & sic successiue quælibet pars aeris mouet aliam, donec esset totus motus. & non solū accidit hoc in aere, sed in aqua, & in aliis humidis. Et eodem modo gescente sensibili extra vel absente, quod est primum mouens in sensu: nihilominus mouet motus in sensu, mediante simulacro derelicto. Huius rationis primo ponit cōclusionem, & post medium. Secūdo ibi,

c ¶ Ponit secundū signum simile, sicut est in alteratione, qđ primum alterans alterat sibi proximū, & illud sibi proximū & sic successiue vsq; ad vltimum alterationis, quod est principium quietis: quia in ipso primo deficit virtus primi mouentis. Et cum sensus sit qđdam alteratio, sic erit in sensu. vnde passio fit in organo sentiendi. Et hoc in profundo, quando est fortis & debilis. Primo ponit mēdium. Secundo cōclusionem. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit idem per signa in visu, scilicet. Quando aliqs videt aliquod lucidū excellens, si transferat visum ad res aliquas alias, nihil videbit propter motum ipsius simulacri detenti in visu, qui expellit aerem sibi proximum, & sic successiue vsq; ad vltimum generationis, quod est primū principiū quietis: quia in ipso deficit primo virtus primi mouentis. Cū igitur sit sensus quædam alteratio, sic erit in sensu, ſ. qđ quiescēte sensibili primo moto, adhuc fit motus in sensu, vnde passio fit in organis sentiendi & motus simulacri in sensu expellit motū minores, & hoc est signum quòd simulacra manent in sensu in absentia sensibilium. Secūdo ibi.

e ¶ Ponit ēm signū. Et ē, si aliquis videat diu aliquē colorem vehemēter immutantē, vt albū aut ceruleū, deinde trāsferat visū ad alios colores, oēs apparebūt esse talis coloris, qualis erat is, qui prius videbatur. Et hoc non est nisi propter simulacrum primi coloris mouens ipsum. Tertio ibi.

f ¶ Ponit tertium signū. Et est, qđ si aliquis videt aliquid lucidum, vt Solem, & subito claudat oculos, non auertendo visum, sed

LECTIO II.

Vid autem est somnium, & quæ nā fiat modo, ex his quæ somni tempore accidit, maxime cognoscere poterimus. Sensilia enim per vnumquodque sensitiuum in nos sensum efficiunt, ea autem quæ ab illis fit passio, non solum operantib⁹ sensibus sensus ipsis inest, sed etiam cū recesserint.

Similis enim ista videtur esse passio iis, & his quæ sunt lata. Huiusmodi nanq; nihilominus mouētur, quamquam motor illa amplius non attingit, i. enim aerem commouit, qui iterum commotus aliam aeris partem commouit, & hoc sane modo quoad consistat cum in aere, tum in humore facit motum.

Similiq; modo in alterationibus fieri existimandum est, quod enim a calido calescit, proximum calfacit, & ad initium usque deducit. Quamobrem in illo quod sentit, cum alteratio quædam sit is qui actu est sensus, idipsum contingere necesse est. quapropter passio hæc est non solum operantibus sensitiuis, sed etiam cessantibus, cum in profundo, tum superficietenus.

Manifestum autem id est cum continenter aliquid sentimus, nam licet sensum transferamus, ea nihilominus comitatur passio, ut de Sole ad umbrā: contingit enim nihil tunc cernere ob motionem a lumine adhuc in oculis restantem.

Nec minus si ad colorem quempiā longo conspexerimus tēpore, uel albū uel viride, eiusmodi profectlo apparet omne id, ad quod visum transferimus.

Similiq; modo ad Solem, aut aliud quippiam splendidum conspicientes si conniuerimus, apparet obseruantibus e regione qua visum cernere contigerat, primo quidem idem color: postea uero in puniceum conuertitur, tum in purpureum, quo ad nigrum perueniat colorem, & euanescat.

ed obseruando illud directe, primo apparebit ei color rei splendida, deinde mutabitur in medios colores successiue, donec veniat ad nigrum, & omnino euanescat. Et hoc non contingit nisi propter simulachra splendidi derelicti in visu. Quarto ibi.

g ¶ Probat per quartum signum, Et est, qđ siquis velocissime fluens, vt flumen, respiciat, & deinde trāsferat visum ad res quæscences, oēs apparebunt moueri. Et hoc nō contingit nisi pp simulachrum motus manēs in sensu. Quare hæc omnia sunt signa qđ simulacra manent in sensu in absentia sensibilium, & hoc dicit. ibi {Et ab his.} Deinde cū dicit.

h ¶ Ostēdit idē per signa in oībus sensibus, dicēs qđ ab excellentibus sensibilibus corrūpuntur sensus oēs. Excellētes enim odores nō odoriūr. Et hoc nō contingit nisi pp impressionē simulachrorū talium sensibiliū factorū in sensu, quæ nō cessāt agere in sensum donec corrumpant ipsum &c.

LECTIO III.

Aer ē pars incidentalis, in qua remouet duas dubitationes, & diuiditur in duas. In prima remouet eas, In secūda, quia fecit digressionē a proposito, redit ad aliud. ibi {Ad eam vero.} Prima i duas. Primo remouet primā dubitationem, secundo secundā. ibi {De quo eadē.} Et ista i duas. Primo reddit causā ex parte oculorū, In secunda ex parte ipsius ēdi. ibi {Quādmodum &c.} Et ista in duas. Primo ponit causam, secundo confirmat eam p similē. ibi {Attestantur autem.} Prima in duas. Primo ponit causā, secundo infert cōclusionem super vtrā; dubitationē, & tunc sequit illa pars. {Adhuc autem.} In qua ostendit qđ apparitio huiōi simulacrorum est similatio. Et diuiditur in duas. Primo ostendit qđ decipiūt & qđ non: secundo reddit causam vtriusque. ibi {Causa vero.} Et ista in duas. Primo reddit causā, quare anima nō decipiatur p simulachra huiusmodi, secundo

g Et ab his quæ mouentur, aut permutātur, velut a fluminibus, maxime autē ab his quæ citissime fluunt. Videntur enim quiescentia moueri.

h Fiunt autē & a magnis sonis obsurdescētes: fiūt aūt & a validis odoribus difficile odorātes: atq; ita de similibus. Hæc itaq; manifeste accidunt hoc modo.

LECTIO III.

Vòd autē sensitiua cito & modicas dīas sentiunt, signū est, quod in speculis accidit.

b De quo vtiq; per se insistens considerabit quis, & dubitabit. Simul autē ex ipso manifestum, qm quemadmodum visus patitur, sic & facit aliquid.

c In speculis enim valde puris cū mēstruis supuenientibus, mulieres i speculū, ſ. superficies speculi sicut nubes sanguinea: & si qdē nouum sit speculum, nō facile est abstergere hmōi maculā, si vero vetus, facile. Causa vero vt diximus, qm non solū visus patitur aliqd ab aere, sed & facit aliqd & mouet, quēadmodū splēdida. Nā visus splēdidorū est & hūtiū colorē.

d Oculi qdē igitur rationabiliter, cū fuerint mēstrua, afficiuntur, sicut & alia pars quælibet corporis. Etenim natura existūt pleni venarū. Ideo cū fiunt mēstrua pp turbationē & ebullitionem sanguineā, nobis qdē, quæ in oculis dīa, incerta est, inest autē. Nā eadē natura seminis, & mēstruorū. Aer quoq; mouet ab ipsis: & eū, qui in speculis est aere cōtinuū existentē, qualem quēdam facit, & talē velut ipse patit, hic vero speculi superficiē.

e Quemadmodū enim vestiū, quæ maximē mūdæ sunt, citissime inquinātur. Nā purum diligenter monstrat quicquid experit, & præsertim minimos motus. æs vero eo qp planū sit, qualemcumq; tactū maxime sentit. Oportet vero intelligere tanq attractionē esse aeris tactū, & tā quam extersionē & ablutionē. pp munditiam vero manifestus fit qualiscunq. sit. Nō exeundi vero celeriter ex nouis speculis

A reddit causam quare recipiat, ibi {Necesse autē &c.} In speciali sic procedit. Quia ex dictis crederet aliquis, qp si sensus retinet simulacrū rei sensibilis, ideo si conuertat se ad aliud sensibile, nō de facili recipiet simulacra ipsius, crederet etiam, qp sensus non agit, sed solū patitur, ideo remouet hic vt sup. Et primo primū dicens, qp sensus species sensibilium differentiū cito recipit, vt videtur in speculo: qm non obstante simulacro prius recepto, statim recipit simulacrū alterius obiecti. & hoc est verū si aliqd sensibile nō fuerit excellens. tūc enim impedit receptionem minoris. Et ideo dicit modicas. Secundo ibi.

b ¶ Remouet secundum quod fit per signum in speculo. Et est qp similiter aliqs posset super hoc aduari qp visus non solum patitur aliquid, sed aliquo mō agit. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit hoc signum sic, Si mulier patiēs menstrua inspiciat speculū, apparebit nubes sanguinea in superficie speculi: & si nouum sit speculū, non pōt illa macula abstergi facile: & si vetus, facile. hoc aūt est, qm visus nō solū patit ab aere deferente speciē visibilem, sed agit in aerē, & mouet ipsū, sicut alia splendida. Deinde cum dicit.

d ¶ Dat causam huius signi. Et primo a parte oculorū, dicēs qp cū menstruo afficitur quelibet pars mulieris, & maxime in oculo, qa pleni sunt venarū, in quib⁹ abūdat feruor sanguine⁹ in tpe menstrui, qui turbat dispositionē mulieris, & inficit totum oculū, qua eadē est natura semin⁹ & menstrui. Vnde sicut semen generatur ex superfluitate vitiui digesti, sic & menstruū & ita est in muliere oculo, & oculus insectus mouet aerē sibi contiguū, & ille alū succedens, vsque ad aerem contiguū speculo qui aer est insectus a simili passione, qua inficitur oculus, & sic inficit superficiem speculi. Secundo ibi.

e ¶ Dat causā a parte speculi, & est manifesta, puritas, & planities. Hæc enim est natura mundi, quod valde cito inquinat, &

A re præterea commota mutātur, vt a fluminibus, & ab iis maxime, quæ concitatissime fluunt, quæ quiescunt apparent moueri.

Ab excellentibus quinetiam sonis surdastri homines redduntur: & a valentibus odoribus, male odorantes: similiterq; in aliis. Et illæ hæc quidē hoc manifeste accidunt modo.

LECTIO III.

Vòd autem sensiteria celeriter paruas etia sentiant differētias, indicio est id, quod in speculis fieri animaduertitur.

Qua de re, secum considerans quis pia, perquirere sane & ambigere posset. Et simul ex hoc erit manifestum, visum vt aliquid patitur, ita aliqua etiam agere.

Si enim in menstruorum profluuiis mulieres i mitida cōspexerint specula, summæ eorum parti nubecula quasi cruenta imprimitur: quæ, si nouum fuerit speculum, haud leui sane negocio inde abstergitur, si vero antiquum, nō adeo est difficile. causa autem, vt dixi mus, est quòd non solū ab aere, aliquid patitur visus, sed agit aliquid & mouet, quēadmodū alia splendida. Visus namque de splendescentiū ordine est, & colorem habentium.

Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quæuis alia corporis pars: & alioquin natura venarū sunt pleni. quāobrem excitis menstruis propter conturbationem & sanguineam ebullitionē, in nobis quidem, quæ in oculis est differentia non apparet, quæ tamē inest. eadem enim natura genitalis est seminis, quæ menstruorum. aer autem ab illis mouetur, aeremq; speculo proximum & illi contiguum eadem affficit qualitate, quali ipse affectus est, is autem speculi summam partem.

Quemadmodum vestimenta, quæ maxime sunt mitida, celerrime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeq; in primis motiunculas: æs autē quoniam leue est, qualemcumq; maxime sentit contactū. Considerare autem oportet aeris cōtactum illum qua si attritum esse quendam, & abstersionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacunque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouitijs exeat speculis cum nitor, tum leui

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundum quod recipit cito minimas coinquinationes (vt apparet in vestibus pretiosis) sic palam est, quòd vehiber recipit quantitatem impressionis, sicut æs propter planitiem sui, vbicunque sonat propter paruum tactū. Eodem modo intelligendum est acumen aeris contiguari ad speculum per quendam tactum. Ipsum autem speculum est terssum & politum & mundum. Vnde propter sui mundiciam manifestat sui ipressionem receptam abaere, propter sui puritatē. In nouis speculis serpit in profundum propter planitiem, vndique in speculo recipitur. Sed in veteribus propter defectū puritatis, parū manet huiusmodi impressio, eo q̄ non subintrat speculum, sed in superficie solū, & ita non inficit speculum, inquantum videns, sed inquantum inquinatum vel incomplexionatum, vt in basilisco, & ideo sequitur quòd visus inquantum sentit, aliquid agat. Et quia videns, radios emittit, huiusmodi infectio est naturalis inquinatio, vt patet. Deinde concludit principalem conclusionem. & primo partem primam. Et hoc ibi. ¶ Quoniā quidem. ¶ Secundo secūdam cum dicit.

f ¶ Confirmat cautam, quam posuit p simile a parte speculi, dicens, quòd speculum distans ab oculo potest inficiab ipso mediante aere, sicut euenit in vino in vase æneo, quod cito recipit corporū in eo existentium sapores mediante aere, & etiam corporū proximorum, si cum eis misceantur. Et ex his patet quòd emissio radiorum talē infectionem facit in speculo, & quia fecit digressionem, redit ad propositum, & repetit prius probata, scilicet quòd simulacra manent in sensu in absentia sensibilium. Deinde cum dicit.

g Ostendit quòd apparitio in sensu deceptio est, dicens q̄ sensus decipiuntur per simulacra ei apparentia, & apparet quòd videat hostes, & similiter apparet amanti quòd videat quē diligit, & quanto vehementior fuerit passio, tanto minor est similitudo. Vnde febricitantes credunt se videre animalia. Et aliquando in huiusmodi passionibus nō est vehemens passio, & differunt talia simulacra apparentia. Et dicit esse falsum quod apparet. Deinde cum dicit.

h ¶ Dat causam, quare anima non decipitur, & dicit tandem quòd non est eadem virtus iudicandi intra, & apprehendens fantasmata extra. Et ideo iudicium est contrarium illi quod apparet, sicut Sol apparet visui bipedalis, tamen ratio iudicat ipsum esse multo maiorem, & aliis propter paruitatem apparet vnum esse duo, & tamen ratio iudicat illud esse vnum. Deinde cum dicit.

i ¶ Dat causam, quare sensus decipitur, & est, quia non solum apparet species rei sensibilis, sicut simulacra rei motæ mouēt, sed etiam cum sensus ipse mouetur, vbi mouetur eodem modo, quo mouetur a sensibili. Vnde moto oculo in nauigando, omnia quiescētia videntur mouēri. Et sic intelligitur quòd species rei dilectæ, maneas in sensu amantis, propter ea fortiter amantis sensum mouet. Et similiter propter paruam similitudinem apparet, & similiter de aliis passionibus.

LECTIO IIII.

Sperius, determinauit apparitionē simulacrorum in simpliciter vigilando, in hac parte determinat in simpliciter dormiendo. Et hæc pars in duas. Primo ostendit q̄ simulacra magis apparent in dormiendo q̄ in vigilando, In secunda determinat modos & differentias hmōi apparitionis, ibi. ¶ Oportet aūt &c. ¶ Prima in duas. Primo ostendit duos modos iudiciorum, secundo ostendit qñ contingit vnū iudicium, & qñ aliud ibi. ¶ Quemadmodū ergo &c. ¶ Prima in duas. In prima ponit duos modos iudiciorū, In secunda cōfirmat eos per sīe, ibi. ¶ Quemadmodū vero diximus. ¶ Prima in duas penes duos modos, & secūda, ibi. ¶ Quo aūt, &c. ¶ In speciali ergo sic procedit. Primo repetit p̄determinata, & ponit conclonē dicēs, q̄ ex dictis est manifestū, q̄ non solum mouent simulacra in vigilando, sed apparēt in dormiendo, & hoc tā ab extra venientiū q̄ intrinsecus manentiū: sed ēt mouent simulacra i somno magis, & tunc apparent magis q̄ vigilādo. Et tunc ostendit hāc cōclusionē sic, In die repellit motus simulacrorū p̄ motus maiores & excellentiores dū operanē sensus tā exteriores q̄ interiores, nec operat intellectus, sicut minor lux non apparet iuxta magnā. Sed in somno quiescunt maiores motus, eo q̄ sēsus est tūc impotens p̄ refluxionē caloris naturalis, sensum ministrātis ab exterioribus sensibilibus ad primum sensitiuū & tunc dormiēdo simulacra mouēt ipsū & ita apparet de aliis motibus. Et nota, q̄ motus simulacri intus, minor est q̄ motus simulacri ab extra: quia omnis motus a virtute sensitiua ē per sensibile obiectū, & ideo quāto motus propinquior est sensibili, ēt tāto fortior est. Deinde cū dicit,

b ¶ Ondit quō apparent hmōi simulacra in somno, dicēs q̄ sicut in fluminib⁹ nūt quædā imagines, quę si non impediant rectæ sunt, sic aūt repercutiant ad aliquē obstaculum, siue ad aliū fortiorē motū dissoluūt, & transmutant in alias figuras, eodē mō hmulacra in somnis ferunt a propriis organis sentiendi ad sensum cōem, vel integra manentia, & sub eisdē figuris. Sed vel aliqñ impediuntur & dissoluūt in alias figuras, si ad motus maiores repercutiāt. Et tunc infert ex hoc q̄ sistatim facto somno p̄ nutrimentū, nō fiunt somnia. Nec ēt pueris apparēt somnia p̄p vehementem motū simulacrorū. Et hoc est quod dicit, ibi ¶ Post nutrimētū. ¶ Deinde cū dicit.

c ¶ Cōplet intentionē suā dicēs, q̄ sicut aqua, si fuerit vehemēter mota, nullum, apparet idolū i ipsa: sed si parū moueatur apparet idolum distortum & alterius figuræ quām esse debet, sed omo sedata, tūc apparēt idola recta, & manifesta, sic i dormiēdo, qñ vehemēs ē mot⁹ intrinsecus ex nutrimento, vel a passiōe aliqua, extinguit mot⁹ simulacrorū, & nō apparēt omo. Cū aūt iste mot⁹ sedatus ē, non tñ omo apparēt simulacra, sed distorta & tunc fiūt somnia mōstruosa & mala, vt in melācholicis & febricitātibus. Cū aūt mot⁹ totaliter est sedatus, tūc tales cuapparationes faciunt intus, & currūt mot⁹ simulacrorū, sedato omo tali intrinseco, sicut in sanis p̄p defectionē sanguinis: puri ab impuro apparēt simulacra recta, eo q̄ impedit motus ipsorū, & ideo faciūt somnia recta. Et hoc ibi. ¶ Vt quemadmodū in humido. ¶ Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat duos modos iudiciorum huius apparitionis. Primus est q̄ aliquis aliquando detinetur a simulacro apparente

LECTIO IIII.

Nx his itaq; manifestum, qñ nō solū in vigilando motus a simulacris fiūt & quæ extrinsecus, & quę in corpore sunt, sed etiā qñ fit passio hæc q̄ vocat somn⁹, & magis tūc apparēt. Sub die. n. repelluntur, dū operant sensus, & intelligentia & euanescūt exterminātur, quēadmodū iuxta magnū ignē minor, & tristitiæ & oblectationes paruæ secus magnas. Dū vero quiescūt, & supernatāt & parua simulacra. Nocte vero p̄p vacationē particulariū sensuum, & impotentiā agendi, eo q̄ ab exterioribus ad id qđ intrinsecus ē, fiat caloris refluxio, ad principiū sēsus deferūt, & fiūt manifesta sedata turbatione.

b Oportet aūt opinari tanquā modicas vertigines, q̄ in fluminibus ferunt, sic motū vnūquēq; fieri cōtinue, sæpe quidē similes, sæpe vero dissolutas in alias figuras p̄p repulsionē. Iō & post nutrimentū & oīno tenebris existētibus, veluti pueris, nō fiunt somnia, multus. n. motus est p̄p eā, q̄ ex nutrimēto ē caliditatē.

c Vt quēadmodū in humido, si vehemēter moueat qs, qñq; nullū apparet idolū, qñq; vero apparet quidē, distortū aūt oīno, vt appareat alterius modi q̄ sit, q̄ si quiescat, pura & manifesta idola, sic & dormiēdo fantasmata & reliqui motus qui proueniūt a simulacris, interdū qdem cū vehemētior sit qui dictus est motus, exterminātur oīno. Interdū vero conturbatæ apparēt uisiōes & mōstruosę & deteriora somnia: uelut melācholicis, & febricitātibus, & uinolentis. Oēs. n. huiusmodi passiones, cū spirituosæ sint multū faciūt motum & turbationē Sedato aūt & discreto sanguine in habentibus sanguinē, cōseruatus simulacrorum motus ab vnoquoque sensuum amica facit somnia.

d Et apparere aliqd & existimare, p̄p ea quidē q̄ a uisu deferuntur uidere, p̄p ea uero, quæ ab auditu, audire: similiter aūt ab aliis sēsitiuis. Ex eo n. q̄ inde p̄gredit motus ad principium, putatur uidere, & audire, & sentire. Quia aūt uisus interdū moueri uidetur, q̄ nō mouetur, ut diximus: & quia tactus duos motus annunciat, id quod unū

LECTIO IIII.

Nx ijs sane manifestum est, quòd non solum uigilantibus adsunt motus & qui ab exterius sunt sensibilibus, & qui ab ipso sunt corpore, uerumetiam cum ea fit passio, quæ uocatur somnus, tunc apparēt magis. Interdiu. n. ab operantibus exturbantur sensibus & cogitatione, obscuranturq; vt exiguus ignis a magno, modicæq; mœstitiæ & uoluptates ab immodicis, illis autem cessantibus paruæ etiam eminent, nocte uero propter partialium sensuum uacationem. & agendi imbecillitatem, quoniam calidis ab extrinsecis ad intrinseca refluxus fit, ad sensus principium, deferuntur, fiuntque manifesti compositio tumultu.

Existimare autem oportet ita singulas continuo fieri motiones ut paruas illas uertigines, quæ in fluminibus fiūt, quæ sæpenumero quidem sunt similes, nonnunquam uero pp contrarium impulsum in alias dissoluuntur figuras. Ac propterea post assumptos cibos, & infantibus nulla fiunt somnia, uehemens enim est commotio ob eā, quæ ex alimento est caliditatem.

Quamobrem, ut in humore si quis uehementer agitauerit, interdum nullum apparet simulacrum, nonnunquā apparet id quidem, uerum distortum omnino, ut aliud sane quām quod est appareat, quiescente autem puræ & perspicuæ apparent imagines, ita somni tempore fantasmata, motionūq; reliquiæ, quæ a sensibus accidunt, interdū quidem, cum uehementior sit antedictus motus, delentur penitus, non nunquam autem conturbatæ apparent uisiones, & monstrificæ, & non constantia somnia, qualia melancholicorū, & febrientium, & temulentorum, oēs enim hmōi passiones, cū sint spirituosæ, uehementer excitant motū & cōturbationē, sedato autē & secreto in sanguine in ijs quæ id habent animalibus integer ab unoquoque sensuum simulacrorū mot⁹, tū cōstātia obiicit somnia.

Tum apparere aliquid, & existimare facit, & ab ijs quidem quæ a uisu deferuntur cernere uidentur, ab illis uero quæ ab auditu, audire, similiq; modo ab aliis sensiteriji. Nam quia inde motus ad principium est delatus, uigilanter ceracre uidentur. & audire, & sentire. Quia autem uisus interdū moueri uidetur non motus vt diximus & quia duo motus tactus annunciat, unum uidetur duo, omnino enim quod

ingrata

Universidad de Deusto
Biblioteca

parente & sequitur ipsum, & iudicat sicut apparet. Primo dicit q̄ hmōi simulacra faciūt aliqua apparere & iudicare q̄ apparēt, & quia a visu primo species visibilis, ab auditu spēs audibilis: & sic de alijs. Et q̄a iste modus procedit a sensibus p̄prijs, ideo apparet aīæ q̄ videat & audiat & decipitur, sicut in vigilādo visus & tactus decipiuntur. Et hoc ibi. {Et apparere &c.} Secundus mod⁹ est, q̄i virtus superior, siue ratio nō detinet a fantasmate, sed mouetur motu proprio, tunc contradicit motui simulacri & iudicat aliter esse q̄ apparet. Tūnisi virtus illa cōtradicat, semp̄ iudicat anima esse sicut apparet. Et hoc ibi. {Omnino aūt &c.} Deinde cum dicit.

c ¶ Cōfirmat q̄d dixerat, s. q̄ sint modi iudiciorū huius apparitionis simulacrorū. Et ista pars diuiditur in duas. Primo cōfirmat illos modos q̄si mile, secundo cōplet intentū ibi. {Et eius vero &c.} Prima in duas. Primo ponit similitudinē, secundo cōfirmat ibi. {Quēadmodū in nubib⁹.} Cōfirmat duos modos iudiciorum p̄dictale. Sicut vigilādo, q̄i q̄ percipiens sensu iudicat sicut sensui apparet, & tūc decipit, eo dē mō in dormiēdo, aīa percipit esse s̄m q̄ apparet. Nō iudicat tn s̄m q̄ apparet aliq̄n, q̄i nō p̄cipit illud esse p̄sēnū. Et tūc decipit eo dem esse verū q̄d apparet dupliciter. primo sicut dictū est per somnū, q̄a pp̄ diuersas passiones decipiūtur in vigilādo, quia mouent organa sentiēdi a simulacris in eis existētibus, & pp̄ diuersa accidētia circa sensū, sicut, pp̄ter diuersas passiones, vt amor, timor &c. eius .n. quod habet modi cā similitudinē ad q̄d timet & amat, apparet similitudo, ita decipitur aīa in dormiēdo pp̄ter somnium. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat sūmi litudinē hāc, dicēs q̄ in dormiēdo descendit multa sanguis ad primū sensitiuū, & simulacra fiūt in ipsis propriis organis descendunt ad primum sensitiuū, & mouēt ipsum: alia quidē mouent in actu, sicut ipsa, quę p̄xima sunt, alia aūt mouent solū

est, duo uidetur. Oīno .n. quod ab unoquoque sensu dicit principium, nisi alius dignior cōtradicat. Apparet quidē igit semper, putat aūt nō semp quod apparet, si quod diiudicat non detineatur, vel etiam non moueatur proprio motu.

e Quēadmodū vero dixim⁹ q̄ aliqui pp̄ aliā passionē facile decipiunt, ita dormiētes pp̄ter sōniū, & quia mouētur sensitiua, & alia accidētia circa sensum. Quare modicā habens similitudinem, videtur illud.

f Cū n dormit, descendēte plurimo sanguine ad principiū, cō descendūt & mouēt qui insunt motus, hi quidē potestate, illi vero actu. Sic aūt se habēt vt in motu, hic quidē supernatat ex ipsis motus, si vero hic corrūpatur, & hic adinuicē ita q̄ se hāt quēad modū fictæ ranæ ascēdētes in aqua liquefacto sale ita insūt potestate, cedēte vero q̄d p̄hibebat, agūt, & solutæ in exiguo reliquo sanguine, qui in sensitiuis, mouētiu habēt similitudinem.

g Quēadmodum in nubib⁹, quæ similes dicuntur hominib & centauris, cito permutantur.

h Horum aut vnumquodq; est sicut dictū est reliquiæ eius q̄d in actu est simulacri. Et abeūte illo, est verū dicere q̄n hoc quale Coriscus, sed nō est Coriscus. Cū aūt sentiebat nō dicebat Coriscū q̄ princeps est, & quo diiudicat, sed per hoc illū Coriscū verū. Quod itaq; & sentiendo dicit hoc. si nō hic oīno detinea tur a sanguine, quēadmodū nō sentiēs hoc, mouetur a motibus qui sunt in sensitiuis, & videtur quidē simile ipsum esse quod verum est, & tanta somni potentia quod facit hoc latere.

i Quemadmodū igitur si quē lateat suppositus digitus oculo nō solū apparebit, sed & putabitur esse duo quod est vnū, si vero nō lateat, apparebit quidem, nō putabitur aūt, sic & in somnis, si sentiat quidem q̄ dormit & passionē in qua est sensus sensitiui, apparet quidem, dicit aūt in se ipso, q̄n videt quidem vt Coriscus, nō est aūt Coriscus, sæpe n.

F in potentia, quæ non deuenerunt ad primū sensitiuū. sed in primo sensitiuo motus factus ex sanguine descendente ad ipsum, minuit motus simulacrorū & impedit ipsos. Sed q̄n sanguis non dum digestus est hic, & pars sanguinis digesti se habent admodū cem, sicut aqua, in qua resolutum est sal. Et ita durante motu sanguinis solum est simulacrum ipsius sensibilis i ipso sensitiuo in potentia. Remoto vero illo motu post digestionē quæ prohibebat motum simulacrorum, tam siūt in actu & mouēt primum sensituum post sanguinis resolutione in partes exiguas, sicut in vigilando, simulacrū mouet organū sentiendi, particulare. Et hoc ibi. {Cū enim dormit.} Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quo est ista similitudo, dicens q̄ sicut apiciens in nubibus in vigilando apparent similationes hominū, & aliorū quæ cito permutant a figura in figuram quando monetur successiue post aliam, eodem modo est de simulacris q̄ quodlibet apparet, post aliud, & vnum in aliud cito permutat. Et hoc ibi. {Quēadmodum in nubib⁹ &c. Deide cū dicit.

h ¶ Complet intentum dicens, q̄ abundante sanguine impediente mot⁹ simulacrorū, & simulacro mediante s̄m actum, aliquando contingit animam iudicare s̄m veritatem quōd est simulacrum rei, & non res ipsa: sicut in vigilando aliquis sentit similitudinem Coriſci non Coriſcum, iudicat s̄m similitudinem eius: quia sicut rem iudicat aliquando de eo quod apparet sensu vigilando, sic iudicat dormiēdo, quia non decipit a sanguine: q̄s decept⁹ potest errare iudicando, sicut virt⁹ iudicatiua q̄n nō sentit rē vere, sed solū mouet a simulacris rei, credit esse verū q̄d sibi apparet. Tota .n. est potētia sōni supra aīam, q̄ facit latere ipsū simulacrū esse q̄d sibi apparet: credēdo ipsū esse verū. Et hoc ibi. {Horū autem &c.}

i ¶ Ostendit q̄n sit vnū iudiciū, & q̄n sit aliud dicēs, q̄ sicut q̄n supponit digitus oculo, vnū apparet esse duo, & si lateret animā digitū supponi oculo, iudicaret esse q̄d apparet: si aūt nō lateat digitū oculo supponi, tunc apparet sensu vnū esse duo. Sed rō cū dicat econuerso s̄m veritatē, sicut est in somno: q̄n aīa simul in apprehēsione simulacrorū perpēdit se dormire, tūc non iudicat esse verū q̄d apparet, sed dicit esse somnum & simulacrū rei & nō rē, si vero latet se dormire, credit esse verum q̄d apparet. Et hoc ibi. {Quēadmodum, &c.}

est ab vnoquoque sensu affirmat principium, nisi aliud quippiam præstantius aduersetur, apparet igitur omnino videtur autem non omnino id quod apparet, nisi id quod iudicat distineatur, aut proprio motu non moueatur.

Quemadmodum autem diximus, alios ab alia passione facile decipi, ita dormientes a somno, & eo quod mouētur sensiteria, & ob alia, quæ circa sensum fieri contingunt, quamobrem q̄d exiguam habet similitudinem, illud esse apparet.

Cu.n. dormit plurimo ad principiū descendente sanguine, ij qui insunt motus simul deuoluuntur, aliy quidem potestate, aliy uero actu, ita autem se habet ut hoc in motu, hic alius ab illo eminet motus. Si vero is intereat, hic alius & adinuicē ita se habent, quemadmodum ficti ranunculi qui supereminent aquæ cum liquefacti sal eodem sane modo potestate insunt. cum autem quod prohibebat remiserit, in opus exeunt, dissoluiig; in pauco sanguine qui reliquus erat in sensiteriis, mouentium habentes similitudinem.

Vt ea quæ insunt in nubibus, quæ hominibus & centauris assimilant, celeriter commutantur,

Horū aūt unūquodque, quemadmodū dictū est, illius quod actu ē sensile sunt reliquiæ, digressoq; vero sensili, licet uere dicere quod tale est qualis Coriscus: quādo aūt sentiebat princeps pars, & id q̄d iudicat, nō dicebat Coriscum sed p̄p hoc illū dicebat uerum esse Coriscum, quod sentiens hoc ipsum ait, nisi omnino distineatur a sanguine: nō sentiens, hoc, mouetur abijs quæ in sensiteriis sunt motionibus, uidetur q; id quod est simile, ipsum esse quod est verum, & tanta jane somni est uis, ut id latere faciat.

Quemadmodū igitur si quempiam oculo subiectus lateat digitus, non solū appercebit, sed uidebitur ēt duo esse id q̄d unum est, si vero non lateat, apparebit quidem, sed id non existimat: ita in somnis si quidem senserit se dormire & passionem in qua sensitiui est sensus, apparebit quidē, verum quippiam in seipso dicit quod apparet quidē Coriscus, non est autem Coriscus. Sæpenumero autem dormiens quispiam in

dormiendo dicit aliquid in anima, q̄n somnium est quod apparet. Si vero lateat quoniam dormit, nihil contradicit fantasiæ.

LECTIO V.

Voniā aūt vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēteat, memorare q̄ patimur dormientes quidē & expergefacti. Interdū .n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefact esse motus in sensitiuis. Quibusdā .n. iuniorū & oīno persiciētibus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt velentur frequenter timentes.

b Ex his itaq; vniuersis oportet syllogizare, q̄ ē somniū fantasma quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud sēsibus solutis videtur.

c Neq; quod in somno fantasma oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de longe. Iā .n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, q̄ debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vr arbitrabātur, & expergefacti statim cognouerūt q̄ lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefacti cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, iterrogati.

d Cōtingit .n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō ineſſe, quorū nullū somniū dicendum.

e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantasmata.

f Sed fantasma, q̄d est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo q̄ dormit, hoc ē somniū.

g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vita. rarū quidē hmōi est, accidit tn. Et his quidē oīno perseuerauit, quibusdā vero multū prouectis ętate accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aūt quare non fiat simjle aliquid oportet arbitrari: q̄n neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

A b ¶ Infert corolla n. q̄ aliq̄d est quod apparet præter somnium in somno. nam prędicta simulacra apparentia vigilātibus languide nō sunt somnia, neque si aliquid aliud apparet sensu soluto & non ligato per somnum. Et hoc ibi. {Ex his &c.} Deinde cum dicit.

LECTIO V.

Vōl autem vera dicimus, & motus quosdam fantasticos in ipsis esse sensiteriis, manifestū jane erit, si quis pūa intendens meminisse cōtenderit quæcunq; in somnum delapsi & excitati patimur. Nā plerūque ea quæ dormienti apparuerunt simulacra, excitatus deprāhēdet esse motiones in sensiteriis. Pueris .n. nonnullis, quamuis omnino conspiciāt si fuerint tenebræ, multa apparent cōmota simulacra, ita ut sæpenumero expauescentes caput obuoluant.

B *Ex iis sane omnibus concludere licet, quod somnium fantasma quidē est verum somni tempore: ea enim, quæ modo dicta sunt simulacra, non sunt somnia, neque si aliud quippiam solutis apparet sensibus.*

Neque etiam omne quod in somnis apparet fantasma, in primis .n. qui busdam accidit sentire quodammodo, cum strępitum & lumen. ium sapores & contactus, debiliter tamen & quasi procul. iam uero inter dormiendum, conspicientes, id quod languide sternemes vt putabant, uiderant lucernæ lumen, experrecti statim illud lucernæ esse agnouerunt. Gallinaceorum quinetiam & canum uocem debiliter audientes, experrecti manifeste perceperunt, nonnulli item cū interrogantur respondent

C *Accidit .n. in vigilia & somno simpliciter cum alterum adsit, alterum etiam quodammodo adesse, quorū neutrum jane somnium dicendum est.*

Neque eium quæcumque in somnis præter fantasmata, veræ fiunt motiones.

D *Sed ipsū fantasma q̄d a simulacrorū sit motiōe, quādo sōni ipe repræsentatur quaten⁹ dormit, istud ē somniū.*

E *Iam uero quibusdam usu euenit toto uitæ spatio nullum uidisse somnium rarum profecto idest, contigisse tamen aliquando fertur, & aliis quidem idip sum omnino perseueranit, nonnullis autem procedente ætate, cum prius nullum uidissent somnium, postmodum uidere contigit. Causa autem, cur nō fiant somnia similis esse videtur illi, quam de pueris, & de ijs, qui post af*

c ¶ Ostendit illud in languedine dormiēdo, quōd non omne simulacrum apparēs in somno est somniū. Nā aliquando simulacra sensuum vere mouēt sensū dormientiū, apparet etiā dormienti sentire sonos, & audire sonos, & sic de aliis, languēdo tn erit a longe, & deinde expergefacti pergendūt nō fuisse somniū q̄d apparuit, sed se vidisse lumen vel tactū. Et hoc ibi. {Neq; q̄ in somno.} Deinde cum dicit.

d ¶ Dat causam huius apparitiōis. & est q̄ cū vigilare & dormire sint cōtraria, vnum pōt esse simpliciter & aliud s̄m q̄d. Languide .n. vigilās, simpliciter non vigilat, sed dormit, & languide dormiens non simpliciter dormit, sed vigilat & nullum simulacrū ei apparēs est sōniū. Et hoc ibi. Cōtingit .n. &c. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit apparitionē simulacri intelligibilis, dicens, q̄ quæcunq; simulacra intelligibilia apparēt esse in somno nō mediante aliquo fantasmate, aut sēsibili, nō sunt somnia, sed visiōes. Et hoc ibi. {Sed neque quæcunque.} Deinde cum dicit.

f ¶ Cōcludit quale simulacrū facit insōniū. dicens, q̄ simulacrū sensile, est quod apparet dormiēti inquantū dormit. Et hic est somniū. Per hoc q̄ dicit {dormiēti} excludit oia quæ apparēt languide dormiēti, quia illa apparent secundum q̄ vigilat. Et hoc ibi. {Sed fantasma &c.} Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de somno in cōparatione quoad nos, dicēs, q̄ aliquibus nullum accidit somniū in tota vita, licet hoc sit raro. Et cā est continua turbatio cerebri: & motus cōtinuus interior, qui impedit motū simulacri. Accidit aūt aliis somnium in tota vita, vt his q̄ sunt i cōtinua q̄ete.

Aliis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aliis in prima ætate non accidit somnus, sed cum fuerint prouecti. & causa cōmunis est in istis & in illis qui statim dormiunt post cibum. Et causa illius, quare deficit somniū, est ascēsus multi vaporis nutrimenti ad cerebrū, qui consequenter descendens, variatione motus interioris impedit motus. similarum: & ideo nullum eis apparet somnium. sed aliàs permutatione facta interius & mutatione inferioris, quæ contingit propter puericiā. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, nō apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectum. Et hoc ibi {Iam vero quibusdam.}

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis de Somniis, finis.

DIVI THOMAE AQVINATIS

IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE DIVINATIONE PER SOMNVM, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Determinato prius de somnio & quibusdam propriis eius, hic determinat de quodam consequente ad somnum, scz de diuinatione somni. Et est diuinatio alicuius futuri & absentis significati præcognitio, & ista pars in duas diuiditur. In prima ponit intentū, In secūda prosequitur de intento, ibi. {Nam q̄ oēs &c.} Et ista in duas. Primo procedit opponēdo, secundo determinādo ibi. {Necesse est, &c.} Prima in duas. In prima ostēdit diuinationē p duas rōnes, secūdo arguit ad partē affirmatiuā q̄ diuinatio sit, ibi. {Nullā vero.} Prima in duas, secundū duas rōnes. Et secūda, ibi. {Sed de q̄busdā.} Illa pars in qua p̄cedit determinādo, i duas diuidit. Primo determinat de diuinatione somniorū, quantū est ex parte ipsorū, secūdo quātū est ex parte somniantiū, ibi. {Quidā enim.} Prima pars diuidit in duas. Primo determinat de sōniis, quorum origines sunt semp in somnis, secūdo determinat de illis quorū origines nō sunt in sōnis, ibi. {De his vero, &c.} Prima in duas. Primo ponit tres q̄ones & exponit eas cū dicit. {Dico autē.} secūdo verificat eas, ibi. {Ergo somniorū.} Et hæc i duas. Primo verificat q̄ones illas, secūdo monet quasdā dubitationes circa illas, ibi. {Oīno aūt, &c.} Prima in duas ſm numerū triū cōclusionū, secunda, ibi. {At vero quedam.} tertia, ibi. {Plura vero, &c.} Illa pars in qua remouet dubitatiōes, diuidit in duas. Primo remouet vnā circa conclusionē vltimā. secūdo remouet dubitationē circa primā, ibi. {Qm̄ nō eueniūt.} {Prima in duas, ſm duas rōnes, scda ibi. {Signū aūt, &c.} {Sik alia pars habet duas rōnes, secūda, ibi {Cum multa cōsulta.} In speciali sic procedit. Primo ponit intentū, dicēs q̄ diuinatio somniorū, quæ accidere dicit neq; erit contenenda, neq; oīno suadenda. Deinde cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE DIVINATIONE PER SOMNVM,

Antiqua Translatio.	Nicolai Leoniceni interpret.
DE diuinatione vero quæ in somnis fit, & dicit accidere a somniis, neq; cōtēnere idoneū, neq; suaderi.	DIuinationē, q̄, p somnū fit, q̄ve ab ipsis cōtingere dicitur somniis, neq; facile ē spernere, neq; rursus illi oīno fidē præstare.
Quod enim omnes, aut plures aliquam habere somnia significationem arbitrantur, tanquam ab experientia dictum, fidem facere potest.	
Et alioquin de nōnullis p sōnia esse diuinationē, nō est incredibile. Rationē n. quandā id habere videtur, iccirco de reliquis etiam somniis similiter decernere quispiam posset.	
Quia aūt nulla rōne conflans intercedere videtur cā p p quā fiat, id profectō illis fidē nō præstare facit. Nam Deum qui dē somnia mittere, præter id q̄d rōne caret, vi nō optimis & prudentissimis, sed cuiuis e populo illa mittat, absurdū etiā esse videtur. Deorū autem sublata cā, aliarū certe nulla rōne constare videtur, primā n originem repetere cur nōnulli præsagiant de ijs, qui ad herculeas degunt columnas, aut ad Borysthenē, nostræ profectō mentis superat captum.	

{Ablata.} Tertio probat eā sic. Supra naturā est cognoscere ea, q̄ sunt in remotissimis partibus p somnia, q̄m manifestū est q̄ hoc nō pōt cē nisi p immissionē diuinā. Et hoc ibi. {De his enim.}

Probat

e ¶ Procedit determinando. Et primo ponit tres conclusiones quas intēdit probare. Et est prima talis, quòd somnia sunt signa eorum, quæ fiunt, secunda est quòd somnia sunt causæ eorū, quæ fiūt. Tertia est, quòd somnia sunt accidētia eorum. Secundo ibi.

f ¶ Exponit eas, dicens, quòd causa alicuius est somnium, sicut est causa interpositio Lunæ eclypsis Solis. Et est signū sicut asperitas linguę signum est febris, & est accidēs, sicut accidit Soli eclypsari aliquo ambulante. Neutrum tamen est causa alterius vel signum, sed solum a casu est, quòd simul sunt. Et quia, quæ a casu fiūt nullam causam habent, ideo non fiunt semper neque frequēter, vt probatur in Sexto Metaphysic. Tertio ibi.

g ¶ Verificat has cōclusiones. Et primo ponit simul primam cum secunda, cum dicit. {Sunt igitur.} Et postea declarat primam, dicens quòd boni Medici dicunt, q̄ oportet multum intendere somniis, & causa est vel potest esse, eo quòd somnia sunt signa ægritudinum futurarum, vel sanitatis futuræ. Abūdantia autem caloris, in somno mouet sanguinem & facit apparere homini quòd sit in igne, & ita abundantia phlegmatis quòd sit in aqua: quia talis abundātia aliquo modo mouet sensum tactus licet in vigilia talis motus propter sui paruitatem lateat. Similiter omnibus mechanicis accidunt sōnia, quæ sunt signa fiendorum ab ipsis. Et hoc ibi {Dicunt quidem.} Deinde cum dicit.

h ¶ Dat causam huiusmodi apparitionis de nocte, & est quòd motus simulacrorum qui fiunt in die non sunt valde magni & fortes, & ideo latent animam: sed in dormiendo apparent huiusmodi motus, eo q̄ tunc quiescunt sensus a magnis motib⁹ sensibilium exteriorum: & ideo apparēt q̄ multo maiores videntur esse q̄ sunt. Sicut n. paruus sonus in aure dormientis apparet dormienti tonitrus esse, ita credit se gustare mel, siue huiusmodi dulcis paruo phlegmate descendere ad gustū, apparet etiā sibi q̄ sit in igne, propter calorem in ipso abundantem. Et quòd his causis appareant talia somnia, perpendunt expergefacti post somnium. Nā causę præsentes fortes tantum passionum, magis possunt apparere in dormiendo q̄ in vigilia. Et ita somnia ipsārū figurārum possunt esse. Deinde cū dicit.

i ¶ Intendit veritatem secundam cōclusionem, & primo ponit eam, secundo verificat eam, dicens, q̄ illi qui debent facere aliquam operationē in futuro, vel cū sint in præsenti in actu operandi, vel dudū inceperūt agere: causa complementi, quod intendunt per somnia mata recta his, in somno intuentur. Et cā huius est, q̄ aliqua operatio inchoatur in vigilando & non perficitur: quia non potest anima complere eius perfectionem cognoscere pp occupationes eius & operatiōes circa simulacra quæ imprimuntur in ea, & mouent ipsam, & non potest diiudicare, pp varias occupatiōes i p̄ęssas ipsi circa aliqua i vigilādo, si tū dormit (qa tunc quie scit ab oī occupatiōe exteriori cōuertit se sup simulacrū & cōplet i eis dormiēdo, q̄ incepit vigilādo: & ita acquirit cognitionē, p somnū, mediante quo pficit q̄ intendit. Et ita sūt somnia causæ operationū hūdarū. Et hoc dicit, ibi. {Quemadmodū.} Deinde cum dicit.

k ¶ Verificat tertiā cōclusionē. Et primo ponit eā, dicēs q̄ maior pars sōniorū sunt accidētia respectu eorū q̄ sūt. Et hoc ē solū a casu q̄ futura manifestāt, sicut oīa alia sōnia, q̄ transcēdūt scientiā: & aliorū origo nō est in nobis simpr, sicut ea q̄ sunt de casualibus futuris, & de his q̄ sūt in partib⁹ remotis. Deide cū dicit.

l ¶ Verificat

B *Somnia igitur vel causas esse, vel signa eorū quæ fiunt, vel accidentia quæ dā necesse ē, vel omnia, vel de ijs quædam, vel unum tantummodo.*

C *Dico aūt causam quidē, vt Lunam q̄ Sol defectū patiantur, vt defatigationē febris, defectus vero signū, q̄ subdit sydus, linguæ aūt asperitudinē ipsius febris. accidens vero q̄ de ambulante quoniam deficiat Sol. neq; enim signū defectⁱ hoc ē, neq; cā. sed neq; defectⁿ deābulatiōi. Quapp accidentiū nullū neq; semp, neq; magna ex parte.*

D *An igitur somniorū alia quidē sūt causæ, alia vero sunt signa eorum, quæ corporibus contingūt? Elegantes namque affirmant Medici magnopere conuenire sōnia obseruari. Et profectō ita existimare conuenit, illis ēt qui artes exercent, & aliquid disiurunt, & philosophantur.*

Exę etenim q̄ interdiu fiunt motiōes, nisi grandes fuerint & prævalidæ, latere plane solēt si maioribus vigilantiū motibus coparentur sōni aūt ipe contrario se habēt mō, parui nanque mōⁱ magni esse videntur. Palā aūt ideſt ex ijs, quæ in somnis plerūque contingūt. Modico n. auribus percepto strepitu fulmina ex tonitruis appetiti se existimāt, minimaque distillāte pituita, mel & dulces se degustare sapores, atque etiam per ignē incedere, vehementerque calefieri, leui calore quadā corporis parties incessente, quæ tamen experrecti hoc se habere modo manifestē deprehendunt. Quare, cū debilia omniū sint initia, manifestum sane est q̄ morborum ēt aliarumq; passionū, quæ in corporibus fieri debent. Palam igitur est q̄ istæc ipsa in somnis necessario illustriora sunt quām vigilię tempore.

E *At vero nōnulla in somnis apparētium fantasmatū, propriarum unicuiq; operationum esse causas, haud quaquā rōne caret. Quēadmodum n. cum agere quippiā debemus, aut in ipso sumus opere, aut ēnā id iam peregimus p recta plerumq; sōnia in illa uersamur, & agimus, quoniā a diurnis initijs præparatus existit motus, ita rursum necesse est eas, quæ somni tempore fiunt motiones, diurnorum plerumq; operum esse principia, propterea q̄ illorum eo quatuo nocturnis imaginibus iam est præuenta, & hoc certe modo somniorum non nulla, & signa, & causas esse contingit.*

Verum plurima fortuitis similia habētur, illaq; præcipue oīa quæ remota sunt, & quorum in nobis nullum est initium, ut de bello nauali, & de his q̄ procul fieri contingit.

F Necesse igitur somnia, vel causas esse, vel signa eorum quę fiūt aut accūtia, vel oīa, vel aliqua eorū, vel vnū solum.

f Dico aūt cām quidem, vt Lunā defectus Solis, vel laboré, febris. Signum vero defectus, stellā subiotrare, asperitatē vero linguæ febricitādi, accidēs vero. aliquo ambulāte deficere Solē. Neque. n. signū deficiēdi hoc est, neque cā, neq; defect⁹, ambulādi. Ideo accūtiū nullū, neq; semper fit, neq; vt plurimum.

g Sunt ergo somniorū, hæc q̄dē causæ & signa, velut eorū, q̄ circa corpus accidūt. Dicūt quidē & Medicorū gratiosi, qm̄ oportet valde intendere somniis. Cōueniēs aūt sic existimare, & non artificibus q̄dē, sed cōsiderātib⁹ aliq̄d & Philosophātibus.

h Nā qui in die motus, nisi magni valde fuerint & fortes, latēt iuxta maiores q̄ in vigilando sūt motus, in dormiēdo aūt cōtrariū, etenim parui magni videntur esse. Manifestū aūt ex his quæ in somnis accidūt frequenter: arbitrātur. n. fulgura cadere, ac tonitrua fieri, paruis sonis in auribⁿ factis, & melle & dulcibus saporibus perīrui tenui phlegmate defluente: & ambulare p ignē & calefieri vehemēter, paruo calore circa quasdam partes facto. Expergefactis aūt, manifestū est ea hoc mō se habere. Quare qm̄ parua omniū principia, manifestū qm̄ & ægritudinū & aliarum pasionū, quæ in corporibus futura sunt. Manifestū ergo qm̄ necessariū hæc in somnis esse patētia magis q̄ in vigilando.

i At vero quædā quidē, quæ in somnis fantasmata, causas esse propriorū cuiusq; actuū, nō est irrationabile. Quemadmodum enim debētes agere, & i actibus existētes, aut qui olim egimus, sæpe recta his somnia intuemur & agimus, cā aūt, qm̄ sicut præparatus existit motus a diurnis inchoatiōibus, sic rursus necessarium est eos qui in somno sunt motus, frequenter principiū esse diurnorū actuū, eo q̄ præparata sit rursus & horum intelligentia in fantasmatibus nocturnis. Sic ergo contingit somniorū, quędā signa & causas esse.

k Plurima vero accidētibus asimilanū, maxime, & transcēdētia oīa, & quorū nō est origo in nobis: sed de nauali bello, & de his quæ procul accidunt, sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

1 ¶ Verificat eã per similẽ. Sicut cõtingit aliquẽ cognoscere de aliquo futuro cõtingenti: & deinde accidit illud cõtingens vel aliquod simile, nec tñ ista cognitio est cã nec signũ illius futuri: eodẽ mõ cõtingit aliqd somniare q̃ cõtingenter si vel ex suo cõ simili: nec tñ est somniũ cã illius futuri, sed solũ a casu, & ita accidit. Et iõ etiã pro minori parte somnia eueniũt: quia quod casuale est, nõ semp est, nec vt frequenter, vt dictũ est prius. Et hoc ibi. ⁋ De his. n. &c. ⁋ Deinde cum dicit.

m ¶ Remouet dubitationẽ cõtra conclusionem vltimã. Diceret. n. aliquis, hmõi sõnia quæ transcendũt scientiã human am & fiũt de valde re motis cũ sint causa & naturaliter immittunt, a Deo, etiã per ipsa possunt futura cognosci, & hoc remouet per duas rõnes: prima est. Hmõi somnia fiũt in alis animalibus: ergo nõ sunt missa a Deo, nec fiunt per gratiam diuinam. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit secundã rationẽ quæ talis est. Homines mali & infirmi somniãt & puidẽt futura p somnia: sed talibus nõ imittit Deus aliquã gratiã sue cognitionẽ: ergo solũ a casu, & nõ per immissionẽ diuinã, sic sõniãt, Deinde cũ dicit.

o ¶ Subiungit cãm quare quidã multum somniãt. Et est q̃ natura istorũ circa multa est occupata, i. multorũ phantasmatũ informata: sicut contingit melancholicis, & iõ multa vident somnia. Quasi n. circa plura & diuersa occupant in vigilãdo, iõ a similibus phãtasmati b⁹ manifestantẽ in dormiẽdo. Fortunati aũt aliqñ diuinãt futura, sed hoc ẽ a casu & nõ ab arte, nec per naturã, sicut ẽt, si multi cõtendũt circa aliquid a casu est q̃ vnus illorũ vincat. Et hoc est qd dicit ⁋ Sed quorũcunque. ⁋ Deinde cũ dicit.

p ¶ Remouet aliam dubitationẽ circa primã conclusionẽ. Quæreret. n. aliqs cũ somnia sint futurorũ, quare nõ semp accidant ea quorũ sunt signa. multis. n. apparẽt signa q̃ sunt in igne, & tñ nõ fabricitant. Sed hoc remouet p ista dicens, nõ esse inconueniẽs multa euenire, quorũ signa somnia sunt, ita. n. est in natura q̃ multa signa apparent

1 De his. n. eodẽ mõ se habere uerisimile est, velut qñ memoranti de aliquo, cõtingit hoc factũ eẽ. Quid, n. ꝓhibet & in sõniis ita cõtingere? Magis aũt verisimile multa hmõi accidere. Quẽadmodũ igit neq; meminisse de aliquo, neq; signũ, neq; cã cur eueneri, sic & ibi eueniſſe somniũ videri, neq; signũ, neq; cã, sed casus. Iõ & multa sõniorũ nõ eueniũt. Nã quę casu eueniũt, neq; semp, neq; vt frequenter fiunt.

m Oio aũt qñ & aliorũ animaliũ somniãt quædã, a Deo vtiq; immissa nõ erũt somnia, neq; facta sũt huiꝰ gra, Dæmones tñ, natura. n. dæmoniaca, nõ diuina.

n Signũ aũt. Valde. n degeneres hoies puidẽtes sũt, & recte somniãtes tanq̃ Deo nõ immittẽte.

o Sed quorũcũque quasi loquax natura est & melãcholica, multi modas visiões videt: eo. n. q̃ simplura & multifaria moueant, ac sequunt, vt quidã tãta rapiũt cõtẽdẽtes. Nã quẽadmodũ & dicit si multa iacias, alias aliud iacies & in his hoc accidit.

p Qm aũt nõ eueniũt multa sõniorũ, nihil est inconueniẽs. Neque. n. eorũ. q̃ in corporibus sũt signorũ & cœlestiũ, velut quæ aquarũ & ventorũ, si. n. al. us vehemẽtior isto accidit motus a quo futuro signũ factũ est, non fit.

q Et multa cõsulta bene, quæ fieri expediebat, dissoluta sunt pp alias digniores inchoatiões. Oio. n. non oẽ fit quod futurum erat, neque idẽ est quod erit & quod futurũ. Verumtamen quidem principia dicendum esse, a quibus non perfecta sunt, & signa nata sunt hæc aliquorum, quæ non fiunt.

LECTIO II.

DE his vero somniis, quæ non hmõi habent origines, sed dilationes vel tẽporibus, vel locis, vel magnitudinibus, vel horũ quidem nihil: non tamen habentibus in seipsis principia, qui vident somnia, nisi præuisum fiat ab accidente, tale vtique erit magis quàm vt dicit Democritus, idola & defluxiones causans.

De ijs enim eodẽ se habere mõ par est, ac si quapiã aliqua de re memorãte, idipsum fieri cõtingat. Quid. n. prohibet sic se habere in somnis? quinimmo multa eiusmodi incidere ueri est si mile. Quemadmodũ igitur de aliquo memmisse, neque signum est, neque cã ut ille superueniat, ita somnium illius, quod euenit neque causa est, neque signum, sed casus. Quamobrem somniorũ multa non eueniunt. Fortuita. n. neq; semp, neque magna ex parte fiũt.

Oio aũt, quoniã nonnulla etiã somniãt alia, a Deo certe missa non erũt somnia. neque huius gratia fiũt, sed dæmonia sane erunt, siquidem natura Dæmonia est, non Diuina.

Huius aũt rei signũ est, q̃ infimo genere hoẽs, futura præuidere possunt, et recte somniare tanq̃ nõ mittẽte Deo.

Verũ ij, quorũ natura quasi garrula est & melãcholica, varias sane cernũt visiones. Cũ aũt multiplicibus uarijsq; mouẽtur motionibꝰ: plerunque assequũtur, ut nonnulli cõtendentes rapiũt. Quẽadmodum enim vulgo dicitur, si multa iacias, aliud iacies, ita in ijs ifluc accidit.

Quod autẽ pleraq; somniorum non eueniunt, nulla est incõueniens, neque enim signorũ quæ in corporibus sunt, neque etiã cælestium, ut imbrium & uẽtorum. si. n. alius ualentior hoc acciderit motus, a quo cum fieri deberet, factum est signum, non fit.

Multaq; præterea recte cõsulta eorum quæ fieri expedit, incassum ceciderunt pp alia præstantiora initia, denique nõ oẽ fit, quod fieri oportebat, neque idem est id, quod eueniturũ est, & id quod est futurũ. Sed nihilominus prima initia dicendum est, esse a quibus aliquid non est confectum. Et q̃ signa nata sunt ista ẽ esse quorundã, quæ facta non sunt.

LECTIO II.

DE ijs autẽ somnijs quæ talia nõ habẽt initia qualia diximus, sed remota uel tẽporibus, vel locis, uel magnitudinibus, aut horũ sane nihil, veruntamẽ eiusmodi in se non habent initia ij qui vident sõnium, nisi fortuito præuidere contingat id profecto erit, magis quàm vt dicit Democritus idola & effluxiones ad causam referens.

in duas q̃ sunt tria genera hominũ bene diuinantiũ, in secunda ibi ⁋ Quoldã aũt &c. ⁋ Tertia ibi. Melancholici aũt &c. ⁋ Primo ergo ostẽdit modũ quo fiũt hmõi somnia, dicẽs q̃ hmõi sõnia quæ nõ habẽt originẽ in nobis, sed de distantibus p multa tpa vel loca siue magnitudines, non præuidentur in somno nisi a casu: qa nõ habẽt in se principiũ sõniorũ, i. nihil præcognoscit somniãs de rati somnio. Nõ. n. prius fit ab aliquo simulacro prius in sensu, vt ipso recepto, hmõi somnia fiant p defluxiões a rebus sensibilibus remotis, q̃ mouent per mediũ & intrãt p sensum vsque ad animã somniãtis, & apparent ei, sicut vult Democritus per defluxionẽ a rebꝰ sensibilibus. Et tũc ponit cam cõpositionis cuiuslibet sensitiuæ. Secundo ibi.

b ¶ Confirmat hoc per ſile tale. Sicut cum aliquis mouet aerem vel aquã, vel pars aquę vel aeris mouet aliã, & sic successiue vsque ad remotũ terminum, primo motore quiescẽte vel absente, eodem mõ motus factus in aere a re sensibili vel qescente põt succedere successiue ad loca remota vbi est somniãs: qué motũ Democritꝰ vocat idolũ motũ i medio, siue defluxionẽ ita ẽtã a sensibili. Et nota q̃ in hoc errabat, q̃ potuit aliqd materiale egredi & moueri p medio vsque ad sensũ, nõ ẽ aũt hoc verũ, sed sẽsibile mouet aerẽ mediũ generãdo sui speciẽ in ipso, ita q̃ nil egreditur a sensibili, & talis motus procedit successiue vsq; ad sensũ a medio. Deinde cũ dicit.

c ¶ Dat cãm, quare somnia apparẽt de nocte, dicẽs q̃ talia fantasmata rerũ absentiũ magis appropriare ad somnia de nocte, & apparere q̃ de die: qa fantasmata delata de die p mediũ pp moꝛ⁹ maiores dissoluũtur, sed in nocte est mediũ minꝰ turbulentũ pp silẽtiũ & quietẽ noctis: & pp hoc manent fantasmata mota integra. Deinde cum dicit.

d ¶ Dat cãm, quare hmõi fantasmata appareẽt in dormiẽdo. Et ẽ, q̃ dormiẽtes minores motꝰ intrinsecus sũt lacrorũ pcipiũt q̃ vigilãtes pp qrẽ extrinsecorũ. Vñ motus huiusmodi fantasmatum fiunt in somno virtute fantasmatis, & faciunt somnia, p quæ somniãtes prẽuident futura de his, quorum sunt fantasmata.

e ¶ Infert conclusionẽ, q̃ quia hmõi somnia sic fiunt p influxiones idolorũ & non p immissionẽ diuinã, ideo euenit indifferẽter ẽt tuis & imprudentibus. Si aũt Deus immitteret somnia, quæ sunt signa absentiũ, immitteret & ipsa de die & sapientibus solum, q̃ melius iudicarent, de his accipiẽtes vigilãdo q̃ dormiẽdo. Sed quia fiunt p defluxiones idolorũ, iõ potest quilibet præuidere sutura indifferẽter p huiusmodi somnia, eo q̃ virtꝰ cognoscitiua in somnis est absoluta a motibus rerum exteriorũ, & quiescẽs ab oĩ motu exteriori: & iõ aia, mota ab hmõi fantasmatibus, deducit & perficit per hmõi motus appræhẽdendo, q̃ ipsum primo latebãt. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de diuinatiõe in somnis a parte somniantiũ, dicẽs q̃ extatici bene p̃uidẽt de somnis, & cã est quia nõ sunt solliciti solũ circa ꝓprios motus, sed circa alienos: & ideo maxime p cipiũt per somnia quę fiunt circa aliquos. Deinde cum dicit.

g ¶ Addit, q̃ sic notis recte somniãt de notis & p̃uident multa de ipsis, eo q̃ maxime sunt sollicti de in uicẽ. In illis enim sollicitudo facit magnam impressionẽ simulacro rũ. Et iõ nõ recedẽtes ab inuicem, prius vident in somnis de seinuicẽ q̃ de aliis: sicut se melius cognoscunt adinuicem, sicut & simulacra eorum magis sunt eis nota q̃ aliorũ, &c. Deinde cũ dicit.

h ¶ Addit, quòd melancholici propter vehementiam bene coniecturãt de somniis inuenit. n. cito signata somniorum, eo q̃ cito permutant a simili in simile. Et isti etiam furiosi iudicãt de similibus fantasmatibus, eis apparẽtibus facilter. Et quis vnũ simile aliud appræhẽdit, sicut in colore rhetorico qui dicit Adnominatio, fit faciliter transmutatio ab vno simili in aliud. Et pp vehementẽ impressionẽ talis fantasmatũ in melancholicis, nõ faciliter repellit motus ipsorũ a motu exteriori. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit, q̃ qui similitudines rerũ in fantasmata vult inspicere ipse bene diuinat in somniis, cuius similitudines faciliter apprẽhendit:

b Quemadmodũ. n. cũ quis moueat aquã vel aerẽ, hoc aliud mouit, quiescente illo accidit hmõi motũ prodire vsque ad aliquid, illo, quod mouit non ꝓsente, sic nihil ꝓhibet motũ aliquẽ & sensum ꝓtingere ad animas somniantes, a quibus ille idola facit & defluxiones.

c Et quocunq; fuerint pertingẽtes, magis sensibiles esse noctẽ, eo q̃ quæ in die deferunt dissoluunt magis. Magis. n. sine turba est aer noctis, eo q̃ silentiores sint noctes.

d Et in corpe facere sensum pp somnũ. Iõ & paruos motꝰ intrin secus sentire dormiẽtes magis q̃ vigilãtes, hi vero motꝰ fantasmata faciunt ex quibus præuident futura de huiusmodi.

e Et iõ accidit passio hæc quibuslibet & nõ prudẽtissimis, in die. n. vtique fieret & sapiẽtibus, si Deus esset immittẽs. Sic aũt verisimile quoslibet præuidere, nã intelligẽtia horũ nõ est curis affecta, sed tanq̃ deserta & vacua ab omnibus, & mota secundum mouens ducitur.

f Et q̃ quidã q̃ mẽtis excessum patiunt prẽuidẽt, cã est, qm̃ proprii motus nõ infestant, sed longe proiiciuntur: extraneos ergo maxime sentiunt.

g Quosdã aũt recte somniãtes esse & notos de notis maxime ꝓuidere accidit, eo q̃ noti maxime pro seinuicem solliciti sunt. Quemadmodu. n. procul distantes maxime cognoscunt & sentiũt, sic & motus, notiorũ enim notiores sunt motus.

h Melancholici aũt pp vehemẽtiã, quemadmodũ iacentes lõge bene coniectãt. Ita pp permutationẽ, cito ferens imaginãtur ipsi. Quẽadmodũ. n. phiẽgidẽ poemata & qui furiosi sunt hæretia simili, dicũt & intelligũt, veluti Venerẽ: & sic copulãt ad id qd lõge. Amplius autem pp vehementiam non repellitur eorum motus ab alio motu.

i Artificiosissimus aũt est iudex somniorũ, qui põt similitudines inspicere. Recta. n. somnia iudicare, cuiusque est. Dico aũt similitudines, qm̃ similia accidũt fantasmata eis, quæ in aquis sunt idolis, sicut & prius diximus. Ibi

futura de his, quorum sunt fantasmata.

Quemadmodum enim cum quispiã aquam mouerit, aut aerem, id aliud mouit, illo autem cessante quodantenus aut thore absente procedere contingit, ita nihil prohibet motum quẽpiam & sensum ad somniantes peruenire animos, a quibus ille idola & effluxiones fieri asserit.

Et quocunque peruenire contingerit, nocte magis sentiri, quoniam interdiu si deferantur euanescant. Noctu nanque tranquillior est aer, quia minꝰ perflatæ sunt noctes.

Et in corpore propter somnum sensationẽ facere, quoniam tenues dormiẽtibus motus q̃ uigilantibus sentiuntur magis. Porro ij motus imagines efficiũt ex quibꝰ de cuiusmodi futura prænoscit.

Quapp infimæ cõditionis hominibꝰ hæc accidit passio, & non ijs qui prudẽtia sunt insignes. Sapientibus. n. interdiu fierent si mitteret illa Deus, hoc autẽ mõ infimæ cõditiones homines prænidere verisimile est, siquidẽ horũ mẽs haud quaquã est cogitabũda, sed tanq̃ deserta & ab oĩbus uacua, & quæ impulsa secundum motorem agatur.

Cur aũt nõnulli q̃ ecstasim patiũtur prænidẽt, in cã est, quoniã peculiares motꝰ illos nõ præped ũt, sed dissipãtur, extrancos igitur maxime sentiunt.

Quòd uero quidã recte somniãt, & q̃ amicõde amicis prænidẽt maxime, sic circo contingere uidetur, quoniã amici mutuas sint inuicem curas imparium. Et sicut quæ procul sunt cognoscunt & sentiunt maxime, ita cognitorum notiores sunt motus.

Melancholici autem propter vehementiam, ut qui a longinquo iaculãtur sæpe collimant, uecuon ob celerem per mutationem celeriter id quod sequitur imaginantur. Quẽadmodũ enim Philagidis poemata furore perciti ijs quæ similia sunt coniunctã dicunt & cogitant, vt Venerem, itaque ad primum annectunt, præterea ob uehementiam ab alia motione illorum non extenditur motus.

Artificiosissimus autem somniorum est interpres, quicunque potest similitudines contemplari. Cuius suis enim est recta dijudicare somnia. Similitudines autem dico, quoniam similes accidunt imagines ijs quæ in aquis cernuntur idolis vt proxime diximus, ibi nanque

Universidad de Deusto
Biblioteca

prǽhendit. sicut quando fit motus magnus aliunde, in aqua, apparent simulacra distorta. & cũ qui nouerit similitudinem in propriis, prõptus erit, & cito perpendit quorũ sunt hęc idola distorta & quid significent. prompte, eodem modo iudicare de somno, quia tale fantasma, apparens in somno, similitudo alicuius rei extra est, in distortum tamen, ali-

vero si mult[illegible]at mot⁹, nõ similis fit apparitio & idola veris. Prõptus vero erit simulacra iudicare, qui põt cito inspicere et sentire dissipata & distorta idolorũ q̃ est hominis, vel equi aut cuiusq; . Et ibi ita aliquid potest simile somniũ. Motus enim impedit rectũ somnium.

k Quid q̃dẽ igitur est somnus & somniũ, & pp quam causam vtrũque horũ fit, amplius autẽ & de ea, quæ in somnis est diuinatione, dictũ est.

F *si multa fuerit cõmotio, haud quaq̃ similis fiet effigies aut idola ijs quæ uera sunt. Efficax itaque eris hmõi sufficiẽter dijudicare imagines, q̃ celeriter aĩaduertere poterit & perspicere dissipata & distorta idola, q̃ boĩs, aut eq̃ aut cuiusuis alteri⁹ existũt. Et ibi sane simile quiddam põt somnium: Motus enim recta exirudit somnia.*

Quid igitur ẽ somnus, & qd somniũ, quam ue ob cãm utrũq; illorũ fit. Præterea de ea quæ ex sõnijs est diuinatione, dictũ est. De cõmuni animaliũ motione est dicendum.

quando motus interior rectum somnum impedit. Deinde cum dicit.

k ¶ Epilogat omnia determinata in hoc libro, &c.

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis, de Diuinatione per Somnum, finis.

Deest in reliqua parua expositio, quam D. Thomas morte præuentus, absoluere non valuit.

SERIES CHARTARVM

A B C D E Omnes sunt Quaterniones.

ROMAE
Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.
M D L X X.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliquis dicere, quantum ad frigus, quòd venti videntur ad sen
sum esse frigidi, & ideo non videtur, quòd per absentiam suam
faciant frigus, sed magis per præsentiam, ideo hoc remouet &
dicit, quòd venti secundum propriam naturam sunt calidi: quia
ventus est multitudo exhalationis siccæ, & calidæ circa terram
moræ: sed videntur
frigidi, quia mouẽt
secum aerem exi-
stentem plenũ mul-
to frigido vapore.
Sicut spiritus, idest
flatus exuisflatus ab
ore in principio est
calidus, licet non
multum appareat,
propter paucitatẽ,
sed de longe ab ore
est frigidus eadem
causa, qua etiam vẽ-
ti sunt frigidi, scili-
cet quia ꝓpellit ae-
rem frigidum. Deficiente igitur in superficie terræ tali virtute .s. calefactiua exhalationis, rationabile est circa terram fieri frigus, propter fluxum vaporum aq & terræ, & terræmotum tunc fieri: quia exhalatio quæ est materia eius, repulsa est intra terram.
Secundo ibi.

l ¶ Ponit secundũ signum: sumptũ ex his, quæ videntur i alto: & dicit, ꝙ idẽ scilicet ꝓpulsio exhalationis in terra sit principium terræ motus, consueuit declarari ex hoc signo quia antequam terræmotus incipiat ⁊ nocte, tranquillitate existente de die, aut parum post occasum solis, apparet quandoque in aere nubecula quædam tenuis, porrecta, & extensa in longum, propter dispositionem materiæ ad modũ lineæ rectæ: qđ accidit propter trãslationem spiritus, idest exhalationis siccæ ad terram. Deficiente enim spiritu sicco, & calido, vapor relictus fit tenuis, non extensus per latus, sed longe figuræ propter defectum materiæ. Cuius simile accidit circa litus maris: quia quando ventus vehemens incidit mari, & facit ipsum vehementer fluctuare, tunc fiunt in litore maris regimines & ventositates: vel vndæ distortæ & grossæ: sed quando mare est tranquillum a ventis, tunc fiunt regimines subtiles & rectę: quia tunc spiritus mouens est tenuis & paruus. Dicuntur autem regimines, secundum Alexandrum, figuræ aquæ, idest vndæ in litoribus factę ab infusione spiritum: idest a commotione ventorum: alliæ litoribus irregulariter, idest non semper eodem modo. Et hoc idem qđ facit ventus in mare, facit spiritus mouens aerem circa prędictam caliginem: quia quandoque, scilicet quando est potens, facit distortas & mordinatas figuras: quandoque autem, cum est debilis, facit paruas & subtiles. Tertio ibi.

m ¶ Ponit tertium signum: & dicit quòd propter eandẽ causam, scilicet propter impulsam exhalationis introrsum, & infrigidationem terræ in superficie, contingit quandoque fieri terræmotum circa eclypses Lunæ: quia quando lumen Lunæ ad-
huc [illegible] licet propinquus, se interpositioni, tunc per
virtutem quam accepit a Sole, [illegible] facit aerem, & manet
in eo exhalatio ficca: sed quando fit eclypsis, tunc Luna propter defectũ luminis non calefacit terram & aerem: frigefacto igitur aere circa terram, propellitur a frigido ꝓ antiparistasim exhalatio i ipsam terram, in qua fit terræmotus, & fiunt terræmotus, & circa eclypses. Ad cuius euidentiam considerãdum est, ꝙ lumẽ Solis, secũdum qđ Solis, est generatiuum caliditatis, sicut experientia docet: & propterea, quia Luna a Sole illuminatur, lumen Lunæ, secundum qđ est a sole, est calefactiuum: quãuis ab ipsa Luna accipiat virtutẽ mouendi humida. Et ex hoc contingit ꝙ Luna totaliter illuminata a Sole, inferiora sunt calida: propter quod dicit Arist. in libro de animalibus, ꝙ in plenilunio noctes sunt calidiores. Sed ipsa deficiente, frigefiunt aer, & terra: sicut accidit in coniunctione: & in eclypsi. Deficit autẽ illuminatio Lunæ a Sole per interpositionẽ vmbræ terræ inter Solẽ & Lunam: licet enim vmbra terræ non agat in Lunã, & ideo non fit per se causa infrigidationis terræ, tamen per accidens est eius causa: quia accedente Luna ad vmbram terræ, Sol incipit sibi fieri oppositus: & ipsa impedien-
te, non illuminat Lunam, & terra non illuminatur a Luna, lumine participato a Sole: neque etiam calefit ab ipsa. Et ꝓpter hoc, terra infrigidata, exhalatio cõcluditur in terra, & causat terræmotũ, & fit in aere tranquillitas. Sed qa posset aliquis dicere ꝙ interdũ sunt eclypses nõ existẽte trãquillitate aeris, qa qnq; fit vẽtus ante futuras eclypses ꝓ sex horas, sicut qn futura ẽ eclypsis in medio noctis, tũc fit vetus ante i principio noctis, sed qn debet fieri i diluculo, tũc fit antecedẽte vento in medio noctis. Respõdet philosoph⁹, & dicit ꝙ illius in cã est, qa qn Luna appropinquat ad locũ, i quo futura ẽ eclypsis, tũc caliditas, q causatur a Luna i superficie terræ, incipit marcescere & remitti: qua remissa, aer, o prius erat trãquillus, ꝓp excessum caloris, q ꝓhibebat motũ exhalationis, incipit moueri ꝓ motũ exhalationis, & tũc fit vẽtus tãto tardior, quãto eclypsis fit tardior, vt dictũ est: fit itaq; circa eclypsim Lunæ vẽtus & terræmotus: & huius rõ est, qa Luna, cuius ẽ mouere humida, ꝑsertim ea mouet in suis

Frigus autem accidit, quòd exhalatio, quæ natura per se calida est, intro conuertatur. Calidi uero non uidentur uenti esse, quia aerem frigido ac multo uapore repletum mouent, quo modo & spiritus ille qui per os efflatur. Nã et hic e propinquo quidem calidus est, qualis etiam est cum eius modi loquimur, quæ hiante magis ore enunciamus, sed ob exiguitatem non æque percipitur. Elonginquo autem frigidus est ob eandem causam, ob quam & uenti. Taliigitur facultate in terram secedente, uaporosa effluxio ob humorem coiens, in his locis, in quibus affectionem hanc fieri contingit, frigus adducit.

Eadem uero etiam causa est & eius signi, quod terræmotum antecedere consueuit. Aut enim interdiu, aut paulo post occasum sereno tenuis nubecula extenta in longum apparet, lineæ instar, rectitudinem exquisitam habentis, quòd spiritus ob loci mutationem languescat. Simile autem quid & in maris litoribus accidit. Cum enim fluctuans exundat, ualde crassi & obliqui fluctus appellunt. Cum autem tranquillum est, quòd exigua sit effluxio, tenues & recti. Quòd igitur mare in terra, id spiritus in aeris nebula efficit, ita ut cum aeris tranquillitas fuerit, recta & tenuis nubecula ueluti quidam aeris appellens fluctus, derelinquatur.

Ob hoc uero etiam accidit, ut circa lunæ defectus terræmotus interdũ efficiatur. Cum enim iam terræ obiectus instat, & nondum prorsus lumẽ obscuratum est, nec calor Solis aeré dereliquit, sed tamen iam tabescere incæpit, aeris tranquillitas oritur: commigrante in terram spiritu, qui ante defectiones terram mouet.

in suis reuolutionibus, vt experientia docet in corporibus animalium: & ex hoc in illo tẽpore causat multam exhalationem, quæ aut existit in aere supra terram, & fiunt venti, aut includitur intra cauernas terræ, & generatur terræmotus. Sed videtur Arist. contradicere his, quæ superius dicta sunt: supra enim dixit quòd prędictas
eclypses, & terræmo
tum, contingit fieri
existente trãquillita
te: hic autem dicit ꝙ
ãte eclypses Lunę cõ
tingit vẽtos fieri. Hãc
autẽ quæstionẽ Ale-
xãder soluit duobus
modis, ex quibus ta
men completur vna
solutio perfecta. Pri
mo, quia ꝙ ante ecli
pses sint venti, hoc ẽ
ꝓpter remissionem
caloris, qui prohibe
bat motũ exhalatio-
nis, ex qua generan
tur vẽti: sed quòd nõ
sint, sicut prius dixe
ret, accidit propter i
frigidationẽ aeris cir
ca terram: ex qua re
pellitur exhalatio in
tra terram. Secundo
dicit ꝙ hæc duo dicta
intelligi non debent
secundum idem tem
pus, quia quod hic di
citur quòd ante ecli
pses fiunt vẽti, intel
ligitur de tẽpore an-
tecedẽte eclipsim ꝙ
sex horas, sed quod
prius dictũ est, intel-
ligi debet de tẽpore
propinquo terræmo
tui, vel eclypsi. De-
inde cum dicit.

LECTIO XV.

Ostquàm philoso-
phus ostẽ-
dit causã
terræmotus, & eam
per multa signa de-
clarauit hic determinat de accidẽtibus cõsequẽtibus terræmotum. Primo ergo assignat causam, quare terræmotus qnq; nõ cito cessat, sed durat per longum tempus: & aliquãdo ẽt interpolatione facta, post annum vel duos, sentitur notabiliter terræmotus ãbilior circa eadem loca. Et dicit, quòd quãdo fortis fuerit factus terræ motus, tunc exhalatio mouens terrã nõ statim cessat agitãdo, scilicet ipsam semel, vel ad parnum rempus: sed aliquando durat per quadraginta dies: & quandoque sentitur post duos annos facta interpolatione: sicut prædictũ est. Causa autem huius est, quia intra cauernas terræ inclusa ẽ magna multitudo exhalationis: & loca etiam, in quibus recipitur illa exhalatio, sunt parua: & habent exitus strictos & latera solida, quæ cum difficultate franguntur: & ex hoc illa exhalatio non potest cito, & in paruo tempore exire: sed diu durat. Necesse est enim intus retineri, quod non potest faciliter exire. Velut cum in aliquo loco fuerit magna multitudo aquæ, & foramen per quod exit fuerit strictum, non cito exit: sed longo tempore durat exitus eius. Et hoc etiam declarat per simile in corpore nostro de motu spiritus febrilis, qui fit in nobis propter putrefactionem humorum, & causat magnos pulsus & frequentes, per quos ostẽditur febris in corpore animalis. Sicut igitur spiritus febrilis, non cito, neque repente cessat, sed durat per longum tempus, quousque consumatur materia, ꝙ est principium talis passionis, sic etiam patet, quòd spiritus intus exclusus, non expandit, vel effundit immediate omnẽ materiam, ex qua fit ventus, & terræmotus: sed necesse est terram agitari quousque cõsumptæ fuerint reliquiæ exhalationis: sed tamen agitatur continue debilius, quanto minus de materia remanserit intus, quousque tam parũ remaneat, quòd non potest amplius mouere terrã. Non assignat autem Aristo. causam interpolationis terræmotus. Potest tamẽ ista esse causa, quia quandoque remanet exhalatio inclusa per longum tempus, secundum modicam quantitatem: quæ non potest mouere terram: & propter hoc quiescit a terræmotu, sed postea per processum temporis augetur illa exhalatio, vel propter eandem constellationẽ, quę priorem adduxit, vel propter aliã causam: & ita fortificata exhalatio, iterũ mouet terram post annũ, aut post duos annos. Secundo ibi.

Oriuntur enim & sæpius uenti ante defectiones, initio quidem noctis, ante mediæ noctis defectiones. media autem nocte, ante eas quæ mane fiunt. Id autem accidit, quòd Lunæ calor, tum bebetetur, cum motio proxima est, ad quam cum acceßerint, defectio existet. Eo igitur quo aer detinebatur & quießcebat remisso, rursus mouetur & oritur spiritus, tardioris defectionis tardius.

Tractatus tertii, libri secundi, in quo determinatur de causis accidentiã terræmotus. Cap. III.

Vm autem uehemens sit terræmotus, non statim, nec cum semel concußerit, desinit, sed primum quidem ad quadraginta usque dies sæpe protenditur, deinde & ad unum duosque etiam annos, ijsdem in locis percipitur. Ac magnitudinis quidem causa est, spiritus copia & locorum, per quæ fluit, figuræ. Qua enim repercutitur, nec facile penetrat, & maxime quatit, & in locorum angustijs, more aquæ, quæ exire non potest, intercludatur necesse est. Quocirca, ut in corpore, nec celeriter, nec repente pulsus sedantur, sed paulatim, una tabescente affectione, ita perspicuum est, principium a quo exhalatio orta est, spiritusque impetum non eam omnem illico materiam, e qua uentum, quem terræmotum nominamus, excitauit, consumpsisse. Quoad igitur horum reliquiæ fuerint absumptæ terram concuti necesse est. Remissius uero, & eo usque, donec quod exhalatur, minus fuerit, quàm ut euidenter possit mouere. Eos uero etiam sonos qui sub terra, & ante terræmotus fiunt, spiritus efficit. Quanquam & sine motu alicubi iam sub terra facti sint.

Vt enim aer, cum uerberatur, uarij generis sonos edit, ita & cum ipse uerberat: siquidem nihil differt. Nã quicquid uerberat, id etiam omne